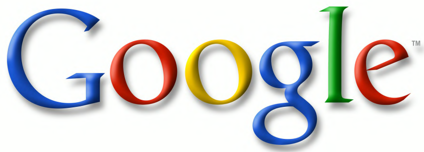
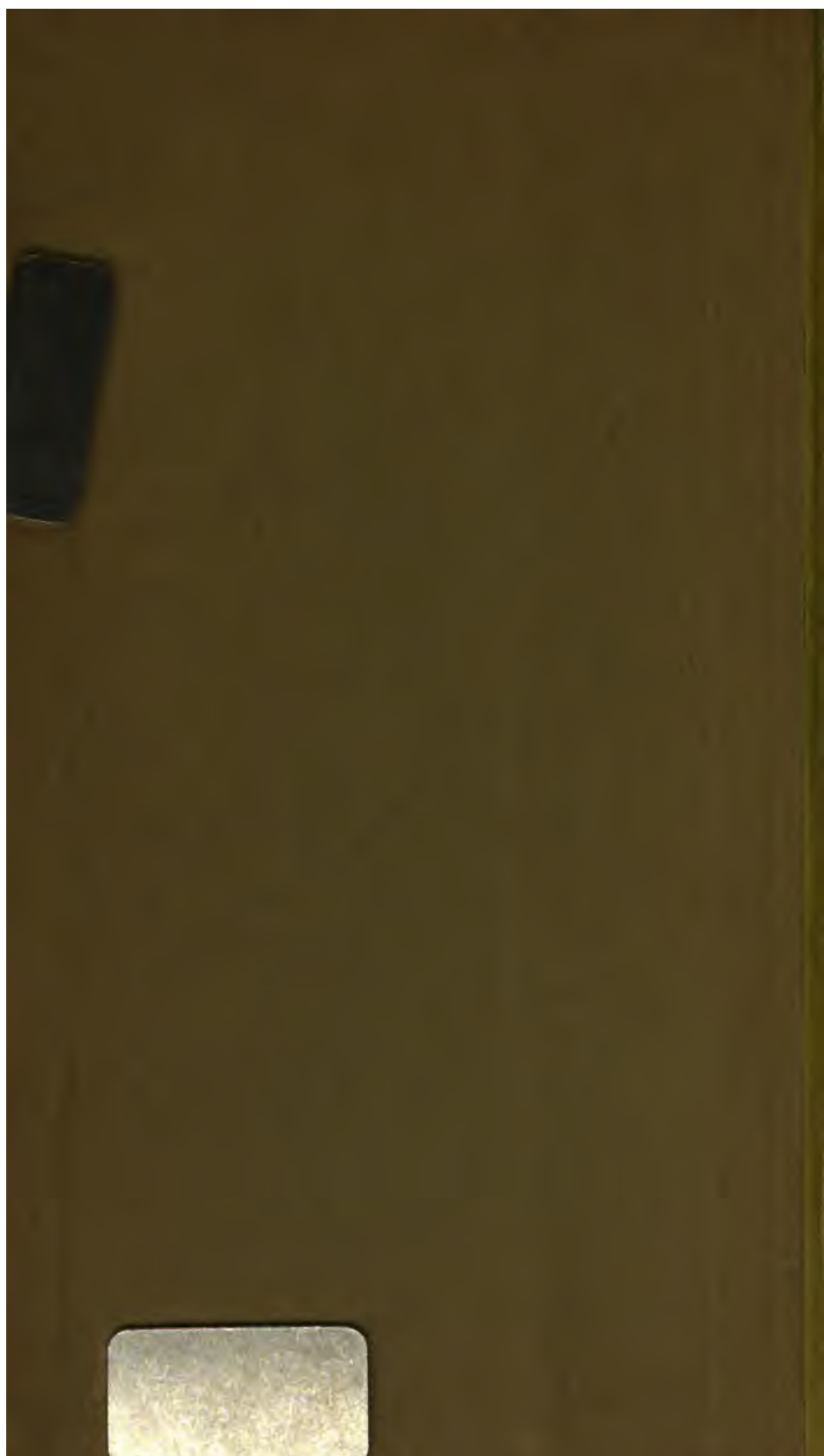
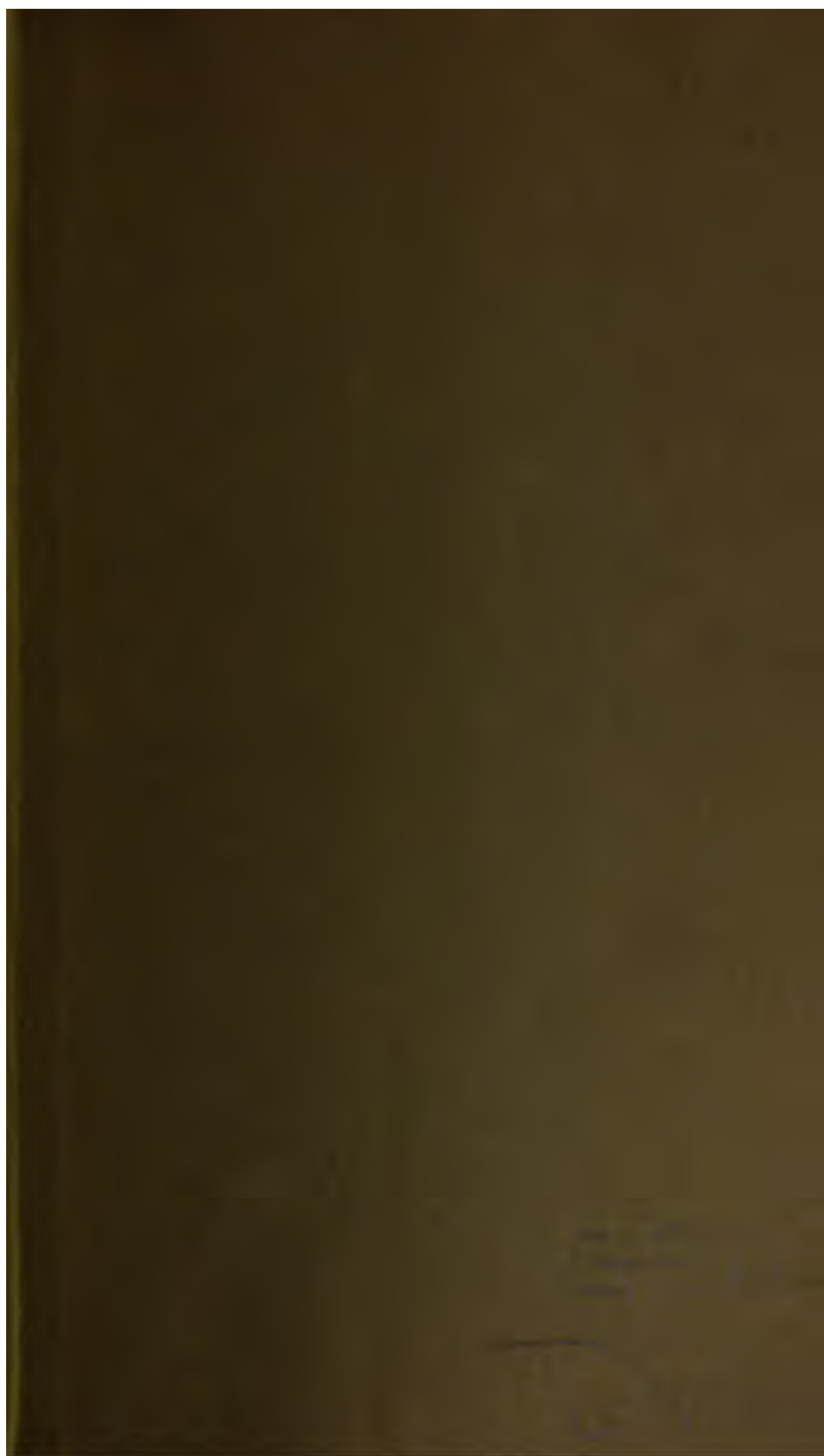

Google

Danske Samlinger

for

Historie, Topographi, Personal- og Literaturhistorie.

Udgivne af

Chr. Bruun,
Bibliothekar ved det store kongelige Bibliothek.

O. Nielsen,
Dr. phil., Archivar ved Kjøbenhavns Raadstue-Archiv.

og

A. Petersen,
Fuldmægtig i Finantsministeriet.

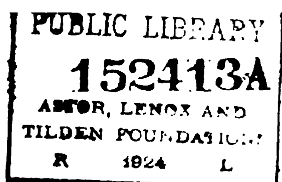
Femte Bind.

Kjøbenhavn 1869—70.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

Indhold.

Smaastykker.

Bendt Bendtsen.

En Levnetsskildring af P. W. Becker.

Da den for Videnskaben saa tidlig bortkaldte Frederik Algreen Ussing, mod Slutningen af Aaret 1865, havde udbedet sig nogle Bidrag fra min Haand til det biographiske Lexikon, til hvis Udarbeidelse han, under Medvirkning af mange ældre og yngre danske Forfattere, havde forberedet sig i saa lang Tid: bleve vi, under en mundtlig Forhandling i April 1866, enige om, at jeg, foruden flere andre Artikler, skulde meddele en Skildring af min uforglemmelige Ungdomslærer, Professor, Rector Bendtsen i Frederiksborg. Bendtsens Levnetsløb, i de store Omrids, er alt gientagne Gange skildret i flere Skrifter, til hvilke de kunne henvises, som ville lade sig nøie med at vide Besked om de enkelte meest fremtrædende Data i hans Liv, hans Fødselsdag og Dødsdag, Titlerne paa de af ham udgivne Skrifter, hans Forfremmelse paa Embedsbanen, og de Udmærkelser, som bleve ham til Deel. I disse Levnetsbeskrivelser findes ogsaa adskillige Træk til en Charakteristik af ham som Menneske, Skolebestyrer, Lærer og Videnskabsmand[1]).

---

[1]) 1. J. P. F. Dahl: til Bendt Bendtsens Minde. Indbydelsesskrift til en Sørgefest paa Frederiksborg Skole, d. 13. Februar 1831. Kiøbenhavn 1831. 4to.

2. Samme Forfatters Nekrolog over Bendtsen, i Dansk Literaturtidende for 1831, No. 8, S. 116—28. (Et Udtog af det foregaaende Skrift).

3. J. N. Madvig: Mindeord over B. Bendtsen, fremsagte ved en Høitid i Frederiksborg Skole d. 13. Februar 1831.

4. J. P. Mynster: Tale ved Indvielsen af Frederiksborg Skoles nye Bygning d. 26. Mai 1836, aftrykt i Bl. Skr. III. 1 ff. (I—VI. Kbh. 1852 —57.)

Da der imidlertid af den nævnte Udgiver af det bebudede biographiske Lexikon ønskedes, at de Levnetsbeskrivelser, som optoges i Værket, skulde være Tidsbilleder, og at de altsaa skulde vise, hvorledes de fædrelandske Personer, hvis Levnet skildredes, vare traadte i Forhold til deres Samtid, og til de Bestræbelser, Ideer og Doctriner, som gave deres Levetid dets særegne Præg: blev det min Opgave at skildre min gamle Lærers Stræben og Gierning fra et saadant Standpunkt. Hvorledes nu dette er lykkedes mig, og hvorledes det tillige er lykkedes mig at giøre det Billede, som Andre have givet af ham, fuldstændigere, derom maae Læserne dømme. Fra min Side er der ikke sparet paa Møie med at opspore hidtil unyttede Kilder til hans Levnetsskildring. At saamange nye Bidrag have aabnet sig for mig, skylder jeg min Ungdomsven og Meddiscipel i de tre første Aar af min Skolegang i Frederiksborg, Professor, Rector C. H. A. Bendtsen i Ribe, som har stillet til min Raadighed et lidet Brudstykke af den udførlige Dagbog, som hans Fader under sit Ophold i Gøttingen førte, og flere andre dette Tidsrum vedkommende Papirer, en Gienpart af B. Bendtsens til Ordenskapitlet i 1813 indsendte Curriculum vitæ, samt en stor Mængde Papirer, der belyse hans Embedsforhold, hvilke alle paa sit Sted i denne Skildring ville blive nærmere omtalte.

I min hele nedenstaaende Meddelelse har jeg oftere giort Brug af een og anden i min egen og andre Samtidiges Erindring bevaret Tradition; saavidt jeg fulgte en saadan, har jeg dog altid giort mig Umage for at efterspore dens Kilde, og naar Omstændighederne tillode det, at forvisse mig om dens Paalidelighed.

Endnu en Bemærkning maa jeg giøre. Havde jeg 6 til 8 Aar tidligere foretaget mig at give en Skildring af min gamle Lærer, vilde det have kostet mig langt mindre Møie, og jeg vilde have kunnet forfatte en Beretning om ham, den ypperlige Mand langt værdigere, og i et hvert Fald langt fuldstændigere, end den jeg nu kan forelægge disse Blades Læsere. Fra de tre Aar, jeg sad i øverste Classe af Frederiksborg Skole, og i hvilke jeg var i daglig Berøring med Bendtsen, havde jeg omhyggeligen giemt alle mine Stilebøger, som indeholdt hans ugentlige Udtalelser til Disciplene, og alle de Anmærkninger og Commentarer, som dicteredes disse under Gien-

nemgaaelsen af de gamle Forfattere. Selv efterat mine Skoleaar vare tilende, havde jeg, til mit eget Studium, havt tillaans og afskrevet flere af de Oplysninger, hvormed Bendtsen ledsagede sin Interpretation. Heri forelaa altsaa et betydeligt Materiale til en Skildring af Bendtsen som Lærer, og i de af mig til mine Forældre i Kiøbenhavn i min hele Skoletid 1819—25 skrevne Breve, som alle vare giemte, var der, som jeg tydeligen mindes, berørt mangehaande Facta, som kunde have tient til at belyse Datidens Skoleliv i Frederiksborg. Alle disse Breve tilligemed nogle Skrivelser fra Bendtsen til min Fader fra Aaret 1825, i et for mig vigtigt Anliggende, deelte Skiebne med mine øvrige haandskrevne Samlinger og med mine Bøger: de bleve alle Luernes Rov anden Nytaarsdags Aften 1859. Dette giorde mig det nødvendigt, i Skildringen af min gamle Lærer, at stole paa min Hukommelse. I flere Tilfælde, hvor jeg har havt Leilighed til at prøve det, som jeg efter Hukommelsen havde berettet, har jeg med Glæde erfaret, at den ikke har skuffet mig.

I November 1866 sendte jeg Frederik Algreen Ussing min Artikel om Bendtsen. Et Par andre af de af mig lovede Bidrag til det biographiske Lexikon vare alt forinden i hans Hænder. Hvad der gav Anledning til, at det hele Foretagende standsede, og at saaledes Udsigten, til at faae et betydeligt Savn afhiulpet i vor Literatur, blev skudt ud i en uvis Fremtid, er allerede Offentligheden saa bekiendt, at denne Sag ei paa dette Sted behøver at berøres. Min ovennævnte Ven Professor, Rector Bendtsen havde jeg, saasnart mit Haandskrift af hans Faders Levnet var færdigt, sendt en Gjenpart deraf, og efter denne, som jeg med adskillige Rettelser og Berigtigelser erholdt tilbage, aftrykkes det i det Væsentlige her.

Saalænge min biographiske Skildring af min gamle Lærer var bestemt til at have en Plads i hiint Lexikon, var der Hensyn, som krævede, at jeg maatte beflitte mig paa en vis Korthed i min Fremstilling. Disse have nu ikke mere nogen Indflydelse, og den Biographie, jeg her giver af Bendt Bendtsen, er en i mange Punkter mere udførlig og ved adskillige Enkeltheder mere omstændelig dvælende Levnetsfortælling, end den Artikel om ham, som var bestemt til at indlemmes i det nu opgivne biographiske Lexikon.

Bendt Bendtsen, født i Hillerød d. 3. Februar 1763, var en Søn af Mag. Poul Bendtsen, født i Kiøbenhavn d. 1. Juli 1727, og, efter en Familie-Tradition, nedstammende fra Halland eller en anden af de under Sverrige ved Freden til Roeskilde lagte gamle danske Landskaber hiinsides Sundet. Han var Hører ved Frederiksborg Skole fra 1747 til 1759, Conrector fra 1759 til 1766, og tilsidst Rector, efter den bekiendte Skolemand Mag. Johannes Schrøder, som i 1730 havde ombyttet Rectoratet i Frederikshald med det i Frederiksborg (Giessing, Jubellærere II, 1 B. S. 220—53). B. Bendtsens Moders Navn var Anna Giertrud Simonsen. Underviist af sin Fader i Hiemmet, kom han 1774 i øverste Classe af Skolen, som under Mag. P. Bendtsen havde vedligeholdt den Berømmelse, den under Schrøders Rectorat havde vundet som en ypperlig Lærdomsanstalt. I begge de nævnte Rectorers Tid vare anseete Mænd udgaaede fra Frederiksborg Skole. Efter Dimittendernes Antal tør man formode, at der ikke har været mange Skoler i Landet, hvor Discipelantallet var større[1]). B. Bendtsen afgik til Universitetet 1780, og blev udmærket ved den første akademiske Prøve, og det tilfaldt ham tilligemed Jens Bloch, Student fra Aalborg Skole, senere først Præst i et Landsbykald i Sielland, dernæst Provst for Holmens Menighed, og omsider Biskop i Viborg fra 1805—1830, at holde den saakaldte gratiarum actio. Det følgende Aar underkastede Bendtsen sig den philosophiske Examen, og tog i Slutningen af 1782 den ved den saakaldte Guldbergske Skoleforordning af 11. Mai 1775 indførte store philologiske Examen, som forudsattes som en nødvendig Betingelse, naar Nogen attraaede de høiere Lærerembeder ved en latinsk Skole. Endeligen tog Bendtsen 1785, 12. April, theologisk Examen.

Det var udentvivl en Følge af den særegne Rettighed, som var tilstaaet Frederiksborg Skole, og som, medens saamange andre Privilegier i vore Dage ere hævede, er vedbleven at være i fuld Kraft, at hvert Aar tvende af de derfra dimitterede Studenter, strax efter at have bestaaet den første akademiske Prøve, erholde Regents- og Communitetsstipendiet, at Bendtsen,

---

[1]) Se Fortegnelsen over Studenter fra Frederiksborg Skole hos J. P. F. Dahl, Efterretninger om Frederiksborg Skole 1 H. S. XXIV ff.

saasnart han var immatrikuleret ved Universitetet, blev disse Stiftelsers Alumnus. Da de 5 Aar, i hvilke han boede paa Regentsen, vare udløbne, fik han d. 12 Januar 1786 en Plads paa Borchs Collegium, og tilbragte her 16 Maaneder. Borchs Collegium havde netop paa den Tid samlet adskillige udmærkede Academici indenfor sine Mure; flere af disse opnaaede Navnkundighed, deels i Literaturen, deels paa den geistlige og verdslige Embedsbane. Efter den os af Collegiets Ephorus velvilligen meddeelte Udskrift af Distributions-Protokollen, vare Rasmus Nyerup, Henrik Beckmann, Communitetets Historieskriver, død som Præst i Boeslunde i Sielland 1830, Matthias Nascou, død 1838 som residerende Capellan i Vordingborg, nuomstunder, da hans rationalistiske Skrifter, og den af ham paabegyndte Oversættelse af Raynals Verk om de europæiske Colonier i Indien, vel ere reent glemte, meest bekiendt ved de eiendommelige legatariske Bestemmelser, han efterlod sig, men blandt sine Jevnaldrende altid omtalt som et Lys[1]); Jens Laasby Rottbøll, den berømte Sagfører i Høiesteret; Torkel Baden; Lorents Bynch, Student fra Frederiksborg Skole 1775, Forfatter til nogle nu vel ikke mere ihukommede komiske Digte (See Petersen, Bidrag til den d. Liter. Historie V, 2 Afd. 295. 449); Jens Bindesbøll, død som Præst i Ledøie 1830, bekiendt som Forfatter til den Charakteristik af Chr. Hornemann, som er forudskikket dennes af Schlegel og Spleth udgivne philosophiske Skrifter; Jokum Junge, Forfatter af Cataloget over Luxdorphs Bogsamling og af det bekjendte Skrift om den nordsiellandske Almue, død som Præst i Bloustrød 1823; Eiler Hammond, død som Domprovst i Roeskilde 1822, alle disse vare Bendtsens Samtidige paa Collegiet. Alt inden Udløbet af det første Aar, i hvilket Bendtsen var bleven Collegiets Alumnus, opfyldte han den ham ved Fundatsen paalagte Pligt, idet han udgav, og i Collegiets Auditorium forsvarede en Disputats: de *παρουσια του χριςου*. P. I.

Imidlertid havde Bendtsen vundet den i adskillige Aar formaaende Procantsler, senere Biskop i Aarhuus, Hektor Frederik Jansons Yndest, og han beretter selv i sin kort-

---

[1]) Nascou vedblev i lang Tid at staae i Brevvexling med Bendtsen.

fattede Autobiographie fra 1813, at det var denne Mand, han skyldte, at han fik et Reisestipendium, som, i Forening med den Understøttelse, som Directeuren for det militære Uldmanufactur, Conferentsraad Koefoed, hvis Søn Conrad Daniel Koefoed (tilsidst Biskop i Ribe 1825—34), han ledsagede som en Art Mentor, lod ham tilflyde, satte ham istand til at besøge Universitetet i Gøttingen, oprettet i 1736 af den engelske Konge Georg II som Kurfyrste af Hannover, under Medvirkning af den berømte og hos sin Herre formaaende Minister Gerlach Adolph von Münchhausen, som hele sit Liv igiennem — han døde i høi Alder 1770 — vedblev med utrættet Iver umiddelbart at lede Universitetets Anliggender og at drage Omsorg for, at Mænd af videnskabelig Berømthed og erkiendt Lærdom der ansattes som Professorer. Med Rette er det fremhævet som et Vidnesbyrd om denne Statsmands Iver og Energie, at han paa et Sted, hvortil ingen Tradition viste hen, og hvor alt Mueligt fattedes, af hvad der behøvedes til en saadan Lærdomsanstalt, som det var Stifterens Villie der at grundlægge, Bygninger, Bøger, videnskabelige Apparater, kort sagt Alt, med Undtagelse af en gammel Klosterbygning, som i henved et Par hundrede Aar havde tient til Sæde for et Gymnasium, tænkte paa at oprette et Universitet efter en meget storartet Maalestok, og at han, midt under Syvaarskrigens forfærdelige Ødelæggelser, og medens Staden oftere var besat af de franske Tropper, og dens Omegn ikke sielden var Krigsurolighedernes Skueplads (Pütter Selbstbiographie (Gøtt. 1798, I—II) I, 339 ff.), hævede den nye Stiftelse til et Universitet af europæisk Berømthed[1]).

---

[1]) Georg II's Stiftelsesbrev er dateret Hannover d. 7. December 1736. Keiser Carl VI's Tilladelse til at det nye Universitet maatte oprettes og nyde de samme Rettigheder, som vare forundte Høiskolerne i Heidelberg, Tübingen, Rostock, Halle, Helmstad og andre Studia privilegiata, er udfærdiget i Wien d. 13 Januar 1733. J. M. Gesner: Brevis Narratio de Academia Georgia Augusta quæ Göttingæ est. Göttingæ 1737 Fol. Stiftelsesbrevet og Keiserens Tilladelse til Universitetets Anlæggelse i Appendix pag. 2 sqq. Münchhausens Fortieneste af at skaffe de berømteste Lærde til Universitetet, skildres saaledes pag. 4: »Curam eligendi homines eruditos, atque ad instituendum colendumque novum quasi omnis eruditionis fundum, per se fere sustinuit Ill. M., et Gottingam honestissimis lautisque condicionibus allexit,

Fra alle Kanter søgtes Lærere til det nye Universitet, og med Rette er Gøttingen kaldet en lærd Colonie, idet baade Videnskabsmænd fra Europas forskiellige Egne kaldtes hertil, og Studerende allevegnefra samlede sig her i stort Antal, for at nytte de Midler til Fremgang i Kundskab, som hine Mænds Underviisning tilbød dem. Allerede strax blev Gøttingen det Universitet, hvor unge Mænd af høiere Byrd, som forberededede sig til at indtræde i Statstienesten, fortrinsviis studerede, og Forfatterne af det gøttingske Universitets Aarbøger dvæle med særdeles Forkierlighed ved de mange Fyrster, Grever, Friherrer og Adelsmænd, som det har talt blandt sine Fostersønner (Pütter Gel. Gesch. von der Georg Augustus Universität zu Göttingen, I—II Gött. 1765—1768, III Th. ved Saalfeld, Hannover 1820, IV Th. ved Oesterley, Gött. 1838). Næsten saasnart Universitetet i Gøttingen var traadt i Virksomhed, finde vi der den bekiendte danske Adelsmand, Grev Otto Mandrup Rantzau, immatrikuleret d. 21 October 1737. I det følgende Aar forekommer i Universitetets Matrikel en Grev Knuth fra Danmark. Inden sin Ophøielse i Grevestanden havde P. A. Bernstorf studeret i Gøttingen. For hele Norden blev i den anden Halvdeel af det 18. Aarhundrede Gøttingen, hvad Halle havde været i Aarhundredets første Decennier under den derfra udgaaende pietistiske Bevægelse, og hvad Wittenberg, Leipzig, Rostock og Helmstad havde været i de foregaaende Aarhundreder, og hvad det i det andet og tredie Decennium af det nærværende Aarhundrede lod til, at Berlin vilde blive. Det her Sagte finder dog især sin Anvendelse paa Danmark og danske Studerende. Imellem Gøttingen og Danmark var der hele den sidste Halvdeel af det attende Aarhundrede særdeles mange Berøringspunkter. Blandt de overordentlig mange Danske, som, ligefra Høiskolens Oprettelse, studerede der, var der Flere, som opnaaede Plads blandt dens Lærere. Blandt disse tør vi regne den berømte Orientalist Tychsen, født i Horsbüll paa Kysten af Vesterhavet i det Slesvigske, som, efter, paa den danske Regierings Bekostning, at have foretaget

---

conduxitque viros, qui in celeberrimis Germaniæ Academiis et comparauerant sibi doctrinæ omnis præsidia, et maiorem etiam partem cum celebratione aliqua iuventutis et fama docuerant.»

en lærd Udenlandsreise til Spanien og Italien i Aarene 1783 og 1784, og efter at have taget Magistergraden ved det da bestaaende Universitet i Fulda, blev Professor i de østerlandske Sprog i Gøttingen i det sidstnævnte Aar, og forblev i denne Stilling til sin Død 1834 (Pütter, II. 184; IV. 288). En Dansk, den i sin Tid meget lovende Lorents Ancher (død som Stiftsprovst i Odense 1798), var i 1770 og de følgende Aar Repetent ved det theologiske Facultet i Gøttingen. Hans umiddelbare Efterfølger i hin Post var den berømte Exeget I. B. Koppe (Pütter a. St. II. 194. 245.) Af det gøttingske Seminarium, hvor, uden Hensyn til, om de vare trængende eller ikke, om de vare Landets egne Børn eller fremmede, de meest lovende unge Philologer optoges, og dannede en Stamme af Docenter og Ungdomslærere, som spredte sig over hele Europa (Pütter II. 273.), var Niels Iversen Schou Medlem i Begyndelsen af Aarene 1770 (Pütter a. St. II. 173.). I en langt sildigere Periode (1806—8) havde det gøttingske Universitet en dansk Mand til Docent i Veterinærvidenskaben, Abildgaards og Blumenbachs Discipel: J. V. Neergaard (Pütter III. 249—250.). Hvad Bendtsen paa sine ældre Dage, ved en høitidelig Anledning, mindede sine Disciple om, den store græske Philosophs Ord: det er »sødt at lære« (ἡδὺ τὸ μανθάνειν), havde sikkert været hans Valgsprog fra tidlige Aar, og for en ung Mand af hans Drift til at lære og Lyst til at gaae tilbunds i det, han lærte, maatte et Ophold i Gøttingen være af uberegnelig Vigtighed. Det vilde være vanskeligt at nævne nogen Green af den menneskelige Viden, uden den der behandledes af ansete Lærde i offentlige og private Forelæsninger: Patristik og canonisk Ret, theologisk Encyklopædie, Dogmehistorie og Retshistorie, Lehnsret og Handelsret; Literaturens Historie i dens Heelhed, og de enkelte Fags; Architektur og Landoekonomie; Statshuusholdning og Veterinærvidenskab; Statistik og Technologie; Diplomatik, Numismatik og Biergvidenskab; Æsthetik og Harmonielære; Krigsbygningskonst og selv Styrmandskonst giordes her til Formaal for Forelæsninger, som, efter de mange bevarede Optegnelser, aldrig savnede flittige Tilhørere, og de rige og videnskabeligen ordnede Samlinger, og fremfor alle det store og fortræffelig stedede Bibliothek, som navnlig ved Forbindelsen med England voxede Aar efter Aar, saa at det snart indtog en Plads mellem de største Bogsamlinger i

Verden, kom i lige Grad baade Lærerne og de Studerende tilgode. I mange Henseender tiente de gøttingske Indretninger til Mønster paa andre Steder. Den Maade, hvorpaa det gøttingske Bibliothek var ordnet og catalogiseret, blev anvendt ved andre Bogsamlinger, saaledes ogsaa ved det store kgl. Bibliothek i Kiøbenhavn, som i D. G. Moldenhawer, der selv havde havt Ansættelse ved det gøttingske Universitet, i en Række af 35 Aar havde sin øverste Tilsynsmand (see Molbech om Moldenhawer som Bibliothekar, Skand. Lit. Selsk. Skr. XX. 367 ff. Det var maaske, ogsaa med det Formaal for Øie, at ordne det kgl. Bibliothek efter det i Gøttingen givne Mønster, at Slesvigeren Frederik Ekkard, som havde studeret i Gøttingen og der, samme Aar som Moldenhawer, blev Alumnus i det philologiske Seminarium (1773), og senere havde giort Tienester ved Bibliotheket, kaldtes hertil (Werlauff, det kgl. Bibl. Historie, 2. Udg., S. 207—8). At Dogmehistorien, da Münter blev Professor 1790, kom til at udgiøre et eget theol. Fag ved vort Universitet, medens den hidtil her var bleven behandlet under Dogmatiken og Kirkehistorien (Mynster, F. Münters Nekrolog, Bl. Skrifter, III 129), skyldtes udentvivl gøttingske Forbilleder. Af saadanne tør det maaske ogsaa udledes, at vort Universitet fik i 1793 en Professor i Statistiken. I flere Henseender var Gøttingen et betydeligt Skridt forud for de øvrige Universiteter, og mange af disse giorde sig en Ære af at træde i dets Fodspor. Saaledes skal Gøttingen have været det første Universitet i Tydskland, ved hvilket Naturhistorien foredroges som en særlig Disciplin, medens den tidligere var betragtet som en Deel af Physiken (Pütter II. 401). Udentvivl var ogsaa Gøttingen den første Høiskole paa Fastlandet, hvor man, ved udsatte Priisopgaver, søgte at vække Kappelyst hos de Studerende. Disse Priisspørgsmaal begyndte først at udsættes i 1787, maaske efter det Forbillede, som var givet i Oxford og Cambridge, hvor, rigtignok ikke ved Anvendelse af offentlige Midler henlagte til denne Bestemmelse, men ved Gaver af private Velgiørere, Sligt havde været en gammel Skik. Det kan mueligen have Interesse, at, da disse Præmier første Gang udsattes i Gøttingen, var den senere her i Landet som aandrig Læge og Forfatter saa bekiendte J. D. Brandis den Første, som vandt den udsatte Præmie for en medicinsk Opgave (Pütter

II. 312) og samme Aar erholdt den danske Student J. F. W. Schlegel et Accessit for en juridisk Afhandling (s. Erslew, Forf. Lex.). Da en lignende Præmieudsættelse efter Reskript 17. Mai 1791 begyndte hos os, er det vel ikke usandsynligt, at man i den, som i flere andre Henseender, har fulgt det Mønster, som var givet i Gøttingen, hvorvel Udgiveren af Universitetsjournalen Intet vil vide deraf at sige (Universitetsjournal for 1793 S. 9 ff.)

Fra denne korte Skildring af det Universitet, som Bendtsen staaer i Begreb med at besøge, vende vi tilbage til ham selv, og til hans Ophold og Studier paa Høiskolen ved Leine. Ad hvilken Vei Bendtsen drog til Maalet for sin Reise, om han, som almindelig Skik var, naar Danske reiste til Gøttingen, først har giort et Ophold i Kiel og Hamborg, derom er Intet fortalt. At han kom til Gøttingen den 29. Marts 1787 skriver han i sin forhen omtalte Autobiographie. Alt Dagen efter blev han optagen blandt de akademiske Borgere. Hans Borgerbrev, som endnu er til, er udfærdiget af Prorector, Professor, Dr. Juris Møckert[1]), og er affattet efter den selvsamme Formular, hvorefter det Borgerbrev er stilet, som blev A. C. Hviid meddeelt, da han den 16. September 1777 inmatrikuleredes, og som findes i hans bekiendte Dagbog (Hviid, Dagbog fra en Reise i Tydskland, Italien m. m. Kbh. 1788 I. 48—49). Det indeholder de sædvanlige Forpligtelser, de unge Academici i Gøttingen maatte indgaae om, at »overholde de akademiske Love, om at vise det akademiske Senat al skyldig Hørighed og Lydighed, om at skye Pennalisme og Nationalisme, »res ubique vetitas et explosas«, om at beflitte sig paa Gudsfrygt, paa Sømmelighed i Levnet og Klædedragt, (»pietatem veram, sobrios et compositos mores, vestitum honestum et quicquid omni vita ingenuum et liberalem hominem decet«), om hverken selv at give, eller at modtage Udfordring til Dueller, om ikke i Tilfælde af at der kunde blive tilkiendt dem Fængselsstraf, at løbe bort, og ikke til Skade for deres Creditorer at flytte deres Sager, uden den akademiske Øvrigheds Vidende«. Immatrikulations-Udgifterne beløb sig en Snees Aar tidligere i Gøttingen for en

[1]) Johan Nicolai Möckert, født 1732, Professor Juris i Gøttingen 1772, død sammesteds 1792 (Pütter II. 30.)

borgerlig Student, som havde et Borgerbrev at fremlægge fra et andet Universitet, til 2 Rthlr. (omtrent 3 Rigsdaler i vore Penge); Adelsmænd, især Grever og Baroner, maatte erlægge mere. Om nogen Forandring heri var skeet, inden Bendtsen lod sig indskrive i Universitetsmatrikulen, vides ikke.

Bendtsen, som dengang tænkte sig et geistligt Embede, som sit Livs Maal, og som, for at kunne søge et saadant, havde, inden han forlod Hiemmet, holdt den anordnede Dimisprædiken, beskieftigede sig i Gøttingen især med Theologie og den orientalske Literatur, under de berømte Lærde: Georg Gottlieb Jacob Planck, Forfatter til den protestantiske Theologies Historie fra Luthers Død til Concordieformlen og flere kirkehistoriske Værker, født den 15. November 1751, Professor i Gøttingen fra 1784 til sin Død 31. August 1833 (Pütter a. St. I. 121; IV 270) og Johan Frederik Schleusner, Prof. Theol. i Gøttingen 1785—95, i hvilket Aar han afgik til Wittenberg, og blev, efterat det derværende Universitet var ophævet, Directeur ved det sammesteds oprettede homiletiske Institut, død den 21. Febr. 1837 (Pütter II. 183, III. 177, VI. 272), bekiendt som Forfatter til Lexicon in N. T., Lipsiæ 1792 I—II Addit. 1801. At han har benyttet J. D. Michaelis's Veiledning, og hørt Forelæsninger af denne berømte Universitetslærer, som, skiøndt han i det Hele holdt fast ved det gamle orthodoxe System i Theologien, gav et Stød til en ny Betragtningsmaade af det gamle Testamente, til hvis Fortolkning han nyttede alle sin udbredte Lærdoms rige Skatte, fortæller Bendtsen selv i sin Autobiographie, og omtaler der ogsaa J. G. Eichhorn som sin Lærer. Med de theologiske Studier forbandt Bendtsen tillige et grundigt og omfattende Studium af den klassiske Philologie, under den Mand, som i en lang Aarrække var saa at sige det Gøttingske Universitets Siæl, Christian Gottlob Heyne[1]), som, efter Ernestis Anbefaling, da den leydenske Philolog Ruhnken havde afslaaet det til ham udgaaede Kald, fulgte Gesner 1763 som Professor i den klassiske Philologie, og saavel

---

[1]) Man see Heeren: C. G. Heyne, Historische Werke VI. 1—430 og en Artikel om Heyne af F. Hand, i Ersch und Gruber, Encykl. der Wissensch. u. Künste etc., 2 Sect. VII. 369 ff.

ved sine Læregaver som ved sine Udgaver af flere græske og romerske Forfattere, og ved sit Arbeide som Bibliothekar, og den virksomme Andeel, han tog i alle Universitetets Anliggender, da han, efterat Michaelis's Credit var sunken, blev Münchhausens høire Haand, saaledes knyttede sit Navn til Universitetets, som ingen anden akademisk Lærer før eller efter ham har gjort. Det hører ikke hiemme her at udbrede os over Heynes Fortienester eller over hans lærde Arbeider. Paa den Tid, da Bendtsen var i Gøttingen, vare de Stridigheder mellem Heyne og Philologer af andre Skoler, F. A. Wolf i Halle, og J. H. Voss i Eutin (senere i Jena og tilsidst i Heidelberg), som gave Heynes Ry et Knæk, endnu ikke begyndte, og Heyne stod i sin Berømmelses fulde Glands. Som Bendtsen anmærker, talte Heyne i April 1787 et Antal af 130 Tilhørere paa et Cursus over (de romerske) Antiquiteter. Med mange andre af Universitetets Professorer knyttede Bendtsen Forbindelser. Han hørte i flere Semestre Gatterers Forelæsninger over Historiens Hielpevidenskaber, saaledes over Diplomatik, og deeltog i de Øvelser, som i Forbindelse med Forelæsningerne holdtes i at læse gamle Diplomer, af hvilke der til dette Brug udlaantes endeel saadanne fra det kurfyrstelige Archiv, forsaavidt de gamle Breve, som Gatterer selv besad, eller som eiedes af det af ham stiftede tydske historiske Selskab, ei strakte til. Han hørte ogsaa hans Foredrag over Heraldik, Chronologie og Geographie[1]). Hos den berømte Publicist Schlözer, som, efterat have beklædt en Lærestol i St. Petersborg i flere Aar, overtog 1764 et Professorat i Statistik og den europæiske Historie i Gøttingen, hørte han et Cursus i disse Videnskaber.

Paa den Tid var der i Gøttingen en berømt Docent i de oekonomiske Videnskaber, Joh. Beckmann, som holdt Forelæsninger over Technologie, Landbrugslære, Handelsvidenskab m. m., og ledsagede sine Forelæsninger med praktiske Øvelser, og førte sine Tilhørere med sig til de i Gøttingens Omegn liggende Fabriker og Ham-

[1]) Om Omfanget af og Planen for Gatterers Forelæsninger s Heeren Hist. Werke VI. 450 ff. Pütter a. St. I. 304, II. 340. Schlosser: Gesch. des 18. Jahrh. 3 B. 2 Abth. S. 233. At Gatterer skal have været den Første, som i sit i flere Henseender med Hensyn til Universalhistoriens bedre Behandling epochegiørende Skrift, Haandbuch der Universalh. 1761, forlod den hidtil brugte Inddeling efter de 4 Monarchier, beretter Heeren VI. 455.

merværker, og samlede mange unge Mennesker omkring sig, som agtede at giøre deres Lykke i Verden som Handlende, Agerbrugere og Fabrikherrer. Ogsaa hos ham hørte Bendtsen ofte Forelæsninger[1]). I det levnede Brudstykke af en Dagbog, som i Øieblikket skal blive nævnet, anfører han under den 24. April 1788: »Beckmann begyndte over Oekonomie for mindst 70 Auditores«. Han nævner oftere Beckmann blandt de Lærere, som han har hørt, og bemærker under 13. Juni s. A.: »saae hos Beckmann hans Copier af forskiellige Plove; den danske havde ei meget paa sig; adskillige norske til at pløie paa Fieldene og paa ophøiede Steder; den (sic!) er saaledes indrettet, at Fordelen kan løftes op og igien nedlades, eftersom man traf paa høie eller lave Steder. Den tartariske Plov havde istedenfor Spaden 2 Gafler«. Paa Tilbagereisen fra en Udflugt til Pürmont i samme Sommer, besøgte Bendtsen med sit øvrige Reiseselskab Saltværket Saltzderhelden, hvis Indretning Beckmann forklarede dem. Hos den medicinske Professor Wrisberg († 1808) hørte Bendtsen et Cursus over Anthropologie, og da den samme Lærde, som besad en stor Samling Reisebeskrivelser og Prospecter af forskiellige Steder og Egne, aabnede (1788) et Cursus over de vigtigste til forskiellige Tider over hele Jordkloden foretagne Reiser (Pütter II. 144), meldte Bendtsen sig til at høre disse Forelæsninger, og havde den Tilfredsstillelse i een af de første Forelæsningstimer, at Docenten omtalte de »Danskes Beskedenhed og Lærelyst«. I Philosophien havde Gøttingen paa den Tid en høit anseet Lærer i Johan Georg Henrik Feder, som, da han i 1768 blev kaldet dertil fra Gymnasiet i Coburg, i lang Tid ikke kunde finde noget Auditorium, der var stort nok til at rumme hans talrige Tilhørere, af hvilke mange altid maatte blive udenfor (Schlosser a. St. II. 624, III. D. 2 Abtheilung 75. 80. 85), men som, da den kantiske Philosophie, som han forgieves havde bekæmpet, i Aarhundredets sidste Decennium fortrængte den af ham foredragne Populair-

[1]) Johan Beckmann, født 1729, var i 1763 Lærer i Physik og Naturhistorie ved en Skole i St. Petersborg, besøgte Biergværkerne i Sverrige, og studerede der under Linnée, 1765—66; opholdt sig senere i Danmark, og besøgte de derværende Naturaliecabinetter og Manufacturanlæg, blev Professor i Gøttingen 1766, døde 1811 (Pütter II. 171, III. 102 ff.). I samme Værk II. 337 ff. findes en udførlig Beretning om hans Forelæsninger, praktiske Øvelser og Excursioner.

philosophie, endte med, at gaae af Mode som Docent. I Forudfølelse af den Skiebne, der ventede ham, havde Feder dog alt 1797 trukket sig tilbage fra Universitetslivet, og fik i det nævnte Aar Ansættelse som Forstander for det saakaldte Georgianum i Hannover, og, da denne Anstalt blev nedlagt, som Bibliothekar ved det kongelige Bibliothek i den nævnte Residentsstad. Her virkede han endnu i en lang Aarrække, og, da han gik bort i en høi Alder 1821, efterlod han ved sin Død en af de vexlende Moder og af alle Systemer uafhængig Roes for hans fortræffelige Charakteer og ualmindelige Kundskabsfylde. Paa den Tid, da Bendtsen var i Gøttingen, var vel Feders Ry ikke det samme, og Tilstrømningen ikke den samme, som 30 Aar tidligere; dog havde han endnu altid en meget agtværdig Tilhørerkreds, og, som Bendtsen, der var hans flittige Tilhører, anmærker, aabnede han den 21. April 1788 en Række Forelæsninger over Naturretten for en Kreds af 90 Tilhørere[1]). Det følger af sig selv, at der ved en Høiskole, som Gøttingen, der besøgtes af saa mange fornemme og rige Mænds Sønner, ikke var forsømt at drage Omsorg for, at der fandtes de fornødne Exercitiemestre og Sproglærere. Af de sidste nævnes Sprogmestre i det italienske, engelske, franske og svenske Sprog. En fransk Sproglærer, som Bendtsen benyttede, og hvis Navn alle Øieblikke forekommer i hans levnede Dagbogsblade, var François Martelleur, født i Rheims i Champagne 1734, fra 1764 Sproglærer i Gøttingen (Pütter II. 352). Af de kortfattede Optegnelser, som ere levnede i Bendtsens Dagbogsblade, lader det til, at han baade har, i Forening med Flere, hørt Foredrag af denne Martelleur over det franske Sprog, og tillige havt private Timer hos ham; disse bleve da givne i Bendtsens Bolig.

Alt tyder paa, at Bendtsen ved sin Flid og Stræben har vundet Anerkiendelse paa det fremmede Universitet. Han omtaler oftere den Artighed, som vistes ham under Benyttelsen af Bibliotheket, og sine Besøg hos flere af de akademiske Docenter, og den Opmærksomhed, som disse viste ham. Sidst paa

---

[1]) Om Feder s. Pütter, a. St. II. 164. III. 102. ff. IV. 286. Om Feders System s. Buhle, Gesch. der neueren Philosophie (I—VI. Gøttingen 1800—1805) VI. 534—439.

Aaret 1787 dannede endeel Professorer, Præster og andre Embedsmænd i Gøttingen en Klub, hvortil ogsaa Studenter kunde faae Adgang (Pütter II. 370). Da Bendtsen den 3. Januar 1788 besøgte Schleusner, foreslog denne ham at indføre ham i denne Professorernes »Store Klub«, som samlede sig hos Kellners. Han »var der den 4. Januar, spiste der godt og billigt og kom hjem Kl. 10½.« Han nævner, hvilke Professorer han traf. En anden akademisk Docent, i hvis Huus Bendtsen kom, var den forhen omtalte Professor Medicinæ Wrisberg. Ved et Besøg hos ham paa hans Landsted ved Gøttingen, skriver Bendtsen, at han, den 10. August 1788, »spiste gode Morbær og Blommer, og saae i hans Lysthuus Prospekter af Marseille og Venedig«. Der indeholdes ogsaa i hans Antegnelser Antydninger om, at han stod i et venskabeligt Forhold til Flere af de ældre gøttingske Academici, og da en S. H. Gondela fra Bremen den 10. Mai 1788 disputerede for den juridiske Doctorgrad, var Bendtsen, efter Indbydelse, tilstede ved Disputatsen og det paafølgende Doctorgilde. Disse Doctor-Schmäusse vare vel forbudne (Pütter I. 321), men man synes at have lukket Øinene for Forbudet, og ved Gildet, hvor man, efter den Discours som der faldt og som Bendtsen har optegnet, saa temmelig synes at have slaaet Giækken løs, vare blandt de 30 Giæster en Deel Professorer (Heeren, Tychsen, Meckert o. fl.) tilstede. De skildtes imidlertid tidlig ad, som nok altid var Skik i Gøttingen, og Bendtsen var i sit Hiem Kl. 11½.[1])

Mindesmærker om Bendtsens Flid i hine Læreaar, ere indtil denne Dag bevarede i adskillige omhyggeligen udarbeidede Collegie-Hefter. Der haves saaledes en tyk Bog, indeholdende Heynes Forelæsninger over Archæologien, en anden med den samme Lærdes Cursus over den romerske Literaturhistorie, og en tredie med Gatterers Cursus over Historiens Hielpevidenskaber. Et, dog ikke aldeles fuldstændig bevaret, Hefte er ogsaa til af Feders Cursus over Moralphilosophien.

Under hele sit Ophold paa det tydske Universitet, førte Bendtsen en Dagbog, hvoraf desværre ikkun 13½ Blad i en

[1]) S. H. Gondelas dissertatio de contractu assecurationis omtales og berømmes som forfattet med Sagkundskab og Orden i Gøtt. gel. Anz. 12. Juli 1788, 1099. Bendtsen skriver, »at han talte ikke saa meget slet Latin, som ellers pleier at skee«.

meget maadelig og forreven Tilstand ere levnede. Med adskillige andre Lærde deelte Bendtsen en overordentlig Oekonomie med Papir. Om Pope er der fortalt, at hans Oversættelse af Homer, hvorved han ikke blot skaffede sig et Navn over alle andre samtidige engelske Digtere, men tillige erhvervede sig Formue og en uafhængig Stilling i Livet, var skreven paa de rene Blade af Breve og disses Convoluter, og feile vi ikke aldeles, er dette tydeliggiort ved et i d'Israelis Curiosities of Literature bevaret Facsimile af et Blad af denne i det britiske Museum i Popes Haandskrift giemte Oversættelse. Endnu videre gik Bendtsen. Han fandt ingen Papirslap, intet Blad af en gammel Skriverbog·eller Stilebog, uden han omhyggeligen udglattede det og anvendte det. Uheldigviis var der i Dagbogen endeel reent Papir tilovers, og Bladene vare forsynede med en rummelig Marg. Dette gav Anledning til, at Bendtsen, for at det ubeskrevne Papir ikke skulde gaae til Spilde, brugte sin Dagbog, paa hvis Bevarelse for Efterverdenen han ingen Priis synes at have sat, til en Skriverbog for eet af sine Børn. Forsaavidt Dagbogen er til, finder man i den et Regnskab aflagt for, hvorledes han anvendte hver Dag, ja hver Time, ved hvilket Klokkeslet han hver Morgen stod op, og ved hvilket han hver Aften gik i Seng. Af den kan man see, hvad han læste, og hvorledes han i sin Stue udarbeidede de Collegier, han havde hørt. Ved dens Hielp kan man følge Bendtsen paa ethvert Skridt, paa hans Gang til Collegierne, til Bibliotheket og til de Professorer, til hvis Huse han havde Adgang, og til de Landsmænd, som enten modtoge ham i Gøttingen — hans gamle Bekiendte fra Kiøbenhavn Jens Bloch og Torkel Baden — eller som senere traf sammen med ham der; af de Sidste nævnes en Müller, der kom til Gøttingen 24. April 1787, og bragte Brev til Bendtsen fra hans Fader, og hvem han den 28. »fulgte omkring til Landsmænd« — udentvivl den som Assessor i Høiesteret i 1833 afdøde Conferentsraad Adam Gottlob Müller, en Broder til Theologen, Biskop P. E. Müller — og en v. Benzon, formodentligen Jens Benzon, som, efterat have nedlagt sit Embede som Amtmand over Randers Amt, bosatte sig i Odense, og der døde 1839 (Erslev, Forf. Lex.), samt en v. Buchwald. De levnede Dagbogsblade give udførlige Meddelelser om Bendtsens Omgang med disse Landsmænd, om hans Spadseretoure med dem, f. Ex. paa Stadens

dengang endnu ikke sløifede Volde, og til den nærliggende Papirmølle ved Wehnde, og om de Udflugter, Bendtsen, i Forening med disse Landsmænd, foretog sig til flere interessante Punkter i den fiernere Omegn, under de temmelig sparsomt tilmaalte Ferier. Til en Prøve paa den i Dagbogen herskende Tone, og som et Vidnesbyrd om Bendtsens Samliv med hans Landsmænd, især med Bloch og Baden, anføre vi Beretningen om en saadan Udflugt, som Bendtsen med de 2 sidstnævnte under Juleferierne 1787, giorde til den i et Par Miles Afstand fra Gøttingen beliggende katholske By Heiligenstedt[1]) i det Eichsfeldske, som dengang stod under Kurfyrsten af Maintz's Høihed. De gik den 29. Dec. Kl. 9 om Morgenen fra Gøttingen, og, efter oftere at have taget feil af Veien, kom de omsider Kl. 7 Aften til Maalet for deres Vandring, Heiligenstedt, »som ligger saaledes i en Dal, at man ei kan see det, inden man er lige derved«. »Mit høire Been«, skriver Bendtsen, »var ganske ømt, og jeg kunde ikke gaae længere. Porten var i Laas, da vi kom dertil, forestillede os deraf de ubehageligste Følger, bleve dog snart oplukkede, og førte i Logis hos Gelsenberg i den »hvide Svane«. Han var Bager, Vært, Pølsemager. Mange Sorter Pølser havde han. De sendtes, sagde han, til Wien, Maintz, Frankfurt, men det var Elendighed. Garwurst var noget sammenrørt Meel og Flesk. Jeg spiste Viinkandel til Aften, og gik i Seng Kl. 9. Mine Støvler vare ganske fordærvede, paa den ene var et stort Hul; deres Reparation kostede 1 ⅌ 8 ß. Baden og Bloch sladdrede og trættedes om Sengested, indtil Baden kom til at ligge hos mig, og Bloch laa alene; klagede over vaade Dyner. Sov om Natten saa nogenledes.«

»Søndag den 30. Kl. henimod 9, stode vi op, og drak Caffe med Oblatkager til, vi accommoderede og paaklædte os, spiste Frokost, og gik i Kirke, og hørte en Messe, skiøndt den var uhørlig, paa enkelte latinske Ord nær; derpaa saae vi Byens andre Kirker, som stode aabne; alle vare fyldte med Crucifixer og Helgenbilleder. Bloch og jeg gik endnu omkring og saae den gamle forfaldne murede Vold derom. Kom hiem, spiste Suppe, Kiød og Duer; drak Kaffe. Baden og jeg gik i Kirke,

[1]) Büsching, Erdbeschreibung 3 Th. 1 B. p. 839.

hørte en Munk prædike om blot »Glaube«, wahre Glaube. Han tog Calotten af, naar han nævnede Paulus etc. Man opførte sig meget ilde i Kirken, grinede og støiede. Da Prædikenen var forbi, kom Præsten ned i Kirken, opraabte alle deres Navne, som høre til Menigheden, og vare under 20 Aar; disse skulde da overhøres i Glaubenslehre, hvo som ei var der, maatte bøde 1 ℞ Vox. For ei at kunne svare paa simple Spørgsmaal bødes 10 ß. Allarmen og Latteren var ved Opraabningen reent uforskammet. Præsten skiendte vel noget og truede, men man loe ham ud i hans Øine. Vi vilde beseet Slottet, men det kunde ei lade sig giøre. Men Exjesuiterklostret besøgte vi, hvori 7 Exjesuiter; de kaldes Professorer, fordi de holde Underviisning for Byens tilvoxende Ungdom; de have 100 Disciple idetmindste. Vi besaae Collegii-Stuen; paa Væggen hængte endeel Landkort, meest specielle over Tydsklands Kredse, 3 Tabeller, hvori Rhetorica var foredraget in Compendio med alle scholastiske Subtiliteter; foruden Andet var og den bekiendte Inddeling i Sensus proprius, allegoricus, anagogicus, topologicus. En temmelig suffisant liden fingertyk Stok stod ved Lærerens Stol til Opmuntring. Meer end 30—40 Lærlinge kunde ei paa eengang sidde ved de tvende Borde. Derfra gik vi til Bibliotheket, som var i to Stuer; bestaaer maaskee af 1000 volumina, mestendeels elendigt Snavs, scholastisk Kram, Samlinger af decreta conciliorum, Legender etc., Judas der Ertschelm, Himmelstigen, Veien til Himlen o. s. v. Dog saae jeg ogsaa Terents, Molieres Comedier paa Gammeltydsk (?), Pütters Reichsgeschichte, Livius, Plutarchus. En liden Globus var der samt nogle mathematiske Instrumenter, og i det ene Kammer et temmelig forslidt Billiard. Vi gik derfra, og spadserede hele Byen om; alle Mennesker saae paa os med Nysgierrighed. Byen har en gammel forfalden Muur til Vold. Volden selv er og meget brøstfældig. Capellerne i Byen ere mange; Kirkerne ere 4—5, have alle mange Altre, hvert Alter har sin Præst. I Exjesuiternes Kirke hørte vi dem synge efter Noder. Alt gik uordentlig, snart som i en Jødesynagoge. Vi kom hiem og forlangte Kort, fik nogle tydske Kort, 5/8 saalange som de sædvanlige, spilte det meste af Aftenen, jeg med Lykke. Spiste til Aften, Ribbeenssteg, særdeles god, med Rabunkelsalat og Svedsker; disputerede om Adskilligt; gik i Seng

Kl. 11. Baden laa igien hos mig; sov meget lidt om Natten; drømte om Breve og Pakker«.

»31. December tiltraadtes Hiemvandringen til Gøttingen ad slette og ufremkommelige Veie. I den lille By Geismar, hvorigiennem Veien gik, nølede Bloch og Baden, mod min Erindring, ved Sopkener og Pølse. Vi skulde gaae til Gøttingen; men vare nær aldrig komne dertil, hvis Forsynet ikke havde skikket os En fra Geismar med en Lygte, som gik til Gøttingen. Han var os til usigelig Tieneste, især ved en smal Planke over en dyb Grøft, som jeg først vovede mig at gaae over, uden Hielp. Baden blev endelig hiulpen over. Bloch havde ei Mod, endelig bar Karlen ham over paa sin Ryg. Vi kom til Gøttingen Kl. 5³/₄. Jeg gik til Baden, han kunde ei komme ind paa sit Kammer, og gik altsaa hiem med mig. Spurgte om Breve, og, da Postbudet havde taget dem med sig, sendte jeg strax Bud efter dem og fik dem. Brevene vare af fornøieligt Indhold, og, saasom de vare længe forventede, geraadede jeg derved i stor Glæde, den største i Gøttingen til Dato, og, efter Anseende, for altid; gik hiem med Baden og spilte Piquet; min Glæde saaes tydelig. Bloch og Baden svor paa, at det var Brev fra min Kiæreste; drak Forældres, Conferentsraad Koefoeds, begge ældste Søstres Skaal. Forlangte mere Viin, fik ei, gik altsaa bort; spadserede da paa Wehnder Gade; hørte nogle Kanon Schläge; gik hiem, læste Brevene igien; gik i Seng, kunde ikke sove. Hørte Kl. slaae 12, hvorpaa blæstes fra Taarnet, og Burschers Raab hørtes brølende »Pereat das alte Jahr; vivat das neue Jahr««. Hvad det var for Tidender af saa behagelig Beskaffenhed, som Bendtsen Nytaarsaften fik fra sit fierne Hiem, vides ikke. Dagbogen indeholder flere Vidnesbyrd om, at Bendtsen særdeles flittig under sit Ophold i Gøttingen vexlede Breve med Venner og Bekiendte i Danmark. Under 25. December 1787 hedder det: »Talte mine Breve, som vare 35; jeg havde derimod skrevet fra Tydskland 52«.

De levnede Brudstykker af Bendtsens udførlige Dagbog indeholde andre Beretninger om Toure, han i Selskab med adskillige af de nævnte og andre Landsmænd foretog sig til flere af de interessante i Gøttingens nærmere og fiernere Omegn liggende Steder, saaledes fra 11. til 14. Mai 1788 giennem den skiønne Egn ved Münden til Kassel, hvor de besaae Museet

og Billedgalleriet og bivaanede Forestillingen i Skuespilhuset af Shakespeares Richard II. En udførligere Beretning indeholder Dagbogen om et Besøg, som Bendtsen med sine Landsmænd Baden, Buchwald og Müller giorde i Pyrmont i Juli 1788. Her stødte de sammen med den bekiendte Høiesteretsadvokat Uldal og hans Frue fra Kiøbenhavn, der indbøde dem til en Déjeuner i Badehuset. Af andre derværende danske Undersaatter, som Bendtsen omtaler i sin Dagbog, var en v. Lüttichau, formodentligen den senere som Hovedmand for det i 1790 til Regieringen indgivne »Tillidsskrift«, bekiendte Tønne Frederik v. Lüttichau til Aakier, som i 1791 mistede den danske Kammerherrenøgle, og døde endeel Aar efter som preussisk Gesandt ved Rigsdagen i Regensburg. I Pyrmont traf Bendtsen ogsaa Digteren, Landfoged i Sydditmarsken, Justitsraad, senere (1790) Etatsraad S. H. Chr. Boje (Medstifter af det bekiendte Gøttingerbund, Udgiver af Musenalmanach oder Blumenlese 1770—75 samt af Brødrene Stolbergs Værker 1779 (Kordes, Lexikon der schlesw. holst. u. eutin. Schriftst., Schl. 1797, P. 251)), der som Embedsmand i Holsteen Intet havde mod at ansees som Dansk, og som tog den danske Regierings Parti, da en »Republikaner«, en Kiøbmand fra Hamborg, ved Bordet, hvor han var Bendtsens Sidemand, kom frem med den Paastand, »at Skoleholderne i Holsteen ikke turde lære Børnene at læse og skrive«. Det var paa Tilbagereisen fra Pyrmont, at Bendtsen og hans Selskab, efterat have besøgt de i Nærheden liggende vel bevarede Ruiner af det i 1623 afbrændte Slot Helden (Büsching a. St. III 3 B. S. 333) med dets underjordiske Fængselskieldere, besaae, under den tilstedeværende Professor Beckmans Veiledning, Saltværket i Salzderhelden. Den hele Reise havde kostet 27 Rth. foruden 3 halve Louisd'or, som Bendtsen, der havde ladet sig overtale til at prøve sin Lykke i Pharaobanken i Pyrmont, der havde tabt. I samme Sommer giorde Bendtsen, men denne Gang, som det synes alene, en Tour til Brunsvig og Wolfenbüttel. Udførligere Meddelelser give de levnede Dagbogsblade om en Reise, som han med sine sædvanlige Reisefæller giorde i Juni 1789 til Gruberne ved Clausthal i Harzen, over hvilken og især over Nedstigningen i en Dybde af 200 Alen under Ledsagelse af 4 Bjergmænd, og den endnu besværligere Opfart, og over den hele Grubedrift han giver en meget instructiv Beskrivelse.

Der var overhovedet Intet af Alt hvad Bendtsen saae og hørte under sit Ophold i Udlandet, uden han førte det til Bogs. Da en Harmonika, som dengang endnu var i sin Nyhed, forevistes i Værtshuset »Kronprindsen«, betalte Bendtsen 3 Mark for at see den (28. April 1787), og da det bekiendte Chiariniske Beriderselskab i næste Aar kom til Gøttingen, og der gav sine Præstationer til Bedste for Publikum, tog Bendtsen ogsaa disse i Øiesyn, og under d. 26. October 1788 beskriver han de halsbrækkende Konststykker, som han havde seet Demoiselle Chiarini og Truppens Paillasse giøre. At Bendtsen var i Gøttingen, hvad han seenere vedblev at være, en flittig Avislæser, fremgaaer af Dagbogen. Han pleiede at læse Aviserne hos Conti, en Tracteur eller Conditor. At det i Gøttingen især var Englands politiske Forhold, som sysselsatte den almindelige Opmærksomhed, er ligesaa forklarligt, som det er velbekiendt, at den engelske Regiering, under de stærke Bevægelser i Landet selv i Begyndelsen af Aarene 1770, og senere under Stridighederne med de oprørske Colonier i Nordamerika, ikke havde nogen varmere Talsmand, end den gøttingske Publicist Schløzer, hvis Ord dengang vidt og bredt gialdt som et Orakel. I sine Optegnelser berører Bendtsen ofte hvad Aviserne meldte fra London, f. Ex. under 11. August 1788 om Udfaldet af et stridigt Parlamentsvalg for Westminster: Townshend havde 5446 Stemmer, Hood ikkun 4862.

Bekiendt er den fornemme Tone, som dengang herskede i Gøttingen, og som næredes ved de mange Sønner af anseelige Slægter, som der studerede, og for hvilke Flere af Professorerne havde en stor Forkiærlighed. Pütter. kan i sin Universitetshistorie neppe finde Ord stærke nok til at fremhæve den Fordeel, som saamange Studerende af høi Byrd bragte Universitetet. Paa denne Fornemhed stikler Bendtsen et Sted i sin Dagbog, og yttrer, at Heyne ikke indbød til sig uden fornemme Folks Børn, og nævner som saadanne et Par danske Studerende, f. Ex. en Kalkreuter.

Dette har dog neppe for Nogen af disse Blades Læsere synderlig Interesse, og vi ville heller giøre en anden Meddelelse af Dagbogen, den at Bendtsen 25. Aug. 1788 gik til Alters i St. Jacobi Kirke. Præsten, som tog ham til Herrens Bord, var

Pastor Christian Julius Luther, (født i Haarburg 1735), der med sit Præsteembede forbandt et Læreembede ved Universitetet, ved hvilket han foredrog Pastoral-Theologien og ledede de katechetiske Øvelser. Han døde som Superintendent i Clausthal 1809 (Pütter a. St. II, 199; III, 146).

Paa den Tid, i hvilken vi her have sat os tilbage, var Textkritiken af de bibelske Bøger et Formaal baade for katholske og protestantiske Lærdes Flid. Den Stræben efter at bringe Bibelordet saa vidt mueligt tilbage til dets oprindelige Reenhed, og at rense det, snart ved Conjectural-Kritiken, snart ved Benyttelsen af de endnu ikke tilstrækkeligen undersøgte Haandskrifter, fra Afskrivernes Tilsætninger, som alt tidligere havde sysselsat saa mange ansete Lærde i begge Kirker, var efterhaanden slappet, under de jansenistiske Stridigheder i den romerske Kirke, og de samtidige pietistiske i den lutherske. Men efterat den franske Oratorianer Houbigant i sine Biblia Hebraica cum notis criticis (Paris 1753, 4 Voll, Folio) atter havde brudt Isen, traadte overalt flere Lærde i hans Fodspor, fremfor alle Kennicott i England og Griesbach i Tydskland, hiin beskieftiget med en Recension af det gamle, denne af det nye Testamentes Text, og fra alle Lande samledes Varianter af de i Bibliothekerne bevarede Haandskrifter. Hvad der i denne Retning af danske Lærde (J. G. C. Adler; F. Münter; H. Treschow; A. C. Hwiid; W. F. Engelbreth og især A. Birch), deels blev udrettet, deels tilstræbt, er bekiendt nok. Ogsaa det tørre kritiske Studium fandt sine ivrige Dyrkere, og, ligesom der for en Menneskealder siden var en Tid, da man ventede sig Underværker paa Theologiens Omraade af den hegelske Philosophies Anvendelse ved Behandlingen af de christelige Dogmer: saaledes haabede man i hine Dage noget Lignende af Textkritiken. Ogsaa Bendtsens Studier fulgte den kritiske Retning, efter en Opfordring af hans Velynder, Schleusner. Det hedder herom i Dagbogen: »den 7. Mai (1788) hørte jeg de sædvanlige Collegier. Efter Kl. 11 gik jeg til Schleusner. Han foreslog mig at excerpere af Patres Apocryphorum citata. Viste mig, hvormeget han havde excerperet i Henseende til Septuaginta og af Alkoranen og andre Arabica til det V. T. og N. T. Oplysning, hvilket Arbeide . . . . raadede ham fra. Nu anvendte han sin Tid til philosophiske Undersøgelser.« Bendtsen greb dette

Vink, og synes strax at have taget fat paa Arbeidet, og, skiøndt i al Korthed, indeholder Dagbogen Underretning om, hvilke Kirkefædre han Tid efter anden excerperede: Eusebius, Cl. Alexandrinus, Theodoretus, Origenes. Frugten af hans Flid i dette Øiemed var det academiske Prøveskrift: Specimen exercitationum criticarum in Veteris Testamenti libros apocryphos e scriptis patrum et antiquis versionibus, Typis J. C. Dieterich, Pagg. 144, 8vo, som han offentligen forsvarede den 14. Sept. 1789 under Festlighederne i Anledning af Høiskolens To og Halvtredsindstyveaarige Bestaaen (inter ipsa Georgiæ Augustæ sacra anniversaria), hvorpaa Magistergraden, efter et foregaaende lærd Colloquium over bibelsk Philologie og Diplomatik, confereredes ham af Gatterer som Decanus i det philosophiske Facultet d. 17. Sept. Gatterers Tale ved denne Leilighed handlede om de i ældre og nyere Tider brugelige academiske Promotionsskikke, Gøtt. Anz. 1789 p. 1713. I det endnu i Behold værende Magisterdiplom kaldes han Vir prænobilissimus. Der omtales hans »edita idonea doctrinæ specimina«. Promotionsomkostningerne for en Magister udgiorde i Eet og Alt 43 Rthr. og Trykningsomkostningerne for Disputatsen i eet af de tre Universitetstrykkerier, mellem hvilke Valget var overladt vedkommende Doctores og Magistre selv, udgiorde for det første Hundrede Exemplarer af hvert Ark 1 Rthr., og for hvert følgende 8 Gr., Papiret uberegnet. Saaledes var det idetmindste en Snees Aar tidligere indrettet i Gøttingen (Pütter I, 321). Hvis ingen Forandring heri senere var skeet, vil man kunne slutte sig til, hvad det har kostet Bendtsen at erholde Magisterværdigheden. Til Festen, hvorved Bendtsen og T. Baden erholdt Graden, var indbudet ved et Program af Heyne, som, midt under den almindelige Omvæltning i Frankrig, afhandlede det Æmne: libertas populorum raro cum expectato ab iis fructu recuperata (optrykt i Heyne, Opuscula Acad. (I—VI, Gøtt. 1783—1812) IV, 140). Ved den under samme Universitetsfest holdte Promotion i det med. Facultet talte Promotor, Wrisberg: de revolutione Gallica Principum ac Procerum Europæ studium et attentionem summopere efflagitante (Heyne, a. St. I, S. 142).

Med megen Anerkiendelse blev Bendtsens Disputats, der alt ved sin Størrelse udmærkede sig fremfor de fleste af den Tids aka-

demiske Prøveskrifter omtalt i den literære Kritiks Organer. En Resencent i Gøtt. gel. Anz. for 1790, P. 120—24 udtaler sig især med Berømmelse om Skriftet, og om den af dets Forfatter udviste Flid, Kritik, Lærdom, Nøiagtighed og Beskedenhed. Andre Journaler istemme samme Toner.

Da Bendtsens Fader, hvis Sygdom skal have bragt ham til at fremskynde Udarbeidelsen af hiint Prøveskrift, døde inden kort Tid, 30. October 1789, 66 Aar gammel, ilede Bendtsen til Hiemmet, for at melde sig som Ansøger til det ledige Rectorat ved Frederiksborg Skole. Den guldbergske Skoleanordning af 11. Mai 1775 havde vel som almindelig Regel bestemt, at Rectorerne ved de latinske Skoler for Fremtiden skulde beskikkes af Kongen, medens de tidligere kaldtes af vedkommende Stifts Biskop. Dog stod den Ret, som Fundatsen for Frederiksborg Skole af 29. Marts 1630 (Dahl, Efterretning om Frederiksborg Skole, Bilag, S. V ff.) tillagde Scholarcherne (den kgl. Confessionarius, Amtmanden i Frederiksborg og Slotspræsten sammesteds) til at udnævne Rector ved Frederiksborg Skole, endnu ved Magt.

Bendtsen var vel neppe paa den Tid, da Embedet skulde besættes, vendt tilbage fra Udlandet, og det kan være, at der mødte Vanskeligheder ved hans Ansættelse. Efter hvad Forfatteren af denne korte Skildring tydeligen mindes i sine Drengeaar (i Sommeren 1823) at have hørt af Professor Jacob Badens Enke, i et Selskab hos hende, hvor Bendtsens gamle Venner, Biskop Bloch og Professor Torkel Baden, vare tilstede, var det hende, som særdeles yndede Bendtsen, der opsøgte Bastholm i Christiansborg Slotskirkes Sakristie og lagde ham Bendtsens Tarv saa indtrængende paa Hierte, at Udfaldet blev efter hans Ønske. Efter det Indtryk, som Meddeleren, efter saa mange Aars Forløb, har bevaret af den gamle Dames Fortælling, maa han antage, at hun tilskrev sig en ikke ringe Deel af Æren for at Bendtsen blev Rector i Frederiksborg. Scholarchernes Bestalling af 4. Novbr. 1789 erholdt kgl. Stadfæstelse d. 4. Decbr. s. A., og kort derpaa blev Bendtsen indsat i det Embede, som han beklædte i over 40 Aar. Da Bastholm, hvem det havde tilkommet at indsætte ham, ved Sygdom, eller andet Forfald, var hindret i at udføre denne Forretning, besørgedes den af daværende Slotspræst, Andreas Johan Rehling den 11. Januar 1790.

Paa den Tid, da Bendtsen tiltraadte sit Rectorat i Frederiksborg, stode den nysnævnte Skoleanordnings Bestemmelser endnu i usvækket Kraft. Efter disse, var Rector Lærer i samtlige Fag i øverste Klasse. Efter hvilken omfattende Maalestok Bendtsen ledede Underviisningen: derom haves Vidnesbyrd i en af ham efterladt Bog, betitlet: Exercitia, indeholdende de Æmner, som han i Tidsrummet 1792—1806 opgav hver enkelt Discipel i Klassen til skriftlig Behandling. Som det fremgaaer af den ovenstaaende Beretning om Bendtsens Læreaaar, først i Kiøbenhavn, og senere i Gøttingen, var det især den lærde Theologie, han havde lagt Vind paa. I et Brev, som ligger for os, fra ham til hans Ven og Skolekammerat, den berømte Sagfører i Høiesteret, Christian Klingberg (dimitteret fra Frederiksborg Skole 1783) begyndt den 5. Juni 1795, just paa den Dag, da Kiøbenhavns Ildebrand begyndte, og omtrent i den Time, da Klingberg maatte forlade sit brændende Huus, men sluttet den 6. Juli, i hvilket Brev Bendtsen, efter sin Vens Opfordring, kritiserer en i Skrankerne for Høiesteret holdt og derefter offentliggiort Tale i een af de Trykkefrihedssager, som mod Slutningen af forrige Aarhundrede anlagdes i Mængde: raader han ham paa det Indstændigste til, at han, for at danne sin Smag, skulde læse de klassiske Digtere, fremfor alle Virgil og Homer, og af Virgil benytte Heynes Udgave, hvor Parallelsteder vare anførte af Homer og Oldtidens andre Digtere, samt af Tasso, Ariost og Milton. »Jeg arme Diævel«, vedbliver Bendtsen, »desværre mere Theolog end Philolog, har saa lidt Tid til at læse videre i Klassikerne, og hos mig, om jeg end stedse kunde være hos Dig, er altsaa langt fra ei at vente disse Vink, denne Manuduction, som den fuldkomnere og nyere (det er i nyere Geniers Værker befæstede) Philolog vilde kunne suppeditere Dig, for derved at lede dig fra Vansmags onde brede Vei, til den nyere sande Smags trangere Livsens Vei.«

Med hvilken Forkierlighed Bendtsen i hine Aar har drevet de theologiske Videnskaber i sin Underviisning, sees af den omtalte Exercitiebog. »Han foredrog«, skriver en Mand (J. P. F. Dahl) som i hine Aar havde været hans Discipel, »Theologien efter udførlige Dictater«, og hvorvidt hans Underviisning strakte sig, skiønnes af de Æmner, som han lod Disciplene beskieftige sig med. Man seer strax, at han har

giort dem bekiendte med de Indvendinger, som vare giorte mod Indholdet af den evangeliske Historie af de engelske og franske Deister og af den wolffenbüttelske Fragmentist, samt med Theologernes Giendrivelser af disse. Snart krævedes en Sammenligning mellem de enkelte Evangelisters Beretninger om Jesu Opstandelse, snart forlangtes en Angivelse af de Grunde, hvorpaa Evangelisternes Troværdighed og deres Bøgers Authentie hviler; snart spurgtes om, hvilken Troværdighed, der tilkommer de apokryphiske Evangelier, f. Ex. Evangelium infantiæ Christi; snart forelagdes omtvistede exegetiske Steder til Forklaring, f. Ex. Matth. III. 13; Act. VII. 55; Luk. XII. 10 og 12, med Hensyn til den forskiellige Bemærkelse, hvori den Hellig Aand forekommer i begge Vers; snart fordres en Sammenligning mellem den reformeerte og den lutherske Kirkes Lærebegreb om Nadveren. En ikke ringere Mangfoldighed af Spørgsmaal havde Bendtsen at opgive Disciplene i Historien og Philologien. Han maa i sine første Embedsaar have ladet dem sysselsætte sig meget med Quinctilians Værk om Talekonsten, og fra dette saavel som fra Ciceros Brutus tager han Anledning til mange Spørgsmaal, saaledes om Hukommelseskonsten hos de Gamle efter Quinctilian XI. 2, om at Taleren nødvendig maa være god Mand (ne futurum quidem oratorem, nisi virum bonum) efter Quinctilian XII. 1; og om Poesiens og Historiens Nytte for Taleren efter Quinctilian X. 1.

Efter den tidt nævnte Frdn. 11. Mai 1775, hørte ogsaa et Begreb af Astronomien eller, som det kaldtes, Sphærica med til hvad der skulde giennemgaaes i Skolernes øverste Klasse. Om end Bendtsen ikke havde nogen særdeles Sands for denne Disciplin, eller overhovedet for de mathematiske Videnskabers Betydning i den lærde Skole: røber dog den tidt omtalte Exercitiebog, at han saaledes havde sat sig ind i Theorien om Himmellegemernes Bevægelser, at han havde en Mangfoldighed af Opgaver at forelægge sine Disciple til skriftlig Besvarelse.

Den Tid, paa hvilken Bendtsen tilraadte sit Skoleembede, var, paa Pædagogikens Enemærker, en Reformernes Tidsalder, og den Bevægelse, som Pestalozzi, Basedow og Rousseau havde givet Stødet til, omtrent ved Midten af det 18. Aarhundrede, havde endnu ikke lagt sig i dets sidste Decennier.

Disse vare, som Enhver veed, der i mindste Maade har lagt Mærke til, hvad der dengang fortrinligen forhandledes i vor periodiske Literatur, eet af de Tidsrum, i hvilke »den almindelige Opmærksomhed saaledes dvælede ved den opvoxende Slægt, som om de Ældre næsten selv meente sig fritagne for at opfylde Livets Bestemmelse, naar de kun anførte de Yngre dertil« (Mynster, Prædikener fra 1823, Udgaven 1837, I. 121). Det var ikke alene Forfattere, som i Dagblade og egne Smaaskrifter fremlagde deres oftest høist umodne Forslag til Reformer i Opdragelsesvæsenet — thi, medens »Slægten selv sukkede, satte den sit Haab til Eftertiden, og Enthusiasmen samlede sig om en Opdragelsesliteratur, som forlængst er forsvunden, men som dreves med en Iver, som man neppe kan giøre sig Forestilling om« (N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Historie V. 1. Side 342). Skolevæsenets Ordning var en Sag, som i høi Grad laa Regieringen paa Hierte, og, medens flere høit stillede Mænd arbeidede paa at bringe Almueskolevæsenet i Samklang med Tidens Grundsætninger: var det Hertugen af Augustenborg, der, som Patron for Universitetet og Formand i den nedsatte Commission for de lærde Skoler, arbeidede paa disses Reorganisation.

Bendtsen var dengang en ung Mand, men han havde, som man siger, »læst gamle Bøger.« Han blev een af dem, med hvilke Hertugen raadførte sig om sin Plan for Skolerne, og hvis Dom han underkastede sine i Minerva for 1795 optagne »Ideer«. Under den 24. Februar 1795 sender han Bendtsen med en særdeles forbindtlig Skrivelse disse »Ideer«, »et Skelet, en Grundtegning til Nationalopdragelsens store Bygning«, som han selv kalder sit trivielle Product[1]), og beder ham, ikke i »Commissionens, men i sit eget Navn, til sin egen Oplysning og Efterretning, strengelig og nøiagtig at giennemgaae Skriftets Indhold, og med fornøden Udførlighed meddele ham sine Anmærkninger derover«. Der haves en Klade til de Yttringer, hvormed Bendtsen ledsagede Hertugens »Ideer« Stykke

[1]) De, som ikke kiende »Ludimagisteren« uden af Rahbeks og Baggesens Kryberier i bunden og ubunden Stiil, ville med Forbauselse høre, hvad han vil, at den danske Læsebog, der blev at udarbeide for Skolerne ikke maatte indeholde: »For Alting ingen Vers« (Minerva, 1795 I. 44). Det var Musageten, som Rahbek titulerede sin Patron.

for Stykke. Han ivrer imod »at Underviisningen mangfoldiggiøres i Skolerne, som han anseer for en slibrig Sag, hvorved man overtræder de rette Grændser mellem Skolerne og Universitetet, og falder det sidste ind i dets Kald. Derved forhindres Grundighed, og Veien aabnes for det, som Tydskerne kalde Seichtigkeit und überflächliche Gelehrsamkeit«. »Naar man seer Lectionskataloger over hvad der i visse tydske Skoler læses« — vedbliver Bendtsen — »maa man studse over saa udbredt en Underviisning og Disciplenes i Programmer og Nachrichten og Reglementschaften udviste Færdigheder og Indsigter. Derimod gienlyde fra flere Universiteter bittre Klager over Studenternes overfladiske Kundskaber og Ubrugbarhed«. I stærkere Ord, end Bendtsen giør det, læser hans berømte Samtidige O. Worm i Horsens Hertugen Texten for al den usalige Polymathie, alle disse leves gustus og al den Halvhed i Dannelsen, som deraf vilde flyde, hvis Projektet var, i uforandret Skikkelse, blevet lagt til Grund for Skoleunderviisningen[1]). Høfligere og mildere var, som sagt, Bendtsens Kritik over Hertugens »Ideer«; dog nedlægger ogsaa han en bestemt Protest imod flere Punkter i disse; f. Ex. mod en Optagelse af et Cursus af Philosophie i Skolerne. »Dette Fag, med Undtagelse af Psychologie, samt Hebraisk og Bogstavregning burde overlades Universitetet. Sildig modnes Judicium, det veed enhver Lærer, og før det er skeet, kommer man ingen Vei med Logik og Metaphysik. At Philosophien i gamle Dage er lært i Skolerne gielder ei her for Indvending; thi Enhver veed, at dette, efter den da brugelige Methode, var intet Andet end uforstaaet Udenadslæsning paa Latin, og ventelig blev Philosophien af den Grund saa lidet tagen i Betragtning i den sidste Skoleanordning, som det sees af § 32, hvor det forbydes at lære Philosophien udenad. At Mathematiken baade kan og bør dyrkes i Skolerne, er ingen Tvivl om, og maaskee kan baade dens Dyrkelse og en bedre Elementarunderviisning fremhielpe og modne Dømmekraften og bane

---

[1]) Worms Betænkning findes in extenso optagen i Nyerup: de lat. Skolers Historie fra 1536—1805 Side 314—18. Om mueligt mere endnu, end der er skeet, tager Worm Bladet fra Munden i en Tale ved Lærerindsættelse i Horsens Skole, 3. Januar 1807, indrykket i Münter: Misc. Hafn. I. Fasc. II. 1818, 1—38, især P. 25 sqq.

Philosophien Vei. Erfarenheden vilde da bedst vise, hvor vidt man dermed kunde komme.' Af Philosophiens Historie burde maaskee det Allervigtigste læres«.

Som Bendtsen selv, inden Skolevæsenets Ordning i 1805, havde optaget Tydsk og Fransk i sin Underviisning i øverste Klasse, og, som fremgaaer af den tidt omtalte Exercitiebog, drevet disse Fag med megen Iver: saaledes anseer han det for »uimodsigeligt, at de burde optages i alle Skoler«. »Om Engelsk burde læres, maatte beroe paa Enhvers Lyst, og paa Tiden«. At han henstiller til nærmere Overveielse, om ikke det Svenske burde indføres i Skolerne som Lærefag, vil have Interesse for den nærværende Tid. »Der vilde dog kun fordres liden Tid til at fatte dette, for os saa vigtige Nabofolks Sprog.«

Det er ikke giennemgribende Forandringer, som Bendtsen foreslaaer i den gamle Skoledannelse, og ikkun ganske enkelte Fag ønsker han føiede til dem, som alt lærtes i Skolerne. Blandt disse var Naturhistorien, som ogsaa optoges i Frederiksborg Skoles tvende nederste Klasser, men bortfaldt dog der, ifølge en Skrivelse fra Dir. for Univers. og de lærde Skoler af 5. Mai 1812 (Dahl a. St. Side 38), idet Arithmetik traadte istedet. At iøvrigt denne Underviisning, saalænge den ledede af Hansteen, har været drevet i et ikke ganske ringe Omfang, fremgaaer af en Tale, som Bendtsen holdt ved Lærerindsættelse i 1812[1]. At Bendtsen selv var en Samler af Sommerfugle, hvoraf han i tidligere Aar med egen Haand havde fanget en Deel udmærkede Exemplarer i Skovene omkring Frederiksborg, og forøget dem ved Gaver, han erholdt fra Norge, skylder jeg en Meddelelse af een hans ældste endnu i Embedsstilling værende Disciple, Pastor Appeldorn i Bakkendrup. Denne Discipel, som i sin Ungdom meget heskieftigede sig med den danske Insectfauna, og i Aaret 1823 vandt Accessit for Besvarelsen af Universitetets Priisopgave om de danske lepidoptera, havde Bendtsen foræret sin i flere Kasser bevarede Samling, der tilintetgiordes ved en Ildebrand, der overgik Appeldorns Bolig. Dette er et hidtil ukiendt Træk af Bendtsens videnskabelige Interesse, i en Retning, der laa langt borte fra hans egentlige Studier.

---

[1] B. Bendtsen: Tre Taler holdte i Frederiksborg Skole 1812, 1817 og 1821 (1820) udgivne af C. H. A. Bendtsen som Indbydelsesskrift fra Ribe Cathedralskole 1867.

Men endnu langt stærkere, end for noget andet Underviisningsfag, tager Bendtsen i sin Drøftelse af Hertugens »Ideer« Ordet for Indførelsen af gymnastiske Øvelser. Han kan ikke Andet end »anbefale Commissionen paa det Indstændigste at overveie Nødvendigheden af at optage disse Øvelser, der behøves saa meget for at befordre Legemets Væxt og Sundhed, hindre Ledigheds slette Følger, skadelige Drengestreger osv. Der maatte da ved hver Skole være en stor Plads til Legemsøvelser, Boldspil, Keglespil, Riden; i at svømme og bade sig burde ogsaa øves. Man kunde haabe ved saadanne Øvelser ikke alene at giøre Legemet sundt og stærkt, hvorved Siæleevnerne vinde, men endog at udrydde mange skadelige og lastværdige Yttringer af Ungdommens annimalske Drift, som nu ikke kunne forebygges, og som fordærve Moraliteten.« At Frederiksborg Skole var den første i Landet, hvor Underviisning indførtes i Svømning, under en Lærers Veiledning (i Juni 1807), kan her bemærkes.

Aarene fra Bendtsens Tiltrædelse af Rectoratet til Skolereformen i 1806 vare maaskee den meest glimrende Periode af hans lange Embedsbane, hvis man vil laane en Maalestok for sin Dom fra det store Antal Candidater fra hans Skole, som ved den første akademiske Examen bleve udmærkede. Dette var Tilfældet med 12 af de 88 Studenter, som Bendtsen sendte til Universitetet før 1806. Det turde ligge nær at antage, at dette hæderlige Udfald af den første Universitetsprøve for saa mange af Bendtsens Dimittender, er at tilskrive den grundige og omfattende Kundskab, de havde modtaget i Skolen, medens Bendtsen var eneste Lærer i øverste Klasse, og vi feile vel neppe i at udlede af det Ry, hvori Skolen i hine Aar var kommen, Discipelantallets Stigen i den følgende Periode. Medens der i 1806 ikkun var 21 Disciple i Frederiksborg Skole: var der ved Begyndelsen af Skoleaaret 1810, 53. Naar Udgiveren af Universitets- og Skoleannaler, der var en Client af Hertugen af Augustenborg, og selv havde taget en virksom Deel i den hele nye Ordning, vil have den stigende Frequents i alle Landets lærde Skoler udledet fra den Opkomst, hvori de vare komne ved Reformen, og fra den »større Tillid« som Publikum havde faaet til dem (Engelstoft, Universitets- og Skoleannaler 1810, II. 102): da turde det, for Frederiksborg Skoles Ved-

kommende, være rimeligere at søge det voxende Discipelantal i den ovenanførte Grund, end i de nye Kræfter, som Reformen skal have bragt i Skolens Tieneste. Med et Par Undtagelser (Hansteen, Steenbloch), vare de Lærere, som ansattes ved Reformen, ikke saadanne, som skulde bringe nogen Skole i Opkomst! Een af disse har nærværende Forfatter kiendt i sin første Skoletid som en meget uduelige Lærer, og en anden var kort inden han kom i Skolen, afgaaet med et lidet bedre Ry for sine Capaciteter.

Vi holde os til Bendtsen. Fra den Tid, da Reformen havde indført Fagunderviisning, istedenfor Klasseunderviisning, i Skolen: overtog han selv Latin, Græsk og Hebraisk i øverste Klasse. I Fransk, et Sprog, hvori han besad megen Kundskab, hvorom hans i Aaret 1810 trykte, men iforveien i Haandskrift giennem en Aarrække i Skolen benyttede Syntax er et Vidne, underviste han giennem alle Klasser. Under de i adskillige Aar temmelig hyppigen indtreffende Vacancer i Lærerpersonalet, overtog Bendtsen tillige snart Dansk[1]) (under Vacancen efter Steenblochs Afgang endog for et Tidsrum af halvandet Aar) snart Tydsk, Historie og Religion. En stor Grundighed og Nøiagtighed charakteriserede Bendtsens Underviisning, især i de gamle Sprog. De Pensa af de klassiske Forfattere, som bleve giennemgaaede, ledsagedes med udførlige Anmærkninger, der ofte svulmede op til betydelige Excurser saavel af sprogligt som historisk Indhold. Disse indeholdt et rigt Kundskabsforraad for de Disciple, som vilde benytte dem saaledes, som de efter den ypperlige Lærers Tanker burde have været benyttede. De Oversættelser, som dicteredes Disciplene, naar enhver Enkelts Stiil var rettet, vilde, dersom de vare blevne indprentede i Hukommelsen, have givet Disciplene Sands for en reen, smagfuld og correct latinsk Diction. Det var en Feil hos den udmærkede Lærer, at han ikke var ligesaa streng i at fordre Rede af Disciplene for det meddeelte Stof, som han selv var samvittighedsfuld i at yde det. Her, hvor vi blot i Almindelighed kunne fremhæve de mange Lys- og de

[1]) Han brugte da, naar Disciplenes danske Stile vare rettede og giennemgaaede, i hele Classens Paahør, at skrive og at fremlægge til Alles Giennemsyn en Afhandling over de givne Æmner som et Mønster, de skulde følge. En Mand af Faget, Hr. Cantor N. U. Krossing, der var Discipel i Skolen i det omhandlede Tidsrum, skildrer Bendtsens Underviisning i Dansk som fortreffelig.

enkelte Skyggesider i Bendtsens Skolegierning, bør vi ikke forbigaae at nævne som een af de sidste, at, da den udmærkede Rector ikke altid tilbørligen understøttedes af sine Medlærere: kom Disciplene ofte mindre vel forberedte op i øverste Klasse. Men tidt var det en Kierlighedsgierning af Bendtsen, at han, ved at optage Disciplene i den Klasse, i hvilke de fornemste Lærefag vare lagte i hans egen Haand, saae igiennem Fingre med deres Umodenhed og ringe Fordannelse, efterdi mange Aars Erfaring havde lært ham, at, under den Underviisning, som tilbödes Disciplene i øverste Klasse, vilde det i tidligere Aar Forsømte kunne oprettes. Ofte slog Bendtsens Beregning heller ikke feil, og naar han bemærkede en alvorlig Stræben efter at giøre Fremgang hos en Discipel, var han altid redebon til at opflytte ham i øverste Klasse, men var da ogsaa villig til at give ham, foruden al den Veiledning og Øvelse, som Skoletimerne tilbøde, Underviisning i Timer udenfor Skoletiden. I Aftentimerne samlede han mange Disciple omkring sig, hvis Udarbeidelser han giennemgik og rettede. Naar han blot havde den svageste Formodning om, at en saadan Extrahielp vilde være Diciplene tienlig, var det ham altid en Glæde at yde den, og aldrig var der fra den udmærkede Lærers Side Tanke, end sige Tale om at kræve noget Vederlag for den Hielp, han saaledes rakte sine Disciple udenfor Skoletiden. Det var Bendtsens Overtydning, at der, hvis en Discipel skulde giøre Fremgang, fremfor Alt, krævedes Selvarbeidsomhed fra hans egen Side; men denne Selvarbeidsomhed fandt hos Bendtsen Næring, Pleie og Understøttelse. Af hvad der nys er sagt om den Udførlighed, hvormed de gamle Forfattere bleve giennemgaaede, vil det være klart, at det ikke kunde være store Pensa, som interpreteredes, og disse Blades Forfatter erindrer sig, og har fundet sin Erindring stadfæstet ved at gjennemgaae Gienparterne af de af Bendtsen til Universitets- og Skoledirectionen indsendte Beretninger om Lærefagenes Fordeling og Skoletimernes Anvendelse, at, i de tre Aar, han tilbragte i Bendtsens Klasse (1822—25), var Alt hvad der af de gamle Forfattere blev giennemgaaet paa Skolen: i Latin de fem Bøger af Disputationes Tusculanæ, et Værk, som Bendtsen satte særdeles høi Priis paa for »de ædle og Følelser, de rigtige Erfaringsbemærkninger, de sande Domme om Menneskers og Handlingers Værd, det deels indeholder, deels giver Anled-

•ning til at berøre og som altid under Fortolkningen bragtes Disciplenes Aand og Hierte nær«; fire Bøger af Virgils Æneide 1, 3, 6 og 7; tre eller fire Bøger af Livius; 1. og 2. Bog af Horats's Oder; i Græsk to Dialoger af Plato (Apologia Socratis og Krito) to Bøger af Herodot (Urania og Kalliope), tre eller fire Rhapsodier af Homer. Meer maaskee end i nogen anden af Landets lærde Skoler, og meer end det i enhver Skole, hvor der ei var en Lærer af Bendtsens omfattende Indsigt, vilde have været raadeligt, var Valget af de klassiske Forfattere overladt til Disciplene selv. Det var saare sieldent, at Nogen af Frederiksborg Skoles Disciple lode sig nøie med til Examen Artium at angive det i Kgl. Resolution af Nov. 1818 bestemte Minimum af Latin og Græsk; og af de mere fremmelige var der dem, som indlode sig med saadanne Forfattere, der ellers i Regelen ligge udenfor Skoleunderviisningens Peripherie: Plinius, Plautus, Tacitus og Aristophanes. Ligesom Intet var Bendtsen kiærere, end naar hans Disciple, hvilke han ofte tilraabte Philosophens Ord: »Difficilia exercebunt«, vilde anvende deres Tid paa saadanne vanskelige klassiske Forfatteres Læsning: saaledes var han altid redebon til at anvise dem Hielpemidler til at overvinde de fra Indholdets eller Sprogets Side mødende Vanskeligheder, og til flere Forfattere havde han udarbeidet Anmærkninger, der i høi Grad lettede Forstaaelsen, saaledes til de nævnte dramatiske Forfattere. I sine tidligere Aar brugte Bendtsen ofte at fortolke de græske Talere, navnlig Lysias, Isokrates, Æschines og Demosthenes, hvis Arbeider han da jevnførte med Ciceros. At han ikke i de senere Aar valgte disse Skrifter, uagtet der neppe var nogen Green af Oldtidsliteraturen, som Bendtsen havde mere Forkiærlighed for, end den gamle Talekonst: hidrørte fra, som han selv bemærker i en Indberetning, at ingen flere Exemplarer vare tilovers af den Haandudgave, som Sverdrup 1809 havde besørget af adskillige græske Talere, og at den nye Udgave, som Brummer havde lovet, ikke saae Lyset. En romersk Forfatter, som Bendtsen i sine første Embedsaar, og endnu i 1816, interpreterede, og som han synes at have havt en særlig Forkiærlighed for, var Quinctilians Inst. or., især 10—12 Bog. Hvorfor dette Værk, som frembyder saa rig og mangesidig Interesse, ikke senere brugtes i

Frederiksborg Skole, vides ikke. Mueligen ogsaa her den nysnævnte Anstødssteen var i Veien, at Haandudgaver ikke fandtes. Som et Bidrag til én Tidsskildring kan det maaskee fortiene at anføres, efter Bendtsens Indberetning for Aaret 1813, at, da han vilde læse Herodots to første Bøger med Disciplene i øverste Klasse, lykkedes det først efter megen Møie, at tilveiebringe de fornødne Exemplarer af anden Bog af det kallske Aftryk.

Det var et ogsaa af Andre, navnlig af Mynster i den ovenanførte Tale (Bl. Skr. III. 17), fremhævet Træk hos Bendtsen, at alt hans Arbeide havde Hensyn til hans Skole. For Skolegierningen gav han Afkald paa den literaire Navnkundighed, som en Mand af hans grundige Indsigt let vilde have kunnet vinde. Ligesom den berømte samtidige Skolemand, Worm i Horsens, var ogsaa Bendtsen en lidet frugtbar Forfatter. Han arbeidede uafbrudt udenfor Skoletimerne. Naar disse vare tilende, pleiede han om Sommeren gierne at besøge en med ham giennem mange Aar i nær Forbindelse staaende Embedsmand i Hillerød, og spadserede i hans nær ved Skolen beliggende Have. Om Vinteren derimod, naar Disciplene Kl. 4½ forlode Skolen, opholdt han sig en kort Tid i sin Families Kreds, tændte derpaa et Lys, vandrede op ad den lange Skolegang, og tog Sæde paa en Bænk i een af Skolestuerne, og holdt Ilden vedlige i den store Bilæggerovn. Naar han da havde givet de Disciple, som samlede sig omkring ham, den Veiledning, de ønskede, og giennemseet deres Udarbeidelser, begyndte han sine egne Studier, og det er betegnende for Manden, som for Tiden, at han i mange Aar intet Værelse havde til sine Bøger og Samlinger uden et Tagkammer i den nordre Gavl af Chr. IV. gamle Skolebygning. Derfor maatte han, som sagt, tage sit Sæde i een af Klasserne, for at kunne arbeide i de lange Vinteraftener. Enten den beskedne Mand intet Ønske havde yttret om et mere passende Lokale, eller Overbestyrelsen af oekonomiske Hensyn havde giort Vanskeligheder ved at opfylde en Begiering derom: nok er det, at det først var paa hans senere Dage, at der ved en Resolution af Skoledirectionen af 26. Juli 1823 (Dahl, Efterr. om Frederiksborg Skole S. 26) indrettedes et Arbeidsværelse for ham, umiddelbart stødende op til Skolens Bibliothek; men det forandrede Lokale giorde ingen Forandring i Bendtsens Leveviis. Ved Lysets Skin syslede han til langt ud paa Natten med de ham saa kiære Videnskaber. Hvad han i en Skoletale fra 1820 ind-

skiærpede sine Disciple: Gudens Ord til Zeno fra Citium, paa det Spørgsmsal »hvad han skulde giøre for at føre et lyksaligt Liv«: »bliv fortrolig med de Døde« (Diog. Laërt. de vitis Phil. ed. Longolii II. 667) — og ved de Døde, med hvilke det især sømmer sig at blive fortrolig, forstod Bendtsen de græske og romerske Forfattere — det havde han indskiærpet sig selv. Hvor mange have vel været saa fortrolige med disse store Døde, som Bendtsen var det? At han ikke har efterladt sig noget mere lysende Eftermæle i Literaturen, det skyldes, som nys sagt, det Alt overveiende Hensyn, som han tog til den ham betroede Skole. Og havde ikke et bestemt Lovbud i den da gieldende Anordning om de lærde Skoler (7. Nov. 1809) krævet, at der idetmindste nu og da skulde, ved et trykt Program, indbydes til de aarlige Hovedexamina: vilde Bendtsens Forfattervirksomhed endda være bleven endnu ringere, end den blev. I Alt forfattede han 11 Programmata, alle paa Latin. Ogsaa ved flere af disse er det at mærke, at de fremkom som en Følge af Forhold, der angik Skolen. Da der ved en Bestemmelse af en afdød Regimentslæge Wisch i Helsingør, der var dimitteret af den ældre Bendtsen 1787 og hvis Død i tidlige Aar tilskrives hans Iver under en i hiin Garnisonsby udbredt epedemisk Sygdom, var tilfaldet Skolen en Gave af to store af det kosmographiske Selskab i Upsala udgivne Glober: blev det paalagt Bendtsen at benytte den første Leilighed til offentligen at tolke Skolens Erkiendtlighed for denne Gave. Dette gav Anledning til hans første Skoleskrift: de pietate literaria C. Plinii Sec. Disse Glober, en Himmelglobe og en Jordglobe, have en hidtil maaskee ikke paaagtet Mærkelighed i Videnskabens Historie. Det Hverv blev overdraget daværende Adjunct ved Skolen, Christopher Hansteen, at hente dem fra Helsingør, hvor de stode paa den store Klubsal, og han har senere, efter meer end et halvt Aarhundredes Forløb, fortalt, at det var Beskieftigelsen med disse Glober, og navnlig med Jordgloben, som fremviste den sydlige magnetiske Polarregion, der gav Anledning til, at hans Tanke vendte sig til de Undersøgelser om Jordens Magnetisme, som senere have giort hans Navn saa berømt (Hansteen, Reiseerindringer, Christiania 1859, Side XIV). Da Svømmeøvelser vare indførte i Frederiksborg Skole, skrev Bendtsen sit Program for 1809 om Svømning hos Romerne. Da han nogle Aar senere

sendte sin ældste Søn, en παῖδα φίλον til Universitetet, 1812, skrev han sit skiønne Skoleskrift om Grækernes Opfostringsløn (θρέπτρα Græcorum). Til andre Tider var det Æmner af philosophisk og religionshistorisk Indhold, hvorover han udbredte sig i sine Programmer. Den langvarige Krigstilstand, hvorunder Europa sukkede, og Skuffelsen af de Forventninger, man først paa Sommeren 1813 havde giort sig om, at den under Keiseren af Østerrigs Forsæde (5. Juli) aabnede Congres i Prag, vilde tilveiebringe en varig Fred, fremkaldte Programmet for det nævnte Aar om Fredsgudinden hos Grækerne (Dea Εἰρήνη). Alle disse Programmer fandt baade hos danske og fremmede Lærde en velvillig Modtagelse, og en Referent i dansk Literaturtidende for 1812 Nr. 22, Side 338 yttrer, ved at omtale de fire første (for 1808, 9, 10 og 11) det Ønske, at Forfatteren »vilde lade disse og flere lignende Skrifter, som han maatte finde Leilighed til at udarbeide, udgive i en Samling til hans egen og den danske Literaturs Ære«. Selv giver Bendtsen et Løfte derom i den korte Autobiographie fra Aaret 1813, og mange Aar derefter, da han havde forøget sine Programmer med de vigtige Undersøgelser om de græske Mysterier; men da den ædle Forfatter var død og borte: bebudedes en Samling af dem alle tilligemed hans Skoletaler og et Uddrag af hans literaire Brevvexling (Dahl, til B. Bendtsens Minde, S. 9). Det varede imidlertid endeel Aar, inden hans Søn, Rector, Prof. Bendtsen i Ribe benyttede Leiligheden til i et Program for Aaret 1867 at lade de tre levnede, ogsaa hist og her i denne Skildring benyttede, Skoletaler trykke. Den øvrige Deel af hiint Løfte venter, som saa mange lignende Tilsagn, endnu paa at blive indfriet. Ved at optage flere af Bendtsens Skoleskrifter i sine Miscellanea Hafn. har Biskop Münter sørget for deres Bevarelse og Udbredelse i en videre Kreds.

Det var Bendtsens Bestræbelse, under al hans Underviisning, at fremme en harmonisk Udvikling af alle Siælens Evner hos de ham betroede Disciple. Som Hukommelsen er en fremragende Evne hos den barnlige Alder, saaledes meente han, at Alt burde giøres for at styrke denne hos Ungdommen i hans Skole. I den alt ovenfor berørte Tale af 1812 giør han sig til Opgave at indskiærpe Hukommelsens store Rang blandt Siælens Evner, og at afhandle, hvorledes den paa den ene Side tiener de andre Evner, og paa den anden Side understøttes af disse, og med stærke Ord opfordrer han Disciplene til at lade Dømme-

kraft, Forstand, Følelse og Indbildningskraft komme Hukommelsen til Hielp. Selv De, som kiende den ypperlige Monographie, som vor Literatur eier i Mynsters Skrift om Hukommelsen (Blandede Skr. I. 203—47), ville neppe uden Tilfredsstillelse læse Bendtsens Skoletale om den samme Materie.

Hvormeget Bendtsen end altid lagde an paa at forøge Disciplenes Kundskaber, var det dog altid hans Mening, at den blotte Tilvæxt i Kundskaber Intet gavner. Giennem Kundskaben vilde han indvirke paa Ungdommens sædelige Dannelse og udvikle dens Characteer, og aabne dens Synskreds for Livets Alvor. Derfor var det, at han, ved Behandlingen af de gamle Forfattere ingenlunde, over grammatikalske og lexikalske Bemærkninger, glemte at lægge fortrinlig Vægt paa Indholdets Sandhed og Rigtighed, og naar adskillige nyere Skolemænd have troet ene at burde fastholde de gamle Forfatteres Læsning for den Tieneste, Oldtidssprogenes udviklede Grammatik giør, hvad de kalde »den aandelige Gymnastik«: da vilde en saadan Betragtningsmaade have forekommet Bendtsen som en Vanhelligelse af hvad der stod for ham som det Ypperste i Literaturen. Det har meget interesseret nærværende Forfatter at see i de af Bendtsen til Directionen indgivne Indberetninger, af hvilke de hos hans Søn bevarede Afskrifter have været udlaante til ham, et Regnskab aflagt for, hvad der havde bevæget ham til at vælge denne eller hiin Oldtidsforfatter, og hvorledes han under sin Interpretation havde havt ethiske og intellectuelle Formaal for Øie. Som nys antydet var der intet Skrift af den latinske philosophiske Literatur, hvorpaa Bendtsen satte større Priis, end Ciceros disputationes Tusculanæ. Den første Gang dette nævnes af ham i hans Indberetninger, er for October Qvartal 1812. Da hedder det: »de latinske Sprogtimer udfyldes med Læsningen og Fortolkningen af Ciceros disputationes Tusculanæ V. Denne Bogs Læsning ansees høist nyttig, da Sproget deri frembyder saamegen Leilighed til at indskiærpe rigtig Latinitet og Indholdet (Virtutem ad beate vivendum se ipsa esse contentam)[1]) saagodtsom nøder Læreren til at sympathisere med ædle og høie Følelser, og, selv besiælet deraf,

[1]) Dette Æmne behandlede Bendtsen i sit Skoleprogram for 1811, der indeholder en Jævnførelse mellem Ciceros og den græske peripatetiske Philosoph Alexander Aphrodisiensis Lære: de αὐταρκεια της ἀρετης προς εὐδαιμονιαν.

efter Evne at indprente dem i ufordærvede Disciples aabne Hierter: en vistnok vigtig Pligt for den Lærer, som føler, hvad han bør giøre for de Unges religiøse og moralske Dannelse, og dette især i disse Tider, hvor den laveste Egennytte truer med at tilintetgiøre al reen og ædel Handlemaade«. Ved at omtale, at Virgils Georgica I.—II. vare giennemgaaede i 1814, bemærker Bendtsen i sin Indberetning, at »de skiønne Excurser af II. Bog om Landlivets Fortrin, Italiens Roes, Viinhøsten og Bacchusfesten gave især Anledning til at forøge Disciplenes Kundskaber i Mythologie og Menneskeslægtens Historie, oplyse deres Domme om Tingenes Værd, vise dem Fremgangsmaaden ved at forskiønne sit Sprog, undgaae Kiedsommelighed, Eensformighed og Misklang«. Endnu et eneste Sted skal tilføies af disse Indberetninger, der kan tiene til at belyse Stemninger og Tilstande for 50 Aar siden. For Juli Qvartal 1816 hedder det: »efter at Horats's Oder II. Bog var fuldendt, toges fat paa hans Ars Poetica, deels fordi mange Bemærkninger tilbyde sig, som kunde deels meddele, deels berigtige Stiil, Stiilarter, disses Feil og Ufuldkommenheder, deels fordi Skolen havde unge Pisones, som for tidlig vilde være Digtere, og syntes, som henrevne af Tidens Versemageraand, at kunne behøve at henvises til at kiende og adlyde Regler og Kritik, men ikke Dagens slette Orden og Phantasie«.

Hvorledes Bendtsen ved alle Leiligheder arbeidede paa at danne sine Disciple til duelige, retskafne og sædelige Mænd: derom indeholdtes overflødige Vidnesbyrd i hans ugentlige Udtalelser til dem. De af ham til Oversættelse paa Latin dicterede Stile vare meget ofte lærerige Skildringer af dette eller hiint Punkt af Oldtidslivet eller af een eller anden berømt Mands Levnet (hans Stile om de pelasgiske Orakler, det dodonæiske i Epirus, Trophonius's i Boeotien, om den pythogoreiske Philosoph, Statsmand og Mathematiker Archytas fra Tarent, hans Forhold til Plato, hans Liv og hans Dødsmaade, med Hensyn til Hor. Od. I. 26, ere blevne i min Erindring), men ligesaa ofte Anviisninger til Flid og Sædelighed, eller Betragtninger over Livet, som kunde styrke den unge Slægt til at giøre en værdig Brug af dette. Naar Disciplene, efter Juleferiernes Udløb, samledes første Gang i Skolen: gav Aarsskiftet ham Anledning til i en Stiil at formane til en forstandig Brug af Tiden. Bortreves en Discipel ved Døden, da

var man vis paa, at Dagen efter at den Bortgangne var fulgt til Graven af hele Skolens Personale: vilde Bendtsen, som han kaldte det, »sætte Stilen i Forbindelse med Dødsfaldet, og benytte Leiligheden til ikke i de ved slig Anledning almindelige Phraser, men i vel valgte, gribende, fra Hiertet kommende, og derfor ogsaa til Disciplenes Hierter gaaende Ord at udtale sig om Livets Korthed og Tidens hurtige Flugt. Den, som skriver disse Linier til en uforglemmelige Lærers Amindelse, troer endnu at bevare i sin Hukommelse nogle Brudstykker af en Stiil, som dicteredes, da en trettenaarig Discipel 4. Februar 1824 havde, under en Bestræbelse for at frelse en Meddiscipel, som var falden igiennem Isen paa en Leergrav i en Udkant af Hillerød By, sat Livet til. Alt, hvad der ellers angaaer hiin Discipels Begravelse, har jeg for længe siden glemt, men ikke Bendtsens Ord i Stilen Dagen efter Begravelsen: »om den alvorlige Erfaring, der spurgte paa Kirkegaarden, om hvad de Mange, der her hvilede, havde udrettet, hvorledes Een havde forkortet sit Liv; ved Uforsigtighed, en Anden ved tidlige Laster;« eller Det, hvormed han sluttede Stilen: »om Gravens Genius, der under al denne Alvor og Veemod fremtræder og pegende med sin Fakkel paa en sovende Yngling siger: han er ikke død, han sover«.

Hver ny Slægt af Disciple knyttede sig til Bendtsen med samme Kiærlighed, som den foregaaende havde næret for ham. Den Tugt, som Bendtsen øvede i Skolen, var Kiærlighedens; sielden tiltalte han en Discipel med haarde Ord, og endnu sieldnere lagde han Haand paa nogen. Han havde allerede i sin Betænkning over Hertugen af Augustenborgs »Ideer« yttret sig stærkt imod Anvendelsen af legemlige Straffe, især i øverste Klasse, og de Tilfælde kunde vistnok snart tælles, i hvilke Bendtsen anvendte Legemsstraf paa nogen Discipel. At have faaet en corporlig Revselse af ham, paatrykte en Discipel en Skamplet i hans Meddisciples Øine, og der behøvedes lang Tid for at faae denne udslettet. Den ualmindelige Kundskabsfylde, som Bendtsen besad, og den Velvillie, hvormed han kom enhver Discipel imøde, skaffede ham en Overlegenhed, som Straf og haarde Ord ei kunde have givet ham. Intet Anliggende, som angik Disciplenes Tarv, saavel i som udenfor Skolen, var ham uvedkommende, og den samme Mand, som ellers, især om Vin-

teren, sielden saaes udenfor sin Bolig, var rede til, saasnart en Discipels Vee eller Vel krævede det, at gaae ud i Mulm og Mørke, i Slud og i Uføre. Da, som nys sagt, en Discipel havde tilsat Livet paa Isen 4. Febr. 1824, søgte man i flere Timer forgieves efter det afsiælede Legeme. En i Nabolaget af det Sted, hvor den ulykkelige Begivenhed var skeet, boende Mand eiede en saakaldet Eeg eller fladbundet Baad, som ønskedes laant, for ved Hielp af denne at søge efter den Forulykkede. Da Manden giorde Vanskeligheder ved at opfylde dette Ønske, maatte Bendtsen, som blev sat i Kundskab herom, i en sildig Aftentime, giennem den slet oplyste Slotsgade, begive sig til den Paagieldendes Bolig og fik ham overtalt til at laane sin Baad. Vederfores der længe en af Bendtsens Disciple nogen Uret, da var den ellers saa lidet fremtrædende Mand ikke seen til at paatale det. Dette er alt berørt i en Artikel af Gudenrath i Iris for 1792 i nogle meget rosende Yttringer om Bendtsen. Til hvilket Tilfælde der nærmest sigtedes, derom savner nærværende Meddeler al tilforladelig Kundskab. Efter hvad der for mange Aar siden er sagt ham, skal Gudenrath have havt for Øie Bendtsens Paatale af en Uret, som var skeet een af hans Dimittender under Examen Artium af den astronomiske Professor, og en Hiemmel herfor tør maaskee findes deri, at der i Frederiksborg Skoles Archiv findes en af D. G. Moldenhawer bekræftet Fortegnelse over Skolens Dimittenders Charakterer for Astronomien i Aarene 1776—90 (Dahl, Efterr. Bilag, S. XXIV).

Det var en rørende Maade, hvorpaa Disciplene af de forskiellige Generationer røbede deres Hengivenhed for den fortreffelige Lærer. Hans Fødselsdag, 3. Februar, var i mange Aar en Høitidsdag for Frederiksborg Skoles Disciple. En, især efter den Tids nøisommere og beskednere Fordringer, anseelig Gave bragtes ham af ældre og yngre Disciple. En Tale holdtes af Skolens Dux, og en Sang blev afsungen, der flere Uger iforveien, under Veiledning af en musikkyndig Lærer, var indstuderet. En saadan Fødselsdagsgave var Bendtsens af een af Landets daværende ypperste Konstnere malede, veltrufne Portræt som udentvivl skienkedes ham i 1823, hvorefter det litographerede Billede er forfærdiget, som nuomstunder vel eies af de Fleste af hans Disciple. En Copie af det originale Maleri

skienkede een af Bendtsens ældre Disciple, Etatsraad Salicath, til Skolen 3. Febr. 1831, og da dette fortæredes af Branden i 1834, modtog Skolen 1836 fra samme Haand et lignende (Dahl: a. St., 1 Hefte, Side 49). Adskillige kostbare Værker, som Bendtsens udsøgte Bogsamling eiede, skreve sig ogsaa fra disse Gaver. Saaledes et prægtigt Exemplar af Schweighäusers Udgave af Herodot. »En Arbeider er sin Løn værd«, og Lønnen udeblev ikke for Bendtsen, først og for Alting den Løn, som han fremfor enhver anden søgte: Bevidstheden om sine talrige Disciples uforanderlige Kiærlighed. Ogsaa til Norge henflyttedes Mange af Bendtsens Disciple, Flere næsten lige til Grændsen af Polarlandene. Een af de Disciple, som i hiint Land giorde ham Ære, var den bekiendte Skolemand Knud Ramshart Ørn, som, dimitteret med Udmærkelse fra Frederiksborg Skole 1797, efter i endeel Aar at have været en anseet Lærer ved det Schouboeske Institut i Kiøbenhavn, drog tilbage til Norge, og omtrent 1820 var Adjunkt i Trondhjem, og 1822 eller 1823 blev Overlærer og Bestyrer af Skolen i Skien, senere Skolens Rector. At dømme efter den korte Charakteristik, som er meddeelt af Ørn i hans berømte Discipel P. A. Munchs Levnetsløb, vare mange af de udmærkede Egenskaber, der charakteriserede Bendtsen, gaaede i Arv paa ham. Skiøndt han skildres som en Mand af fortrinlige Kundskaber, har han dog ei efterladt sig noget Navn i Literaturen, og i de mange Fortegnelser, som haves over norske Forfattere, leder man omsonst efter Ørns Navn. Han synes udelukkende at have levet for sin Skole[1]).

Ærens udvortes Tegn søgte Bendtsen ikke. Søgte disse ham, modtog han dem med den samme Beskedenhed, som betegnede hans hele Færd. Han blev i 1811 udnævnt til Profes-

[1]) P. A. Munchs Levnet af P. Botten Hansen, forudskikket Norges Hist. 2 Afd., Unionsper. II. Skien Skole synes, efter dette Skrift, først at være traadt i Virksomhed 1823. Samme Aar kom Munch i Skolen, og blev, tilligemed Professor Schweigaard og Høiesteretsassessor Løvenskiold og en Sognepræst Müllertz sendt til Universitetet, da Skien Skole første Gang dimitterede (1828). Ørn erholdt Vasaordenen, og afgik fra Skien Skole med Pension og med Bevidnelse af Hs. Majestæts naadige Tilfredshed med hans udmærkede Embedsførelse d. 19. Juni 1841. Han er født i Skien d. 6. Decbr. 1778, han døde i sin Fødeby d. 16. October 1843.

sor, og fik d. 28. Januar 1813 Dannebrogsordenens Ridderkors, som til hiin Tid uddeeltes med større Sparsomhed end i andre Perioder. Før ham havde ikkun 3 danske Skolemænd, Worm i Horsens 1809, Hansen i Ribe 1810, Bloch i Nykiøbing (senere Roeskilde) 1812, modtaget denne Udmærkelse. Efter Forslag af en berømt Lærd, B. Thorlacius, som, hvad Forfatteren af disse Blade har hørt med sine egne Øren, altid nævnede Bendtsens Navn med Høiagtelse og Venskab, blev han 3. Januar 1823 optagen som Medlem af det kgl. danske Videnskabernes Selskabs historiske Classe (Molbech Vidensk. Selsk. Hist. S. 530). Endeel Aar tilforn, var Bendtsen bleven Medlem af det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog (Werlauff, det kgl. danske Selsk. Historie S. 177). Han har intet Bidrag ydet til noget af disse lærde Samfunds Arbeider. Det sidstnævnte Selskabs Formaal laae langt fra de Opgaver, som Bendtsen kunde skienke den ringe Tid, som fra Skolearbeidet levnedes ham til fri Raadighed.

Iblandt alle Classer af Beboere i den lille Kiøbsted, hvor hele Bendtsens Liv, hans Studenteraar og Reisedage fraregnede, tilbragtes, nød han en ubegrændset Høiagtelse, der ikke mindre skyldtes hans ophøiede Charakteer, end hans udbredte Lærdom. Ogsaa for den simple Borger og Almuesmand har en saa omfattende Lærdom som Bendtsens, naar den er forenet med hans øvrige Egenskaber, noget Imponerende. Ikke mange Aar efter at Bendtsen havde tiltraadt Rectoratet i Frederiksborg, ægtede han den 20. September 1792 Anna Henriette Dorothea Goes, en Datter af Slotsforvalter Goes paa Frederiksborg Slot. De havde i deres Samliv 7 Børn, hvoraf 3 Sønner endnu leve, medens Døttrene for længe siden ere døde. Bendtsens Kaar i Livet vare tarvelige, og hans Fordringer nøisomme. Ligesom alle andre med fast Gage aflagte Embedsmænd, led han under Trykket af de høie Priser paa alle Livsfornødenheder i den Periode, som fulgte paa den i Aaret 1807 udbrudte Krig. Det var under disse fortvivlede Tidsomstændigheder, da, som det, maaskee med nogen Overdrivelse, fortaltes endeel Aar senere, Bendtsen for hele sin Løn ei kunde kiøbe 10 Tønder Rug, at han skal have tænkt paa at giøre Brug af den Adkomst, som han i sin Ungdom havde erhvervet sig til at søge Befordring i den geistlige Stand.

Han skal i hine Aar have søgt eet af de store Kald paa Falster; ogsaa skal han have meldt sig som Ansøger til Ølstykke Sognekald i Sielland. Dette kan dog ei være skeet før 1817, i hvilket Aar det sidstnævnte Sognekald, efter Meddelelse af den nuværende Sognepræst, var ledigt. Et Lønningstillæg, som indrømmedes Bendtsen, bragte ham til at slaae den Tanke af Sindet, i en alt noget fremrykket Alder at indtræde i en ny og for ham fremmed Virkekreds.

Mange Sorger faldt i Bendtsens Lod som Huusfader. Hans yngste Søn var i lang Tid lidende af en Beenskade, og blev sendt uhelbredet tilbage fra Frederiks Hospital i Kiøbenhavn, og døde i sit Hiem d. 2. Decbr. 1824. Med et ganske kort Mellemrum, d. 13 December, fulgte den ældste Datter sin Broder. Bendtsen blev sig selv lig under denne som under enhver anden Tilskikkelse, og søgte, som en Medlærer har skrevet om ham, »sin Trøst i fordobblet Arbeide, og i Bevidstheden om opfyldt Pligt«. Thi Bendtsen var en from Mand. Han underkastede sig med Taalmodighed hvad en høiere Styrelse havde beskikket over ham, og Forsynets Veie ærede han, selv naar han ikke fattede dem. Han hørte til dem, som troe paa en Forbindelse mellem de Afdødes Siæle og den paa Jorden endnu levende Slægt, og mange Vidnesbyrd om didhørende mærkelige Phænomener skal han have berettet sine Nærmeste. Paa sin Tænkemaade som Borger, derom er det sagt, at han har givet et Vidnesbyrd i sit latinske Digt i Anledning af Frederik VI's og hans Dronnings Kroning paa Frederiksborg Slot 31. Juli 1815. Hvad han krævede af sig selv som Embedsmand, derom er hans hele lange Virksomhed i Skolens Tieneste et Vidnesbyrd, og med Rette kunde han, i en Tale ved Lærer-Indsættelse i 1820, henvise sine Medlærere til hvad han krævede af en Embedsmand, at »Embedsmanden er til for Embedets Skyld, og at det ikke bør rette sig efter hans Beqvemmelighed og Efterladenhed, men at det er hans fuldkomne Pligt at leve for sit Embede og bestandig at giøre sig tienligere dertil.« Faa have vel saaledes som Bendtsen giorde det, fattet, og færre saaledes som han, fulgt den apostoliske Formaning: »Haver Nogen et Embede, da tage han Vare paa Embedet« (Rom. XII. 7). Det hørte til de allerstørste Sieldenheder, at Bendtsen, i alt Fald udenfor Ferierne, var borte fra Frederiksborg i eget Ærende og

fra sin sexaarige Skoletid mindes Meddeleren ikkun et eneste Exempel. Da var han i Kiøbenhavn i Februar 1821 for at ledsage sin Ven fra Skoleaarene Christian Klingberg til Graven. Vi vide altfor vel, hvor mislig og utilforladelig den Dom er over en Skoles Godhed og over Grundigheden af den deri givne Underviisning, der bygges paa den større eller mindre Tilstrømning til den. Om en Skole har flere eller færre Disciple, er som oftest afhængigt af Moden og af tusinde aldeles tilfældige Omstændigheder, og det er blot som et Factum, hvorpaa vi ei ville bygge nogen Dom, at vi anføre, at efter den hos Engelstoft, Efterretninger om Universitetet og de lærde Skoler 1823, meddeelte Udsigt over Discipeltallet i samtlige Landets Skoler i Tidsrummet 1814—1821, var Frederiksborg, næst efter Kiøbenhavn, Aarhuus, Odense og tildeels Roeskilde, den talrigst besøgte i hiin Periode. Om Frequentsen i de senere Aar af Bendtsens Rectorat, kunne vi Intet meddele, og det er som sagt en Sag, hvorpaa der ingen Vægt bør lægges. Hvad man pleier at kalde glimrende Resultater af den første akademiske Prøve, da havde Frederiksborg ikke mange saadanne at opvise fra den Tid, da »Reformen« var indført der i 1806, og Bendtsen, hvis hele Liv var som en Commentar over den romerske Statsmands Ord: »Omnia ad conscientiam, nihil ad ostentationem referre«, lod haant om ethvert konstigt Middel til at frembringe dem. Eiendommeligt var det, at de andensteds brugelige, paa en smaalig Charakteerberegning grundede maanedlige Omflytninger af Disciplene, vare aldeles ukiendte i Bendtsens Skole. Den Plads man fik ved Oprykningen i en Klasse, beholdt man, indtil man forlod den. En Kiendsgierning, som tyder paa, at Disciplene i Frederiksborg Skole vare vante til Selvtænkning og Studium paa egen Haand, er den, at af de derfra udgaaede Studenter, var der forholdsviis ikke faa, som heldigt concurrerede til de af Universitetet aarligen udsatte Priisbelønninger.

Bendtsen ældedes udentvivl tidligen, dog var hans Helbred i Almindelighed god; og saa godt som aldrig hindrede noget Ildebefindende ham i at varetage sin Gierning paa Skolen. Naar han i den sidstnævnte Skoletale fra 1820 nævner som een af den vedholdende Flids Frugter, at den forlænger Livet, og henviser til mange Lærde, som have bragt deres Aar til et høit Tal (3 Skoletaler S. 59—60): da syntes der at være Grund til

at vente, at det Samme vilde gaae i Opfyldelse paa ham selv. Det var først i hans Dødsaar, at hans Helbred gav Anledning til alvorlig Bekymring. Der er vistnok Mange, som erindre sig den usædvanlig strenge Iisvinter 1829—30. I de første Maaneder af 1830 var han længe syg; dog kom han atter nogenlunde til Kræfter, og kunde med Mange af sine ældre og yngre Disciple hellighoIde Skolens 200aarige Stiftelsesdag d. 29. Marts 1830. Sommeren var, saavidt mindes, overordentlig kold, og ved de smitsomme Sygdomme, og den usædvanlige Dødelighed, som den medførte, er den længe vedbleven at være i smertelig Erindring hos Mange. Dog gik den taalelig for Bendtsen; men Olien var fortæret i Lampen, Livskraften var borte, og Vinteren skulde han ikke overleve. Den 16. December 1830 blev hans sidste Dag. Til det Sidste vedblev Tanken om Skolen at fylde hans Siæl, og med Døden paa Læberne, dicterede han endnu en Indstilling til Universitets- og Skoledirectionen om Fordelingen af Skolens Stipendier for Aaret 1831. Det var som en Paaskiønnelse af hans ufortrødne Gierning i hans lange Skoleliv, at hans Søn, nuværende Professor, Rector Bendtsen i Ribe, i hans sidste Dage d. 26. Nov. 1830 blev beskikket til overordentlig Adjunct ved Skolen, med Forpligtelse til at overtage adskillige af Faderens Fag. Men denne Hielp kom for seent til at kunne yde den gamle Fader nogen væsentlig Nytte.

Den 22 December 1830 giemtes Bendtsens jordiske Levninger paa den dengang nylig indrettede Kirkegaard for Hillerød By. Hans Hvilested er betegnet ved en Granitsteen, 25$^1/_2$ Tomme bred, og 94 Tommer høi, paa hvilken der er anbragt en Urne. Mindesmærket bærer følgende Indskrift, udentvivl forfattet af F. P. J. Dahl:

Benedicto Bendtsen
Professori, Equiti Ord. Danebr.
Scholæ Fredericoburgensis
Per quadraginta annos Rectori,
Viro bono et innocenti,
Magistro docto et sollerti,
Pietas Discipulorum,
Memorum
Animi erga se Paterni,

Curæ indefessæ,
Virtutis mitis et firmæ,
Hoc monumentum posuit.
Nat. D. III. M. Febr. A. MDCCLXIII.
Mort. D. XVI. M. Decembr. A. MDCCCXXX.[1])

Den 13. Februar om Aftenen Kl. 6 samledes en Kreds a dem, som vare udgaaede fra Bendtsens Skole, i Forening me de daværende Disciple til en Mindefest paa den endnu dengang ikke ved Ilden ødelagte gamle Skolebygning. Festtalen hold J. N. Madvig; Sangen var digtet af N. U. Krossing, og sa i Musik af A. P. Berggreen; Indbydelsesskriftet var forfatte af F. P. J. Dahl, og for dets Trykning var der draget Omsorg af nærværende Forfatter, som dengang var ung theologisk Can didat og Alumnus paa Borchs Collegium. Saaledes fulgte ældre og yngre Disciples Kiærlighed den høitfortiente Lærer udover Graven.

Af Bendtsens Venner og Velyndere i Livet vare Adskillig kort før ham gaaede over i Evigheden; Nogle fulgte ham snart B. Thorlacius var død d. 8. October 1829; F. Münte 9. April 1830; Schleusner i Wittenberg døde 21. Februar 183 Af de tre unge Danske, hvis Forbindelse i Gøttingen vi hav skildret paa de foregaaende Blade, var Biskop Bloch alt gaae bort d. 3. Juli 1830; den tredie og yngste, T. Baden, over levede sine Reisefæller i en lang Aarrække, og bortkaldtes før i høi Alder d. 9. Februar 1849.

Bendtsen var, efter hvad der berettes i Dahls Minde skrift, i Forbindelse med Mange af Fædrelandets ansete Mænd som ikke sielden raadførte sig med ham. Fremfor alle andre stod han i Brevvexling med Biskop Münter. Disse tvende Lærde havde saamange historiske, antiqvariske og lingvistisk

---

[1]) Det er Hr. Pastor Andersen i Hillerød, hvem jeg har at takke for Med deleisen af denne Beretning om Bendtsens Gravmæle. Han fandt Be gravelsen omtrent i den samme Tilstand, hvori Cicero fandt Archimedes' Grav ved Syrakus, »sæptum undique et vestitum vepribus et dumetis« (Quæst. Tusc. V. 23). Det er min nævnte Embedsbroder, hvem det skyldes, at Graven foreløbigen bragtes i en sømmelig Stand, og at hine vepres og dumeta bleve borttagne. Da nærværende Forf. for kort Tid siden saae sin gamle Lærers Grav, fandtes rigtignok Arbeidet herved udført, men Bogstaverne paa Indskriften trængte i høi Grad til at fornyes.

Interesser tilfælles, og da i den af Dahl bebudede Samling af Bendtsens Opuscula, ogsaa et Udvalg af hans lærde Brevvexling var bestemt til at optages, var det at vente, at deri ogsaa Breve fra Münter vilde finde en Plads. Da Münters Breve fra Lærde ere af hans ældste Søn i Aaret 1855 skienkede Hs. M. Kongen, og efter allerhøieste Befaling nedlagte i det kgl. Geheimearchiv (Wegener, Aarsberetninger fra det kgl. Geheime-Archiv 1855, S. IV): var det at formode, at Bendtsens Breve til ham maatte findes der. Ved en Undersøgelse, som Herr Conferentsraad Wegener, med sin sædvanlige Forekommenhed, paa min Anmodning, lod foretage, viste det sig imidlertid, at de giemte Breve alle vare fra de mange udenlandske, tydske, franske og italienske Lærde, med hvilke Münter stod i Forbindelse. Af Breve fra Bendtsen til ham var intet at finde. Af Münters Breve til ham, er som det synes, ikkun et eeneste blevet giemt. Det var indlagt i een af de Protokoller, som have været mig udlaante til Benyttelse, en Censurprotokol over Frederiksborg Skoles Disciple fra Aarene 1805—1806, der er forsynet med følgende Paategning af Biskop Balle: »Vidi et eximia laude probavi d. 12. Juli 1806«; og det har ledsaget en Udskrift af en i Muratoris Novus Thesaurus veterum Inscriptionum I. 176 bevaret, i Rom funden Indskrift, betreffende de saakaldte ἱεροποιοι. Denne Skrivelse, maaskee den eneste, der er levnet af alle Münters Breve til Bendtsen, er, som et Vidnesbyrd om den fortrolige Tone, hvori disse Lærde skreve til hinanden, optagen nedenfor.

En Brevvexling mellem Bendtsen og hans Ven fra Skolebænkene, den alt et Par Gange paa disse Blade nævnte Christian Klingberg, som især skal have angaaet Talekonsten og dennes Theorie, et Æmne som for Bendtsen igiennem de gamle Talere og giennem Qvinctilian havde særdeles Interesse, og hvori Klingberg i Skrankerne for Høiesteret var en erkiendt Mester, synes at have deelt Skiebne med Brevvexlingen mellem Bendtsen og Münter. Den ovenfor benyttede Skrivelse af 1795, som formodentlig aldrig er bleven afsendt, og derved har undgaaet Ødelæggelsen, er udentvivl det eneste tiloversblevne Brudstykke af denne, som jeg maa slutte af en Meddelelse fra Professor C. H. A. Bendtsen i Ribe, giennem mange Aar fortsatte commercium epistolicum.

Bilag til S. 47.

Idet jeg takker Dem, Høystærede Hr. Professor, for Deres tvende sidste Programmer[1]), især for det til Reformationsjubilæet, om Forandringerne i Grækernes Religion og Mysterier, sender jeg Dem tillige en Inscription, jeg fandt i Muratoris Thesaurus, som De maaskee med Tiden kan bruge.

Giv os nu et andet Program om Forandringerne i Mysteriernes Lære, som Tiderne efterhaanden tilveiebragte, især i de første Christne Aarhundreder, da Mysterierne smeltede sammen, eller dog laante af hinanden. Om St. Croix[2]) berører denne Gienstand, erindrer jeg i dette Øieblik ikke. Men jeg har funden tydelige Spor til, at i de Eleusinske endog Gradernes Antal, som først var Een, siden bleve 2, blev anseelig forøget, om jeg erindrer ret, indtil 5. Jeg troer, at denne Materie er langtfra ikke udtømmet, og at man, foruden hvad Meursius[3]) har samlet, vil finde adskilligt i Proclus[4]) og andre Platoniker. Naar De engang kommer til Kbhvn, skal jeg meddele Dem, hvad jeg har. Jeg har faaet adskillige Exemplarer af Deres Programmer. Men kan De lade mig faae nogle til, skal De have Tak.

Kbhvn. 23. November 1817.

T. T.
Münter.

---

[1]) Programmet til Skoleexamen 1817: de Authentia libri Luciani de dea syria, og Indbydelsesskriftet til Høitideligheden paa Skolen i Anledning af Reformationsfesten 1. November 1817: de discrepantiis et mutationibus in Mysteriis Græcorum.

[2]) G.-E.-J. de Sainte Croix, f. 1746, d. 1809, Forfatter til: Recherches hist. et crit. sur les mystères du Paganisme. Paris 1817.

[3]) Joh. Meursius, f. 1579, d. 1639, udgav 1619 Eleusinia sive de Cereris Eleusinæ sacro et festo.

[4]) Proclus en Philosoph af den nyplatoniske Skole og Modstander af Christendommen, f. 412, d. 485 (Brücker, Hist. Phil. crit. II, 319 sqq.), hvis mystiske Skrifter ere samlede og udgivne af V. Cousin, Vol. I—VI. Paris 1820—27.

Kong Christian IV's Kalenderoptegnelser fra Aarene 1617, 1629 og 1639.

Udgivne af C. F. Bricka.

Rigtignok har Molbech i sine »Uddrag af K. Christian den Fierdes Skrivcalendere« (i Nyt hist. Tidsskr. 4. Bd.) leveret Udtog ogsaa af de tre hidtil utrykte Kalendere (1617, 1629 og 1639), men en fuldstændig Offentliggjørelse af dem er derved næppe gjort overflødig, især da hine Uddrag ere »ordnede efter særskilte Materier«, hvorved det er gjort meget vanskeligt at finde, hvad der i kronologisk Henseende hører sammen. I Løbet af hundrede Aar ere nu 13 af Christian IV's Skrivkalendere udgivne[1]; men idet nu de sidste fuldstændigt træde frem for Dagen som afsluttende det tidligere Begyndte, er det vel ikke altfor dristigt at haabe, at denne Afslutning kun er foreløbig, at man i Fremtiden kan finde gjemte eller glemte i vore Arkiver eller Bibliotheker nogle af de mange Kalendere, hvis Tab vi nu beklage.

Ved Udgivelsen er fulgt den Regel, at lade hver Optegnelse begynde med stort Bogstav, men iøvrigt stemmer Aftryk-

---

[1]) Aargangene 1607, 1608 og 1621 udgaves af J. H. Schlegel i hans Samml. zur dän. Gesch. 2. Bd. 1614 og 1616 aftrykkedes i Suhms Nye Saml. 2. Bd. 1618, 1619, 1620, 1625 og 1635 udgav Nyerup i Magazin for Rejseiagttagelser 4. Bd. (ogsaa særskilt under Titlen: Kong Christian den Fjerdes Dagbøger for Aarene o. s. v. Kbh. 1825). Foruden de 10 originale Kalendere, som findes i det store kgl. Bibl. (N. hist. Tidsskr. IV. 214), opbevares Kalenderen fra 1616 i det oldnordiske Museum.

ket nøje overens med Originalerne, ogsaa hvad Brugen af store og smaa Bogstaver angaar (forsaavidt det er muligt at skjelne dem fra hinanden). Interpunktionen derimod er Udgiverens. Hvor et manglende Ord eller Bogstav er tilføjet, er det indesluttet af Paranthestegn; Klammer omslutte, hvad der bør udgaa. De Dage, der ere fremhævede, ere Søndage.

1617.

Originalen i kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. Nr. 230—38. 8.

Januar.

3. Drog hertug wldrich fraa Skanderborrig. Samme dag kam Laakeyen hen, som skulle till Engeland.
11. Sende ieg hanß hiinsse borger y københaffuen ind y Suerrig till dronningen Sammestedtz.
18. Drog Neelß friiß och Martiinuß von der meeden paa ueien hen till Brehmen y den meening, at Biskoppen dersammestedtz skulle uerre død.
21. Drog h. aff Saxen offuer till Sieland.
25. Drog den kaarll hen med dii thuende ganger til Biskopen aff Ossuenbrigge och ferden.

Februar.

2. Waar h: Jørgen Skuldt och wulff hendrick von wersby[1]) till gest huoß mig.
3. Bleff der holdt Beededaage.
12. Kam der En med breffue fraa gustauo ued naffn Nielß Stiernskildt.
13. War samme Suenske huoß mig tilbordtz. Samme dag sagde Iacob wlfeld, att dy Stather uysseligens paa derris vmkostning vndsatthe gustaum y suerrig y denne sommer med fyre och tyue orloffskiib, huortill ieg sagde sligd icke att kunde skee, huor om uy slog uedde om enhuerß beste hest, hand haffuer paa syn staall.
15. Drog samme Steyrnskyld bordt.

---

[1]) Denne faldt i Slaget ved Lutter som Oberst i dansk Tjeneste. G. Lichtenstein, Die Schlacht bei Lutter am Barenberge (Braunschw. 1850), S. 148.

Februar. 1617.

17. Kam her: aff Saxen igen fraa Sieland.
21. Uaar ieg henne till Rye och drog samme dag tilbage ygen.
27. Drog ieg med Børnen och hofflagerit fraa Skanderborrig till horssens.
28. Drog ieg fraa horssens till weile.

Marts.

1. Drog ieg fraa weile till kolding. Samme dag kam hanß hynse igen fraa Suerrig.
4. Drog ieg fraa kolding till Othensee och lod børnen med hofflegerit til kolding.
5. Drog ieg fraa Othensee till wlfeldtzholm.
6. Drog ieg fraa wlfeldtzholm till Anderskou.
8. Drog ieg fraa Anderskou til frede: Der ieg kam till fre:, daa uaar der En ganske hob Blaa fyoler saoch mange andre blomster udslaagen baade af wrter och treer.
10. Drog ieg fraa fre: till Crone: och tilbage igen samme Natt.
13. Drog ieg fraa fred: till køben:
17. Drog ieg fraa køben: til lbstrup.
18. Drog ieg fraa Ibstrup till frede:
23. Uaar Stadtholderen Paa frede:
26. Drog ieg needer til dagelickeslett[1]) och tilbage igen. Samme natt frøß ted heel hardt.
27. Drog ieg fraa fre: till køben:
28. Drog ieg fra kø: till fre:

April.

2. Kam børnen samdtlig till frede (:)
4. Drog ieg med Børnen och hoffuit fraa fre: til Croneborrig. Samme dag kam her: wldrich y Skole och Christian wldrick ud ochsa y skole paa Rappenborrig[2]).
6. Giorde ieg her: wldrigß ammiß bryllup, huilcken fick en kappelaan y helsingborrig.
10. Drog ieg fraa Cro: till fre:

---

[1]) Grev Christoffer landede 1534 »udi den Vig uden for Dagelyche Slet«. Christian III's Hist. I. 39. Jvfr. Chr. IV's Breve ved Molbech I. 103.

[2]) Ifølge Gjellerup, Jens Dinesen Jersin S. 64 f. er Råppenborg Navnet paa et Kvartér i Leiden. Allerede Schlegel (Overs. af Slange II. 80) har ment at maatte søge Stedet i Udlandet.

April. 1617.

11. Drog ieg fraa fre: till køben:
14. Drog ieg fraa køben: till frede:
15. Kam der En aff den suenskis Agendtis tiener aff engeland med et breff fraa myn suoger k: aff store Britan: om, Att man uylle giffue dy Suenske lenger daag paa Elsborrigß løssning.
18. Drog ieg fraa fre: til Crone:
22. Drog ieg fraa Cro: til helsingborrig. Samme dag skaar ieg myn uenster Lock aff tet ued hoffuedit.
23. Drog ieg fraa helsingborrig till geddestrup.
24. Drog ieg fraa geddestrup till Christianstad.
25. Uaar ieg ued ahuß och besaa sammestedtz aaen; siden munsterde dii Skonske knechte.
26. Drog ieg fraa Christianstad till herridtzuaad.
27. Drog ieg fraa herridtzuaad till Crone: och siden derfraa till frede:
28. Vaar ieg till Esserom och slog Stodhesten till Stoden; siden drog ieg fraa frede: till køben:
29. Om Natten ymellom Mandag och tysdag uaar ted saadan En storm, att mange aff skiiben dreff paa grunden, och Ett skiib ued Naff Charitaß faldt om paa syden. Epther den samme dag bleff samme skiib kallit Patientia.

Maj.

4. Drog ieg fraa køben: till fre:
5. Drog ieg fraa fre: till Cro:
6. Bleff Christen tommissøn Prindtzens hoffmeister och frederich Randtzou hanß kammeriuncker. Fysens Steensøn[1]) kam y kammerit till dy andre thuende børn.
7. Seilede ieg ud fraa Croneborrig paa ueien till fleckerøen.
9. Kam ieg ind i fleckerø haffuen.
10. Seilede ieg ud igen aff fleckerø.
14. Ieg drog fraa skybit y land till waarberrig och bestillede sammestedtz huadsom der uaar att gøre och drog saa till falckenberrig samme daag.
15. Drog Ieg fraa falckenberrig till halmsted, och epther att

---

[1]) ɔ: Vincens Steensen († 1659, s. Aktst. udg. af Fyens lit. Selsk. II. 52).

Maj. 1617.

ieg haffde hold maaltiid, saa drog ieg samme dag derfraa till Laaholm.

16. Drog ieg fraa Laaholm til Croneborrig och syden om affthenen derfraa till frede:

20. Var den Suenske Offuerster huoß mig ued naffn Nielß Stiernskiildt, huilcken haffde uerrit y Nedderland och uerffuit 2000 knechte, endog att Summen icke neer uaar complet.

25. Drog ieg fraa fre: till hørsholm och derfraa siiden till Ibstrup.

26. Drog ieg fraa Ibstrup till køben:

28. Kam der En fra gustaauß aff Suerrig ued naffn Oggi axelsøn. Samme dag kam der en fraa Churfurstinden aff bran: ued naffn werner beehr. Samme dag haffde ieg dennom til gest ud y haffuen udenfor køben:

Juni.

2. Seilede ieg ud med Patientia fraa københaffuen samme skiib att probere.

3. Drog ieg y land ued Croneborrig.

4. Kam en h: aff saxen och h: aff Curland till helsingør.

5. Uaar her: aff saxen huoß mig till gest. Samme dag uaar ieg paa nogle tymerß tyd ude paa strømmen med Patientia och kam strax y land igen. Samme dag drog h: aff Curland male contandt bordt, fordi hand motte icke komme til mig.

6. Kam en aff Staaterniß Agenter till mig med et breff om 6 skiib, som dy uylle sende Suerrig till hielp.

7. Drog ieg fraa Cro: till fred: och samme dag tilbage ygen.

14. Drog ieg fraa Cro: til fre: och kam kyrsten Munck siig med.

17. Drog ieg fraa fre: till kø:

20. Drog ieg fraa kø: till ybstrup och samme dag tilbage ygen.

21. Drog ieg fraa kø: till fre:

23. Vaar ieg till Esserom.

25. Uaar ieg till Esserom.

30. Drog ieg fraa fre: til hørsholm och derfraa till køben: Syden seilede ieg derfraa med Patientia, och gick maasten

Juni. 1617.

for borde; syden seilede ieg samme dag med Spes till Croneborrig.

Juli.

2. Drog ieg fraa Cro: till fre: och haffde her: fre: med mig.
4. Drog ieg fraa frede: till wallø, och kam her: fre: samme dag till køge.
5. Laa ieg stille paa uallø och he: fre: drog samme dag til wyndebyholdt.
6. Laa ieg stille paa wallø.
7. Drog ieg fraa uallø till woringborrig och tog he: fre: med mig fraa wiindebiholdt till woring:
8. Drog ieg fraa woringborrig till Nykøbing, och her: fre(:) drog till Rødby.
9. Kam h: frederich offuer ued Rodby och laa om natten paa Skybit.
10. Drog ieg fraa Nykøbing till worenborrig, och Iagede ieg samme dag. Samme dag drog h: fre: fraa hellighaffn till Stenderup, huor som Iohan von anefeldt boer.
11. Iagede ieg.
12. Iagede ieg.
14. Waar ieg paa Iacht.
15. Waar ieg paa Iacht och drog samme dag till Iungskou.
16. Waar ieg paa Iacht och drog siiden derfraa och kam om natten till københaffuen.
20. Drog ieg fraa købe: till fre:
26. Drog ieg fraa fre: till Crone:
30. Drog ieg fraa Crone: till fre:
31. Drog ieg fraa fre: till Crone(:)

Avgust.

4. Drog ieg fraa Croneborrig till frede:
8. [1])
9. Drog ieg fraa fre: till køben:
10. Waar ieg till Eyler gyldenste(r)nß och Soffii Bernekouß brillup y københaffuen.
11. Drog ieg fraa køben: till hiirsholm, och skød ieg paa ueien 12 hiorthe.

---

[1]) Kongen har tegnet en pegende Haand.

Avgust. 1617.

12. Skød ieg en hiordt paa 20 ender ued hørsholm.
13. Drog ieg fraa hørsholm til Esserom.
14. Drog ieg fraa Esserom till frede:
18. Drog ieg ud fraa fre: att skiide och laa om natthen y Slangerup.
19. Drog ieg fraa Slangerup till ganløß.
20. Drog ieg fraa ganløß till frede:
22. Drog ieg fraa frede: till Croneborrig. Samme dag uaar ieg paa hirsholm och besaa myne foler, huilcke som skulle til beriieren.
25. Drog ieg fraa Cro: till Aabrahamstorp och iagede sammestedtz.
26. Drog ieg fraa Aabraham: till frede:
28. Drog ieg fraa fre: till køben:
30. Drog ieg fraa køben: til fre:, och uaar ieg paa ueien ind y hiordtholmß mølle.

September.

1. Waar ieg till Esserom och tog ud hueß vnge hopper ieg uille beholle saa och dy, som skulle sielließ.
2. Kam der En gesanter an till helsingør fraa Churfursten aff Brandenburch ued naffn Ieroniimuß dyssykau.
4. Drog ieg fraa fre: till Cro.
5. Haffde ieg samme Brandenborrigß gesanter till gest.
7. Haffde ieg andengang samme gesanter till gest.
8. Waar der en skotthe huoß mig, som kam aff Suerrig, huilcken myn suoger k: aff Sto: Bri: haffde didhen skickit att fordre dii Engelskis udstaendiß giell, huorpaa hand fick tønd beskeen.
9. Kam myn Søn her: frederick hiem igen fraa tysland.
11. Drog ieg fraa Cro: till Esserom.
12. Drog ieg fraa Esserom till fre:
14. Kam h: wldrich till køben:
17. Kam her: wldrick till fre:
19. Kam Ieg och her: wldrick till Cro:
22. Kam Iohan Skytt till Crone: gesandtuyß fraa gustauo aff Suerrig.
24. War ieg paa iacht och haffde den suenske gesanter med mig och drog syden till frede:

September. 1617.

26. Haffde den suenske gesanter Audiens och uaar samme dag tilgest huoß mig.
27. Drog ieg fraa fre: till køben: Samme dag drog den suenske gesanter fraa fre: till Roskiild.
30. Kam kon: aff Polenß gesanther till københaffuen.

Oktober.

6. Haffde kon: aff Polenß gesanter ued naffn hanß weier[1]) Audiens paa køben(:)
7. Haffde samme gesanter andengang Audiens.
8. Drog ieg fraa kø: till fre:
9. Drog ieg fraa fre: til Crone:
13. Drog ieg fraa Cro: till fre:
15. Drog ieg fraa fre: till Esserom, och kam samme dag den Polnske gesanter til fre:
16. Drog ieg fraa Esserom till fre: Samme dag drog gesanteren til Croneborrig.
18. Kam alle Riigenß raad sammen y københaffuen at Deliberere udi den Polniske sag.
20. Drog ieg fraa fre: til Melby.
21. Drog ieg fra Meelby till helsing.
22. Drog ieg fraa helsing til fre:
24. Drog ieg fraa fre: till køben:
31. Drog den Polniske gesanther fraa københaffuen.

November:

2. Giorde ieg Pigernіß ued Naffn Margrethe og gørrell kaastensdottherß brøllop paa køben: Saoch Ma: Madtzsis[2]) brøllop, som den tiid uaar hoffprediikandt.
5. Drog ieg fraa kø: til fre:
7. Kam der en gesanter an fraa konningen aff Celo udi Indien til fre: Samme dag kam der En gesanter fraa her: Chri: aff Lyneborrig ued naff Marquardt hodenberrig[3]).

---

[1]) Se Ved. Simonsen, Eske Brock II. 87.

[2]) Mads Jensen Middelfart, senere Biskop. Naar det paa Indskriften over hans anden Hustru, Margrethe Torlov, hedder, at hun døde 26. Jan. 1619 efter et Ægteskab af 1 Aar 2 Maaneder 3 Uger og 3 Dage (Zwergius, Siell. Cler. S. 548; Bloch, Fyenske Geistligh. I. 620), stemmer denne Tidsangivelse for Bryllupet nøje overens med Kongens.

[3]) Saaledes staar der, og hverken Hardenberg (Schlegels Overs. af Slange

November. 1617.

8. Haffde konningen aff Celo Audiens huoß mig.

9. Waar den Lyneborger gesanther oppe huoß mig och haffde Audiens saoch till gest.

12. Drog he: wldriig bordt fraa frede:

16. Drog ieg fraa frede: til Crone:

19. Drog her: wldrich fraa køben:

25. Waar ieg till Esserom og haffde Prindtzen med mig och drog samme dag till Crone: igen.

29. Kam godtske wynsyn gesandtzuyß fraa myn søstersøn her: friderich aff holsten.

30. Haffde samme holstenske gesandt audiens och uaar til bordtz med mig. Kam der En Suenske herremand fra k: gustauo med breffue ued naffn Clauß flemming.

December.

1. Waar der en her: aff Saxen ued naffn franß Carll huoß mig till gest, huilcken kam udaff Suerrig.

2. Samme dag senthe ieg myn lackey till tydtzland.

4. Drog ieg fraa fre: till køben:

8. Drog ieg fraa køben: til Crone:

13. Kam der en fraa her: Carl Phiilip aff Suerrig, som haffde breffue om samme herriß ankomst.

14. Drog ieg fraa Cro: till fre:

17. Drog ieg fraa fre: till Crone:

18. Kam hertug Caarl Phiilip aff Suerrig til Croneborrig.

19. Waar her: Caarll till taffell med mig.

21. Haffde ieg her: Caa(r)ll Phiilip andengang tilgest.

22. Drog samme herre fra Cro: til fre: Och siden derfraa till kø: och Roskild och saa fordthen igennom lante holsten. Samme dag kam der bud, att kon: aff Spanniens gesanter[1]) uaar forhanden och laa till Roskild.

II. 79, jfr. 142) eller Hedenborg (Molbech i N. hist. Tidskr. IV. 358). Se om Slægten Pfeffinger, Braunschweig. Hist. II. 403 ff. Marqvard H. nævnes oftere, s. f. Ex. v. d. Decken, Herz. Georg v. Braunschweig u. Lüneburg I. 331. 1620 var han igjen her i Danmark. Slange S. 444; Nyerups Udg. af Christ. IV's Dagbøger S. 90, 94.

[1]) Don Francisco de Medina. Ifølge Sigvard Grubbes haandskrevne Vita kom han 22. Dec. til Kjøbenhavn. 5. Jan. 1618 var han til Avdiens (Nyerups Udg. af Chr. IV's Dagbøger S. 3).

December. 1617.

26. Drog ieg fraa Cro: till frede: och haffde Prindtzen med mig[1]).

1629.

Originalen fandtes i forrige Aarhundrede i Kongens Haandbibliothek og er sikkert gaaet til Grunde med dette. Aftrykket er sket efter Langebeks Afskrift (kgl. Bibl. Thott. Nr. 1615, 4), og desuden er benyttet Schlegels Afskrift (Univ. Bibl. Addit. 125, Fol.). Fra 2. Jan. til 1. Avg., 30. Avg. til 5. Sept. og 13. Sept. til 31. Dec. findes ved hver Dag tilføjet et eller to Navne, som oftest Stednavne, i alfabetisk Orden. De maa vistnok, som Schlegel mener, anses for Parol og Feltraab; tilsvarende finder man i Kalenderen fra 1625 (s. Schlegels Overs. af Slange II. 257). Ved Trykningen ere de udeladte.[2])

Paa et Blad foran i Kalenderen læses:

Børnenss Alder.[3])

Anna Chathariina er fød pa Frederichsborg d. 10. Augusti, der Klocken var 10 om Middagen, Anno Dñi 1618.

Sophiia Eliisabet er fød pa Skanderborg ymellom den 19. och 20. Sept. om Natten ymellom 12 og it Anno 1619.

Eleenora Christina er fød pa Frederichsborg den 8. Julii epthermiddag, Klocken var 2, Anno 1621.

Woldemar Christian er fød pa Frederichsborg d. 26. Julii om Middagen, der Klocken var 10, An. Dn. 1622.

Eliisabeta Augusta er fød pa Croneborg d. 28. Dec. om Morgen, der Klocken var 3, An. 1629.[4])

Christiana och Heddewich er fød pa Hadersleff d. 15. Julii om epthermiddag, Klocken vaar 3 och 4, An. 1626.

Januar.

1. Gaff ieg underskedlige Personer til Nytaar Rosso — — — Goldt — — — daler — — —. Dii Fattige 2 dl. Gaff ieg en Kremmer 200 dl. for Lerrid och Knipling.

---

[1]) Bag i Kalenderen har Kongen gjort nogle Optegnelser om Hestenavne og om sit Stutterivæsen, ligesom der ogsaa findes en Rejseplan (?) for Marts Maaned.

[2]) Under 6. Jan. læses »Fridtz tractation«, som jeg forstaar paa samme Maade som de øvrige Ord, der netop fra 4. til 10. Jan. alle begynde med F. Jeg bemærker det, fordi Molbech synes at have en anden Opfattelse (N. hist. Tdskr. IV. 365); Sagen er temmelig ligegyldig. Iøvrigt er det bekjendt nok, at 6. Jan. var fastsat som Aabningsdag for Fredsunderhandlingerne (s. Slange S. 642; Førster, Wallensteins Briefe I. 407).

[3]) Jvfr. Christ. IV's Dagbøger ved Nyerup S. XII.

[4]) Skal være 1623.

Ianuar. 1629.

4. Dii Fattige ij dl.

6. Dii Fattige 2 dl. Gaff ieg for Laack 3 dl.[1]) 34 Ugger fra denne Dag til Egidii.

7. Bleff der holdt Ret in foro Rossenborrig. Begynte Frosten.

10. Wandt ieg paa dobbell 15[2]) halff Croner.

11. Dii Fattige 2 dl.

13. Annammede Ieg aff Iaan Iansøn Conrassilri (?) aff Holland 50 rixdl. i Portegaløser for en Pas paa Norland. Wandt ieg paa dobbell 70 halff Croner.

15. Tabte ieg paa dobbell 50 halffue Croner.

16. Wandt ieg paa dobbell 77½ halff Croner.

18. Dii Fattige ij dl. Gaff ieg en Mand af Flensborrig till Faddergaffue 2 Rossenobler. Wandt ieg pa dobbell 35 halffue Croner.

19. Leffuered Iohan Ettersøn paa Marckus de Føglers wegne 134 dl. for nogle Paß paa Norland, item 15 Re. for 3 Por. Wandt ieg paa dobbell 17 halffue Croner.

22. Tabte ieg paa dobbell 100 rixdlr.

23. Tabte ieg 81 dlr.

24. Tabte ieg 80 dl.

[illegible]. Dii Fattige ij dl. Vandt ieg 40 dl., som Kyrsten bleff mig skyldig.

27. Tabte ieg paa dobbell 62 helle Croner.

Februar.

1. Dii Fattige 2 dl. Tabte ieg paa dobbell 15[3]) dl. Derimod vand ieg paa Kridt.

2. Kom Kongen aff Suerrigs breff om et Mode. Gaff ieg dii Fattige ij dl.

3. 30 Ugger fraa denne dag till Egidii.

8. Dii Fattige 2 dl. For itt par Sporer 1 dlr.

---

[1]) Langebeks Afskrift tilføjer: »23 Ugger til den 1. Septemb.«, men hos Schlegel er denne Linie overstreget, som det synes, med Rette. Med Hensyn til denne og de i det Følgende forekommende Beregninger (om hvis bekjendte Betydning s. N. hist. Tdskr. IV. 343) gjør Schlegel den Bemærkning, at de (naturligvis) først senere ere tilsatte.

[2]) Schlegel: 75.

[3]) Schlegel: 75.

Februar. 1629.

9. Gaff ieg for nogle Sporrer 3 ℔. Dy Fattige for Forsa melsse ij[1]) dl.

10. Gaff ieg for nogle treu(?)[2]) 1 dl.

11. Haffde Kongen y Suerrigess tiener Saluius audiens hu mig og fyck Mad med mig.

12. Drog ieg fraa Køben. til Frederichsborg.

13. Drog ieg fra Frederichsb. till Københ. Wandt ieg p dobbel 5 dl. Gaff ieg for adskillige Huggejern 5 h Croner.

14. Tabte ieg mit Signett af Fingeren. Laur. Skreder Hamborg 70 dl. i Porteg. for en Paass paa Norland.

15. Dii Fattige 2 dl.

16. Fandt ieg mit Singnet igen udi myn Lomme offuer bo paa Aamag ind till Skultussis, der ieg uar paa Landid o saa derris exercitier.

18. Drog ieg fraa Københ. till Croneb. och uar y Kroen t Nybaa och forterede 6 dl.

19. Drog ieg fra Croneb. offuer wandid och gaff Ferreman 1 Roso. og drog sa til Bolested.

20. Drog ieg fra Bolested till Øxenholdt, och kom Kongen Suerriges bud till mig, som begerede, att Modid maa opsta indtil Mandag.

21. Drog ieg fra Øxenholdt til Christianstad.

22. Drog ieg fra Christianstad til Øxenholdt. Samme Aff kom Hr. Peder Banner och Erick Iørgenson till mig o fick Mad med mig och droge saa bort igen.

23. Drog ieg till Kongen udi Suerrig, och møtte hand m y Marcken vden for Vlssbeck. Gaff ieg thuende Bønde som uyste mig offuer en Aae, 6 dl.

25. Gaff ieg till gestepenning 900 dl. og 40 Rosonobell a mit Kammer och 200 dl., som ieg lante aff Iffuer Vyn och formente at haffue uillid dragit bort samme dag, d formedelst Kongens ydelig anholden bleff ieg den dag.

26. Drog ieg fra Vlssbeck til Croneborg och gaff en Suens bunde 1 dl. En Kudsk 1 dl. Tuende bønder ½ dl. Ferremanden 2 dl.

---

[1]) Schlegel: 1. [2]) Schlegel: Træ.

ebruar. 1629.

7. Drog ieg fra Croneb. till Københaffn.

arts.

1. Dii Fattige 2 dl. En Kedelsmid for et tingist at koge udi 3½ dl.

3. Drog ieg fra Københ. till Croneb.

7. Købte ieg uex (uox?) for — — —

8. Dii Fattige ½ Crone.

1. Drog ieg fra Københaffn til Croneborg.

2. Drog ieg fra Croneborg til Københaffn.

3. Drog ieg fra Københ. til Croneborg och gaff di Fattige ij ß.

4. Drog ieg fra Croneborg til Frederichsborg.

5. Waar ieg till Gudtz bord. Gaff ieg Hønse kuinden 8½ cur. dl. for it Fierdingaars Løn.

6. Drog ieg fra Frederichsb. til Københ., och epther at min proposition var lest for Radit, drog ieg paa veyen til Nykøbing och lante 5 dl. aff Anne Iacob Myckelssøns[1]), som ieg hinder sende 14 dage derepther.

7. Kom ieg till Nykøbing ued 2 Slet om epthermiddagen.

8. Drog ieg fraa Nykøbing.

9. Kom ieg till Københ. Paa Reissen gaff ieg till adskillige Personer 5 rixdl.

2. Gaff ieg dii Fattige 2 hålffue Croner. Annammede ieg 1000 dl. aff Renteried.

4. Annammede ieg aff Claus Melckorssen for en Paß paa Norland 37½ dl. och en Portegaløß.

0. Gaff ieg dii Fattige 2 dl.

1. Seilede ieg med Flaaden ud fraa Københ. pa veyen till Wyssmer och kom om Afftenen vnder Møn.

pril.

2. Kom ieg ind udi Wissmar haffuen, och bleff Mogens Sestedtz Aarm skudt aff for Skandtzen thuerdt offuer fraa ded Huß Pøll.

3. Gaff ieg dii Fattige 1 dl. Tabte ieg pa dobbell 2½ dl.

4. Wandt ieg paa dobbell 1 dl. 3 ß.

5. Gaff ieg dii Fattige 1 dl. och offrede Presten 3 dl.

6. Dii Fattige 1 dl.

[1]) Jakob Mikkelsen var Borgermester i Kjøbenhavn (Se Ved. Simonsen, Eske Brock II. 32.)

April. 1629.

7. Dii Fattige 1 dl. [20 Ugger.][1])
8. Seilede ieg hen paa Reiden for Lybeck, och kom Radit mig derud. Gaff ieg min dreng 4 dl., som var epther d
9. Sende ieg min dreng til Lybeck og gaff hammem 4 dl. m till Terepenning. Sende ieg 2 dl. till Lybeck at købe br for. War Iacob Wlfeldt och Leuyn Marskalck huoß mi paa Møinden.[2])
10. Gaff ieg Hert. Wldrichs dreng 4 dl. till att købe Campb for y Lybeck. Wandt ieg paa dobbelt 3 dl. Waar Iac Wlfeldt og Leffuin Marskalck paa Spes.[3])
11. Waar Iacob Wlfeld og Leuin Marskalck paa Spes hu mig, huor den Form aff tractationen ymellom mig o Keysseren bleff udkast. Gaff ieg for Kleeder at toe 3 d 3 ß. Seilede ieg fraa Reiden for Traaminde.
12. Dii Fattige 1 dl. Drog ieg y Land till Rødby och dr saa till Naskou, huor ieg fand Chanseleren och Leu Marskalck. Hert. Frid. och Wlrich lod ieg till Rødbye.
14. Gaff ieg Kocken 1 Rosonobel, Piigerne och Husknecht 3 dl. och Kudtsken 1 dl. Och drog samme dag fra Na skou til Nykøbing. 20 Ugger fra denne dag till Egiidii.
15. Drog ieg fraa Nykøbing til Worenborrig. Gaff ieg t dryckepenning 100 dl. Pa weien gaff ieg Kudtsken 1 d Ferremanden 2 dl.
16. Drog ieg fraa Worenborg til Københ. Paa veien gaff i nogle Kudtsker 2½ dl. Udi Københ. fandt ieg den Fra søsiske Gesanter.
16. Annammede Ieg aff Iffuer Wynd 360 dl. for nogle Pass paa Norland.
19. Drog ieg fra Københ. till Cróneb.
20. Drog ieg fra Croneb. till Frederichsb.
21. Drog ieg fraa Freder. till Københ. Samme dag haffde d Fransøsiske Gesanter audiens.
25. Drog ieg fra Københ. till Freder.
26. Gaff ieg dii Fattige 10 dl.

---

[1]) Udeladt af Schlegel (vistnok med Rette).
[2]) Navnet paa et Skib (Mynden). Garde, Sømagten 1535—1700 S. 16 Chr. IV's Breve ved Molbech I. 353.
[3]) Ogsaa Navnet paa et Skib.

April. 1629.

27. Annammede ieg aff Iohan Skriffuer 160 rixdl. for en hest, hand skulle holle.

29. Drog ieg fra Freder. till Københ.

Maj.

1. Gaff ieg Gerdt Osseriin[1]) 30 rixdl. paa handen for den himling paa myn nye wogen at sticke. Drog ieg fra Københ. till Frederichsb.

4. Kom di smaa Stycker till Frederichsborg. Om Natten bleff den lille Klocke udi Kystens Stue ringdt.

5. Drog ieg fra Frederichsborg till Croneb. Luckte en som en dreng dørren op ued Skorstenen udi Køckenid udi Lysthussid y Lundegarden, och der ieg uille see epther, huem der uaar, saa fandt ieg ingen.

6. Annammede ieg aff Tolleren y Sundit Rossonobell 300[2]), Goldgilden 60, Daler 2000.

7. Annammede ieg aff Fiskmeisteren 760 rixdl. Item 272 halve Croner. Item 81 Slette daler. Gaff ieg en 20 dl., som drog till Suerrig.

8. Waar ieg till Frederichsb. och drog tilbage igen. Gaff ieg Steensetteren for Dyrehaffuen at undersette omkring under Plankewerkid 28½ rixdl. Den som rødder i Hønsegaarden 20 dl. slette. Till begge Fuleherder 12[3]) dl. cur. Hønse Kuinden 8½ dl. cur.

9. Drog ieg fra Croneb. till Københ. Samme dag tog myn Søn[4]) afskeed fraa mig att drage y Frankerig. Samme tiid sendte ieg Hans Wldrig med.

10. Gaff ieg dii Fattige 2 dl.

11. Drog ieg fraa Københ. till Korssør. Paa veiien gaff ieg thuende Kudtsker 2 dl.

13. Tabte ieg paa dobbell 101 rixdl.

14. Gaff ieg en Mand af Iudtlandt 20 dl., som uaar sendt ud aff Menigheden sammestedtz. Wandt ieg paa dobbell 11 rixdl.

---

[1]) Kaldes urigtigt Ossevin i Nyerup, Karakt. af Christ. IV S. XII, XIX (jfr. Ved. Simonsen, Eske Brock II. 31).

[2]) Schlegel: 390.

[3]) Schlegel: 20.

[4]) Hertug Frederik, s. Histor. Aarbøger I. 204.

Maj. 1629.

15. Gaff ieg paa Ellensborrig till gestepenning 25 rixdl. och drog saa till Suinborig.

16. Gaff ieg en bunde, som førte mig it breff fraa Nordtstrandt, 10 dl.

17. Waar ieg paa Taassing. Samme dag kom Commissarierne fraa Lybeck med Fridtztractationen.

18. Drog ieg offuer till Tossing till Ellen Maarsuin. Tabte ieg paa dobbell 118 halffue croner.

19. Underskreff ieg Commissariernes Memoriall och seiilede saa aff med Armeien hen ad ded Førstendom Slessuig och kom y Land ymod[1]) Klocken waar thu om Natten ued Dyttebylle Land.

23. Waar ieg hen och besaa Geltyng.

24. Offrede ieg Presten 4 dl. Gaff ieg 30 Tromslaer 60 dl.

25. Gaff ieg en Bunde, som brachte breffue fraa Ferrens[2]), 10 dl. Gaff ieg nogle Tromslaar 30 dl.

26. Gaff ieg en Kuinde aff Slessuig 10 dl.

27. Gaff ieg en bunde 2 dl. Waar Hertug Philip aff Holsten huoß mig.

28. Drog ieg ymod Afftenen med 800 commanderit Folck hen till Slessuick. Der Klocken waar tre om epthermiddagen, kom Keysserens Commissariers confirmation paa Fridden.

29. Imod Afftenen red ieg fraa Slessuig och kom om anden Morgen y Kuarterid igen.

Juni.

1. Gaff ieg en Trummeter 4 dl., som bleff send hen med breffue till Commissarierne, som er huoß Morgan.

3. Gaff ieg Hert. Phiilip till Glücksborg hans tiener, som brachte Wyldbradt och Fiisk, 4 dl.

4. Var Hr. Albret Skeell och Claus Daa huoß mig med Raadtsens erklering. Tabte ieg paa dobbell 4 dl.

5. Sende ieg myn Søn Hert. Wldrich hen till ded andid Kuarteer og fick hannem med 200 dl. Drog ieg till Skiibs fraa Leirid offuer til Tossing.

---

[1]) Schlegel: imod at.

[2]) Tydsk Oberst i dansk Tjeneste; samme Stilling indtoge de senere nævnte Schlammersdorff og Züllickau.

Juni. 1629.

6. Gaff ieg min Søsters Lakey 1 dl. Waar ieg paa uandid och kam om afftenen tiil Keerstrup och gaff Køckenskriffueren 20 dl., huorfor hand skulle (købe)[1]) fersk Fetallie till mit behoff.

8. Gaff ieg Hans Christoffer 4 dl. till Terepenning till Københ. Gaff ieg Tømmermenden 20 dl., som giorde paa ded Brokaar ued Keerstrup.

14. Gaff ieg Hans Dyboldt 4 dl. till Terepenning henad Københ.

17. Gaff ieg Folcken paa Keerstrup 14 dl. till drickepenning. Forehrede ieg bort 12 Roson. Om Morgenen ued sex slet seiilede ieg aff fraa Reii for Suenborrig.

18. Om Morgenen ued sex slett satte ieg paa Reiiden for Leiierid paa Øen[2]).

23. Waar ieg till Gest huoß Hendrich Holck, som giorde syn Søns Barsell paa en Herregaard en halff miil fraa Kuarterid. 10 Ugger herfra till Egiidii dag.

24. Sende ieg myn dreng Hans Christoffer henad Københ. och gaff hannem til Terepeng 4 dl.

26. Gaff ieg en, som brachte nogle Iorbér fra Sønderborrig, 1 dl.

27. Forehrede ieg Chadtzia[3]) Guerra 50 dl.

28. Om Afftenen ved otte slett drog ieg aff Kuarterid paa Øen og gaff mig offuer Sliien paa ueien henad Eckelenførde.

29. Kam ieg Eckelenførde forbii och laffuede till Middag paa en Lanssby, hedde Gettorp, och drog saa derfraa till en Laadgaard Cronsee, som ligger strax vden for Kyll och kommer Hertugen aff Holsten till.

30. Drog dii Keiiserlige ud aff Kyl, och uaar ieg y byen strax derepther. Drog myn Søn Hert. Wldrich till Holland, och fyck ieg hannem 1000 dl. med till terepenning.[4])

Juli.

2. Gaff ieg 4 dl. for et paar Støffle, som ieg lod gøre till Slessuig.

---

[1]) Tilføjet efter Schlegel.

[2]) Navnet paa en Herregaard i Angel.

[3]) Schlegel: Chudtzia.

[4]) I August (1629) omtaler Bøhmens fordrevne Konge, Kurfyrst Frederik, den danske Kongesøns Ophold i Holland. Aretin, Beyträge zur Geschichte und Literatur, VII. (1806) S. 201.

Juli. 1629.

3. Gaff ieg en Drauanter ued Naffn Hendrich von Zeelle 8 dl. till Terepenning hen till København. Gaff ieg for et paar Støffle udi Kyll 4 dl. Dii Fattige 3 dl.
4. Drog ieg med Armeien fraa Kronsee till Preedtz Kloster. Samme dag fyck ieg hefftig vndt aff Styng udi Syden och weedage y Ryggen.
6. Stod ieg et haardt Skur ud med Stiick udi Siden.
7. Drog ieg fraa Preedtz til Ewtyhn.
10. Reed ieg fraa Ewtyhn till Nystad och tilbage igen samme dag. Gaff ieg dii Fattige 2 dl.
11. Kom Morgan till Ewtyhn.
12. Haffde den Fransøsiske Gesandt Laheii[1]) audiens.
15. Forehrede ieg myn dreng Lydtzou 100 dl. till teering till Nidderland. Gaff ieg Slammerstrup paa hans rest 400 dl. Drog ieg fraa Eutiihn till Segeberg.
16. Gaff ieg H. Holckis Trummeter 40 dl., som bleff send till Greffuen aff Sliick. Item Key Trummeter 2 dl. henad Hamborg. Om afftenen red ieg fraa Segeberg til Bramsted.
17. Red ieg fraa Bramsted till Krempen. Gaff ieg Tromslageren 5 dl.
18. Drog ieg fraa Krempen til Glyckstadt. Gaff ieg Tromslageren y Glyckstadt 20 dl.
20. Waar ieg till Krempe til en begrauelsse.
21. Waar ieg hen och besaa, huorledis man best kunde hucke hullid udi Krimpper Marsschen. Gaff ieg Hans Mouridtz 400 dl. for et Smiicke, som ieg gaff General Morgan.
22. Gaff ieg H. Moridtz 30[2]) dl. for et Smyck, som ieg gaff den Hollandske Commissario Horntruc. Fyck ieg Christ. Fordt.[3]) 400 dl.

---

[1]) Louis Deshaies de Courmesvin (el. Cournemin). Han henrettedes 1632 som en Tilhænger af Gaston. H. Martin, Hist. de France, 4. éd. XI. 387.

[2]) Schlegel: 300.

[3]) Jeg antager det for en Forkortning for Christoffer Fortmeier, der oftere forekommer (Schlegels Saml. II. 1. 60). Naar der 10. Sept. læses Christoffer Feedtmeier, beror dette vistnok paa en Fejllæsning af Langebek; Schlegel har i sin Afskrift ladet Plads staa aaben (som senere er udfyldt af Langebek). Vortmeier var Amtsforvalter i Amtet Steinborg (Molleri Cimbr. lit. II. 954; Arch. f. Staats- u. Kirchengesch. der Her-

Juli. 1629.

23. Kom Wallensteins Gesanter an till Glyckstad och haffde audiens epther Afftens Maaltid. Gaff ieg H. Moridtz 200 dl. for et Smycke till samme Gesante.

24. Drog ieg fraa Glyckstad till Renssborg. Dii Fattige 2 dl.

25. Drog ieg fraa Renssborg till Oldemorstoffte. Gaff ieg en Kudsk 1 dl.

26. Drog ieg fra Oldemorstoffte till Hadersleff. Klocken paa Hadersleff kan bliffue viid 1 Allen och 6 Toll.

28. Drog ieg fraa Hadersleff till Nyborrig. Paa ueyen gaff ieg Ferremenden 2 dl. Thuende Kudtsker 2 dl. Ferremenden til Nyborg 4 dl.

29. Gaff ieg thuende Kudtsker 2 dl. och kom om afftenen til Frederichsborg.

Avgust.

1. Drog ieg fraa Freder. til Croneb.

2. Dii Fattige 1 dl. Annammede ieg aff Tolleren y Helsingør 700 Rosson. och 140 Goldgulden.

3. Drog ieg fra Croneb. till Freder.

4. Drog ieg fra Freder. til Københ. Samme dag haffde den Engelske Gesandt audiens.

9. Gaff ieg dii Fattige ij dl. Waar den Engelske Gesandt vde y Haffuen huoß mig och proponerede allehande. Samme dag drog ieg fra Københ. til Freder.

10. Kom den Engelske Gesandt till Freder. och iagede paa veyen. Samme dag drog ieg fra Freder. till Croneb.

12. Drog ieg fra Croneb. till Freder.

14. Gaff ieg en Tømmermand for nogle Skiilrom 3 rixdl.

15. Drog ieg fra Frider. till Anderskou. Gaff ieg thuende Kudtske 2 dl. Annammede ieg aff Hans Herfordt[1]) 324 dl.

16. Gaff ieg dii Fattige 1 dl.

17. Drog ieg fra Anderskou till Hadersleff. Paa veiien gaff ieg Ferremanden 4 dl. Dii Fattige 1 dl. Tre Kudtske 3 dl. Andre Ferremend 2 dl.

---

zogth. II. 87; A. C. Lucht, Glückstadt (Kiel 1854), S. 25); men mon han nogensinde har været kongelig Sekretær (Suhms Saml. I. 3. 166)?

[1]) Var Stodmester paa Antvorskov. Dsk. Mag. V. 211 (1642). Suhms Saml. II. 3. 55.

Avgust. 1629.

18. Drog ieg fra Hadersleff till Rensborg och gaff th(u)ende Kudtsker 1½ dl.
19. Drog ieg fra Renssborg til Krempe. Paa veyen kom Hert. aff Meckelenborg Hertug Adolff Friderich till mig udi Itzehou.
21. Sende ieg en drauanter Anders Martesøn till Fiin och gaff hannem 1½ dl. til tering. Var ieg med Hert. aff Meckelenborg til Glyckstadt.
23. Gaff ieg en drauanter 1½ dl., som bleff sendt med breffue til Stadtholderen.
24. Gaff ieg en Ferrimand ½ rixdl. En Smid 1 Slet dl.
26. Drog Hertugen aff Meckelenborg fraa Krempe.
28. War ieg till Glyckstad och stack myt Lossomente aff.
29. Fra denne dag indtill forgangen aar den 22. Nov. er liige 40 Vgger.
31. Fandt ieg et Hull paa døren, som gaar ind till Kuyndfolcken.

September.

2. Gaff ieg en Kuinde 1 dl.
4. Gaff ieg Hert. Phiilips Ieger 5 dl., som førte mig nogle Støffuer.
5. Gaff ieg en Musicant 10 dl.
6. Tabte ieg paa dobbell 22 dl.
8. Fyck ieg bud, att Kyrsten haffde faatt en vng datter den 1. Sept. Gaff ieg drengen, som førde breffuid, 3 Rosonoble.
9. Gaff ieg en Kuinde 2 dl. Item for en skeede till mit verrie 2½ dl.
10. Leffuerede ieg Christoffer Feedtmeiier[1]) 1000 dl. till werckmesteren y Glyckstadt.
11. Bleff Markuardt Randtzou leffuerid 1200 daler, som hand till werckbaasen skulle vdgiffue till Glyckstadt.
13. Gaff ieg Fogden paa Rosturp[2]) 100 dl. paa handen for nogle tegelsten, ieg skall haffue aff hannem paa Foraared. Gaff ieg Peter Mickelsøn paa handen for nogle store Spiiger 200 dl.

---

[1]) Se Noten til 22. Juli.

[2]) Rostorf ejedes siden 1622 af Familien Rantzau. Arch. f. Gesch. d. Herz. V. 22.

September. 1629.

15. Leffuerede ieg Iohan Boysøn[1]) 1500 dl., som Syllickoffuiis Soldater skulle haffue, som gaar til Skibs udi Eydersted.

16. Gaff ieg vnderskedlige Købmend for adskillige waare 461 dl. Leffuerede ieg Key von Aanefeldt 4000 dl. till Folckid[2]).

17. Gaff ieg Christoffer Faagit 458 dl. for adskillig Sylcketøy och Snorer till Børnen. Item for Kanifaß 3 ℔ rix. Forehrede ieg en Østerrigske Frue 10 dl.

18. Drog ieg fra Krempe til Glyckstadt. Gaff ieg en Snecker 1 dl.

20. Gaff ieg for min lille wogen att flii 9 dl. Gaff ieg til Garnisonens Leening saa och adskillige Officerers afftackning och affregning 6429 dl., som ieg tilstillede Key von Anefeldt.

22. War Rubberdt Anstruther huoß mig. Leffuerede ieg Peter Reder 3550 dl., som hand skall giffue ud til dem, som arbeider til Gl(ykstad).

23. Drog ieg fraa Glyckstadt och kam imod Natten till Oldemorsstoffte.

24. Kam ieg om morgenen ued Nii slet till Hadersleff och gaff Ferremanden 4 dl., som løb offuer med mig udi et hardt weder. Samme dag kom ieg till Daalum.

25. Gaff ieg en Staldreng, som drog hen med nogle breffue til Leffuyn Marskalk till terepenning 2 dl.

26. Drog ieg fra Dalum till Roskild och gaff thuende Kudtsker paa ueiien 2 dl.

27. Kom ieg til Frederichsborg om morgenen ved fire slett, och fandt ieg børnen der, fordy att di vaar dragen fra Croneborg for den skrecklige Illebrand skyld[3]).

28. Kom Kyrsten till Frederichsborg.

---

[1]) Han forekommer oftere i Skrivkalenderen for 1639, og det er den samme Hans Bøjesen, som i alt Fald senere var Hofmynsterskriver. Suhms Saml. II. 3. 48; Nyt hist. Tidssk. VI. 495, 507; Rasmussen, Gisselfeld S. 136. 1646 kaldes han »königl. Umschlagsverwalter«. H. Ratjen, Verzeichniss der Handschriften der Kieler Universitätsbibliothek, III. (Kiel 1865—66) S. 132.

[2]) Henføres af Schlegel til d. 17.

[3]) Ilden brød, efter Sigvard Grubbes Beretning, ud Natten mellem 24. og 25. Sept. N. Dsk. Mag. II 103. Jfr. Adlersparre, Histor. Saml. III. 134.

September. 1629.

30. Bleff den øngste datter døbdt och kalled Dorretea Eliissebet.

Oktober.

1. Brugte ieg Christallinum Tartari.
2. Drog ieg fra Freder. till Københ. Samme dag vaar den Suenske och Stadtske Agent huoß mig paa Slottid.
3. Drog ieg fra Københ. til Freder.
4. Kom Prindtzen til Frederichsborg, som haffde verrid huoß Fru Moder och myne Sysskind.
5. Brugte ieg Piller, som Gud ske loff bekom mig vell. Epther afftens Maaltiid drog ieg till Københ.
6. Drog ieg fra Københ. till Freder.
7. Annammede ieg aff Hans Pedersøn Toller 355[1]) dl. 39 (Roso.)[2]) och 2 Goltgylden, som vaar nogle penning, som udi lang tiid haffde standen paa Tolboden. Fick ieg Niels Slotzfogid 43½ rixdl. till Graff.
8. Drog ieg fraa Freder. till Københ.
10. Drog ieg fra Københ. till Freder.
12. Forehrede ieg en Skodsk Capitein 40 dl.
13. Kom den lange Hoffuidnøggel til Frederichsborg bordt aff myn Lumme.
15. Drog ieg till Københ. och Kyrsten hen till walløe.
18. Dii Fattige 4 Croner. En Badskersuend 20 dl.
21. Drog ieg fra Københ. till Freder. Annammede ieg aff Skatten 6230 dl., som strax bleff sendt til Glyckstadt.
25. Drog ieg fraa Freder. til Københ.
27. Drog ieg fraa Københ. til Freder.
30. Drog ieg fra Københ. til Fred.[3])

November.

1. Stod myn datters Dorrethea Eliissabeth barssell paa Frederichsborg.
3. Gaff ieg Gerdrudt 14 dl. Gerdrudtz Piige 12 dl. En piige, som haffuer syd for børnen, 14 dl. Dette er for ett halt aar. Annammede ieg 3800 dl. aff Skatten.

---

[1]) Schlegel: 353.

[2]) Tilføjet efter Schlegel.

[3]) Kongen har glemt at indføre en Rejse fra Frederiksborg til Kjøbenhavn d. 28. eller 29. Okt.

November. 1629.

7. Gaff ieg Lychtemageren fem halffue Croner.

8. Gaff ieg dii Fattige 6 halve Croner. Bleff resolutionen tagen med Fr. K. M.[1]) Annammede ieg 3800 dl. aff Skatten.

9. Drog ieg fra Københ. til Køge och gaff en Kudsk 1/2 Krone.

10. Drog ieg fra Køge til Nykøbing. Paa veien gaff ieg thuende, som kiørde, 2 halve Croner. Ferremenden 2 dl.

12. Drog ieg fra Nykøbing till Rudkøbing paa Laauind. Till Nykøbing gaff ieg till Gestepenning 100 dl. Paa veien en Kudsker 1 dl. Ferremenden 2 dl. Piigerne 2 dl. for Mad och øl (sic).

13. Drog ieg fra Rudkøbing till Assens. Paa veien gaff ieg thuende Kudtsker 1 dl. Ferremenden 2 dl. For Mad och drick 4 dl.

14. Drog ieg fra Assens til Hadersl. och gaff Ferremanden 3 dl. Piigerne i hussed 2 dl. For Mad och øl 5 dl., it. 2 dl. til Suinborg och Faborrig.

15. Gaff ieg dii Fattige 1 dl.

16. Drog ieg fra Hadersleff till Rensburch. Paa veien gaff ieg thuende Køresuende 1 1/2 dl.

17. Waar Hr. Albret Skel och Christ. Thom.[2]) paa Rensborrig huos mig, och haffde dii Dantziger Gesanter audiens.

18. Drog ieg fra Rensborrig til Krempen. Paa veien gaff ieg tvende Køresuende 2 dl.

19. Drog ieg fraa Krempe till Gluckstad.

22. Gaff ieg en Perlesticker 110 dl. for en Klenning, han stickede for mig. Gaff ieg for noged Lerrid 180[3]) dl. For tre par sylckestrømper 21 dl. For drengenes Kleder 138 dl. For et Geheng 10 dl. 44 ß.

23. For Galuner og Knappe 20 dl. 29 ß. For Parchem, Fløiel och vnderfoder, Saalskou och Skorosser 38 1/2 dl.

26. Kom den Engelske Gesanter til Glykstadt.

27. Annammede ieg aff Iasper von Bockualdt 214 1/2 dl. Annammede ieg aff Fru Ellen Marsuyn aff børnens Penge 3078 Ros., 800 Dukater, 35[4]) Portu. och 15 dl., huoraff Marsilius fyck 14000 dl. paa Regenskab.

---

[1]) Fru Kirstine Munk. [2]) Christen Thomesen Sehested.

[3]) Schlegel: 150. [4]) Schlegel: 15.

November. 1629.

28. Gaff ieg en Trummeter som med breffue bleff sendt hen til Danmark, 5 dl. Gaff ieg en herremand, som vaar en Seested, 200 dl. for hans ganse Rest. Leffuerede ieg Marskalken 900 dl. til Hoffolcked[1]).

December.

1. Gaff ieg en fattig Kuinde 1 dl. Gaff ieg en Prest 3 dl.
3. Gaff ieg for en Restzedtell 100 dl., som lyde paa 250 dl. Annammede ieg aff en Flensborger 37½ dl. och 1 Portugaløsser for en Paß norden om warhuss.
5. Fick ieg Køckenskriffueren till at betale Fetallie och øll for 26 dl. 24 ß.
7. Bekom Bertil werckmeister 50 dl. for at fylle ded, som med tømmer er giort ved Faarten, huilket hand med Pammen[2]) fylle skall. Tog Rubbert sin affsked. Gaff ieg en Snecker 9 dl.
8. Fick Søllichoffues 1000 dl. for hans Rest Saa och paa 1000 dl. Rest Zeddell. Fick ieg Christian Penß 20 dl. till Køckenskriffueren at købe till Køckenid for. Gaff ieg Geffuerdt Tømmermand 50 dl. for adskillig arbeiid, hand haffde giort, item 22 dl.
9. Fyck ieg Marskalcken 1250 dl. till at affskaffe dy offuerlige Ryter med under hoffanen. Fyck ieg Peter Reder till dii Soldaten huss y Glyckstad 83 dl. Drog ieg fraa Glyckstad till Krempen.
10. Drog ieg fraa Krempe til Kellinghussen. Gaff ieg for Urter, øl och brød 6 dl. 25 ß. Item for Smør 1 dl. For ebbrell och Lys och Ved 2 dl. 6 ß.
11. Waar ieg ude paa Skowen[3]).
12. Gaff ieg for Kost och øll med anded sligt til Kellinghussen 49 dl. For noget, som bleff toed, 1 dl. Drog ieg fra Kellinghussen til Niienborstell.
13. Gaff ieg till Niienborstell for øll och Mad och anden Smaredtzell 12 dl. Drog ieg fraa Niienborstell till Rensborrig.

---

[1]) Schlegel tilføjer: 28. Nov. Kom den Engelske Gesandter til Glykstad. 29. Nov. Fik Marskalken 2000 dl. til Hoffolket, som blev aftakket.

[2]) Schlegel: Prammer.

[3]) Mon der ikke snarere menes Stør Floden?

December. 1629.

14. Drog ieg fraa Rensborrig til Oldemorstoffte.
15. Drog ieg fra Olmerstoffte til Hadersleff.
17. Drog ieg fraa Hadersleff till Hinssgaffuel och besaa den Pladtz, dii formente der skulle fortificeris ymellem Kolling och Snoghøy.
18. Drog ieg fra Hiinsgaffuel tiil Daalum och gaff en Kudsker 1 dl.
19. Drog ieg fraa Dalum till Nyborg och gaff en Kudtsker 1 dl. Siiden seilede ieg derfraa till Korsør och gaff Ferremanden 4 dl. och drog saa till Anderskou.
20. Drog jeg fraa Anderskou till Roskild och gaff thuende Kudsker ij halffue Croner. Dii Fattige 1 dl.
21. Drog ieg fraa Roskild till Københ. och gaff en Kudsk 1 halff Crone.
24. Drog ieg fra Københ. til Fred.
25. Offrede ieg Presten 3 Ros.
30. Annammede af tollen y Sundid 4 (Ros.) och Goldtgylden 68.[1])

1630.

Originalen (kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. Nr. 239, 8.) er paa sine Steder ikke saa ganske let at læse, thi dels har den lidt endel ved Fugtighed, og dels ere Skrifttrækkene ofte meget utydelige. Det har derfor været mig kjært, naar jeg var i Tvivl om den rette Læsning, at kunne søge Hjælp hos Hr. Kand. N. Bache, der besidder et saa ualmindeligt Kjendskab til Christian IV's Haandskrift.

Januar.

1. Dy fattige j dl. Gaff ieg til adskyllige folck Nytarsgaffue Roso: 21, gylden 61, daler 182.
3. Herforuden gaff ieg til Nytarsgaffue H: hans 18 dl., frøcken lyssebedt 18 dl., frøcken Christian(e) 12 dl., frøcken hedewich 12 dl., Hoffmeistrinden 6 Roso.
6. Gaff ieg dii fattige j (dl.).
7. Leffuerede Jegermeisteren for uyldt, hand haffde soldt, 212 dl.
8. Gaff ieg dy fattige 100 dl.
9. Drog ieg fra Hadersleben til kolding.

---

[1]) Paa et Blad bag i Kalenderen har Kongen gjort Optegnelser om sit Stutterivæsen og om Fæstningsværkerne ved Glykstad.

Januar. 1639.

10. Waar ieg hen ued Snoghøy Och besa, huor Iudtlandtz By och befesting skulle funderis.
11. Drog Ieg fra kolding til hadersleff.
13. Gaff ieg dy fattige j dl.
20. Gaff ieg dy fattige j (dl.).
23. Drog ieg fraa hadersleff til Bollersleff.
24. Drog ieg fraa Bollersleff til Stenderupau. Gaff ieg Piigerne j dl.
25. Drog ieg fra Stenderup Au til hagenuested. Gaff ieg piigerne j dl.
26. War Ieg ud y skouen Och lod hugge En køl till den Store lyckepodt.
28. Drog ieg fraa hagenuested til Rensborg. Betalede ieg dem, som haffde agiid mig, 20 dl. Gaff ieg piigerne 2 dl.
29. Haffde En fransøssiske herremand Och den hollandtske Resident Audiens huos mig. Gaff ieg for wogenleiie, som tilforn skulle uerre vdgiiffuen, $6^{1}/_{2}$ dl.
30. Gaft ieg for anniis Ollie 4 dl. Item køckenskriiffueren 69 dl. Och drog Ieg samme dag fra Rensborg tiil Olmerstoffte. Paa ded forrige Regenskab paa adskillige handuerxfol: Resterede 26 dl. 4 ß.
31. Drog ieg fra Olmerstofte tiil hadeersleff. Gaff ieg piigerne j dl.

Februar.

2. Sadelmageren for flyckeri 10 dl. Rebslageren 5 dl. 44 ß. Skomageren 7 dl. 24 ß. Sylky kremmeren 1 dl. 10 ß. Enspendigeren med di falcke 178 dl. Sekreter kleyn[1]) fortehrid 43 dl. 8 ß. Hans Meyrcke for kramuare 57 dl. $18^{1}/_{2}$ ß. For herpuckerne at Offuerdrage 3 dl. 24 ß. Kanstøberen[2]) for sengipotter 3 dl. En Aduocat 16 dl.

---

[1]) Hans Leonhard Klein (i Suhms Saml. II. 3. 47 staar urigtigt H. L. Blohm.)

[2]) Om denne Form af Ordet se Werlauff, Antegn. til Holbergs atten første Lystspil S. 24, 500 (Den er i ældre Tid endda ikke saa ualmindelig, se f. Ex. Forordningerne 1683—99 S. 812; Hübertz, Aktst. vedk. Aarhus I. 168, II. 316; men den nu brugelige Form var dog vistnok ogsaa tidligere den almindeligste, se f. Ex Aktst. udg. af Fyens Stifts lit. Selsk. I. 44. N. Dsk. Mag. I. 100. Dsk. Mag. 3 R. II. 219. Hübertz I. 172. Chr. IV's Breve I. 72, og nedenfor under 10. Avg.).

Februar. 1639.

For thuende heste til skytterne 80 dl. En knyplingskremme(r) 554 dl.

3. Gaff ieg dy fattige j dl.

4. Fyck D: Fabritius paa handen 500 dl.

6. Fyck køckenskriffueren for did, som forterid Er, Och ded, som hand paa reyssen skall vdgiiffue, 400 dl. Gaff nogle hollendtske skypper til straff 50 dl.

7. Drog Ieg fraa hadersleff tyl Nyborg. Gaff ferremanden 3 dl. En kudtz j dl.

8. Drog Ieg fraa Nyborg tiil Roskyld. Gaff Ieg ferremanden 6 dl. Gaff ieg En kudtsker j dl.

9. Drog Ieg fraa Roskildt tyl københaffuen. Gaff Ieg En kudtsker j dl.

10. Gaff ieg dy fattige ij dl.

13. Drog ieg fra køben: til Croneborg.

14. Annammede ieg aff tollen y Sundiid Roso: 60, goldtgilden 4, daler 12200. Deraff fyck Rentemeisterne 3500 dl.

15. Drog Ieg fraa Croneborg tiil køben:

17. Gaff ieg dy fattige 2 dl.

24. Gaff ieg dii fattige 2 dl.

26. Leffuerede Erick Ottessen mig 900 daler, som hand aff adskyllige skyb, som sig forsyed haffde, oppeborrid haffde.

Marts.

3. Gaff ieg dii fattige 2 dl.

4. Drog Ieg fraa køben: till frede:

5. Begyntis Bededagen.

7. Gaff ieg dy fattige 100 dl.

8. Drog ieg henad køben: fra frede: Och strax tilbage ygen. Gaff ieg paa køben: di fattige 100 dl.

9. Gaff ieg hans sniddecker for Nogid arbeid, hand haffuer giiordt pa Crone: 562 dl. 1½ ℔.

10. Gaff ieg dy fattige 2 dl. Waar Ieg till Alters.

11. Drog Ieg fra frede: til køben:

15. Drog Ieg fra køben: tyl frede: Leffuerede ieg køckenskriffueren 233 dl. 42 ß.

16. Annammede Ieg aff tollen y Sundyd daler 4350, Rossonobell 55, goldtgylden 16, Aff huilcken Suma Nyckel

kock[1]) fyck 300 daler, som fattedis y dy 90000 d., hand med hans consortes fyck paa handen.

17. Drog ieg fra frederigs: til Harrested Och gaff En kudtsker j dl. Dy fattige j d.

18. Gaff ieg piigerne j d. och drog sa fraa harrested tiil Ottense. Gaff ferremenden 6 dl. Item en kudtzsker 6 ℔.

19. Drog Ieg fraa Ottense till Assens, huor general luthenandt Arnheim[2]) war huôs mig.

20. Drog Ieg fraa Assens henad Bollersleff. Gaff ieg ferremenden 4 dl. Piigerne j dl.

21. Drog ieg fra Bollersleff til Rensborg. Gaff ieg pigerne j dl. Item thuende Kudtsker 2 dl.

22. Drog ieg fraa Rensborg til glyckstadt. Gaff ieg dy fattige 2 dl. Gaff ieg lyfkarlen til teering 4 dl. Gaff ieg Morgans tiener 2 Roso:

24. Gaff ieg dy fattige j dl.

25. Gaff ieg dy fattige j dl.

26. Gaff ieg H. Iørgens trummeter 10 dl.

27. Fyck Zymbridt Iennes for wexel tyl graff woldemar Christian 3370 (dl.).

28. (eller 29.) Kam den keysserlige gesanter graff kurdtz. Item den Engelske gesanter thomas Roee. Kam myn søn H: frederich. Gaff Ieg for wogenleiie, som passerit uaar, 81 dl. Item nogle werckbasser paa handen 50 dl.

30. Gaff Ieg adskyllige folck y glyckstadt 6021 dl., Och Er dermed betaldt ded Ny Briggers; Item planckeuerckid om wedhaffuen; fleettyd[3]) att fordybe ued bryggerssiid; Item

---

[1]) Vandt et Par Aar senere et temmelig bekjendt Navn i Sundtoldens Historie. Slange S. 1186, 1190, 1201.

[2]) Den fra Tredveaarskrigen saa berømte Hans Georg v. Arnim, som i Slutningen af 1638 var flygtet fra sit Fangenskab i Sverrig og nu brugtes som Underhandler mellem de mod Sverrig fjendtlige Hoffer. Förster, Wallensteins Briefe III. Anh. S. 143. E. D. M. Kirchner, Das Schloss Boytzenburg und seine Besitzer (Berlin 1860), S. 298.

[3]) »Der Name Fleet, dessen man sich hier [ɔ: i Hamborg] allgemein statt Canals bedient, hat den Ursprung von Flusswasser und zeigt das Nebenbett eines Flusses an, der durch dasselbe fliesst und es schiffbar macht«. J. L. v. Hess, Beschreib. der Stadt Hamburg, I. (Hamb. 1796) S. 101. I Glykstad fandtes ogsaa et saadant »Fleeth«, gravet 1621. Lucht' Glückstadt S. 35.

Marts. 1639.

for Prouyandt tyl skyben; Item for lunter; Saoch for Ett hatteband, som generall Morgan fyck; Item for Leening, som man uar dy gamle knechte skyldig y glyckstadt.

31. Gaff ieg di fattige j dl.

April.

1. Gaff ieg dy fattige 100 dl.

2. Gaff ieg den forrige slodtzprest[1]) aff hans fortiiente løn 50 dl., Item M. Rodtleeben[2]) 50 dl., generall Morgan 500 dl.

3. Gaff ieg Marseliio for wyn och for Resten aff graff pendtziis forthering 2306½ dl. Item portugisseren for wild 210 dl. Annammede ieg aff tollen y glyckstadt 2695 dl. 10½ ß.

4. Gaff ieg tømmermenden aff kolding, som haffuer arbeydid her pa skyben 68 dl.

6. Gaff ieg En guldsmed, som flyde nogid paa ded Engelske halsband, 2 dl.[3])

7. Gaff ieg dy fattige j dl. Annammede ieg vdaff tollen pa Elffuen 304 dl. Gaff ieg Ett bud 6 dl.

8. Drog ieg fraa glyckstadt til Stenderupau. Paa weiien besaa ieg danneuerd[4]) pa den siide ymod hussem. Gaff ieg thuende kudtsker 3 dl.

9. Drog ieg fraa Stenderup tiil haderslef. Y stenderup gaff ieg piigerne j d., pa weiien t(u)ende kudtsker 3 dl.

10. Wandt ieg paa dobbell 136 dl.

11. Gaff ieg dy fattige 136 dl. Gaff ieg hoffmeistrinden hyn-

---

[1]) I Glykstad; her menes muligvis Joachim Wedekind.

[2]) Johan Rotløben (f. 1593 i Wittenberg) blev efter i en Række af Aar at have været Præst i Stockholm udnævnt 17. Sept. 1639 til Slotspræst i i Glykstad; † 1649 som Provst i Haderslev. Arch. f. Gesch. d. Herz. IV. 121. Ifølge Molleri Cimbr. lit. II. 739 blev han 1639 Hofpræst hos Frederik (III) i Bremen og først 1642 forflyttet til Glykstad. Det sidste Aarstal er dog næppe rigtigt. Kongen taler ovenfor om »den forrige Slotspræst«; Lucht (a. St. S. 58) kalder Rotløben den første »Slotspræst«.

[3]) En Optegnelse til denne Dag findes bag i Kalenderen (se nedenfor).

[4]) Nyerup har i sin Udgave af Dagbøgerne læst »Dannemunde«, »Danmunde« (S. 119, 157). Det maa vistnok læses, som ovenfor er sket; jfr. Chr. IV's Breve I. 125.

April. 1639.

ders løn 200 dl. Item for fadderpenge, hun udlag
haffde, 10 dl.
12. Sende ieg Ett bud hen tiil Pens Och gaff hannem t
teehring 3 dl.
14. Offerede Ieg hoffpredikanten 3 Roso: Gaff dii fattige j d
15. Gaff ieg dii fattige j dl. Fiick hanß Bøyssøn till hoffolck
$345^1/_2$ dl. Item til fadderpenge for frøcken lyssebett 4 R
16. Drog ieg fra hadersleff til Skynderup. Gaff ieg ferremend
3 dl. Dii fattige j dl.
17. Drog ieg fraa Skynderup til harrested. Gaff ferremend
6 dl. Dii fattige j dl.
18. Drog Ieg fra harrested til køben: Gaff dii fattige 5 d
thuende kudtsker 2 dl.
20. Drog Ieg fra køben: til Crone:
21. Drog Ieg fraa Crone: til køben: Gaff ieg En kudtzsker
dl. Item dy fattige j dl.
25. Leffuerede tollerne y Øresund 12000 dale(r).
27. Drog Ieg fra køben: til Croneborg.
28. Gaff ieg dii fattige j dl. Gaff ieg for thu sengisteder 4
dl. Annammede ieg aff tollerne y helssingør 31000 d
Drog ieg fra Crone: til frede:
29. Drog Ieg fra frede: tiil køben:

Maj.

4. Erlagde Ieg Stadtholderen H(:) Corfiidtz wllfeldt, som I
hannem skyldig war, 6401 dl. Item Bardtuych Pers
1120 dl. Niiels agyssøn 360 dl. Køckenskriffueren 50
dl. En kuinde fra Bydtzou 10 dl.
5. Dii fattige 2 dl.
8. Gaff ieg for ued y haffuen 69 dl.
9. Tilstillede Ieg køckenskriffueren y haffuen 221 dl.
12. Gaff ieg dii fattige 2 dl.
13. Fyck hans Boyssøn til hoffolckid 8000 dl. Køckenfolck
fyck 451 dl. Gaff ieg for sma trinde perler 616 dl. F
en hatt med en feder 13 dl.
15. Gaff ieg for fiihre par Zobeler (?) 52 dl. Gaff ieg en kuind
aff Bytzou 10 dl.
19. Gaff ieg dy fattige 2 dl.
20. Drog ieg fraa køben: tiil Crone:

Maj. 1639.

21. Leffuerede tollerne y Sundid y mitt kammer 34000 dl., huilcke Rentimeisterne fyck till att giffue folcken paa handen, som Man Er skyldig.

22. Leffuerede tollerne y helssingør ind y mit kammer 500 dl. Samme dag drog ieg fraa Crone: til frede:

23. Waar Ieg henne paa Esserom. Fyck ieg frederich wrne til Arbeidtzfolcken att giiffue paa handen 1040 dl.

24. Sende Ieg frederich wrne Resten aff folckens fortiiente Løn 780 (dl.).

25. Fyck malerne 180 dl. Fyck En kremmer paa Børssen for adskillig tøy 160 dl.

26. Gaff ieg dy fattige 2 dl. Gaff ieg myn gemahl saligs Søster børn 2000 dl.

30. Drog ieg fraa køben: till frede:

31. Drog ieg henad Croneborg Och tilbage tiil frederi: ygen. Forstrekede ieg ded Ostindianske com: med 10000 dl., item di, som leuerer krud, 4000 dl.

Juni.

1. Drog Ieg fraa frede: tiil køben: Och haffde dy tree frøckener med mig.

2. Offerede ieg Presten 3 Rosso: Gaff ieg dy fattige 4 dl.

3. Gaff ieg dii fattige 2 dl. Gaff ieg for en demandtz ring 400 dl. Gaff ieg for trynde perler 670 dl.

4. Gaff ieg dii fattige 2 dl.

6. Fyck køkenskriffueren 600 dl. Gaff ieg En Meckelborgiske Iomfru $6^{1}/_{2}$ dl.

7. Gaff ieg Ett bud, som kam henad glyckstadt, 4 dl.

8. Gaff ieg for nogid messing tøy 12 dl.

9. Gaff ieg dii fattige 2 dl. Gaff ieg Christian wldrich for fiire heste 400 dl. Leffuerede ieg henni(n)g walckendorp 1500 dl., som ieg y hadersleff tog aff contributi:

12. Drog ieg fra køben: till Crone:

13. Købdte Ieg aff En Suensk mand 36 kobber Støcker.

15. Drog Ieg fra Crone: til køben:

16. Gaff ieg dii fattige 2 dl.

17. Anammede ieg aff tollerne y Sundid Roso: 845, goldt gylden 97, daler 20120 (?), huoraff herman kock fyck for stycker 14620 dl. Item beuyndthebberne 13000 (dl.).

Juni. 1639.

18. Berndt geist 85 dl. 13 ß. For en klocke til wandisbeck[1]) 100 (dl.). Henning walckendorp 1000 dl. For en guldkeede 109 dl. 15 ß. For en folye under et spegell 2 dl. For en deegen och et geheng 27 dl. For tre sma ringe 114 dl. Gaff ieg En tydsk frue 20 dl. For nogle band 7 dl.

20. Drog ieg fraa køben: til frede:

22. Gaff ieg Ett bud, som kam vd till lante holsten, 4 dl. Och Ett bud, som kam hen til dronningen y Suerrig med En hund, 32 daler, huilckid skedde S: hanses dag.

23. Gaff ieg et bud, som bleff sendt til hadersleff, 2 dl. Drog ieg fra frederigs: til S: Lenis kylde.

24. Brugte ieg ded uand aff S: lenis kylde. Gaff ieg dii fattige 150 dl. Begaff ieg mig ud til den Norske løffue och Seglede hen paa ueiien henad Nyenstad.

25. Holdte Ieg munstering ued Middeltønden ibland dy hollender, huem der skulle ga ad sundid Eller ad dandtziig.

28. Satte ieg for Niistadt och drog y land och besaa Skyben, som der biggis, och drog siiden derfra henad borrenhøffuid. Gaff ieg dii fattige och dem, der kyorde, 12 dl.

29. Drog Ieg fraa Borrenhøffuid tiill glyckstadt.

30. Gaff jeg dii fattige j dl.

Juli.

2. Gaff ieg dii fattige j dl.

3. Forehrede Ieg den wyrtenberger Encke 500 dl.

4. Gaff ieg En trummeter, som bleff sendt med breffue hen till H: Jørgen, 21 dl.

7. Gaff ieg dy fattige j dl. Betalede ieg albredt baltzersens[2]) 11138 dl. Item Zimbredt Iennis 5202 (dl.) Dauit de Lyma[3]) 3300 (dl.) Dauit wasmundt 700 dl. Annammede ieg aff tolle(r)ne y glyckstadt 12148 dl.

---

[1]) 1637 fik Wandsbeck sin Kirkeklokke. Zeitschr. des Vereins f. hamburg. Gesch. III. 378.

[2]) Albrecht Baltser Behrens (el. Bernth), Kjøbmand i Hamborg, stod i Pengeforbindelse med det danske Hof, s. Slange S. 1291. Christ. IV's Breve I. 379. Dsk. Mag. 3 R. IV. 17, 27. Hist. Tdskr. 3 R. II. 84; III. 601. Zeitschr. f. hamb. Gesch. III. 380. Riegels, Chr. V's Hist. S. 708. Becker, Saml. t. Fred. III's Hist. I. 30.

[3]) Om Familien Lima s. N. Dsk. Mag. II. 58. Zeitschr. f. hamb. Gesch. II. 376, 377, 380, 408. M. Goldschmidt, En Hedereise i Viborg-Egnen S. 66.

Juli. 1639.

13. Sende ieg En Enspendiger henad køben:
14. Gaff ieg dii fattige j dl. Kam Prindtzen till glyckstadt. Forehrede Ieg Margreffuens moder 100 dl.
15. Annammede Ieg af tollerne y glyckstadt 2190 daler. Gaff ieg adskyllige folck, som haffde arbeiidid y glyckstadt, Item Soldater och andre 10000 dl. Fyck Margreffuen til at klede hans page 20 dl.
17. Gaff ieg En Bogtrycker for Nogle Rym, hand haffde giiordt $8^1/_2$ dl.
18. Gaff ieg 7 Skypper for Mursten tiil Blockhussiid 150 dl.
20. Annammede Ieg aff tollerne y glyckstadt 1308 dl. 17 ß.
21. Gaff ieg dy fattige j dl.
24. Gaff ieg for Serffster Øll 105 dl. Item køckenskriffueren fyck 240 dl.
25. Gaff ieg for Zeehmendt 210 dl. For piilodt (?) penge fra ham: hiid 4 dl.
26. Annammede Ieg aff den Engelske gesandt M: thomas Roe 100 tussindt daler. Och bleff samme dag confederationen Renouerit ymellom danmarck Och Engeland.
27. Gaff ieg tøymesteren y kremppe paa handen tiil att Reparere Musker[1]) 100 dl.
28. Gaff ieg dii fattige j dl. Item tiil adskyllige købmend, handtuerxfolck och andre 26415 dl. $8^1/_2$ ß.
30. Forehrede Ieg Margreffuen 20 dl. Item En Eddelknab 20 dl.
31. Gaff ieg adskyllige købmend, arbeiidtzfo(l)ck saoch køckenskriffueren, som fyck 1000 dl. Paa handen, 9212 dl. 3 ℔.

Avgust.

1. Fyck aff[2])
2. Wandmølleren y glyckstadt haffuer giiffuid syn affgiifft aff møllen til den j Iunj 500 ℔ 8 ß. Gaff ieg en f[r]ordreffuen prest j dl.
3. Gaff ieg for mursten till Blockhussiid 248 dl. 40 ß. Den Engelskis fortehring 28 dl. 8 ß. For uyn 114 d. Wandmøllerens pension 54 d. 36 ß. Puckenslageren(s) begraff-

[1]) Skal vel være Musketter, se 21. og 28. Sept.
[2]) Her er ikke skrevet.

uelsse 20 dl. Enspendigerens fortehring 7 dl. Fadeburs-kuynden tiil Seebe 4 dl. Prindtzen fyck tyl syn Reiisse henad Byskoppen aff Brehmen 200 dl.

4. Gaff ieg dii fattige j dl.

6. Fyck køckenskriiffueren 1000 dl. Fyck Oluff steffensøn paa handen for 400 byelcker, hand skall skaffe, 800 dl. Fyck Christoffer Smiid for Iern 8 dl.

10. Nogle skiibstømmermend 14 dl. 14 ß. For mursten 16[illegible] dl. 44 ß. Item for mursten pa briggerssid 15 dl. 14 ß. For ballast 18 dl. Baagtriickeren 25 dl. 24 ß. Tømmer-mend 127 dl. 20 ß. Kandestøberen 2 dl. 32 ß. For Ett Smycke tiil den Engelske gesandter 2770 dl. 14 ß.

11. Gaff ieg dii fattige j dl. Gaff ieg den forrige prest her pa hussid 20 dl. Gaff ieg En Prest 4 dl.

13. Gaff ieg greff woldemar 100 dl.

14. Forehrede Ieg briiggeren 10 dl. Gaff ieg for Et segeruerck, ieg forehrede hertuginden aff Pommeren, 200 dl. Gaff ieg Zimbredt Iennis for adskillige ware och for greff wolde-mar 1671 dl. Iørgen Lydticke for wyn 3189 dl. 24 ß. For geuyrdtz 305 dl. 22 ß. En Enspendiger til fortehring 20 dl. Nogle Pliixfolck 62 dl. 40 ß.

17. Gaff ieg for tagsten 19 dl. For en baad att flii 4 dl. For materialia y haffuen 5 dl. 8 ß. For fløiiel och knypling 128 dl. For et Contor 72 dl. Dønnickeren paa handen 50 dl.

18. Annammede Ieg aff tolkysten y glyckstadt 6050 dl. 12 ß. Gaff ieg dii fattige j dl. En fordreffuen prest 5 dl. Gaff ieg for wyn 2492 dl. 32 ß. For Steen 64 dl. Dynekeren y haffuen 65 dl. For Pengeposer 10 dl. Ferklerus(?) far seinen dynst 150 dl. Glybell(?) 400 dl.

21. Gaff ieg for wyn 162 dl. 24 ß. Pliixfolckiid 13 (dl.). Reb-slageren 10 dl. 13 ß. Ett bud 4 dl. 16 ß. En kremmer 102 dl. 40½ ß. For saulen 37 dl. 32 ß. Zymbredt Iehnis 299 dl. 8 ß. Den spiilleuthen 4 dl. Phiilip Skeydeman 45 dl.

23. Leffuerede Ieg hans Boysøn tiill hoffolckyd 2000 dl.

24. Gaff ieg for Mursten 92 dl. 32 ß. Dy werckbasser pa handen 50 dl. For fyske damme 100 dl. For grefften

Avgust. 1639.

ued møllen 50 dl. Ett Bud 7 dl. 36 ß. Hanibal Sested 27 dl. 8 ß. For Mursten 60 dl. Thuende murmeyster 223 dl. 40 ß. Forehrede ieg Margreffuen 20 dl. For Serbester byr 45 dl. 36 ß. Forehrede Ieg Parasiin 50 dl. For en uogen at gørre och andre att fly 22 dl. 20 ß. For en Postuogen att besla 17 dl. 5 ß. For et segeruerck 209 dl. Nogle Plyxfolck 112 dl. For Paapiir 7 dl. 24 ß.

25. Gaff ieg dii fattige j dl.

27. Gaff ieg greffinden aff Nassau 4473 dl. ½ dl.

28. Forehrede Ieg Prindtzens trumeter Och greffuen aff Oldenborgs fyolist 200 dl.

29. Sende ieg Rentemeisterne til att contentere Prindtzens folck med 10000 dl.

30. Forehrede ieg Margraffuen 200 dl.

31. Gaff ieg for Sten och kalck att føre 118 dl. Gaff ieg for kalck 510 dl. 32 ß. Gaff ieg for perler til børnen 1685 dl. 15 ß. En Rebslager 24 dl. 8 ß. For Spedtzeri 404 dl. 45 ß. For Ølandtske flysser 306 dl.

September.

1. Gaff ieg dii fattige j dl. Annammede Ieg aff tollen y glyckstadt 2185 dl. 1 ß.

2. Forehrede ieg Prindtzen 500 dl.

3. Gaff ieg sauskereren 12 dl. 16 ß. For steen 12 dl. 24 ß. For kalck 157 dl. 8 ß. Sadelmageren 28 dl. 30 ß.

4. For haffuer och Rufodher 48 dl. 44 ß. For Muscus 87 dl. 36 ß. Køckenskriffueren 86 dl. 42 ß. For Ett hunde halsband j dl.

6. NB:

7. Gaff ieg for greffinden aff Nassaus folck 233 d. For den Brandenborgs gesandt 31 dl. For sten och kalck 242 dl. For tønder 16 dl. For Steen och kalck och sand 131 dl. Murmeister och pliixfolck 251 dl. Gynters[1]) Soldaten 630 dl. Item 8 dl. Dønneckeren 50 dl. At fylle blockhussid 100 dl. Marselio 298 dl. Albredt Baldtzersøn pa handen 1000 dl. Køckenskriffueren 500 dl. Adskyllig anden folck 333 dl.

---

[1]) Er vel den Major Gynther, som Slange omtaler under Aaret 1644 (S. 1229).

September. 1639.

8. Gaff ieg dy fattige j dl. Annammede Ieg aff tollen y glyckstadt 2185 dl. 17 ß.
9. Forehrede ieg greff woldemar 50 dl.
12. Gaff ieg hertugen aff holstens tiiener En keede paa 100 Cro: Item hans folck y stallen 100 dl. for 2 heste aff Persien.
14. Gaff ieg for Bendt geystis teryng 613 dl. M: kleyn for hans forthering 17 dl. 6 ß. For adskyllige anden poster 37 dl. 4 ß. Murmeisterne 488 dl. 20 ß. For kalck 77 dl. 24 ß. Den werckbassen vnd fur di pallisaden 18 dl. Dem Cantor Auff Michaelis 30 dl. Dem Skulmeister beii den Iungen 10 dl. Dem hausfogit 243 dl. 40 ß. Der aldt frauen 140 (dl.). Dem snydergesellen 13 dl. Dem taxador 400 dl. Fur seiine kammer 71 dl. 32 ß. Kalck for Blockhussid 200 dl. Søefolckid med derris offiserer 3944 dl. 5 ß. For 4 lester Syld 160 dl.
15. Gaff ieg dii fattige j dl. Haffde dy hollandtske gesanter Audiens[1]).
18. Fyck hertuginden aff Pommeren aff dii penning, Ieg loffuede hinder, 1000 dl. Gaff ieg graff woldemar 75 dl. 42 ß. Gaff ieg for smør 315 dl. 24 ß. Item dirick van horn for en Restseddel 200 (dl.).
19. Rustuogen suennen 403½ (dl.). Forehrede Ieg En fordreffuen herremand 10 dl. Item En prest 4 dl. Gaff ieg køckenskriiffueren pa handen 317 dl. Item paa Nye 500 dl.
21. Gaff ieg for Steen 724 dl. 24 ß[2]). For kalck 404 d. 36 ß. Hindrich Bølling hans Rest 100 dl. Lorens gudtbars(?) 80 dl. 33 ß. Presten for ett alff (sic) aar 175 dl. Den Skiiffuerdecker 10 dl. Jost van Brehmen 33 dl. 21 ß. Fuhr seiide z: briffue(?) 2 dl. Fur musketter att flii 100

---

[1]) En ret vidtløftig Beretning herom i Aitzema, Saeken van staet en oorlogh IV. 2. 274 (Kvartudg.). Jfr. Nyerup, Karakt. af Chr. IV S. XXXVII f.

[2]) Flere af Udgiftsposterne komme igjen d. 28. Sept., saa at de bør udgaa det ene Sted, men hvilket? Molbech formoder (N. hist. Tidsskr. IV. 313), at Indtægten af Elbtolden d. 8. Sept. kun er en Gjentagelse af, hvad der findes under 1. Sept.

September. 1639.

dl. Murmeisterne 136½ dl. Hendrich krusse for høe och haffuer 3101 dl. 46½ ß. Typodtzius[1]) 500 dl.

22. Gaff ieg dii fattige j dl.
24. Fyck En Engelskmand aff mig 4000 dl.
25. Item hertuginden aff Pommeren 3000 dl. Hans koppe vndt lorendtz Buck 60 dl. For haffuer och høe 138 dl. Groffsmidden 27 dl. 13 ß. Salmageren 11 dl. Hiuelmageren 9 dl. 36 ß. For haffuer til prindtzens heste 2 dl. 32 ß. For Prouiandt att føre tiil wesseren 82 dl. For kalck att berre til blockhussid 21 dl. 41½ ß.
27. Drog ieg fra glyckstadt tyl Brunsbittel.
28. Gaff ieg piigerne j dl. Dy fattige j dl. En, som kyorde for mig, j dl. Och drog ieg derfra henad glyckstadt igen. Peter gans 4328 dl. Albret Balsersøn 2500 dl. For et smiicke tiil Brunsuich 1300 dl. For steen 724½ dl. For kalck 304 dl. 36 ß. Werckbassen 180 dl. 33 ß. Presten pa hans løn 175 dl. Skiffuerteckeren Och for sylcky 14 dl. For töy til fyruerckiid 33 dl. 21 ß. For Musketter att fly 100 dl. Hendrich krusse 3101 dl. 46½ ß. Tolleren pa Regenskab 1000 dl. Tiipodtzio for tønderne 500 dl. Groffsmidden 27 dl. 13 ß.
29. Gaff ieg dy fattige j dl. Item samme dag 100 dl.

Oktober.

1. Annammede leg aff tolkysten pa glyckxborg 5954 dl. 38½ ß.
2. Gaff ieg adskyllige folck y glyckstadt 13281 dl. 21½ ß, huoryblandt uaar 300 dl., som køckenskriffueren fyck, Item 144 (dl.), som hand uaar skyldig. Samme dag haffde ieg dii Stadiske gesanter tiil gest.
3. Drog leg fra glyckstadt tiil Rendersburch.
4. Drog ieg fra Rendersborg tiil hadersleff och gaff y stenderupau for mad 2 (dl.). Nogle, der kyored, tiil drickepenge 2 (dl.). Till wogenleye 18 dl. 14 ß.
5. Brugthe leg Medicyn paa haderslefflhus.
6. Drog ieg Epther predicken fraa hadersleff henad Otthense.

---

[1]) Det er rimeligvis den Tipotius, der omtales i Aitzema, Saeken van staet en oorlogh II. 787 (Kvartudg.).

Oktober. 1639.

Paauyen gaff ieg ferremenden 3 dl. En kudtz och en løber $7^{1}/_{2}$ dl. Dii fattige 2 dl.

7. Drog ieg fraa Otthense till Anderskou. Gaff ferremenden 8 dl. En kudtz j dl. Skriffueren pa Ottense til flesk 200 dl. Wendtzel Rodtkyrck tiil Øxen 350 dl.

8. Drog ieg fraa Anderskou til københaffn. Paa uii(e)n gaff ieg thuende kudtsker ij dl. Dii fattige 9 dl.

10. Gaff ieg En suensk frue 10 dl. Item nogle Murmeister 10 dl.

13. Gaff ieg dii fattige j dl. Drog ieg fraa købeu: til Croneborg.

14. Annammede Ieg aff tollen y Sundid 251291 (dl.). Drog Ieg fra Crone: til frede:, och eptherad ieg haffde faadt mad, drog ieg henad køben:

19. Gaff ieg En Munck, som uaar bleffuen aff uorris Religion, 100 dl. Leffuerede Ieg Rentemeisterne til att betale adskillige folck 74000 dl.

20. Gaff ieg dii fattige j dl.

22. Gaff ieg En, som presenterede si(g) at tyene y krygen, 20 dl.

23. Uar Ieg till Chanselerens begraffuelse. Drog Ieg fraa køben: til frede:

24. Gaff Ieg En, som Ieg fyck nogiid tømmer aff y glyckstad, paa handen 50 Rixdl.

27. Dii fattige j dl.

31. Gaff ieg for Ett spegell 66 dl. Item En Maaler 200 dl.

November.

3. Dii fattige j dl.

7. Drog ieg fraa køben: tiil Croneborg.

9. Waar greffuinden aff Nassau tyl Croneborg. Annammede Ieg aff tollen y Sundid Rosso: 625, goldtgylden 195, daler 57000 [dl.].

10. Drog Ieg om morgenen tylig fra Croneborg og kam tyl frede: for predicken. Epther Maltyd drog ieg derfra hen til køben:

13. Forehrede Ieg greff woldemar Christian 100 dl.

14. Drog ieg fraa køben: til frede:

16. Gaff ieg dy fattige 100 dl.

17. Gaff ieg dii fattige iij dl.

November. 1639.

18. Drog ieg fraa friderigsborg til harrested och faldt y graff-
uen ued trolß huß, saatt Ieg stod En stor Euentyr vd.

19. Drog Ieg fraa Harrested tiil Anderskou.

23. Drog Ieg fraa Anderskou Och lod mig sette Offuer fraa korssør henad — —[1]), och drog Ieg derfra samme dag henad Otthense. Gaff ieg ferremenden Offuer Beldt 6 dl. Item thuende kudtzsker ij (dl.).

24. Drog ieg fra Otthense tiil Assens, Och gaff piigerne ij dl. Och En kudtsker j dl.

25. Drog Ieg offuer til hadersleff ferregard och gaff dem, som Roede mig offuer, 5 dl. En, som kiorde for mig, j dl.

December.

1. Gaff Ieg dii fattige j dl.

4. Gaff ieg for En karre garlebiir humle 110 dl.

5. Gaff ieg En berchgesell 2 dl.

7. Gaff Ieg køckenskriiffueren for allehande, som forspiissid waar, Item for wogenleiie och andiid sliigdt 1000 Rixdl.

8. Gaff ieg dii fattige j dl.

10. Gaff ieg for nogid flor til Børnen 9 dl.

12. Forehrede Ieg bordt 200 dl.

14. Fick køckenskriffueren 1000 dl. Gaff ieg H: Phiilips lakey 2 dl.

15. Gaff ieg dy fattige j dl. Item wrtegardtzmandens Søn 10 dl. Iens skiibbigger 12 dl.

16. Gaff ieg En smid fra Itzehou pa handen for Ett sprinckeluerck omkring brønden pa hadersleffhus 300 dl.

17. Leffuerede ieg Iffuer uynd til att købe Øxen for til att stalle pa dalum 1820 dl.

18. Er der y myn frauerrelsse paa Cronebo(r)g Indsatt aff tollen y Sundid daler 61000, Rosonobel 832.

21. Gaff ieg for en Mantel hermelyn Och En styremand pa handen, Item for nogid snecker arbeidt $82^1/_2$ dl.

22. Gaff ieg dii fattige j dl.

25. Offrede Ieg Presten 3 Rosso: Dii fattige j dl.

26. Gaff ieg dii fattige j dl.

27. NB. wybeke[2]).

29. Gaff Ieg dy fattige j dl.

---

[1]) Kongen har ladet Plads staa aaben til Navnet (Nyborg?).

[2]) Vibeke Kruse.

Bag i Kalenderen er skrevet:

Den 6. Aprilis bleff giiordt affregning med adskyllige folck, som haffde arbeiidid for mig, Och bleff ieg dem Endnu skyldig 13670 dl. 37½ ß.

Gelder, so Ich Anno 1639 auff damahligen vmslagge noch skuldich waar, 437800 dl. Renthen deraff 26238 dl.

Den 7. Junij Anno 1639 fantis Indtechten — — —[1]) daler, Och — — — derymod — — — 112378 — — —.

---

[1]) Hul i Papiret.

Smaastykker.

1.

Dannebrogs-Ordenens Ceremoniel af 1. December 1693.

Meddeelt af A. Petersen.

Ordenen indstiftedes som bekjendt i Aaret 1671, men hvorvidt Optagelsen i samme var forbunden med nogen Høitidelighed vides ikke, da man hverken kjender Statuter eller Ceremoniel for Optagelsen i Ordenen af tidligere Datum end 1ste Decb. 1693. Dette Ceremoniel, der ikke tidligere er trykt, gjengives her efter et ziirligt udstyret Originalexemplar i Meddelerens Eie. Det er indbundet sammen med 2de Exemplarer af Ordensstatuterne, det ene paa Dansk og det andet paa Latin. Det nu vedhængende Segl er et nyt Aftryk af det i Statuterne afbildede Ordenssegl.

Originalens Retskrivning og Brug af store og smaae Bogstaver er bibeholdt, hvorimod der med Hensyn til Interpunctionen er foretaget enkelte Rettelser.

Vi Christian den Femte, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, Giøre alle vitterligt, at Voris Allernaadigste Villie og Befalning er, at, naar nogen med Ceremonie skal creeris til Ridder af Voris Orden af Dannebrog, da skal dermed forholdis saaledis som følger:

1.

Den Dag, naar den, som Ordens-Herren haver udnævnt til at være Ridder, skal opkomme for Ordens-Herren at annamme Ordenens Tegn, som er Ridder-Baandet med underhængende Kaars, skikker Ordens-Herren en Carosse med tvende Heste til hannem, hvorudi sidder en Ridder af Dannebrog i Ordens-Dragten, hvilken, efter at hand paa Ordens-Herrens vegne haver givet hannem tilkiende, at hand maa iføre sig de Ridderlige Klæder og Kappen, følger hannem ved sin venstre Haand i Ordens-Herrens Carosse, hvor den, som til Ridder

skal creeris, sidder nederst. Ved hver Side af Carossen gaae tvende af Ordens-Herrens Lakejer; Forved kiører først Ordens-Secretetererens Carosse; Dernæst Ceremonie-Mesterens, derefter den Ridders Carosse, som fører hannem op, og dernæst alle de andre tilstæde værende Riddere af Dannebrog deris; Allersidst efter Ordens-Herrens Carosse følger den, som skal være Ridder, hans egen Carosse, om hand den tilstæde haver; Og ere alle disse Carosser med to Heste bespendte og med en hvers Lakejer for ved; J den Orden farer mand fort, og, naar mand kommer til Rosenborg eller det Stæd, hvor Ordens-Herren er, farer Ordens-Herrens Carosse med sine Jndhavende allene ind paa Slots-Gaarden til Trappen, og de medfølgende Carosser holde uden for i lige Orden, som de ere didkomne; Saa ledsagis den, som skal være Ridder, igiennem Gemakkerne ind til Ordens-Herren, som sidder paa sin Throne og er omringet med sine Fornemmeste Ministrer og Betiente, saa vel som og med alle tilstæde-værende Riddere af Dannebrog i deris Ordens-Dragt; Hos hans høјre Side staar hans Ober-Kammer-Herre og holder en aurore-farved Fløjels Pude med Guld- og Sølv-Fryntzer om, hvorpaa Ridder-Baandet ligger med hoshængende Kaars; Og, naar den, som skal være Ridder, er kommen til Ordens-Herrens Throne, bliver Kappen hannem aftagen af den Ridder, som hannem har opfølget; Dernæst setter hand sig paa et Knæ, og Ober-Kammer-Herren frembyder Ordens-Herren fornævnte Pude, hvoraf Ordens-Herren tager Ridder-Baandet med hosfølgende Kaars og siddendis hænger den, som skal være Ridder, det om Halsen.

2.

Naar Ordens-Herren omhænger hannem Ridder-Ordenen, da siger hand disse Ord: Vi give Eder denne Voris Orden af Dannebrog for at belønne Eders Dyd, i den faste Forhaabning, at J derved altid continuerer; Derpaa svarer den ny Ridder: Allernaadigste Herre! Jeg er ej den Lyksalighed værd, som Eders Kongelige Majestæt af Naade behager i Dag at bevise mig; Jeg vil bede Gud, at Jeg aldrig maa begaae noget, som kand være imod Dyden og Eders Kongelige Majestætis Tieniste; Og til et Tegn af min Allerunderdanigste Devotion nedkaster jeg mig for Eders Kongelige Majestætis Fødder, og allerunderdanigst takker for denne store Naade, allerunderdanigst bedende,

Eders Kongelige Majestæt mig sin Kongelige Naade altid vilde continuere; Derpaa rekker Ordens-Herren hannem Haanden, som med største Respect af ham kyssis, og der efter staar hand op igien, da strax den Ridder, som fuldte hannem op, omhænger hannem Ridder-Kappen med Stiernen paa, som imidlertid er bleven paafæstet; Hvor efter hannem ynskis til Lykke.

3.

Naar dette er forrettet, skulle strax Paukker og Trompettere lade sig høre, og een af Ordens-Heroldeme udraabe, at saadan en Person er antagen i Ordenen af Dannebrog, og, naar Herolden haver udtalet, besluttis med Paukkers og Trompetters Lyd, hvorpaa den ny Ridder føris tilbage i hans Huuß eller Herberge, og hans Tilforordnede følge med ham paa samme Maade, som de opkomme.

4.

Naar flere end Een i Ordenen paa een gang skulle antagis, som kunde have nogen Competentz om Rangen, da skal den i alle Ceremonierne nyde Præcedentzen, som af Ordens-Herren først er bleven nævnt til at antagis i Ordenen, dog med den Forskiel imellem Førstelige Personer og andre, som ej ere af samme Højhed, saasom det i Ordens-Lovenis to og tyvende Artikel sagt er.

5.

Naar Ordenen til nogen fraværendis udskikkis, da skal Een af Ordens-Brødrene, hvilken Ordens-Herren dertil forordner, omhænge den, som antagis i Ordenen, Ridder-Baandet med Kaarset og overlevere hannem Stiernen.

Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den første Decembris Aar efter Christi Fødsel Et Tusind, Sex Hundrede, Halffemsindstyve og Tre, Voris Regerings Fierde og Tyvende.

Under Vor Kongelige
Haand og Ordens-Segl.
Christian.

V. Lerche.

2.

Contract med Jacques Saly om Heststatuen paa Amalienborg Plads.

Meddelt af Chr. Bruun.

Denne Contract, som blev sluttet med Saly 1752, aftrykkes efter en Afskrift i det store kgl. Bibl., ny kgl. Saml. Fol. Nr. 743.

Par devant les Conseillers Notaires du Roi à Paris Soussignés, furent presents Messire Joachim Wasserschlebe Conseiller de Justice et Secretaire d'Ambassade de la Cour de Dannemarck à la Cour de France, demeurant à Paris rue des Francs Bourgeois au marais au nom et comme aïant charge et pouvoir ainsi qu' il a dit de Sa Majesté le Roï de Dannemarck, d'une part. Et Jacques Saly Sculpteur ordinaire de Sa Majesté Très Chretienne et Membre de Son Academie Roïale de Sculpture et Peinture, demeurant à Paris ruë et Chaussés d'amin paroisse de la Madelaine de la Ville l'Eveque, d'autre part.

Lesquels sous le bon plaisir et agrement de Sad^te^ Maj. le Roy de Dannemarck ont fait entre Eux le Marché qui suit.

Art. 1.

Le Sr Saly promet et s'oblige de se transporter et partir de Paris dans le cours du mois d'avril de l'année prochaine 1753 pour se rendre tout de suite en la Ville de Copenhague, et là sous les Ordres immediats de Sa Maj^té^ le Roi de Dannemarck ou de Ses Ministres qu'Elle preposera à l'effet cy après, et non d'autres, y faire les Models de la Statuë Equestre de Sa dite Maj^té^ le Roy de Dannemarck qui doit etre executée en Bronze, du Pied d'Estall de la dite Statuë et de tous les Attributs et Ornements en dependans, le tout suivant la hauteur et les proportions qui seront decidés par Sad^te^ Maj^té^ le Roi de Dannemarck, de faire à cet effet les Etudes necessaires, et de rester en la ditte Ville de Copenhague, jusqu'a ce que la ditte Statuë Equestre soit entierement achevée.

Art. 2.

Toutes les Fournitures de Matieres comme Cire, Platre, armature de Fer, Outils, Echafaux construits, bois à bruler, charbon, chandelle, et autres choses necessaires seront livrés et fournis au dit Sieur Saly aux frais de Sadite Majesté le Roy de Dannemarck, en sorte que le dit Sieur Saly ne sera tenu d'autre chose que de faire les dits models et de païer les Ouvriers qu'il pourra emploïer avec lui pour l'execution d'iceux.

Art. 3.

Lorsque les dits Models seront entierement faits Sa Majesté le Roi de Dannemarck commettra les Mouleurs, Fondeurs, Cizeleurs et tous les autres Ouvriers necessaires qu'Elle jugera à propos pour faire sous l'Inspection du dit Sieur Saly et sur les models, la fonte de la ditte Statuë, la Sculpture du dit pied d'Estal, des Attributs et Ornements en dependans, les Transports, Echafaudage et posage de la ditte Statuë, le tout aux risques, frais et depens de Sadte Majesté, qui fournira aussi à ses frais aux dits Ouvriers les Marbres, bronze et autres Matieres necessaires pour executer les dits models, de façon que le dit Sieur Saly après la perfection des dits models, n'aura que la simple Conduite et jnspection des Ouvrages pour l'Execution de la dite Statuë, sans aucuns risques ni frais de sa part, et sans neanmoins qu'il puisse etre subordonné à aucun Artiste.

Art. 4.

Sa Majesté le Roï de Dannemarck fournira à ses frais au dit Sieur Saly et à ceux qui lui seront attachés des Logements convenables à leur Etat et un Attelier assés vaste et assés etendù pour l'Execution de toutes les Operations qui seront necessaires pour executer le projet de la ditte Statuë Equestre.

Art. 5.

Le present Marché est fait moïennant la Somme de Cent Cinquante mille Livres argent de France, que le dit Sieur Wasserschlebe oblige Sa Majesté le Roï de Dannemarck de païer au dit Sieur Saly, Sçavoir Vingt Mille livres aussitôt et immediatement après la ratification et approbation du present Acte par Sadite Majesté le Roy de Dannemarck, les quelles Vingt Mille livres seront à l'instant deposés par le dit Sieur Saly entre les mains de Geruais l'un des Notaires soussignés pour n'etre delivrés au dit Sieur Saly que lors de Son Depart pour Copenhague.

Autres Vingt mille livres païables au dit Sieur Saly huit jours avant son Depart de Paris pour subvenir aux frais de son Voïage et etablir sa Maison à Copenhague.

Dix mille Livres une Année après son Arrivée en Dannemarck.

Six mois apres la ditte premiere Année revolue autres dix

mille Livres, et après ainsi continuer de six mois en six mois par Païements de Dix mille Livres jusqu'à fin de Païement des dits Cent Cinquante Mille Livres pendant tout le tems que les dits ouvrages dureront, et jusqu'à leur entiere Perfection, lors de laquelle ce qui pourroit se trouver rester dut de la ditte Somme de 150 mille livres deviendra exigible et sera païé comtant en entier par Sa dite Majesté au dit Sieur Saly.

Art. 6.

Si par quelqu'Evenement imprevû l'Execution du Projet de ladte Statuë Equestre n'avoit pas lieu avant le Depart du dit Sieur Saly, les Vingt Mille Livres qui seront deposés, suivant qu'il vient d'etre dit, demeureront et appartiendront au dit Sieur Saly, pour l'indemniser des pertes qu'il va faire en refusant des Entreprises d'ouvrages considerables pour se mettre en Etat de partir pour Copenhague au mois d'avril de l'année prochaine.

Art. 7.

Arrivant le Decès dudt Sieur Saly en Dannemarck sans avoir pû achever l'Entreprise ci dessus, toutes les Sommes qu'il pourra se trouver avoir reçu appartiendront à sa famille sans aucune Repetition de la part de la Cour de Dannemarck.

Art. 8.

Sa Majesté le Roy de Dannemarck voudra bien ordonner qu'on fournisse au dit Sieur Saly les hommes et chevaux dont il pourra avoir besoin pour son Etude, et pour arriver à la Perfection de ses models.

Art. 9.

Le dit Sieur Saly ne pourra entreprendre aucuns Ouvrages en Dannemarck ni ailleurs qu'après l'entiere perfection de ses models, si ce n'est de l'agrement et avec la Permission du Roy.

Art. 10.

Si après les dits models faits Sadite Majesté desiroit quelqu' autres Ouvrages du dit Sieur Saly de tels nature qu'ils puissent être, ils lui seront païés particulierement; Et si ledit Sieur Saly se trouvoit quelque temps de vuide pendant les Operations de la fonte et que Sa Majesté ne l'emploïat pas alors, il Lui sera libre d'entreprendre tels ouvrages qu'il jugera à propos, sans neanmoins que les dits Ouvrages que le dit Sieur Saly entreprendroit puissent retarder en aucune façon les Operations necessaires pour l'Execution de la ditte Statuë.

Art. 11.

Si par quelqu' Accident que ce soit la fonte de la ditte Statuē venoit à manquer, ce qui retarderoit de beaucoup le Retour du dit Sieur Saly et lui causeroit une perte reelle. En ce Cas le dit Sieur Saly laisse des à present la fixation de son Dedommagement à la Generosité de Sadite Majesté.

Art. 12.

Sa Majesté le Roï de Dannemarck permettra au dit Sr. Saly, à Ses Ouvriers et Domestiques, le libre Exercice de leur Religion pendant tout le tems de leur Residence en Dannemarck.

Art. 13.

Sa dite Majesté fera obtenir par Son Ministre à la Cour de France la Permission au dit Sieur Saly de s'absenter du Royaume, pour aller en Dannemarck pour l'Execution du present Traitté.

Art. 14.

Et finalement le dit Sr. Wasserschlebe s'oblige de raporter dans le quinze du mois de may prochain la Ratification et Approbation du present Traitté par Sadite Majesté le Roy de Dannemarck, faute de laquelle ainsi que du païement de ladte Somme de vingt mille Livres cy devant stipulés le present Traitté sera et demeurera nul.

Et pour l'Execution des presentes les parties ont elû domicille á Paris en leurs Demeures Susd. auxquels lieux nonobstant promettant, obligeant, renonçant, fait et passé à Paris:

3.

Et Par literairhistoriske Notitser.

Meddelte af Chr. Bruun.

1. Overskou (D. danske Skueplads, I, S. 74) omtaler et dramatisk Arbeide af Hans Thomsen Stege, »Cleopatra«, som udkom 1609, og nævner et andet, saa omtrent ukjendt, Arbeide af samme Forfatter, »Isaks Giftermaal«, trykt 1622, som om det ogsaa er dramatisk. Det er det ikke. Titlen paa dette Skrift er følgende:

Isaacs Giftermaal, eller en kort Forklaring offuer det 24. Cap. udi Skabelsens Bog, nyttelig for dem som leffue udi Ecteskab oc dem som acte sig derudi at begiffue, af Hans Thomissen Stege. Kbh. 1622. (Aarstallet er givet i et Anagram.) 8°.

Et Exemplar af dette Opbyggelsesskrift, i hvilket Begyndelsen og Slutningen mangler, er nylig foræret det st. kgl. Bibl. af Hr. Cand. phil. J. Levin. Et fuldstændigt Exemplar bevares i Karen Brahes Bibliothek i Odense. Som et Tillæg til det findes bagi: En Sang om Isaks Giftermaal paa Danske Riim udsat oc transfererit af Hans Thomissen Stege 1622.

2. I Aaret 1728 blev Ole Worms latinske Brevsamling trykt i Kjøbenhavn, men ved den store Ildebrand ødelagdes næsten hele Oplaget, kun 8 Exemplarer bleve reddede. 1751 udkom der en ny Udgave paa Foranstaltning af det Danske Selskab. Saaledes fortælles der i Almindelighed. Udgaven fra 1751 er imidlertid ikke en hel ny, men en halv gammel og en halv ny. Der blev nemlig reddet ikke saa Lidet af Oplaget af Udgaven fra 1728; paa en Auction, afholdt 1750 i December over en Rest Bøger, som tilhørte Grams Bo, solgtes »600 Exemplarer i raa Materie af den anden Tome af Olai Wormii Epistolis, nemlig fra andet Alphabet til B i fierde Alphabet«. (Fortegnelsen over denne Auction, S. 122, Nr. 600.) Her maa dog være en Feil; istedetfor »andet« maa læses »tredie« Alphabet, og i Nummeret maa vistnok ogsaa have været en god Del af første Tome. Undersøges nemlig Udgaven fra 1751 og sammenlignes den med den fra 1728, vil man finde, at af første Tome er Titelbladet, Fortalen, Worms Levnet og Index, samt Siderne 1—368, ɔ: Arkene A—Z trykte 1751, medens Siderne 369—590 ɔ: Arkene Aa—Oo høre til Udgaven 1728. Af anden Tome er Titelbladet og Siderne 591-734, ɔ: Arkene Pp-Zz, samt Index trykt 1751, derimod høre Siderne 735—1134 ɔ: Arkene Aaa—Bbbb til Udgaven fra 1728. Ligheden af Typerne i de forskjellige Dele af Værket er slaaende, men man vil let opdage Forskjellen ved f. Ex. at sammenligne Petit-Cursiven og Papiret. I Fortalen til Udgaven fra 1751 sige de unavngivne Udgivere iøvrig tydeligt nok, at Udgaven ikke er hel ny: »Reliqua omnia folia, quibus ignis pepercerat, aliquot Regiæ Societatis sodales ex residua b. Grammii suppellectile libraria, elapso proxime mense Decembri publice divendita, justo nobis titulo acquisivimus, et ut defectus suppleretur. qua potuimus, dexteritate curavimus.«

Det var Luxdorph, Langebek og Hielmstierne, som kjøbte Resterne og foranstaltede dem supplerede.

Geheimekonseillets Medlemmers Vota i Anledning af den kgl. Ordre af 24 Septbr. 1770.

Meddeelt efter Schack-Rathlous Papirer af A. Crone, Sognepræst til Herrested.

Geheimeraad Schack-Rathlous efterladte Papirer have paa Grund af Slægtforbindelse fundet Plads paa Ravnholt i Fyen. Da Hr. Kammerherre Sehestedt-Juul i Sommer overdrog mig at ordne Gaardens Bogsamling, hvis Stamme ligeledes hidrører fra Schack-Rathlou, fandt jeg denne gamle Statsmands skriftlige Efterladenskaber og saae snart, at de kunde yde værdifulde Oplysninger om det betydningsfulde Tidsrum i vort Fædrelands Historie, da han var i Statsstyrelsen. Den første Pakke, jeg traf paa, havde til Udskrift: »Du Roi à son Conseil«, og den indeholdt den kgl. Ordre til Geheimekonseillet af 24 Septbr. 1770 og dets Medlemmers Vota i denne Anledning. Selve Ordren findes aftrykt i J. K. Høsts: Struensee og hans Ministerium, III, 7 ff. og Geheimekonseillets Betænkning findes i den Bülowske Samling (Hist. Tidsskr. 3 R. IV, 394 Anm 1); de meddeles nu her, saaledes som jeg har fundet dem; og jeg tilføier som Indledning nogle andre, denne Sag vedkommende, Aktstykker, der ligeledes findes iblandt Schack-Rathlous Papirer, og som, paa en enkelt Undtagelse nær, ikke tidligere ere trykte.

Der er medrette sagt, at man egentlig kan regne Struensees Ministerium fra den Dag af, da det lykkedes ham at styrte den gamle, af hele Folket agtede og af Fædrelandet høit fortjente Bernstorff, som i en Række af 20 Aar havde havt den vigtigste Deel i Statens Styrelse. Dette skete ved Hjelp af Grev Rantzau-Ascheberg, som under Hoffets Ophold i Holsteen i Sommeren 1770 ved Struensees Indflydelse atter kom i Kongens Yndest og Naade. Bernstorff gjennemskuede strax Planen og skrev følgende Brev *) til Kongen:

---

*) Trykt i »Denkwürdigkeiten des Freih. A. F. v. der Asseburg«, S. 424—429.

Sire!

Daignez excuser, daignez agréer l'effet d'un zèle pur et fidèle, une démarche dont mon devoir m'impose la loi et la nécessité, à laquelle lui seul me détermine.

Le Comte de Rantzou-Aschberg a reparû devant Vous, on dit que V. M. lui destine une place à Copenhague, et que surtout Elle songe à le rapprocher de Sa Personne. Des raisons qui me paroissent fondées me font croire ces deux dernières résolutions contraires aux intérêts les plus pressants de V. M. Permettez, Sire, que je les soumette à Votre examen et à Votre décision.

Je ne demanderois pas cette grâce à V. M., si je pouvois ne la Lui demander pas; Elle scait, et j'ose avec le plus profond respect, mais aussi avec la plus parfaite confiance en appeller à Elle même, que je connois les bornes qu'Elle m'a assigné. Jamais je n'ai présumé de faire parvenir à V. M. des sollicitudes qu'Elle même n'avoit rendu les miennes; jamais sans Son ordre précis et peutêtre reïteré parole n' est sortie de ma bouche, qui pût tendre à enlever à un de Ses sujets les bontez dont Elle jugeoit à propos de l'honorer ou a les diminuer. Je sais respecter Ses gouts, et fidèle à cette regle je n'entreprendriois pas aujourd'hui de représenter à V. M. les inconvenients inévitablement attachez aux faveurs qu'Elle pourroit vouloir marquer au C. de Rantzou ou même à leurs apparances, si ces inconvenients ne touchoient directement la partie de Ses affaires dont Elle m'ordonne de m'occuper.

V. M. connoit la haine allumée entre les Cours de Russie et de France, haine portée de part et d'autre à l'excès, devenüë personnelle entre les Souverains, mobile des actions et des opérations les plus vives de Leurs Ministres, et cause de tout le sang qui se répand depuis plus d'une année en Europe; Elle a vu par mille preuves et par mille traits, qu'il suffit d'être taxé d'incliner en faveur de l'une de ces Cours pour être l'objet de la défiance de l'autre; et Elle sçait mieux que personne, que le Maréchal de St. Germain*), accusé de se souvenir trop des obligations de sa naissance et de ne savoir pen-

*) Berømt fransk General, indkaldt hertil 1762, afskediget i Decbr. 1767.

ser et raisonner qu'en François, est l'objet de l'aversion la plus décidée de la Russie. Elle n'ignore pas non plus, que les amis de ce Général partagent son sort, et que nommément le C. de Rantzou est compté par l'Impératrice entre Ses ennemis, c'est à dire, entre ceux pui professent d'avoir adopté le système directement opposé au Sien.

À cette qualité le C. de Rantzou en joint une autre encore moins douteuse, c'est celle d'être contraire aux succès du traité conclû entre V. M. et la Russie relativement au Holstein. Je ne veux point lui attribuer à crime ce sentiment, très coupable en tout autre qui seroit mieux au fait; peu instruit des articles de ce traité, s'étant peutêtre moins occupé de son contenu et de ses conséquences que des ouvrièrs qui y étoient employez, entrainé par des préventions nationales et par un sentiment secret et inconnû à luimême de l'intérêt du Corps dont il est membre, il peut être de bonne foi; mais quelle que soit son innocence, il n'en est pas moins vrai et moins connû, qu'il est accusé d'avoir travaillé, quand il en a eû l'occasion, contre ce traité et de s'être servi pour cette fin de l'accès qu'il a trouvé près de V. M. et de la confiance dont Elle l'a honoré. Vous ne l'avez pas oublié, Sire, et la Russie non plus.

Enfin il y a une haine mortelle entre lui et Mr. de Saldern*); elle est publique, tout le Holstein en rétentit, et V. M. en sçait encore sur ce point plus que personne.

Ce sont ces considérations, Sire, qui me forcent à rompre aujourd'hui le silence respectueux dans lequel j'aime à m'envelopper, lorsque V. M. ne m'ordonne pas de parler. Souffrez que je Vous les rappelle, Vous seul ètes le Maître dans Votre Royaume, nul mortel dans l'univers n'a le droit de gêner Votre pouvoir; mais moins votre puissance est limitée, plus Vos volontez seules décident, et plus il Vous importe qu'un sujêt fidèle, oubliant tous ses intérêts propres pour ne penser qu'aux Votres, Vous expose la verité telle qu'il la voit. Le rappel du C. de Rantzou n'est pas de ces evénements de Cour dont l'influence est indifférente et passagère; c'est un acte décisif et qui une fois fait ne connoit plus de remède. En

*) Storfyrstelig-russisk Gesandt i Kjøbenhavn.

lui accordant Votre faveur, en le mettant du petit nombre de ceux que Vous honorez de Votre familiarité, en lui permettant de Vous approcher dans ces moments heureux ou V. M. dépose en quelque sorte Sa grandeur et ouvre Son Ame aux charmes de la conversation et de la liberté, Vous attribuez tous ces avantages si importants, si fréquemment désirez, si rarement obtenus, et dont il est si facile à un homme habile de profiter, à l'ennemi de la Russie, de sa negociation et de celui qui seul des Holsteinois, attachez au Grand Duc, désire et qui seul est en état de la faire réüssir. V. M. a éloigné cet ennemi il y 2 ou 3 ans, vraisemblement par complaisance pour la Cour, qui lui donne ce nom et se déclare contre lui; Elle révoque en le rapellant ce trait de Son amitié et de Sa prudence; Elle rend douteuse au public Son inclination pour un système qu'Elle a adopté après les reflexions les plus longues et les plus mûres à la face de l'univers, que mille fois Elle a comme Roi et comme Particulier appellé le Sien, dont Elle a dejà commencé à recueïllir les fruits, dont l'utilité et l'importance extréme sont avouées unanimement et sans exception aucune par ses amis et par ses ennemis, et qu'Elle ne peut plus abandonner sans ternir la gloire de Sa vie et sans exposer son repos et celui de Ses Etats aux plus cruëls risques; Elle ouvre dans le même moment la porte à tous les soupçons que la défiance et la haine personnelles peuvent faire naître. L'Impératrice, habituée à regarder V. M. comme un Ami intime, pour lequél Elle veut et doit faire tout, mais de qui Elle peut aussi tout attendre, sera frappée de revoir près d'Elle un adversaire sur lequel Elle pensoit l'avoir emporté; Elle regardera sa nouvelle faveur, qu'Elle imaginera plus grande qu'elle ne le sera peutêtre, non comme un effet des bontez de V. M., mais comme celui de la Politique la plus raffinée et des intrigues les plus cachées de la France; et sûre que V. M. ne voudroit pas Lui faire un déplaisir si marqué par un motif et pour un bût ordinaires, Elle supposera à Sa résolution des vuës bien plus importantes, et ne doutera pas, que ce premier avantage de Ses ennemis ne soit suivi rapidement de bien d'autres, et n'aboutisse promptement au renversement de tout le système. Mr. de Saldern qui jusques à présent, je ne puis lui refuser ce témoignage, a tout

fait pour augmenter de jour en jour la confiance et la reconnoissance de l'Impératrice et pour en hâter et assurer les fruits à V. M., mais qui sçait haïr et se connoit en vengeance, ne doutera plus, que le C de Rantzou, parlant seul et seul écouté, ne trouve les moyens de le perdre dans son esprit, et vivement blessé dans toutes ses passions par ces revers qu'il ne prévoyoit pas, ne comptant plus sur ces bontez qui ont fait jusques içi son espérance, il cessera de croire son intérêt uni à celui de V. M. Il n'en faudra pas d'avantage, les dégoûts, les contestations naîtront sous ses pas. Tout sera rompû.

Je ne me déguise pas, Sire, que l'on peut traiter toutes ces appréhensions de chimériques. Il est aisé et doux d'écarter légèrement toute pensée qui déplait ou importune; rien n'est plus ordinaire et plus commode que cette manière de les réfuter; et il est vrai, qu'elle réüssit quelques fois, et que toutes les craintes ne se réalisent pas; mais celles que j'ose, que je suis forcé de Vous exposer, sont fondées sur la nature de l'affaire même. Jamais négociation a été plus délicate que celle que V. M. a déjà soutenûë depuis si longtems et portée si loin. V. M. attend de l'Impératrice de Russie et de Son fils le sacrifice le plus important, le plus nécessaire au repos de Ses peuples, et, qu'il me soit permis de le dire, à l'existence de Sa Monarchie, le plus avantageux à Sa gloire personnelle et à l'augmentation de Sa considération dans l'Europe; Elle l'attend de la seule amitié de cette Princesse et du Grand Duc; V. M. n'a aucun droit de l'exiger, aucun moyen de l'extorquer; l'amitié est la seule bâse, le seul ressort de tout l'ouvrage. Il a couté des peines immenses de l'établir et de lui faire prendre la place de l'animosité invétérée qui regnoit dans ces mêmes coeurs; il n'en coute pas moins de la conserver; cependant V. M. y a réüssi jusques içi, à l'étonnement de l'Europe entière; Vous l'emportez, Sire, à Petersbourg sur tous les Princes de la terre; les conseils que Vous donnez, y sont écoutez préférablement à ceux du Roi de Prusse même; le ministre qui y réside de Votre part jouît des prérogatives de la confiance, de toutes les distinctions flatteuses que les Ambassadeurs des plus grandes puissances de l'Europe désirent et recherchent en vain; celui de l'Impératrice en Suède a eû ordre

dans les tems les plus critiques de suivre sans balancer les instructions que Vous donneriez au Votre; les Rois et Princes étrangers recherchent Votre appui, lorsqu'ils ont besoin de celui de la Russie; Vous recevez tous les jours des marques de l'affection la plus vive et de la confiance la plus intime; l'Impératrice renonce, même sans que Vous l'en ayez pressé, et au milieu de la guerre la plus couteuse, à $\frac{400}{m}$ Roubles de Subsides par an que Vous Lui deviez en vertû des Alliances; Elle Vous prie d'accepter gratuitement du bois pour la construction des vaisseaux et des franchises pour faciliter l'achât des autres productions de Son Empire, dont Votre flotte pourroit avoir besoin, et ne met point d'autre condition à ces concessions importantes que celle qu'il Vous plaise les employer à l'augmentation de Votre puissance navale; les ordres qui partent pour Kiel sont concertez avec Vous avant que d'être expédiez, et tous les arrangements qui se prennent dans le Holstein, tendent au bût reglé et concerté avec V. M.; c'est en Votre faveur et pour Votre avantage, qu'on y forme des établissements, qu'on y paye des dettes; pas un sol des revenus du Duché n'arrive à Petersbourg, tout est employé à améliorer un païs et des finances qui vont devenir les Votres; Vous avez, Sire, pour tout renfermer dans un seul mot, l'affaire entre Vos mains; tous les jours Vous recevez des nouveaux gages de cette vérité, de la sincérité et du zèle avec lequel on agit, on travaille pour Vous; mais je le repète, l'amitié et la confiance sont l'ame de ces procédez; l'oubli d'une heure peut les renverser. Au moment que l'Impératrice croira, que V. M. n'est pas Son ami décidé et à toute épreuve, au moment qu'Elle doutera de Son inclination victorieuse pour Elle et de la préférence qu'Elle Lui donne sur tous les autres Souverains de l'Europe; au moment que Mr. de Saldern pensera, que V. M. lui retire ces bontez dont Elle l'a assuré tant de fois, toute la machine sera arrêtée, la froideur succédera d'abord et puis, comme c'est le sort inévitable des vives amitiez negligées, la plus violente haine. On cherchera à faire regretter à V. M. les avantages méprisez, et je n'ose le Lui dissimuler, on n'en trouvera que trop les moyens.

Ne refusez, pas, Sire, quelques regards à ce tableau; honorez-le de quelque attention; la vérité ne peut Vous en

échapper; et ne regardez point comme une gêne, comme une limitation de Votre indépendance ce qui est nécessaire pour effectuer que Vous n'en connoissiez plus.

Il n'y a point de bien qui s'obtienne sans peine; la gloire suppose des difficultez, et peut-il y en avoir de plus légères que celles qui dépendent uniquement de Votre volonté? Vous touchez au moment ou Vous acheverez de recueillir les fruits de Votre patience, de Vos ménagements. V. M. voudroit-Elle Se lasser si près du bout de la carrière? Voudroit-Elle accorder ce triomphe, cette joïe, cette surprise à Ses envieux et aux jaloux de Sa prospérité et de Sa grandeur? Je La connois trop pour le craindre, et j'ose croire le C. de Rantzou lui-même assez habile pour consentir au court delai dont il s'agit, assez noble pour ne pas désirer actuellement une fortune, qui, si il la faisoit dans ces circonstances, le rendroit le fléau et la malheur de la patrie, et l'objét des gémissements de toute la nation et de la postérité.

Je m'arrête, Sire, et je vais attendre avec respect Vos ordres, Votre choix et le sort de l'Etat. J'espère tout de V. M.; Elle balancera le bien qui peut Lui venir du rapport actuel du C. de Rantzou avec le mal, dont il pourra être l'occasion et la cause; et Elle ne Se trompera point sur celui des deux partis qui mérite la préférence. Mais quand je m'abuserois moi-méme, quand toute autre consolation me seroit ravie, on ne m'enleveroit au moins pas celle d'avoir satisfait à la fidélité que je Lui dois.

J'ai l'honneur d'être
Bernstorff.

à Traventhal,
le 18 Juillet 1770.

Den 15 Septbr. gav Kongen ham Afsked fra alle hans Embeder undtagen som Medlem af Konseillet, og Dagen derpaa gav han ham ogsaa, efter hans egen Begjering, Afsked fra Konseillet (Nyt hist. Tidskr. V, 312 f.)

S. D. (15 Septbr.) modtog Schack-Rathlou*), som siden 29 Januar 1768 var Geheimeraad og siden 6 Febr. s. A. før-

*) Tilnavnet Rathlou antog han dog først, da han arvede sin Tante (1771).

ste Deputeret for Finantserne, følgende egenhændige Kongebrev:

Hirschholm ce 15 de 7bre 1770.

Pour le conseillé privé Schack.

Je juge à propos pour le bien de l'Etat d'augmenter le nombre des ministres de mon conseil. Le zèle & les lumières que je vous connois me portent de vous mettre du nombre des ministres d'Etat de ce conseil.

Soïez assuré de ma bienveillance.

Christian.

Schack Rathlou svarede herpaa:

Sire!

J'ai reçû avec le plus profond respect la lettre par laquelle V. M. m'ordonne de prendre place dans Son Conseil.

Puisse la droiture de mes intentions et puisse mon zèle pour le service de V. M. et celui de l'Etat suppléer à ce que je ne connois que trop manquer à mes lumières et me rendre toujours digne de la continuation de Sa haute bienveillance.

J'ai l'honneur d'être

le 15 Septbr. 1770.

Han tilføier i sit Levnetsløb: »Trois autres personnes y (i Konseillet) furent placées le même jour: aber meine Seele komme nicht in ihren Rath«. Disse tre Mænd maae være Generallieutenanterne Grev Rantzau-Ascheberg og Gähler og Viceadmiral Römeling.

Derpaa fulgte en kgl. Ordre af 24 Septbr. 1770 til Geheimekonseillet om dets bedre Indretning, saa lydende:

Da Wir gerne unser Geheim Conseil auf dem bestmöglichsten Fuß gesetzt zu sehen wünschen, so haben die Mittglieder deßelben, am ersten zu ihrer gewöhnlichen Versammlung festgesetzten Tage, zusammen zu treten, reifflich mit einander zu überlegen und darauf es unsrer eigenen Entscheidung zu unterwerffen:

Auf welche Weise ein Geheimes Conseil in einem monarchischen Stat eingerichtet seyn müße, um selbigem allen nur möglichen Vortheil zu verschaffen.

Um aber des in dieser wichtigen Sache vorgesetzten End-

zwecks desto weniger zu verfehlen, und um unser Augemarck um so viel eher zu erreichen, wollen Wir ihnen noch nachstehende Punkte, aus welchen unsere Willens Meinung deutlicher erhellen wird, als Gegenstände ihres Bedenckens und Vorwürffe ihrer Berathschlagungen in Gnaden mittheilen:

1. Da jede Regierung gleich fehlerhafft wird, so bald sie nur im geringsten von ihrer eigentlichen Verfaßung abweicht, so muß unser Geh. Cons. es auch nie vergeßen und es beständig vor Augen haben, daß in einem monarchischen Stat, als der unsre ist, der intermediairen Macht solche enge und angewiesene Schrancken gesetzt werden müßen, welche dem Souverainen pouvoir, der eintzig und allein bey der Person des Königs ist, und blos auf Ihm beruhet, auf keine Art und Weise Abbruch thun können oder mögen.

2. Ein Collegium, welches durch die Wichtigkeit derer ihm anvertrauten Sachen und durch das Ansehen seiner Mittglieder gar leicht die ihm verliehene Macht zu weit ausdehnen könnte, muß äußerst darauf bedacht seyn, ja nicht einen solchen Fehler zu begehen, und so gar den bloßen Anschein davon auf das sorgfältigste vermeiden.

3. Dem zufolge wird unser Geh. Cons. sich stets erinnern und es nie vergeßen, daß Wir selbigem weder die Entscheidung derer affairen, und noch viel weniger die gesetzgebende oder ausübende Macht verliehen haben, sondern daß der Endzweck ihrer Stifftung blos dieser sey, die ihnen anvertrauete Sachen in ihr wahres Licht zu setzen und Uns über selbige ihr schuldiges Bedencken zu ertheilen.

4. Das Conseil wird folgl. künfftig hin auch gar keine Expeditiones haben; die ihm zugesandt werdende Sachen sollen entweder gerade an Uns selbst, oder auch an die Departements, wohin sie gehören, geschickt werden, nachdem sie zuforderst, fals selbige von Wichtigkeit sind, ihre Berathschlagungen darüber angestellet, und ihre Meinung am Tage gelegt haben werden, welche letztere jedoch nie als eine endliche Entscheidung angesehen werden soll.

5. Man wird also in Zukunfft nicht mehr in Justitz-Sachen an sie appelliren, und unsre beyden Kantzeleyen sollen auch künfftig hin nicht mehr ihren Rapport im Conseil, sondern an

Uns selbst abstatten, als welches gleichfals vom ausländischen Departement gelten soll.

6. Alles, was das Wohl des Stats, die innere Verfaßung des Landes, wie auch die ausländischen Affairen betrifft, ist und bleibt ein Gegenstand der Berathschlagungen unsres Geh. Conseils. Es können dahero auch alle und jede Mittglieder deßelben, außer denen Sachen, die Ich ihnen besonders auftragen werde, daselbst Fragen aufwerffen, und selbst particuliers Projecte und Vorschläge im Conseil prüfen und untersuchen laßen, wann Wir nur vorhero unsere Bewilligung dazu ertheilt haben.

7. Da die Langsamkeit in Betreibung derer Affairen stets schädlich ist, so muß auch auf Mittel gedacht werden, wie selbige in Zukunfft am besten und geschwindesten expedirt werden können. Die Mehrheit der Stimmen soll künfftighin nichts im Conseil entscheiden, und jedes Mittglied deßelben soll Uns sein Votum schrifftl., mit seines Nahmens Unterschrifft versehen, ertheilen.

8. Unserer Meinung nach, dürffte es beßer seyn, wenn künfftighin kein Secretarius im Conseil seyn würde, und wenn jedes Mittglied deßelben seine unterthänigst abzustattende Rapports selbst entwürffe, je nachdem selbige mit dem Departement, bey dem er angestellt wäre, in Verbindung stünden.

9. Das Conseil soll sich wöchentl. ein oder zwey Mahl versammlen, und Wir Selbst werden nur denen außerordentlichen Berathschlagungen, die über Sachen von Wichtigkeit angestellt werden, beywohnen.

In denen Fällen aber, da Wir abwesend seyn solten, wollen Wir, daß das Conseil Uns von dem vorgefallenen und abgehandelten schrifftlichen Bericht abstatten soll.

10. Die Mittglieder unsres Geheimen Conseils sollen, als solche betrachtet, keinen besondern Rang haben, sondern behalten denjenigen, der ihnen vor ihrem Eintritt im Conseil beygelegt worden.

11. Und da sie blos von Uns selbst, und von keinem andern abhängen, so soll ihnen auch um dem Conseil beywohnen zu können, keine besondere Bestallung aus irgend einem Departement ertheilt werden, da unsere Cabinets Ordre sie künfftighin hinlänglich dazu authorisiren wird.

Dieses sind also die Punkte, welche unsrer Meinung und Dafürhaltens nach zur Basin einer für unser Geh. Cons. zu entwerffenden Instruction dienen müßen; und da Wir ihr nun selbige zu ihrer Nachricht und Wißenschafft in Gnaden mitgetheilt haben, so wiederhohlen Wir noch die ihr Anfangs ertheilte Erlaubniß, darüber ihre Berathschlagungen anzustellen, und wollen, daß dieser unser Befehl, um desto eher ihr Resultat zu erhalten, von einem zum andern circuliren und als allen und jedem besonders gegeben angesehen und befolgt werden soll. Gegeben Hirschholm den 24sten Septbr. 1770.

Christian.

Votum des Gen. Lieut. Gr. Rantzau-Ascheberg über der dem Geheimen Conseil zur Berathschlagung und Erläuterung Allerhöchste aufgegebene Frage: Auf welche Art ein geheimes Conseil in einem Monarchischen Staat eingerichtet sein müße, umb allen nur möglichen Vortheil zu verschaffen.

Ein Monarchischer Staat wie Dännemark ist ein solcher, da keine andere Constitution als der Wille des Monarchen vorhanden ist; da ein Erblicher, gantz unumschränckter Souverain nach Gesetzen regieret, die Er selbst giebet, verändert, aufhebet; über solcher Verfaßung dieser Reiche, und über die keine Grentzen kennende, Gewalt unserer Könige, kann nichts klareres, nichts starkeres gesagt werden, als was das Gesetz Buch selbst saget.

In einem solchen Staat, wo also die Fülle alles Willens, aller Entschliesungen, aller ausführenden Gewalt, in der alleinigen Persohn des Monarchen residiret; muß auch nothwendig die Tendentz aller Geschäfte, als die Objecte dieses Willens, dieser Entschliesungen und dieser auszuführende Macht, zu seiner alleinigen Persohn, wie alle Radii eines Circuls zum Centro gehen.

Die Summa dieser Geschäfte macht die Summa der administration aus, deren viele und mannichfaltige Theile von dem Monarchen unter auch vielen und mancherley Art subordinirter Bedienten distribuiret sind.

Also hat die Kirche ihre Ministres, die Tribunals sind stuffenweise etabliret, die provintzen mit Beamten, die Städte mit Magistraten besetzt, die Hebungen sind an Einnehmern assigniret, und da die Religion, die Jurisprudentz, die Policey,

die publique Einkünfte des Staats festgesetzet sind, gehet alles was ordentlich und gewöhnlich ist, von selbst.

Weil aber dieses ordentliche und gewöhnliche Abweichungen unterworfen ist, weil die vorerwähnte Subordinirte Arbeiter beobachtet werden müßen, weil alles zuletzt am Monarchen selbst kommen, folglich Simplificiret werden muß, so sind zur Erfüllung dieser Objecte, Superieure Departements angeordnet und die Objecte selbst, von dem Monarchen unter selbigen vertheilet worden.

Diese Departements heisen bey uns die beyde Cantzeleyen, die Rente-Kammer, die beyde Militair Collegia.

Noch ein 6tes ist vorhanden, welches die Würde der Kronen in Europa, ihre Verhältniße unter einander, ihre durch mutuelle Gesandschaften jeder Zeit lebendig gehaltene relation unter sich, eben so nothwendig machen, das Departement Etranger.

Auch hier aber gehet alles von selbst, weil auch hier principia und maximen festgesetzt sind und ewig befolget werden.

Der Staat ist inwendig gesund, hat eine angemeßene population glücklicher und affectionirter Unterthanen, Excedirende financen, einen sichern, zuverläßigen defensions Stand, ein Conservations und ein aggrandissements Plan ist bestimmt; man ist stark und independant genug um sich eine jede außerordentliche favorable Gelegenheit zu Nutzen machen zu können.

In einer der Gestalt eingerichteten Regierungsform wuste ich mir kein anderes noch zwischen dem Monarchen, der allein herschen, und den Departements, die alles prepariren, distinct existirendes Collegium, folglich kein Geh. Conseil en titre d'Office einzubilden. Ein jedes Departement ist wohl componiret, ein jedes Membrum desselben in seinem wahren Fach, aus der Arbeit eines jeden departements ins besondere entstehet die Simplificirung der Geschäfte, welche ihnen untergeben sind, aus der harmonie der Arbeit aller Departements überhaupt entstehet die Harmonie der gesamten administration in allen seinen Theilen, welcher der Wille des Monarches die letzte Sanction giebet.

So wie bey diesem gemeinschaftlichen Betrieb aller Departements, auch der Betrieb aller ordentlichen und currenten Geschäfte unausbleiblig seyn muß, so werden ebenmäßig daraus

alle auserordentliche Außsichten zur Verbeßerung des Staats gleichsam von selbsten entstehen.

Solche Aussichten, weil sie außerordentlich sind, wären es also allein, darüber der Monarch außerordentlichen Rath fordern könte? Von welchem distincten Collegio aber könte Er selbigen Rath schneller und zuverläßiger erwarten? als von dem Concurs der allerzeit in den Geschäften auf eine harmonische Art mit einander arbeitenden departements: Ich sage es noch ein Mahl, ich wüste mir kein distincter Corps von Räthern, folglich kein geheimes Conseil en titre d'Office in einem Monarchischen Staat von der Constitution des unseren zu imaginiren; Er würde entweder dem Volcke leicht zu ansehnlich und dem Monarchen zu preponderant werden, oder vollkommen unnötz seyn, wenn es, wie ich von E: E: höre, nicht den mindesten Einfluß, noch Macht, und fast gar keine Relations mit irgend einem departement oder Geschäfte hat, folglich sich erst die zum rahten erforderliche notiones procuriren muß, folglich zu nichts dienet, als die Administration verworrener, schlaffer und kostbahrer zu machen.

An der Stelle also eines von den Departements distinctes Geheimes Conseils en titre d'Office, welches ich in einem Souverainen, oder wie vor supponiret administrirten Reiche, nicht als nöthig oder nützlich ansehen kann, würde ich die Departements selbst als gebohrne Glieder eines außerordentlichen Geheimen Raths proponiren und folgenden gantz simplen mechanismum annehmen.

Ein jedes Departement vor sich selbst betrachtet hat keine andere Arbeit, keine Obligenheit, keinen anderen Beruf noch Einfluß, als wie die vom Monarchen ihm zugetheilte Geschäfte.

Alle Departements (ich meyne die ersten Membra davon) zusammen berufen, machen das geh. Conseil aus.

Von den Objecten eines solchen Geh. Conseils finde ich in den §§ 4 und 5 des Königl. Rescripts alle Expeditiones und Justitz Sachen ausgeschloßen, in dem 6ten § sind demselben die wesentliche Objecte der gemeinschaftlichen deliberationen; im 7ten die Form, im 8ten die Zeit derselben, Allerhöchst vorgeschrieben: dieses alles, zu nebst den 10 und 11ten §§, welche das Conseil eines Souverainen Monarchen zu seinem wahren Wehrt reduciret, nehmlich einer Versamlung von Bedienten,

welche ohne Macht, Rang noch Sold, noch distincten Ansehen im Staat rathen dürffen, wenn sie gefodert werden; dem die äuserste Freiheit im Rathen und proponiren erlaubet seyn muß; dem aber auch der allermindeste Anschein des allermindesten Einflußes in der Wahl und in der Vollbringung des proponirten oder gerathenen, untersaget ist: dieses alles ist in tiefster Demuth zu befolgen, weil es der Wille eines gesetzmäsig absoluten Königes ist, und mit der wahresten Bewunderung zu verehren, weil es die weiseste Verfügung eines aufgeklärten Regenten auch ist.

In Ansehung des 8ten § erdreiste ich mich, zum ersten Mahle die jenige Freiheit zu gebrauchen, welcher vorerwehnter Maasen die der Existentz einer zum Rathgeben admittirten Unterthans Persohn inseperable seyn muß: In einem Collegio, wo deliberiret wird, ist ein Depot der deliberationen unvermeidlich, folglich ein Protocol, folglich ein Secretaire, welcher aber mit irgend keinem andern Departement connexion haben müste: In Ermanglung eines solchen protocolhalters würden leicht alle Berathschlagungen publici juris werden, da ein jeder votirender zu seiner Sicherheit sein Votum, dazu kein publiquer depot vorhanden wäre, privatim concipiren, abschreiben, aufbewahren müste, daraus nothwendig bey dessen Leben oder nach deßen Todt die publicitet aller Geschäfte entstehen müste.

In einem, wie im Allerhöchsten Cabinets Rescript des Königs vorgeschriebenen Ghs. Conseil, darin über alle branchen der administration deliberiret wird, wo neue Außichten und Etablissemens, theils proponiret theils in Betrachtung genommen werden solte, muß auch, weil es alsdann von außerordentlichen Maasreguln die Rede ist, immer gar genau Examiniret werden, in wie weit selbige der ordentlichen marche des Staats, der Religion, den Gesetzen, dem local und dem Interesse beider Königreiche, sogar einer jeden Provintz und Commune, der constitution dieses oder jenes departement (denn alles muß harmoniren) angemeßen oder minder sprechend sey.

Bey Erwegung aller dieser verschiedenen und so unumgänglich zu prüfenden Einflüße, und Relationen, præsentiren sich mich die Häupter der Kirchen, die Glieder des höchsten Gerichts, die gouverneurs der provintzen, Ein großes treues gantz abgesondertes Königreich, daraus nie einer zur Berathschlagung

über sein Special interesse, beruffen wird; wie wäre es aber möglich in einer Regierung Fehler zu begehen, wo der Monarch allein gantz unumgeschränckt regieret, und ausgesuchte Unterthanen aus allen provintzen, Ständen und Fächern zu getreuen Rathgebern admittirte? Mehr darf ich nicht sagen; ich fühle gar zu sehr die Gefahr neu zu seyn, und obgleich selbige mir in Betracht meiner nicht die allermindeste Furcht einflößet, so fürchte ich dennoch in Betracht der Gedanken selbst, welcher fehlerhaft oder übertrieben seyn kann, weil ich selbst fehlerhaft bin, und weil alles, was aus passions entstehet, insgemein fehlerhaft ist. Meine eintzige passion ist zwar nur mein König; ich halte sie für die edelste und pfligtigste von der Welt; aber es ist dennoch eine passion, und sie kann in der Speculation einer lebhaften Einbildungskraft und in dem Gefühl (des) Hertzens leicht übertrieben werden.

Zum Gegenmittel an der andern Seytn ist aber die meiner profession gantz eigene Folgbarkeit. Wann ich ohne die allergeringste respicirung auf mich selbst oder andere gesagt habe, was ich meine, gehorche ich mit eben der Freimüthigkeit, wie ich geredet habe. Cop. d. 4 Octbr. 1770.

C. Rantzau.

Pr. Mem.

Am vorigen Donnerstag ist bereits über dem Wunsch S: K: May: das Geheime Conseil auf dem bestmöglichsten Fuß gesetzet zu sehen, berathschlaget, auch von dem größesten Theil der Mittglieder des gedachten Conseils, ein Videtur über die Allergnädichste Frage:

»Auf welche Art ein geheimes Conseil in einem Monarchischen Staat eingerichtet seyn müste, um selbigem allen nur möglichen Vortheil zu verschaffen« —

schriftlich, und zwahr von jedem Separatim eingeleget worden. Ich müste, da mir die Bahn, die ich jetz betreten soll, neu ist, und da ich die allerhöchste Cabinets Ordre nur eine halbe Stunde zum Durchlesen in meinem logis gehabt, mir Zeit ausbitten der Sache nach zu denken, um so dann meinen unvorgreiflichen Rath ebenfals zu Papiir zu bringen.

Hier folget nun, was Ich darüber nachgedacht habe:

Wie das Geheime Conseil bis hierzu gewesen: welchen Einfluß es bis anhero gehabt, können die ältern Mittglieder

deßelben am besten detailliren. Ob nun der bisherige Fuß, worauf das Conseil gesetzt war, der Monarchie allen möglichen Vortheil verschaffet hat, oder ob das Conseil nach denen Veränderungen, welche S: K: Maj: bereits zu erkennen gegeben haben, eingerichtet, obige heilsahme Endzwecke ehender und volkommener erreichen machen wird, ist wie alles übrige einer allerhöchsten Dijudicatur zu unterwerfen.

Mein Glaubens Bekäntnis auf die drey ersten Puncte der allerhöchsten Ordre vom 24 Septbr. ist in nachstehenden beiden Gleichnißen enthalten:

Ein Monarchischer Souverainer Staat, wenn er prosperiren soll, kennt keine andere Sonne als nur den Monarchen alleine, das übrige darinnen muß, wie Planeten, welche ihr Licht und Wiederschein nur von der Sonne angeliehen erhalten, betrachtet werden.

Soll eine Piramide, welche von ihrer Basin an, bis zur Spitze, wo alles sich zur unumschränckten Macht des Monarchen endiget, nichts von ihrer Volkommenheit, Standhaftigkeit und Wirksamkeit verliehren, so müßen auch keine der obersten Reihen vor denen untersten besonders sich ausdehnen. Die Piramide würde sonst Gefahr laufen bald die Figur eines Thurms, bald die eines umgekehrten Coni an zu nehmen, und in ihrer Grundfeste zu wackeln.

Aus dem 4ten und 5ten Punct erhellet, wie des Königs Absicht dahin ziele, daß das Geheime Conseil mit keinem Departement oder Collegio eine vorzügliche Connexion haben soll: Ist es mir erlaubt zu errahten, so errathe ich, daß so gar aller Anschein, als ob die Versamlung, welche das Geheime Conseil ausmacht, ein Staats Rath, und nicht ein bloßer Rath des Königs sey, soll vermieden werden.

Dasjenige, worüber nach dem 6ten Punct, der König die Meinung und den Rath des Conseils zu fordern für gut erachten werden, stehet also Ehrfurchtsvoll zu erwarten, als es zu seiner Zeit mit Treue für das Wohl eines allerhöchsten Dienstes, und mit Eifer für den Ruhm des Monarchen beantwortet werden soll: der König werden aber hoffentlich allergnädigst erlauben, daß wenn eine Frage, welche das Wohl des Staats, deßen innere Verfaßung, Tractaten, Krieg oder Frieden betrift, im Conseil erlautert werden soll, die Mitglieder gedachten

Conseils auch von denen beikommenden Departements alle Nachrichten, welche zur Erörterung der Frage unumgänglich sind, erhalten mögen.

Finden S. Königl: Maj. für gut, daß nur wichtige projecte und Vorschläge im Conseil geprüfet, auch der Versamlung allergnädigst erlaubet würde, erforderlichen Falls, bey solcher Prüfung den Autoren selbst vorfordern, und seine Rationes decidendi et dubitandi mündtlich antragen zu laßen, so dürfte es vielleicht mehreren Nutzen schaffen, als wann die Particuliers ihre Projecte ohne Unterscheid an das Conseil zur Prüfung einsenden zu dürfen sich berechtiget glaubten.

Dürfte ich wünschen, so wünschte ich, daß über alle Verordnungen, welche etwa von diesem oder jenem Departement zum Druk sollen entworfen werden, die Allerunterthänigste Vorfrage vor dem beykommendem Departement erst bey dem König möge eingeleget werden, ob es auch allergnädigst gefällig darüber den Rath des Conseils in Ansehung des gantzen zu fordern; dann da itzo die mehreste Departements von ihren Gliedern einen oder den andern im Conseil sitzen haben, so ist auch von dorther der beste Rath, wie das gemeinschaftliche Wohl am heilsamsten zu besorgen, an bey am füglichsten zu vermeiden stehe, daß ein Theil sich keine Vortheile zum Schaden der übrigen verschaffe, zu vermuthen.

Die Nachlebung des 7ten Puncts wird gleich wie die der übrigen Befehle des Monarchen, ein jedes Mitglied des Conseils beseelen müßen: Gefiele es dem König dem Conseil einen particulaire Secretaire allergnädigst zu zustehen, so könte ein solcher nicht nur den Rath, welchen ein jeder besonders in höchstwichtigen Angelegenheiten giebt, ad protocollum bringen, damit es allemahl constatire, wie dieser oder jener gedacht habe; sondern es könte auch ein solcher Seretaire zur Auflesung der projecte, und Mittheilung dieser oder jener Abschriften, gebrauchet werden.

Nöthig aber scheinet es zu seyn, daß er bloß alleine dem Conseil gewidmet sey, damit ein Collegium nicht mehr wie das andere mit dem Conseil connexion habe.

So lange das Conseil, nicht mehr, wie itzo zu thuen bekommen dürfte, scheinet es, daß eine deliberations Versamlung in der Woche hinreichend seye. Von dem Willen des Mo-

narchen und von der Arbeit, welche höchst derselbe dem Co seil zu fliesen läst, hanget es ab, ob dieses letzere sich meh mahlen die Woche en Comité versamlen soll.

Den Inhalt des 10ten und 11ten Puncts verehre ich w alles übrige in der tiefsten Soumission, und schätze mich glü lich, wann ich bey dieser von mir zum ersten Mahle betret nen Carriere etwas angezeiget habe, so nicht undienlich e achtet wird bey einem etwanigen Entwurf zur neuen Instru tion für das Conseil erwogen zu werden. Cop. d. 4 Obtob 1770.

Gähler.

Allerunderdanigste og Pligtskyldigste Tanker over den C allernaadigst tilstillede

Ordre af 24de Septbr. 1770.

Paa hvilken Maade et Geheime Conseil i en Monarchi Staat bør være indrettet, for at forskaffe samme alle mueli Fordeele.

Dette er egentlich hvad der ved allernaadigste Ordre anbefalet Os at give vores allerunderdanigste Betænkning om.

Eders Majts allern. Ordre og de Os i samme til Bas forelagde 11 Poster skal være den, hvorpaa jeg vil grunde m allerunderdanigste Formeening:

1. Er det deres Pligt, hvilke Een Eenevolds Herre sine Undersaatter udvælges og saaledes viser at have den Fo troelighed til, at sette i sit geh. Conseil, det de have besta dig for Øjne den Regierings Form, hvorunder de tiene, og so saa Solenniter i Monarchens Hænder frievillig er bleven ove givet og indført, det samme saaledes bestandig bliver vedlig holdt, og efter deres Eed og Pligt straxen at overlægge, tilkiendegive, om de maatte blive viidende noget, som deru kunde giøre ringeste Hinder.

2. Vel er det saa, at Conseillet frem for alle andre Coll gier haver et stort Anseende, formedelst Hands Majt. dem b synderlig visende Naade og Fortroelighed, at udvælge i Ti fælde at vilde raadføre sig med, endskiøndt Conseillet i s ikke haver nogen Myndighed, men alleene allerunderd. gi deres Betænkning i de dem forelagde Sager, og da beroer d paa Hands Majet: Villie og for got befindende, som alleenes giver Udfaldet.

3. Skiøndt at Hds. Majt. er saa naadig, enten mundtlig eller skriftlig at forlange deres Betænkende, udi en eller anden Sag, saa er det ingenlunde nogen deraf maatte troe, saadan deres Betænkende skulde blive nogen Regul, videre end saavidt som Hands Majestæt maatte finde for godt at biefalde samme.

4. Befaler Hds. Majestæt, det Conseillet i Fremtiiden ikke skal have nogen Expeditioner efter det som før er andført, at Conseillet ikke har noget at deliberere over uden det, der af Hds. Majt. dem allernaadigst forelegges, giver tilkiende, det de ingen Expeditioner kand have, mens at deres Betænkende gaar til Hands Majt. selv, eller og til vedkommende Departements, om Hds. Majt maatte finde for gott derhen at remittere til allerunderdanigst at forestille.

5. Denne Post giver tilkiende, det Hds. Majts. allern. Villie er, at Conseillet ikke skal have noget med Justice Sager at giøre, og hvorledes Hds. Majt. vil, at det Danske og Tydske Cancellie saavelsom de udenlands Affairer herefter alleene for ham selv allerunderd. skall forestilles.

6. Det, som Hands Majestæt udj denne Post allernaadigst tillader, er: at Conseillet maae tage under deres Betragtning, nemlig Landets Vel og dets indvortes Forfatning som og de udenlands Affairer; naar samme dem allern. bliver tilsendt, skal enhver efter beste Viidende og Samvittighed give sine Tanker tilkiænde, og Hds. Majt. vil til den Ende, enhver Medlem i Conseillet maae fremlægge Spørgsmaale til Overvejelse i foranførte Hensigt.

Hertil kunde i mine Tanker tilføyes, at da Hds. Majt. har sadt i Hands Conseil Chefferne for de vigtigste Departemens til Medlemmer, saa holder jeg allerunderd. for, at naar nogen af dem hafde noget i det ham anbetroede Departement af Vigtighed til Forandring eller Forbedring at foreslaae Hands Majt., hand da først skulde foredrage saadant i Conseillet, og naar hand hafde derom erholdet Conseillets Betænkning, der saa tilligemed Forslaget referere for Hds. Majestæt til en allernaadigst Resolution.

7. Da Hands Majt. saa viiselig som priiselig anfører, at all Seendrægtighed i Affairerne er skadelig, og tillige siger, at ingen pluralitet af Stemmer skal prævalere, saa holder Jeg for,

det Conseillets Betænkende over de dem forelagde Affairer vilde snarere indløbe til Hands Majt., om det allern. var tilladt, naar Lemmerne vare eenige, at det da samlede allerund. indgav deres Betænkende, som af dem samtlig var underskrevet; men om nogen eller fleere vare af differente Formeeninger, da de i saa Maade motte Separat indgive deres Betænkning, og saa tillige blive Hds. Majt. overgivne.

I samme Betragtning holdt jeg for, det enhver, der har den Naade at forestaae et Departement, naar hand motte finde, at en eller anden Ting i det ham anbetroede Departement, som ikke dependerede af ham alleene, at kunde giøre Forandring i, behøvede nogen Forandring til hastigere Besørgende, hand da skriftlich eller mundtlig motte yttre sine Tanker i Conseillet for at fornemme, i hvorvidt de kunde sameenes med ham om Forandringens Nytte og Nødvendighed.

8. Hands Majt. behager her allern. at give tilkiende at formeene, det en Secretaire i Conseillet ikke giordes nødig; men, allernaadigste Konge, det motte ikke unaadig optages, at Jeg understaar mig allerunderd. i denne Tilfælde, det jeg holder for, at en Secretaire vilde være nødvendig. Thi naar Ed: Majt. fra Tiid til anden maatte Allern. finde for gott at tilsende Conseillet een eller anden Ting, hvorover deres Betænkning skulde indgives, hvilke kunde være af Vidtløftighed, maatte de af ham forelæses, og saa extrahere de Poster, om hvilke der skal delibereres. Naar dette var skeet, maatte hand aftræde, imedens der deliberereredes, og derefter indkomme og føre de eenig værende Sentiments i Pennen. Thi skulde ved alle Leiligheder enhver til sig tage Documenterne til Eftersyn, vilde det medtage for megen Tiid, for inden alle Formeeninger kunde indkomme, især da de fleeste af Lemmerne med saamange andre Embedsforretninger ere occuperede; ja jeg holder for, at det kunde have sin Nytte, om der blev holdet en Protocol over de Sager, om hvilke Conseillet var anbefalet at give deres Betænkning.

9. Vil Hands Majt., det Conseillet skal samle sig en eller toegange om Ugen, hvilket vil beroe paa de Sager, som dennem maatte være forelagd at beraadslaae over, og saa ofte som Hds. Majt. det allernaadigst maatte lade befale. Da Hds. Majt. ligeledes allernaadigst vil, at for hver Gang Conseillet

har været samlet, og Hds. Majt. ikke selv derj haver været tilstæde, skal afstattes allerunderdanigst Raport om, hvad derj er bleven behandlet; saa vilde endog derved, foruden hvad ved den foregaaende 8de Post er bleven anført, en Secretaires Embede blive saameget meere nødvendig.

10 og 11. har Hands Majestæt allernaadigst givet sin Villie tilkiænde.

Saaledes haver jeg efter allernaadigst Befaling og Hensigt givet min allerunderdanigste Formeening tilkiænde.

Khavn d. 4. Octbr. 1770. H. H. Römeling.

Votum im Geheimen Conseil.

Eine Samlung von gewißen durch die Wahl des Regenten ausersehenen Persohnen, um mit demselben über alle oder gewiße Regierungs-Geschäfte zu rathschlagen, ist der natürliche Begrif, den man unter der Benennung eines Geheimen Conseils in einer durch keine pössitive Gesetze eingeschränckten Regierung gedencket und faßet.

Wann die Frage ist, was für Maßreguln zu nehmen, um diesen Begrif bey anderweitigen Einrichtung des Geheimen Conseils in seiner ursprünglichen Lauterkeit zu erhalten, so scheinet mir nichts sicherer zu seyn, als denen bey Gründung dieser souverainen Erb-Regierung feste gesetzten und durch eine mehr als hundert jährige Dauer geprüften Grund-Regeln nachzufolgen. Die erste unter allen, daß der König der eintzige Regent, der alle Gewalt hat und die Seele aller Regierungs-Geschäfte ist, schließet alles Daseyn, selbst den Anschein einer zwischen dem Regenten und Volk noch vorhandenen Mittelern Macht schlechterdings aus, und versichert dem Volk die Freiheit der Persohnen und die Sicherheit der Güter durch das Zutrauen zu der Vater-Liebe und zu dem Gewißen seines Regenten. Darauf gründen sich schlechterdings alle seit der Souverainitét für alle Theile der Staats-Verwaltung errichtete Collegia und Departements und die in denenselben eingeführte Handhabung. Diese kann beides in allgemeinen und einzeln Fällen nicht anders als durch den ausdrücklichen und kundbahren Willen des Königs in Kraft treten. Auf eben dieser Grundfeste hat die bisherige Verfaßung des Geheimen Conseils beruhet, nur mit dem Unterscheid, daß derselbe keine würck-

liche Handhabung zugestanden, daß es weder durch ordentliche Bestellung oder sonst gewöhnliche Instructiones zu Verrichtungen angewiesen worden, noch auch mit irgend einer zur Vollstreckung erforderlichen Befehlshabung bekleidet zu seyn bedurft, sondern blos allein aus dem Vortrag der beiden Canzelleyen Zeugen und Wächter der dem Könige allein zustehenden Gesetzgebung und anderer Mayestæts-Rechte, der denen Obrigkeiten anbetraueten Vollstreckung und der dem Richter Amt ungekränkt zu bewahrenden Rechts-Pflege gewesen, und jede in allgemeinen Gesetzen und Verordnungen nicht enthaltene Fälle, Begnadigungen und Ausnahmen der Königlichen Entscheidung zur Ausfertigung in denen beykommenden Collegiis vorgestellet haben.

Ich kann also, meines wenigen Ermeßens, nicht absehen, daß, da von der ersten Errichtung des Geheimen Conseils biß jetzo keine Gesuche oder irgend Angelegenheiten unmittelbahr an dasselbige gelanget sind, keine Entscheidung jemahls von ihm abgegeben, keine Rechts-Sachen jemahls abgeurtheilt auch keine Ausfertigung gemacht worden oder seiner Verfaßung nach gemachet werden können, daß, sage ich, dermahlen Irthum oder Misverstand solche dem Begrif eines Conseils, denen bekannten und in unser aller Herzen unauslöschl. geprägten Grund-Satzen hiesiger Regiments Form, und unsern theuren Eiden widersprechende Abweichnngen möglich machen, oder eine nähere Anweisung erfordern können. Ich kann mir folglich keine Form eines Geheimen Conseils vorstellen, die denen Grund-Regeln der hiesigen Regierungs-Form genauer als die bisherige, angemeßen seyn könnte, und eben so wenig eine, die ohne einer fortgesetzten Kentniß der innern Handhabung und auswärtigen Umstände aus denen Cantzelleyen den Zweck eines Conseils erfüllen würde. Dies würde meines unmaßgeblichen Erachtens Sr. Königl. Mayt. allerpflichtschuldigst vorzustellen, zugleich aber, wann allerhöchst dieselbe schon die Zuträglichkeit einer Veränderung in der innern und äußern Verfaßung des Geheimen Conseils so wohl als eines unmittelbahren Vortrags aus denen Canzelleyen an dieselbe beschloßen haben, die nahmentliche Bestimmung der Sachen, welche hinfürho Gegenstände seiner Berathschlagungen seyn werden, und der Ordnung, in welcher sie einkommen, und angenommen

werden sollen, allerunterthänigst zu erbitten seyn, und in ihrer würcklichen Verhandlungen die erklärte Königliche Willens-Meynung uns zur unabweichlichen Vorschrifft dienen müßen. — Ich überlaße einer gemeinschaftlichen Berathschlagung, ob bey so veränderter Verfaßung des Geheimen Conseils ein Secretaire entbehret werden könne. Copenh: den 27ten Sept. 1770.

Reventlou.

Nachdem Sr Königl. Mayst. dero Geheimes Conseil den Allerhöchsten Befehl ertheilt haben, in Erwegung zu ziehen:

»Auf welche Art ein Geheimes Conseil in einem Monarchischen Staat eingerichtet seyn müße, um selbigem alle nur mögliche Vortheile zu verschaffen?«

und Allerhöchst denenselben zugleich gefällig gewesen, das wesentlichste dieser Frage in gewißen uns Allergnädigst zu erkennen gegebene Punckten zu entwickeln; so habe die mir aufgelegte Pflicht durch folgendes Allerunterthänigstes Bedencken zu erfüllen gesucht.

Es ist dem Conseil, welches gleich nach der Souverainetæt von des Königs Vorvätern verordnet, und nummehr in 100 Jahren in der ihm anfängl. gegebenen Form biß hieher beybehalten worden, ins besondre aufgegeben und anbefohlen, über die genaue Beobachtung der Gesetze, über die Wahrheit und die Gründlichkeit derer dem Könige zu thuende Vorstellungen ein wachsames Auge zu haben, und dahin zu sehen, daß der Königl. Gewalt ihre gantze Stärcke aufbehalten werde.

Das Ansehen des Conseils gründet sich lediglich auf das Vertrauen, mit welchem der König deßen Mittglieder zu würdigen für gut findet. Krafft seiner Abhängigkeit vom Könige kann und darf es nicht die Gräntzen des Ihm verliehenen Ansehens überschreiten, und giebt Ihm nicht die allergeringste Macht, Gelegenheit oder Anleitung etwas zu ändern oder in diesem oder jenem Theil der Verwaltung einzufließen.

Das richtige Verhältniß dieses Collegii gegen den König ist von der Beschaffenheit, daß es gäntzl. und allein von dem Könige sein Abhängen hat; die Mittglieder deßelben sind zwar authorisirt über die zur Berathschlagung proponirte Affairen dem Könige ihr Allerunterthänigstes Gutachten vor Augen zu legen; auf Allerhöchst Deßelben Willen aber beruhet eintzig

und allein die Entscheidung. Nie ist demselben eine intermediaire Macht zugestanden, und nie hat es sich dieselbe angemaßet. Es streitet solche gegen denen Ihnen auferlegten Pflichten und der von denselben beschwornen Regierungs-Form.

Es ist dem Conseil die Gesetzgebende Macht nie verliehen, nie von demselben ausgeübt worden. Die Verordnungen werden von jedem Departement, zu dem sie gehören, dem Könige im Vorschlag gebracht; diese Vorschläge haben Allerhöchstdieselben nach eigenem Gutbefinden genehmiget oder verworffen.

Von dem Conseil sind keine Expeditions, als nur während der Ausländischen Reise Sr. Königl. Mayst. ausgefertiget; Entscheidungen aber von unerheblichen Cammer-Sachen allererst vor 2 Jahren abzugeben angefangen worden; zu beyden ist das Conseil durch ausdrücklichen Befehl, und in Ansehung der letzteren, gegen seiner Vorstellung authorisirt worden. Das Sentiment des Conseils ist niemahlen eine endliche Entscheidung ohne die Approbation des Königs geworden.

Es ist kein Exempel vorhanden, daß von dem Conseil eine Appellation, es sey aus denen Dänischen, Norwegischen oder Deutschen Provintzen, wenn auch die Partheyen das Conseil zu ihrem Tribunal hätten wählen wollen, angenommen, oder in einer Rechts-Sache entschieden worden.

Wenn künfftighinn beyde Canzelleyen und das Departement der ausländischen Affaires keinen Rapport im Conseil abstatten, nnd dennoch das Wohl des Staates, die innere Verfaßung des Landes und die auswärtige Affaires Gegenstände ihrer Berathschlagungen seyn sollen, so können diese Berathschlagungen bloß außerordentliche Vorfälle betreffen, von welchen das Conseil um so viel weniger ein gegründetes Bedencken zu ertheilen im Stande ist, wenn es aus der Kenntniß aller der darinn einschlagenden Umständen gesetzt wird. Es würde auch aus dieser Einrichtung nicht allein kein Nutzen, wohl aber für die Affairen dieser Nachtheil entstehen, daß sie von wenigen untersucht und geprüfet, dem Könige zur endlichen Entscheidung vorgelegt würden.

Nie hat die Mehrheit der Stimmen, sondern der Ausspruch des Königes, dem die verschiedene Meinungen in unser aller

Gegenwart vorgetragen worden, eine Sache im Conseil entschieden.

Das Conseil hat keinen eigenen Secretair biß hieher gehabt; die Sachen sind abseiten der Dänischen Canzelley von dem Maitre des Requetes, und die von der Deutschen Canzelley durch den Canzelley Verwalter oder ersten Secretair vorgetragen und referirt worden.

Wann eine Einschränckung in der Anzahl der dem Conseil biß hieher anvertraut gewesenen Geschäfften für gut befunden wird, so werden die wöchentliche Versammlungen vermuthl. grösten Theils wegfallen und unnöthig seyn.

Die Aufhebung des Rangs von dem Geheimen Conseil ist eine von des Königs Allerhöchsten Willkühr abhängende Sache, gleich denn auch die Ernennung der Ministres durch eine unmittelbahre Ordre um so viel weniger einige Bedencklichkeit findet, als Sie nie vorhin eine Bestallung erhalten.

Ich kann nach angeführten Umständen nicht anders als der unmaßgeblichen Meinung seyn, daß der Begriff eines Conseils, die Natur der Sachen, und der von einem Ministre zu erwartende Dienst, eine ununterbrochene Kenntniß beydes, der innern und auswärtigen Umständen, erfordert, mithin den Vortrag aus beyden Canzelleyen und eine gemeinschafftl. Berathschlagung nothwendig machen, um so wohl in dem ordentl. Lauff der Dinge als in plötzl. aufkommenden oder in außerordentlichen Fällen die Pflicht eines getreuen Rathgebers erfüllen zu können.

Nach meiner Ueberzeugung ist also die bißherige Form des ganzen Conseils nicht allein zweckmäßig, sondern auch allen Grund-Regeln dieser Regierungs-Form so genau angemeßen, daß ich zweiffle, ob es möglich seyn könne derselben etwas zuzusetzen oder abzunehmen, welches die in allen menschlichen Dingen vorkommende Unvollkommenheiten weiter entfernen oder gewißer vorbeugen könne. Copenhagen, d. 27 Septbr. 1770.

A. G. Moltke.

Som det har behaget Eders Kongl. May$^{t\underline{e}}$ at befale samtl. Medlemmer i Geheime Conseil at sammentræde, med hverandre overlægge og allerunderdanigst forestille:

»Hvorledes et Geheime Conseil i en Monarchisk Stat

bör være indrettet, for at forskaffe samme ald muelig Fordeel«

saa skulle mine uforgribelige Tancker i mueligste Korthed være:

Et Geheime Conseil udi en Souverain Regiering ansees at kunde være et lidet Antal redelige, fornuftige, om Landets indvortes Omstændigheder i Almindelighed kyndige, saa og tillige for den Kongelige Enevolds Magt, samt Landets sande Beste, toe i sig selv uadskillelige Ting, nidkiere og aarvaagne Mænd, hvortil kand haves og virkeligen haves Tilliid, som Eders Kongelige Mayt. værdiger at være tilstæde, naar udenlandske eller indenlandske Sager af visse Departements Deres Kongel. Mayt. forestilles, til desto vissere og nöyere Oplysning i alt forekommende, og for i et eller andet Tilfælde, saa vel da som ellers, naar anbefales, efter Eed og Pligt og beste Skiönsomhed, uden ald Persons Anseelse, og uden mindste tilbage Holdelse, at give deres uforgribelige Tancker tilkiende, og underkaste samme Eders Mayt. velbehagelige Gotbefindende og egen allerhöyeste Decision. Og paa det de kunde være i Stand til med Kundskab og Sikkerhed at give saadan deres Betænckning, saa eragtes tienligt, at de om hvis Sager Eders Mayt. skal i deres Overværende forestilles, forud bliver vidende, uden hvilket det for dem ikke er mueligt samme saa nöye som skee bör, at kunde efterforske, eftertæncke, overlægge og oplyse.

Dette Conseil skiönnes ingenlunde at kunde blive skadeligt, men, tvertimod endog, uden at være den Kongel. Casse til synderlig Byrde, at have sin fuldkomne Nytte i at forberede og sætte alting i sit rette Lys, förend det Eders Mayt. foredrages.

En anden og med Eders Mayt. Souveraine Regjering meere overeensstemmende Indretning kan ieg, efter nöyeste Eftertancke, ey letteligen forestille mig.

Thi efter den for meere end 100 Aar siden, til disse Rigers allmindelige Glæde og paafulgte Lyksalighed, saa viiseligen fastsatte uryggelige Grund Regel, bör intet skee uden Eders Mayt. viidende, og langt mindre noget decideres eller befales uden af Eders Mayt. Selv og efter Deres udtrykkelige Villie.

Saaledes har det Geheime Conseil i Henseende til de Danske og Tydske Cancellier, hvorfra Justitz, Politie og Geistlige Sager, tillige med Udenlandske affaires allerunderdanigst

forestilles, været indrettet, i De höystsalige Kongers Friderici 4ti, Christiani 6ti og Friderici 5ti Tiider, og paa samme Foed har det hidindtil været under Deres Mayt. höypriiselige Regiering, undtagen Rente Cammerets Sager under 100 r, og visse Cancellie Sager, Private Stridigheder fornemmeligen vedkommende, som Eders Kongl. Mayt. ved Cabinets Ordre i Aaret 1768, uagtet Conseillets derom allerunderdanigst giorte Forestilling, allernaadigst for got befandt, af Conseillet i Deres ugentlige Sessions Dage at skulle afgiöres, hvilket og siden efter Lov og Forordninger, samt andre Kongelige Befalinger er skeet, dog at alle Expeditioner derefter hver ved sit Departement ere forblevne.

I övrigt har Conseillet uden særdeeles Kongelig Befaling intet decideret, intet paadömt, intet underskrevet og intet expederet, ligesom intet immediate til det er indgivet, men Deres Forsamlinger paa Cancelliet har egentlig ikkun været Forberedelser til paafölgende af Eders Mayt. Selv holdte Conseil.

Og da det har behaget Eders Kongl. Mayt. at anföre 11 Poster, som herved skulle overveyes, og tillige derom gives allerunderdanigst Betænckning; saa skulle uforgribeligen formeene:

I Henseende til 1, 2 og 3die Post. At som Eders Mayt. er eneste Regent, og saa at sige ligesom Livet og Sielen i alle Forretninger, uden hvis vidende og Villie intet bör eller kand skee, saa sees ikke, at et paa oven anförte Maade indrettet Conseil, som intet er tilstaaet, uden at vaage, tilkiendegive og sige deres Meening, naar det adspörges, noget videre kand foretage, ligesom det hidtil vaarne altiid har holdt det for sin förste og kiereste Pligt, ey allene som troe Undersaatter i Allmindelighed, men i Særdeeleshed som Medlemmer af Conseillet, i alle optænckelige Maader at vaage imod og afværge alt det, som kunde have ikkun det allermindste Skin af Anstöd imod den Kongelige Souveraine Magt og Myndighed, i hvorvel Nationens medfödte Troeskab, ulignelige Kierlighed til Deres Monarcher og fuldkomne Overbevisning om deres eget Beste, er et noksom sikkert Værn herimod.

4. Conseillet har ikke havt og ikke behöver efter dets Øyemeed at have nogen Expedition, saa har det og lige saa lidet som Cancellierne nogen Jurisdiction.

5. Dependerer alleene af Eders Mayt. Eget höye Gotbefindende.

6. Ankommer ligeleedes paa allernaadigst velbehagelig Gotbefindende, hvori det Geheime Conseils Forretninger herefter egentlig skal bestaae; dog eragter mig forbunden allerunderdanigst at erindre, at det fast ikke synes mueligt, med nogen Grund at kunde give Betænkende i de Ting, hvorom man ey forhen fuldkommen er oplyst, især i Henseende til Udenlandske Sager, hvor det for at skiönne i en eeneste Casu er fornödent at viide Suiten af alt, fra lang Tiid af forhen, ey alleene ved et, men alle andre Hoffer passerede, da ofte een, til Anseelse lidet betydelig Omstændighed, i Forbindelse med andre paa adskillige Tiider og Steder forelöbne, kand være og blive af största Vigtighed og Virkning.

7. Hvorledes Sagerne paa hastigste Maade kunde afgiöres, derom er ethvert Departement for sig vel best i Stand efter de foranderlige Omstændigheder at giöre Forestilling.

De fleeste Vota i Conseillet kan ey gielde, siden de ikkun ere deliberativa, og Eders Mayt. Selv alleene deciderer.

8. Om Conseillet herefter skulle behöve een Secretarium, vil tilkommende Forretninger best vise. Hidintil har det ingen havt; men den, som refererer Sagerne i Cancellie Collegio, har derefter referet samme i Conseillets Forsamlinger.

9. Beroer paa allernaadigst Befaling.

10 og 11. Iligemaade.

Hvilke til Eders Kongl. Mayt. Gloire og Souveraine Myndigheds uforanderlige Vedligeholdelse, samt Deres troe Undersaatters Velstand og Beste allene hensigtende ringe Tanker efter Eed og Pligt og nøyeste Overlæg, i allerdybeste Underdanighed indstilles af

O. Thott.

Allerunderdanigste Formeening
i Andledning af den Allernaadigste Ordre
af 24de Septbr. 1770.

En Mand, som Hands Mayt. allernaadigst beskikker til at være Medlem udj det Geh. Conseil, har jeg alletiider tænkt alleene derved at have Rettighed til at andsee sig som den, der har Fortrin for de övrige Undersaatter, at Hds. Majestæt har behaget ved at kalde ham at tilkiende give, at hand aller-

naadigst af Höistsamme ansees for at have, enten udj ham allernaadigst anbetroede Forretninger eller udj een og anden Leilighed, udj hvilken en Undersaat kand vise sin allerunderdanigste Troeskab og Nidkiærhed, for sin Herres Tieneste, lagt saadanne Pröver for Dagen paa sin Kundskab, Fliid og Erfarenhed, at hand af Hands Mayestæt udvælges til Medlem udj det Geheime Conseil og til Videnskab af de Ting, som af Hands Majestæt besluttes og fastsettes eller alleene betænkes og for andre holdes hemmelige.

At ham derved skulde gives nogen Magt og Myndighed, eller at det Geh. Conseil kunde enten være eller forestille imellem Kongen og hands Folk en intermediaire Magt, hvilken er imod et Souveraine Monarchies Væsen og Egenskab, er en Tanke, som jeg aldrig troer at kunde have Stæd.

Det Geh. Conseils Anseelse bestaar alleene derudj, at dets Medlemmer betragtes som Mænd, hvilke deres Herre ærer ved en besynderlig Naade og Tiltroe.

Naar jeg herefter i Lydighed af Hds. May^ts allernaadigste Befaling skal give min allerunderdanigste Betænkning om, hvorledes

Det Geheime Conseil kunde indrettes saaledes, at det kunde være til den meest muelige Fordeel for Hands Maj^ts Tieneste, da naar Jeg allerunderdanigst retter mig efter de udj Hands Majestæts höje Ordre indrykkede Puncter, skulde dette alleene synes mig overeenstemmende med Hands Majestæts allernaadigste Villie:

At de Medlemmer udj det Geheime Conseil, som Hands Majestæt har betroet noget Departement, udj de Begivenheder, hvor en eller anden Omstændighed kunde giöre dem tvivlraadige ihenseeende til den rette Synspunct, udj hvilken saadan en Sag skulde betragtes, saa og naar de vare betænkte paa noget Forslag, som angik heele Staaten, kunde allerunderdanigst udbede sig Hands Majestæts Tilladelse til at aabne deres Tanker, enten for det samlede Conseil, eller for nogle af Medlemmerne, som Hands Maj^t selv allernaadigst behagede at udnævne til saadant at betænke, da disses Tanker, naar ikke alle vare eenige, efter allernaadigste Befaling, særskildt blev at tilstille.

Og at de Medlemmer udj det Geheime Conseil, hvilke derudj skulde befindes uden noget Departement, maatte have

Tilladelse, naar noget Forslag skulde komme dem tilhænde, som for dem kunde synes betydeligt, först at sende det til det Departement, hvor det henhörer, mens tillige paadrive dets Undersögning og allerunderdanigste Forestilling, ja endogsaa, naar Tingen ansaaes for at være det værdig, directe mælde saadant et Forslag til Hands Majestæt.

Forresten i alle Ting at være redebon efter Eed og Pligt i alle Tilfælde, hvor deres allerunderdanigste Formeening blev krævet, deres reene og usminkede Meening at fremlægge og oppebie Hands Majestæts höje Befaling om, hvad som heldst viidere allernaadigst kunde vorde krævet, samt udföre Hands Majestæts Befalinger efter yderste Evne og med største Iver og Nidkiærhed.

Allerunderdanigst

Khavn d. 27de Septbr. 1770. Rosencrantz.

Pro-Memoria.

Da det har behaget Hds. Kgl. Mayst. d. 24de huj. Allernaadigst at befale os at træde tilsammen, for at overlægge og dereffter Allerunderdanigst at referere:

»paa hvad Maade eet Geheime Conseil i een monarchisk
»Stat bör være indrettet for paa mueligste Maade at fremme
»Statens Beste,«

Og tillige at meddele os 11 derhen sigtende Punckter, over hvilke vi skal yttre vore Allerunderdanigste Tanker;

Saa bør jeg for min Deel ikke undlade til Eders Excellencers nærmere Beprøvning at fremsætte, hvad jeg i Anledning af disse 11 Punckter eragter nødigt at anføre.

ad 1 et 2^dum^) Een intermediaire Magt udi een Stat, under hvilken jeg effter mit Begreb forstaaer een saadan Vægtgivende Magt, som bør holde Balancen imellem een Regent og Folket, hanthæve den eenes og den andens Rettigheder, og vaage over Grund Lovenes manutention kand i mine Tanker ikke finde Stæd uden der, hvor Grund Lovene tydelig udnævne det Corps, den skal være anbetroet, og bestemme dets Pligter og dets Myndigheds Grendser. Een saadan Magt kand udi een Regierings-Form som vores, hvor alle Embeder og Bestillinger, i hvad Myndighed de haver, af Kongens Eenevælds Magt saasom af een Kilde have deres første Oprin-

delse, aldrig existere, og behøves ikke heller, Forsynet være evig priiset, udi eet Land, hvor Undersaatterne udi deres Kongers Samvittighed, ömme og faderlige Hiertelaug, og eegen Allerhöyeste Interesse stedse har funden og daglig finder sig meere sikker og meere betrygget end mange andre Staters Indvaanere, som har søgt deres Sikkerhed udi den een intermediaire Magt anbetroede Myndighed.

Aldrig kand jeg forestille mig, at nogen af alle dem, som i een Tiid af meere end 100 Aar har været kaldede til at tage Sæde i det Geheime Conseil, har giort sig det Begreb om deres Pladser, som om de gave dem den Rett, som een intermediaire Magt kand have i andre Stater; og det er naturlig Viis saa langt fra alles vores Tanker, at ved disse 2 Punkter aldeeles ikke noget kand være at erindre.

ad 3) Ikke mindre falder det af sig selv, at det aldrig kand tilkomme det Geheime Conseil at decidere udi nogen Sag, undtagen effter Hds. Kongl. Mayst. egen Allernaadigste special Ordre, som den der blev udstædt til det Geheime Conseil d. 1 Febr. 1768, i Fölge hvilken adskillige Sager af mindre Betydenhed fra den Tid af er bleven af de differente Collegier foredragne og deciderede i Conseillet; og den lovstifftende Magt saavel som den executive er saa uadskillelig fra Hds. Kongl. Maysts Allerhöyeste Person, at intet Menneske, intet Collegium i disse Riger og Lande kand have allermindste Adgang til at tilegne sig samme, ikke eengang den mindste Deel deraf, saa at de, som værdiges at sidde udi Hds. Kongl. Maysts Conseil, ikke kand ansee sig anderledes end som saadanne, der effter den Grad af Indsigt, de besidde, ere udseete til med Nidkiærhed, med Upartiskhed og med Frimodighed Allerunderdanigst at oplyse de Sagers sande Beskaffenhed og vesentlige Omstændigheder, som de have at erklære sig over, og dereffter at submittere deres Meeninger til Hds. Kongl. Maysts egen Allernaadigste Resolution.

ad 4tum) Hvad denne Punkt angaaer, saa maae jeg tilstaae, at det ikke er mig bekient, at Conseillet nogensinde, som Conseil, har været beföyet til at udfærdige Expeditioner, end ikke i de Sager, som jeg nys ommelte, der i Følge den allereede citerede Allernaadigste Befalning af 1 Febr. 1768 af Collegierne i disse sidste Aaringer udi Conseillet ere blevne afgiorte, da Expe-

ditionerne selv altid i vedkommende Departements ere blevne besørgede og af den første i hver Departement, i det mindste udi Rente-Cammeret, Nomine Regis underskrevne, samt som sædvanlig parapherede.

ad 5tum) Ligeledes tilstaaer jeg, hverken i Loven eller nogen Forordning at have funden eet *Stæd*, som byder eller tillader Appel i Justitz Sager til det Geheime-Conseil, da Kongens Høyeste Rett, Cammer-Retterne p. p. ere de sidste Instancer, fra hvilke ikke kand appelleres; ikke heller érindrer jeg i min Tiid nogensinde derpaa at have hørt Exempel. Skulde det imidlertid iblant have tildraget sig i de ældre Tider, at Sager, som ved Høyeste-Rett har været paadømte, i Conseillet ere blevne reviderede, saa maae det have været paa special Kongel. Befalning, og Conseillets Forrættning kand i saa Tilfælde alleeneste have været at referere Hds. Mayst. Sagens Omstændigheder og at indhente Allernaadigst Resolution. At criminelle Sager forestilles Kongen til approbation har sin Grund i den Hds. Kongl. Mayst. alleene tilhørende Jure aggratiandi; og naar deslige Sager, i Følge de derom udgangne Forordninger, Hds. Mayst. igiennem Cancellierne blive forestillede, har, saa viit jeg skiønner, det tilstædeværende Geheime Conseil intet andet Officium end at oplyse de Omstændigheder, som kand bevæge Hds. Mayst. til enten at stadfæste eller at formilde den ergangne Dom. Og unægtelig er det i mine Tanker een af de store og de herlige Fordeele, den Danske og Norske nation kand rose sig af og har at glæde sig ved, at Lovene omgiærder een hver Mands Rett saaledes, at saa snart een Sag er anhængig giort end og ved den mindste Under-Rett i Riget, ingen Øvrigheds Person og intet Collegium er i Stand til at standse samme eller at drage den til sig, men at den effter Lovens Forskrifft fra Rett til anden indtil den sidste Instantz kand have sin ubehindrede Fremgang.

Conseillet har altsaa, jeg skiønner ikke rettere, aldrig været og kand effter sin Natur og Sagernes Beskaffenhed ikke heller blive et Justitz-Tribunal.

Derimod har det bestandig siden dets første Indrettning været tilstæde, naar de tvende Cancellier har foredraget Kongen de til deres Departements hørende Sager, effter at have giort sig samme forud bekient i den ugentlige Sammling,

Sammling, dette Collegium pleyer at holde, for med saa megen meere Vißhed og Kundskab om Tingene at kunde give Hds. Mayst. sine Allerunderdanigste Tanker tilkiende. Men om Hds. Mayst. Allernaadigst befaler, at derudi skal giøres een Forandring, og at bemelte tvende Cancellier hereffter ligesom de øvrige Collegier skal have separat Forestilling, uden at Conseillet derved skal være nærværende, saa er det een Sag, som gandske og aldeles dependerer af Høystsammes Befalning. Dog nægter jeg ikke,

ad 6) at jeg i den Fald ikke vel indseer, paa hvad Maade mange af de i Begyndelsen af denne Punkt ommelte Sager skal komme til Conseillets Kundskab og under dets Overveyelse, da de fleeste af samme sorterer under det eene eller det andet af disse Cancellier; saa at jeg troer, at her kand være Anledning til at giøre nærmere Allerunderdanigst Forespørsel til Conseillets Efterlevelse.

ad 7) Da alle Sagers Expedition hører til de respective Collegier, saa vil det uden Tvivl blive vanskeligt for Conseillet at udfinde Midler, hvorledes Sagerne bedre og med meere Drifft kand expederes, om ikke Hds. Kongl. Mayst. Allernaadigst befaler alle Collegier, een hver for sine Affaires, at giøre een Plan, hvorledes deres Expeditioner kand sættes paa een anden Fod, og at disse Planer af Conseillet blive igiennemgaaede, for med sin hosføyede Betænkning Allerunderdanigst at referere samme til Hds. Kgl. Maystˢ Allerhøyeste approbation. Som i øvrigt, i Følge det, hvad ad 3 er anført, Conseillet ikke har mindste Rett at decidere udi nogen Sag, og som alle deres Stemmer, hvilke Hds. Kongl. Mayst. har given Plads udi sit Conseil, ikke ere andet end vota deliberativa, saa er og bliver det altid, hvad enten disse Stemmer ere deelte eller eenige, Hds. Kongl. Maystˢ Allernaadigste Villie, som giver een Sag sit endelige Udslag.

Det bliver imidlertid for os alle een glad samt til des meere Tryghed tienende Pligt, skrifftl. at indkomme med vore Allerunderdanigste Vota; dog meener jeg, at Hds. Maystˢ Allernaadigste Intention gaaer derhen, at saadanne separate Vota ikkun udi vigtige eller og meget tvivlsomme Sager skal forfattes.

ad 8) Hvorledes det hidindtil er bleven forholdet i Con-

seillet i Henseende til Cancellie Secretairernes referater, er mig ikke til fulde bekient; men det troer jeg at vide med Vished, at det Geheime Conseil ingensinde har havt nogen egen Secretair. Da nu hereffter, i Følge af den 5te Post, Cancellierne ikke meere lader foredrage deres Sager i Conseillets ugentlige Samlinger, saa er Hds. Mayst^{s} Allernaadigste Intention i Henseende til, at ingen Secretair skal bruges i Conseillet, dermed opfyldt. Skulde det derimod, naar Sagerne komme i deres fulde Gang, findes tienligt at een Secretair blev antagen, saa troer jeg at forstaae af de første Ord i denne Punkt, at det kand være os tilladt i den Fald derom at giøre Allerunderdanigst Forestilling.

ad 9) Naar Hds. Kongl. Mayst. i egen Allerhøyeste Person ikke behager at bivaane Conseillet, saa bliver som een naturlig Følge Conseillets Allerunderdanigste Betænkninger i alle Sager Hds. Mayst. at forelægge, i conformitæt af den 3^{die} og 7de Punkt.

Hvad endelig de tvende sidste Punkter udi den os tilkomne Allernaadigste ordre angaaer, da kand derved i mine Tanker ikke være noget at anføre, men deres Indhold beroer blott og alleene paa Hds. Kongl. Mayst^{s} Allernaadigste Villie.

Saaledes er mine uforgribelige Tanker over de i den Kongel. Befalning anførte 11 Poster, som Hds. Kongl. Mayst. Allernaadigst har tilladt Conseillet at yttre sin Meening over, og paa hvilke dette Collegii Instruction skal grundes. Hvad for det øvrige denne Instruction bør indlemmes, derom understaaer jeg, som for første Gang i Dag har den Ære at bivaane Conseillets Samlinger, mig ikke noget at foreslaae, men oppebier, hvad Eders Excellencer til Hds. Kongl. Mayst^{s} Tieneste i den Deel tænker at proponere.

præsentert i Conseillet d. 27 Septbr. 1770 af

Schack.

Den 5 Oktober skriver Schack-Rathlou til Bernstorff:

Monsieur

Pour obeïr aux ordres de V. E. qui m'ont toujours servi et me serviront toujours de loi, j'ai l'honneur de Lui envoyer par celle-çi une copie de la pièce que j'ai présentée au Conseil le 27 Septbr. dernier. Je n'ignore point qu'elle auroit pù être infinement mieux faite par un autre, et j'ose même dire

qu'elle l'auroit pû être par moi; mais V. E. connoit les circonstances qui m'ont géné et les considérations qui m'ont obligé de ne la rendre à certains égards qu'imparfaite . . . .

Je ne dirai rien à V. E. des sentiments avec lesquels je l'ai vû partir. Elle rend justice, je le sais, à ma façon de penser pour l'Etat et pour Sa personne, et dès alors Elle ne sçauroit douter de la douleur que me cause l'événement le plus triste et le plus déplorable que j'ai vû arrivé en Dannemarc depuis que je sers le Roi. Veuïlle la miséricorde divine avoir pitié de nous et mettre bientôt fin à nos maux. Ce n'est que l'espérance qu'elle le fera qui me soutient dans ces jours de calamité et d'affliction.

Apostille.

Notre assemblée d'hier a été aussi tranquille et aussi paisible que la première. Les mémoires de Messrs. les Ministres militaires y ont été lûs et leur contenû a répondû à ce que nous en attendions. Tous nos écrits seront envoyez au Roi au premier jour, et il n'est pas difficile à prévoir la résolution que prendra Sa Mté. Il auroit été à souhaiter que le Conseil eut fait une Vorstellung, dans laquelle les principaux points de ces écrits eussent été exposez et motivez pour en former un résultat; c'auroit au moins été un monument pour la postérité; mais Mr. de Thott qui d'abord étoit chargé de la dresser, a lui-même été le premier à ouvrir un avis opposé, auquel la pluralité a applaudi. Dieu ait pitié de l'Etat.

Dernæst følgende Kongebrev:

Monsieur de Schack. Je Vous accorde non seulement la démission de Vos Charges de premier Député dans la Chambre des Finances, mais aussi la permission de Vous retirer entièrement des Affaires, jusqu'a ce que l'occasion se présentera de Vous employer autre part. Soyés d'ailleurs assûré de la continuation de ma bienveillance. Donné à Hirschholm, ce 9 d'Octobre, 1770.

Christian.

A. Schumacher.

Grunden, hvorfor han søgte sin Afsked, viser følgende Brev til Bernstorff:

le 13 Octobr. 1770.

Mr!

V. E. aura déjà appris par Mr. son Neveu l'événement qui me regarde; mais je dois beaucoup trop à V. E. qui m'a fait faire presque tous les pas importants que j'ai faits dans le service et qui constamment m'a soutenû et protegé, pour ne pas La supplier de croire, que je n'ai pas fait légèrement une démarche aussi décisive que celle de demander ma démission, non du service, car je veux et dois servir tant que le Roi veut avoir la grâce de m'employer, mais de la Chambre des Finances, dans laquelle après la réunion de la Chambre des Douanes et du Collège de Commerce avec le dit Département je n'ai pas crû pouvoir rester avec utilité pour le Roi et l'Etat, et par consequent pas avec honneur.

Je n'ignore point que d'abord mon sort ne sera pas doux, et que beaucoup de gens me blâmeront; mais j'ai suivi la voix de ma conscience, et je suis sûr que tous ceux vis à vis desquels je pourrai me justifier m'approuveront.

Han fik ingen Pension. I sit Levnetsløb skriver han saaledes: Après 23 ans de service je me trouvai reduit à rien, le Roi ne m'ayant pas assigné de pension, et tout mon bien paternel étant mangé. Mais ma confiance en Dieu ne m'abandonna point*).

Imidlertid maa der dog have været Tale om at give ham Pension; thi han skriver atter til Bernstorff (19 Okt.): Messieurs les favoris n'ont pû être d'accord encore, s'il convenoit que le Roi me donnat une pension ou non. Autant que j'en sais, le C. R.**) et Mr. de Scheel sont pour l'affirmative et tous les autres d'un avis opposé. Comme je n'ai rien demander et ne demanderai rien à cet égard à personne, je n'attendrai pas la décision de cette affaire . . . .

Endelig fulgte Geheimekonseillets Ophævelse ved en tydsk kgl. Ordre, dat. Frederiksberg d. 27 Decbr. 1770 (Høst III, 19 f.).

*) Sin Fædrenegaard, Sneumgaard i Jylland, solgte han i April 1758 til Biskoppen i Aarhuus, Hygum, for 39,000 Rdl. Da hans Tante, Fru Rathlou, døde (4 April 1771), arvede han Rathlousdal m. M. i Jylland.

**) Grev Rantzau-Ascheberg.

Bidrag til Kronborg Slots Historie, fornemmelig dets Bygningshistorie, for Tiden fra 1560 til 1663.

Meddeelte ved A. Petersen.

Største Delen af, hvad her meddeles, skyldes det betydelige Materiale, som afdøde Bibliothekssecretair G. Lassen samlede i den Hensigt at udgive en Beskrivelse af Kronborg Slot ledsaget af oplysende Aktstykker. Nøiagtigt at angive hvilke Bidrag, der ere gjengivne efter hans Samlinger, vilde imidlertid medføre en Vidtløftighed, som jeg antager overflødig, da Hovedkilderne stedse angives, og det altsaa vil være let for Enhver at overbevise sig om det Anførtes Rigtighed. Kun saa meget troer jeg at burde oplyse, at alle Uddragene og de fleste Afskrifter efter Tegnelser og Registre ere gjengivne efter Lassens Samlinger. Af Amtsregnskaberne har jeg kun gjort Uddrag for Aarene $15^{82}/_{83}$, $16^{10}/_{11}$ og $^{11}/_{12}$, da det forekommer mig, at disse Regnskaber give et temmelig ringe Udbytte. Dog bør ikke lades ubemærket, at der i Indenrigsministeriets Archiv endnu findes lignende Regnskaber for Aarene $16^{12}/_{13}$ til $16^{22}/_{23}$, $16^{24}/_{25}$ til $16^{57}/_{58}$ og $16^{61}/_{62}$ og følgende. Uddragene af Hammermøllens Regnskaber ere mig velvilligen meddeelte af Archivaren ved Krigsministeriets Archiv, Intendant Dittmann.

Med Hensyn til Navnet Kronborg og alle almindelige Person- og Stednavne har jeg gjennemført en eensartet Skrivemaade dog først efter at have overbeviist mig om, at Lassen ikke i sine Uddrag har fulgt Kilderne. Derimod ere de mindre bekjendte Navne aftrykte bogstavret efter det her benyttede Materiale og vistnok i de fleste Tilfælde overeensstemmende med Skrivemaaden i de anførte Aktstykker og Regnskaber.

Tidsangivelsen for Uddragene af de forskjellige Regnskaber betegner ikke, som man let kunde antage, naar Arbeidet er udført, men Tiden da det er betalt, hvilket vel bør iagttages, da der ofte ligger en rum Tid imellem Udførelsen og Betalingen.

Lassens Samlinger angaaende Kronborg findes i Ny kgl. Samling 4to Nr. 868 k.

De ved Kildeangivelserne benyttede Forkortninger ere følgende:

S. T. for Sjællandske Tegnelser
S. R. — Sjællandske Registre

N. R. — Norske Registre
K. A. — Kronborg Amtsregnskaber
H. R. — Hammermøllens Regnskaber
og R. — en Registrant i Indenrigsministeries Archiv.
Samtlige Notater, ved hvilke ingen Henviisning findes, ere fra Rentemestrenes Regnskaber.

1560.

4 Marts. Werner Maler for Krogens Skabelun, han formalede og arbeidet derpaa i 8 Uger, for hver Dag 1 Ort, efter som Hans von Dischouv hannem tilsagt havde.

1562.

9 Octbr. Betalt Marcus Hees, Borger i Kbh., for 100 store udvalgte Vogenskud, som kom til Krogen, 30 Daler.

1563.

26 Novbr. Frands Skriver at udgive paa Krogen til Snedkere og andre Arbeidsfolk 300 ℔.

1573.

20 Febr., Skanderborg. Jørgen Munk om at lade Høvidsmand Caspar Visse erholde et Kammer og Værelse paa Slottet saalænge, han haver Opsyn dermed (Vagt at holde og Portene at forvare). De underordnede Drabanter skulde boe i Helsingør, skaffe dem selv Underholdning og Bolig, eftersom de havde Maanedspenge. S. T.

28 Juni, Skanderborg. Peder Oxe om at ville tilflye Krogen Slot og der Alting saa bestille baade med Bøsseskytter, Skyts og anden Nødtørft, som der vil Behov gjøres, saa at, dersom Nogen vilde sig understaae uden Besked at løbe der for over, de da maae blive undfanget, som det sig bør. S. T.

5 Juli, Hald. Peder Oxe. Hvad som belanger den Forordning paa Krogen, I der haver gjort, baade med Bygning og Huset at besætte, saa og med Skandskurve at lade sætte uden Slottet, det lade vi os og behage. Det Skyts, som skal bruges der for Slottet, synes os bedst bliver indsat i Slottet, og at Alting med Skandskurve færdig gjøres og, dersom fornøden er, kan samme Skyts snart udrykkes uden for Slottet. S. T.

1574.

25 Mai, Frederiksborg. Henrik Mogensen om at betale Hans Bygmester 400 nye Daler paa det Arbeide, hvorom Kongen var fortinget med ham om 500. De 100 skulle blive til

Arbeidet var færdigt. Da Tolden ikke modtager nye Dalere, kan han betales med nye [ɔ: gamle], men da saa meget mindre, som de gamle Dalere ere høiere. S. T.

4. Juli, Frederiksborg. Morten Venstermand om til Bygningen paa Krogen at kjøbe og nedsende 20,000 Muursteen. S. T.

5 Juli, Frederiksborg. Der skal gjøres en Kiste med 3 Nøgler, som skal sættes paa Kronborg Slot, hvorudi Tolden fremtidigen skulde bevares; bringes fra Toldboden hver anden Dag etc. S. T.

7 Juli, Frederiksborg. Peder Oxe om langt Tømmer til Bygningen paa Helsingør (Krogen). S. T.

14 Juli, Frederiksborg. Christoffer Valkendorf; da dette Tømmer, 20 à 21 Alen langt, ikke var at faae her, men fandtes ved Svansund i Bahuus Lehn, at sende et Skib efter en Ladning der af. S. T.

15 August, Nyborg. Peder Bilde paa Kallundborg havde laant 30,000 Steen mod igjen at levere dem paa Krogen. S. T.

19 August. 500 Rd. til Mester Hans Bygmester for Arbeide paa Krogen.

6 Novbr., Skanderborg. Henrik Mogensen om at betale Steenhugger Mester Gert, der nu er færdig med den Brønd, der med ham var fortinget, ligeledes den Vindeltrappe og de Watterlister paa Slottet, hvad han havde tilgode (han havde faaet endeel udbetalt). Kongen vil ikke lade det Taarn forfærdige, hvortil han skulde have hugget Stenene, og saaledes ikke bruge ham mere. S. T.

1575.

Mange Muursteen føres fra Kjøge til Krogen.

5 Marts. Peder Oxe om 2 Runddele, som Hans Bygmester skulde bygge:

Frederich.

Wor synderlige gunst tilfornn. Wiider, att wi ere forenit mett Mester hans Byggemester om thuende Runddeell att legge her wor(!) wort slott Krogen, och achter vdi aaer att lade legge Grundwolden till forne Rundeelle, Saa att huad Murewerckit er anlangende, the thet andit aar kunde bliffue ferdigt och, eptherdi ther til behoff giøris en Stoer Hob kalck och Steen, som schall forschaffis vdi forraad, Tha Bede wi ether och begere, Atti tilschriffue osz ethers betenckende, huor wi Kalck och Steenn til thes behoff kunde bekomme, och

forskaffer och betinger osz thend meste Muresteen, i kunde bringe till weye, och thend tiid [hiid?] forsender, Saa och attj forschaffer forne mester hans Byggemester, huis hand ether till samme Bygnings behoff om tilsigendis worder. Thislige attj hidskike ett wor egamble Skibe, som vbrugeligt er, paa jc lester eller jc, om ther ickj er større, som [wi] wille lade Sencke her for Slottidt wid Odden, att Is icke schall widere thage offuer hand och giøre nogen Skade, Sameledis eptherdj wi nu haffue ladit wdslebe aff Skandtzen, som en aff Rundelen Kommer att staa, huis Skøt, som ther Stod paa, Tha bede wi ether och wille, attj lader ij wore Skiibe tiilflij och thenum Strax lader legge wid Kasteruppe Ren paa Strømmen, Saa the Kunde haffue acht paa, huad Skibe her løbe egennum Sundit. Wi haffue ochsaa tilforn thallit medt Ether om nogit thømmer att bestiile, Huilchit [I] ochsaa medt thet allerførste epther thend affskeedt, wj giorde mett ether, wille flij tilstede.

Thermedt etc.

Schreffuit paa wort slott Krogen v dag Martij Ao. 75. S T.

7 Marts. Henrik Mogensen om Betalingen til Hans Bygmester:

Frederich.

W. G. T. Wiid, att wi achter att lade forethage mett thett første nogen bygning her wid Slottidt och ere forenidt medt Mester hans Bygmester om iiijm Daller for samme Bygning, hand och paa hans egen bekostning, huad folckit er anliggende, schall ferdig giøre epther thend bestillings liudelse, wi hanum ther paa giffuit haffuer; Thi bede wi thig och wille, attu aff forne iiijm Daller forne Mester hans bygmester, epther handen nar samme arbeide schall gaa for sig, lader giffue penche, epther som hand behøffuer och tiilsiger, och thett indschriffuer i thett Regenschab. Sameledis ere wi hanum end nu schyldig iijC nye Daller for thet Spir paa thet nye husz, som alrede er ferdigt giordt. Bedendis thig och wille etc.

Schreffuit Krogenn 7 Martii Ao. 75. S. T.

12 Marts, Frederiksborg. Peder Oxe om at hente fra Kjøge en Ladning Muursteen til den Bygning, der foretages for Krogen Slot. S. T.

25 Marts, Frederiksborg. Et Skib sendes til Nestved at hente Muursteen. Borgerne skulle med deres Baade hjelpe Stenene ud til Skibet. S. T.

7 April, Frederiksborg. Henrik Mogensen at betale de Haandværksfolk, Tømmermænd, Pligtsfolk etc., som forhjælpe den Bygning paa Krogen, dog kun dem, som Jørgen Munk giver Befaling paa, ikke dem, Bygmesteren efter den med ham sluttede Accord selv skal betale. S. T.

26 April, Frederiksborg. Henrik Mogensen at betale 146½ Al. rødt Engelsk Klæde, udtaget hos Borgerne der udi Byen (Helsingør),

til at opslaae paa de nye Kamre, der ere tilflyede. Ligeledes betale Geert Steenhugger 30 Rdl., han endnu havde tilgode for Steen, huggede til den Vindeltrappe og Skorsteen der paa Slottet. — Geert Steenhugger skal fremdeles bruges ved Arbeidet paa Krogen. — Jesper Snedker gives 6 ℔ ugentlig paa sin egen Person (Tillæg), med hans Folk derimod bliver det ved den gamle Betaling. S. T.

28 April, Frederiksborg. Christoffer Valkendorf om at nedsende til Krogen den Kalk, der er samlet til den nye Bygning paa Studiegaarden, mod at de Høilærde faae ligesaa megen Kalk igjen, naar de skulle til at bygge, hvilket ikke vilde skee før om nogen Tid. Ved Krogen derimod trængte man til Kalk. S. T.

21 Mai, Frederiksborg. Henrik Mogensen. Geert Steenhugger skal have frit Huus, saalænge han arbeider for Kongen. Da han i de to sidste Aar havde boet hos Frederik Leiel, skal Huusleien for denne Tid betales for ham. Om Vognskud, som Henrik Mogensen skulde sende til Frederiksborg. H. Mogensen har til Bygningen paa Krogen kjøbt Ege-Tømmer, 12 Alens Bjelker, for 6 Daler Tylten og 6 Alens Stolper for 2 Daler, — betales af Tolden, da det er brugt til Krogen. S. T.

25 Mai, Frederiksborg. Henrik Mogensen at kjøbe Kalk til den foretagne Bygning (Krogen?). R.

8 Octbr., Frederiksborg. Henrik Mogensen at give K. M. Denneker Kostgeld paa sig selv fjerde fra den Tid, han først kom til Slottet Krogen paa Arbeid, og siden fremdeles, saa længe han paa Arbeide sammesteds fortøver. R.

6 Novbr. Henrik Mogensen om Bygningsarbeider — Skorstene, Porte etc. etc.:

W. G. T. Wiid, epther som thu mett Bygmesterenn haffuer opthegnett, Huis deell End nu will behoff gløris till thend bygning paa Kraagenn, Som frann nederlandene skall forschriffuis, Saa och paa huis arbeyde, Stenhuggerne och anditt Handtuercks folck End nu skulle giøre, och vnderdanigst er begerendis att wide, Om vi nogitt Vdi samme forthegnellse wide att forandre, och huorledis thu thig thermedt forholde schall, Tha haffue wi samme offuerslag offnerseett och lade oss naadigst befallde, attu forschriffuer frann Nederlandene, Thisligiste her lader bestille och giøre, Effther som thend wor vndschreffne Zeddell och Register formellder, Wi thig her hoes tillskicker. Thett Glaszyrede Astrag, Sementt, Hornlim, Linollie, Fernisze, thin optheg-

nellsze[n] om formellder, Ther mett maa opstaa, till wi selff leylighedenn haffue beseett, Huore wi ther mett wille haffuit Huad Steenn och Kalck belanger till thend Skandtze wid Slottitt och andenn bygning, Haffue wi allerede laditt bestille, Saa wi wille osz till forsehe, att Thend vdi tilbørlig tiid skall ankomme, och ere tillsindtz att mett thett Husz, som schall settis wd emod Byenn, alltingist betemmer, Ind till thend andenn Bygning er ferdig. Sammeledis wille wi thig icke forholde, Att wi icke achte att bruge mehr nogenn Hugenstenne till Skorsthene, Ey heller wille, att Mester Hans schall opmure nogenn Skorstene flere paa thenne Bygning, hand nu haffuer wnder henderne, Men allene att hand affmaller och affwiszer Steditt, huor the schulle were, Ind till wi selff komme tid och kunde giffue befalling paa baade om Skorstene att giere Saa och, om wi nogenn Huggen Steene ther till wille lade bruge. Som thu och giffuer tillkiende, att ther motte affregnis mett Steenhuggerenn, for huis arbeid hand haffuer giortt, Tha haffuer forne Steenhuggere, foruden huis hand aff thig haffuer opboritt, aff osz selff bekommitt vjC Daller paa Handenn for thuende Porte, hand schulle haffue giortt for wortt slott Skanderborg, Som thu aff hans liggende Handtschrifftther haffuer att forfare. Och er ther silden giortt enn Contracht mett hanum, som wden thuiffuell findis vdj thin forwaring, att hand for samme betigning, som bleff giortt om Skanderbore Porte, schulle ferdig giøre the Porte for wordt slott Krogen. Bedendis thig therfore och wille, Attu thager till thig Mester Hans Bygmester, Claus Snedker och Huszfogittenn Sammestedtz och mett thenum forfarer och affmeller, Huad samme huggen steenn er, hand haffuer huggitt, som icke er kommen till Portene, Och thett slidenn affregner mett hanum och indschriffuer vdj thitt Regenschab, Och att hand sidenn ferdig giør the ij porte for thend bethigning, er giortt mett hanum om Skanderborg Porte. Rammendis vdi samme affregning wort gaffnn og bedste, som vi thig till troe, Thisligiste lade wi osz befalle, om behoff giøris, Att Stenhugeren mett hans Suenne offuerdrager till Steen graffuerne och ther arbeyder, att alltingist thes Snarer kand bliffue ferdigt.

Actum Andworschouff thend vj dag Nouembris Aar 75. S. T.

13 Decbr., Antvorskov. Henrik Mogensen at bestille udi Nederlandene til Embden og andensteds 6 eller 8 Maal 100,000 Steen til den Bygning at fulddrive paa Krogen, hvilken K. M. næst tilkommende Sommer agter at lade forferdige. R.

1576.

25 Janr., Frederiksborg. Christen Munk om til Krogen at lade hugge og sende Bjelker, 27 Al. lange — 50, Sparrer, 20 Al. lange, 1 Fod i den tykke Ende — 100, Bjelker, 12 Al., 1 Fod tyk paa den lille Ende — 80, Sparrer, 17 Al. — 100, Tømmer til Hanebjelker og Løsholter — 20 Tylter, Stort og Smaat til allehaande Sparværk og Skillerum Lægter — 2000. S. T.

28 Janr., Frederiksborg. Christoffer Valkendorf strax om Paaske Tid at sende Skibe efter dette Tømmer. S. T.

1 Febr. Henrik Mogensen om at forskrive og betale en Deel Kalk, Steen, Tømmer m. m., samt betale Arbeidsløn til Folkene:

Wor gunst tillfornn. Wiid, Efither som wj nu lader bygge paa wortt Slott Krogenn, Och till samme bygnings behoff forfalder attskillige pend• wdgifftt till Kalck, Steen, Tømmer, Arbeidtzløenn och anden deell, som schall kiøbis och bestillis, Tha skicke wj thig her hoes thette indluchte vnderschreffne Register, Huor effther wi wille, attu thig schallt rette. Bedendis thig och wille, Attu epther forne Seddels Indholdt bestiller, huis som anthegnitt findis, och thet betaller, Och therudindenn ramme wort gaffnn och beste, som wj thig tillthroe. Och huis thu wdj saa maade vdgiffuendis worder, Attu thet clarligenn opthegner och Indschriffuer vdj thet Regenschab, Ther mett scheer wor Wilge.

Schreffuitt paa wort slott Frederichsborg thend første dag Februarij Aar etc. Mdlxxvj.

Register och fortegnellsze paa Huis forne Hendrich Mogenszen till thend Bygning paa Krogenn schall bestille, kiøbe, bethalle och vdrette paa Kong. Matt. Wegne. Vt sequitur.

Først schall hand bestille frann Embden och lade bethalle thend meste Mursteen och Thagsteenn, ther kand bringis till weye.

Skall hand kiøbe huis bly, ther kommer vdj Sundit, saa møgitt som till samme bygning behoff giøris.

Sameledis schall hand kiøbe huis Judske eller Skonsk Kallck, ther kommer vdj Sunditt, och Frachten for samme Kallck bethalle. Skall hand och betalle Frachtenn for hues Mursteenn, Som kong. Matt. Wndersotte føre thiidt.

Skall hand betalle Thømmermend, Muremester, Steenhugger, Plichtis Karle och Graffuerne.

Huis Eggethømmer eller Fyerthømmer tiid vdj Sunditt komendis worder, som Mester Hans Byggemester mener att kunde thienne till Slotz bygning, skall hand kiøbe och betalle.

Thisligiste skall hand bethalle Dragerne, som forlosze huis huggensteen mett Prammen och mett Galleyenn offuerføris frann Steen graffuerne.

Maa hand fornøige Jesper Snedicker thredue daller, for hand schall Peraille thet wnderste kammer paa thend lille Carnap, Huorudinden hand mett alltingist will ramme kong. Mattz. gaffnn och bedste, som hans kong. Matt. hanum tilltroer, och siden indschriffuit i hans Regenschab, huad hand vdj saa maade wdgiffuendis worder. Actum Frederichsborg 1 Februarij Anno 1576. S. T.

14 Marts. Henrik Mogensen om at kjøbe Steen og Kalk:

Wiid, effther som wj tillforn haffue befallitt thig att lade bestille ett antall Murstenn wdj Nederlandene till thend bygning ther paa Slottitt, Saa bede wj och wille, attu her forudenn end nu kiøber huad Klinckert eller andenn Steenn, som kommer ther vdj Sunditt och till Helsingøer, som Ballaster haffue inde eller ellers er till fangs. Sammeledis attu kiøber osz till beste

att thend Kallck, ther kommer, och thend j lige maade betaller och indschrif-fuer vdi thett Regenschab. Ther met etc.

Actum Frederichsborg thend 14 Martij Aar 1576. S. T.

23 Marts, Frederiksborg. Henrik Mogensen at betale Dirck Dønniker til Besoldning 40 Dal. for hvis Dønnekeri, han paa Slottet Krogen gjørendes vorder, og der til med Kostpendinge. R.

22 Mai, Frederiksborg. Christoffer Valkendorf om at sende 3 Skibe til Norge efter Tømmer til den Bygning paa Krogen. S. T.

26 Mai. Henrik Mogensen at betale Geert Steenhugger hans Tilgodehavende og Hans Bygmester for overdragne Arbeider ved Kronborg:

W. G. T. Wild, Att epther som Gertt Stenhugger End nu tillkommer I^{ct} lxxxiij Daller, for huis hand for osz arbeidit haffuer, Tha bede wi thig och wille, At thu hanum samme I^{ct} lxxxiij Daller paa wore wegne affbetaller, Thisligiste effther som wi nu seniste ere till ens worden mett wor Byggemestere Hans, att hand schall wdflytte thend Rondeell synden wort slot Krogenn xl fødder, som schall beregnis for xx Siellandz alne, paa sinn Egne bekostninge, Wnderthagitt thend Sandbak wden for ligger, som wi selff schulle lade bortføre, Och hand therfore schall haffue iiij^{ct} Dall., Tha bede wi thig och wille, Attu i lige maade for^{ne} Hans Byggemestere samme iiij^{ct} Daller paa wor wegne betaller och fornøyer. Sammeledis haffue wi fortingit met Hans Byggemester, At hand schall forlenge wortt Kammer ther paa Slottitt offuer Portenn, Effther som wi hanum thet selff haffue wduist. Bedendis etc. — attu Hans Bygm. 100 Dal. therfore fornøyer. —

Actum Frederichsborg thendt xxvj Maij Aar etc. 76. — S. T.

10 Aug, Frederiksborg. Christoffer Valkendorf om, da Kongen havde befalet Bjørn Kaas at foretage nogen Bygning paa Lundegaarden, saa skulde Folkene der imidlertid gives Kostpenge. S. T.

24 Aug., Frederiksborg. Christoffer Valkendorf om at sende en Bøiert til Tranekjær efter den der brændte Steen og føre dem til Krogen. S. T.

9 Septbr., Krogen. Fortingning med Herman Steenhugger om en Port til Krogen Slot:

Wii Frederich thend Anden Giøre alle witerligt, at wii nu haffue ladit affthinge och affhandle med thene breffuiser harmandt Stenhugger Om en port adt schulle giøre her før wort slot krogen vdi saa maade, som effther-følger, att hand schulle giøre her en doppill port, effther som thend hanom er Vnderuist, paa hans Eygen Omkostning till folck Och løn adt holde Och Besolde, Och ther for schall hanom giffues sex hunder Daller, huilcke wor

holdere her samestedtz effther widere wor Befalling schall hanom fornøyes, Vnderthagindis huis Redschab hand paa same arbeid schall Bruge, huilcke vii naadigst haffue beuilget selff att holde hanom ferdig fore Eller aff nye at lade Giøre wdi wor smidie for kiopenhaffn, saa møgit hanom till same Arbeidt Behoff giøris.

Krogen ix september Anno 1576. S. R.

11 Septbr., Krogen. Henrik Mogensen at betale Jacob Seefeld 735 Dal. 1 ℔ 10 ß 2 Hvid for Kalk, han havde leveret til Bygningen paa Krogen. S. T.

21 Septbr. Betalt Borgemester og Raad 171,500 Muursteen fra Kjøbenhavns Teglgaard, af hvilke 160,500 kom til Krogen; 7 Dal. for hvert 1000.

Fra 14 Decb. til 28 Marts 1577 yderligere fra Kbhvns Teglovne leveret 22,400 St. Muursteen til Kronborg.

1577.

Fra Kjøbenhavns Teglgaard leveret til Krogen 171,550 Muursteen.

19 Janr., Kronborg. Hans Skovgaard, Embedsmand paa Helsingborg, at fragte alle Helsingborg Skuder, at de der sammesteds kunde indtage og til Kronborg overføre af den Steen, som er brudt udi Lehnet. R.

24 Janr. Aabent Brev om, at Krogen herefter skal kaldes Kronborg:

Wii Fr. 2. Giøre alle witterligt. Effther som wij nu wdi the Hellige Threfoldighedtz naffn Osz wore Riiger Och lande till gaffn gode Och Jhukomelsze haffue ladít forthage En ny Befestning wid helsingøer Paa thett sted, som thet gamle slot Krogen tilforn haffr standet, Tha wille wii her med wore Vndersote, Borger Och Bønder aluorligen Och strengeligen befalli och paalegt haffue, att the same Nye Befestning her effther schulle kallis (!) Kroneborg Och Icke med thet gamle naffn Krogen, findis nogen ther emod at giøre, Tha skall wor lensmand haffue fuldmacht att delle thend slit faldtzmall aff, huilcket skall weie en guod Oxe till hans herschab, huor effther sig huer kand wiide at Retthe.

Act. Kroneborg 24 Januarij Aar 1577. S. R.

6 Febr., Frederiksborg. Eiler Gruppe anmoder Kongen om at lade hente fra Gulland Bjelker, Sparrer etc., som var fornøden til Bygningen pae Vordingborg. Kongen svarer, at han selv maa bestille og hente hvad Tømmer, han maatte bruge, da Kongen maa bruge alle sine Skibe til at hente Tømmer til Krogen. S. T.

14 Marts, Frederiksborg. Om at lade bryde saa megen

Saltholms Kalk som muligt til Kronborg. Ligeledes bestille 50 lange Spiir fra Gulland til Kronborg. S. T.

15 Marts, Frederiksborg. Christoffer Valkendorf at betale en Skipper Fragt for Steen, han har ført til Kronborg. S. T.

7 Mai, Frederiksborg. Henrik Mogensen om at betale Fragten for de Steen, Lauge Beck efter Kongens Befaling lader føre fra Roeskilde til Kronborg. S. T.

2 Juli, Kronborg. Anders Bing til Smidstrup, Embedsmand paa Varbjerg, med Carsten Kønig, Arkelimester, at forskikke 2de Stykker Skyts til Kronborg. R.

17 Juli, Waldby. Christoffer Valkendorf om at lade et Skib hente fra Gulland endeel Tømmer og huggen Steen til Helsingør til Kronborg S. T.

25 Novbr., Frederiksborg. Christoffer Valkendorf om at give de Baadsmænd, som Hs. Majestæt har ladet bruge paa de Pramme for Kronborg, Vadmel til en Klædning. S. T.

29 Decbr. Hans Pedersen i Bergen om huggen Steen:

Frederich.

W. G. T. Wiid, att wii Komme wdi forfaringe, huorledis wiid lysze Klester wdi wort rige Norge schall were et steen Brudt, aff hullchen steen Bønderne giøre gryder och potter, Tesligst formercke enn hell hob huggen steene af samme slags att ligge ther, som Lysze Kloster haffuer standet, Tha haffue wii nu afferdiget thenne Breffuiszer hermand Steenhugger thiid og Att schulle Bryde Nogen aff samme steene wdi forne Steenbrud Saa och thage mett sig, huesz steenn aff samme slags findes paa stedet, som liusze kloster haffuer standet, Bedendis thig och wille, att thu hanom samme steenbrud lader foruisze, forschaffer hanom hielp att bryde saa møgit, wii behøffue, Tesligst att thu lader Neder forschaffe thill ladstedet, huesz steenn paa lysze Klosters sted liggendis er, och hand brydendis worder, Och siiden paa wor om Kostninge ther thill frachter skuder, som thend Kunde Jndthage och hiid Nederføre, Befordrendis hanom ther wdinden wdi alle maade thill thett bedste, att samme steen vforsømmeligen maa hiid neder Komme thill thend bygning, wii haffue paa Kroneborgh forethagit, och Jnthiid for thinn Befordelse och flithighedt skall forsømmis, Effthersom wii Naadigst thiltroer, Thermett etc.

Actum Frederichsborg thend 29 Decembris Aar 1578 (egentl. 1577). N. T.

1578.

24 Janr., Frederiksborg. Jørgen Skram, Embedsmand paa Drotningborg Slot, at betale til Niels Lauritzen, Borger udi Aarhuus, 60 Daler for nogle Læster Kalk, han hos Bønderne ved Mariager Fjord haver indtaget efter Johan Taubes Befaling. R.

19 Marts. Henrik Mogensen om at kjøbe en Deel Tømmer og Brænde-Ved:

W. G. T. Wiid, epther wij behøffue en heell hob thømmer, Deller oc Lechter till thend bygning paa Kronneborg Slott, Sammeledis en heell hob brennde weedt, Tha haffue wij Nu forgott Ansehett att lade legge enn pinncke ther vdi Sundit, som skall aristere altt huis thømmer, som føris ther igenom till Kiøbs, Sameledis Alle skuder oc wedskib oc thenom forwisse till Dig, Att wii først maatte bliffue forsaargitt. Thi bede wii thig oc wille, Att thu kiøber osz tilbeste Saa møggitt thømmer, Deller oc Lechter, thu aff Lenszmandenn kand forfare osz behoff giøris, Thisligst Brennde weed for enn threihunndrert Daller, och naar wii saa møgit haffue wdi forraadt aff thømmer oc weed, Som wii behøffue, Attu sidenn bestiller samme Arest opgiffuis.

Datum Frederichsborg thend 19 Martii Anno 1578. S. T.

27 Marts. Peter Adrian, der havde Vagt i Beltet, om at forvise til Kronborg dem, der komme med Kalk i Beltet:

W. G. T. Wiid, Att wii behøffue en heel hob Kalck till wor forhaffuennde bygnings behoff paa wortt Slott Kronneborg, Tha bede wii thig oc wille, atthu Alle thenem, som met Kalck kommer ther wdi Belltt att Sellge, huad heller the ther mett Achter wdenn Lannditt eller Jnndenn Landtz, Lader forwisze till wort Slott Kronneborg oc icke tilsteder thenem att paszere, ther schall thenom samme kalck Betallis, epther som billigtt oc rett kand werre, Ansehenndis huis thennd skall sellgis, Atthe heller maa wnnde osz thennd for nogenn Anndenn.

Datum Frederichsborg 27 Martij 1578. S. T.

7 April, Kronborg. Tolderen Henrik Mogensen fik Qvittering for 2000 Rdlr, givne ham til allehaande Udgifter og Bestillinger til Slottets Bygning. S. R.

8 April, Kronborg. Do. — deriblandt 500 Rdlr, som han havde betalt Mester Hans Maler til Indkjøb af allehaande Silke og flamsk Gjørn til Tapezerie. S. R.

12 April, Kronborg. Do. — deraf 200 Rdlr, givne Mester Hans Kniepers Tapet-Maler paa hans egen Persons Vegne, som senere skal afkortes i hans Regning. S. R.

19 April, Kronborg. Henrik Mogensen Tolder at give Mester Hans Bildgut 600 Daler paa Haanden, paa hvis Arbeide han haver under Hænder, og Tapetsvendene 50 Daler, som dennem er foræret. R.

16 Mai, Korsør. Peder Holst, Foged paa Vordingborg Slot, ved en Tømmermand at lade en Deel Lindetræer hugge og siden tilskibs at forskikke til Kronborg. R.

19 Mai, Frederiksborg. Henrik Mogensen Tolder at betale

Johan Marien 303 gamle Daler for nogle Rør, som skulle blive paa Kronborg Fæstning. R.

22 Mai, Ringsted. Johan Taube om i Forening med Borgemesteren i Helsingør og Andre, der forstaae sig derpaa, at mynstre de Knægte, den øverste Vagtmester Henrik Suerin er ankommen med (som han har antaget til at ligge paa Kronborg), om de kunne godt skyde til Maals etc., hvis ikke da at udmynstre dem. S. T.

8 Juli, Kolding. Johan Taube om at opsætte en Skive paa et beleiligt Sted, at Knægtene kunne øve dem i Skydning. S. T.

19 Septbr. Henrik Mogensen om Tapetzerimesterens Accord om Maanedspenge til hans Arbeidere:

W, G. T. Wild, att thenne breffuiszer Tomis Tennicker haffuer giffuit Osz tillkende, att thend Tapetzerii Mester ther wdi Hellsingøer, som hand paa wore wegne haffuer bestillt fran Nederlandt, schall seg beklage, att thend bestilling, hand haffuer fangit, schall llude paa othe personer och halfftridiesindtzthyffue daler till Monitx penche paa thenom, oc ephterthij hand althiidt hollder nu daglign paa samme Arbeide xix personner oc therforre icke mett slig Monitz penche, som hanum første gang bleff beuillgit, kand tilkomme, Er hand begierendis, att forne Kostpenche maatte hannum forbedris, ephter som billigt kand werre, Thi bede wii theg oc wille, atthu forfarer ther om leilligheden, oc ther som thett befindis, At samme Tapetzerii Mester hollder flere personer paa Arbeide, end hand haffuer monitz penche paa, Oc thett er Osz gaffnligt, Atthu tha handler met hannom, huad han ydermere schall haffue till Monitz penche, ephter som rett kand werre, oc forne Kostpenche hannum siiden huer Maanidt paa wore wegne fornøiger.

Skanderborg thend xix Septembris Aar 1578. S. T.

28 Septbr. Johan Taube om Krigsfolket paa Kronborg:

Frederich thend anden

Wor gunsttillforn. Wiidt, att wor Hoffmarskalk Osz Ellsche Hendrich Below haffuer ephter thin begieringe wnderdanigist giffuit Osz Nogen Werffue och Erinde tilkende, oc huad thet første belanger the gemeine Knechte ther paa Slottit, som thill thesz haffuer hafft ote gyllden om Maaniden, Erre wij naadigist tilfridtz, att thenum huer her ephter maa giffuis Ote Daler, huor om Du willt giffue wor Tollder ther sammestedtz befallinge, att hand thennum samme othe Daller huer om Maanithen fornøiger. Wij wille oc beuilligitt haffue, Athu endnu maa Anthage en Piber oc En Trommeslaer forwden the, thu allerede haffuer, The fire Bøszeskøtter, som er komen fran Gustrin, maa thu lade giffue huer fem Daller till Kostpendinge om maanithen, men mett thieris Aars besolldinge maa opstaa, indtill wij sellff kommer ther offuer. Wij ere oc tillfriidtz, att thend Clauditt, ther shall holldis, maa bekomme om Maanithen othe Daler. Som thu oc lader giffue tilkende, om

thend fyerwerper, ther er beglerendis, hans besolldinge Maa hanum forbedris, Ther mett maa endnu en thiidt lang bliffue bestaaendis, Indtill wij hanum bedre proberit haffuer. Om the Bøszeskøtter, som schulle holde wachten, siønnis Osz gott att werre, att ther wager tho, threi eller fire ephter leiligheden, oc som ther er Skøtt paa wallden oc behøff giøris. Wij wille theg her mett oc befallitt haffue, Athu endnu paa wore Wegne Anthager saa mange Hageskøtter att ligge ther wdj befestningen, Att the thill samen beregnitt mett the, ther allerede erre, kunde werre saa mange, som Herremendea ere, Oc lader thenum giffuis slig besollding, Som the andre gemeine Knechte fange. Thisligiste som wij forfare, att ther schall werre nogen gamble Knechte, som icke sønderlig wed mett Røer att omgaae, Bede wij theg oc wille, Athu thenum afftacker oc igen anthager Andre wdj steditt, som duelig erre, Oc huad for thett sidste thend Badschier er anrørendis, Erre wij tillfridtz, att thu handeler met thend Badschier, Som wor met wore Hoffsinder wdj Liffland, att hand bliffuer i thienniste ther paa Slothitt, Oc atthu bestiller, att hand fanger slig besøllding oc Maanitz pendinge, ephter som thu met hanum thil Eens worde, Oc Atthu wdj alle maade Rammer wort gaffn oc bedste her wdinden, som wij theg thillthroer. Thette wij theg till suar paa samme forberørthe Erinder Naadigist wille wforhollditt haffue, Ther ephter thu theg kandt wilde At Rette, Befalendis theg Gud etc.

Actum Skanderborg xxviij Septembris Aar etc. Mdlxxviij. S. T.

15 Novbr., Skanderborg. Eiler Grubbe om, da Teglbrænderen ved Vordingborg Slot var død, strax at søge at faae en anden duelig Teglbrænder og næste Aar brænde saamange Steen, muligt er, til Bygningen paa Kronborg. Ligeledes skulde han lade bryde Kridtsteen paa Stevns Klint, saa mange muligt, og sende dem til Kronborg. Bønderne skulde hjælpe med Arbeidet.

Aabent Brev til menige Kronens Bønder og Tjenere udi Stevns Herred angaaende Brydningen af disse Steen. S. T.

16 Novbr. Johan Taube om Loftet paa den lille Sal, om hvorvidt Hans Billedstøber er med det fortingede Arbeide etc.:

Friderich thend Anden etc.

Wor gunst tillforn, wiid, effter som thu wnderdanigst haffuer laditt giffue tilkiende, Att thend Polack, som skall ware paa byerne, erre igen komen, oc thu icke wedst, huad handell mett hanum er giortt om hans besolldinge, Tha kunde wij theg icke Naadigist forhollde, Att wij endnu ingen handell mett hanum haffue laditt giørre, men bede theg och wille, Athu paa wore wegne bliffuer till eens mett hanum, effter som ligeligt oc Rett kand were, Ramendis ther wdinden wortt gaffn, som wij theg tillthroer, oc mett første leilighedt lader Osz forstaa, huorledis mett hanum er bleffuen forhandlitt, Siden wille wij lade giffue hanum wortt breff ther paa. Huad thett huss belanger, Jørgen Jeger war tillsagdt, See wij heller, att for^{ne} Polack bekomme, effther thij thett hannum befallder, end thend Anden, Att thett hannum therforre ind-

rømmis. Som thu oc formellider om thend Kodtz, hanum haffuer did fertt, tha kand thu samme Kodtz affthacke oc giffue hanum paa wore wegne en Erlig foræhring, huad theg sielff godt siunnis, och thett wdi thitt Regenskaff lader indschriffue. Thisligiste som wij forfare, Att Her Michell Siuertt haffuer did skickitt nogitt klapholit, Maszenhollit oc anden deell, Tha bede wij theg och wille, Athu samme thømmer oc guodtz strax lader oplegge oc well forware paa wildere beskeedt. Frambdelis som thu formellider, om Osz befallder, att thend lille Salls Lofftt bliffuer indlagdt mett Panell aff attschillige slags three, Tha lade wij Osz behage, Att efftherthij Snekeren nu inthitt haffuer Att giørre, Athu samme lille Salsz lofft lader panelle och indlegge mett three, effter som theg sielff best siønnis. Wij kunde theg icke her hosz forhollde, att Osz giffuer stortt wnder, att wij inthitt høre, huor nehr thett arbeide erre ferdige, Mett Mester Hans billede støber er bethingitt, Anseendis hand tillsagde Osz, att thett inden threi Monider effter wor bortt Reigsze schulle bleffuitt fullendt, Bedendis theg, Athu tillschriffuer Osz alld leiligheden ther om, eller om hand er i Kiøpnehaffn, Athu haffuer bud til hanum ther om oc alffuorlige siger hanum wor Meninge, naar samme Arbeide skall bliffue ferdige, oc huorforre thett icke erre fuldenditt ephter hans tillsaffn, Anseendis huad besollding hand haffuer om Maanidten, och huad forhallinge hand giør. Ther mett etc.

Actum Skanderborg thend xvj Nouembri Aar etc. Mdlxxviii. S. T.

21 Novbr., Skanderborg. Johan Taube om, at Oluf Steenhugger skulde hugge saa mange Feltsteen som muligt. S. T.

1579.

1 Janr., Koldinghuus. Peder Rantzow, Amtmand paa Flensborg, at betale Hennecke von Hagen 5 Daler for hvert 1000 Muursteen, der bleve bragte til Kronborg. R.

3 Febr., Kolding. Johan Taube om at eftersee det Jernfang, en Moßbech tilbyder, hvad der kunde bruges til Archeliet og Slottets Behov, og da kjøbe det hos ham. S. T.

6 Febr., Kolding. Henrik Mogensen at betale Moßbech, hvad Kongen skylder for nogle Jernovne, der næst forleden Aar ere modtagne til Kronborg og Frederiksborg. S. T.

7 Juni, Frederiksborg. Christoffer Valkenflorf at forskaffe nærværende Brevviser (der af Kongen er antaget til med sin Skude at besørge Transporten af Materialier til Kronborg), hvad han maatte behøve af Folk, Levnetsmidler, Ankere, Toug etc. etc. S. T.

7 Juni, Frederiksborg. Henrik Mogensen om at handle med ovennævnte Mand af Nyborg, om hvad Kongen skulde give ham selv og for hans Skude. S. T.

2 August, Frederiksborg. Johan Taube at give Anna Claus

Jensens 4 eller 5 Dal. til Hjælp til hendes Mand, der var falden ned af Taarnet paa Kronborg. R.

1580.

18 Febr., Frederiksborg. Hans Rosenov, Kongens Kjøbmand og Factor til Lübeck, havde Ordre aarligen at kjøbe og sende til Helsingør 100 Sk℔ Tækkekobber. S. R.

15 Mai, Koldinghuus. Christoffer Valkendorf om at betale Factoren i Lübeck Hans Rosenov, hos hvem var bestilt Kobber til at tække Kronborg med, forud for 100 Sk℔, Betalingen at erlægge med Korn, Smør og andre Varer. Valkendorf har ikke Forraad af Varer, foreslaaer at betale med de Penge, de Danziger skulde betale, Kongen kan derimod ikke undvære disse Penge, men anmoder Valkendorf om at gjøre Udveie, hvor han bedst kan. S. T.

30 Novbr., Skanderborg. Besætningen paa Kronborg reduceres, der beholdes kun 25 Skytter. Hauptmanden afskediges, ligeledes Feltveber og Profos. S. T.

1581.

15 Febr., Skanderborg. Johan Taube spørges om, hvorledes det haver sig med Bygningen paa Slottet Kronborg. S. T.

17 Febr., Skanderborg. Om fra Ferø at skaffe nogle Sk℔ Fjeder til Senge paa Kronborg og Frederiksborg. S. T.

18 Febr., Skanderborg. Christoffer Valkendorf om at sende noget Kjøkkentøi til Kronborg. S. T.

28 Febr., Skanderborg. Henrik Mogensen at betale Jørgen Sønnesen for 150,000 Muursteen leveret til Kronborg (havde af Josias v. Qvalen faaet 300 Dal., af Henrik Mogensen 400) Resten 218 Dal. Jørgen Sønnesen har endnu 47,000 Steen, som Henrik Mogensen i Forening med Johan Taube skal undersøge, om de ere fornødne, og da kjøbe. S. T.

4 Marts, Skanderborg. Johan Taube om af en Svensker, Arendt Hesselager, der havde tilbudt at levere Kobber til Taget paa Kronborg for 1 Dal. billigere pr. Sk℔ end Lübeckerne, at kjøbe hvad Kobber, der maatte behøves til Kronborg. S. T.

15 April, Vamdrupgaard. 80,000 Muursteen var nedbrudt af St. Agnete Kloster; en Part deraf var sendt til Jullige og skulde været forsendt til Kronborg, men vare blevne fordærvede af Vand, fordi de ikke bleve hentede. S. T.

11 August. Givet Hans Rosennow af Lübeck 600 Dal. paa

Regnskab for det Kobber, han skal bestille til K. M. Behov paa Kronborg.

26 August, Frederiksborg. Om at hugge Tømmer udi Helsingborg Lehn og Herridsvad Klosterskov til Hjul til Skyts paa Kronborg. S. T.

14 Decbr., Kronborg. Christoffer Valkendorf om at sende 2000 Tagsteen til at tække et Huus, før Frosten kommer, ligesom og snarest muligt de Hjul og Lader til Skytset, som ere gjorte i Kjøbenhavn, da de gamle Lader ere meget daarlige og ikke kunne taale, at Skytset affyres, hvorved Mennesker let kunde komme til Skade, Noget der forleden Dag nær var skeet, da en saadan Lade ved Affyringen gik itu. S. T.

17 Decbr., Kronborg. Johan Taube om at give Kleinsmed Henrik en Læst Korn i Erstatning, fordi han har holdt sig selv med Lys ved det Arbeide, han har udført for Kongen, hvilket var mod Contracten. S. T.

1582.

28 Janr., Kronborg. Johan Taube at give Hans Vandkunstner 1 ℔ Rug og 1 ℔ Byg. R.

10 Febr., Kronborg. Christoffer Valkendorf om at kjøbe 2 falbudne Klokker, en paa 9 Sk℔, 2 Al. $1\frac{1}{2}$ Qv. vid, og den Anden $8\frac{1}{2}$ Sk℔, 2 Al. 1 Qv. vid, og dem sende til Kronborg. S. T.

15 Marts, Frederiksborg. Tolderne om at modtage og betale 150 Centner Kobber til Kronborg. Kobberet skulde veies, 100 ℔ til hvert Centner, og Fragten ligeledes betales til Skipperen. S. T.

21 April, Frederiksborg. Tolderne om, at af Tolden skulde betales Krigsfolk, Knægtene, Bøsseskytterne, som ere udi Bestilling paa Slottet, saa og Bygmesteren, Muurmesteren, Steenhugger, Pligtsfolket og andet Arbeidsfolk, som holdes til Bygningen, derimod ikke de andre som Foged, Kokke, Kjeldersvende og andre Slottets daglige Tjenere, der lønnedes af Lehnsmanden. S. T.

4 Mai, Kronborg. Mester Gert Faddere, Steenhugger, Ordre til i Skaane at hugge Steen til Brosteen og andet Behov ved Bygningen paa Kronborg. S. R.

6 Mai, Frederiksborg. Tolderne om, da den tydske Præst, der var antaget til Kronborg, var kommen, at betale ham, hvad

ham efter hans Bestillings Lydelse tilkom. Ligeledes at betale 4 Skolebørn, der altid med Sang og anden Deel skulde vare paa Tjenesten udi Kirken, hver 4 Dal. Maanedspenge (Kostpenge om Maaneden). S. T.

15 Mai, Frederiksborg. Tolderne at betale nogle Bøsninger til den Vandkunst og Post, Kongen vil anrette, 1 Dal. for 5 St., om at betale de Bødkersvende, der skulde hentes for at hjælpe Bødkeren paa Kronborg at forfærdige et stort Viinfad, Pligtsfolk til at slaae de Muracker, som skulde gjøres til Bygningens Behov, ligeledes dem, der have arbeidet hos de Viingaardsmænd, og Valentin Graver, som har gravet en Grav, som løber til den nye Mølle. S. T.

24 Mai, Frederiksborg. Tolderne om at betale den Vandkunstner, der skal indlede og anrette den Vandkunst og Post paa Kronborg Slot, 200 Dal. og afskrive dem paa Bestillingen. S. T.

10 Juli, Frederiksborg. Tolderne om at betale Henrik Marsbeck for en stor Ovn og en mindre Ovn, som Kongen havde faaet til Badstuen paa Kronborg. (Betalingen efter Vægten). S. T.

23 Juli, Affuersøe. Johan Taube om at ryddeliggjøre Localerne paa det store Taarn paa Kronborg, hvor Skyts stod m. m.:

. . . . Och som wii ere tilsindtz till thend x Augusti førstkommendis Att wille komme thiid till wortt Slott Kroneborg, Ther epther att giffue forne Gesanther Audientz, Tha Bede wii thig och wille, Attu thett offuerste paa thett store Thorn, som Skøttitt er Staaendis, lader Rydeligt giøre och Spanene, som ere sammestedtz, lader affschaffe, Sammelethis Alle the Andre Gemacke paa forne thett store thorn, huor Skytt er staaendis, i lige maade lader tilflye Och Althingest forferdige och till rede forskaffe, Att ingen hinder schulle were, om wii bleffue tillsindtz, Att lade Skøttitt ther sammestedtz affskiude. Sammelethis Bede wii thig och wille, Attu lader giøre ther till yderste flild, Att thend lille Sall ther paa Slottitt kand till forne thiid bliffue Aldellis ferdige giortt; dog haffuer thu icke thett Tapetzerii ther att lade opsla, førend wii ydermere ther om tilsige. . . . . S. T.

18 August, Kronborg. Accord med Willum Henriksen og Johan Koll om at levere i Helsingør til Kronborgs Behov 30 Sk℔ Tækkekobber, hvert Sk℔ for 46 gamle Daler, inden Mortens Dag. S. R.

24 August, Frederiksborg. Tolderne om at betale Jochim

Thim, Factor i Hamborg, 1100 Dal. for noget Kobber, som Kongen havde bestilt til Kronborg. S. T.

28 Septbr., Frederiksborg. Tolderne om at give Daniel von Embeck, der var sat til at have Opsigt med Rustvognene, der bruges til Kronborg Bygning, og med Steenhuggerne, at Arbeidet kan gaae for sig, hans Maanedspenge. Ligeledes sørge for at anskaffe Klinker og Cement, hvoraf der skal bruges en Mængde til Posteien og anden Kronborg Bygning. S. T.

24 Octbr. Christoffer Valkendorf, at Bygmester Hans maatte komme løs paa Orfred og Forskrivning, da Skaden, som Veirliget havde anrettet, ikke var saa stoer, som Kongen havde troet:

W. G. T. Wilder, Att wij haffue Naadigt fornummitt, Attj haffue werit paa wort Slott Kroneborg epther wor schriffuelsze och Befalling, Och Attj med fliid forfaritt, bode om huisz Skade ther samestedtz schall were skeedt Aff gudtz Wederlig, som werit haffuer, Och huorlethis med bygningen gaar for sig, Och Ald leylighedt therom Aff Ethers schriffuelsze haffue naadigt Osz laditt berette, huorudinden Ethers fliid och willighedt er Osz thill synderlig behageliighedt, Och Eptherthi wii forfare, Att thett icke haffuer saa møgitt paa sig, som meent wor, Thett wanditt schall haffue wddreffuit Aff woldsteditt paa forne wortt Slott Kroneborg, haffue wij om Mester Hans Byggemester Osz naadigst betenckt, Och end dog wij well wore foraarsagitt for hans forszømmelsze att lade straffe offuer hanum, Ere wij Ligeuell naadigst thilfridtz, Att hand Epther thend Affskeedt, som wij thett haffde først beuilgett och for Affskeedet med Ether, paa en thilbørlig Orfriidt och forschriffninge maa komme Løsz, Huor Epther j Ether med hannum haffue Att forholde. Thermett etc.

Actum Koldinghuss 24 Octobris Aar 1582. S. T.

6 Novbr., Haderslevhuus. Christoffer Valkendorf har foreslaaet at sætte et Stakit imellem Kronborg og Helsingør; Kongen vil, at det skal blive, til han kommer og faaer taget det i Øiesyn. Om Steenkar at sætte før Vinteren kommer. S. T.

7 Novbr. Johan Taube om Arbeidslønnen for Steenhuggerne og Murerne m. m.:

Frederich etc.

Wor gunst thilforn. Wild, Epthersom thu wnderdanigist haffuer laditt giffue Osz thilkiende, Att Steenhuggerne icke haffue wild Arbeide, wden thennum motte giffuis theris fulde dagløn thill Sctj Martinj, Och ther epther icke att kortis thennum wden thend flerde pendinge, Och the thill thes epther thend beskeed haffue thenum Arbeidit vndholditt, Och Att thu Muermesteren paa wore wegne haffuer mott thilsiige theris fulde dagløn thill Sctj Morthens dag och siiden thennum icke att kortis wden thend flerde pendinge, Epther

att thett Arbeidt wden forhalling wilde forethagis paa woldmuren egien att opmuris, Thersom thett Aff wand er wdreffuitt, Saa wiide wij Osz icke Anderledis att Erindre, End wij ther om thilforn thig thilschreffuitt haffue, Attu med Steenhuggerne och Anden Arbeidtz folck haffde paa en thiid lang att Ansehe, Om the wille Indgaa the wilckor, som wij thig befallitt haffue, thenum om bemelte theris Monidtz Pendinge att forholdis, Och thersom the Endtlich icke Anderledis wilde, Att wij tha wore ther med tilfridtz, Att thenum thend fierde pendinge Aldene affkortis, Och epther att thett Arbeidt paa woldmuren, ther som thett nederdreffuen er, att opmure haffue Endeligen med thett forderligiste schulle forethagis, lade wij Osz naadigist befalde, huorledis thu paa wore wegne med Muremester therudinden forhandlet och offuerens komen er, Epthersom thu thett lader thilkiende giffue, att thennum schulle forneygis theris fulde besolding thill Stj Martinj Och ther epther korthis fierde pendinge, huad Steenhuggerne belangendis haffuer thett nu med thenum sin Beskeedt thill Sctj Morthens dags thiid, Eptherthj Att ingen aff thennum wden Rubbert med sin Selskab schall haffue Arbeidit, siiden thennum forne wor befalling om theris Monidtz Løn er foreholditt, Och ere thilfridtz, Att thennum her epther kortis Aldene thend fierde pendinge, Dog wilt thu lade haffue tilsiun med, Att the ware wort Arbeidt betiidlig och froe, som thett sig bør, och therudinden ingen forszømmelsze tilladis, Att saa møgen steen Aff Alle slags, thu wed behoff gløris, maa bliffue huggen, som mueligt er, Wij haffue thill naadigist behag fornummitt, huisz thu lader thilkiende giffue, thett Arbeidt Att haffue for fremgang med the Steenkister, Och som thu begierer, Att ther motte thiid skickis Aff wore Rustwogne Att føre Steen ther thill, Saa haffuer wor Renthemester Osz Elske Christoffer Valckendorff Och [Osz?] wnderdanigist thilschreffuit Att haffue forordnit End nu en stor pram Att føre Steen thill samme Steenkar, Wille therfore formode, Att med same Arbeidt maa haffue fremgang, huor om wij bede och Befalle thig, Attu wiltt gløre thin yderste och muligste fliidt Och thett saa well som Andett, huisz bemelte wor bygning paa Kroneborg Anrørendis, wille lade thig Alffuorligen were Anliggende, som wij thig naadigist thilthroer, Och epther att nu thisze dage haffuer werit her hoesz Osz møgen stor storm och wweder, Tha Bede wij thig och wille, Att thu wforszømmeligen wilde lade Osz wiide, Om ther och haffuer werit Slig wwedder, och om ther [thu?] wed Kroneborg paa Slottit, Woldmuren eller Andenstedtz j nogre maade thill skade eller fare fornumit haffuer, Wij Bede thig och wille, Att, thersom thu icke Allerede haffuer opthagen the Islendiske heste, Thu tha wilt lade thennum strax Indtagis och paa foraaritt, saa snart gressitt er groet, egien wdslaa. Ther med skier etc.

Actum Hadersleffhusz thend 7 Nouembris Aar etc. 1582. S. T.

13 Novbr., Koldinghuus. Christoffer Valkendorf om at lade de Rustvogne, der skulle til Kronborg at age Steen til Steenkarrerne og anden Bygnings Behov, eftersee, og hvis de mangle noget paa Hjulene eller andetsteds, da først at lade Smeden for Kjøbenhavns Slot gjøre det istand. S. T.

21 Decbr., Skanderborg. Den tydske Prædikant i Helsingør skal prædike 2 Gange om Ugen paa Kronborg — Søndag og Fredag. Klokker og 4 Chordrenge holdes.

Kongen spørger Johan Taube om, hvorledes det gaaer med Bygningen, om det store Taarn er fuldkommen tækket, om den fordærvede Muur er ganske opmuret og forfærdiget, om der igjen er opsat Fløie paa Tagvinduerne i deres Sted, som i den Storm forleden bleve aftagne, hvorledes det gaaer med Arbeidet paa den store Sal, hvormange Steenkar, der ere udsatte, hvormange der endnu skulle udsættes etc.

Fra 1 Mai 1582 til 1 Mai 1583.

Af Anthonius Bygmester forbrugt paa Kronborg:

Muursteen	306,350 St.
Tagsteen	23,300 —
Klinker	15,500 —
Astrag	91,559 —
Cement	23 Læster 4 Tdr.
Kalk	873½ — 1½ —
Kalksteen til at brænde Kalk af	10 — 200 Steen
Egetømmer	3 Tylter
Fyrretømmer	4 —
Lægter	2,500 St.
Deler	150 Tylter.

Forarbeidet til Ankere, Muurstabler, Hager og Kramper, som Bygmesteren havde ladet formure til Slottets Bygning:

Danziger Jern	18 Sk℔
Svensk Jern	18 — 5 L℔
og Steenkul	27 Læster 8 Td.

Af Henrik Kleinsmed i Helsingør forarbeidet til Skøtt, Lodder, Dørhængsler, Vinduesjern m. m.:

Jern	65½ Sk℔ 4 L℔ 13 ℔
Kernstaal	» — 1 — » —
Stangstaal	3 Centner 30 ℔
og Steenkul	31 Læster.

Givet Arnt Kobbertækker, som han haver takt det store Taarn med, saa og til Render og anden Bygning paa Kronborg:

Kobber	33 Sk℔
Tin	» — 7 L℔ 6½ ℔
Bly	69½ — 1 — » —

Tavlekobber . . . . 139 Tavler
Kraffuelspiger . . . . 250 Stk.
Lægtesøm . . . . 1,200 —
Vragling . . . . 10,000 —
og Skiffersøm . . . . 4,400 —
Hans Lyckow, Tømmermand:
Egetømmer . . . . 350 Tylter
Fyrretømmer . . . . 111 —
Lægter . . . . 700 Stk.
Deler . . . . 193 Tylter
Paaske, Tømmermand:
Egetømmer . . . . 90½ Tylt 7 Træer
Fyrretømmer . . . . 46 — 2 —
Deler . . . . 660 Tylt
Jesper Snedker til Slottets Bygning:
Vognskud . . . . 1,457 Stk.
Norske Deler . . . . 415 Tylter
Preussiske Deler . . . . 40 —
Af Glarmesteren forbrugt paa Slottet:
Fransk Glas . . . . 4 Kurve
og Hessennglass . . . . 9 Woger 10 Sko.
til mange nye Vinduer paa Slottet:
Tin . . . . 15½ L℔
og Bly . . . . 2½ Sk℔
til mange nye og gamle Vinduer paa Kronborg:
Krambsøm . . . . 24,000 Stk.
og til Vinduer han havde gjort paa Kronborg
Fernis . . . . 12 ℔
Forbrugt til Malning:
Linolie . . , ... 795 ℔
Blyhvidt . . . . 859 ℔
og endvidere givet Gert Fadder, Steenhugger, og Henrik Marsbek til at bestryge nogen Astrag og Kakkelovne med
Linolie . . . . 24 ℔
Givet Mester Hans Dønniker:
Uld . . . . 7 Sk℔ 8 L℔ 2 ℔
Haar . . . . 4 — 2½ — 3 —
og endvidere til Dønnikeværket
Dønnikesøm . . . . 266,400 Stk.

Givet Poul Seiermager til Lod og til Seierværket paa Kronborg
Bly . . . . $1^1/_2$ Sk℔ 4 L℔
og til det nye Seierværk paa Kronborg
grove Touge . . . . 140 Favne
Af Vallentin Graver forbrugt i Graven for Kronborg:
Deler . . . . 6 Tylter
og til at slæbe store Steen med til Steenkisterne:
groft Toug . . . . 86 Favne
og Hammelreb . . . . $25^1/_2$ Par.
Af Hans Vandmester forbrugt til den nye Vandkunst:
Egetømmer . . . . 3 Tylter
Fyrretømmer . . . . 1 —
Pippenholt . . . . 810 Stk
Deler . . . . 6 Tylter
Vraglinger . . . . 350 Stk
Endvidere afgaves i dette Aar til Kronborg:
15 Læster tomme Tønder til Kalkballer
60 Kalktruge
til Hans Vandmester til Arbeidet ved den nye
Vandkunst . . . . 62 Hjulbøre
til Vallentin Graver til Brug i Graven . . . 196 do.
og $1^1/_2$ L℔ Vox til to Alterlys, »som er kommen udi Kirken paa Kronborg.«

Til Arbeiderne var i Aarets Løb udleveret 91 Stk Jernskuffer og 4 Jerngrebe.

Gjentagne Gange omtales et langt Skuur, som Hans Lyckov Tømmermand gjorde over Skytset paa Kronborg.

(Frederiksborg Amtsregnsk.).

1583.

19 Janr. Til Johan Taube om Byggeforetagender paa Slottet m. m.:

W. G. T. Wild, Effthersom wii nu aff wor Bygmester Antonio haffue forfaritt, huorlethis thett sig haffuer med bygningen paa wort Slott Kroneborg, Saa haffue wii berett och wnderuist hannom, huisz wij paa same wor bygning wille ydermere haffue forethagitt, Och thett same thig her med wille haffue wforholdit, Atthu ther epther kunde were forthenckt med thett første wforszømmeligen hoesz forne wor bygmester och i Andre maade Same Arbeidt att befordre. Och Bede thig therfore och wille, Atthu for thett første lader Steenhuggerne forethage att hugge Sten thill thend Brønd, som skall opsettis wdi Borrig gaarden, Och saa snartt Som same Brønd Ankommer,

som wij nu med thett første formode, Attu tha lader thend, som thett fremfølger, wforsømmeligen forethage same Brønd att Opsette, Saa the kunde siiden giøre thend Steen brønd ther Omkring, Och atthu forhører, hues thend, Som for^ne^ Brønd fremfølger och opsetter, skall haffue therfore, Offuer huisz Alrede therfore wdlaugd er, Och Osz thett tilbiuder, førend noggitt ther aff forleggis, Och Atthu, epther same brønd bliffuer ferdig, lader Pladzen giøre Rydelig Och Induendig med Steene belegge, Epthersom wij thillforn ther om Befallitt haffue. Thislig^te^ Bede wij thig och wille, Att thu for^ne^ wore Steenhuggere ther nest lader forethage och tillhugge Steen thill windue karme och thill Gauffuellene paa thett husz, wdi huilckett wij haffue wor Egen werelsze, Samelethis Att thu och lader giøre Fløye thill Thagwinduerne, Aff huilcke the Andre bleff nederthagen, Och med thett første thennom lader Opsette, Och Att thu the tho store huggen Billeder, som skulle settis wed Porten, Saa snartt the kunde bliffue ferdige, lader med thett første Opsette. Wii Bede thig ochsaa, Atthu lader giøre Ryddeligt och ferdigt bode paa kornhusz och Rugloffte, Att thett maa were Aldellis ferdigt, naar wij thid komme, Och Atthu lader Wandkonsten Inlede bode wdj Brogerszitt och wdi Stegerszitt. Thett haffuer Osz Elskel. Christoffer Valckendorff wor mand, Raad och Renthemester Osz thilbødett, Att hannom siønis, Att thømmermendenis Arbeidt skulle gaa langsom for sig, Och att hand therfore haffuer thallitt med Hans Lyckow, Att hand Althiid wilde holde xvi thømmermendt wid huer Steenkar, och thett dog icke skeed er, Tha Bede wii thig och wille, Attu haffuer Indseende med, Att same Arbeidt med Steenkar maa wforsømmeligen gaa for sig Och ther med saa forholdis, Att Althid bliffuer en xxx eller xl thømmermend eller flere paa Steenkarene, Och herudinden thin mueligste fliid beuiiszer, Att same Steenkar maa thenne winther och med thett Alder første bliffue wdsat omkring wdmed Slottit som thett begyntt er. Epthersom wor Bygmester haffuer haffdt med sig en wdkastning paa for^ne^ wort Slott Kroneborgs bygning, Tha haffue wij schreffuitt wort Naffn paa thend deell aff same Muster, som wij ther epther wille haffue først forethagitt och bygdt, Bedendis thig och wille, Att thu strax paa foraarit, naar bygmesteren gott siunis, lader forethage paa thend Mur epther thend Andeell Aff for^ne^ wdkastning, huilcken wij haffue med wor handschrifft bethegnitt, Att Arbeide och opmure, Och Att thu wdi forraadt thill thesz behoff lader samen føre Campestein thill Grundwold och Andett, ther thill will behoff giøris, Thermett mueligt er, Saa Att paa foraarit med same bygning maa haffues thes Bedre och wforszømmeliger fremgang. Wii Bede thig ochsaa och wille, Atthu lader Snedkeren strax begynde att Arbeide paa the Freisze paa thend Store Sall, Ther nest ochsaa att giøre the Skabe wdi thend gang, Epthersom thig selff witterligt, Och same Skabe Alle lige store och høige, Samelethis Atthu och lader for^ne^ wore Snedker giøre Bencker, kister, Skiffuer och Anden Deell, som aff theris Handtuerck fornøden giøris, wdi Børnenens kammer Att forarbeidis, Och Attu aff Snedker Suennene, som nu ere, Aldellis Jngen lader forløffuis, Men heller flere ther thill Anthage, Att theris Arbeidt kand gaa for sig. — — — (stilles 4 forspendte Vogne til Bygmesterens Disposition).

19 Jan. 1583. S. T.

8 Febr., Koldinghuus. Johan Taube om, hvorledes de gaaer med Arbeidet paa Kronborg, om Steenkisterne snart er udsatte, hvormange der endnu fattes og skulle hugges, om d Brystværn, som paa Kongens Postei ere gjorte af Træ, ere ind vendig forfyldte og oplagte med Leer, om noget er foretaget a berede Borggaarden der paa Slottet med Steen at belægge, o nogen Sand til des Behov paa Gaarden er opført, er d endnu ikke skeet, da at lade det skee snarest muligt. Om de store Sal er færdig. S. T.

11 Febr., Koldinghuus. Johan Taube, at Kongen har best hos Hans Speigel 100 Læster Kalk til Bygningernes Behov pa Kronborg, Frederiksborg etc., — at han vil have Brønden p Kronborg af Dutze Steen og ikke af den blaa Steen af Malm Lehn, som Taube havde foreslaaet. Kongen forespørger om hvorvidt det er med det store Taarn, om det er tækket fæ digt, eller hvorvidt man er dermed. S. T.

12 Marts, Koldinghuus. Johan Taube om Fæstning værkerne ved Kronborg:

W. G. T. Wiid, Efftersom thu Wnderdanigst hafftuer ladtt Osz tilkien giffue, huorledis forhandlitt och forthingitt er med Vallentin von Spange berg Att skulle graffue thill fundamentitt thill thend Ridder Postei ther p wortt Slott Kroneborg wdi saa maade, Att hand same graff thill for^ne fu dament skall graffue wdi Lengden iij^Clxxxx Alne, wdi Breden xiij Alne Grunden, som thend hemelig gang skulle were, Och silden offuer ald Alne bred Och wdi Dybitt, thersom Ridder Postei schall stande, Att sk were wnder wandett halff fierde Alne Och bag wid Steen kistene halff Si Alne Dyb Wnder Wandett, Samelethis till Strandpostei ochsaa iiij Alne D Och for^ne Arbeidt Att lade graffue och wandett att lade wdøsze Och att l sitt folck med Murmesterne forhielpe att legge thend wnderste Lag Steen v for^ne Fundament, som thett sig bør, Aldt paa sin egen Omkostning e Arbeidtz Løn, Och hannum for same Arbeidt att were thilsagdt vij^C D ler .... [Denne Taubes Accord bliver approberet af Kongen mod] .. Atthu med wor bygmester hafftuer Jndszeende med, att same Arbeidt gi thill gaffns. S. T.

25 Marts, Koldinghuus. Tolderne om at betale Ha Speigel 100 Dal. i Forskud paa den Kalk, han skulde kjøb S. T.

4 April, Haderslevhuus. Johan Taube har ladet Kong vide, at de mangle Steen til at belægge Borggaarden paa Kro borg, og at Bygmesteren har sagt, at der findes saadan Ste

i Kallundborg Lehn. Kongen har skrevet desangaaende til Herman Juul; der skal nu sendes en kyndig Mand til Kallundborg at udsøge tjenlige Steen. Fragten skal betales af Tolden. S. T.

23 April. Hans Raadt, Guldsmed, et Par Sølvstager til Kronborg Slotskirke.

3 Mai. 100 Dal. at kjøbe Guld for til disse Stagers Forgyldning.

8 Mai, Haderslevhuus. Johan Taube om at skynde paa den Nürnbergske Brøndmester, der er noget langsom. I Forening med Christoffer Valkendorf og Tolderne at slutte Accord med ham om, hvad han skulde have, hvad hans Svende. Om en Grøft, der skulde graves fra Møllehuset ud til Stranden, hvorfor Valentin Spangenberg fortinges 1,500 Dal., dog havde han intet at bestille med Grunden eller Fundamentet under Møllehuset. S. T.

8 Mai, Haderslevhuus. Tolderne om efterhaanden at betale Valentin Spangenberg disse 1500 Dal. for den Grøft ved Hallore, hvor det nye Møllehuus skulde bygges, og ud til Stranden. S. T.

28 Mai. 100 Dal. at kjøbe Guld for til at forgylde Stagerne til Kronborg Slotskirke.

4 Juni. Anna Johan v. Gellers Efterleverske 150 Dal. for nogle Marmorsteen, som Anthonius Bygmester paa Kronborg kjøbte hende til Bygningens Behov.

17 Juni, Haderslevhuus. Johan Taube. Brøndmesteren har begjert, at hans Fortæring i Herberget, inden han fik Logement, maatte betales ham. Kongen giver Tolderne Ordre til at betale hans Regning. — Valentin Graver har forlangt for den Grund og Grav ved den nye Postei saa og imellem Vagthuset og Slottet 4000 Dal., det synes Kongen for meget, der skal handles nærmere med ham. S. T.

20 Juni, Haderslevhuus. Christoffer Valkendorf om at betale, ved Factoren Jockin Thim i Hamborg, Grev Borkart af af Barby 69½ Sk℔ Tækkekobber, da Tolden ikke kunde undvære saamange Penge formedelst de daglige Udgifter. S. T.

21 Juni, Haderslevhuus. Johan Taube om at optage blandt Knægtene paa Kronborg Hans v. Oldenborg, Alexander v. Wien, Merten v. Ferden, Georg v. Humburg, Junge Hans v. Oldenborg, Hans v. Halle og Arent v. Bremen, da de nu vare saa

gamle, at de ikke længere kunde være blandt Kongens Drabanter, dog ikke med lange Værger, men, ligeledes for deres Svagheds Skyld, med korte Værger. S. T.

12 Juli. Arbeidsløn for et Par Sølvstager og en Guldkalk til Kronborg Slotskirke 300 Dal. Sølvet og Guldet lagde Kongen til.

13 Juli. Ordre til Claus Skarmbech og Joachim Thimme, Kjøbmænd i Hamborg, at betale for Kongen til Grev Borchart af Barbye det Tækkekobber, H. M. havde faaet til Kronborg.

24 Juli, Haderslevhuus. Christoffer Valkendorf om Render til Posten paa Kronborg at bestille fra Gulland. S. T.

25 Juli, Haderslevhuus. Tolderne om at betale Jochim Skaatte, Raadmand i Danzig, en Deel Planker, Kongen havde bestilt hos ham. S. T.

2 August. Johan Taube om flere Bygnings Arbeider ved Kronborg og om Arbeidets Ophør, medens Sygdommen regerer, m. m.:

W. G. T. Wild, Att wij naadigst haffue fornummitt, huisz thu om wor bygnings fremgang ther paa wort Slott Kronneborg haffuer schreffuitt och ladett Osz wnderdanigst berette, Och som thu ther Eblandt tilkiende giffuer Att wdi en grund, som j haffue forethagitt att legge Aff thend Strand mur, som skall were paa Hiørnitt Emod Steenkisterne, er befunden noogle Spring Aarer, som haffue giffuit saa møgitt Wandt, Att mand for thend skyldt paa nogne Dage icke haffuer kundt Arbeide, Tha haffue wii førtt Osz ther om till Bethenckinde, om samestedtz icke skulle were saa Rig og sterck Wand Aar, Att thend kunde till bereedis och wdi Befestning Jndtagis, Saa the kunde were till forraadt, gaffn och forbedring paa Befestningen, Thi Bede wi thig och wille, Atthu med bygmesteren och Wandkonsteneren om thend legelighedt beraadslager och offuerweyer, Och ther som thett er saa Rigt och ferskt wand spring, Att thett till fordeell och fremtherff for Befestningen skie kand, Atthu tha forordner, Att same Spring wdi Befestning Jndthagis Och tilbiuder Osz ther om Ald Beskeedt. Effther att wii forfare, Att then Siugdom ther wdi byen, bode eblandt Arbeidtz folckitt och Anden Folck samestedtz fast formerer och thager offuer handt, Tha haffue wii Att befrøchte, Att wij ther Aff Endlich skulle foraarsagit wor bygning att opstille och Arbeidtz folckitt att forløffue, Och thett saa gierne med første som siiden wdi lengden och for silde Att skulle were Raadeligt, Saa haffue wii och ther Emod att betencke, Att thend grundt, till forne Strand mur eller till Anden mur och Arbeidt samestedtz er begyntt, Jcke end nu Ald lagdt er eller saa wiid kommen, Att Huisz, som lagdt och muritt er, io skulle aff Strand wand, Regen och wuedder wdi forstandende winther bliffue forderffuitt, Saa ther effther Jnthett ther paa bestendigt kund muris, Och Ald Arbeidt, som till thesz ther med er skeedt, skulle bliffue forgiefflig, Thi Bede wii thig och

wille, Atthu forfarer hoesz Bygmesteren, Om hand icke kand belegge och forware thend mur och grundt, som er Alrede lagdt och murit, Att thend kunde bliffue wskadt aff Strand Wand och Regn Wandt, Och ther som thett saa skee kand, Atthu tha lader hannom thett giøre, Och siiden forløffuer Arbeidtz folckitt med thend Beskeedt och Forthingning, Att the, naar Siugdommen ophører, thennom egien Jndstille, Dog Effther thu schriffuer, Att Brønden nu paa thett neste er ferdig, Atthu tha lader thend Aldellis ferdig giøre, Ther som thett och icke kand skie, Att forne Mur, Effther som thend nu er, kand bliffue forwaritt, Atthu tha giører thin yderste fliid, Att same Mur och grund woldt maa med thett Alderførste, mueligt er, bliffue saa wiidt wdførtt, Att Stranden- och Regen wand icke ther paa skulle giøre skade, Och naar thett er skeedt, tha Arbeidtz folckitt Forløffuer, Att Siugdommen eblantt thend forsambling icke skulle mere wdspredis och Bekreffttigis. Wij ere och naadigst tilfridtz, Atthu forløffuer Robbertt Steenhugger Att drage, huort hannom Løster, med hans Selskab, dog med thend forordt, Att hand skall sig egien Jndstille, naar siugdommen ophører, Och giøre Osz ferdige thend Skorsteen, som hand Osz Loffuit haffuer, med huis Andett, hand haffuer Att for Arbeide, her om wilt thu med Bygmesteren och the Andre fornemmist Handtuerckis Folck thale och beraadslaa, huad ther wdinden bedst till giørendis worder, Och dog haffuer thu Jndseende, Att wij wdi thett Arbeidt, som Alderede skiedt er, icke skulle thage skade och haffue giortt forgiefflig Omkostning, Och om Aldthingest will Osz Leiligheden med thenne Breffuiszere wor Dreng tilbage biude. Ther med etc.

Actum Hadersleffhusz 2 Augusti Anno 1583. S. T.

4 August. Christoffer Valkendorf om Brønden:

Wor synderlig gunst tilforn. Wij Haffue naadigist fornummit, huis j schriffue och wnderdanigist lade giffue tilkiende Om wor Bygning paa wort Slott Kroneborg, Och haffue Ether for Ethers Indseende och befordring ther wdinden naadigist Bethackitt, Och som j lade formelde, Att Brønden om nogle faa dage ther effther skulle bliffue Aldellis ferdige, Erindrendis, Att j therfore wille were fortencktt, huorledis Wij om thend Nørrenbergische Mester wille haffue forordnitt, Enthen hannom ther skulle giffuis hans Affskedt, Eller och hiid Offuer till Osz beskeedis, Tha haffue Wij tilschreffuitt wor Elske Johan Thaube wor Mand, thiennere och Embitzmand paa wort Slott Kroneborg, Att naar Brønden er med Alle forferdigett, hand tha med for Tholdere skall Affregne med forne Mestere, hannom ther effther Affbetalle Och giffue sin Affskeedt. Dog, effther Att thett will were fornøden, Att paa noggen thiid holdis En ther hoesz, som kunde hielpe och Egien ferdige, huis noggen Mangell och brøst sig kunde tildrage paa forne Brøndwerck, Tha haffue wij forne Johan Thaube tilschreffuitt, Att skulle handle med En aff forne Nørrenbergische Mesters Suenne, huilcken som er bedst therfore, Eller och med Bygmesteren, Murmesteren, Steenhuggerne eller Andett Arbeidtz folck, som Aldrede wdj Bestillinge ere, Om nogen eblantt thennom er, som will sig thett offuerthage, Att the bliffue wdj Bestilling och thienniste, Att haffue warethegt paa forne Brøndwerck, Bedendis Ether och begiere, Attj wille befordre, Att Effther same wor Naadigist Wilge och

Befalling ther wdinden forordnis. Efther som j och wnderdanigst er begierendis, Att wij wille were thillfridtz, Attj om En Monidtz thiid for Setj Michels Dag motte komme hiid offuer till Osz om Attskillige Bestillinge Att thale med Osz, Tha wille wij Ether naadigist icke forholde, Att wij icke Aldene er io well tilfridtz, Attj komme till Osz, Men Bede och Begiere thett Aff Ether, Attj till thend tiid, j selff forestiller, wille were hoesz Osz, Och skulle were Osz gandtz welkommen, Och j haffue ether her Efther Att Rette, Befallendis etc.

Actum Hadersxleffhusz iiii Augustj Aar etc. 1583. S. T

4 August, Haderslevhuus. Til Johan Taube om i Forening med Tolderne at gjøre Afregning med Brøndmesteren etc. S. T.

18 August, Haderslevhuus. Johan Taube om at bestille hos Steenhuggerne, at de hugger og færdiggjøre de Steen til de Porte, som skulle gjøres paa begge Sider op til Volden der for vort Slot Kronborg. S. T.

2 Decbr., Silkeborg. Johan Taube. Kongen svarer paa hans Forespørgsel, at Tømmermændene ikke skulle afskediges i de korte Dage, men vedblive at hugge paa de Pæle, der skulle sættes for Steenkisterne, og nedstøde dem. En Kobbertækker er kommen fra Hamborg, han skal arbeide paa det vestre Huus, over den lille Sal, — den anden Kobbertækker arbeider paa det andet Huus, over den store Sal. Saalænge der er Kobber nok, beholdes begge, i modsat Fald afskediges den fra Hamborg, dog venter Kongen, at Kobber skal ankomme fra Hamborg, hvortil det var ankommet fra Grev Bockardt, sendt til Lübeck og derfra hentes af Skibe til Helsingør.

Degnen paa Kronborg (Præsten er død, de 4 Sangere afskedigede) skal vedblive at vare paa Messeklæder og andet Tøi i Kirken. S. T.

2 Decb. Der bliver gjort endeel Kjøkkentøi, saa at Kongen ei behøver at transportere det med sig, naar han reiser fra Kjøbenhavn til Kronborg eller omvendt. S. T.

1584.

Fra Kjøbenhavns Teglgaard leveret 161,400 Skr. Muursteen til Kronborg Slots Bygning. De kjørtes til Bremerholm (316 Læs) og sendtes derfra tilskibs. Beløbet godtgjordes Kæmneren.

17 Janr. Johan Taube at fortinge om Nedbrydning af det

Huus, hvori Kongen havde sit Værelse, om Steenkisters Udsætning og Betaling til Mikkel Malers Enke:

W. G. T. Wij haffue forfaritt, huorledis thu med wore Tholdere ther wdi byen haffue forthingitt med fire Muremester Om thett husz ther paa wort Slott Kroneborg, wdi huilckitt wij haffue wor werelsze, Same huszis mur Inden och wden till att Affbryde, Saa thett kand ther effther med huggen Steen formuris, Effther som the Andre ere, med mere Arbeidt, som Thend schrifftlich forthegnelsze, thu Osz tilskicker om same forthingning, ydermere Jndholder och wduiszer, Och haffue wij Osz forne Forthingning naadigst ladett welbefalde, Bedendis thig, therfore och wille, Atthu fordrer ther paa, Att same Murmester, med thett første skie kand, same Arbeidt foretage Och thett framskynder saa møgitt, mueligt er, Att maa gaa for sig. Belangendis thend handell, som thu j lige maade giortt haffuer med Casper Thømmermand Om fire Steen kister att hugge och wdsette wden for the dre, Och therfore att skulle haffue for huer j^ct^ Daller, Tha ere wij om same handell och forthingning icke wbeneigitt, Dog Bede wij och wille, Atthu Hvorm tilbiuder Osz paa huad stedt, same fiij Steenkister skulle wdsettis. Siden wille Wij Osz ther om wiidere Erklere. Som thu Och wnderdanigst s tilskicker En Register, paa huisz Affgangen Michell Maller skall haffue lditt och for Arbeidett ther paa wort Slott Kroneborg, Giffuendis tilkiende, t hans Efftherleffuerske skall Anholde om Betalling for same Arbeidt, Tha, ffherdi Att thett sig beløber till En themmelig Summa pendinge, Och wij ike kunde nochsom Wiide Leyligheden om same Arbeidt, Før End wij thett sehett haffue, Wille wij, Att hindis bethalling skall bestaa, till wii komme tid offuer och om same Arbeide Nerwerendis kunde forfare . . . .

Actum Rye 17 Januarij Anno 84. S. T.

31 Janr. Mester Antonius, Bygmester, om Loftet i Droningens Gemak:

Frederich.

W. G. T. Wiid, Effther som wij med thig haffue foraffskeeditt, huorledis wij wille haffue giortt, forandritt och for Ordnitt hogborne Førstindis, r Kiere høstruis, Gemack ther paa wort Slott Kronneborg, Och wii forhempt haffue ther wdinden thig Att formelde, Att wij wille haffue Lofftit i same Gemack omgiortt och thend Dønnicken ther samestedtz Affskaf-t Och wdi thett att lade same gemack pernele wnder Lofftitt, saa som r egne Gemack er, Tha Bede wij thig och wille, Atthu Retter thig ther ffther Och aff same gemack Att wdthage the Dønnickett Bielcker, Loffte h Deeller Och wdi thett stedt Andre Lader Jndlegge, som till slig Perselen kunde were Bequem.

Actum Skanderborg thend 31 Januarij Ano 1584. S. T.

31 Janr., Skanderborg. Johan Taube spørges, om det Veir, der var den 30 Janr., har gjort nogen Skade paa Steenkisterne, der vare satte for Slottet, eller i nogen andre Maader; ligeledes spørger Kongen, om Muurmestrene have begyndt at

bryde paa Muren, hvor de hugne Steen skulle indmures, og hvorvidt de ere komne dermed. S. T.

11 Febr., Aakjer. Johan Taube skriver til Kongen, om der maa bestilles til Kronborg Bygning et Par Tusind Læster Kalk. Kongen har skrevet til Jacob Seefeld om at skaffe saa meget som muligt. Ligeledes skrives der til Arild Uggerup om i sit Lehn (Helsingborg) at lade bore og udhugge af den Skaanske Steen til Bygningen paa Kronborg og føre det til Ladestedet, hvorfra det kunde hentes. Fremdeles om c. 2000 Hjulbøre at lade gjøre, som da ligeledes derfra kunde hentes. S. T.

5 Marts. Johan Taube om Indlægning af nye Bjelker i det Huus, hvori Kongen havde sit Værelse:

W. G. T. Wiid, att wij haffue aff thin schriffuelse saa och aff wor Bygmester Anthoni berettning forfaridt, huorledis att the Bielicker, som ere wdi thett husz, wii haffue wor werellsze vdi paa wortt Slott Kroneborg, befindis att uere vdi endene, som vdi Muren er Jndlagdt, paa thett neste forrodnitt, saa att the endelig uill affthagis, och andre ny bielcker vdi thett sted Jndleggis, och att for thend skylld will fornøden gløris, att ald thend panelluerck, som er vdi wor gemack, will nederthagis, Och haffue wij ther paa giffuit forne wor Bygmester vnderrettning och befalling, huorledis wij ther medt wille haffue forordnidt, Saa thu aff hanum thett forfare kand. Bedendis thig therfore och wille, attu samme bygning mett yderste fliidt befordrer, och, huis som nedthagis schall, panelwerck eller andett, Attu therom befaller thenum ther mett forsiunlich att handle, Att saa møgit, mueligt uere, kunde bliffue beholden och vskamferit, att thett siden mett this ringer omkostning kunde egen brugis, hielpis, opsettis . . . .

Wambdrop thendt 5 Martii 1584. S. T.

1 April, Haderslevhuus. 10 Fade Viin indlægges i Kjelderne paa Kronborg. S. T.

5 April, Haderslevhuus. Der er bestilt Tømmer og Bjelker til det Huus paa Slottet Kronborg. S. T.

6 April, Haderslevhuus. Gert Rantzov faaer Bestillings- og Forlehningsbrev paa Kronborg. S. T.

7 April. Brev til Bygmesteren paa Kronborg, i hvilket Kongen yttrer sin Misfornøielse med flere Sager, m. m.:

Frederich.

W. G. T. Wiid, att wii forfare Aff Osz Elskel. Niells Kaas thill Thaarupgaard, wor Cantzeller, och Christoffer Vallckendorff thill Glorup, wor Renthemester, theris vnderdanigst vnderrettning, Huorledis atthu schall haffue ladet nedertage mesten parten muren paa thed hus, som ther paa nu Arbeidis paa wortt Slott Kroneborg, Tha haffuer thed ingenlunde weritt wor mening och willge, Att samme hus schulle i saa

maade nedbrydis, men Att aff muren paa samme Hus vdtagis saa møgit, som ringist schie kunde, thill thend huggen Steen vdi thet sted vdi samme hus Att formure, Saa och Allthingist thermett ther heden bearbedis, Att thett mett thett forderligst kunde bliffue fulldgiortt och forfærdigit, och icke att muren mesten mett Alle schulle nederthagis, som nu aff thig forthagit och scheedt er, Och kunde formercke thett aff thig i saa maade giortt och dreffuitt er, Atthu thermett arbeidit will forlenger och forhalle, Atthu kunde bekomme thes flere pendinge. Wii komme och vdi forfaring, Atthu vnderthiiden en eller tho gantze dage schall bliffue ther neder vdi byen och icke opkomme Att haffue thillsiun mett bygningen och Arbeidtz folckit, Huoroffuer wij uell kunde thillthencke samme wor bygning icke allene icke thilbørlig aff thig befordris, men och fast i alle maade att søgis ther vdi forhalling, Och therfore thig her mett wille haffue Aduarit och Allffuorligen foreholdit, Atthu endeligen er forthencket vdi forne wor bygning Saa att befordre och fremsette, Att thett hus, som nu arbeidis paa, Saa uell som Anden bygning ther sammestedtz endeligen mett alld vdi thenne Sommer wist maa bliffue forferdigit, Saa framptt thett icke skier, wille wii haffue thett en deell thin forszømmelsze och en deell thin forsettlig forhalling thillmelitt, Och thu tha uist therfore schall haffue thig wor wnaade att foruenthe Och befinde(r), Att wj theroffuer ingen behag haffue, huorfor thu thig ther med willde lade were saa anliggende, som thig wor naade eller wnaade kerer. Ephter wi och forfare, att thend huggen Steen och anden Steen och Brud aff thend gamble affbrotte Postey schall end nu were liggendis vdi graffuen, Tha bede wi thig och uille, Atthu samme Steen och grud mett tett første lader opthage och afføre aff graffuen, før end wandit bliffuer Støre, Sammeledis Attu och lader afføre, huis som aff samme Steen och grud er liggendis paa wolden, Saa ther, inden wij komme thid offuer, mett Allthingist maa bliffue ryddelig. Ther met schier wor Allffuorlig uilge och befalling, och thu tig her ephter haffuer Att rette.

Schreffuit paa wortt Slott Hadersslefflhusz thend 7 dag Aprilis 1584. S. T.

17 April, Haderslevhuus. Kongen forhører sig hos Gert Rantzov om, hvorledes det gaaer med Bygningen paa Kronborg, Posten etc. S. T.

25 Mai, Skanderborg. Gert Rantzov om, at Hertug Ulriks Kammer, der nu er færdigt, skal overdrages med det røde Klæde, der tilforn var i Kongens og Dronningens Kammer, var der ikke nok, maatte han udtage det andetsteds.

Der medfulgte Brev til Hans Spegel om at kjøbe Kalk. S. T.

11 Juli. Brev til Kjøbstæderne om Muurmestere at sende til Kronborg:

Thisze Efftersehreffne kiøpsteder finge breffue om nogen Muremestere Adt skulle forsende thill Kroneborg. Vt sequitur.

Sielland:	Juttland:
Kiøpnehaffn	Riibe
Kiøge	Kolding
Roskillde	Horszens
Kallundborg	Aarhusz
Slagellsze	Randers
Nestuidt.	Olborg
Skone:	Wiiborg.
Mallmøe	Fyen:
Landtzkrone	Otthensze
Lundt	Nyborg
Simmerszhaffn	Assens
Ydstedt	Medellfar
Wee	Suinborg.
Hellsingborg.	Stege.
Lolland och Falster:	
Nykiøping	
Stubbekiøping	
Nagskouff.	

Frederich etc.

Wor gunst thillforn. Wiider, effther som Wij haffue vnderhender the[...] bygninge her paa wortt Slott Kroneborg, huilcken wij gierne nu medt th[...] første willde forferdiget och fulddreffuen, Och wij thill thesz behoff beh[...] nogne flere Mure Mestere och Murkarlle, Tha bede Wij Ether och wille, A[...] strax, Ansehendis thette wortt Breff, Forschaffer hiid wfortøffuidt alle [...] Muremestere och murkarlle, som findis ther vdj Ethers Bye, aldelis ing[...] vndertagen, Saa adt the Jligen vden ald forsømmellsze eller vndtskyldi[...] Dag och Natt wspardt kunde thiid fremkomme paa forne forehaffuende b[...] ninge her sammestedtz adt tillhiellpe ad Arbeide och thend forferdige, W[...] uille lade giffue thennem thilbørlige Arbeidtzløn, Effter som thett sig b[...] Och Attj medgiffuer thennom, som j vdi saa maade fremsender, eth[...] schriffuellsze thill wor Leensmand her paa Slottidt, Osz Elske Gertt Ran[...] zow, wor Mand och thiennere, ther vdj formeldendis huer wiidt sit na[...] Ther medt skier wor Alffuorlige uilge och befallinge, thj lader thedt inge[...] lunde.

Schreffuidt paa wortt Slott Kroneborg thend xj Jullij Aar etc. Mdlxxx[...]

S. T.

28 Juli, Frederiksborg. Gert Rantzov om at handle me[...] Steenhuggerne om den Steen at hugge, som behov vil gjør[...] til det store Taarn, der som Kongen vil have sit Dre[...] Kammer og anden Værelse. Kan han blive enig med de[...] om en Betaling af 1600 Dal., da kan han slutte Acco[...] og lade Arbeidet gjøre. Ligeledes anmodes han om af Told[...] at lade betale det Værk til Vandet at udføre af Graven[...] imidlertid den Bygning paa den Postei, som endnu arbeide[...]

paa, haver været udi Bygning, efter den derom sluttede Accord. S. T.

28 Juli, Frederiksborg. Gert Rantzov om at lade Henrik Kleinsmed gjøre Jernbaand til de store Viinfade liggendes udi Kjelderen paa Kronborg, ligeledes da der til det Huus, som nu opføres, behøves en Deel Smedearbeide til Vinduer, Døre, Hængsel, Laase etc., at accordere med ham, for at faae det saa billigt, muligt er. Henrik Kleinsmed havde forlangt samme Betaling, som for lignende Arbeide til de andre Bygninger var givet ham, men som Kongen synes nu at være noget for meget. S. T.

28 Juli, Frederiksborg. Lydloff Petersen, Bøsseskytte paa Kronborg, faaer aarlig 40 gamle Dal. for at sørge for Vedligeholdelse og Reparation af alle Lysekroner, Lysestager, Brandjern etc., som er paa Kronborg, saavel i Salen som andetsteds. Nyt Arbeide skulde derimod betales ham særskilt. S. R.

29 Juli, Frederiksborg. Tolderne om at betale Kleinsmed Niclas Herman, der havde haft Bestilling paa et Jerngitter om Posten paa Kronborg, hvilken Bestilling senere var tilbagetaget, hvad han siger imidlertid, at han allerede havde udført af bemeldte Gitter S. T.

23 August, Kollekolle. Gjertrud Hans Rossenous fik Brev paa 6 à 8 Sk℔ Kobber at kjøbe og sende til Helsingør til Kronborg Bygnings Behov. S. T.

29 August. Søren Christensen, Stadskæmner i Kjbh., 100 Dal. paa Regnskab for Muursteen, der vare leverede fra Kbhvns Byes Teglgaard til Bygningen paa Kronborg. Den 18 Septbr. ligeledes 200 Dal.

30 August, Frederiksborg. Lauge Beck om, da Kongen havde tilskrevet Christoffer Valkendorf om at sende saa mange Muursteen, muligt er, til Kronborg, men det kan hændes, at Vind og Veir forhindrer Tilførslen søverts, da at være forberedt paa at lade Kongens og Kronens Tjenere til Roeskildegaard, som boe nærmest Kbhvn., hjælpe med hver at bringe et Læs Steen til Kronborg. S. T.

30 August, Frederiksborg. Tolderne om, da Jørgen Laurenwolff, der havde gjort det Kobberværk til Posten paa Kronborg, fordrede hos Kongen en Summa Penge, han endnu havde

tilgode, at undersøge nøie denne Sag, og, hvis hans Fordring er rigtig, at betale den af Tolden. S. T.

8 Octbr. Christoffer Valkendorf om en Kumme til Posten.

Frederich.

W. s. G. T. Wilder; att wij tilskicke ether her hoes en Skabelun en Kompt, wij tiill en post wille haffue giort, Bedendis ether och naadig begere, Atti forschaffe wor boszestøber, Mester Gert, saa megin meszing, som hand ther till behøffuer, och hannum tilsiger, hand ther epther mett thet første forethager, thersom hand ellers kand, samme Kompt paa thet Konstligst att giøre vdi form och lenge, som thette fortegnit er. Fra thet graat er anstregen, huilchit] schall were Steene werck, och siden op och gantz vd saa megit, som er met guld faruit, och thett paa the wandhull och poster och anden form och maner vdi alle maade, som bemelthe Skabelun vduiszer, och wille hoes hannom befordre, hand thett mett thett fordorligt och mueligt, som schie Kand, forferdiger. Ther mett etc.

Actum Kroneborg thend 8 Octobris Aar 1584. S. T.

16 Octbr. »Dro ieg tyl kronbor igent, samme dach fortyncbget ieg met büchmesster dette huss for 6 tussen daller.«

(Fr. 2 Almanak.)

Fortingningen med Bygmester v. Oberg lyder saaledes:

Wii Frederich thennd Andenn etc. Giøre Alle witterligtt, Att wii Naadigst haffue giordtt thenne Epther[ne] forthingning och Affskied mett wor Bygmester Osz Elskl. Anthonnis von Oberg Om, hues Som End nu Rest huad hanns Handtuerck Belangendis, att skulle forarbeydis, Enthenn Dennickis Eller muris Eller Anderledis giøris her paa wortt Slott Kronneborg Och paa Woldenn och Posteyeen her Sammestedtz, Saa att hand først och mett thett fordeligste skall fuldferdige giøre Aldt, hues som End nu fattis paa thett Husz, som nu Arbeidis paa, Enthenn Att mure Eller Dennicke Jndenn husze Eller wdenn husze, Jnthett wnderthagitt. The Thue Thorn paa huer Ende aff samme husz mett Thrapper, Skorstenne och gauffle, Begge Wectergange om for[ne] Husz mett Klinckertt och Seementt, Thiszligeste ochsaa Huad som Er att flore paa for[ne] Husz, bode wdi kamrene och paa lofflhed, Huor som att floris behoff giøris, Eller och huad som skall Steenleggis, Oc huad anditt ther er, were Eller forfalde kannd, Som paa Eller till samme Husz att skulle muris, Eller dennickis, Eller J Andre maade forarbeidis, Thett mett yderste thro och flid att skulle] aldellis forferdige. Sammeledis ochsaa att skulle ferdig giøre aldthingist och paa Alle steder fra thend første Portt aff och Emellum the fire porthe, Ligesom wii thett self wille haffue, Saa och vdi thennd Store Rundeelle, nu Er byggett, Thennd wnderste deel lade Anuerppe och huid giøre Och thend Øffuerste deell Dennicke och tillfly paa the bedste maade. Jtem Ett liditt Wagtthusz att opsette wed the fire Porthe lige som thett anditt, ther Allerede staar. Thernest ochsaa att skulle legge thend ganske Posteye mett Sement och Klinckertt Saa well som och Woldmurenn offuer Alle huelinngernne, hvor Be-

ff gioris, Saa att the Ere och bliffue well foruarede. Ochsaa thett Lyst-
sz att skulle opsette paa thend Nye Posteye ligesom thend paa Strand
stienn, Jtem och att skulle giøre En Rende Aff god sterck Muer, Som
nditt kannd haffue sinn wdflod Aff. Sammeledis allt Brystwernitt att
ulle opsette och fuldferdig giøre lige som thend, ther Er Allerede opsatt
h ferdig. Thernest ochsaa att skulle giøre wor gang fuld vdferdig med
nnd Porthall paa Posteienn Och wor himmelig ganng Att skulle J lige
ade, hues ther paa End nu fattis, Huelffue, paa bedste maade Dønnicke
h offuer Altt Røddelig och fuldfærdig giøre, Saa och ther, som mand
r først wd aff samme Himmelig gang, Att skulle legge mett Klinckertt
h Seementt Jndtill Stackecht. Jtem Och Alle Skillerum J begge Huelff-
ger att skulle ferdige giøre, Skall hannd och Ald thennd Brøstwernn
enn for Slotted frann thennd store steenn och Jnd till gangenn ferdig
re, Och huad mere wdi thennd Nye bygning behoff Er att giøris Och Jcke
her wdi formelditt, Skall forne Anthonius Dog I lige maade forarbeide
forferdige, Och haffuer hand wnderdanigst loffuitt, tillsagtt och siig for-
hthett Aldt samme Arbeid Aldelis paa Egne omkostninge, baade mett
remestere, Steenhuggere, Som behoff giøris hosz Muremesterne att holdis,
n Dønnickere, Plidtzfolck mett Plidtzfougitt, Plidtzfolcks Skriffuere Eller
in Folck, som hand ther till skall och will bruge, med største flid och
dskibelighett och paa Allerbedste maade att wille och skulle Indenn Sctí
ns Dag nu først kommendis vdi thett Allersenniste Saa forferdige, Att
t aff Andre forfarne byggemester Eller Muremestere, Som ther till kunde
me Eller bliffue fordritt, kand kiendis for gott och bestendigtt Arbeide,
hersom hand will Andtsuare och stande ther fore till Rette, Om hanns
t befindis. Hues Steenn och kalck, hand behoff haffuer till samme Ar-
de, skall hannd selff her for slottid lade anname, Menn hues leer och
nd belannger, som ther till kand behøffuis, thed wille wii lade hanum
re paa wollen. For aldt forne Arbeide paa Egne Omkostninge, Epther
forutt staar, att giøre och forferdige haffue wii beuilgitt, Loffuit och
gtt Och nu mett thette wortt obne Breff Beuilge, louffe och tillsige Att
e Naadigst giffue och fornøyge forne Anthonius von Oberg offuer altt
vdi Enn Summa Sex Thusind Daller, Enn Ehere kledning och Monnitz
dinge paa sin personn, saa som hannd till thesz haffttt haffuer, Emedenn
me Arbeide paastaar, Och wille wii aff forne Summa pendinge, Epther
denn som samme Arbeid haffuer fremgang, Och naar Arbeiditt offuer altt
endiglig gjordtt och forferdigitt Er, Tha, hues ther aff till thend thid
nd hanum Restere, Aff wor Thold her sammestedtz Naadigst lade hanum
egge, fornøyge och Affbethalle, Att wii thett saa mett forne wor bygme-
forthingitt, forhandlitt, Naadigst beuilgitt och foraffskleditt haffue. Thesz
Windiszbyrd haffue wii laditt Thrøcke wort signett paa thette wortt
f.

Actum Kroneborg 16 Octobris Aar mdlxxxiiij. S. R.

25 Octbr., Kronborg. Peder Echer, Hofskrædder, aarligen forfærdige en Klædning for Vagtmesteren og Profossen paa onborg ligesom de, Drabanterne pleie at bekomme. R.

28 Octbr., Kronborg. Lauritz Nielsen ansættes som Degn og Kirketjener paa Slottet Kronborg. 8 gamle Daler, 10 Al. Engelsk og Foerdug til Klædning, 5 Al. Sardug, 5 Al. Lærred og 4 Daler til Kostpenge (maanedlig). S. R.

27 Novbr., Frederiksborg. Gert Rantzov om en Vandkiger, der sendes til ham for at kunne lægge Renderne, og som muligen kunde blive der for at have stadigt Tilsyn dermed. Gert Rantzov skal accordere med ham derom og lade Kongen det vide, at hans Bestillings Brev da kan blive udfærdiget. S. T.

1 Decbr. Fortingning med Peter v. Brøßell om Steenhuggerarbeide til Kronborg:

Wii Fr. 2. Giøre Alle witterligt, Att, Epthersom wij nu wed Osz Elskel. Giertt Randtzow, wor mand, thienner och Embitzmand paa wortt Slott Kronneborg, haffuer ladltt handle och forthinge mett thenne Breffuiszer Petter von Broszell, Steenhugger, paa hans Egenn omkostninge och wnderholding att skulle forethage, hugge och forferdige Epther^ne^ Arbeid wdi Steenn till Bygningen paa for^ne^ wortt Slott Kronneborg, Som Er først En Skorsteenn aff huggenn Steenn Offuen Offuer Hogbornne Førstindis wor kiere hustruis Kammer, Som Herthug Jndenns aff Meckelborgs Gemach skall werre; Noch Femb Skorstenne, Som skulle forferdigis och leggis mett Berger steenn och lister omkring; End alle the wyndue vdi wor Windellthrappe Och wdi thett Runde Thornn op till Hogbr^ne^ wor kiere hustruis gemach mett huggen steen Att Jndlegge och ferdig giøris; Item Hues lister och Piller, som fattis paa huszitt Jndenn till gaardenn, skall ferdig giøris bode offuen och Nedenn mett Anditt, hues ther paa fattis; Jtem Enn Kiellerhals att ferdig giøre mett thrappenn wdi Smørkiellerenn wnder Gallrindenn; Jtem Thre Skorstenne att ferdige giøre mett huggenn steenn, Thend Enne wdi Hogbr^ne^ wor kiere hustrues Kammer, Thennd Anden wdi Skriffuerstuffuen och thend thredie wdi Fadeburss stuffuen att forhøyge op Egiennum thagitt mett huggennsteenn; End the mursten, som fattis wnder Rendenn vdi Wechtergangen paa pladtzen till Borgegaardenn; Jtem En Skiermschiltt offuer huszpillerenn paa wor Trappe; Jtem En dør gerichtt Jndeun och wden Rent mett huggen steenn lige saa giordtt, Som thett Andit, ther staar hosz thett store Thorn, som mand gaar till wechtergangenn; Jtem att hugge och ferdig giøre Saa mange astrag, som Endnu behøffuis att giøre wdenn for wortt och Hogbr^ne^ wor Kiere hustruis Cammer; Jtem saa mange Astrag, som behoff giøris vdi wortt Kiøckenn paa thett store wortt Thorn; Jtem wdi brøggers och Bagers och Att forhugge saa mange Astrag och att legge, som ther behoff giøris; Jtem Selff att holde the Thuo Steenhuggere, som Bryder steenn offuer J Steengraffuenn; End skall thuende smaa gauffle giøris paa wortt Thorn mett Listernne wnder; Noch Ett Lysthusz paa thend nye Ridder Postie mett En Skorsteenn vdi, Reentt huggenn baade Jndenn och wdenn mett thed munster, som paa thend Andenn Rund-

deell staar, och gullitt mett huggitt astrag lige wnder thett munster, som thett Anditt husz bode Jndenn och wdenn; End ett waehtthusz Att giøre, som skall staa thuertt offuer thett Anditt, som ferdigt er giordtt, Och were wnder thend same maade och skick, som thed Anndltt; Jtem Ald Steenn att tillhugge, som till Brøstuertz behoff giøris offuer altt paa thennd Nye Runddell frann thett sted, som Brystuernitt nu Slipper Och till som thett wedthager, vdi Alle maade Epthersom thend Anden brystuern Er; Saa och thennd brystuernn paa thend wor forborgene gang paa bode sider Jnd till thend gambell mett sinne lister och fuldferdighett; End Brystuernn att forferdige paa thend siide wiid thend store steenn Jndtill thend lille Runddeell, Epther som thend beseglitt och wnderskreffne Seddell, hand ther om fran sig giffuitt haffuer, formelder och wduiszer, — Tha haffue wii naadigst loffuitt och tillsagtt och nu mett thette wortt obne breff loffue och tillsige for samme Arbeyde till gode Reede att wille lade giffue och fornøyge hanum Thuo Thuszing gamble daller, Huilcke wore Thollere wdi wor Kiøpsted Helzsingøer paa wore wegne skulle hanum Aff Thollenn samestedtz, Epther handenn och som hanns Nottorfftt fordrer och Arbeydltt haffuer fremgang, fornøyge; Och Epther wii mett En Anden, wor Steenhuggere Hermand, haffuer J lige maade forthingitt Ett Anseenttlig Arbeide, Tha wille wii thenum huer Saa well forne Petter von Broszel Som forne Hermand haffue Allffuorlig foreholditt och strengeligen forbøditt, att the Jcke skulle locke arbeitz folcked fra huer Andre Entheenn himmelig Eller obenbarlig, paa thett wortt Arbeid Jcke skulle bliffue forsommitt, Eller och the thett till wndskylling skulle haffue att foruende, Om thett for theris forsommelsze offuer Rette thid forholdis Och for andenn wbeleylighett ther offuer Jndfalde kunde, Saa frambtt thett bespørgis och nøygachtig beuiszis Kannd, Tha skall thend, thett giør, haffue sig wor høygiste Wnaade och straff ther fore att formode Och Offuer thette miste sinn Bethalling, Att wii thett saa om forne arbeid mett forne Petter von Broszell forthingitt, Beuilgitt och Affskeditt haffue, Thesz till windiszbyrd haffue wii ladltt thrøcke wortt signett paa thette wortt Breff.

Actum Frederichsborg 1 December A° 1584. S. R.

1 Decbr. Fortingning med Herman Gierdtsen om Steenhuggerarbeide til Kronborg:

Wij Fr. 2. Giøre Alle witterligtt, att, Epthersom osz Elskel. Giertt Randtzow, wor mand, thienner och Embitzmand paa wortt Slott Kronneborg, haffuer nu paa wore wegnne giordtt En handell och forthingning mett thenne Breffuiszer Hermand gierdtzenn, Steenhugger, om nogenn arbeide till bygningen paa forne wortt Slott Kronneborg paa hanns Egienn omkostning och wnderholdning att skulle forethage, hugge och forferdige, Som Eptherfølger, først paa wortt Thorn, som skall staa op offuenn Rendernne, och theris Eerckethrue, som Er offuer Petter von Brøszells forthingthe Arbeyde, Epther thett munster, som Er paa wor thend store windelthrappe mett En skorsteen wdi, Och skall Reenhuggis bode Indenn och wdenn; End Sluff Thag wyndue och gauffllenn mett och Rentt huggitt bode Jndenn och wdenn, Och the Siewanghe altt Reenhuggitt bode Inden och vdenn; Huer Thag uyndue xiij fød bred, och wnder thagitt xxiiij fød høygtt, Och wndenn thagitt skall were

wngeferlig vj fod mindre Eller mere wnder Knoppe, Epther som thett will skicke och paszomere sig; Jtem Dronningen Thornn End Ett gemach høyger were wnder wechtergangen mett lister, Render och Eerckethrue, Ther Epther skall thett ferdig gløris mett wechtergang och Alle sidtz lige som thed Andit lille Thornn, som kallis Kackelborg, Reentt huggitt bode Indenn och wdenn mett Trappe och Altt; Och Att thette forne att forferdige, hues steenhuggere Arbeide Er belangende, wnderthagitt hues mett blye att forfeste Jeren kramperne mett, Thed skall mester Anthonius lade forferdige, Epther som thed wnderskreffuen Seddell, hand ther om frann siig haffuer giffuitt, formelder och wdulszer, Tha haffue wij naadigst loffuit och tillsagtt och mett thette wortt obne breff loffue och tilsige for same Arbeide Epther handen, som thett gaar for siig, och Naar thett Er altt forferdigitt, som thett siig bør, till gode rede att wille lade giffue och fornøyge forne Hermand gierdtzen Ett Thuszinde, Otte hundrede gamble Daller, huilcke pendinge wore Thollere wdi wor Kiøpsted Helszingøer paa wore wegne skulle hanum aff Thollenn sammestedtz fornøyge. Och Epther thi etc. [Ligesom Contracten med Petter v. Brøszell].

Actum Frederichsborg 1. Decembr. 1584. S. R.

2 Decbr., Frederiksborg. Christoffer Valkendorf om at lade gjøre 2 Sæt Kjøkkentøi, hvoraf det ene kunde være i Kjøbenhavn, det andet paa Kronborg, saa at Kongen ikke behøvede at flytte saadant Kjøkkentøi med sig, naar han reiste fra det ene til det andet af disse Steder. (Lister paa dette Kjøkkentøi findes hosføiet.) S. T.

7 Decbr., Frederiksborg. Gert Rantzov om at skaffe Kleinsmed Henrik 6 Sk$\mathfrak{A}$ Jern til Baand om de store Viinfade, saa at samme Arbeide maa gaae for sig. S. T.

23 Decbr. Hans Lindenov om Bergensteen at forskaffe og sende til Kronborg:

W. G. T. Wiid, Att wii endnu behøffue thill wor Slott Kroneborg Aff thennd Bergenstien, som brugis thill Skorsteenn, Thi bede wii thig och wille, Attu Forschaffer osz Aff samme steen saa møgen, som ett Skib paa xl Lester kunde drage, Och thend epther Handenn, med thett allerførste skie kand paa for Aaritt, Enthen med huis Skibe, som ther fra Segler, thill ballast paa samme Skibe Forschicker thill Kroneborgh eller och Frachter Skibe ther thill, thend kand fremføre, Saa thend wist och wforsømmit paa for Aarit maa thid komme. Ther mett etc.

Actum Anduordschouff thend 23 Dec. 1584. N T.

1585.

7 Febr., Frederiksborg. Christoffer Valkendorf om til Pæle, der skulde nedsættes foran Steenkisterne, at de ikke skulle skades af Iis, at forskrive fra Norge, Bleking og Gotland 100

Tylter 15 à 16 Al. lange Træer og siden, naar de kunde være huggede, lade dem hente. Ligeledes, saasnart Søen bliver aaben, sende Skibe efter Gullands-Steen, at Arbeiderne paa Kronborg ikke skulle opholdes til Skade og stor Omkostning. S. T.

18 Febr. afgaae Breve til flere Lehnsmænd i Norge om Tømmer at nedsende til Frederiksborg og Kronborg Slottes Bygnings Behov.

2 (9?) April. Tolderne om Rothgieterens Tilgodehavende for Brønden:

Frederich.

W. G. T. Viider, Att thend Rottgiezer aff Nørenberg, Som haffuer giort thend Brøndwerck paa wort Slott Kroneborg, haffuer vnderdanigst ladet giffue Osz thilkiende, Att hannum End nu schall Restere och thilkomme hoes Osz En Summa pendinge, Aff huis hand haffue schulde for samme Arbeidt. Thi bede . . . [at betale hans Søn, der kommer paa Faderens Vegne, baade dette og nogen Reparation, G. Rantzov havde ladet foretage ved Brønden].

2. (9) April 1585. S. T.

15 Mai betalt Claus Huidt, Guldsmed og Borger i Kbhvn, 2 Dal. for 2 Kobberplader, han forgyldte med K. M[s] eget Guld, som skulde opslaaes paa Kronborg Slots Port.

27 Juni, Frederiksborg. Frederik Leiel, David Hansen, Morten Jensen og Niels Henriksen, Toldere og Toldskrivere i Helsingør, at betale en Sadelmager af Kjøbenhavn for en Deel Arbeide til Rustvogns Hestene, som ere brugte til Bygningen paa Kronborg Slot. R.

11 Juli, Frederiksborg. Jørgen Brenner Bestilling som Seiermager —, aarlig 30 Dal., 4 Dal. Kostpenge maanedlig og en Hofklædning, — derfor skulde han besørge Reparation etc. af alle de smaae Seierværker, der staae paa Kronborg Slot (nyt Arbeide betaltes særskilt) og daglig stille det store Seierværk paa Slottet, at det altid ganger ret efter Solen. S. R.

31 August, paa Jagten udi Merren. Gert Rantzov fik Tilladelse til at antage 5 Spillemænd, der ere ankomne til Kronborg (20 Dal. til Besoldning, en sædvanlig Hofklædning og deres Kost paa Slottet), hvis de vare bedre end de Huusmænd, der vare der. 2 af disse skulde sendes til Frederiksborg. S. T.

28 Septbr. Gert Rantzov om Kirken:

Frederich.

W. G. T. Wiid, Att Ephersom thu Lader Ehrindre om, huis som paa the Pillere Saa och vdi Andre maade vdi Kirckene ther paa Slottit schulle for Arbedis, Att wij ther om wor Naadigste wilge och Mehening, huorledis wij thett wille haffue giort, wille thig thilbiude, Tha bede wii thig och wille, Atthu mett thett Allerførste Lader fore thage Att thilhugge Pillerne mett Rieffer, Som thett paa thett Sierligst och beste maade giøris kand, Och Atthu i Liige maade hoes Snedkerne forordner, Att the foer thage thett threuerck, Som wdi Kirckene Arbedis schall, Att giøre och for Arbede, Epther som wij thilforn ther om thallit och Angiffuit haffue, Och thilsiger, Att the samme Arbeidt paa thett flitigste og bedste maade, som the giøre Kunde, giører och for Arbiid, Att thett ochsaa mett thett fordligst Kunde bliffue forferdigit. Ther mett etc.

Actum Anduorschouff thend 28 7bris Aar 85. S. T.

28 Septbr. Gert Rantzov om Tapeterne:

Frederich.

W. G. T. Widt, Att Osz Elskel. Thyge Brahe thill Knudstrup, wor Mand och thienner, Vnderdanigst haffuer Ladit giffue Osz thilkiende, Huorledis Att hand haffuer wdi Sinde Att wille Lade nogett Synderligt vdgaa om fremfarne och Affgangne Koning vdi Dannemarck Epther thend Maner, ordning, Contrafeye och schick, Som paa thett Thapetzerij, wil haffue Ladit giøre paa wor Sall ther paa wort Slott Kroneborg och forordnit, Vnderdanigst therfore begierendis, Att wij Naadigst wille vnde hannem Att mothe bekomme fremfarene Koningers Contrafei, Epther som the ther findis Aff Conthrafeiett, Huilckit wii hannem Naadigst icke wille benechte, Bedendis thig therfor och wille. Att naar hand thig ther om besøgendis worder, Thu tha befaller wor Conthrafeyer ther sammestedtz, Att hand mett første Leylighedt mett fliid Affritzer Alle Koningers Conthrafeier, Epther som the paa bemelthe Thapetzerij Ere forordnit och forefindis. Thisligist bestiller Att Affschriffuis the Dansche och Thydske Rim, Som ther om giortt er, Och for^{ne} wor Contrafeje Er thilstillitt, Att for^{ne} Thygge Brahe thes bedre sig ther Epther Kunde haffue Att Retthe. Ther mett etc.

Actum Anduorschouff thend 28 7bris Aar 85. S. T.

29 Septbr. Gert Rantzov om Bygningen paa Kronborg, der næsten er færdig:

Frederich.

W. G. T. Wild, Att som thu om wor bygnings Leylighett Vnderdanigst haffuer Ladit giffue Osz thilkiende, Att ther mett haffue haffdt themmelig fremgang, Saa Att nu huad Snedker Arbeidt, Muremester Arbeid, Dønnicker, Mallere Arbeidt, Kobbertheckning belanggendis Er paa thett neste Aldellis ferdig, Saa thu therfor for gott Anseher Same Slags handtuercks folck Att Lade Affthacke paa nogle faa ner, Som Kunde och schulle brugis ther wid Slottit mett huad Smaa pluch Arbeidt, Som forfalde Kunde, Vnder

huilcke thu thend Ene Kaaber thecker halffuer Affthackit, thend Anden beholder thill thett Arbeidt, Som nu Er thilbage Staaendis, Thisligist thend Maller Claus och thend Dønnicker Pether Ochsaa schall haffue Affthackit, Mehener ochsaa, Eptherdi Dagen nu Kortis io mere och mere, Att therfor Snedker Arbeidt, Som vdi Kircken schulle giøris, bedst Kunde opstillis thill thend thiid och Leylighett, Att Kunde Affthackis paa En, thoe Eller thre Suenne ner, Som Jesper Snedicker hoes Sig Kunde beholde, Huor om thu vnderdanigst Jndstiller thill wor bethenckende och Naadigst Ercklering. Tha haffue wij Osz Althingist naadigst Ladit well befalde, huis thu Osz i Saa maade haffuer Ladit forstaa och thilkiende giffue, Bode om wor bygnings fremgang och om thett handtwercks folckis Affthackning, Som nu mere wid Arbeidett icke behoff giøris, Meden om thett, Att huis Snedcker Arbeidt, Som wii wille haffue forethagit och giortt vdi Kircken, schulle opholdis thill paa for Aarit och Snedckerne Afftackis, Therom haffue wij thend bethenckende Att befrechtendis Kunde were, thersom the Snedcker och Bildsnider, som nu Ere ther wdi bestilling och thienist. bleffue Affthackit, Skulle the Eller thieris Liige paa for Aarit icke saa well were widt handen Att bekomme, Offuer thett saae wij och gantz gierne, Att samme Arbeidt saa well som thett Andett Kunde mett thett forderligst bliffue giordt, Och J saa maade forne wort bygning ther paa Slottit bode mett Jndbygning och Vdbygning, Epther som wij Osz ther om haffue foresett, Att Kunde bliffue En gang mett Alle forferdiget, Sehe therfore for gott An, Att Snedkerne bliffue wdi thieris bestilling och thiennist, Och thett Arbeidt, som vdi Kircken giøris, schall mett thett første forethagis, Epther som wij thig ther om thilschuit haffue, Och Att the Enthen Kunde wid Liusz forlenge Dagen och theris Arbeidt, Eller thett vdi thigning Dagens Leylighett mett thennom Att Kunde berammis och Achtis. Thi bede etc.

Actum Anduorschouff thend 29. Septembris Aar 1585. S. T.

22 Octbr., Antvorskov. Tolderne om at betale 111 Sk℔ Jernkugler til Arkeliet paa Kronborg. Ligeledes bestille og betale 20 Sk℔ halve Kartove-Kugler, rødt Klæde til at overdrage nogle Kamre og Gemakker med, saameget rødt og guult Klæde, som behøves til 12 Pligtskarle, som Vi ville have eens klædte og holde der paa Slottet Kronborg. S. T.

1586.

29 Januar, Kronborg. Jørgen Brenner, Seirmager, faaer Lønnen forhøiet til 40 Dal. S. R.

29 Januar, Kronborg. Tolderne at give Bygmester Antonius v. Obergen 100 Dal, som Kongen forærer ham, og Valentin Graver 100 Dal., fordi han havde fyldt de Huller, som vare imellem Brokarrene der for Slottet. S. T.

29 Januar, Kronborg. 5 Taarnmænd ansættes paa Kronborg Slot; de skulle Aften og Morgen til bestemt Tid, lige-

ledes før Middags Maaltid og Aftens Maaltid og ellers, naar de tilsiges at opvarte med deres Instrumenter og Spil, lade sig høre og bruge. Mesteren skulde have 30 Dal., de andre 4 hver 20 Dal. samt 10 Dal. for Hofklædning. S. R.

29 Januar, Kronborg. Didrik Thønnesen ansættes som Muurmester at have Tilsyn med Bygningen hans Profession belangende, 1 à 2 Gange eller flere, især i Regnveir, at gaae op paa Gallerierne paa Slottet, paa Lofterne og paa alle Taarnene, Runddelene og Hvælvingerne og alle andre Steder, hvor tænkes kan. Aarlig Pension 50 Dal., istedetfor Hofklædning 10 Dal. Naar han arbeider hver Dag 12 ß. S. R.

29 Januar, Kronborg. Lignende Bestilling for Henrik Petersen paa 30 Dal. S. R.

29 Januar, Kronborg. Lignende Bestilling for Paaske som Tømmermand, 60 Dal. og 10 Dal. for Hofklædning, 10 ß daglig naar arbeides. S. R.

29 Januar, Kronborg. Lignende Bestilling for Thomas Billedhugger, 40 Dal. og 10 Dal. for Hofklædning, 12 ß daglig naar arbeides. S. R.

29 Januar, Kronborg. Lignende Bestilling for Bernt Kobbertækker, 20 Dal. og 10 Dal. for Hofklædning, 8 ß daglig naar arbeides. S. R.

29 Januar, Kronborg. Lignende Bestilling for Bernt N. som Muurmester og Steenhugger, 30 Dal. og 10 Dal. for Hofklædning, 8 ß daglig naar arbeides. S. R.

29 Januar, Kronborg. Evert Sigvardsen Kandestøber Bestilling ved Kronborg at have Tilsyn med Brøndværket samt støbe de fornødne Render. Aarlig Pension 70 Dal. S. R.

29 Januar, Kronborg. Ligeledes ansættes 12 Pligtskarle til alt forefaldende Arbeide, — aarlig 8 Dal., 6¼ Al. rødt og guult Engelsk og 8 Al. Foerdug samt Underholdning i Borgestuen paa Slottet. S. R.

29 Januar, Kronborg. Jesper Snedker ansættes paa Kronborg, han skal have Tilsyn med alle Gemakkerne, reparere Alt, hvad der henhører til hans Profession, andre Mangler, der ikke høre til hans Profession, skal han lade Lehnsmanden vide, ogsaa have Tilsyn med Tapetseriet, der er gjort til den store Sal, lille Sal og andre Gemakker, og holde dem rene og i god Forvaring — derfor aarligen 200 Daler. S. R.

7 Febr. **Jochim Leist om en Blæsebælg, Kongen vilde have fra Frederiksborg, men som Jochim Leist ikke vilde undvære.**

Frederich etc.

Wor gunst thilforn. Wiid, Att som Wij thig haffue thilschreffuit om thend Blasbalck och Ambolck, Som Er wdj wor Segermagers Cammer ther for wort Slott Frederichsborg, Att schulle hiid schicke, Saa fornemme Wij, Samme Blasbalck icke End nu Att were fremkommen, menn thig Att haffue Suarit paa wor Schriffuelsze, Atthu thend therfra icke wille ombere, Epther Atthu En Anden thiid schulle wdj thet Sted Lade giøre En Anden, naar wij thiid komme och wille haffue ther En, Saa wilde wij gierne wiide, Om thu samme Blasbalck haffuer bekostitt och Aff thin Egen bethald Eller icke. Eller om thu En Anden schulle Lade giøre, Nar wij nogen wille haffue ther, Om thend tha Aff thitt Eller wort schulle bekostis, Eller om nogen thig thill wor formunder haffuer satt Att forschriffue Osz, huad wij Aff wort Egit wille haffue giort Eller Ladt, Thi wij holde thett therfore, Att Effther wij Selff haffue Ladit bèthalle och koste samme Blaszbalck, maa osz were frij fore thend Att bruge Enthen ther Eller her, huor wij wille, Saa friit som wij och mehene osz Att were gantz Frederichsborg och huad ther Er Eller thilligger hiid Att forandre, om thett Osz saa befalde, Vden thu haffuer thend bescheedt, Attu Er thilschickit Att were wor formynder Eller forualter, Att forschriffue Osz, huad wij giøre och Lade schulle. Thi Bede Wij thig och wille, Atthu forne Blasbalck Strax wforsømmit hid schicker, Wiidendis thig Entlich her Epther Att Retthe, Ther mett scher wor Befalling.

Actum Kroneborg thend vij Februarij Aar etc. 86. S. T.

1 April, Kronborg. **Hans Conrad Brev om at være Kromand i Lundegaarden for Kronborg.** S. R.

1 April, Kronborg. **Tolderne om at forstrække Kromanden i Lundegaarden her for Slottet 100 Daler.**

22 Mai, Kronborg. **Christoffer Valkendorf om at gjøre Afregning med Jacob Seefeld for Leverancen af Kalk (fra Mariager).** Til Kronborg var leveret 2733 Læster 4 Tdr. Kalk, til de andre Slotte Haderslevhuus, Koldinghuus, Skanderborg, Aalholm og Odense en stor Deel Læster, saa at han, efter at de 3000 Læster, han skyldte Kongen, vare fradragne, endnu fik tilgode for 1605½ Læst. S. T.

23 Mai, Kronborg. **Christoffer Valkendorf til Kronborg at forskikke 400 Alen rødt Engelsk til at overdrage Hertugen og Hertuginden af Meklenborg deres og andres Gemakker med.** R.

13 Juni. **Thomas Billedhugger Bestilling paa en Altertavle til Slotskirken:**

W. Fr. Giøre Alle witterligtt. Att wii nu Naadigst haffe Beuilgitt och giordt Enn handell och Forthingning mett thenne wor Breffuiszer, wor Thienner,

Thomas Bildthuger wdi saa maade, Att hand haffuer Loffuitt och tillsagtt Att wille och skulle, paa thett Allerflittigste och Konstrickst, giøre och Forferdige Osz Enn Althar Thauffle till Kirckenn her paa wortt Slott Kronneborg aff goed Allebaster Dudsteenn och Marmelstenn, wdi Alle maade Eptherssom thennd Patronn, hanum therom tilstillitt Er. wduiszer, och Bedre Och Icke werre, Och Fløgenne till samme Altar Thauffle skall hannd Lade giøre Aff Thre, Thenum lade wdskiere och paa bedste maade Forgylde, Och skall hand selff Forschaffe siig, paa Egne omkostning, Baade Albaster, Thudsteenn och Marmelsteenn, Och ald hues Andenn Deell, som till same Thauffle behoff Kannd giøris, dog hues her Findis nogenn Allabaster, som Osz tillkommer, till for^ne Arbeid Kannd were Thienlig Eller och Dudsteenn, haffue wii Naadigst beuilgitt hanum thett att maa bekomme; Sammeledis maa hand och Bekomme aff thend Dndtsteenn wdi wortt Land Skonne, Saa møgitt hand behøffe Kand till for^ne Thauffle, Huilckenn Dudtsteenn wor Lenszmand paa wortt SlottMallmøe skall lade Blotte, Och for^ne Thomis Bildthuger Selff Siiden thenum lade Bryde och hiid Forskaffe, Och thette saa well Som alltt. hues till for^ne Thauffle giøris fornødenn, aldelis paa sine Egenn Omkostning, Och haffuer hand tillsagtt samme Thauffle mett Altt tillflydtt, som thend bør att werre, Att skulle forferdige, Leffuere och Opsette Her wdi Kirckenn Jndenn Pindztdag nu først Kommendis A° 87. For for^ne Arbeid och Thauffle haffue wii Beuilgitt och tilsagt Att wille Lade giffue hanum hallff Femthende hundritt daller, Huilckenn Sum pendinge hanum aff wor Thold her wdi Helszingøer, Epther handenn som Arbeiditt gaar for siig, skulle fornøygis, Och naar for^ne Arbeid och Thauffle ganske och Aldelis Bliffuer Forferdigitt och opsatt her wdi Kirckenn, Tha skall hanum altt, hues som Aff for^ne Sum Kannd Eptherstaa, Aldelis bethallis och affleggis. Bedendis och Biudendis therfore etc.

Giffuitt paa Kronneborg thennd 13 Junnij Aar 1586. S. R.

23 Septbr. Effter Hans v. Andorffs Ordre 2500 Klinker til Kronborg.

17 Octbr., Gietzgaard. Gert Rantzov om fra Gulland at hente Render til den Post i Staldgaarden ved Lundehaven at indlede. S. T.

3 Decbr., Haderslevhuus. Kirken paa Kronborg var belagt med Gullandske Astrag, sorte og hvide. S. T.

17 Decbr., Haderslevhuus. Tolderne om, at Gert Rantzov skal fortinge med Malerne i Helsingør om paa egen Omkostning at male og færdiggjøre Kirken paa Slottet Kronborg, med Antonius Bøssemager at gjøre Kongen 100 lange Rør og Niclas Kleinsmed 100 Hellebarder. S. T.

17 Decbr., Haderslevhuus. Evert Sigvardsen ansættes at tage vare paa Lysekronerne og Lysestagerne paa Salen og i Gemakkerne paa Kronborg. Derfor 30 Daler aarlig. (Nyt Arbeide betaltes særskilt). S. R.

1587.

10 Mai, Koldinghuus. Gert Rantzov. Som Du og underdanigst lader give Os tilkjende, at hvad Snedker-Værk er belangendes udi Slotskirken, der paa vort Slot Kronborg skulle gjøres, skal paa det Meste være færdigt, og begjere at vide, hvad Malning Vi ville have malet paa Dørene for Alteret, enten Personer eller Historier, saa og hvad Historier Vi ville have malet paa de Døre for Orgelværket inden og uden, da stille Vi det til Dig selv, saa og bede Dig og ville, at Du lader dennem formale med hvad Historier af den hellige Skrift eller anden Malning, Du kan tænke og vide til hvert Sted og Leilighed beqvemmelig og sømmelig og kan være ziirligt. Sammeledes bede Vi Dig og ville, at Dør og Kirkedøren paa det Smukkeste og herligt med Malning lader udstaffere, saa at det Ene saavel som det Andet kan være vel og ziirligt tilflyet. S. T.

6 Juli, Koldinghuus. Gert Rantzov om at udtage af Hvælvingen 10,000 Dal. og sende Kongen dem. (Nøglen var sendt til Gert Rantzov). S. T.

8 August, Silkeborg. Gert Rantzov. — Vid, at nærværende Friherre af Lichtensteen er kommen hid ind udi Riget at besee og forsøge, og udi samme Mening nu haver begivet sig did over til Vort Slot Kronborg. Og haver han for Os afskedet og tilsagt, at han vil gaae over alt og udi alle Gemakker og Steder der paa Slottet, baade oven og neden, førend han samme Dag vil fange Mad; thi bede Vi Dig og ville, at Du hannem fører og forviser paa alle Gemakker og Steder der paa Slottet, saavel under Hvælvingen som paa Huset, og haver Tilsyn med, at han fornævnte sit Løfte efterkommer. Og at Du, naar han gaaer op til Slottet, da lader 3 Stykker afskyde og iligemaade, naar han igien gaaer neder, og ville Vi, at Du paa Vore Vegne hannem udqvitterer af Herbergen der udi Byen. S. T.

13 August, Silkeborg. Gert Rantzov om til den Ladegaards-Bygning at hente fra Gulland det efter hans Opgivelse bestilte Tømmer. S. T.

7 Septbr., Koldinghuus. Tolderne om at betale, hvad det maatte koste at inddige og grave et lidet Vænge, som kunde holdes 6 Køer udi, til daglig Nødtørft for Slottet, hvilket Arbeide Gert Rantzov har faaet Ordre at lade udføre. S. T.

7 Septbr. Gert Rantzov om Støbningen af Kanoner til Kronborg, den nye Vei til Hørsholm og en Vang ved Lundegaarden til 6 Køer m. m.:

Wor gunst thillforn. Wild, att Efftthersom thu vnderdanigst haffuer ladit giffue osz thillkiende, Att Wor bøszestøber Mester Giertt skall haffue hafft forferdigit Et the støcker, som Wij haffde befallitt att skulle støbis thill Att brugis wdj Strickwernene, Och samme støcke, ther thett schulle Prøuis, schall were sprungen, Och ther hoes formeld, Att thett haffuer weritt mett the største, Saa thett icke haffuer kund regeris mett saa ringe folck, som Angiffuit wor, Och Attu Paa Wore Wegne nu haffuer hafftt forne wor Bøssestøber hoes thig och Angiffuitt hannom wiidere om samme Skiøtt, Saa hand meener att wille støbe thennom, Saa huer kunde regeris Aff tho eller thre mand, Och som samme støcker will were fembtten och huertt thill Siuff Schippundt, Att tha wille behøffuis och kiøbis kobber thill thennom for thre thusindt thuohundrit daller, huor epther thu vnderdanigist begier wor Willige att wiide, huorledis wij ther mett wille haffue forholdet, Tha er therom wor naadigist meening, Att Wij thermett wille lade beroe thill widere beskedt. Som thu och vdj samme thin schriffuelsze formelder om thett, wij thig haffue thillschreffuitt, Att schulle thend Andeell aff thend nye Wey thill Hørszholm, som Støder Paa Kiøpenhaffns grundt, saauell som thett Andett lade giøre, Tha Efftherthj thu thig ther wdj saa hartt besuerger, maa ther med (saa uid samme Andeell belanger) opstaa, thill Wij komme thiid offuer Och sielff en maade eller Anden therom kunde forordne. Tiszligiste epthersom thu giffuer thillkiende, Att thersom wij icke wille were thillfridtz, att wdj thend Platz for Slottit, som thilforn Wor Sand, maa holdis en Sex kiør, som kunde were Wid haanden, Naar Wij war ther Paa Slottit, Att tha will giøris fornøden, Att wid Lundegaardt indthagis en Wong, som forne kiør kunde haffue thieris gang Wdj, Tha bede Wij thig och wille, Attu en Wong offuen wid Lundegaardt thill forne leillighett och brug Jndthager och mett grøfft Indgrøffthe och Inddige. Wij haffue thillschreffuitt Wore Tholdere, Att schulle bethalle Aff Tholden, huis Ther Paa Anuendis. Epthersom thu vdj lige maade wnderdanigst giffuer thillkiende, Attu haffuer forethagitt att lade hielpe och forbedre Weien wdj Lugudeherritt mett Steenbroer och i Andre maade, Och Att nogle Aff Adelens thiennere skulle Weigre thennom wdj Icke att wille hielpe thill samme Weigs forbedring, som Wore och Kronnens thiennere Allrede giortt haffue, End dog thett er thieris gauffn och fordell saauell som menige mandtz, Tha thillschicke Wij thig wortt obne breff thill alle och huer wdj forne herritt att skulle hielpe thill Weygens forbedring, huilchett thu thill thend Nøttorfft haffuer Att lade forkynde. Wij schicke thig och her hoes wortt obne breff om the kroghusze Att skulle Affskaffis ther wdj Helsingborg leen, huor effther thu thig kand haffue att rette, Och wille thett om forne bestillinger thig naadigst icke forholde. Ere thig mett ald gunst och naade beuogen. Befalendis thig gud.

Actum Koldinghusz thend 7 Septembris Aar etc. 1587. S. T.

3 Octbr., Nygaard. Tolderne om at give Hans Matzen, Seiermager, 200 Dal. for det Seierværk, han har gjort paa Kronborg. S. T.

5 Octbr. Gert Rantzow om Lysthuset i Lundehaven ved Kronborg:

W. G. T. Wiid, att Eptherthi som thu vnderdanigst lader giffue osz thillkiende, att thett lusthus, som thu lader bygge vdi lunde haffue, mesten Paa Murwerck schall were ferdig, och beger Att Wiide, om the Piller, som schulle' staa offuen Paa omkring Lusthussit, Om wii thennom Wille haffue giortt Aff Steen eller aff thre, som siiden kunde mett huitt Anstrygis; Tiszligist beger Att Wiide, om wii gulffuene Vdi gemeckerne wille haffue floritt mett Steen eller och lagdt mett Deeller; Sammeledis om Wii Platzen for Lusthussit wille haffue Lagdt mett huggen Steen eller och mett Andre Steene, — Tha bede wii thig, Attu the Piller offuen om Lusthussitt lader giøre Aff huggen Steen, epther som the ere Paa thett Lusthusz ther Paa Woldenn. Sammeledis wille wii och, Attu Gulffuene Wdi alle gemecker lader legge mett Deeller, dog nest for Skorstenene mett Steen Wellforware; Saa och Platzen for Lusthusitt lader belegge mett huggen Steen, epther som thett er Wed badstuuehuszitt Wid Frederichsborg, huilchitt wii herom thig naadigst icke forholde, Och thu ther Epther haffuer thig Att rette. Wii bede thig och naadigst begere, Attu wille bestille och forschaffe osz fran Dantzig nogle rett guode Ferske Aggurcker, Saa wii thennom mett thett første muelligtt mue bekomme.

Eyton thend 5 Oct. 1587. S. T.

20 Novbr., Haderslevhuus. Bøssestøberen Mester Giert von Meerfeldt var død. Kongen ønsker Underretning, om han havde nogle af de Kobberstykker til Kronborg færdig. S. T.

18 Decbr. Gert Rantzov om Kirkens Decoration:

W. G. T. Wiid, att Wii aff osz Elskel. hans Butze (Buge), wor Bychszenmester, hans Vnderdanigst berettning komme vdi forfaring, Attu schall were wdi thuiffuell, om Wij wille haffue kircken ther Paa Wortt Slott Kronneborg formalitt Vnder Huelffningen och Vnder Suebogne Vdi Winduerne eller Icke, Tha, Eptherthi thett er formodendis, Att Kirckenn ther aff kunde formørcknis, thersom thend Vnder Huelffningen bleff formallitt, Bede wii thig och wille, Attu thend vnder huelffning icke lader formale, Meden Paa thend Allersierligste och bedste maade, som schie kand, lader thend huidt giøre, och Attu Suebogne vdi Winduerne lader formale mett themelig och sierlig malning. Thermett etc.

Act. Hadersleff thend 18 Decembris A° 87. S. T.

1588.

3 Febr. Gert Rantzov om at bygge et Badstuehuus ved Lysthuset:

W. G. T. Wiid, Att som thu nu haffue ladet bygge osz ett lysthus Vdi lundehaffue ther for wortt Slott Kronneborg, huilchitt wii formode epther

thend berettning, osz therom er schiedt, Att schulle osz wellbehage, och eptherthi wii therfor wille haffue wildere bequemlighett ther hoes, Tha bede wii thig och begere, Attu mett første leillighett lader forethage Att bygge och opsette osz en Badstuffue hus, huor thu sielff kand sehe och thenncke, thet nest och bequemligst ther hoes kand sig schicke, Saa wii kunde haffue Wor gang Aff lysthuszitt ind wdi Badstuffuehuszit, och willttu wdi samme husz hoes badstuffuen lade forordne en liden Sengekammer, och icke forglemme hemelighett ther hoes bør att were, Och will giøre thin fliid, att samme husz, saa snartt for wederligett kand forethagis, maa bliffue ferdige. Thermett etc.

Act. Hadersleff 3 Februarij A° 1588. S. T.

30 Decbr. Bildsniderne Henrik Kønman og Albrecht Kiese betales for det Arbeide, de have gjort og opsat i Kirken paa Kronborg Slot, nemlig 26 runde Piller med deres Forziring oven og neden St¥ 2 Dal. og indsat udi 21 Paneel 12 Oxehoveder og 6 »Schartoeß«, for hver 6 Paneel 2 Dal.

Tolderen Frederik Leiel og David Hansen betaler det efter Gert Rantzovs Anviisning. Afregn. I.

1589.

2 Octbr., Kbhvn. Rasmus Lange, Byfoged i Helsingør, at betale nogle Tønder Hvedemeel, Hvede, Hvedebrød og Skonroggen samt nogle Pas Glas og smaa Glas, som var udtaget hos Nogle i Helsingør, medens de fremmede Gesandter laae paa Kronborg. R.

1590.

3 Novbr., Koldinghuus. Steen Malthesen om et Kobbertag over det store Taarn istedet for et foreslaaet Blytag. S. T.

3 Novbr., Koldinghuus. Brev til Tolderne om at forskaffe Steen Malthesen, hvad han af Kobber etc. etc. maatte hertil bebehøve. S. T.

1591.

23 Juni, Kbhvn. Tolderne om at fragte Skibe, der kunde (naar Steen Malthesen tilsiger det) gaae til Gulland efter Tømmer, og 2000 Danziger Bord til Kronborg til nogen Bygning der. S. T.

1593.

2 Juni, Kbhvn. Steen Malthesen om at nogle Friknegte, der boede i Helsingør, vare antagne til Tjeneste paa Slottet, naar noget skulde paakomme, uden at faae Løn længere end

Tjenesten varede, men mod Fritagelse for borgerlige Tyngder. Der klagedes imidlertid over, at nogle af dem drev Handel og borgerlig Næring, dette forbydes dem aldeles. S. T.

14 August, Koldinghuus. Steen Malthesen om at afskedige 20 af de 100 Knegte, der vare paa Kronborg. De bedste skulde beholdes, og Udgifterne derved indskrænkes. S. T.

31 August, Koldinghuus. Indskrænkninger paa Kronborg. S. T.

1 Octbr., Koldinghuus. Tolderne at betale Hans Rasmussen, der har arbeidet som Snedkersvend paa Kronborg, hvis han maatte have tilgode. R.

1595.

22 Juni. Ditlev Holck bliver Lehnsmand paa Kronborg efter Steen Malthesen. K. A.

18 Juli, Kbhvn. Tolderne om at bestille Fasbindere og Andre, som kunde forfærdige de store Viinfade paa Kronborg. S. T.

31 Juli, Kbhvn. Tolderne om at kjøbe udi Sundet 6000 Muursteen, 4000 Tagsteen, 60 Læster hvid Kalk, 20 Læster graa Kalk og 2000 Jernbolte til Brokarrene og tilstille Ditlev Holck disse Materialier, at han kunde anvende dem paa Slottet, Befæstningen og andre Steder, som vare bygfaldne. S. T.

2 August, Kbhvn. Tolderne om at kjøbe fra Danzig 3000 Ege Planker, som kunde være gode og tjenlige til at klæde Volden med paa Kronborg. S. T.

4 August, Kbhvn. Ditlev Holck om at forfærdige Bulværket paa Volden for Kronborg etc. S. T.

13 Septbr. Ditlev Holck om Arbeide paa Kronborg:

Christianus 4.

Wor gunst thillforn. Widt, Att Som Du vnderdanigist lader giffue tilkiende, huorledis planckerne der paa Wollden schall En partt werre møgitt forrodnitt, huilckett och for huellingene schyll will Egen forferdigis, och du derforre thett wedt thømmermendt och murremestere haffuer ladett denn leglighedt Beszee, huilcke achte Best och bestendigt att werre for huellingen, Att derszom Samme Ege plancker Bleff opthagenn och Egen lagt medt Stenbroe till Saa ner, Som skiøttitt haffuer deris Løb paa, Tha bede wy dig och wille, Attu Samme Ege plancker lader opthage till Saa ner thennom, Som skiøtidt haffuer deris løb paa, och Sidenn lader thett Egenn legge medt faste och bestendige Stenbroer och Saaledis, att Wanditt kandt haffue sitt affløb. Wij tilschicke dig der hosz Ett breff, Som wy haffue tilschreffuitt osz Elskl. Axell Brahe, wor mandt, thienner och Embidtzmandt paa wortt Slott Hel-

szingborre, om Nogen thuszinndt lesz Brostien medt første leglighedt der wdj hans lehn att lade Samble och nederførre till Stranden, huor the medt prame och skibe kunde indtagis och tidt till Slottitt indføris, paa thett medt broer Att legge medt første leglighedt kanndt haffue frembgang. Tisligiste Effthersom adtschillige Arbeidt ther paa Slottitt nu will forrefallde, medt huis du Effther wor befallinng ther paa Slottitt schall lade Egenn medt bygning forferdige, Tha Bede wy dig och wille, Attu Endnu lader hollde En Arbeidtzwogenn der paa Slottitt til den Anden, dig tilforn Er beuilgett och befallitt ther Sammestedtz Att holde, och huis der paa opgaar, haffuer du till ditt Regenschaff Att indføre. Thermett etc. befallendis.

Coldinghus 13 Septemb. Anno 95. S. T.

13 Septbr., Kolding. Tolderne om, da der er meget bygfældigt og fordærvet paa Kronborg Bygning, at give Ditlev Holck 1500 Dal., som Kongen har tilladt, at han maa anvende paa dens Reparation, ligeledes at lade ham faae, hvad Bly og Kobber han maatte behøve. S. T.

12 Decbr., Aarhuus. Carl Bryske og Axel Brahe hver til Foraaret af deres Lehn at sende 5 Skuder smaa Kampesteen til Kronborg, og flere hvis maatte behøves. S. T.

1596.

14 Febr., Kolding. Tolderne til Bygningens Forbedring paa Kronborg at kjøbe 50 Læster Kalk, 150,000 Harlinger Muursteen, 14,000 Tagsteen, 20 Læster Sement og 30,000 Klinker. Ligeledes endeel Bohave (hvorpaa der er trang Tid paa Slottet) efter Ditlev Holcks Opgivelse. S. T.

1 April, Kbhvn. Universitetet og Capitlet i Roeskilde, om deres Bønder maatte hjælpe med at kjøre en Deel Tømmer, der var hugget til Kronborg i Kjøbenhavns Lehns Skove, til Vedbek, hvorfra det da skulde bringes videre. S. T.

2 Juni, Kbhvn. Ditlev Holck om, da der er ankommet nogen huggen Steen fra Gulland. at kjøbe til Slottets Bygning sammesteds en Deel, der betales af Tolderne. S. T.

1597.

18 Marts, Kbhvn. Ditlev Holck om at tilsige den Muurmester, der opsatte Boldhuset paa Kronborg, at søge Hans Majestæt enten i Kjøbenhavn eller paa Frederiksborg for at høre hans nærmere Villie. S. T.

26 Marts, Frederiksborg. Tolderne om at kjøbe unge hollandske Træer, som Gartneren paa Kronborg kunde sætte der i Haven. S. T.

11 Octbr., Frederiksborg. Christoffer Valkendorf om til Arkelimesteren paa Kronborg at sende fra Tøihuset i Kjøbenhavn 13 Stykker og 1 hollandsk Stykke, 2 Tdr. Salpeter og en Deel Kjedekugler til Befæstningens Behov. S. T.

1598.

27 Juli. Betalt Melchior Thurnis, Plattenslager, for 40 Landsknegt Harnisker med Stormhue etc., han har renoveret og færdiggjort, hvilke Harnisker og Stormhuer brugtes af H. Mt Krigsfolk paa Kronborg.

19 Septbr., Frederiksborg. Ditlev Holck om at vise de Danziger Gesandter Kronborg Slot og Befæstning og derefter tractere dem og føre Udgiften til Regnskab. S. T.

1599.

12 August, Kbhvn. Ditlev Holck under Hvælvingen paa Kronborg at lade gjøre 2 Fiskekister med Laag paa, saa at de kunde lukkes med Laase, og at de blive med Blyrender bestilt, at det Vand, som løber udi Vandkunsten, og har sit Løb i begge Fiskekister, eftersom Fiskemesteren Johan v. der Lippe kan angive, — (Fiskekister skulle gjøres der, hvor Brøndkasten staaer). S. T.

21 August, Frederiksborg. Zacharias Plattenslager leveret paa Kronborg 500 Harnisker af de 1000 Stk., der vare bestilte hos ham. S. T.

1600.

22 Marts. Afgivet fra Kronborg til Hammermøllen en 3 Qvarteers Slange af Vægt 9½ Sk℔. H. R.

1 Mai. Mogens Ulfeld bliver Lehnsmand paa Kronborg. K. A.

14 Mai. Til Urtehaven ved Kronborg forskrives 3 Æble- og 1 Morbærtræ. S. T.

14 Juni. Bly til Tagene og Renderne paa Kronborg leveres. S. T.

26 Octbr. Afgivet fra Kronborg til Smeltning en gammel Fyrmørser paa 1 Sk℔ 16½ L℔ og 2 smaae Stykker, tilsammen 1 Sk℔ 1 L℔ 4 ℔. H. R.

1601.

13 Juli, Kbhvn. Tolderne at betale, hvis Omkostninger paa en Jernhytte, som ved Kronborg Slot skulde opbygges, maatte medgaae. R.

29 Decbr. Gotthardt Rhan beslaget et Elendyrs Hoved med Takkerne (Elsdyr) og gjort en Lysekrone derpaa, som blev ophængt paa den Gang udenfor Dronningens Kammer paa Kronborg.

1602.

Et Slotsinventarium for dette Aar samt ligelydende for Aarene 1603 og 1604 findes ved Amtsregnskaberne i Indenrigsministeriets Archiv.

9 Marts. Mester Jon Jacobsen anmodes om paa Latin at oversætte de tydske Vers om de danske Kongers Bedrifter, som findes paa Tapeterne paa Kronborg. S. T.

1603.

Til Nørnberger-Mesteren Peter 1 L℔ 6 ℔ gammelt Kjedelkobber til Rørene til Brønden paa Kronborg. H. R.

13 Febr. Tolderne i Helsingør om at betale Didrik Frii, hvad han behøvede til at bore de Vandrender med, som indløbe paa Slottet og i Byen Helsingør. S. T.

1604.

Fasbinder Casper Schøpner gjør et Antal store Viinfade (for 300 Rdl.), der blive indlagte i Viinkjelderen paa Kronborg.

1 Mai. Joachim Bülow bliver Lehnsmand paa Kronborg. K. A.

10 August, Kronborg. Tolderne at betale Poul Smeltzer 5 Rdl. maanedligen til en Svend, der skal hjælpe ham at smede de Jernbolte, der maatte behøves til Brokisterne til Kronborg. S. T.

29 Novbr., Kronborg. Arild Hvitfeldt om at lade hugge 1000 Baandstager til Kronborg Slots Behov. S. T.

1606.

28 Juli. Leveret til Kronborg af Skipper Joachim Didriksen 67 Marmelsteens Piller.

1608.

18 Marts. Beslaaet et nyt stort Viinfad i Lundegaarden. Det holdt over 60 Ammer Viin. H. R.

4 April, Kbhvn. Joachim Bülow fik Ordre, da Kongen vil anlægge en Teglovn ved Kronborg Slot, hvorved han vil komme til at bruge meget Brændsel, ikke i Fremtiden at anvise Hugning i de kgl. Skove til Helsingørs Indvaanere. S. T.

12 Mai. Forskjellige Boer, Skiver og Stænger benyttede

til den store Steen, som K. M. lod bore. H. R. — Det er formodentlig den samme Steen, der omtales i Gl. kgl. Saml. 4to Nr. 2571, naar det hedder: »Denne Steenn loed Kong Christiann dend fierde, der hand sidenn wor kommen til Regimentet, ophogge och der aff giøre i Dyrhauen wed fredrichsborg offuer it flydendes wand Een Statlig waarendes broe wdenn Kalch och murhammer«.

25 Septbr., Skanderborg. Tolderne i Helsingør at betale nogle Steenkister, som bleve satte for Kronborg. S. T.

1609.

17 Juli. Betalt 142 Dal. 27 Sk. for Overførsel af 2320 Fod gullandske Bloksteen til Bygningens Behov paa Kronborg. Som Steenhugger sammesteds nævnes Jesper Baugordt.

1610.

29 Janr., Kbhvn. Tolderne at betale Effuert Kandestøber 100 Rdl. for at lægge nye Render til Posten paa Kronborg og bringe den i fuldkommen Stand. S. T.

26 Mai. Jacob Rappost afbetalt 400 Rdl. for de 10 Hercules Historier à 40 Rdl. paa Kronborg.

22 Juni. Betalt en Tømmermand, som i 24 Søgnedage havde hjulpet Slottets Tømmermand at opsætte Plankeværket om den Have udenfor Lundegaards Urtehave saa og det gamle Plankeværk at afbryde udi Grønnehave, som Muren skal staae. K. A.

22 Juni. Betalt Arbeidsløn til en Graver selv Anden for i 2 Dage at have gravet en Rende i Jorden paa K. Ms Vei ved Lundehaven, at Vandet ikke skulde fordærve Muren. K. A.

30 Juni og 16 Juli. Betalt 4 Pligtskarle for de i flere Dage havde læsset Kampesteen paa Rust- og Arbeidsvogne, som skulde forbruges til Grundvolden under Muren om den grønne Have. K. A.

17 Juli. 1000 Baandstager til Slottets Behov. K. A.

14 Augst. Betalt Brolæggeren hans Arbeidsløn for en Muur af Kampesteen ved Beslaghuset i Lundegaarden. K. A.

15 Septbr. Tømmermanden forflyttet et Kalkhuus i den Grønne-Have og afbrudt Plankeværket for Muurmesteren sammesteds, som Muren skal opsættes. K. A.

16 Septbr. Tømmermanden har opsat Bænke i Lundegaarden, at Knegtene kunne sidde og faae Mad paa. K. A.

28 Octbr. Kjøbt 400 Blysøm til Taget paa Slagterhuset. K. A.

3 Novbr. Lagt 136 Favne Steenbro udenfor Slottet fra Slagterhuset til K. M: den nye Stald i den grønne Have, som Renderne vare optagne (pr. Favn 3 Sk.). K. A.

16 Novbr. Tømmermændene flyet og forfærdiget udi Slagterhuset ved Slottet, som Soldaterne skal sidde inde og faae Mad, færdiget Kalkhuset i den grønne Have ved Muren og opsat det Plankeværk neden Muren sammesteds. K. A.

23 Decbr. Betalt 13½ Dal. 17 Sk. til Pligtskarle for de havde læsset Kampesteen paa Rustvogne, som skal forbruges i Brokisterne for Slottet (pr. Karl daglig 9 Sk.). Den 17. Januar 1611 ligeledes 5 Dal. 62 Sk. K. A.

24 Decbr. Tømmermanden har i 2 Dage arbeidet paa Brokisterne og lagt Tømmer ned i dem, at Stenene ikke skulle falde ud. K. A.

Fra 1 Mai 1610 til s. D. 1611:

Blytækkeren 100 Kramsøm med trinde Hoveder at fæste Stenene med paa det Porthuus næst ved Slottet.

Betalt Jørgen Muselius, Indvaaner i Helsingør, for 1000 Tagsteen, som af ham i 1605 er laant til Slottets Behov og oplagt paa en Stald inden den nederste Port, som Slotsherrens Heste staaer, hvilken var nederblæst.

Betalt 48 St. 16 Alens Fyrbjælker forbrugt til Brokarrene omkring Kronborg i 1605.

Peitter Meier Muurmester til den Muur, som er opsat om Grønnehaven:

Kalk	728½ Læst. 1 Td.
Muursteen	121,000 St.
Tagsteen	3,000 St.

og til Stilling og Lad om samme Muur:

Lægter	24 St.
Orlofsøm	200 —
Lægtesøm	200 —

Endvidere forbrugt:

20 Femtommesøm, opslagne paa Volden at hænge nogle Fyrkrandse paa,

150 Søm, opslagne i Porten paa Slottet at hænge Musketter paa,

og 2 Tylter Saugdeler og 200 Orlofsøm opslagne i Porten,

som de Gjønge-Knegte skulle hænge deres Bøsser og Værger paa. Vagtstuen paa Volden nævnes. K. A.

1611.

1 Janr. 7 Tdr. Haar at forbruge udi Kalken til Muren om rønnehave og Kobbermøllen. K. A.

8 Marts. Malning med Oliefarve af 6 store og 3 smaa infade i K. M. Viinkjælder. K. A.

21 Marts. Den lange Stald i Lundegaarden, der Solda-rne bleve spiist. K. A.

28 Marts. Ophængning af den gyldne Himmel paa den ore Sal og en Himmel paa det Gemak, som Fyrst Rudolph v. nhalt laa paa. K. A.

30 April. 10 Pligtskarle havde i 5 Dage opgravet Kampe-een og lagt dem paa Vogne. De lagdes i Grundvolden der Muren i den grønne Plads. K. A.

30 April. Vandsprøiterne, som ligge i Hvælvingen under en øverste Port. K. A.

28 Mai. Det Huus ved den nederste Port, som Ridefogden ar sit Kammer. K. A.

13 Septbr., Kbhvn. Joachim Bülow at lade Bønderne i ronborg Lehn kjøre Steen til at fylde Brokisterne ved Kron-rg. S. T.

30 Novbr. Steenbro lagt under den nye Port i Grønne-ave. K. A.

19 Decbr. 4 Baade Kampesteen indtagne under Skaane g indkastede i Brokarrene ved Kronborg, hver Baad paa 4 æster. K. A.

I Aaret 16$^{11}_{12}$ endvidere udleveret Tømmermanden en eel Fyrretømmer samt betalt ham for 1½ Otting Fidt og 1 d. Tjære, forbrugt til at smøre Kranen med, som Pælene for rokarrene vare nedstødte med. K. A.

1612.

1 Mai. Christen Hansen til Nørregaard bliver Lehnsmand paa Kronborg. K. A.

6 Octbr. 2 nye Hjul til det Stykke paa Kronborg Vold, som skyder med 3 Kugler. H. R.

1613.

21 Juni, Frederiksborg. Christen Hansen fik Brev om at forsyne Stalden i Lundehaven med Døre og Andet etc., at Kongens Vogne etc. der kunde forvares. S. T.

9 August, Frederiksborg. Christen Hansen at lade Brevviseren faae Tømmer og Andet til at reengjøre Posten med paa Kronborg. S. T.

12 Septbr., Frederiksborg. Christen Hansen at lade reparere og paa ny færdiggjøre Portene paa den nye Vei, og efter det Mønster paa Laase, der ham var tilskikket, lade de andre Laase forfærdige. Tømret til Portene kunde erholdes hos Breide Rantzov, Stadtholder i Kjøbenhavn. S. T.

14 Septbr., Frederiksborg. Christen Hansen at lade hugge saa meget Egetømmer, som til Hjulene til Stykkerne der paa Kronborg Slot kunde behøves. S. T.

1614.

23 Decbr., Kronborg. Johan Riisbrock og Adam Boenstock antagne som Taarnmænd paa Kronborg. De skulde Aften og Morgen, før Middagsmaaltid og Aftensmaaltid og naar det ellers bliver forlangt, opvarte med Instrumenter og Spil. Lønnen var 80 Dal. aarlig og Tilladelse til med deres Svende at lade sig bruge ved Bryllupper etc. i Helsingør og ellers udi Lehnet. S. R.

24 Decbr., Kronborg. Hans v. Goslar Bestilling at skulle polere, reengjøre og ved Magt holde Lysekroner, Messingbrandjern og andet Huusgeraad af Messing, som findes paa Kronborg. Løn 30 Dal. S. R.

1616.

8 Janr., Kbhvn. Christen Hansen fik Ordre at forfærdige Gangen udi Lundehaven ved vort Slot Kronborg. S. T.

31 August. Kjøbt et Stykke Malværk (af Salomon de Fogel i Amsterdam) udi en poetisk Historie af Diana, som kaldes den gyldne Regn for 400 Dal. Afgivet til Kronborg.

11 Novbr. Hermann Rollefink skal udbryde og hugge paa Gulland saa mange Steen, fornøden kan gjøres, til den Skandse ved Kronborg, som kaldes Kongens Postei, han haver antaget sig at skulle opsætte og forfærdige for 650 Dal. Den maa have været færdig 25 Novbr. 1618, da den sidste Ret paa Fortingningen betaltes.

4 Decbr., Koldinghuus. Christen Hansen beordres, naar 2den Betaling kommer fra Sverig, da at forvare Pengene i Hvælvingen paa Kronborg. S. T.

1617.

23 Mai. 100 Steenhugger-Klammer, hver 1 Fod lang, i Galleriet og Gavlene paa Lysthuset i Lundehaven. Endøere dertil 50 »Docker«, hver 4 Tommer lang. H. R.

27 Novbr., Kronborg. Flere beordres tiltalte, fordi de rde kjøbt en Deel Kobber af Kobbersmeden ved Kronborg. T.

1618.

4 Novbr., Kronborg. Herman v. Decken, Slotsfoged, fik villing paa en Fiskedam liggende ovenfor Lundegaarden ved koven. S. R.

1619.

31 Mai, Antvorskov. Christoffer Basse fik Brev om at romme Kobbersmeden Joachim v. Liis Arkelismeden ved onborg til at forfærdige det Værktøi, han maatte have fordent til det Værk, der er fortinget med ham. S. T.

20 Decbr. 82,300 Tagsteen leverede til Kronborg à 10 ler pr. Tusind.

1620 (?).

Vægtergangen paa Kronborg skal flies, saa at Muren ikke ver fordærvet.

Hans Steenvinkel skal have det Losement inde, som Peter aliener iboede, og skal derimod af hans Besoldning, saa vidt m Huushyren kan sættes, hannem afkortes; hannem skal alt t podtzerede Værk leveres registreret. (N. Kgl. Saml. 4to 981).

1620.

28 Marts, Kbhvn. Christoffer Basse om, da der er en ngel ved den lange Hvælving over Porten paa Kronborg, a at Vandet siver ned, skal dette repareres, Leret optages igjen paalægges og stampes, saa at Vandet ikke mere kan nge igjennem. S. T.

1621.

16 April, Frederiksborg. Tolderne i Helsingør at kjøbe mange Klinker og saameget Sement, som behøves til den mme paa Earum og udi Fadebuurstuen paa Kronborg at forie og forfærdige. S. T.

29 Juni. Af Johan de Fley [?] kjøbt 500 Fod Ølandske liser for 41 Dal. 32 ß til Boldhuset paa Kronborg. For at gge dem 11 Dal. pr. 100 Fod.

8 August. Af Jacob Thønnesen 400 Fliser til do. do.

29 Octbr., Frederiksborg. Alle Indvaanere i Helsingør fik Befaling, naar de modtoge Fremmede at herbergere, skulde de strax gjøre Melding derom paa Kronborg — deres Navn, Stilling og Hensigten af deres Komme etc. S. R.

1622.

22 April, Frederiksborg. Tolderne faae Brev om aarligen herefter indtil videre at betale Lehnsmanden paa Kronborg Slot 1720 Rdl. Courant til hans Genant og til andre af Slottets Folks Pensioner (Lønninger). S. T.

1623.

29 Mai. Hans Reimand, Brøndmester, 310 Rdl. 40 Sk. for 1192 Render, han har boret og nedlagt ved Kronborg.

4 Sept., Kbhvn. Thomas Noll fik Brev om, at der herefter aldeles ingen Æresskud skal gjøres for vore eller andres Orlogsskibe, som passere Kronborg Slot. S. T.

8 Novbr., Kbhvn. Tolderne i Øresund om at kjøbe Tømmer og Jern til de Brokar, der skulle nedsænkes udi Sundet. S. T.

1624.

3 Juni. Peter Kron, Steenhugger, tilsagt 200 Rdl. Courant for den Brønd udi Borggaarden paa Kronborg, han skal ophugge. Han var færdig den 31 August 1625.

11 Septbr. Fortingning med Herman Thønnesen om en Brønd at opmure i Borggaarden paa Kronborg af huggen Steen, Sement og Klinker, hvorfor han skulde have 120 Rdl. Han var færdig 6 August 1625.

30 Octbr., Frederiksborg. Willom Lakei Bestilling at forvare Tapetseriet paa Kronborg. S. R.

1625.

17 Mai, Frederiksborg. Vægtergangen til Kronborg skal flyes, saa at Muren ikke bliver fordærvet. S. T.

1626.

10 Marts, Antvorskov. Christoffer Urne om at skaffe Fyrre- og Ege-Tømmer til Brokar for Kronborg. S. T.

7 August, Kbhvn. Jørgen Urne at give dem, som sætte de Brystværk op omkring Kronborg, 60 Rdl. Species og lade Bryggerne under Stykkerne der omkring Slottet gjøre færdige. S. T.

1627.

19 Marts, Kiel. Ved Opførelsen af Kronborg Slot maatte alle forbiseilende Skibe give en Afgift. S. T.

1628.

14 Mai, Kbhvn. Knud Andersen ansat som Kobbertækker paa Kronborg. S. R.

1629.

12 Mai, Kbhvn. Muren om Helsingør ved Stranden trængte til Reparation. Et Hjørne har Vandet gjort megen Skade. Borgerne skulle holdes til at istandgjøre hver sit; har den, hvem Hjørnet tilhører, ikke Formue til at kunne udføre Istandsættelsen, skal hele Byen bidrage dertil. S. T.

13 August, Frederiksborg. Bønderne i Kronborg Lehn fritages for Madskat paa Grund af deres Arbeide ved det Værk for vort Slot Kronborg. S. T.

»Anno 1629 thendt 24 Septemb. y mellom thorsdag och fredag natt, der kloken vaar imellom 10 och 11 om natten, Paa gik der Jld Paa Kronnborg her y helsingør och opbrende dett altsammens, och dem, Som ildenn kom fraa, vaar Bastiann kroll Muremester och Moritz Stenhugger, och Samme nat rømte Bastiann bortt, och Samme nat blef Moritz inseett y Statsens kielder.« (Ny kgl. Saml. 8vo 165).

1631.

14 Janr. 69 lange Vinduesstænger til K. M. Lysthuus i Lundehaven. H. R.

10 April, Frederiksborg. Kronborg Slot skulde istandsættes efter Branden, Kongen mangler Midler dertil, troer det derfor at være bedst i nogle Aar at forhøie Tolden til det Dobbelte. Rigsraadets Mening forlanges. S. T.

1632.

20 Juni. Leveret til Kronborg 2 smaae Klokker (tilsammen 1 Sk℔), som hænge over Seierværket. H. R.

23 Juni, Kbhvn. Den Forhøielse i Tolden, der var paalagt til Kronborg Slots Reparation efter Ildebranden, skulde ophøre fra 10 Juli 1632. S. T.

20 Novbr. 2 Hamre, 15 Klammer og 2 Jernstænger til Tømmermanden at bruge til at opreise Tømmerværket og Sparværket »ved det Huus over Kirken«. H. R.

Endvidere var til samme Huus over Kirken forbrugt

til »Houd Werchet med Wnderslaget offuen paa de øffuerste Huus Biellcker at sammen binde och saa ellers andere Sted nedenn vnder till Biellckerne och Wnderßlagene at sammen hefte«:

12 dobbelte Hænge-Ankere,

205 lange runde Bolte,

70 Kramper,

125 Splinter

og 89 Ringe dertil. H. R.

1633.

1 Marts. Leveret Willem Aadem, K. M. Opvarter pa Kronborg, der havde det Inventarium i Forvaring, som brugt i Lundegaarden i Lysthuset, naar K. M. der holdt Natlager, 1 Kobber-Fyrbækken af ufortinnet Kobber. Veiede 7 Skaalpund. H. R.

16 & 30 Marts og 17 & 24 April. 2 store Skorsteens ankere og ellers til Gavlene paa det Huus over Kirken 42 An kere, baade Skorsteensankere og andre, og dertil 83 Kramp og 200 Søm. H. R.

11 Mai. Leveret Felix Foxs, Rothgießer i Kbhvn, 5 Sk 7 L*ff* Klokkemalm »aff det Kobber paa Cronburg bleff w cratzett«. H. R.

1634.

I Hammermøllens Regnskab for 1634/35 anføres som levere til Kronborg: den store Kobberplade i Lundegaarden paa K. M Gemak i Haven (15 Skaalpund) og 6 Messin-Lysestager i K. M Gemak i Lundehaven (tilsammen 1 L*ff*). H. R.

1636.

Johan Lorentz gjør Orgelet til Kronborg. Fortingning 1800 Rdl.

Efter Kongens Befaling leveret M. Casper Fincke en De Stangjern, hvoraf han gjorde en stor Rist paa Skorstenen i K M. Gemak paa Kronborg. H. R.

2. Mai. Til det grønne Taarn paa Kronborg en Kobber-fløi og en Kobberknap, veiede 3 L*ff*, og en Jern-Fløistang, veied 12 L*ff*. H. R.

1637.

15 April. Til Trompetertaarnet paa Kronborg 44 store Klammer, »huillcke Clammer hollder dett nū tornn thil Fundementet, dett staar paa«. H. R.

28 April. Leveret 4 Sk℔ 13½ L℔ Pladekobber til Tækning af det grønne Taarns Spids paa Kronborg. H. R.

18 Mai, Kbhvn. Frederik Urne om at lade den tydske Kirke i Kjøbenhavn bekomme, hvad der endnu er i Behold af det gamle Orgelværk, som staaer i Kirken paa Kronborg. S. T.

Fra 24 Sept. til 2 Juni 1638 leveret Blytækkeren 23 Sk℔ 8 L℔ og 4 ℔ Tækkekobber til at tække Trompetertaarnet med paa Kronborg. H. R.

4 Novbr. Hans Meszger, Seiermager, 40 enkende Rigsdaler paa Regnskab for et Seierværk, som skal opsættes paa Kronborg.

1638.

10 Mai. Et Ganghjul og et andet Hjul, som kan omdrages med Hænderne, og et »Rustwerch« dertil, som samme 2de Hjul skal hænge udi, at opvinde den store Klokke med i det store Taarn paa Kronborg.

7 Juli. Til Trompetertaarnet paa Kronborg en stor Jernspidsstang med en stor Kobberfløi og Kobberknap eller Bækken. Stangen 21 L℔, Fløi og Knap 5 L℔. H. R.

1639.

18 Juni, Kbhvn. Rentemestrene om at betale Annanias Kruse, hvad den Spids paa Pibertaarnet paa Kronborg Slot efter Contracten skulde koste. Arbeidet var udført af Kruses Formand Hans Brøndmester, men endnu ikke betalt. S. T.

1640.

14 Janr. Leveret 4 »Kobber-Schyffuer thill Schwannkhjulett«, hvormed den store Klokke skal ringes paa Kronborg, 10 L℔ 8 Skaalpund. Endvidere 3 Klokker, der vare støbte paa Gethuset i Helsingør, og som indkom paa det store Taarn paa Kronborg, af Vægt 20 Sk℔ 1 L℔, 9 Sk℔ 17 L℔ og 6 Sk℔ 18 L℔. H. R.

20 Octbr., Kbhvn. Hans Barkmand ansættes ved Kronborg til at have Tilsyn med alt Snedker-Arbeide, der forfærdiges. 60 Dal. Pension, Kostpenge 8 Dal. maanedlig og en Hofklædning, saalænge som samme Snedker-Arbeide varer. S. R.

1641.

20 Marts, Kbhvn. Frederik Urne om at forskaffe Hans Barchmand Tømmer til Stillingen, der skal opsættes (til Ar-

beidet) paa den lange Sal paa Kronborg, Tømmerfolk og Bøsseskytter til at reise Stillingen, samt lade de til Salen fornødne Jern gjøre paa Hammermøllen. S. T.

17 Juli, Kronborg. Rentemestrene om at forskaffe Hans Barchmand saamange Egeplanker og Fyrredeler, som til den lange Sal paa Kronborg maatte behøves. S. T.

1643.

12 April, Frederiksborg. Hans Ulrik Gyldenløve om paa Slottet Kronborg at lade gjøre Stillinger i Kielderne til at oplægge den Viin, Kongen kjøber til Hofholdningen. S. T.

1645.

13 Febr., Frederiksborg. Ordre om at sende til Kjøbenhavn fra Kronborg 2 Stykker, som staae paa det Bulværk uden for Porten. S. T.

1646.

16 Marts, Kbhvn. Arndt v. d. Kula at lade Stykkestøberen erholde det store Kløbladstykke og det spanske Stykke — det ene skyder 5, det andet 3 Kugler — til deraf at støbe Halve-Cartover efter den Model, som ham givet er af Tøimesteren Christopher Svincke. S. T.

28 Mai, Kbhvn. Arndt v. d. Kula om at aftakke alle Soldaterne paa Kronborg og kun beholde en Arkelimester og Bøsseskytter. S. T.

1647.

21 Juni, Frederiksborg. Rentemestrene at tilsige Hans Ehm, Kobbersmed, at sende til Kronborg 8 Kobberplader til at tække med, hver Plade 1 Al. bred og 5 Qvarteer lang. Er der ingen ferdige, da at lade vide, naar disse Plader kunne være slagne. S. T.

1648.

15 Januar, Frederiksborg. Arndt v. d. Kula om, da Graven ved Kronborg Slot skal afskaffes, at han da lader have god og flittig Indseende med, at Dæmningerne ved Kobber- og Hammermøllen vedligeholdes og ikke udbrydes, og derved fornævnte Møller Skade tilføier. S. T.

26 Juli. Bestilling for Hans Wittmand som Opsynsmand over Kronborg Slot. S. R.

1653.

23 August. Arent v. d. Kula om paa Krònborg at ned-

tage et Lysthuus, at reparere Runddelen for ved Slotsporten, at nedtage 2 store Steenbilleder, der allerede stode paa Støtter, og forvare dem. S. T.

12 Octbr. Reparation paa Kronborg — Oberstlieutenantens Logement paa Volden der sammesteds. S. T.

1658.

16 Juni. Om Kronborg Fæstnings Brøstfældighed. Hans Schack og Albertus Matthiesen at besigtige den. S. T.

18 Juni. Ligeledes Christoffer Kørbitz. S. T.

28 Juli. Accord med Niels Hansen om Kronborg Reparation. S. T.

29 Juli. 12000 Dal. til denne Reparation. S. T.

29 Juli. Contract med Borgemester Niels Hansen i Helsingør om Reparation af Kronborg Fæstning — 8000 Dal. S. R.

4 August. Steenvinkel, Bygmester, at begive sig til Kronborg og forfærdige to Hornværker. S. T.

4 August. Gottfred Hoffmann, Ingenieur, at begive sig til Kronborg og gjøre en Afstikning. S. T.

1660.

13 Septbr. Eiler Holck om at afbryde Valentin Korns Huus og lade det i Fæstningen Kronborg indføre og siden til Fæstningens Fornødenhed bruge. S. T.

1663.

4 August. Eiler Holck Reparation af nogle Gemakker paa Kronborg. S. T.

7 Octbr., Kbhvn. Eiler Holck anlangende fra Kallundborg at føre, hvis Steen der af Slottets Ruin findes og dygtig kan være. S. T.

Cort Sivertsen Adelaer.

Af Professor T. A. Becker. (†)

Denne lille Afhandling er oprindelig skreven til det Danske biografiske Lexikon, som Fr. Algreen Ussing havde i Sinde at udgive. Da Planen for Udgivelsen var opgiven, talte jeg til Professor Becker om at lade Arbeidet trykke i Danske Samlinger (Afhandlingen var mig nemlig bekjendt, da jeg havde gaaet Becker tilhaande med nogle af Undersøgelserne), men han tænkte paa at lade den komme frem i en Folkekalender. Professor Becker har testamenteret sin værdifulde Samling af Excerpter og Notitser til det store kongelige Bibliothek, og ved at gjennemgaa Afdelingen »Personalhistorie« (ny kgl. Saml. 4, Nr. 1977 f.) fandt jeg Stykket om Cort Adelaer. Det aftrykkes her saaledes som Forfatteren har efterladt det.

Chr. Bruun.

Denne Mand indtager en Plads i vor Søkrigshistorie ved Siden af Peder Skram, Niels Juel og Peter Tordenskjold, som paa ingen Maade tilkommer ham, og det kunde nu vel være paa Tiden at undersøge, hvormeget der egentlig er sandt af de ham tillagte Bedrifter, som Digtere have bestræbt sig for end ydermere at udpynte. En kritisk Undersøgelse af de virkelige Kilder til hans Historie vil vise ham i et noget andet Lys; thi hvad der hidtil er ham tillagt beroer næsten udelukkende paa hans egne Beretninger, men disse kunne neppe staae til troende uden at de støttes af andre Beviser; thi det er jo bekjendt nok, at en hjemkommen Sømand veed at fortælle mange Eventyr, men man pleier ikke at fæste Lid dertil.

Vi ville nu undersøge hans Liv og Levnet lidt nøiere.

I Langesund i den sydligste Deel af Norge lod Christian den Fjerde anlægge et Saltværk og indkaldte til dets Drift en Hollænder ved Navn Sivert Jansen, fra Hoorn ved Zuidersøen.

Forvalteren ægtede een af Landets Døttre Dorthe Nielsdatter, som den 16de Decbr. 1622 i det nærliggende Brevig fødte ham en Søn, der fik Navnet Cort. Drengen blev i sit femtende Aar sendt over til Faderens Slægtninge i Hoorn og forberededes der til sit Kald, som var Søen, og Holland var dengang Europas første Sømagt, altsaa kunde Drengen ikke sendes i nogen bedre Skole. Efter et Aars Forløb kom han som Adelburs eller Søcadet ombord i et Skib, og skal som saadan i Aaret 1639 have været med i det store Søslag, som Martin Tromp vandt over Spanierne. Rimeligviis var han ombord i Jan Reiersens Skib, hvor vi snart efter træffe ham i Middelhavet, thi dengang bedækkede Holland alle Have med sine store Koffardiskibe, der ogsaa vare indrettede til Orlogsbrug, stilledes til Krigstjeneste af de enkelte Stæder, naar Republiken havde Krig, og ellers dreve Handel eller leiedes ud til Krigsførende ligesom Landsknægtene tillands. Skipperen var enten Skibets Eier eller havde i alt Fald Deel deri, og handlede efter bedste Skjøn, til sin egen og sine Medrhederes Tarv.

Jan Reiersen og hans Skib synes at have hørt hjemme i Hoorn, og han var maaskee i Slægt med Sivert Jansen. Med hans Skib gik Cort i Aaret 1640 til Middelhavet, hvor Skipperen i nogle Aar drev Handel i forskjellige Havne, i hvilken Tid Cadetten avancerede til Constabel eller Underofficeer; forinden Afreisen fra Hoorn havde han forlovet sig med en Pige der i Byen ved Navn Engelke Sophronia, som han senere udgav for en Slægtning af Admiral Tromp; men det er høist usandsynligt, at den ubekjendte Cadet, Søn af en Forvalter i Norge, skulde faae Løfte paa en saa stor Mands Paarørende, saa at denne Paastand vel neppe fortjener stor Tiltro; hendes Familienavn kjendes ikke og rimeligviis havde hun slet intet, hvilket bedst synes at passe med hans daværende Kaar.

Republiken Venedig, som dengang eiede Øen Candia, blev i Aaret 1645 angrebet af Tyrkerne, der uden Krigserklæring landsatte en stor Hær paa Øen og snart havde bemægtiget sig den paa Hovedstaden nær. Republiken rustede af al Magt og tog derfor alle de hollandske Skibe i sin Tjeneste, den kunde faae fat paa, deriblandt Jan Reiersens, som Skipperen mod en vis maanedlig Betaling overlod Republiken med Skyts og Ammunition, sig selv og sit Mandskab. Det var saaledes alminde-

lig Skik blandt Hollænderne, og Mandskabet var hyret dertil. Cort Sivertsen avancerede ved denne Leilighed fra Constabel til Lieutenant, og strax efter, da Jan Reiersen døde, til Skipper eller Capitain, men om Vinteren gik han tilbage til Holland, rimeligviis fordi Rhederne efter Jan Reiersens Død vilde have Skibet hjem.

Cort var nu uden Hyre, benyttede Leiligheden til at besøge sin Familie i Norge og tog derpaa tilbage til Hoorn, hvor han den 16de Juni 1646 holdt Bryllup med sin Forlovede; han blev i Holland noget over et Aar endnu og har rimeligviis anvendt denne lange Tid til at faae udrustet et rigtig godt og stort Skib, hvormed han kunde gaae tilbage til Venedig, thi her vedvarede Krigen og havde ingen Udsigter til at høre op for det Første, saa at der var noget at tjene naar man havde et godt Skib at føre. I Aaret 1648 træffe vi ham i venetiansk Tjeneste som Capitain paa et Skib, der hed den store St. Jørgen; det antages i Almindelighed for et venetiansk Krigsskib, men var sikkert fra Hoorn eller en anden hollandsk By, hvor han under sit lange Ophold havde faaet det udrustet og nu førte det som Skipper, paa samme Maade som Jan Reiersen havde ført sit; det maa have været meget stort og godt udrustet til Orlogsbrug, thi venetianske Admiraler benyttede det ofte og længere Tid som Admiralskib.

Cort deeltog nu i Aarene 1648—60 i mange af de hidsige Søtræfninger, som Venetianerne under Riva, Contarini, Dolfin og Morosini leverede Tyrkerne, især ved Dardanellerne, ved Macedonien, Lilleasien og Candien. Senere fortalte han meget om sine store Bedrifter under disse Kampe og tilegnede sig Æren for enhver venetiansk Seier, men meget heraf kan man vistnok uden Fare henføre under Rubriken Skipperefterretninger. Cort nævnes i de venetianske Historier og andre samtidige Beretninger blot een Gang, da han opføres blandt de Capitainer, som havde faaet Belønninger for deres paalidelige Tjeneste, men derunder kunde ikke henregnes alt det, som den store St. Jørgen udrettede, thi den var for det Meste Admiralskib, og det var altsaa ikke Skipperen Cort, som navigerede det, men den tilstedeværende Admiral, som udrettede, hvad der blev udrettet, og fik Æren derfor, hvilket var aldeles i sin Orden.

Cort var ellers en flink og paalidelig Skibsfører, som ikke var bange og hverken sparede sig eller sit Skib, hvorved han gav de andre hollandske Skippere i Republikens Tjeneste et følgeværdigt Exempel, hvilket nok kunde behøves, thi disse private Krigsskibes Førere havde Ord for at være meget bange for Kugler, især for Skibet og Takkelagens Skyld, thi de havde en vis Betaling om Maaneden og Skaden gik af deres egen Pung. Særligt bør fremhæves, at Cort til enhver Tid nøiagtigt og punktligt lystrede Ordre og i alle Maader opfyldte sin Pligt, thi alt dette bevidner hans Attester, men mere sige de heller ikke. At han, som han fortalte, ved at entre et tyrkisk Skib med egen Haand har dræbt Admiralen, hvis Vaaben han medbragte til Danmark og forærede til Kongen, kan jo nok være muligt, men Venetianerne berette, at det var en Oberstlieutenant Bassa, som med sine Soldater entrede det tyrkiske Admiralskib og nedsablede Besætningen, og at det var Admiral Dolfino, som kommanderede paa det venetianske Skib, hvilket gjør Corts Beretning meget mistænkelig, thi de hjembragte Vaaben kunde jo let kjøbes, ifald det var simple Soldater, som havde bemægtiget sig dem, og Sværdet er desuden saa slet, at det ikke kan have været brugt af en Pascha. Det venetianske Admiralskib var Corts Skib St. Jørgen, og denne kunde jo altsaa nok have været med ved Entringen og dræbt Admiralen, men i saa Fald er det rimeligt, at der havde staaet noget derom i hans talrige Attester, som ellers ere udførlige nok og hvori han endog roses for ofte Selv at have rettet Kanonerne, som om han var simpel Constabel; dersom han havde dræbt Admiralen vilde dette dog have været en ganske anderledes Heltebedrift, som fortjente Omtale, især da det egentlig slet ikke var Skipperens Sag at slaaes, men at navigere Skibet.

Med Belønninger imod ham var Republiken ogsaa i lang Tid meget sparsom: han blev jo betalt for sin Tjeneste. Den første var reen privat, idet Inqvisitoren Bragadino i Aaret 1652 forærede ham en Guldkjæde, fordi han havde frelst hans Liv ved selv at styre sin Baad hen til det Skib, hvorpaa Bragadino var ombord og som forliste i en voldsom Storm; kort efter at Bragadino var kommet i Baaden, skiltes Skibet ad, og hele Besætningen omkom; dette staaer i Attesterne. Cort vilde imidlertid ogsaa have Belønning af Republiken; han kjendte sit

Værd og forstod at benytte Øieblikket. Man kan godt læse imellem Linierne i hans Beretninger, at han har truet med at seile hjem, ifald hans Tjeneste ikke blev bedre paaskjønnet; Følgen kunde let være blevet, at alle hans Landsmænd havde fulgt hans Exempel, og derfor kunde Republiken ikke udsætte sig. Han fik da en Guldkjede til en Værdi af 300 Ducater, (hver til 8 ₰ 8 ß Rigsmønt) samt Løfte om 200 Ducater om Aaret for Livstid. Dette skete i Januar Maaned 1654, men Krigen trak fremdeles i Langdrag, og Republiken kunde mindre end nogensinde undvære Hollænderne; dette ligesaameget som Cort Sivertsens Fortjenester var maaskee Grunden til at han 1658 blev udnævnt til Ridder af St. Marcusordenen, hvormed man iøvrigt ikke var sparsom, thi paa samme Tid havde en dansk og to hollandske Læger den; tillige tillagdes ham for sig og Arvinger i tredie Led en aarlig Pension af 1400 Ducater, hvilket virkelig var en smuk Belønning, saafremt det ikke skulde være Godtgjørelse for den store Skade, hans Skib maatte have lidt i de mange haarde Træfninger, hvor det aldrig blev sparet; Pengene bleve heller ikke betalte længere end til hans Død. En større Paaskjønnelse af Corts Fortjeneste blev ham til Deel i Aaret 1660, da han fik den anseelige Post som Tenente Generale hos Morosini, dengang denne skulde undsætte Candia, som trængtes haardt af Tyrkerne; men denne Expedition mislykkedes, og Venetianerne maatte forlade Øen uden at have udrettet noget, saa at Cort i sin nye Stilling ikke fik Leilighed til at udmærke sig; thi Aaret efter drog han bort, hvad enten han var misfornøiet med Venetianerne eller de med ham, men rimeligviis har han gjort Fordringer, som de ikke vilde gaae ind paa. Han tog Afsked og ankom i Mai Maaned 1661 til Holland, hvor imidlertid hans Kone var død under hans lange Fraværelse, efterladende to Sønner, af hvilke den ene døde som Barn, den anden blev Schoutbynacht i dansk Tjeneste og Commandant i Dansborg i Ostindien.

Venetianerne kalde Cort i alle Attester Curt Siversen, Seiuas eller Servisen, undertiden Curt Siversen Adelbors, efter hans tidligste Bestilling; af dette sidste Ord er rimeligviis Navnet Adelaer opstaaet, hvilket han antog i Aaret 1663; paa Latin heed han Curtius. Den 18de October 1661 træffe vi ham i Amsterdam, hvor en norsk Kjøbmand holdt sin Datters Bryl-

lup; den berømte Læge, Professor Ole Borch, var der med flere Danske og beretter i sin Dagbog, at han blandt Andre, som han talte med, traf paa en Maltheserridder ved Navn Cort, en Nordmand af Fødsel, som fortalte ham, at han havde tjent Venetianerne i sexten Aar og været tilstede i alle deres Søslag; om hans Bedrifter siges der ikke et Ord, men tilføies blot Bemærkninger over Venetianernes Styrke paa Candia; Cort drak paa Knæ Kongen af Danmarks Skaal og sagde, at han tænkte paa at reise til Kjøbenhavn.

Denne ubekjendte Sømand er ikke det Billede, vi fra vor tidlige Barndom af have dannet os om Cort Sivertsen efter hans Hjemkomst fra Krigen med Tyrkerne. Bedækket var han da med Hæder og berømt over hele Europa, saa at Almuen fulgte efter ham med Velsignelser; Genua og Spanien tilbøde ham Admiralsposter og Venetianerne søgte med al Magt at holde ham tilbage, da han af Fædrelandskjærlighed adlød sin Konges Kald og kom hjem for at offre Danmark sine Kræfter. Borch traf derimod paa en Mand, hvis Navn endnu var fuldkommen ubekjendt, ellers maatte han være omtalt paa en anden Maade, og selv nævnte han i sin Samtale slet ingen af sine store og glimrende Bedrifter, ikke engang at han huggede Hovedet af den tyrkiske Admiral, ellers havde Borch anført det.

Dog dette skulde snart blive anderledes! I Aaret 1662 lod Cort i Hoorn trykke et latinsk Æresdigt, som en Prinds (princeps) Almerich af Modena skulde have tilskrevet ham i Scuda paa Candien i August Maaned 1660, da Cort var med at bringe ham en fransk Hjælpehær paa 4000 Mand til Øen, for hvilken Hær Prindsen var Øverstcommanderende; han døde allerede den 14de November s. A. af Pest, i en Alder af tyve Aar. Saadanne Æresdigte vare altid holdte i meget høie Toner, men dette overgik de fleste andre. Curtius Suffridus Adelborst, som han kaldes, havde ene kjæmpet med 77 fjendtlige Skibe, skudt de femten isænk og dræbt fem tusinde Mand, havde med egen Haand nedhugget Sultan Ibrahîm, hans Tog berømmes over den hele Jord, hans høire Hand burde kysses af Enhver, — kort sagt, her træde for første Gang de store Bedrifter for Dagens Lys, som vi siden Alle have tillagt Cort Adelaer.

Da Cort den 25de Juli 1662 blev gift med Anna Pelt af en rig Familie i Amsterdam, har Digtet maaskee nærmest været beregnet paa hende og hendes Slægt, men dets Virkning gik langt videre, thi først fra denne Tid af spores Corts Berømmelse. Den 24de September 1663 beretter den svenske Resident i Danmark, at en Normand, Admiral Cort, som længe havde tjent Venetianerne med saa stor Berømmelse, nu nylig, med Tilsidesættelse af alle de andre Admiraler, var ansat som Viceadmiral, hvorover Admiral Helt havde forlangt sin Afskeed; den 2den October s. A. førte han en Gallei, paa hvilken Kongen var ombord, siges at have været Admiral i venetiansk Tjeneste og nu at være bosiddende i Amsterdam. Hvorledes blev den tidligere hollanske Skipper, som nu var uden Employ, pludselig en saa stor Mand?

Den nye Enevoldsregjering i Danmark frygtede bestandig for en Revolution og begyndte derfor med strax at afskedige alle danske Officerer i Landarmeen; der var endnu ikke gaaet noget Aar, før den svenske Resident meldte, at der nu kun var en dansk Officeer tilbage. Derefter opførte man Castellet imod de frygtede Kjøbenhavnere, som begyndte bittert at fortryde deres Godtroenhed, indjog Alle Skræk ved Processerne mod Kai Lykke og Corfits Ulfeld, og indsatte Tydskere i de fleste høie Embeder, saavidt det var muligt uden at hele Regjeringsmaskineriet gik istaae. For Søetaten og Holmens faste Mandskab nærede man begribeligviis stor Frygt, thi det var indfødte Folk og Officererne vare danske, men dem kunde man ikke ombytte med Tydskere, da disse ingen Marine havde, altsaa heller ingen Søofficerer. Holmens Mandskab, Søofficererne og især den udmærkede Admiral paa Holmen Niels Juel betragtedes derfor med stor Mistænksomhed, som Folk, der hvert Øieblik kunde rykke frem for at forsøge paa at storme det nærliggende kongelige Slot, især paa en Tid, da den gaadefulde Ulfeldske Sammensværgelse, i hvilken slet ingen Deeltagere kunde findes, forstyrrede Magthavernes Ro baade Nat og Dag.

Paa denne Tid kom udentvivl Cort til Kjøbenhavn og tog formodentlig ind hos Hofmaleren Carl von Mandern den Yngre, der i sin store Gaard paa Østergade holdt Gjestgiveri for fornemme Udlændinger. Han var en Hollænder, frugtbar Leilig-

hedsdigter med en rig Phantasi og beundrede naturligviis i høieste Grad sin Landsmand — thi saaledes betragtede han Cort, — for de smukke tyrkiske Vaaben og de glimrende Bedrifter, han fortalte om sig selv, og til Beviis fremviste Prindsen af Modenas Digt. Da Cort nu forærede de medbragte Vaaben til Kongen, som modtog dem med stort Velbehag og lod Standarten ophænge paa Kunstkamret, begeistrede det van Mandern til en hollandsk Ode, som han efter sin sædvanlige Skik løb om og læste op for Folk, ved hvilken Leilighed han udbasunede Corts Hæder og Prindsen af Modenas Digt til hans Ære. Han og Andre med ham troede rimeligviis at det var Hertugen selv, som af Begeistring over Corts Bedrifter havde tilskrevet ham dette Digt, medens det var en tyveaarig Prinds, som har forsøgt sig i den høiere Poesi, formodentlig for Spøg i en ledig Time ombord, ifald forresten Prindsen har havt nogen Deel deri, thi han var død og kunde ikke fralægge sig Forfatterskabet, der vel meget snarere maa tilskrives en hollandsk Skolemester i Hoorn efter Corts mundtlige Beretning; anden Hjemmel for dennes Bedrifter haves ikke.

Rygtet om den tappre Normand og hans vidunderlige Gjerninger gik naturligviis som en Løbeild igjennem Byen: det vilde ogsaa være skeet den Dag i Dag. Alle vilde see ham, og han lod trykke en Beretning om sine Seiervindinger med sit Billede i Midten, saa at der blev god Leilighed til at gjøre sig bekjendt med hans Udseende; thi han sparede ingen Umage for at komme i Folkemunde, hvilket fuldstændig lykkedes: han var i alle Maader Dagens Løve.

Da maa den Tanke være faldet een af de Regjerende ind, at det var Manden til at sætte i Spidsen for Søetaten og dens Mandskab; rimeligviis var det Christoffer Gabels Idee, da han var den Klogeste af dem. Cort var født i Norge, men dog at betragte som Hollænder, han var paalidelig, thi alle venetianernes Attester udhævede hans Lydighed, han kjendte Hollændernes Marine, Skyts og Maade at føre Krig paa fra Grunden, vilde altsaa bedre end Nogen være istand til at bringe den danske Flaade paa Fode, og han havde været Generallieutenant i venetiansk Tjeneste, saa at han godt kunde faae en høi Stilling i sit Fædrelands Marine, især naar han havde udmærket sig, hvilket man altsaa var meget interesseret i at

troe og derfor vel vogtede sig for at betvivle eller lade nøiere undersøge.

Alt dette udførtes hurtigt og uden at bryde sig om Indvendinger; men billigt blev det ikke, thi Cort, som nu antog Navnet Adelaer, forstod meget godt at stille sine Betingelser. Den 25de Septbr. 1663 blev han Admiral og endnu samme Aar Generaladmiral og Vicepræsident i Admiralitetet med en Gage af 7200 Rdl. (14000 Rdl. R. M.) og Toldfrihed for to Ladninger spansk Salt, som han hvert Aar fik Lov til at forhandle i Bergen. Rigsadmiralen Henrik Bjelke havde kun 5000 Rdl. og Niels Juel 2250 Rdl. i aarlig Gage. Det Hele maatte næsten forekomme Cort Adelaer som en Drøm; men i Slutningen af Aaret bosatte han sig virkelig med Hustru og Børn i Kjøbenhavn, hvor han fra nu af udøvede stor Indflydelse, hvilket først og fremmest kom ham selv, og dernæst Flaaden tilgode, der var i den usleste Forfatning og af Mangel paa Penge ikke kunde bringes paa Fode, uagtet den i Niels Juel havde en saa udmærket Chef for Holmen, som maaskee aldrig før eller siden.

Det Vigtigste var at skaffe Penge, thi de dertil anviste Summer kom ikke ind, og det lykkedes Cort Adelaer at sætte igjennem, at visse Indtægter af Told og Skat bleve ikke alene anviste til dette Brug, men virkelig anvendte dertil, uden forud at hæves til Hoffets eller Yndlingers Fornødenhed, hvilket hidtil havde været Tilfældet. Endeel Skibsbyggere, Rebslagere og Andre bleve forskrevne fra Holland og det Hele indrettet efter hollandsk Mønster. Bestyrelsen var fortrinlig, saa at Flaaden i Aaret 1666 allerede talte femten brugbare Linieskibe, skjøndt der ikke kunde anvendes mere end 400,000 Rdl. om Aaret paa samme, og det kostede 200,000 Rdl. at bygge et Linieskib, 20,000 Rdl. at bygge et Skib paa tyve Kanoner. Fortjenesten herfor maa dog vist især tilskrives Niels Juel, om end Cort Adelaer fik Æren. I Bergen indrettede Adelaer selv en Galleiflaade efter venetiansk Mønster, hvoraf de senere Kanonbaade ere Affødninger, der ved saa mange Leiligheder have viist deres store Nytte.

I Aaret 1665 skete der en Forandring ved den hollandske Flaade, hvorved der blev oprettet en egen Viceadmiralspost for Vestfriesland, hvilken blev tilbudt Cort Adelaer, der dog afslog

den; det var vel en Anerkjendelse deraf, at Kongen den 7de Februar 1666 optog ham i den danske Adelsstand med et Vaaben, hvori Skib, Tyrkehoved, Dardaneller og Kanoner findes samlede i en skjøn Forening. Da Danmark paa samme Tid ved egen Brøde blev indviklet i Krigen mellem England og Holland, sendtes han til Holland for at hyre Krigsskibe, Officerer og Underofficerer; ved sin Afskedsaudients hos Kongen pralede han ifølge den engelske Gesandts Indberetning med, at han nok skulde knække Halsen paa ligesaa mange Englændere, som han havde gjort paa Tyrker, men fik imidlertid ingen Brug for sin Tapperhed, da den danske Flaade ikke traf sammen med den engelske og der Aaret efter blev sluttet Fred.

Uagtet Cort nu var blevet en meget fornem Mand og stor Officeer, stak dog Skippernaturen bestandig i ham og han forsmaaede ikke at drive Handelsforretninger paa en Maade, som kun lidet passede for hans høie Stand, især efter den Tids Begreber. I Aaret 1668 forærede Kongen ham en lille Fregat, som han udrustede til at udsendes paa en Handelsexpedition, hvoraf han ventede sig stor Fordeel. Sit Handelsmonopol med Salt i Bergen, der udentvivl var blevet udstrakt til Trondhjem og maaskee det hele Nordenfjeldske, misbrugte han paa den meest oprørende Maade, hvilket bedst sees af et Brev fra Amtmand Ove Bjelkes Foged paa Bergenhuus af 13de Febr. 1666. Denne beretter nemlig, at Admiral Adlers Fuldmægtig vægrer sig ved at lade ham faae mere Salt, da han havde Ordre paa at Ove Bjelke skulde have dette i Trondhjem; men det var midt under Sildefiskeriet, hvor Bønderne og Fiskerne hver Dag strømmede til for at levere deres Afgifter til Kongen, som vare Sild; ifald Amtmanden ikke kan skaffe en anden Ordre fra Admiralen, eller faae dennes Fuldmægtig til at udlevere Salt, veed han ikke hvad han skal gjøre, da Silden raadner for ham. Naar Saadant kunde skee med Afgifterne til Kongen, hvorledes maa det da ikke være gaaet de smaa Handlende, som vare fuldkomne værgeløse ligeoverfor en saa fornem Monopolist.

Cort Adelaers store Yndest vedligeholdt sig imidlertid, uanfægtet af saadanne Smaating, og steeg endogsaa under Christian den Femte, som gav ham et aarligt Tillæg af 1000 Rdl. og udnævnte ham til Ridder (Storkors) af Dannebrog ved

denne Ordens Indstiftelse. Da der i Aaret 1675 udbrød Krig med Sverrig, blev Overcommandoen over Flaaden betroet Adelaer, som dog heller ikke her fik Leilighed til at udmærke sig, uden forsaavidt han søgte Havn ved Udbruddet af en stærk Storm, der adsplittede den svenske Flaade og forhindrede noget Sammenstød i dette Aar. Han maatte formedelst Sygdom overgive Commandoen til Niels Juel og døde den 5te Novbr. 1675 i Kjøbenhavn, hvor han blev begravet med stor Pragt og hvor Universitetsprogrammet med den Tids pralende Lovtaler og en udførlig Opregnelse af alle Bedrifterne imod Tyrkerne udkom under den samme Professor Ole Borchs Navn, som fjorten Aar iforveien omtaler ham som en ubekjendt Normand ved Navn Cort.

Store Fortjenester har Adelaer imidlertid indlagt sig af den danske Flaade, som under hans Overbestyrelse kom i en saadan Stand, at den under Krigen med Sverrig kunde udføre de største Bedrifter, den danske Søkrigshistorie har at opvise, men med Rette kan man bebreide ham, at han overfyldte især de høiere Poster med Hollændere, der siden for en stor Deel igjen maatte afskediges; dette var deels en Følge af hans Forkjærlighed for disse sine Landsmænd, deels af det ham dicterede System, at holde Øie med de danske Officerer og sikkre Kongen mod ethvert Forsøg paa Forandring i Regjeringen, hvorfor man i lang Tid vedblev at ængstes: han viste sig ogsaa i denne Henseende Kongens store Tillid og Naade værdig.

Ved sine betydelige Indtægter, sin egen og sin Kones medbragte Formue, samt sine Handelsmonopoler og sin øvrige Virksomhed lykkedes det ham at efterlade anselige Rigdomme, hvoraf han havde anvendt en Deel til at afkjøbe Generallieutenant Jørgen Bjelke Bradsberg og Gjemsøkloster i sin Hjemstavn, thi de ligge tæt ved Brevig og Langesund; det var ingen ringe Tilfredsstillelse for Forvaltersønnen fra Langesund at kunne blive Egnens største Godseier. Hans Sønnesøn forevigede Navnet ved at give det til sin store Herregaard Draxholm, som senere kaldes Adelersborg, og fra hvilken det igjen gjennem to Spindeled er gaaet over paa Baronerne Zytphen-Adeler.

Corts Efterkommere paa Mandslinien leve endnu her i Landet og føre ligeledes Titel af Baroner.

[Kilder.]

Cort Sivertsen Adler ved P. B. Mylius. T. Hofmans d. Ad. Mænd III, 153 flg. H. G. Garde om Cort Siversen Adelaer i Kittendorff og Aagaards Ill. Alm. for 1855 S. 37 flg. P. W. Beckers Sml. t. Danm. Hist. under Frederik den Tredie, II 20 flg. Brevet fra Ove Bjelkes Foged findes i Sml. t. d. danske Adelshistorie paa Kongens Bibliothek, og Bemærkningen i Ole Borchs Dagbog skylder jeg Dr. Burman Beckers venskabelige Meddelelse.

T. A. Becker.

En lille Notits om Oprindelsen til Striden mellem Danmarks og Sverrigs Konger om Brugen af de tre Kroner i Vaabnet.

Meddelt af C. F. Bricka.

Som det Aar, da Christian III optog de tre Kroner i sit Vaaben, angives i Reglen 1548; men at denne Angivelse ikke er rigtig, oplyses ved følgende Notits, der er tagen af en haandskreven Tilføjelse i et Exemplar af Schlegels Oversættelse af Slanges Christ. IV's Historie, som jeg ad antikvarisk Vej har erhvervet fra Holsten, men hvis tidligere Ejer, Forfatteren til den her aftrykte Bemærkning, er mig ubekjendt. Den er føjet til de nederste Linier af Anmærkningen i 1 Bd. S. 143, hvor Schlegel gjør opmærksom paa, at man ikke finder de tre Kroner i Christian III's Segl bag i Resens Udgave af Frederik II's Historie før fra Aaret 1551.

Hier hat der Hr Professor Schlegel sich übereilt. Im Resen finden sich auf der 3ten Tabelle, wie hier angeführt ist, 6 Wappen Königs Christian 3., worunter nur 2 die 3 Kronen haben. Aber! was übersehen ist, auf der 4ten Tabelle no. 54 steht Königs Christian 3. grosses Reichssiegel, was wohl zu merken ist! vom Jahre 1546 und 1555, in welchem die 3 Kronen sich befinden, und dem Nordischen Löwen schon nachgesetzt sind. Scheffers Vorstellung ist allso nicht richtig, und seine Hypothese irrig. Die Jahreszahl 1546 ist bedeutend. Es ist das Jahr der Verzichtleistung Königs Christian 2. auf die 3 Reiche. Die Urkunde ist von 1546 d. 14ten Julii, beym Hvidtfeld. 1544 ward der Speyerische Vertrag mit dem Kaiser geschlossen, und Christian 2. seinem Schicksale überlassen, und gleichfalls 1544 ward dem Könige Gustav 1. die Erbfolge in Schweden bestätigt. Es ist allso mehr als wahrscheinlich, dass König Christian 3. in dem angeführten Jahre 1546 sich wieder die 3 Kronen zu bedienen angefangen habe. Auch ist zu vermuthen, dass der Gebrauch derselben in Schweden erst späterhin bekannt geworden seyn mag, da Scheffer erst vom Jahre 1548 ausgeht. Homines sumus!*)

*) I Juni 1546 forfærdigedes et nyt Signet til Christiern II (Behrmann, Christ. II's Fængsels- og Befrielses-Hist S. 152); det ligger da nær at antage, at Christian III med det samme lod sit forandre. Schlegel, Danm. Statsret I. 275, har misforstaaet Angivelserne paa Tabellen hos Resen, thi det Vaaben med de tre Kroner, som Christian III og hans Dronning anbragte »under Hvelningen i vor Frue Kirche i Kiøbenh.« er ikke fra 1539, men mangler Aarsangivelse.

Leonora Christina paa Maribo Kloster.

Nogle Optegnelser af en Samtidig. Meddelte tilligemed 6 Breve fra Leonora Christina selv og en Syns- og Taxationsforretning over Klostret fra Aar 1695

af Soph. Birket Smith.

Just som jeg havde tilendebragt Trykningen af første Udgave af »Leonora Christina Ulfeldt's Jammers-Minde«, stødte jeg paa et Aktstykke, som paa en ret mærkelig Maade supplerer hint Værk, idet det indeholder en Række Optegnelser om Leonora Christinas Liv fra den Tid af. da hun tog Ophold paa Maribo Kloster, og indtil hendes Død 1698. Disse Optegnelser ere vistnok langtfra saa indholdsrige, som man kunde have ønsket, men paa den anden Side er det, man hidtil med Sikkerhed har vidst om den sidste Periode af Leonora Christinas Liv, saa forholdsvis Lidet, at ethvert nyt Bidrag til Forøgelse af vor Kundskab paa dette Punkt maa være os velkomment. Paa deres Paalidelighed er der Intet at udsætte. De hidrøre fra en Dame, som har hørt til Leonora Christinas nærmeste personlige Omgivelse i de allerfleste af de Aar, denne levede i Maribo, og skjønt hendes Forfatterskab falder meget længe efter hin Tid — nemlig i Midten af det 18de Aarhundrede og i hendes eget 80de Aar —, har hun dog bevaret Mindet om den i tro Erindring. Forfatterindens høje Alder spores egentlig kun i hendes Stil, der hist og her er temmelig forvirret. Om hendes Personlighed vide vi iøvrigt dette, at hun hed Dorothea Sophie Urne, og at hun var en Datter af Knud Urne til Axelvold og Anne Ulfstand[1]). Hvor hun kom hen efter Leonora

---

[1]) Jvfr. Klevenfeldt's Stamtavle over Familien Urne, i Gehejmearkivet, og Bendz, Efterretn. om Rønninge og Rolfsted Sogne S. 17. Hofman (Danske Adelsmænd 3 D.) nævner hende ikke blandt Knud Urnes Børn.

Christinas Død, er ikke bekjendt, men 1748 opholdt hun sig
Rønninge i Fyen, hvor Klevenfeldt besøgte hende[1]). Kleve
feldt havde siden »den Lycke at forskaffe Fr. Urne fra d
Dyrebare Printzesse Charlotte Amaliiß Kongl. Høyhed 50 R
aarlig Pension, som continueréde efter hendiß Død for d

---

[1]) Hun skjænkede ved denne Lejlighed Klevenfeldt et Exemplar af Gerner's Postil over Evangelierne (Kbh. 1684, Fol.), som i s Tid havde tilhørt Leonora Christina, og som, foruden nogle Vers denne selv, indeholdt adskillige Optegnelser af hendes Børn og andre Personer, som havde hørt til hendes Omgang paa Maribo Klost Hvor selve Bogen nu er bleven af, vides ikke; men de beskrevne Bla af hvilke de 2 have dannet Bogens Forsatsblade, medens 2 andre ha været anbragte bag i Bogen, ere endnu til og opbevares paa det kgl. Bibli thek (udenfor MS. Samlingen). Paa det af disse Blade, som synes at ha siddet forrest i Bogen — men som iøvrigt maa være beskrevet senere end d næstfølgende Blad — findes paa første Side, smukt prentet med Leono Christinas egen Haand, et Digt af hende til Gerner (»Den Liiden Christinne taler til denne Bogs Author«); det er, paa de 2 sidste Lini nær, trykt i Athene for 1813 S. 403. Paa samme Side af samm Blad staar et andet egenhændig nedskrevet Digt af Leonora Christi »Til Peder Iensen Tøtzløff, Borg-Skriffuer oc Hoff-Auctions Directo som forærte mig denne Bog 1685, Aarets Første-Dag". Paa det and Blad læses et Digt, som ifølge en Bemærkning af Klevenfeldt (»eft Frøyken Urnis Relation«) er skrevet af den nævnte Peder Jense Tøtzløff, og hvori Kjøberen af Bogen opfordrer denne til at føl med ham ind i »Taarnet«, for at den der efter dens eget Ønske k blive ejet af en »Ret dybsindig wisdoms Hierne«. Paa det 3die Bl have Leonora Christinas efterladte Børn — Anne Cathrine, Leono Sophie og Leo — hver især skrevet nogle Linier til Frøken Urn indeholdende dels Ønsker for hendes Fremtid, dels en Erklæring o at Bogen fra nu af tilhører hende som en Gave fra dem. Anne Cathri Ulfeldts Tilskrift (Frøken Urne benævnes her: »den Høy Ædle We baarne Iomfrue Dorothea Sophia Vrne«) er dateret Maribo Kloster førs Pindsedag Anno 1698, de 2 andre Maribo Kloster den 26de Juni 169 Leo Ulfeldt underskriver sig: »Leon Gr. v. Vlfeldt, Obrister«. Pa Bagsiden af det samme (3die) Blad er med en Haand, som jeg ikk kjender, men som mulig kunde være Frøken Urnes, nedskrevet et Di af Leonora Christina i Anledning af Gerners Postil over Epistlern (Kbh. 1693, Fol.). Dette Digt (det er trykt i Bang's Samlinger, 2 Stykke S. 154 og hos Schønau, Lærde Fruentimer S. 397) er undertegne »Af Dend, som Lengis Christelig og glad at ende[n?].« Paa det 4de Bla staar et Digt af Præsten Roth i Maribo, hvori Gerner prises lykkeli som den, der ved sin Lærdom formaar at erhverve sig slige Yndere at hans Bog ikke blot mere og mere er kommen »i Høye Adels Giemme« men ogsaa vedbliver at være der som »Angenehm Present«. — Endeli har Klevenfeldt paa ethvert af de nævnte Blade nedskrevet endel Notitser, mest af personalhistorisk Indhold.

halfve til Een hendiß Broder Datter« [1]). Hun døde i Rønninge den 11te November 1756, 86 Aar gammel (f. 1669)[2]).

Frøken Urnes Beretning er, hvad der fremgaar af dens Form, nedskrevet som en Besvarelse af et Antal bestemt formulerede Spørgsmaal, som en eller anden Videbegjærlig har stillet til hende i Anledning af hendes Samliv med Grevinde Ulfeldt. Da den henligger mellem Biskop Blochs paa Universitetsbibliotheket opbevarede haandskrevne Samlinger til den Fyenske Gejstligheds Historie (nærmere bestemt i Hdskrft. Nr. 138 Fol. i Additamenterne), vilde det ligge nær at slutte, at det var Bloch selv, som havde fremkaldt dens Udarbejdelse, dersom vi ikke vidste, at den saa ivrige Samler af personalhistoriske Efterretninger, Klevenfeldt, var traadt i personligt Forhold til Forfatterinden, og det netop omtrent paa den Tid, da Optegnelserne maa være bragte paa Papiret. At disse virkelig have været bestemte for Klevenfeldt, ikke for Bloch, bestyrkes end yderligere derved, at den Første etsteds siger[3]), at Frøken Urne havde skjænket ham nogle Breve, som Anne Cathrine Ulfeldt havde skrevet til hende efter Moderens Død; thi i Optegnelserne selv forekommer netop en Yttring om, at Forfatterinden sammen med dem oversender nogle Breve af den Art, som Kl. omtaler. Hvorledes det saa er gaaet til, at Bloch er kommen i Besiddelse af dem, kan ikke afgjøres og er forsaavidt ogsaa ligegyldigt.

De ofte nævnte Optegnelser foreligge iøvrigt paa doppelt Maade, nemlig baade i Original og i Afskrift. Originalen er dog i en meget mangelfuld Tilstand. Den har oprindelig bestaaet af 3 Kvartblade (af hvilke imidlertid det sidste paa Bagsiden har været saa godt som ubeskrevet), men af disse er nu kun det første nogenlunde i Behold; af de 2 andre er mere end Halvdelen afrevet. Heldigvis er Afskriften taget, medens Originalen endnu var hel, saa at idetmindste de fleste Huller i denne have kunnet udfyldes; at det ikke har kunnet ske med dem alle, hidrører fra, at ogsaa Afskriften paa et Par Steder er revet itu. Som Forholdet er, har Texten maattet sammensættes vexelvis efter Originalen og Afskriften, og da hver af disse

[1]) Se Klevenfeldts Noter til de i forrige Anm. omtalte Blade.
[2]) Se Bendz, Efterretn. om Rønninge og Rolfsted Sogne S. 17.
[3]) Nemlig i de forrige Side Anm. 1 omtalte Noter.

har sin egen Orthografi, har jeg ikke troet paa dette Punkt at burde tilstræbe en fuldkommen nøjagtig Gjengivelse, men har foretrukket at give det Hele med nyere Retskrivning, dog saaledes, at selve Ordformerne ere blevne uforandrede.

Som et forhaabentlig ikke uvelkomment Tillæg til Frøken Urnes Optegnelser aftrykker jeg endvidere her 6 Breve fra Leonora Christina selv, alle yngre end hendes Løsgivelse af Fængslet og for største Delen skrevne paa Maribo Kloster, og desuden en Syns- og Taxationsforretning over Klostret fra Aar 1695, der giver et ret anskueligt Billede af dets daværende yderlig forfaldne Tilstand. Det 2det og 3die af Brevene ere allerede tidligere udgivne, men paa et Sted, hvor de ere mindre let tilgængelige (nemlig i Nyt Aftenblad for 1826, S. 228—30), og jeg betænker mig saa meget mindre paa igjen at aftrykke dem, som Indholdet idetmindste af det ene af dem slutter sig temmelig nær til nogle Bemærkninger i Frøken Urnes Beretning. Originalerne til det 1ste og 6te Brev findes i Gehejmearkivet (Ulfeldt'ske Sager Nr. 19), Originalerne til de 4 øvrige i et Blandingsbind paa det kgl. Bibliothek (Ny kgl. Samling Nr. 2146 c, 4to), der ogsaa — foruden andre Papirer, vedkommende den Ulfeldt'ske Familie — indeholder nogle egenhændige Breve fra Leonora Christinas ældste Søn, Christian, og hendes ældste Datter, Anne Cathrine. Det forstaar sig af sig selv, at alle Brevene ere gjengivne bogstavret efter Originalerne. Det Samme er Tilfældet med Synsog Taxationsforretningen, hvis Original findes i Rentekammerarkivet (Kgl. Resolutioner fra Fyenske Kontoir).

---

1. Anno 1686 kom Frøkenen[1]) til Grevinden og var recommenderet til hende af Admiralinde Sophie Bielke[2]) og flere

[1]) D. e. Optegnelsernes Forfatterinde. I Afskriften, hvor tredie Person er forandret til første Person, staar: »Jeg (sc. Frøken Uhrne)«. Forfatterindens Navn angives overhovedet intetsteds udtrykkelig i de originale Optegnelser, men den anførte Bemærkning i Afskriften i Forbindelse med hele Beretningens Indhold er mere end tilstrækkelig til at godtgjøre hendes Identitet med den Frøken Dorothea Sophie Urne — forhen »Frøken Opvarterske hoss Fru Eleonora Christina, da hun opholdt sig i Maribo« —, som Klevenfeldt kjendte.

[2]) Formodentlig Marie Sophie Bielke, Admiral Christian Bielkes

fornemme Venner; thi hun kunde ikke antage hende før for hendes Vilkaar[s] Skyld. Men Jomfru Anna Sophie Ulfeldt, som var Grev Ulfeldts Broderdatter[1]), fulgte hende til Maribo og blev ikkun hos hende 1 Aar.

2. En af Grev Ulfeldts Søsterdøttre, navnl. Sophie Friis[2]), kom over for at ville gjøre sin Opvartning hos Grevinden, da hun forblev der i 2 Aar, rejste saa til sin Søster paa Bruagergrd.[3]). Nogle Aar derefter tog hun[4]) sin Datterdatter, som var avlet af Hr. Lauge Bek og Frøken Eleonora Sophie, Comtesse d'Ulfeldt, til And[r]arum i Skaane[5]). Samme forblev i nogle Aar hos Grevinden, da hendes Moder begjærte hende, efterat Frøkenens Søster var . . . Samme lever endnu og bor i Skaane, hvilket hendes Skrivelser til mig udviser, hvorudi hun har begjært af mig Grevindens hendes Grandmamas Postil[6]), Vers, hendes Arbejde med videre, hvilket jeg og oversendte hende Altsammen, undtagen Postillen, som jeg ikke vilde se i nogen Andens Hænder, uden i Grev Ulfeldt[s][7]), men ikke har kunnet dertil finde Lejlighed. Hvem hendes Mand

anden Kone. Hun var en Datter af Rigsadmiral Henrik Bielke og Edel Ulfeldt (jvfr. Leonora Christina Ulfeldt's »Jammers-Minde« 2 Udg. S. 31 Anm. 3) og, da hun ægtede Bielke (1680), Enke efter Klaus Krabbe til Torstedlund. Hun døde sandsynligvis 1686 (se Universitetets Ligprogram over Chr. Bielke).

1) Det vil sige: Korfits Ulfeldts Broderdatter. Hun var nemlig en Datter af Laurids Ulfeldt til Urup og Egeskov og Else Parsberg (jvfr. »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 32 Anm. 2). Ifølge Hofman (Danske Adelsmænd 2 D., Stamtavlen over Familien U.) døde hun først 1741.

2) Datter af Jesper Friis til Ørbeklunde og Elsebeth Ulfeldt, en yngre Søster til Korfits U.

3) Søsteren, Karen Friis, var gift med Jakob Ulfeldt til Karstofte (og Bruagergaard?). En Datter af disse var den nedenfor omtalte Elsebeth Ulfeldt.

4) D. e. Leonora Christina.

5) Scilicet: til sig. — Om Lave Bek og hans for sin Skjønhed berømte Hustru Leonora Sophie Ulfeldt, en Datter af Korfits U. og Leonora Christina, vil en og anden Oplysning blive meddelt i de følgende Anmærkninger. Den ovenfor omtalte Datters Fornavn var Elisabeth.

6) Uden Tvivl den ovenfor (S. 210 Anm.) omtalte Postil af Henrik Gerner, som Frøken Urne efter Leonora Christinas Død havde faaet til Foræring af dennes efterladte Børn.

7) D. e. Grev Leo Ulfeldts.

er[1]), ved hun[2]) ikke. Dernæst tog Grevinden en liden Jomfru til sig, navnlig Elsebeth Ulfeldt, som var sl. Grevens Søsterdatters Datter, Fru Karen Friises Datter fra Bruager, og var opkaldet efter Grevens Søster Elsebeth Ulfeldt. Denne Jomfru lod Grevinden oplære ud[i] Et og Andet, og blev tillige med mig paa Maribo Kloster, indtil Grevinden døde, og er nu Frøken udi Roskilde Jomfrukloster[3]).

3. Grevindens fornemmeste Occupation var Gudsfrygt, idet [sic] hend[e]s Domestikker bleve forsamlede udi en Stue udenfor hendes Sengekammer. Udi hendes daglig Morgenbøn stod: Gud hjælpe alle Fanger og trøste de skyldige og redde de uskyldige! Derpaa forblev hun i sit Sengekammer den ganske Formiddag, som hun anvendte paa Læsen og Skriven. Hun sammenskrev en Bog, Heltinders Pryd kaldet[4]), som Comtesse A. C. Ulfeldt[5]) og Grev Leon tog med sig med mange andre rare Skrifter. Hendes Arbejde er fast ubeskrivelig og har ingen Lige, saasom med at sy i Flammer, virke gylden Arbejde[6]), dreje udi Rav og Elfenben. Ja, hun knyttede i Ruder sit Liglagen, som var 6 Al. langt og 2½ Al. bredt og var underfodret med hvidt Taft. Hendes Pude var af samme Sort, og stod paa samme Pude Vers af hende selv forfærdigede, og som her medfølger. Item et Øjenklæde af hvidt Taft med hendes Vers paa, som ligeledes medfølger[7]). Samme Øjenklæde havde

---

[1]) Elisabeth Bek giftede sig ifølge Ljunggren (Skånska Herregårdar 5 Bd., under Christinehof) imod Faderens Vilje med en »Bruksinspektor« Limnell og døde efter et Liv, fuldt af Forsagelse, Processer og Ydmygelser af alle Slags, i den yderste Fattigdom.

[2]) Frøken Urne.

[3]) Se forrige Side Anm. 3. Ifølge Skeel (Optegn. om Roeskilde adel. Jomfrukloster S. 100—1) blev Elsebeth Ulfeldt indskreven i Klostret 1714 (f. 1684); hun døde ugift 1769.

[4]) Jvfr. »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 214 o. fl. St.

[5]) D. e. Anne Cathrine U., Leonora Christinas ældste Datter, som efter sin Mands, Cassettas, og sine Børns Død vendte tilbage til Danmark og i nogle Aar levede sammen med Moderen paa Maribo Kloster; jvfr. »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 30 Anm. 2. Efter Moderens Død flyttede hun til Wien til Broderen, Grev Leo Ulfeldt (se nedenfor).

[6]) Jvfr. »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 209—10.

[7]) Ifølge en Bemærkning paa Afskriften fandtes disse Vers ikke, da Afskriften blev taget, men Afskriveren, som har læst dem »i det danske Magazin (?) for 24 Aar siden«, meddeler dem efter Hukommelsen. Jeg

hun broderet med 2de Engle, holdende en Laurbærkrands over Versene.

4. Hendes Arbejde hvor er henkommen, er foran i det 2det Responso meldet om, saa at jeg har ikkun ganske Lidet deraf tilbage, hvilket bestaar i 2 smaa Stykker, som Grevinden med egen Haand haver begyndt paa for at lære mig at sy samme Sting.

5. Denne Post sees af den anden.

6. Hendes Domestikker bestod af 2 Kammerpiger og 4 andre. Mandspersonerne bestod af 2 Pager, som læste Tydsk til og fra Bords; samme og skiftedes til hver Uge at læse, men dog begge paa en Gang gjorde Opvartning. Samme vare af skikkelige Borger- og Præstebørn. Den ene kom i Grevindens Hof, strax efter hun var kommen til Maribo, og forblev hos hende til hendes Død, da Greven tog ham med sig til Wien; og var samme Pages Navn August. Den anden, nemlig Præstesønnen, kom til sin Fader, Hr. Hans Bedske[1]), i Laaland. Dernæst af 1 Lakej, en Kudsk og en Gaardskarl, alle vel klædte i fuldkommen Liveri. Og førte ellers en god Økonomi, til hvilken hun brugte mig, og jeg, Gud være æret, fandt Naade baade af Grevinden, Comtessen og Greven, som continuerede ej alene til Grevindens Død, men endog efter hendes Død hos Comtessen og Greven, hvilket af Comtessens Breve noksom kan sees, og som her medfølger[2]).

7. Sperling kom der iblandt for at gjøre sin Opvartning, da han altid var Grevinden velkommen, men var der ej længere end en 8te Dages Tid hver Gang[3]). Hans Søster, Jomfru

---

finder dog ingen Anledning til at aftrykke dem her, da det er de samme, som ere trykte i »Jammers-Mindet« (2 Udg. S. 210—11).

[1]) Fornavnet er næppe rigtigt. Idetmindste har jeg ikke fundet nogen anden Præst paa Laaland af Navnet Bedske (eller Beske) i den Tid, hvorom der her kan være Tale, end Anders Madsen B., som først var Rektor i Saxkjøbing (1678—81) og derefter Præst til Slemminge og Fjelde Menigheder (1681—1718); se Rhode, Saml. til Laal. og Falsters Historie 2 Udg. 1 Bd. S. 368 og 411.

[2]) Disse Breve fandtes ikke. Jvfr. ovenfor S. 211.

[3]) Om det venskabelige og fortrolige Forhold, som bestod mellem den yngre Sperling og Leonora Christina alt i den Tid, da den Sidste sad fangen i Blaataarn, vil man allerede fra »Jammers-Mindet« kunne have medbragt en Forestilling, forsaavidt jeg i Indledningen til det nævnte Værk (2 Udg. S. XIV) har udtalt det som min Overbevisning,

Eleonora Sperling, var ogsaa engang med ham og ligeledes forblev der en 8te Dage.

8. Peder Jensen Torsloff[1]) kom ofte til Grevinden, dog fornemmelig om Jule- og Nyaarstider, og talte undertiden om den Opvartning, han gjorde hos Grevinden i det Blaa Taarn, forærende hende iblandt, da Glas, da Bøger, og forrettede [sic] tillige med Sperling hendes Kommissioner, saavel inden- som udenlands. Samme Hof- og [sic] Auktionsdirekteur havde lært hende at dreje, da hun sad i det Blaa Taarn[2]).

9. Samme Torsloff døde ugift førend Grevinden.

10. Af dem, som vare hos Grevinden, ere Ingen i Live uden

---

at Leonora Christinas haandskrevne Selvbiografi er udarbejdet paa Sperlings Opfordring og til hans Brug. (Rigtigheden af denne Antagelse bestyrkes, hvis det iøvrigt er nødvendigt, ogsaa derved, at det originale Haandskrift til Selvbiografien en Tidlang vides at have tilhørt Chr. Reitzer; thi Reitzer havde ved Sperlings Død arvet alle dennes Haandskrifter og Samlinger, se Werlauff's Hist. Efterret. om det st. kgl. Bibliothek 2 Udg. S. 81). Som Frøken Urne strax her nedenfor siger, var Sperling ogsaa i hin Tid — forsaavidt hans Rejser og Forretninger tillod det — Leonora Christina behjælpelig med at udføre hendes Kommissioner, og fremforalt forsynede han hende jævnlig med Bøger og med Oplysninger til det Værk om »Heltinder«, som hun saa ivrigt arbejdede paa. Af og til gjorde da Leonora Christina Gjengjæld, naar hun under sin Læsning stødte paa Noget, som hun mente, Sperling kunde bruge til det af ham paatænkte Værk om »lærde Kvinder«. At Korrespondancen mellem dem dengang dog maatte føres med nogen Forsigtighed, derom vidner bl. A. et i flere Henseender interessant Brev, som opbevares i Gehejmearkivet (Ulfeldt'ske Sager Nr. 19), og som er dateret »Helsingnør den 13. Martij 1684« og undertegnet »Vostre affectioné serviteur I. H.«, uagtet dog baade Haandskriften og Indholdet tydelig nok viser, at det er Leonora Christina, som har skrevet det. — Om den ogsaa efter Leonora Christinas Frigivelse fortsatte venskabelige Forbindelse mellem hende og Sperling vidne, foruden Frøken Urnes Yttringer, ogsaa de nedenfor meddelte Breve, af hvilke de 4 ere stilede til Sperling.

[1]) Afskriften skriver Navnet: Torslew. Den Paagjældende vil være de fleste Læsere bekjendt fra »Jammers-Mindet«, hvor han hyppigt omtales (under Navnet: Tøtzløff).

[2]) I Overskriften over det Digt, som Leonora Christina skrev til T. i Anledning af, at han havde foræret hende det ovenfor omtalte Exemplar af Gerner's Postil over Evangelierne (se S. 210 Anm.), kalder hun ham »Borg-Skriffuer oc Hoff-Auctions Director«. I Klevenfeldts Noter til det Digt af T., som ledsagede Bogen (smstds.), siges der, at Leonora Christina først lod T. lære at dreje, og siden lærte han hende det.

den [fø]rom[e] Frøken i Roskilde Jomfrukloster, Hr. Provst Roth[1]) i Maribo, og jeg, som nu er i mit 80de Aar.

11. Lærde Virtuoser eller Kunstnere holdt hun ingen af, m[en nok?] gad hun hørt og tale med dem, og naar Landemode hö[ldtes kom] til hende baade Stiftamtmanden[2]) og Biskoppen[3]) og . . . Endel af dem tiltalede hende paa Latin, men hun [svarede] altid paa Dansk.

12. Skrifter har hun vel efterladt sig, men ere blevn[e førte?] med Frøken A. C. til Wien. Hun holdt et lidet As . . ., paa hvis Laage stod disse Ord: Se ej til min udv[ortes], men vel til min indvortes Dyd. Dog har jeg endn[u Noget?] af en Komedie, hun selv haver sammensat[4]), som h . . .

13. Fra Frøken A. C. haver jeg endel Breve fra hendes Rejses Begyndels til hendes Ankomst til Wien, med mange Hilsener fra Greven. Samme Herre beviste [sig] og var særdeles liberal imod mig formedelst min Tjeneste og Opvartning hos hans Fru Moder, og vilde [jeg] derfore, at ovenmeldte Postil ej skulde komme i nogen Andens end i hans Hænder.

14. Kongen havde befalet, at naar hun døde, skulde det strax gives tilkjende, da hun skulde blive begravet efter sin Stand, men hun tilskrev Hans høje Excellence Gyldenløv og bad ham paa hendes Vegne at takke Hans Majestæt

---

[1]) Han var født 1669, blev Sognepræst i Maribo 1696 og døde som saadan den 13de Maj 1751; se Rhode, Saml. til Laal. og Falsters Historie 2 Udg. 1 Bd. S. 350—51, og A. Kall Rasmussen, Efterretn. om Musse Herred 1, 280; jvfr. ovenfor S. 210 Anm.

[2]) Gehejmeraad Markus Gjøe var Stiftamtmand over Laaland og Falster fra 1685 til 1691. Sidstnævnte Aar, den 29de December, blev Henning Ulrik Lützov til Søholt udnævnt til hans Eftermand.

[3]) Thomas Kingo.

[4]) Maaske den samme, som ifølge Sperlings Vidnesbyrd i hans Kollektanea »de feminis doctis« (Orig. i Gl. kgl. Smlng. Nr. 2110 a-b, 4to) blev opført paa Maribo Kloster den 27de Februar 1688. Stedet lyder i sin Helhed saaledes: »A. C. 1688. 27. Febr. comoediam, qvam scripserat, per domesticos suos agi et edi coram se voluit. Erat autem illa comoedia versibus Danicis ad captum plebejorum hominum composita, qui illam edidicerunt et in gestibus sibi convenientibus et [a] nobis edocti feliciter illam peregerunt.« Jvfr. ogsaa Holberg, Danm. Riges Historie T. 3 S 592.

for den særdeles kongel. Naade, med Begjæring, hun maatte hensættes i al Stilhed og uden Ceremonier. Hun stod under en sort Bajs Himmel. Hendes Kiste var overtrukken med sort Læder uden nogen Bogstaver eller Beslag. Hun forlangede ej at blive bortbaaren af Andre end de Sædvanlige og det om Aftenen, gelejdet af 2de Grev Holker fra Orebygaard[1]), Sognepræsten Mag. Henrik Roth og Kapellanen[2]). Hun blev bortført ved Lys, som baade var ved Kisten og i Kirken, og om Morgenen Kl. 6 blev

15. Begravelsen tilmuret[3]), og blev i samme Begravelse indsat de 2de Børn[4]), som vare satte i et Vaabenhus i Nikolaj Kirke, da Greven var faldet i Unaade.

16. Hendes aarlig Pension var af Førstningen ikkun 1000 Rd., men siden derefter forbedrede Hs. Majt. den med 200 Rd. aarlig[5]). Hende blev ellers givet 4 Heste af Kongens

---

[1]) Orebygaard ejedes dengang af Grev Christian Christoffer Holks efterladte Enke Sophie Ulfeldt, en Datter af Korfits U.s Broder Flemming. Ved de »2de Grev Holker« maa man da formodentlig tænke paa Grev Christian Holks Sønner, af hvilke 3 vare i Live ved Faderens Død.

[2]) Formodentlig Hans Christensen Alrom, som dengang var residerende Kapellan i Maribo (Rhode, Saml. til Laal. og Falsters Historie 2 Udg. 1 Bd. S. 355).

[3]) Leonora Christina døde den 16de Marts 1698, og den 6te April blev hendes Lig nedsat i Maribo Kirke, hvor hun fra 1696 af havde ejet et Begravelsessted; se A. Kall Rasmussen, Efterretn. om Musse Herred 1, 251. Smstds. S. 247 findes nogle Meddelelser om det Stolestade, som hun havde haft i Kirken, og om et Alterklæde og en Alterdug, som hun havde skjænket til den; jvfr. S. 278 og Schønau, Lærde Fruentimer S. 413—17.

[4]) Ifølge Indskriften paa Ligstenen over Leonora Christinas Grav (aftrykt paa flere Steder, sidst hos Kall Rasmussen a. St. S. 34) var det ikke 2, men 3 af hendes Børn (Sønner), hvis Lig bleve hensatte i den nævnte Begravelse. Det er iøvrigt en højst paafaldende Kjendsgjerning, at man ved Undersøgelser, som i dette Aarhundrede ere anstillede paa hint Sted, vel har fundet Rester af Børnenes Kister og af deres Ben, men for Moderens Vedkommende ingen af Delene. Dette synes nemlig at tyde paa — hvad ogsaa en gammel stedlig Overlevering yderligere bekræfter —, at Leonora Christinas Lig hemmelig er bleven bortført paa Foranstaltning af hendes Børn (se Kall Rasmussen a. St. S. 34—36); formodentlig er det da bragt til Wien.

[5]) Denne Angivelse er rigtig. Da Leonora Christina blev løsladt af Blaa-

Stald, saa og forundt hende fri Ildebrand, som kunde strække sig til 100 Læs; fik desuden et Par Gange om Aaret fersk Fisk af Søen, som laa ved Klosteret; saa og, naar Tiden faldt med at fælde Dyr, blev hende givet maa-

taarn, tilstodes der hende først 500 Rdl. aarlig til hendes Livs Ophold. Det hedder herom i en kgl. Befaling til Overrentemester Peder Brandt, dateret Kbhvn. 18/5 1685, at »Saasom Vi af sær Ko. Naade allernaadigst hafver bevilget oc forundt Fr. Eleonora, som, naar Vi ere bort-Reiste, effter Voris allernaadigste tilladelse af det blaa Taarn udkommer, til hendis ophold fem hundrede Rixdaler til aarlig pension, som hende qvartal Viis af Vort Zahl Camer rigtigen skal betalis oc begynde fra dette Vort brefs dato, oc saaledis i hendis lifs tid continuere, Saa er Voris allernaadigste Villie« o. s. v. (Orig. i Rentekammer-Arkivet, Kgl. Befalinger 1685, Diverse Doknm.). Saasnart det imidlertid var bleven bestemt, at Leonora Christina skulde bo paa Maribo Kloster, blev ogsaa hendes Aarpenge forøget til 1000 Rdl., og den kongelige Ordre herom, stilet til Peder Brandt, blev udfærdiget samme Dag som Befalingen om at gjøre Anstalter til hendes Modtagelse paa Klostret, nemlig 15/8 1685. Det hedder i den første: »Viide maa du, at Vj af sær Kongl. Naade imod Fr. Eleonora Christina, paa det hun dis bedre kunde subsistere, allernaadigst hafver bevilget oc forundt hende, foruden de hende aarlig allernaadigst tillagde fem hundrede Rixdaler, endnu til Aarlig Pension fem hundrede Rixdaler, hvilcket er saa tilsammen Aarligen it Tusind Rixdaler, som hende rigtigen skal betalis oc begynde fra Voris forige for hende til dig allernaadigst ergangne befalings Dato, nemlig dend 18. Maji sidst forleden, oc saaledis j hendis lifs tid continuere; thi er Voris allernaadigste Villie« o. s. v. (Orig. i Rentek. Ark., Kgl. Resolut. 1685, Div. Doknm.). Det viste sig imidlertid snart, at selv denne Sum ikke var tilstrækkelig i Forhold til de Udgifter, som Leonora Christinas nye Husholdning medførte. Under 23de [sic] Marts 1686 supplicerer hun Kongen »og paa ded allerydmygeligst beder min Naadsens pension at forbedre, anseende ieg mig Kummerligen dermed hafuer holded, og nu falder mig tungt, att paa en gang Consumptionen af mig V-formodentlig Kræfvis, der ieg hafde Haabet de Naadsens Penge foruden afgift Vnderdanigst at nyde« (Rentek. Ark., Deliberations-Protokol Febr.-Juni 1686). Herpaa resolverede Kongen under 10/4 1686 efter Indstilling af Rentekammeret, »at hvis Supplicanten til underslebs forekommelse under hendis egen haand indgiver til hendis huussholdings fornødenhed, maa for consumptions betaling frj passere« o. s. v. (Orig. i Rentek. Ark., Kgl. Resolut. 1686, Div. Dok.). Endelig fik Leonora Christina 1689 (ifølge kgl. Befaling af 9de Juli d. A.) det af Frøken Urne omtalte Tillæg til sine Aarpenge paa 200 Rdl. Det hedder herom i Befalingen til Peder Brandt: »Vide maa du, at Vi af sær Kongelig Naade allernaadigst haver forbedret dend Fr. Eleonoræ Christinæ allernaadigst forundte pension med toe Hundrede Rixdaler aarligen, saa at hun i alt maa nyde aarligen tolf Hundrede Rixdaler, at regne fra d. 1te Iulj sidstforleden, og saaledes i hendes lifs tid continuere« o. s. v. (Af-

nedlig hver anden Gang et Daadyr og hver anden Gang et Aldyr.

[17. Gr]ev Leon Ulfeldt var trende Gange paa Maribo Klo[ster], efterat han var kommen i kejserlig Tjeneste. Den [første Ga]ng Christi Himmelfarts Dag incognito, da hans Folk laa imidlertid paa Femeren, og lod han sig samme Gang kalde Faber . . [va]r der ikkun 24 Timer, da han var Oberst i kejserl. Tjeneste[1]). [Anden Ga]ng kom han i Dimmelugen

---

skrift i Ny kgl. Samling Nr. 2143, 4to). Efter Hofmans Angivelse (Portraits historiques Ve Partie p. 93) skal dette Tillæg være hende tilstaaet som en Paaskjønnelse af det Portrait af Christian V., hun havde udsyet i Silke og foræret Kongen, det samme, som nu opbevares paa Rosenborg (se Stouenberg, Rosenborg Slots histor. Mærkværdigheder. 1855. S. 29). — Af det Foregaaende vil man iøvrigt have set, at naar Holberg (Danm. Riges Historie T. 3 S. 589), og efter ham Flere, ansætter Leonora Christinas Aarpenge til 1500 Rdlr, da beror dette paa en Fejltagelse.

[1]) Den kongelige Tilladelse til dette Grev Leos første Besøg, som fandt Sted 1691, er sandsynligvis erhvervet ved en Ansøgning fra Leonora Christina til Christian V., af hvilken en Afskrift — ved Langebek — opbevares i Blandingsbindet Nr. 2146 c, 4to, i Ny kgl. Samling. Leonora Christina opfordrer deri Kongen om at føje den Naade til de forrige: »at min eeneste Søn maatte naadigst tilstædes at komme til mig og annamme det af mig, som ieg kand give hannem, som er min Velsignelse« o. s. v. Ansøgningen er udateret, men hvad der giver mig Grund til at antage, at den maa henføres til Leo Ulfeldts første Besøg hos Moderen, er den Omstændighed, at der i de ovenfor citerede Ord synes at indeholdes en Antydning af, at Leonora Christina dengang har ment at ligge paa sit Yderste; thi af den kongelige Befaling, hvorved Tilladelsen gaves, sees, at hun virkelig dengang var saa syg, at hendes Død ventedes. Befalingen er udstedt paa Frederiksborg ¹⁸/₅ 1691 og stilet til Markus Giøe. Det hedder i den: »Viide maa du, at Vj efter allerunderdanigst ansøgning allernaadigst haver beviliget, at Frøcken Eleonora Christina hindis Søn maa til hinder komme, dog at det skeer incognito, ligesom hand var een af hindis daatters Stifsønner, og at hand sig ej lengere end trende dage hos hinder opholder og sig siden strax af vore Riger oc Lande igien begiver. Hvilcket du hinder til efterretning kand forstendige. Og som Vj fornemmer, at bemelte Eleonora Christina skal være saa hefftig siug, at paa hindis opkombst skal tviflis, saa haver du strax et overslag at giøre, hvad hindis begravelsis bekostning skulle kunde komme at Koste, naar hun i Mariboe Kirke hederligen skulle nedsettis, og os samme overslag strax til Videre Voris allernaadigste Resolution indsende. Der effter —« o. s. v. (Fyenske og Smaalandske Tegnelser, Geh. Ark.) I Leonora Christinas Ansøgning maa iøvrigt særlig mærkes Udtrykket »min eneste Søn«, der viser — uden Hensyn til Ansøgningens Dato —, at alle Sønnerne med Undtagelse af Leo døde før Moderen.

og blev der efter kongl. Tilladelse . . [D]age, saa at hans Fru Moder, Comtessen og mange andre [forn]emme Venner glædede sig inderlig[1]). Samme Gang lod han sig [ka]lde Grev Ulfeldt og var da bleven Kammerherre hos Kejseren, bærende baade Guldnøglen og Kejserens Portrait, og kom til ham Grev Holkerne, Amtmanden og mange andre fornemme Herrer. 3. Kom han efter Grevindens Død for at afhente Comtessen hans Søster, da alle treñde Sødskende vare samlede[2]). Grevinden døde in

[1]) Tilladelsen til dette Grev Leos andet Besøg paa Maribo Kloster er givet ved en kgl. Befaling af $^{11}/_{8}$ 1693 til Henning Ulr. Lützov. Det hedder heri: »Vide maa du, at Vj allernaad. haver bevilget, at os Elskelig Frue Eleonoræ Christinæ Søn, som er udj dend Keiserlig tienniste, maa enten for eller effter forestaaende Compagne [sic] giøre een Reise til Vort land Lolland og der j Landet hos hende florten dage forblive; Dog at hand sig hos dig ved sin ankomst anmelder« o. s. v. (Fyenske og Smaal. Tegnelser, Geh. Ark.).

[2]) Det vil sige: de 3, som der har været Tale om i det Foregaaende, og de eneste af alle Leonora Christinas Børn, som overlevede Moderen, nemlig Anne Cathrine, Leonora Sophie og Leo. At Leonora Sophie, Lave Beks Hustru, endnu var i Live, idetmindste et Stykke ind i Aaret 1698, fremgaar — foruden af Frøken Urnes Vidnesbyrd — ogsaa og fornemlig af hendes egenhændige, den 26de Juni 1698 daterede Tilskrift til Frøken Urne i det ovenfor omtalte Exemplar af Gerner's Postil (se S. 210 Anm.), og det beror altsaa paa en Fejltagelse, naar Ljunggren (Skånska Herregårdar 5 Bd., under Christinehof) lader hende dø 1697. Anne Cathrine døde i Wien, uvist naar. Den eneste af Leonora Christinas Døttre, hvis Dødstid overhovedet med Sikkerhed kjendes, er Ellen Christine, hun, som efter Sperlings Vidnesbyrd „sola et prima" forsøgte at udrette Noget for Moderen, medens denne sad fængslet. Med Hensyn hertil maa det være mig tilladt at knytte den Tillægsbemærkning til en Anmærkning i „Jammers-Mindet" (2 Udg. S. 175 Anm.), at det uden Tvivl har været hende — muligt dog i Forening med Søsteren Leonora Sophie —, som den 18de April 1671 indsendte til Kongen en paa et Silkebaand skrevet Ansøgning angaaende Moderens Frigivelse. I hvert Fald vide vi, at hun i hint Aar forlod Malmø, hvor hun havde opholdt sig siden 1666, og drog til Kjøbenhavn for at prøve, om hun kunde udvirke Noget i den nævnte Henseende. Hun henvendte sig da ogsaa til flere højtstaaende Personer og synes i Begyndelsen at have været heldig i sine Bestræbelser; navnlig vandt hun ganske Landgrevinden af Hessen, om hvis Deltagelse for Leonora Christina denne selv temmelig udførlig udtaler sig i „Jammers-Mindet" (2 Udg. S. 174—78). Enden blev imidlertid ikke Begyndelsen lig. Det lykkedes Enkedronningen efter Landgrevindens Bortrejse at udvirke en Udvisningsordre for hende (Hofman, Danske Adelsmænd 2 D. S. 339, fortæller, at hun og Søsteren opbragte Enkedronningen imod sig ved at

Martio, og blev jeg saa hos Comtessen, indtil Greven kom at afhente hende[1]), da jeg ikke uden vemodige Taare fulgte [dem] til Skibs in Augusto.

---

6 Breve fra Leonora Christina.

I.

Høyæret H. *Doctors* aff den 8. *Sep.* er wel indkommen, oc Perlerne med Ringen sin Eyermand igien leueret; tacker meget for den haffte møye; er der nogen Omkostning der paa anwent, da føris ded mig til Regnskab. Mig er nu forsickret, att Closteret icke skal were meget forfalden[2]), men Byen fast att were Øde, saa att icke let her effter nogen Guldsmed skal der boesette sig. F. Birgitta Friisis Sl. Mand war frue Birgitta Totts Broder[3]), oc findis vdi F. Birgitta Friisis giemme mange aff

---

overrække hende et Bønskrift paa en af hendes Spadseretoure), og tvungen herved forlod hun nu Landet og levede saa i Kassel til 1676, da hun drog til Søsteren Anne Cathrine i Brygge. Her døde hun den 11te December 1677. — Se herom Sperling's Kollektanea „de feminis doctis" (Gl. kgl. Smlng. Nr. 2110 a-b, 4to).

[1]) Muligvis er det i denne Mellemtid, at Anne Cathrine Ulfeldt har sendt sin Broder Haandskriftet til „Jammers-Mindet" (jvfr. „J.-M." 2 Udg. Indledn. S. XXXI). Grev Leo U. var, som vi ovenfor have set (S. 216 Anm.), allerede paa Maribo Kloster den 26de Juni.

[2]) Leonora Christina taler her naturligvis kun om de Bygninger paa Klostret, som ikke allerede dengang vare mere eller mindre fuldstændig nedbrudte (se Tegningen i Resens Atlas; jvfr. Kall Rasmussen, Musse Herred I, S. 214, 219, 222—24). At dog selv hine Bygninger paa den Tid, Brevet blev skrevet, maa antages at have været i en temmelig maadelig Tilstand, sees af Kall Rasmussen's anf. Værk S. 223—24 og især af den nedenfor (S. 235—38) aftrykte Syns- og Taxationsforretning, som rigtignok er 10 Aar yngre end Brevet, men som tydeligt nok viser tilbage paa et gjennem en længere Periode bestaaende Forfald.

[3]) Henrik Thott til Boltinggaard og Gladsaxe, en Broder til den for sin Lærdom bekjendte Birgitte Thott, var gift i 3die Ægteskab med Birgitte Friis, en Datter af Jesper Friis og Elsebeth Ulfeldt (se S. 213 Anm. 2). Birgitte Thott, som var gift med Otte Giøe til Torbenfeld og Turebygaard, døde i Sorø den 8de April 1662 (f. 1610). Om hendes efterladte Haandskrifter se bl. A. Schønau, Lærde Fruentimer S. 1391—92 og Vogelsang, Fortegn. over Haandskrifterne i Karen Brahes Bibliothek S. 25 og 35—36.

Birgitta Tottis Skriffter, som aldrig er gaaet i tryck; dennem gaff hun mig paa sin Syge Seng, wiste beskeen om alle Skriffters Indhold; henders fattig effter latte goedz staar paa Soer, der boede hun; naar ded aabnis, da faar ieg alt, huis skreffuet er. I midler tiid laffuer ieg mig nu paa reisen, haffuer alt laded ind Skiibe, huis Boeskab ieg for ded første haffuer kundt rappe samme[n][1]). Att sette Boe aff ny er tungt; ett gott

[1]) Den kongelige Befaling angaaende Forberedelserne til Leonora Christinas Modtagelse paa Klostret er udstedt ¹⁵/₈ 1685 og stilet til „Oss Elskelige, Voris Tilforordnede udi Camer-Collegio samptlige." Det hedder i den: „Viide maa I, at Vi af sær Kongl. Naade allernaadigst hafver bevilget oc forundt Fr. Eleonoræ Christinæ fri Huuss Værelser udi hendis lifs tid paa Mariebo Closter i Vort Land Lolland, saa oc fri fornøden Ildebrand aarlig af Vore Skove sammesteds; thi er Voris allernaadigste Villie oc befaling, at I derom behørig anordning giør, i sær strax om Huussværelserne, at de hende paa ansøgning Vorder indrømmede oc leverede, med rigtig Specification paa, hvis der Ved stedet til Inventarium forblifver" o. s. v. (Orig. i Rentek. Ark., Kgl. Befal. 1685, Div. Dokum.). Den af Klostrets Bygninger, i hvilken Leonora Christina fik sin Beboelseslejlighed, skal have været det saakaldte „Nykloster" (se Kall Rasmussen, Musse Herred S. 215 og 246). ifølge Resens Atlas en 2-Etages Bygning, der laa Nord for Klosterkirken og tæt ved den saakaldte „Søsterhave". Til den sluttede sig saa et Par mere eller mindre forfaldne Huse som Udenomslejlighed. Foruden „Nykloster" var der iøvrigt endnu en Bygning paa Klostret, som tjente til Beboelse i den Tid, hvorom Talen er, nemlig selve det gamle Munkekloster, som fra 1647 til henimod 1695 var Residents for Sognepræsten i Maribo (Kall Rasmussen a. St. S. 221—22 og 297). Umiddelbart før Leonora Christina flyttede ind i „Nykloster", havde Amtsskriveren sin Bolig her, og fra først af sees det at have været Bestemmelsen, at han kun skulde afstaa Leonora Christina en Del af sin Lejlighed, men ellers selv blive boende paa Klostret, ligesom hidtil. Denne Ordning vilde Leonora Christina dog ikke gaa ind paa, og hun har da ogsaa næppe udtalt sin Mening om Sagen, før man allerede træffer Anstalter til at rette sig efter hende. Det hedder med Hensyn hertil i en Skrivelse af ²⁷/₈ 1685 fra Overrentemester Brandt til Amtsskriveren over Maribo Kloster Amt Henrik Sørensen: „Efftersom Høybaarne Freuken Eleonora Christina iche will wære benøyed med Nogle af de Wærelser paa Mariebo Closter, som i effter dend till eder fra Rente Kammerit afgangne Befaling De Dato 22. Aug. sidst forleden till hende skulle indrømme, mens ald Waanhuset till hindes egen fri Disposition will beholde, Da hafwer i at flytte med eders goeds ned i dend gaard i Marieboe nest wed Closterhaufven, Kaldis Ambthuset, som Hindes Ma^tt den Kongl. Fru Moder forhen tilhørte" o. s. v. (Extrakt af Regnsk. over Reparation paa Amtsgaarden i M. 1685, Rentek. Ark.). Det er i det Hele smukt at se, hvorledes Christian V. greb enhver Lejlighed, der frembød

Moed trenger igiennem, man faar att krybe, førend man kand gaa; ieg haabis, att all omsorrig snart skal faa ende for mig, ieg er Suag oc nu nyligen sluppen en Guulsoet, [min] Maffue er gandske forhutlet, den forandring foraarsager ded. Ieg skal slæbe, saa lenge Gud wil, den gamle Krop oc dragis med den; Gud vnde Sinnene derris fremdelis førlighed til sidste Aandedret. Ieg helßer Søsterne oc forbliffuer

Husom[1]) den 18. *Sep.* 1685. Høyæret H. Doctors
Til Tieneste *Affectionerte*
Leonora Christina.

Udskrift: Herrn
Herrn *Doctor Otto Sperling* Dieses
In
Hamburg.

---

sig, til at gavne og glæde Leonora Christina, som om han derved mente at kunne udslette hos hende Erindringen om den Uret, hans Forældre havde tilføjet hende. Til det i saa Henseende tidligere Anførte (se S. 215 Anm. 5, 220 Anm. 1 og 221 Anm. 1) kan endnu føjes følgende Passus i Kongens Bekræftelse af Maribo Borgerskabs Forpagtningsbrev paa Maribo Ladegaards Marker ($^{17}/_{4}$ 1686): „Og saasom Os Elskel. Fr. Eleonora Christiana [sic] allerunderdanigst haver Været begierendis at motte nyde og bruge haverne omkring Marieboe Closter, hvor hun residerer, saa ere Vj allernaadigst tilfreds, at Broder- og Søster-have[r]ne bliver for hende reserverede“ (Orig. i Rentek. Ark., Kgl. Befal. 1686, Div. Dok.). — Med Hensyn til Klostrets Historie i den Tid, Leonora Christina beboede det, kan endnu tilføjes, at den 26de Marts 1694 ansøgte Eggert Christoffer Knuth til Aasmarke Kongen om, at han vilde forunde ham „Marieboe Closters ofverblefne Bygning med der Hoesliggende Hauver oc fiskerj udj Synder sø, oc at Ieg [ↄ: Knuth] efter frøichen Elleonora hendes Død maatte giøre mig ded saa nyttig som Ieg Best vilde oc kunde.“ Han støttede sin Ansøgning bl. A. dermed, at Bygningerne paa Klostret ikke vare Kongen til nogen Nytte, men snarere til Udgift paa Grund af de Reparationer, de behøvede. Der blev nu optaget et Syn over Klostret, og efter Indstilling fra Rentekammeret af $^{29}/_{6}$ 1695 bevilgedes Knuths Ansøgning ved kgl. Resolution af samme Dato. Det hedder i den sidste: „Marieboe Closters Bygning med de der tilliggende hauger og fischerier haver Vi allernaadigst skienchet og givet Supplicanten og hans arvinger til arf og Eyendomb, dog med de wilkoer, at Os Elschelig Høybaarne Frøjcken Eleonora Christina nyder der frj husswerrelsse hindes Liffs tid, og Supplicanten imidlertid at holde husswerrelsserne der forsvarligen wed lige paa sin egen Bekostning“ (Rentek. Ark., Kongel. Resolut. fra Fyenske Kontoir. Synsforretningen er aftrykt i sin Helhed nedenfor S. 235—38). Om Klostrets Historie se iøvrigt Kall Rasmussen, Musse Herred S. 48—224 o. fl. St.

[1]) Jvfr. „Jammers-Mindet“ 2 Udg. S. 230.

2.

Mademoiselle[1]).

Som hun haffuer werret den sidste aff de, som kalder sig miine Wenner oc ieg holder der for, som mig forgangen Aar indtil nu haffuer giort den ære att besøge, saa wil ieg were den første att fremføre mit Nyt Aars ynske, huilcken skal bestaa i diße tuende Ting, som erre, att Gud wille vnde hender Helbred oc Sindsens fornøyelße. Gud raader *absolut* for begge Deele, men wii kand meget selffuer *contribuere* dertil, thi wii kand selff for aarsage oß en ond Helbred, oc wii for Vroeliger oß selff offte vden Skiæl, oc dersom oß end synnis, att wii haffuer fuldkommen Skiæl til att bekümre oß, saa staar ded dog til en Deel i worris Mact for [sic] att sette Sinnet i Roelighed. Min ynske Helbreden angaaende wille Gud staedfeste; til ded øffrige *contribuerer* hun selffuer, i ded hun sig haffuer vdwald Friherre Standen, som Fornøyelsen icke saa let *troublerer*. Ieg skulle wel icke melde om anded i denne skriffuelse, som kunde giffue besuæring, men ieg wed, att hun som min Wen icke tager ded ille, att ieg beder hender att fornemme hoes hs. *Exc.* H. Gøe[2]), huorledis hannem synnis, ieg best kunde lade errindre hs. *Exc.* G. Reuentklow[3]) anlangende en *ordre* til Wiltmesteren, att hand wille befale Skow-Rider Nels Hansen, att hand skulle forskaffe mig ded wilt, Kongl. Majt. allernaadigst mig haffuer forunt; samme Skow Rider haffuer icke sendt ded allerringste, naar ded haffuer werret hands Maanet, men Hans Larsen Skovrider haffuer sendt rictig effter *ordre;* nu war min begiering, att hannem maatte befales de[d], hand resterer med, at fremsende tiid effter anden; sandelig, ded er her saa knap for leffuens Midler, att ded er icke troelig. Vdi nesten 8, 9 Vger bleff her icke slactet et Nøed, Hønß eller Eeg er icke saa til Aars att faa her, saa her er et maffuert

---

[1]) Dette Brev er, ligesom det nærmest følgende, tidligere trykt i Nyt Aftenblad 1826, S. 228—30, hvor dog Udskriften til Anne Brahe er henført til det urigtige Brev; jvfr. „Jammers-Mindet" 2 Udg. Indledn. S. X Anm.

[2]) Gehejmeraad Markus Gjøe, Stiftamtmand over Laaland og Falster fra 1685 til 1691.

[3]) D. e. Overjægermesteren, Gehejmeraad Grev Conrad Reventlau.

sted. Fiskeren fra Nykiøbing kommer oc icke, oc maa ieg sige, att om hand end kom hid att fiske, saa haffde ieg ingen gaffn der aff, thi forgangen Aar war der den, som forwente ded. Denne bekümring er nødwendig; dog skal den icke forminske mig min fornøylighed, om den icke erlangis, men ieg skulle were enda bedre fornøyet, om ieg vdi Gierningen kunde erwiiße, att ieg er

Mademoiselle
Hendis tienst *affectionerte*
Leonora Christina.

Mariboe Closter
den 13. *Ianu.* 1689.

Min Daatter helßer hender tienstwenligen oc ynsker hender alt ded goede, hun sig selffuer kand ynske, oc beder wii begge, att hun wille worris helßen hoes Frue Stifft Ambtmansken[1]) afflegge oc ynske hender paa worris wegne et glædeligt Nyt Aar med all welgaaende oc en Søn i Aar; mig er sagt, att hun er fructsommelig; er ded saa, da Gud vnde hender en glædelig forløßning i rette tiide[2]).

Ieg haffuer intet skreffuen hands *Exc.* om Wiltet, thi ieg wed, att ded icke altiid er tiid med saadanne *bagateller*; hun wed att treffe bequem tiid dertil[3]).

---

[1]) Her mangler Intet, saaledes som det antydes i Aftrykket i Nyt Aftenblad.

[2]) Hendes Navn var Jytte Thott. Hun var Markus Gioes anden Kone (gift med ham 1686). Det Barn, hvis Fødsel ventedes, blev iøvrigt ikke, som Leonora Christina ønsker, en Dreng, men en Pige, der døbtes Charlotte Amalie Gioe (f. 11te Februar 1689).

[3]) Brevet er uden Udskrift, men Tilskriften Mademoiselle i Forbindelse med den Omstændighed, at Indholdet viser hen til en Dame, som stod i nært Forhold til Markus Gioe, gjør det utvivlsomt, at det er skrevet til den Samme som det nærmest følgende Brev, nemlig til Jomfru Anne Brahe, som var en Datter af Preben Brahe til Hvedholm og Engelsholm og Susanne Gioe, en Søster til Markus Gioe. Anne Brahe døde 1715 (se Vogelsang, Fortegn. over Haandsk. i Karen Brahes Bibl. S. 10; Hofman, Danske Adelsmænd 3 D., Stamtavlen over Familien B., angiver med Urette, at hun er død som Barn). Hun synes at være død ugift, og naar der i ovenstaaende Brev hentydes til, at hun er bleven trolovet med en Friherre, maa denne Forbindelse altsaa antages igjen at være bleven opløst. Anne Brahe var en Søster til den bekjendte Karen Brahe, som stiftede det adelige Jomfrukloster i Odense.

3.

Mademoiselle.

Ieg wed icke, paa huad Maade ieg skal giffue tilkiende den fortrydelse, ieg haffuer der aff att wære henders meget angenehme Omgengelse berøffuet; ded war wel vdi ingen aff worris tancker, der wii sidst saaes. Nu, alt skal wære saaledis, som Gud oc Kongl. *Majt.* ded behager. Ordene gaar her, att Kongl. *Majt.* will giffue hs. *Exc.* sin Fornøylighed anden stetz[1]). Ieg formoder, att ded oc skeer, oc naar ieg kand spørge ded, saa tager ieg part vdi Fornøyelsen oc ynsker Eder alle samtlig, ihuor Gud Eder enten samler eller adspreeder, huer i sær et Glædeligt Lycksaligt Aar, for alting Helbreden, saa kand meget ont offuerwindis, oc er ded intet rart i Werden, att Aaret for mangen een begynder Vlyckeligen oc endis Lyckeligen, oc saa tuert imod, att den, som bedrøffuer en Anden, inden Aarets vdgang bliffuer selffuer langt høyre bedrøffuet end den, hand acter att bedrøffue. Ded staar til oß Selff att tage alting fat wed rette Hancke-Fang. Henders Morbroder oc Hun erre aff dennem, som wed Tingets rette Wæcht, derfor er dennem intet for tungt. Guds beskiærmelse wære offuer hender, ded ynsker

Marieboe Closter den 5. *Ianu.* 1692.

Min Daatter helßer tienstwenligen oc ynsker hender Et fornøyeligt Aar; hun beklager henders frawærelse.

Mademoiselle
Henders troefaste
Wen oc tiennerinne
Leonora Christina
Greffuinne.

---

[1]) Ovenstaaende Yttringer sigte utvivlsomt til, at Markus Gi**ø**e i December 1691 var bleven afskediget fra sin Post som Stiftamtmand over Laaland og Falster. Grunden hertil er mig ikke bekjendt, men i øjensynlig Forbindelse med Afskedigelsen staar en kgl. Befaling af 5te December 1691 (Fyenske og Smaalandske Tegnelser, Geh. Ark.), som byder Giøe strax at begive sig til Kjøbenhavn og da videre „ervarte" Kongens allernaadigste Vilje. Den 29de December udstedtes Bestallingen for den nye Stiftamtmand, Henning Ulrik Lützov til Søholt, hidtil Hofmarskal hos Prinds Frederik (Fyenske og Smaalandske Registre, Geh. Ark.). Det kan tilføjes, at Giøe lige et Aar i Forvejen for en kort Tid havde været i Unaade og været forvist Hoffet, se Nyt hist. Tidsskrift 1 Bd. S. 529. — Naar Leonora Christina allerede i Januar 1692 antyder som et Rygte, at Kongen vil give Giøe Oprejsning for det Skete, da fik han egentlig først en saadan 1695, da han ved V. Schindels Død blev udnævnt til Overhovmester ved det ridderlige Akademi i Kjøbenh.

Udskrift: *A Mademoiselle*
Mademoiselle Anna Brahe[1])
de present
à
Copenhagen.

4.

Høyæret Kongl. Raad.

Ieg haffuer aff Peder Iensen[2]) fornummen for en 14 Dage siden hands igienkomst; haffuer ingen *matiere* hafft att skriffue om, intil nu mig er giffuen Leilighed att lade hannem wiide, att ieg haffuer forreholt min Daatter *Leonora* henders V-skickelighed imod hands Søster[3]), oc ded paa den maade, som ded

---

[1]) Se ovenfor S. 226 Anm. 3.

[2]) D. e. Peder Jensen Tøtzløff eller Torslev; se ovenfor S. 216 Anm. 1 og 2.

[3]) Den nedenfor omtalte Anna Sperling. Hun opholdt sig, idetmindste i hin Tid, i Skaane, og af hvad der siges i de her meddelte Breve, sees det, at hun Tid efter anden havde udlaant Penge til Leonora Christinas Svigersøn Lave Bek, og at denne ligesaalidt havde været i Stand til, da det fordredes, at afgjøre sin Gjæld til hende, som han var i Stand til overhovedet at fyldestgjøre nogen af sine utallige Kreditorer. Hovedaarsagen til Lave Beks fortvivlede økonomiske Stilling — til hvilken Leonora Christina stedse kommer tilbage i de nedenfor aftrykte Breve — var »det af Mange forbandede Værk«: Andrarums Alunfabrik, der allerede i Forvejen grundig havde ødelagt Lave Beks Fader Jokum B. Denne,» som en Tidlang var en af Danmarks rigeste Adelsmænd — hans Jordejendomme ansloges til 3000 Tdr. Hartkorn — havde nemlig anlagt hin Fabrik, men de uhyre Omkostninger, der medgik først til Anlæget og siden til Værkets Drift, havde tvunget ham til at sælge og pantsætte det ene af sine Godser efter det andet, og da han desuagtet vedblev at synke stedse dybere og dybere i Gjæld, saa han sig nødt til at optage endel af sine Kreditorer som Medinteressenter i selve Driften, hvorved han aabnede en vid Mark for den blueste Udplyndring, der ogsaa fortsattes efter hans Død ligeoverfor hans Arvinger. Som et Vidnesbyrd om, hvor medtaget Jokum Beks engang saa store Formue var, da han døde (1682), kan anføres, at hans Lig i 2 Aar maatte henstaa ubegravet, da man savnede Penge til at lade det komme i Jorden paa standsmæssig Maade. Blandt Jokum Beks Børn overtog nærmest Lave den Opgave at bringe Familiens Sager paa Fode igjen, men det mislykkedes ham fuldstændigt. I Virkeligheden var hans Liv, forsaavidt det ikke optoges af Stridigheder med hans Nærmeste og med frugtesløse Bestræbelser for at udvirke en Restitution af de af den svenske Regering konfiskerede Ulfeldt'ske Godser Bose-

sig burte aff en Moder. Ded, hun til sin vntskylling wille frembringe, war icke dyctig til Gierningens Medfart att vntskylle. Aarsagen, som hun berætter til derris trætte, som aff hs. Søster sigis att wære begynt, dervdi falt ieg *Anne Sperlings* bie oc sagde, att hun med skiæl kunde sige ded, hun sagde, oc att *Anna Sper.* haffde wæret alt for goed troende, icke bleffuen wiiß aff engang eller toe att wære fixeret, men endoc fleere gange laded sig offuertale; *in summa* min Daatter maatte stryge oc bekiende, att ded fortrød hender, oc meest for att haffue giort mig imod dermed; skulle wel wille søge wenskab igien, som ieg haffuer befalet hender att were den, ded først skal tilbyde. Min Daatter er i meening, att hands Søster søger att kiøbe nogle *Creditorers* Gield til sig (som dog icke kand skee, fordi hun er Vdlændsk). Ieg swarte hender, att ieg troede, att *Anne Sperlings* heller skulle wille haffue siine vdlaante Penge end att sette sig widre vd i ded Vlyckelig oc aff mange forbandede Werck. All den *discours* derom wille falle for lang. *Adieu.* Min Daatter *An. Ca.* helßer, oc Ieg forbliffuer

Marieboe Closter
den 27. *Sep.* 1692.

Hanß til Tienneste
Affectionerte
L. C. G.

[En i Brevet løst indlagt Seddel indeholder følgende Postskriptum:]

P. S. Effter ad [sic] dette war skreffuen i Afftis, kom ieg i tale med min Daatter om derris forwillede Sager, huilcke mig

kloster og Vester Torup, en fortsat, men stedse mere og mere haabløs Kamp mod hans Kreditorer, hvis Antal stadig forøgedes. Tilsidst arbejdede han sig ind i fuldstændig Ruin, og han døde 1710 i den yderste Fattigdom. Angaaende de nærmere Enkeltheder ved den Bek'ske Families Skjæbne maa jeg iøvrigt nøjes med at henvise til Ljunggrens Fremstilling af disse Forhold i hans »Skånska Herregårdar« (under Christinehof, Torup og Bosjökloster). Kun saa meget skal tilføjes her, at Velstand og Anseelse igjen vendte tilbage til Familien under Lave Beks Sønner, hvem det bl. A. ogsaa lykkedes (1735) at udvirke Tilbagegivelsen af de ovenfor nævnte Ulfeldt'ske Godser og saaledes at opnaa, hvad ikke blot deres Fader, men ogsaa Leonora Christina selv ved gjentagne Henvendelser til den svenske Regering, forgjæves havde bestræbt sig for at sætte igjennem (et af Leon. Chr.s Bønskrifter, dateret 22/5 1693, er trykt hos Ljunggren a. St. under Bosjökloster; der hentydes i det til et tidligere af samme Art fra Aar 1686).

syntist Manden søgte lengre oc meere att forwilde oc derwed trætte *Creditorerne etc.*; sagde min Daatter iblant anded, att ded giorde hender wærst den trætte, henders Mand war kommen vdi med *Bartholino*, saa som *Sperling* wel haffde skreffuen mig. Ieg loed saa, som ieg haffde hørt der om, wille wiide dens Aarsage. Da berættede hun mig, Att Perykmageren haffde giort en falsk beretning om den[1] *Bart.*, oc med willøfftighed foruden ret sammen sætning war der icke alleeneste wancket Ørfigen, men endoc *Bart.* Kammer dør opstøt oc hands Papirer igiennemsøgt, der foruden falden Skiæls Ord, oc att ded allerede war i *Proces.* Ieg sagde hender, huad derpaa kunde følge, forundrede mig offuer henders Mands Vbetenksomhed *etc.* Oc saa som hun talte om en *project* aff en Vnderhandling, henders Mand oc *Bart.* war imellem oc icke kom til slutning, saa wiste ieg gierne, huor derom war, oc melder hun om 300 Rdr., som *Bart.* paa samme *Contract* kræffuer, oc den anden icke bestaar. Ieg haffuer laded mig sige, at *Bart.* er reist fra *Kiøb.* for gield; huor kunde hand faa de 300 Rdr.[2])?

Udskrift: *A Monsieur*
Monsieur Otto Sperling
Conseillier de Sa Majt.
à
Copenhagen.

---

[1]) Originalen har: der, hvad der uden Tvivl maa betragtes som en Skrivfejl. Selv med den foretagne Rettelse er der dog en kjendelig Løshed i Tanke- og Sætningsforbindelsen paa dette Sted.

[2]) Den Bartholin, som omtales i dette og de følgende Breve, er uden Tvivl Ahasverus B., en Søn af Præsten Eskild Bertelsen i Højby i Sjælland og Mette Bie. Han levede en Tid i Kjøbenhavn og optraadte her som Poet, idet han bl. A. prøvede at fortsætte Bording's Danske Mercurius, men efter Sorterups Vidnesbyrd (i Cacoethes carminificum, Saml. af smukke danske Vers 2 Opl. 10 Bd. S. 730) skrev han saa slet, »at den danske Mercurius derover faldt i Skarnet og forsvandt«. I Jakob Birkerods Optegnelser om ulykkelige danske Poeter (Orig. i Gl. kgl. Smlng. Nr. 3018 b, 4to) siges om ham, at han kom i Gjæld ved en Forlovelse med en Bundtmagerenke, som siden slog op med ham. Han drog nu til Skaane, hvor han tog fast Ophold i Malmø, og giftede sig siden med en Lieutenants Enke; jvfr. ogsaa Nyerup og Rahbek, Bidrag til den d. Digtek. Historie 3 D. S. 277—79. Om hans Forhold til Lave Bek vides ikke Andet, end hvad der fremgaar af de her meddelte Breve.

5.

Høyæret Kongl. Raad.

Att ded saa wit er kommen paa en begyndelse om en *gage* oc forfremmelse, glæder mig; ynsker *Chargens* fornøyelse oc fuldkommenhed[1]). Att *gagen* icke skal søgis hoes Cammerset, acter ieg for ded beste; ihuorledis den oc er, saa kand man rette sig der effter oc sette sin tæring effter sin næring oc giøre Regnskab med sin Pung; kunde ieg wære saa lyckelig oc bringe ded derhen, att ieg maatte faa min Naadsens Pension paa et wiß sted, da war ded roeligt for mig; snart skal ieg tage en quartal hid, snart en anden did. Ieg er saa Kee aff ded wæsen oc den flier, som ieg er aff werden. Min Daatter *Leonora* reiste her fra i Fredags. Ieg talte noget witløfftigere med hender siden mit forrige til hannem; saa siger hun mig, att hendis Mand haffuer skiælt *Bartholin* for Retten *etc.*, ihuorledis ded wil Endis. Beck haffuer oc en Slem Sag med en, som heder Sølffuerskildt[2]), som fast er paa samme Maade; men den loed min Daatter sig icke mercke om, ieg icke heller. Ieg seer ingen rædning, huercken for min Daatter eller for Anna Sperling; min Daatter sagde mig, att *Bartholin* skulle haffue *A.* Sperlings Daatter, oc att hun haffde laant *Bartholin* penge. *A. Sperling* wille oc selff drage til Stockholm,

---

[1]) Sperling havde allerede siden 1687 været i dansk Tjeneste, idet han det nævnte Aar var bleven udnævnt til Assessor i den Pinnebergske Overappellationsret med Titel af kongelig Raad. Den 5te September 1692 blev han ansat som Professor historiarum ved det ridderlige Akademi i Kjøbenhavn med en aarlig Gage af 350 Rdr., der siden forøgedes med 50 Rdr. Det er denne Ansættelse, Leonora Christina sigter til. Han beklædte iøvrigt ikke hin Post længere end til 1697, da han, som han siger, ved Overhovmesteren Markus Gløes Chikaner blev fordreven fra Akademiet. Først efter at Frederik IV. var kommen paa Thronen, lykkedes det ham igjen at faa Ansættelse ved Akademiet (1701), men dennegang kun med en aarlig Gage af 200 Rdr., som han dog beholdt, ogsaa efter at Akademiet 1710 var ophævet. Han døde i en meget kummerlig økonomisk Forfatning den 18de Marts 1715. Se Werlauff, Histor. Efterretn. om det st. kgl. Bibliothek 2 Udg. S. 78—81; jvfr. Moller, Cimbria literata T. 2 pag. 849 flg.

[2]) Uden Tvivl Professor i Lovkyndighed ved Lunds Universitet Niels Silfverskõld (Hyltén). I Ljunggren's Skånska Herregårdar (5 Bd., under Christinehof) omtales han som en af Medinteressenterne i Andrarums Alunbrug; jvfr. samme Værk 1 Bd., under Össjö.

oc *Bartholin* med. Ieg kand troe, den, der staar icke til att raade, den staar icke til att hielpe. Guds beskiærmelse befalet, med flittig helsen fra min Daatter. Ieg forbliiffuer

Høyæret Kongl. Raad
Hands til tienneste
erbødige
Leonora Christina
Greffuinne.

Marieboe Closter
den 4. *Oct.* 1692.

P. S. Naar hand faar sin rette Tittel,
saa lader hand mig ded wiide.

Udskrift: *A Monsieur*
Monsieur le Conseillier
de sa Majesté Otto Sperling
à
Copenhagen.

6.

Høytæret Kongl. Raad.

Ieg tacker for Nyt Aars goede Willies Ynske: Haabets goede, mig kand restere, er Døden; kand ieg nogeniedis beholde Helbreden, saa att Swaghed icke forwirrer Sindeds Roelighed indtil Haabets fuldbyrdelse, saa er ieg Riigere oc lyckeligere end som Kongen aff Frankriige. Oc effter som ieg holder Helbreden oc Sindsens fornøylighed for werßlig høyeste goede, saa ynsker ieg hannem ded, icke alleeneste i dette Aar, men i mange fleere, oc att ieg som Hands oc Derris Huußis Wen, saa lenge ieg leffwer, maa spørge derris Welstand.

Hands Begiæring att effterkomme, saa wit mig witterligt: Vnder Swerrigis Herskab er ingen Vlfelt paa Swærdsiiden, icke heller nogen aff gamle H. Christoffer Vlfeldz børnebørn i liiffue aff 11 Sønner, hand sig effterloed[1]); Frue Margrete Vlfelt,

[1]) Med «gamle Hr. Christoffer Ulfeldt» menes Chr. U. til Svenstrup, Fader til den bekjendte Ebbe U., som var gift med Leonora Christinas Søster Hedvig (jvfr. «Jammers-Mindet» 2 Udg. S. 141 Anm. 3), og som døde 1682. Naar Leonora Christina siger, at intet af hans Børnebørn mere var i Live, maa dette, som det Følgende viser, kun forstaaes om Børnebørnene af Mandkjønnet. Af de kvindelige Børnebørn var Niels Juels Hustru Margrete Ulfeldt (Datter af Knud U. til Svenstrup) iøvrigt ikke det eneste, som levede paa den Tid, Brevet maa antages at være skrevet. Det samme gjorde nemlig ogsaa, idetmindste saavidt vides, 3 Døttre, som Ebbe Ulfeldt havde efterladt sig, og mulig endnu Andre.

H. Nels Iuells, er ded eeneste Barnebarn aff 15 fuldwoxene Børn; Biørn Vlfeldz[1]) Søn døde vng. Vlfelder her i Danmark erre: Vldrich Friderich Vlfelt, min Sl. Herris Broder Søn[2]), som haffwer 4 Sønner i Liiffwe. Effter Corfitz Vlfelt[3]) er en Søn wed Naffn Maans Vlfelt, som er woxen. Effter Iacob Vlfelt[4]) er en Søn aff samme Naffn, hwis Moder er en Friis, min Sl. Herris Søster Daatter; Søstern til den haffwer ieg hoes mig[5]). Den lille Iacob Vlfelt er hoes *Monrat*[6]), hand haffwer loffwet att holde hannem til Bogen; ieg wiste gierne, om ded skeede; ieg wed wel, att hand er der som en *page*, men om hand lærer noget, wed ieg icke, begge Deele kunde wel gieris.

Att Torups Goedz nogen tiid haffwer wærret pantsat, haffwer wærret skylfft for mig; twært imod, de haffwer wilt giøre mig wiiß, att ingen aff *Creditorerne* kunde legge Haand derpaa, effttersom ded war Børnenis gaffwe Goedz[7]); wille *persuadere* mig

---

[1]) Bjørn U. til Raabeløv, ligesom Knud U. og Ebbe U. en Søn af Christoffer U. til Svenstrup.

[2]) Søn af Korfits U.s Broder Flemming U. til Orebygaard og altsaa Broder til den ovenfor (S. 218 Anm. 1) omtalte Sophie U.

[3]) Korfits U. til Mattrup, en Sønnesøn af Rigshovmesterens Farbroder, Korfits U. til Bavelse.

[4]) Jakob U. til Karstofte, gift med Karen Friis; se ovenfor S. 213 Anm. 3.

[5]) Hendes Navn var Elsebeth U.; se ovenfor S. 214.

[6]) Uden Tvivl menes Etatsraad Johan Monrad, en Søn af Biskop Erik M. i Ribe. Han havde 1691 afstaaet sit Embede som Landkommissarius i Fyen til en Anden, solgte nogen Tid efter sine Ejendomme i Fyen (Rødkilde og en Del af Nakkebølle) og levede siden i Skaane, hvor han havde flere Godser, som han dog efterhaanden, paa et enkelt nær, synes at have maattet skille sig ved paa Grund af Gjæld. Se Etatsraad Johan Monrad's og Notarius publicus Rasmus Æreboe's Autobiographier, udg. ved J. G. Burman Becker, S. 60—61, og Ljunggren, Skånska Herregårdar 3 Bd., under Häckeberga, og Tillæget Nr. 26.

[7]) Det Torup, her er Tale om, maa være Øster Torup i Albo Herred, som i sin Tid havde tilhørt Jokum Bek, men af ham var bleven pantsat til hans Svigermoder Barbara Vittrup. Denne havde igjen ved Gavebrev af 12te Februar 1653 skjænket det til Jokum Beks Børn »såsom oforytterlig och oförpantbar egendom« (Ljunggren, Sk. Herregårdar 5 Bd. under Christinehof). I Slutningen af Aarhundredet var imidlertid Gavebrevet forkommet (det gjenfandtes først 1719), og

att vdløße de andre Søskinde, saa kunde aff ded Goedz runde-ligen leffwis foruden anden indkomst; sendte mig Skrifftlig vd-drag aff Swensk Low-Bogen, gaffwe goedz angaaende. Ieg swarte, att Dansk Low i ded fald war den samme, meente oc, att Swensk Low kom offwereens med den Danske Low i ded, att naar Børnene gik wed derris Faders Arff, att de da oc gik wed derris Faders Giæld; om de betalte den med Gaffwe Goedz eller anded, war lige meget for *Creditorerne*, som wiße-ligen lagde haand der paa. Ieg haffwer aldrig hørt min Daat-ter eller den gamle Haagen næffne den Niels Skytte*), att hand haffde noget i Stræffboen [sic] att *pretendere*, oc skulle ieg meene, att ded er en *fingeret* Giæld for att rædde dennem ded. Ieg *confirmeris* oc nogenledis i den meening, i ded att min Daatter skreff mig om samme tiider, som denne Dom paa Torups Goedz kunde wære hinder witterlig, att derris *Creditorer* dog icke gandske skulle see derris lyst paa dennem oc *ruinere* dennem, wille ieg nu ickun sige goed for 3 eller 4 tusinde Rdr. Dette wille hand som en Wen beholde hoes sig.

Med forrige Post bekom ieg ingen Skriffwelse fra min Daat-ter, men Posten for den Skreff hun meget ont om Eders Sø-ster, Att hun oc *Bartholin* haffde talt Spottelig om Dennem for Berg-Retten; henders wreede war meget stoer. Ieg swarte, att ieg icke formeente, att Anna Sperlings selff kom for Retten, effterdi hun haffde *Bartholin* som en *Procurator;* haffde *Barth.* sagt noget v-forswarligt oc vtilbørligt, saa burte hand derfor staa til rette. *In summa*, alt gaar forlaaren, so wir sehen vnd ein arm leben. Skal ieg affleffwe derris *total ruin*, saa er ded mig ded tyngeste, thi der seer ieg ingen rædning i. Gud kand

*) Ieg wed icke, om hand er *Gustaf* Skyttis Broder[1]).

---

dette gjorde, at Torup en Tidlang kom til at spille en Rolle i Lave Beks Pengeomsætninger.

[1]) Ved Niels Skytte menes formodentlig N. Sk. til Sinclairsholm, en Gaard, som i sin Tid havde tilhørt Jokum Bek. Han havde ingen Brødre. »Gustaf Skytte« er uden Tvivl den Carl Gustaf Sk., som i en senere Tid blev Vice-Gouverneur i Skaane, Friherre og General i Infanteriet. Han var gift med en af Ebbe Ulfeldts Døttre, Anne Cathrine U. (se Ljunggren, Sk. Herregårdar 3 og 5 Bd., under Sinclairsholm og Råbbelöf).

meere, end wii kand forstaa; hannem befalet, med et lycksaligt Aars helsen fra min Daatter. Ieg forbliffwer

Høytær[e]t Kongl. Raad
Hands til tienneste
wellwillie
L. C. G.

Udskrift: *A Monsieur*
Monsieur Otto Sperling,
Conseillier et Professeur dans
l'Academie Royale
à
Copenhague[1]).

En Syns- og Taxationsforretning over Maribo Kloster fra Aar 1695.

Litr. A.

HøiEdle og Welbaarne, WelEdle og Welbyrdige Herrer.

Effter de Høibydende Herrers høitærede skrifuelße dend 15. *Hujus* till mig og Amptsforwaldteren *Friderich Suhr*, Angaaende Marrieboe Closters biugnings besigtelse, som dend nu forrefindes, der tilliggende hauger og Fiskerie, Høibaarne Frøchen *Eleonora Christina Residerer* udi og i brug hafuer, samme tillige med Rettens betienterne at besigtige og *taxere*, huad ded kunde *Estimeris* for, Saa hafuer ieg med bem: Amptsforwalteren, Herritzfogden og Tingskrifueren waaren der paa stedet, ommeldte Marrieboe Closter bygning, hauger og Fiskeri taget udj Aasiun, Samme effter befindende worderit, som her ind-

---

[1]) Brevet er uden Dato, men af Sperlings Titulatur som ogsaa af Yttringerne om Bartholin og Anna Sperling fremgaar det, at det er skrevet senere end det nærmest foregaaende Brev, om end ikke meget senere. De gjensidige Nytaarshilsener gjør det sandsynligt, at det er skrevet i Januar Maaned, og da rimeligvis i Januar 1693.

lagte underskrefne *Project* wiidere forclarer, Huorpaa mig *Refferer*. Nest Gudz beskiermelße og all *Prosperitets* ønske er ieg stetze

De HøiEdle og Welbaarne
welEdle og Welbyrdige
Herrers
Tienstskyldigste og
Beretwilligste
Tienner
E. Reichav.

Aallhollm Slot d. 26.
Iunij 1695.

Litr. B.

Effter de Kongl. Høibetroede *Deputerede* udj Cammer *Collegio* Deris *Messive* dend 15tende *Iunij* indewærende Aar til mig *Georg Erenst von Reichou*, Amptmand ofuer Aallhollmb og Marriboe Ampter, og Amptsforwaldter *Friderich Suhr* Sammestedz, Anlangende Marrieboe Cloesters biugnings besigtelse tillige med Rettens betiendte, detz tilleg af Haufuer og Fiskerie At *Taxere* effter detz wærdj, Da hafuer wi underschrefne *Dato* werrit paa Aastedet og ommeldte biugning, i huad tillstand det nu forrefandtis, besigtiget og detz tilleg, som her effter *Specialiter* anføris, forrefunden.

I.

Waan-Huußet 11 Fag af bran-muur[1]), tagt med teigl, me-

---

[1]) Efter hele Sammenhængen maa det have været dette Hus, hvori Leonora Christina boede, altsaa det saakaldte »Nykloster« (se S. 223 Anm.). Naar Synsforretningens Beskrivelse saavel af denne som af de andre Bygninger paa Klostret og af deres gjensidige Beliggenhed er noget vanskelig at bringe i fuldkommen Overensstemmelse med Tegningen i Resens Atlas (gjentaget i Afbildningerne til Trap's Statist.-topogr. Beskrivelse af Danmark), da beror dette uden Tvivl for en stor Del derpaa, at den nævnte Tegning ikke er nøjagtig, hvad der særlig vides med temmelig Sikkerhed for »Nyklosters« Vedkommende (se Kall Rasmussen, Musse Herred S. 377). Paafaldende bliver det dog, at der i Synsforretningen, som dog aabenbart omfatter alle Klostrets Bygninger, ikke findes nogen tydelig Betegnelse af det gamle Munkekloster, eller rettere, at den eneste i Aktstykket nævnte Lokalitet, som efter sin Beliggenhed kan antages at skulle betegne hin Bygning, er det under § 6 omtalte Portrum paa 2 Fag med hosliggende Folkekammer paa 2 Fag,

gi forfalden paa Muur-werchet og tag; wed dend Nordre siide tilsat 2 Halfue Fag af Tømmer werch til et Cammer.

2.

Paa dend Søndre siide af samme Huus 5 Halfue Fag af Tømmer og Muur-werch til et Seng Cammer, tagt med teigl, megit brøstfeldig ofuer alt, derved En liden urtehaufue.

3.

Westen op til waan-Huußet og Seng-Cammerit 10 Fag gammel Huus, tagt med teigl, til brøgers, Kiøchen og Farboerstue; Noch til samme Huus till dend westre gaufl En liden gammell forfalden indbiugt af 3 Fag.

4.

Østen for Vaan-Huußet Et lidet gl. forfalden bran-muuret Huus, derudj 2de Cammer med en skorsteen.

5.

Sønden i Gaarden En gammell Korn Lade, tagt med Halm, af 9 Fag, derwed en Abel Haufue med Gl. frugt træer, kaldes brøder hafuen.

6.

Østen for samme Korn lade En Heste stald, tagt med Halm, derhos et port Rum 2 fag, nest wed Folchenis Cammer 2 fag, derwed 4re fag til en Koe stald, tagt med Halm, gandske forfalden.

7.

Norden for Closterit wed Kirchen ligger en Abel Haufue

---

hvortil mulig endnu maa henregnes Kostalden paa 4 Fag! Thi Munkeklostret havde jo, som allerede anført (S. 223 Anm.). ganske kort i Forvejen været 'Sognepræstens Bolig, og selv om man vil antage, at der efterhaanden var gaaet saa meget Forfald paa Bygningen, at man efter Præstens Bortflytning har fundet den mere skikket til Ophold for Dyr end for Mennesker, bliver dog den Mærkelighed tilbage, at den samme Bygning 1713 igjen toges i Brug som Præstebolig (se Kall Rasmussen a. St. 254, jvfr. S. 263 og 270). — Ogsaa det, at Søsterhaven i § 7 betegnes som liggende »Norden for Klostret ved Kirken«, synes for saavidt at være temmelig paafaldende, som man i denne Sammenstilling nærmest maatte antage, at der ved »Klostret« mentes Klostrets »Vaanhus«, altsaa Nykloster. Dog var det jo tænkeligt, at Udtrykket her netop gjælder det gamle Munkekloster, og i saa Fald er Stedangivelsen, om end ikke fuldkommen nøjagtig, saa dog forstaaelig.

med Gl. frugt træer, kaldis Syster Haufuer [sic], derudj en liden plandte Haufue med nogle frugt træer og wiin-Rancher.

Fiskeriet angaaende, da, effterdj det ichon falder paa fortoget, med Ruußer og deslige smaa Redskab, som mesten med Røer og u-Krut er forwoxßen og ej megit brugeligt, kunde iche eragtes for nogit.

For anførte Biugninger med deds her for indførte forclaring og tilleg, som wi besigtiget hafuer, eragtes paa best og Retteste maade i det høieste at kunde *Taxeres*, effterdj det er gammell forfalden og en *inregulier* Biugning, høiere end [sic] for 400 Rixdr. *in alles*, Siger Fiire Hundrede Rixdaller. Huilchet wj Egen Hendig hermed *Testerer*.

Marriboe dend 21. *Iunij* 1695.

E. Reichav.

F. Suhr. Hans Wulfßen. Birck[efoged?] Iørgen Iacobßen *Hysel.*

Concurrencen for det juridiske Professorat ved Kjøbenhavns Universitet 1740.

Ved Chr. Bruun.

Denne Concurrence blev afholdt, da ved Andreas Hojers Død Professoratet i Retsvidenskaben, navnlig den danske, var blevet ledig. Der knytter sig en egen Interesse til den, fordi det vistnok er den første større Concurrence, som har fundet Sted ved Kjøbenhavns Universitet, fordi der blandt dem, som toge Del i den, vare enkelte, som i en senere Tid vandt et berømt Navn, medens de alle vare mere end almindelig lærde og dygtige Mænd, og fordi Resultatet vistnok kom noget uventet. Alle sex Concurrenters Ansøgninger ere bevarede saavelsom samtlige Universitetslæreres Voteringer om dem[1]), og det er disse, som i det Følgende skulle meddeles.

Der meldte sig 6 Ansøgere: Henrik Stampe, f. 1713, Student 1728, Conrector ved Aalborg Cathedralskole; han var dengang udenlands, hans Onkel Professor Christian Thestrup søgte paa hans Vegne. Peder Kofod Ancher fra Bornholm, fød 1710, Student 1726, han var endnu ikke traadt ind paa Embedsbanen. Bernhard Møllmann fra Flensborg, født 1702, Student i Tydskland, paa denne Tid Grams Medhjælper ved det kongelige Bibliothek. Isac Cold, født 1717, Student 1734, endnu uden Embede. Niels Horrebow, født 1712, Student 1729, Assessor i Hofretten, og Peter Wartberg, født 1713, Student 1731; han var 1738 bleven juridisk Candidat.

---

[1]) i Geh. Archivet, Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1739 Litr. D, og Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1740 Litr. B.

Deres Ansøgninger lyde saaledes:

1.

Stormægtigste Allernaadigste
Arve Konge og Herre!

Til dend nu ved dette Kongl. Universitæt ved Sl. Hr. Etats Raad Andreas Hoyers beklagelige Død vacant vordne Juris Profession, understaar ieg Mig allerunderdanigst til Deris Kongelig Majestæts Naade at anmælde min Søstersøn Magister Heinrich Stampe Con-Rector udi Aalborg Schole, som efterat hand fra første barndom, og i sin scholegang er med megen ombyggelighed opdraget udj min kiere Salige Faders og hans Morfaders Biskop Thestrups huus, hvor hand og til sidst gik ham til haande udi adskillige administrations Sager som Amanuensis, har og ved Kiøbenhafns Universitæt fra Aar 1728 saaledes berømmelig studered, og ved adskillige offentlige prøver beviist sig habil, udi alle, ey alleene først theologiske, men og særdeelis Philosophiske videnskaber, at hand udi alle examinibus har erholded de beste Characterer, men endog derover udi Aared 1733 blev beskicked til ConRector Scholæ udi Aalborg, og Anno 1735 derefter med samtlige Professorum applausu over hands færdighed in examine magistrali blev promovered til Magister Philosophiæ; men som hand særdeeles har altiid inclinered for det Juridiske og Mathematiske studium, og derudi allereede giordt anseelig progress, har hand for disbedre derudi at perfectionere sig til fædrenelandets tjeneste først udi Aared 1737 udbeded sig Deris Kongl Majts allernaadigste tilladelse, paa sin egen omkostning, at reise udenlands til fremmede Universitæter, hvorfra jeg er ved adskillig hands mig givne prøver forsickred om hands ugemeene fliid i at lægge sig tilbørligen efter Jura og Mathematiqve, baade udi Tydskland udi 1½ aar, hos de habileste og lærdeste Jurister og Mathematicos, og nu siden næsten 1½ aar udi Frankrige og Engelland, saa at ieg vel tør debitere, at ligesom hand er begaved med store Naadens og Naturens gaver, og har altid brugt uendelig fliid med stor lyst til disse Studia, saa er af Hans anseelige Progress visselig at vente good Nytte til fædrenelandets tieneste, og frugtbringende opbiugjelse for Ungdommen, om det maatte behage deris Kongelige Majt allernaadigst at anfortroe ham saadan en vacant Profession; hvorom Jeg paa hands vegne i hands fraværelse og

efter hans derom tilforn giort allerunderdanigst ansøgning, og hands for mig betydede inclination, allernaadigst beder, der Jeg forbliver udi allerdybeste submission

Deris Kongl. Maj^{ts}
min allernaadigste Arve Konges
Christianshavn allerunderdanigste og tropligtskyldigste
d. 8. Septemb. 1739. undersaat og tiener
Christian Thestrup.

2.

Stormægtigste Allernaadigste
Arve-Herre og Konge!

Da Deris Kongelige Majestet meere end eengang har været saa naadig, og beteed Sig ey aldeelis misfornøyet over den Nidkierhed, som jeg efter Evne har nu paa ottende Aar strebt at viise paa Deris Majesteets Bibliotheque; Saa er jeg af saadanne Deris Majesteets høye Naade bleven saa meget meere opmuntret till at giøre mig bequem til Deris Majesteets Tieneste, i den forhaabning, at det Naadigst maatte behage Deris Majesteet i fremtiden at have Naade for mig; I sær er den Inclination og Attraa, som jeg altid har hafd for mit Academiske Studio, og for at tiene mit fæderneland heri, om det var Guds Villie, ey lidet bleven forøget herved.

Som der da ved S. Etats-Raad Høyers dødelige Afgang er bleven en Vacance i det Juristiske Faculteet ved Deris Majesteets Academie; og jeg med Guds Bistand haabede at forestaa samme Profession med saa meget desto større fremgang, som jeg i mange Aar har anvendt ey en liden Deel af mine Studier paa Historien og de Nordiske Antiquiteter, hvorvedsaavel Jus Publicum som Jus Patriæ ey lidet oplysis;

Saa er min allerunderdanigste Ansøgning, at Deris Kongelige Majestet af uskatteerlig Mildhed og Naade vilde antage og betroe mig til denne vacerende Profession; i hvilket Embede jeg ved Guds Velsignelse og Bistand ingen fliid og Nidkierhed skal spare, men saaledis søge at forestaa det samme, som jeg og troer at forsvare for Gud og Deris Kongelige Majesteet.

I denne min allerunderdanigste Ansøgning haaber jeg

at nyde af Deris Kongelige Majesteets medfødde Clemence en Allernaadigst Bønhørelse, og er

med allerunderdanigste Submission
Eders Kongelige Majesteets
min Allernaadigste Arve-Herre
og Konges
allerunderdanigste troepligtskyldigste
Arve-Undersaat
Bernhard Møllmann.

Kiøbenhafn d. 12.
Septembr. 1739.

3.

Stormægtigste Monarch
Allernaadigste Arve-Konge og Herre!

Deres Kongelige Majestæt vilde ej unaadigt optage, at jeg i dybeste Underdanighed understaaer mig, i henseende til, at jeg nu i Nie Aars Tiid haver lagt mig efter det Juridiske Studium, for halvandet Aar siden derudi sustineret Examen publicum, og erholdet Characteren Laudabilem, derforuden adskillige gange i dend Tiid, jeg har hafft dend Lykke at nyde Sted udi Collegio Medíceo, disputeret over Juridiske Materier, at anholde hos Deres Kongelige Majestet, at mig allernaadigst maatte forundes dend nu ved det Kongelige Universitet vacant værende Professio Juris Civilis. Jeg forsikkrer allerunderdanigst, at jeg samme med ald Fliid og Nidkjerhed skal stræbe at betjenne, og ellers i alle Maader mig saaledes opføre, som det en retskaffen og ærekjer Undersaat vel egner og anstaaer.

Jeg forbliver med allerdybeste Devotion
Deres Kongelige Majestets
Min allernaadigste Konges
allerunderdanigste og troe
Arve-Undersaat og Tjener
Peter Wartberg.

Kjøbenhavn, d. 24de
Septemb. Ao. 1739.

4.

Stormægtigste Allernaadigste
Arve-Konge og Herre!

Efterat jeg udi 11 aar har fortsat mine studeringer her paa Academiet, og været i exercitiis Academicis, paa 5te aar været Magister, 2de aar holdet Collegia og prælegeret publice,

dernæst for 3 aar siden af Deres Kongl. Maj[t] beskikket til at være Secretair i det Danske Cancellie, og endelig efter at have forhværvet Facultatis Juridicæ Attest om min habilité i studio Juridico, af Høy Kongelige Naade beskikket til at være Assessor i Hoff-Retten; Nedlægger jeg herved i allerdybeste underdanighed for Deres Kongl. Maj[ts] Throne denne min allerunderdanigste ansøgning om at succedere Professor Scheid, som Deres Kongl. Maj[t] allernaadigst har behaget at forflytte fra Professione Juris Civilis til at være herefter Professor Juris Publici; da jeg mig udi samme Embede med Guds naades bistand saaledes i Lærdom og Levnet skal opføre, at det aldrig skal fortryde Deres Kongl. May[t] mig saadan Profession at have confereret. Dette maatte og, cæteris paribus, bevæge Deres Kongel. May[t] til en allernaadigste bønhørelse, at jeg med 12 yngere og u-forsynede Sydskende ligger vor Fader og Moder paa halsen, som det falder ret nu alt for besværligt, da saamange tilvoxe, at opdrage.

Jeg submitterer da i allerdybeste underdanighed denne min ansøgning, og forventer Deres Kongl. May[ts] allernaadigste bønhøreise, som stedse er

Deres Kongl. May[ts]
min
Allernaadigste Arve-Konges
og Herres
allerunderdanigste Arve-
Undersaat og Tiener
Niels Horrebow.

Khavn. d. 7. Octobr.
1739.

5.

Stormægtigste, Allernaadigste
Arve Konge og Herre!

For 5 Aar siden understoed jeg mig allerunderdanigst, at anholde om et Reise Pass, for dermed under Deris Majest[s] høye Beskjærmelse at besøge udenlandske Academier som Studiosus Juris, det mig og allernaadigst blev forundet. Siden den tid har jeg i 3 aar bestændig opholdet mig paa Universiteterne i Tyskland, for derved at see mig beqvem til Deris Majestæts og mit Fædrenelands tjeniste. Om min opførsel i levnet og fliid i mine Studeringer paa fremmede stæder, kand

mine medbragte attester fra de fremmede Jurister i Tyskland nocksom vidne, som vedkommende allereede ere blevne foreviiste. Og hvad Dom mine Superieurer maae have fældet om min fliid og Studeringer, kand blant andet kjendes der av, at jeg for nogen tiid siden er anført blant deris tal, som enten allereede, eller og inden kort tiid vorder Deris Majestæt forestillede, for at beskickes ved det allernaadigst anbefalede værck til lovbogens forbædring. Men som nu Deris Kongl. Majest[s] allernaadigste villje fornemmes at gaae derhen, at endeel Studiosi Juris skal antages, hvilke ved offentl. Disputation skal viise, om de maatte kjendis dygtige til det vacante Professorat herved Academiet, saa er det min allerunderdanigste Begiæring at mig ogsaa maatte forundes friehed at disputere for samme station tilligemed de allereede antagne, thi jeg haaber mig der ved skal gives lejlighed i gjerningen at kunde tjene mit kjære Fæderneland, og tillige viise den Iver hvormed Jeg er

Stormægtigste
Allernaadigste
Arve-Konge og Herre
Deris Majestæts
allerunderdanigste
Arve-Undersaat og Tjener
Isaac Andreas Cold.

Kjøbenhavn
d. 8 Oct. i aaret 1738.

6.

Stormægtigste Monarch,
Allernaadigste Arve-Herre og Konge!

Eders Majestets Høye Kongelige naade giver mig den dristighed med dybeste soumission at insinuere denne min allerunderdanigste anmodning. Det skal have været Deres Majestets allernaadigste villie, at endeel ved Universitetet skulle disputere pro obtinenda Professione Juris, i dets anleedning ieg allerunderdanigst udbeder mig dend naade af Min Allernaadigste Konge at maatte antages blant deris tal, som uophørlig lever

Deres Majestets
Min Allernaadigste Arveherres og Konges
Allerunderdanigste Tiænere
Peder Kofod Ancker.

Den 30. October 1739 resolverede Kongen, at disse 6 Ansøgere skulde disputere uden Præses over en juridisk Materie efter eget Valg; enhver af dem skulde, naar han disputerede, idetmindste betjene sig af en af de andre, og invitere Auditorium til at opponere; efter Disputatsen skulde Professorerne afgive deres allerunderdanigste Relation; man skulde begynde saasnart muligt var.

Allerede den 9. December holdtes den første Disputats over Horrebovs Afhandling: »de Jure Principis dispensandi circa poenas in causis homicidii.« Den 12. Marts 1740 forsvarede Cold sin Afhandling: »de Juramento purgatorio.« Den 16. Marts disputerede Wartberg »de Jure cambiali (Danske Lov 5—14—18 til 28)«. Kofod Ancker forsvarede den 9. April sin Afhandling: »de Præscriptione Danorum »(hvortil var knyttet ikke mindre end 75 Theses fra Naturretten og Dansk Ret. Henrik Stampe forsvarede den 30. April en juridisk Afhandling »de Testamentis«. Sidst kom Møllmann; den 4. Mai forsvarede han sit Specimen, som gik ud paa ved Hjælp af de danske Antiqviteter at forklare nogle Punkter af den Saxiske Feudalret og offentlige Ret; hans Afhandling var den største, den svulmede af Lærdom, og tildrog sig megen Opmærksomhed[1]).

Den 25. April skrev Professor Thestrup et Brev til Geheimeraad og Oversekretair Johan Ludvig Holstein, i hvilket han foreslog, at, da baade han og Professor Horrebov vare Paarørende af to af Concurenterne, skulde de afholde sig fra Voteringen, men han benyttede Leiligheden til paa det Varmeste at anbefale sin Søstersøn, Henrik Stampe. Som Følge heraf befalede Kongen den 6. Mai 1740, at Professorerne hver især skulde indgive separat sine Tanker om de 6 Candidater, for at de kunde udtale sig saameget friere og uden Undseelse. Dette skete da ogsaa. Professorernes særlige Voteringer lyde saaledes:

1.

Votum af Professor i Græsk, Hans Gram.

Stormægtigste Allernaadigste Arfve Konge og Herre.

Deres kongelige Majestet hafver det behaget Allernaadigst

---

[1]) Se Dänische Bibliothek, IV, S. 678—80. Götting. gel. Anz. 1741, 545—46.

at befale, at Rector og Professores skulle allerunderdanigst enhver for sig indsende til Deres Majestet deres skriftlige Betænkende, hvilke af de sex Candidatis, som hafver aflagt Specimina og ladet sig høre in Cathedra, til den Juridiske Profession, der kunde agtes dertil at være beqvemmest. Derom er mit ringe allerunderdanigste Betænkning saaledes:

De trende, som sidst hafve disputeret, nemlig Paulus Ancker Kofoed, Mag. Henricus Stampe, og Bernhardus Møllmann, maae alle tilstaae at hafve saavel i deres Disputationers skriftlige Udarbeidning beviist en særdeles fliid og habileté, som ogsaa i at forsvare Disputationerne in Cathedra forholdet dem saaledes, at enhver af dennem kand vel ansees beqvem til Professionem Juris. Men naar iblant benæfnte Trende een skal vælges, da holder jeg aldeles for, at Bernhardus Møllmann, udi henseende til sin ugemene Erudition, og vidtløfftige Kundskab udi de slags Videnskaber, som høre fornemmeligen til den nu ledigværende Juris Civilis Danici Profession, blef virkeligen Vniversitætet meest tienlig, og den studerende Ungdom til største Gafn og Opbyggelse. Jeg forblifver, med uafladelig zele og Devotion, i dybeste Underdanighed

Deres Kongelig Majestets
allerunderdanigste troe tiener
H. Gram.

Kiøbenhafn
d. 14. Maii 1740.

2.

Votum af Professor i Medicin, Dr. Med. Georg Detharding.

Allergnädigst anbefohlene Erklärung wegen der von denen der vacirenden juristischen Profession halber publice gehaltenen Disputationen, nach der ordnung abgefasset, wie selbige gehalten wurden.

D. Horrebow hat seine Disputationem juridicam auf einem Theologischen Fuß abgefaßet und defendiret.

Mons. Cold hat dargethan, das Er seine Zeit auff seine Reise in Teuschland unter der information auswärtiger rechtsgelehrten woll angewand, dahero mit der Zeit dem Vaterlande gute dienste wird thun können.

Mons. Wartberg habe nicht gehöret disputiren, weile an solchem Tage mich nicht woll befunden.

Mons. Cofoht hat einen deutlichen vortrag, und fertigkeit im Reden.

D. Stampe hat gute Studia, die mit der Zeit noch reiffer werden dürfften.

Mons. Möllmann hat in allen sich also erwiesen, das Er den jahren, der wißenschafft, dem anstand nach die Qualitæten eines Professoris juris besitze.

Ihro königl. Majest.

Copenhagen
d. 20 Maj. a. 1740.

allerunterthänigster Knecht
und Professor
Georg Detharding.

3.

Votum af Ludvig Holberg, Qvæstor Universitatis.

Man kand sige om disse 6 personer, at de alle acqviterede sig vel og forsvarligen.

Udi Cathedra distinguerede sig Wartberg, Kofoed og fornemmeligen Stampe.

Af de trykte disputationer fandtes Møllmanns lærdest og mest udarbeidet. Samme Møllman holdes ogsaa at have et slags fortrin for de andre udi almindelig erudition, ligesom han og haver fortrin udi Alder.

Kiøbenhavn d. 21 Maij 1740.

Ludvig Holberg.

4.

Votum af Professor i Mathematik, Joachim Frederik Ramus.

Allerunderdanigste Erklæring.

De fleeste Competitores til den vacante Juridiske Profession have disputeret om Onsdagene mellem 9 og 12 Klokkeslet, da jeg ikke har kundet være derved overværende, efterdi den kongelige allernaadigst anordnede Bygnings-Commission paa samme tiid er bleven holdet, hvorfore jeg ikke kand sige noget om Deres gaver eller færdighed udi Cathedra; Men henseende til de skrifftlige udkomne Prøver skiønner jeg ikke rettere, end at jo Bernhard Møllmann har i særdeleshed ud-

viist størst erudition. Hvilket effter min beste skønsomhed og effter allerunderdanigste pligt hermed bekræffter.

Kiøbenhafn d. 21 Maij Ao. 1740.

J. F. Ramus.

5.

Votum af Professor i Theologi, Jeremias Frederik Reuss.

Großmächtigster Monarch

Allergnädigster König und Herr!

Da Ewer Königliche Majestæt durch ein Allergnädigstes Rescript vom 6ten hujus den sammtlichen Professoribus der hiesigen königl. Academie den Befehl ertheilet, daß ein ieder von einem ieden der 6 Candidaten, denen allerhuldreichst vergönnet worden, ihre Studia durch ein Specimen Academicum Disputatorium auf die Vacante Professionem Juris an den Tag zu legen, sein allerunterthänigstes Bedencken geben solle; so sind meine wenige Gedancken, die ich in tieffester Submission vor Ihro Majestæt niederlege, diese:

Alle diese Candidati haben mit diesen Ihren Speciminibus ganz rühmliche proben abgeleget, und gezeiget, daß sie sich in Studijs Academicis wohl geübet, daß sie ganz geschickte und begabte Leute sind, und vornemlich ein feines Donum Disputandi haben: doch haben sich einige besonders distinguiret.

Isaacus Andreas Cold ist zwar ein junger Mensch, hat aber doch schon feine studia und eine gute Gelehrsamkeit; und wenn seine Gaben und Studia zu einer mehreren maturitæt kommen, wird er zu seiner Zeit was schönes præstiren können.

Petrus Wartberg hat zu seiner Dissertation ein solches Thema erwehlet, da soviel Gelehrsamkeit eben nicht zu zeigen war; da er aber darneben sich mehrmahlen opponendo hören laßen, hat er seine habilité und Gelehrsamkeit auch legitimiret. Seine Dona exteriora aber sind nicht sehr angenehm.

Nicolaus Horrebow ist in meinen Augen und nach meinem geringen Urtheil noch besser alß die beyde erst-benanndte. In der Dissertation selbst, die er pro Specimine geschrieben, war allerley Gelehrsamkeit, in respondendo & opponendo hat er sich auch wohl gehalten, und bewieß, daß er in Jure wohl

versiret, und ins besondere in andern nüzlichen Disciplinen eine nicht geringe Einsicht und Erkäntniß.

Henricus Stampe hat sich recht wohl gehalten „ und fast noch weiter u. mehr distinguiret. Insbesondre scheinet es, daß er in der neueren Philosophie und der dabey gewöhnlichen Lehr-Art das meiste gethan. Brachte auch die principia Wolfiana nicht ungeschickt an. Vornemlich ist an ihm zu loben, daß er eine Sache wohl außeinander zu legen, deutlich und grundlich vorzutragen, und wohl an Mann zu bringen weiß.

Petrus Kofod Ancker hat ein sehr schön Specimen abgelegt, und sich scribendo, defendendo und opponendo signalisiret. Er zeigete, daß seine Wissenschafft grundlich, Seine Erkäntniß deutlich, und sein Donum Proponendi sehr gut. Und wie er in seinem Specimine am meisten in specialia Juris hineingegangen, so hat er auch an den Tag gelegt, daß er eine solidam et amplam Scientiam Juris besize, ja eben in diesem Punct wohl vor allen obigen was voraus habe.

Bernhardus Möllmann hat ein Specimen abgelegt einer besonders großen und weitläufftigen Erudition. Und wie die Disputation mit vieler Gelehrsamkeit geschrieben, so defendirte er Sie auch sehr wohl. Insbesondre hat er eine augenscheinliche prærogativ in der Erkäntniß und Wissenschafft der zur Jurisprudenz sehr nöthigen Historie &c. Seine Gabe auf dem Catheder ist auch recht gut. Sein Vortrag deutlich, und seine Einsicht tief und gründlich.

Dieses sind, Allergnädigster König! meine wenige Gedancken von diesen Candidatis, so fern ich auß diesen Ihren Speciminibus sie kennen und beurtheilen kan. Weiter alß eben dieses, und also allein die Gelehrsamkeit angehet, kan ich von keinem sagen; insbesondere ist mir von Ihrer Gemüthsbeschaffenheit und von Ihrem Leben und Wandel nicht zuverlässiges bekanndt. Und dieses mein geringes allerunterthänigstes Bedenken lege ich in submissester Devotion zu Ihro Majestæt Füssen! Gott aber, dessen Wille der beste, lencke Selbst Ihro Majestæt Herz und Sinn durch seinen Geist zu den, was Ihm am allergefälligsten ist, und was also zum

wahren und grössesten Nuzen und Vortheil der Academie und der Studirenden Jugend dienen kan! Ich ersterbe

Euer königl. Majestæt
Meines Allergnädigsten Königes und Herrn
Copenhagen Allerunterthänigst-pflichtschuldigst
d. 21 Maij 1470. gehorsamster Knecht
Jerem. Friderich Reuss.

6.

Votum af Professor i de orientalske Sprog, Johannes Christian Kall.

Stormægtigste
Allernaadigste Arve-Konge og Herre!

I hvor vel jeg ikke er Jurist, og altsaa neppe kand med behørig Accuratesse dømme om de 6 Candidatorum Professionis Juridicæ deres Disputazer, saa dog fremsender jeg derom min allerunderdanigste Betænkning efter Eders Majts allernaadigste Ordre af 6 huius, paa det jeg ogsaa paa min ringe Deel kunde efterkomme Eders Majts allernaadigste Befaling, og skal jeg da efter beste Skiønsomhed upartiisk sige mine ringe Tanker om alle disse Candidatorum Disputazer aleene, siden jeg ikke hafver særdeles Kundskab til deres Personer. Jeg holder dem alle for at være duelige og habiles Mænd; saa dog at efter mine ringe Tanker de tre sidste i Orden, nemlig Peder Anker Kofod, D. Henric Stampe og Bernhard Møllmann deres Disputazer ere beder skrefne, som enten D. Niels Horrebows, eller Jsaac Andreas Colds, eller ogsaa Peder Wartbergs. Thi disse tre, foruden at dend første iblant dem, D. Niels Horrebow hafver tracteret en meget delicate materie (hvorom dog mig ikke vedkommer at dømme) synes mig enten ikke at hafve tractert deres materier pro dignitate rei, især D. Horrebow, eller ogsaa ikkun at hafve colligeret triviale Sager om bekiente materier, saa som Isaac Andreas Cold og Peter Wartberg. Desforuden synes mig disse Disputazer ikke at være skrefven saa methodisk, som de tre sidste Candidaters, neml. Peder Kofod Anckers, D. Henric Stampes og Bernhard Møllmanns Disputazer, blandt hvilke ieg meener, at Peder Kofod Anckers Disputaz er meest Juristisk; thi D. Stampes Disputaz er snart meere philosophisk, og Bernhard Møllmanns meere critisk end

som Juridisk, i hvorvel de begge toe handler om Juridiske materier. Dend sidste gifver i Præfationen tilkiende, for hvilke Aarsagers Skyld hand hafver udvalt denne Skrifve-Maade, og er for Resten hands Disputatz visseligen dend allerlærdeste, hvorudi hand beviser en overmaade stor fliid og Lecture, saa som hand ogsaa ellers er bekient for at være en meget arbeidsom og lærd Mand, der i sin Disputatz lofver publico adskillige ypperlige Skrifter, som ville bringe ham stor Berømmelse til veje endogsaa udenlands, i sær i Tyskland, om de engang skulde udgaae ved Trykken: og holder jeg for, at endog denne hands Disputaz, saasom dend opdager adskillige hidindtil temmelig ubekiente Ting, vil blifve meget roset udenlands, om der kommer nogle Exemplarier hen. Hvad ydermeere disse hidindtil recenserede Candidaters Disputazer er angaaendes, for saavidt de publice hafver defenderet dem; da, saasom jeg efter Eders Majts allernaadigste Ordre af 30 Octobr. 1739 derved altiid hafver været tilstede, kand jeg allerunderdanigst sige dette, at de alle sammen hafver forsvaret sig med noksom promtitude, men i sær Peder Kofod Ancker og D. Henric Stampe hafver disputered med stor Veltalenhed. Saaledes haaber jeg allerunderdanigst at hafve efterkommet Eders Majts allernaadigste Befaling; og vilde nu Eders Majt allernaadigst lade sig behage denne min allerunderdanigste Betænkning som jeg i allerdybeste Soumission indstiller til Eder Majts allerhøjeste Resolution, og saa forblifver

Eders kongl. Majts
allerunderdanigste Arveundersaat
Johann Christian Kall.

Kiøbenhafvn
d. 24 Maii 1740.

7.

Votum af Professor Juris extraordinarius, Christian Thestrup.

Stormægtigste Allernaadigste Arve Herre og Konge!

Da deris kongl. Mayt allernaadigst af 30 Octobr. 1739 hafde befaled, at samtlige Professores skulle indgive deriß allerunderdanigste relation om, hvorledes de fandt Eenhvær af de 6 Candidatis Juris, grundet til dend nu vacerende Juris Civilis Profession, som de over en Juridisk Materie skulle disputere for, haver jeg underdanigst forespurgt mig hos D. Exc. H. Geheim-Conferentz Raad v. Holstein om Jeg, som selv ved allerunderdanigst memorial hafde giordt forslag om Doctor

Henrich Stampe, som da var effter Sl. H. Etatz Raad Høyers Raad selv paa sin Udenlands Reise, for at perfectionere sig udi det Juridiske Studio, og andre til Fædernelandets Tieneste høyst nyttige Videnskaber, icke maaskee saasom hand og var mig paarørende skulle afsondre mig fra Conferencen derom, og lade Professoribus uden mit paahør fri Votering, og det da har behaget Deris kongl. Mayt derpaa allernaadigst af d. 8 Maij at befale, at eenhver af os skulle til Deris kongl. Mayt allerunderdanigst indgive separat sine Tanker om alle de Candidatis, som have disputered,

Saa understaar ieg mig hermed at give mine allerunderdanigste ringe Tanker friligen tilkiænde, saaleedes, som ieg udent ald interessered absicht bør for min naadige Konge, og saaledes, som ieg der, siden det allernaadigst har behaged Deris kongl. Mayt at befale mig at træde ind udi det Juridiske Facultæt, og ieg meget vel kiænder mig selv, at, skønt jeg haver nogen praxin juris, dog udi betydelige Ting høylig kand behøve Raad af en Mand, der har meere Theoriam juris, end jeg, formedelst mange forrætninger har hafft leylighed at forskaffe mig, som jeg ynskede, allerhelst H. Doctor Scheid, som en fremmed, af sin Kundskab i dend Romerske Ræt alleene, ey kand stort assistere os, udi voris derfra meged forskællende Danske Ræt; derfor, saa nær det er mig selv saaleedes angelegen, at faae dend beste Mand, for Guds ansigt kand forsikre, det baade er og skal være mig meere om, at ynske og allerunderdanigst at udbede dend beste og tienligste Mand til denne saa betydelige Profession, end nogen Person især at bede for eller recommendere, og derfor, saa kiær som jeg har min Konges Naade, mit Fædernelands og Publici Gavn, og min egen ære, skal ieg inted frembringe uden det, ieg saaledes i min samvittighed er convinceret om, effter mit reene og beste skøn, best at kunde fyldestgiøre Deris kongl. Mayts saa naadige og priiselige Intention, som for andre, saa og især for det saa høyt magtpaaliggende Juridiske Studio, da jeg disuden ingenlunde paatvivler, at jo D. kongl. M. vil have Naade for D. Hendrich Stampe til nogen allernaadigste befordring, naar hands gode Capacitæt og beqvemhed til Publici tieneste maatte vorde allernaadigst bekiændt, om det end icke nu skulde kunde skee.

Og da maa ieg allernaadigst tilstaae, at alle 6 Candidati ere vellærde og til adskillig Fædernelandets tieneste, endog formedelst de fleestes kyndighed in jure velskickede Subjecta; Men naar nu quæstio er om tilstrækkelig Grund, ey alleene ad jus dicendum udi Ræt og Dom, da man endog kan tiene og behjelpe sig med noged mindre, men fornemmelig ad jus docendum, og andre Jurister at dressere og raade udi tvivlsomme tilfælde, hvortil der reqvireres stor solidité, ey udi jure alleene, men og særdeeles udi dend gandske sunde Philosophie, og andre vedhørende ting, saasom Matthesi og Historier, tillige med god Grund udi Theologien og sprogene, saa og om de lyckeligste Naturens og Naadens Gaver til at kunde lære andre tydelig, ordentlig, klart og grundig, og med rætsindighed og flid; saa at ieg skal give min allerunderdanigste Meening kaartelig til kiænde, som ieg siden med mine raisons og allerunderdanigste tanker om hvær Person i sær, om samme allernaadigst maatte forlanges, noged viidtløftigere skal diducere og demonstrere, er ieg allerunderdanigst forsickred, at saavel Publicum, som alle der haver nogen nøye og u-interessered indsigt udi jura og det fundamentelle juridiske Studium, og som haver hørt og læst, hvad af D. Stampe er fremført, ligesom man ved alle 4 disputatzer, der ere passerede siden hands hiemkomst, haver hørt ham, skal tilstaae, at hand baade in materia og modo proponendi fremfor andre best har acqvitered sig med baade at skrive ordentlig, klart og grundig, saa at man baade udi hands disputats og udi hans oppositioner har fundet alt, som man udi en juridisk Prøve kunde og burde reqvirere, til tilstræckelig beviiß paa, at hand er tilbørlig grunded, baade udi Philosophien, og i sær i jure naturæ, saa og fornemlig udi det, som nu skal Profiteres in jure civili, tam Patriæ & Christianeo, som dend rette Regul og Rættesnoor, qvam deinde Romano & Justinianeo, saa og at hand offentlig har viist sig lyckeligst og best begaved til at betyde sig, og at forstaae dend rætte og beste Maade at proponere og disputere paa, saa at, efterdj hand disuden er bekiændt af et fromt, reedeligt og sig for Publici gavn forstandig og med uendelig fliid ivrende gemythe, skulle mine allerunderdanigste ringe tanker og dog aldeelis u-interesserede Meening falde der hen, at:

Doctor Henrich Stampe er til dend vacante Juri' Civilis Profession ey alleene dend beste men ganske velskicked.

Følger nu allernaadigst:

Videre diduction og Separat Allerunderdanigste tanke om hvær Candidato i sær.

1. Angaaende H. Hof Ræts Assessor Niels Horrebow, saasom hand af D. K. M. er distingveret med et saa anse Embede, holder ieg det ufornøden videre om ham at anfø end allern. befaled er ang. hands Disputatz, da saasom all naadigst var befaled, at der skulle disputeres for dend nu cante Professione juris Civilis, saavel Patrii som Justinia som skal doceres, da haver hand ey været lyckelig i at væ sin materie, effterdi udi samme hands Disputatz aldeelis in juridisk, saadan Profession vedkommende, findes, eller hvo man skulle kunne udskønne hans beqvemhed til Profession som er af langt anden betydenhed, allerhelst det er bekien hand tilforne ved Universitætet meest har lagt sig effter Astr nomie og Mathesin; men om hands grund og dexteritet i profitendo jure Civili Danico & Justinianeo kand man da nu ick noged sige deraf, allerhelst deris kongl. Mayestæts udtryckelig befaling lyde, at de 6 Candidati skulle disputere hvær over e juridisk Materie, saaledes at man deraf kunne skønne, hvo ledes eenhvær til dend vacante Profession maatte være grunded

2. Ligeleedes finder ieg end mindre, og icke det all ringeste Juridisk, mindst dend vacante Profession vedkommend udi Mr. Bernhard Mølmans aflagte Disputatz, end icke noged som kan give mig tanke om, at det er hands rætte Studium eller habitude, at være en grundig, skarpsindig og paa loven meening ræt forstandig Jurist; men derhos maa man tilstaa at hands Disputatz icke dismindre indeholder særdeles sto lærdom og erudition udi sit slaug, og en med overmaade sto Møye samled materie, hvor af nocksom kand skønnes hands store arbejd, fliid og kundskab udi særdeeles Antiqvitæter, og Historia tam literaria qvam civili, saa at saadan een saa lær Mand var meged ynskelig og beqvem til een Professor Historiarum & Antiqvitatum, men da det er icke dend store lærdom udi de ting, som ickun fordrer meest hukommelse og uendelig

k, der kand giøre en jurist, som behøver langt andre solide Studia af Philosophie og jurisprudentzen i sig selv, til judicii skarpelse og penetration, saa blive de store Antiqvarii og Historici saa meged meere siælden gode jurister, og en jurist, særdelis in jure civili (thi nu spørgis icke om jure Publico eller Feudali) heller og lyckeligere kand undvære det fast altsammen, end for den Nytte deraf kunde være for ham udi Tilfælde, naar qvæstio kunde maaskee blive om forstaaelsen af en gammel ord i gamle love, som nu dog icke kand give stor betydenhed, kunde nøyes heller med at recurrere til saadan een Historicum, end hand for saa lidet i sig selv at vinde, skulle spilde dend lange tiid, som det juridiske studium reqvirerer til at faa tilstrækkelig grund udi andre dertil absolute høyligere nødvændige Studia og videnskaber; saaledes er der stoor forskæl paa Historia og Curiositates juris, som en Historicus og Antiqvarius kand give, og paa Jurisprudentsen i sig selv; men af dette sidste, som nu spørges om, findes aldeeles inted at paaskønne udi dend ommælte M. Møllmans Disputatz, saa stor og vidtløftig lærd dend og er, men det skal alleene være af det gamle, og det dog end icke vores Danske jus, lov og Ræt, som det nu er, angaaende, men ickun 3de gamle ord og ting fremmede lande og love betreffende, og som nu ey mere ere til, og som dog vel icke end blandt de lærde vil finde ræt approbation, uden maaskee for en udarbejded Curiosité, der dog med megen stor møye skaffer liden eller ingen nytte, som ieg udi samme Disputatz finder icke et eeneste ord til Nytte udi jure, hvis viitløfftige Studium jo mere sløver end skærper sindet, saa at den allerlærdeste derudi kand derfor være aldeelis ukyndig og uskønsom in jure, effterdi en jurist behøver altid at være udi de øvelser og meditationes, som skærper sind og hierne, og der af kommer det, at endog M. Møllman selv i sin Præfatz giver anledning til de tanker om sig, at hand giør sig langt andre tanker om Juris-Prudentzen og vor danske lov i sig selv rættelig for de Unge at tractere og forklare, end det som af en Professore juris bør reqvireres, ligesom dend for sin egen klarheds skyld icke kunde eller maatte forklaris; da dog det er med loven, som med dend hellige skrifft, at just fordi dend er klar nock i sig selv for dem som veed at skønne dends klarhed, kand og bør dend klarhed viises af den, som

forstaar dend, og fordi Menniskene ey uden saadan hielp forstaar at skønne det, at jo mange i adskillige stycker tage merckelig feyl, saa behøver de de lovkyndiges, ligesom andre de skrifftkyndiges hielp, derudi ingen maa forklare dicisio uden Kongen, men vel ved lærdom og forstand viise dends kiændelige klarhed, og var eller sjunis det ey tienlig, om en Professor Juris, isteden for at tilbørlig forklare loven, og de Casus, som loven icke kand have, vilde effter dend store Inclination, Mr. Møllman maa have for sit Studio, vilde ophol'le studiosos dermed, hvilked de, saavidt kunde forlangis af nogen, enten lættelig kunde studere sig selv til, eller noksom derom consulere Professorem Historiarum & Antiqvitatum, og hvær saaleedes giøre sit; som da M. Møllman icke, som dog af D. K. M. var allernaadigst befaled, har villet ladet sig høre med at opponere mod nogen af de andre Canditatorum ræt juridiske Disputatzer, som dog nogle af dem skal have gived ham anledning til, at man dog deraf kunde erfared, hvorledis hand sig udi en juridisk materie kunde acqvitered, og hand disuden er mig som en fremmed, der ey vides at have freqventered dette Universitæt, og jeg aldrig saae uden in Cathedra, aldeeles ubekiændt, saa er ieg uskyldig i, at jeg kan ej skønne, hand er jurist, men vel en lærdt Antiqvarius, men derhos dog ey meged Academicus, eller vant til at disputere paa dend ordentlige og rætte Maade, og derfor befrygtelig ey meged skicked til at docere, eller til at betyde sig kaart og fyndig; skønt det ey kan negtes, hand jo haver flydende udtale, som Historici gierne have; at ieg nu ey skal tale om, det af Andre, som skulde bedre kiænde ham, meenis, at hand, som ey skal være indfød Dansk, ey skall udj de Danske Examina, danske Informationer, som for værslige Folk nu reqvireres, og ved de danske Responsa ræt kunde acqvitere sig af det danske sprog, som dog til dend danske Jurisprudentz er u-omgiængelig fornøden, om man skal fatte dens rætte meening, uden hvilken det hielper ey stort, om man end kunde den gandske lovens ord uden ad.

3. Peder Kofod Ancker er derimod mere Academicus og udi min formeening een udj adskillige ting smuch lærdt Person, hvilke begge deele hand og ved sin disputatz haver udviist, men dog, ved at give samme titul af Præscriptione Danorum, i stæden for de Usucapione, eller og Præscriptione Usucapionis,

seu longissimi temporis (saasom hand alleene handler om een eeneste slags Præscription, som er hævd, og end ikke om ald slags hævd, omskønt han i dend 43 section siger sig inted at vilde forbigaae af det, som hør til Præscription i vor tiid at forklare, og dog mælder ey et ord om de mangfoldige andre Præscriptionibus Juris & Actionum, som under saadan Titul baade af dend danske Ræt, saa og i anleedning af Jure Justinianeo, det hand ved dend anledning kunde viist sig kyndig udj, kunde og burde fornemlig væred handled om, eller gived Disputatzen anden Titul) kunde det siunis, som hand dog ey ræt forstood terminos Juris, allerhelst hand her slæt har forbigaaed de betydeligste hævds qvæstioner, og inted handled om den Nordske Odel, hvor om de fleeste og største hævds qvæstioner falder; og da hand sætter fundamentet til de 20 Aars præscription udi negligentia Possessoris primi, er det underligt, at inted derimod vedbørlig tales de diligentia in interrumpenda præscriptione, hvorved adskilligt burde observeres, særdeelis ved Odelen i Norge etc., som saa mange Processer føris om, saa har han vel viist, at hand blandt andet har og studered Jus Naturæ & Civile Danicum, saa viit han selv har træffed paa at læse derom; men derhos at hand og ickun er af de Selvlærde, der uden fornøden hielp af ordentlige Collegia, og ræt ordenlig ved manuduction lagt grund, blive ved de Meeninger, de uden Modsigelse, og praxi i deris egen læsning selv fatte, og altsaa sielden ræt raffineres, uden endelig ved lang praxi, til solidité, som dette studium fremfor andre dog reqvirerer, men de læse, hvad de faae fat paa, og oftest uden Orden; og deraf kommer det, at, foruden mand ey af hans disputatz kand see, om hand har nogen kundskab om Jus Justinianeum, det dog hands materie gav god anledning til, og det allernaadigst er befaled, at Professor Juris Civilis skal læse derover, og derhos forklare dend danske lov, saa er i dend sted det meeste af dends første for en 3die eller 4de Part ickun det almindelige, som ligesaa vel kunde anføris udi enhvær anden juridisk Disputatz, og icke giordes der nødig. En anden 3die deel bestaar af Citationer af de gamle love, hvor det ord hævd maatte findes, derudi endog nævnis Nordske Odel, uden nogen ræt application eller Nytte i sig selv til materiens oplysning, hvorimod forbigaais de hoved materier, som

burde ventis, og adskilligt statueres, som icke burde: saasom: at mand og skulle kunde vinde eyendom ved 20 aars hævd paa Kongens, Kirkers, Scholers, og andre Publici gods, som er en farlig og høyst præjudicerlig position, dend jeg nu udi 10 Aars praxi udi høyeste Ræt aldrig har fornummed nogen at statuere. Saa hafde hand og giordt bedre, at hand hafde udeladt enten alle eller de fleeste af de paa 5 sidste blade ufornøden tilsadte saakaldte Positiones Juris, hvilke adskilligt kunde være paa at sige, som deels stridende mod Naturens Ræt, deels mod vor Lovs klare ord, deels der, som andenstæds i disputatzen, u-accurat og icke juridice, men uforstaaelig confus, eller i det mindste, som i saadan prøve disputatz ey burde skee, æqvivocque exprimered og statuered; ligesom og det hand anfører om lovhævd sidst i disputatsen, burde væred langt anderledes forestilled. Icke dismindre har dog denne Person nocksom viist sin egen fliid, saaviit hand dermed har kunded kommed, saa hand meged vel kunde tiene ved saavel Ober som Under Rætterne; men siunes ey tilstræckelig forsiuned med det der hører til jura publice at profitere og docere, førend han dertil kunde blive meere grundet ved at høre ordentlige Collegia Juris, hvilke de, der ey selv have hørt, som hand aldrig har, neppe kand med dend tilbørlige dexteritæt holde Collegia derudi for andre, særdeles udi dette studio.

Ligeleedes og

4. Peder Wartberg, hvis disputatz, omskønt dend i visse maade kand siges flux bedre og ordentligere forfatted udi sin materie, saa viiser dend dog icke nogen synderlig eruditionem juridicam eller solidité in jure, thi materien om Vexler, som loven handler viidtløftig nok om, tilligemed forordninger, kunde en forfaren Kiøbmand, der nogen tiid har handlet med Vexler, maaskee paa nogle timer bedre forfatte i sit sprog og viide fleere betydelige Casus, som her ey omrøris, omskønt hand for Resten maatte være aldeelis u-fundered udi øvrige Jurisprudentzer; hvorudover og Mr. Wartberg udi denne meest Practiske Materie i mangel af praxi har taged feyl udi adskilligt, som baade strider mod loven og forordningen om proforma vexler, og i sig selv ey kan være vexel gemæss, men ieg har dog dend tanke, at Mr. Wartberg, der baade har et meged godt hoved og ey er ufunderet udi Philosophien, men har skickelige

studia, kunde have viist sig bedre i en anden materie, men det seer man dog, at hand ey ordentlig har holded eller hørt Collegia Juridica, ligesom hand og inted har af Jure Justinianeo, som dog lættelig udi samme materie kunde væred anledning til, at jeg ey nu skal tale om, det hand ey er begaved med dend lyckeligste udtale til at docere, og giøre sig forstaaelig endskønt han temmelig vel forstaaer selv at disputere. Men herudi har

5. Isaach Andreas Cold væred lyckeligere, at skønt han ey er meged vant til at disputere, saa har hand dog vidst at betyde sig kaart, klart og fyndig, og hans disputats befindis meere juridisk end disse næst benævnte, og kand man deraf see, at hand har hørt Collegia Juridica, og selv ordentlig studered jura, som hand temmelig har viist sin kyndighed baade in jure Romano, Germanico, saa og in jure Danico, og som han er et fromt, flittig, honet og gandske skikkelig Menniske, og vel intentionered, kunde der heel vel ventes, at hand, der endnu er kun gandske ung og neppe 6 Aar Studenter, og dog saa vel har anlagt sin Tiid allereede, kunde med Tiden ventes noged godt af. Dog maa jeg melde dette derhos, at hand tager temmelig feyl, særdelis udi ss. 48 udi hoved qvæstionen, naar hand statuerer, at benegtelses eller befrielses Eed ey rættelig kand bruges in Causis criminalibus, hvilket er baade mod lovens reene ord, som saadant udi Tilfælde og Mangel af anden beviis, hvor der er stor formodning, befaler, og dend store fornødenhed det udkræver, da her udi slige Casibus ey er anden udkomst til Publici Satisfaction og forargelse saavidt mueligt at hemme, da enhvær dog deraf maatte fatte Skræk for, at sætte sig ved saadan gierning i dend fare at skulle svære sig meen, og saaledis ved haarnacked sandheds fordølgelse at være sin egen bøddel. — Endelig da

6. Ang. H. Doctor og Magister Henrik Stampe, som nu udi 7 Aar har staaet udi et publiqve Lærer Embede som Con Rector udi Aalborg, og der hafft sæde udi Tamper Rætten, uden det hand udi 3 sidste aar med deris kongl. M: allernaadigste Tilladelse har reist uden landet, for paa fremmede stæder og Universitæter at perfectionere sig in Jure, Matthesi & Philosophia, da troer jeg neppe nogen, som forstaar noged in jure, skal kunde disavouere, at jo baade hands disputatz de

Testamentis er juridice næt, klar, ordentlig, grundig og solid skreved, og offentlig ligeleedes med alles Applausu og beste omdømmende forsvared, ligesom samme og indbefatter, ved adskillige curieuse qvæstiones juris, som ere grundig afhandlede, alt hvad ved saadan prøve siunis allerunderdanigst at kunde forlanges, til at viise Grundighed baade in Jure Naturæ, Justinianeo et Patrio, og er forfatted paa en god og demonstrativisk maade, hvor udi neppe nogen skal kunde have noged rætskaffent at udsætte; thi omskiönt der kand være nogen maaskee af anden meening udi de disputable problemata, hand tracterer, som det udi en Disputatz bør at tracteres det som er disputable, saa viser dog Disputatzen, at det er ey af uvidenhed, han ey har træffed andres Meening, effterdi samme der nocksom findes giennemgaaed, som er en ret prøve paa hans Capacité, at hand ey har tractered noged vulgaire eller simple og aabenbar materie, men det som reqvirerer jugement, og det ordentlig og grundig resolvered. Saa har og Publicum fundet, saavidt man har fornummed, største behag i at høje ham disputere, da hand og udi alle de 4 sidste Disputatzer, siden hands hiemkomst, har ladet sig enten opponendo eller selv Præsidendo til hværs fornøjelse høre, effterdi hand har baade klar og distincte udtale, og hans maade at disputere paa er demonstrativ, honet, og saaledis udi alt behagelig, og skönt han fra sin udenlands Reise, der hand udi Engelland længe formedelst den i sidste Effterhøst staaende Østenvind blev opholdt, ey kunde udi denne haarde Vinter komme hiem her til Kiøbenhafn før sidst in Februario, da de Andre vare alle næst færdige med deris disputatzer, haver hand dog saa færdig expedered sig in Aprili næst effter, at hand ey er bleven dend sidste, skønt hand midlertid iidelig blev occuperet med Oppositioner mod de andre. All saa effterdi man har fornummed, at hand har publicum applausum, og ieg med en god samvittghed tør sige: at hand effter min allerunderdanigste meening og ringe skiønsomhed har alle de gode reqvisita, som af en good Professor Juris civilis kand reqvireres, saa understaar ieg mig derhos allerunderdanigst at erindre, det hand er af Gud begaved med et lyckelig og særdeelis godt begrib, og stille naturell, som er skabt til solide studia, har hafft en meged omhygelig og fornufftig opdragelse udi min kiere sl. faders Biskop Thestrups huus, og der har

faad grunden lagt til alle solide videnskaber, baade i en sand Gudsfrygt og sandheds kundskab, har med stor Attachement fra første Ungdom, selv giordt sig Historierne familiair, saa vel dend geistlige som verslige, har siden udi mit ringe huus, og udi 3de aar ved mine Philosophiske Collegia, saavelsom andris, lagt tilstrækkelig Grund, udi dend sunde og sande Philosophie, foruden at hand med berømmeligste Character overalt har absolvered ald Cursum Academicum, endog udi Theologien, som icke er en ringe fordeel for en Jurist, har og som Alumnus Walchendorphianus og Decanus udi Communitæted udi nogle Aar ved baade daglige offentlige og udi Trycken udgivne Disputatzer nocksom viist sin fliid og grundighed, saa haver hand og adskillige fordeele for andre, at hand foruden saadane ordentlige og grundige studia, saavel udi Theologien først, som Philosophie, Mathematiqve og Jura, har hand og hafft praxis udi voris danske Ræt at excolere, deels som nogen tiid assisterende hos min sl. Fader som Amanuensis, deels som hand siden i Aared 1733 som Con Rector har siddet udi en Ober Ræt ved Tamper Rætten i Aalborg, som Assessor, dereffter nu udi 3de Aar reist effter sl. Etatz Raad Høyers Raad og discretion paa det Juridiske og Mathematiske Studium, og derudi hos de allerbedste Mænd udi Europa med største fliid laded sig ved mange ordentlige og ypperlige Collegia, saavel over jus naturæ som Civili, og Publicum informere og solidere, indtil H. Doctor Cramer gav ham dend berømmelse, at hand kiændte ham værdig at promoveres til Doctor Juris, hvilken Grad hand dog reserverede sig at tage hieme paa vor egen Universitæt, som og nu siden hannem her er confered. Og kand jeg allerunderdanigst forsickre, det Jeg med største fornøjelse af hands discours daglig kand fornemme, det hand saaledes udenlands har extraordinaire vel anlagt sin tiid, at hand endog har forskaffed sig megen kundskab og indsigt udi adskillige rationes statuum i Europa, ved sin sejour saavel udi Frankeriige og Engelland, som Holland og Tydsland, saavelsom megen nyttig kundskab in Politicis & Oeconomicis etc., og som hand er af et rætsindig, honet og raisonable gemythe, hvormed visselig følger det store reqvisitum juris rectitudo animi eller droiture d'esprit, uden hvilken videnskaben offtest lided hielper, saa veed jeg ey, ham noged at feyle eller pre-

judicere, uden det, at hand er min Systersøn, hvorfor ieg ey tør videre udføre, hvad videre kunde allerunderdanigst siges til hands avantage; men jeg ynskede heller, at de beste og rætskafne Juristers Judicia om ham maatte allernaadigst erfares, hvoraf eendeel have hørt saavel ham som de andre at disputere, som D. Exc. H. Geheime Raad Raben, H. Biskop Hers'eb som en bekiændt lovkyndig Mand, H. Justitiarius Sechman, Justits-Raad Falsen, Schach och Wartberg, skønt hands broder søger Professionen; thi hvad Professores angaar, kunde det vel hænde sig, at da de fleeste af dem icke ere Jurister, men beskæftigede med andre studia, Theologie, Medicin, Mathematique og Sprog, som ey har synderlig relation med Jura, og jeg alleene nu ved Universitæted tracterer baade Philosophie og Jura, og derfor de fleeste mulig meere kunde skønne effter anden lærdom end effter Jurisprudentzen i sig selv, og H. D. Scheid ey kand være at fortænke, om hand effter dend tydske Ræt, hand alleene er vant til, anderledis skønner om det som af voris Danske Ræt doceres baade anderledis og rættere end i dend Romerske. — Allernaadigste Konge, det kunde maaskee og saa indfaldet mig, som nogen anden, allerunderdanigst at begiære denne profession, men da jeg ey fandt mig selv saa stærk dertil, som Jeg af mig selv prætenterede, til at Profitere og Docere Jura, har ieg ey understaad at mælde mig, men heller ynskede at faa til saa betydelig en Profession een bedre Mand end mig, og som kunde nogenledis ligne dend forrige brave Mand sl. Høyer. Og siden det dog behagede D. K. M. at allernaad. befale mig at træde ind i det Juridiske Facultæt, ynsker jeg end saa meged meere ved denne leylighed at faa een saa god Mand til Professionen, der med sin bedre Theorie in Jure kunde udi samled Raad opsætte det jeg meen hos mig selv at mangle, da jeg haabis, med det Jeg har, af nogen studio og mere Praxi, at kunde i tiden saadan begge fornøye deris kongl. Mayestæt med responsis, naar noged enten fra D. K. M. selv eller fra Undersaatterne maatte reqvireres, men dertil maa jeg tilstaa allerunderd:, at da H. D. Scheid udi dend Danske Ræt ey kand assistere, finder Jeg mig ey stort med nogen anden af disse Competitores hiulpen eller forbedred, uden ved H. Doctor Stampe; og næst Stampe skulde ieg allerunderd. votere paa Cold, som dend der dog siunes meer

end de andre at have nogen disposition og Grund til at blive god, og er honet og rætsindig. Jeg forbliver i dyb. underdan.

D. k. M. min allernaadigste arve H. og Konges
allerunderdanigst tro tiener og Undersat
Khafn d. 24 Mayi 1740. C. Thestrup.

(Paa en løs Seddel: Det maatte allernaadigst pardoneres, at indlagde allerunderdanigste relation just udi yderste øyeblik ved forseglingen af lysed blev beskadiged.).

8

Votum af Professor Eloqventiæ, Dr. juris Hans Peter Anchersen.

Stormægtigste Allernaadigste
Arve Konge og Herre!

Deris Kongl. Majt. haver allernaadigst behaget ved eet allernaadigst Rescript af 6 hujus at andbefale enhver af os allerunderdanigst at indkomme, hver for sig, med Deris Tankker over de VI Candidati, som efter allernaadigste ordre have disputeret for Professoratet in Jure. Og udi allerunderdanigst Hørsommelighed er efter min beste Skiønsomhed, min eenfoldige, oprigtige og korte Erklæring Denne.

1) Doctor Juris utriusque, Assessor i Hoff-Retten og Secretair i det Danske Cancellie, M. Niels Horrebow er effter Deris kongl. Majte hannem forhen beviiste Naade, hans egne og Faders meriter, og som dend ældste af 13 Søskende dend fornemmeste og første af disse subjecta. Hans studia ere ulastelige. Og skiønt hand ikke haver været til publiqve Examen, og givet saa tydelig Prøve paa sin Videnskab in Jure, som Peder Kofod Ancker, og Peder Wartberg, hvilke under Sl. Etatz Raad Hojers [sic!] have viist Deris ret berømmelige fliid udi alle parter af Jure. Saa er hand dog privatim exploreret i min Overværelse, som da var Notarius, liige saa vel som de andre tvende, som kand sees af Sl. Hojers Attest udi Cancelliet.

2) Isaac Andreas Cold, eet ganske ungt Menniske, haver studeret sine Jura udenlands, og aldrig givet nogen Prøve paa sin habilité her ved Universitætet, uden dend disputatz, hand holdte de Juramento purgatorio. Hvorfore jeg ikke understaar mig at dømme om hans Viidenskab in Jure. Hand sagde selv

publice udi sin oration før disputen gik and: at hand ikke skiøttede om Grammatica udi stilen og Talen, og at en kunde være god Jurist, uden at skrive og tale got latin, hvilket jeg tilstaar at være sandt, naar mand alleeneste seer til dend Viidenskab, der hører til en Dommere eller Procurator. Men at der udfordres og en accurat Philologie af en Academisk Lærers og Professor, i hvad for Facultæt han end er, dømme Deris kongl. Majt. selv best, da De allernaadigst have giort og giøre daglig saa store Etablissements ved Universitæter og Scholer, paa det ingen barbarie skal indsnige sig. Ellers haver jeg hørt, at Cold skal være eet artigt og skikkeligt Menniske, og fortiener derfore i Tiden en convenable forfremmelse ved Civil Etaten.

3 og 4) Peder Wartberg, som disputerede d. 16 Martii, og Peder Kofod Ancker, hvis disputation blev holdt d. 9 April, ere uden Imodsigelse de tvende bedste og største Jurister iblandt alle. Jeg som da værende Notarius Facultatis haver med eet talriig Auditorium selv været Viidne paa Deris upaatvilelige Videnskab udi Dansk-Norsk-Romersk-Tydsk-Natur-Almindelig-Folk- og Lehn-Rett etc. De erholte under Sl. Etatz Raad Hojer begge in Examine Publico og Praxi Laudabilem. Wartberg er noget yngere og haver, effter mit viidende, ved sin Broders, Justitz Raad og General Procureurs Wartbergs og sin Svogers Notarii Publici Erboes Andføring meer Erfarenhed in Praxi end dend anden. Derimod haver Kofod Ancker (som er mig ganske fremmed og uvedkommende) Fordeelen af en flydende og veltalende Tunge, Alderen og dend Bornholmske Familie hand nedstammer af paa Fæderne og Møderne, som just er dend, der udi dend store og forunderlige Revolution paa Bornholm fornemmelig signaliserede sin Troskab og Iver for det velsignede kongl. Danske Huus og giorde Øen til Patrimonium Regiæ Gentis, hvilket jeg hos en saa naadig Lands Herre allerunderdanigst holder for en stor motiv til clemence mod en habil, troe og fattig Undersaatt.

Den 5te) Doctor Juris utriusque og Conrector udi Aalborg Schole Henric Stampe haver jeg længe kiendt herved Academiet, saa vel som de fleeste af de andre. Hand haver altiid viist stor Færdighed udi Philosophien og Theologien, taler færdig Philosophisk Latin, og haver eet skiøndt Hovet og

got Begreb, saa hand ganske vist kand passere for en brav Academicus. Men om hand førend ved Enden af sin Udenlands Reyse haver lagt sig efter Jura som sit Hovet studium, er det Jeg til fulde ikke tør bekræffte.

6) Men det tør jeg allerunderdanigst trøstelig skrive, at Bernhard Mølmann er den lærdeste af dennem allesammen: I Henseende til hans store assiduité, Litteratur, Belæsenhed og Viidenskab udi Antiqviteter, saavel Nordiske som fremmede, hvilket hands tilstrækelige disputatz ret fuldkommelig beviiser. Skiøndt hand ikke er saa sterk Jurist som Wartberg og Kofod Ancker. Dette er ikke alleeniste min uforgribelige Meening om denne brave og lærde Mand. Men endog min allerunderdanigste Bøn, som jeg efter min Pligt, jeg er min allernaadigste Konge og Fædernelaud forbunden med, nedlegger for Deris kongl. Maj^{ts} Fødder. At Mølmann, om ey til Professoratum Juris ordinarium, saa dog med en anden extraordinaire Profession, cum spe succedendi proxima maatte saaledes, da hand ellers haver egne Midler, forbindes til Academiet, at hans store og til Landets og Universitetets Ære ufeylbarlig meget contribuerende Verk, ved de ældgamle Loves edition, han haver under Hænderne, ikke skulde blive forhindret.

Jeg haver nu med en reen og frelst Samvittighed, som for Guds allerhelligste Ansigt, kortelig, som jeg i Sandhed begriber det, forfattet mine Tanker om disse 6 Candidati, og saaledes allerunderdanigst opfyldt Deris kongl. Maj^{ts} allernaadigste ordre.

Men jeg mener endnu ikke at have fyldest giort dend Iver, og, med saa stor Høykongelig mod mig uværdige, beviiste Naade, oplivede, alvorlige Forbindelighed, ey alleeneste til Deris kongl. Maj^{ts} høye Velstand og interesse at forfremme, men endog til Deris, bestandig og ævig blomstrende Nafns Ære og Berømmelse, af yderste Evne at udbrede. Med mindre jeg tilsidst understod mig, udi allerdybeste oprigtig Underdanighed, at erindre og bede: At, saasom alleene en af sex kand nyde det vacante Professorat, Deris kongl. Maj^{t} da, en conformité af Deris høyst priselige allernaadigste Forhold med de forige paa Vallet til en cathedra i Medicinen disputerende Subjecta, vilde allernaadigst see der hen, at enhver af disse lærde og skikkelige Candidatis med nogen anden liden For-

fremmelse blef soulageret. Som jeg er til fulde viidend derom: at især Wartberg og Kofod Ancher som ganske fatti Personer, have været nødte til, at laane de Penge, de hav ladet deris disputatz trykke for, og intet have at subsistere af uden hvad de med deris Arbeyd og Sved, som ved informatio etc. kand fortjene. Deris kongl. Majts store Viisdom og Naad finder nok Udveye dertil. Jeg maae bede allerunderdanig om Naade for min troe aabenhjertigheds Skyld.

Og er til min Død med fuldkommen devotion

Stormægtigste aallernaadigste
Arve Herre og Konge
Deris kongl. Majts
allerunderdånigste Troe Pligtskyldigste
Undersaat og Tienere

Kiøbenhavn d. 25 Maj 1740. H. Anchersen Dr

9.

Votum af Professor i Astronomi, Dr. Med. Peder Horrebow.

Stormægtigste, Allernaadigste
Arve-Konge og Herre

Jeg mener udi allerdybeste underdanighed, mig at være incompetentem Judicem imellem de 6 Candidatos Professionis Juridicæ vacantis. Mig siunes, at jeg ey kand i særdeeleshed berømme min Søn Niels Horrebow uden at præjudicere bienseance, og saaledes ey heller besynderligen berømme nogen af de andre, uden at præjudicere min Søn, som nu udi 11 aar haver vænnet sig til labores Academicos, udi hvilke han nu allerede 6 gange har disputeret publice sine Præside, og læset publice mange gange for mig, naar mine slette øyne har vildet feyle; ligeledes haver hand og verseret sig udi Jurisdiction i Deres kongl. Majts Hoff-Ræt, alletider flittig og med application, uden noget at nyde til subsistence, andet end hvad mine hænder have kundet formaae at rekke ham.

Dette haaber jeg at kunde med god samvittighed stoele paa, at jeg saaledes altid haver stræbt og stræber at opdrage mine 13 børn, at de udi Guds sande frygt skulle kunde tiene Fædernelandet. Jeg befaler denne Sag i Guds hænder, og ynsker intet heldere, end at Professor Scheid kunde faae en mand ved sin side udi Facultetet, hvilken, som jeg anseer ham,

frygtede Gud, og hadede Giærighed; saaledes var Deres Majt og Publico best tient. Antager sig Deres kongl. Majt allernaadigst denne min Søn, saa har jeg ikke meere end tolf børn igien paa mine arme; Gud, som er riig og mægtig nok, og barmhiertig imod dem, som hannem frygte, hand selv hielpe mig at drage dennem; den samme barmhiertige Gud og Fader forlade dem ikke faderløse, naar jeg i Jesu nafn bortsover! Nu Kongens hierte er i Guds haand, hand böye det hvort hand vil. Jeg og mine ere kaste paa Gud af vor Barndom, og jeg forlader mig til, at hand her i live lader mig see saa meget haab, at jeg dog kunde døe roelig, naar Herren behager, til hvilken tid jeg uden afladelse skal bede Gud for Deres Kongl. Majt og det ganske Høye Kongl. huus, som

Deres kongl. Majts, Min Allernaadigste
arve-Konges og Herres
Allerunderdanigste Arve-undersat og Tienere
Peder Horrebow
Professor Astronomiæ

Havn. d. 25 Maji 1740
paa hvilken dag jeg indgik
min alders 62 aar.

10.

Votum af Professor i Theologi, Dr. Theol. Marcus Wøldike.

Stormægtigste Allernaadigste
Arve-Konge og Herre!

Efter Eders kongel. Majts allernaadigste Befaling, at Professores ved deres kongel. Majts universitæt, skulle allerunderdanigst give deres Betænkning angaaende enhver af de sex competenter, som efter Deres kongel. Majts allernaadigste Befaling har disputeret for den vacante Professione Juris Civilis, haver jeg baade læst de holdne disputationer, og været overværende ved alle disse actus disputatorios, og er min allerunderdanigste Tanke derom saaleedis i Almindelighed, at alle disse Candidati har forholdet sig saavel, at hvilken som heldst af dem Deres kongel. Majt allernaadigst behager at beskikke til den vacante Profession, kand baade med den studerende Ungdoms Frugt og Nytte, og med ære for universitætet betiene den. Men naar jeg om enhveer i sær skal give min allerunderdanigste Meening tilkiende, da er den som følger: Doctor og Assessor Niels Horrebow var den første som aflagde sin Prøve ved at

holde sin Disputation, og det længe førend nogen af de an
Candidatis blev ferdig: ihvorvel jeg nu i Henseende til sa
mes Indhold ingenlunde er af den Meening, som hand er,
i saa Maader ikke kand samtykke hans Tanker, saa hav
Hand dog, baade i at forfatte den viist et ypperligt judici
og skarp penetration, og nøyagtig kundskab i Jure natu
Hand har ogsaa ladet see baade ved at forsvare sin egen Di
putation, og ved at opponere imod eendeel af de andre co
petenter, særdeelis god Kundskab og Ferdighed i Jure ci
og accuratesse i at tænke og at udsige det Hand tænker. D
materie, som Isaacus Andreas Cold havde udvalt, gav H
Anledning til at viise sin gode erudition og kundskab baa
om Indenlandske og Udenlandske Love: Han forsvarede og
sin Disputation ganske vel og med al den accuratesse, so
man kunde ønske, omendskiønt Hand ikke brugte mange Or
Peder Wartberg havde udvalt saadan en materie, hvis Kundsk
i Handel og Vandel daglig er fornøden, havde ogsaa vii
nøyagtigt judicium, og meget god Videnskab baade om inden-
og uden-landske Love ved sin Disputations accurate Udarbei-
delse, og forsvarte samme udførligen og med megen Ferdi
hed. Peder Kofod Ancher havde ved sin Materies Elaborati
brugt meget net og sammenhængende Maade at tænke og
fremføre sine Tanker, stor Skarpsindighed og Lærdom, baa
udi danske og fremmede Love: Hand viiste ogsaa ypperli
Gaver til at disputere, saa vel ved at tage opponentium arg
menter i deres rette Mening, som ved at besvare dem me
Fyndighed og Veltalenhed. Ligeleedes var Doctor Henri
Stampes disputation skrevet med megen accuratesse, saa at
den eene Tanke hængte sammen med den anden som en
Kiæde af vel udarbeidede Slutninger: overalt var der baade
stor Kundskab i Philosophien, Betænksomhed, Sindighed og
Lærdom i Jure naturæ og Civili saavel indenlandsk som uden-
landsk at kiende: Hand havde og særdeelis gode Gaver til at
disputere med Fynd og Tydelighed. Bernhard Mølmans Dispu-
tats var skrevet saaleedis, at hand derudi havde ladet see langt
større Læsning, Lærdom og Videnskab udi Antiquiteter og Jure
publico end nogen af de andre Competenter: Til at viise sin
Kundskab udi Jure civili havde Hans materie ikke givet Han-
nem Anledning. Men saa meget som hans Disputation var

-rdere end andres, saa meget ringere var Hans Øvelse og -erdighed til at svare ordentlig og tydelig paa opponentium -gumenter.

Disse mine allerunderdanigste Tanker indstiller jeg i -lerdybeste Underdanighed til Deres kongel. Majts egen aller--adigste høye Skiønsomhed, og [efter] min allerunderdanigste -igt stedse til min Død forbliver

Eders kongel. Majts
allerunderdanigste, tropligtskyldigste Thiener
og forbedere hos Gud

-hn. d. 25 Maji a°. 1740. Marcus Wöldike.

11.

Votum af Professor i Medicin, Dr. Med. Balthasar Joh. de Buchwald.

Stormægtigste, Allernaadigste
Arve-Konge og Herre.

Effter Eders kongl. Maytts. allernaadigste Befalning af -ato d. 6 hujus insinuerer herved udi allerdybeste underda--ighed min ringe uforgriibelige Betenkning over de til den -acant værende Professionem Juridicam sex competentes, hvilke -eres kongl. Maytt. allernaadigst haver be-ordret at lade sig - Auditorio superiori publice disputando høre, hvoriblant den -rste har været Doctor og Assessor Nicol. Horrebow, som -isputerede d. 9 Decembr. sistleden de Jure Principis dispen--andi circa poenas in causis homicidii, og har derudi viist sig -t være saa vel een god Jurist (hvorom allerede tilforn afgan--gene Etats Raad Høyer har givet ham tilstræckelig attestatum), -om og een vel oplyst Theologus, præsterede sig og in cathe--dra som een god Academicus, idet han forsvarte sin Thesin -vel, endskiønt hand af naturen ey er begavet med saa stor -rie- og vel-talenhed, som adskillige andre.

Den anden Isaac Andr. Cold har med sin dissertatione -Juridica de Juramento Purgatorio d. 12 Martii aflagt saa got -et specimen, at man ey kand andet end med tiiden promittere -sig meget got af ham, som endnu ickuns er et ungt Menniske, der neppe i 6 aar har været student.

Den 3die Petrus Wartberg, som disputerede de Jure Cambiali d. 16 Martii, har vel viist sig meget belæst og erfaren in Juridicis, særdeeles udi vexel sager, men ey saa grundig verseret in philosophicis et aliis academicis, som mueligen af een Docente kunde udkræves.

Den 4de Petrus Kofod Ancker holdte sin Disqvisitionem Præscriptionis Danorum d. 9 April: og aflagde derved et lærd specimen Juridicum, endskiønt hand som et fattigt menniske ey har haft ævne til at opholde sig lenge, mindre stændig her eller ved andre universiteter, og des aarsag er at ansee som autodidactus, hvilket da er beviis paa hans Capacité og medfødte genie, naar hand samme kand og vil retteligen employere.

Den 5te Doct. Henricus Stampe, som holdt sin Dissertationem Juridicam de Testamentis d. 30 April: har sickerligen aflagt et stort beviis paa sin erudition, dog især in Philosophicis, som hand ved sin uafladelige Fliid, saavel hiemme som paa fremmede Academier har acqvireret sig, saa at hand alletiider kand være capabel til at perfectionere sig in Jurisprudentia, saa vel som i hvad slags anden videnskab hand maatte finde fornøden i særdeelesbed at applicere sig til.

Den 6te Bernhard Møllmann har skrevet lærde og viitløftige Meditationes især over 3de gamle juridiske ord, og beviiser dermed at have læst meget og at være in Antiqvitatibus samt Historia literaria saa og Philologicis vel verseret, saa at hand som Antiqvarius og Stampe som Philosophus kunde efter min allerunderdanigste og ringeste tanke være og blive meget tienlige subjecter for Academiet.

Herved følger og de øvrige nærværende Professorum Betenckning under enhvers a parte forsegling. Den Store og Alseende Gud forunde Eders kongl. Maytt. at naae det maal endog herudi, som Deres kongl. Maytt. høystpriiseligste og christelige intention sigter til! Saa rammes viseligen Guds ære, vor allernaadigste Monarchs fornøyelse og Universitetets gavn, hvilket af hiertet ønsker

Eders kongl. Maytts.

Allerunderdanigste tiener og troe Undersaat

Kiøbenhafn d.
27 Maij Ao. 1740.

Balthasar Johannes von Buchwald.

12.

Votum af Professor og Dr. juris, Christian Ludvig Scheidt.

Allerdurchläuchtigster und Großmächtigster
König
Allergnädigster Erb König und Herr!

Ew. Koenigl. Majt. haben allergnädigst geruhet, bey der ff der Vniuersitaet zu Coppenhagen vacant gewordenen Prossione iuris civilis et patrii 6 Candidatis zu erlauben, daß sie ihre schicklichkeit zu dießem Ambt ein jeder in einer gehaltenen sondern Disputation dem publico haben vor Augen legen nnen, und da solches nun von ihnen sambt und sonders gehehen, unter andern Professoribus auch mir allergnädigst anfehlen laßen, vor Ew. Koenigl. Majt. geheiligtem Thron mein vorgreiffliches, allerunterthänigstes videtur über ihre hiebey äußerte Studia und fähigkeiten in allertiefster Deuotion nieder legen. Gleich wie ich nun mit wahrheits Grund sagen kan, ß sie sämbtlich, besonders aber die 4 Canditaten Horrebow, mpe, Moelmann und Kofod Anker, davon die zwey ersten auch t Ew. Koenigl. Mait. allergnädigster Bewilligung den gradum ctoris würcklich erlangt und angenommen haben, viele Eruion bey dieser Gelegenheit blicken laßen, also wurde es r eine schwehre Sache seyn, hierunter zu determiniren, lcher zu den erledigten Catheder als der tüchtigste gehalten rden mögte, ob ich wohl, was die elaborirten Disputationes belanget, so viel allezeit nach meiner wenigen hierinnen handen Einsicht zu behaupten getraue, daß an Penetration sohl in die Jurisprudenz, als die Philosophie keine des Kofod kers überlegen, an Litteratur, Eleganz und einer besondern esenheit aber des Canditati Moelmanns publicirter Tractat denen übrigen einen großen vorzug verdiene, und beyder arbeitungen überhaupt nach ihrer, derer Verfaßer, hierbey habter Intention so gerathen seyen, daß keiner von ihnen würdig gewesen, zur Erlangung einer solchen Bedienstung Vorschlag gekommen zu seyn. Welches dasjenige ist, so ff obberührten Ew. Koenigl. Majt. allergnädigsten Befehl ich erunterthänigst melden, übrigens aber zu allergnädigster Fortetzung Ew. Koenigl. Majt. aller höchster Hulden und Gnaden

mich in aller demüthigster unterwerffung empfehlen wollen, der ich in allertiefster Veneration zu ersterben wünsche als

Ew. Koenigl. Majt.

Glückstatt den 11ten Jun. 1748.

allerunterthänigster, allergehorsamster und allergetreuester Knecht und Unterthan.

D. Christian Ludwig Scheidt.

Universitetets Patron, Ivar Rosenkrantz, indsendte den 28. M… de 11 Voteringer til Kongen, tilligemed en Undskyldning for … Professor i Theologi Hans Steenbuch ikke havde voteret; p… Grund af Sygdom havde han nemlig ikke kunnet bivaane Disputati… nerne og havde derfor afholdt sig fra at indsende nogen Forestillin…

Den hele Sag blev tagen med stor Forsigtighed. Der bl… nemlig foranstaltet en ny Prøve for 3 af Concurrenterne, hvilk… ses af følgende Kongelige Reskript til Rektor og Professores v… Kjøbenhavns Universitet:*)

V. G. t. Vi haver ladet os referere det av en hver a… Eder til os indgivne allerunderdanigste betænkende over d… 6 Competenter, som efter vores allernaadigste befaling haver di-sputeret for den vacante Professione Juris civilis, men som v… ikke allernaadigst have funden for godt, endnu at besætte den nævnte Profession, Saa give vi Eder tilkiende, at vi herme… allernaadigst have forundt efterskrevne 3de Candidater, Peder Koefoed Ancher, Henrich Stampe og Bernhard Møllmann, ve-niam docendi, saa vel publice som privatim, hvorfore I haver … gjøre den anstalt, at en hver av dem holder Collegia publice et par dage om ugen, nemlig: Peder Koefoed Ancher in Jure, Henrich Stampe in Philosophia og Bernhard Mølman in Anti-qvitatibus og in Historia, og haver j Professores Juris efter a… fornævnte Ancher saaledes haver holdt Collegia Juridica, hvo… j Eder, naar Eders andre Forretninger det vil tillade, tillige med voris Justitiario i Højeste-Ret og voris General-Procureur, som sig ligeledes, naar de ej ved andre Forretninger forhin-dres, ved de av ham holdende Collegia Juris skal indfinde, efter et halvt Aars forløb til Os at indgive Eders allerunder-danigste relation, hvorledes I have funden, at han sig derav haver acqvitteret. Da j andre Professores Philosophiæ paa

*) Sjællandske Tegnelser. Reskripter af lignende Indhold udfærdigedes samme Dag til Justitiarius Sechmann og Generalprocureur Wartberg.

samme maade, efter ovenbemeldte tids forløb, og saa have til Os allerunderdanigst at indberette, hvorledes j have funden, at de 2de andre Candidati, hver udi sin science, ved samme Collegiers holdelse haver doceret; Derefter j Eder allerunderdanigst kunde vide at rette.

Gottorph, den 28. Juni 1740.

Nærmere Efterretninger om disse Forelæsninger savnes. Det varede en rum Tid før det endelige Resultat blev kundgjort. Men endelig den 19. Mai 1741 udnævntes Kofod Ancker til Professor juris ved Kjøbenhavns Universitet, og samme Dag bleve de to andre Concurrenter ansatte ved Universitetet, idet Henrik Stampe blev udnævnt til Professor i Philosophi og Bernhard Møllmann til Professor i Fædrelandets Oldsager. Ancker maatte af sin Gage afgive 200 Rd. til Stampe og 100 Rd. til Møllmann. Cold, Horrebow og Wartberg bleve snart efter Høiesteretsassessorer.

Kirkebogen for Nørborg paa Als 1621—1776.

Udgiven af E. Høyer Møller.

Et af de Midler, hvortil enhver ny ansat Præst ved sin Ankomst til Embedet griber, for at blive hjemme, og ligesom paa engang at komme in medias res, er vistnok dette, at han gjennemsøger Kirkebøgerne. Det er forunderligt, hvorledes han derved, at han seer den nærværende Slægt ligesom voxe frem af de foregaaende, hurtig kan blive hjemme paa det fremmede Sted. Det er jo desværre ikke allevegne at dette Middel staaer til hans Raadighed i den Udstrækning, at det giver ham et fyldigt Billede af Menighedens Fortidstilstand; ikke alene af den Grund, at Kirkebøgerne paa nogle Steder kun omfatte faa Aar, eller paa andre ere førte med Efterladenhed, men ogsaa af den, at Rescr. 1 Dec. 1812 netop ved sin Schematiseren har, idet det søgte at tilveiebringe større Orden, ogsaa derved naaet at gjøre Kirkebøgernes Indhold saa tørt og magert, som Rubrikerne ville tillade. Det Interessante er sikkert offret for at bringe de allertarveligste Bemærkninger tilveie med større Nøiagtighed. Dette er ikke Tilfældet med den følgende »Nørborgs Kirkebog« paa Als; det er langt mere en Menighedens Dagbog, ført af dens Præster, og det vil for enhver Læser, der gjennemgaaer den, blive klart, hvilken Rigdom af historiske Oplysninger den indeholder.

Da jeg i Aaret 1861 blev Præst i Nordborg (eller som Sognet og Kirken egentlig kaldes: »Tuntoft«) begyndte jeg at gjennemlæse den gamle Kirkebog, som Andreas Brandt har begyndt at føre i Aaret 1621 Dom. 22 Trinit; og dette Arbeide blev mig saa kjært, at jeg ikke lod det blive derved, men anvendte en Deel af næste Vin-

ter paa at afskrive den. Jeg anede dengang ikke, at jeg Aaret efter skulde blive forjaget fra mit Embede, og at denne Afskrift saaledes skulde komme til at høre til Minderne om en for tidlig afbrudt Gjerning; men jeg afskrev den, deels for at alle de, der føre Kirkebog, kunne see, hvilke Skatte for Historien de ere istand til at nedlægge i en Kirkebog, deels for at de værdifulde Bidrag, den indeholder til vort Fædrelands Personalhistorie, kunde blive bekjendte i en videre Kreds. Hertil kom dette, at medens 1ste Deel indtil Aaret 1670 er overordentlig tydeligt og smukt skreven, og Alt i en meget god Stand, saa er Bogen derimod fra 5 Dom. Trin. indtil Aaret 1692 i en meget daarlig Forfatning, utydelig skreven og meget vanskelig at læse. Følelsen af, at hvert Aar, der gik hen, vilde gjøre Bogen mere utilgjængelig, og at den tilsidst ganske vilde tabes, bidrog Sit til, at jeg paatog mig at afskrive den, som den her foreligger; vistnok nærmest for at Afskriften kunde nedlægges i Præstearchivet ved Siden af Kirkebogen. — Tiderne have ført med sig, at den nu faaer en anden Anvendelse.

Hvad selve Afskriften angaaer, da troer jeg at turde forsikkre, at den er nøiagtig. Der kan være Lakuner, som jeg, hvis jeg nu havde Adgang til Originalen, maaskee vilde have kunnet udfylde; og der kan være Oplysninger, som jeg vilde kunne have skaffet tilveie og fremsat i Form af fortløbende Anmærkninger, dersom jeg var bleven i Nordborg og saaledes kunde have indhentet de fornødne Forklaringer paa Stedet. Dette har jeg ikke kunnet, disse Veie ere mig afskaarne; men jeg lader desuagtet Bogen udgaae, uden at vente længere; saa meget mere, som det er mig bekjendt, at en Mand, der i mange Aar med stor Flid og Utrættelighed har syslet og endnu sysler i disse Egne med Als's Historie, vil kunne udfylde hvad her mangler.

Idet den da udkommer nu, maa jeg dog forvare mig imod, at dette skulde være skeet, fordi jeg har opgivet Haabet om, at Als nogensinde skulde blive sit rette Fædreland gjengivet; dette er ikke saa, og dette skeer aldrig, saa dersom Bogens Udgivelse skulde have været opsat indtil jeg opgav dette Haab, saa vilde den aldrig være udkommen.

f. T. Kjøbenhavn i Febr. 1870.

Høyer Møller.

Andreas Brandius,
successor M. Joh. Monradi 1621. Dom. 12 post Trin. vocatus.

Si Deus pro nobis, qvis contra nos!

Fortia si Dominus pro nobis arma capessit
Hostiles poterunt nil nocuisse manus.

Nescio qvâ coeleste solum dulcedine sanctos
Ducit, et immemores non sinit esse sui.

Dux Pietas mihi, crux Comes, et patientia cursus,
Anchora spes, portus vita beata mihi.

Duc me, nec sine me per me, Deus optime, duci,
Nam duce me pereo, Te duce salvus ero.

Anno 1621.

1621. Antegnelse over hvad Kirketjeneste der skeer i Tuntoft Sogn fra Mikkelsdag nærværende Aar jeg kom til Kaldet her, anlangende Trolovelse, Vielse, Børn at christne, Kirkegang, Aabenbare Skriftemaal, Liig at begrave osv.

22 Trin. 28 Octbr.

Sang jeg min første Messe i Herrens Navn i Hr. Provstens og Hr. Davids og alle Sognefolkenes Nærværelse. Off. 8 Rdlr.

25 Trin.

Gjorde Jes Foged i Holm Kost i Sønderborg. Jeg var tilstede. Torsdag døbte jeg Hans Christensens Datters Barn i Holm, som blev lokket af Jes Foged paa Nørborg.

Anno 1621.

Efter min Vocation. Fød 9 Død 5 Viet 1 Par.

1622. **1622.**

2 S. efter H 3 K.

Hr. Lauritz sammenlovede Peder Gertsen og Simon Hansens Datter i Holm, var beslægtet i 3die og 4de Leed alleneste, derfor havdes Provstens Samtykke.

Samme Dag gjorde H. David Barselgilde med sin lille Datter Kathrina.

1ste Febr. blev min S. Stifsøn lille Johannes, 20 Uger gl. begravet og lagt i Kirken. Talen holdtes af Capellanen over Syr. 4, 7. 1622.

Mariæ Renselsesdag.

Blev der efter gammel Skik offret af alle Sognefolkene.

D. 13de Februar døde og d. 15de Fredag blev begravet Christen Buggesen i Holm, en god from og gudfrygtig Dannemand. Jeg holdt Talen om det evige Liv, efter Spørgsmaalene: Hvo? hvad? hvor? hvorfor? — Han blev sat i Kirken under Prædiken, der blev offret efter.

Septuag.

Reiste til mit fædrene Hjem.

1 S. efter Paaske.

Fredag d. 3 Mai begravet Christen Clausen, en ung Karl 25 Aar i Holm, som blev ihjelstukken i Sønderborg af Rasmus Kok, og blev ført Liig fra Sønderborg og hid til Kirkegaarden. Og blev Rasmus Kok samme Tid banet eller soret fredløs.

3 S. efter P.

Var jeg til Barsel hos Hr. Poul og var Fadder til hans Søn Johannes, som jeg døbte.

Trin.

I den hel. Trefoldigheds Navn høitideligholdt jeg idag mit Ægteskab med Magdalena, min Formands efterladte Enke, i Nærværelse af alle Præsterne her paa Landet. Bryllupet blev hædret ved H. F. N. Hertug Hans's Secretairs, Hr. Knuds Nærværelse, der mødte for sin Herre, som var indbudt, og offrede 2 Dukater af Værdi 8 Rdlr.

2 Trin.

26 Juni begravet Henrik Snedker i Kiøbing, 103 Aar gl.

14 Trin.

Holdt jeg Gudstj. (?) i Brande.

Mikkelsdag.

Døbte jeg Jes Simonsens Barn i Holm, Karen, og var jeg Fadder, givet 1 Rdlr.

21 Trin.

Var jeg til Margrethe Monrads Bryllup.

22 Trin.

1622. Døbt Jes Fogeds Barn i Holm, Marike, og var jeg Fadder, givet 1 Rdlr.

23 Trin.

Onsdag d. 24 Novbr. blev F. N. Hertug Johan begravet i Sønderborg i Hans Maj. Danmarks Konges, Rigsraadernes og andre Adelige Commissairers Nærværelse, samt alle Præsterne paa Als. Liigprædiken blev holdt af Hofprædikanten Hr. Dominicus; Text. Ps. 31: I dine Hænder osv. Hver Præst fik 3 Rdlr. og et Sørgebind om Hatten.

1 Adv.

Mandag begravet Boel Remsnider i Holm, 90 Aar gl.

Løverdag begravet Christen Jepsen i Kiøbing 90 Aar gl.

4 Adv.

Holdt jeg tydsk Prædiken i vor F. N. Hertug Johan Adolphs Nærværelse, som efter Gudstjenesten havde mig Uværdige til Gjæst.

S. efter Juul.

Døbt Christen Finkes Barn i Holm, Adolph; F. N. var Fadder.

Anno 1622.

Fød 23. Død Børn 7, Gamle 13. Viet 7 Par.

1623. **1623.**

1 H 3 K.

Introduceret Jes Huusfogeds Hustru i Holm.

3 H. 3 K.

Visiterede Provsten vor Kirke paa Embeds Vegne, og efter endt Prædiken, og efter at Børnene vare prøvede i deres Saligheds Sag, blev der forhandlet om Degnekonens Stol, hvor hun skulde staae i Kirken med Rette.

6te Febr. udaandede i Herren vor Provst Johannes Monrad, han blev begravet d. 11 Febr. Liigprædiken blev holdt af Hr. Jesper i Adserballe. Text. Dan. 12: De Mange som sove etc.

Dom. Septuag.

Offentlig absolveret alterâ vice Hans Simonsen i Holm, som lokkede Jørgen Krølles Datter. Obl. 2 ℔ min. 2 ß; illa debet.

Dom. Sexag.

Viet til Ægteskab Hans Simonsen i Holm og Valborg Jørgen Krølles Datter. 1623.

Om Løverdagen gik Maren Bondesdatter i Kirke, som Kjæresten lokkede.

Dom. Qvinqv.

Om Løverdagen begravede Hr. Lauritz Hans Tamsens Hustru i Holm. Salar. 6 Torsk.

Dom. Qvadrag.

D. 4. 5. og 6 Marts holdtes Bods og Bededage efter Vor allernaadigste Konges Befaling. Text af Joel.

1 Paaskedag.

I Dag offredes i Alt 17 ℳ lybsk; heri var ogsaa nogle Hoffolks Offer beregnet.

Dom. Qvasim.

I Dag sang Hr. Peder i Oxbøl sin første Messe; jeg var tilstede, og offrede 1 Rd.

Om Onsdagen var jeg hos F. Johan Adolf; F. Philip var der ogsaa, og kom de i Venskab efter vrang og . . . .

Dom. Cantate.

Viet Per Tisen i Holm og Anne Tomsdatter. Mig blev offret af de Durchl. Fyrster Johan Adolf og Frederik samt øvrige Adelige og Andre, der vare budne til Bryllupet 13½ ℳ.

Dom. 3 Trin.

Om Torsdagen begravet Christen Plades Hustru i Holm, som hastelig døde.

Dom. V Trin.

Var jeg til Bryllup i Sundeved hos Hr. Niels min Slægtning, jeg forærede en Sølvskee.

Dom. VI Trin.

Trolovet P. Nielsens Stedsøn i Lunden og Jes Huusfogeds Pige.

Dom. XV Trin.

Var jeg tilstede ved Hr. Jørgens og Elisabeths Bryllup i Ketting, jeg forærede en Daler.

Dom. XVII Trin.

Var jeg tilstede ved Hr. Peders Bryllup i Oxbøl, som blev holdt i to Dage. Min Hustru var Brudekone, og begge gave vi en Ducat, desuden havde jeg skrevet en Lykønskningsvise.

1623. Dom. XX Trin.

Off. absolv. Per Skræders Martha, som Christen Grubbe paa Slottet lokkede.

Dom. 2 Adv.

Om Onsdagen begravet Mads Degns Barn i Pøl, som fandtes død hos Moderen og var dog ikke lagt ihjel.

Feria III Nat. Xsti.

Off. absolveret Hans Muurmand og hans Hustru, som han tilforn besov.

Anno 1623.

Fød: Ægte Børn 18, lokkede 6, 24; død: Børn 7, Gamle 6, 13. Viet til Ægteskab 9 Par Folk.

1624. 1624.

S. efter Nytaar.

Privat absolveret Christen Grubbe paa Slottet, som lokkede P. Skræders Marthe.

1 S. efter H 3 K.

Var jeg i Egen til Hr. Claus's Fødselsdag og holdt hans lille Søn Samuel til Daaben; jeg gav en Dukat.

S. Invocavit.

Om Fredagen gik P. Skræders Marthe i Kirke, som var lokket, og lagde for sin Indførelse paa Alteret 12 ß.

D. Lætare.

Døbt Christens Barn i de ny Vaaninger, kaldet Peder, og var Magdalena Fadderske.

2den Paaskedag.

Døbt Hr. Lauritzes Barn kaldet Biørn, jeg var Fadder og gav 1 Rdl.

D. Qvasimod.

Fredag begravet Gjertrud Karstens i Pøl; var 90 Aar gl.

D. Jubil.

Var jeg til Barselgilde hos Hr. Poul i Ulkebøl.

Onsdag begravet P. Rasmussens Hustru, som døde kort efter at hun blev forløst; prædikede over hende d. 23de Psalme, der offredes 11 ℔ L. Nærværende vare mange Præster, Borgere og andre Godtfolk. Gud trøste dem Alle, som sorrigfuld er.

Dom. Cantate.

Introd. Christen Bützons Hustru ved Slottet, og Claus Skræders i Kjøbing.

D. Rogate. 1624.

Onsdag blev F. N. Hertug Johan Adolf til Nordborg begravet udi Slotskirken til Sønderborg, og blev hver Pastor foræret 2 Rd. Liigprædiken blev holdt af Hr. Dominicus; Text. Viisd. 3: De Retfærdiges Sjæle ere i Guds Haand, og Pine skal ikke røre dem.

1 S. efter Trin.

Var jeg til Barselgilde i Ørum; var Fadder til min Søsters Barn kaldet Jørgen, gav 1 Rosenobel.

2 S. efter T.

Vendte jeg tilbage til Als fra Jylland. Holdt 3 Onsdag Bededage.

8 S. efter T.

Viet til Ægteskab Jes Jørgensen i Mølle og Anne Hansdatter i Kjøbing. Skete før Prædiken, for de gjorde ingen Kost. 1 Dlr. imper.

14 S. efter T.

Absolveret Lorents Fodknegt, som lokkede Hans Christensens Datter i Holm; og hun deslige. Sal. for ham 1 D. imp.; for hende 1 D.

15 S. efter T.

Viet tilsammen udi Ægteskab udi min Pisel Jørgen Jebsen, Amtsskriver paa Nørborg og Barbara Christensdatter, i Nærværelse af Durchl. Fyrst Frederik og andre berømmelige Mænd af den geistlige og verdslige Stand. Honorar 17 ℣ Lübsk.

Onsdag døbt Thomas Bygmands Datters Barn, som Jes Foged paa Nørborg lokkede. Off. 3 ß; derefter sendte hun mig endnu 8 ß.

16 S. efter T.

Trolovet Hans Persen, Slotsfisker, og Lam Peders Datter Anne i Pøl.

Mandag begravet Hans Kammerskrivers Barn paa Slottet, blev lagt i Kirken; var 16 Uger gammelt, gjort en liden Sermon derover i Brixdøren. Sal. 1 D.

1 Adv. S.

Var jeg til Peder Rasmussens og Agathe Støds Bryllup paa Norborg Slot; jeg gav 1 D., Magdalene 1 D.

1624. 4 Adv. S.

Stod jeg Fadder til Hr. Peders lille Datter i Oxbøl, gav 1 Joachimsdaler.

Anno 1624:

Fød Ægtebørn 26.	Lokkede Børn 5—31.
Døde Børn 5.	Gamle Folk 9—14.
Viet 6 Par Folk;	trolovet 5 Par.

1625. 1625.

Hellig 3 Konger.

Forærede F. N. Hertug Frederik mig en Rosenobel.

1. S. efter H. 3. K.

Tirsdag var Magdelene Fadder til Hr. Jørgens lille Søn i Ketting; hun sendte en Joachimsdaler, da hun, paa Grund af Forhindringer, ikke kunde være tilstede.

3die Paaskedag.

Var jeg til Barselgilde hos Slotspræsten Hr. Dominicus.

Trinitatis S.

Var jeg til min Søster Kathrines Bryllup i mit fædrene Hjem. Om Løverdagen vendte jeg med min Hustru uskadt tilbage til Als fra Danmark.

5 S. efter T.

Torsdag begravet Iver Lydders Barn i Kjøbing som hastelig døde.

Løverdagen begravet Laurits Smeds Hustru udi de nye Vaaninger, som hastelig døde; maaskee af Pesten.

Samme Dag om Aftenen silde blev det tredie af Ivers Børn nedsat i Kirkegaarden for Fares Skyld. Gud hjælpe os!

6 S. efter T.

Gav Philip Kok paa Nørborg og hans Hustru Beichtgeldt 10 ß.

Begravet ved Nattetide Iver Lydders Hustru.

7 S. efter T.

Tirsdagen døde Iver Lydmand paa Kjøbings...., som han blev udført af sit Huus for Pestilentse, og blev nedsat udi Marken som han døde.

Om Løverdagen blev Per Nielsen og hans Barn begraven udi Marken hos deres Hytter. — Samme Aften blev Laurits

Smeds Moder begraven udi Jægergaarden. Nok et af hans Børn begravet udi Kirkegaarden. 1625.

8 S. efter T.

Mandag begravet om Aftenen Laurits Tømmermands Søn.

Tirsdag satte Lorents Smed selv sit Barn ned i Kirkegaarden.

Torsdag begravet Hans Lorentzens Hustru i Kjøbing, og gav hendes Søn Lorentz Huusfoged mig 1 Rosenobel.

9 S. efter T.

Torsdag blev Lorentz Smed begravet i Kjøbing...; nok 1 af hans Børn er begravet i .... mose i Søvang.

14 S. efter T.

Torsdag begravet tvende Ægtefolk i Holm paa en Tid og Dag, Christen Jensen og hans Hustru Maren, hvilket ikke kan mindes i Mands Hukommelse paa een Dag to Ægtefolk tillige at være begravet. Gud bevar os fra heftig Sygdom og brad Død for Jesu H. Navns Skyld. Amen.

16 S. efter T.

Mandag begravet Christen Laurentzens Søn i Pøl, Niels.

Tirsdag begravet den anden Søn, som var længe syg.

Løverdag begravet hans Hustru Bodel.

18 S. efter T.

Tirsdag begravet Christen Laurentzen i Pøl.

Onsdag begravet Lauritz Festersen i Pøl, over 100 Aar.

20 S. efter T.

Var jeg til Christens Bryllup i Svenstrup; gav 1 Rdlr.

3die Juledag.

Var F. N. Hertug Frederik til Gjæst hos mig.

Anno 1625 døde Børn og Gamle Folk 56, fødtes 22.

Til Ægteskab sammenviede 10 Par.

1626. 1626.

3 S. efter H. 3 K.

Var jeg til Barselgilde i Egen.

4 S. efter H. 3 K.

Tirsdag begravet Ærlig og Velagte Laurits Hansen, F. N. Huusfoged paa Nørborg, 28 Aar. Var min Hr. kjære Broder og Ven.

1626. D. Sexages.

Mandag begravet Christen Plade i Holm, 100 Aar gl.

1 S. efter Paaske.

Begravet Lauritz Hagensen i Pøl, 90 Aar gl.

2 S. efter P.

Onsdag begravet Rasmus Jebsen, var Sognedegn paa 1 Aars Tid, 58 Aar, prædiket over d. 121de Ps.

18 S. efter T.

Døbt Hr. Lauritz's Barn, kaldet Benedikt. Off. 2 ß 10

20 S. efter T.

Var jeg til Hr. Anders Bejers Bryllup i Egen.

22 S. efter T.

Var jeg til Barselgilde i Svenstrup; gav i Fadderpenge 1 Rdlr.

23 S. efter T.

Trolovet Jens Degn og Kirsten Degnekone.

1 S. i Adv.

Var jeg til Barselgilde i Oxbøl.

2den Juledag.

Off. absolveret Jes Nielsens Hustru i Holm, for hendes Barn fandtes død hos hende om Morgenen.

Anno 1626 fød 20, død 26, viet 10 Par.

1627. 1627.

1 S. efter H. 3 K.

Løverdagen begravet Sivert Povelsen i Holm; prædiket over ham i Kirken d. 39te Ps. Han gav til Hjælp til en ny Prædikestol 100 ß; 82 Aar gl. — Den Retfærdiges Minde skal blive til evig Tid.

Sexages. S.

Visiterede Provsten i vor Kirke.

Kyndelmisse.

Offret mig 14 ß; min Svoger David offrede mig 1 Rigsgylden.

4 S. i Faste.

Onsdag begravet Peder Maw i Holm; prædiket i Kirken; 96 Aar gl; en af mine Kaldsmænd.

2 Paaskedag. 1627.

Torsdag begravet Peder Knudsen, Kohyrde paa Nørborg. 60 Aar gl.

3 S. efter P.

Var jeg til Barselgilde i Ketting; min Hustru bar Barnet, gav 1 Rdl.

10 S. efter T.

Begravet Bertel Suder i Holm, som døde nede ved Hop-mai af Alderdom, Skrøbelighed, Afmægtighed og Besvimelse, Aar gl.

15 S. efter T.

Communiceret.

21 S. efter T.

Efter Prædiken var jeg til Degnens Bryllup i Egen, gav 1 Rdl.

23 S. efter T.

Var jeg til Peter Kruckovs Bryllup i Sønderborg; gav 2 Joakimsd.

25 S. efter T.

Var jeg til Hans Rasmussens, design. til Diaconus i Oxbøl, Bryllup; fik 2 ¥ 12 ß i Honorar.

1 S. i Adv.

Onsdagen var jeg til Hr. Hans's Begravelse i Tandslet.

Anno 1627:

Fød 31, død 19, Viet 7 Par.

1628. 1628.

1 S. efter H. 3 K.

Off. absolv. Jørgen Bundsen i Holm og Maren Christensdatter ibdm. som var 3 Gange lokket, og han dog nu ægtede hende.

4 S. efter H. 3 K.

Begravet hans Clausen i Holm, 90 Aar.

2 S. i Faste.

Off. absolv. Hans Kammertjeners Møe, som Hieronymus Edelknab lokkede paa Slottet.

6 S. i Faste.

Løverdag blev begravet en Soldat og tilforn et lidet Soldatbarn.

1628. 3 S. efter Paaske.

Torsdag var jeg i Holm og viede en Soldat Georg Hacela og Anne Jørgen Bolzerses Datter.

5 S. efter P.

Døbt Philip Koks Barn, og holdt Jomfru Lisebet det paa Hertugindens Vegne, kaldet Marie.

6 S. efter P.

Døbt Hr. Dominicus's Barn kaldet Dominicus og var Magdalene Fadderske, gav 1 Dukat.

1 Pintsedag.

Fik jeg af Soldater 1 ℔ 11 ß til Beichtpengh.

3 Pintsedag.

Var jeg til Barsel til Hr. Dominicus Hofpræstens, og døbte sin yngste Søn Dominicum, hvis Formynder jeg blev tilkaaret efter sin Faders Død.*)

Trin. S.

Kom Vilhelm Skræders Hustru til Kirken at jeg skulde hende indsegne, og offrede strax før Messen 12 ß.

Om Onsdagen gjorde Hertuginden Barsel og Barnet døde strax, var uden Daab og Christendom.

3 S. efter T.

Var jeg i Holm og læste over et Barn, som Maren Pedersdatter døbte in casu necessitatis.

4 S. efter T.

Introducerede F. N. Hofpræsts Dominic. Hustru.

Begravet blev en Katholsk Soldat, der var halshugget.

7 S. efter T.

Onsdagen blev F. N. Hertug Frederiks Barn begraven udi Egen Kirke med fyrstelig Comitat, og fik hver Pastor 1 Rdlr. til Begravelsen.

Torsdag begravet Anne Jørgens i Pøl, 107 Aar gl.

10 S. efter T.

Løverdag begravet Christen Huusfogeds Moder, 64 Aar gl.

11 S. efter T.

Communiceret.

15 S. efter T.

Tirsdag døbte min Capellan et Soldatbarn.

---

*) Er senere ført til, og strider imod det paa 6 S. e. P. Anførte.

24 S. efter T. 1628.

Løverdag begravet gammel Hans Jørgensens Broder i Holm, fis, som døde udi Sønderborg, der han var ude med Havre til...

1 S. i Adv.

Off. absolv. Marcus Johansen, som for 2 Aar siden slog n Karl ihjel i Aabenraa.

3 S. i Adv.

Onsdag begravet Maren Terkelsdatter her i Byen som øde hastelig til Christen Jacobsens.

Torsdag begravet Christen Jakobsens Datter, som nok øde af fængsom Sygdom, maaskee Pesten.

Anno 1628.

Født: 28; døde: Børn 10, gamle Folk 14, 24; viet 4 ar Folk.

1629. 1629.

S. efter Nytaar.

Døbt Jes Fogeds Barn i Holm hjemme udi Huset, og holdt rstinde Juliane det til Daab, og blev kaldet Julian efter hen-es Navn.

3die S. efter H 3 K.

Tirsdag blev en Soldat begraven, som blev ihjelstukken f en anden Soldat ved Jægergaarden.

2 S. i Faste.

Onsdag var jeg i Sønderborg og satte min Stifsøn Hans i kole. Den gode Gud give sin Velsignelse! Amen. Jeg gav eceptor Jakob 1 Rdl. og hans Collega Joachim 2 ℔.

3 S. i Faste.

Onsdag var jeg til Barsel til Hr. Peders i Oxbøl, og var agdalene Fadderske, gav 1 Rdlr.

4 S. i Faste.

Onsdag begravet Hans Thomsen i Holm, 90 Aar gl.

5 S. S. i Faste.

Døbte Hr. Dominicus Feldtwebels Barn paa Slottet.

Palmesøndag.

Communiceret.

1 S. efter Paaske.

Begravet Hans Berthelsens Barn i Holm. Sal. 1 Trave Tag.

1629. 4. S. efter Trin.

Visiterede Provsten vor Kirke og prædikede.

9 S. efter Trin.

Døbt Hr. Lauritzes Barn kaldet Juliane efter Hertuginden.

11 S. efter T.

Torsdag begravet Peder Ellens, som døde af Pestilens.

12 S. efter T.

Communiceret.

13 S. efter T.

Begravet Christen Hansen og hans Hustru Karen, som døde af Pestilents i Pølhuus.

Mandag begravet Thomas's Hustru i mit Huus, som døde af Pestilents,

Onsdag begravet Thomas's lille Datter i mit Huus i Pøl.

Torsdag begravet Thomas Persen selv.

16 S. efter P.

Torsdag begravet Berthel Pedersen i Pøl og hans Tjenestepige, som døde af Pesten.

17 S. efter P,

Begravet Hans Jebsen i Kjøbing, som havde ligget ved Sengen et halvt Aar, en god Dannemand, 80 Aar gl.

Nedsat Hans Fiskers Barn i Pøl, død af Pesten.

Paa Takkefesten for den gjenvundne Fred

d. 28de Septbr.

Blev der offret frivillig udi Kirken til de arme Almisselemmer 19 ℳ 7 ß; som blev paa den anden Dag Mikkelsdag strax uddeelt til de Fattige udi Kirken. Gud lønne Enhver sin Haandgave.

Den 30de Septbr.

Blev den unge Prinds og Herre fød paa Norborg Slot; hans Fader Hertug Frederik og Moder Fyrstinde Juliane; og sendte mig Fyrstinden 4 Rdlr., for jeg bad altid udi Kirken om en god Forløsning osv.

18 S. efter T.

Fredag begravet Peder Bertelsen i Pøl, som ogsaa døde af Pesten, 77 Aar gl., som havde været en af mine Kaldsmænd.

19 S. efter T.

Begravet Mads Fiskers Søn Hans, som tjente til Jes Fogeds i Pøl — Pest.

Mandag begravet 4 Lüg af Pøl — Pest. 1629.

Onsdag begravet 2 af Laues Børn.

Torsdag begravet hans Kones Moder.

Fredag begravet Laues mindste Dreng.

Løverdag begravet Hans Fisker i Pøl.

20 S. efter T.

Mandag blev begge Knuds Sønner i Pøl begravne, døde af Pesten.

21 S. efter T.

Begravet Knuds Datter i Pøl.

Fredag begravet et af Knuds Børn en Pige.

Allehelgensdag.

Tirsdag begravet to af Knuds Børn.

Onsdag begravet Knuds Hustru.

Off. absolv. Hans Christensens Datter i Holm, som var borte med Soldaterne.

24 S. efter T.

Blev der holdt Barselhøitid paa Norborg Slot over Hans Ingislav, og var der Hertug August af Sachsen, Hertug Otto af Lüneborg, Haarborg og andre fyrstelige Personer og kongl. Gesandter.

Mandag skete Secretarii Bryllup paa Slottet og Peder Støds Datter, og var der Præster og Borgere, og gav jeg til Foræring et Sølvbæger. (Det beløb sig til 3 Joakimsdalere).

Paa samme Tid. forfattede jeg et Bryllupscarmen til Brudgommens Ære, hvorfor de Sønderborgske Fyrster gave mig 3 Rdlr., Otto, Hertug af Lüneborg 2 Rdlr., August, Hertug af Sachsen og Westphalen 2 Rdlr.; men de bleve modtagne af en Adelsmand, og af denne overleverede i mine Hænder.

Tirsdag blev Knud i Pøl begraven.

25 S. efter T.

Tirsdag var jeg til Povel Schwichmands Kost (Organist), gav 3 ℔; blev viet sammen i Slotskirken.

2den S. i Adv.

Var jeg til Barsel til Lorentz Huusfogeds i Oxbøl, gav til Fadderpenge 1 Rdlr.

3 S. i Adv.

Communiceret.

1629. Anno 1629.

Föd 23; død naturlig 21; af Pesten 47; i Alt 68; vi 5 Par Folk.

1630. **1630.**

3 S. i Faste.

Trolovet Christen Huusfoged og Syndet Terkelsdatter Holm.

Løverdag begravet Christen Jørgensen i Holm, en from o gudfrygtig Dannemand, 60 Aar gl., prædiket over ham i Kir ken. Text Lidelseshistorie.

5 S. i Faste.

Udgivet en Sognevinde til Christen Jensen, fød i Holm, a ærlige Forældre og haver skikket sig ærlig og vel. Sal 1 Rdlr.

3die Paaskedag.

Løverdag begravet Claus Jøstsen i Holm, 90 Aar gl.

1 S. efter Paaske.

Communiceret.

Torsdagen d. 15de April satte jeg min ældste Søn Hans Monrad udi Odense Skole, og kom han udi 3die Lectie at sidde. Gud hjælpe ham udi sin Bog at forfremmes og altid at komme videre fort.

Løverdag var jeg til Begravelse i Oxbøl efter Hr. Mads, som var 100 Aar gl.

3 S. efter Trin.

Var jeg og min Hustru til min kjæreste yngste Søsters Dorotheas Bryllup i mit fædrene Hjem; jeg gav et Sølvbæger til Bryllupsgave og min Hustru 1 Rdlr.

12 S. efter T.

Udi denne Uge blev Karen Smedekone brændt for Trolddom, og en anden Qvinde i Holm, som var kommen af Ulkebøl Sogn.

13 S. efter T.

I denne Uge er Marthe Peders i Holm og Ane Kalles forbrændt for Trolddom.

15 S. efter T.

Var vi til Secretarii Kindtaufe, og var Magdalena Fadderske, gav 2 Rdlr.

Tirsdag begravet Meiersken paa Norborg, som blev død 1630.
nden om Morgenen i hendes Kammer.

18 Ş. efter T.

Blev der frivillig offret 9 ℔ i Kirken til de fattige Almis-
lemmer, at ihukomme den store Velgjerning, at Gud haver
enoprettet Freden.

20 S. efter T.

Var mine Forældre af Jylland hos mig; findes vi ikke mere
mmen, da give Gud! vi findes i Himmeriges Rige.

Onsdagen d. 1 Decbr. imellem 12 og 1, døde Fyrstinde
liane her paa Norborg Slot udi Barselseng, og blev ikke for-
st. Gud give hende en glædelig Opstandelse.

Anno 1630.

Fød 24; død 6 Børn og 8 gamle Folk, 14; brændt for
rolddom 4; viet til Ægteskab 11 Par.

Gloria Deo. Gratia reo.

1631. 1631.

H. 3 K.

Var jeg til Barselgilde hos Hr. Niels i Snogbæk, gav i
dderpenge 4 ℔.

3 S. efter H. 3 K.

Var jeg til Hr. Joh. Brandts Bryllup i Sønderborg, gav
rudgom og Brud 2 Rdlr.

Septuaginta.

Onsdagen d. 9de Febr. blev Fyrstinde Juliane begraven
g ført til Egen Kirke, og fik hver Pastor 2 Rdlr. og et Flor.
Torsdag blev Jomfru Lische ibdm. begravet, og fik hver
astor som fulgte 1 Rdlr. Gud give dem en glædelig Op-
andelse!

Sexagesima.

Begravet Hr. Lauritz's lille Datter Juliana, og hvad han
offre, det sendte jeg ham hjem igjen, som var 10 ℔.

2 S. i Faste.

Onsdag begravet Jes Fogeds Datter i Holm, Juliana, 3
r gl., som for 3 Uger siden faldt udi en Kjedel med gloende
nd, og deraf udentvivl bekom sin Helsot. Gud bevare alle
aae Børn for Ild og Vand ved sine hellige Engler. Amen.
gt i Kirken.

1631. 3die Paaskedag.

Blev den Sag forligt imellem Hr. Christen og min Ca-
pellan.

1 S. efter P.

Var jeg udi Horne Kirke, arresteret af Vinden.

D. 27de, 28de og 29de April holdt almindelig Bededage.

3 S. efter P.

Absolv. Christen Vildtskytte paa Slottet, som lokkede e
Qvinde paa Meelsgaard.

Samme Dag var Secretarius og sin Hustru udi Kirken ti
Beichte og forærede mig 1 Rdlr.

4 S. efter P.

Onsdag førte jeg min Stifsøn Hieronimus ud til Dr. Ma
rinus at lade ham curere. Gud give Velsignelse dertil.

6 S. efter P.

Torsdag begravet Henrik Møllers Søn Peder, som i Man
dags blev skaaren for sin Brøst og Mangels Skyld af M. Jø
gen Bruckschnider, udi Godtfolks Nærværelse, og døde dere
om anden Dagen Kl. 2, 7 Aar gl. Prædiket over ham Vii
4: Dersom en Retfærdig døer tidlig skal han dog vær
i Hvile.

Trin. S.

Mandag begravet Jørgen Mortensens Moder i Holm, 10
Aar gl.

4 S. efter T.

Off. absolveret Claus Skrædder og hans Hustru, som ko
6 Uger for tidlig udi Barselseng.

13 S. efter T.

Var jeg til Hr. Davids Bryllup i Ketting.

14 S. efter T.

Døbt Hr. Lauritz's Barn kaldet Elline.

St. Mikkelsdag.

Blev der offret paa sædvanlig Maade til de Fattige 8
9 ß til Tak for den gjenvundne Fred.

19 S. efter T.

Døbt Christen Huusfogeds Barn i Holm, kaldet Maren.

21de S. efter T.

Var jeg til Thomas Lorentzens Kost, gav en Sølvske
kostet 7 ℔.

24 S. efter T. 1631.

Døbt Jens Fogeds Barn i Holm, kaldet Jørgen, og holdt H. Hertug Frederik det til Daabs, og offrede mig udi Huset 1 Rdlr.

2 S. i Adv.

Onsdag var jeg til Barsel i Ketting til Hr. Sørens.

3die Juledag.

Var Hr. Jakob i Hørup og hans Hustru i vor Kirke.

Anno 1631.

Født 28; døde: Børn 11, gamle Folk 7, 18; viet 5 Par.

1632. 1632.

3 S. efter H. 3 K.

Var jeg til Frants Henrici Bryllup i Sønderborg; foræret et Sølvbæger paa 4 Rdlr.

Sexages.

Holdt F. Hertug Frederik Bilager her paa Slottet med høibaarne Fyrstinde Eleonore af Anhalt. Gud give til Lykke og Salighed. Amen. Udi samme Bilag blev Hertug Frederiks Concubine Anna Jægers af Franz Carls af Saxens Soldater fangen bortført af hendes Huus.

4 S. i Faste.

Mandag begravet Secretarii Caspar Voigts Barn, som blev dødfødt, er lagt i Kirken.

Palmesøndag.

Paaskeaften begravet en fremmed Bedeqvindes Barn for Guds Skyld.

2 S. efter P.

Var jeg til Oxbøl hos Hr. Peder til Barsel, og gav 1 Rdlr.

2 Pintsedag.

Prædikede jeg i Oxbøl Kirke og introducerede Hr. Peders Hustru, og Offerpengene gav jeg min Guddatter Margrethe Pedersdatter.

2 Trin.

Begravet Hans Rytger i Holm, 94 Aar gl.

St. Hansdag.

Var jeg i Ketting til Barsel og Fadder, gav 1 Rhin. Gylden.

13 Trin.

Var jeg til Barsel i Egen, gav 1 Rdlr.

1632. 17 Trin.

Prædikede Jost Jensen. Gud promovere ham fremdeles.

20 Trin.

Døbt Mads Smeds Barn i Holm, kaldet Lauritz; Amtskriveren holdt det til Daab, jeg var Fadder, gav 1 Rdlr.

24 Trin.

Var jeg i Sønderborg til Jørgen Brandts Bryllup; off. 1 Joach.

26 Trin.

Communiceret.

Anno 1632.

Født 31; døde: Børn 11, gamle Folk 8; viet 3 Par.

1633. 1633.

D. 9de Marts var Jakob Foged, Knud Persen og Hans Madsen udi Havsnød, og blev udi Havet Hans Madsen imellem Als og Assens.

Fastelavns S.

Var jeg til Jes Fogeds Datters Kost i Stolbro.

Onsdag begravet Jens Jebsen i Holm, Herredsfoged og Kirkeværge, 52 Aar gl., som døde d. 2den Marts. Liigprædiken var af Josva 1, 12 udi hæderlige Folks Nærværelse. Gud give ham en glædelig Opstandelse. Off. 31 ℔ 10 ß.

3die Paaskedag.

Blev Karen, Hr. Christens, begravet i Svenstrup.

2den S. efter P.

Communiceret.

3 S. efter P.

Var jeg til Amtskriverens Broders Kost i Sønderborg, gav 1 Joach.

Trin.

Var jeg til Capellanens Datters Bryllup i Hagenbjerg, gav 30 ß.

4 Trin.

Torsdag begravet udi vor Kirke Secretarii Hustru Kathrine Pedersdatter, 30 Aar gl., i Geistliges og Hoffolks Nærværelse. Text: Hun saae ikke med Øinene, hørte ikke med Ørene.

5 Trin.

Var jeg til Barsel i Ketting, gav 1 Rdlr.

9 Trin. 1633.

Torsdag d. 22de Aug. blev Hertug Christian begravet, og fik jeg 2 Rdlr.

12 Trin.

Viet til Ægteskab Jost Jensen, Herredsfoged i Holm, og Agathe Jørgensdatter af Felsted. Off. 27 ℔.

16 Trin.

Var jeg til Dr. Mancini og Hans Amtskrivers Datters Bryllup i Sønderborg, foræret en Sølvskee og 1 Rdlr.

17 Trin.

Torsdag begravet Margrethe Kammertjeners her i Byen, 40 Aar gl. blev lagt inden Kirkedøren, prædikede over hende af Joh. 11, 25.

19 Trin.

Communicerede min Capellan.

20 Trin.

Var jeg udi Svenstrup Kirke og holdt Tjeneste, og viede til Ægteskab Hr. Christen og Anna Sabina. Foræret jeg til Gave 1 Sølvskee og 1 Rdlr.

22 Trin.

Var jeg til Kost paa Nørborg til Henrik .... Kost og Anne Rutenbergs, og gav en Sølvskee.

Torsdag brændte et Kaad af her i Kjøbing, som Thomas Kallesen boede i.

Anno 1633.

Født 24, døde: Børn 6, gamle Folk 9, viet 3 Par.

1634. 1634.

D. 8de Januar bleve nogle Misdædere rettet ved Egen Ting, som gav sig ud for Tartarer, havde brudt ind udi Kirken der og stjaalet 300 ℔, og gjort meget mere Ondt, som deres Bekjendelse lød. De 3 blev lagt paa Steiler, 1 hængt, og 1 Qvinde. Siden blev den 4de lagt paa 4 Steiler. Gud bevare hver Christen for saadan Folk paa alle deres Reiser. Amen.

5 S. i Faste.

Begravet Stephan i Holm, 90 Aar gl.

Palmesøndag.

Tirsdag var jeg til Barsel udi Hr. Dominicusses Huus, til Eleonores Barsel.

1634. 3 Paaskedag.

Var jeg med Secretario Caspar Voigt i Sønderborg til Fæstensøl.

Mariæ Besøgelse.

Fredag begravet Peder Madsen i Holm, 31 Aar gl., som havde en svar Helsoet in genitalibus i lang Tid. Text Ps. 34: Den Retfærdige vederfares mange onde Ting osv.

5 Trin.

Var alle Præsterne i Hertug Frederiks District til Barsel paa Slottet.

6 Trin.

Communicerede i vor Kirke Secretarius, Philip Koch og min Broder og flere Slotsfolk.

Onsdag var jeg til Præste Calent udi Tandslet Kirke, og prædikede Hr. Peder i Lysabbild over Joh. 15, 9—22.

7 Trin.

Var jeg til Secretarii af Nørborg Kost, offereret 1 Bæger paa 3 Rdlr.

9 Trin.

Drog jeg med min Broder Casper til Glüchsborg, og forærede Hertug Philip mig 1 Rosenobel.

19 Trin.

Var jeg udi Jylland til min Søsterdatters Kost, som fik Byskriveren udi Horsens Jens Ørbech, og gav jeg Bruden 1 Sølvskee og Brudgommen 1 Rdlr. Og gjorde jeg et farligt Fald udi Ørum paa mit Bryst og høire Arm.

Torsdag gjorde Hr. Peder udi Oxbøl Barsel.

24 Trin.

Communiceret.

25 Trin.

Var jeg udi Flensborg til Peter Daniels Kost, foræret 1 Sølvskee.

1 Adv.

Var Magdalene i Hørup til Hr. Jakobs Siegfreddatters Kost, gav 1 Rdlr.

4 Adv.

Døbt Hr. Lauritz's Barn, kaldet Johan Rudolph. Off. 2 ℔ 9 ß.

2 Juledag. 1634.

Introduceret Herman Bruchmanns Hustru Anna Jægers.

Anno 1634:

Født 27. Døde: Børn 3, Gamle 6. Viet 3 Par.

1635.

Sexagesima.

Introduceret D. Comministri Hr. Lauritz's Hustru, og samme Offer foræret igjen til Magdalenes Gudsøn til en Kjortel.

Mariæ Renselse.

Var jeg i Svenstrup til Barsel. Hon. 1 Joach.

Palmesøndag.

Communiceret.

Skjærtorsdag.

Løverdag begravet Secretarii lille Barn Cathrine, 13 Dage gl. Prædikede over Joh. Aab. 7 Cap. v. 13 til Enden.

3die Paaskedag.

Tirsdag begravet Secretarii Hustru Kathrine, 20 Aar gl. Ligger udi Kirken. Prædikede i Hofpræstens og andre Præsters Nærværelse over 1 Thes. 4 v. 13 til Enden.

6 S. efter Paaske.

Var jeg udi Ketting Kirke, efter Bispens Begjæring, baade til Ordination og Regnskab.

4 Trin.

Fik Jørgen Lauritzen sit Sognevinde, derfor 1 Rdlr. og 8 ß for Seglet.

10 Trin.

Var jeg i Notmark til Jens Corvinus's Bryllup med Hr. Frederik Cruckovs Datter. Gav 1 Joach.

11 Trin.

Begravet Jørgen Jebsens Barn udi Kiøbing, blev lagt udi Kirken Sønden Alteret hos det andet.

26 Trin.

Absolveret Povl Christensens Hustru i Pøl, hendes Barn laae død. Humle.

Anno 1635:

Fød 24. Døde: Børn 10, gamle Folk 12. Viet 9 Par.

1636.

Septuagesima.

Var jeg til Provstens Datters Bryllup i Sønderborg. 1 Rd.

Mariæ Bebudelse.

Gik Mette udi Kirken om Morgenen tidlig besovet af Hans Boes. 1 ℔.

5 S. i Faste.

Torsdag døbt Jørgen Kjøkkenskrivers Barn i Pøl kaldet Eleonore, og lod Hertuginden det holde til Daab, og forærede mig til Offer 1 Rdlr. Gud give hendes Hjertes Ønsker naadig Gehør!

3die Pintsedag.

Fredag begravet en gammel Matrone af Norborg Slot, som F. N. Eleonore lod begrave udi Tontoft Kirke, og lod offre over hende 4 Rdlr. 92 Aar gl. Text Esai. 46, 1—4.

St. Hansdag.

Blev der holdt fyrstelig Kindtauff paa Nørborg Slot.

Løverdag var jeg til Kaast sammesteds med Hans Klausen fra Sønderborg og Peder Støds Datter Marthe, gav 1 Joach.

2 Trin.

Fredag var jeg til S. Agnetes Begravelse i Snogbæk.

4 Trin.

Denne Søndag communicerede Slotsfolkene.

9. Trin.

Communiceret. Onsdagen d. 17de Aug. var jeg til Calent i Hørup; Text Ps. 34.

11 Trin.

Var jeg paa Philipsburg udi Sundeved, og blev samme Tid og Dag den ny funderede Kirke consecreret af Hofprædikeren, udi Fyrstelige, Adelige, Geistlige og Borgerlige Standspersoners Præsents. Gud samme Fyrstl. Huus og Kirke naadelig bevare fra al Ulykke, Skade og Fare for Christi Skyld. Amen. Og blev samme Tid et fyrsteligt convivium anrettet, samt og holdt et Bryllup med en Saddeler og Vadskepige, og gav jeg til Honorarium 1 Rdlr.

12 Trin.

Begravet Bertel Hansens Hustru i Holm, som døde af Barne, samt Barnet, og paa Hertugindens Vegne blev hun derefter opskaaren og Fosteret død taget af hendes Liv.

15 Trin. 1636.

Onsdag begravet Henrik Becker paa Slottet, lagt udi Kirken ved den søndre Side under Stolene. Text 2 Tim, 4: Jeg har stridt etc. — Barsel til Hofmesterens.

17 Trin.

Mandag var jeg til Hans Jebsens Datters og Johannes Steurmanns Kost i Sønderborg. Off. 1 Joach.

18 Trin.

Løverdag var jeg til S. Jens Brands udi Sønderborg Begravelse. Min gode Huusvært ibdm. Gott erfreue seine Seele!

Allehelgensdag.

Begravet Morten Bundtzens Datter i Holm, som hastelig døde dolore colico seu coli intestini morbo, æt. 25. Text Job 1; Saa stod Job op osv. Gud trøste de bedrøvede Forældre. Amen.

3 Advent.

Communiceret.

Anno 1636:

Fød 23. Døde: Børn 5, Gamle 6. Viet 4 Par.

1637. 1637.

Mariæ Bebudelsesfest.

Var begge Hr. Brødre F. N. Hertug Frederik og Hertug Philip samt begge deres fyrstl. Gemalinder udi min Kirke til Prædiken, og lod naadigst offerere paa Alteret 7 Rdlr., foruden hvad deres Tjenere offrede, og med det almindelige Offer, som egne Sognefolk offrede, beløb det sig til en Sum af 48 ℔ 11 ß. — Gud høre deres Hjertes Ønsker!

1 S. i Faste.

Var jeg til Barselgilde hos Hr. Peder i Oxbøl, gav 1 Rd.

2 S. i F.

Var jeg paa Philippsburg.

5 S. efter Paaske.

Var jeg i Veile til Bryllup med Peder Nielsen og Mette Clemensdatter, og forærede et Sølvbæger paa 5 Rdlr.

1 Trin.

Døbt Henrik Møllers Barn kaldet Eline, og holdt Hofme-

1637. sterens Frue det til Daab, og var begge adelige Jomfruer paa Slottet Faddere, ogsaa Hieronimus.

Den 28de Juni var der Calent udi Ulkebøl; Hr. Povels Text var den 6te Psalme, som han explicerede.

5 S. efter Trin.

Prædikede jeg udi Slotskirken, da Hr. Dominicus var syg. Og var jeg samme Dag udi Svenstrup Kirke at anhøre Hr. Christens removendi Sentenz. Den Herre Jesus forhjælpe ham atter til Embede. Amen.

7 S. efter T.

Torsdag blev begravet udi vor Kirke en Edelknabe ved Navn Gert Adolph von Weltzin fød udi Mechlenborg, som den 16de Juli om Aftenen silde, der Porten var tillukt, og vilde Vindebroen overstige, da er han faldet ned i Søen og der endt sit Levnet. Gud være hans Sjæl naadig. Amen. Liigprædiken af Job 1: Da stod Job op og sønderrev etc.; og var udi Kirken det ganske Fyrstl. Hoffolk, Adel og Uadel, og blev der offret efter ham paa Alteret 8 ℔ 12 ß.

10 S. efter Trin.

Var F. N. Hertug Frederik og Hertuginden med ganske Slotsfolk udi Kirken og samme Tid min Gjæst.

11 S. efter T.

Communiceret.

12 S. efter T.

Torsdag begravet Henning Lakei og nu Silberknecht, et godt tro Blod, og lod Fyrstinden Eleonore offre efter ham 4 Rdlr. — Text Joh. Aab. 2; Vor tro etc. 35 Aar gl.

13 S. efter T.

Var jeg til Philippsburg henfordret og sammesteds paa F. N. Hertug Philipps naadigst Begjæring, holden tydsk Messe; begge fyrstl. Personer Hertugen og Hertuginden Sophie Hedevig paa deres andægtige og christlige Confession og Beichten, som en ringe Christi Tjener Absolution forkyndt, og det Høiværdige Alters Sacramente administreret, samt 3 Adelige Jomfruer, 4 Eddelknaber, 3 Piger og 5 fyrstl. Tjenere. Samme Tid forærede mig F. N. Hertug Philip 4 Rdlr.

Torsdagen var jeg til Hr. Erik Monrads Fæstensøl udi Fyen til Flemløse. Gud give god Lykke.

14 S. efter T. 1637.

For Modvind kunde jeg ikke komme hjem. Om Eftermiddagen som ieg var hjemkommen lod Philip Kok til Gjæst byde; Sin Omb (Onkel) af Flensborg, en finer og stattlig Mand Sebastian Goldschmidt, som af Cleresiet haver meget godt meriteret udi Krigsvæsen. Gud opholde saadan Obedias længe og lykkelig. Amen.

17 S. efter T.

Var jeg til Barsel udi Ketting.

18 S. efter T.

Var jeg udi Svenstrup Kirke, og stod hos Hr. Laurits, som samme Tid sang sin første Messe, og offrede jeg og Magdalene 1 ℔ 10 ß. Samme Dag blev han trolovet til Hr. Mathias's Datter Kathrine.

21 Trin.

Off. absol. Morten Grummesen og Anne Povelsdatter. Sal. 5 Skpr. Rug.

Allehelgensdag.

Løverdag begravet Jacob Petersen Kleinsmed, 40 Aar, vores Compagni Broder, Text. Ps. 25, v. 16—18.

2 Juledag.

Var vores naadige Herskab paa Slottet min Gjæst.

Anno 1637:

Fødte: 25. Døde: Børn 3, Gamle 4. Viet 3 Par.

1638. 1638.

1 S. efter H. 3 K.

Communiceret.

Fastelavns Søndag.

Var jeg til F. N. Secretairs Caspar Voigts Bryllup paa Slottet med F. Hertugindens Kammermøe Cathrina Møhler, og gav jeg 1 Sølvbæger.

3 Paaskedag.

Fredag begravet Bernt Trommeter paa Slottet, 60 Aar gl.; ligger i Kirken.

5 S. efter P.

Var jeg til Hofpræst Hr. Bonaventuras Bryllup paa Glüchsborg. Honor. 3 Joach. — Nærværende vare der den Got-

1638. torpske Hertug, Markgrev Ernst af Brandenburg og vor F. Frederik.

Trinitatis.

Trolovede Capellanen Hr. Lorentz Niels Mau i Holm og Nis Hansens Maren. Min Hustru faldt i en farlig Sygdom.

2 S. efter T.

Communiceret.

3 Trin.

D. 10de Juni imellem Løverdag og 3die Trin. S. Nat. Kl. halvveis 12 døde min hjertensallerkjæreste Hustru Magdalene, efterat hun havde ligget tilsengs i 3 Uger fra den Løverdag Trin. Kl. 12 om Middag hun blev syg. Og tog hun en smuk Ende, som hun i det Sidste fornom og tilforn altid paakaldte Gud og sagde: Gud i Himmerig hjælpe mig! og idelig raabte: Jesus, Jesus, Jesus hjælp mig! Jesus opløs mig! saa hun derefter ligesom kom i en sød Søvn, og døde førend man blev det vaer udi Hr. Dominicus's Hustrues og andre Godtfolks Nærværelse. Gud erfreue hendes Seele ewiglig og giv Legemet en sanffte Ro i Graven til den yderste Dag. Gud unde hende og mig da at findes og sankes i Himmeriges Rige for sin Søns Jesu Christi vor Herres og Broders Skyld. Amen. Hendes Alder var 40 Aar; hendes Ægteskabsstand med sin forrige Huusbond Hr. Magister Johan Monrad varede 5 Aar, og havde de tilsammen 3 Sønner, saa døde han 1621. Med mig var samme Stand 16 Aar, saa døde hun. Gud unde mig, som nu sørgelig igjen lever, christelig at leve og salig at døe. Amen Herre Jesu Amen.

Hun blev begraven Torsdagen den 14de Juni; Liigprædiken samme Tid gjorde Provsten Hr. Jesper til Adserballe, og blev offret over hende 3 Rdlr. Til og fra Kirken fulgte hendes Liig Velb. Strenge Hr. Hofmester Christopher Offenbergh paa Slottet, Ærlig og Velb. Jomfru Dorothea Maria von Rhede F. N. Hertugindens Kammerjomfru, Velb. Fru Anne Schach. Desligeste ganske Præsteskab her i Landet og samtlige Hoffolk, F. N. Befalingsmænd og troe Tjenere med Fruentimmer, som alle vare tilbords efter Prædiken. Og var ogsaa det ganske Sognefolk tilstede, af hvilke de ældste og Forstandere i Byerne, samt Kirkens Medhjælper og Bistand var og indbuden til Maaltid.

4 Trin. 1638.

Efter Kongl. Maj. Naadigst Begjær og Befaling er der skeet Offer udi Kirken til Præster, som sig opholde til Rostoch, fordi deres Sognefolk, som for Krigsvæsen ere bortspredte, ingen Underholdning kan indbringe. Da have samtlige Karspelskinder baade af denne Flekke saavel som af Sognemenigheden kontribueret og paa Alteret frembaaret 12 ℔ lybsk og 12 ß. Gud, til hvis Ære Saadant er skeet, beløn Enhver hans Haands Gave efter Christi egen Befaling og Tilsagn i Dag Luc. 6. 38.

6 Trin.

Onsdag efter St. Hansdag var der Calent udi Oxbøl, og var Hr. Peders Text Peders Fiskefangst.

18 Trin.

Blev der offret til de fattige Fangne Medchristne under det Tyrkiske Aag 9½ ℔. Gud naadelig fri og frelse dem for Christi Skyld.

Mikkelsdag.

Viet til Ægteskab Hofmesterens Johan og Gjertrud Oldfrums paa Slottet, og smykkede hende Jomfru Dorothea Marie F. N. Kammerjomfru til Brud.

20 Trin.

Communiceret. Døbt Christen Madsens Barn i Pøl, Mads, og holdt Jørgen Kjøkkenskriver det til Daabs og var Bønder til Fadder.

Løverdag var ieg til Hr. Charstens Søns Begravelse i Hagenbjerg, S. Charsten.

22 Trin.

Communicerede Stallbursene.

Onsdag begravet Hæderlig og Vellærde Mand Hr. Lauritz Hansen Guds Ords Medtjener og Capellan til denne Kirke, som han har tjent udi 22 Aar med Guddommelig Lærdom og christeligt Levnet og godt Exempel. Gott erfreue seine seele. Amen. Til Begravelsen fulgte Velb. Hr. Hofmester Offenberg og Doctor Sobel, item Velb. Fru Marike Lützow, F. N. Befalingsmænd og Borgere her i Byen, samt Herredspræsterne og menige Sognemænd. Og blev der offret efter ham 6 ℔, og efterdi hans Hustru sad uden Kirke den Tid og jeg samme Tid ledte hende ind, offrede hun 1 Rdlr. og sin Datter 10 ß; hvilke Offerpenge jeg af Christi Kjærlighed sendte hende igjen;

1638. thi hendes S. Mand var min gode Broder og Ven. Text Ps. 16.

2 Adv.

Absolveret Hr. Dominicus paa hans Sygeseng.

Juledag.

Holden Aftensang, og da gik Slotspigerne til Skrifte og nogle af Sognefolk.

2 Juledag.

Communicerede Slotspigerne før Prædiken, og gik siden op paa Huset i Slotskirken.

S. efter Juul.

Var Secretairen med Hustru, Præceptor, Organist og begge Edelknaber til Gudsbord her i Kirken, for deres ordinære Skriftefader Hr. Dominicus var syg. De communicerede før Messen blev begyndt.

Anno 1638:

Fød 30. Døde: Børn 6, Gamle 10. Viet 6 Par.

1639

1639.

H. 3 Konger.

Communicerede Velb. Hr. Hofmester Christ. von Offenbergh, item begge adelige Hofjomfruer Jomfru Dorothea Maria von Rhede og Jomfru Sophie Marie von Pentz item V. Hofmesterinden, og nogle andre flere af Slotsfolkene.

1 S. efter H. 3 K.

Communiceret. Tirsdagen den 15de Januar døde F. N. Hofpræst Hr. Dominicus Laurentii, 55 Aar gl. og blev begravet i Sønderborg i sin fædrene Grav d. 22de.

Septuag.

Torsdag var jeg i Oxbøl til Barsel hos Hr. Peders, og gav 2 ℔.

Sexagesima.

Var min kjære tilkommende Moder Agathe og min hjertekjære Fæstemøe Magdalene Hr. Dominicus's Datter til Gudsbord.

5—6— og 7 Marts holdt Bededage.

3 S. i Faste.

Var jeg til Velb. Hr. Hofmesters og døbte hans lille Barn Jomfru Eleonore Dorothea, og lod F. N. til Gottorp det holde

til Daabs, og fik jeg til Offer 3 Rdlr. 2 ℔; gav Instrumentisterer 1 Rdlr. 1639.

Tirsdag reiste jeg med S. Hr. Dominicus's Søn til Østerholm paa sin Odense Reise at gaae der i Skole. Gud give ham megen Lykke og Fremgang for Christi Skyld. Gav ham 1 Rdlr.

1 S. efter Trin.

Prædikede Hr. Zeno i Launsby, og intimerede til Ægteskab paa min og min kjære Fæstemøes Magdalene Dominicusdatters Vegne. Gud give os Naade, Lykke, Velsignelse og evig Salighed. Amen.

Begravet Jørgen Jebsen Amtskriver.

2 Trin.

Blev holden Fyrstl. Kindttauf paa Nørborg, og blev den unge Herre kaldet Christian August.

Anden Dagen Mandagen d. 24de Juni gjorde F. F. N. N. af stor Naade og Liberalitet min og min kjære Bruds Bryllup paa Slottet udi fyrstelige og andre fornemme Personers Præsentz, som var paa Kindtauff og offrede store Gaver.

3 Trin.

Var F. F. N. N. med adelige Comitat til Mit til Gjæst, til en liden Recompens for Fyrstl. Velgjerning og Naade.

4 Trin.

Onsdagen d. 10de Juli blev holden Calent her i Tontoft Præstegaard og prædiket i Kirken af Math. 16, 13. Hr. David i Ketting og Hr. Peder i Lysabbild vare fraværende; blev offret 1 Rdlr af 8 Præster til de Fattige.

D. 13de August var jeg til fyrstl. Begravelse til Sønderborg Huus, der Fyrstinde Dorothea blev begravet; og blev hver Præst foræret 1 Rdlr. og et Trauerbinde.

12 Trin.

Torsdag forreiste til Fyen med F. F. N. N. og var der trende Dage, først paa Nakkebøl, siden paa Fiellebro, derefter paa Trellerup og allersidst paa Steensgaard.

14 Trin.

Torsdag var jeg til Barsel i Svenstrup Præstegaard, og var min Hustru Magdalene Fadderske og gav 1 Ducat.

18 Trin.

Var der Bryllup i Hørup Præstegaard.

1639. 19 Trin.

Communicerede jeg med min Hustru.

Anno 1639.

Fød 27. Døde: Børn 8, Gamle 9. Viet 7 Par.

1640. 1640.

Palmesøndag.

Var Slotspræsten til Skrifte her i Kirken.

2 Trin.

Var jeg og min kjære Hustru udi Korsøer til min kjære Broder Casper Brandts Bryllup, og prædikede jeg samme Tid udi Kirken. Og forærede ham til Bryllupsskjænk en Sølvkande paa 50 Lod 3 Qv. og gav jeg Bruden 1 Rosenobel og Magdalene gav hende 1 Ducat.

4 Trin.

Var jeg til Bryllup udi Hagenbjerg Præstegaard, forærede Brudgommen Thom. Lor. en Sølvskee og Bruden 1 Rdlr.

5 Trin.

Onsdag var jeg til Philip Koks til Vinduesøl og gav 1 Rdlr.

Onsdag d. 15de Juli var jeg til Calent i Hagenbjerg.

8 Trin.

Var F. N. Hofpræst Hr. Albert Top til Skrifte.

10 Trin.

Var velb. Fru Sidsel Høgh og Fru Magdalene udi Kirken og herbergerede den forrige Nat hos mig.

13 Trin.

Visiterede Venerab. Hr. Biskoppen vor Kirke og examinerede Børnene, og blev F. N. Mandat aflæst om Stolestaderne i Kirken.

11 Trin.

Begravet Christen Troelsen i Pøl, 90 Aar gl.

1 Adv.

Fik og bekom Erik Rasmussen i Provstens Nærværelse sit Kaldsbrev at være Sogne Capellan, og udlovede, at dersom han giftede sig in loco ingen anden at tage end S. Hr. Lauritz's ældste Datter. Til Ordination blev ham bevilget 8 Rdlr.

Onsdag, Bededag og Litanie.

Torsdag begravet Christen Kolmos's Moster i Pøl, 90 Aar gl. Text. Ebers Ps. Herre Jesu Christ, sand &c.

Fredag var jeg til Begravelse i Oxbøl, Sara sal. Hr. Madses 80 Aar. Provsten prædikede over 1 Mos. 23. Saras Begravelse.

2 Adv. 1640.

Var jeg til Vindue Øl hos Jens Skræders, gav 2 ℳ.

4 Adv.

Mandag kom vores Capellan Hr. Erik igjen ordineret fra dense.

Anno 1640.

Fød 29. Døde: Børn 6, Gamle 8. Viet 7 Par.

1641. 1641.

H. 3. K.

Visiterede Vores Lands Provst vor Kirke, og gav ham sin ipendium, nemlig 1 Joach. Samme Dag sang vores Capellan n første Messe for Alteret, og blev ham offret af alle Sogne-lk; jeg gav ham 1 ℳ L. Min Hustru 10 ß.

Septuag.

Var F. F. N. N. med deres Hr. Søn til Colding hos Kongl. j. under Disciplin. Gud give den unge Herre megen Lykke Segen. Amen.

3 S. i Faste.

Var jeg til Hofmesterens til Barsel, og var en Gesandt fra ongen, it. Staldmester.

2 Paaskedag.

Var jeg i Sønderborg og holdt min Svogers Hans Loren-ns Barn til Daabs, kaldet Hans, og gav til Fadderpenge 1 senobel og 1 Rdlr., i Offerpenge 1 Rdlr.

Mandag begravet Synnets Mø i Holm, som en Green faldt a i Skoven om Morgenen hun var til Køer, og levede 14 ge derefter, 32 Aar gl. Text Præd. 9, 12.

St. Hansdag.

Fik jeg til Tiendepenge 22½ ℳ L. for Lam, Kalve, Bier Føl. Summa paa Penge fra St. Hansdag 1640—1641 er gefær 337 ℳ 11 ß. 6 D.

4 Trin.

Torsdag blev nedsat Velb. Hofmester Chr. von Offenbergs rn Christian udi vor Kirke; Hofprædikanten prædikede over am; siden blev henført til Egen Kirke. Samme Dag d. 22de li holdt Calent i Svenstrup. Fredag er begravet Caspar oigt, F. N. Secretarius og lagt udi Kirken; Hofprædikanten rædikede over ham; mig blev foræret 1 Dukat, ham offret paa lteret 9 Rdlr.

1641. 8 Trin.

Var jeg i Sønderborg til Deling efter S. Hr. Dominicus

10 Trin.

Off. absolv. Jes Fyrbøder paa Slottet for Liggermaal, o blev paa F. N. Hertugindens Begjæring benaadet at sidde f Prædiken.

12. Trin.

Løverdag blev der brændt 2 Søstre af Pøl Thøre og Mar for Trolddomssager, som de bekjendte at have gjort.

15 Trin.

Holdt Bededag.

16 Trin.

Begravet Iver Lausen i Holm, 98 Aar gl.

20 Trin.

Blev begravet af Bøddelen Christen Hansen i Holm, so af Vansindighed hængte sig selv i Niels Mortensens Lade, o lagt uden Holmport. Gud bevar os fra saadan ond Hues for Christi Skyld. Amen.

Tirsdag begravet Cathrine S. Hieronimus's*) Efterlevers Provsten i Hagenbjerg prædikede over hende af Ps. 3, 5. 7 Aar gl.

21 Trin.

Communiceret.

2 Adv.

Fredag d. 3. Decbr. mellem Kl. 7 og 8 Aften blev mi kjære Husru forløst og velsignet med en Søn (udi Tyrens Teg under Jupiters Planet med Qvadrat aspect), tilstedeværen Høibaarne Fyrstinde Eleonore og andre gode Hustruer her Byen. Utinam fausto sidere! At det Ønske, som staaer Ruths Bog 4 c. 11 v., maatte gjælde og blive over os.

3 Adv.

Døbte Provsten i Hagenbjerg Hr. Christen vores lille Sø som F. N. Hertug Frederik holdt til Daaben, og kaldte ha Frederik. Og var samme Barns Faddere Velb. Hofmest Chr. von Offenberg, item vare og Faddere af Præster o Præsteqvinder, Borgere og Borgersker af Flensborg og Sønde borg. Gud unde samme lille Frederik at fremvoxe og tiltage

*) Hieron. Eriksen, Sognepræst her, døde 1618 d. 27. Januar.

Alder, Yndest, Viisdom og Naade, baade hos Gud og Mennesker, hvilket hans kjære Faddere ogsaa have ønsket ham. 1641.

Fredag var jeg i Hagenbjerg Kirke, og gjorde Liigprædiken over Provstens Hustru Karen, som han det af mig havde begjært. 65 Aar gl. Text Ez. 24.

Anno 1641.

Børn: fød 29. Døde: Børn 27, Gamle 17—44. Viet 10 Par.

1642.

1642.

2. S. efter H. 3 K.

Introducerede Hr. Erik min Hustru, og blev ham offret 6 ℔, Degnen 2 ℔.

Septuag.

Prædikede Philip Dominicussen her i vor Kirke.

4 S. i Faste.

Blev der holden fyrstelig Kindtauf paa Slottet og Barnet kaldet Luisa Amoena. Mandag var jeg paa Slottet til Kaast — Kalds og Liskes.

3 S. efter Paaske.

Torsdag compårerede alle Præster med Provsten om den ny og usædvanlige Skat at give af deres Korn.

Trin.

Var jeg til Ketting til Barsel og Magd. var Fadderske, gav 1 Rh. Gylden.

2 Trin.

Mandag begravet Jørgen Bondesens Datter i Holm, 6 Aar gl., som en Bjælke faldt paa, og blev strax død.

St. Hansdag.

Oppebaaret Tiendepenge 18 ℔ 5 ß foruden Plougbyrd.

6 Trin.

Communiceret.

17 Trin.

Onsdag holdt Bededag.

21 Trin.

Mandag var jeg til Martin Lokers, Hovmester paa Nordborg Slot Bryllup med Cathrine Madsen — gav 1 Sølvskee.

Anno 1642.

Fød 43. Død: Børn 11, Gamle 16. Viet 8 Par.

1643.

1 S. efter H. 3 K.

Onsdag holdt Bededag (om Pligter mellem Forældre og Børn).

4 S. i Faste.

Communicerede jeg og min Hustru.

Paaskedag.

Onsdag holdt Bededag.

3 S. efter Paaske.

Var jeg til Vindue Øl hos Lauritz Skræders, gav 1 Crone el. 2 Rd.

Christi Himmelfartsdag.

Var F. F. N. N. samt den Nordborgske Adel Gjæst i mit Huus, og gjorde jeg samme Tid Liigklædegilde.

3 Trin.

Copulerede jeg Provsten i Hagenbjerg og Anna Lunde og holdt Messe og Tjeneste samme Tid. Off. 22 Rd.

St. Hansdag.

Tiendepenge 20 Rd. 4 ß foruden Plougbyrd.

4 Trin.

Var V. Eiler Bille her i Kirken.

6 Trin.

Communiceret.

11 Trin.

Taksigelse gjort for broderlig reconciliation imellem Hertug Frederik og Hertug Philip, som have været Uvenner i 3 Aar. Ps. 133.

17 Trin.

Tirsdag gjort introduction-Segen over Christen Finckes Hustru i Holm i Huset, som kunde ikke komme til Kirke for hendes Skrøbeligheds Skyld og holde sædvanlig Kirkegang efter Barselsengen.

D. 18de S. efter T. d. 1ste October (som skulde betegnes med et sort Mærke) strax efter Middag skete en stor Ulykke og Skade af Ildebrand udi Præstegaarden, saa det ganske Sædehuus, som var 28 Fag, afbrændte i Grunden, næsten inden 4 Timers Tid. Gud oprette baade Huus og Skade igjen, saameget hans guddommelige Naade og barmhjertig Villie tilsiger for Jesu Christi Skyld. Amen.

20 Trin. 1643.

Mandag reiste jeg til Odense at give Bispen tilkjende den skadelige Ildebrand, som paa Præstegaarden var skeet; og hans Ærværd. forærede mig 10 Rdlr. Torsdag kom jeg hjem igjen. Gud skee Lov for lykkelig Reise.

26 Trin.

Var jeg til D. Philippi — i Düttebøl — Bryllup, det stod paa Nordborg Slot.

Mandag reiste jeg til Fyen at tale med Bispen og Leensmanden Henning Walkendorf om Erstatning til mit afbrændte Huus og fik trøstelig Besked, at hver Kirke udi Fyens Stift skulde udgive 1 Rdlr. og hver Præst contribuere en slet Daler. Her foruden forærede mig W. Henning Walkendorf 2 Jakobusstykker Guld, saa god som 10 Rdlr., W. Hr. Jørgen Brahe 3 Rdlr., Henrik Gyldensteen 2 Rdlr. og Fru Elin Marsviin 10 Rdlr. Gud belønne dem med mangfoldig Velsignelse.

Juledag.

Modtaget Offer 52 ℔; men til at Summen var større end sædvanlig bidrog Nogle fra Holsteen, som vare flygtede hertil som et sikkrere Sted.

1644. 1644.

Fastelavns Søndag.

Imellem Mandag og Tirsdag om Natten imellem Kl. 11 og 12 blev min anden Søn født til Verden.

Onsdagen d. 13 Marts døbte Provsten i Hagenbjerg min anden Søn, som F. N. Hertuginde Eleonore holdt selv til Daaben, og blev kaldet Christian. Og var F. N. Fadder til samme Søn, samt W. Adelig Frue Marike Lützow og W. Jomfru Dorothea Marie von Rhede F. N. Kammerjomfru, samt andre ærlige og fromme Borgere og Naboersker her udi Byen og Nabolaug. Gud unde samme lille Barn &c.

Paaskedag.

Offer 51 ℔, hvortil og de Fremmede fra Sundeved bidroge.

3 Paaskedag.

Reiste jeg til Fyen til Bispen og kom lykkelig igjen om Torsdagen.

5 S. efter P.

Onsdag begravet Hans Gennebo i Holm, 90 Aar gl.

1644. 3. 4. 5. Juni holdes Alm. Bededag.

2 Trin.

Communiceret.

3 Trin.

Viet til Ægteskab Hr. Erik Rasmussen og Margrethe Philipsdatter udi Philip Koks nye Huus, udi Fyrstens og Fyrstindens, samt Adelige Personers Nærværelse. Brudeprædiken af Sirach 7, 26. Jeg gav en Sølvskee vog 3 Lod, og Magdalene en Rosenobel.

Samme Dag communicerede Præstekonen fra Løgum med hendes Svoger og Børn.

5 Trin.

D. 24 Juli var til Præstecalent i Adserballe, blev prædikant Cant. Zachariæ.

Fredag begravet Christen Suders Datter i Holm, som druknede imellem Als og Sundet og blev funden igjen paa den 10de Dag. 28 Aar. Text Præd. 9.

Løverdag begravet Kalle Jørgensen i Holm, som og samme Tid druknede og blev funden paa den 11te Dag. 34 Aar.

6 Trin.

Off. absolv. en fremmed Qvinde af Bjølderup Sogn, Marthe N., som var lokket af en Kjøbsvend i Tønder, Peder Jostsen.

11 Trin.

Efter endt Gudstjeneste copulerede jeg F. N. Hofprædikant Albert Topp og F. N. Hertugindens Kammer Medken udi Hofmesterens Huus, og blev offret 17 ℔; jeg forærede en Sølvskaal vog 10 Lod.

12 Trin.

Begravet Mads Fisker i Pøl, 98 Aar gl.

16 Trin.

Var F. F. N. N. min Gjæst i det nye Huus, som jeg flyttede udi Onsdagen tilforn. Gud give os herudi Lykke og Velsignelse, og bevar os fra al Ulykke for J. C. Skyld.

Fredag begravet Povel Ellertzens Datter, 16 Aar, som meentes at have været død af Blodgang. Gud naadelig bevare os fra fængsom Sygdom. Amen.

22 Trin.

Tirsdag fik vi Skrivelse, at Frederik Lorentzen, min kjære Svoger var død i Malmø af Blodgang.

Anno 1644. 1644.

Fød 27. Død: Børn 11, Gamle 15. Viet 7 Par.

1645. 1645.

3 Januar (Fredag) begravet Else Ivers i Holm, 101 Aar. Text Ps. 42.

S. efter Nytaar.

Fredag begravede F. N. Hofprædikant D. Albert Oldfruen paa Slottet. Text Ps. 42, og blev mig foræret af Fyrstinden 3 Rdlr.

2 S. efter H. 3 K.

Fredag begravet Jochim Lakei, 29 Aar. Text Præd. 9; thi han faldt ud ved Klappen paa Vindebroen, og maatte ende sit Liv i Søen. Gud forbarme sig over hans Sjæl.

1 S. i Faste.

Givet til Kost til Capellanen til Svenstrup 2 ℞. Samme Dag kom Rytterne her i Landet.

2 S. i Faste.

Torsdag begravet Ingier Povelsdatter, 92 Aar gl. Text. Anvend. af den can. Qv. Historie.

4 S. i Faste.

Mandag communicerede udi vor Kirke 25 Ryttere, og Feltpræsten gjorde Tjeneste.

3 Trin.

Døbt Hofprædikantens Barn, kaldet Frederik Christopher, og var Magdalene Fadderske, gav 1 Rosenobel. Off. 6 ℞ 3 ß.

St. Hansdag.

Bekom 23 ℞ i Tiendepenge.

7 Trin.

Communicerede Eggert Abildgaard (Edelknab).

16 Trin.

Copulerede Hofprædikanten Velb. Frederik Lützow og Jomf. Dorothea M. v. Rheden, Kammerjomfru paa Slottet, og var jeg der til Gjæst.

St. Mikkelsdag.

Prædikede udi vor Kirke Peder Poulsens Søn af Sønderborg, Paulus, paa Tydsk. Gud formeer sine Gaver og giv ham god Lykke. Amen.

1645, 18 Trin.

Communiceret. Provsten døbte Hr. Eriks Datter, kaldet Eleonore Marie; Magdalene var Fadderske og gav 2 ℔.

Torsdag var jeg til Barsel udi Svenstrup Præstegaard.

19 Trin.

Off. absolv. Christen Kolmos's Datter i Pøl, som en Cornet holdt til med. Samme Dag prædikede min Svoger Philip Dominicussen.

22 Trin.

Torsdag reiste Philip over til Fyen, og Peder Rasmussens Søn Frederik drog med ham at gaae der i Skole.

24 Trin.

Onsdag var jeg til Calent i Tandslet; der blev prædiket over Ez. 18 mod Enden.

25 Trin.

Prædikede Philip Dominicussen, og var Provsten tilstede samt F. N. Befehlhebber, og bekom han samme Tid sit Kaldsbrev og Alles Samtykke skrevet og beseglet. Provstens Salar. 1 Rdlr.

3 Adv.

Kom Philip tilbage fra Odense ordineret.

Anno 1645.

Fød 37. Død: Børn 9, Gamle 18. Viet 8 Par.

1646. 1646.

H. 3 K.

Visiterede Provsten vor Kirke. Samme Dag sang Hr. Philip sin første Messe, og blev offret af alle Sognefolk; af mig 1 ℔; Magdalene 1 ℔ L.

Mariæ Renselse.

Fredag var jeg til Begravelse i Svenstrup Capellanie.

Fastelavn.

Communiceret.

1 S. i Faste.

Onsdag begravet Peder Tordsens Hustru i Holm, 99 Aar gl. Text. Sir. 41, 3.

2 S. i Faste.

Tirsdag begravet Tim Stoksen, som hastelig døde om Søn-

dag Eft., efterat han havde gjort Taksigelse efter Maaltid til Hans Skræders Barsel, 70 Aar. Text. Esai. 38, 12. 1646

Palmesøndag.

Forærede mig F. N. til Jahrmarkt 1 Rdlr.

1 S. efter Paaske.

Fredag satte jeg min ældste Søn Frederik udi Skole her i Byen, $4^1/_2$ Aar. Ps. 118, 25.

2 Trin.

Var jeg til Bryllup i Sønderborg til Hr. Nicolai Brandts, gav til Gave en Sølvskee.

St. Hansdag.

Torsdag reiste jeg over til min kjære Broder Caspar Brandt.

5 Trin.

Var jeg i Korsør Kirke.

Mariæ Besøg.

Var jeg udi Kjøbenhavn i Vor Frue Kirke og hørte M. Erik Olufsen prædike. Dagen efter in Concione Holmiana.

6 Trin.

Var jeg i Korsør Kirke igjen.

7 Trin.

Var jeg i St. Hans Kirke udi Odense. Tirsdag kom jeg hjem og fandt Alt udi gode Maader. Torsdag begravede Hofprædikanten Secretarii Hustru Cathrine, som blev lagt i Kirken, 35 Aar gl., og blev mig foræret 1 Rdlr.

9 Trin.

Var jeg til Hr. Detlevs Kost i Søndby; gav en Sølvskee.

19 Trin.

Var jeg i Ketting til Hr. Davids Datters Bryllup, gav 1 Rdlr.

20 Trin.

Communiceret. Torsdag d. 15 Octbr. begravet Provstens kjære Hustru i Hagenbjerg, og holdt jeg Liigprædiken af Ps. 73, 25—26. 47 Aar gl. Offer $20^1/_2$ ¥.

3 Adv.

Mandag begravet Hofprædikanten Bartholomæus's Søn, 1 Aar, i min Kirke. D. 17 Decbr. i Jomfruens Tegn blev født os den 3die Søn.

Anno 1646.

Fød 34. Død: Børn 7, Gamle 12. Viet 5 Par.

1647. 1647.

Nytaarsdag døbte Provsten min tredie Søn, som F. N. Hertug Hans Bugislav holdt til Daaben, og kaldet Dominicus.

Septuag.

Off. absolv. Morten Mau for anden Gang Liggermaal. Sal. 2 Rdlr.

4 S. i Faste.

Begravet Mads Møller i Pøl, 99 Aar gl.

1 S. efter Paaske.

Mandag begravet Provsten i Hagenbjerg, Hr. Christen Brunkardt, 67 Aar gl. Liigtext var efter hans sidste Villie og Begjær Joh. 8, v. 51, udi alle Landsens Præsters deres Nærværelse, item paa F. N. Vegne Velb. Nordb. Hofmester Chr. von Offenberg. Off. 17½ ℔.

St. Hansdag.

Tiendepeng (foruden Plougbyrd 4 ℔) af Holm 15 ℔ 14 ß, af Pøl og Kiøbing 8 ℔ 13 ß.

5 Trin.

Døbte Tirsdagen S. Peder Genneboes Datter, som Høibaarne Frøken Dorothea Hedevig lod holde til Daaben.

7 Trin.

Var jeg i Oxbøl Kirke og copulerede Jakob Kræmer og Hr. Peders Datter Margrethe. Gav til Gave 4 ℔; Off. 7½ ℔.

8 Trin.

Mandag reiste F. N. Hans Bugislav af Landet.

12 Trin.

Onsdag var Calent i Hørup Præstegaard. Text. Ps. 32.

18 Trin.

Communiceret.

Allehelgensdag.

Bekom Chr. Suders Datter Maren i Holm hendes Sognevinde eller Geburtsbrev.

Onsdag en Student Niels Jakobsen af Skjelskør prædiket: Om Omvendelse.

2 Adv.

Visiterede Provsten Hr. David i Ketting vor Kirke.

Juledag.

Offer 55 ℔ 3 ß. F. N. forærede mig til Hellig Christ

2 Rdlr. V. Hr. Hofmester Offenberg lod mig offre Juledag paa Alteret 4 Rdlr. Gott sey ihre grosze Lohn dafür! 1647.

Anno 1647.

Fød 29. Død: Børn 6, Gamle 4. Viet 9 Par.

1648. 1648.

3 S. efter Paaske.

Mandag var jeg til Begravelse udi Notmark, da Hr. Frederik blev begravet 82 Aar gl. Text. Præd. 9, 12.

4 S. efter P.

Prædikede August Brunkardt af Hagenbjerg.

Mandag den 3die Juli druknede 4 Karle af Pøl imellem Als og Fyen, med en Baad som de førte en Junker og Frue over, og blev tilsammen.

5 Trin.

Onsdag var jeg til Hr. Anders Bejerholms Kost i Hagenbjerg og gav en Sølvskee.

9 Trin.

Torsdag var jeg til Præstecalent udi Ulkebøl og prædikede Hr. Povel over 1 Joh. 3, 13.

10 Trin.

Onsdag reiste til Odense at tale med Bispen, og førte ham et Stykke Vildt fra F. N., og kom igjen om Fredagen.

12 Trin.

Communiceret.

15 Trin.

Givet til Skat 4 Rdlr. og 1 Sletdlr. til Brandstyr.

16 Trin.

Tirsdag den 19de Septbr. blev Bodil Mathises af Lavensby brændt efter hendes egen onde Bekjendelse. Torsdag blev Marthe Jørgens i Pøl brændt. Gud bevare alle rette Christne fra saadan en ond Skjæbne.

24 Trin.

Onsdag blev Hr. Claus udi Egen begravet.. Text af Ps. 42. Løverdag blev Konning Christian begravet, og var F. N. Hertuginden med Frøkenen udi vor Kirke.

2 Adv.

Torsdag begravet Mette S. Christen Buggesens Hustru i

1648. Holm, 85 Aar gl., laae 7 Aar paa Sottesengen. Prædiket i Kirken over Joh. 5.

Til Hellig Christ forærede F. N. mig 1 Rdlr., V. Hr. Hofmester O. 2 Dukater.

Anno 1648.

Fød 26. Død: Børn 15, Gamle 13. Viet: 7 Par.

1649. **1649.**

Mariæ Bebudelse.

Fyrstinden og hele Hoffet var i Kirken.

6 Søndag efter Paaske.

Fredag begravet Rasmus Suders Barn i Holm, som styrtede uforvarende i en sydende Flæskekjedel, og døde samme Nat 9 Aar gl.

Trin.

Tirsdag blev en Troldqvind brændt, kaldet Blinde Maren, hun udlagde af mit Sogn 2 af Pøl, som bleve piinte og ... item 2 af Holm, som hun . . . ., de kom ud upiinte. Sk. 3 ℔ for Absolution.

3 Trin.

Begravet Laurits Tømmermand i Holm, 95 Aar gl.

Jeg forærede min Svoger Niels Mikkelsen af Jylland 4 Rd.

7 Trin.

Tirsdag var jeg til Barsel i Hagenbjerg, Barnet blev kaldet Rudolph.

Onsdag holdt Præstecalent i Oxbøl, og prædikede Hr. Peder over Math. 13 v. 45 de Unione.

10 Trin.

Fredag blev Johannes Brandt examineret af Hofprædikanten i min og Philips Nærværelse.

11 Trin.

Den 8de August var jeg udi Egen Kirke til Joh. Brandts Ordination.

20 Trin.

Mandag var jeg i Notmark til Hr. Jørgens Bryllup; gav en Sølvskee.

Onsdag reiste jeg til Bispen.

2 Adv.

Søndag satte Niels Suder i Holm sit Barn ned i Kirke-

garden, som blev dødfødt, og Qvinden gik ikke hendes Tid 1649.
ud, som være skulde til Paaske.

Anno 1649.

Fød 29. Død: Børn 5, Gamle 11. Viet 13 Par.

1650. 1650.

Nytaarsdag (Onsdag) døbte jeg Hofprædikantens Barn Philip Julius, og var jeg Fadder, gav 1 Ducat og 1 ℛ L. Off. 1 ℛ 11 ß.

2 S. efter H. 3 K.

Tirsdag begravet Marius Jakobsen her i Byen 90 Aar gl.

1 S. i Faste.

Onsdag begravet Christen Bondesen i Holm 90 Aar gi.

2 S. i Faste.

Tirsdag begravet Store Christens Kone i Holm 90 Aar gl.

3 S. i Faste.

Bekom Offer Bekkers Søster Elin i Svendborg hendes Kagnevinde udi Kirken.

5 S. efter Paaske.

Var V. Marschal af Nykjøbing i Kirken.

6 S. efter P.

Tirsdag var min Hustru til Kaast i Ulderup Præstegaard i Sundet, Christen Kjøkkenskriver og Hr. Hanses Stifdatter.

3 S. efter Trin.

Torsdag var jeg i Ketting til Barsel, og gav Provstinden 1 Rdlr.

5 S. efter Trin.

Prædikede Niels Jacobsen.

6 Trin.

Tirsdag begravet Philip Koks Søn Evert; Hertuginden, Hertug Hans og Frøkenen tilstede. Off. 13 ℛ 6 ß. Text Esai. 4, 7. 8.

7 Trin.

Onsdag holdtes Calent hos mig, og var Hertuginden, Hertug Hans og Hofmester Offenberg i Kirken, og ginge med mig ud efter Prædiken til Gjæst. Text. Ps. 51. Offret til de Fattige 4 ℛ K. 3 d. Samme Dag fik Hr. Niels sit Kaldsbrev.

12 Trin.

Sang Hr. Niels Jakobsen sin første Messe, og offrede jeg ham 1 Rdlr. og Magdalene 1 Rℛ.

1650. 20 Trin.

Mandag, Tirsdag og Onsdag d. 28, 29 og 30 Octbr. holdt Bededage, og var Fyrstinden med de fyrstl. Børn i Kirken.

23 Trin.

Gjorde Hr. Philip sin Valet-Prædiken, som var kaldet til Ærø til Tranderup Kirke.

Fredag var jeg Fadder i Hagenbjerg Præstegaard, og gav 1 Ducat.

24 Trin.

Onsdag blev Kirkedøren oplukt for Kirsten Baltzersdatter i Holm, som lagde paa Alteret 5 ß.

Anno 1650.

Fød 26. Død: Børn 14, Gamle 4. Viet 5 Par.

1651 1651.

Sexagesima.

Torsdag var Magdalene bedt til Fadderske i Tandslet Præstegaard, og sendte 2 ℔.

5 S. i Faste.

Begravet Christen Suder i Holm 92 Aar gl.

1 S. efter Paaske.

Tirsdag var jeg i Odense til Dr. Hans Mikkelsens Begravelse, som hasteligen døde imellem Mandag og Tirsdag udi Palmeugen. Gud give ham en glædelig Opstandelse; han var min meget gunstige Patron. 73 Aar. Liigtext: Gen. 25, 7. 8.

4 S. efter P.

Fredag begravet Claus Skræder her i Byen 90 Aar gl.

Tirsdag begravet Berthel Jørgensens Søn i Pøl, Jørgen, ligget længe syg, 36 Aar. Sal. 5 Gjæs om St. Mikkelsdag og 2 Skp. Humle.

1 S. efter Trin.

Evalds Hustru Liske, som var bleven sund, sendte mig 1 Rdlr. og vi bad for hende i Kirken.

2 Trin.

Mandag var jeg til Peder Brandts Kost i Sønderborg og foræret til Gave 5 ℔.

4 Trin.

Mandag var jeg til Begravelse udi Ulkebøl Præstegaard efter S. Hr. Povel Jensen; blev prædiket af Joh. c. 19. 57 Aar

St. Hansdag. 1651.

Var jeg udi Egen til Hr. Johannes Brandts Bryllup.

6 Trin.

Tirsdag var jeg til Bryllup paa Ærø til min kjære Svogers Hr. Philips og Peder Pilegaards Datters Anne Marie; gav en Sølvskee paa 4 Rdlr. og Bruden en Sølvskee.

8 Trin.

Onsdag d. 23 Juli Kl. $7\frac{3}{4}$ blev min kjære Hustru forløst, og begavede os den fromme Gud med en deilig velskabt Datter, og var F. N. Hertuginden samme Tid til Barselhuus med Hofmesterens Frue og andre Naboersker.

9 Trin.

Døbte Provsten Hr. David Monrad til Ketting min kjære Datter, og blev holden af F. N. Frøken Elisabeth Juliane, og var der til Fadderstand baade Adelige, Geistlige og borgerlige Personer, og blev kaldet Eleonore Lisbeth efter vores naadige Fyrstinde og hendes Naades Datter.

Hr. Provsten visiterede samme Dag, og gav jeg i Visitatspenge 1 Rdlr.

20 Trin.

Copuleret og viet Hr. Niels Jakobsen Capellan og Ingeborg Pedersdatter, og foræret dem en Sølvskee. Off. 11 ¥ 3 ß.

2 Adv.

Fredag var jeg til Begravelse i Hagenbjerg, Hr. Anders's ældste Søn Rudolph.

Anno 1651.

Fød 23. Død: Børn 10, Gamle 18. Viet 8 Par.

1652. 1652.

5 S. efter H. 3 K.

I denne Uge var min Broder Peder hos mig, og satte sin Søn Christen i Skole hos mine Børn.

Septuag.

Sendte Jørgen Amtsskriver mig 1 Dukat paa sin kjære Datters Vegne, som om Løverdagen tilforn blev Jens Foged i Sønderborg tilsagt at vorde hans Brud.

3 Paaskedag.

Onsdag begravet Stor Christen i Holm 96 Aar gl.

1652. 3 S. efter Paaske.

Tirsdag begravet den vis Mands Datter, 7 Aar. Gratis.

1 Trin.

Mandag begravet Lars Ærrebo i Pøl 101½ Aar gl.

St. Hansdag.

Penge af Kvægtiende i Kjøbing og Pøl 6 ¥ 4 ß; i Holm 7 ¥ 13 ß. Plougbyrd af Kjøbing 2 ß af hver Boelsmand og 12 ß; af Pølinger en Snees Humlestænger af hver Mand; Plougbyrd af Holm 3 ¥ 12 ß.

4 Trin.

Var jeg til Præste Calent i Svenstrup, og blev der prædiket over Ps. 15.

6 Trin.

Døde Velb. Fru Anne Schack, Velb. Hofmesters Christ. Offenbergs Frues Moder.

9 Trin.

Onsdag den 18de Aug. var jeg og Medkirkeværge i Ketting hos Bispen og Stiftsskriveren, og gjorde Kirkens Regnskab.

1 Trin.

I Dag kom mig nogen Svaghed paa efter Prædiken ved Alteret med Hændernes Bævelse og Rysten, der jeg Brødet skulde uddele. Gud naadelig bevare mig for recidivæ for J. Chr. Skyld!

20 Trin.

Begravet gammel Mette Stephens i Holm 98 Aar gl.

1 Adv.

Mandag begravet en gl. Qvinde Lene 100 Aar gl.

Udi den Uge før Juul druknede Kalle Hansen i Pøl med sin Søn, og Jens Skrædders Hustru her i Byen paa Reisen ad Svendborg til V. H. Hofmester.

Anno 1652.

Fød 22. Død: Børn 12, Gamle 31. Viet 11 Par.

1653. 1653.

S. efter Nytaar.

Blev der offret paa Alteret 5½ ¥ af Sognefolket til en Kirkes og Skoles Opbyggelse i Magdeburg.

Septuag. 1653.

Var jeg til Hr. Frederiks Datter i Notmark hendes Bryllup i Sønderborg.

2 S. efter Paaske.

Mandag begravet en Stakars Mand af Tandslet Sogn ved Navn Rasmus Olufsen, som Kolden rystede ibjel.

2 Pintsedag.

Visiterede Provsten vor Kirke.

7 Trin.

Mandag eller St. Jakobsdag copuleret Jacob Jebsen F. N. Wohlbestalte Futtermarschal og Kirstine Lorentzdatter; jeg forærede et Sølvbæger paa 7 Lod. Off. 13 ℔ 13 ß.

10 Trin.

Tirsdag var jeg til F. N. Hertug Hans Christians Begravelse i Sønderborg, og blev enhver Præst foræret 1 Rdlr. og 3 Alen sort Flor.

Gud give hans Naade en glædelig Opstandelse, han var mig en naadig og fyrstbevaagen Herre. Text. Viisd. 5, 16. 17.

12 Trin.

Torsdag var jeg i Adserballe til Begravelse efter S. Hr. Henrik Hansens. Hr. Peder i Lysabbild prædikede. Text Rom.

13 Trin.

Var jeg paa Slottet i Kirken og administrerede Herrens Nadvere (eftersom jeg om Løverdagen tilforn havde absolveret F. N. Hertuginde Eleonore, item F. N. Hertug Hans Bugislaf og adelige Jomfruer og de andre Mägdekens og flere heraf Byen) til forbemeldte Personer, og sang for Alteret. Hr. Studiosus Johannes Brandt prædikede her. Gud hjalp mig vel adsted den Tid, Ham være Priis og Ære. Amen.

15 Trin.

Var jeg i Oxbøl Præstegaard til Hr. Peders Datters Annes Bryllup, og forærede jeg 1 Rdlr.

17 Trin.

Torsdag var jeg og min Hustru udi Notmark til Barsel, og gav paa Sengen en Crone; Eleonore var Fadderske.

Onsdag næst tilforn var jeg til Vindues Øl til Jørgen Villadsens og forærede for mit Skyld 1 Crone.

18 Trin.

Var jeg før Prædiken paa Slottet at communicere Junker

1653. Philip Christoffer Offenberg og Jomfru Emerentse von Buchwaldt, og forærede Jomfruen mig 1 Rdlr. Torsdag copuleret samme adelige Personer udi Koks Huus, i Fyrstindens og F. Johan Bugislavs Nærværelse, og blev mig offret 12 Rdl. 2 ¥ 2 ß.

19 Trin.

Efter Gudstjenesten var jeg i Guderup til Hr. Anders Beyers Bryllup.

20 Trin.

Mandag reiste jeg til Bispen med en Tønde Vildtkjød paa F. N. Vegne, og kom igjen om Torsdagen.

23 Trin.

Blev der ingen Prædiken paa Slottet, men var alle i min Kirke.

Juledag.

Sendte mig F. N. Hertug Frederik og sin Gemal til Julеaften 2 Rdlr. F. N. Hertug Hans Bugislaff var udi Kirken og lod offre for sig, item ogsaa sine Tjenere, dernæst de sædvanlige Sognefolk og alle andre gode Venner, Frederik Pedersen Stød osv. i Alt 64 $^1/_2$ ¥.

3 Juledag.

Var jeg i Ulkebøl til Fadder.

Summa Pengeindtægt i 1653: 466 ¥ 2 ß.

Anno 1653.

Fød 23. Død: Børn 10, Gamle 20. Viet 7 Par.

1654. 1654.

Nytaarsdag skikkede Jørgen Amtskriver mig med sin Søn Lauritz 1 Ducat i Nytaarsgave. Gud være hans Skjold og meget store Løn ligesom han var Abraham Gen. 15, 1. Ad Aften forærede F. N. Hertug Frederik mig 1 Rdlr.

H. 3 K.

Løverdag confiterede F. N. Hertuginden paa Slottet for min ringe Person.

1 S. efter H. 3 K.

Var jeg paa Slottet og administrerede den Hellige Nadvere, og confiterede før Messen F. N. Hertug Bugislaff og hans Secretair Peter Brandt.

1 S. i Faste.

Torsdag var alle Præsterne forsamlet til Provstens i Lysabil, at contribuere til den i Svenstrup afbrændte Gaard.

1 S. efter Paaske. 1654.

Onsdag begravet en god from Mand Berthel Jørgensen i Pøl, min gode Ven. Tex. Joh. Aab. 14.

2 S. efter P.

Var jeg (Onsdag) i Egen Præstegaard til Barsel, gav 2 Croner.

4 S. efter P.

Fredag var jeg til S. Magisters Begravelse i Sønderborg. Døde 66 Aar gl.

Pintsedag.

Offer 51 ß; for de 44 ß kjøbte jeg 14 Tylt Fyrrebræder.

Løverdag var jeg i Slottets Kirke og absolverede Hertuginden, Hertug Hans Bugislav og den mindste Frøken, som da først skulde gaae til Guds Bord.

Trin.

Communicerede de.

2 Trin.

Skriftepenge af Junker Wowitz 1 Rdlr.

3 Trin.

Onsdag døbte Provsten Hr. Peder i Lysabild min lille Datter (fød den 6te Juni imellem 6 og 7 Form. og samme Tid var til Barselhuus Fyrstinden og Hovmesterinden paa Nordborg med andre Naboersker) og blev holden til Daaben af den yngste Frøken Louise Amoena, og kaldt Magdalena, og var til Fadderstand baade Adelige Personer og Præster og Præsteqvinder her i Landet, og andre gode Naboer.

6 Trin.

Torsdag trolovet Karsten Hagensen af Aabenraa og Jørgen Amtskrivers Datter her i Byen Eleonore. Sal. 2 Croner eller 4 ß af hver Person. Item forærede Jørgen Amtskriver mig 1 Rdlr. fordi jeg gjorde Taksigelsen efter Maaltid.

7 Trin.

Reiste jeg til Korsør til Caspar Brandts Stifsøns Bryllup, som skete om Onsdagen, d. 12 Juli, og forærede jeg et Sølvbæger paa 10 Lod 2 Qv., item Bruden min Søsterdatters Datter en Sølvskee.

8 Trin.

Var jeg i Korsøer Kirke, og da gik min kjære Hustru her i Kirke og offrede Hr. Niels 5 ß og Jens Degn 1 ß. — Om

1654. Fredagen kom jeg Gudskelov vel hjem, og forærede min kjære Broder mig baade Penge, Bøger og 2 Cordovanske Huder.

11 Trin.

Mandag var jeg til Gjæstebud i Sønderborg hos vores Naadige Øvrighed Hertuginden (og) Frøkenen i F. N. Hertug Hans Bugislafs Losemente; og blev vel tracteret.

13 Trin.

Var F. N. Hertuginden Eleonore med begge Frøknerne Elisabeth og Louise og den lille Herre Rudolph Frederik i mit Huus til Gjæst om Aftenen Kl. 4. Item Hofmesterinden af Wolfenbüttel og vore Nordborgske adelige Fruentimmer samme Tid. Og den ganske Dag derefter blev jeg meget svag, saa jeg formaaede ikke selv at prædike.

14 Trin.

Var jeg svag og prædikede Capellanen for mig.

15 Trin.

Var jeg i Sønderborg til Hr. Joh. Bøldichs Datters Kost. Samme Dag døbte Hr. Niels Jes Simonsens Barn i Holm. Offeret tog og beholdt Capellanen, sed qvo jure?

16 Trin.

Var jeg i Apenrade til J. Amtskrivers Datters Kost, og forærede jeg 2 Sølvskeer for mig og min Hustru, den ene vog 4 Lod, den anden 3 Lod, er 10½ ℞; Magløn 1 ℞ 12 ß er 12 ℞ 4 ß.

26 Trin.

Tirsdag begravet Philip Løve, Mundkok paa Nordborg, 63 Aar; han blev lagt i Kirken lige for Prædikestolen.

1 Adv.

Onsdag læste jeg i Kirken over Chr. Vildtskyttes Barn, der var døbt i Nødstilfælde, saaledes som man pleier over hjemmedøbte Børn.

Anno 1654:

Fød: 25. Børn død 8, Gamle 9. Viet 7 Par.

1655. **1655.**

3 S. i Faste.

Onsdag, Torsdag og Fredag holdt Bededagsprædikener over Esai. 22, 12. 13. 14. — 2 Dag visiterede Provsten Kirken og examinerede Børnene.

3 Paaskedag. 1655.

Reiste jeg fra mit Huus til Fyen og Sjælland til Casper Brandt min kjære Broder at sætte min Søn Christian til Skole udi Soer, som min Broder vil paa sig tage og forrette med alle Omkostninger.

3 S. efter P.

Mandagen satte jeg begge mine Sønner Frederik og Dominicus i Sønderborg udi Skole, den yngste til Latin, den ældste til Regnskab, og gav jeg Præceptorerne hver 1 Rdlr.

4 S. efter P.

Prædikede Hr. Peders Søn i Oxbøl, Claus Pedersen, her.

Christi Him.

Var jeg til Fadder i Svenstrup.

2 Pintsedag.

Bekom Peder Jørgensen af Holm sit Geburtsbrev og F.N. Hertug Hans Bugislaff skrev det under og satte sit Pitskaft derfor.

1 Trin.

Tirsdag var jeg til Hofprædikantens Dr. Meganders Bryllup, og gav en Sølvskee.

St. Hansdag.

Tiendepenge af Qvægtiende af Kjøbing og Pøl 11 ¥, af Holm 13 ¥ 10 ß.

12 Trin.

Løverdag reiste jeg til Odense paa Kgl. Høiheds Hylding, som skete om Mandagen derefter d. 10 Septbr.

14 Trin.

Torsdag var jeg i Lysabild at gjøre Kirkens Regnskab.

Mikkelsdag.

Gjorde jeg paa Hr. Nielses Vegne Anfordring om en Søgnedag Prædiken at holde hver Uge Aaret igjennem, og forventes derpaa Svar.

17 Trin.

Bekom Hr. Niels Afslag paa sin christelige Anfordring og Forsæt.

19 Trin.

Skød Hr. Niels sit Skudsmaal til Sognefolket om sin Lærdom og Prædiken (eftersom Jens Degn beskyldte ham for Skjælden i sin Prædiken) og fik et godt Vidnesbyrd.

1655. 21 Trin.

Var jeg til Kost i Sønderborg, som F. N. Hertug Hans lod mig byde til paa en af sin Naades Pigers Bryllup, offrede 1 Rdlr.

Mandag var jeg i Ketting til Hr. Johan Monrads Bryllup og gav 1 Sølvskee.

22 Trin.

Var min Broder Peder her hos mig og talte sin Søn Christen til. Pengeindtægt Aar 1655: 482 ℛ 9 ß.

Anno 1655:

Fød 29. Død: Børn 6, Gamle 12. Viet 12 Par.

1656. 1656.

1 H. 3 K.

Torsdag døbt Hr. Nielses Barn kaldet Frederik.

Sexag.

Off. absolv. Christen Pedersen og Christen Kallesens Datter Mette i Pøl, vare noget Slægtninge.

Midfaste.

Var jeg udi Egen til Barsel.

1 S. efter Paaske.

Tirsdag var jeg til S. Hr. Jens's Begravelse i Ulkebøl.

Onsdag døbte jeg Hr. Anders Beyrholms Barn i Hagenbjerg Kirke, kaldet Rudolf Chrisian.

4 S. efter P.

Torsdag lod jeg i Jesu Navn opsætte et nyt Huus, 10 Fag tværs over for Seiermagerens Huus. Gud lade det staae Gud til Ære, og mig og Mine til Gode og Fromme.

5 S. efter P.

Mandag begravet Jørgen Jensen Amtskriver paa Nordborg Slot udi Fyrstindens Nærværelse, item var der tilstede Præster her udi . . . . og Borgere af Sønderborg og Aabenraa. Text. Phil. 1.

Trin.

Mandag om Morgenen gik Thomas Kallesens Datter, som var lokket, selvanden ind i Kirken og lagde paa Alteret 10 ß.

15 Trin.

Mandag var jeg til Hr. Johannes Brandts Kaast i Sønderborg.

Torsdag var jeg paa F. N. Hertug Hanses Begjæring til Jes Fogeds Begravelse paa Ballegaard, 1656.

16 Triu.

Var Magdalene til Hr Christen Lorentzens Bryllup i Ulkebøl og gav 1 Sølvskee paa 3 Lod.

18 Trin.

Tirsdag viet til Ægteskab Lauritz Skræder her i Byen og Hr. Anders Beyers Datter i Egen, og stod Bryllupet udi mit ny opbygte Huus her i Byen; foræret 1 Rdlr.

Mandag var jeg til Begravelse i Sønderborg, og fulgte min kjære Hustrues Oldemoder Sal. Cathrine Hümkens til hendes Liggested udi Kirken. 81 Aar.

17. Novbr. blev min Christian Brandt indsat udi Soers Skole.

1 Adv.

Begravet Anne Marqvartz i Pøl, 94 Aar.

3 Adv.

Mandag var jeg i Ketting til Hr. Davids Datters Cathrines Begravelse.

Anno 1656.

Fød 32. Død: Børn 5, Gamle 12. Viet 8 Par.

1657. 1657.

Fastelavn S.

Communicerede Philip Louw og forærede mig 1 Rdlr. til valet paa sin Reise til Pommern, at jeg skulde slutte ham i mine Bønner, hvilket og skee skal.

Askeonsdag var jeg til Barsel hos Thomas Kræmmers, og læste over Barnet, som tilforn in casu necessitatis af min kjære Hustru Magdalene blev døbt i den H. Trefoldigheds Navn, og havde jeg en liden Sermon pro tempore: 1) de cinerum aspersione usurpata in templis Papisticis. vide post [?] pag. 286 sq.; 2) de extraordinaria Baptismi administratione, de qva vide Dr. Brochm. Syst. Loc. de Bapt., og var jeg Fadder til samme Barn kaldet Marik eller Marie.

D. 16 Febr. førte jeg min ældste Søn Frederik Brand til Sønderborg og overantvordede jeg ham til Mester Samuel Barbeer, at han skulde lære ham Barbeerkonsten, og skal jeg give tilsammen for Læreløn 40 Rdlr. og skal Frederik fortøve hos ham udi 3 Aar.

1657. 2 S. i Faste.

Begravet Niels Troelsens Hustru i Holm, 90 Aar.

2 Pintsedag.

Forærede F. N. mig i mit Huus 1 Rdlr. O vivat Princeps.

3 Pintsedag.

Torsdag var jeg til Barsel i Guderup til Hr. Johanses ...

Trinitatis.

Onsdag holdt Hr. Niels en særdeles Prædiken efter Sal. Jørgen Amtskrivers Anstiftelse for 50 ℔, foræret til Capellaniet.

Torsdag, Hellig Blods Dag, var jeg i Sønderborg.

2 Trin.

Sendte F. N. Hertuginden mig 2 Rdlr. fordi der blev bedet for hendes Naade og gjort Taksigelse.

5 Trin.

Fredag blev Peder Svarrer i Lavensby brændt for Trolddom.

D. 14 Juli blev Christen Hansen i Lauensby brændt, en velagt Mand i sin Velmagt.

14 Trin.

Onsdag var jeg i Sønderborg til Hr. Sørens i Hørup og Hr. Johannes i Ketting deres Bryllup, som fik 2 Søstre, S. Lorends Amtskrivers Døttre, og gav enhver 1 Sølvskee, hver paa 3 Lod.

17 Trin.

Onsdag d. 23 Sept. var jeg til Calent i Tandslet. Text Eph. 5, 15—21.

Juledag.

Offret udi Kirken paa Alteret 35 ℔ 10 ß. næsten en Snees ℔ ringere end forgangen Juul, for her laae Ryttere her i Byen.

Anno 1657.

Fød 28. Død: Børn 5, Gamle 15. Viet 10 Par.

1658. 1658.

Mariæ Renselse.

Offer 35 ℔. At det var ringere end forgangen Aar, voldte at nogle af Sognefolket var den Dag ude ved Sønderborg at skandse.

Fastelavn.

Blev der offret udi Tavlen for en ung Person, som af en

Svensk Rytter blev uforvarendes skudt i sin Lænd, til Badskjær Løn 6 ℔ 6½ ß paa F. N. Hertugindens gode Intercession. 1658.

2 S. i F.

Tirsdag copulerede jeg Claus Frees, Kong. Maj. udi Sverig sin Qvarteermester, med Anna S. Frederik Bøddicker her i Byen.

Fredag d. 19 Marts skete stor Ulykke af Ildebrand hos Jens Degn, saa hans Sidd Huus og Lade brændte op med Stok og Stage, og ellers mestendeels al Indgodset; og samme Tid stod Præstegaarden i høieste Vove og Fare af Flammerne, som faldt paa Præstens Lade i Taget, men formedelst Gud og gode Folks flittige Opvaring blev dæmpet.

2 Paaskedag.

Var jeg paa Slottet, og der forærede F. N. Hertug Frederik mig en Sølvskee og 1 Rdlr.

5 Trin.

Onsdag d. 14 Juli blev jeg om Morgenen tidlig fordret til Slottet at meddele F. N. Hertug Frederik den Herres Jesu Naades det S. Alters Sacramente, hvortil H. F. N. paa samme Tid sig christelig havde beredt, da H. F. N. dog tilforn i mange Aar derfra havde sig absenteret. Han døde siden d. 22 Juli.

7 Trin.

Tirsdag begravet Peder Rasmussen her i Kiøbing. F. N. Herredsfoged og Kirkeværge. En Mand af den gamle Tro og Dyd, en god gammel Simeon. 77 Aar. Liigprædiken Ps. 71, v. 9. — Lagt i Kirken.

10 Trin.

Visiterede Provsten D. Peder Conradi vor Kirke.

12 Trin.

Blev der offret udi Tavlen til Kalle Andersens Søn i Pøl; som væltde sit Been itu, til Badskjær Løn 7 ℔ 12½ ß.

14 Trin.

Var jeg til Fadder hos Christen Huusfoged i Guderup.

20 Trin.

Tirsdag Morgen før Dag brændte Thomas Jensens Sædehuus i Pøl reent op med alt Indgods, desligeste Bendixes Vaaning næst hos.

1658. 2 Adv.

Blev der ingen Gudstjeneste holdt paa Grund af de Bran-denborgske og Polske Soldaters Indfald. Tirsdag kom de ud mit Huus og udplyndrede mig og bortførte al det Gods og Formue, jeg havde baade inden og uden Dørre, saa vel som hvad fremmed Gods de Udenlands Folk havde indsat udi mit Huus til at forvare; og fik jeg en ubodelig Skade. Gud bedr det, saa sandt jeg blev en arm Mand osv. og maatte forløb Huset og retirerede mig udi Hofprædikerens Huus.

Løverdag døbte Hofprædikanten Jep Staldmesters Barn (fordi jeg turde ikke lade mig see) her i Byen, kaldet Jakob og blev offret 7 ꝓ, af hvilke Hofprædikanten leverede mig d 4 ꝓ. Gud være hans store Løn!

3 Adv.

Blev der heller ingen Prædiken, for Krigsfolket opbrø samme Dag.

Juledag.

Af Slotsfolkene og nogle Sognefolk, som vare faa, deels for Kirkens Ruins Skyld, deels af Armod, blev der offre 36 ꝓ 4 ß.

Anno 1658.

Fød 26. Død: Børn 14, Gamle 32. Viet 3 Par.

1659. 1659.

Septuagesima.

Denne Søndag gik man igjen til Guds Bord, efterat v havde faaet Kalk og Disk igjen, som Jep Staldmester have foræret til Kirken.

Palmesøndag.

Blev Prædiken tilbage for den hastige Tidende, som kom ind i Kirken og sagde, at Svensken var paa Landet; derme løb de alle af Kirken. Dog, Gudskelov! det var ikke saa!

1 Trin.

Onsdag holdt Caspar Malsius Bryllup med en fin Enke af Flensborg udi min Præstegaard udi den store Lade, og var fuld af Gjæster fra den ene Ende til den anden paa begge Sider. Jeg forærede en Sølvskee vog 4 Lod, og blev af Hof-prædikanten copuleret udi Kirken.

Fredag var jeg i Ketting Præstegaard til Barsel.

4 Trin. 1659.

Fredag begravet en fattig Qvinde af Abenraa Anna Thomasses, 90 Aar gl. Prædiket ved Graven.

6 Trin.

Mandag d. 11 Juli blev Hertug Hans Bugislav hyldet af det Nordborgske Provinds, og soer ham Huldskab og Troskab sin Underdan allesammen. D. 18 Juli blev Hertuginden Eleonore hyldet til Østerholm, og var nogle Præster til begge Hyldinger.

10 Trin.

Torsdag holdt Caspar Farenbrach og Dorthea Hanses Bryllup udi mit Huus, og copulerede Hofprædikanten dem tilsammen, fordi de begge have været hans Skriftebørn.

11 Trin.

Onsdag begravet Christen Jensen her i Byen, 90 Aar gl.

16 Trin.

Mandag begravet tvende Karle af Barsø, som druknede for Holm Land og ligge paa Kirkegaarden ved Holm Port.

18 Trin.

Onsdag Bedeprædiken.

19 Trin.

Onsdag var jeg til Jens Jørgensens Kost i Sønderborg, og forærede en Sølvskee. Item sendte han mig en Rdlr. til Foræring, fordi jeg lyste og afkyndigede ham og hans Brud af Prædikestolen.

20 Trin.

Var jeg til Hr. Lauritzs Bryllup udi Svenstrup.

21 Trin.

Onsdag var jeg til S. Margrethe Monrads Begravelse i Ketting.

2 Adv.

Onsdag holdt en Taksigelsesprædiken for den gode Forløsning fra de polske og brand. Krigsfolk forgangen Aar om disse Tider. Text. Syr. 50, 25. 26.

Anno 1659.

Fød 27. Død: Børn 11, Gamle 39. Viet 9 Par.

1660. 1660.

1 Hellig 3 K.

Torsdag holdt jeg Prædiken i Hagenbjerg Kirke over S. Abel Matroses hæd. og vel. Mand Hr. Anders Beyrholms kjære Moder udi mange høie og vel lærde Præsters, samt Nordborgske Kjøbings Borgeres og Indvaaneres præsentz og Nærværelse. Text. Luc. 2, 36. 37. Off. 11 ¥ 12 ß.

2 Hel. 3 K.

Onsdag begravet Morten Møllers Kones Moder Ellen, 94 Aar gl.

5 Hel. 3 K.

Onsdag var jeg til Begravelse i Hørup Præstegaard, og fulgte Hr. Sørens Liig til Kirken; og prædikede Hr. Charsten til Ulkebøl og ikke Provsten efter Hr. Sørens Begjæring. Text. 2 Tim. 4.

5 S. i Faste.

Visiterede Provsten vor Kirke; Sal. 1 Rdlr.

1 S. efter P.

Mandag d. 30 April reiste jeg til Flensborg med min yngste Søn Dominicus Brandt at gaae der i Skole, og blev examineret samme Dag, og om anden Dag d. 1 Mai blev introduceret af Rectore og sat i 2den Rectorclasse, og forærede jeg Rector 2 Rdlr., Conrector 2 Rdlr. for privat institution, item Cantor 1 Rdlr. og 4de Collega 2 ¥ Croner. Paa samme Reise førte Evald Huusfoged ogsaa sin Søn Frederik Christian til Flensborg til Skole, og fik et hospitium til ham hos Heinrich Meincke.

3 S. efter P.

Blev der samlet i Klingepungen for en Fange i Tyrkiet, Hans Gartners Kones Broder, 8 ¥ 4½ ß.

4 S. efter P.

Mandag var jeg Fadder til Secretairens Gotfred Neanders Barn, kaldet Hans Baltzer; gav i Fadderpeng 1 Ducat og 1 Rdlr.

Torsdag begravet Hans Jørgensen i Holm, 95 Aar gl.

Fredag var jeg i Ketting Kirke til Møde osv. Dagen tilforn til min Gudsøns Samuel Brandts Landmandsgilde i Sønderborg.

Trin.

Onsdag copulerede jeg Herredsfoged Peder Stød og min Hustrues Søster Eleonora, S. Hr. Dominici Datter, udi hans Huus, udi Præsters og mange andre Godtfolks Nærværelse. Text. Ordspr. 19, 14. Jeg forærede til Gave et Sølvbæger paa 8 Lod, og Magdalene en Sølvskaal paa 6 Lod. Off. 14 ꝶ 8 ß, Brudgom og Brud hver 1 Ducat.

2 Trin.

Begravet Hans Kallesen i Pøl, 95 Aar, en from og gudfrygtig Simeon.

I Klingpungen blev samlet til Engel i Holm, hvis Arm blev knuust i Møllehjulet, til Badskjørløn 8 ꝶ 12 ß.

3 Trin.

Torsdag var jeg til Møde i Tanslet, dog Intet udrettet.

5 Trin.

St. Jacobi d. 25 Juli en Onsdag holdt Hr. Niels Prædiken, til en Hukommelse at Jep Staldmester her i Byen forærede 50 ꝶ L. til Capellaniet, og deraf Renten 3 ꝶ 2 ß.

Fredag døbt Christen Grubbes Barn i Holm, kaldet Maren, og var F. N. sammesteds til Gjæst.

6 Trin.

Var til Iver Fogeds Kost i Oxbøl.

10 Trin.

Mandag lod Secretarius sit Barn begrave udi vor Kirke af Hofprædikanten, og forærede mig 1 Rdlr., som fulgte med Liget.

Onsdag d. 29 Aug. var jeg til Calent i Ulkebøl, og var Magdalene med mig. Text. 1 Tim. 4, sidste v.

12 Trin.

Begravet Hans Kallesens Datter her i Byen, som døde af Barn og blev ikke forløst. Den halve Time blev prædiket Evangelium, den anden halve Time en Liigtext Esai. 37, 3.

14 Trin.

Var jeg og Magdalene i Hørup Præstegaard til Bryllup.

21 Trin.

Fredag var jeg i Sønderborg til Hans Lauritzens Begravelse, som var min kjære Hustrues Farbroder. Samme Dag ad Aften kom der en forfærdelig Storm og Uveir.

1660. 22 Trin.

Onsdag viet til Ægteskab F. N. Mundkok P. Christensen og Helicke Schønfeldt, F. N. Cammerfru udi mit Huus, hvor Bryllupet skete, og var F. N. Hertug Hans Bug. begge Dage til Kaast.

Anno 1660.

Fød 26. Død: Børn 8, Gamle 26. Viet 16 Par.

1661. 1661.

Septuag.

Mandag d. 11 Febr. blev der holden efter K. Maj. Befaling en almindelig Taksigelsesfest, for Kjøbenhavns Byes Befrielse af Svenskens Beleiring og Anstormelse, og var F. N. ogsaa i Kirken.

1 S. i Faste.

Begravet Lave Jørgensen i Holm, over 100 Aar gl.

2 S. i F.

Mandag communicerede min kjære Hustru paa hendes Sotteseng.

4 S. i F.

Var alle vi Præster samlet i Ketting Kirke at approbere Kal. Maj. Arvehyldning med Haand og Segl.

5 S. i F.

Absolv. Christoffer Jørgensen for Leiermaal, ikke offentlig, men i Skriftestolen, efterdi han havde F. N. Fribrev. Sal. 6 ℔.

2 Paaskedag.

Efter Kirken reiste jeg til Flensborg og gjorde klart for min Søn Dominicus, og bestilte ham et andet Losement, nemlig hos Valentin Valentinsen.

1 S. efter. P.

St. Jørgens Dag prædikede Capellanen for Renten af 50 ℔ L., som Jørgen Amtskriver forærede.

3 S. efter. P.

Begravet Christen Kallesen i Pøl, 95 Aar.

Tirsdag sendte jeg en Sølvskee til Hr. Claus Persens, Sognepræst i Vedsted, Bryllup.

4 S. efter P. 1661.

Fredag gav jeg F. N. Tjener Casper Lyddiksen 1 Rdlr. til Drikkepeng, fordi H. F. N. forærede et statelig Døbebækken udi Fonten, som fornævnte Casper leverede.

Trin.

Prædikede i vor Kirke Hr. Erik, Sognepræst i Æroeskjøbing.

1 Trin.

Onsdag sendte jeg en Sølvskee til Hr. Lauritz's Datters Kost i Svenstrup med Nis Foged.

6 T.

St. Jakobsdag d. 25 Juli bortkaldte af denne Verden Gud Almægtige min kjære Hustru Magdalena. Gud give hende en glædelig Opstandelse paa den yderste Dag for J. Chr. Skyld.

Tu patriam repetis, tristi nos orbe relinqvis,
Te tenet alma qvies, nos lacrymosa dies!

7 Trin.

Blev der given i Tavlen 1 ℞ 11 ß til Charsten Frosts Søns Rantion, som er fangen i Tyrkiet.

Torsdag d. 1ste August da skete min S. Hustrues Begravelse, og havde den S. Hustru den Ære, at F. N. Hertug Hans B. baade var tilstede udi Kirken til Liigprædiken, og siden ogsaa Gjæst udi Huset, saavelsom alle Sognepræster, Capellaner og Degnene udi Landet, og hendes næste Forvandte i Sønderborg. Text Ps. 73, V. 25, som hun selv havde valgt. Vor Ægteskab var 22 Aar, og 5 Børn: 3 Sønner og 2 Døttre, hendes Alder 38 Aar ringere 4 Uger. Over hendes Lig blev offret 10 Rdlr.: 5 til Provsten, 3 til Hr. Niels, 2 til Jens Degn.

I Verden er ingen Sorg saa stor, Der findes ej saadan Smerte,
Som naar den døer og lægges i Jord, Som var dit halve Hjerte!

16 Trin.

Blev offret til Capellanen Hr. Niels udi Kirken paa Alteret, til Recompans for sit Arbeid, han havde havt med Bedestund at holde hver Søndag i forgangne 2 Aar.

Onsdag Bededag i October.

21 Trin.

Var Ritmester Mønichhausen og sin Fru, item nogle flere Officerer og Ryttere, item Ritmesterens finere Folk i Vor Kirke til Gudsbord.

1661. 22 Trin.

Var jeg i Hofprædikantens Huus til Bryllup, og forære Bartholomæo og sin Brud 2 ꝶ Croner.

Anno 1661.

Fød 33. Død: Børn 7; Gamle 8. Viet 13 Par.

1662. 1662.

Sexages.

Onsdag var Bededag.

Fastelavn.

Torsdag d. 11 Febr. blev holdt efter Kgl. Maj. Befali Taksigelses Festdag, og Text var Math. 8: om Christi Seilad

1 Trin.

Blev Hans Kallesens Datter Anne tagen til Skrifte (efter hun langsommelig Tid havde holdet sig derfra for Aarsa Skyld), og samtykt af Provsten at sidde udi Beichtstolen.

8 Trin.

Fredag St. Jakobsdag holdt Hr. Niels Capellan Prædik for Renten af 50 ꝶ, som Jep Staldmester gav til Capellani tjenestens Forbedring, og var Text. Mt. 20, 20.

12 Trin.

Tirsdag begravet Nis Rutger, 99 Aar gl.

15 Trin.

Onsdag blev holdt Præste Convent eller Calent. Text Cor. 10, 13, og var F. N. Hertug H. B. i Kirken, og var Huset ogsaa Gjæst med Hofmesteren og de andre Pastore Og blev der offret samme Tid 7 ꝶ til de Fattige, som ble næste Søndag derefter uddelt til de Fattige i Holm 3 ꝶ, Pøl 2 ꝶ Kjøbing 2 ꝶ.

17 Trin.

St. Matthæi Dag Marked udi vor By Kiøbing.

18 Trin.

Holdt min Søn Christian Brandt sin første Prædiken her Kirken, og gjorde en god Anfang.

Mikkelsdag.

Blev der offret til Hr. Niels for hans Bedestund.

24 Trin.

Sendte jeg en Sølvskaal paa 3 Rdlr. til Hans Pechmans Kaast i Sønderborg.

Torsdag var jeg til Begravelse i Egen. 1662.

25 Trin.

Prædikede Hans Pedersen, stud., min Naboes Hr. Peders
n i Oxbøl.

2 Adv.

Onsdag Bededag.

Anno 1662.

Fød 27. Død: Børn 8, Gamle 10. Viet 8 Par.

1663. 1663.

S. efter Nytaar.

Begravet Anne Jesses i Pøl, 95 Aar.

3 H. 3 K.

Prædikede min Søn Christian Brand i Oxbøl Kirke med
keligt Udfald, som jeg hørte af Hr. Peders egen Mund, der
dnede om ham, qvod labia gratiosa ipsi fuerant!

D. 16 Marts reiste jeg til Fyen og satte Dominicus B. i
kole; d. 19de blev han introduceret og fik 1ste Plads i Rectors
den Afdeling.

3 Paaskedag.

Torsdag førte jeg min ældste Datter Eleonore Lisbet til
nderborg at være udi Margrethe Pechmans Huus.

1 S. efter P.

Begravet Karen Peders i Pøl, 90 Aar.

2 S. efter P.

Onsdag Bededagsprædiken.

5 S. efter P.

Mandag var jeg i Lysabild og gjorde Kirkens Regnskab.

3 Pintsedag.

Blev gjort Contrakt udi Peder Støds Huus imellem Sogne-
præsten og de 8 Mænd, som har kjøbt deres Boel fri, om
Penge at give for deres Midsommertiende 2 ß af hver Halvboel.

Onsdag reiste jeg til Odense og besøgte min Søn Domi-
nicus.

Trin.

Var jeg udi Hellenæs Kirke, arresteret af contrair Vind.

2 Trin.

Blev der offret udi Tavlen til Jep Lausen i Laugesby, som
har brudt sit Been.

1663. 7 Trin.

Tirsdag var jeg til Borgem. Nicolai Brandts til Vinduesl, og gav for mit Navn og Skildt 2 Rdlr.

11 Trin.

Mandag begravet Herman Brüchmans Datter Eleonore her i Byen, som blev ombragt og aflivet udi Søen til Nordborg, og laae der i 8 Dage før de fandt hende; hendes Ombringer var en Ungkarl ved Navn Jes Christensen, fød i Elsmark, og prædiket over hende i Kirken Kl. 2 Middag. Text. 1 Mos. 4, 8.

Tirsdag blev Jes Christensen udført til Galgen, og hans Krop blev lagt paa en Steile og hans Hoved sat paa Stagen. Gud have hans Sjæl og bevar enhver christen Moders Barn for saadan forsmædelig Død.

12 Trin.

F. N. Hertug H. B. var her i Kirken, fordi der ikke blev prædiket paa Slottet.

14 Trin.

Onsdag holdt Morgenbøn og Bedestunde udi Kirken imod Tyrken.

1 Adv.

Var F. N. Hertug Antonius Ulrik med sin F. Gemalinde Elisabeth Juliane Wolffenbüttel udi Kirken og hørte Prædiken, deslige F. N. Hertug H. B. til Nordborg, og forærede de tvende Fyrstl. Personer hver 1 Rdlr. udi Klingbüdelen til Fattige. Om anden Dagen sendte hans Naade Hertug Ant. U. 4 Rdlr. i mit Huus, for han hørte Prædiken i vor Kirke, og lod sig den Danske Prædiken vel befalde. Torsdag forærede jeg F. N. Ant. U. en Bog kaldet: Diarium obsidionis Hafniensis, og gav H. N. mig igjen 2 Dukater paa Østerholm.

2 Adv.

Torsdag var jeg til Vindue Øl hos Samuel Guldsmed.

4 Adv.

Onsdag blev Armpengene udbyttet udi Peder Støds Huus, og var 21 ɏ i Blokken.

2 Juledag.

Begravet Hans Kallesen i Kiøbing, en god gammel Dannemand, 106 Aar gl.

Anno 1663.

Fød 30. Død: Børn 9, Gamle 17. Viet 9 Par.

1664. 1664.

Var jeg til et stort Gjæstebud, som blev anstiftet udi Secretarii Huus F. N. Hertug Hans til Ære, fordi H. N. havde foræret et Positiv udi vor Kirke, og kosted Kirken nogle Dalere.

1 S. efter H. 3 K.

Onsdag Bededag i Januar Maaned.

Sexag.

Mandag var jeg til Didrik Eckenbergs og Margrethe Lorentzdatters Bryllup i Sønderborg, og gav en Sølvskee 4 Lod.

3 S. i Faste.

Mandag indsignet Kirsten Jeppes her i Byen udi Huset, efterdi hun kunde ikke holde offentlig Kirkegang, for hendes Barn, som stod Liig. Nød bryder Love.

Tirsdag, Onsdag, og Torsdag (15. 16. 17 Marts) blev holden 3 alm. Bededage efter kgl. Maj. Forordning, og Text var Ps. 44.

4 S. i F.

Onsdag var jeg Fadder til Hr. Clements's Datter i Lavinsby, og gav 2 Croner.

5 S. efter P.

Visiterede Ærværd. Hr. Biskop vor Kirke og examinerede Ungdommen, og gjorde jeg om anden Dagen Kirkens Regnskab i Ketting.

6 S. efter P.

Mandag forærede jeg til en fangen Præst udi Tyrkiet 1 ¥ L.

Trin.

Off. absolv. før Prædiken Mathies Muurmands Søn for Leiermaal, som haver F. N. Intercession dertil.

2 Trin.

Onsdag Fadder i Hørup Præstegaard, Barnet hed Sara.

5 Trin.

Onsdag var jeg til Calent i Svenstrup og var F. N. der ogsaa udi Kirken, Text. Jak. 5, 5.

7 Trin.

Onsdag var jeg til Hr. Samuels Bryllup udi Tandslet, og forærede en Sølvskee paa 2 Rdlr. eller 4 Lod. Hr. Johan Krag i Hørup copulerede dem. Text Høisang 1, 15—17.

1664. 11 Trin.

Onsdag døbt Peder Støds Barn, Hans Rudolf, holdt Daab af F. N. Hertug B. og var min Søn Dominicus Fadd og gav 1 Dukat.

Torsdag d. 1 Septbr. blev begravet den ærlige Hust Agathe S. Dominicus og ligger udi Kirken. 61 Aar gl.

13 Trin.

Tirsdag sendte jeg til Hr. Frederik Brand, pastor til Svin-dinge, til Bryllupsgave i Haderslev 1 Sølvskee.

St. Mikkelsdag.

Blev offret til Capellanen Hr. Niels og Jens Degn for de Bedestunde, der holdes hver Søndag Eftermiddag, og lod je for min Datter offre 5 ß L.

2 Adv.

Onsdag var jeg til Vindue Øl i Per Koks Huus, gav 2 for mit Skildt.

4 Adv.

Onsdag skulde Armpengene været uddeelt til Stakarle he i Sognet, men der vi oplod Armblokken var Pengene der stjaalne saa nær som 3 ℔. Gid han som tog dem blive saa bedrøvet som de Arme var, der fik ingen Penge. Gud aaben-bar ham, at han faaer sin Straf her paa Jorden.

Anno 1664.

Fød 31. Børn død 6, Gamle 8. Viet 7 Par.

1665. 1665.

Septuag.

Tirsdag var jeg i Sønderborg til S. Hans Lauritzens Dat-ters Catrines Kaast med Hofprædikanten paa Glücksborg.

D. 11 Febr. blev holdt Taksigelses Fest i F. N. Hertug H. B. Nærværelse.

3 S. i F.

Var F. N. Hertug H. B. og F. N. Hertug Jørgen Friedrich udi vor Kirke og bad mig til Gjæst.

D. 14 Marts en Tirsdag om Aftenen imellem 7 og 8 slet blev optændt en forskrækkelig Ildebrand paa Nørborg Slot, og brændte den ganske Nat til Morgen, og blev intet staaende af det hele store Huus uden alene Runddelen eller Taarnet, som var af Brandmuur, deslige blev ogsaa Ladegaarden eller For-

værket bevaret. Gud skee Lov og Tak at Vinden stod fra Byen Kiøbing, ellers havde det gaaet og naaet til os Allesammen til uforvindelig Skade. 1665.

3 Paaskedag.

Efter Gudstjenesten var jeg og Christian F. N. Hans B. Gjæst i Lysthaven.

Trin.

Bekom Christian Brand min Søn sit lovlige Kaldsbrev, og var F. N. Hans B. samme Dag i vor Kirke og siden i mit Huus til Gjæst.

10 Trin.

Torsdag d. 3 August blev Henrik Handskemager halshuggen og lagt under Galgen, fordi han bestjal og røved Blokkene udi Kirken, og fulgte Capellanen Hr. Niels ham til Retterstedet og berettede ham.

Par est fortuna labori, als wir thuen, so krigen wir Lohn.

12 Trin.

Off. absolv. Karen Christensdatter af Notmarkskov, og sad hun Skrifte i Chorsdøren før Messen, fordi hun var en Fremmed.

18 Trin.

Var jeg i Dynneved til Herredsfogdens Bryllup.

21 Trin.

11 Octbr. holdtes Calent udi Ketting Præstegaard. Text Eph. 5, 15. 16.

27 S. efter T.

Om Natten efter Onsdag afbrændte det skjønne Forværk eller Ladegaard ved Sønderborg med Korn og Køer slet i Aske.

Anno 1665.

Fød 28. Død: Børn 7, Gamle 3.

1666. 1666.

3 S. i H. 3 K.

Begravet Jes Jørgensens (Søn) i Pøl, Jes Jensen, Fogedsvend paa Melsgaard, som om Torsdagen tilforn sank i Isen paa Melsgaard Sø, og blev funden igjen om Fredag Aften, og ført hjem til Pøl, 24 Aar. Prædiket Liigprædiken den halve Stunde i Kirken af Doctor Lauritzes Liigprædiken over Axel Gyldenstiern i Fyen, som og sank mellem Assens og Holsteen Aº 1652. — Præd. 9, 12.

1666. 4 H. 3 K.

Prædikede Hr. Jørgen Siverts, Studiosus fra Flensborg, f. T. Huuslærer for Jakob Jepsens Børn i Kiøbing.

Septuag.

Holdt Taksigelsesfest, Text. Syr. 50, 24—26.

Onsdag var F. N. Hans Bug. og H. Jørgen Fred. hos mig til Gjæst.

Fastelavn.

Imellem Fredag og Lørdag Nat — var St. Mathiæ Nat — d. 23 og 24 Febr. skete en ynkelig Tilfald med S. Hieronimi Datter Eleonore, som fandtes Lørdag Morgen sunken og død udi Bækken ved hendes Moders Gaardsrum, og blev optagen strax paa F. N. Consens. Hun blev siden Tirsdag Morgen baaret hen til Kirkegaarden stiltiende uden Klang og Sang og Liigprædiken, hvortil F. N. gav ogsaa Minde, og Provsten det ogsaa samtykte at maatte skee.

3 S. i Faste.

St. Benedicts Dag d. 21 Marts blev Christian Brand ordineret udi Odense.

Mandag var jeg til Begravelse udi Tandslet med Hr. Samuels Hustru, og prædikede Hr. Joh. Monrad i Ketting over Jon. 4.

3 Paaskedag.

Fredag lagde jeg ud til Rostjeneste efter Kgl. Maj. Befaling 30 Rdlr., og flyede paa Hr. Stheen 2 Rdlr. 12 ß til Reisepenge.

1 S. efter P.

Tirsdag var jeg til Hr. Carstens s. Hustrues Begravelse i Ulkebøl og prædikede Capellanen Hr. Augustus over Phil. 1.

2 S. efter P.

Blev Hr. Christian Brand indtroduceret i Kirken for en Sognepræst at være, og sang sin første Messe; og blev hans Ordinats- og Confirmats-Brev aflæst af Hr. Lauritz i Svenstrup paa Provstens Vegne. Samme Dag var F. N. Hertug Hans Bug. ikke alene udi Kirken, men ogsaa udi mit Huus til Gjæst med H. F. N. Befalingsmænd, Borgere her udi Byen, og de 7 Kaldsmænd og Præsterne her udi Nørborgs . . . ogsaa mine gode Gjæster. Blev offeret paa Alteret 24 Rdlr.

3 S. efter P. 1666.

Tirsdag blev Hr. Johan Monrad indsat af Bispen, og af Præsterne samtykt at være Vice-Præpositus.

Torsdag d. 17 Mai Alm. Bededag.

4 S. efter P.

Torsdag var jeg og Hr. Christian og Frederik Brand udi Sønderborg til vores S. Svogers Jørgen Himkens Begravelse, som døde der udi Kirken til Høimesse, som han vilde træde udi sin Stol. Liigp. Rom. 14. 66 Aar gl.

2 Trin.

Tirsdag gjorde vores Hofprædikant Vindue Øl, og gav jeg 1 Rdlr. og Hr. Christian for sin Skildt 1 Crone paa 2 ℔.

4 Trin.

Mandag besøgte mig Hr. Otto, Provsten paa Ærø, med sin Hustru og Datter Regina, og blev samme Dag, i Jesu Navn, stiftet Trolovelse imellem Hr. Christian Brand og Regina Ottesdatter.

29 Aug. var jeg og Hr. Christian til Calent udi Notmark, og var Texten om Joh. Døb. Halshuggelse.

12 Trin.

Begravet Hans Fogedsvend her af Byen, som paa Torsdagen tilforn fik en Dødelighed af sin Vogn udi Gyden ved Peder Lauritzens Huus, paa sin Hjemreise, og kom dog levende til Egen Mølle, og døde der samme Nat.

St. Regine Dag, 7 Septbr., en Fredag gjorde Hr. Otto, Provsten paa Ærø, Fæstens Øl med sin kjære Datter Regina og med min Søn Hr. Christian Brand, og var Frederik sin Broder, og begge sine Søstre ovre til samme Fæstensøl.

13 Trin.

Mandag var jeg udi Secretarii Huus til Vindue Øl, og forærede for mit Skildt og Navn 2 Croner ɔ: 4 ℔.

Løverdag kom mine Børn vel hjem fra Ærø.

15 Trin.

Bekom Eleonora Marcusdatter her i Kiøbing hendes Geburtsbrev, og fik jeg derfor 1 Rdlr., Peder Stødt, Kirkeværgen og Herredsfoged 1 Rdlr. og de Mænd, som forseglede.

16 Trin.

Var jeg udi Svenstrup Kirke og holdt Messe, døbte et Barn; Prædiken gjorde Sønnen Mathis.

1666. Anno 1666.

Fød 26. Død: Børn 8, Gamle 8. Viet 4 Par.

1667. 1667.

2 H. 3 K.

Tirsdag var jeg i Sønderborg hos min Svoger Dominicus, da han solgte sit Huus til Alexander Jebsen for 11½ ¥ l.

4 S. i Faste.

Torsdag var jeg til Andreas Beyrholms Begravelse, og prædikede Hofprædikanten. Text. Ps. 71. 77 Aar.

Fredag blev Hr. Stens Hustru i Adzerballig begravet, 56 Aar.

2 Paaskedag.

Var jeg til Sønderborg og stod Fadder for min Broder Caspar Brand, og gav 4 Dukater og 1 Rdlr. paa Vuggen og 1 ¥ til Pastoren.

3 S. e. Paaske.

Var jeg i Slotskirken til Hr. Peders Søns Ordination, Hr. Johan Petersen til Egen Kirke at være Capellan, og blev Hertug Hans Bs. Gjæst.

Trin.

Mandag var jeg til Hr. Charstens i Ulkebøl hans Bryllup paa Sønderborg Raadhuus, og gav jeg Bruden M. Nic. Datter en Sølvskee.

1 Trin.

D. 14 Juni Fredag var jeg til Provstens Begravelse i Lysabbild, og prædikede Hr. Joh. Monrad i Ketting over Es. 46, 1. 2.

3 Trin.

St. Hansdag, en Mandag, reiste jeg til Ærø. Onsdag d. 26 Juni copulerede jeg min Søn Hr. Christian Brand, og Hr. Ottes Provstens Datter i Rise, tilsammen, udi F. N. Hertug Hans Bug., Præsters, Borgeres og min egen Broders Caspar Brands &c. Nærværelse. Gud give og lade det være skeet udi en god og lyksalig Tid og Stund. Og forærede jeg til Bryllupsgave en Sølvkande paa 42 Lod, og Enhver af mine Børn: Frederik, Dominicus, Eleonora og Magdalena et Sølvbæger paa 7 Lod.

7 Trin.

Holdet Repotia, og var F. N. til Gjæst og Ritmesteren og

sin Frue og andre her i Byen og Kaldsmændene, item nogle Præster og nogle Qvinder af Sønderborg 1667.

11 Trin.

Mandag begravet Hans Kallesens Barn i Holm, 2 Aar, som en Hest med sin Bagfod slog at det døde.

18 Trin.

Var jeg til Hr. Johan Persens Bryllup i Guderup.

23 Trin.

Blev min kjære ældste Datter Eleonora Elisabeth viet i Sønderborg Kirke d. 10 Novbr. til Ærlig og Velagtet Person Rotger Kruse, og blev Bryllupet holdt paa Raadhuset udi baade Geistlige og verdslige fornemme Gjæsters Nærværelse. Og lod F. N. Hertug Hans B. Bruden føre og lede til Kirken og fra, ved F. N. Gesandte, nemlig Ærlig og Velbyrdig Mand Junker Hans Frederik, F. N. Jægermester, og Bryllupet høitidelig holdet i 2 Dage paa Raadhuset.

Anno 1667.

Fød 26. Død: Børn 7, Gamle 18. Viet 4 Par.

1668. 1668.

1 S. i Faste.

Begik Thomas Kræmmer en stor Forargelse under Prædiken med sin utidige Snak og Tale, som den ganske Kirke derover blev opseende. Gav til de Fattige 1 Rdlr., og blev straffet til Kirken 5 Rdlr.; dog med Provstens Forvidende og Samtykke. Og det blev ogsaa af Menigheden afbedet næste Søndag.

2 S. efter Paaske.

Visiterede Provsten vor Kirke.

3 S. efter P.

Mandag kom min kjære Broder Caspar Brand og Christen Olufsen fra Korsør til os her og gjorde Rigtighed imellem mig og mine Børn. Item registerede Gjæld og Indgods udi gode Mænds Nærværelse, baade af Provstens, Præsternes og gode Naboers her i Kjøbing, saa der blev besluttet mig et forseglet Skiftebrev, og deres Hænder underskrevet.

2 Trin.

Mandag var jeg i Rise Præstegaard paa Ærø, og da tro-

1668. lovede Hr. Otto, Provsten, Hr. Steen i Atzerballe og min kjære Datter Magdalena tilsammen.

8 Trin.

Prædikede Capellanen Hr. Niels, og lyste han til Ægteskab for Hr. Steen og Magdalena. Onsdag d. 15 Juli skete der Bryllup med dem her i Præstegaarden, og blev de viet sammen udi Kirken af vores Lands Provst Hr. Joh. Monrad udi Ketting udi F. N. Hertug Hans B. og andre &c. Nærværelse, og holdt Dominicus Brand samme Tid Brudeprædiken; og var og tilstede min kjære Broder Casper med flere af vores Freuntschaff, item endogsaa paa Hr. Steens Side af s ne Folk udi Sjælland og sine Sognefolk udi Adzerballig.

9 Trin.

Prædikede Studiosus Vilhelm Valentin, Huuslærer i Jakob Jebsens Huus, germanice. Samme Dag var jeg til Hjemfærd med de unge Brudefolk udi Adzerballig Kirke, og prædikede Provsten Hr. Otto til Rise, og var de bedste Naboer udi Comitat med samme Dag, og nogle af Præsterne og tilstede udi Nørreherred.

11 Trin.

Onsdag 5 Aug. holdt Calent i Tandslet. Text 2 Tim. 2.

17 Trin.

Onsdag copulerede jeg min kjære Søn Frederik B. og sin kjære Fæstemø Eleonore Nicolais tilsammen udi Frederik Brands eget Huus udi F. N. etc. Nærværelse; og forærede jeg min Søn til Brudegave en Sølvkande paa 42 Lod. Text Ps. 37.

25 Trin.

Viet Hr. Marcus Foged og Eleonore Meierske paa Nørborg.

Anno 1636.

Fød 30. Død: Børn 8, Gamle 13. Viet 6 Par.

1669. **1669.**

3 H. 3 K.

Communicerede de fornemste Borgere her i Byen; item blev og paa Fyrstens Bealing Hans Henrik og Marike Mathisen F. N. Vaskemø admitteret til Guds Bord.

Septuag.

Torsdag 11 Febr. blev holdt Taksigelsesfest.

5 S. i Faste. 1669.

Onsdag var jeg udi Hagenbjerg til Begravelse, der Hr. Beyrholms kjære Hustru Dorothea Sophia blev hæderligen nedsat i hendes Leiested i Kirken udi alle Landets Præsters og Sognefolks Nærværelse. Liigprædiken gjorde Hr. Carsten udi Olkebøl, fordi Provsten var bettlagerig. Text 1 Rom. 8, 28.

Chr. Himmelf. var de Køpinger i Hagenbjerg Præstegaard til Liigklædegilde.

6 S. efter P.

Fredag var vi til Begravelse med Præstens Hustru udi Hørup.

12 Trin.

3 Septbr. var jeg til Calent i Lysabild. Text Joel 2.

13 Trin.

Blev offret af menige Sognefolk 5 Rdlr. til Kirkens Seierværk at reparere og flye igjen til gangs.

15 Trin.

Onsdag var vi til Barsel i Adzerballe og gav jeg et Stykke Guld paa 4 ℞; Casper Brand undte til Fadderpenge 4 Ducater; thi Barnet blev kaldet Casper.

16 Trin.

Var jeg udi A. til Hr. Steens lille Søns Caspars Begravelse, og prædikede Provsten udi Ketting, og fik et godt Offer efter samme Barns Jordefærd.

21 Trin.

Torsdag begravet Ingeborg Graaboes, 96 Aar gl.

24 Trin.

Torsdag begravet Maren Peders i Holm, 90 Aar gl.

Anno 1669.

Fød 34. Død: Børn 7, Gamle 21. Viet 6 Par.

1670 *). 1670.

Sexagesima.

D. 11 Febr. holdt Taksigelse. Tirsdag d. 22 Febr. reiste jeg over Isen med Heste og Slæde til Ærø, og kom lykkelig hjem igjen. d. 15 Marts aflagde vi samtlige Præster her paa

*) For Aaret 1670 indtil A. Brands Død have begge Præster ført, hver sin Kirkebog.

1670. Landet Eden til Kgl. Maj. for Biskoppen D. Niels Bang, hvilket skete Dagen tilforn af de andre i Stiftet for Commiss. Velb. Erik Krag og Otto Pogwisch.

5 S. e. P.

Mandag var jeg hos F. N. Rudolph Frederik efter H. N. Begjæring til et stort panket, som var anrettet ved ...... udi Fyrstl. og Adelige og Præsters Præsentz.

6 S. e P.

Begravet Maren Jørgens i Holm, 90 Aar gl.

Mandag døbt Hr. Samuels Barn i Tandslet, Mathis.

Tirsdag var jeg til Huusreisning udi Adzerballig hos min Svoger Hr. Steen og var F. N. Hertug Hans Bug. der og samme Tid.

Trin.

Stod Hr. Johan Krags Bryllup i Hørup med H. Johans Datter i Egen.

1 Trin.

Stod Hr. And. Beyrholms andet Bryllup med Marike Lund sal. Marie Kyhlmeders (?)

6 Trin.

Commun. F. N. Hertug Hans B. første Gang her i Tontoft K.

13 Trin.

31 Aug. Onsdag Calent i Hørup.

14 Trin.

Var jeg til Hr. Martins Bryllup udi Oxbøl med Marike Pedersdatter.

16 Trin.

Mandagen d. 19 Septbr. mellem 3 og 4 om Morgenen velsignede Vorherre os med en deilig ung Datter, hvorfor hans Navn være æret evindelig. Og var samme Stund Formørkelse i Maanen. Gud vende alting til Bedste! Hun blev døbt af Provst Joh. Monrad d. 27de Septbr. og kaldet Magdalena; og var Hertug H. B. til Gjæst 2 Dage.

19 Trin.

Tirsdagen d. 11 Octbr. døde min hjertekjære Fader Hr. Anders Brandt udi Atzerballig Præstegaard om Morgen Kl. henved 7 slet, efter at han havde været upasselig en 14 Dages' Tid, dog kun ligget til Sengs 5 Dage. Han havde levet 78 Aar og været Sognepræst her til Tontoft 49 Aar og 8 Uger, og

imidlertid døbt henved 1303 Børn, viet til Ægteskab henved 327, og begravet henved 1090. Han blev begravet d. 20 Octbr. som var Torsdag efter 20 Trin. Provsten fik 8 Rdlr., Capellanen 2, Degnen 4 ₰, Præceptor 1 Rdlr. 1670.

22 Trin.

Indtrod. Hr. Niels min kjære Hustru; hun gav ham 1 Dukat, Degnen 1 Rdlr., Organisten 1 Rdlr.

Anno 1670.

Fød 28. Døde: Børn 11, Gamle 9. Viet 9 Par.

1671.

1671.

1 H. 3 K.

Mandag døbt Ellens Barn, som Junker Preen har været Fader til.

5 H. 3 K.

Onsdag begravet Mathis Georg Hirsch af Dresden, F. N. Maler, som F. N. hæderligen lod begrave.

Onsdag d. 15 Febr. begravet Hofprædikerens Hustrues Moder, som Hr. Joh. Brandt i Egen, efter Hofprædikerens Begjæring, prædikede over. Jeg fik til Discretion 1 Dukat.

Fastelavn.

Tirsdag d. 7 Marts gjorde H. Johan Krag Barsel — Johannes — Regina Fadder.

5 S. i F.

Mandag døbt Hr. Steens Datter i Adzerballig, Magdalena Cathrina.

1 Trin.

Døbt Hr. Martinus Datter i Oxbøl, Anna Sophia.

4 Trin.

Tirsdag døbt Hr. Lauritzes Barn i Svenstrup, Otte.

7 Trin.

D. 6 Aug. Fredag begravet H. Johan Pedersens Hustru i Guderup.

9 Trin.

Commun. Evalds Folk første Gang her i Kirken.

11 Trin. 3 Sept.

Onsdag døbt Hr. Johan Monrads Barn i Ketting, Augusta.

18 Trin.

Tirsdag døbt Hr. Karstens Barn i Ulkebøl, Nicolaus.

1671. 22 Trin.

Døbt Caspar Organists Barn her i Byen, Marie Adelheid.

Anno 1671.

Døbt 36. Døde 21. Viet 6 Par.

1672. 1672.

19 Trin.

Torsdag d. 17 Octbr. gjorde Hr. Anders Beyrholm Barsel med sin lille Marius.

23 Trin.

Fredag gjorde Hr. Johan Krag i Hørup Barsel med sin lille Datter Cathrine.

Juledag.

Offret af Menigheden 18 Rdlr. 2 ₰. I disse gode hellige Dage maatte jeg ligge til Sengs for Værk i Hovedet og Lænderne.

Anno 1672.

Fødte 26. Døde: Børn 19, Gamle 7. Viet 6 Par.

(Fortsættes).

Omkostningerne ved Niels Rosenkrandses Begravelse 1676.

Meddelt af K. N. H. Petersen.

Adelens store Pragtsyge i det 17de Aarhundrede er noksom bekjendt af de Efterretninger, vi have om dens Optræden ved Fester og andre højtidelige Lejligheder, og af de Forbud mod dens Overdaadighed, som Christian den Fjerde fremkom med i sin Reces af 1643. Denne Pragt fulgte de Adelige fra Vuggen til Graven, og det var anseelige Summer, der bortødsledes ogsaa ved deres sidste Vej oven Jorden. Det nedenfor meddelte Begravelsesregnskab vil vise, hvilket Omfang Udgifterne kunde antage, og det synes ikke som her foreligger et extraordinært Tilfælde, hvad der vil fremgaae, naar man sammenligner den Beretning, der haves om selve Højtideligheden ved Niels Rosenkrandses Begravelse, med Beretningerne om andre adelige Begravelser.

Niels Rosenkrands til Stovgaard, Holbekgaard og Alsted var født d. 31. Marts 1627 paa Herregaarden Ørup i Skaane, hans Fader var Palle Rosenkrands til Ørup, hans Moder var Ingeborg Krabbe. Efterat have gaaet i Viborg og Sorø Skole, rejste han udenlands 1649 eller maaske snarere allerede 1647 og gik i fremmed Krigstjeneste først i Nederlandene, siden i Spanien, hvor han gjentagne Gange havde Lejlighed til at udmærke sig. 1657 vendte han tilbage til Danmark, blev Oberstlieutenant ved Garderegimentet og deltog med Hæder i Kjøbenhavns Forsvar, navnlig i det store Udfald d. 23de Aug. 1658; under Stormen kommanderede Rosenkrands i Citadellet. Efter Freden fik han Jungs-

hoved Lehn til Belønning. 1671 blev han Vicekommandant og 1672 Kommandant i Kjøbenhavn, hvis Fæstningsværker han allerede fra 1667 havde arbejdet paa at udvide og forbedre; han udbedrede ogsaa Havnen og lod 1673 i en utrolig Hast Nyhavns Kanal grave. Samme Aar, han blev Kommandant, udnævntes han til Assessor i Krigskollegiet, 1674 blev han Generalmajor og Ridder af Dannebrog. I Aaret 1675 var han med Hæren i Nordtydskland, hvor han ogsaa havde Lejlighed til at udmærke sig, og udnævntes derpaa til Generallieutenant. 1676 gik han med Hæren over til Skaane og drog strax med Fodfolket til Helsingborg, hvis Slot han begyndte at belejre. Da han i Dagbrækningen den 3die Juli besteg et af de Brystværn, hans Tropper var ifærd med at opkaste, blev han ramt af en Kugle i Hovedet, og efter 2 Timers Forløb udaandede den kjække Helt. (Se nærmere om hans Liv og Levnet i Ligprædikenen S. 65 og Universitetsprog. sammesteds S. 267 samt Hofm. Danske Adelsmænd II 104, og Rothe: Brave danske Mænd og Kvinders Eftermæle I 368.)

Niels Rosenkrands blev gift 1662 med Birgitte Skeel f. d. 26de Marts 1644, Datter af Kristen Skeel til Fusinge og Birgitte Rud. Deres Ægteskab var velsignet med 1 Søn og 3 (4?) Døttre, af hvilke imidlertid kun en Datter, Birgitte, overlevede Faderen.

Niels Rosenkrandses Begravelse foregik den 21de December 1676 i Nikolai Kirke i Kjøbenhavn, og han kom til at hvile i det søndre Kapel tilvenstre for Indgangsdøren, hvor et prægtigt Marmorepitafium, der i Skjønhed og Kostbarhed skal have overgaaet alle de andre i Kirken, rejstes over ham af hans Enke. Begravelsesprocessionen (se Ligprædikenen S. 315) gik for sig med stor Højtidelighed, og i Kirken saaes blandt talrige andre Notabiliteter Dronningen og Enkedronningen. Liget »blef sat mit i Kircken for Prædickestolen, under en Fløyels Himmel, hvor det bleff staaendis den heele Prædicken ofver. Der omkring stod fire Løwer vel udstafferet med Sølf oc Guld, hvor af den eene ved den høyre Side, paa hans foreste Laller holte en Fløyels Pude med Ridder-Ordenen, den Løfve paa den venstre Side, holte paa sine Laller, en Fløyels Pude med Commando-Stocken, de toe Løfver ved Fødderne, holte de Ældgamle Rosenkrantzers Stamme-Vaaben. Rundomkring Kisten holtis alle

Fahner, sampt de 24 store Lius, som blef baaret for Liget«. Efterat Præsten Michael Henrichsøn havde prædiket, holdt Oluf Rosenkrands til Egholm en Lovtale over den Afdøde, og Musket- og Kanonsalver afsluttede Højtideligheden. Hele Følget ledsagede derpaa den Afdødes Enke »til hendis Sørge-Gaard, hvor de samptlig blefve paa det beste tracteret, hvor med denne sørgelig Lig-Procession besluttet oc fuldendet bleff.«

Hvad Begravelsen og dette Traktement kostede vil fremgaae af det nedenfor efter en egenhændig Optegnelse af Fru Birgitte Skeel meddelte Regnskab, der tilligemed flere Skjødebreve paa Begravelsesstedet findes i det Rygaardske Archiv ved Roskilde og beredvilligt er overladt mig til Afbenyttelse af Hofjægermester, Grev F. Scheel til Rygaard.

Den samlede Sum af Udgifterne beløber sig til 13,510 Rdlr.*), hvoraf de 6861 Rdlr. medgik til Omkostningerne ved Begravelsesstedet, 4325 Rdlr. til selve Begravelsen, 1124 Rdlr. til Begravelsesgildet og endelig 1200 Rdlr. til Omkostningerne ved Trykningen af Ligprædikenen.

Fortegnelse Huad min Goede Sl. Mandz Begraffuelse Sted j Nicholaj kirchie har Kaast, 1676.

For Grunden i Kirchien	900	Rdl.	» ß.
enered Kirchie Vergerne, som graffueren huer Jyffle Afften har Renten Aff som er 2 Rdl. for at holde Reent i begraffuelsed . . .	33	—	» -
giffued for at graffue jorden vd	26	—	4 -
for Stemplet papir til Skiøeded	10	—	» -
Kirckie Skriffueren	10	—	» -
Murmesteren til Arbedzløn At mure graffuen	132	—	» -
til Materjaller, kalch, mur stehn, Sand och leer, och Vaterklinger	128	—	» -
for Trape stehne	6	—	» -
for Tre døren for begraffuelsed	5	—	» -
for døren at beslaae med laas och Sømm, och den Jern Rest til min goe Sl. Mand och 4 Jern Rester, som vore børns lig staae paa, der for tilsamen	130	—	» -

*) Fru Birgitte har paa en lille Seddel udregnet dem til 13,500 Rdl.

for den Hogen stehn der seder vden paa begraffuelsen Mur til Kieregaarden til Arbedzløn 50 Rdl., for at forgylle dend 13 Rdl., Jern Klamer at sette dend fast med 4 Rdl., Murmester løn och Kalch der til 10 Rdlr., tilsammen dendz bekostning	77 Rdl.	• ß
for ded stehnhuger Arbed Af gullandz stehn der er Kled for paa Muren Aff begraffuelsed 160 Rdl. for at lade ded Malle 8 Rdl., for bly at sette det fast med 7 Rdl., tilsamen dedz	175 —	• -
For Epitaphjumed at giøre Aff Malmer och sete j Kircken	4300 —	• -
gaff Bjlthogeren til Forering	100 —	• -
for Bly at sette ded fast, och Caaber tape .	38 —	• -
for ded Jern gitter verch vden om begraffuelsen til huellingerne paa bege sider med bly at sette ded fast med	600 —	• -
for Vindeved At giøre Nyt j begraffuelset .	12 —	• -
for jt stachedt verch vden for begraffuelsed med trin	8 —	• -
General bygmester Lambert von Hagen for Affredz til Epitafiend.	170 —	• -

Fortegnelse paa Begraffuelsen bekostning j Sig selff. *)

For min gode Sl. Mandz Caaber Kieste . .	750 Rdl.	• ß
for ded Jern Harnesk	150 —	• -
for ded Jern, ded Harnesked staar paa j bebegraffuelsen	30 —	- •
for strudz feren i Harnesked	16 —	- •
for fem Blomed Jern til dj store fahner . .	25 —	- •
for 4 løffuer om Kiesten, och dend Sl. Mandz Vaben . . . . , ...	54 —	- •
for deched offuer Kiesten	10 —	- •
for dend Huide Atlasked bordered faffne med fryndzer Dosker och Alt dertil	300 —	• -

*) Med denne Post af Regnskabet maae nødvendigvis sammenholdes Beretningen om Ligprocessionen, se Niels Rosenkrands Ligprædiken S. 315.

for dj Andere fahner j Rød damasches 2 sorte 16 Vabenfahner, med Malling fryndzer stenger, och alt	200	Rdl.	» ß.
bleff taged hos Kremeren til at Klede den goede Sl. Mand j och sort Kle(de) til folchen, och dedz som til begraffuelsen behøffdes, Slør och Alt sligt som bedrog sig	1530	—	» -
Hutstaferens Regenskab	50	—	» -
leredz Kremeren for lert och Knepling . .	120	—	» -
Giffued mester Mechael for hand preched j huset	40	—	» -
giffued en stodenter, som preched om Fredagen	14	—	» -
betaldt Tomes Oxe for leye Aff lig fløel och Heste lig fløel och baj . . . . . . , .	100	—	» -
Slots Karle for fløyels Himmel at opsette . .	6	—	» -
Alle klaachierne j byen	100	—	» -
Kongenß Trompeter	100	—	» -
Borgerskabet Aff offiseren, som bar den goe Sl. Mandz lig	100	—	» -
Karlen som Red j Harnesked med baand och Alt	110	—	» -
Voxlyeß Regenskab	110	—	» -
Mester Mechael j steden for 8te Allen Klede	32	—	» -
for Verß	46	—	» -
toe Renterje Skriffuer som bad borgerskabed	8	—	» -
klaachieren for hanß Klede	9	—	» -
Gaff huer Rytter En Halff Daller der Red for ham, beløff	70	—	» -
Skollen fich	16	—	» -
Vnder offieseren til Vognleye	15	—	» -
Vachtene for Kirchie dørene, och byens Adjutant	20	—	» -
min Vogn at offuer trechie och fly til Rette .	80	—	» -
for Kaare, Regements Stoch, Sporer at forgylle	10	—	» -
Sockierbagerenß Regenskab . . , ...	230	—	» -
Vin handellerns Regenskab for Rinscvin . .	120	—	» -

Feskerens 30 Rdl., bagerens for brøded 12 Rdl., Er	42	Rdl.	• ß
Frandz Vin Regenskabed och Spedzerj	80	—	• -
Mallerenß Regenskab	16	—	• -
Tinstøberens Regenskab for leyed tin	15	—	• -
Regenskab for glassene	12	—	• -
for En Tønde Smør	16	—	• -
Bleck plader for	8	—	• -
Raffrecheller och Spege laxe	16	—	• -
Sterck Øl for	20	—	• -
til Maden Vjlt och tamt, samt Østers Sjtroner, Koel och huad ded der med Rede penge bleff Kiøfft der til	500	—	• -
Kaachen som kaaged	42	—	• -
forgangs Kohnernes piger	4	—	• -
En Snedchier der flyde bordene til Rette	3	—	• -
papir til begraffuelse breffue	4	—	• -
Vor prest til Haalbegaard En preste kiol, och bege forpachterne huer en Sørgeklening, kaastede	100	—	• -

Fortegnelse Huad min goede Sl. Mandz ligpredichen **Kaasted***).

Mester Mechael for prechenen at giffue beskreffuen	100	Rdl.	• ß
Bog trøchieren at Trøchie dend	100	—	• -
papir til ligprechienerne	285	—	• -
Bogbinderne at binde 400 ligprechiener jnd	110	—	• -
100 Allen Fløel	300	—	• -
Caaber sticheren Att stiche Caaberstiched vd	100	—	• -
gaff Lambert for Modellen	100	—	• -
for Kaaber pladen j Sig Selff	7	—	2 -

*) Denne, som er forfattet og holdt af Michael Henrichsen, Sognepræst til Nikolai Kirke, er et i Follo smukt udstyrèt Værk, trykt i Kjøbenhavn 1680; Kobberet foran forestiller Niels Rosenkrands i fuld Rustning, i Baggrunden en Episode af Kjøbenhavns Belejring. Indholdet af Ligprdk. over N. R. er fordelt paa 324 Sider og bestaaer, foruden af Fortale og selve Prædikenen, af Niels Rosenkrands Levnetsbeskrivelse S. 65-59, Universitetsprogr. over ham 267-300, forskjellige Klagedigte 300-314 og endelig en Beretning om Ligprocessionen 315-24.

for 22 bøger stort papir at Trøchie Kaaberstøched paa	25	Rdl.	4	ß.
betalt Kaabertricheren for 400 Kaaber støchier at triche a 6 Rdl. Er	24	—	»	-
dend ligprechen, ded vor dronning fich Kaastede	10	—	»	-
Dend ligprechen med Messingbind, som staar j begraffuelsed	8	—	»	-
den dochter som giorde ded latinske programa	24	—	»	-
stodenterne der bar mig dend	2	—	»	-
for Att lade dend Trøckie	4	—	»	-

---

5 Aar efter Niels Rosenkrands døde hans eneste efterlevende Barn Birgitte kun 10 Aar gammel*); om hendes Begravelse har Moderen optegnet paa en lille Seddel:

»Min goe Sl. Birte Rossenkrantzes Kiste, og begraffuelse offver fem hundered Rix daller kaastede mig.«

Fru Birgitte overlevede sin Mand og sine Børn i mange Aar. Som hendes Mand har sat sig et varigt Minde ved sin Dygtighed og Tapperhed, saaledes har hun sat sig et varigt Minde ved sin Velgjørenhed, da hun sammen med Niels Juuls Enke, Fru Margrete Ulfeld, ved Fundats af d. 19de Marts stiftede Roskilde adelige Jomfrukloster. Hun døde 76 Aar gammel d. 5te Juli 1720 og kom til at hvile ved sin Ægtefælles Side i Nikolai Kirke.

*) Et Klagedigt over hende, der bærer Overskriften:

En bedrøfvit Moders
Klagemaal
ofver sin eniste Daatters
Birgitte Rosenkrantzis
ald for tilige Døed,

og som er undertegnet M. S., findes vedhæftet det Exemplar af Ligprædikenen, det kgl. Bibliothek ejer.

Rettelser og Tillæg til Bendt Bendtsens Levnetsskildring

i 5te Bind 1. H. S. 1—48.

Ved P. W. Becker.

S. 4, Lin. 2. Mag. Poul Bendtsen, født 10. Juli 1723, ikke 1727, blev dimitteret til Universitetet, efter i 3 Aar at have besøgt Frederiksborg Skole, 1739. Nogle af ham for Communitetsstipendiet udgivne Disputatser, som ere forbigaaede i Worms og Nyerups Lexica, nævnes af P. Bendtsen: Efterretninger om den kgl. lærde Skole ved Frederiksborg (Skoleprogram 1822) S. 24—25. De navnkundigste af hans Disciple anføres sammesteds S. 75 ff.; blandt disse var Digteren og Statsoekonomen Christen Pram, som 1772 sendtes til Universitetet.

S. 6 ff. Med den Skildring, vi have givet af Gøttingen og af Bendtsens Studier der, kan jevnføres, hvad andre Danske, som i de nærmest foregaaende Aar, inden Bendtsen kom til Gøttingen have meddelt om deres Ophold der. Saaledes Hwiid's Optegnelser fra 1777—78. (Dagbogl. S. 44 ff.) Sneedorf, Breve til Nyerup og Worm fra Aaret 1783. Saml. Skrifter I. Hans Yttringer om Heyne S. 15. Zoëga, som var i Göttingen 1773, skildrer sit Ophold og sine Studier der i flere Breve, Welcker, Zoëgas Leben (Stuttgart und Tübingen 1819 I—II) I. 18 ff. Under 10. Juni skriver han til sin Fader, Præsten Wilhad Christian Zoëga i Møgeltønder: »Ich bin jetzt an einem Ort, wo man die beste Gelegenheit hat, sich jeder Wissenschaft zu widmen. In allen Fächern haben wir Männer, die allgemein für vortrefflich ge-

halten werden. Nur in Ansehung der schönen Wissenschaften finde ich nicht alles, was ich gewünscht und erwartet habe. Hofrath Heyne ist freylich ein vortrefflicher Mann. Er beschäftigt sich aber nur mit den Alten, die ohne Zweifel unentbehrlich, aber nicht hinreichend sind. Die hiesige Bibliothek ist für den Studirenden unschätztbar. In diesem halben Jahre höre ich bey Feder Logik und Methaphysik, und die praktische Philosophie; bey Erxleben Physik und Naturgeschichte; bey Heyne über Pindar, und bey Meiners ein kritisches Collegium über die philosophishen Werke der Griechen. Ueberhaupt finde ich bey meinen Lehrern was ich wünsche. Besonders ist Feder ein Mann, von dem ich ganz eingenommen bin. Sein Vortrag ist so angenehm als gründlich, und sein Betragen so leutselig und freundschaftlich, daß er sich bey einem jeden Liebe und Hochachtung erwirbt.« Under 15. Nov. s. A. (a. St. S. 20) skriver Zoëga: »Auf einen Abriß von den hiesigen Lehrern werde ich mich wohl nicht einlassen dürfen. Als gelehrten und in ihrem Fach vortreffliche Männer sind sie fast alle bekannt. Ueber den moralischen Charakter vielen sind die Urtheile sehr schwankend, und zum öftersten nur persönliche Zuneigung oder Widerwillen. Der Umgang mit Lehrern ist hier gar zu entfernt und die Verbindung, in der man mit ihnen steht, allzu einfach, als daß man leicht Gelegenheit haben sollte, sie von der Seite kennen zu lernen.« Han omtaler Gatterers universalhistoriske Forelæsninger, og de philosophiske hos Meiners, »der mit ausserordentlich vielen und ausgebreiteten (?) Kenntnißen die feinste Brurtheilungskraft verbindet.« I et Brev af d. 17. Nov. 1775 (S. 24) sammenligner Zoëga de 2 akademiske Lærere Schlözer og Gatterer: »Schlözer sucht nur auffallende Dinge zu sagen, und Gatterer ist fast unaustehlich im Vortrag«; »der gründlichere von Beiden ist ohne Zweifel Gatterer.« Som Bendtsen, 13 Aar senere, giorde, tog ogsaa Zoëga Pastor Luther ved Jacobs-Kirken til sin Skriftefader, en Mand, »der von sehr liebenswürdigem Charakter ist« (I. 21).

S. 11 L. 18 f. o. I. F. Schleusner døde 21. Februar 1831, ikke 1837.

S. 21, L. 5 f. n. Det kunde have været tilføiet, at det fremgaaer af Bendtsens Dagbøger, at han maa have været en meget god Huusholder under sit Ophold i Udlandet. Han var

Den, til hvem de øvrige Danske, som studerede i Gøttinge
ofte tyede, naar de vare i Pengetrang. Endog A. G. Mülle
en Søn af den rige O. F. Müller, maatte Bendtsen, idetmind
een Gang, hielpe med et Laan.

Side 41. Til den korte Meddelelse om den norske Recto
Ørn kan nu føies følgende Oplysninger, som skyldes Overlære
Volrath Vogt i Christiania, der, paa min Anmodning, har ind
hentet dem fra Forskiellige, som i sin Tid havde staaet i For
bindelse med Ørn. Forhenværende Adjunkt Arenz i Skie
som havde været Ørns Collega og hans bestandige Ven, skriv
til Professor Schjøtt i Christiania, een af de Mænd, som mi
ovennævnte norske Correspondent, havde henvendt sig til, for
erholde nogen Underretning om Ørns Liv: »Jeg kiender over
maade lidet til Ørns Fata, saasom han ikke gierne meddeel
sig, og har derfor henvendt mig til hans Slægtning Past
Mülertz, men derved er jeg bleven lige klog. Han skriver mi
til: »Salig Ørn sagde saa tidt og ofte: hvad der var ha
Ønske: »giemt er og glemt«. Han undgik, at hans Navn skuld
læses eller nævnes. Jeg synes for mit Vedkommende ogsaa, at diss
Ord skulde lægges paa Hierte. Hvad jeg om den kiære Afdøde kun
meddele, blev ogsaa altfor ufuldstændigt. »De vil«, saa vedbliv
Hr. Adjunkt Arenz, »see, at jeg har altfor liden Hielp til at brin
Sammenhæng i de Momenter, som jeg under mine hyppi
Samqvem med ham kunde have opfattet og bevaret. Han va
selv ikke tilbøielig til at lede Talen hen paa hans Livs Begiven
heder, og hans Omgivelser havde for megen Ærefrygt for ha
til at være paatrængende. Engang sagde han til mig, da Tale
var om ham: »hvad skulde man ogsaa vente af en Mand, hv
Kraft blev nedbrudt i hans kraftigste Alder«? Han havde alt
en Sky for offentlig Fremtræden, og, om jeg end har Grun
til at troe, at han i sin Ungdom var Medarbeider af eet elle
andet tydsk Tidsskrift, saa skiulte han dog sin Deeltagelse sa
omhyggelig, at ikke engang hans Fortrolige havde nogen Anelse
derom«. En udførligere Meddelelse, hidrørende fra Een af
Ørns Disciple, en nuværende Universitetslærer i Christiania
som denne har tilstillet Overlærer V. Vogt, men med
det udtrykkelige Paalæg, at hans Navn skulde forties, er
saa oplysende om den fortjente Skolemands Eiendommelighed,

som Pædagog og Ungdomslærer, at den, med enkelte Tillæg fra andre Kilder, bør optages her.

Knud Ramshardt Ørn, ældste Søn af Kjøbmand Hans Örn og Else Dorothea Ramshardt, fødtes i Skien 6. Dec. 1778, og døde sammesteds 16. October 1844. I sin Barndom sattes han i Præstelære hos Præsten Samsing*) i Thiølling ved Laurvig. Derpaa sattes han i Frederiksborg Skole.**)

Som Student*) fik han en Ansættelse som Huuslærer hos den bekiendte Geheimeconferentsraad Brun, Skribentinden Frederikkes Mand. Opholdet i denne Familie havde en indgribende Indflydelse paa hans senere Liv; thi foruden det pekuniært Fordeelagtige og den elegante Leveviis, som den rige Løn medførte, kom han her tillige i personlig Berøring med de fremragende Mænd, som bidroge til at opretholde den æsthetiserende Tone, som herskede i denne Families Selskabskreds.

Efterat have forladt det brunske Hus, var Ørn i endeel Aar Lærer i det dengang saa ansete af F. C. Schouboe i 1794 oprettede Institut; til samme Periode kan det vel henføres, at han indtraadte som Alumnus i det nylig oprettede pædagogiske Seminarium. »Medens han var Lærer ved det nævnte Institut«, vedbliver den unavngivne Beretter, »fik han en Dag Anmodning fra en Ungdomsven, senere Stiftsprovst Kaurin i Throndhiem, som da var Provst i Hitterdal, en afsides Bygd i Thelemarken, om at skaffe ham en Huuslærer til hans 2 Sønner. Nogen Tid efter traadte Ørn ind ad Døren hos ham med sin Randsel paa Ryggen, med de Ord: »Her har du Din nye Huuslærer.« Uagtet alle Forestillinger, om det Bizarre i, at een af Kjøbenhavns mest begavede og elegantest dannede Studenter vilde

*) S. Lange, norsk Literaturlexikon S. 536.

**) Skiøndt Norge var, i Forhold til dets Folkemængde, vel forsynet med lærde Skoler, var det intet Usædvanligt, at Folk, som havde Evne dertil, sendte deres studerende Sønner til en Skole i Danmark. Saaledes blev Jacob Aall sendt til Skolen i Nyborg, hvis daværende Rector Mag. Tornøe havde stort Ry som Skolemand (Aalls Levnet foran: Erindringer som Bidrag til Norges Historie 2. Udg. S. 2.).

*) Ørn blev Student med Udmærkelse 1797 og bestod Ex. Art. 25 Oct. Han har havt Stipendier i sin Skolegang, af hvilke der var »oplagt for Akademiet 40 Rdlr.« (Baden, Universitetsj. VI (1798) S. 5). Med Udmærkelse bestod han ogsaa 1798 anden Examen (Baden, a. St. S. 184). 22. Marts samme Aar blev han Communitets- og 1. Juli Regents-Alumnus (Baden a. St. VIII Aarg. 1800 S. 36—37.

begrave sin saa lovende Dygtighed oppe i Fieldene: saa blev han hos denne Familie, indtil den flyttede til Throndhiem.*) Da han saa var bleven en ledig Huuslærer, opholdt han sig et Aarstid uden fast Sysselsættelse hos sin Svoger, daværende Sorenskriver i Jarlsberg, senere Amtmand i Buskerud, Gustav Blom; men ganske ledig var han dog ikke; thi det hed om ham, at han vandt Alles Hjerter, som kom i Berøring med ham, selv om de vare nok saa ringe.

Omtrent 1820 fik han sin første Ansættelse som Adjunkt ved Throndhiems Latinskole, hvor han forblev, indtil han den 13. April 1823 blev udnævnt til »Overlærer og Bestyrer af« den ved Kgl. Resolution 14. Dec. 1822 oprettede lærde Skole i Skien. I en Anbefaling fra Biskop Bugge i Throndhiem hedder det: »Fortiener nogen Skolelærer Befordring, da er det sikkerlig nærværende Supplikant«. Imidlertid skyldtes det et reent Tilfælde, at han ved denne Besættelse blev foretrukken for sine Medansøgere, der alle havde været allerede længe i offentlig Virksomhed; thi den daværende Statsraad for Kirkedepartementet, Treschow, maatte først giøres opmærksom paa, at nærværende Ansøger var den tidligere lovende unge Mand, som han havde hørt berømme i Kiøbenhavn, og Departementet havde heller ingen andre Fortrin at fremhæve hos ham, end at Ansøgeren havde »for over 20 Aar siden paa hæderligste Maade underkastet sig de mindre Examina, bivaanet det pædagogiske Seminarium, og i en Række af Aar været Lærer ved det Schouboeske Institut i Kiøbenhavn. »Som Rector ved Skien Skole var det nu, at Ørn udfoldede sin rige, stærke Personlighed og herved gav Underviisningen og dens Indflydelse paa Gutternes hele Individualitet en Fylde og Skarphed, som tør være temmelig sieldne i den pædagogiske Verden. Men

*) Eiler Rosenvinge Kaurin f. i Nordlandene 1771, Student fra Throndhiem 1787, var fra 1806 Præst i Thelemarken først til Laurdal, senere til Sillefjord, og fra 1806 Provst for Øvre Thelemarkens Provsti, blev 1819 residerende Capellan, 1828 Sognepræst ved Domkirken i Throndhjem og Stiftsprovst. Hans 2 Sønner vare: Henning Junghans Kaurin og Jens Matthias Pram Kaurin, som Begge betraadte den geistlige Embedsbane, og af hvilke den Sidste blev Professor i Theol. i Christiania, og endte som Biskop i Bergen (Erlandsen, den nordenfieldske Geistl. Christiania 1844, S. 50. 92. 109.) Det maa, efter dette Værk, have været 1812, at Ørn kom i Kaurins Huus.

han var heldig nok til blandt det første Kuld, som han skulde dimittere til Universitetet, at have Personer som Schweigaard og P. A. Munch. Den glimrende Examen artium, som disse, især den Første bestode, gav Skolen et Ry, saa den snart blev søgt fra Landets fierneste Egne, selv om der i deres Stiftsstæder allerede havdes lærde Skoler, saasom Trondhjem, Bergen o. fl. Det overveiende Antal af Disciple ved Skolen bestod saaledes af Fremmede, der ingen Forbindelse havde blandt Byens Familier, ingen Bekiendtskaber blandt deres egne Jævnaldrende. De førte saaledes et afsluttet Liv, og omgikkes kun hverandre indbyrdes. Herved kom deres Skoleliv til allerede at antage Charakteren af et Universitetsliv en miniature. Men hos de Dygtigere blandt disse, der vare opvakte nok til at have en tidlig Modtagelighed, var Rectoren Siælen i dette. Han gik selv omkring i Logierne, for at besøge og holde Øie med dem, og her kunde han sidde hos dem i lange Timer, og tale med dem om alt andet, end deres Skolesager. Fandt han, at de havde Lyst til literær og æsthetisk Læsning, underholdt han sig med dem i den Retning, laante dem Skrifter, og fik selv tillaans af dem nye udkomne. Paa selve Skolen giennemgikkes de klassiske Forfattere med oplysende Parallelsteder af nyere Forfattere f. Ex. Terent's Komoedier med Holbergs. Især var det dennes Peder Paars, der ideligen blev trukken frem, og, naar man ikke kunde fuldføre et paabegyndt Citat af denne eller af Comoedierne: vankede der ligesaa dygtige Skiend, som naar man ikke havde kunnet den daglige Lectie. Men paa den anden Side var der Intet, som hans skarpe Ironi drog hvassere tilfelts imod, end for tidlig Productionslyst. Det Hele var blot beregnet paa, at, hvad han kaldte »skaffe Gutterne sine Omløb i Hovedet«. Uagtet han af Figur var liden og corpulent, havde han et barskt, ægte Rector-Udseende, saa endog Smaagutterne uvilkaarligt brast i Graad af Frygt, den første Gang de saae ham.

Hvad han vilde først og fremmest, var at imponere. Han var streng i en vistnok sielden Grad; men han vilde have det i sin egen Magt at slaae af paa det stærke Indtryk. Var der kommet en ny Discipel i Classen, saa grebes den mindste Anledning til at lade Pryglene flyve om Ørene paa de Efterladende. Krævede Respecten, at Een af disse kunde have

faaet for meget, saa søgte Ørn underhaanden at gjøre det godt igien. Desuden havde han til sin Disposition et rigt Fond af den meest skærende Satire; de Dovne fik aldrig Lov til at have Ro for hans idelige Allusioner, baade paa Vers og Prosa, paa Latin og Norsk. I de høiere Classer læste han i flere sammenhængende Timer, undertiden hele Formiddagen. Herved fik Underviisningen langt mere Frihed, ei blot udover de bestemte Pensa, men udover Skolelivet selv. Det virkelige Liv blev draget med ind, og der udviklede sig heraf et Samliv mellem Ørn og Disciplene, der ligesaa vel opmuntrede og forfriskede ham selv, som det gav disse et Omblik, der gik videre end den Erfaring, som deres Aar tilstedede dem. Han behandlede dem som Voxne, tiltalede dem: »Mine Herrer«, og brugte altid »De«, undtagen til de Efterladende, der affærdigedes med et haanende »Han«, men aldrig »Du«. Hans Methode var i egentligste Forstand personlig. Paa Grund af den ærefrygtbydende Respect, som han indgiød, kunde han tage sig Friheder, som neppe nogen anden Lærer med Følelse af Ansvar vilde vove. Steder i de klassiske Forfattere, f. Ex. i Horats, som ellers behandles in usum Delphini, foredrog han med dramatisk Livfuldhed; Plumphederne i Holbergs Comoedier, ja endog obscøn-vittige Anecdoter citeredes med et sprudlende Humor, og den gamle, barske Mand lo selv med, saa Kathederet rystede og det skraldede i Væggene. Men aldrig faldt det nogen Discipel ind at hefte sig ved det Smudsige som det, der skulde være det egentlig Pikante. Derfor kiedede man sig heller ikke i hans Timer. Enten var man urolig og bange, fordi man ikke havde den bedste Samvittighed, eller man følte sig i en mærkelig Grad let og fri, thi man glemte aldeles, at man var i Skole. Hertil bidrog især den næsten ærbødige Takt og elegante Hensynsfuldhed, hvormed han behandlede og talte til de værdige Disciple. Det var den ældre, dannede Mands veiledende Anerkiendelse af en oprindelig Ligesindethed. Herved følte man sig ikke blot hendragen, men ogsaa hævet op til ham og udover Slyngelalderens keitede Interesser. Ved denne fine Følelse ligeoverfor de ungdommelige Gemytter, viste Ørn, hvilken gjennemdannet Mand han i Grunden selv maatte være, og dette er især det Træk af, jeg kan gierne sige, chevaleresk Ærbødighed for det ungdommeligt Muelige hos Disciplene, som især

estnede sig hos disse, og vakte deres egen Opmærksomhed for ig selv, deres Selvagtelse, og lagde Grundvolden til en Dygighed ogsaa i Siæl. At denne hans Methode var aldeles personlig, og at den ikke var et tillært pædagogisk Apparat, men n uvilkaarlig Afsætning af den Livets Skole, hvori han selv ar dannet, viste sig tydeligst, naar han talte alene med Disciplene sine egne Værelser. Var der ingen særegen Anledning, saa ar han en underholdende Selskabsmand, lod sætte for dem Viin og Bagværk; men var Anledningen af høitidelig eller sorgfuld Natur, var man bleven confirmeret, havde man Sorg i in Familie, og allermeest, skulde man forlade Skolen og sige farvel til ham: da var den gamle Mand, som i Skolestuen unde være saa haanende barsk, udtale sig saa skaanselløst ronisk om saa mange Forhold i Livet, — han var ordentlig qvindeig blød. Han kunde græde, rigt og stærkt, som et Barn, og hvad han sagde, hans Formaninger etc. vare saa reent individuelt ud af ham selv, saa frie for alle disse constante moralske pædagogiske Maximer, at de gik ind i det unge Sind og forbleve der med Styrken af en personlig Livsmeddelelse.»

»Sit Liv udenfor Skolen, tilbragte Ørn meget eensomt. Han kom aldrig i Selskaber, og gik kun for at spadsere, eller for at see til sine kiære »Latinere«. Han var altid meget sygelig, taalte ikke stærkt eller konstigt Lys. De lange mørke Vinteraftener henlevede han derfor alene uden anden Underholdning, end den, han fandt i sine Erindringer, og i sin egen lyse og rige Aand. Men denne Eensomhed giorde ham dog ikke til en Særling i nogen Henseende. Han viste altid den virksomste Deeltagelse for det virkelige Liv og dets Forhold; hans Livsanskuelse var frisk og fyldig, som om han skulde leve midt oppe i et bevæget Liv. Han gik altid, selv i Skolestuerne, meget ziilid paaklædt. Hans Dragt var af det fineste Klæde, hans Linned var skinnende hvidt, undtagen i Brystet, hvor det var oversaaet med Dynger af Snuustobak; og af hans Maade at bære sig paa, samt af hans elegante Conversationstone, kunde man mærke, at han maatte have deeltaget i det høiere Selskabsliv, hvis det ikke, simpelthen har været en naturlig Følge af den humane Tact, som altid yttrer sig, naar den overlegne Aand har sin Rod i en fiint følende Siæl. Kun, naar han berørte een Gienstand, kunde han være ubarmhiertig, og han

kom ofte tilbage til den i Skoletimerne. Det var Kiærlighed, Forelskelse. Kom han ind paa dette Capitel, da kunde han være saa blodig bitter, saa haanende, at, om Disciplene dengang havde forstaaet det i hele dets Usandhed, maatte de have følt sig oprørte ved det Umenneskelige i det. Dersom der nu heri var en skiult Tendents med at giøre dem uimodtagelige for barnagtige Forlibelser, eller tidlige Forlovelser, saa viste dog den individuelle Styrke og Uvilkaarlighed, hvormed de spottende Udgydelser fremkom, at hans eget personlige Hierte var med i dem, og at det led af et Saar.»

Efter Ørns Død skal man have fundet i et Giemme en Haarlok, indesluttet i et Papir, hvorpaa der stod: »fra Din Ida.«

Til disse Meddelelser om Knud Ramshardt Ørn, af hvilke den ene hidrører fra en Collega og Ven af ham, den anden fra en Discipel, »Een af hans kiære Latinere«, føier Herr Overlærer Volrath Vogt, at Ørn, efterat have taget sin Afsked i Aaret 1841, begav sig til sin Slægtning Præsten Mülertz i Moland i Thelemarken, hvor han opholdt sig et Par Aar, da han vendte tilbage til Skien, og døde der Aaret efter.

Efterat det Ovenstaaende om Rector Ørn var bragt paa Papiret, kom det til min Kundskab, at der i Thues Norske Universitets- og Skoleannaler anden Række I, 283 indeholdtes en af en dansk Mand, F. Plum, som fra 1825 til sin Død 1848 var Lærer ved Skien Skole, og bestyrede denne i adskillige Aar (udentvivl efter Ørns Entledigelse) som Overlærer (Erslev, Supplement til Forf. Lexikon for Danmark II, 686), skreven Meddelelse om Skien Skole fra dens Oprettelse til Udgangen af 1840. Efter denne kan det tilføies, at Ørn 1823 udnævntes til Overlærer og Bestyrer for Skolen med 600 Spd. i Gage, fri Bolig paa Skolen og Brænde. Han overtog Underviisningen i Latin (Græsk indtil Begyndelsen af 1825), og Norsk. D. 13 Juni 1828 fik han Prædikat af Rector og et Gagetillæg af 200 Spd. Han benaadedes med Vasaordenen 1832. I samme Meddelelse hedder det i en tabellarisk Oversigt over Lærernes Stilling, Underviisningsgienstandene m. m. S. 217: K. R. Ørn, Rector,

Underviisningsgienstande: Norsk med skriftlige Udarbeidelser i 4 Cl., Latin i 4, 3 og 2 Cl.; lat. Stiil, Extemporalstiil og skriftlige Oversættelser i 4 og 3 Classe, og romerske Oldsager i 4 Cl. Ialt gav han 28 Timers Underviisning. Med midlertidig Gagetillæg var hans Løn 950 Speciesd.

Efter en fra Aaret 1844 hidrørende Beretning, var Discipeltallet i Skien Skole ved Udgangen af det nævnte Aar 32 (Kraft, historisk-topogr. Haandbog over Kongeriget Norge (Christiania 1845—48, S. 296). Om det ringe Antal, hvormed Skolen begyndte sin Virksomhed, s. Botten Hansens anførte Levnetsskildring af P. A. Munch, S. IV.

Side 44, L. 8 f. n. I Tidsrummet 1815—31 vandt 6 af Bendtsens Disciple Guldmedaillen for Besvarelsen af de af Universitetet udsatte Priisopgaver, 5 for historiske, 1 for en philologisk Afhandling. I samme Tidsrum tilkiendtes 2 Gange hans Disciple Accessit for Besvarelser af æsthetiske Priisopgaver, 1 for en philologisk og 1 for en naturhistorisk.

S. 46, L. 6 f. o. tilføies 1831 efter 13 Februar.

Smaastykker.

4.

Anteckningar om tilldragelser under åren 1208—1288.

Tryckta efter en afskrift, lemnad af Kongl Bibliothekarien G. E. Klemming.

Efterföljande anteckningar, utan tvifvel härstammande från en predikare-broder, äro skrifna i början af 1300-talet och fylla fyra pergamentsblad i liten qvart, inbundna två framför och två efter en codex af liturgiskt innehåll, hvilken förvaras på Ängsö, der han anträffades 1867 af Bibliotheksamanuensen Eichhorn.

1208. M°.CC°.VIII°. bellum fuit in lenu*m*. swerkerus fugatus est strages danorum facta est. inter quos ebbo et laurencius filij sunonis de dacia milites nobiles corruerunt reliqui dani fugerunt cum magno pudore. bellum fuit .v. kalendas februarij.

1209. M°.CC°.IX°. philippus rex occiditur. et dux polo homagium fecit waldemaro regj danorum.

1210. M°.CC°.X°. incepit ordo minorum. et ordo de walle scolarum. bellum fuit in gestyldren vbj occubuit swerkerus rex et folko dux et multi alij nobiles. Eodem anno coronatus est rex ericus secundus .xi. kalendas decembris et duxit rykyto sororem regis dacie in vxorem.

1213. M°.CC°.X°.III°. jngiborg soror regum danorum et valdemarus in graciam (?) regis francj est suscepta.

1214. M°.CC°.XIIII°. secunde nupcie facte sunt valdemarj regis. et. constituit filium suum regem dacie. et im-

perator otto pro rege waldemaro vltra albaciam fugam fecit.

1216. M°.CC°.XVI°. confirmatus est ordo predicatorum a papa honorio et data est eis prima Ecclesia sancti romani in tholosa.

1217. M°.CC°.XVII°. missi sunt fratres in yspaniam.

1218. M°.CC°.XVIII°. data fratribus parisius domus sancti iacobi. et fratres missi sunt in bononiam.

1219. M°.CC°.XIX°. obiit valerius archiepiscopus vp*saliensis*. et w. rex dacie profectus est in estoniam cum exercitu.

1220. M°.CC°.XX°. occisus est karolus Episcopus lincop*ensis*. et karolus dux in rotalum. ierusalem rapitur a christianis.

1221. M°.CC°.XXI°. missi sunt fratres in angliam eodem anno. anglis obiit berengaria regina danorum. mater erici. abel et cristoforj. et eodem anno obiit beatus dominicus.

1222. M°.CC°.XX°.II°. obiit johannes rex swec*ie*.

1223. M°.CC°.XX°.III°. capitur rex. w. et filius eius dolo.

1224. M°.CC°.XX°.IIII°.

1225. M°.CC°.XX°.V°. soluitur rex w.

1226. M°.CC°.XX°.VI°. obiit beatus franciscus.

1227. M°.CC°.XX°.VII°. dani capti sunt apud bru*n*nulu*m* et rex valdemarus fugatus amisit vnum oculum.

1228. M°.CC°.XX°.VIII°. obierunt andreas et petrus archiepiscopi lundis.

1229. M°.CC°.XX°.IX°. bellum fuit in olost*rum*. Eclipsis solis. Ericus fugit in daciam. Jerusalem recuperatur a christianis. offo consecratus est in archiepiscopum lundensem.

1232. M°.CC°.XXX°.II°. coronatus est rex Ericus dacie et factus est frater eius dux iucis.

1233. M°.CC°.XXX°.III°. obiit beatus dominicus et translatus est. et eodem anno. obiit olauus basatømare.

1234. M°.CC°.XXX°.IIII°. combustum est warnem. obiit w. Episcopus slæsuicencis.

1235. M°.CC°.XXX°.V°.

1236. M°.CC°.XXX°.VI°. consecratus est dominus jarlerus in archiepiscopum vpsalensem et combusta est østra aros prima vice.

1237. M°.CC°.XXX°.VII°. obiit benedictus Episcopus lincop*ensis*. magister iordanus in marj gerosolimitano submergitur. jnterfeccio nordmannorum in skanør venit. et conuentus sictuniam et skæning*iam*.

1238. M°.CC°.XXX°.VIII°. translatus est beatus vilelminus. obiit rano frater primus prouincialis. dacie. Electus magister ordinis. reymundus qui compilauit decretales nouas. sub papa gregorio ad summam casuum. et translatus est beatus franciscus.

1239. M°.CC°.XXX°.IX°. venit conuentus skaris. et in slæsuik. Ericus rex dacie duxit filiam ducis saxonie.

1241. M°.CC°.XL°.I°. factus est frater johannes theotonicus magister ordinis. obiit w. rex dacii.

1242. M°.CC°.XL°.II°. passi sunt apud awiniam pro fide catholica. fratres predicatores et minores in nocte assensionis.

1243. M°.CC°.XL°.III°. venit conuentus lodhosiam et kalmarniam.

1244. M°.CC°.XL°.IIII°. nupcie facte sunt regis Ericj. et laurencius ostgotorum legifer rapuit sororem regine swec*ie*. et venit conuentus arosiam.

1247. M°.CC°.XL°.VII°. obiit Suno folkonis. et eodem anno communitas rusticorum vplandie sparsætr*um* amisit victoriam libertatis sue et imposite sunt eis spannale et skypuiste et honera plura.

1248. M°.CC°.XL°.VIII°. obiit thomas. Episcopus finlandensis. decollatus est hongerus. obiit. dux vlpho. conuentus venit raualiam.

1249. M°.CC°.XL°.IX°. venit conuentus finlandiam.

1250. M°.CC°.L°. obiit rex Ericus tercius swec*ie*. et Electus in regem w. eodem anno occisus est rex dacie. in vigilia beati laurencii.

1251. M°.CC°.L°.I°. valdemarus consecratus est in regem lincopie decollatj sunt philippus. et kanutus. filij domine k. filie regis Erici secundi.

1252. M°.CC°.L°.II°. beatus petrus martyrizatus est apud mediolanum de ordine fratrum predicatorum obiit k. regina suecie. obiit frater johannes Episcopus. et magister ordinis abel rex dacie interfectus est christoforus rex factus.

1253. M°.CC°.L°.III°. beatus petrus canonizatus est. consilium regum in gulberg habitum.

1254. M°.CC°.L°.IIII°. obiit domina jngiburgis ducissa suecie. et natus est benedictus secundus Episcopus lincopensis dux finlandie.

1255. M°.CC°.L°.V°. obiit valerius Episcopus. et sepultus. apud fratres sictunie. Electus frater laurencius in archiepiscopum eodem anno combusta est sictunia.

1256. M°.CC°.L°.VI°. consecratus est laurencius frater in archiepiscopum. obiit prior lambertus.

1259. M°.CC°.L°.IX°. obiit laurencius Episcopus lincopensis.

1260. M°.CC°.LX°. nupcie regis w et regine sophie. et capitulum prouinciale sictunie primo.

1261. M°.CC°.LX°.I°. defunctus est domicellus primogenitus. Ericus filius. w. et regine sophie. sepultus apud fratres sictunie. obiit prior prouincialis frater absalon. jnstitutus frater agus.

1262. M°.CC°.LX°.II°. regina rykita nupta est in slauiam obiit domina ragnildis vxor domini magni legiferi. osgotorum. et hugo cardinalis.

1264. M°.CC°.LX°.IIII°. Electus est in magistrum frater johannes lumbardus.

1266. M°.CC°.LX°.VI°. obiit birgerus dux swecie secundus. combusta est østra aros.

1267. M°.CC°.LX°.VII°. obiit frater laurencius archiepiscopus.

1268. M°.CC°.LX°.VIII°. venit conuentus stræng*enesiam*.

1270. M°.CC°.LXX°. Eclipsis solis contigit in dominica letare circa horam primam. obiit rex francie loduicus.

1274. M°.CC°.LXX°.IIII°. celebratum consilium. generale. lugduno. sub papa gregorio decimo. vbi ab eodem confirmatus. in Episcopum vpsalensem filius jo. angelj.

1275. M°.CC°.LXX°.V°. venit conuentus helsingiaborgh et holbæk. et combusta est wæxio a danis. celebratum capitulum scaris. prelium habitum est in howum obiit domi-

cellus Ericus dux dominus Magnus in regem electus est.

1276. M°.CC°.LXX°.VI°. dominus magnus consecratus in regem vp*salie*. Jncensa est ecclesia wexio per regem w. dacie.

1277. M°.CC°.LXX°.VII. intrauit rex Ericus dacie sweciam volens iuuare waldemarum. vesgociam intrans venit absauall. qui iacta suorum quadam distraccione apud eteghe. cum scandalo recessit. Eodem anno. reconciliatj domiminus magnus rex. et dominus waldemarus. quod w. haberet vesgociam et osgociam et dominus magnus rex haberet superiores partes et ipse rex diceretur et non w.

1278. M°.CC°.LXX°.VIII°. captus est gerardus. comes hulsacie per dominum johannem philippi et obcessum est castrum junacop*ie*. per eundem dominum johannem philippi.

1280. M°.CC°.LXXX°. obiit rex magnus norweg*ie*. Electus in regem filius suus Ericus. celebratum est capitulum asloe. in norwegia.

1281. M°.CC°.LXXX°.I°. obiit iacobus archiepiscopus vp*saliensis*. Celebratum capitulum wysby. obiit dominus vlpho karlsson. Eodem anno obiit dominus gotthormus legifer olandie.

1283. M°.CC°.LXXX°.III°. obiit hinricus Episcopus lincop*ensis*. vltra mare. Et guerra fuit inter noricos et libicenses. et ceteras marinas ciuitates. et electus in regem swec*ie* birgerus filius regis magni. et Ericus frater eius factus est dux. sed ambo essent paruulj.

1285. M°.CC°.LXXX°.V°. consilium regum in gunbærgshedh habitum vbi treuge facte sunt inter norricos et libicenses. et ceteros theothonicos vsque ad festum mikaelis. eodem anno dominus aluerus multas naues cepit. et multas villas dacie spoliauit. et electus est in Episcopum bouo canonicus post festum mikaelis bellum fuit inter regem francie et arrogonum et multi ibi corruerunt.

1286. M°.CC°.LXXX°.VI°. obiit bouo Episcopus lincop*ensis* Electus dominus benedictus frater regis sweorum in Epi-

scopum lincop*ensem*. et consecratus est stocbholmis. et celebrauit lincopie Eodem anno cassato domino johanne adulphi. est Electus in archiepiscopum dominus magnus canonicus vp*saliensis*. et consecratus lundis et sophia regina obiit. capitulum sictunie est habitum. et Electus frater olaus iu prouincialem. frater Johannes prior sictuniensis electus est in Episcopum aboensem et statutum est apud stocbolmis quod fratribus ignitum non portetur. secundum antiquam conswetudinem sweorum. jtem quod dicitur ormynd secundum leges osgotorum. heredes repetere possint infra trienniuṁ. Anno eodem dolose interfectus est Ericus rex dacie. filius christoforj. nam accidit ipsum regem venacionis causa. apud oppidum quoddam hospitarj. cumque in horreo quodam aperto hostio accubuisset et extincta candela. septem virj latenter super eum intrauerunt et ipsum ibi interfecerunt eodem anno. natus est benedictus legifer osgotorum Anno eodem dominus alf dominum Episcopum asloensem norwegie interfecit. propter quod insecutus a normannis. cum resistere non auderet dereliquid suos et cum paucis. in vesgociam fugit. et ibi genibus flexis veniam petens. gracie domini regis se commisit. Anno eodem mortuus est ascerus Episcopus vexionensis. Electus et consecratus est dominus bouo canonicus ibidem.

1288. Anno domini M°.CC°.LXXX°.VIII°. frater geronimus minister fratrum minorum generalis. Electus est in papam. et consecratus est in mense februario. et dictus est nicholaus qvartus. Anno eodem in mense marcio. rapuit dominus folko. filius domini algotj legiferi osgotorum — — — — — — — — — — — — — —

5.

Et bidrag til skov- og bygningshistorien i Danmark.

Ved Cand. mag. F. Dyrlund.

Obnne breffue som vdgiick till alle lennsmendenne offuer ald Nør Iuttlanndt om husse att bøgge, Datum Nyborgh S[i]mionis et Jude [28de Oktober] 1554.

Vij Christiann mett guds naade etc. Giøre alle witterligtt att effterthij wij ere kommenn vdj forfaringh att mangesteds vdj wortt lanndt Nørre Iuttlanndt, huor wore wnndersaatte bønnder paa lanndzbyernne vpsette nogenn husse thaa en partt vpsette veg*ge*ne vdj samme huss*e* mett boel fiele och en partt Iordgraffue stølpernne wnnder theris husse huiilckett er en wuariigh bøggeningh och schouffuenne till forderff Thaa paa thett att schouffuenne kunde bliiffue wed magtt, och wore wnndersaatte maatte vpsette theris husse thenno*m* och theris effterkom*m*er thes miere till gaffuenns, haffue wij mett wore Elsk*elige* menige Danmarckis Riigis raadt, beuiilgett och sambtøgtt att effter thenne dag schall Inngenn Riiginns Inndbøgger vdj wortt lannd Nørre Iuttland mue bruge fiele thymmer eller buelle wegge vdj theris husse men allenniste klijnne [kline] och lucke thennom mett liier och steenn och schall Inngenn stølper foodstøcker ell*e*r anndett thymmer Iordegraffuiis, men thett schall settis paa steenn att thett thes lennger kand haffue bestand. Fordriister segh nogenne till her emod at giøre effter som forschreffuitt staar Thaa schall th*e*nn th*er* mett haffue forbrott siitt faldzmaal. oc deelis liige som th*e*nn wore breffue, och bud icke agte wille.

(Tegnelse paa alle landene nr. IV, blad 468a).

Hermed maa jævnføres bestemmelserne i recessen 1557 § 6, der gik over i recessen 1558 § 64.

6.

Ole Worms Testament.

Meddeelt af Chr. Bruun.

Originalen i det st. kgl. Bibliothek, ny Samling, Folio, Nr. 743.

I Iesu naffn.

Effter som det siunis at gud i himmelen wil kalde mig til sit evige Rige, och giøre en ende paa dette elende, saa tacker Jeg den same evige gud, at hand saa vnderlig haffuer sparit och bevarit mig til denne dag, vndit mig sundhed och karskhed, begaffuit mig med visdom och forstand det kald at forrette och forestaa, som hand mig til kaldit haffuer, giffuit mig gode dydige hustruer, fromme børn, timelig welferdt, och wsigelige andre hans godheds gaffuer, som mig icke mueligt er at opregne. Den same gode, fromme och almegtige gud, befaler Jeg nu min kiereste hustru, børn, svagre, och alle gode venner, hand fremdeles were deris forsvar, och welsigne dennom evindelig.

Dernest tacker Jeg storligen min gode, fromme och dydige hustrue Magdalene Motsfeldt, som haffuer leffuit saa megit kierligen med mig och mine børn til denne dag, haffuer werit mit liffuis ophold, och med hinders kierlig omgengelse, forlengit mit liff och altid wilt mine børns beste, huorfor Jeg ochsaa beder mine børn och svagre, at de effter min død handler oprichtigen med hinder och wilde were hindes og hinders wmyndige børns forsvar, och befordrer i alle maader, huis Jeg hinder foræhrit haffuer och en del deraff er til sine och sine børns beste vdsat, ikke formindsker eller forkorter, mens mere forbeder, at de smae wmyndige stackarler kunde hederligen och wel i guds fryct opdragis, och i fremtiden komme til at tiene gud och meniskene.

Och efferdi mine store børn ere ved guds nade wel forsiunit, och Jeg dennom i mange mader haffuer begaffuit, bade med vdredning, kleder, bøgger och andit, offuer det dennom med rette tilkom och Jeg dennom vdloffuit haffde, huorimod de smaa intet bekommer, haffuer Jeg i Jesu naffn, af frie hue

och willie vdlagt och giffuit mine femb smaa wmyndige børn toe tusinde Richsdaler in specie, som staer aftald i 2 skrine och saa giffuer af min hand fra mig och de andre mine arffuinger, med sadan condition, at de skal skifftis lige iblant dennom, saa pigerne saa vel som drengene bekommer hver 400 Richsdaler in specie, som skal settis paa rente dennom til fremtarff. Effterdi deris wilkor effter min død wil bliffue ringer end de andris haffuer werit. Och at mine børn och arffuinger dennom dette icke vegrer, soe sant de wil svare mig for guds strenge domstoel i fremtiden. Icke tviflendis at de jo handler med dennom och min kiereste hustrue, som christelige og kiere børn bør at giøre mod deris goede moder och syskinde.

Min kunstkammer anlangendis, daa er det min wilie och begering, at den stedse bliffuer wschifft och hos min familiam, i det hus som min hustrue effter min død skal boe vdi. Och skal min eldste søn, M. Wilhm Worm, nar gud sender hannom hiem igien, haffue inspection der med, och der som hand ved døden affgaer, en anden af mine sønner, som kand were beqvem der til. Och skal den icke selgis eller afhendis, vndtagen mine børn dertil højligen trenger. Daa den først tilbiudis en af mine sønner, som haffuer lyst och forstand der til, for en lidelig priis. Dersom hand ikke kand eller wil den kiøbe, daa tilbiudis hans Majest., som wel, ved min gode patrons, w. b. her. Cantzlers Christian Thomæsons hielp det saa mager, at encken och de faderløse børn bekommer detz verd derfor. Der som hans Maj. den icke begerer, daa tilbiudis den Hertzogen af Holsten, som er en curieuse herre, och wel kiøber den for en billig priis, som hand haffuer giort ved Paludans och andre deris rariteter etc.

Hermed ombeder Jeg den høje och christne øfrighed, at den tilhielper, at denne min yderste willie maa effterkommis for Christi skyld.

Befalendis eder alle gud i wold. I Jesu Christi naffn. Amen.

Skreffuit med min egen hand i Kiøbenhaffn den 7. junii 1654.

D. Oluff Worm.

zuverlaßen, derohalben dan
...othurfft versehen und
...de, daß wegen
...einem

7.

Mærkelige Beretninger fra Rigsmarsken Anders Bille og Kommissærer Kai og Ditlev Alefelt om den danske Hærs Tilstand Juli 1657 ved Krigens Udbrud, samt Aarsagen hvorfor den flygtede uden at vove noget Slag.

Meddelt af Oberst O. Vaupell.

1.

Durchleuchtigster Großmechtigster konigh, Allergnedigster Herr.

Ew. konigl. Mt. werden sich auß meinen beeden vorigen Schreiben den zustandt dieser örther alleruntherthenigst haben referiren laßen, Jetzo berichte zu continuation deßen daß am verwichenen donnerstage ein zimblich scharffes rencontre zwischen unser und des Feindes Partey vorgegangen, in deme mein Bruder der Obrister Hinrich von Alefelt mit etwan 300 außcommendirten Pferden uff des Feindes partey getroffen und dieselbe biß zu deßen armee poussirt, wie solche Partey aber daruff entsetzet worden, haben die unserigen sich zwart reteriren, und den Obristenleutnambten Körber und Rittmeister Hinrich von Alefelt zu Öhe hinterlaßen müßen, es haben dieselbe aber dakegen 2 Rittmeister und mehr andere Officirer und Knechte wieder gefangen bekommen, also das der Feind woll mehr alß wir daran verlohren. Er hat sich daruff zwischen Altenah und Ottensen gesetzet, bekombt ammunition, Proviant und was sonst nötig aus Hamburg und hat einige Stücken so woll an dieser alß iener seiten gepflantzet, und ob zwart unser Admiral bishero des Feindes überfahrt ins Furstenthumb Bremen verhindert, so schreibet er dennoch heut an den Hern Reichsmarschallen, daß er endtlich des Feindes intention nicht wehren könne. Des Hern Reichßmarschallen und die vier Hollsteinsche Regimenter sind gistern durch Itzehoe und nach Rendesburg gegangen, ümb die lengstdesiderirte conjunction, mit Ew. Konigl. Mt. Leibregiment zubefordern, zumahl Sie ohne daß alhie in den Marschen nicht subsistiren können, und man besorget, der Feind mögte unß solche conjunction hernacher

och willie vdlagt och giff- ... es Hern Reichß-
toe tusinde Richsd ... oristen Brocktorffen
och saa giff ... auch 9 Compagnie zu
uingen ... zwart das Brocktorffi-
... eß Hern Reichß Marschal-
... en der Willster Marsch und
... ter- und den hiesigen adelichen
... n Dithmarschen nicht legen dürffen,
... ollen unß bemühen, das so weit bey
... mer müglich, der feindliche einbruch
... maßen Ew. konigl. Mt. dero Hern Reichs-
ma ... dem mehren Bericht sonder Zweiffell erstetet wirt. ... beginnen die in den Festungen liegende und nicht be... te Ober- und Unter Officirer sehr schwierig zuwerden, zumahlen Sie weder Gelt noch Proviant erlangt, den Knechten habe ich Bier und Brodt reichen laßen, geltmittell weiß ich aber bey dieser ietzigen und schwehren Einquartierungen der Marschen nicht zu erlangen, werde morgen frühe nach der Glückstadt reisen, und sehen, daß es nach mügligkeit remediret werde, wiewoll der Her Reichßmarschalck mich nicht gerne erlaßen wollen, und ich promittiren müßen, alsoforth wiederzukommen, unterdeßen muß ich nochmahlen allerunterthenigst pitten, daß wegen der Festungen schleunige mittell herbeygebracht und die kleine Compagnien auß den Festungen im Fellde geführet werden mugen, dan ich wegen der vielen officirer und der dazu erforderten großen Spesen, zu deren unterhaltung keine mittell mehr zu erlangen weiß, und ob ich woll an Hern Marseliß schreiben will den rest des veraccordirten Pulvers zuliefern, So will solcher rest doch wenig helffen, sondern weihl täglich ein großes daruff gehet und es alles auß der Glückstadt verschaffet werden muß, so ist zum allerhögsten nötig, das bey Zeiten ein meheres zur Handt gebracht, undt nitweniger der mangell der feisten wahren in den Festungen ersetzet werde. Der Her Reichßmarschalck ist zwart eiferig und embsig genug, Ew. königl. Mt. dienste mit getrewen schuldigsten fleiß fortzusetzen, und lest sich keine mühe, tags und nachts, verdrießen, Er hat aber an hohen Officiren und in Commandosachen gar keine hülffe, auch bey der Artillerie

niemand, daruff Er sich sonderlich zuverlaßen, derohalben dan unmüglich, daß er alles allein nach nothurfft versehen und verrichten kan. Ich vor meine persohn befinde, daß wegen meines herantretenden alters, und daß mir dinge, so meinem officio nicht beykommen, uffgebürdet werden wollen, auch fast alles, so dazu gehöret, ermanglet, Ew. königl. Mt. ich keine nutzliche dienste leisten kan, sondern mir es endtlich in der Lenge auszuhalten ohnerträglich fallen, und ich derowegen pitten werde, mich solcher bürde allergnadigst zuenthebben. Dieselbe zunebenst dero konigl. Gemahlinnen, Ihrer konigl. Hoheit den erwehlten Printzen, dero Hern Brudern und konigl. Princeßinnen, zu bestendiger gesundtheit, glücklicher regierung, und allem übrigen konigl. wollergehen, Gottl. Obacht, mich aber zu dero beharrenden konigl. Hulden und Gnaden befehlend. Geben zu Grevenkope den 25. Julij anno 1657.

Eurer könl. May.

Aller vndertenigster

vndt gehorsambster Diener

Kay v. Alefeldt.

Udskrift: Dem Durchlauchtigsten etc. Friedrichen den Dritten etc.

Paategning: Præsentatum Hafniæ d. 28. Julii, Anno 1657.

Original i d. kgl. Geh. Archiv, Danske Kong. Hist. Nr. 123.

2.

Durchleuchtigster Groeßmächtigster Könìgh, Allergnädigster Herr &c.

Ew. königl. Mayt. werden auß vnsern der General Commissarien vorhin abgelaßenen absonderlichen Allervnterthänigsten Schrifftlichen Relationen Sich haben Allergehorsahmbst berichten laßen, in waß Stande Ew. König. May. in dero Hertzogthumb Hollstein subsistirende Armada begriffen vnd waß von Zeiten zue Zeiten dabey vorgegangen.

Alß wir nun durch eingelangte vnterschiedene beglaubte Schreiben vnd außgeschickte auch wieder eingelangten Kundtschafften vnd Parteyen einhelligh benachrichtiget worden, daß der Feindt über Vermuhten alle seine in Pohlen vnd Preüßen gehabte Guarnisonen (außerhalb etzlichen gahr weenigen) auff-

gehoben, die daselbst eingehabte Vestungen quietiret, die Völcker an sein Corpus gezogen, auch auff seinen Marche durch Pommern seine Guarnisounen geschwächet, vnd mitt einem fast ansehentlichen Corpore daß nunmehr in 7000 Pferden, 3000 zu Fueß vnd 2000 Dragunern bestehet, in Ew. königl. May" Herschafft Pinnenbergh zue fernern ohnzweiffentlichen avancirungh in dero Furstenthumben Hollstein Schleßwiegh eingerucket, mitt Sich führend eine fast mächtige Artiglerey von ettwan 50 Gestucken, sampt beygehörigen geübten Artiglerey Völckern, auch mitt vielen erfahrenen Generalen, hohen vnd niedrigen Kriegs Officiern versehen, Dahingegen aber Ew. Königl. May" Cavallerie, wan dieselbe von allen Posten zusammen geführet, in ettwan Funffehalb Tausend Reüther bestehet, von den Fueßvölckern aber, wan zufoderst die im Herzoghthumb Brehmen eroberte Posten, hiesige Ew. königl. May" Vestungen, Gluckstadt, Krempe vnd Rendeßburgh, zunebenst dehnen in beyden Ew. königl. May" Furstenthümben Schleeßwiegh Hollstein erbawten Schantzen, der gebühr nach besetzet sein, fast weinig oder gahr keine Infanterey zum Feldtzeugh übrigh bleiben wurden, zuegeschweigen daß Ew. königl. May" artiglerey so weenig an der Zahll alß übrigen des Feindes Verfaßungen, bey weithem nicht zue vergleichen, So hatt vnsere Allervnterthänigste Schuldigkeit erfodert, vnß hierüber anheute beysammen zuthuen, die Vmbstände dieser Sachen vnd dehren Wichtigkeit mitt schuldigstem Fleiße zueerwegen, Da Wir dan befunden, daß so weenig für hiesigen Ew. königl. May" Marschländern, alß Ew. königl. May" Reütherey allhie länger zue subsistiren nicht gewehsen, in betracht hiedurch itzangeregte Marschen in kurtzer Zeitt an Korn vnd übrigen Früchten gänzlich consumiret, vnd die darein belegene Vestungen wegen mangell proviandts in nicht weenigen Gefahre gesturtzet werden durfften, Vnd so baldt der Feiendt den Marschen nähern, v. Ew. königl. May" Reütherey darein vorfinden, Sie in die Enge treiben, da dan auß mangell Lebenßmittell Selbige gantzlich ruiniret wurden, Ein solcheß aber zue nicht weenigen E. königl. May" hiesigen Fürstenthumben vnd Landen pericul, wegen deß Feyndes überwegenden Macht außschlagen mögte, dannenhero bey allso bewandten Sachen rathsahmb befunden, die Reütherey auß den

Marschen zue erlaßen, vnd damitt Sie Ew. königl. May^{tt} annahendes Leib Regimendt zue Pferde an Sich ziehen, vnd mitt demselben conjungiren möchten, nacher Rendesburgh marchiren zue laßen, vnd nachdeme waß ferner wegen conservation der Reütherey vorzunehmen, Sowohll auff der Wellen bey Itzehoe, alß zue Rendesburgh Kriegsrhaett gehalten, vnd auß bewegenden Vhrsachen gerathen befunden, die Reütherey von Rendesburgh nacher Friederichs Ode vmb derselben sicheren erhaltungh zue moviren, so sein dieselbe nunmehr von dannen auffgebrochen, vnd werden für bemelten Friederichs Ode fodersahmbst anlangen. Damitt aber dem annahenden Feindt so viell müeglich resistiret werden müge, So zweiffelt vnß nicht E. königl. May^{tt} nunmehr allergnedigsten Anstaldt ergehen laßen werden, damitt Ein ansehentlicher Succurß zu Pferde vnd Fueß sampt beygehörigen Artiglerey vnd behueffigen Krauth vnd Loth schleünigst zusammen gebracht vnd damitt den Feindt, Ehe Er Sich in diesen Ew. königl. May^{tt} Furstenthümben weither verstercket, vnter augen gegangen werden möge, Welches Ew. königl. May^{tt} Wir Allergehorsahmbst ohnverhalten sollen, Ew. königl. May^{tt} zuneben dero hertzhochgeliebten königl. Gemahlin, Ihre königl. Hoheit den erwehleten königl. Princen zuneben Dero Hern Brudern vnd königl. Princeßinnen zu fernerem bestendigem Wolleben, übrigen königl. Hochergehen v. weitherem ohnverenderten glucklichen hochgesegneten friedtfertigen Regierungh der mächtigen Beschirmungh deß Allerhöchsten, dero beharrlichen fernern königl. Hulden vnd Gnaden aber vnß allergehorsahmbsten Fleißes wohllempfhelend, verpleibende

Im Haubt Quartier
zue Grevenkoep
am 28ten Julii A° 1657.

Ew. königl. May^{tt}
Aller vnterthenigste Gehorsambste
vnd Pflichtschuldigste Diener

Andreas Bille
m. propria.

Kay v. Alefelt
m. p.

Ditleff von Alfelt
m. p.

Udskrift: Dem Durchleuchtigsten Groessmächtigsten Fürsten vnd Herrn Hern Friederichen dem Dritten &c. Copenhagen

Paategning: præs. den 5 Aug. 1657.

Originalen i d. kgl. Geh. Arkiv., Danske Kong. Hist. Nr. 123.

8.

En Overtrædelse af Rang- og Klædedragts-Forordningen i Aaret 1716.

Meddelt af Chr. Bruun.

Dette kongelige Reskript til Politi- og Commercecollegiet er taget af Sjællandske Tegnelser i Geheimearchivet.

V. G. T. Saasom Vi af en Eders til Os indkommen allerunderdanigst Memorial haver fornummen, at Voris Justitz Raad og Politimester Os Elskelig Johan Bertram Ernst haver for Eder indstevnt en Sag imod Berg- Assessor Weichardt, som skal have ladet sin Vogn forgylde paa kanterne, saa og for og bag, samt ladet sette fire Chiffres med en Krone over hver, snarlig, som Greverne pleier at føre, paa begge dørene og for og bag paa fadingen, dernest givet sin Kudsk og tiener Sølf-galoner paa deres liverie, for hvilke forseelser Politiemesteren paastaaer, at, saasom forordningen af 13 Martii Anno 1683 om Klædedragten dens 24 Artic. dicterer 1000 rd. straf for hver af disse Poster, bemelte Berg. Assessor Weichardt da i det mindste burde mulcteres paa Et tusind Rigsdaler, og I allerunderdanigst befinder, at de Articler som Politiemesteren alleguerer af Klædedragts forordningen mesten grunder sig paa Rang Forordningen af 31 Decembr. Anno 1680, og at Vi udi Politie og Commerce Collegii instruxes 8de art. haver reserveret Os selv udi saadanne Sager at decidere, derfor allerunderdanigst indstillende, hvorledes og med hvor høy straf disse forseelser skal expieres, saa give vi Eder hermed allernaadigst tilkiende, at i hvorvel disse Bøder efter forbenevnte forordning tilsammen ere 3000 rd., saa ville Vi dog af Kongelig Naade, at straffen bemelte Berg. Assessor Weichardt indtil paa Sex hundrede Rixdaler maa modereres. Og er ellers hermed Voris allernaadigste villie og befaling, at J forderligst til Os indgiver en rigtig Specification over alle de Politie Bøder som ere faldne siden forordningens dato, og til hvad Brug de ere blevne anvendte. Derefter I Eder allerunderdanigst kand vide at rette. Befalende etc.

Hafn. d. 20 Julii 1716.

Alfabetisk Register.

Danske Samlinger

for

Historie, Topographi, Personal- og Literaturhistorie.

Udgivne af

Chr. Bruun,
Bibliothekar ved det store kongelige Bibliothek.

O. Nielsen,
Dr. phil., Archivar ved Kjøbenhavns Raadstue-Archiv.

og

S. B. Smith,
Assistent ved Universitetsbibliotheket, Archivar ved Consistoriums Archiv.

6
Sjette Bind.

Kjøbenhavn 1870—71.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

Indhold.

Smaastykker.

Rigsdags-Relation af den svenske Minister 1760 om Danmark.

Meddeelt efter Schack-Rathlous Papirer af A. Crone,
Sognepræst til Herrested.

Denne Relation, som findes iblandt Schack-Rathlous Papirer paa Ravnholt, er skreven paa Tydsk. Den er vistnok forfattet af den daværende svenske Gesandt i Kjøbenhavn, Kammerherre Carl Alexander, Friherre af Ungern Sternberg, forat fremlægges paa den svenske Rigsdag, der begyndte henimod Slutningen af 1760. Schack-Rathlou reiste ¹/₈ s. A. fra Kjøbenhavn til Stokholm som dansk Gesandt; og der findes i hans Samling mange saadanne Relationer om svenske Sager, iblandt hvilke dog den her meddeelte maaskee vil have meest Krav paa Interesse som et vigtigt Bidrag til at lære at kjende Danmarks ydre og indre Forhold paa en Tid, hvorom vi ellers kun have sparsomme Efterretninger.

Naar man vil dømme om Puissancer og independente Magter, saa er det nødvendigt at give nøie Agt paa Regentens eller Ministerii Tænkemaade, Tilbøieligheder og Planer.

Saadanne kan man med større Vished opdage af selve Udførelsen saavelsom af de Forholdsregler, der træffes ved forekommende Conjuncturer, end af formelle Declarationer, der saare ofte ikke have andet Øiemed end at skjule de virkelige og hemmelige Hensigter.

Naar man saaledes skal gjøre deslige Reflexioner over Danmarks Opførsel under de nuværende Conjuncturer i Europa, saa maa den ovennævnte Regel iagttages.

Anno 1756, da Søkrigen mellem England og Frankrig vel førtes af alle Kræfter, men Kongen af Preussen endnu ikke havde vendt sig mod Sachsen og Bøhmen, havde Danmark allerede besluttet at vedligeholde sin gode Forstaaelse og sit

Venskab med Frankrig, men tillige paa det Omhyggeligste at undgaae alle Demarcher, der kunde paadrage det Englands Had.

Frankrig betalte dengang, ifølge sit med Danmark sluttede Forbund, anseelige Subsidier, der kom dette Rige saare vel tilpas paa Grund af Pengemanglen, og som ikke stode til at erholde fra England uden virkelig Deeltagelse i Krigen. Til Vedligeholdelsen af Venskabet med Frankrig var der saaledes Intet mere magtpaaliggende end at vise en stor Beredvillighed for dette Rige og Koldsindighed mod England.

I saa Henseende tiltraadte Danmark Søudrustnings-Tractaten med Sverrig, der egentlig var rettet mod de Voldsgjerninger, England udøvede tilsøes.

England havde, allerede før Krigen med Frankrig heelt brød ud, tilladt sine Kapere at udøve de største Voldsgjerninger, ikke blot mod franske, men ogsaa mod neutrale Handelsskibe; thi de bleve paa ubillig Maade opbragte, lang Tid tilbageholdte og uden Grund dømte som gode Priser.

De til Standsning af slige Misbrug gjentagne Forestillinger besvaredes ikke; Rigets Ære tillod ikke at forbigaae saadanne Uretfærdigheder med Taushed; men det var paa den anden Side ligesaa farligt ene at drive dem tilbage med Magt.

Foreningen med Sverrig var derfor uundgaaelig nødvendig; disse to Rigers forenede Kræfter vilde ogsaa have været tilstrækkelige til at beskytte deres Handel og vække Englands Opmærksomhed; og hvis dette Rige ikke havde draget Danmarks alvorlige Forsæt, nemlig at opfylde den omtalte Søudrustnings-Tractat, i Tvivl, saa havde det udentvivl for længe siden maattet indskrænke sine Kaperes Voldsgjerninger.

Imidlertid ansaaes Kongen af Danmarks Beredvillighed til at tiltræde denne Søudrustnings-Tractat som et afgjort Beviis paa hans Tilbøielighed for Frankrig og hans Koldsindighed mod England. Denne Forening kunde umulig være England behagelig, idet dets gode Forstaaelse med Sverrig havde taget betydelig af under de daværende Conjuncturer. Det ved Foreningen tilsigtede Øiemed var desuden lige stik imod dets Hensigter; thi dette Rige søgte ved en uindskrænket Kaperfrihed at afspærre al Handel paa de franske Havne og især paa Colonierne i America, og at bibringe den engelske Nation

Mod og Lyst til Krigens Fortsættelse ved den anseelige Vinding, Kaperrederne trak deraf.

Efterat denne Søudrustnings-Tractat var sluttet, og medens den svenske Flaade ifølge samme Tractat for første Gang var forenet med den danske, brød Krigen i Tydskland ud, hvilken siden udbredte sig over næsten hele Europa. Kongen af Preussen indtog Sachsen, angreb den østrigske Armee ved Lowositz*), hvor der forefaldt et blodigt Slag, hvori begge Partier tilskreve sig Seieren.

Saasnart Kongen af Preussen havde indtaget Sachsen, lod det romersk-keiserlige Hof indstevne Høistsamme som Churfyrste af Brandenburg for Rigsdagen i Regensburg, fordi han uden Grund havde angrebet en anden Rigsfyrste med Vold og Krig.

Denne Sag foretöges strax paa Rigsdagen. Men det hører ikke herhid at fortælle alle derved forefaldne Omstændigheder; det er nok at anføre det, der egentlig angaaer det danske Hof, og hvoraf sammes Tænkemaade og Tilbøieligheder kunne opdages.

At dette Hof havde sat sig fast for ikke at tage nogen virkelig Deel i Krigen, fremlyser deels af dets Frygt for at lægge sin Mening for Dagen, deels af den møisommelige Ombyggelighed for at indrette sin Erklæring saaledes, at ingen af de krigførende Magter deraf kunde tage Anledning til Misfornøielse. Kongen af Preussens Adfærd mod Sachsen misbilligedes vel; men man paastod tillige, at det romersk-keiserlige Hofs Fremgangsmaade havde været altfor heftig, og at hverken Anstændigheden eller Rigslovene vare blevne tilbørlig iagttagne af samme.

Hele det tydske Rige var vel næsten allerede deelt; dog levede man i det Haab, at flere Rigsfyrster, der ligesaavel vare misfornøiede med det wienske som med det preussiske Hof, vilde udfinde en Mellemvei indbyrdes.

Det danske Ministerium, overbeviist om Muligheden heraf, viste sig ogsaa tilbøieligt til, ved en Forening med disse Fyrster, at danne et tredie Partie i det tydske Rige, ved hvis upartiske og forsigtige Optræden de Øvriges Iver kunde

*) 1/10 1756.

dæmpes. Men saasnart man sammenlignede de krigførende Magters og deres Allieredes Styrke med de Magters Styrke, der skulde formere et saadant tredie Parti, saa syntes allerede denne Plan ikke mere saa let at være mulig; den ansaaes ogsaa af Mange, og det ei uden Grund, som et Middel til at vinde Tid. Dog fulgte man samme en Tidlang; og derpaa grundede sig fornemmelig de fra det danske Hof til Sverrig udgaaede Forestillinger angaaende en eensformig Erklæring paa Rigsdagen i Regensburg, hvorved Sverrig og Danmark, uden at tage Deel i de krigførende Magters Stridigheder, skulde give deres Misbilligelse af Kongen af Preussens Adfærd tilkjende, ved at de raadede de tydske Rigsfyrster til at lade udgaae litteras dehortatorias til høistbemeldte Konge.

Hvorlidt dette Skridt havde at betyde, er ufornødent at bemærke: Danmark har derved paadraget sig almindelig Mistillid, og Følgen har været, at dette Rige hidtil ikke har kunnet gjøre noget, end ikke det uskyldigste Skridt, uden at de krigførende Magter strax have troet, at det gjordes i Forening med deres Fjender og til disses Nytte.

Desuagtet er det danske Hof blevet ved med denne Tænkemaade, i Overeensstemmelse med hvilken det ogsaa har indgivet sin Erklæring paa Rigsdagen i Regensburg; og alle af Wienerhoffet gjorte Forestillinger, ihvor eftertrykkelige de end have været, have aldrig kunnet bevæge det til at erlægge det sædvanlige Rigs-Contingent, efterat Krigen mod Kongen af Preussen er bleven anseet for en Rigskrig.

Ihvorvel nu begge disse samtidig vedvarende Krige, saavel med Hensyn til deres Udspring som til deres Førelse, have været høist forskjellige fra hinanden, saa bleve de dog sidenefter blandede sammen med hinanden, idet paa den ene Side Preussen forenede sig med England og de Rigsfyrster, der tage Subsidier af dette Rige, medens paa den anden Side det romersk-keiserlige Hof forbandt sig med det franske Hof, hvilken Forbindelse siden er bleven betydelig styrket ved Sverrigs og Ruslands Tiltrædelse.

Krigen fortsattes altsaa med større Heftighed end nogensinde tilforn, og Fjendtligheder udøvedes saavel tillands som tilsøes. De øvrige Magter søgte kun at skade deres Fjender; men England skaanede end ikke de neutrale Magter, men blev

ved at opbringe deres Handelsskibe, naar de enten førte franske Varer eller handlede paa franske Havne. Den svenske saavelsom den danske Handel led derved en uerstattelig Skade. Derfor var der Intet mere magtpaaliggende end at sætte den ovenmeldte Søudrustnings-Tractat mellem Sverrig og Danmark i Værk.

I saa Henseende gjordes der oftere det danske Hof Forestillinger af Sverrig forat vise det, hvor nødvendigt det vilde være at bruge Repressalier som det eneste Middel, hvorved England kunde bevæges til en billigere Adfærd. Men dette Hof søgte altid ved forskjellige Indvendinger at forhindre Opfyldelsen af denne Deel af Søudrustnings-Tractaten.

Iførstningen, og strax efterat denne Tractat var bleven communiceret det franske og storbritanniske Hof, foregav man, at, uagtet ingen Forandring hidtil var bleven sporet i de engelske Kaperes voldsomme Adfærd, saa maatte man dog skriftlig fornye de forhen gjorte Forestillinger til det engelske Hof; og fra den Dag af, da disse bleve overrakte Ministeriet, kunde man regne de i 3 § af Søudrustnings-Tractaten omtalte fire Maaneder, og saa bruge Repressalier, saafremt ingen Erstatning inden den Tid var at erholde.

Dette Forslag blev fra svensk Side billiget, og den danske Geheimeraad Baron von Bernstorff paatog sig at gjøre Udkast til disse skriftlige Forestillinger; men fordi Hs. Kgl. Maj. agtede det fornødent at føie et eftertrykkeligt og for Sverrig behageligt Tillæg til det første Udkast, og Forestillingerne fra dansk Side aldrig kunde blive lemfældige, milde og behagelige nok, saa gik Tiden hen med flere Underhandlinger, før den Memorial, der skulde indgives til det engelske Hof, blev billiget og antaget paa begge Sider.

Efterat denne endelig var bleven færdig, kom det danske Hof frem med en ny Omstændighed, nemlig at der maatte udgaae ligelydende Forestillinger til det franske Hof.

Det var vel saa, at nogle danske Skibe vare blevne opbragte af de franske Kapere; men iøvrigt var Frankrigs og Englands Adfærd høist forskjellig fra hinanden. Thi naar de franske Kapere paa ubillig Maade opbragte nogle neutrale Skibe, saa bleve disse Skibe tilbagegivne med Skadeserstatning og Kaperne idømte tilbørlig Straf; derimod billigede de engelske

Domstole de af deres Kapere udøvede Voldsgjerninger; og naar Skibene endelig løslodes, saa overstege Retsomkostningerne til Godsets og Ladningens Værdi.

Desuagtet vilde det danske Hof ikke afstaae fra den Beslutning, det havde fattet, før den franske Stats-Secretair Hr. Moras havde erklæret den i Paris residerende svenske Minister plenipotentiair Baron Scheffer saavelsom den danske Env. extr. Grev Wedel Frijs, at han i Kongens Navn paany havde ladet udgaae en Befaling, ifølge hvilken alle de Sager, der angik de svenske og danske Skibe, snarest muligt skulde afgjøres, og at han tillige havde ladet samtlige Befalingsmænd over de franske Havne tilkjendegive, at de paa det Strengeste skulde forbyde de franske Kapere at opbringe svenske Skibe, om de endog skulde være ladede med Varer for engelsk Regning; blot at slige Varer ikke kunde regnes iblandt dem, man ansaae for Contrebande.

Fordi denne Erklæring skete mundtlig, saa opstod endnu det Spørgsmaal, paa hvad Maade man skulde forvisse sig om dens Kraft og Virkning. Stats-Secretair Moras har derfor i sit paa Hr. Baron Scheffers og Grev Wedel Frijs's Breve givne Svar gjentaget samme Erklæring og derved betaget det danske Hof al Tvivl; hvorpaa de behørige Memorialier ere blevne indgivne til det engelske Ministerium, og denne Sag er bleven henstillet indtil videre.

Efterat Sverrig havde besluttet at opfylde de det som Garant for den vestphalske Fred paaliggende Forpligtelser og at sende en Deel af sine Tropper over til Tydskland, udbredte sig det Rygte, at England havde isinde at sende en Flaade ind i Østersøen forat forhindre Iværksættelsen af denne Beslutning. Disse Tidender synes saameget mere at have været grundede, som de stadfæstedes af den i London residerende russisk-keiserlige Env. extr. Knees Galizin saavelsom af den danske Env. extr. Ranzau.

Den i Kjøbenhavn residerende svenske Env. extr. Baron Ungern fik derpaa Befaling ved forskjellige Forestillinger at begjere af det danske Hof, at de krigførende Magters Krigsflaader maatte blive udelukkede fra Østersøen ved de forenede svenske og danske Escadrer. Denne Begjering var ligesaavel

overeensstemmende med Søudrustnings-Tractaten, som virkelig grundet paa Slutningen af 3 § i samme Tractat; thi deri fastsættes der udtrykkelig: at ingen Repressalier kunne finde Sted i Østersøen, fordi dette Hav altid maa forblive frit og sikkert for Krigen og dens Følger. Disse Ord, ihvor tydelige de end ere, forklaredes af det danske Ministerium paa en anden Maade; man paastod nemlig, at de ikke kunde udstrækkes videre end til at forbyde Iværksættelsen af alleslags Repressalier i Østersøen; men at deraf slet ikke fulgte, at man skulde forhindre andre Magter i at skikke deres Krigsflaader ind i Østersøen.

Den ovennævnte Forestilling havde ingen anden Virkning, end at det danske Hof gjorde sig Umage for ved tjenlige Forestillinger hos det engelske Hof at forebygge, at ingen Krigsflaade afsendtes til Østersøen, og at Foreningen af den svenske og danske Escadre udsattes saalænge, indtil man kunde være forvisset om, at ingen engelsk Flaade vilde komme ind i Østersøen.

Den svenske Escadre, der endnu under Hr. Vice-Admiral Lagerbielkes Befaling laa paa Rheden ved Helsingør, seilede derpaa tilbage forat dække de svenske Troppers Transport til Pommern. Strax efter denne Expedition kom Vice-Admiralen tilbage med Escadren; men det danske Hof syntes at skye al Forening med denne Escadre; man foregav, at det var uvist, hvor den danske Escadre var at træffe; og Vice-Admiral Lagerbielke har maattet lede længe, før han atter har fundet den.

Fordi denne Forening skete i den sildigste Tid paa Aaret, saa varede den eiheller længe; men begge Escadrer seilede til deres respective Stationer.

Fuldbyrdelsen af den titomtalte Søudrustnings-Tractat har siden den Tid hørt op; og man kan af det danske Hofs hele Adfærd let skjønne, at det aldrig har været dets Hensigt at opfylde denne Tractat, men kun at give det franske Hof en Prøve paa sin Koldsindighed mod England.

Den første Campagnes Begyndelse var lykkelig og ærefuld for Frankrig. De franske Vaaben førtes under Hr. Feltmarskalk d'Estrées frem lige til Elben: Fjenden blev bragt saaledes i Knibe, at han, efterat Feltmarskalk Richelieu havde faaet

Commandoen, forlangte at accordere; hvorpaa den bekjendte Clostersevenske Convention sluttedes.*)

Følgerne af denne Convention have været den almindelige Sag og samtlige Medforbundnes Bedste altfor skadelige til, at de ikke mere skulde være i frisk Minde; hvorfor det ogsaa er unfornødent at fortælle dem her.

Ved denne Convention var Hs. Kgl. Maj. af Danmark saavel Mediateur**) som Garante; men om samme Conventions Utydelighed nedleder sit Udspring fra den ved Affattelsen anvendte Umage, og om de paatagne Forpligtelser ikke ere blevne fuldbyrdede, fordi Garanten har været overbeviist om, at Omstændighederne krævede det, det vil Fremtiden bedst opklare.

Saameget er vist, at Danmark derved har paadraget sig det franske og wienske Hofs Mistillid. Den Undskyldning, at den paatagne Garanti ikke kunde finde Sted, saalænge den ikke paa eengang begjeredes fra begge Sider, nemlig baade af Frankrig og England, kunde ikke ansees for en gyldig Grund, men kun for en Udflugt af Mediateuren: den tjente snarere til Beviis for, at det aldrig havde været det danske Hofs Forsæt at opfylde en Garants Skyldighed; især deleshed da man ikke kunde forestille sig, at det Partie, der havde brudt Conventionen, skulde begjere Garantens Bistand mod sig og til Fordeel for sine Fjender. Conventionens Utydelighed skal have bestaaet i en med Flid deri aabnet Anledning til at bryde den.

De vaklende Skridt, Danmark ved denne Leilighed gjorde, dets Bestræbelser for at redde den hannoveranske Skat, idet den blev ført fra Stade til Glückstadt og forvaret der, og dets bestandige Underhandlinger med de mod Frankrig forenede Magter, vare Omstændigheder, der antages for overbevisende Prøver paa dets Hengivenhed for og nøie Forbindelse med England; og dette syntes at være saameget mere uvenskabeligt, som dette Hof trak betydelige Subsidier fra Frankrig; hvorfor ogsaa saadan en Adfærd foreholdtes det ved eftertrykkelige Forestillinger fra Frankrig.

Det franske Hof viste deri, hvor urimeligt det vilde være

---

*) 8/9 1757.

**) ved den danske Statholder i Oldenburg, Grev Lynar.

at betale den saa betydelige Pengesummer, der gik dets Fjender tilhaande. Eftertrykkelige Forholdsregler til dette Hofs Tilfredsstillelse vare altsaa uundgaaelig nødvendige. De daarlige Følger, de allerede givne Forsikkringer havde havt, gjorde de helligste Venskabsforsikkringer kraftesløse. Man anstillede Underhandlinger angaaende et nyt Forbund mellem Frankrig og Danmark, hvilke varede til 4. Mai 1758, da dette Forbund kom istand og underskreves.

Det indeholdt fornemmelig, at Danmark skulde samle en Armee paa 24,000 Mand i Holsteen; at Frankrig skulde forstrække det med de dertil medgaaende Omkostninger; og at det danske Hof skulde forbyde al Udførsel af Heste til Frankrigs Fjender. Derimod lovede Frankrig ved sine bona officia at bevæge det russisk-keiserlige Hof og især Storfyrsten*) til at overtage Garantien for Hertugdømmet Slesvig og indvilge i Byttet af det fyrstelige Holsteen mod Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst.

Den danske Armee samledes strax under Markgreven af Brandenburg-Culmbachs Befaling; og den har i største Stilhed opført sig ganske fredelig med Sagtmodighed og Uskyldighed.

Men fordi man med Grund kunde formode, at det danske Hof vilde være utilbøieligt til virkelig Deeltagelse i Krigen mod Kongen af Preussen, saa anstilledes der oftere Underhandlinger. Kongen af Preussens Adfærd mod Hertugdømmet Mecklenburg gav hertil den største Anledning; thi de udsendte preussiske Tropper havde der udskrevet baade Mandskab og Pengesummer og inddrevet dem ved militair Execution.

Det danske Hof havde flere Gange udtalt sin Beredvillighed for Frankrig og dets Medforbundne, sin Misfornøielse over Kongen af Preussens Adfærd og sin Længsel efter at vise Oprigtigheden af en saadan Tænkemaade ved virkelige Operationer.

Hertugdømmet Mecklenburgs Undsætning blev af det wienske og franske Hof udseet som en beqvem Leilighed dertil. I denne Hensigt udfærdigede Keiseren et Protectorium for Mecklenburg og overdrog Hs. danske Majestæt som Hertug af Holsteen-Glückstadt sammes Iværksættelse. Underhandlinger desangaaende anstilledes strax: Hertugen af Mecklenburg sendte

*) Karl Peter Ulrik.

Baron Lützau, hvem han havde betroet denne Negociation, som Minister til Kjøbenhavn. Man lovede sig iførstningen et heldigt Udfald: Underhandlingerne mellem den danske Geheimeraad Baron Bernstorff og Hr. Baron Lützau vare ligesaa eftertrykkelige som hemmelige; sidstnævnte Baron Lützau turde kun indfinde sig hos Hr. Baron von Bernstorff, naar det var mørkt; han kjørte d forklædt i en Leievogn, der lodes tilbage i en Gade langtfra Bernstorffs Huus; derfra maatte Baron Lützau gaae tilfods og med ligedan Hemmelighed føres ind i Hr. Geheimeraadens egne Værelser. I disse hemmelige Raadslagninger sluttedes der en Convention, ifølge hvilken Hs. Maj. af Danmark lovede at paatage sig Hertugdømmet Mecklenburgs Forsvar; hvorfor ogsaa en Deel af hans i Holsteen forsamlede Tropper skulde rykke ind i Mecklenburg og indqvarteres der.

Denne Convention var sin Opfyldelse saa nær, at Over-Krigs-Secretairen Grev Ahlefeldt fik Befaling til med Hr. Baron Lützau at udvælge de beqvemmeste Stæder og Landsbyer til den danske Armees Indqvartering. Tractaterne bleve reen skrevne, og der manglede blot Underskriften, som aldrig kom istand.

Efterat den russiske Armee havde trukket sig tilbage*) indsaae det danske Hof meget godt, at det udsatte sig for en altfor stor Fare, saafremt det vilde beskytte Hertugdømmet Mecklenburg og derved bryde Neutraliteten. Alle herom med Hr. Baron Lützau anstillede Underhandlinger afbrødes derfor paa eengang.

Desuagtet lagdes denne Plan dog ikke ganske og aldeles tilside. Det danske Ministerium gav at forstaae, at Byttet af det fyrstelige Holsteen mod Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst vilde være et Middel, hvorved Danmark kunde bevæges til virkelig Deeltagelse i Krigen mod Kongen af Preussen.

Denne Sag foredroges for det romersk- og russisk-keiserlige Hof og dreves med al Omhyggelighed; men Storfyrstens bestandige Utilbøielighed til at indvilge deri har været en næsten uoverstigelig Hindring.

Forat bortrydde denne, foreslog man, at det af den franske

---

*) efter Slaget ved Zorndorf 25/8 1758.

Armee erobrede Fyrstendømme Ost-Friesland skulde aftrædes til Storfyrsten; og saaledes haabede man, at denne Herre ved denne anseelige Fordeel kunde bevæges til det holsteenske Bytte.

Der var ved denne Leilighed paa Tapetet, at en Deel af den danske Armee skulde indtage Hertugdømmet Mecklenburg, men den anden Deel forstærke den svenske Armee i Pommern.

I denne Hensigt forevistes de danske Tropper for Marquis Coulincourt med saa stor Omhyggelighed, og da denne havde roest bemeldte Troppers Hurtighed og Skjønhed, behagede det Hs. danske Majestæt at yttre sig paa følgende Maade: »Elles sont toutes au service de mon Frère le Roi vôtre Maître«; men denne Plan blev aldeles tilintetgjort ved det ulykkelige Slag ved Minden*).

Det engelske Ministerium har ved sin store Influence i den nuværende Krig og ved sin anseelige Sømagt altid søgt at forene Landkrigen med Søkrigen og understøtte den første med den sidste.

I denne Hensigt har England oftere sat sig for at skikke en Krigsflaade ind i Østersøen for saameget som muligt at understøtte Kongen af Preussen. En saadan Plan har flere Gange været sin Udførelse nær.

Man havde allerede Anno 1757 hos det danske Hof sporet en ringe Tilbøielighed til eller snarere en virkelig Afsky for alle Forholdsregler, hvorved den engelske Krigsflaade kunde holdes borte fra Østersøen. Sverrig kom derfor d. 26. Apr. 1758 overeens med Rusland om en Declaration, ifølge hvilken disse høie Magter forbandt sig til at forbyde den engelske Escadre Indløbet i Østersøen ved deres forenede Sømagt.

Den i Kjøbenhavn residerende svenske Envoié extr. Baron Ungern saavelsom den russisk-keiserlige Env. extr. Baron Korf erholdt Befaling til at meddele det danske Hof denne Declaration, hvilket vel blev tilbørlig iværksat, men ikke blev optaget saa venligt af det danske Ministerium.

Den svenske Envoié havde allerede faaet Ordres til at underrette det danske Ministerium om Sverrigs Intention saavelsom om den af Rusland foreslaaede Declaration og at føie

*) 1/8 1759.

til, at Sverrig havde isinde at bruge de til Foreningen m den danske Escadre bestemte Skibe til denne Declaratio Iværksættelse, især da den overhængende Fare ikke taa nogen Opsættelse, og Tiden ikke tillod at udruste andre Skib

Uagtet nu det danske Hof ikke vægrede sig ved, at ovenmeldte svenske Skibe maatte bruges i dette Øiemed, s kunde man dog af hele dets Adfærd slutte, at det ikke v veltilmode ved den nære Forbindelse mellem Sverrig og Ru land.

Dette viste sig især paa den Tid, da den svenske og ru siske Flaade laa for Dragør. Man søgte ved alle mulige For stillinger at bevæge de commanderende Admiraler til at fjer sig længere bort; man foregav, at Neutralitets-Friheden, der ik kan udstrække sig længere end en Miil fra Kysterne, maatte væ langt anseeligere; at det mellem Sverrig og Rusland sluttede S forbund kunde bevæge det engelske Hof til at sende en Flaa til Østersøen, og at Danmark saaledes ikke kunde negte samm Flaade den Liggeplads, den svenske og russiske forud hav indtaget; med Mere, hvilket ikke vilde være af nogen Betyde hed, hvis det ikke havde lagt det danske Hofs Misundelse Dagen.

Efterat Aarstiden var saavidt fremrykket, at ingen engel Krigsflaade var at vente i Østersøen, saa skiltes den svens og russiske Escadre fra hinanden.

Sverrig lod derpaa det danske Hof spørge, hvorvidt Forening af den svenske og danske Escadre vilde være fo nøden til Iværksættelsen af Søudrustnings-Tractaten af 17 Den danske Escadre, der om Sommeren var bleven brugt til danske og norske Troppers Transport til Holsteen, var ik endnu aftaklet. Det danske Ministerium, der søgte at undgaa Foreningen med den svenske Flaade, lod, som om det in stændig ønskede samme; men, fordi Sverrig viste sig tilbøi ligere dertil, end man iførstningen havde troet, saa anført de Vanskeligheder, der vare forbundne med den sildige T paa Aaret; man gav ogsaa til Paaskud, at Foreningen af Esca rerne, som kun kunde vare nogle Dage, ikke vilde kunne ti veiebringe nogen synderlig Nytte. Endelig kom man paa begg Sider overeens om at opsætte den i Tractaten fastsatte Fo ening.

Den Iver, hvormed det storbritanniske Hof saavelsom selve Nationen søgte at understøtte Kongen af Preussen, vedligeholdt altid den grundede Frygt, at England vilde sende en Krigsflaade ind i Østersøen, ved hvilken de Magter, der fra den anden Side angrebe høistbemeldte Konge, kunde blive forstyrrede eller forhindrede i deres Forehavende.

Forat forebygge disse Vanskeligheder, forvandledes ovenmeldte Declaration til et virkeligt Søudrustnings-Forbund mellem Sverrig og Rusland, og der blev tilbudt det franske saavelsom det danske Hof at tiltræde dette Forbund.

Dette skete ved de i Kjøbenhavn residerende svenske og russiske Ministre, der tillige meddeelte selve Tractaten kort før Hs. danske Maj's. Afreise til Holsteen Anno 1759.

Det derpaa afgivne Svar indeholdt, at Hs. danske Maj. ikke kunde yttre sig derom, før han havde indhentet det franske Hofs Tanker. Danmark fik herved Anledning til nye Underhandlinger med det franske Hof og haabede ved denne Leilighed at bevæge Sverrig og Rusland til atter at tiltræde den mellem Frankrig og Danmark sluttede Tractat af 4. Mai 1756.

Denne Forhandling er fornemmelig bleven dreven med mangeslags Afvexling af den i Petersburg residerende franske Ambassadeur, Marquis d'Hopital. Endelig er den kommen istand i Foraaret 1759. Imidlertid har Sverrig intet Svar faaet, er heller aldrig blevet underrettet, om Danmark var tilsinds at tiltræde ovenmeldte Søudrustnings-Tractat, eller hvordan de i Petersburg derom anstillede Underhandlinger ere faldne ud.

Desuagtet har Hs. Kgl. Maj. af Sverrig ladet samme Tractats Ratification udfærdige og har ladet samme anmelde for det danske Hof og Ministerium ved sin i Kjøbenhavn residerende Minister.

Dette blev meget venligt optaget: man ansaae det for et udmærket Beviis paa oprigtigt Venskab for Danmark og forsikkrede, at Hs. Kgl. danske Maj. ikke ønskede Noget saameget som ligeledes uden Opsættelse at kunne afgive sin Ratification; at der med Hensyn til Sverrig ikke kunde forekomme nogen Betænkelighed derved, fordi Hs. Maj. nærede største Længsel efter at befæste Venskabet og Tilliden mellem begge de nordiske Kroner ved uopløselige Baand; men at der med Hensyn til Rusland gaves store Vanskeligheder, der maatte ryddes af-

veien, før Hs. Maj. kunde udvexle Ratificationen. Høistsam beklagede, at han i dette Stykke ikke kunde gjengjelde Sverrigs Beredvillighed med lige Føielighed og derved betage Hs Kgl. svenske Majestæt al Anledning til Modvillie; men han bede Alt af det mellem dem herskende ømme Venskab og hold sig forvisset om, at høistbemeldte Hs. Maj. vilde undskylde saadan, paa saa vigtige Omstændigheder grundet, Adfærd.

Af saadan Beskaffenhed var denne Forhandling, hvis san Aarsager tydeligere ville fremlyse af det Følgende.

Paa denne Maade har Danmark opført sig under denne Krig; hvorved dette Rige har søgt at vedligeholde Venskab me alle de i Krigen indviklede Magter og at undgaae al Deeltagel i samme Krig.

De Grunde, hvorfra denne Adfærd nedleder sin Oprindels synes at være følgende:

1) Den i Danmark herskende Pengemangel.

2) Lyst til og Længsel efter at blive Mediateur.

3) Kongens Tilbøielighed til Fred.

4) Ministeriets frygtsomme Tænkemaade med Hensyn til si egen Sikkerhed.

5) Den danske Armees Tilstand ved Krigens Begyndelse, d samme ikke var beredt til virkelige Operationer.

6) Frygt for, at de med saamange Bekostninger indrette Fabriquer skulde blive forstyrrede ved Krigsurolighederne.

Disse Omstændigheder have en saastor Influence pa Danmarks Adfærd, at de billigviis fortjene nøiere at undersøges saameget mere, som man ikke kan forstaae det danske Ho Hensigter og Muligheden af deres Iværksættelse, før man h gjort sig et rigtigt Begreb om disse Stykker.

Hvad altsaa angaaer Nr. 1, dette Riges nuværende Til stand med Hensyn til Indkomsterne, saa kan det ikke and end synes underligt, at disse ikke skulde strække til til det Behov. Thi Danmark har i mange Aar nydt Fred og har føl gelig været fritaget for overordentlige Udgifter.

Ifølge den Orden og Indretning, der af Høisal. Kong Fri derich 4de blev gjort i Kammerværket, saavelsom ved de al mindelige Skatter og Paalæg, maae Rigets Indkomster betydeli overstige dets Udgifter.

Hele det danske Kammerværk er, kort at berette, indrett

ter Provindserne, og disse ere igjen fordeelte i tre Hovedaf-delinger eller saakaldte Cantones, nemlig 1) Danmark, 2) Norge, 3) de tydske Provindser. De forskjellige Betalingsmaader og den ulige Beskaffenhed af Paalægene paa Landet og paa Byerne foraarsage atter en ny Deling mellem Indkomsterne fra Landet og fra Byerne, hvilke anføres i Rentekamret i separate Rubriquer. Dette iagttages ogsaa ved de Revenuer, der flyde ind i Kongens particulaire Casse, hvilken Casse kun disponeres af Kongen og slet intet Fælledsskab har med Rentekamret.

Indkomsterne fra Landet inddrages enten fra Kongens egne Godser eller ved Paalæg. Hine erlægge ikke blot de almindelige Paalæg, men ogsaa den saakaldte Landgilde eller Afgifter, der tilhøre Kongen som Proprietaire. Disse ere indrettede efter det saakaldte Hartkorn, hvorpaa den danske Beskatning grunder sig. En Tønde Hartkorn bestaaer sædvanligviis af 112,000 quadrat Fod eller af et saastort Stykke Land, at der deri kan udsaaes 1 Tønde Rug, 1 Tønde Byg og 1 Tønde Havre; hvilket dog er meget foranderligt paa Grund af Jordens ulige Art og Beskaffenhed og andre dermed forbundne eller manglende Fordele.

Af hver Tønde Hartkorn betales der aarlig:

1) Korn-Skatten, der deels erlægges i Penge, deels i Rug, Byg og Havre og fordetmeste beløber sig til	4 ¥	12 ß	d. Crt.
2) Matricul-Skatten	9 -	» -	—
3) Rytter-Skatten	1 -	8 -	—
4) Oxe- og Fleske-Skatten	» -	12 -	—

Hvilket tilsammen udgjør 16 ¥ dansk Court. eller 24 Rdlr. Crt. Det er vel saa, at dette, eftersom Aarets Afgrøde er, bringer Meer eller Mindre; dog er Forskjellen saa liden, at den slet intet har at betyde.

Foruden disse Paalæg er Bonden endnu forpligtet til at erlægge Tiende, der deles mellem Kongen og Præsten; men Kongens Andeel er fordetmeste bestemt til at underholde Kirker, Skoler og Fattighuse.

Disse ere de Afgifter, der erlægges af Eierne; derimod erlægges de personlige Skatter paa følgende Maade: Standspersoner betale for deres egen Person 2 Rdlr. og ligesaa meget for deres Koner og hvert Barn, der er over 12 Aar

gammelt; desuden endnu 1 Rdlr. for hvert Sted, hvor der holdes Heste.

Sognepræster betale for deres Koner og hvert Barn 1 Rdlr. 2 ¥ og for deres Heste 1 Rdlr.; deres egne Personer ere derimod fritagne derfor. Capellaner, Degne, Møllere og alle Bønder, der beboe en Bondegaard, betale for sig, deres Koner og Børn pro persona 4 ¥ og for deres Heste 1 Rdlr. Fogeder og Arrendatores betale 1 Rdlr. aarlig, deres Karle 3 ¥ og deres Tjenestepiger 2 ¥. Bønderfolk, der ikke selv dyrke Jord, men arbeide for Andre enten Aars- eller Dagsviis, betale Manden 1 Rdlr. og Konen ½ Rdlr. Haandværksfolk paa Landet, der ikke kunne undværes ved Agerdyrkningen, ere fritagne for denne Skat; hvorimod de, der kunne undværes der, betale for sig, deres Koner, Børn og hver Person i deres Huus 2 Rdlr.

Kronens Indkomster i Byerne bestaae fornemmelig i Told og Accise. Tolden erlægges af alle indgaaende og nogle udgaaende Varer og er i hele Riget bortforpagtet, undtagen i Kjøbenhavn, hvor den forvaltes af dertil forordnede Embedsmænd. Her at anføre Told-Taxerne vilde være ligesaa vidtløftigt som overflødigt; det er kun fornødent at vide, at Toldafgifterne overhovedet beregnes til 10 pCt. af Varernes Værd. Accisen erlægges i Byerne ikke blot af alle indgaaende Spise- og Drikkevarer, men ogsaa ved Møllerne af alle Kornvarer.

Foruden disse forskjellige Afgifter paa Landet og i Byerne er der endnu een, der er fælleds for dem begge, nemlig Afgiften af Charta sigillata eller stemplet Papir.

Ved de ovenanførte Skatter og Afgifter betales følgende Summer til det Kgl. danske Rentekammer, nemlig:

I Danmark beløbe Indkomsterne af Kongens egne Godser, de paa Hartkornet lagte Skatter, de personlige Afgifter og Paalæget paa det stemplede Papir sig til	1,900,000	Rdlr. d. C.
Af Byerne ved Told, Accise og Afgifter af stemplet Papir	600,000	— —
tilsammen	2,500,000	Rdlr.

heri er dog Øresunds Told ikke indbefattet.

I Norge: Kongens egne Godser, Skatterne og Afgifterne af det stemplede Papir paa Landet, samt Indkomsterne af Kongsberg Sølvgrube	350,000 Rdlr.
Told og Accise af Byerne	130,000 —
	480,000 Rdlr.
hvori Tolden i Throndhjem ikke er medindbefattet.	
I samtlige tydske Provindser: Indkomsterne fra Landet	1,000,000 —
Told og øvrige Afgifter, der betales af Byerne	600,000 —
	1,600,000 Rdlr.
Hele Summen, der flyder ind i Rentekamret og disponeres af samme, beløber sig saaledes til	4,580,000 —
De Indkomster, der samles i Kongens particulaire Cassa, ere følgende, nemlig: Øresunds Told, hvilken, uagtet den ikke hvert Aar indbringer lige Meget, dog efter nøieste Udregning, per medium tagen, beløber sig til	300,000 Rdlr.
Tolden i Throndhjem og Bergen efter Forpagtning	120,000 —
Indkomsterne af Byen Altona, samt de Skytspenge, de der boende Jøder betale . .	16,000 —
Indkomsterne af de Actier, Kongen besidder i de fleste Handels-Compagnier, kunne vel ikke med Sikkerhed bestemmes; men man anslaaer dem overhovedet til	50,000 —
Summa	486,000 Rdlr.
Naar altsaa den danske Krones Indkomster sammenregnes, beløbe de sig til	5,066,000 Rdlr. d. C.

Men heriblandt ere Post-Indtægterne ikke anførte, fordi disse kun anvendes til Posternes Underhold, og det ringe Overskud er blevet bestemt til visse Pensioner. Man paastaaer, at de aarlig beløbe sig til 40,000 Rdlr.

Af den particulaire Cassa betales følgende Udgifter, nemlig: den Kgl. Garderobe, Kammerbetjeningens Lønninger, nogle overordentlige Lønninger til Manufacturister og Artister, Gage-Forhøielser for nogle Hof-Betjente, alle Nytaars-Gaver, nogle Pensioner, alle usædvanlige Presenter, alle Bygnings-Omkostninger, der overstige 100 Rdlr.; og endelig tages hele Cabinets-Cassen ligeledes deraf.

Under Kong Christian 6tes Regjering var denne Casse altid betynget med Gjeld, hvilken er bleven betalt af den nuregjerende Konge. Der blev ogsaa i hans første Regjeringsaar gjort saa betydelige Besparelser i den particulaire Casses Udgifter, at man paastaaer, at hele Øresunds Told oplagdes; men Udgifterne ere siden den Tid tiltagne saa betydelig, at, om nogen Besparelse er mulig, den dog maa være ganske ringe.

Af det Kgl. Rentekammer udbetales aarlig i Danmark til Civil-Statens Lønninger, hvorunder Hof-Staten er medindbefattet	875,000 Rdlr. d. Crt.	
Land-Militaire-Etaten koster . . .	880,000	
Sø-Etaten	650,000	
	2,405,000 Rdlr.	
Besparelsen i Danmark bliver saaledes . . .		95,000 Rdlr.
I Norge til Civil-Statens Underhold .	90,000 Rdlr. d. Crt.	
Land-Militaire-Etaten koster . . .	300,000	
Sø-Etaten, nemlig til de enroulerede Søfolks Underhold	20,000	
	410,000	
Besparelsen i Norge bliver saaledes . . .		70,000 Rdlr.
I de tydske Provindser til Civil-Statens Underhold	100,000	
Til Land-Militaire-Etatens Underhold	280,000	
Til de enroulerede Søfolks Underhold	20,000	
	400,000	

Besparelsen i de tydske Provindser bliver saaledes 1,200,000 Rdlr.

Saaledes udgjøre den danske Krones Indkomster en Summa af . . . 5,066,000 Rdlr.

og naar de aarlige Udgifter, nemlig 3,215,000
samt particulaire Cassen eller. . . 486,000

trækkes derfra, saa skulde Besparelsen aarlig beløbe sig til . . . . 1,365,000 Rdlr.

Deraf skulde altsaa følge, at der maatte være Penge sammenhobede i det Kgl. Skatkammer, og at der maatte være Meer end tilstrækkeligt til alle Fornødenheder. Saadan var ogsaa Tilstanden paa Friderich 4des Tid; thi uagtet der under hans Regjering blev ført mange Krige, mange Ulykkestilfælde tilstødte Riget, en kostbar Reise til Italien foretoges, og betydelige Bekostninger anvendtes paa saadanne Fornøielser, der ere nødvendige ved en vellystig Konges Hof, har denne Konge dog efterladt sig 4 Millioner i Cassen.

Hans Efterfølger, Christian 6te, der styredes af sin Dronning og Svigermoder, Margrevinden af Culmbach, og dreves af sin egen Iver for Gudsfrygt, indskrænkede alle Fornøielser. Det alvorlige Udseende, det danske Hof iførte sig, og Inddragelsen af alle de Omkostninger, der anvendtes paa Forlystelser, lode formode, at der skulde samles end større Skatte.

Men Udgangen har viist, at, hvis Besparelsen under Friderich 4des Regjering er bleven lidt formindsket ved Forlystelserne, saa have andre Omstændigheder senere gjort samme ganske og aldeles umulig. Dronningens ømme og medlidende Hjerte for hendes Paarørende, hendes Lyst til at bygge Kirker og Slotte, hendes moderlige Kjærlighed for hendes Søn, hvem hun vilde forskaffe den svenske Krone, og hendes Hengivenhed for hendes Skriftefader, paa hvis Raad Embedsmændene, især de, man satte i Spidsen for Kammerværket, udvalgtes, have, uagtet alle nye Paalæg og alle fra de udenlandske Magter trukne Subsidier, gjort Rigets Indkomster utilstrækkelige, fortæret de af Kong Friderich 4de samlede store Penge-Summer og sat Riget i næsten 5 Millioner Gjeld.

Da den nuregjerende Konge har overtaget Riget med en saa svær Byrde, saa er det intet Under, at Rigets Indkomster ere blevne utilstrækkelige til alle Fornødenheder. En Besparelse har saameget mindre kunnet finde Sted, som Kongen, hvis Ønske er henvendt paa hans Undersaatters Lyksalighed, fornemmelig har været betænkt paa at indføre Kunster og Ma-

nufacturer, udvide Handelen, aabne nye Handels-Brancher og forædle Landets Producter.

Ingen Omkostninger ere blevne sparede til dette ædle Øiemeds Iværksættelse. Rigets sædvanlige Indkomster have ikke kunnet forslaae dertil; Størstedelen deraf er bestemt til deres sædvanlige Brug, og Besparelsen er gaaet med til Afbetaling af Renterne af den under Christian 6tes Regjering gjorte Gjeld, til Enkedronningens Hofstat og til Pensioner til hendes Paarørende og andre Personer; især da de, der ved den nuværende Konges Thronbestigelse afskedigedes fra deres Tjenester, fordetmeste ere blevne benaadede med Pensioner. Gjelden maatte altsaa enten forøges, eller de for Riget saa gavnlige Indretninger sættes tilside. Dette stred aldeles imod Kongens ømme Kjærlighed for sit Rige. At forøge Gjelden syntes ei-heller at være saa farligt, fordi den let kunde afbetales ved de Rigdomme, Handelen og Manufacturerne vilde trække ind i Landet.

Denne Gjeld er siden voxet betydelig. Foruden de store Summer, der ere blevne anvendte paa Manufacturernes Indretning, have mange andre Omstændigheder bidraget dertil: Aabningen af Handelen paa de maroccanske Kyster har krævet mange Udgifter; Indløsningen af de Privilegier, der vare blevne tildeelte det vestindiske Compagnie, og Frigivelsen af Handelen paa de danske Colonier i America kostede alene 2,300,000 Rdlr. d. Crt. Krigs-Magten forøgedes strax efter Thronbestigelsen med to Regimenter Infanterie, nemlig det falsterske og møenske, og hvert Compagnie Cavallerie saavelsom Infanterie forstærkedes med nogle Mand. Anseelige Bygninger, hvoriblandt Anlæggelsen af den nye By i Kjøbenhavn samt den kostbare Kirke høre hen, ere opførte under den nuværende Konges Regjering. Gallei-Havnen ved Nivaae har, uagtet den ikke mere skal fortsættes, men forlægges med Tiden til Helsingør, dog allerede kostet meget. Et Maler- og Billedhugger-Academie er anlagt. Ved den anden Kgl. Prindses*) Valg til Coadjutor i Lübeck er der uddeelt større Penge-Summer, end man vil tilstaae, deels forat erholde Pluraliteten, deels forat bevæge Dom-Capitlet til dette uformelle Valg; og anseelige

*) Arveprinds Frederik.

Escadrer ere blevne udrustede i flere Aar. Endelig maa de i Holsteen forsamlede Troppers Underhold, uagtet de franske Subsidier, foraarsage mange Udgifter; og saaledes er det ikke at undres over, at Gjelden er voxet saa betydelig.

Den bekymringsfulde Ombyggelighed, hvormed det danske Hof skjuler den sande Beskaffenhed saavelsom Summen af sin Gjeld, er en uovervindelig Hindring i at erholde en tilforladelig Underretning derom; men man kan med temmelig Sikkerhed paastaae, at den maa beløbe sig til over 12 Millioner d. Crt.

Disse Penge ere for Størstedelen blevne forstrakte af Udlændinge. Det første Pengelaan er gjort i Schweiz hos private Capitalister; Terminen til deres Afbetaling var fastsat til Aar 1760, og man gjorde sig al Umage for at opfylde denne Forpligtelse. Penge søgtes allevegne; man smigrede sig med det Haab, at de kunde faaes hos Handelsmændene i Holland; men de derom anstillede Underhandlinger løb frugtesløse af; og til nye Paalæg, som det eneste og sikkreste Middel, vilde man ikke skride. Man søgte derfor at forlænge det i Schweiz gjorte Laan. Imidlertid bleve alle andre Udveie til at erholde Penge ingenlunde tilsidesatte: Tolden paa Viin, Tobak og andre Sorter forhøiedes; man projecterede en almindelig Pensions-Cassa for Liv-Rente og lod ved en Kgl. Forordning denne Indretning bekjendtgjøre for Publicum; men Ingen har villet sætte deri.

Der besluttedes ligeledes, at Kronen skulde laane Penge til 4 pCt. af samtlige Byer i Riget; men det er endnu uvist, hvormeget der kan faaes derved, fordi de derhen hørende Forhandlinger endnu ikke ere komne istand. Man forøgede Antallet af Actier i den kjøbenhavnske Banque, hvortil de Handlende saavelsom Andre viste sig saa tilbøielige, at der alene paa Kongens Fødselsdag blev taget 100 Lodder; og man formoder, at disse Penge skulle blive laante til Kronen à 4 pCt. Saadanne Indretninger fortsættes endnu bestandig, endskjøndt Iveren har taget mærkelig af, efterat en stor Deel af de tilbagestaaende franske Subsidier er ankommen i afvigte Foraar. Man troer endog, at man derved har udfundet et Middel til at forlænge det i Schweiz gjorte Pengelaan, efterat en Deel deraf er bleven betalt. Iøvrigt lever man i det visse Haab, at de americanske Colonier med Tiden ville indbringe saameget, at ikke

blot Renterne, men ogsaa en betydelig Deel af Capitalen kunne betales. Det er ogsaa saa, at Told-Afgifterne af de americanske Varer nu for Tiden maa indbringe langt Mere, da denne Handel i de sidste Aar har taget saa betydelig til. Kongen eier derovre store Sukker-Plantager, der maae være saameget mere indbringende, som det indkomne Sukker siden forarbeides af de Kgl. Sukker-Syderier i Kjøbenhavn.

Forvaltningen af disse Sager foranledigede just, at det danske Rentekammer afvigte Vinter deeltes i to særskilte Collegia, af hvilke der overdroges det ene den indenlandske Huusholdning, Indtægten af Rigets sædvanlige Indkomster og deres Anvendelse til de behørige Fornødenheder, men det andet Told-Væsnet og Directionen over de danske Colonier.

Man haaber saaledes, at, efterat samtlige danske Colonier paa denne Maade ere blevne forenede, Told-Afgifterne og Overskuddet fra Kongens egne Sukker-Plantager ville udgjøre en tilstrækkelig Fond, hvoraf ikke blot Renterne, men ogsaa en Deel af Capitalen aarlig kunne afbetales.

Af det Ovenanførte fremlyser kun altfor meget, at, ihvorvel Danmarks Indkomster, ifølge den paa Kong Friderich 4des Tid gjorte Indretning, ikke blot skulde være tilstrækkelige til alle Behov, men ogsaa til en aarlig Besparelse, saa har dog Danmark ved de ovenanførte Omstændigheder paadraget sig betydelig Gjeld, der er saameget farligere for dette Rige, som den er bleven gjort hos Udlændinge; thi deraf kommer det, at de rede Penge til de aarlige Renters Afbetaling trækkes ud af Landet og Rigets Penge-Fond saaledes formindskes. De hidtil trufne Forholdsregler have ikke havt andet Øiemed end at faae Credit og flytte Gjelden fra det ene Sted til det andet, uden at den derved er bleven synderlig formindsket. Udgangen vil vise, hvorvidt Forøgelsen af de Indtægter, man venter af den americanske og guineiske Told, kunne være tilstrækkelige til Renternes Erlæggelse og til en aarlig Afbetaling paa Capitalen. Mange ansee dette for en vanskelig, om ikke umulig Sag, fordi Told-Afgifterne og Acciserne af samtlige danske Byer kun udgjøre 600,000 Rdlr. og følgelig ikke mere, end Renterne af 12 Millioner à 5 pCt. beløbe sig til. Men man kan ikke med Grund paastaae, at Told-Afgifterne af de americanske og guineiske Colonier, hvilke hidtil have været indbefattede under de

forrige, for sig alene kunne indbringe større Summer, og at Overskuddet fra de Kgl. Plantager og Sukker-Syderier vil overstige hele Accisen i Danmark. Man har derfor al Anledning til at slutte, at denne Forøgelse i Indtægterne iførstningen ikke vil kunne bringes høiere op end til det, den nationale Gjelds Renter beløbe sig til. De større Udgifter, Riget nu har at bestride, tillade eiheller nogen saa betydelig Besparelse, at Noget aarlig kan afbetales paa Capitalen.

Krigsmagten er betydelig forstærket; Hof-Staten er nu for Tiden langt kostbarere end forhen; Ødselheden og Dyrheden have taget meget til; Hoffet er langt talrigere, idet Enkedronningen, Kron-Prindsen, Prinds Friderich og Prindsesserne have deres særskilte Hof-Stater; mange kostbare Bygninger og andre bekostelige Indretninger ere blevne foretagne. Der er saaledes intet andet Middel til Gjeldens hurtige Afbetaling tilovers end at udskrive en almindelig Skat; men fordi Kongens ømme Kjærlighed til sine Undersaatter. hvilke han har besluttet at lette Byrden af hans uindskrænkede Magt saameget som muligt, og Undersaatternes virkelige Uformuenhed til at præstere større Paalæg gjøre Iværksættelsen af en saadan Beslutning næsten umulig, saa er det at formode, at man ikke vil skride dertil; det skulde da være, at den høieste Nød uundgaaelig krævede det.

Naar altsaa Overflødighed af Penge er den fornemste Drivfjeder, hvorved et Rige med Eftertryk og Sikkerhed kan tage Deel i almindelige Krigs-Uroligheder, og Danmark, ifølge hvad ovenfor er anført, er betynget med Penge-Mangel, saa har heller ikke dette Rige kunnet foretage sig virkelige Krigs-Operationer, men har tvertimod været nødt til at holde sig stille. Men havde Danmark næret særdeles Lyst til at tage Deel i Krigen, saa havde der vel ikke været anden Udvei forhaanden end at søge Forskud hos udenlandske Magter; men fordi ingen af de krigførende Magter vilde have beqvemmet sig dertil, medmindre Danmark havde forpligtet sig til vidererækkende Hensigter, hvorved saa dette Rige maaskee var blevet foranlediget til at tilsidesætte sine egne Hensigter og mere at fremme Andres end sin egen Tarv; saa er der ikke mere nogen Tvivl om, at jo Penge-Manglen har været en Hovedomstændighed, hvorved Danmark er blevet bevæget til en rolig og fredelig Adfærd.

2) Det danske Hofs Lyst til at være Mediateur er den anden Omstændighed, hvorfor det saa omhyggelig har søgt at undgaae al Deeltagelse i de nuværende Uroligheder og derved at vedligeholde Venskab med begge de krigførende Partier.

Dets hele Adfærd under Krigen giver hyppige Beviser derpaa. Alle siden Krigens Begyndelse trufne Forholdsregler have ikke havt andet Øiemed end at gjøre begge Parter til Behag. Under Upartiskheds Navn har man aldrig tydelig villet erklære sig; ved ringe Tjenester har man villet forskaffe sig begge Partiers Tillid; og naar der er blevet gjort et Skridt, der syntes at vise større Venskab for det ene end for det andet, saa har man strax ved Forestillinger søgt at overbevise det sidste om sammes Nødvendighed og Uskyldighed; man har tillige gjort sig den yderste Umage for hemmelig at faae den Magt, man henvendte sig til, til at troe, at saadanne Skridt for Størstedelen havde deres Udspring fra Tilbøielighed for samme; hvorhos Fortjenesten og det derved beviste Venskab altid lovpristes.

De det engelske Hof gjorte Forestillinger forat forebygge en Krigsflaades Afsendelse til Østerseen bleve fra Danmarks Side udgivne som særdeles Prøver paa dets Venskab for Sverrig og dets Allierede; men for ligeledes at overtyde det engelske Hof om sit gode Sindelag, anførte man den Umage, Danmark havde gjort sig for at bevæge den svenske og russiske Escadre til at forandre sin ved Dragør indtagne Liggeplads.

At Øiemedet med de danske Troppers Samling i Holsteen fornemmelig har været at tilfredsstille det franske Hof og fjerne den Mistillid, Danmark havde paadraget sig ved Conventionen til Closter Seven, dette er allerede ovenfor blevet bemærket. De Midler, hvorved dette Foretagende er blevet gjort det engelske Hof behageligt, ere endnu ubekjendte; men den ringe Uro, de for fransk Regning og ifølge det mellem Danmark og Frankrig sluttede Forbund forsamlede danske Tropper vække hos det engelske Hof, ligesom dette Hofs herover udviste store Koldsindighed bevise noksom, at det ei er at befrygte, at disse Tropper skulle blive brugte mod England eller dets Medforbundne.

Denne Adfærd viser tydelig, at det danske Hof især gjør sig Umage for at vinde samtlige krigførende Magters Venskab

og Tillid og derved aabne sig Vei til Fredsmægling. De af dette Hof drevne Underhandlinger give dog endnu kraftigere Beviser derpaa.

Saasnart Krigen i det tydske Rige var udbrudt, og det franske Hof havde erklæret, at det vilde opfylde den af det overtagne Garantie for den vestphalske Fred, anstilledes der strax ved det danske Hofs Mægling Underhandlinger forat fastsætte Neutralitet for Churfyrstendømmet Hannover. Disse Underhandlinger fortsattes ogsaa iførstningen med godt Haab om et lykkeligt Udfald. Kongen af England erklærede med særdeles Beredvillighed, at han som Churfyrste af Hannover paa ingen Maade vilde tage Deel i den nuværende Krig. Imidlertid traf han saavelsom Kongen af Preussen de fornødne Foranstaltninger til at samle en saakaldet Observations-Armee under Hertugen af Cumberlands Befaling, hvilken da ogsaa blev oprettet af hannoveranske, brunsvigske, hessiske og andre i engelsk Sold staaende Tropper. Da denne Armee havde trukket sig sammen, og der var det bedste Haab om Fuldbyrdelsen af den nysomtalte Neutralitets-Tractat, især da Udkastet til samme allerede var blevet forfattet, afbrød Kongen af England paa eengang disse Underhandlinger, idet han forbød de franske Tropper fri Gjennemmarsch gjennem sine Lande, uagtet dette dog var den eneste Betingelse, paa hvilken det franske Hof kunde indvilge i den for Hannover foreslaaede Neutralitet; thi uden at marschere gjennem Hannover, havde de franske Tropper vanskelig kunnet undsætte Sachsen og opfylde den overtagne Garantie for den vestphalske Fred.

Den bekjendte Convention til Closter Seven foresloges derefter af det danske Hof og sluttedes ved dets Mægling.

Dette Hof har ogsaa paa den Tid, da Cardinal Bernys endnu bestyrede de franske Statssager, paataget sig for egen Regning og ligesom af sig selv at tilbyde det engelske Hof Underhandlinger om en særskilt Fred mellem det og Frankrig.

Dette Tilbud optoges fra Englands Side med temmelig Koldsindighed. Den i London residerende danske Env. extr. Grev Bothmar havde i sit til det engelske Ministerium indgivne Foredrag betjent sig af Frankrigs Navn, hvilket aldeles stred mod den med Danmark gjorte Aftale.

Freds-Underhandlinger kunde saameget mindre tilbydes

England paa Frankrigs Vegne, som det var blevet aftalt, Forestillingerne skulde indrettes paa saadan Maade, at Konge af Danmark, rørt af øm Medlidenhed over den Skade, Frank og England tilføiede hinanden, og som deres oprigtige V Intet ønskede mere, end at Freden maatte blive gjenoprett mellem dem, og at Intet vilde være ham behageligere end p nogen Maade at kunne bidrage til dette velgjørende og nytti Øiemed. Hvis derfor Hs. storbritanniske Maj. ligeledes skul ønske Fred, saa var Hs. danske Maj. tilbøielig til at gjøre d franske Hof de i saa Henseende tjenlige Forestillinger. E saadan Afvigelse af Grev Bothmar eller maaskee af selve d danske Ministerium fra det, der var blevet aftalt med Frankri kunde ikke andet end misbilliges af Cardinal Bernys Efte følger, Grev Choiseul. Grev Bothmar blev paa sit Hofs Be ling tvungen til at tilbagekalde sit ved det engelske Hof gjort Tilbud og derhos at erklære, at det aldrig var blevet h overdraget at gjøre noget Fredsforslag paa det franske Ho Vegne, og at dette Hof aldrig havde gjort noget saadant.

Efterat Hertug Broglio havde vundet Seier ved Bergen*) begyndte de franske Vaaben at nærme sig Hs. britanni Maj.'s Arvelande. Den preussiske Magt svækkedes ligeled betydelig ved de to Slag**), Hs. preussiske Maj. havde ta lige ovenpaa hinanden mod den russiske Armee. Man forme dede derfor, at Fredens Gjenoprettelse ikke vilde være gansk umulig.

Det danske Hof kunde derfor ikke undlade at gjøre d til Fredens Mægling tjenlige Forslag. Det var fuldkomme overtydet om det franske Hofs Venskab og haabede derfo at Veien til at naae sit Maal lettest kunde banes ved at bear beide dette Hof. I denne Hensigt henvendte det sig først til dette, bevidnede det dyrebareste og ømmeste Venskab for Hs. Maj. Kongen af Frankrig og erklærede tillige, at det tog den oprigtigste Deel i Alt, hvad der angik Høistsamme. Ifølge saadanne i Hs. danske Maj.'s Tænkemaade saa dybt rodfæstede Begreber ønskede Høistsamme Intet saameget, som at de Forhindringer, ved hvilke Frankrig hidtil var blevet afholdt fra

---

*) 13/4 1759.
**) ved Kay 23/7 og Kunnersdorf 12/8 1759.

umiddelbar at føre Krig med Kongen af Preussen, kunde blive hyddede afveien, forat Hs. Kgl. Maj. af Frankrig med saameget større Eftertryk kunde undsætte det betrængte Churfyrstendømme Sachsen og tvinge Kongen af Preussen til Fred, efterat hans Armee var bleven indespærret fra alle Sider; hvorved da Roligheden saavelsom Ligevægten kunde blive gjenoprettede og paany befæstede i det tydske Rige. Men dette lod sig ikke gjøre, saalænge den franske Armee var beskjeftiget med at fortsætte Krigen mod den hannoveranske Armee og forhindre dennes Forening med den preussiske. Frankrigs Ære kunde desaalidt taale, at Krigen med Kongen af Preussen kun endtes af Sverrig, Keiserinde-Dronningen og Rusland, da det var at befrygte, at Ligevægten i det tydske Rige vilde gaae tabt ved en almindelig Fredsslutning. Men disse Misligheder kunde hæves, naar den hannoveranske Armee udeluktes fra alle virkelige Krigs-Operationer, og den franske saaledes vilde faae Leilighed til at angribe Kongen af Preussen conjunctim med de øvrige Medforbundne. Sligt vilde for Øieblikket ikke være ganske umuligt, efterat de franske Vaaben vare trængte ind i det Hannoveranske og let kunde indtage dette Land. En Convention med Kongen af England om alle Fjendtligheders Ophør vilde derfor ikke finde Vanskelighed; og saa kunde de franske Tropper efter Behag blive brugte mod Kongen af Preussen. Forat fremme dette saa gavnlige Værk, vilde Hs. danske Maj. anvende sin Mægling; og forat give denne desto større Vægt, lade sin Armee sammentrække ved Elben og besætte Indløbet til denne Flod med sin Krigsflaade, forat den franske Armee ikke af Frygt for, at Conventionen skulde blive brudt, skulde blive forstyrret i sine øvrige Operationer. En saadan væbnet Mægling vilde endelig, efterat Kongen af Preussen var bleven indesluttet fra alle Sider, være det sikkreste Middel ikke blot til at gjenoprette Freden, men ogsaa Ligevægten i det tydske Rige.

Ihvorvel nu denne Plan tilintetgjordes ved den strax derpaa tabte Bataille ved Minden, saa kan man dog heraf, saavelsom af det danske Hofs hele Forhold, tydelig slutte, at Fredsmæglingen har været et af de fornemste Maal, hvorefter det har tragtet; og da samme ikke kunde forenes med den allerringeste Deeltagelse i Krigen, saa har ogsaa den af Danmark

fattede Beslutning, at iagttage den strengeste Neutralit... undgaae alle virkelige Krigs-Operationer og holde Vensk... med Alle, for Størstedelen havt sit Udspring herfra.

3) Kongens fredelige Sindelag bidrager betydelig til Da... marks fredelige Adfærd. Der gives faa Fyrster, der ba... ømmere Kjærlighed til deres Undersaatter end den nuværen... Konge af Danmark. Høistbemeldte Hs. Maj. ønsker Intet saa meget som sine Undersaatters Lykke og Velstand; han gj... sig især Umage for saameget som muligt at lette dem ... under alle Regjeringer uundgaaelige Onera; han indseer ne... som, at Landet ikke kan præstere større Paalæg uden Ska... og Besværlighed, og at ingen Krig vil kunne begyndes ud... nye Skatter. Han har en øm Samvittighed med Hensyn til ... Følger, Krigen kunde drage efter sig; og endelig er han ... Ungdommen af vant til en mildere Tænkemaade end den, d... passer for Krigs-Urolighederne. Man har derfor al Anledni... til med Sikkerhed at paastaae, at Høistsamme ikke uden ... vægtigste Grunde vil begynde en Krig. Der er i saa Henseen... kun det eneste Tilfælde muligt, hvis nemlig det danske Mini... sterium styrede Omstændighederne, ved en Række uformærke... Forholdsregler, saaledes, at Krigen ikke stod til at undgaa... Men dette er saameget mindre at formode, som den derv... forekommende Forhindring vanskelig lader sig bortfjerne; hvi... ket vil blive klart af det Følgende.

4) Om det danske Ministeriums frygtsomme og ængstelig... Tænkemaade med Hensyn til sin egen Sikkerhed.

Uagtet den uindskrænkede Magt, hvormed Danmark regje... res, ikke synes at taale Partier, saa findes dog saadanne de... ligesaavelsom under de frie Regjeringer. De ere vel hemme... ligere og vanskeligere at opdage; dog derved formindskes ikk... deres Heftighed; tvertimod ophidses deres Iver ved Tvange... De kunne ikke bryde aabenlyst ud, deres Foretagender er... hemmelige, og de søge at skade hinanden ved listige og skjult... Rænker. Saadanne Partier have deres Udspring fra Misundels... til dem, der staae i særdeles Naade hos Kongen eller ere satte i Spidsen for Statsstyrelsen, og af hvilke Størstedelen bestaae af Udlændinge. Disse misundes saavel af de Danske, der ansee det for et Beviis paa Kongens Mistillid og Foragt, so... og af de øvrige Udlændinge, der mene at have ligesaa store

ørtjenester som hine, der have trængt sig frem til de høieste
Ÿresposter: og dette Had bestyrkes meget ofte ved de ulige
egreber, disse Fremmede have medbragt fra deres Fædreland.
en Tid, Affairerne kræve, tillader ikke de fornemste Embeds-
ænd altid at opvarte Kongen. Hver Time kan ikke af Høist-
mme helliges Statsstyrelsen; Sindshvile er nødvendig; i slige
itimer kunne flere Personer nærme sig Kongen; de kunne
let vinde hans Bifald og Naade ved Opfindelse af eller
eltagelse i saadanne Fornøielser, der behøves til Sindets
rfriskelse; og disse Personer har et klogt og betænksomt
inisterium meest at frygte for. Faren kan i rolige og stille
der ikke være saastor, og ingen vægtige Klager kunne da
mføres; skulde Ministeriet derimod raade til en Krig, hvis
fald ikke svarede til Haabet, og som vilde blive langvarig,
at nye Skatter maatte paalægges for Pengemangels Skyld,
er det vist, at Forestillinger om Landets betrængte Tilstand
om Undersaatternes retfærdige Klager vilde vække en saa-
n Sindsbevægelse hos Kongen, der kunde drage de ubehage-
ste Følger for Ministeriet efter sig; og dette saameget mere,
m vistnok ingen Betænkeligheder vilde afholde Kongen fra
lv at tage Overbefalingen. Hidtil have Hofembedsmændene
unnet udvælges efter deres Godtbefindende, der ere i Naade;
naar de have yttret de ringeste modstridige Meninger, har
eres Bortfjernelse ikke mødt nogen Vanskelighed. Men Sligt
ilde være umuligt i Felten; thi der er Kongen omgiven af
eneralerne, som hverken vilde kunne vælges eller bortfjernes
slige Grunde. Hvis derfor en af dem skulde vinde Kongens
unst og Tillid, vilde han derved blive farlig for Alle. Det
ynes derfor, at Danmarks Stillesidden stemmer overeens med
inisteriets Fordeel og egen Sikkerhed, og at Krigen følgelig
alle mulige Maader vil blive forebygget af samme.

5) Den danske Armees Tilstand ved Begyndelsen af nu-
ærende Krig er ogsaa bleven anført som en Aarsag til det
anske Hofs Stillesidden.

I Henseende til de øvrige Omstændigheder er den danske
rigsmagt tillands og tilvands betydelig nok. Antallet af Gal-
ierne er vel ringe; men derfor har man besluttet aarlig at
ade bygge nogle Galleier paa det i Norge beliggende Skibs-
ærft, kaldet Fridrichs-Værn, og at fortsætte denne Bygning

saalænge, indtil man har faaet 40. Dog turde denne Besl- nings Iværksættelse blive opsat nogen Tid paa Grund af mange tilkomne Udgifter.

Til Flaadens Bemanding underholdes ved Admiralitetet saakaldte 5 Divisioner Matroser; de 4 første bestaae hver 1000 Mand, der samtlige maa være erfarne Søfolk, men d femte af 1500 Mand, der bruges ved alle til Admiralitet hørende Arbeider som Haandværksfolk; saa at disse 5 Division tilsammen udgjøre 5500 Mand.

Desuden ere Søkysterne i Norge og Danmark saavels de tydske Provindser og øvrige Søstæder fordeelte i visse Ca tones, hvor de der sig befindende Matroser allesammen enroulerede til Kongens Tjeneste. Deres Underhold kos Kongen kun lidet; thi hver Mand faaer kun efter sin Al fra 1 til 4 Rdlr. dansk Courant aarlig. Derimod staaer dem i Fredstider frit for at fare med Handelsfartøier fra En land, Holland, Hamburg og andre Søstæder.

Men før de tage Tjeneste paa saadanne Handelsfartøie maae de melde sig hos Cantonets befalende Officier og medd ham den tilbørlige Underretning om de Steder, de have isin at fare paa, saavelsom om den Tid, de agte at vende tilba Antallet af disse enroulerede Matroser beløber sig i Norge 12,000 og i Danmark saavelsom i de tydske Provindser ligel des til 12,000, og følgelig tilsammen til 24,000 Mand. Dis blive i Krigstider holdte paa samme Fod som de øvrige og allesammen befarne og i alle en Sømand paahvilende Plig veløvede Folk. Man paastaaer derfor ikke uden Grund, at d danske Sømagts virkelige Styrke for Størstedelen beroer p disse Folk.

Forøvrigt findes der ved den danske Flaade følgende Fl mænd og Officierer, nemlig: 2 Admiraler, 3 Vice-Admiral men nu ingen Schoutbynacht, 2 Commandeurer, 25 Comma deur-Capitainer, 36 Capitainer, 31 Capitain-Lieutenanter, Premier- og 44 Seconde-Lieutenanter.

I Aarene 1756 og 1757 forstærkedes den danske Land magt med flere Mand par Compagnie, saa at samme nu Tiden er fuldkommen proportioneret med dette Riges øvrig Styrke. Havde derfor de danske Tropper ved Krigens Begy delse været ligesaa velforsynede med alle andre Fornødenhede

r udkræves til et Felttog, saa vilde Mangel paa Mandskab ke have kunnet forhindre den virkelige Deeltagelse deri. en den lange Fredstid havde ledet Sind og Tanker hen paa andre enstande; Størstedelen af Forraad og af den fornødne Bagage nglede; de fleste Regimenter havde slet ingen Telte, og de, der dtes i Magazinerne, vare opslidte; Ammunitions og andre gne, Seletøi, Liner, Kedler, Flasker o. a. desl. manglede. r disse Fornødenheder bleve anskaffede, kunde Armeen umulig ae i Felten; paa Grund af Pengemangel kunde samme ei ler saa hurtig anskaffes; og fordi denne Pengemangel fremldte alleslags andre Vanskeligheder og næsten uovervindelige dringer for Udførelsen af virkelige Krigs-Operationer, saa atte Neutralitets-Systemet nødvendigviis antages, forat man e blot kunde skjule Rigets Svaghed dermed, men ogsaa vinde d til at anskaffe de omtalte Fornødenheder. Dette er ogsaa en sat i Værk, og de manglende Sager ere blevne tilbørlig veiebragte.

6) Frygten for, at de nylig og med saastore Bekostninger agte Fabriquer skulde blive forstyrrede af Krigs-Uroligerne, har ogsaa været en Aarsag til, at Danmark med saar Omhyggelighed har vedligeholdt sin Neutralitet.

Erfaringen har ved flere Exempler viist, at Landenes rke ikke beroer alene paa deres vidtudstrakte Omfang, men Rigdom og Overflødighed af Penge oftere har skaffet de aa Lande saadanne Kræfter, at de kunde modstaae de største gters Anfald. Ifølge de i Nationernes Sæder og Tænkemaade velsom i Statsforfatningerne skete Forandringer ere Penge n fornemste Drivfjeder, hvorved de fleste Foretagender udres. Jo rigere et Land er, desto lettere kan det opnaae sine nsigter. Et Rige erhverver sig Rigdomme, naar det enten lv besidder saadanne Metaller, hvoraf Mynten præges, eller saa trækker Udlændingenes Penge ind for sine Producter. nmark besidder et saa lidet Forraad af deslige Metaller, at vantiteten af de Penge, som deraf præges, ikke er af nogen tydenhed; thi Overskuddet, efterat Undervægten i Handelen r bleven erstattet, har aldrig været stort og er desuden blevet tydelig formindsket ved Overdaadighedens og Yppighedens igen. De Forebyggelsesmidler, der af de forrige danske nger ere blevne anvendte herimod ved Oprettelsen af Han-

dels-Compagnier, have været utilstrækkelige til at frembrin den forønskede Virkning. Den nuregjerende Konge, besjæ af faderlig Kjærlighed for Rigets og sine Undersaatters V stand, har ikke med Koldsindighed kunnet see paa den D marks Rige aarlig tilføiede Skade og Tab; han har derfor m ligesaa bekymringsfuld Ombyggelighed som store Bekostning søgt at udvide Handelen, indføre Fabriquer og Manufactur og træffe de til et saadant Øiemeds Opnaaelse tjenligste F anstaltninger. I de seneste Aar er der vel ikke truffet an Forholdsregler i saa Henseende, end at man har forh Tolden paa alle fremmede Varer, forandret Told-Forpagtning og fordeelt den i Rentekamret (som det fremlyser af det Ov anførte); men de vigtigste Indretninger ere allerede blevne sa i Værk før Aar 1756, og deres Virkning har efter Omstændi hederne været meer eller mindre overeensstemmende med dermed havte Hensigter. Manufacturerne have fordetme overvundet de iførstningen forefaldne Vanskeligheder; ind landske saavelsom fremmede Producter bearbeides i Danma Silke-Væverierne have taget betydelig til; Klæde- og U Fabriquerne drives med temmelig Fremgang; de finere Arbei i Staal og Jern tiltage efterhaanden; de uægte Porcella Fabriquer ere i fuldkommen god Stand, og det ægte Porcell vil efter al Sandsynlighed kunne blive drevet vidt, saafre ikke det asiatiske Compagnie forhindrer det.

Om det nu end ikke kan negtes, at Danmark kun ta en ringe Qvantitet udenlandske Varer, saa have Fabriquerne d ikke endnu naaet den Fuldkommenhed, at de kunne sæ deres Varer til samme Priis som Udlændingene. Udførslen derfor saameget umuligere, som Størstedelen af Manufact Varerne ikke engang vilde kunne sælges i Danmark, saafre ikke lignende udenlandske Varers Indførsel og Salg paa Ombyggeligste og Strengeste var forebygget. Varernes h Priis og ringere Bonitet ere de fornemste Aarsager de Den indre Bonitet vilde vel ved Øvelse, Flid og erfarne Arb dere med Tiden kunne opnaaes; derimod synes Nedsættel af den høie Priis at være forbunden med større Vanskelighed den kan vel synke lidt formedelst Overflødighed af Varer; m den maa dog altid staae i Forhold til sammes indre Værd Arbeidslønnen. Arbeidslønnen retter sig atter efter Prisen p

de Varer, der ere uundgaaelig nødvendige til Arbeidernes Underhold. I Danmark er Haandværksfolks og Manufacturisters Levemaade paa Grund af den høie Accise, der er lagt paa Brød, Kjød, Kornvarer, Smør og alle deslige til den simple Mands Underhold nødvendige Articler, meget kostbar; Arbeidslønnen saavelsom Manufactur-Varerne maae derfor blive dyrere, end at de kunne sælges i Concurrence med Udlændingene til samme Priis; thi andre Lande ere frie for de nysanførte Besværinger og kunne derfor forfærdige deres Varer med ringere Bekostninger; deres Fabriquer ere ogsaa ved den lange Erfaring og Øvelse komne saaledes iveiret, at de der forfærdigede Varer have vundet almindeligt Bifald paa Grund af deres bedre Bonitet. Saaledes har man ingen Anledning til at formode, at Danmark endnu i nogen Tid vil kunne afsætte sine Manufactur-Varer hos Udlændinge.

En stor Hindring for de danske Fabriquer er Smugleriet, hvortil dette Lands Situation især er gunstig, og som man uagtet alle kloge Forholdsregler aldrig kan forebygge. Det vil ogsaa snart vise sig, hvad Virkning de nylig trufne Foranstaltninger til at opmuntre Almuesmanden paa Landet til alleslags Manufactur-Arbeider ville drage efter sig. Øiemedet dermed er at bringe Manufactur-Varernes Priis til at falde og derved standse Smugleriet, lette Varernes Afsætning paa fremmede Steder og fremme Folkeformerelsen. Man paastaaer, at Arbeidslønnen paa Landet for Størstedelen forsvinder, fordi Levemaaden ikke er saa kostbar, og deslige Arbeider kunne forfærdiges hele Vinteren, da der ellers ikke er Meget at gjøre. Ligesom nu Folkeformerelsen der er meest nødvendig, saaledes kan den ogsaa bedst fremmes, naar man tilsteder Landmanden en saadan Frihed til at arbeide, hvorved han bliver sat istand til at underholde et større Antal Personer og netop derved drive Agerdyrkningen med større Nytte.

Den danske Handels-Søfart har taget betydelig til i disse sidste Aar; de i saa Henseende trufne Foranstaltninger saavelsom indtrufne lykkelige Tilfælde have bidraget dertil. Til disse Foranstaltninger høre især Indløsningen af de Privilegier, der vare tildeelte det vestindiske Compagnie, og Frigivelsen af denne Handel for alle danske Undersaatter. Denne Indretning har havt en overordentlig god Virkning. Plantagerne og især

det raae Sukkers Tilberedelse ere betydelig forbedrede; og uagtet der er blevet anlagt tilstrækkelige Sukker-Syderier i Kjøbenhavn, saa trækker man dog mere raat Sukker fra America, end der kan tilberedes der, saa at endog en Qvantitet raat Sukker sælges. Ligeledes har den danske Handel i Østersøen betydelig tiltaget, efterat private Handelsskibe fare paa America, idet flere vestindiske Varer end nogensinde før indføres. Det tydeligste Beviis paa, hvor fortræffelig de danske Colonier i America ere blevne dyrkede, er dog den i Rentekamret nylig skete og ovenfor omtalte Fordeling, især naar man overveier det dermed tilsigtede Øiemed, at der nemlig ved en god Huusholdning og Toldafgifternes Forøgelse kunde samles en tilstrækkelig Penge-Fond, hvoraf ikke blot Renterne af Rigets Gjeld, men ogsaa en Deel af Capitalen aarlig kunde betales.

Den nuværende mellem Frankrig og England udbrudte Søkrig har ogsaa betydelig bidraget til den danske Skibsfarts Udvidelse. Allerede før Krigen havde de engelske Kapere gjort den franske Skibsfart usikker; Indførslen af de americanske Producter saavelsom Tilførslen af alle de Fornødenheder, der vare uundværlige for de franske Colonier og den derværende Krigsmagt, stode i største Fare. Fordi altsaa Danmark hentede de franske Producter fra deres Colonier og siden bragte dem som danske til Europa, saa fik dette Rige derved Leilighed til ikke blot at gaae Frankrigs Krone tilhaande, men ogsaa til at udvide sin Skibsfart. Mange Levnetsmidler sendtes fra Danmark til de danske Øer i America og derfra til de franske Colonier; især udskibedes der en Mængde saltet Oxekjød fra Jylland paa ovennævnte Maade og overlodes til den i America værende franske Sømagt. Men disse for Danmark saa vigtige Fordele kunne ikke vare længere, end til der bliver Fred; thi de maae høre op, saasnart Roligheden og den gode Forstaaelse mellem de krigførende Magter ere gjenoprettede. Af selvsamme Beskaffenhed er den Nytte, som Danmark nu for Tiden i Middelhavet drager af Handelen med nedlagte Varer og sammes Transport fra den ene til den anden af de krigførende Magter; thi denne Transport er forhindret disse Magter ved Krigen. Det er saaledes kun tilfældige Fordele, der under de nærværende Omstændigheder have været profitable for Danmark; men fordi de ere en Følge af Krigen, kunne de eiheller ansees for

bestandige; naar disse tilfældige Omstændigheder høre op, saa maa Over- og Under-Balancen i Handelen staae i Ligevægt med Overskuddet af de udgaaende eller indkommende Varer. Men at bestemme dette Overskud er saameget vanskeligere, som tilstrækkelige, tilforladelige og upartiske Efterretninger næsten ere umulige at faae. Ifølge en nylig forfattet og Publicum meddeelt Udregning skulde Værdien af de udgaaende Varer overstige Værdien af de indkommende med 55,825 Rdlr. 3 Mk. 15 Sk. d. Crt. aarlig.

Uagtet nu denne Gevinst ikke er saa betydelig, saa skulde dog Penge-Fonden ingenlunde formindskes, men snarere forøges; de rede Penge skulde holdes tilbage i Landet og Vexel-Coursen blive til Fordeel for Danmark; men man har af Erfaring god Anledning til at drage den nysomtalte Udregning i Tvivl. Udførslen af Sølvmynter har saaledes taget Overhaand, at Regjeringen har seet sig foranlediget til at tillade Banquen at indskrænke samme og betale store Summer fornemmelig med Banco-Sedler og de saakaldte Courant-Ducater af ringere Gehalt, forat man med dem kunde indvexle Sølvmynterne og betage Udlændingene Lysten til deres Udførsel. Disse Ducater ere dog uagtet deres ringe Gehalt blevne udførte hobeviis; og Vexel-Coursen, som efter al pari mellem Hamburger Banco og dansk Courant ikke skulde være over 10—11 pCt., har dog sjelden været under 13, men er tit stegen til 18; hvoraf tydelig fremlyser, at den udenlandske Handel ikke er saa fordeelagtig for dette Rige, og at det betaler de udenlandske Magter et Overskud i rede Penge. Aarsagerne hertil kunne ikke være andre, end at en Mængde fremmede Varer indpractiseres ved Smugleri, at det til den ostindiske Handel fornødne Sølv indforskrives fra Holland med store Bekostninger, og at der aarlig erlægges betydelige Renter for Rigets Gjeld til Udlændinge.

Man har ikke blot indseet disse Misligheder, men man har ogsaa omhyggelig været betænkt paa tjenlige Forebyggelsesmidler: Indførelsen af alleslags Manufacturer, Forbedringen af de americanske Colonier og Udvidelsen af den vestindiske Handel ere blevne udsete som Midler til dette Øiemeds Opnaaelse. Havde nu Danmark strax taget Deel i den nuværende Krig, saa vilde alle deslige Indretninger have været forgjeves og kraftesløse; Handelen og Søfarten i Middelhavet og

paa de americanske Colonier vilde enten være bleven spærret af Frankrig eller af England; al den Fordeel, der var at vente af Colonierne, vilde være bleven berøvet dette Rige; al Handel med nedlagte Varer vilde have hørt op; de paa Opkomsten af den americanske Handel anvendte store Bekostninger vilde være gaaede tabte; med eet Ord: alle paa den americanske Handel grundede Foranstaltninger vilde derved være blevne tilintetgjorte.

Af alle disse Bemærkninger vil man tydelig kunne skjønne, at det danske Hofs fredelige Adfærd ikke mindre maa tilskrives Nødvendigheden af end Kjærligheden til Fred.

Det er derfor ikke at undres over, at Danmark ikke har antaget de af England tilbudte fordeelagtige Conditioner, hvis det nemlig for Betaling vilde overlade Kongen af Preussen sine Tropper. Den Skade, de indenlandske Foranstaltninger derved vilde have lidt, og den Fare, man havde at befrygte af udenlandske Magter, især af Rusland, vare større, end at de skulde kunne overveies af Pengemanglen. Den ved disse Underhandlinger iagttagne Hemmelighed hindrer i med Sikkerhed at sige, hvordan de have været beskafne, eller om Skammen over at have faaet et afslaaende Svar er Grunden til, at de storbritanniske, hannoveranske og preussiske Ministre ikke ville tilstaae, at saadanne virkelig have fundet Sted. Det maa ligeledes tilskrives de nysomtalte Omstændigheder, at de angaaende Hertugdømmet Mecklenburgs Forsvar saavelsom angaaende et Søudrustnings-Forbund med Spanien anstillede Underhandlinger ere løbne frugtesløse af. De første ere allerede ovenfor berørte; men de sidste toge deres Begyndelse kort efter, at den mellem det danske og spanske Hof Anno 1753 opstaaede Misforstaaelse var bleven bilagt ved det franske Hofs Mægling.

Saasnart den gode Forstaaelse mellem begge disse Riger var bleven gjenoprettet, udnævntes begge Parters Ministre, nemlig paa Hs. danske Maj.'s Side Backhoff og paa Hs. spanske Maj.'s Marquis Pignatelli, hvilke da ogsaa i Høsten 1758 kom til Kjøbenhavn og Madrid.

Imidlertid havde det franske Hof ved sin i Kjøbenhavn residerende Ambassadeur Præsident Ogier forestillet det danske Hof den ulige Maade, det og dets Fjender hidtil vare gaaede frem paa med Hensyn til Handelen: at nemlig Frankrig tillod

neutrale Skibe at føre engelske Varer til hvilkesomhelst Steder, de vilde, medens England ganske opbragte saadanne Skibe, naar de blot havde nogle franske Varer ombord; at denne uretmæssige Fremgangsmaade var bleven billiget af de engelske Domstole, og at det engelske Hof ved sin mod Holland udstedte Erklæring havde tillagt slige Voldsgjerninger en lovmæssig Gyldighed. I saa Henseende erklærede det franske Hof, at, hvis de neutrale Magter ikke selv vilde beskytte deres Handel mod Englands Voldsgjerninger, saa saae det sig nødsaget til paa lige Maade at angribe neutrale Skibe, der maatte føre engelske Producter. Man geraadede herover i Forlegenhed, hvordan man nemlig skulde besvare disse retfærdige Forestillinger, og hvilke Forholdsregler man i saa Henseende skulde træffe. Tabet af det franske Hofs Tillid og af alle af den franske Handel flydende Fordele vilde paa den ene Side have været en uundgaaelig Følge; men man holdt det paa den anden Side for ligesaa farligt at ophidse det engelske Hof; derfor søgte man at vinde Tid ved Underhandlinger og foreslog saa en Søudrustnings-Tractat mellem Danmark og Holland til deres fælles Handels Beskyttelse. Dette Forslag blev ogsaa antaget af det franske Hof, og de dertil tjenlige Underhandlinger anstilledes; men de dreves kun med ringere Iver, efterat man havde erfaret den høisalige Konge af Spaniens svagelige Tilstand.*)

Imidlertid haabede man dog, at denne Søudrustnings-Tractat skulde naae sin Fuldbyrdelse. Det franske Hofs herved anvendte Møie syntes at være saameget eftertrykkeligere, som det danske Ministerium ikke lagde Dølgsmaal paa sin Utaalmodighed over Englands Adfærd, men yttrede sig i truende Udtryk, at de engelske Kapere udøvede saa store Voldsgjerninger mod danske Skibe og deri beskyttedes af de engelske Domstole. Af saadan Beskaffenhed vare de Forestillinger, der ved Enden af Aaret 1759 gjordes den ved det danske Hof residerende storbritanniske Envoié extraord. Titley, hvori den Skade, de engelske Kapere havde tilføiet de danske Handelsskibe, tydelig var lagt for Dagen, og hvori der til Slutningen erklæredes, at, saafremt et prompte Svar, Forandring og Er-

---

*) Kong Ferdinand 6te døde 10/8 1759.

statning ikke vare at erholde, vilde Hs. danske Maj. være betænkt paa saadanne Midler, hvorved han saavel med egen Magt som med sine Allieredes Bistand kunde hævde den hidtil negtede Ret. Forat understøtte disse alvorlige Forestillinger, fik Admiralitetet kort derpaa Befaling at udruste 20 Krigsskibe.

Det derpaa af det storbritanniske Hof meddeelte Svar var ganske føieligt og fuldt af Forsikkringer om det oprigtigste Venskab og den meest upartiske Retfærdighed; forøvrigt skulde denne Sag afgjøres ved nye Underhandlinger mellem de i Haag residerende danske og engelske Ministre Cheusses og General York.

Bestemmelsen om, hvilke Varers Tilførsel der skulde være forbudt, hindrede strax i Begyndelsen disse Underhandlingers Fremgang. Danmark erkjendte ingen andre Contrebande-Varer end dem, der vare indeholdte i den utrechtske Fred; England paastod derimod, at alle franske Varer maatte ansees for Contrebande. Ingen vilde give efter; England blev derfor ved at indrette sin Adfærd efter de nysanførte Grundsætninger: danske Handelsskibe, der blot havde nogle franske Varer inde, opbragtes og maatte afvente Udfaldet af en langvarig Proces, hvorved Skibet og en Deel af Ladningen vel stundom frigaves, men Omkostningerne skruedes saa høit op, at de overstege Skibets og Godsets Værdi. Tit udgjorde franske Varer kun den mindste Deel af Ladningen; men desuagtet tilbageholdtes hele Skibet med Resten af Godset, hvorved da det Meste fordærvedes paa Grund af det lange Ophold, og Skibet selv meget beskadigedes ved en ilde og uforsigtig Behandling.

Fordi England endelig ikke vilde fravige sin engang gjorte Erklæring, nemlig at alle franske Varer skulde regnes for Contrebande, men Danmark umulig kunde indrømme dette, saa foreslog det danske Hof atter, forat undgaae al videre Skade, at de paa danske Skibe værende franske Varer skulde separeres, og at, efterat der var stillet fuldkommen Sikkerhed for deres Værdi enten af Skipperen eller af Rederne selv, saadanne Skibes Reise uden Hinder kunde fortsættes. Uagtet nu dette Forslag antoges fra engelsk Side, saa har sammes Iværksættelse aldrig hidtil fundet Sted. Den omtalte Sikkerhed kunde uagtet alle det danske Hofs Forsikkringer aldrig blive fuldkommen nok.

Saadan var denne Sag beskaffen Anno 1759, kort før Hs. danske Maj.'s Reise til Holsteen. Den danske Flaade, som bestod af 18 Krigsskibe, var allerede dengang udrustet og under Admiral Fontenays Befaling lagt ud paa Kjøbenhavns Red. Overmarskalk Grev Moltke gjorde derpaa den engelske Envoié extr. Titley alvorlige Forestillinger. Den Danmarks Rige tilføiede Skade anførtes paany; man holdt med Alvor fast paa de danske Skibes Frigivelse og erklærede tilsidst, at Hs. danske Maj. ventede Svar herpaa ved sin Hjemkomst fra Holsteen; dets Udeblivelse vilde han ansee for en Vægring og et fuldstændigt Afslag og derfor hævde sin Ret ved andre Udveie. Disse haarde Forestillinger og den anseelige Udrustning, hvormed den ledsagedes, havde dog ingen anden Virkning, end at der blev sluttet en Convention mellem de danske Skibes Redere og de engelske Kapere, ifølge hvilken de opbragte Skibe skulde frigives imod Erlæggelse af en vis Summa. Hvorpaa den talrige Flaade blev aftaklet og bragt tilbage i Havnen.

Denne Adfærd af det danske Hof beviser noksom, hvor fast det staaer paa sin engang fattede Beslutning, nemlig at skye al Deeltagelse i nuværende Krig. Dette synes ogsaa at være overeensstemmende med dets Hovedøiemed, hvorefter det har indrettet alle sine Forholdsregler og Bihensigter. Dette Hovedøiemed gaaer fornemmelig ud paa, at det kan faae de fyrstelige Besiddelser i Holsteen og vinde større Anseelse i det tydske Rige, især hos de evangeliske Rigsstænder. Forrige saavelsom nuværende Tider give hyppige Beviser paa, hvor ivrig og bestandig det danske Hof har eftertragtet de fyrstelig holsteenske Besiddelser; hverken hemmelige eller aabenbare Midler ere blevne sparede til dette Øiemeds Opnaaelse; alle dets Raadslag have netop i disse Tider været rettede hen derpaa; og det har tydelig lagt for Dagen, at dette vilde være det eneste Middel, hvorved det kunde bevæges til vigtigere Foretagender for sine Medforbundne. De herom anstillede Underhandlinger ere ovenfor blevne berørte; deres ringe Virkning har dog ikke kunnet formindske Danmarks Ønske om at udfinde andre dertil tjenlige Udveie.

Den Fordeel, Danmark ved Byttet af Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst mod det fyrstelige Holsteen vilde vinde, er ogsaa saastor, at næsten Intet saameget kunde forøge dette

Riges Magt. Hine Grevskabers afsides Beliggenhed hindrer Danmark i at drage andre Fordele af Indbyggerne end de sædvanlige Paalæg og Afgifter, hvilke Indkomster igjen for Størstedelen gaae med til det aarlige Underhold af en særskilt Regjering og en betydelig Garnison.

I det fælleds Holsteen kunne uden Storfyrstens Samtykke hverken Skatter paalægges eller nye Indretninger gjøres; og paa Grund af Naboskabet opstaaer samme Mislighed i det Kgl. Holsteen, hvor Indbyggerne maae behandles paa samme Maade som Indbyggerne i det fyrstelige og fælleds Holsteen. Den Nytte, Kongen nu for Tiden drager af det Kgl. og fælleds Holsteen, er saa ringe, at den slet ikke kan sammenlignes med den, Hs. Maj. kunde drage som Besidder af hele Holsteen. Faa Lande ere bedre dyrkede og beboede af rigere Indbyggere end Holsteen. Rigets aarlige Indkomster kunde deels ved nye Paalæg, deels ved bedre Indretninger betydelig forøges, især naar man der vilde indføre Accisen, hvormed alle Levnetsmidler i Danmark ere belagte.

De med saastore Bekostninger i Danmark anlagte Fabriquer vilde vinde meget ved, at deres Varers Brug og Salg befaledes og ene tillodes over hele Holsteen; thi nu for Tiden ere de udenlandske Varer der tilstede i saastor Overflødighed, at ikke blot de danske Manufactur-Varers Afsætning der er umulig, men ogsaa en Mængde fremmede Varer indpractiseres ved Smugleri til største Skade for Fabriquerne. Danmark vilde netop drage de Handels-Fordele til sig, som Holsteen nu nyder; Værdien af de udgaaende holsteenske Producter maatte betydelig overstige Værdien af de indkommende nødvendige Varer; deraf fulgte, at Handels-Balancen og Vexel-Coursen bleve fordeelagtigere og de rede Penge hyppigere. Ved Foreningen af det fyrstelige og fælleds Holsteen vilde endelig den Frygt være hævet, Danmark nu for Tiden pines og hindres af i alle sine Foretagender, nemlig at Storfyrsten, understøttet af den russiske Magt, engang vil betjene sig af det fyrstelige Holsteens Naboskab til at gjenerobre Hertugdømmet Slesvig.

Naar saaledes Besiddelsen af hele Hertugdømmet Holsteen vilde skaffe Danmarks Rige saamange og saastore Fordele, at nemlig dets Indkomster derved forøgedes, dets Fabriquer forbedredes, Manufactur-Varerne kunde afsættes, dets Handel

og Skibsfart udvides, dets Producter ophobes og dets Rigdomme forstørres, men især at den Magt, der er det den farligste og meest overlegne, derved vilde blive sat ud af Stand til at angribe det: saa maatte dets indre og ydre Styrke netop derved vinde større Anseelse blandt Naboerne; og denne Styrke kunde ikke andet end blive dem langt farligere, saafremt dette Riges Hensigter ikke skulde grunde sig paa et reent og oprigtigt Venskab.

Det fyrstelige Holsteens Erhvervelse er saaledes det Hovedøiemed, hvorefter Danmark har indrettet sine fornemste Planer. Den har ogsaa i alle under denne Krig med Frankrig anstillede Underhandlinger netop været den eneste Betingelse, hvorpaa det vilde forpligte sig til vigtigere Foretagender. Hidtil er al Umage løben frugtesløs af, fordi Rusland altid har vægret sig. Og omendog Keiserindens Samtykke var til at erholde, saa er dog Storfyrstens Utilbøielighed en uovervindelig Hindring. Af den Fare, man kunde befrygte af det russiske Riges voxende Magt, har det danske Hof flere Gange villet bevise, hvor nødvendigt det vilde være, at det fyrstelige Holsteen aftraadtes til det. De russiske Vaabens Progres, de af dette Rige gjorte betydelige Udrustninger og den Magt, hvormed det er ilet sine Allierede til Undsætning, ere blevne anførte som de sikkreste Beviser paa dets nuværende Styrke, hvilken Styrke er voxet endnu mere ved Kongeriget Preussens Erobring, især da man ikke længer kunde drage Ruslands Beslutning om at beholde dette Kongerige i Tvivl. Paa slige Tanker grundede man den Fare, det tydske Rige engang vilde blive udsat for efter Storfyrstens Thronbestigelse; thi denne Herre kunde da uden Vanskelighed føre sine Tropper over til Preussen og Holsteen og saaledes angribe det tydske Rige fra to Sider. Naar derimod Holsteen overlodes til Danmarks Rige, saa kunde Tydskland kun angribes fra een Side og altsaa langt lettere forsvares. Men hvorvidt disse Grunde have deres Rigtighed, og om Rusland selv har besluttet sig til at beholde Kongeriget Preussen eller overlade det til den yngre Branche af det holsteenske Huus, der ved Coadjutor-Valget i Lübeck er bleven blottet for alt Underhold; iligemaade om Delingen af den russiske Magt er mindre farlig end dens Forening, og hvorvidt endelig dens Virkelighed og Bestandighed kunne bevises af de

nysanførte Omstændigheder, alt Sligt er Materier, der ikke høre herhid.

Den Frygt, Danmark nærer med Hensyn til sin egen Sikkerhed, turde være langt mere grundet. Erindringen om den Art og Maade, Slesvig er blevet erobret paa, og den Overbeviisning, at Storfyrsten nærer en heftig Længsel efter at gjenvinde det, der er blevet frataget hans Huus med mindre Ret, kunne ikke andet end vække en billig Anledning til Uro og Bekymring.

Men denne Uro kan ikke fjernes paa nogen anden Maade end naar Danmark kunde faae det fyrstelige Holsteen i Besiddelse før Keiserindens Død. Egen Umage har været utilstrækkelig dertil, hvorfor dette Hof har søgt og benyttet andre Magters Bistand. I det Anno 1758 mellem Frankrig og Danmark sluttede Forbund har den førstnævnte Krone paataget sig ved sine bona officia at bevæge det russisk-keiserlige Hof og især Storfyrsten til at tiltræde Garantien for Hertugdømmet Slesvig og samtykke i Byttet af Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst mod det fyrstelige Holsteen. Men de i denne Henseende ved det wienske og russiske Hof anstillede Underhandlinger have for Størstedelen været frugtesløse.

Da Danmark Anno 1759 havde tiltraadt den mellem Sverrig og Rusland sluttede Søudrustnings-Tractat, betjente det sig af denne Leilighed til at bevæge begge disse Magter til atter at tiltræde det nysomtalte med Frankrig sluttede Forbund. Hovedsagen af hvad derved er forefaldet, er allerede bleven berørt ovenfor, iligemaade hvordan det danske Hof har udsat Ratificationens Udvexling, uagtet denne udfærdigedes af Sverrig, fra den ene Tid til den anden, idet Ministeriet altid skød Skylden paa de Vanskeligheder, der først maatte fjernes med Hensyn til det russiske Hof.

Det danske Hof, der frygtede Storfyrstens tilkommende Magt og havde Mistro til hans Tilbøieligheder og Begjerligheder efter at erholde større Fordele, ønskede imidlertid Intet saa meget som ved denne Leilighed at komme i Besiddelse af det fyrstelige Holsteen paa en eller anden Maade. Det var derfor paa det Omhyggeligste betænkt paa alle mulige og til dette Øiemed tjenlige Midler. Enten af Overbeviisning om, at England og dets Allierede formaaede at udrette Mere hos Storfyrsten,

ller i den Hensigt at vække større Iver for denne Affaire hos det franske Hof, gjordes der behørige Forestillinger hos det førstnævnte Hof, der eiheller har viist sig utilbøieligt dertil.

Hemmeligholdelsen af det, der heri er forefaldet mellem England og Danmark, hindrer dog i med Sikkerhed at kunne sige, hvorvidt Englands Beredvillighed har strakt sig, og ved hvilke Midler dette Hof vilde overvinde Storfyrstens Kjærlighed til Holsteen og hans Uvillie mod Danmark og bevæge Keiserinden til et Skridt, der strider mod hendes egen Interesse; eller om Danmark maaskee kun derved har søgt at undgaae Iværksættelsen af den med Sverrig og Rusland indgaaede Søudrustnings-Tractat, vise sin Hengivenhed for Kongen af Preussen og hans Allierede og forpligte det franske Hof til at fremme hine Ønsker uden Ophør.

En større Anseelse i det tydske Rige er det andet Hovedøiemed, det danske Hof ivrig har tragtet efter. Dette kan man slutte ikke blot af Ministeriets personlige Tilbøieligheder, men især af flere ved Krigens Begyndelse tagne Forholdsregler. Saadanne ere især den projecterede Indretning af et tredie Partie af de Fyrster, der vare enten det romersk-keiserlige Hof eller Kongen af Preussen mindre hengivne, ved hvis upartiske og forsigtige Adfærd disse Magters Iver skulde dæmpes; den Tid bevidnede ømme Medlidenhed med de evangeliske Stænder og den Frygt, det nærede for, at de skulde blive undertrykte af de catholske; den ved Valget af en Formynder for de umyndige Fyrster af Sachsen-Weimar viste Adfærd; den Omhu, det viste for det landgrevelig-hessiske Huus; de hessiske Prindsers Opdragelse i Kjøbenhavn; og endelig det danske Ministeriums Bestræbelse, hvorved Hs. Kgl. danske Maj. af den høisalige Landgreve er bleven udnævnt til Formynder for hans Børnebørn.

Ligesom nu alle disse Omstændigheder bevise, at det danske Hof gjør sig Umage for at vinde større Anseelse i det tydske Rige, og det især ved at forsvare Protestanterne; saaledes synes just deraf at følge, at man intet Sikkert kan bestemme om Danmarks tilkommende Adfærd; thi denne vil udentvivl blive indrettet efter den Stilling, Sagerne i det tydske Rige komme til at indtage. Hvis derfor Venskabet mellem de romersk-catholske Hoffer vedvarer, saa er det muligt, at

Danmark skiller sig fra Frankrig og forener sig med de prot
stantiske Magter. Det kunde derimod ogsaa være muligt, a
Danmark vilde vedblive at holde Venskab med Frankrig, me
dette sidste Hof vilde forlade de catholske Magter og træ
over til de protestantiske; hvilket dog Altsammen egentli
beroer paa det heldige Udfald, Byttet af det fyrstelige Holste
vil faae; saa at Danmark nu for Øieblikket kun er bundet t
Rusland eller maa rette sig efter de Magters Villie, ved hv
Mægling dette Bytte bedst kan fuldbyrdes.

Disse ere nu de Reflexioner, der medrette kunne gjøre
over Danmarks nuværende Tilstand.

Hvad dette Hofs Sindelag mod Sverrig især deleshed an
gaaer, saa har Hs. Kgl. danske Maj. flere Gange lagt for Dage
sin Lyst til et oprigtigt Venskab og sin sande Afsky for al
mellem Naboer sædvanlige Stridigheder. Frygten for Vidtløf
tigheder, Danmark i modsat Fald kunde paadrage sig fra
Sverrig selv og dets Allierede, men især fra Rusland, turde vi
endmere styrke disse venskabelige Følelser. Tiden og Efter
verdenen ville imidlertid bedst kunne vidne om Oprigtighed
af alt dette.

Kirkebogen for Nørborg paa Als 1621—1776.

Udgiven af E. Høyer Møller.

(Fortsættelse.)

1673. 1673.

5 S. i Faste.

Onsdag gjorde Hr. Samuel i Tandslet Barsel med sin lille Johannes.

6 S. efter Paaske.

Tirsdag d. 6. Mai gjorde Hr. Martin i Oxbøl Barsel med sin lille Samuel.

Trin.

Tirsdag holdtes her Præste Calent, og gik vel af.

13. Trin.

I denne August Maaned er efter høie Øvrigheds Christelige Befaling holdt 3 almind. Bede- og Fastedage, nemlig 3 Fredage efter hinanden, som vare d. 15., 22. og 29de August.

19. Trin.

Begravet gamle Hans Jørgensen i Holm, over 100 Aar gl.

Anno 1673:

Fød 26, 1 uægte. Død: Børn 7, Gamle 13. Viet 7 Par.

1674. 1674.

Nytaarsdag døbt før Messen Lenes Barn her i Byen, kaldet Anne, hvilket den letfærdige, løgnagtige, lumpne Landløber Johannes Wandalinus skal være Fader til.

Mariæ Renselse.

Blev offret efter Sædvane, dog Offeret var svar (ringe),

1674. 33 $, og tilmed gik Alting ikke saa rigtig til. Gudsfrygt med Nøisomhed er en stor Vinding.

3 S. i Faste.

som var d. 22. Marts, om Morgenen Kl. 2 er min kjære Svigerfader, H. Otte Jacobsen, salig udi Herren hensovet. 63 Aar; Provst i 21 Aar.

Paaske.

Torsdag var jeg til Hr. Johannes Boldichs Begravelse i Sønderborg. Fredag til Hr. Jørgens Moders Begravelse ud Notmark.

2 S. efter P.

Tirsdag var jeg i Sønderborg til Hans Pechmanns Begravelse. Onsdag gjorde Hr. Samuel i Tandslet Barsel med sin lille Povel.

Trin.

Gjorde Hr. Steen i Adzerballig Barsel med sin lille Anne.

5 Trin.

D. 22 Juli gjorde H. Peder Conrad i Lysabbild Barsel med sin Datter.

8 Trin.

Onsdag gjorde Hr. Anders Beyrholm Barsel med sin Andres.

9 Trin.

Onsdag gjorde Hr. Karsten i Ulkebøl Barsel med lille Margrethe.

4 Adv.

Mandag gjorde Hr. Johan Krag Barsel med sin lille Eleonora. Tirsdagen, om jeg ikke feiler, døde H. Johannes Mathisen i Nybøl, 48 Aar gl.

Anno 1674:

Fød 29. Død: Børn 7, Gamle 11. Viet 5 Par.

1675. 1675.

3 S. i Faste.

Prædikede Mathias Lorentzen af Svenstrup.

4 S. i F.

Prædikede Jacob Ottesen og var H. Rudolph Frederik i Kirke.

6 S. efter P.

Copuleret og off. absolveret (hvilket skete efter Prædiken i Chorsdøren) Jens Kok og Anne.

12 Trin. 1675.

Døbte Hr. Niels Frederik Brands Barn, Caspar. Jeg holdt Barnet.

16 Trin.

(Ons)dag var jeg til Barsel i Oxbøl Præstegaard. Barnet blev kaldt Peder.

21 Trin.

Tirsdag gjorde Hr. Beyrholm Barsel med Dorthe Margrethe. ...dagen d. 15. Decbr. er Hr. Anders Beyrholm i Hagenb. ...nsovet. Ottende Dagen efter blev han begravet. 58 Aar gl., ...nte i 28 Aar.

Juul.

Tirsdag gjorde Hr. Samuel Barsel med sin lille Christian.

Anno 1675:

Fød 26. Død: Børn 6, Gamle 9. Viet 6 Par.

1676. 1676.

Kyndelmisse gjorde Hr. Peder Nielsen Sølle Bryllup i ...eskjøbing, og samme Dag døde hans Fader.

1 S. i Faste.

Tirsdag gjorde Hr. Karsten i Ulkebøl Barsel med sine ...linger Christian og Cathrine. Regina var Fadder til Pigen.

3 S. i F.

Sang Hr. Peder Plade sin første Messe i Hagenbjerg ...ke.

1 S. e. Paaske.

Onsdag begravet Peder Smeds Hustru her i Byen, 95 Aar.

2 Pintsedag.

Begravet Chr. Smeds Hustrues Moder i Pøl, 100 Aar.

1 Trin.

I Juni holdtes 3 Fredage efter hinanden Bededage.

2 Trin.

Onsdag begravet Hr. Peder Clausen i Oxbøl, 81 Aar, ...nte 53 Aar. D. 7de Juli, som var Fredagen efter 6 Trin. ...re vi samtlige Nørreherreds Præster af Egen, Svenstrup, ...genbjerg, Oxbøl og Tontoft i Hr. Oberstlieutenantens Huus ...samlede, hvor Hr. Abgesandter Gentsch tog af os Troskabseed ...a F. N. Hertug August's Vegne af Pløen, som af Hs. Kongl. ...j. havde bekommet al Høihed og Herlighed over Geistlige

1676. og Verdslige her i Nørreherred. Er Gud for os, hvo kan d[...] være imod os! Hr. Johannes Brand i Egen blev forordnet [...] være vor Provst.

D. 26de Juli var jeg til Hr. Mortens Kost i Sottrup [...] (Capellanens.)

10 Trin.

Begravet Jørgen Jendresens Søn, Jendre, som blev slagen af Lynild her i Pøl Mark, 13 Aar.

Løverdagen den 4de Novbr. ankom H. F. Durchl. Hertug August, vor naadigste Landsfyrste og Herre, lykkelig her [...] Byen, og logerede ind i Oberstl. Huus. Vivat Princeps, va[...]leant subditi!

Onsdag d. 8. Novbr. fik jeg Tidender fra Corsøer o[...] Christen Olufsens Død og Afgang, som døde d. 21. Septbr. [...] blev begraven d. 2. Octbr.

25 Trin.

F. N. Hertug August og F. N. Hertug Rudolph Freder[...] vare i vores Kirke; Provsten i Egen, Hr. Joh. Monrad, prædi[...]kede Tydsk for dem, og blev ellers overalt sungen Tydsk. Herrens Navn være velsignet!

Onsdag reiste F. N. bort igjen. Gud ledsage ham!

26 Trin.

Anden Gang off. absolv. Lenore Bekkers for løgnagti[...] Bekjendelse.

Tirsdag efter 2 Adv. blev Hr. Johannes Brandt, Vesper[...]prædikant i Sønderborg, begravet, 55 Aar gl.

Anno 1676:

Fød 27. Død: Børn 5, Gamle 11. Viet 1 Par.

1677. 1677.

1 H. 3 K.

Var det et forfærdeligt Veir og Sneefog, hvorover der kom kun faa til Kirke her af Byen og af Pøl, og Ingen fra Holm.

Torsdag d. 11te stod Hr. Georg Bøhmers Bryllup med Hr Karsten Thomsens Datter af Flensborg paa Østerholm. De[...] Dagen dog var berammet om Tirsdagen, men for samme Veir[s] Skyld oversat.

2 Febr. begravet Anna Thomses her i Byen, 93 Aar.

Tirsdagen d. 11. Febr. var jeg til Anne Kruses Begravelse

i Sønderborg. Samme Tid fik jeg at vide tilvisse, at min kjære Farbroder Borgermester Casper Brand i Corsør (fød d. 6. Nov. 1607) var d. 17de Januar ved Døden afgaaet og d. 31te begravet. 1677.

Midfaste.

Onsdag begravet Hr. Evald Margraff, hvilken, efterat han havde levet meget christelig og efterladt et godt Navn og Rygte, døde han meget mildt og salig 65 Aar gl. Den S. Mand forærede mig Creidium over Epistler med den tydske Bibel i stort Octav. Liigtexten begjærede han af Ps. 39, 5.

Paaske.

Efter de hellige Dage drog jeg samt Hr. Steen og Rotger Kruse til Corsør at erfare Tilstanden efter S. Farbroder, og kom lykkelig hjem igjen, hvorfor Gud være æret og takket.

4 S. e. P.

Mandag henbaaret et af Oberst Langes Børn og nedsat i Kirken; sendte mig 1 Rdlr.

Trin.

Tirsdag stod Hr. Peder Plades Bryllup i Hagenbjerg med Marike Lund.

5 Trin.

Anno 1676 d. 1. Mai blev Gulland af de Danske erobret, og den 1ste Juni finge de en herlig Søvictorie. Anno 1677 d. 1. Juni og 1. Juli finge de Danske atter lykkelig Victorie tilsøes, og erobrede mange Skibe med Stykker og Folk. Herrens Navn være velsignet! Amen.

d. 5. August begrov jeg Hr. Niels Jacobsen Klincker, Guds Ords Medtjener her i Tontoft paa 27 Aar. 61 Aar.

12 Trin.

Onsdag d. 5. Septbr. var Hertuginden til Østerholm, og Abbedissen til Gandersheim, vores Hr. Amtmand og hans Frue, og Oberstl. og hans Frue til Gjæst i mit Huus, efterat de samtlige havde været her i Kirken.

20 Trin.

Tirsdag gjorde Provsten i Egen sin Datter Margrethes Bryllup med Hans Hansen af Kjøbenhavn.

D. 1. Novbr. Allehelgensdag lod Rasmus Vogt i Himmark sin Hustru begrave.

23 Trin.

1677. Mandag var jeg i Sønderborg til M. Nicolai Brandts Bryllup, som fik Borg. Jacob Jensens Datter.

Anno 1677:

Fød 20. Død: Børn 5, Gamle 12. Viet 5 Par.

1678. 1678.

Torsdag begravet Jes Fisker, ved 100 Aar gl.

Fastelavns Mandag ankom H. F. D. Hertug August, vor kjære Landsherre, lykkelig her til Byen, og logerede ind til Amtmandens. Tirsdag var jeg hos H. D. til Gjæst.

1 S. i F.

Hs. D. var her i vor Kirke, Provsten prædikede.

2 S. i F.

Mandag reiste H. D. bort igjen. Hr. Obr. Lange og hans Frue communicerede i Huset, forærede mig 1 Dukat.

Udi dette Foraar begyndte man at bryde ned af Staldene eller de Huse inden Porten ved den høire Side her paa Slottet, hvor igjen skal bygges et grundmuret Huus til en fyrst. Residentz, hvortil Gud vilde give lykkelig Fremgang. Amen.

Mandagen d. 22. April blev Marcus Foged og hans Brud Agathe Støds skilt ad paa Consistorio, og blev Brudens Fader Peder Stød tildømt at give Mulct ad pias causas, og erstatte Brudgommen tilbørlig sin Skade.

Løverdagen d. 27. April ankom H. D. og hans Gemalinde her til Byen; om Søndagen vare de her i Kirken.

6 S. efter Paaske.

H. F. Durch. og hans Elsk. Gemalinde vare her i Kirken, og lode dem naadigst befalde min danske Prædiken at anhøre.

Trin.

Mandag var jeg paa Glüchsborg til Hr. Secretair Margraffs Bryllup med Sal. D. Møllers Datter af Flensborg.

5 Trin.

Torsdag d. 4. Juli ordineret H. Frederik Jepsen her i Tontoft Kirke til en Medtjener. 7. Trin. sang han sin første Messe.

13 Trin.

Fredag 30. Aug. reiste F. D. og hans Gemalinde op ad Magdeburg.

19 Trin. 1678.

Gjort Afbedelse paa Prædikestolen paa Peder Hansens og Mette Pedersdatters Vegne for Leiermaal.

Fredag begravet Caspar Organist 35 Aar.

24 Trin.

Prædikede Frederik Nielsen, og fik et Offer af Menigheden.

4 Adv.

Begravet Hans Iversen af Holm, 91 Aar.

Anno 1678:

Fød 24. Død: Børn 3, Gamle 17. Viet 13 Par.

1679. 1679.

1 S. i F.

Mandag gjorde Hr. Peder Plade Barsel med sin lille Peter.

1 S. efter P.

Off. absolv. før Prædiken om Morgenen Store Ellen, som var kommen i Rygte for . . . Mester paa Slottet.

1. Mai begravet Bertel Svarrers Kones Moder i Pøl, 92 Aar gl.

Tirsdag d. 20. Mai blev Hr. Mathis Karstensen i Snogbæk begr. 35 Aar.

Mandag d. 23. Juni stod Hr. Moritzes Bryllup med Elisabeth Steens Datter i Adzerballig Præstegaard.

4 Trin.

Var jeg i Sottrup Kirke i Sundeved, hvor min Svoger Lauritz Ottesen Riise holdt sin Prøveprædiken, og [blev] voceret til Sognepræst sammesteds.

5 Trin.

Eftersom Provst H. Joh. Brandt i Egen var dødssyg, da lod hendes F. N. mig nedfordre til Østerholm, hende og hendes Betjente med det høiv. Sacramente at betjene, som ogsaa skete, og lod H. D. mig forære 4 Rdl. Herre! jeg er ringe til al den Miskundhed og Troskab, som Du gjorde din Tjener. Gen. 23.

Mandag d. 21. Juli døde vor Provst; Tirsdagen d. 29de blev han begraven, og hans Brodersøn M. Nicolai Brand i Sønderborg gjorde Liigprædiken over ham. Hr. Lauritz i Svenstrup stod for Alteret og tog Offeret. 65 Aar.

7 Trin.

Communicerede Hertug Rudolph Frederik her i vor Kirke før Prædiken.

1679. 8 Trin.

Fredag var jeg til Østerholm og døbte Secretarii Bøhmers Barn, kaldet Augusta, hvilket H. F. D. Hertug August selv holdt til Daaben, og lod H. D. mig forære 2 Rdlr. Herre! hvo er jeg, og hvad er mit Huus, at Du har ført mig hertil!

9 Trin.

Var H. F. Durch, i vores Kirke og Hans Brandt prædikede og lod sig høre, og erlangede Exspectance paa Egen i sin S. Faders Sted.

10 Trin.

F. D. var i Kirken, og lod mig efter Tjenesten byde til Taffel, og erklærede sig meget naadig mod os. (Man)dag Morgen reiste H. D. igjen herfra.

13 Trin.

Tirsdag var jeg til M. Peter Brandts og M. Pegmans Datters Augusta Magdalenas Bryllup i Sønderborg.

14 Trin.

Torsdag d. 25. Septbr. døde min kjære Svoger Hr. Steen Rohde, og efterlod 3 umyndige Børn. 58 Aar. D. 3. Oktbr. blev han begraven.

3 Adv.

Onsdagen d. 17. Decbr. døde H. F. D. Hertug Hans Bugislaf Kl. ongefær 10 om Dagen saa sagtelig og salig, efterat han havde ligget stedse til Sengs en 8 Ugers Tid, og ellers været upasselig siden St. Mikkelsdag. Mandag d. 29. Decbr. blev den S. Herre henført til Egen om Aftenen med Fakler, og hans Hr. Broder fulgte efter. Præsterne her i Nørreherred og Borgerne her i Byen bare ham paa Vognen og af igjen ved Egen Kirke, og indsatte ham i den Fyrstl. Begravelse hos sin sal. Forfædre. Off. 10 Rdlr.

Anno 1679:

Fød 30. Død: Børn 7, Gamle 12. Viet 5 Par.

1680. **1680.**

1 H. 3 K.

Hr. Christian Møller blev indsat udi Adzerballig. Samme Søndag blev ogsaa Sognepræsten paa Keinæs indsat.

Mandag begav sig H. F. D. Hertug Christian August igjen paa Reisen til England.

D. 24. Jan. lod mig H. F. D. Hertug Rudolph Frederik

forære 2 Rdl. saa ogsaa et Gemældte (Salvator), som har været den Sal. Herres, til en Discretion, fordi jeg opvartede den S. Herre H. Hans B. udi hans Svaghed. 1680.

D. 28. Marts om Efterm. ankom H. D. vores naadigste Landesherre uformodentlig ved god Helbred.

D. 2. Mai forrettede Hr. Frederik Tjenesten, efterdi jeg var paa Østerholm og Hertuginden communicerede. Secr. Bøhmer leverede mig Offerpenge for Hertuginden 6 Rdlr., for H. Rudolph Frederik 6 Rdlr., sig selv 1 Rdlr.

Torsdag d. 6 Mai mod Aften ankom H. F. D. vores naadigste Fyrstinde og de fyrstl. Børn og ganske Hofstat.

Mandagen d. 7 Juni blev Thomas Smed halshuggen for Peder Støds Dør, fordi han skulde have taget Ellen Kolmos, en Krøbling, med Vold.

Tirsdag copuleret i Huset Frederik Lorenzen og Sophie S. Hr. Peders Enke i Oxbøl.

1 Trin.

Copuleret Frederik Skomager og Ellen N. N. turde vove at spendere for Lovelse og Vielse tilsammen 4 ℛ 10 ß.

Tirsdag gjorde Provsten Monrad i Ketting Barsel med sin Ernst Gynther.

St. Hansdag.

Tirsdag d. 29 Juni stod Hr. Lauritzes Bryllup i Snogbæk med Marike Bruus, Enken der.

Fredag d. 9 Juli begravet Jørgen Rasmussens Moder i Holm, 98 Aar; hun havde været Patient i over 20 Aar.

Løverdag begravet Christen Smeds Hustru i Holm, 49 Aar, hvilket er det tredie Liig han i en Maanedstid lader begrave. Gud hjælpe os!

7 Trin.

Hertug Christian til Glüchsburg og hans Gemal og fyrst. Børn være her i Kirken.

8 Trin.

Onsdag prædikede Peder Ottesen her i Kirken.

9 Trin.

Hertuginden paa Østerholm communicerede.

10 Trin.

D. 15de August. Efterat H. F. D. vores naad. Herre havde befalet os Geistlige at bruge rette Præstekraver og Klæder,

1680. gjorde jeg i Guds Navn en Anfang paa denne Søndag. Ak! at jeg tilligemed ifører Jesu Retfærdigheds og Saligheds Klæder.

Tirsdagen d. 14 Septbr. om Aftenen Kl. 10 optændtes en ynkelig og skadelig Ildebrand her i Nørborgs Kiøbing, som havde sin Oprindelse fra Amtmandens Bagehuus, hvor de braadte Hør eller havde Hør i Ovnen. Og opbrændte Capellaniet og 7 skjønne Gavlhuse, med Stalde og Lader, og 2 smukke Vaaninger

Torsdag d. 7. October blev Hr. Brandt udi Egen ordineret her i Kirken af Provsten Hr. Lauritz Harboe i Svenstrup udi H. F. D. Nærværelse. Og lod H. F. D. Præsterne tractere i mit Huus, og naadigst offererede mig til Tractement 10 Rdlr. og 2 Harer. Gud ære H. D. som ærer Præster, og lade ogsaa Præsterne blive ærværdige.

20 Trin.

I denne Uge blev M. Nicolai Brandt i Sønderborg begravet.

D. 2den Novbr. om Natten Kl. mod 12 er H. F. D. Eleonora F. Enke paa Østerholm saligen i Herren hensovet, efterat hun havde været syg en 11 Ugers Tid; og imidlertid 2 Gange communiceret, og ellers altid aarle og sildig med Hjertens Suk og Bøn befalede sig i den almægtige og barmhjertige Guds troe Hænder. 72 Aar.

22 Trin.

H. F. D. communicerede her i Kirken før Prædiken, og var jeg Uværdige H. N. Bigtfader. Herren give H. D. fyrstelige Tanker. Es. 32.

Mandag blev Hr. Peder i Lysabbild og hans Hustru paa eengang begravede. Gud forbarme sig naadelig over os alle for C. Skyld.

24 Trin.

Onsdag Efterm. blev Hofraad Thur indsat i vores Kirke. Enken lod begjære ved Frederik Lorenzen, at jeg vilde tilstede at Capellanen maatte prædike, og lovede, mig Intet at skulle afgaae af min Rettighed, hvorudi jeg gjorde hendes Villie. Bag efter sendte hun mig ved hendes Pige 3 D. udi et Kræmmerhuus i klare Skillinger, hvilken Foræring jeg skikkede hende med min Pige tilbage igjen. Nolo parum, nimium nec volo.

3 Adv.

Lørdag om Aftenen saaes paa Himlen et langt hvidt Skin

udi Sydvest (ligesom en Regnbue), hvad det skal betyde er Gud bekjendt. Gud omvende os og afvende sin Vrede, eller den faderligen formilde for Christi Skyld. 1680

Torsdag blev den S. Hertuginde paa Østerholm indsat i hendes Begravelse udi Egen Kirke. Fred. Cristian, Rector udi Sønderborg, gjorde Liigprædiken.

Juledag.

Hertugen offrede 4 Rosenobler ɔ: 16 Rdlr., Oberstl. Holstein 1 Rdl.

Anno 1680: 1681

Fød 23. Død: Børn 8, Gamle 16. Viet 11 Par.

1681.

Torsdag efter Fastelavn Søndag ankom om Morgenen Hr. Oberstl. Goltzes Frue i mit Huus, eftersom hun tilforn havde begjært Losemente hos mig, og en Stunds Tid derefter blev hun forløst med en ung Datter.

D. 20 Febr. døbte jeg her i Huset Hr. Obl. Goltzes Barn Dorothea Eleonora, som Hertuginden holdt til Daaben, og den ældste Prinds samt andre adelige Personer stode Faddere.

Fredag d. 4 Marts begravet Johan Conrad, Cammertjenerens Barn, da jeg efter Fyrstl. Befaling holdt en tydsk Liig-Sermon.

5 S. i F.

H. F. D. communicerede anden Gang her i Kirken tilligegemed Oberstl. Goltz, samt Pager og Lakeier. Ad hæc qvis idoneus?

Paaske.

Fredag begravet Mette Thisdatter i Holm, 92 Aar.

4 S. efter P.

Tirsdag begravet Hr. Johan Krags Hustru i Hørup, Eleonora Brands.

Onsdag begravet Marcus Foged her i Byen, 47 Aar.

1 Trin.

Onsdag den 8 Juni stod Hr. Christian Møllers Bryllup i Adzerballig Præstegaard med min Søster Magdalena.

4 Trin.

Torsdag var Hr. Secretair Bøhmer her i mit Huus, og forærede mig 3 Rdlr. for 3 forbigangne Offerdage. Og derhos en Discretion af F. N. Hertug Rudolph Frederik, tilligemed Sauberts Postil, til en Gedachtniß efter Hs. S. Fru Moder, hvis

1681. Bichtfader jeg Uværdig var det sidste Aar; og hende til Hendes salige Afsked opvartede.

Onsdag d. 6 Juli var jeg til Bryllup i Lysabbild, nemlig Hr. Didriks og Provstens Datters i Ketting.

7 Trin.

Tirsdag begravet Jost Jørgensens Barn i Holm, 7 Aar, som druknede i en Leergrav.

8 Trin.

Offred af Holm og Pøl til Skolen 8 ℔.

10 Trin.

Onsdag, som var Lauritz Dag, blev Magdalena Jacobsdatter, med Tilnavn Kuk, halshuggen for Peder Støds Dør, fordi hun myrdede hendes Barn, hvilket hun begrov i Peder Støds Kjælder, eftersom hun sammesteds tjente, og udlagde Hans Rudolph Stød til Barnefader.

13 T.

Hr. Clemens forrettede Gudstjeneste, eftersom jeg var svag, og Hr. Frederik var til Østerholm.

22 Trin.

Var jeg til Østerholm, eftersom H. F. D. communicerede.

Mandag d. 7de Novbr. blev min kjære Morbroder Dominicus Lorentzen begravet udi Rise, som sammested døde Allehelg.

Fredag begravet Jørgen Simonsen, en god og from Mand af Holm, som faldt sit Been itu, som var Aarsag til hans Død. 60 Aar.

Anno 1681:

Fød 29. Død: Børn 11, Gamle 16. Viet 6 Par.

1682.

1682.

Off. abs. Anna Trosbyls Engels Datter for Leiermaal. Hendes Barnefader Christian, Oberstl. Goltzes Kudsk, maatte sidde hos hende, endog han ikke gik til Guds Bord, men fortøvede til efterfølgende Søndag, da de andre Hofburser ginge hen.

2 H. 3 K.

H. F. D. communicerede her i Kirken, og var den ældste Prindsesse for første Gang til Gudsbord.

Onsdag d. 15. Febr. blev Provsten i Ketting Hr. Joh. Monrad begraven, Hr. Karsten udi Ulkebøl holdt Liigprædiken. 1682.

Sexag.

Off. absolv. Trinike Organists, som Peter Forrider besov; samme Peter (en Reformert) maa sidde hos hende til Schimpf.

Pintse.

Torsdag var jeg til Barsel i Lysabbild Præstegaard, og var Fadder til Hr. Didriks ældste Søn, Johannes Christian.

Fredag var jeg til Begravelse i Notmark Præstegaard, da Hr. Jørgen Crucow blev begraven 72 Aar.

1 Trin.

Begravet Las Christensen af Holm og Mads Hansen, som bleve døde fundne i deres Baad paa Hjemveien af Fyen.

7 Trin.

Paa Efterm. blev Kammerjomfru Pfefferkore begraven i Egen Kirke. Hr. Johan Brandt holdt Liigprædiken. Vor N. Fyrstinde lod os samtlige Præster invitere til at følge og lod os tractere i Præstegaarden. Hendes N. selv og de fyrstl. Børn fulgte Liget og droge efter Prædiken til Østerholm.

Fredagen d. 25 Aug. prædikede jeg over Hr. Lorenz Poulsen, Sognepræst til Svenstrup og Provst her i Nørre Herred, 80 Aar; tjente 45. Offeret forærede jeg hans yngste Søn Otte til hans Studeringers Fortsættelse.

Torsdag d. 7 Septbr. stod Hr. Johan Krags Bryllup i Høtrup med Anna Lauritzdatter af Svenstrup. Provst Hr. Karsten i Ulkebøl copulerede dem.

13 Trin.

H. F. D. og Gemahl og hans Søster Grevinde (Sofie) Hohenloh vare i Kirke; efter Prædiken blev jeg inviteret til Taffel.

14 Trin 17 Septbr.

var jeg i Svenstrup Kirke og introd. Hr. Frederik Jepsen der til en Sognepræst. Herrens Villie skee og lade alting vel lykkes med Læreren, med Tilhøreren og med Enken og de Faderløse!

2 Adv.

Gjordes Afbedelse paa Jørgen Hansens og Hustrues Vegne, som kom for tidlig.

4 Adv.

som var Juulaften, døde Hr. Martin Nissen udi Oxbøl, Kl. 2

1682. om Morgenen. Efter Helligdagene kom Hr. Amtmanden hjem fra Østerholm og bragte mig 20 Rdl. som Offer fra H. D.

Anno 1682:

Fød 19. Død 22. Viet 11 Par.

1683 **1683.**

Onsdag d. 3 Jan. prædikede jeg over Hr. Martin Nissen, 46 Aar; tjente 15 Aar.

D. 31 Januar var Hr. Didrik Nissen her i Huset og blev examineret, og derpaa billigen approberet og dygtig kjendt det hel. Prædike Embede at betjene.

Torsdag d. 8 Febr. blev Hr. Didrik udi Lysabild begr. Gud forsørge de Efterlevende.

Tirsdag d. 27 Marts var Hr. Claus Crucow her i Huset, og af samtlige Præster examineret etc.

Tirsdag d. 1 Mai, Vorborrig Dag, skete her en sønderlig Tilfald med Hr. Amtmandens Jomfru, som blev borte om Eftermiddagen mod Aften, og fandtes ikke før om Morgenen op paa Dagen. Hvad hende er begegnet, og hvor hun er kommen afsted, maa Gud i Himlen vide; han og herefter bevare hende og andre Guds Børn fra al Ulykke til Liv og Sjæl.

Onsdagen d. 2den Mai blev Hr. Claus Crucow ordineret her i vores Kirke til en Capellan eller Medtjener her til Menigheden. Jeg Uværdige saasom Senior havde den Ære ham at ordinere, og forærede han mig til Discretion 8 Rdlr.

4 S. e. Paaske.

Gjorde Hr. Frederik Jebsen sin Valet-Prædiken her i vor Kirke. Der han gik af Kirken var han saa uforskammet, at han ei vilde hilse mig; dog jeg holder ham hans Natur tilgode, hvilken han ei kan ændre, thi hans kjære Fader og Moder vare saa før ham. P. S. Der jeg den 2 Mai af Guds Naade havde holdt min Ordinationsprædiken, da gaaer han lige til Hr. Amtmand og forklager mig; thi han fandt sig offenderet af min Prædiken, hvorudi jeg og ikke fortænker ham; thi hans kjære Fader forklagede mig og engang for Provsten i Ketting. Som Faderen er, saa er og Sønnen!

5 S. efter P.

Sang Hr. Claus Crucow sin første Messe, og offrede Sognefolket, jeg gav ham 1 Rdlr., min Kone 1 ℔.

Hr. Didrik Nissen, som forhen var Informator paa Øster- 1683.
olm hos den yngste Prinds, blev paa 3die Pintsedag ordineret
g indviet til det hel. Prædikeembede, at skulle være Sogne-
ræst i Oxbøl.

Jeg Uværdige, saasom Senior, efterdi her var ingen Provst,
avde den Ære ham at ordinere.

Trin.

Blev Hr. D. Nissen introduceret i Oxbøl i Hr. Amtmands
ærværelse.

Tirsdag d. 26 Juni stod Hr. Tyge Poulsens og Margarethe
ørgensdatters Bryllup i Notmark.

9 Trin.

Tirsdag copuleret her i Kirken Otto von Niendal og Tri-
ke Lorenzen.

Torsdag d. 20 Septbr. var jeg i Svenstrup Præstegaard og
olovede Hr. Frederik Crucow til Notmark og Cathrine Lauritz-
atter.

Onsdag d. 24 Octbr. var jeg i Svenstrup og copulerede Hr.
ederik Jepsen og Ellina Jensdatter og holdt Brudepræ-
ken. 8 Rdlr.

D. 1 Novbr. begrov Hr. Claus Mathis Kleinsmed her i
en, som blev syg mellem dette og Launsby, og kom saa
dt som død hjem.

Anno 1683:

Fød 29. Død 17. Viet 8 Par.

1684. 1684.

H. 3 K.

Tirsdag begravet Bugislaf Iversen, Organist, 23 Aar.

Palm. Mandag begravet Dorthe August Koks ved Slottet,
m om Morgenen blev funden død liggende ved Gammeldam.

Anden Pintsedag om Morgenen døde Hr. Claus Crùcow,
ollega her til Menigheden og tog en smuk Afsked. Fredag
ædikede jeg over ham, de samtlige Præster vare her forsam-
de og hannem fulgte til Graven. Han passede mig selv 10
dlr. til Offer i hans Svaghed, hvilke og bleve offrede. 30 Aar gl.

Trin.

Tirsdag var jeg til Bryllup i Notmark med Hr. Frederik
rucow og Cathr. Lauritzdatter.

1684. Fredag begrov jeg en More, som var en Gartner og tjent hos Hr. Amtmanden, som var vel funderet i sin Christendom.

Tirsdag d. 17 Juni var jeg udi Egen og copulerede Hr. Johannes Brandt og Anna Poulsen, og holdt Brudeprædiken, 11 Rdlr.

7 Trin.

En Studiosus Jørgen Vilhelm Poss lod sig høre paa Capellaniet.

8 Trin.

Hans Bugislaf Klincker prædikede.

Onsdag Morgen d. 6 Aug. finge vi Tidende fra Svenstrup at Hr. Frederik Jepsen var død samme Dag. Guds Domme ere uransagelige, men uretfærdige kunne de ikke være! Tirsdag prædikede jeg over ham.

13 Trin.

Begravet Kirsten Jesses i Pøl, over 90 Aar.

Onsdag d. 3 Septbr. var jeg i Svenstrup og døbte S. Hr. Frederik Jepsens Barn Frederik.

Torsdag d. 4 Septbr. havde jeg den Ære at jeg copulerede Velb. Frederik Høcken og velb. Jfr. Eleonora Aichelbergin udi Fyrstl., Adel. og Geistl. Personers Nærværelse.

17 Trin.

Torsdag prædikede jeg i Svenstrup over Ellina Jepsen, 21 Aar.

Fredag d. 26 Septbr. blev Hr. Hans Bugislaff Klincker ordineret og indviet til det hellige Prædikeembede, og særdeles til at være Collega og Medtjener til denne Kirkens Menighed.

Mikkelsdag.

Sang han sin første Messe og fik Offer af Menigheden.

19 Trin.

H. F. D. communicerede her i Kirken. Hr. Tycho Poulsen prædikede, og vare vi begge efter Gudstjenesten til Taffel.

21 Trin.

Hr. Tycho Poulsen blev introduceret i Svenstrup af Hr. Peter Hagenbjerg for min Upasseligheds Skyld. Gav mig der 4 Rdlr.

22 Trin.

Begravet Peder Støds Moder, c. 90 Aar.

D. 2 Novbr. begravet Christen Rasmussens Kones Moder 1684.
ed Aalekisten, 93 Aar.

Tirsdagen efter 3 Adv. d. 16 Decbr. var jeg draget ned
Østerholm, hvor jeg fandt den Naade, at H. F. D. min naa-
igste Fyrste og Herre af egen naadige og fri Villie, mod min
orhaabning, gav mig Provste-Titel og Navn, og derforuden al
nst og Naade tilsagde. Gud være lovet for sin guddomme-
e Naade og for et naadigt Øvrighed. Gud give mig ferner
ade til at finde Naade hos Gud, hos mit høie Øvrighed og
e fromme Hjerter. Jeg er ringere, Gud! end din Miskund-
d! Vivat Augustus semper augustus! Frygter Gud, ærer
ongen) Fyrsten, saa har det ingen Nød!

Anno 1684:

Fød 26. Død 38. Viet 13 Par.

1685. 1685.

D. 3 Januar begravet i Stilhed Maren Thomses i Pøl, som
Fortvivlelse bragte sig selv om om Natten, uanseet hendes
rn og Folk vaagede over hende. O Gud! de onde Aander
os driv, Og med Din Hel. A. stedse hos os bliv!

Torsdagen d. 8 Januar blev min Svoger Peder Ottesen
se examineret og med det samme ordineret til Capellan til
genbjerg Menighed.

Over Midnatstid Kl. mod 1 derefter døde min Kjæreste,
gina Ottesdatter, efterat hun i hendes Svaghed længtes efter
see sin kjære Broder være Præsteviet, hvorover hun og
dede sig.

Tirsdagen d. 20 Januar lod jeg min hjertens allerkjæreste
egina med christelige Ceremonier hæderligen begrave her i
ontoft Kirke, udi fornemme Adels, Præsters, Borgeres og
nders Følge. 37 Aar, gift 18. Hr. Peter Plade i Hagen-
jerg holdt Liigprædiken, og lod jeg ham offre 8 Rdlr.

Ak allerkjæreste Regina Brandts! I er vel borte af Øinene,
en I kommer aldrig af mit Hjerte. I komme ikke til mig,
en jeg til Eder!

3 H. 3 K.

Introduceret Hr. Peder Rise i Hagenbjerg, og sang han
amme Gang sin første Messe.

1685. Septuag.

Torsdag begravet Hans Simonsen i Holm, 94 Aar.

Sexag.

Torsdag var jeg i Hagenbjerg og holdt Liigprædiken ov S. Frederik Beyerholm, 34 Aar.

1 S. efter Paaske.

Torsdag d. 30 April blev Hr. Clemens Pedersen, Capell til Hagenbjerg, begravet, 70 Aar.

Mandag d. 22 Juni var jeg udi Oxbøl og copulerede H Didrik Nissen og Jfr. C. Margrethe Esmarch.

5 Trin.*)

Copuleret Hr. H. B. Klincker og Anna Marie Lorenzen.

Torsdag d. 8 Oktbr. var jeg i Hagenb. og prædikede ov Hr. Peder Plade, der døde 40 Aar gl.

3 Juledag.

Hr. Knud Krag prædikede og havde smukke Gaver.

Anno 1685:

Fød 23. Død 18. Viet 9 Par.

1686. 1686.

2 H. 3 K.

Torsdag var jeg i Svenstrup og døbte Hr. F. Poulse Datter Esther.

3 S. efter P.

Tirsdag holdt jeg Hr. Klinckers lille Søn Nicolaus til Da ben, som Hr. Peder i Launsby døbte.

D. 15de Juni synes Provst Brandt at være viet til en J Cathrine af Sønderborg. 6 Trin. holdt han sin Svogers H Thomas Kræmmers Søn Alexander til Daaben i Sønderborg.

19 Trin.

Tirsdag var jeg i Egen og døbte Hr. Joh. Brandts Datt Anna Marie, der blev opkaldt efter hans Svigermoder, so holdt det.

20 Trin.

Tirsdag stod Hr. Johan . . . Bryllup i Ketting med Char lotte . . .

---

*) Herfra og til Aaret 1692 er Kirkebogen i en meget daarlig Forfatnin og vanskelig at læse.

25 Trin. 1686.

Om Eftermiddagen blev Hr. Otto Brandt af Egen ordineret til Hagenbjerg Menigheds Sjælesørger udi samtlige Præsters Nærværelse.

Anno 1686:

Fød 29, (1 uægte). Død: Børn 6, Gamle 13. Viet 9 Par.

1687. 1687.

Septuag.

Torsdag blev Oberstl. Hans Friedr. von Holstein nedsat i sin Begravelse, 72 Aar gl. Min Collega gjorde en Abdankungs-Sermon i Huset, og siden af Adel. Geistl. og Borgl. Personer begleitet. Søndagen derefter en liden Erinnerungs Prædiken.

4 S. e. P.

Onsdag var jeg i Oxbøl og døbte Hr. Didriks Barn Elisabeth Charlotte, som Hertuginden selv holdt til Daaben.

D. 13de Mai fødtes Brandt en Datter.

Torsdag d. 19de Mai fulgte han sin Søster Eleonora Elisabeth til Jorden i Sønderborg, 36 Aar gl.

D. 23de Mai blev Brandts Datter holdt til Daaben af Hertuginden, og kaldt Elisabeth Charlotte.

D. 19de Juli begyndte man at bygge paa det nye Capel her ved Kirken til Begravelse for Hertugen.

15 Trin.

Off. absolv. en Qvinde fra Ærø Maren Hansdatter, som ei tilforn havde været til Guds Bord, og var lokket, og tilmed fødte ude paa Marken et dødt Barn, hvilket gav allehaande Betænkninger, hvorfor hun blev Landet forviist.

20 Trin.

Denne Søndag gik man første Gang ind ad den nye Kirkedør paa det nye Capel.

21 Trin.

Fredag var jeg i Svenstrup og døbte Hr. T. Poulsens Barn, Elisabeth Charlotte, Hertuginden holdt det.

Anno 1687:

Døbt 40. Død: Børn 7, Gamle 13. Viet 6 Par.

1688. 1688.

Tirsdag d. 13 Marts var jeg i Ulkebøl til Provstens Hr. Carsten Lorenzen's Begravelse, som Hr. Johannes Krag i

1688. Hørup prædikede over. Nicolaus Lud. Ring, som forhen var Præceptor der i Huset, skal have Tjenesten.

Tirsdag d. 1ste Mai var jeg fordret til Oxbøl at berette Hr. Didrik Nissen, som jeg fandt meget svag for mig; og tilligemed døbte ham en ung Søn, som blev kaldet Joachim Frederik.

Torsdag Aften d. 10de Mai blev Fru Ober. Lieutnanske Ida Sophie von Wellern i Stilhed henbaaret og her i Tontoft Kirke i hendes Begravelse nedsat hos hendes Sl. Herre Hr. Fr. von Holstein, som døde Aaret tilforn i Januar. Hr. Klincker, min Collega, giorde en Abdankungs Sermon i Huset.

Tirsdag d. 12 Juni blev mig en Datter født. Onsdagen d. 20. Juni vederfores mig den store Naade, at begge Fyrstl. Princesser vare her i mit Huus, iblandt hvilke den ældste holdt min lille Datter til Daaben, og blev kaldet Augusta Regina.

Fredag d. 27da Juli var Jørgen Vilhelm Poss her i Huset og blev examineret, og derpaa ordineret til Capellan i Egen. Jeg introducerede ham 8 S. e. T.

10 Trin.

Communicerede H. F. D. og drog derpaa til den Churfyrstelige Begravelse til Berlin.

Onsdag d. 29de August var jeg i Egen og døbte Hr. Joh. Brandts Datter, Elisabeth Charlotte, som Hertuginden bar; og var min Kjæreste og Fadder.

D. 20 Novbr. var jeg udi Hr. Amtmandens Huus og udi Aftenstunden copulerede Mons. Schleppegrel og hans Datter, Jfr. Heidgen udi fornemme Adelige Personers Nærværelse.

Løverdagen før 3die Adv. døde min kjære Broder Frederik Brandt, 47 Aar, og blev begraven Torsdagen d. 21de Decbr.

Anno 1688:

Fød 32, (1 uægte). Død: Børn 9, Gamle 20. Viet 7 Par.

1689. 1689.

Septuag.

Døbt Hr. Klinckers Søn, Johannes.

Fastelavn.

Onsdag var jeg i Egen og copulerede Rotger Kruse og Fr. Margrethe Brandt.

2 S. efter P. 1689

Copuleret Andres Rideknegt og Elisabeth Vadskepige, som havde bedraget hinanden og finge derover deres Afsked.

5 S. e. P.

Tirsdag var jeg i Adzerballig til Barsel, da min Kjæreste holdt Barnet, som blev kaldet Margrethe.

Onsdag d. 26de Juni var jeg i Hagenbjerg og copulerede Hr. Otto Brandt og Margrethe Poulsen. 16 Rdlr.

6 Trin.

Tirsdag døbt Lieutn. Holsteins Barn, som Hertuginden holdt til Daaben, og blev kaldet Charlotte Augusta.

Løverdag d. 24de Aug. velsignede vor Herre os med en velskabt Dreng.

Onsdagen d. 28 Aug. holdt H. F. D. ham til Daaben, og blev han kaldet efter ham selv Augustus. F. N. forærede til Faddergave 20 Rdl.

Fredag d. 30 Aug. var jeg i Oxbøl og holdt Hr. Didriks lille Søn til Daaben, som blev kaldet Cæso, og døbte Hr. Tycho ham.

17 Trin.

Døbt Citzel Hansdatters Barn i Holm, Margrethe, som Casper v. Sallern hans Skriver ved Navn Peter Frederik skal være Fader til.

I Novbr. var ieg i Sønderborg og fulgte Hr. Reinholdt Jebsens Frue, Sophie Amalie, til Graven, som om Aftenen blev bisat.

25 Trin.

Mandag døbt Mons. Schleppegrels Barn, som den yngste Prinds holdt til Daaben, udi Amtmandens Huus, og blev kaldt August Christian Vilhelm.

Anno 1689:

Fød 38. Død: Børn 8, Gamle 9. Viet 13 Par.

1690. 1690.

2 H. 3 K.

Onsdagen var jeg udi Egen og døbte Hr. Joh. Brandts lille Søn, kaldet efter H. F. D. Augustus.

3 H. 3 K.

Onsdag begravet Nicolai Schier, Førster, 74 Aar. Min

1690. Collega prædikede over ham, efter den Sal. Førsters Begjæring dog betalte han mig rundelig idet han passede mig 8 Rdl. til.

2 Paaskedag.

Om Aftenen lode de Fyrstl. Prinser see et Fyrværk, nemlig 2 Svaner paa Søen og 2 Pyramider med F. F. D. D. deres Navne.

5 S. e. P.

Tirsdag var jeg i Svenstrup og døbte H. Tyges Søn Jørgen.

14 Trin.

Fredag var jeg i Oxbøl og prædikede over Hr. Didriks Hustru, som døde i Barselseng. Hun tog et smukt og saligt Endeligt og er vel forvaret for hendes egen Person, men han mistede en allerkjæreste Hustru. 14 Rdlr. m. 4 ß.

15 Trin.

Torsdag copuleret Christian Snedker af Sønderborg og Magdalene Stødts. Vor Herre lade deres Ægteskabs Fremgang vorde christeligere og ønskeligere end som Anfangen har været.

Anno 1690:

Fød 33. Død: Børn 8, Gamle 14. Viet 13 Par.

1691. 1691.

Torsdag Morgen d. 26 Marts glædede Vor Herre mig og min Kjæreste med 2 smukke Børn, Søn og Datter. Næste Søndag bleve de døbte, Drengen holdt af min Svoger Hr. Christian Møller i Adzerballig, og kaldt Joachim Frederik, Datteren af hans Svigermoder Fr. Ingeborg Jepsens og kaldet Charlotta Sophie.

Trin.

Fr. Schleppegrells Rundhed over en Andens.

Fredagen læste Hr. Johannes (i min Svaghed) over Mons. Schleppegrels Barn, som han tilforn døbte, og blev kaldet Elisabeth Charlotte, og blev der offret 10 ✗. Med disse Offerpenge gik det synderlig til, at Fr. Schleppegrel gav min Collega disse Offerpenge, og sagde sig at ville skikke mig en Discretion, der jeg dog ingen fornam, og vilde den gode Frue være diskret, skulde hun ikkun lade mig beholde min Rettighed; vilde hun forære min Collega Noget, maatte hun tage det af sit Eget, og ikke af Mit. Fr. Hofmesterinden skikkede og Hans Ottelsen til min Collega og bad ham beholde Offeret,

men den gode Frue har ingen Magt og tage Mit og give en Anden. Min Collega var og vel gjerne tilfreds med saadan Rundhed, der han dog forstod det bedre, og der han fornam maaskee at jeg fortrød derpaa, skikkede han mig . . . . hvilke derfor og taug stille dertil. 1691.

1 Trin.

Døbte Hr. Joh. Brandt i Egen Hr. Otto Brandts Datter, som Hertuginden holdt, og blev kaldet Elisabeth Charlotte.

5 Trin.

Holt Taksigelse for Fru Schleppegrel som holdt sin Kirkegang. 2 Rdlr.

6 Trin.

Døbt før Prædiken Lieutn. Holsteins Barn, kaldet August Christian. Denne Søndag begjærede jeg af min Collega Hr. Johannes Klincker, at han vilde forrette Altertjeneste, efterdi jeg befandt mig ikke tilpas, men han slog mig det høflig af med løgnagtig Undskyldning, at han var heedsk. Jeg vil troe, at han er vred paa vor Herre, fordi han gjorde den Barmhjertighed mod mig og fristed mig Livet.

11 Trin.

Gjort Taksigelse for Fru Holsteinske, som holdt hendes Kirkegang. Hun sendte vel Intet denne Gang, ikke heller da Barnet blev døbt; dog mellem begge Gange sendte hun 2 Rd. og er nøiagtig med dem, og ønsker det alt Godt.

13 Trin.

Onsdag d. 9de Septbr. blev holden Kirkens Regnskab, da blev jeg og min Collega forligte for nogen Misforstand, som var kommen imellem:

1. for Offeret til H. Schleppegrels Barsel, hvilket han efter onde Menneskers Raad tænkte at beholde.

2. fordi han i sin Prædiken gjorde mine Ord til Intet, i Henseende til et Barn, som man meente at være fød med en Top, som dog ikke var, der det blev beseet af Badskereren udi adelige Fruers Nærværelse i mit Huus, hvilket jeg gav Menigheden tilkjende Forældrene til Trøst. Men Søndag derefter vilde han have med Gevalt, at Barnet var fød med en Top.

3. fordi han nægtede at staae for Alteret nogle Gange, jeg det i min Svaghed begjærede — foruden anden Uhøflighed mod mig uforskyldt beviist.

1691. Anno 1691:

Fød 42. Død 27. Viet 5 Par.

1692. 1692.

1 H. 3 K.

Efterat jeg paany var kommen i Klammeri med Capellanen, fordi han ikke vilde gjøre mig den Ære at lade mig vide, at han skulde til Østerholm og prædike, idet han meente jeg selv kunde som en Præst — . . eller som Provst bestille en anden. Men imod gode Venners Raad, saa og imod al Ret og Billighed, gik til Hr. Amtmanden, som gav den Befaling til Hr. Peder i Launsby, at han skulde prædike, da fortrød mig saadant saa hardt, at jeg Søndag derpaa af Prædikestolen offentlig klagede over hans Hovmod og Foragt, og kaldte ham en arm socium, og lod ham ellers høre, hvad han tilforn havde beviist mod mig, som er at see 13 S. e. Trin.) forleden Aar, hvorover han klagede høit og hart, og havde Hr. Amtmand og hans Frue paa sin Side, men bleve dog forligte i saa Maade; at han maatte skee nogen Satisfaction, hvilket jeg, paa det jeg kunde nyde Fred og vorde rolig i mit Sind, samtykte, og derfore paa denne Søndag bad Menigheden, de ikke vilde repetere eller besnakke hvad som passeret var, langt mindre os i det Onde efterfølge. Bad ogsaa Gud at ville regjere os paa begge Sider med sin Helligaand, at vi ikke skulde efterdags begaae noget Forargeligt, men søge Guds Ære og Menighedens Opbyggelse.

Imidlertid har jeg ikke løiet ham paa, men paa et ubeleiligt Sted sagt ham Sandhed og derudi syndet, at jeg har af Utaalmodighed betalt Ondt med Ondt.

Hvad sig anbelanger, at jeg kaldte ham en arm socium, da skulde jeg vel ikke billigen have gjort det, dog maa Efterkommerne vide, at han kom til mig Aftenen som han skulde examineres om anden Dagen, og bragte intet Ærinde frem; men der jeg kunde ryge Lunten, og lod hannem vide, hvad for qvæstioner han skulde gjøre sig fast paa, takkede han og tog Afsked. Han har dog efterdags turdet rose sig, at Ingen har staaet sig bedre in examine end han. Gud lønne mig min gode Tjenestes Beviisning imod ham; Gud forlade ham hans Hovmod og Fortrædelighed mod mig!

Septuag. 1692.

Onsdag begravet Rasmus Sudder i Holm, 90 Aar.

Her ophører Kirkebogen, nogle Blade ere borte, og den begynder igjen med d. 1 Juli 1693. Provst Chr. Brandt havde taget sin Afsked, og var død kort efter; han efterfulgtes af Didrik Nissen i Oxbøl, der allerede døde en 8 Uger efter, 37 Aar gl.; og nu kom Daniel Nielsen, der har ført Kirkebogen paa Tydsk, meget ordenlig, men mere tør end hans Formænd. Skjøndt han først kom i 1694, har han dog indført hvad der var skeet i Vacancen.

1693. 1693.

D. 14. August begravet S. Hr. Didrik Nissen, Provst og Præst her, 37 Aar og 5 M.

12 Trin.

Døbt Hr. Lieutn. Holsteins Datter Charlotte Christiane.

D. 6. Septbr. døbt S. Hr. Didrik Nissens Søn, August Didrik.

Begravet Maren Christensen i Pøl, 100 Aar og 4 M.

28 Novbr. begravet Morten Møller i Nordborg, 96 Aar.

22 Decbr. begravet Jens Degn og hans Kone, 92 Aar.

1694. 1694.

D. 7 Januar begravet Fru Amtmandinde von Aichelberg, blev bragt til Notmark.

3 H. 3 K.

Begravet Bendix Madsen i Pøl, 96 Aar.

D. 13de August er vellærde Hr. Daniel Nielsen fra Flensborg, efter at være examineret, ordineret her i Kirken, og derpaa introduceret 12 S. efter Trin. af Hr. Johan Brandt, Pastor i Egen og Senior, i Vlb. Hr. Hofmester Hohenschilds Nærværelse. Tirsdag d. 23. Octbr. har jeg her i Præstegaarden holdt Bryllup med min kjære Hustru Valdborg Nissen (fød Thor Straten), sal. Hr. Provst D. Nissens efterladte Enke.

1695. 1694.

d. 17de April begravet Fru Cathrine Brandts Søn og Datter, Augustus og Charlotte Sophie.

1695. 29de Octbr. begravet Fru Barbara Agnes v. Holstein, fød von Archel.

Anno 1695:

Fød 38. Død: Børn 16, Gamle 26. Viet 15 Par.

1696. 1696.

d. 20 Januar døbt min lille Søn, August Frederik, født d. 13de. Han døde d. 21 Februar af Kopper.

d. 25 Mai begravet Fr. Karen Hr. Ottes i Rise.

Anno 1696:

Fød 39. Død: Gamle 15, Børn 23. Viet 13 Par.

1697. 1697.

Fastelavn begr. Hans Færgemands Moder, 95 Aar.

Torsdag holdt H. D. Hertuginden vor lille Elisabeth Charlotte til Daaben; Hr. Joh. Brand døbte hende.

Anno 1697: Fød 26. Død: 13 Børn, 14 Gamle. Viet 6 Par.

1698. 1698.

Onsdag efter 1 S. e. Trin. døbt min lille Datter Elsebe.

Torsdag efter 4 Adv. begr. Fr. Maria Nissens, Pastorinde fra Oxbøl.

Anno 1698: Fød 38. Død 19. Viet 9 Par.

1699. 1699.

3 S. i Faste.

Fredag begravet Hans Nielsens Moder Hedevig, 90 Aar.

19 Trin.

Blev Liigprædiken holdt over H. F. D. Hertug August som døde d. 17de Septbr. og blev bisat her i Slotskirken d. 11. Octbr.

20 Trin.

Fredag begr. Hr. Amtsforvalter Poulsens Hustru, 25 Aar.

Anno 1699: Født 32. Død: 6 Børn, 10 Gamle. Viet 5 Par.

1700. 1700.

10 S. efter Trin.

Mandag begravet Rudolph Hansens Søn, August, i Holm, som druknede i Havet og blev funden 3 Uger efter.

15 S. efter Trin. 1700.

Torsdag begr. en fremmed Dreng, som var druknet.

Mikkelsdag.

Begr. Bernd Jørgensen i Holm, som druknede.

18 S. efter T.

Begravet Chr. Nissen, Kone og Barn, som druknede; ligeledes Jep Berendsen.

Anno 1700: Født 42. Død: 14 Børn, 20 Gamle. Viet 8 Par.

1701. 1701.

4 S. e. T.

Begr. Jørgen Sudder i Pøl, som druknede.

2 Adv.

Døbte Hr. Johannes i Egen vor lille Datter Margrethe Dorothea.

Anno 1701: Født 34. Død: 22 Børn, 16 Gamle. Viet 5 Par.

1702. 1702.

2 H. 3 K.

Onsdag begr. Eleonora sal. Monrads, 60 Aar.

Anno 1702: Født 31. Død: 9 Børn, 16 Gamle. Viet 13 Par.

1703. 1703.

1 Adv.

Onsdag døbte Hr. Monrad vor lille Valborg Christiane.

Anno 1703: Født 50. Død 23. Viet 6 Par.

1704. 1704.

1 S. efter P.

Begr. Hans Kallesen i Holm, 95 Aar.

17 S. efter T.

Onsdag begr. Abel Cruckow, 85 Aar.

Anno 1704: Født 35. Død: 11 Børn, 7 Gamle. Viet 8 Par.

1705. 1705.

2 S. e. P.

Mandag døbte Hr. Monrad vor lille Datter Gjertrud Cathrine.

7 Trin.

Begr. Hans Thomsen i Pøl, som druknede ved Gammelskov.

1705. 17 Trin.

Copuleret Hr. Michael Lembcke og Jfr. Cathrine Harboe.

Anno 1705: Født 41. Død: 9 Børn, 12 Gamle. Viet 16 Par.

1706. 1706.

1 Trin.

Onsdag begr. en Fyrstl. Page von Qvalen, der om Aftenen blev bisat.

2 Trin.

Er H. F. D. Hertug Christian Carl ført herhen fra Sønderborg, hvor han døde 1 Pintsedag, og bisat i den F. Begravelse. Jeg holdt Liigprædiken paa Slottet over Marc 7.

Anno 1706: Født 40. Død 86, meest Børn. Viet 4 Par.

1707. 1707.

1 S. e. P.

Begr. Ameling Krull, som druknede.

3 S. e. P.

Begr. Ameling Krulls Søn, som druknede.

3 S. e. P.

Anno 1707: Født 34. Død 30. Viet 8 Par.

1708. 1708.

Onsdag d. 4 Januar holdt Hr. Johan Brandt Liigprædiken — Viisd. 4, 7 — over vor lille Datter Margretha Dorothea, 6 Aar.

Torsdag d. 26 Januar begravet Hr. Johannes Monrad, som døde d. 14de Januar, 46 Aar. Og blev bragt til Ketting. Text Mich. 7, 7.

Sexag.

Er Hr. Joh. Risbrich indtrod. her af Hr. Joh. Brand, efterat han Onsdagen iforveien var ordineret i Egen Kirke.

D. 17 April (Tirsdag) er min sal. Moder begravet her, og d. 20de ført til Flensborg og nedsat i sin Familiebegravelse; hun døde d. 2den April.

Mandag d. 10 Septbr. døbte Hr. Johan vor lille Margaretha Dorothea, fød d. 8 Septbr.

Anno 1708: Fød 28. Død 27. Viet 6 Par.

1709. 1709.

1 Adv.

Begravet Lorenz Radtmacher, Amtsskriver og Kirkeværge, 78 Aar.

Anno 1709: Født 26. Død 30. Viet 14 Par.

1710. 1710.

D. 7 April døbt vor lille Søn Jørgen.

8 Trin.

Hjemmedøbt Hr. Joh. Risbrichs Søn, Johannes.

Anno 1710: Født 28. Død 25. Viet 10 Par.

1711. 1711.

5 Trin.

Mandag hjemmedøbt Hofmester paa Augustengaard Menchings Datter Christiana Lovise.

10 Trin.

Begravet Ellen Jørgensdatter, som ingen Formaning til Omvendelse vilde antage.

Anno 1711: Født 38. Død: 4 Børn, 15 Gamle. Viet 6 Par.

1712. 1712.

H. 3 K.

Fredag døbt vor Søn, Daniel Vilhelm, fød d. 3 Januar.

St. Hansdag.

Begr. Peder Gjennerbo i Holm, som døde af et farligt Slag, Hans Jensen havde givet ham.

Anno 1712: Født 26. Død 29. Viet 9 Par.

1713. 1713.

7 Trin.

Hjemmedøbt Hr. Joh. Risbrichs Datter, Catharina.

Om Aftenen begravet Cornet Schlechts Frue.

Anno 1713: Født 21. Død 31. Viet 7 Par.

1714. 1714.

Sexag.

Torsdag begravet Peter Petersen Stødt, 82 Aar.

1714. 1 Trin.

Copuleret Hans Clemmentsen Becker og Jfr. Eleonora Elisabeth Brand.*)

23 Trin.

Torsdag copuleret Gerhard Brand og Cathr. Elisabeth Thomsen.

Anno 1714: Født 31. Død 22. Viet 12 Par.

1715. 1715.

H. 3 K.

Tirsdag hjemmedøbt Hr. Johan Risbrichs Søn, Didrick Christian.

4 S. i F.

Bagravet Thingskriver Frederik Didrichsen, 81 Aar.

Trin.

Begr. om Aftenen Hofraad Bockelmanns Frue.**)

Anno 1715: Født 19. Død 20. Viet 4 Par.

1716. 1716.

4 S. e. P.

Døbt vor lille Søn Joachim Frederik, født d. 7 Mai.

Torsdag d. 9 Juli stod vor kjære Datter Elisabeth Charlottes Bryllup med Hr. Gothard Jørgen von Lütten af Flensborg.

Anno 1716: Født 32. Døbt 20. Viet 8 Par.

1717. 1717.

1 Trin.

Døbt Hr. Joh. Risbrichs Søn, Christoffer Frederik, hjemme.

22 Trin.

Begr. om Aftenen vor lille Søn Joachim Frederik, død d. 15 Oct. efter 7 Ugers Sygdom.

Anno 1717: Født 27. Død: 14 Børn og 10 Gamle. Viet 8 Par.

1718. 1718.

2 Adv.

Om Aftenen blev Hofraad Bockelmann bisat, død d. 26 Novbr.

---

*) Have 175? stiftet et Legat for et fattigt Barns Skolegang.

**) Hun og Manden have legeret 100 Rdlr. til Kirken.

Anno 1718: Født 24. Død: 3 Børn og 15 Gamle. Viet 10 Par. 1718.

1719. 1719.

3 H. 3 K.

Torsdag døbt Hr. Johannes Risbrichs Søn, Nicolai.

Anno 1719: Født 33. Død: 6 Børn og 12 Gamle. Viet 12 Par.

1720. 1720.

Sexag.

Døbt Herredsfoged Lorenz Petersens Datter Charlotte Juliane.

3 S. e. P.

Fredag er den Durchl. Prindsesse Charlotte Sophie om Aftenen bleven bisat, og der blev holdt en Abdankungs Sermon i Kirken.

4 S. e. P.

Er holdt Prædiken til Prindsessens Ihukommelse over Ps. 17 v. 15.

D. 8 Novbr. er vor kjære Datter Elsebe reist med sin Mand Hr. Martin Jessen af Flensborg, efterat de havde havt Bryllup d. 22 Octbr.

4 Adv.

Idag er holdt en Prædiken til Ihukommelse af den tidlig, dog salig afdøde D. Landsfyrstinde Magdalena Juliana, som døde i Pløn d. 5 Nov. Text Joh. 5.

Anno 1720: Født 27. Død: Børn 12 og Gamle 19. Viet 6 Par.

1721. 1721.

Tirsdag d. 22de April blev Hr. Daniel Nielsen, der var død d. 8 April om Aftenen Kl. 9 begravet, 61 Aar 3 M. gammel; tjente 26 A. 8 M.

D. 1 Mai fik jeg Uværdige (Hans Caspar Brand*) min Vocation til Tontoft Menighed udi Pløen af H. H. F. D. Hertug Joachim Frederik, Høilovlig Ihukommelse, hvis Aske Gud vel-

*) Han har ført Kirkebogen paa Dansk.

1721. signe i Jorden, og lade ham med alle Udvalgte paa hin Dag finde Naade for sine Øine!

Paa vor Frelsers Christi Himmelfartsdag blev jeg i den ganske Menigheds Nærværelse udi Egen Kirke af H. Høiærv. Hr. Johannes Brandt, Provst og Pastor sammesteds, med de andre Præsters Hænders Paalæggelse præsteviet. Paa 2den Pintsedag blev jeg af Provsten i denne Menighed introduceret og sang jeg da saavel min første Messe, som ogsaa holdt min Antritts Prædiken. Som en Fatalitet af Gud, som regjerer for Alting, maa jeg ansee dette, at jeg er kommen til Kaldet i det samme Aar, udi hvilket min sal. Farfader Sal. Hr. Andreas Brandt for 100 Aar siden, nemlig 1621 var kommen her til Kaldet. Saa holdt jeg ogsaa uformodentlig min Antritts Prædiken paa den samme Dag, paa hvilken min salig Farbroder Hr. Christian Brandt holdt hans Valet-Prædiken, førend han kort Tid derefter døde.

Fra forbenævnte Tid forrettede jeg næst Guds Bistand Tjenesten her i Menigheden det ganske Naadsensaar igjennem.

Anno 1722 d. 15de April kom jeg i Ægteskab med min kjære Hustru, Valborg Christiane Nielsen, min sal. Forvesers efterladte Datter.

7 Trin.

Begravet Hr. Andreas Zincks Datter, 18 Aar. Dette Liig var det sidste, som efter gammel Sædvane blev ført ind og sat paa Kirkegulvet, at holde Liigprædiken derover. Men som det af Øvrigheden blev afskaffet, saa blev det næste Liig strax nedsat i Graven, som nu sædvanligt er.

Anno 1721: Fød 26. Død 45. Viet 10 Par.

1722. 1722.

D. 25de Januar behagede det den Almægtige at bortkalde vor N. Landsfyrste og Herre Hertug Joachim Frederik. D. 7 Marts blev han nedsat i sin Begravelse i Pløen og Søndagen derpaa blev holdt Prædiken over Job. 19, 15-27 her i Kirken, som i hans øvrige Gebeet.

1ste Mai Alm. Bededag.

2den Juli gjort Afbedelse fra Prædikestolen for to, der havde syndet mod 6te Bud.

D. 15 Decbr. blev Høisalig Hertug Carls Hr. Søn, den

unge Hr. von Carlstein i Kjøbenhavn af Hs. Maj. offentlig er- 1722.
klæret for Hertug af S. H. Nordborg. Han bekom imidlertid
for det Første kun de to Godser i det Nordborgske, Nordborg
og Melsgaard, samt 2 paa Ærø: Sæbygaard og Gottes Gabe.

D. 22 Decbr. Off. absol. Nicolai Adolph Ahlbæk, Glasere her i Byen og en Ægtemand, tilligemed Charlotte Pedersdatter her af Byen, som efter Rev. Consistorii Dom maatte sidde hos Manden, for deres Forseelses Enormitets Skyld. Gud holde Naade sin Haand over os og alle fromme Christne for Chr. Skyld.

Anno 1722: Født 28. Død: 6 Børn og 18 Gamle. Viet 16 Par.

1723. 1723.

D. 20de Januar Middag Kl. $11^1/_2$ er Hertuginde Elisabeth Charlotte, fød Fyrstinde af Anhalt-Hertzegerode salig hensovet paa sit Enkesæde Østerholm. D. 8de April blev hun bragt hertil og bisat i den Fyrstl. Begravelse. Hofprædikanten Hr. Jeckelmann holdt en Liigprædiken paa Østerholm over Ps. 19, 14; og, da det fyrstl. Liig, ledsaget af vor N. Herre Hr. Frederik Carl og Geheimeraad Tilemann, som Afsending fra det Nassau-Dillenburgske Herskab, om Natten Kl. 3 blev bisat, holdt jeg en kort Tale. D. 11te blev der saavel her som Hagenbjerg og Oxbøl holdt en Mindeprædiken.

H. 3 K.

Døbt Peder Simonsens Barn, som jeg selv holdt til Daaben.

D. 6te Februar var Amtmanden af Sønderborg, Hr. Geheimeraad von Platen her paa Nordborg Slot at give os, udi Hans Maj. vores allernaadigste Konges og Herres Navn, tilkjende, at vi skulde erkjende H. H. F. D. Hertug Frederik Carl for vores retmæssige Herre, og siden præstere hannem det skyldige Homagium, hvilket da paa efterfølgende Maade skete:

Først blev udi den store Slotsdør af Thingskriveren udi Sønderborg, Sr. Peder Danielsen H. K. M. allern. Befaling alle Undersaatterne af Nordborg og Melsgaards-Løn forelæst. Derpaa bleve vi Præster af Hagenbjerg, Oxbøl og Nordborg Menigheder indfordret til Velbaarne Hr. Hofmarschal, Hr. Minutili, som var dertil committeret, at vi formedelst et Haandslag ved Gud og hans hellige Evangelio skulde love Hertug Frederik Carl, som

1723. vores retmæssige Herre al Huld og Troskab, hvilket ogsaa i Guds Navn skete. Tilsidst tog han og alle Borgere og Indvaanere udi Nørborg, tilligemed de andre Underdanere, i Eed og Pligt, hvilket hver Mand ogsaa gjerne saae. O Herre! hjælp! og lad Alting fremdeles vel lykkes!

D. 13 Febr. blev den naadige Fru von Carlstein formedelst en Kongl. Skrivelse fra Kjøbenhavn erklæret til en Fyrstinde, og hennes Frøken Datter til en Prindsesse af det Kongl. Geblüt.

D. 25de Marts, Skjærtorsdag blev den sædvanlige Actus Confirmationis holden med 25 Børn her af Menigheden, som første Gang i Guds Navn skal gaae til Guds Bord.

D. 23de Marts kom vores naad. Landsfyrste og Herre, Hertug Frederik Carl hertil Landet fra Kjøbenhavn, og drog først til Sønderborg Huus til sin Fr. Moder, som der endnu var. D. 27de paa Paaskeaften kom han til Nørborgs Slot tilligemed Hendes H. F. D. deres Fr. Moder og deres Prindsesse Søster. I deres suite var Hr. Geheimeraad von Reventlow fra Flensborg, iligemaade Herrindens Fr. Søster Madame Schleppegrel, og andre Betjenter.

D. 28de var Herskabet her første Gang i Kirken, og blev Messe og Prædiken holden paa Tydsk.

3 S. e. P.

Var jeg paa Slottet og prædikede der for Herskabet, saasom H. Høifyrst. Durchl. førend Messen begyndte, for mig Uværdige confiterede og derpaa commun.

5 og 6 S. e. P.

Paa disse tvende Søndage har Herskabet været her i Kirke, og er bleven prædiket paa Tydsk og Dansk i Menigheden, paa det at Alle maatte opbygges Gud til Ære.

Onsdagen d. 28de Juli blev Hr. Erik Pontoppidan indviet udi vores Kirke, og strax derpaa introduceret udi Menigheden, til at være Diaconus og Medtjener her i Tontoft Sogn. NB. Det gik meget synderligt dermed førend det kom saa vidt; thi den høisalig Hertug Joachim Frederik havde lovet dette vacante Capellani bort til Mons. Jens Pos, som var Sal. Hr. Jørgen Posses Søn i Oxbøl. Hvermand meente ogsaa, at han ved dette naadige Herskabs Regjering skulde have naaet det, men udi hans Sted blev paa Cancelliet paa Slottet en anden Candi-

datus til Examen Theologicum admiteret, som var Hr. Daniel Jansen, Præceptor ved Nordborg Skole, og Mons. Pos maatte ikke blive examineret paa Capellans-Tjenesten. Men som forhen bemeldte Candidatus i sin Examen ikke blev dygtig befunden til det hellige Lære-Embede, hverken af vores Hr. Senior, Hr. Otto Friederich Brandt til Hagenbjerg, ei heller af mig Uværdige, saa kunde vi ikke med en god Samvittighed ordinere hannem, omendskjøndt det tvende Gange blev befalet. Under saadan Fortræd, som derved forefaldt, kom Hr. Erik Pontoppidan her til Landet igjen, hvorfra han for nogen Tid siden var dragen bort, efterat han, som Informator hos vores N. Hertug og Herre, var bleven dimitteret af hans Tjeneste; hvorpaa Herskabet resolverede at offerere hannem Capellaniet, hvorpaa han ogsaa in pleno consistorio blev examineret, dygtig befunden, og siden paa oftbemeldte Dag ordineret og strax introduceret. Gud lade sin Aand og Naade hvile over hannem men hjælpe ogsaa den forladte Enkens Søn! 1723.

11 Trin.

Fik Hr. Erik hans første Offer til sin Præstekjole.

Torsdag d. 22 Septbr. døbt Thingskriveren Jørgen Langes Datter, Valborg.

D. 4 Decbr. blev jeg overhentet til Hans Christensens Gaardmands yngste Datter Anne, som var besovet af hendes Sal. Søsters efterladte Mand Mads Bærentsen. Og som hun havde ligget 6 Uger syg paa hendes Seng, blev der af mig begjært, at hun maatte absolveres, og blive deelagtig i vores Frelsers hel. Nadvere. Hvilket ogsaa, efterat hun i andre Folks Nærværelse havde lovet at sidde aabenbart Bod for hendes Blodskam, dersom hun kom op igjen, strax derpaa skete. Men neppeligen var hun bleven berettet, førend hun blev forløst fra en Datter, hvilket Barn, som det var kleenligt og sygt, strax blev af mig døbt, Kirsten: Det døde siden, men det Hele var Gud til Fortørnelse og Menigheden til stor Forargelse, Gud bedre det.

4 Adv.

Begravet Christen Jørgensens mellemste Datter, Anne Christens, af Holm, 19 Aar. Hun havde en smuk Gave af Gud til at bede.

Anno 1723: Født 41. Død: 6 Børn og 16 Gamle. Viet 17 Par.

1723. NB. Til nogen Efterretning, hvad før fata vores Kirke udi Tontoft Sogn udi den lamentable svenske Krig, som Ao. 1658 ganske Dannemark saa ogsaa Als overgik, haver havt, d har jeg i en Beretning, hvilken min Sal. Farbroder Hr. Christian Brandt om Kirkens Tilstand til Biskoppen udi Odense i Fyen Ao. 1672 maatte give, iblandt andet funden, at vores St. Antonii Kirke allermeest har udstaaet. Thi i den Nørborrigsk Beleiring, som den Tid var, havde Polakkerne deres Ild i Kirken og opbrændte alle Stolene. Deres Heste førte de ogsaa derind, saa at Sognefolkene imod den Søndag, paa hvilke man kunde holde Gudstjenesten der igjen, maatte rydde Hestemøget ud og staaende bivaane Gudstjenesten. Gud lade os aldrig leve saadan Tid, men give os Fred i vore Dage for Christi Skyld. Amen.

(Sluttes.)

Smaastykker.

1.

Rigens Raads Betænkning til Kong Christian IV. om Tilveiebringelsen af Penge til Holmen og Flaaden. 1640.

Meddelt af Chr. Bruun.

Originalen findes i det st. kgl. Bibliothek. ny kgl. Samling, Folio, Nr. 616 c.
Alle Underskrifterne ere egenhændige.

Ihs.

Stormegtigste høybaarne Første,
Allernaadigste Herre och Konning.

Efftersom vdi eders Maytts. sieniste Kongelige proposition, osz Naadigst befaalis, att offuerveye, med huad stuor schade eders Maytt. haffuer holdit Holmen med Floden, och huis deraff dependerer vid magt, och did formedelst Cronens indkompst icke kunde strecke till did som derpaa tid efter anden spendiris, som aff Rentemesterens derhoszføyede designation vider kunde erfaaris, Och derfor osz Naadigst befaaler, tienlige middel med flid att optencke, huormed eders Maytt. kunde erlange sine stuoere vdlagde penge igien, Och floden siden fremdiellis, och saa, som behøeffuis, tilbørligen kunde holdis vid magt.

Saa haffuer vi och, efter den Eed och pligt, vi nest Gud ij himmelen er eders Kong. [Maytt.] med forbunden, saadant med allerstørste flid offuerveyet; och er derpaa efterfølgende vorris vnderdaanigst betenckende, som vi, efter denne tids besuerlige tilstand forhaaber eders Kong. Maytt. schall lade sig Naadigst befalde.

1. Først achte vi vfornøeden for eders Kong. Maytt. vitt-

løefttigen att deducere huad stuor wformuesomhied fast blandt alle stender vnder begge Croner findis. Huor høyt alle poster med told och accise er graviret. Huorledis Rigens intrade føre saadan imposter tilkom, dog kunde icke allenist forslaa till vdgiftten, men och saa meget deraff foreeffris, att mangen dermed, baade inden och vden lands kunde vndsettis, och paa rente bevilgis. Medens der tidernes tilstand siden er bleffuen saa megit besuerlig, och did gandsche Romsche Rige, saa vell som ändre vorris angrentzende Naboer med krieg och feide er aff Gud ioe mehr och mehr bleffuen hiemsøegt; daa haffuer vi som daa haffde faren for dørren och for des forderffuelig indfald billigen haffde os att befrøcte, endeligen och saa lenge den stuoerre vroe iblandt vorris Naboer continuerer, vehrit foraarsagit, begge Rigerne med aarlige schatter, och saa vitt di allermiest kunde taale, att gravire, huilkit nu, i denne tid, fast allene till di 3000 Mand till foedts och di 600 heste dermed att vnderholde medgaar, derforvden och Rigit med Madschatter til floden betyngit, saa mand nu mehr, fast intit eller lidit kunde paafinde, vehre sig enten med ordinarj eller extraordinarj paaleg, huormed indkompsten kunde forhøyes.

Dog paa did vi eders Kong. Maytts. Naadigste vilge, och vorris vnderdaanigste schyldigste pligt, vdi di osz mugligste maader kunde eftterkomme; Daa endog den sienist tilforn osz offuerleuerede offuerslag paa Rigens indkompst och vdgiftt icke siunnis sig saa megit att beløebe som udi denne nu siste befindis. Endog vi intid vdi ringiste maader begierrer att scrupulire. Dog eftterdi osz nu, y huor gierne vi och ville, fast vmugligt er, vid extraordinari paaleg videre att bringe tillveye, en huis som till did kriegsfolkis vnderholding requireris, Saa haffuer vi dog till Rigens aarlig indkompst att forhøye eftterschreffuen middel erachtid att kunde vehre tienlige.

1. Att aff den told, som till di Nye boer att opbygge nu bruggis, der aff kunde aarligen 16000 dr. dertill tagis, och Resten som beløber sig offuer 28000 dr. kunde perpetueris till flodens och Holmens Vnderholding.

2. Dernest kunde ennu settis paa di smaa heste, som eftter Maalit vdi stuor mengde aff Rigit førris, 3 Rigs ort, och paa di stuoerre 1 Rigs dr.

3 Item paa huert faar som føerris aff Rigit 1 Rigsort.

4. Paa itt dyssin kort som indføeris 1 Rigsort.

5. Di som ville hereftter iblandt borgeschabit eller dierris lige giøerre støerre brøllupper, en som forordningen tillader, schulle giffue till hans K. Maytt. offuer did forrige 100 Rdr. och for festensøell — 50 Rdr.

6. Paa en Diell trælast, som vdi toldrullen icke er indførdt, kunde settis paa huer species, eftter som Jørgen Vind did haffuer optegnit, Och kunde vngefehr aarligen sig beløebe, en fem thusind dr.

7. Paa itt pd. toback 1 ꝶ.

9. [sic !] Paa itt flett Suin som vdføerris 1 ort.

10. En gaas som vdføerris 4 ß.

11. Aff en Elendshud kunde foruden commissariernis told giffuis 1 Rdr.

Och eftterdi andre middel Rigens indkompst med att forhøye, aff osz vdi denne saa megit vit vdseende faarlige tids tilstand icke mugligt er att optencke, daa beder vi vnderdaanigst, eders K. M. vilde sig Naadigst lade befalde, att nogit aff tolden motte bruggis Rigens vdgiftt dermed att stoppe, Indtil tiderne sig nogit forandrer, och mand siden dis bequemliger med andre middel kunde komme E. M. till vndsettning. Imidlertid siunnis osz och icke raadeligt, om did saa eders K. Maytt. kunde gott befinde, och tidernis tilstand did kunde beuilge, att nogitt aff krigsfolckit, som och forleden aar bleff beuilgit, motte afftackis. Saa kunde aff den nu till Sancti Hans dag paabudne dobbelt schatt, som till samme folck att solde er beuilgit, en god diell och till eders Kong. Maytts. gield dermed att aflegge, forøefris.

Och efttersom vi aff Guds synderlig Naade ennu leffuer her vdi Rigit vdi den saa saare ønschelig freds tilstand, huorfor vi aldrig nocksom den fromme Herre och gode Gud tilbørligen kand tackke, Saa bede vi och eders Kong. Maytt. for Guds schyld, att eders K. M. som vi, nest Gud, for saadant vnderdaanigst haffuer att betacke, att eders K. M. hereftter som hid indtill schied er, vilde tencke paa alle di middel, som der hoesz osz, nest Guds hielp, fremdielis att erholde kunde vehre tienlige; paa did ald god correspondentz med alle omliggende Naaboer saa vit mugligt er, disz bedre kunde holdis vid lige, och vi alt gott, om nogit vformodeligt,

paakom, kunde haffue osz till dennom att formoede. Hafniæ den 1 Junij Ao. 1640.

Eders Kong. Majtts.
vnderdaanigste Raad.

Ch. Thomesen m. pp. | Jørgen Wrne Ehand. | Clausz Daa egen handt. | Mogens Kaas Ehandt.
Thage Thott | Christo. Wllfeld | Joest Høeg m. ppa. | Corfitz Wllffeldt
Olluff Parsberiig egen haand. | Jørgen Wind | Jørgen Seefeldt | Christoffersen
Hanniball Sehestedt | Gregers Krabbe. ma. ppa.

2.

Et bidrag til vor bygningshistorie.

Meddelt af Cand. mag. F. Dyrlund.

Borgemester oc Raad i Roskild, om Fraadsteen at føris derfra hid til Hans Majtts tieniste.

C5. Saasom for os allerunderdanist er bleven andraget, hvorleedis der i Vor Kiøbsted Roskild skal findes et slags Steen, kaldet Fraadsteen, hvoraf Cement skal kunde giøres, oc skal Vere tagen af de gamle nedbrudte Clostere, Kirker og Geistlige Residentzer der sammesteds, i hvor Vel de dennem, som sig deraf har betient, ingen tiid med rette skal have tilhørt, Da som Vj samme Steen til Voris tieneste agter at bruge, Saa er Vores allernaadigste Villie oc befaling, at I dend anstalt giør, at naar Vores Etats Raad oc Stifftbefalingsmand os Elskelig H: Otto Krabbe derom hos Eder giør anfordring, hannem da saa mange af fornefnte Fraadsteen, som ej ere indmurede eller forfattede i nogen bygning, men alleene til Steengierder oc Steenbroer brugis, indtil 500 Læs, følgagtig Vorder; Hvorimod Vj allernaadigst haver beordret at lige saa mange Læs Kampe Steen, til at lucke Steengierde[r]ne, hvor Fraadsteenene fratagis, igien dertil byen skal Vorde henførte. Dermed etc: Hafniæ dend 22 Martij Ao. 1692.

(Sælandske tegnelser XLVIII, 422).

Samme dag fik Otto Krabbe, amtmand m. m., ordre den anstal at göre, »at bemelte 500 læs Fraadsteene, naar du derom af Vores Cancellie Raad oc Mathematico os Elskelig Oluf Rømer tilskreven Vorder, Ved hele Roskild amtis Bønder, i hvem de oc tilhører, paa een for Bonden beqvem tiid, dog med forderligste fra bemelte Roskild til Vores Kongel: Residentz Stad Kiøbenhafn, Vorder hid førte, oc paa det sted, hvor fornefnte Ole Rømer det ordinerer, aflagde; Saavelsom oc at af forskrefne amtis bønder, 500 læs Kampe Steen — — — til bemelte Roskild fra de steder, hvor det nærmest og beqvemmeligst eragtes, igien Vorder henførte«.

(S. st. blad 423, med en »notits« til Rømer om de to foregående ordrer).

At sagen blev til alvor, ses af to den 7de Juni s. å. udstedte ordrer til Friderich von Gabel, amtmand over Ringsted (og Sorø) amter, og til Tage »Toth«, amtmand over Holbæks amt. Deri hedder det:

»Oc som Vj allernaadigst fornemme at der allerede Ved forbem: Roskilde ambts bønder skal Vere hidbragt over 200 læs af samme Fraadsteene, oc det skal falde dennem heel besværligt de øfrige uden andris hielp at hidføre, saa er Vores allernaadigste Villie oc befaling, at du strax saadan anstalt giør, at ved det heele Holbeks (Ringsteds) ambts bønder, i hvem de oc tilhører, med allerforderligste, naar Vores Etats Raad oc Stifftbefalingsmand derom hos dig giør anfordring, Vorder hidført fra fornefnte Roskilde ungefer 180 Læs af forskrefne Fraadsteene, oc paa det sted, hvor — — — Oluf Rømer det ordinerer, aflagt«.

(S. st. 483-84, med »notitser« til Krabbe og Rømer om de to sidste ordre.)

At O. Rømer ved denne tid havde med byggeforetagender i hovedstaden at göre, ses f. e. af hans levnedsbeskrivelse ved Philipsen i Nord. univers.-tidsskr. 5te årg. 3die hft.; men til hvilke bygninger det er, man særlig har haft brug for den roskildske »frådsten« (fragsten, kildekalk), er meddeleren ubekendt. Måske brugtes de til h. m.'s tjæneste erhvervede frådsten kun til at brænde Kalk af; se en ytring af Roskilde rådstue-protokol 1720: Årbøger f. nord. oldk. 1870, s. 146.

3.

En Ansøgning fra Henrik Steffens. 1804.

Meddelt af I. E. Dittmann.

Originalen bevares i Krigsministeriets Archiv.
Til Sammenligning med den Skildring, som Steffens i denne Ansøgning giver af sine Livsvilkaar, maa læses hvad han fortæller i »Hvad jeg oplevede«, I. S. 83—105, om de pinlige og trykkende Forhold, under hvilke han befandt sig i Kjøbenhavn, og som ikke alle ere berørte i Ansøgningen.

Underdanigst Promemoria!

Jeg har med Gaarsposten modtaget et Brev fra Hans Excellenz, Baron von Massow, kongelig preussisk Staatsminister, af hvilket jeg herved tager mig den Frihed, i dybeste Underdanighed, at overlevere Deres Kongelige Høyhed et Udtog.

Jeg føler med den inderligste Taknemmelighed, hvormeget jeg skylder vor allernaadigste Konge og den Pligt, endogsaa med Selvopoffrelse at tiene mit Fødeland, jeg tilstaaer, at kun gandske besynderlige Omstændigheder kunde undskylde det Ønske, at modtage denne mig saa smigrende Vocation og vover underdanigst at underkaste dem Deres Kongelige Høyheds naadigste Bedømmelse. Intet kunde smerte mig meere, end om jeg, ved at yttre dette Ønske skulde i Deres Kongelige Høyheds Øyne blive anseet for en utaknemmelig Undersaat, og jeg har derfor det smigrende Haab, at De, naadigste Prinds! vilde værdige mine Grunde Deres besynderlige Opmærksomhed.

Jeg nævner de Grunde først, som ere tagne af min oekonomiske Stilling, og hvilke jeg selv erkiender for de svageste. Hans Kongelige Mayestæt har allernaadigst forundt mig en Understøttelse af det videnskabelige Fond af 600 Rdl. aarlig, og desuden, naar man maatte finde mineralogiske Reiser nødvendige, 600 Rdl., for hvilke jeg skal reise imod at Befordringsomkostninger blive mig erstattede. Jeg kan med Sikkerhed altsaa kuns beregne mine Indkomster til 600 Rdr. aarlig, og naar jeg endog reiser, tør jeg dog ikke, for min Familie vente andet end et høyst ubetydeligt Overskud af den mig til Reisen forundte Summe. Men med en Summe af 600 til 800 Rdl. aarlig kan man, med Familie, i Kiøbenhavn, kun føre et høyst indskrænket Liv og maae bestandig ængstiges af Næringssorger, hvilke isærdeleshed blive trykkende naar man, som af mig, fordrer videnskabelige Undersøgelser, der fremfor alle forud-

sætte et sorgfrit Sind. Dog denne min Stilling bliver derved endnu ubehageligere, at jeg, af den nævnte Summe nødsages til at afbetale en ikke ubetydelig Giæld. Jeg vover underdanigst at giøre Deres Kongelige Høyhed opmærksom paa denne Giæld, som jeg har indviklet mig i, blot for ubehindret at kunde overlade mig til det Studium, jeg fortrinligen troede mig skikket til. Fra min tidligste Ungdom frasagde jeg mig al Understøttelse af min Familie, for at kunde studeere Naturvidenskaberne. Endeel, ikke velhavende, Mænd, understøttede mig, fleere betroede mig Penge i Tiltroe til min Retskaffenhed og i Haab om, at mine Kundskaber vilde sætte mig i Stand til at tilbagebetale dem. I 8 à 9 Aar studerede jeg uden nogen Understøttelse fra Regieringens Side, og indviklede mig derved i en Giæld, som jeg ved denne fordeelagtige Vocation, der, naar beregnes, hvad jeg ved Forelæsninger og som tydsk Skribent kan fortiene, lettelig forskaffes mig 2500 Rdl. aarlig, sættes istand til, inden kort Tid at afbetale. Jeg holder det for min helligste Pligt, som retskaffen Mand, at afbetale min Giæld, naar jeg formaaer det, og førend jeg taler om mig selv og mine videnskabelige Beskiæftigelser var det min Skyldighed at giøre Deres Kongelige Høyhed underdanigst opmærksom paa hvad jeg skylder andre.

Men meere end min oeconomiske Stilling vil den videnskabelige og mine Beskiæftigelsers Natur i Deres Kongelige Høyheds Øyne, som jeg dristigen haaber, retfærdiggiøre min underdanige Begiæring at turde modtage bemeldte Vocation.

Mine Beskiæftigelser i mit Fødeland ere af en tredoppelt Natur: — jeg kan virke ved mineralogiske Reiser — naar disse maatte vorde mig overdragne — ved Forelæsninger og ved Skrifter.

Det kan neppe være Regieringens Hensigt at benytte sig af mine mineralogiske Reiser. Jeg har vovet underdanigst at indlevere en Plan til en mineralogisk Undersøgelse af Norge. Jeg tilstaaer gierne, at det Vidtløftige ved denne Plan og den chemiske Indretning, som efter min Overbeviisning maatte foreenes med den, fordrede en ikke ubetydelig Anstrengelse, hvis den skulde blive frugtbringende. Regieringen fandt uden al Tvivl Udførelsen af denne Plan altfor betænkelig. Det blev derfor blot paa en usikker og precær Maade overdraget mig, naar det

maatte findes nødvendigt, at anstille mineralogiske Reiser. Den første af disse af min Plan aldeles uafhængige Reiser, havde til Hensyn at undersøge Saltkilderne i Oldesloe i Forbindelse med Gipsbierget ved Segeberg.

Om min indleverede Beretning om denne Reise har havt nogen Nytte eller ikke, er endnu bestandig bleven mig ubekiendt, og endskiønt Aarstiden er saa stærkt fremrykket, venter jeg dog, indtil dette Øyeblik, forgieves paa en Ordre til en anden Reise, hvilken jeg dog, skulde jeg fuldkommen sættes i Stand til at forberede mig til mine Reiser, nødvendigviis maatte ønske at have i Hænderne i Vintermaanederne. Jeg har heraf draget den Slutning, at Regieringen anseer de Reiser for overflødige, som jeg, endskiønt de ikke bleve anstillede efter den Plan jeg anseer for den gavnligste, og hvilken, saavidt jeg har erfaret ikke engang paa nogen Maade er kommet i Betragtning, dog gierne, med Opofrelse af min Tilbøyelighed til stille videnskabelig Grandskning, ja endog til Skade for min Sundhed, da de udfordre den allerstærkeste legemlige Anstrengelse, havde villet paatage mig.

Ligesaalidet troer jeg at turde smigre mig med, at det er Regieringens Hensigt at anstille mig som Docent. Allerede siden Aaret 1796 har jeg, og som jeg tør sige, med Biefald holdt Forelæsninger ved Universitetet i Kiel. I Aaret 179 blev jeg allernaadigst anstillet som Adjunct ved det philosophiske Facultet sammesteds. Ikke destomindre har jeg ikke den ringeste Haab om at blive anstillet ved det herværende Universitet. Universitetets høye Patron synes ikke at være mine videnskabelige Grundsætninger gunstig. Da nu Høysammes Utilbøyelighed til at aabne mig en academisk Carriere ikke er grundet paa nogen personlig Misgunst, men paa Grundsætninger, og mine ligesaalidet, ved Haab om nogen borgerlig Fordeel, tør fornægtes, saa drister jeg mig ikke til at haabe nogen fordelagtig Forandring i denne Henseende. Meget yngre Docenter ere fordeelagtigen anstillede og mig er hidtil ikke engang forundt den, med min Stilling saa naturlig forbundne Professortitel. Da det nu ikke er mig paalagt at holde Forelæsninger — hvilke jeg hidtil uden den ringeste Fordeel af blot Tilbøyelighed har holdt — som tolereret Docent —

saa er det klart, at denne Beskiæftigelse ikke kan være den, som man holder gavnlig for mit Fødeland.

Uden al Tvivl er altsaa den Understøttelse, som mig — uden at der er mig aabnet nogen Udsigt til et egentligt Embede — allernaadigst er forundt, at ansee som Pension for mig, som Skribent. Jeg erkiender det Hædrende i en saa siælden Udmærkelse med den dybeste Taknemmelighed; men tager mig herved dog underdanigst den Friehed at bemærke følgende:

Jeg kan, i mit kuns faa Mennesker interesserende Fag ikke meere vove at fremtræde som dansk Skribent. Jeg vovede det engang, men saavel jeg som Boghandleren havde Tab ved et Skrift, som uden al Tvivl i Tydskland vilde have forskaffet mig en ikke ubetydelig Vinding. Men som tydsk Skribent gavner jeg mit Fødeland, idet jeg gavner Videnskaben overhovedet — dersom jeg ellers i Sandhed er i Stand til at udvirke noget til dens Gavn — ligesaa vel i Tydskland, som her. Idet jeg altsaa benytter mig af et saa fordeelagtigt Tilbud, unddrager jeg mig ikke fra at virke til Gavn for mit elskede Fødeland.

Naturphilosophien er en Videnskab, som ved Professor Schelling og mig har faaet sin nærværende, fra den forrige saare forskiællige Form. Siælden lykkes det Lærde, at deres Bestræbelser, især naar de ere afvigende fra de herskende, erkiendes medens de leve. Jeg har havt den siældne Lykke at see en Lærestoel i dette nye Fag oprettet paa et af de anseeligste Universiteter, og mig selv voceret som dets Lærer. En saadan Opmuntring maae nødvendig opflamme min Iver i et et Land, hvor det jeg ønsker at udrette, blant alle Lande meest forstaaes og har opvakt den almindeligste Interesse.

I mit Fødeland synes derimod en bestemt Fordom at herske imod mine Bestræbelser. Nogle unge Mænd undtagen interesserer ingen sig for mine videnskabelige Ideer. Jeg er udelukt fra alle videnskabelige Forbindelser, ligesaavel som fra Universitetet. Denne Fordom flyder af mine Bestræbelsers Natur, og at jeg anfører dem, kan paa ingen Maade giælde som en Bebreydelse for mit Fødelands fortiente Lærde. Jeg modsiger saa bestemt den Gang en Mængde Videnskaber har taget, Oppositionen er, i det mindste her, endnu saa nye, Leiligheden til offentlige Yttringer saa indskrænket, at en fuldkommen Oversigt over

alle Grunde vilde udfordre [en] lang Række af Aar, i hvilke jeg altsaa, uden Opmuntring, uden Deeltagelse, kiæmpende med en Opposition, som jeg i Tydskland allerede tildeels har overstaaet, maatte arbeyde i den ubehageligste Stilling.

Disse ere de Grunde med hvilke jeg i dybeste Underdanighed vover at understøtte min Begiæring, at torde modtage en Vocation, som sætter mig i Stand til at vove et dristigt videnskabeligt Foretagende, hvis Udfald kunde være uvis og hvis Værdie i mange Lærdes Øyne endnu er uafgiordt, af mange bestrides. Jeg har den faste Overbeviisning, at Deres Kongelige Høyhed selv vil skiænke disse Grunde Deres naadigste Biefald, og vover derfor tillidsfuld at fremkomme med min aller den underdanigste Bøn:

Hans Mayestæt Kongen har af Fondet ad publicos usus allernaadigst forundt mig et Laan af 700 Rdl. Det vilde være en utilgivelig Dristighed af mig, om jeg vilde vente denne Summe eftergivet. Min Bøn, som jeg i dybeste Underdanighed vover at fremføre, er blot, at mig maatte sættes slige Terminer til Afbetalning, som nogenlunde stemme overeens med min Stilling. I disse vilde jeg, med den varmeste Taknemmelighed forpligte mig til at afbetale samme.

Og hermed overlader jeg da tillidsfuld min Skiæbne i Deres Kongelige Høyheds Hænder, i det jeg smertelig beklager min Stilling, der tvinger mig til at frasige mig den naadigste Regierings hulde Beskyttelse.

Jeg vilde doppelt føle dette, dersom denne Vocation nødsagede mig til for bestandig at forlade mit Fødeland, og dersom jeg ikke nærede det skiønne Haab, engang i Tiden, under lykkeligere Omstændigheder, naar mine videnskabelige Bestræbelser maaskee ogsaa her turde vorde meere erkiendte, at kunde opofre mine modnere Kræfter i den naadigste Konges Tieneste.

Kiøbenhavn d. 15. Mai 1804.

underdanigst
H. Steffens.

Auszug aus einem Brief von den Hrn. Baron v. Massow, Königl. preussischen Staatsminister, an Dr. Steffens.

Bey der neuen Einrichtung der Universitet Halle haben Seiner Majestæt der König ihr vorzügliches Augenmerk auf möglichst vollstændige Beset-

ng der Lehrstuhle mit Mænnern gerichtet, die sich als Schriftsteller und lehrte auszeichnen, mit diesen Eigenschaften gute Lesegaben und vorgliche Würde des moralisch-sittlichen Mannes verbinden. Wenn ich also rn. Dr. Steffens &c. mit Genehmigung Sr. Königl. Majestæt die Stelle nes Professoris ordinarii der philosophischen Facultæt hiemit antrage, so schieht es in der sichern Erwartung, dasz Ihre bekannte Talente, mit dem er eines die Wichtigkeit des academischen Lehramts ganz fühlen verdienten Staatsbedienten, für die Litteratur und Jugendbildung des eussischen Monarchie thätig würken werden: Die Ihrem Lehrstuhle anvertrauenden Disciplinen hoffe ich so gewæhlt zu haben: wie sie von Ihnen jetzt vorzüglich mit Beifall als Gelehrter bearbeitet worden. Sie würden mlich hauptsæchlich lehren: Naturwissenschaft und Naturphilosophie erhaupt und besonders der todten Natur, vorzüglich Mineralogie und rgbau, letzerer sowohl in technischer als in Rücksicht dessen Staats Diction. Sehr angenehm würde es mir sein, wenn Sie demnächst auch ein llegium über die Philosophie der organischen Natur lesen wollten.

Sr. Majestæt haben für diese Stelle ein Fixum von jæhrlich Eintausend chsthaler preussisch Courant aus der Universitäts-Casse bestimt. Ich iffe nicht, dasz Ew &c. diese Besoldung acceptabel finden werden, da Freqvenz der Universitæt Halle, die gewiss bey deren neuen Organisa noch zunehmen wird, einen ansehnlichen Honorarien-Ertrag erwarten t und die Lebensmittel in Halle viel wohlfeiler sind als in Copenhagen.

4.

Breve fra Dronning Marie Sophie Frederikke til Biskop Balle.

Meddelte af Chr. Bruun.

revene, der ere skrevne med en fast og zirlig Haandskrift, ere af Biskopns Datterdatter skjænkede til Universitetsbibliotheket. De have været indgte i Convoluter, men disse ere nu tabte. Saavel Retskrivningen som terpunctionen er bibeholdt. — Dette Bidrag var det sidste, som afdøde Fuldmægtig A. Petersen gjorde færdigt til Danske Samlinger.

1.

Kiel, d. 3. Feb. 1806.

Med inderlig Taknemmelighed, har jeg imodtaget Deres rev. Deres gode fromme Ønsker, til den 28. Jan:, svarer, til eres øvrige, af mig saa vel bekiendte Tænkemaade, og rører g meget: Kronprinzen, saa vel som jeg, veed at sætte Priis a den. Min Datter, er ligeledes, meget erkiendtlig, for Deres

venlige Erindring. Vi ønsker Dem alle, bestandig Sundhed, Velgaaende; og at De maae længe endnu, vandre paa Bane, som De hædrer til alle Retsindiges Tilfredshed.

Marie.

2.

Kiel, d. 23de Nov. 1807.

Deres, mig saa behagelige Skrivelse, har jeg modta med den inderligste Taknemmelighed: Umueligen, kan jeg trykke den, efter mine Følelser: jeg haaber desuagtet, at vil være overbeviist, at ingen, sætter høiere Priis, paa De Erindring, paa Deres Venskab, end jeg. Deres gode Ønsk har rørt mig meget; saa vel som Deres, saa opbyggelige Pr diken, og Bøn, De har havt den Godhed, at sende mig: takker Dem hierteligst derfor. Gud Velsigne Dem, for hvad De giør, til Deres Medbrødres Bedste! Han ophold D endnu længe! Han styrke Dem, bestandig, i Deres ski Kald; og lade Dem opleve igien, den Glæde, at see kiære Fædreland, lykkelig, og i een ærefuld Fred! Vi sandelig staaet meget ud; men dog kan vi aldrig, noksom kiende Guds Naade, som har reddet Os, af Ulykker, som endnu at befrygte; og som vist, vilde have ødelagt Os gand Saa længe jeg lever, skal jeg rose derfor, Herrens Barmhiert hed: saa længe jeg lever, skal mine ivrige Bønner, ikke oph for Danmarks Vel. —

Med den oprigtigste Høiagtelse, forbliver jeg,

Deres Hengivne

Marie.

3.

Kiel, d. 18 April, 1808.

Med den inderligste Taknemmelighed, har jeg modtag Deres Skrivelse, af d. 9de: og med rørt Hierte, Alle de from Ønsker, som De yttrer, ved de nuværende Omstæ[n]dighede Gud hører de! og vilde opfylde dem! Gud beskytte Danmar og dens gode Konge! De foreener vist, Deres ivrige Bønne med mine; og forstaaer bedre, end jeg kan tolke det, mi Følelser, i disse Tider. — Min ældste Datter, som takker Dem

ledes med mig, for Deres Deeltagelse, ved Hendes Upasse-hed; er nu, Gud skee Lov! fuldkommen vel igien. Hun har it Meslinger, paa den letteste, og lykkeligste Maade, man nn tænkes. — Min kiære, lille Pige, befinder sig ogsaa, ret l, Gud være lovet! og tager i alle Maader til. Hvormeget, ndes Existenz, Hendes Helsen, er nu Glæde, og Trøst, for g, kann De, med Deres, saa ømme faderlige Hierte, vist let, estille Dem: især i een Tiid, hvor jeg er skilt, fra Hendes de Fader: Gud ophold mig, den Glæde, den Trøst!

Jeg anbefaler mig endnu, i Deres Erindring; og slutter d de oprigtigste Ønsker, for Deres Velgaaende —

Marie.

4.

Kiel, d. 4de Nov: 1808.

Jeg har imodtaget, Deres Skrivelse, af d. 22de Oct: med erlig Taknemmelighed. Deres gode Ønsker, rører mig ret get; saavel som de Forsikkringer, af Deres bestandige Deel-else i alt, hvad der angaaes [sic!] mig: det er mig, et nyt wisz af Deres Tænkemaade, for mig, hvorpaa jeg sætter saa er en Priis: jeg anbefaler mig denne, ogsaa i Fremtiiden, d min ældste Datter: som takker Dem, mange Gange, for res Erindring, ved hendes Fødsels-Dag. — Vores Glæde, ved ngens Ankommst, kan De let forestille Dem: Maatte Hans Op-ld her, kun ikke blive alt for kort! — Lev vel, og lykkelig; rglem mig ikke, i min saa lange Fraværelse. Alle mine Øn-ker, forener jeg, med Deres, for vor kjere Fædrenelands Vel: ud bønhøre Os! —

Marie.

5.

Kiel, d. 5. Jan: 1809.

Jeg vilde berøve mig, en sand Fornøielse, om jeg ikke lv, svarede paa Deres sidste Brev, og bevidnede Dem, min ertelige Taknemmelighed for Deres gode Ønsker, ved Aarets-mvexling.

Jeg takker Dem tillige, ret meget, for de tvende Exem-larer, af Deres opbygelige Søndags-Blad; hvoraf jeg, efter eres Villie, har givet det ene, til min ældste Datter: hun er Dem særdeles taknemmelig, for Deres Erindring; og hilser

Dem, mange Gange. — Vær ogsaa oberbeviist, om mine rigtige Ønsker, for Deres bestandige Vel: Forsynet, opholde D endnu længe, længe! Jeg forener, mine ivrige Bønner, Deres, for Danmarks Lykke, for varig Fred og Roe: Himm skienke Os, disse Velsignelser! — Forvisset, om Deres De tagelse, kan jeg ei undgaae, at sige Dem, at min saa ki lille Datter, er Gud skee Lov, vel! og har faaet sine først Tænder, med det største Held: hun giver mig allerede, Tr og Glæde, ved alle Leiligheder: Gud bevare, og opholde de elskede Barn! — Jeg anbefaler mig ogsaa, for fremtiden Deres gode Erindring; og forbliver,

Deres hengivne
Marie.

6.

d. 1. Feb. 181

Sildig, kan jeg først udtrykke Dem, omendskjøndt i mindre hiertelig, min inderlige Tak, for Deres mig saa beh Skrivelse. — Deres fromme gode Ønsker, saavel ved Leilig af vores elskede Konges Fødselsdag, som og for min ki Broders Helbredelse, haver rørt mig uudsigeligen: Gud vi bønhøre dem! —

Modtag, den atter gjentagne Forsikkring, af min oprigti Høiagtelse. [Underskriften er afklippet].

5.

Et Brev fra Finn Magnussen til J. G. Liljegren.

Meddelt af Arkivassistent Yngvar Nielsen.

Originalen forefindes i det von brinckmanske Archiv paa Trolle-Ljungb Skaane, tilhørende Hs. Ex. Grev H. G. Trolle-Wachtmeister, bl »Utländska originalbref och urkunder«. Den gjengives ordret, men nogle Ændringer i Retskrivningen.

Kjøbenhavn, den 1ste September 1821.

Formedelst min Fraværelse paa en Reise i Jylland, Fy og Sjælland, hvorfra jeg først kom tilbage i nu afvigte Maane kom Deres Velbaarenheds høist interessante og kjærkom Skrivelse mig ikke tilhænde førend henimod dens Midte; var Hr. Kammerjunker H., som havde bragt den, ogsaa re herfra, saaat jeg siden ikke har kunnet opspørge en Leiligh til Stockholm, hvormed jeg agtede at skrive og tillige oversen en liden Bog, nemlig min Reise til Jellinge 1820, ret ny udkommen, skjønt den kun vilde være et ubetydeligt Veder for D. V. mig tilsendte Hjeltesagor, 2 Dele, og Fornlemning 4 Hefte, samt andre mig meget kjærkomne Blade og tryk Underretninger, for hvilke jeg aflægger min skyldigste og ær bødigste Taksigelse.

Endvidere modtog jeg ved samme Leilighed fra D. V. 1 Rigsdaler Species Banco i Sedler, som vexledes af mig for 1

gsdaler 30 ß Rigsbank Sedl: deraf clarerer jeg D. V. Contingent til det islandske litterære Selskab, som snart er forfaldent til Betaling for indeværende Aar, og aflægger Dem i sin Tid Regnskab for det Resterende.

Det lader til, at den mythologiske Strid endnu ikke er her Ende, da Prof. Baden vedbliver at indsende sine Pjecer mod rdens Oldsager og gamle Literatur; den sidste er en Slags skil over Nials Saga (hvoraf en dansk Oversættelse udkom r ved Rahbek). Pjecen skal jeg sende Dem, saasnart Leihed gives. Hans senere Smaaskrifter ere ellers recenserede ed liden Berømmelse i et af vor Literaturtidendes sidste ummere. Bladet Telegraphen vedbliver og at drage tilfeldts mod m og begge Brødrene paa en ublidere Maade. Gustav B. r ellers faaet en lignende Hilsen i Lit. Tid., dog i Anledning hans andre Skriblerier, ligesom og i flere Blade; i den sidste har han dog forholdt sig ganske passiv. Den offentlige mme har meget imod dette par nobile fratrum. Gräters ve over den nordiske Mythologi og hans Gudeforsamling for nylig udkomne i dansk Oversættelse ved en ung Skueller Overskou, som ogsaa vil udgive et Tidsskrift under Navn Skandinaviens og Germaniens Fortid. I et af de sidste mmere af Goettinger Anzeigen (som D. V. vist faar Leiligd til at se) staar et Slags Recension mellem mig og T. Ban, hvori hans Anfald paa den nordiske Mythologi paa den e Side dadles, men den Dom dog afsiges: at vor Mythologi e kan være skikket for Kunstnere. Om de svenske Kunsterker, hvilke jeg har paaberaabt, siger Rec. i en Anm. »Sie friedigen schwerlich den Blick — sind eitle Spielerey« o. s. v. orfra ved han vel sligt? da han her maa dømme om det, n han ikke har seet, ligesom den blinde om Farverne. gesom T. Baden, i en af sine Pjecer, citerer den tydske c. Goethe, nu for Tiden det germaniske Orakel, saa det lader (ogsaa efter Ordføiningen at dømme) at det bekjendte jurare verba magistri er ham en Hovedregel. De Hhr. sige, »at den rdiske Mythologi er ligesaa ubrugbar for Kunstneren, som den diske og ægyptiske.« Jeg mener, at denne Sætning er ligefalsk, som overilet. Hine Mythologiers Charakter grundes dels paa Ideer, ganske forskjellige fra vore, om menneskelige ikkelsers Skjønhed, hvortil Klimatets store Forskjel især aatte give Anledning, dels paa æthiopisk Phantasteri (indblant i den kaukasiske Ur-stammes Forestillinger), og tildels enligen paa ældgamle urimelige Gudemodeller, som Præsteabet havde strængelig paalagt alle Kunstnere at efterligne. Int af dette fandt Sted hos vore Forfædre, som vare af det elvsamme ublandede Menneskeslags, som Grækerne, og havde e samme Forestillinger om legemlig Skjønhed m. m., hvorfor e ogsaa mutatis mutandis maatte have lignende Ideer om guddommelige Skikkelser i det hele. Dog — dette henkaster jeg

kun løselig paa Papiret uden at have Tid til ret at udvik-
disse Tanker.

Portoens Kostbarhed nøder mig til at afbryde og indskræn-
mig for denne Gang til det vigtigste. — Dertil regner jeg Ling
og Forsells Kobberværk over de nordiske Guddomme, som je
ønsker snart maatte udkomme, ligesom og at de bedste Male-
rier og Billedhuggerarbeider af denne Art, som hidtil ere frem-
bragte i Sverige, maatte udgives i Kobber- eller Sten-tryk. Af
mit ganske Hjerte ønsker jeg det ædle gothiske Forbund t
Lykke med dets for hele Norden patriotiske Foretagender; gi
de maatte faa den heldigste Fremgang til vore fælles literær
Fienders Ærgrelse og Beskjæmmelse.

For Aftrykket af den Lingske Medaille (som ogsaa glæd
mig meget paa den brave og sindrige Digters Vegne) havde j
nær glemt at aflægge Deres Velbaarenhed min inderligste Ta

Jeg henvendte mig til Secretaire Deichmann, som d
Gyldendalske Boghandels Eier, angaaende de til Stockholm b
stemte Subscriptionsexemplarer af min danske Eddas 1ste D
Mod Forventning hørte jeg da, at de ikke vare afsendte, fo
de reelle Boghandlere der, med hvem han stod i Forbinde
ikke vilde paatage sig Indcasseringen af Pengebeløbet ved U
delingen til Subscribenterne. Kunde D. V. vel give ham v
mig et godt Raad i denne Henseende, eller vilde De maas
selv have den Godhed at paatage Dem denne Uleilighed? I
Fald behøvede Exemplarerne ikke at udleveres der, førend
vare betalte. — Fra Hr. Pastor Bergwall har ellers hverken j
eller det isl. Selskab hørt Noget i den senere Tid.

Gräter lever endnu i fuld Vigeur. Efter et Brev, som j
fik med Prof. Nyerup fra ham, agter han at udgive et n
Tidsskrift, tildels bestemt til den nordiske Oldtids Forsvar sa
vor Gudelæres Anvendelse paa de skjønne Kunster m. m.

Deres Velbaarenhed vilde behage at underrette mig o
hvad det mig fra Dem tilsendte 1ste Hefte af Eddornas Sinn
bildslära m. m. koster, at jeg kunde refundere Dem, hvad j
er Dem skyldig.

Tør jeg bede Dem være af den Godhed, ved Leilighed
melde Fru Majorinde Alsing min ærbødigste Compliment. F
vore fælles lærde Venner her i Staden kan jeg hilse Dem s
paa det indstændigste og forbliver med udmærket Høiagtelse

Deres Velbaarenheds

hengivneste og ærbødigste

Finn Magnusen.

E. S. Siden min Hjemkomst har det Scandinaviske Sel-
skab ikke holdt nogen Forsamling. Saa snart det sker, skal
jeg ikke forglemme at melde D. V. ærede Løfte og Ytringer,
som uden Tvivl ville være det meget kjære.

P. Resens Efterretninger om Københavns Rådhuse.

Meddelt af O. Nielsen.

I Origines Hafnienses S. 170 siger Pontoppidan: »Stadens Rådhus var i denne Periode (nemlig 1443—1536) på tvende Steder. Det förste, som lå på Hjörnet af Nörregade og Klædeboderne, blev Anno 1492 ved Mageskifte overladt til Kannikerne ved vor Frue Kirke, da det måske har været altfor lidet til sådant Brug. Det kaldtes i de sildigere Tider efter en af sine Beboere, som var en navnkundig Medicus, Asbacks Hus, hvor jeg selv i min Ungdom har logeret. Dets Kældre vare usædvanlig store og stærke, såsom de havde fordum været Stadens Fængsel. Dernæst blev anlagt et nyere Rådhus på Hjörnet af Nörregade og Studii-Stræde, hvor nu er Bispegården. Dog dette varede ikke længe, ti Kong Hans fandt det så belejligt og bekvemt til en Universitetsbygning, at han först lånte det af Magistraten på en halv snes År, siden blev det derved, uanset Magistratens Protestation, som tilforn er meldt lidt udførligere« osv. Tillige meddeler Pontoppidan Tegninger af de to Bygninger, som de så ud i hans Tid. Det er ikke vanskeligt at se, at Pontoppidans Beretning er fuld af Forvirring, ti når man efterser det Brev, der udstædtes om ovennævnte Mageskifte 1492[1]), nævnes deri, at Kapitlet fik »den Københavns Bys gamle Rådhusgård liggende vesten og norden fra samme vor Frue Kirke på et Hjörne, østen næst den Helligånds Klosters Jord og Bolig«, og det er jo tydeligt, at ved Hjörnegården vest og nord for Frue Kirke ikke kan forstås andet end den nuværende Bispegård. Pontoppidan har ikke lagt Mærke til dette, men ment, at den Ejendom, Kapitlet erhvervede sig, var forskellig fra den, Universitetet fik, og hilder sig i Modsigelse, idet han på den Måde må lade Byen i en Tid være uden Rådhus, ja endog lader den afstå sit nyere Rådhus förend det ældre, idet han S. 145 ganske rigtig udsiger, at hint 1479 overlodes til Universitetet. Dog, vi vil ikke gå i Rette med Pontoppidan, uagtet sine mange Fejl er hans Bog et uundværligt Kildeskrift for alle, der sysler med Københavns Historie. Urigtigheden i hans Beretning er også indset af Kall Rasmussen, der i Werlauffs Universitetshistorie 1850 Side 7 har meddelt følgende: »Stadens ældste Rådhus lå på den nuværende Bisperesidenses Plads.

---

[1]) Trykt i Rørdams Kbnh. Kirker og Klostre Till. Nr. 77.

Hele denne Bygning — antiqua domus consulatus — indrömmedes Universitetet 1479. Studiestræde kaldtes derfor ved År 1419, 1450 og 1474 Rådhusstræde; 1424 Rathusstræde in parochia S Petri sita, dernæst gamle Rådhusstræde (Pont. Orig. Hafn. S. 151, 198, 438, 440); skönt 1488, 1491 og følg. også blot Rådhusstræde. Senere var Rådhuset på Hjörnet af Nörregade og Klædeboderne indtil 1492, da det ved Mageskifte blev overladt til Kannikerne ved vor Frue Kirke; det er dette Rådhus, som i Jordskyldsbogen af 1498 kaldes det gamle Rådhus, hvorfor Byen fik andre Grunde til Vederlag af vor Frue Kirke (Pont. Or. Hafn. S. 436, 448). Endelig blev Rådhuset få År efter opført på Gammeltorv; dette kaldtes 1496 det ny Rådhus, Rådhusgården, Rådhuset (Pont. S. 436—38). Beliggenheden af dette Rådhus angives temlig bestemt i Jordskyldsbogen hos Pont. S. 438 (»en Bolig ved den nordvestre Side ved Rådhuset i det Stræde, som løber af gammel Torv og neder til Kattesundet») og i et Dokument af 1525 (»det Stræde vesten for ny Rådhushaven i St. Clemens Sogn» Pont. S. 200).» Kall Rasmussen, der har set Pontoppidans ovenomtalte Modsigelse, har søgt at komme ud af Forvirringen ved at göre Rådhuset på Klædebodernes Hjörne til det andet, idet også han har overset Udtrykket i Mageskiftebrevet af 1492, en Art Fejltagelse, som denne grundige Mand ellers såre sjælden begik. Derimod har han Fortjenesten af först at have vist, at allerede 1496 det ny Rådhus lå på Gammeltorv. At Udtrykket i Jordskyldsbogen om det gamle Rådhus har Hensyn til det på Hjörnet af Klædeboderne, er alene en løs Formodning, ti der nævnes alene den Jord, som Byen fik i Mageskifte for det gamle Rådhus, uden at der er Tale om, hvor det ligger. Derimod har mærkværdigt nok L. Both i sin Københavns Beskrivelse 1865, uagtet denne Bog ellers ikke meget udmærker sig fremfor Forfatterens andre løse, overfladiske og upålidelige Skrifter, trådt Sandheden nærmere, idet han, som det næsten synes, uafhængigt af Kall Rasmussen har eftervist Rådhuset på Gammeltorv af Jordskyldsbogen 1496, og tillige udfundet, at det Rådhus, som Kapitlet fik 1492, var det samme, som det, hvori Universitetet havde Lokale, og at det lå på Hjörnet af Studie- og Rådhusstræde. Som en Følge deraf udelukker han Huset på Hjörnet af Klædeboderne og Nörregade fra Rækken af Rådhuse, men fører unyttige Beviser for, at den Jord, som Kapitlet 1492 gav i Mageskifte, aldrig er brugt som Rådhus, noget, som ingen har påstået, ti denne Jord lå på det andet Hjörne af Klædeboderne.

Ved nu påny at eftersøge de Kilder, der kan give Oplysning om dette Emne, får man følgende Udbytte:

Förste Gang, Rådhusets Beliggenhed i Studiestræde nævnes, er udentvivl i den Oplysning, at Hr. Hans Nielsen, der døde 16 Okt. 1400, til St. Jakobs Alter i Frue Kirke gav 1 Gård i St. Peders Sogn nord for Rådhuset, med 1 Gård imellem dem[1]). Nu vides, at det daværende Rådhusstræde og den tilstødende Side af Nörregade hørte til St. Peders Sogn, så en Gård nord for Rådhuset må have ligget på Nörregade. Men nord for det antagne Rådhus i Klædeboderne lå Saltboderne[2]), der fortsatte Nörregade til Gammeltorv, og denne

---

[1]) SRD. VIII. 546 og Rørdam Kbnh. Kirker og Klostre 127, 196.

[2]) Saltboderne havde vel Navn af Gården Saltkarret, der var den anden Gård på Gammeltorv fra Klædeboderne,

Gades østlige Side lå vistnok til Frue Sogn og den vestlige til St. Peders Kirke, så her kan Rådhuset ikke have ligget. Dernæst nævnes 1437 en Jord og Grund »liggende norden næst Rådhuset, som det nu er i Kbnh. vesten vor Frue Kirke i St. Peders Sogn«[1]) og 144* omtales en Grund sønden næst Rådhuset og vesten for vor Frue Kirke i St. Peders Sogn[2]), hvilket ikke kan være andre Steder end Nörregade eller Studiestræde. 1446 nævnes en Gård og Jord i St. Peders Sogn, norden næst Rådhusgården[3]). 1450 nævnes i et Skøde »Jord og Grund og Stenkælder, liggendes i København i det Stræde som løber fra Rådhuset og til det gamle Marked øster ved Gaden norden næst den Gård, som Hans Vogn nu bor i«; endvidere »den Gård, som Hans Henriksen nu bor, liggendes i Klædeboderne vesten næst forskrevne Gård som Hans Wogn nu bor«[4]). Deraf ses, at Hans Vogn har bot op til Hjörnegården mellem Klædeboderne og Nörregade, og den förstnævnte Grund ligget i den sydlige Ende af det nuværende Nörregade, hvilken Ende da kaldtes Saltboder, ti samme Grund nævnes i et Skøde fra samme År, som »den Jord og Grund liggende i København i Saltboder, norden ved den Gård, som Hans Vogn nu bor, med de Kældre, som byggede er på forskrevne Grund«[5]). 1463 omtales samme Ejendomme: »den Gård . . . ., liggende udi vor Frue Sogn sønden næst Apostels Alters Jord til Saltboder og så på den anden Side ud til Klædeboder[6]). 1464: »Stenhusgård og Grund ud til Saltboderne og det Hus og Grund til Klædeboderne, som nu er i 1 Gård og jeg selv ibor i vor Frue Sogn liggendes hart op til vor Frue Kirkes Stenhus på Hjörnet og sønden næst Apostels Alters Gård«[7]). Heraf ses, at Rådhuset da ikke kan have været på Hjörnet af Klædeboderne, hvilken Gård her siges at tilhøre Frue Kirke.

Af Rådhuset, der, som vi har set, idetmindste fra 1437 og sandsynligvis ved År 1400 har været den nuværende Bispegård, førte det nuværende Studiestræde Navn af Rådhusstræde og det nævnes aldeles bestemt som Rådhusstræde i St. Peders Sogn 1424, 1464, 1466, 1477, 1479[8]), ligesom også alene Rådhusstræde 1457, 1463, 1476[9]). Når samme Gade imidlertid 1485, 1489, 1493, 1496, 1516 kaldes gamle Rådhusstræde[10]) og 1504 det gamle Rådhusstræde i St. Peders Sogn[11]), så er det tydeligt, at Rådhuset för 1485 er flyttet, ligesom det jo også i Mageskiftet af 1492 kaldes det gamle Rådhus. 1479 lånte Kongen en Del af dette Rådhus til Brug for Universitetet på 10 År, rimeligvis fordi man da var ifærd med at bygge et nyt. Da de 10 År var gåede, tog Borgemester og Råd det igen til sig uagtet Universitetets Modstand (»Borgemestre og Råd og nogle af eder [Borgere] toge det gamle Rådhus vældelig fra Doktorerne og Mestrene der i Byen, som de

---

1) Københavns Dipl. Nr. 123. 2) Rørdam a. St. 130. 3) Københavns Dipl. Nr. 133. 4) Ny d. Mag. I. 123. 5) smstds. 125. 6) smstds 156. Pontopp. siger S. 198 altså urigtigt, at »Saltboder mod Nörregade« 1416 og 1464 lå i St. Peders Sogn, men det forholdt sig vel med denne Gade som med Nörregade, at den vestre Side hørte til St. Peders, den østre til Frue Sogn. 7) smstd. 157. 8) Ny d. Mag. I. 157, 160, 181, 182, 183. Rørdam Kbnh. Kirker og Klostre 132. 9) Ny d. Mag. I. 127, 156. Rørdam 130. 10) Rørdam 184, 231. Orig. Hafn. 198, 438, 440. 11) Ny d. Mag. I. 184, 185.

havde til deres Nytte og Behov»), hvorfor Kong Hans i et Brev af 15 Dec. 1491 formanede Borgerskabet at sörge for, at det kom tilbage, og vente, til Kongen selv kunde komme tilstede og afgöre Sagen[1]). Følgen deraf blev det næste År afsluttede Mageskifte.

Det er ikke rimeligt, at der de få År 1479 til 96 har været Rådhus på noget andet Sted end hvor det lå det sidste År, og Rådhuset på Gammeltorv bliver således det, der byggedes, da det ny Universitet indtog det gamles Sale.

Nu kommer det Spörgsmål frem: har Rådhuset da fra gammel Tid altid ligget på Studiestrædets Hjörne? og vi vil til Besvarelse heraf finde en Ytring, der alt foran er meddelt. I det Brev fra 1437, som Resen har opbevaret, omtales en Jord og Grund »liggende norden næst Rådhuset, som det nu er i København vesten vor Frue Kirke«; »Rådhuset, som (ɔ: hvor) det nu er«, vidner om, at det ikke da kunde være så længe siden, at Rådhuset var blevet flyttet til sit daværende Sted, og at man havde i Minde et andet, der ikke var det mere. Og derved kommer vi da tilbage til Pontoppidans Fremstilling efter Resen af det förste Rådhus på Hjörnet af Klædeboderne og Nörregade, som vi ikke kan give nogen anden Plads i Rækken end for an det i Studiestræde, og vi tör på Resens Avtoritet, der levede 200 År efter at det efter vor Antagelse var flyttet, og i en Tid, da Traditionen var langt stærkere end nu og da han, som beklædte den höjeste Plads i Stadens Styrelse, havde Adgang til langt flere Oplysninger om dens Fortid end nogen anden, fuldt stole på, at man idetmindste på hans Tid vidste af, at der havde været et ældre Rådhus i Klædeboderne. I den gamle Jordebog, der er forfattet 1375—89 (sidst trykt i Københavns Diplomatarium Nr. 75) nævnes S. 103 i Tyskemannegade en Frue Kirkes Jord nærved Rådhuset. Tyskemannegade kaldtes senere Suderboderne (sammesteds Nr. 84), hvilket Navn siden ændredes til Skoboderne, hvoraf endnu Navnet Skovbogade er tilbage. Tyskemannegade, der egenlig da var det samme som nu Vimmelskaftet, som gik lige til Björnebrogade, nu Købmagergade, var altså Fortsættelse af Klædeboderne. Den ovennævnte Jord er den förste, der i Jordebogen nævnes som liggende i Tyskemannegade, og idet den nærmest foran nævnte Gård i Klædeboderne siges at hedde Sudervrå eller at ligge ved Sudervrå, ses disse Ejendomme at have ligget nær ved hinanden. Rådhuset har altså da enten ligget i Klædeboderne eller i den derved nærmest liggende Del af Tyskemannegade. Men derved komme vi ikke til, at det kan have været Hjörnehuset ved Nörregade (Saltboderne), med mindre Klædeboderne da kun har været bebygget på Gadens nordre Side, og der mellem Hjörnehuset og Tyskemannegadens Begyndelse har været åbne Pladser. Der kunde jo være den Mulighed, at Resen og andre, der har vidst, at det ældste Rådhus lå i Klædeboderne, som det så ofte går, har udpeget en bestemt anselig Gård dertil, uden at der var andet end Gisning, der talte derfor, men jeg skal ikke nægte, at enhver Forklaringsmåde, der kan give Resen Medhold, har det störste Krav på Troværdighed.

Følgende Afhandling af P. Resen findes i Afskrift blandt hans Samlinger til

---

[1]) Trykt i Rørdams Aktstykker til Universitetets Historie S. 129.

Københavns Historie i Rådstuearkivet og beskriver de tre Rådhuse, Staden havde haft til 1681. Det daværende, der så udførligt beskrives, brændte 1728, og på dets Plads opførtes et nyt, der er beskrevet i Vitruvius, Hafnia hodierna, Danske Atlas og flere Steder. Efter dettes Brand 1795 flyttedes Rådhuset til sin nuværende Plads og indviedes 1817.

Det förste Rådhus i København er uden al Tvivl ved daværende Byens Magistrat til den Brug först grundmuret opbygget, hvilket Rådhus lå efter daværende gamle Københavns Störrelse midt udi Staden, straks ved Gammeltorv, som er det förste Torv her i Staden, på Hjörnet af Klædeboderne til Nörregade, hvilket Mester Adam Daniel Asback, Bartsker, nu ejer og bebor, og kaldes samme Rådhus i efterfølgende gamle Rådhusets Mageskiftebrev gamle Kopmanhawen Bys Radhus, og er der fra Rådhuset snart midt ud på Gaden i Klædeboderne under Gadens Bro og Rendesten en gammel gevelt [hvælvet] Fængselskælder, så höj, at en Karl kan derudi stå, og er den i Breden 3 Al. 1/2 Kvartér, og er Indgangen dertil ud til Nörregade igennem en anden Kælder (som skal gærne have været Stads- Vin- og Øl-Kælder), hvor denne Fængselskælder ligger ud i synder i Klædeboderne med 2 Döre for, og har der været et Skillerum midt udi, så at der har været 2 Fængsler, og i det som ligger til Nörregade har været et Vindve, men i det andet intet Vindve.

Dette Rådhus blev År 1492 mageskiftet fra Byen til vor Frue Kirke, ved hvilket Mageskifte vor Frue Kirke fik det gamle Rådhus, og vor Frue Kirke derimod afstod til Staden det Stenhus, som ligger på Hjörnet tvært over fra det gamle Rådhus ud til Gammeltorv, hvilket nu Jakob Eskenberg ejer og bebor, og blev det Hus siden en Residens for Byskriveren, hvilken Residens Henning Nielsen som en Byskriver förST beboede[1]).

Mester Daniels Hus i Klædeboderne ældste Pergaments Brev er dateret 1548, 13 Nov., og er skødet af Rektor og Professoribus til Kristen Jensen, Borger i København, og gives efter

---

[1]) Herefter følger Afskrift af de to Mageskiftebreve af 6 og 13 Avg. 1492, både Byens og Kapitlets, men da det ene af disse er trykt i Rørdams Kbnh Kirker og Klostre Tillæg S. 106—108, forbigås de her.

dette Brev årlig Jordskyld deraf 15 ß danske, og nu giver Mester Daniel deraf årligen til Universitetet 5 Rdl .[1]

Ovenbemeldte Byskriverens Residens, som lå ved Saltkarret[2]) imod Gammeltorv og ved Mageskifte for det gamle Rådhus er kommen til Staden og til Byskriverens Residens, og solt fra Staden År 1615 for 700 Rd. til Peder Kristensen Kræmmer efter hosfølgende videre Skødes Indhold:

Vi Borgemestre og Rådmænd udi København, Peder Madsen og Isak Coruitzsen Bys Kæmnere sammesteds, göre alle vitterligt, at eftersom det Stenhus liggende østen for Gammeltorv på det sydvest Hjörne med Klædeboderne, hvilket af Arilds Tid har været en Residens til Byskriveren her i Byen, som er på Bjælker, Lofter, Mure og i andre Måder storlig bygfældig, strækker i synder til Hospitalets Bolig ud til Gammeltorv, Saltkarret kaldet, og efterdi Byen desforuden nu påhænger stor Besværing og Udgift til det gamle Vejerhus og anden Byens forfaldne Ejendom at bygge og ved Magt holde, da har vi med samtlig Råd og fri Vilje solt og afhændet og nu med dette vort åbne Brev sælge og aldeles afhænde fra os og vore Efterkommere Borgemestre og Rådmænd og Byens Kæmnere på Byens Vegne til ærlig og velforstandig Mand Peder Kristoffersen, Kræmmer, Borger her sammesteds, hans Hustru Kirstine Jensdatter, begge deres Börn og Arvinger forskrevne Stenhus med Jord, fri Grund og Bygning for 700 Rdl., hvilke han har forsikret Peder Madsen Kæmner på Byens Vegne til Fremtarv at skal udsætte på Rente, som han med sit Regnskab videre forklare skal. Ti hjemle og tilstå vi hermed forskrevne Peder Kristoffersen, hans Hustru, begge deres Börn og Arvinger forskrevne Stenhus med Jord, fri Grund, Hus og Bygning udi sin Længde, Vidde og Bredde, oppe og nedre, eftersom det nu på alle Sider indmuret, bygget, begrebet og forefundet er, at

---

[1]) I et Hdskr. (A. M. Kvart Nr. 879), der er forfattet 1600 og nogle og 30 af Professor Hans Rasmussen Brokmand (jf. H. Rørdam) og meddeler Efterretninger og Uddrag af Skøder på Universitetets Grunde, beskrives denne Gård 1591: »På Hjörnet af Klædeboderne ud med Siden til Nörregade er et Stenhus muret af Grunden med en Kælder under.«

[2]) Saltkarret nævnes i Jordebogen 1582 som Hospitalets Gård på Gammeltorv, der ydede årlig 16 ß.

have, nyde, bruge og beholde til evindelig jordfri Ejendom eje og beholde skulle, og kendes vi os og vore Efterkommere Borgemester og Råd og Byens Kæmnere på Byens Vegne ingen ydermere Lod, Del eller Rettighed at have udi eller til forskrevne Stenhus, Jord og Grund, fordi Peder Madsen er herfor på Byens Vegne fornöjet og forsikret, som för er meldt; derfore, om så skede, det vi dog ikke formode, at forskrevne Stenhus, Jord, Grund, Bygning eller nogen des rette Tilbehøring bleve forskrevne Peder Kristoffersen, hans Hustru, Börn eller Arvinger udi nogen Dom og Rettergang for vores Vanhjemmels Brøsts Skyld afvunden og fradömt, da tilsige vi hermed for os og vore efterkommendes Borgemestre, Råd og Bys Kæmnere at vederlægge forskrevne Peder Kristoffersen, hans Hustru, Börn og Arvinger med et andet så godt og velbelejligt Stenhus på jordfri Grund og Ejendom her i København eller fuldt Værd i den Sted inden 6 samfelde Uger derefter og holde det dennem skadesløst i alle Måde. Til Vidnesbyrd have vi Borgemestre og Rådmænd med Vilje og Vidskab ladet hænge vores Stads Sekret hos forskrevne Kæmneres Besegling herneden under. Givet og skrevet udi København den 8 Maj Anno 1615.

Det andet Rådhus lå tvært over fra vor Frue Kirke på Nörregade ved Hjörnet af Studiestræde, hvor nu Bispegården er, som kan sluttes af disse tvende Skøder, som her efter følger, af hvilket det ene er af Dato 1437 og det andet dateret 1446: [Her findes de to Skøder, der omtales i Indledningen og som nu er aftrykte i Københavns Diplomatarium Nr. 123 og 133].

Heraf slutter jeg, at ved Rådhuset, som har da været på Hjörnet udi Nörregade til Studiestrædet, som er Halvdelen af nuværende Bisperesidens, har denne ovenbemeldte Grund været, hvorpå i en Linie med Rådhuset er bygget den nederste grundmurede halve Del ned ad Nörregade til Nörreport, hvilken Bygning tilsammen er nu Bisperesidensen, og kan endnu ses, at den nederste Del er til den forrige Del muret, og har den nederste Del Kampesten til Grund, hvilket den øverste Del ikke har; desforuden har denne nederste Del en Inskription, hvilket den øverste Del, som var Rådhuset, ikke har. Inskriptionen er denne·

Anno milleno quingenteno duodeno
conditur hec edes doctis aptissima sedes,

antistes moritur Roschildensis, sepelitur
illic morte comes Jacobo cum fratre Johannes
elligitur Lago præsul pietatis imago,
huic cum succedit clerus devotus obedit,
Sclavi cum Dacis componunt federa pacis
Dacia letatur pax quia tuta datur
Hec et plura lege sub principe facta Johanne.
Quid referam pluris? princeps est janua juris,
expers ille paris est dominusque maris[1]).

Ved den østlige Side af denne Inskription står et Effigie med to Bogstaver A. F. og et Våben. A. F. betyder Anders Friis, hvis Våben er det, som derhos står. Anders Friis f Sløsdorf var Cantor Hafniensis, Magister artium Hafniensis og Rector Academiæ Hafniensis År 1500, 1504, 1511, 1512, 151 hvorom Er. Vindingii Academ. Hafniensis kan læses Pag. 58 Denne Anders Friis har 1512 ladet bygge den nederste Del til dette gamle Rådhus, hvilket fornemmes af bemeldte Inskription, som derpå står, og har gjort af det gamle Rådhus og denne tilföjede Bygning et Lectorium eller Auditorium academicum, hvilket blev kaldet efterfølgende År 1513 Universitas generalis studii Hafniensis, udi hvilket År Doktor Peder Albretsen var dette Universitatis generalis studii Hafniensis Vice-Cancellarius og tillige Rådmand i København, hvoraf hosliggende Stræde kaldes Studiestræde. Han har derforuden tilforn År 1500 ladet bygge Rochi Kapel ved vor Frue Kirke, hvilket bevises med nogle gamle Vers, som findes herom i sælandske Bispes Stiftskiste optegnede med min sal. Farfaders Dr. Hans Povlsen Resen, fordum Biskop i Sæland, egen Hånd:

M. D. quando datur, Christo presul tumulatur,
dum Roschildensis Nicolaus[2]) nomine, mensis
quando November erat iustius, ut preerat
trina nimis sane, quum regna regente Johanne
Te deus autore, qui tis [?] stat matris honore
Hic chorus inicium fertur habere suum,

---

[1]) Pont. Orig. Hafn. 144—45 Jfr. Resens: Inscriptiones Hafn. 247—48. Her er lidt Plads åben til nogle Ord, som han ikke har kunnet læse, men ovenfor har tydet.

[2]) Biskop Niels Skave. († 1500)

Quo domino placeant cuncti, qui celica psaltant,
Quam dedit ipse strui Fris[1]) et amore sui[2]).

Til des större Bekræftelse, at hvor nu Bispegården [er] har tilforn været det gamle Rådhus, har jeg fundet disse Ord skrevne i en Bog: Ædis episcopalis fuit olim vetus curia civitatis, deinde sub rege Johanne lectorium siue auditorium academicum A. D. 1512, post vero Lutheranam reformationem facta est habitatio episcopalis. Sr. Erasmus Vinding, Assessor i Höjeste Ret, har mig berettet at har læst iblandt Universitetets Papirer, at K. Kristjan I skal have gamle Byens Rådhus til Universitetets Brug År 1491, men i Kongens og Dronningens Fraværelse tog Borgemestre og Råd i København det med Magt tilbage igen, hvorudover År 1492 blev Esbern Skave [læs: Skriver] proconsul ved Kongens Brev i almindelige Herredage nødt til at skaffe Universitetet det igen[3]).

Da det gamle Rådhus på denne Måde er blevet et Auditorium academicum, har der været [en Indgang?], som kan endnu ses paa Bygningen, hvilken Indgang er forandret År 1583, da samme Hus var en Bispe-Residens, og er da gjort en Indgang og Indkørsel til Bisperesidensen udi Studiestræde, hvilken den Dag idag endnu er, ti År 1583, da Dr. Povl Madsen var Bisp, lod Kristoffer Valkendorf til Glorup, da kgl. Majestæts Rentemester, siden Hofmester, bygge og forbedre Bispegården ved vor Frue Kirke med det ny Gavlhus og andre Huse og Bygninger ned ad Studiestræde, hvilket står optegnet i den sølvbeslagne Bog, hvorudi Københavns Privilegia ere indskrevne, hvilken bemeldte Valkendorf selv gav til Rådstuen.

Tværs over fra Bispegården på det andet Hjörne i Studiestræde til Nörregade har min Morfader Dr. Peder Vinstrup, fordum Bisp i Sæland, ladet År 1598 opbygge et grundmuret Hus med hvælvede Kældre og Jærndöre for Kældren, på hvilken Grund tilforn stod et Hus med Lervægge og Stråtag. Dette Hus og Gård fik min Fader Dr. Hans Hansen Resen, da Theologus her på Akademiet, siden Biskop i Sæland, efter min

---

[1]) Anders Friis.

[2]) Er efter en anden Optegnelse af P. Resen meddelt af H. Rørdam i Københavns Kirker og Klostre S. 162.

[3]) Se Indledningen.

Mormoders sal. Anne Eisenbergs Død, og lod han samme Gård forbygge År 1647, eftersom den var meget forfalden. Siden har Vitus Bering den ejet og[1]).

Det tredje Rådhus ligger nu midt imellem det gamle og ny Torv. Dette Rådhus i sig selv, i hvilket År det er bygget, vides ikke, men det kan sluttes, at det må være bygget enten sidst i Seculo 1400 eller og först i det Seculo 1500, efterdi Staden skilte sig af udi År 1492 med det allerældste og förste gamle Rådhus på Hjörnet af Klædeboderne, og År 1512 havde Staden og alt skilt sig af med det andet Rådhus på Nörregade[2]). Ellers at dette Rådhus var til 1586, kan fornemmes af den Liniedansers Historie, som skede i samme År fra vor Frue Spir til Rådhuset, hvorom i vor Frue Kirkes Beskrivelse videre meldes. Dette Rådhuses Figur, hvordan det har været af Begyndelsen, kan ses på Københavns Tavle År 1596.

Til dette Rådhus at bygge har Staden haft en Teglovn straks udenfor Byen, som ligger i Ladegårds Mark, hvilken Hr. Statholder Kristoffer Gabel købte af Staden til at få af Ladegårdens Mark til sig, og det skede År 16..[3]). Og de Folk, som arbejdede i Teglovnen, bode i Teglgårdstræde her i Staden. År 1566 var endda denne Teglgård i Brug, og År 1583 havde Staden to Teglovne, en gammel og en ny. Siden er dette Rådhus forbedret og siret med to Tårne og Spir med Kobber betækte, med Gavlene og ny Vindveskarme af hugne Sten, så og med en Altan ud til Nytorv på en Hvælving, hvorudi står Kong Kristian den fjerdes Navn, og er Altanen betækket med Bly, hvilket er sket År 1605, efter Stadskæmnerens Regnskab for det År, hvorudi står, at det kostede 1996 Dlr., uden Tvivl at forstå, forsåvidt Kæmneren dertil har udlagt, men hvad Blytækkere, Stenhuggere etc. (!); hvilket Årstal er i hugget Sten på Tårnet ud til Gammeltorv over Dören under Solskiven, hvorunder på Torvet er en lang Jærnstang, hvor på Enden er en Jærnpande; derudi er i fordum Tid optændt Ild til Lysning om Natten for Vagten på Rådstuen. Udi denne Jærnpande efter Kgl. skriftlig Befaling

---

[1]) Denne Sætning er ikke fuldført.

[2]) Om Misforståelsen se Indledningen.

[3]) Teglgårdsvangen, som Gabel købte, lå imellem Peblingesøen og Farimagsvej og tilhørte fra 1698 den senere Blågård.

af Dato 1663, 17 Nov. har Slotsfogden Jokum Waltpurger det afslåede Hoved af Korfits forrige Ulfeldts Effigie opsat, så at Hovedet kunde vende sig imod Løvestræde, hvor han havde sin Gård, da han her bode. År 1505 købte Ambrosius Bogbinder, Borgemester, tre Trappestene, som ligge for Rådstuens Dör den Dag idag er[1]). Disse tre Trin er med Deller bedækkede noget vide ud i Trinet for des mageligere Gang og det år 1670. Dog findes alle tre Stene derunder endnu.

År 1635 er det Gadeværk ved Rådhustrappen ud til Gammeltorv bekostet, og vog det $3^1/_2$ Lispund og 6 Skålpund, à Rd. 15 ß, er 285 Sletdaler.

År 1668 udi April Måned blev det Galleri på Rådstuen gjort efter mit Angivende, hvorpå Præsident, Borgemester og Råd står, når Hans Kgl. Majestæts Mandater bliver for Borgerskabet oplæste, hvilke dertil bliver advarede Dagen tilforn ved Rodemestrene i hvert Kvartér, og har i samme Galleri Rådstueskriveren og sit Galleri for sig ved Rådhusdören, hvorudi han står og oplæser kgl. Majestæts Breve og Befalinger for Borgerskabet i Magistratens og Borgerskabets Nærværelse. Tilforn stod Magistraten på nogle gamle og svage Bænke, hvilke Bænke endnu på Rådhuset findes, hvorpå Folk, som har noget på Rådstuen at forrette, hviler sig.

År 1674 in Augusto gav forrige Rigens Kansler Griffenfeld, nu Schumacher, til Københavns Rådstue de danske Kongers Effigies fra Kong Dan til Kong Kristjan IV inclusive.

År 1674 in Decemb. gav han og til Rådstuen et stort islandsk Horn med Sølv beslaget.

Han gav og til Nyårsgave udi Jan. 1676 det skönne Sejerværk, hvorpå hver Time efter hver Times Slag en af efterfølgende 12 Psalmer høres:

Af Dybsens Nød råber jeg til dig.
Af Höjheden oprunden er.
Krist lå i Dødens Vånde.

---

[1]) I en Afregning, som Hans (ikke Ambrosius) Bogbinder 1505 gjorde med Byen, hedder det (»Magistratens Vedtægtsbog« Bl. 1): »Item ther vt offwer bliffwer byen hanum om xij marck skyllig for the trappestenæ, som ligge for den nye raadstwe. Thette kommer borgemestere oc radt till at betale«.

Fader vor udi Himmerig.
Fra Himlen höjt komme vi nu her.
Hvad kan os komme til for Nød.
Jeg råber til dig, o Herre Krist.
Jeg vil mig Herren love.
Når min Tid og Stund er forhånd.
Sjunge vi af Hjertens Grund.
Som Hjorten med Törst befangen.
Vor Gud han er så fast en Borg.

For dette Værk at opsætte, stemme og vedligeholde bl akkorderet med Mathias Sörensen Urmager 1676 den 8 Mart

År 1647 den 9 Jan. gav Lavrids Eskildsen Rådmand et stort Slag-Sejerværk til Rådhuset, som står i det norders Tårn, som havde sine Visere til alle fire Sider af Tårnet, me nu ikkun en i den norderste Side, og var M. Hans Stenbuc daværende Sejermager (Mag. Christierni Stenbuchi, professori Hafniensis Fader) den förste Sejermager, som det stillede i god Skik, og fik siden årligen af Staden for at holde det ved- lige 30 Sldlr.

Ved Rådstuen på det Kammer, hvor Rådstuens og By- tings-Bøgèr bevares, i Skabet findes disse Antikviteter:

År 1542 har Kong Kristjan III höjpriselig Ihukommelse givet til det danske Kompagni en forgyldt Sølvkæde med en forgyldt Papegöje derudi hængende, på hvilken ene Side er Kong Kristjan III's Effigies med Glas bedækket og på den an- den Side en Kalcedon; på Stenen står J. S., uden Tvivl er det Guldsmedens Navn, og på den anden Side af Grenen oven- bemeldte Årstal, hvilken Kæde og Papegöje vejer 26 Lod og $1^1/_2$ Kvintin.

Årligen efter Pinsedagstider skøde Adel og Borgerskabet, ja undertiden Kongen selv til en Papegöje opsat på en höj Stang uden Vesterport, og når dette skede, da hvo der vandt, blev kaldet Papegöjekonge, og han skulde bære den om sin Hals den Dag fra Stedet, hvor de skød i så Måder tilmåls, ind i det danske Kompagni, hvor blev holdt den Dag et Gæste- bud, som kaldtes Papegöjekongens Gæstebud, hvorom videre kan læses i det danske Kompagnis Forklaring. Denne Kæde, siden [i] det danske Kompagni nu ikke bruges enten sådanne eller andre Gæstebud, er på Rådstuen i Gæmme hos efterfølg-

nde Dronning Dorotheas ovenpå det Kammer, hvor Rådstuens g Tingets Protokoller, Skiftebøger og Pantebøger etc. bevares Skabe dertil omgjorte og gjorte År 1677. Udi ovenbemeldte r 1542, da höjt bemeldte Konge gav denne Kæde til det nske Kompagni for dem, der kunde skyde vel, og dermed, lr Behov gjordes, kunde forsvare Voldene for Fjenden, lod m og kalde og fordre her til det danske Universitet her i laden en fornemme Theologum fra Vittenberg D. Johannes Malabæus Scotus til at undervise Ungdommen på Akademiet til forsvare Religionen imod dens Fjender. Hvitfelds Dan. ron. Pag. 1529.

Udi År 1557, förend Christianus III døde År 1559 Nytedag (Hvitfeld P. 1554), gav Dronning Dorothea, som var rtug Magni af Saxens Datter og blev gift med Christiano III nge i Danmark etc. udi År 1525 (Ar. Hvitfeld Dan. Kong. ron. in Fol. Tom. 2. Pag. 1287. 1397) til Københavns Rådne et Sølvsmykke forgyldt, af efterfølgende Form og Storhed, di hvilket den nederste aflange runde Sten er en Ametyst, n øverste firkantet, den store runde i Phoenix og den afnge runde kantede, som er på den venstre Side af det saklske Våben, ere Safirer; den Sten, som er hvid, er en misk (!) Diamant, de 9 runde Perler, som ses i samme Smykke, r norske Perler betydende gærne de 9 Sysler, hvilke ellers le 9 Hjerter i Danmarks Våben betyder. Dette Smykke findes ndnu i År 16 .. på Københavns Rådstue udi god Forvaring, og lev det givet til Brude dermed at smykke[1]).

Stenene i dette Smykke kan have sådan en Betydning, at len øverste Sten betyder Gud, som er over alle Ting udi den unde Verdens Kr?s, som betegnes med den runde Sten i Ornen, samler fra alle Hjørner tvende (som gives tilkende ved le 2 Fugle) at skal ved Ægteskab være 2 (2 Stene ved Siderne af Våbnet), som skal leve sammen, indtil den mörke Død (den mörke Ametyst som er i Enden af Smykket) skiller dem ad.

At den ene Sten, som er på den höjre Side af Våbnet, er

---

[1]) Herefter er ladet Plads åben til en Tegning af Smykket, som Resen selv har udgivet i Descriptio Samsoæ 1675 S. 62 og 63 tilligemed en Beskrivelse på Latin.

en Diamant, hård og hvid, bemærker, at Manden skal være i Huset som en Diamant, den fornemste, hård og mandhaftig, hvid ɔ: med Hellighed, Skikkelighed og Forstand stå sit Hus for. Den anden Sten på den venstre Side af Våbnet er »op-hefven« og kantet, betyder, at Kvinden skal ved Barnefødsel have stor Smerte, Kors og Bedrøvelse. Hvad Formen er an-langendes, som er som en Dör for et Hus, da ikke alene ved Ægteskab begynder en at holde Hus, men endog for Ægte-folk, der lever med hinanden, er Ægteskab en Dör til Himmerig.

På den anden Side af dette Smykke er efter de gaml Romeres og de Grækeres Manering en sær lang Hægte til at fæste samme Smykke på Brudens Klædebånd, som kaldtes af de gamle Romere Fixula og siden Fibula, Sabinis Fifula, in-strumentum connexioni aptum, og eftersom der er adskillig Slags Fibulæ (nemlig simplex og mixta: simplex er enten civi-lis eller og medica; civilis er enten architectonica eller og chirurgica; mixta kaldes gymnastica sive comica, hvorom Jo-hannes Rhodius, født i København, men død i Padua i Italien, en meget lærd Mand, har skrevet en skön Traktat på Latin trykt til Padua 1639 med Titel: de Acia), da er denne Fibula civilis vestiaria, hvilken, som Isidorus de originibus lib. 2 cap. 31 [siger], pryder Kvindernes Bryst etc. Dette samme bekræfter og en gammel skreven Bog, som findes udi Ambrosiana Bib-liotheca til Milano. Disse Fibulæ vare i gamle Dage gjorte af Jærn, Messing, Sølv, Guld og andet Metal forgyldt, og regnes de iblandt Kvindfolkenes Smykker af Placidus Luctatius Thebaid. 7 V. 658, Thomas Dempsterus og Prudentius lib. 2 in Sym.[1] hvilke der opregnes disse:

. . . . Crinalis acus, redimicula, vittæ,
fibula, flammeolum, strophium, diadema, monile.

Petrus Faber er også i samme Mening og derfor fører disse keiserlig Rets Ord: Fibulæ ornamentorum magis quam vestis sunt, hen til Kvindfolkenes Smykke og Prydelse (Semestr. lib. 1. cap. 16 de aur. et arg. leg.) Og vare sådanne Smykker i gamle Dage med Ædelstene og Perler som en Opmuntring til Dyd besatte, hvilket erfares af Virgilius, som Æneid. 5 V. 312 skriver:

---

[1]) ɔ: Psychomachia, V. 448—49.

lato quam circumplectitur auro
Balteus, et tereti subnectit fibula gemma,

og af Statius Thebaid. 7 V. 658:

fibula rasilis auro
Tænariam fulva mordebat jaspide vestem.

Nok af Claudianus:

Collectæ tereti nodantur jaspide vestis.

Så og af Papinius:

ignea gemmis cingula.

Omsider af Trebellius Pollio hos Zenbium: Ad conciones galeata processit cum limbo purpureo gemmis dependentibus per ultimam fimbriam media etiam cochlide veluti fibula muliebris adstricta, brachio sepe nudo, hvorudi ved cochlide forstås Perler. Og synes da nu fibularum aurearum et gemmarum Oprindelse at findes udi den hellige Skrift, hvor Gud har befalet den ypperste Præst at bære sådan Prydelse på sit Bryst, hvilket Kongerne har efterfulgt, og siden Kejseren, og så det sidste er det kommet til gemen Brug. Hvad fibularum Form er anlangendes, da var sådanne fibulæ i gamle Dage mesten Del halv runde, som det er og nogle ganske, herom kan læses bemeldte Rhodius de acia cap. 5 a pag. 14 ad pag. 50., og kan ikke alene af dette Smykke fornemmes, at fibularum Brug har været hos de danske, men og ses det samme af Dr. Ole Worms (som af vores Fædreneland meget har fortjent ved hans store Flid med at opsøge danske Antiquiteter) Tractat de prisca Dan. poesi, hvor han ved Torn, som ellers betyder på dansk det samme, hvilket Latini kalder spinam, forklarer fibulæ in zona acciculam.

År 1613 har Borgemester Mikkel Vibe givet til det danske Kompagni fire Sølvbægere med Låg på, som vejer . . . . , og står hans Navn, Våben og Årstal derpå.

År 1582 lod Kristoffer Valkendorf til Glorup, kgl. Majestæts Rentemester, på sin Bekostning udskrive Københavns Privilegier på Pergament in Folio med sådan en Hånd, at ingen skal andet [tro], end det er Kobbertryk, og det förste Bogstav på hvert Privilegium er med Figurer konsteligen og zirligen skrevet, at det ligner Kobbertryk, og er denne Bog af ham givet til Borgemester og Råd på Rådstuen, Københavns

By til Ære og Magistraten til en venlig Kærligheds Tegn. Derforuden har han og ladet skrive en anden Bog på Magistratens Lön, Stadens Rente og Indkomster, både inden Porter og uden Porten, nok på Rente og Indkomst som ligger til vor Frues, St. Nikolaj og Hellig Gejstes Kirker, til vor Frue Skole, Hellig Gejstes Hospital, så og til Prædikanterne; item til fattige husarme, hvilken Bog han også har givet til Rådstuen.

År 1612 blev först begyndt på Rådhuset at holdes Bryllupper, og blev givet for hvert Bryllup 20 til 23 Daler.

Af Rådhuset for Borgerskabet og menig Mand forkyndtes den . . . Aprilis[1]) 1629:

1. Kong Kristoffers Privilegier, som er Københavns almindelige Byret.

2. Kong Hanses Privilegier til Enden.

3. Af Kristjan IV's Reces de Dato 1615 disse efterskrevne Artikler, Byens Skik og Vilkår mest bekvemmendes, som er först:

11.

Om Krudt og Salpeter ikke at udføres.

12.

Om gjort Guld, Sølv og Kedelkobber ikke at udføres.

20.

At [ingen] fremmed eller udlændisk må nogen Vin udi Købstæderne indlægge der siden efterhånden at udsælge.

24.

Om Gældsbreve at fornöje.

25.

Om den der ligger Börn ihjel.

28.

Om Bryllupperne udi Købstæderne; på denne Artikel synes ikke utjenlig at skulle følge den hele Forordning om Bryllupper, Barsler og Begravelser sub dato Hafnia d. 1 Maj Anno 1624.

30.

Om dem som flytter af Riget at efterlade den sjette Penning.

---

[1]) Altså vel på Søgneting efter Påske. Formodenlig er sådan Oplæsning sket en eller to Gange om Året.

31.

Om Certification på hvis der udskibes.

35, 36 og 37.

Om Alen, Vægt og Tøndemål.

38.

Om Skomagere.

44.

Om Betlere.

4. Hvad sig Søretten belanger, da efterdi den er udi Tryk at bekomme, dertilmed udi idelig Brug hos dennem såvel som segler, som ellers til Søs trafiquerer, synes nu omstunder ikke fornøden at oplæse.

5. Eftersom her udi Byen endnu findes mange ulovlige Ildsteder, uanset Hans Majestæts strenge Befaling derimod udgangen såvelsom mangfoldige Påmindelser derom skete og hørte være; da, efterdi Somren er udi Hænder, så at hver kan dertil fornøden Sten, Kalk og Ler til Købs bekomme og i Forråd forskaffe, skal enhver, det vedkommer, endnu til Overflod hermed være påmindet, samme deres ulovlige Ildsteder, Køller og Bagerovne selv at nedbryde lade, og så lovlige og velforvarede igen med forderligst lade opsætte, så ej nogen skadelig Ildebrand deraf kunde være at bespörge, hvorom at erfare nu til St. Hans Dag Midsommer Visitation og Hussøgning skal anstilles, og dersom endda befindes, at [af] Husherrerne eller de, som samme ulovlige Ildsteder, Køller og Bagerovne vedkommer, Hans Majestæts nådigste velmente Befaling uagtet til dets Reparering med Tilførsel og Forråd af Sten, Kalk og Ler ingen Begyndelse at være sket, men sligt endda som tilforn udi Vejret henslaget haver, da skal slige ulovlige Ildsteder, Køller og Bagerovne efter höjstbemeldte kgl. Majestæts Vilje og Befaling, i hvem de tilhører, ej alene af de tilforordnede Mænd blive nedslagne, men de skyldige, som Byens Jurisdiction ere undergivne, derforuden deres Bøder udgive; når som og Forsömmelsen findes hos Husherren, som noget Hus har bortlejet, hvor forskrevne Ildsteder uden Fare efter Danemænds Besigtigelse ikke kan blive beståede, skal det dem, som Huset udi Leje har, være frit fore derpå at lade fly, og hvis derpå efter lovligt Bevis bekostes, udi Huslejen afkortes, hvormed Husherren sig at lade nöje af

Borgemester og Råd, om han ellers ikke vil, skal blive tildömt, hvorefter enhver må vide sig at rette.

6. Om Fremmede at herbergere.

Ingen skal sig understå nogen udlændiske fremmede at herbergere, uden de det den samme Dag eller Aften efter kgl. Majestæts Mandat ved Gæstens Navn og Tilnavn, hvorhen, med hvad Besked og hvad hans Bestilling her er, Byfogden tilkendegiver, hvor sligt til videre Efterretning, når Behov göres, rigtig skal blive antegnet og til Bog ført.

7. Om sine Huse at bortleje.

Skal og ingen bortleje sine Huse til nogen fremmed, som sig ikke allerede hos Borgemester og Råd har angivet, deres Navne ladet indtegne, de være Husherren bekendte eller ej, förend de det tilforn beviser for Borgemester og Råd, hvorfra de komne ere, og at deres Navne udi Byens Bog bliver indskrevne, under 3 Års Huslejes Fortabelse, hvorfor skal også hermed særdeles være påbudt og afskaffet Kældre eller Hytters Bortstædelse til nogle løse og ledige Folk, det være sig Karleller Kvindfolk, hvilke så tillige hos godt Folk, hvor de tjener, ikke må have deres egen Vilje[1]), undertiden og af anden ulovlig letfærdig Årsag og for större Libertets Skyld til at synde, sætter dem Stolen for Dören, alene under den Prætext, at de ville sidde og tappe Øl ud, og er imidlertid ikke andet end en Dækkenmantel over deres egen og andres Horen og Buben, Gud i Himlen til störste Fortörnelse og mange til Forargelse og mere Bestyrkelse udi sit onde Væsen, derforuden løber sligt og snart imod vores Bys Privilegier og andre adskillige kgl. Forordninger, slige løse Kompaner, som ikke endnu ere kvalificerede for ærlige Borgere at betros og antages, som sig her udi Byen til Nærings Bedrift at nedlade, meget mindre er sligt Kvindfolk, som sig holder for Piger, og sådanne som andres Værgemål og Inspektion bør at være undergivne for egen Viljes og Selvrådigheds Skyld, at tillades, hvorefter mangt et fattigt Menneske er blevet forført og til Ulykke og Fordærvelse geråden.

8. Huder, Studde, Løsgængere, Selvfødinge og Betlere.

Sammeledes skal ej hos sig til Huse opholde »Hudde«[2]),

---

[1]) Her og i det følgende må endel være glemt. [2]) Form. Bedragere.

»Stude« [1]), Løsgængere eller Selvfødinge Mands- eller Kvindespersoner, hvilke udi den Sted enten bør godt Folk at tjene eller Byen forvises efter kgl. og andre gode Skikkelser og Forordninger, såvelsom ej heller fremmede Betlere under Straf.

Om Svin.

9. Ingen Borgere eller Indbyggere her i Staden skal sig understå imod kgl. Mandater og Forbud her inden Portene at have Svin enten [på] Egel [2]) eller uden Egel, ej heller uden Portene holde Svin løsgangendes på Byens Fang eller ellers holde på Egel under Svinenes Fortabelse.

Staldrum og Indkvartering.

10. Til kgl. Majestæts Hofjunkere og andet Rytteri, som kan hændes at komme hid til Byen igen, skal hver Indvåner, som besidder Borgergårde, efter kgl. Forordning og Befaling vide sig forsvarligt Staldrum til Heste og Losering til Karlen, om de derfor efter Mandaten ikke vil stande til rette.

Om Skifter.

11. Skal og være forbudt »taacke« [3]) Skifter og alle blinde Vinkel- og Bænke-Kontrakter om Arv, med hvilke ikke aleneste mangen umyndige tit og ofte sker forkort, mens endogså blandt andre Arvinger og interesserede vidtløftig Klammer og Trætte gemenlig udi Længden forårsages, hvorfor, når enten Mand eller Kvinde forårsages at skifte med deres Börn og Arvinger, skulle de lade Byfogden og andre Øvrigheds Fuldmyndige, Byens Kæmner og den svorne Byskriver derover være, ved hvilke skriftligen skal antegnes efter ret og lovlig Taxt og Vurdering alle de Species af rørendes og urørendes Gods, udi hvilket Arvingerne og i Besynderlighed de umyndige nogen Rettighed kunde have og sligt efter Loven, Recessen og Byretten at anvendes og bestilles de umyndige og rette Arvinger til Gavn og Fremtarv, som det sig bör udi alle Måder.

Om Seddel at tage til Præsten.

12. Og at sådant des bedre og rigtigere ske må, skal ingen Enkemand eller Enkekvinde tilstedes eller forløves at forandre sig udi Ægteskab, förend de ret og lovligen har jevnet og skiftet med deres Börn eller andre Arvinger, som forskrevet

---

[1]) Ståders? [2]) Svinesti.
[3]) Tokkeskifte ɔ: Skifte efter eget Tykke.

står, og når sådant sket er, skulle alle de, som udi Ægteskab sig ville begive, derpå annamme en Seddel og Bevis, som den svorne Byskriver dem på Borgemester og Råds Vegne og efter deres Befaling skal meddele, for Sognepræsten at fremvises, eftersom af Arilds Tid sædvanligt været har.

Om Gaderne at jævne og oplægge.

13. Med Gaderne, hvor Behov göres, at jævne og oplægge, hver for sin Fortåg med de tvende dertil forordnede Rådmænds og Kongens Byfogeds Vidskab, såvelsom Skarnet til rette Tider fra Gaderne at lade udføre efter kgl. Mandater og Byens Privilegier, skal enhver fortænkt være eller pantes for, som vedbør.

Uden Byen hver for sin »Fortå« at brolægge.

14. Hvem som Huse og Haver uden Porten har, skal også sig beflitte, så vidt enhver sin Plads sig strækker, deres »Fortog« at brolægge og det vedligeholde efter kgl. Mandats og Befalings Indhold.

15. Skal og hermed være påmindt Bryggere, Bagere og Slagtere, at de sig således efter deres meddelte Lavsartikler og Borgemestres og Råds gjorte Taxt skal vide at rette, så at enhver, den fattige med den rige, som med dem handler og køber, sker Fyldest og sig ingen tilbørligen derover har at besvære, såfremt de ikke ville tilbørligen stå til rette.

Om Vognmænd.

16. Og eftersom befindes, at endel Vognmænd sig undertiden ikke vil lade leje, uden til de Steder, hvor de kunne vænte sig en ny Fragt tilbage igen, eller og man dem dobbelt vil betale, hvilket ikke bör eller må lides, mens er tilbørligt, at de den ene Vej som den anden ere villige til at lade [sig?] bruge med deres Heste og Vogne, når dem godt Folk for Fyldest ere begærendes, al den Stund de efter deres Lavs Artikel andre Heste og Vogne at bruge og bortleje ville formene, hvorfore, såfremt nogen Vognmand i Lavet befindes efter denne Dag, slig Utilbørlighed mod nogen at bevise, det være sig med Føringskab for billig Lön og Betaling uden al lovlig Undskyldning at forsige eller [over] tilbørlig Vognleje nogen at tvinge, og det dennem lovlig kan overbevises, skal straffes derfor som vedbør.

Om Færgemænd.

17. Hvorefter sig udi lige Måde Færgemænd her for Byen vide at rette.

18. Efter hvilken såvelsom oplæste kgl. nådigst forlente Byret, Privilegier, Recessens Artikler og Statuter, som ellers alle andre kgl. Majestæts vores nådigste Herres her af Rådhuset Tid efter anden publicerede Mandater og hos Bogtrykkeren Henrik Waldkirck, for hvem det vil have[1]), har tilkøbt sig, alle og enhver foruden nogen Uvidenheds Undskyldning har at rette og for Skade at tage Vare.

Anno 1636 Torsdagen den 14 Jan. blev dette forskrevne på Københavns Rådhus for menige Borgerskab og Almue tilstede vare, offenlig oplæst og forkyndt[2]).

Til dette nuværende Rådhus ere to Indgange, en fra Gammeltorv, som er den fornemste, i det Tårn, som er til Gammeltorv, over hvilken Dör er Kong Kristjan IV's höjlovlig Ihukommelse og hans Dronnings Våben, og på hvilken Dör hænger fæstet det gamle Alenmål. Så og den anden Indgang er fra Nytorv tvært over fra den förste Indgang i det Tårn, som er til det ny Torv; ved disse Indgange går man ind på Rådhuset, hvor Borgerskabet samles, når Kongebreve og Befalinger offenlig oplæses, så og Parterne, som har nogle Sager til Rådstuen. Herudi er et Galleri, hvorpå Magistraten og Rådstueskriveren står, når Kongebreve oplæses, hvor oventil på den syndre og østre Side hænger de danske Kongers Effigies fra Dan til Kong Kristjan IV inclusive, hver med et tysk Vers.

På den søndre Side i det øverste Hjörne ved Rådstuedören hænger det Sangværk, hvorom tilforn er meldt iblandt Københavns Memorabilia Nr. 12.

På den østre Side midt udi er År 1662 indfæstet en Kugle med 2 Brandtænger, med hvilke Brandtænger Brandmestrene fattede de gloende Kugler, som Svensken skød herind i Staden i Belejringen og derhos står denne Inskription: Anno 1659 den 11 Februari war der Storm hier vor Kopenhagen, da war ich Andreas Frecken von Breslau Murmeister hier in Kopenhagen

---

1) Her må noget være glemt.

2) Nedenunder har Resen skrevet: »Af Rådstuens Archivis«. Heraf ses, at sådan Oplæsning også fandt Sted strax efter Jul.

Elterman für die Brandtmeister und Brandtgesellen allzusammen, diese Brandzangen brauch[t]en wir vor die feur Kuglen. Anno 1662.[1])

Under Loftet hænger 5 Messing-Lysekroner, som er førte fra det danske Kompagni, hvor de tilforn hængte; nok er der fæstet en Messing-Lysearm på den søndre Side midt tvært over fra Galleriet, hvor Borgemestrene står, når Kongebreve oplæses.

Fra dette Rådhusværelse går man ind på Rådstuen, som er i Rådhusets vestre Del og Hjörne, så og til Corps de Guarde, som er Rådhusets østre Del og Hjörne.

På Rådstuen står et Bord for det Vindve, som er i nord, hvorunder er en Bænk med en Bænkedyne på, hvorpå Præsidenten og de tre Borgemestre sidde; Præsidenten og den øverste Borgemester midt for, og den anden Borgemester på den höjre Side af Præsidenten, og den tredje Borgemester på den venstre Side af den øverste Borgemester. På den venstre Side af dette Bord er en Bænk, hvorpå 4 Rådmænd og Byfogden i København sidder, hver på sit Hynde, som de lader indlægge, når de först kommer ind på Rådstuen at besidde sit Sæde. På den østre Side af bemeldte Bord er en anden Bænk, hvorpå i lige Måder sidder 4 Rådmænd og Byfogden på Kristjanshavn. Midt på Bordet for Præsidenten står et Timeglas med Justitia ovenpå og på den ene Side Fides og på den anden Caritas, hvilket Eskild Jensen Byfoged År 1631 har givet til Rådstuen, og imellem Præsidenten og det samme Timeglas er en lav Bogstol til at skrive på med grönt Klæde beklædt.

Lige indenfor Dören for det Vindve, som er i den venstre Side ved Kakkelovnen, står et Bord, hvorved Rådstueskriveren sidder; under dette Bord er indelukt en stor jærnbeslagen Kiste med en Lås og tre store Hængelåse for, hvilke Hængelåse ingen kan oplukke, uden en bliver derom undervist, og har Præsidenten og de tre Borgemestre dertil hver sin Nøgle, og udi samme Kiste bevares de husarmes, så og vor Frue fattige Skolebörns Kapitaler, som ere dertil givne af höjlovlig Ihukommelse Kong Fredrik den II og Kong Kristjan IV, nok af velb. Peder Oxe, og Inger Oxe, min Farfader Dr. Hans

---

[1]) Jfr. Resens Inscript. Hafn. S. 259.

Povlsen Resen etc. med deres Fundatser, med en Hovedbog på samme Håndskrifter, så og på Stadens bortskyldige Gæld, begyndt År 1678, med en Bog på alle Københavns fattiges Midler, som høre til Börnehuset, Hospitalet, husarme. På Rådstuens østre Væg står to store velgjorte Stykker, det ene er Kong Salomons Dom imellem to Koner, som trættede om et Barn, på hvilket vores allernådigste Konge Kristian V sidder i Kong Salomons Sted på Tronen[1]).

Dette Københavns Elogium findes på Københavns Delineation på Rådstuen trykt 1596 af Kaspar Illuminerer og Byens Maler boendes i Løvestrædet, på hvilken København kaldes den navnkundige og kongelige fri Hovedstad:

Hafnia picturæ nymphis dilecta colore
Nobilis hic proprio delineata nitet.
Hyberno Daniæ navalia sidere classis
Æquoreis hyemant fluctibus. arva Marcis.
Regia magnarum splendentia tecta domorum
Ac simul australis fulgida porta jacet.
Moenia magnificæ Daniæ sublimia regis
Arcis coerulea doride cincta vides.
Hinc sancti rutitat Nicolai lucida templi
Machina sidereo consociata Deo.
Hic Augusta patent flatus delubra perennis,
Ac Renii (?) magna religione domus.
Virginis a Christo tria post bis secula quinque.
Ac tria lustra sato condita templa patet.
Ante Pieridum Phæbo præsente plalestra,
Proxima conspicuo culta decore micat.
Invico lacerans hæc parvula dente medullas
Percipe mutata Zoile mente percor.

Med sin gestalt och rette geleydt
Er Kiøbenhafn her af contrafeidt,
Som af bisp Absolon huide først er funderit
Vdi den første Kong Waldemars tid,

---

[1]) Derefter står 5 Blade ledige, der vel skulde indeholde videre Fortegnelse over Inventariet; det følgende hidsættes derfor fra et andet Bind af Resens Samlinger.

Effter Christus var fød till Verden bliid
Et tusinde, et hundrepe och tredsindstiuffue,
Der till otte, vill ieg iche liuffue,
Er dend med stor bekostning och apparat
Oc instruction, som der till er satt
Paa kiercher. scholer, Slott och feste,
Som er opbygt mangen Mand till beste,
Oc Siden ziret och velbeprydet saa,
Som Vi maa see her offuen staa,
Samptlig forbedret af alle Statter,
Som giffuis til Kiende i alle gader,
Er dend tuende gange bestaldet och vnderlagt
Af Kong Frederich den første med Krigs magt,
Der mand skref tusind ieg sige vill
Fem hundrede och to och tiuffue der till,
Men efter hans død udi trei aar
Der Riget uden hoffuit och Konning var,
Farlig forandring och Snidig oprør
Var da Dannemarch visselig paafør.
Den Luterske Lerdom de strax afverge,
forbød, at dend schulde predichis høre,
Mester Hans Tausen, som af Guds aand
Förſt angribende det udi dette Land,
Bleff slet forvist Skone och Siellands stict,
For hand fordristede sig till at lere sligt,
Men Kiøbenhafns Borgere lagde vind der om,
Oc de hannem strax tilbage bekom.
Der alting Var i saadan V-lad
Oc Almuen Var iche megit glad,
Fordi de plynstris af de Vdlendiske Herrer,
Førster, Greffuer och de Vaterske steder,
Gaff sig Christian hertug i Danmarch ind
Met Krigs Magt och frimodigt Sind
och met munition och Krigs Magt
Kiøbenhafn beskandtzet och omlagt
Paa Ste Oluffs dag udi Guds Aar
Et tusinde, femb hundrede tre och tiufue det var,
For westre, Nörre Side och paa Amage
har de taget Vare i it halft aars dage.

Her var stor iammer, Hunger och Nøed,
At mand od heste, hunde, katte och af Moskbrød,
Paa gammell torg udi samme udfier[1])
Toe hundrede borgere bleff slagen der.
Effter dend Herre till Regimente kom,
Da lagde hand sin fliid strax der om,
At alting kunde med beskichelighed
Forhandlis Gud till behagelighed,
Paffuens wildfarelse och Munche Regle
Lod hand afskaffe alle Vegne,
I wor Frue Kierche lod hand indvige
Siuff Evangeliske bisper tillige,
At Guds ord udi hans Land och rige
Imod Paffuens Lerdom fast kunde bliffue,
Och boglige Kunster kunde fremgange faa
och alting skichelig i Kierchen till gaa,
Lerde Mend han strax kalde lod
Det samme Guds ord at hielpe paa foed.
Gud os der hos at bliffue allesammen,
Det ynsker wi af hiertet, amen.

Dette Kiøbenhavns Elogium findes på Københavns Delineation på Rådstuen trykt 1610, Pictore S. R. M. Johanne van Wich, sculptore Johan Diderichsen[2]).

Hafnia Balthicæ Thedidis quæ surgis ab undis
In portum vili cespite coepta strui,
At nunc vicenum Danerum tempore regum
Crescis et in nubis cornua celsa geris,
Scilicet hæc Christo et Christi de nomine Quarto
Maxima quæ jactas sinit referenda bona,
Christo nam hic veri verbi præcinia spargit
Regi Didulia (?) moenia cingit ope.

Udi København har været holdt Byting uden al Tvivl fra den Tid den har bekommet Købstedprivilegier og især fra År

[1]) Er vel Udfærd, der her må betyde Tilstand eller lignende.

[2]) Et Exemplar af dette sjældne Fugleperspektiv af Byen købte afdøde Fuldmægtig A. Petersen for nogle Aar siden i Tyskland.

1292, som kan bevises herefter, når om Bytingsprotokoller og Pantebøger skal meldes[1]).

Stedet, hvor Byting er holdt i gamle Dage, er mig ubevidst, men siden Københavns Rådhus er bygget paa Gammeltorv, da skal Bytinget være holdt under åben Himmel på den höjre Side af Indgangen udi Rådhuset til Gammeltorv og det indtil den Tid, da Klavs Ravn var bleven Byfoged[2]), lod han på samme Sted opsætte et lidet Træhus med Skjul over og en liden Kakkelovn, på det at Retten kunde derudi holdes under Dække for Solens Hede om Somren, så og for Regn og Slud i Varme om Vintren. Siden År .... er Bytinget forflyttet på den anden Side af Rådhuset tvært imod dette forrige Byting ud til det ny Torv under Altanens Hvælving i den vestre Ende, hvor Bytinget nu befindes. Og på det at Altanen og Rådhuset derved kunde have en god Skik, har Peder Dickman (nu Byfoged, men da en Vinhandler, som havde lejet Rådhus-Vinkælder af Magistraten) ladet opmure i den anden østre Ende af Rådhuset under Altanen lige sådan en Stue, hvorudi de, som ville være for sig selv og drikke et Glas Vin, kan have deres Magelighed med sådan Vilkår[3]).

År 1619 er den Plads, hvor Slutteriet og Rådstuetjenernes Våninger ere, købt, så og Mestermandens Våning bygget, dog var endda År 1623 Stadens [Fængsel?] i Gråbrødrekloster i Tugthustræde. Vide Gråbrødreklosters Beskrivelse.

År 1640 er den Mur af Slutteriet, som er på Hjörnet i Sluttergade ned til Rådstuetjenernes Våninger, så og Rådstuetjenernes Våninger byggede[4]), men den forreste Del af det gamle Hus, som blev År 1619 dertil købt, hvor Indgangen var til Slutteriet, og over Døren stod År 1515, blev til År 1678 stående og brugt til Slutternes Værelser. År 1678 blev det gamle Slutteri nedbrudt[5]), undtagen den Mur, som blev bygget År 1640 (hvor Slutteriet var for dem, der sad på deres Liv), hvilken blev stående; og er det nuværende Slutteri 2 Loft höjt, nedentil grundmuret og oventil imellem

[1]) Disse medtages ej her, da de er trykte som Tillæg til Afh. om Rådstuearkivet i D. Samlin. IV. 248-49.
[2]) Blev Byfoged 19 Febr. 1638, død som Rådmand 1 Nov. 1669.
[3]) Her er Plads åben til de nævnte Vilkår.
[4]) Bagved Rådhuset på Nytorv. [5]) Jfr. Borgervennen 1819 S. 226.

Stolper opbygget, som er Stadens Arresthus, hvorudi oven og under ere meget gode Værelser for Honorat-Folk, som er i Arrest for Skyld etc. Den anden Del, som er i Hjörnet, hvorhos Rådstuetjenernes Våninger ere, er Stadsslutteriet. Til dette ny og velopbyggede Arresthus og Slutteri har Hans kgl. Majestæt Kong Kristjan V givet . ., det øvrige har Staden betalt og kostede det in alles . . . . Over Dören står Kongens Navn med hans Symbolum Pietate et justitia i Gråsten udhugget[1]).

[1]) 1705 købtes Grund til et nyt Arresthus, der blev bygget 1706—13. Det ældre Arresthus stod længe efter og blev 1729 overladt til Vajsenhuset efter dettes Brand 1728.

Nogle Bidrag til Kommunitetets og Regentsens ældre Historie.

Meddelte af S. B. Smith.

Ved en af mig i indeværende Sommer (1870) foretage Ordning og Registrering af en Del Universitetet tilhørende Arkivsager, hvormed også var forbundet en Revision af det tidligere ordnede »Konsistoriums Arkiv«, stødte jeg i dette sidst på en stor Mængde Aktstykker, som ikke vare optagne i de af Kall-Rasmussen udarbejdede Fortegnelse over Arkivet Indhold (trykt i Selmer's Universitets-Årbog for 1842 S. 20 flg.) og som, efter den forvirrede Tilstand at dømme, hvori de fandtes, må antages helt at være undgåede Kall-Rasmussens Opmærksomhed, som da den langt overvejende Del af dem overhoved ikke, så vidt mig bevidst, har været kendt eller benyttet a nogen nyere Forfatter. Ikke få af de således fundne Aktstykker angå Kommunitetets og Regentsens Historie, og det er e Par af de mærkeligere af disse, som her meddeles. Særli Interesse forekommer den under No. 1 aftrykte Registran over en Del ældre, de nævnte Institutioner vedkommende, Dokumenter mig at have. Foruden andre Oplysninger indeholde den også nogle hidtil ukendte Bidrag til Kommunitets- o Regents-Bygningernes Historie. De øvrige her meddelte Aktstykker ere nærmest at betragte som Bilag til Registranten, idet de alle ere opførte i denne. Under No. 4 vi man finde Axel Rosenkrands's Skøde til Kommunitetet paa de senere Regentsgård, et Dokument, som Kommunitetets og Regentsens fortjente Historieskriver, Kancelliråd C. E. F. Reinhardt

i sin Tid beklager ikke at have fundet, hverken i Original eller Afskrift, i noget af de Arkiver, hvor det kunde antages at bero (Histor. Tidsskrift 3 R. 3 Bd. S. 26 Anm. 1). Det er især vigtigt ved den nøjagtige Beskrivelse af de stedlige Forhold.

1.

Efftertegnede brefve og documenter hafver Vj underschrefne til os annammed af VelEdle oc Velbrd. Hr. Iustits og Cancellie Raad Wilhelm Mule andgaaende det Kongl. Communitet her udj Kiøbenhafn, som følger.

No. 1. Niels Skafve Biscop udj Roeschilde oc Capitelet Sammesteds deris Leyebref til Anders Espesøn paa een Kirchens gaard liggende udj Kiøbenhafn i Nørregade i Vor Frue Sogn, Norden op til dend Saa kaldet Biscopsgaarden; dat. A° 1493.

2. Et dito af Biscop Laue Urne udj Roeschilde, udgifvet paa Samme gaard til Jep Tømmermand, dat. 10. Aug. 1516.

3. Universitets Schiøde til Jens Hansen Guld Smid paa Samme gaard, dat. advents Søndag A° 1543.

4. For^te^ Jens Hansens Kiøbebref paa bem^te^ gaard oc tvende Boeder til Velbrd. Hans Bernekov, udgifven d. 11. Febr. 1551.

5. Schiøde efter for^te^ Kiøbebref til Kiøbenhafns Byeting, udgifvet St. Ketilli dag 1552.

6. Universitets Schiøde derpaa dat. 3. Febr. 1552, til for^te^ Hans Bernekov udgifvet.

7. Universitets Schiøde til bem^te^ Hans Bernekov udgifvet paa een jord oc grund liggendis nest østen op til for^te^ gaarde (!), hand hafde Kiøbt af Jens Hansen Guldsmid, dat. St. Hans Baptist. Aften 1553.

8. Universitets Schiøde till Michel Lauridtzøn Glarmester paa een jord, gaard oc grund liggende i det Liden Stræde Ved dend rende, Som løber tvert ofver Nørregade, dat. d. 24. Martij 1559.

9. Velbrd. Frue Anne Bilde Sl. Johan Bernekovs Schiøde til Sl. Dr. Thomas Fincke paa Communitets Vegne, udgifvet

paa een gaard oc tvende boeder i Nørregade, beliggende Synden op til Schiden Strædet oc Universitets Haufge, dat. 3. Septemb. 1603.

10. Forte Frue Anne Bilde Sl. Johan Bernekovs qvitering paa 1000 Rdr. for bemte gaard oc tvende boeder, dat. 6. Septembr. 1603.

11. Velbrd. Axel Rosenkrandtzis Schiøde paa Sl. Hr. Canceller Christian Friisis gaard udj Cannichestræde beliggende, til Sl. Dt. Thomas Fincke paa Communitets Vegne udgifvet d. 10. Aug. 1618, med derudj indførte alnemaal udj Lengden oc Breden paa alle flire Sider.

12. Derhoes følger Mendenis forretning, Som hafver maalet Samme gaards begreb, dat. d. 18. Aug. 1618.

13. Dt. Claus Plum Kircheværger til Vor Frue Kirche i Kiøbenhafn hans Schiøde, til Sl. Dt. Thomas Fincke paa Communitets Vegne udgifvet d. 12. Aug. 1637, paa et Stoele Stade i de Lange Stoele for Oeconomo Self oc paa tvende heele Stoele udj de Stachede til Studijgaards tienniste Folch, Mands oc Qvindes Personer.

14. Aatte Brefve, Domme oc tingsvinder angaaende Næsbye Kongetiender, passeret imellem Sl. Dr Thomas Fincke oc Otte Brahe til Nesbyeholm A° 1624, 25 og 26.

15. Universitets Schiøde til Dr Thomas Fincke paa Communitets Vegne paa een Jord oc grund med $5^1/_2$ dlr. aarlig Jordschyld, dat. d. 23. Jan. 1616.

16. Fortegnelse paa adschillige obligationer, Som Sl. Dr Thomas Fincke hafver lefveret til Kongl. Mayt imod 9000 Rdr, Som af Hans Mayt er bekommet til at Kiøbe Hr. Canceller Christian Friisis gaard for i Cannichestræde, dat. 11. Septembr. 1618.

17. C. 4ti Bref anl. Kirchernis forraad til Collegii biugning, d. 15. Martij 1600.

18. Et dito om Physici Professoris hauge, dat. 30. Julij 1600.

19. Et dito om tøndemaal, dat. 10. Septb. 1602.

20. Copie af Communitets Fundats, d. 25. Junij 1621 [1]).

---

[1]) Er dette Afskriftens Dato, eller, hvis ikke, mon der da ikke her skulde være Tale om en udvidet Fundats for Kommunitetet, således som Re-

21. C. 4^d bref om 24 Studenteris Kost udj Communitet
er Fundatzen, dat. 6. Decbr. 1603[1]).

22. Et dito angaaende Beldringe Tiende, dat. 18. Febr.
31.

23. Et F. 3. Bref om Sengeløse Iure Patronatus, dat. 17.
rtij 1649.

24. Et dito anl. 1000 Rdlr. af Communitets midler at
vis til Frue Barbara Wittrops gaard i Cannichestræde, Jtem
pund Hus og een Fafn veed til huer Cammer i Regentzen
lig, dat. d. 22. Septbr. 1651.

25. Et dito angaaende 2 Sld[r] ugentlig at gifvis af Com-
nitets Midler til Sub-Bibliothec. Mag. Peder Mehrens under-
lding, dat. 18. Aug. 1653.

26. Fiire Mends besigtelse paa Bernekovs huus oc det
us ud til Nørregade Norden for gadeporten deris brøstfeldig-
der, dat. 5. May 1655.

27. Et udschrift af de Fattiges Directeurers Protocoll her
Kiøbenhafn angaaende 400 Sld[r], Sl. Mag. Gregers N. N.[2]) blef
vilget, huorudaf Communitetet schulde tilkomme 116 Sld[r]
ß, dat. 1. April 1665.

28. Een Commissarii forretning og Domb angaaende
chhuuset ved Studijgaarden ud til Vor Frue Kirche belig-
ndis, dat. 22. 9[br.] 1666.

29. Sambtlige Lodseyeris ævig foreening og accord om
kerop Fang oc ofverdref i Meerløse Herrid, dat. 21. Oc-
r. 1668.

30. Høyeste rettis Domb anlangende Beldringe Kongeti-
de, dat. 18. Iulij 1666.

Ofvenbem[te] Documenter og brefve Communitetet vedkom-
nde ere af VelEdle oc Velbd. Hr. Iustits Raad Willum
hle til os nu værende Communitets Inspectores ofverlefve-

---

gentsens Oprettelse måtte synes at gøre den nødvendig, men hvoraf man ellers ikke hidtil har fundet noget Spor? (Histor. Tidsskr. 3 R. 3 Bd. S. 28).

[1]) Uden Tvivl Skrivfejl for: 1630; jvfr. Hist. Tidsskrift 3 Række 3 B. S. 69.

[2]) Der har først stået Hansen, men dette Ord er igen udslettet.

rede tilliige med een gl. Jordebeeg paa bem^te^ Communitets Kongetiender, Saasom de har Staaed A° 1602, da Sl. Dr Thomas Finke schal være kommen til Stædet, Item, huorledis de har været forandret A° 1654, Og endelig huorledis de har Staaet A° 1667 i Sl. Hans Muhlis tiid, saavelsom Confereret med Samme Kirchetiender. Noch er os ofverlefvered efterfølgende:

1. Een høyeste rettis domb A. 1662 Om Nildløse Kongetiende, Saaviit deraf Præsten vedkommer.

2. F. 3. Bref dat. A. 69 ang. Communitets Korn at maa Selgis som best kand, med een Oeconomi Sr Willum Muhlis Jndleg der om til Facult. Theol.

3. F. 3. bref d. 10. Aug. 1663 ang. at Oeconomus Self maa lade opbære Schatterne af Communitets goeds oc dend (!) erlegge til General Krigs Commiss.

4. F. 3. bref d. 20. Febr. 1664 anl. det samme.

5. F. 3. bref dat. 26. April 1666 anl. at Oeconomus Self maatte feste tienderne bort, som hand best Kunde.

6. F. 3. bref d. 28. Novembr. 1658 anl. 4 borde at underholdis i beleyringens tiid oc Præpositum at niude 1 Rdlr. Ugentl. for Sin Kaast.

7. Et dito dat. 24. Septembr. 1659 til Sr Hans Muhle anl. at Communitetet maatte reduceris til 24 oc endelig til 12 Persohner, om fornøden giordis.

8. Noch et Knippe gl. brefve og afsigter Communitetets Jordegoeds vedkommende.

For huilche ofvenbem^te^ Documenter og brefve Velbem^te^ Hr. Iustits Raad Muhle af os paa det Kongl. Communitets Vegne qviteris. Kiøbenhafn d. 5. Octobr. A° 1691.

I. Baggerus. I. Lassenius. Hans Wandall D.

Ofuenschreffne at Være rigtig Copie effter den original quitantz, Som Hr. IustitzRaad Willom Mule bleff gifuet,

Testerer
Hans Wandall D.

1691, 6. Octobr., da revisionen scheede paa Consistorio, ere ofvensch^ne^ brefve og documenter nedlagde udi Communitets Kiiste paa Consistorio.

Testor
C. Bartholin.

2[1]).

Jeg Anne Bilde, Salig Johan Bernekous thill Nielstrup, Kiendis och her med giør Witterligtt, att ieg med min fri wilge och welberaad huff Haffuer Saaldtt, Skiøtt och affhenndtt och nu med thette mitt obenne breff Selger, Skiøder och Affhennder fraa mig, minne børnn och worris Arffuinger till hederlig och høylertt mannd Doctor Thomas finncke paa de hunndrede Konng. Maietts. Studennteris weignne her wdj Kiøbennhaffnn Enn min gaard och thuennde boeder, legenndis wdj Nørregaade nest nordenn op till Studiegaardenn, och Strecker sig wdj bredenn, thill Skidennstrede wed thager, och endis wed Vniuersitetis hauffue, Legenndis till thennd Recidendtz, Som hederlig och høylerd mand Mester Joenn Jacobßønn professor nu wdj boer, huilckenn forskreffnne gaard med huße och bygning, gaardzrum och hauffue, med ald anndenn Rettighed oppe och nedre i høyielsenn, lenngdenn och bredenn, som thend nu Jndheignitt er och thill Legger med Rette, skall effter thenne dag werre och bliffue till Euinndelig eigenndomb thill forne Studiegaard wdj Kiøbennhaffnn, Och Kienndis mig att haffue bekommitt aff forne Doctor thomas finncke fyllist, fuldwerd och Redelig betalinng for forne gaard och boeder med annden tilleggelße, Saa ieg thacker hannom gaatt for goid betallinng i Alle maade, och Kienndis ieg mig och minne Arffuinger ingenn laad eller Rettighed effter thenne Dag i forne gaard heller gaardz tilleggelße att haffue, Saa ieg nu frij Och fuldkommeligenn hiembler och tillstaar forne Doctor Thomas finncke och alle hanns effterkommere forne gaard, boeder, bygninng, Gaardzrum och hauffue, som forberørtt er, for huer manndz thillthalle, som ther paa kunde thalle med rette, Dog Skall forne D. Thomas finncke och alle hanns effterkommere, som forne gaard och boeder i haand heffd och forsuar haffuer, wdgiffue den Aarlig och Seduonnlige Jordskyld, som ther Aff gaar och Altid ganngitt haffuer med rette; Skede thett sig saa, thett gud aldmegtigste forbyde, att nogen thennom, som forne gaard och boeder med thierris tilleggelße her effter wdj forsuar skall hauffue, bleffue med Rette wdj nogenn Domb eller Retter-

[1]) Dette Aktstykke er den foran aftrykte Registrants Nr. 9.

ganng for min wanhiemels brøst skyld nogitt aff forne gaardz, boeders eller nogen thieris forne rette tilleggelße Affwonnden, tha beplegter ieg mig och mine Arffuinge inden siette wgge dag der nest effter att Stannde till rette ther fore, som thett sig bør, och holde forne D. thomas fincke och hans effterkommere, som samme gaard och boeder i forsuar haffuer, thett Skadißløß wdj alle maade. Diß till ydermirre Widnißbyrd haffuer ieg forne Anne Bilde Salig Johann Bernekous ladett hennge mitt Segnete her neden for och med min egen haand wnderskreffuitt och wenligen ombeditt min Kierre och Salige manndz broder Erlig och Welbyrdig mannd Christian Bernekou till Birckholm, Ko. Ma. befalingsmand paa Landzkrone Slott, och min Kierre broder erlig och Welbyrdig mand Eske Bilde till Suanholm thette mitt breff med mig att forseigle och wnderskriffue. Datum Kiøbennhaffnn thend thridie Septemb. Ett thusind Sex hunder och threj.

Anne Billde salig iohann berne kous mett egen hannd.	Christiann Barne kaw eyg. hanndtt.	Eske Billde egen handtt.

(Original med 3 vedhængende Segl.)

3[1]).

Rector oc Professores i Kiøbenhaffns Universitet kiendis oc giøre Witterligtt for Alle, Att Wi effter Vor Allernaadigste Herris oc Kongis, Kongh Christian den Fierdis, naadigste bevillning oc forloff haffue saaldt oc affhendt oc nu med dette Vortt obne breff Selge oc affhende fra oß oc Woris efflerkommere Professoribus her i Universitetet til Hederlige oc Høylerde mand Doctorem Thomam Finckium, nu forstandere for de hundrede Kong. Maytts. Studentere, oc hans effterkommere forstandere en Universitetz jord oc grund med XVI marck gammel eller 5½ Dl. Aarlige jordschyld, som der aff sedvanligen pleyede att gange oc giffuis, hvilcken jord och grund ligger her i Kiøpnehaffn vdi Nørregade, oc Salige Johan Bernekow tilforne i leye haffde, oc nu er til Studij gaard med gaard oc bygning indtagitt, Oc forne gaard nu ere paabygdt, den att haffue, nyde oc beholde aldelis qvitt oc frii for forne Jord-

---

[1]) Er den foran trykte Registrants Nr. 15.

skylds Vdgifft, den ene effter den Anden til evig tid. Thi kiendis Vi for oß oc Voris effterkommere Professoribus i for^ne Universitet, Att Vi ingen ydermere rett eller rettighed haffue vdi eller til samme Jord oc grund i nogen maade, men oß derfor att haffue bekommett oc oppeborett fyldist oc fuld verd effter for^ne Kong. Maytts. breffs liudelse oc indhold til Universitetens nytte, gaffn oc fremtarffue, som er 213½ rigsdaler. Saa Vi betacker for^ne Doctori Thomæ Finckio Venligen oc gierne for redelig oc god betalning. Oc beplicter Vi oß oc Voris effterkommere Professores med dette Vortt obne breff att frii hiemble oc fuldkommeligen tilstaa for^ne Doctori Thomæ Finckio oc hans effterkommere paa de hundrede Studenters Vegne samme Jords oc grunds frijhed oc holde dennem alle oc hver for^ne Kiøb skadeßløß vdi alle maade. Til ydermere Vidnisbyrd haffuer Vi ladett trycke Universitetz Sigillum hengendis her neden for. Datum Kiøbenhaffn die 23. Januarij Anno 1616.

(Original med Brudstykke af det vedhængte Segl.)

4[1]).

Jeg Axell Rosenkrantz till Glimminge kiendis oc her mett vitterlig giør, Att ieg mett min fri villie oc velberaadt huff haffuer Soltt, skøtt oc affhendett oc nu mett dette mitt Breff Selger, skøder oc affhender fra mig, min Hustru, børn oc voris Arffuinger, effter den contractt, ieg mett Erlig oc Velbyrdig Mand oc Strenge Rider Herr Christian Fris till Kragerup, Kong. Matt. Cantzeler oc Danmarckis Rigis Raad, effter Kong. Matt. naadigste befaling giortt oc sluttett haffuer, Till hederlig oc høylærd Mand Doctor Thomas Fincke paa Kong. Matt. Studenters oc communitetz vegne her udi Kiøbenhaffn en min Gaard mett Huse, Haffue, bygninger, liggendis udi Canickestræde fra Universitetz Residentz langs ned att Kiødmangergade aff Vester i Øster 165 alne j quarter, ringere j fingers bred, oc fra Samme hiørne indtill Skidenstræde ud mett Kiødmangergade aff Sønden i Nord 62 alne ij korter, ringere j fingers bred, oc derfra indtill den Universitetz haffue liggendis

[1]) Er den foran aftrykte Registrants Nr. 11.

till for^{ne} Residentz aff Øster i Vester 120 alne 3 quarter 2 fingers bred, oc er breden mitt offuer Gaarden fra Skidenstræde giemell haffuen oc Gaarden ud till Canickestræde aff Norden i Sønder 90½ alln; Dett lidlle Hus, Som skiuder fra S. Cantzlers Gaard, Som var hans Soffuekammer oc skiuder ind paa de Høylærdis grund, er paa Nørre Side aff Øster i Vester fra muren 8 alne j quarter 3 fingers bred, Breden paa Samme Hus fra Norden i Sønder mett Sin tagdrobe er 15 alne 3 quarter j fingers bred, Lengden paa for^{ne} Hus paa den Søndre Side aff Vester i Øster indtill muren er 8 alne j quarter ij fingers bred, Muren i Sig Selff, Som kommer till Husett, er aff Vester i Øster 5 alne[1]): Saa Samme Gaard mett Hus, haffue oc bygninger, Som den nu indhegnett, bebøgett oc Jord oc naglefest forfunden er udi lengden, breden, oppe oc neder mett all Gaardsens tilliggelse, dertill mett rette ligger oc hører, indtett undertagett udi nogen maade, skall effter denne dag være oc bliffue till evindelig Eyedom till for^{ne} Kong. Matt. Studenter oc Communitet i Kiøbenhaffn, Dog de Selff udgiffue skulle den Sedvanlige Jordskyld till Hospitall, Som er aarligen 9 m₰. Oc effterdi ieg aff for^{ne} Doctor Thomas Fincke paa Kong. Matt. Communitetz vegne effter for^{ne} contractis mening haffuer bekommett fuld værd oc redelig betalling for for^{ne} Gaard oc alle hendis tilhørende tilliggelse, effter min gode villie oc nøye, att ieg for god betalling i alle maade hannem tacker oc fyldiste quiterer, Saa kiender ieg mig eller mine Arffuinge ingen laadt eller rettighed effter denne dag i for^{ne} Gaard eller Gaardsens tilliggelse att haffue, Men fri oc fuldkommeligen himler oc tilstaar for^{ne} Doctor Thomas Fincke oc hans effterkommere till Kong. Matt. Communitet for^{ne} Gaard, Hus, oc hues ydermere tilhører, for huer mands tiltale, Som der paa kand tale mett rette. Oc dersom Saa skede, dett Gud forbiude, att dennem, Som for^{ne} Gaard mett Sin tilliggelse her effter udi forsuar skall haffue, mett rette udi nogen domb eller rettergang for min vanhimmels brøst skyld nogett aff for^{ne} Gaard

---

[1]) De her angivne Mål stemme, ligesom i det hele Beskrivelsen af Lokaliteterne, nøjagtigt med den originale Opmålingsforretning (den foran aftrykte Registrants Nr. 12), som findes vedlagt Skødet, men som jeg — netop på Grund af denne Overensstemmelse — anser det for overflødigt at aftrykke her.

eller for^ne tilliggelse bleff affvundett, Da forplicter ieg mig oc mine Arffuinge inden Sex uger dernest effter lige gott oc dennem beleyligtt igen att skaffe effter deris nøye oc villie, oc att holde for^ne Doctor Thomas Fincke oc hans efflerkommere paa Kong. Matt. Communitetz vegne Samme skadisløs udi alle maade. Diß till ydermere vidnisbyrd haffuer ieg for^ne Axell Rosenkrantz ladett henge mitt Signett her neden for oc underscreffuett min Haand, Dertill mett venligen ombedett Erlige oc Velbyrdige Mend Henrick Huitfeld till Lillø oc Palle Rosenkrantz min kiere Sønn dette mitt Breff mett mig att besegle oc underscriffue. Actum Kiøbenhaffn S. Laurentii Dag, Som er den 10. Augusti, Ann. 1618.

Axsell Rosenkrans egen handtt.

Palle Roßenkrandtz Ax: Egenn handt.

(Original med vedhængende Segl. Henrik Huitfelds Segl er dog ikke aftrykt i den dertil bestemte Voxklump, ligesom han heller ikke har sat sit Navn paa Dokumentet).

5[1]).

Forteignelse paa de Hoffuitbreffue och Forschriffuinger, Konn. Ma. Naadigst haffuer ladett Annamme aff Hederlig och Høiglerde mannd Doctor Thomas Fincke, Professor vdj Kiøbennhaffnns Vniversitet Emod de 9000 Enckennde richs dr., Hanns Ma. Naadigst haffuer forstracht de 100 Studenter vdj Cummunitetit(!) her vdj Kiøbennhaffnn[2]), Huor med er bleffuenn betalidt Affganngenne Christiann friis till Borrebye førige Cantzeler hanns gaard liggenndis vdj Kannicke Streede her vdj Kiøbenhaffnn till for^ne Studennters Wonninger och Werrellßer, Som effter følger.

Frue Mergrette Brahe, Affgangenne Christiann Bernekous till Birckhollem, hindes Hoffuidtbreff, Daterit Kiøbenhaffn dennd 26. Octobris Anno 1614. Jnndholder paa Daller . . . . ij^m dr. hoffuidt stoell.

---

[1]) Er den foran aftrykte Registrants Nr. 16.

[2]) Jvfr. Histor. Tidsskrift 3 Række 3 Bd. S. 26 Anm. 1.

Forløffuere:

Thagge Thott OttBen till Erickhsholm.

Otte Brahe till Krogholm.

Renten aff for: hoffuidtstoell for ix Maanneder xiij dage, fraa dennd 1. Nouembris Anno 1617 och till dend 10. Augustj 1618, 6 Pro Cento, Som beløffuer

Daller . . . . lxxxxiiij dr. xxviij ß dansche.

Axsell Rosenkrandzs till Gliming hanns hoffuidt breff, Daterit Sanctj Mortenns dag A° 1616. Jnndholder paa

Daller . . . . . viij^{c} dr. Hoffuidt stoell.

Forloffuere:

Holger Rosennkrandzs till Gliminnge.

Palle Rosennkrandzs till Gliminge.

Rendten aff for: hoffuidtstoell for ix Maanneder iij daage, fraa Sannctj Mortens dag anno 1617 och till dennd 10. Augustj anno 1618, Som beløffuer

Daller . . . . xxxvj dr. xxxiiij ß.

Frue Anne Schouffgaard, Affganngenne Holger Vlstandz till Hickebierg, hindis Hoffuidtbreff, Daterit fastelaffuens Søndag, Som Jndfaldt paa dend 2. Martij anno 1617. Jndholder paa

Daller . . . . j^{m} dr. hoffuit stoell.

Forloffuer:

Offue Vgerup till Offuidzsholm.

Rendten aff for: hoffuidtstoell for v Maanneder xi dage, fraa dennd 1. Martij Anno 1618 Och till dennd 10. Augustj, Som beløffuer

Daller . . . . xxvij dr.

Frue Wiweke Griis, Affgangenne Peder Mundzs till Sandbyegaard, hindis Hoffuitbreff, Dateritt dennd 1. Martij anno 1617. Jnndholder paa

Daller . . . . ij^{m} dr. hoffuidt stoll.

Forloffuere:

Offue Vgerup till Offuidtzholm.

Claus Bilde till WandAas.

Renten aff for: hoffuitstoell for v Maanneder xij dage, fraa dennd 1. Martij anno 1618 och till dennd 10. Augustj i samme Aar, Som beløffuer

Daller . . . . liiij dr.

Claus Bilde till WandAas hanns tuinde Hoffuidtbreffue, begge Dateridt paasche dag A° 1618, huert breff Jndholder paa vj^{ct} dr. hoffuidtstoell, Som beløffuer til sammenns

Daller . . . . j^{m} ij^{ct} dr.

Dett Første Breffs Forloffuer:

Offue vgerup till Offuitzsholm.

Dett andet Breffs forloffuer:

Frederickh Parßbierge till Herrested.

Rendten aff forschreffuenne 1200 dr. Hoffuidtstoell fraa Paasche dag, Som Jndfaldt paa dend 5. Aprilis Anno 1618, Och till dennd 10. Augustj dernest effter i samme Aar, er iiij Maanneder vij dage, Som beløffuer

Daller . . . . xxv dr. xxxiiij ß.

Borgemestere och Raadmend vdi Malmøe deris hoffuitbreff, dateridt Paasche dag anno 1617. Jndholder paa 1000 daller vdj Marckstøcker, Som beløffuer till Enckende richs daller med 84 ß paa dallerenn

Daller . . . . x^{ct}ij dr. xxxij ß.

Renten aff for: Hoffuidt stoell for iiij Maanneder vij dage, fraa Paasche dag anno 1618 Och till dennd 10. Augustj dernest effter i samme Aar, Beløffuer med 84 ß paa dallerenn

Daller . . . . xx dr. xiij ß.

Forbemeldte Doctor Thomas Fincke haffuer fraa sig leffueridt, Som frembdelis schall leffueris Jnnd vdj Konn. Ma. eigett Cammers, v^{ct} xxvij dannsche Sølffue Croner och xlix ß, Som beløffuer med lxxxiiij ß till Enckende richs dr.

Daller . . . . vij^{ct} lxxxx dr. xxviij ß.

Summarum Beløffuer for: Hoffuitstoell och Rennte med for: reede Pendinge

Daller . . . . Nhi Thusinde richs dr., huer dr. till 84 ß dansch.

Huilcke for^{ne} hoffuitbreffue och reede Pendinge forbemeldte Doctor Thomas Fincke haffuer fraa sig leffueritt effter Som forschreffuidt staar, Ooh frembdelis schall leffueris Jnnd vdj Konn. Ma. eget Cammers, hans Ma. sielffuer tillhende. Actum Kiøbennhaffnn dennd 11. Septemb. A° 1618.

Konng. Mayts.
Vnderdannige
Thienner
Christoffer Dirickhsen.
Egen Hannd.

(Original.)

Kirkebogen for Nørborg paa Als 1621—1776.

Udgiven af E. Høyer Møller.

(Slutning.)

1724. 1724.

3 H. 3 K.

Døbt Peder Sørensens Handskemagers Datter her af Byen, Anne Sophie.

NB. Barnet blev født til Verden ikkun med eet Øie, hvilket efter Guds Tilladelse en Skaanske Bettelqvinde skal have forvoldt, som havde ogsaa til hendes Tegn kun eet Øie, idet at Moderen af Barnet blev engang forskrækket for hende, da Bettelkonen engang kom uformodentlig for hendes Vindue om Sommeren, og bad hende om en Synaal. Gud bevare os for Lyde og Lak.

Løverdag d. 26 Jan. communicerede Hr. Amtmand Wasmuth første Gang privatim udi vores Kirke.

D. 10 Marts begravet Præceptor David Jansens Søn, 6 Uger. Liget blev om Aftenen nedsat udi Kirken, fordi Ingen var, som ved Dagen kunde synge det hen til Kirken.

2 S. i Faste.

Begr. Poul Thomsen i Pøl, en Tolvmand her i Sognet, og ellers en god Mand, 76 Aar.

Palmesøndag.

Var jeg paa Slottet at holde der Prædiken og forrette omsider der Communionen, saasom H. F. D. samme Dag med sin Hofstat communicerede, og som min Hr. Collega paa samme Tid var svag, og jeg maatte forrette ogsaa Gudstjenesten i

1724. vores Kirke, saa havde jeg paa samme Dag nok at bestille, fordi jeg ogsaa om Aftenen maatte holde Vesper paa Slottet, dog Gud hjalp!

Løverdag begr. Hr. Statius Plagge, som havde været Forvalter paa Sandbjerg i Sundeved, og siden Pensionair paa Harresspryng her paa Alsø, og døde tilsidst her i sit Huus udi Nordborg, 59 Aar. Han blev med høie Øvrigheds Consens henbragt om Aftenen under Klokkernes Lydelse, efterat jeg havde holdt en Parentation over ham udi Huset om dette Livs Forvaltning.

D. 14 April fik man her den Tiding, at den Høieste Dagen tilforn havde bortkaldt H. Høigrev. Excellence Fr. Groszcantslerinde Elisabeth Charlotte von Ahlefeld, baarne Grevinde von Leuningen, paa Augustenborg. Hun var en gudfrygtig Qvinde imod Gud og naadig imod alle Mennesker, og fornemmelig frigivig imod de Fattige. Jeg Uværdige kan ikke nok berømme hendes Naade, imedens jeg var paa Augustenborg.

3 S. efter Paaske.

Paa Eftermiddag paa denne Søndag blev der i Menighedens Nærværelse, en Confirmationshandling med 10 Unge, som første Gang skal gaae til Guds Bord, holdet, fordi den paa Skjærtorsdag efter forrige Sædvane i dette Aar ikke kunde skee for mange Forfalds Skyld, som den Tid vare.

Chr. Himmelfartsdag.

Var jeg paa Augustenborg og prædikede sammesteds for Herskabet udi deres Gemak, eftersom den høibaarne F. Groszcantzlerinde, Marie Elisabeth von Ahlefeldt var død, og hendes Liig stod udi Hofcapellet under et castro doloris.

6 S. efter P.

Prædikede i vores Menighed en Studiosus ved Navn Christian Martini, som er født paa Ærø. Gud har meddelt ham smukke dona, saavel indvortes som udvortes.

2 Pintsedag.

Idag var vores samtlige naadigste Herskab her udi vores Kirke, og Gudstjenesten saavel med Sang som med Prædiken blev holdt paa Tydsk.

D. 9 Juni paa en Fredag begravet min Sal. Farbroders, Hr. Christian Brandts Datter, Magdalena, som var i hendes Velfærdstid tilsidst hos Kirkeværgen her i Byen, Hr. Hans Clementzen Becker, og døde ogsaa i samme Huus. Hun kom

i hendes Fædres Grav, saasom hun blev nedsat udi Præstebegravelsen, paa hendes Sal. Moder Fr. Regina. 53 Aar. 1724.

3 Trin.

Off. absolv. Mads Berendsen og Anne Christensdatter af Holm, som havde bedreven Blodskam med hinanden. Thi Manden besov sin Sal. Kones kjødelige-Søster, hvorfor han gav 30 Rdlr. Straf til Øvrigheden og 2 Rdlr. til Armkassen, og efter at han havde siddet i Fængsel paa Vand og Brød i to Dage, maatte han tilligemed hende offentlig deprecere.

5 Trin.

Døbte Hr. Senior fra Hagenbjerg vor lille Datter fød d. 4de, og kaldet Dorothea Vilhelmine, efter vores N. Hertuginde, som selv holdt hende over Daaben, og hendes Princesse, som stod Fadder.

D. 14 August paa en Mandag Eft. henimod Aften begravet en adelig Frue ved Navn d'Onell, hvis Herre havde været Capitain i Kongens Tjeneste. Hun kom fra Kjøbenhavn at besøge hendes Frøken Søster, F. Godsmann, som er paa Slottet hos Hertuginden, og døde derefter udi Sal. Marcus Fogdes Huus, hvor hun havde logeret. Der blev holdt en Sermon over hende i Huset, og blev omsider nedsat udi den adelige Begravelse udi Kirken. Af hendes Religion var hun reformeert. 55 Aar.

21 Trin.

Idag var Hr. Secretair Faltz med sin Hustrue, som unge Folk i vor Kirke, efterat de med med min Consens havde ladet sig copulere udi Felsted Sogn.

22 Trin.

Begr. Jørgen Hansens 3 Børn, døde af Kopper.

23 Novbr. copuleret Johan Bugislav Jansen og Magdalene Juliane Hansdatter. Brudgommen fik af den naadige Øvrighed Exspectance paa sin Faders Tjeneste herved Kirken, hvorpaa han og har giftet sig. Brudens Fader har i dette Aar giftet 3 Døttre bort!

Anno 1724:

Fød 34. Død: 26 Børn og 20 Gamle. Viet 13 Par.

1725. 1725.

3 H. 3 K.

Idag blev efter høifyrstelig Befaling og vores Seniors, Hr.

1725. Otto F. Brandts Consens Johan Organistes yngste Søn, Johan B. Jansen efter Gudstjenestens Forretning vores Menighed af mig forestillet, at han efter sit Kaldsbrevs Lydelse skal være sin Faders Adjunktus og efter hans Død denne Menigheds ordentlige Sognedegn og Organist, med dette udtrykkelige Forbehold, at han paa sin egen Bekostning skal holde i Choret ved Sognepræsten en Person, som er erfaren i Sangen, og kan gaae hannem tilhænde, hvorfor saadan Person bør Sognepræsten af Sognedegnen at præsenteres, om han ogsaa er dygtig til at staae og sjunge i Choret.

Sexag.

Off. absolv. Christian Hansen Bødker her af Byen for Leiermaal. Han gik næstendeels 3 Aar hen og holdt sig oppe i Løjt Sogn, førend han vilde afbede sin Synd i denne Menighed, hvor han havde syndet, indtil han i Dag ydmygede sig for Gud og Menneskene.

9. Febr. blev Hr. Amtsforv. Junges yngste Datter, Dorothea Augusta, som døde i Børnekopper, henbaaren om Aftenen og nedsat i en opmuret Begravelse ved den søndre Side hos Alteret, nær ved Capellanens Skriftestol.

5. S. i Faste.

Begravet en ung Person af Holm, Lauritz Petersen, barnefød hen ved Asnæs i Fyen, som var kommen her til Landet for Udskrivning Skyld i Fyen til Soldateriet. Omendskjøndt han var 20 Aar gl. saa havde han dog ikke været til Guds Bord førend han, for et Aars Tid siden, kom her til Sognet. Men efterdi han hverken havde noget Pas heller Skrifteseddel, dertilmed i Christendom var saare vankundig, saa kunde han ikke tilstædes til Alterets Sacramente, og i saadan Tilstand døde han uformodentlig bort. Thi han fik saadan sønderlig Skik, at han før sit Endeligt blev underlig i sit Hoved og vidste Intet til sig selv, saameget som man efter Gisning kunde slutte, og efterdi jeg fik hans Svaghed ikke at vide førend han var i saadan Tilstand, kunde man intet videre gjøre ved ham end som at befale hannem Gud. Den gode Gud lade hans Sjæl have funden Naade for sine Øine for Christi Skyld.

Paa Skjærtorsdag blev der holdet Actus Conf. over 14[n] Unge.

2 Paaskedag. 1725.

Begravet Thomas Rasmussen af Vestergaard i Holm, som var Tolvmand, og blev af tvende galne Heste overkjørt med en Vogn, at han deraf tog sin Død. 58 Aar.

D. 25 Mai reiste vores Hertug Friederich Carl herfra at besøge fremmede Riger og Lande. Til Comitat var hos ham en ung Herre von Holsten af Kjøbenhavn, og siden vores Hertugs Hofmester Hr. von Holsten.

NB. Hidindtil havde min Hr. Collega forrettet om Søndagene Gudstjenesten paa Slottet, og blev ingen af de andre Herredspræster bemøiet med at varte derop, uden at jeg paa visse Tider fra første Begyndelse under dette naadige Herskabs Regjering forrettede Communionen og Gudstjenesten. Men det behagede Hertugen at gjøre denne Anstalt i sin Fraværelse, at de andre Medbrødre skal varte op med paa Slottet hver anden Søndag, og Hr. Præceptor Jansen iligemaade hver anden Søndag.

7 Trin.

Begr. Christoffer Wust, som i 30 Aar havde været Kirkeværge hos vor Kirke. 78 Aar.

D. 25 Juni begr. Jes Lauritzens Barn i Pøl, 6 Aar. Det var et af 3 elendige Børn, som samme Mand efter Guds Villie har i sit Huus, saasom det sal. Barn ingensteds kunde gaae; og de to, som ere tilbage, have desværre hverken Fornuft eller Forstand!

D. 24 Juli fandtes der neden for Holms Land en død Mand, som sled der i Stranden. Som man har hørt for Sandhed, da er han en af 5 andre, som for 14 Dage siden paa hin anden Side ved Warnæs Hoved udi Wøgelvig, liggende til Felsted Sogn, paa en elendig Maade uformodendes druknede. Thi de vare 7 Karle, gifte og ugifte, i en Baad, som førte nogen Brændeved ud til en Skipper her af Tontoft, ved Navn Jørgen Hansen, boende paa Broen; og som han havde betalt dem og de ginge fra ham med Baaden, som var ikke langt fra Landet, og han gjorde Seil, da var han neppelig kommen et Bøsseskud fra dem, førend han saae Baaden var fuld af Vand, og ingen Folk deri. Man mener, at de maaskee have været altfor meget tilskjænkede, og ere alle faldne i den ene Side af Baaden, hvorudover den samme er falden over paa dem. Skipper

1725. Jørgen Hansen lod sin Baadsmand strax roe hen til dem, hvilken saae, at de to af dem var bjerget, men de 5 andre vare druknede, af hvilke de dog strax fandt den ene, som Baadsmanden hjalp at slæbe i Land. Men de Andre kunde de ikke den Tid finde, førend at idag endnu en under Holm Land blev funden, som omsider med Øvrigheds Minde blev hentet over til sit eget Sogn, der at begraves.

D. 25 begr. Jes Bærthelsen, som boede her ved Præstegaarden; var altid en god og gild Nabo.

10 Trin.

Introd. Jens Hansen Nymands Kone i Holm. Hun forsaae sig i hendes Barselseng, idet hun 14 Dage efter hendes Forløsning, lagde Ild i hendes Bagerovn og æltede selv hendes Deig; hvorudover hun faldt i en besværlig Sygdom, saa der kom en Svulst, hvorover kun maatte sidde siden Pintse inden Kirkegang.

21 Trin.

Blev Dorthe Hansdatter af Pøl off. abs. af Hr. Erik Pontoppidan i min Fraværelse, saasom jeg var paa Slottet til Communionen, for Leiermaal. Hun udlagde, saasnart det gik op med hende, Cammerinspectoren Hr. Christian Carl Scharmer, saasom hun havde været Vadskemø paa Slottet og havt stor Omgængelse med hammen, til sin rette Barnefader. Men han negtede det aldeles, og soer dertil ikke aleneste skriftlig, for vores Hertug og Herre, som den Tid var paa sin Reise udi fremmede Lande, men ogsaa for mig som hans uværdige Skriftefader. Ved saadan casu ambiguo blev der holdt Consistorium udi Sagen, og omendskjøndt at Stuprata sagde ham alle Omstændinger under Øien, blev han dog indtil det Yderste ved sin Vei. Og havde man defereret ham juramentum purgatorium, havde han ogsaa uden al Tvivl aflagt Eden. Men tilsidst, efterdi det constituerede Consistorium af alle Omstændinger saae, at han umulig kunde være uskyldig, hvorfor man ogsaa maatte befrygte, at han gjorde en falsk Eed, dersom han blev dertil admitteret, saa dømte det saaledes i Sagen, at dersom Stuprata med sin høieste Eed kunde bekræfte, at hun hverken før heller siden havde havt i slig Maade med Nogen at bestille, han da, som Barnets egentlige Fader skulde affinde sig med hende og tilligemed hende offentlig gjøre Afbigt;

hvorpaa den Skyldige sig endelig fandt, og gav Stupratæ til hendes Barns Opfødning 20 Rdlr. Men som hun var falden paa Slottet, saa burde hun og at have Afbigt der; men som jeg spurgte mig for, hvorledes det skulde dermed holdes, lod Hertuginden sige: hun saae helst, at hun sad Bod her udi vores Kirke. 1725.

24 Trin.

Døbt Hofjægerens Mons. Freunds Datter, Dorothea Christina.

Tirsdag d. 20 Novbr. blev vor lille Søn, født den 13de, i Hr. Seniors til Hagenbjergs Fraværelse døbt af min Hr. Collega, og kaldet efter begge Hertuger paa Augustenborg og Nørborrig, August Frederik.

D. 29 viet Rudolph Frederik Krucov, som giftede sig 4de Gang.

Anno 1725:

Født 41. Død: 14 Børn og 15 Gamle. Viet 13 Par.

1726. 1726.

6 Febr. døbt Hans Clementsen Hagendorfs, min kjære Svogers Søn Friederich Carl.

D. 13 Febr. blev jeg hent over til Holm at berette en fattig Enisters Jørgen Grumsens Hustru, som blev kaldet Karren Amme. Jeg fandt hende meget syg og svag for sit Bryst, saa at hun kuns ilde kunde drage hendes Aande. Efterat jeg spurgte mig for, hvoraf hun var bleven saa kortaandet, gav man mig til Svar, at hun for et Par Aftener havde ligget paa hendes Seng hos hendes Mand, og havde hørt en udenfor Vinduet kalde paa hende, sigende: Karen! kom nu. Hun hørte lige det Samme anden Gang, paa hvilke tvende Gange hun ikke svarede. Men som det tredie Gang sagde: kom nu Karen! da svarede hun sigende: nu vil jeg komme. Derpaa stod hun op af Sengen s. v. i hendes bare Særk og blotte Træsko paa hendes Fødder, og gik ud igjennem et andet Kammer, hvor der sad tvende Koner, som ikke endnu vare gangne tilsengs, af Huset; og som hun kommer ud paa Gaden hen ved Laurits Skræders Enkes Plankeværk, syntes hende at der stod en høi Mand for hende, som hun vilde hen til. Men Manden veeg altid for hende, og, omendskjøndt hun mente, at Manden gik for hende hen til Nørborrig, som hun altid

1726. fulgte, saa fandt man dog omsider, at hun var gaaet Nør ad ned paa Marken, hinsides Marcus Fogdes Kaad, og var ikke langt borte fra nogle Tørvegrave, som dog den Tid vare belagte med Iis. Som hun gik ud af Huset sagde hun til de begge Koner, hvilke hun gik forbi, og hvoraf den ene var Peder Jostesens og den anden Claus Jessens Hustru: Nu var der en og raabte paa mig, nu skal jeg med ham. De fulgte hende strax efter, fordi de saae, at hun gik saa nøgen bort; men hun løb saa hurtig efter Karlen, som hun sagde at have seet, at de ikke kunde følge heller faae fat paa hende, som de ogsaa fandt, at hun havde kast sine Træsko fra sig, paa det hun kunde løbe des fastere efter Manden, som de andre intet fornam til. Tilsidst kom de til hende paa Marken, men hun vilde ikke med dem tilbage, og gav altid for, at hun skulde med Manden, indtil de førte hende dog med Magt til Huset igjen. Hun havde en gift Søn, den Tid tjenende hos Hans Jensen i Byen; som han blev hent til sin Moder, slog hun ham af Sengen, fordi hun ikke maatte følge Manden. Denne Passage er en sønderlig Hændelse. Man har aldrig hørt om Karren Amme, at hun nogentid har været corrumperet i hendes Forstand; hun har sagt at hun hverken laae i Slummer heller i Søvn den Tid hun for Vinduet hørte en raabe paa sig, men laae ganske vaagen; men efterat hun havde seet Manden, som hun sagde, vidste hun ikke noget til sig selv, som hun da ogsaa blev aldeles forkulderet og trangbrystig. Gud bevare os fra sligt og andre Fristelser!

Sexag.

Idag var jeg paa Slottet og forrettede Gudstjenesten og Communionen. Ved samme Leilighed deprecerede jeg for Hr. Cammerinspector, Mons. Scharmer, ob delictum contra sextum, efter hans høifyrstl. Durchl. vores Hertugs egenhændige Rescript til mig, hvorpaa han tillige med de andre gik til Guds Bord, efter at han Dagen tilforn privatim havde confiteret.

Skjærtorsdag confirm. 8 Drenge og 3 Piger.

1 S. efter P.

Var der saa stærk en Communion, som der ikke endnu haver været i min Tid, idet der var 136 Folk til Guds Bord.

6 S. e. P.

Begravet Peder Jostesen af Holm, som var belagt med et

sønderligt Tilfald; idet der havde sat sig en Svulst og Boldning ved hans venstre Knæbugt, som blev tilsidst forfærdelig stort som dog ikke vilde sætte sig til noget Materie, men var saa haard at føle paa som en Steen. Derimod svandt Kjødet bort af hans anden Lænd, saa at det syntes ligesom Kjødet af den høire Lænd havde sat sig over i den venstre Lænd, som derover var bleven saa tyk. Han var dermed beladt i to Aar, og laae tilsengs i 20 Uger. 1726.

D. 20 August blev Sal. Hr. Tycho Poulsen udi Svenstrup begraven. Vir eximia probitate præstans!

3 Adv.

I Dag blev der holden Taksigelse og Te Deum laudamus sjungen for H. Hf. Durchl. Hjemkomst fra sin hollandske Reise til Frankrig og hjem igjen. Han reiste herfra om Pintsetider forrige Aar, og tog fra Hamborg til Berlin til Kongen af Preussen, derfra til Wolfenbüttel og Hannover til Kongen af England, som den Tid var der, og siden til Utrecht, hvor han holdt sig oppe den ganske Vinter, og øvede sig saavel i sine Studeringer, som ogsaa ellers i andre fyrstl. Exercitser. Udi Foraaret i dette Aar gik han til Paris, hvor han mestens den ganske Sommer holdt sig oppe, og paa Harvsten drog han igjennem Elsas til Dillenborg for at besøge Enkefyrstinden, som sin Høis. Hr. Faders Fr. Søster, og kom derfra hjem paa forleden Fredag Nat, karsk og sund, alle hans Undersaatter til Glæde.

Anno 1726:

Født 38. Død 21. Viet 4 Par.

1727. 1727.

8 Januar blev vor Hr. Senior og Sognepræst for Hagenbjerg Menighed, Hr. Otto Friederich Brandt begraven, og hans Collega Hr. Johannes Brandt, Diaconus sammesteds gjorde hans Liigprædiken over Ps. 71 v. 17.

Sexag.

Off. absolv. Hans Christensen Grav her i Byen for hans Uskikkeligheds Skyld ved hans Skriftegang udi Guds Huus. Thi han kom nu for Aar og Dag siden om Løverdagen til mig i Skriftestolen, og sagde til mig, at han var saadan en grov Synder, at han ikke kunde sige sin Skriftebøn. Jeg svarede, at han desmere og før kunde skrifte, jo større Synder han

1727. holdt sig for at være. Men han blev dog derved, at han kunde ikke sige sin Skriftebøn. Derpaa blev jeg vaer med ham, at han var drukken, spurgte ham derfor ogsaa, om han ikke var drukken? hvilket han ikke heller negtede. Som han nu med al Ret burde ved slig en Tilstand at afvises, saa gav jeg saadan Enormitet ogsaa Øvrigheden tilkiende, hvorpaa han blev ved Lov og Ret dømt til offentlig at sidde Bod. Men har i Aar og Dag ikke villet beqvemme sig dertil førend i Dag, da han gjorde offentlig Afbigt.

4. S. i Faste.

Mandagen blev jeg kaldet op paa Slottet, og udi Hertugens Forgemak af høiædle Hr. Amtsforvalter Matthies Christian Junge de andre Herredspræster og Brødre forestillet, efter Serenissimi høie Befaling uværdig at være deres Provst. Jeg havde i en Skr. til Velbyrdige Hr. Hofmester d'Holst frabedt mig denne Titel, saasom Sal. Hr. Otte Fred. Brandt udi Hagenbjerg var bleven kaldet Senior; men jeg kunde ikke derudi reussere, idet man gav mig til Svar, at de Nordborgske Hertuger altid havde havt deres Provster, hvorved det ogsaa nu skulde blive. Derpaa blev mit Kaldsbrev og Instruction offentlig af Herredsfogden, Sr. Lorentz Petersen forelæst, og af Amtsforvalteren mig overleveret. Herren forlene mig Viisdom, Mod, Kraft og Styrke at forestaae saadan Funktion retteligen!!!

D. 10 Juni begravet en Pige, ved Navn Syndet Jensdatter, som tjente hos Præceptoren, Hr. David Jansen, hvor hun ogsaa blev berettet i min Fraværelse af min Hr. Collega, men paa forleden Dag lod hun sig bære ned til Herredsfogdens, Hr. Lorents Petersens Huus, saasom hun der forhen havde tjent i 5 Aar, døde der samme Nat, 24 Aar.

2 Trin.

Efterat Gudstjenesten her om Morgenen var bleven forrettet, var jeg udi Hagenbjerg Kirke og introducerede Hr. Erik Pontoppidan til at være Sognepræst.

25 Juni døbt en Feldskjærs fra Abenraa, Mons. Schreibers Søn, Friderich Carl.

8 Trin.

Begr. Christen Hellesø af Holm, som forhen havde boet ude ved Hellesø, men var dragen derfra til andre Lande, for-

end jeg kom herhid. Tilsidst var han forleden Sommer kommen i Kongens Tjeneste, og der han var paa et Victualie Skib, som skulde have været til den Danske Flode, som da var med den Engelske Flode i Østersøen, led han Skibbrud ved en Ø, som han kaldte Dagerø, hvorved han blev saa ilde knuust, at han fik et Brud. Derfra kom han i denne Sommer først til Lübek, og derfra herhid til Holm, hvor han døde 60 Aar gl. 1727.

D. 29de August blev vor lille Datter, født d. 24de, døbt af Hr. Erik Pontoppidan, og kaldet efter min Sal. Moder, Sophie Elisabeth.

Allehelgensdag.

I Dag valedicerede Hr. Erik Pontoppidan udi sin Prædiken, og tog Afsked fra Menigheden og mig, for at drage til Hagenbjerg Menighed. Gud give at hiin maa være forsynet med en god Hyrde, og give i hans Sted vor Menighed en Hyrde efter sit Hjerte, og mig en kjærlig Medarbeider og Medbroder for Chr. Skyld.

24 Trin.

Begravet den ældste Kone her i Sognet, Anne Lauritzens af Holm, 98½ Aar gl.

1 Adv.

I Dag blev der holden Visitation af mig her i Kirken, efterat i 9 samfulde Aar ingen var bleven holdt.

17 Decbr. begravet Boelsmand Thomas Rasmussen i Pøl, 38 Aar. Det er det 3die Liig, som inden kort Tid af hans Huus i en grasserende Svaghed er begravet.

Anno 1727:

Fød 46. Døde 41. Viet 11 Par.

NB. Paa Harvsten i dette Aar fandtes her i Menigheden en meget svag Tid, ihvorvel ligesaadan en Tid fandtes mestendeels i hele Europa. Thi der grasserede en Art af Febri maligna, som var meget hidsig og heftig. Mange, som faldt ned i denne Sygdom, kunde i en langsommelig Tid ikke komme dem igjen, Mange, allermeest Gamle og Bedagede, døde bort derudi. I Oxbøl Præstegaard gik denne Svaghed fra den ene til den anden, saa at neppeligen en i Gaarden blev fri derfor. Her i Præstegaarden bleve vi efter Guds Villie meget dermed hjemsøgte, saa at her paa eengang en Tidlang var 6 syge Mennesker i Huset. Dog, omendskjøndt at Herren revsede os, saa overgav han os dog ikke til Døden.

1728.

1728.

D. 15 Januar var jeg paa Slottet, og holdt en Liigtale over Ps. 94, 19 over den høisal. Fyrstinde udi Dillenborg, Dorothea Johannetta, fordi hun idag blev indsat i hendes fyrstl. Begravelse i Dillenborg. Hun var den sidste af Hertug Augusts fyrstl. Børn, og døde næsten 50 Aar gl.

2 H. 3 K.

Off. absolv. Lauritz Jensen Nettler her af Byen, og det af en synderlig Aarsag. Thi denne Mands Hustru havde ført en Snak ud iblandt Folk, at en vis Ægtemand her i Byen havde med en anden Ægtemands Hustru peccered contra sextum. Men som det ikke kunde bevises, og Lorentz Nettler tog sin Hustrues Partie, blev han paa Amtstuen condemneret til 10 Rdlr. Straf, og der han ikke med Gode vilde erlægge dem, blev han kast i Taarnet, indtil han betalte dem. Dette skete allerede for 4 a 5 Aar siden. Men lang Tid derefter yppede han Sagen paa Ny og beskyldte Amtsforvalteren, at ham i første Dom var skeet Uret og at Dommeren havde været bestukken og formued. Over saadan Beskyldning begyndte Amtsforvalteren en Proces med ham, som stod længe hen. Imidlertid, som Lorentz Nettler for samme Proces's Skyld, holdt sig aldeles fra Herrens Nadvere, fulgte hans ældste Søn, som Intet havde med Sagen at bestille, hans Exempel, og holdt sig og uden nogen lovlig Aarsag fra Gudsbord. Denne Søn blev juxta gradus admonitionis advaret, at han ikke skulde give i Menigheden saadan Forargelse. Jeg søgte ogsaa engang i Kirken at handle i al Venlighed med hans Fader derom, men jeg blev saare ilde overfuset, saa at Godtfolk paa Kirkegaarden noksom kunde høre, hvorledes han tog afsted med mig uden Ret og Skjæl. Hans ældste Søn var til Intet at bevæge, men han forførte ogsaa vel sin yngste Broder, som i forleden Aar blev confirmeret at gaae til Gudsbord, at han ogsaa aldeles bortede sig derfra. Som jeg derpaa næstforleden 2 Adv. holdt Visitation her i Kirken, kunde jeg ikke andet end som at erindre paa mit Embedes Vegne, at tvende unge Personer al Formaning foragtede, og levede uden Aarsag saa hen uden at gaae til Gudsbord. Men da jeg var kommen hjem af Kirken, kom Lorentz Nettler og hans ældste Søn fulde af Vrede ind i

Huset, og vidste ikke det Onde, hvad de vilde sige. Jeg vidste 1726.
første Gang intet deraf, at de vare i Huset, og brugte der mange Insolentser, men efterat jeg havde spiist, kom de paa samme Dag anden Gang, og vare ret brændendes for Vrede; derfor vilde jeg ikke tale med dem, fordi at jeg fornam der var Intet ved dem at gjøre. Ira furor brevis! Ved saadanne ulovlige Procedurer blev jeg nødt til at klage min Nød for Øvrigheden, og som der blev holdt Ret og Dom for det ene saavel som andet over Lorentz Nettler, da var ham vel en strængelig Straf af andre tiltænkt, men jeg bad for ham, at Dommen maatte formildes, som saaledes tilsidst udfaldt, at han først for Thingstokken skulde slaa sig paa Munden, fordi at han falskeligen havde beskyldt Amtsforvalteren; dernæst skulde han ligge 8 Dage i Fængsel paa Vand og Brød, omsider staae i Halsjernet her ved Kirken, og tilsidst gjøre aabenbar Bod, hvilket ogsaa altsammen paa ham blev exeqveret. Gud være ham naadig, og bevare os og Vore fra Ulykke og Skam.

D. 27 Jan. var jeg i Hagenbjerg Kirke og døbte Hr. Joh. Brandts unge Søn i Launsby, som efter sin Oldefader, der holdt ham til Daabs, blev kaldet Johannes. D. 11 Febr. visiterede jeg i Oxbøl Kirke.

Skjærtorsdag confirm. 3 Drenge og 12 Piger.

21 April var jeg i Oxbøl og begravede Hr. Johan Risbriegs yngste Søn, Friedrik Carl, 11 Aar 5 M.

Christi Himmelfartsdag.

I Dag blev der actueret et Exempel paa en ung Person her i Menigheden for hans Gjenstridigheds Skyld, hvormed det forholdt sig saaledes. Lorentz Nettlers yngste Søn, Daniel, var paa næstafvigte Skjærtorsdag for et Aar bleven med andre Børn confirmeret her i Menigheden, at gaae i Guds Navn til Guds Bord. Men efterdi hans Fader og Moder for en Processes Skyld, som de førte med andre, ikke vilde gaae til Guds Bord, saa vilde denne Søn tilligemed sin ældste Broder ikke heller. Han blev advaret mange Gange saavel af mig selv, som ogsaa ved andre, at han ikke saaledes uden lovlig Aarsag skulde borte sig fra Herrens Bord. Men det hjalp aldeles intet, hvorover jeg blev nødt til, at give Øvrigheden saadan modvillig Forargelse tilkjende, som derpaa befoel, at han skulde paa det

1728. Ny træde for Alteret og lade sig atter confirmere for at forny sit Tilsagn og Løfte, hvoraf han havde beviist ikkun en slet Prøve. Som denne Befaling blev ham af Øvrigheden formeldt, var dette unge Menneske saa malicieux, at det turde sige, at vilde heller lade sit Hoved hugge af, end som han vilde gjøre det. Dog beqvemmede han sig i Dag, og kom efter den udgangne Befaling frem for Alteret. Som jeg nu havde forhørt ham af hans Catechismo, hvoraf han vel nok kunde svare, og jeg derpaa holdt ham hans forbenævnte ubesindige Tale for, om det kunde være muligt at føre ham til raison, var han saa dristig, at han mere som eengang tydeligen sagde: han vilde ligesaagjerne lade sit Hoved hugge af, end som at staae for Alteret. Enhver som var i Kirken og hørte dette, blev saare forfærdet; men jeg holdt ved at forestille ham hans Ubetænksomhed, indtil han nogenledes syntes at finde sig, saa at han endelig blev igjen confirmeret. Gud lade hans Hjerte være blevet aabnet og hans Sind, og sende ham den Hel. Aand derind for J. C. Skyld.

6 S. e. P.

Off. absolv. Lorentz Nettlers ældste Søn, fordi han, under det Paaskud at hans Fader laae med andre i Proces, hvormed dog Sønnen intet havde at bestille, var bleven over 2 samfulde Aar borte fra Herrens Bord, og var med Godt ikke at bringe til nogen Raison. Han beteede sig, ligesom hans Broder gjorde ikkun temmelig ved sit aabenbare Skriftemaal. Men man skal ogsaa fordrage de Onde. Gud vær ham naadig!

D. 30 Juni begravet Jørgen Muurmands yngste Søn her af Byen, 12 Aar, som ulykkeligen druknede i Søen her ved Nørborrig. Thi han var paa forleden Søndag Eft. gaaet med andre Børn ud at svømme i Søen, og efterat han havde været to Gange ude i Vandet, og havde to Gange ført sig i sine Klæder igjen, dog alligevel førte han sig dem tredie Gang af dem igjen, og gik tredie Gang til Vands, og da blev han ynkeligen, og blev død baaren hjem til sine Forældres Huus, som bleve herover, hvilket lettelig er at eragte, saare bedrøvede og meget trøstesløse. For 25 Aar, siger man, at paa samme Sted hvor dette Barn blev, en Foged af Oxbøl, som vilde svømme der sin Hest, ogsaa er bleven. Barnets Forældre har fortalt mig, at det i forleden Vinter gik meget paa

Slottet og kom sildig hjem om Aftenen, da har det, naar det 1728.
gik hjem over Slotsbroen, hørt noget tit og ofte jamre sig ved Søen, man vil og sige, at for en kort Tid siden, der en Mand er gaaet om Aftenen sildig hjem fra Nørborrig til Launsby, har han hørt det sjunge paa det Sted, som dette Barn blev paa. Gud holde sin Haand over os og alt hvad vi eie for C. Skyld.

7 Trin.

I Dag deelte jeg 20 danske Bibler ud iblandt de Holmer Boelsmænd, hvilke jeg har kjøbt for de Intrader, som ere faldne paa Capellan Stolen, saalænge som her ved Sognet, siden Hr. Erik Pontoppidan drog herfra til Hagenbjerg, ingen Medtjener har været. Hver tvende Boel finge 1 Bibel, at de skal have den tilfælles med hverandre, som jeg ogsaa har skrevet det tydelig nok for i hver Bibel.

Eftersom i disse Tider det har behaget Gud og Serenissimo at denominere Hr. Mathias Claudius til at være Diakonus og Medhjælper her i Menigheden udi afgangne og til Hagenbjerg hendragne Hr. Erik Pontoppidans Sted, saa blev han i Dag d. 21 Juli her i Huset af mig, som og af Hr. Johan Chr. Riesbrieg fra Oxbøl og Hr. Joh. Brandt fra Launsby efter Serenissimi Befaling examineret og dygtig kjendt til det hellige Prædikeembede.

9 Trin.

I Dag blev her i vor Kirke holden en Actus ordinationis og Introductionis med Hr. M. Claudius. Først intimerede Hr. J. Brandt denne Actum for Menigheden efter Ritualets Lydelse, derpaa gik Ordinationen, assistentibus D. Riesbrieg og D. J. Brandt, for sig. Derefter fulgte Introductionen, og saa holdt Hr. Claudius sin første Messe og Prædiken.

Den 20 Octbr. viet min kjære Svoger Hr. Hans Jørgensen fra Sønderborg og min yngste kjære Søster Sophie Elisabeth Brandt. Brudgommen havde boet i Batavia paa Øen Java i Ostindien henved 32 Aar, og havt der 2 Koner til Ægte. Tilsidst, der han allerede var 56 Aar gl. kom han igjen til sit Fædreland og Stad, og som han kort efter sin Hjemkomst begjærte efter Guds Forsyn min yngste Søster til Ægte, blev han i Dag henimod Aften i nogle faa gode Venners Nærværelse i mit Huus copuleret, og derpaa givet et lidet Aftensmaaltid.

1728. 29 Decbr. begravet min sal. Svoger Hans Clementse Hauendorff, Bager og Kirkeværge, 61 Aar.

Anno 1728:

Født 29. Døde 49. Viet 15 Par.

1729.

1729. D. 23 Marts begravet Peder Villadsen Hellesø, 53 Aar; Idag for 3 Uger siden blev hans Hustru begravet, og nu fulgt han efter. De har været 3 Brødre, og alle 3 har havt diss fata, at de en kort Tid efter deres Hustruer ere blevne bort kaldede.

1 April var jeg i Hagenbjerg og begravede Hr. Joh Brandts yngste Søn, Johannes.

Skjærtorsdag conf. 10 Drenge og 8 Piger.

4 S. e. P.

Var jeg til Communion paa Slottet, og maatte paa høi fyrstl. Ordre gjøre Afbedelse paa Prædikestolen for Parforce jæger Ditlev Schnitger og hans Hustru.

D. 19 Mai begravet en ugift Karl fra Fyen, som hed Niel Lauritzen. Samme var d. 14 Januar gaaet fra sit Hjem, Helle næs, over Isen til Bøiden, men som han vilde gaae tilbag igjen, blev han under Isen. 17 Uger efter hans Død blev ha funden ved vor Strand nedenfor Gustengaard, hvor han mi uvidende blev uden nogen Kiste nedgraven. Men som han Venner i Fyen fik Spørgsmaal om ham, kom de herover, o begjærte, at han maatte begraves paa Kirkegaarden; hvorpa han blev opgraven igjen, og hans Venner lagde ham i e Liigkiste, og lode ham begrave inden den Holmer Port.

D. 23 Juni blev Fr. Godsmann, som hos Hertuginden pa Slottet var Cammer-Fraûlein, og af den Reformerte Religion, om Aftenen i nogle Par Folks Efterfølgelse nedsat i den ade- lige Begravelse, 60 Aar.

4 Trin.

Idag blev i vores Kirke sjungen Te Deum for vores naad Hertugs lykkelige Hjemkomst fra Breslau, efter at hans høi Durchl. havde over et halvt Aar holdt sig sammesteds oppe f at alliere sig med en Enkegrevinde af Moltzhan, født Erpachi som siges at være en from Grevinde og af store Midler.

9 Septbr. begravet Ellen Bødkers, en gammel Enke her Byen, som laa tilsidst vel 4 Aar paa hendes Sygeseng, hvor

udover hun groede saaledes tilsammen, at hendes Knæ stode for hendes Mund, 80 Aar. 1729.

Mikkelsdag begr. Hans Hansen, som ellers blev kaldet Fremmed-Hans, af Holm, 77 Aar. Denne Mand havde engang i Sønderborg havt sønderlige fata. Thi han blev sigtet af en anden Mand sammesteds for nogle Ombæng om en Seng, hvilke den Sal. Mand forsikkrede ærlig at have tilkjøbt sig. Ikke desmindre blev han kastet paa Pinebænken, og der man havde ladet hente nye Strikker og Toug til samme Tortur, brast de allesammen i Stykker i et Øieblik. Den sal. Mand har tilstaaet det for mig selv, kort førend han døde.

D. 5 Octbr. døbt vor lille Søn, Daniel, fød Mikkelsdag.

D. 1 Novbr. reiste vor Naad. Hertug og Herre Friederich Carl til Pløn, herefter der at tage og have sin Residents, thi der Hertugen af Rethwisch ved Døden for nogen Tid udi Hamborg af en Inflammation paa Halsen afgik, fik vores Hertug det Plønske Fyrstendom efter Guds og Kongens Villie, til hvis Indtagelse han i Dag afreiste. Kongen har reserveret sig at tage dette Nordborgske Fyrstendom igjen i Possession. Gud velsigne den Naad. Fyrste og Herre Fr. Carl i Pløn, at han maa med sin Sæd besidde sine Fienders Porte, og sidde paa sine Forfædres Stol med Prydelse og Ære.

D. 3die copuleret min Broder, Hr. Christian August Brandt med min sal. Svigerfaders yngste Datter, Jfr. Margaretha Dorothea Nielsen.

1 Adv.

Idag holdt min Hr. Collega Hr. Mathias Claudius sin Afskedsprædiken til Menigheden, efter at Hert. udi Pløn har voceret ham til at være Pastor udi Reinfeld i det Plønske.

D. 23de Ds. vare samtlige Herredspræster af dette Fyrstendom her forsamlede at examinere Hr. Martin Crucow, som er født i Notmark, hvorpaa han blev kjendt dygtig til at beklæde det hellige Præsteembede.

3 Adv.

Blev Hr. Martin Crucow justo ritu her i Kirken først ordineret og omsider introduceret. Men som jeg for Sygdoms Skyld ikke selv kunde forrette samme Actus, blev Provsten udi Guderup, Hr. Joh. Brandt derom anmodet, som mig ogsaa derudi var til Villie.

1729. Efterat Fyrstinden her paa Slottet Dorothea Christina, samt hendes Princesse, Vilhelmine Augusta, d. 30 Novbr. herfra reiste med hendes ganske Hofstat, for at residere herefter paa Reinfeld Slot, saa at den Nordborgske Regjering nu aldeles her haver en Ende, saa blev den høis. Hertug og Herre, Friederik Carls Hr. Fader i Pløn, tagen af den høifyrstl. Begravelse her ved Kirken, og efter Ordre til Vands ført til Lybek, at bisættes i den høif. Begravelse i Pløn, hvorpaa Begravelsen her i Kirken efter Befaling blev tilmuret, og findes der ikkun 3 Liig, Hr. sal. Hert. Augustus, hans Gemalinde og yngste Princesse.

I dette Aar behagede det den gode og fromme Gud at besøge mig, ligesom han af sin faderlige Viisdom i 3 samfulde Aar lod hos mine Domistikker mangen Gang findes svar og farlig Krankhed, med en langvarig Sygdom, saa at jeg i 16 Uger ikke kunde forrette mit Embede.

Anno 1729:

Fød 43. Død 40. Viet 14 Par.

1730. 1730.

D. 4 Ianuar var Hs. Ex. Hr. Geheimeraad von Platen fra Sønderborg her paa Slottet, og lod alle Underdaner, som ligge til Nørborg og Melsgaard, Hs. Kgl. Maj. til Danmark og Norge hylde; men af os Præster blev samme Homagium ikke endnu udkrævet.

1 Marts holdt jeg her Visitation udi vor Kirke.

Skjærtorsdag conf. 9 Drenge og 6 Piger.

Paaskedag.

Da efter den afgangne Fyrstl. Nordb. Regjering disse 5 Kirker er bleven lagt til Fyens Stift, saa har man i Dag efter Hs. Høiærv. Hr. Jacob Lodbergs p. t. Episcopus Fionensis Befaling, begyndt at holde Gudstjenesten efter den danske Ritual, saa at iblandt Andet med: istedenfor Gloria in excelsis, nu synges: Alleneste Gud i Himmerig, og for Credo in unum Deum begyndes med: Vi tro allesammen paa &. Gud hjælpe Menighederne at tjene ham ei alene med Læberne, men fornemmelig med Hjerterne, Ham til Ære og Behagelighed. Ellers har de samtlige 5 Kirker udi Nørreherred her paa Alsø, siden Anno 1676 d. 7 Juli, og saaledes udi 54 Aar været adskilte fra det Fyenske Stift, saasom Hertug Augustus høilovlig Ihukommelse, som staaer her endnu udi den fyrstl. Begravelse,

lod ved en Abgesandter (saasom Hertugen den Tid endnu holdt sig oppe udi Magdeborg), nemlig Hr. Oberstl. Gentsch tage af de daværende samtlige Præster udi Nørreherred juramentum fidelitatis, fra hvilken Tid Gudstjenesten saavel i Prædiken, som i Sang, fornemmelig i denne Kirke, er bleven holden paa Tydsk og Dansk. Ja! selv i min Vocation, som jeg for 9 Aar siden fik udi Pløn, blev mig befalet, at holde hver fjerde Søndag en tydsk Prædiken, hvilken Maade indtil dette ogsaa er bleven vedholden. 1730.

4 S. e. P.

Begravet Peder Pedersen, Boelsmand af Holm, 54 Aar; han laae over et Aar paa sin Sygeseng, og slog over sin hele Krop med saadanne elendige Saar ud, at han syntes at være Lazaro liig.

Idag blev en Kgl. Befaling aflæst, at paa næstk. 25 Juni skal holdes en Jubelfest i Anledning af den Augsborgske Confessions Overgivelse til Keiseren for 200 Aar siden.

2den Pintsedag blev jeg ophentet til Oxbøl til min kjære Nabo, Hr. Johannes Chr. Riesbrieg, som længe havde været syg og sengeliggende, og paa samme Tid sagte og saligen blev i min Nærværelse hjemkaldet fra denne Verden. For 9 Aar paa samme Dag bleve vi som Brødre sanket her ved denne Menighed, og nu maatte jeg just paa selvsamme Dag op til ham at tage Afsked fra ham.

3die Pintsedag holdt jeg Visitation i Hagenbjerg.

D. 2den Juni kom uformodentlig her til Nørborg Velbyrdige Hr. Etatsraad og Amtmand von Scheel, som eier ellers den Gaard Faareveile paa Langeland, med Kongl. Brev og Instruction at være Amtmand her paa Slottet, ikke alene over de tvende Gaarde, Vorværket her paa Slottet og Melsgaard, men ogsaa over Østerholm og Hardspryng, tilligemed Sæbygaard og Gudsgave paa Ærø, saa at Alt hvad der har været forhen under det Norborgske Fyrstendom i Hert. Augusti Tider, det skal høre nu alt tilsammen igjen. Borgemesteren og Raad i Sønderborg havde givet mange Suppliqver ind for Kongen, for at faae det ganske Nørreherred henlagt til det Sønderborgske Amt, hvilket ei alene havde været helt besværlig for Undersaatterne, men ogsaa gjort denne By fattigere som den er, formedelst Nærings Svækkelse. Guds Tanker har været andre og bedre end som Menneskens Tanker, saa at vi haabe herefter

1730. at blive under Guds, Kongens og tilsendte Øvrigheds Naade og Tilsyn ved Brødet, ligesom tilforn.

D. 7de var jeg i Oxbøl og holdt Liigprædiken over min sal. Nabo, Hr. Joh. Chr. Riesbrych, 48 Aar. Til Text havde han selv i levende Live valgt Ps. 116, v. 7. 8. 9.

D. 12 Septbr. begravet Peder Jepsen, Hjulmand i Pøl, 40 Aar; han var i sin Velmagt den stærkeste Mand i Sognet; men siden forleden Pintse var han meest sengeliggende af en farlig Svulst paa det høire Knæ, som en Chirurgus skar Hul paa, men omsider dog mattede ham aldeles af indtil Døden.

Mikkelsdag var jeg i Oxbøl og introd. der Hr. Bernhardt Preen, som Ao. 1725 gik som Skibspræst paa det Ostindiske Skib, Laurvigen kaldet, til Tranqvebar, og var saa ved den Danske Zions Kirke sammesteds som Medtjener i 2½ Aar; repatrierede derefter paa det Skib »den gyldne Løve« i næstafvigte Aar, og er saa bleven kaldet til Oxbøl.

Saasom jeg med mine Herredsbrødre af Oxbøl og Hagenbjerg af Stiftamtmanden Rosenkrands og Biskoppen Lodberg vare indkaldte til Odense Bispegaard der at aflægge vor Troskabseed til vores nuregjerende allern. Arveh. og Konge Christian 6, altsaa reiste vi d. 19 Novbr. herfra om en Søndag Eft. og d. 20de om Aftenen sildig kom vi til Odense. D. 21de mødte vi udi Bispegaarden, og aflagde enhver særdeles sin Eed med disse Ceremonier, at enhver knælede paa en sort overtrukken Skammel, og læste for Stiftamt. og Bisk. sin Eed op, hvilken man derefter maatte underskrive. D. 22de toge vi igjen fra Byen, men kom først hjem d. 25de for Guds Veir og Vinds Skyld, som opholdt os saalænge i Boiden.

1 Decbr. viet Sr. Lorentz Petersen, Herredsfoged og Jfr. Anne Marie Plaggen.

12 Decbr. Tirsdag blev udi Kirken holden en Klageprædiken over vores Høisalig Konge Frederik 4. Texten, som han selv havde udvalgt, var Ps. 84, 11.

Anno 1730:

Født 46. Død: 13 Børn og 29 Gamle. Viet 9 Par.

1731. 1731.

D. 25 Januar var jeg i Hagenbjerg at holde Liigprædiken over Hr. Erik Pontoppidans sal. Hustru Madame Francisca P.

født i Lundum Præstegaard ved Horsens, som i hendes første Barselseng blev forløst med en dødfød Søn, og 9de Døgn derefter døde. Ps. 30, 5 havde hun selv valgt til Text. 1731

D. 26de om Aftenen døbt paa Slottet Hr. Etatsraad Scheels Søn, Anders. Etatsr. holdt Barnet i sin Hr. Svigerfaders (Tit.) Hr. Geheimeraad Christian Gyldenkrones Sted, og Amtsforvalterinden Mad. Petsch stod Fadder for Etatsraadens Moder, velb. Fr. Sophie Amalie Wind.

D. 1 Febr. om Aftenen blev jeg kaldet til Hr. Amtmands Forrider, for at berette ham, der han om Dagen havde været med sin Herre paa Klapjagt, og af Uforsigtighed istedetfor et Stykke Vildt blev skudt paa Skram igjennem hans Skuldre ind ved den venstre og ud ved den høire Side, nede ved gammel Østerholm i Skoven.

Palmesøndag begravet Thomas Christensens ældste Søn af Holm, som udi 1½ Aar laae ligesom værkbruden til Sengs, men var ellers begavet af Gud med en god Forstand og Kundskab udi hans Christendom, og blev derfor efter hans store Længsel gjort deelagtig i det hel. Alt. Sacramente kort før han døde. 12 Aar.

Skjærtorsdag blev 21 confirmerede.

Paaskedag begyndte jeg at synge Epistelen og Evangelium for Alteret, efterat de siden Hertug Augusts Tider vare blevne ikkun læste.

D. 28 Mai begravet Hr. Andreas Zinck, som havde været i Africa og America, og boet længe paa St. Thomas. Tilsidst var han 13 Aar her. 64 Aar.

14 Trin. begravet Gammel Christen Jensen, Tolvmand af Holm, 57 Aar. Den salig Mand faldt ned af sin Høstvogn paa Marken, og brød, som han selv klagede, sin Kors-Lænd i sønder, hvorpaa han 3. Dagen efter døde.

D. 7 Novbr. viet min Hr. Collega, Hr. Martin Crucow med min Kjærestes Søster, Jfr. Mette Catharine Nielsen.

Fredag efter 25 Trin. begravet Peder Christensens yngste Datter, Marikke, her af Byen, 27 Aar. Hun var besovet af en Snedkersvend fra Odense, som derpaa rømte. Og som hun ei endnu var bleven forløst, og ei heller endnu havde siddet aabenbare Skrifte, saa lovede hun i tvende Mænds Nærværelse, at dersom hun kom tilrette igjen, vilde hun gjerne udstaae

1731. Kirkens Disciplin, hvorpaa hun blev privat absolveret og berettet. Imidlertid som dette var skeet om Morgenen, saa døde hun derpaa om Aftenen, Hvermand til Forundring.

Anno 1731:

Født 29. Død: 26 Børn og 26 Gamle (mange af Mæslinger). Viet 14 Par.

1732

1732.

Fastelavnssøndag off. abs. Charlotte Pedersdatter her af Byen, fordi hun, den sidste Gang hun havde været til Skrifte og til Guds Bord, paa begge gode Dage til Menighedens store Forargelse, efter lovlige Vidnesbyrds Udsigelse, havde drukket sig drukken.

Skjærtorsdag blev 16 confirm.

D. 13de Mai kaldte Gud min yngste Søn Daniel.

4. S. e. P.

Om Eft. paa Slottet døbt Hr. Amtmand Scheels Frøken Datter, Amalie Margrethe.

Begr. Chr. Baltzersen af Pøl, 45 Aar; han gik og bar Hvedebrød omkring her i Nørreherred til Salgs, og blev syg og døde i Notmark.

Trin.

I Dag blev der off. paa Prædikestolen efter Biskoppens Sigelse gjort Afbedelse for Jakob Bærthelsen Handskemager, som for nogen Tid faldt i den onde Fristelse, at han vilde begaae Mord paa sig selv, men blev ved Guds Naade reddet.

25 Juli døbt Hr. Amtsforvalter Petsches Søn, Carl Friederik Conrad, som Hertuginden fra Glücksborg her i vor Kirke holdt over Daaben.

D. 1 Aug. var jeg i Oxbøl Kirke og holdt Liigprædiken over Hr. Preens Stifdatter, Jfr. Cathrine Riesbriegs.

20 Trin.

Copuleret Hans Rasmussen og Charlotte Hansdatter af Holm. Med denne Brud var dette forefalden, at hun for nogle Aar blev rite trolovet til en Mand af Elstrup, Egen Sogn, hos hvilken hun var en ganske Vinter i Huset. Men, som Manden var falden i Drik, tog hun deraf Aarsag, at skille sig egenmægtig fra sin Brudgom, og drog til sine Forældre i Holm igjen. Eftersom her var nu ingen lovlig Aarsag, hvorfor de kunde skilles fra hinanden, og hendes malitiosa desertio blev

angivet for Øvrigheden, da blev hende anbefalet enten at drage til sin trolovede Fæstemand igjen og lade sig vie til ham, eller ogsaa at rømme Sognet. Dette Sidste udvalgte hun, og drog ned til Aabenraa, hvor hun kom i Tjeneste hos Dr. Koch, for hvilken hendes Venner androg forberørte Sag, og fik det saa vidt drevet sammesteds, at Dr. Koch i en Provsteret gjorde en Skilsmissedom i Sagen, hvilken hun derpaa fremviste for mig, med Begjæring, at hun nu maatte paa ny opholde sig her i Sognet. Jeg refererede Sagens Beskaffenhed til Sal. Biskop Jac. Lodberg, som svarede, at efterdi Dr. Kochs Dom ei af nogen Overret var bleven underkjendt, saa skulde den blive i sin Magt og Gyldighed. Derpaa blev hun indlemmet her i Menigheden igjen, og har holdt sig op hos sine Forældre, indtil hun nu er kommen at boe i sin Faders Boel. 1732.

Anno 1732:

Født 43. Død 33. Viet 10 Par.

1733. 1733.

D. 29 Jan. viet Chr. Marcussen af Brarup ved Lyksborg og Ane M. Christoffersdatter her af Byen. Det er vel 3 Aar siden disse Folk bleve trolovede; men kort Tid efter yppedes Uenighed imellem dem, saa at Brudgommen drog fra Bruden, til hvilken han dog nu lod sig vie.

D. 5 Febr. parenteret i Huset over Hr. Amtsforv. Petzsches Svigermoder, og efter Amtm. Dispensation blev hun i Kirken nedsat om Aftenen.

D. 9 døbt min Hr. Collegas Hr. Crucows Datter, Anna Sophie.

2. S. i F.

Off. absolv. Ingeborg Krølle her af Byen, fordi hun for 6 Aar begav sig uden nogen Skrifteseddel her fra Sognet, og i samme 6 Aar ikke var kommen til Guds Bord, indtil hun omsider ved Øvrighedens Tvang i Sønderherred kom for nogle Uger her til Sognet igjen, hvorpaa hun idag for hendes store Forargelse offentlig deprecerede.

Skjærtorsdag 19 confirm.

7 Mai viet Jacob Jepsen Bager og min Søster Eleonore Elisabeth Hauendorffs Enke.

D. 22 Aug. var Hs. H. Hr. Biskop Christian Ramus her i Kirken for at holde Bispevisitats. Jeg prædikede over 1 Cor.

1733. 1, 23. 24, af hvilke Ord Biskoppen ogsaa tog Anledning til at holde en Tale til Menigheden, hvorpaa han overhørte Ungdommen, som fandtes Gud til Ære og Tak efter Biskoppens Vidnesbyrd vel oplyst.

D. 13 Novbr. begravet min sal. Søsterdatter fra Ærø, Cæcilie Christine Gunnersen, som holdt sig op hos os i 2½ Aar. 18 Aar gl.

Anno 1733:
Født 31. Død 35. Viet 15 Par.

1734. 1734.

D. 20 April begravet Johan David Jansen, Sognedegn ved denne Menighed og Organist ved Kirken i 50 Aar.

Skjærtorsdag 25 conf.

D. 20 Juli trolovet Hr. Bonaventura Boysen, en Præsts Hr. Jacob Boysens Søn fra Magstrup, Haderslev Amt, Apotheker her i Byen og Jfr. Eleonore Færberin.

D. 26 døbt paa Slottet Hr. Amtm. Scheels Søn, kaldet efter Kongen og Kronprindsen, Christian Frederik, som af Hertugen paa Augustenborg, Hr. Chr. August blev holdt over Daaben.

D. 16 Aug. døbt en besovet Kvindes Kirsten Knuths Datters Barn, Marie Kistin. Hun tjente i Pløn der paa Slottet, og efter hendes Bekjendelse er hun bleven krænket af en fyrstl. Kammerjunker Hr. Hans Rumohr sammesteds.

D. 14 Decbr. var jeg i Egen Kirke og holdt Liigprædiken over Provstens Hr. Johannes Brandts sal. Kjæreste Fr. Provstinde Anna Brandt. 66 Aar.

Anno 1734:
Født 44. Død 24. Viet 10 Par.

1735. 1735.

1 H. 3 K. var jeg i Hagenbjerg og holdt Gudstjeneste, eftersom Sognepræsten Hr. Erik Pontoppidan Søndagen tilforn tog sin Afsked fra Menigheden, der han af Kongen er voceret at være Slotsprædikant og Sognepræst til Frederiksborg.

D. 9 Marts døbt Niels Christensens Barn, Urtegaardsmand her i Kongens Urtegaard ved Slottet, som blev kaldet Holger. Dette Barn blev af Amtmandens Secretair, Hr. Pfaltz i Lans

Navn holdt over Daaben udi et fremmed og usædvanligt Christenklæde. Thi til Efterretning tjener herved, at Præsterne fra Arilds Tid og maa vel skeet ikke længe efter Reformationen, som overalt her i Landet saa og her i Nørreherred, har havt under de forrige høilovlige Konger og Fyrster den Tilladelse, at de maatte for deres Sognefolk holde Christenklæder, saa og Brudekrands og Crone at betjene sig deraf ved en og anden Leilighed. Men en Kammertjener ved Hertugen paa Augustenborg tragtede udi det forrige næst afvigte Aar samtlige Præsteskabet efter denne Smule Brød, som de i saa lang Tid havde nydt, og uden at Præsteskabet vidste det allerringeste deraf, udbrød han offentlig med en kongelig Concession, at ham, ved Navn Simon Brandt, og hans Kone privative ad dies vitæ skulde alene holde her i Landet Christenklæder og Brudesmykker, ihvorvel i samme Concession dette findes indrykt, at hvo som selv havde sligt, maatte han ogsaa betjene sig af og med sit eget, uden at tage det hos Simon Brandt. Men hvo som begjærte det NB. for Betaling, han skulde tage det hos Forpagteren. Ved saadan hemmelig og uformodentlig Demarche, hvori Hertugen og Amtmanden her paa Slottet Præsterne til Nakdeel var behjælpelig, kom samtl. Præsteskab, baade i Sønder- og Nørreherred, supplicando ind til det Danske Cancellie og remonstrerede Kongen Sagens Beskaffenhed, bedende at de maatte ogsaa i denne Post nyde hvad deres Forvæsere havde havt. Men der man forventede Svar fra det Danske Cancellie, saasom vi som Stiftspræster derunder sorterer, kom der i Kongens Navn en Resolution fra det Tydske Cancellie, at fordi Præsterne ingen Privelegier havde at fremvise, saa kunde og skulde Kongens Concession til Simon Brandt ikke revoceres. 1735.

Guds Ord siger vel: Ingen skal tage Fordelen fra sin Broder; men herved maa man tænke: man faaer at lade den Steen ligge, hvilken man ikke kan løfte.

Skjærtorsdag 7 confirm.

D. 20 Mai viet hjemme i Brudens Stedfaders Secr. Pfaltzes Huus (ifr. Kgl. Dispensation dat. Frederiksberg d. 31 Jan. 1735) Hr. Peter Christian Holm, Herredsfoged udi Gram Herred og Jfr. Thøra Hansen her af Byen.

1735. 8 Trin.

Var jeg i Hagenbjerg og introd. Hr. Ludvig Wegerslev til Sognepræst, efterat han havde været i forrige Aar Feltpræst under de Danske Tropper ved Rhinstrømmen, nemlig under Grev von Holsteins gevorbene Cuirasseer Regiment.

1 Adv.

Døbt Hr. Amtm. Scheels tredie Junker, Friederich Christian, som blev holdt af hans Svoger, velb. Hr. Justitsraad Charisius fra Jylland.

Anno 1735:

Født 31. Død 17. Viet 11 Par.

1736. 1736.

Skjærtorsdag conf. 17 Catechumener efter den Maade, som Hs. Maj. udi hans nylig udgangne Forordning har villet foreskrive.

D. 28 April trolovet Peder Hansen Maler og Kirsten Knuths her af Byen. Førend de kunde blive trolovede, faldt dette med dem for, at de formedelst et offentlig Tingsvidne maatte fralægge sig et meget ondt og stærkt Rygte, som gik om dem her i Sognet, at de nemlig paa begge Sider havde i deres forrige Ægteskabs Tider besmittet deres Ægteseng. Med ovenbemeldte Vilkaar blev det først af Biskoppen consenteret, at de maatte komme sammen.

11 Trin.

Gik Peder Christiansen Skomager her i Byen til Gudsbord uden at udstaae off. Kirkedisciplin for hans Liggermaal; thi han søgte og erholdt Kgl. Dispensation derfra, hvis Expedition kostede ham mange Penge, men desforuden maatte han ob adulterium simplex bøde til Kongens Kasse 26 Rdlr. og ad pias causas til vores Kirke 4 Rdlr., saa at man vil regne hans Dispensation har kostet ham over 50 Rdlr., Gid han saa vel maatte være kommen løs for sin slemme Synd hos Gud, som han er bleven sine Penge qvit.

17 Trin.

Begravet Evald Jepsen, her tæt ved Kirken, som over 20 Aar aldrig havde hans fuldkomne Sundhed, men var beladt med en langvarig og smertelig Sygdom, hvis Tilstand Gud var bedst bekjendt, 74 Aar.

D. 30 Octbr. blev her som overalt i Danmark og Norge holdt et Jubilæum nationale for Reformationen, og blev til Høimesse prædiket over 2 Krøn. 34, 33. 34. Til Aftensang over 2 Tim. 2, 19—21. D. 31 var den anden Jubelfestdag, som ikke videre blev celebreret, end at Hr. David Jansen, Rector Sc. Norburgensis holdt en tydsk Jubel-Oration i Skolen, i Ungdommens og andre Tilhøreres Nærværelse. Den 1 Novbr. var den 3die Jubelfestdag, som ellers var Allehelgensdag, og blev holden som ellers. 1736.

Anno 1736:

Født 39. Død: 25 Børn og 22 Gamle. Viet 14 Par.

1737. 1737.

4 H. 3 K.

Prædikede min Svogers, Hr. Johannes Thomsens eneste Søn Johannes fra Adserballe her i Kirken.

D. 7de Febr. døde paa Slottet Hr. Amtmandens 4de Søn, Jørgen Erik.

4 S. i Faste.

Begravet Hans Bugislav Frederiksen tilligemed hans Hustru af Holm. Dette Par døde i een Nat, og blev paa engang nedsat i en Grav hos hverandre; han 53, hun 34 Aar.

Skjærstorsdag bleve 17 Catechumener confirmerede og bekræftede i deres Daabs Naade, iblandt hvilke ogsaa var et Drengebarn af Holm, Mathies Christiansen, som af Moders Liv hverken har kunnet høre og derover ei heller tale. Dog har Gud begavet ham med saa god Forstand og Nemme, at han til sin Salighed har kunnet fatte de nødvendigste Grundsandheder, hvilke man deels ved Billeder og Skilderier, deels ved en og anden Befegnelse har ved Guds Naade søgt at plante i hans Hjerte, hvortil Gud ogsaa har givet sin Velsignelse, at han i Dag offentlig for Menigheden efter sin Maade og Formue ved allehaande Fagter og Gebærder har aflagt hans Troesbekjendelse.

6 S. efter P.

Begravet Chr. Frederiksen, Tolvmand i Holm, 57 Aar. Mærkeligt er det, at hans Broder med sin Hustru bleve begravne 4 S. i Faste, 2 S. efter P. den sal. Mands Hustru, og nu han selv.

1737. 7 Trin.

I Dag blev Hs. Kgl. Maj. Mandat aflæst paa Prædikestolen, angaaende de unge Karle og Drenge her i Sognet, af hvilke nogle skal udskrives til en Landmilises Oprettelse. Aflæsningen alene foraarsagede stor Bevægelse og Bestyrtning iblandt Unge og Gamle! — Christe! Lad din ædle Fred være hos os i Evighed!

D. 15 August vare samtl. Sognemænd i Holm og Pøl her i Præstegaarden indstevnede at forfatte et Mandtalsregister over de unge Folk til en Landmilises Oprettelse, eftersom Hs. Kgl. Maj. ved Overretten i Slesvig allernaadigst lod Præsterne anbefale, at de skulde forfatte sligt Mandtalsregister. Men der blev denne Gang Intet deraf under det Paaskud, at de ikke vilde være de første, som vilde lade deres Børn tegne, for at indrulleres til Landmilisen. Men Hovedaarsagen var, at de fattige Folk, som havde opvoxne Sønner, ikke gjerne vilde see deres Børn indrüllerede til Soldater. D. 16, Dagen efter, fandt sig de samtlige Naboer af begge Byer Holm og Pøl fra Boelsmændene til Innesterne ind hos mig, og gave saavel deres Sønner og Tjenestekarle fra 14 til 36 Aar tilkjende, som ogsaa deres Alder, hvilket jeg Altsammen efter Kgl. Befaling maatte tegne for at udlevere dette Register til Amtmanden.

Gud hjælpe med denne Sag vel tilrette, eftersom den gjør iblandt Folk mange bedrøvede Hjerter.

D. 17 Aug. trolovet Hans Wrang af Stolbro i Egen og Elisabeth Charlotte Hansdatter her af Byen. Som dette Par Folk ere nær beslægtede, idet de ere fulde Sødskendebørn, saa havde de forhvervet Kongebrev til deres Ægteskab. Til Amtstuen maatte Brudgommen efter samme Dispensation erlægge 4 ℛ i Danske Croner.

D. 23de døde vor allern. Dron. Sophie Magd. Fru Moder, Markgrevinde fra Brandenborg Culmbach i Kjøbenhavn, og idag 10 Sept. begyndte man her at ringe for hendes Liig, som skal vedblive i 14 Dage, 1 Time om Dagen.

Anno 1737:

Født 28. Død 66 (meest Børn). Viet 15 Par.

1738.

3 H. 3 K.

Paa denne Søndag Aften fandt sig de Kongl. Commissairer her ind paa Slottet, for at foretage den Udskrivning af de unge Folk, som H. Maj. udi næst afvigte Sommer lod paabyde. Samme Commissarier vare: Hr. Conferentsraad d'Hespen, Ridder af Dannebrogs Orden, Hr. Etatsraad Gæler, begge af Slesvig, Hr. Cancellieraad Gæler, som var Etatsraadens Søn, Oberst von Dehn, og tilsidst vor herværende Amtmand. Udskrivningen varede i 4 Dage, paa hvilke de samtlige Lægdsmænd med deres tillagte unge Karle for Commissionen maatte møde paa Slottet, hvoriblandt ogsaa mine to Tjenestekarle var, som havde den Naade at rage dennegang fri. Derimod er mangen Fader og Moder, saa og ung Karl over saadan usædvanlig Ting bleven bekymret. Ellers maatte Kongens Undersaatter under Sæbygaard og Gudsgave paa Ærø ogsaa i denne ubeleilige Tid komme herover, som efter Nogles Gisning bestod af 300 Mennesker, for at lade de unge Karle indrullere, paa hvilke man i Udvælgelsen faldt.

Skjærtorsdag 21 confirm., og 2 af Capellanen.

3 S. e. P.

Begravet Peder Nielsen, en ung Karl, som døde i en af mine Vaaninger. Man fortæller om det sal. Menneske, at der han i sin Ungdom ved en Høi udi Gustengaards Kobbel laae og sov, han med saadan Forskrækkelse, Gud veed hvoraf! blev opvakt af Søvnen, at han som et rasende Menneske løb omkring i Marken, indtil man kunde gribe ham, skjøndt man aldrig tilforn havde fornummet Sligt ved ham. Siden den Tid havde han ingen Tid sin Sundhed, men laborerede Apoplexia i høieste Grad. 30 Aar.

4 Trin.

Off. absolv. Eleonore Friedrichs, som boer her ved Kirken, for hendes Forseelse mod det 7de Bud, idet hun havde hælet med hendes Mand Friederich Tobaksbinder, som for 1½ Aar i Følgeskab med Daniel Brun her af Byen var ved Nattetider gaaet ind i en Mands Peder Hansens Lade i Holm, og stjal der 2 Faar. Som derpaa holdtes Huusransagelse, idet Gisningen var falden paa disse tvende Mennesker, fandtes under Eleonore, der hun havde lagt sig paa sin Seng, at noget af

1738. det stjaalne Faarekjød laae begraven under hende i Halmen udi Sengen, hvorpaa hendes Mand rømte. Siden den Tid er denne Sag bleven offentlig dreven for Ting og Ret, hvorpaa Udfaldet var dette, at hun efter Dom og Ret skulde gjøre offentlig Afbedelse, at hun havde hælet med sin Mand, og desforuden bøde til Brøde 6 Rdlr. Der hun nu i Dag efter hendes Doms Lydelse blev admitteret at sidde aabenbare Skrifte, begyndte hun, idet jeg efter Ritualet tilspurgte hende, om hun kjendte sin Forseelse, idet hun havde hælet med sin Mand i de stjaalne Vare, at nægte at hun ei havde hælet, idet hun ikke vidste andet end som at Faarekjødet var blevet hendes Mand givet af hans Cammerat Brun, under hvilket Paaskud hun vilde skjule sin Skam, og nødte mig til at remonstrere hende, hvorledes hun ikke kunde sige sig fri fra ovenbemeldte Hælelse, indtil hun, paa min pro ultimato gjorte alvorlige Tiltale og Spørgsmaal, som sagt er, svarede med Ja, hvorpaa hun i Guds Navn blev absolveret.

27 Aug. begravet Jes Lauritzen, Boels- og Tolvmand i Pøl, som kom under Vognen, da han kjørte et Læs Havre hjem fra Marken, og Hestene bleve kyste.

14 Trin.

Begravet Christen Kallesen af Holm, 90 Aar.

23 Octbr. begravet Hans Christoffer Lyders her af Byen, 60 Aar. Denne Mand havde sær Tilfælde her iblandt os; thi for 12—13 Aar siden giftede han sig med en Qvindesperson af Broballe, som forligtes saare ilde med ham, og førend det onde Spil endtes, forklagede hun ham tilsidst offentlig for det daværende høifyrstl. Consistorio in puncto impotentiæ, hvorudover de in totum bleve skilte fra hinanden. Nu tilsidst, førend han døde, tilskikkede Gud ham dette haarde Tilfald, at hans Tunge i levende Live raadnede af hans Mund, saa at han i lang Tid var saa godt som maalløs. Gud bevare os i Naade!

23 Trin.

Begravet Maren Thamses af Vestergaard i Holm, det ældste Lem af denne Menighed, 92 Aar.

D. 30 Decbr. døbt min Hr. Collegas Søn, Friderich Daniel Crucow.

Anno 1738: 1738.
Født 34. Død 27. Viet 8 Par.

1739. 1739.

5 S. i F.

Daniel Brun og hans Hustru bleve off. absolverede for deres Tyverie. De havde været rømt til Fyen, og efter at være kommen tilbage, blev han greben og sad længe i Arrest i Slotsporten, og omsider dømt til en Pengestraf, og Vand og Brød i 14 Dage; Konen i 8. I Dommen var intet anført om Kirkedisciplinen, enten de skulde for deres Forargelses Skyld offentlig skrifte eller ikke. Men som jeg confererede derover med Biskoppen i Odense, gav han mig til Gjensvar, at det maatte skee efter Lovens pag. 270, og i Følge heraf stode de i Dag aabenbar Skrifte.

Skjærtorsdag 16 confirm.; af min Collega 3.

1 S. ef. P.

Begr. Berthel Pedersens Hustru af Pøl; hun var hendes Mands fjerde Hustru, ligesom han var hendes 4de Mand. 72 Aar.

D. 7 Mai begr. Amtsforvalteren Hr. Ambders Kjæreste, 33 Aar; hendes Fader, Hr. Evald Ægidius, havde været Sognepræst i Bylderup, Tønder Amt. — Hun var en meget from og christelig Person.

D. 19 Aug. visiterede Biskop Ramus her; jeg prædikede over Col. 1, 9. 10.

D. 4 Novbr. begravet Simon Christensen af Holm, 40 Aar, hans Hustru 41 Aar, og hans Stedsøn.

D. 18 begravet Anne Jürgens, en gammel Enke i en af mine Vaaninger. Det var det første Liig, som Dagen tilforn ved sin Gravs Aabnelse, efter forrige gamle Sædvane, ikke blev ringet for, idet en Kgl. Forordning Søndagen tilforn var bleven oplæst, at herefter udi de Fyrstendømmer Slesvig Holsteen skulde ikkun ringes for Liig paa deres Begravelsesdag, dog saa at Liig Conducten under saadan Ringen kan komme fra og igjen til Sørgehuset.

Anno 1739:
Født 25. Død 55. Viet 5 Par.

1740. 1740.

D. 20 Febr. blev Hr. Provst og Sognepræst Brandt begravet, 52 Aar gl. Herren havde begavet den sal. Mand med store Gaver, som han og anvendte sit anbetroede Pund efter yderste Formue under Guds vældige Bistand, til sin Frelsers Ære og Menighedens Opbyggelse; hvorved det har ei feilet paa Modgang og Besværlighed for ham; thi da han var selv et brændende Lys, saa skinnede han og for os, som en ret Johannes, baade med Lærdom og Levnet, hvorpaa fulgte at han maatte snart fortæres, eftersom en Sygdom af 9 Uger tilsidst d. 17 Febr. Efter. Kl. 3 udslukkede hans Levnets Lys, og lod ham sagte og salig indgaae til Guds Ansigts herlige Beskuelse, at nyde sin Herres Glæde. Den af den sal. Mand udvalgte Liigtext var Rom. 8, 31—34.

Skjærtorsdag 23 conf.

20 Mai døbte Hr. Peder Brandt i Egen, Viceprovst i Nørreherred, Capellanens Datter: Johanne Christiana Crucow.

D. 23 Juli copuleret her paa Slottet, Hr. Vilhelm Frederik Bondorph, Sognepræst til Jetsmark i Aalborg Stift og Mademois. Anna Augusta Dietrichsen fra Sønderborg, Kammerpige hos Fru Amtm. Scheel.

12 Trin.

Introduc. Hr. P. Brandt mig Martin Crucow som Sognepræst for denne Menighed, hos hvilken jeg havde tjent som Capellan siden 1719. Den Gud, som har kaldet mig, og hidtil givet mig Naade og Forsvar, forlade det som hidtil af mig kan være forsømt, og forfremme osv.

D. 15 Novbr. viet i Huset Hr. Amtsforvalter Joh. Chr. Ambders og Jfr. Anna Cathrine Schetzeln af Garding.

1 Adv.

Blev Hr. Jens Rasmussen Fangel introd. til Capellan; han var forhen Hører s. Collega ved den Latinske Skole i Svendborg.

2 Adv.

Off. absolv. Lorentz Jensen Nettler, den Ældre, af Nørborg, som for adskillige Aar havde 1 Gang ved Provstens Visitation, og 2 Gange ved Bispevisitation, udi Kirken udsagt mange ugrundede Beskyldninger og gjort stor forargelig Tumult i saadan Forsamling, efter at han derfor var bleven fiscaliter

actioneret, og derved indhentet et Responsum fra det juridiske Facultet udi Kiel, haver Hs. Kgl. Maj. saadant allernaadigst og allerretfærdigst approberet og confirmeret. Hvoraf den Punct, som særdeles angik Kirkedisciplinen, saaledes lyder i Dommen: »Ligeledes til aabenbare Skrifte i Nordborg Menighed, paa Grund af Foragt for det hel. Sacrament og Prædikeembede, som og ved hans frække og nederdrægtige Tumult og i Menigheden givne Forargelse. Hvorhos Præsten, saafremt han i Fremtiden ikke lader spore nogen Forbedring, og tilsidesætter den Kirkeembedet skyldige Respect, har at true og forkynde den i Kong. Chr. V Lovbog forordnede Kirkeban.« 1740.

Anno 1740:

Født 35. Død 31. Viet 17 Par.

1741.

1741.

Trolovet Johan Christensen af Holm og Marie Rasmussen af Nørborg. Brudgommen var anden Gang skaaren for Brok og efter Operateurens Attest incapax procreandæ sobolis, og Bruden var en Enke i hendes 49 Aar. Men efter Hr. Biskoppens indhentede consilium blev efter deres begge Paastand dette matrimonium in mutuum adjutorium dem tilladt.

Sexag.

Der gjordes Afbedelse fra Prædikestolen, efter Kgl. Maj. Forordning for 2 Personer, der havde begaaet Leiermaal, dog uden at nævne Personerne.

Skjærtorsdag 33 conf.

2 S. e. P.

Communicerede først Lorenz Nettler og hans Hustru, efterat han 2 Adv. f. A. havde udstaaet Kirkedisciplin, ved at sidde aabenbare Skrifte, men de begge i 8 à 9 Aar havde holdt sig fra Sacramentet. Konen blev, efter Biskoppens Decision, tilstædt uden at sidde Skrifte, eftersom ikke havde været tiltalt, eller paa hende var gjort nogen Consideration. Capellanen Hr. Fangel administrerede dengang alene Sacramentet.

2 Pintsedag.

Communicerede Høiv. Hr. Conferentsraad og Amtmand med Frue første Gang offentlig her i Kirken, efter den nylig udg. Kgl. Fr. at al privat Communion skal være herefter afskaffet.

1741. D. 22 Juni døbt Amtmand Scheels Datter: Anna Sophie Caroline Amalie.

19 Trin.

Viet Mads Pedersen i Pøl og Ane Hansdatter af Hagenbjerg. Han var den første i Sognet, som deponerede 10 Rdlr. paa Amtstuen til Skov-Brøde efter Kgl. Fr. 24 April 1737 for en Attest af Hr. Amtmanden at maatte copuleres til sin Brud d. 12 Octbr. paa en Torsdag.

22 Trin.

Christen Bondesen og Svigersøn i Præstens Vaaninger stod aab. Skrifte for at have stjaalet Byg paa Marken.

D. 8. Decbr. døbt min kjære Datter Regitza Sophia, fød d. 5te.

D. 10 Decbr. begravet Niels Berthelsen af Holm, 49 Aar. Han tog til Baads d. 2den Decbr. ned til Aabenraa, og da han d. 5te vilde reise hjem, udstod han med de Andre paa Vandet en haard Storm og Regn, saa at de den ganske Dag maatte med al Arbeide roe, men imod Aften vansmægtede han og daanede, de søgte paa Løjt Side Landet, og som de andre vilde gjerne i et Huus med Varme vederqvæge ham, da hans Mæle ham og var forgaaen, døde han i Baaden Kl. 6.

D. 12 Decbr. begravet Hr. Lieutenant Hans Christof. Larm, 86 Aar; han havde været 44 Aar i Kgl. Dansk Krigstjeneste, 23 Aar nydt Naadsens Brød og i 5 stedse lagt til Sengs.

Anno 1741:

Fød 39. Død 29. Viet 11.

1742. 1742.

Skjærtorsdag conf. 20 Børn; Palmesøndag af Capellanen 12.

3 S. e. P.

Begr. Charlotte Snedkers af Nørborg, 53 Aar. Hun havde særdeles fata, og som hendes Levnet var ikke opbyggelig, saa blev Enden derpaa saaledes, at man ikke kunde faae ret Leilighed til at komme med Overbeviisning hendes Sjæl til Bistand.

D. 1 Mai døde hos hendes Datter sal. Provst Brandts Enke i Nørborg min kjære Svigermoder, Valborg Nielsen, 68½ Aar. Jeg prædikede over Aab. 7, 15—17. som hun havde begjæret.

D. 15 Juni døbt min Collegas, Hr. Fangels Søn, Holger.

Anno 1742: 1742.

Født 29. Død: 14 Børn og 13 Gamle. Viet 19 Par.

1743. 1743.

1 S. i Faste.

Berettet Lorenz Nettlers Kone af Nørborg, efter hendes Begjæring, da hun laae paa Sygeleiet og havde i næsten 2 Aar ei søgt det hellige Alt. Sacr.

Skjærtorsdag 22 conf.; Paaskeløverdag af Capellanen 12.

D. 17 Mai begr. Johan Frederik Brandt, Kirkeværge 71 Aar; en Sønnesøn af Hr. Anders Brandt og Brodersøn af Hr. Christian Brandt, begge Sognepræster her.

2 Trin.

Gik Lorentz Nettlers Hustru til Herrens Bord offentlig, eftersom hun vel med det hel. Sacr. havde ladet sig i forrige Vinter hjemme betjene, men ellers over 2 Aar atter borted sig derfra. Høiærv. Hr. Biskop Ramus gav mig derover ved Nytaar et Concessions Responsum; men hendes Mand vægrer sig endnu.

D. 17 Octbr. døbte Viceprovst Hr. Peter Brandt fra Egen min Datter: Charlotte Margaretha.

20 Trin.

Off. absolv. Marie Magdalene Jørgens, en Enke af Nørborg. Denne stygge og ledige Qvinde haver hidtil været særdeles arrig og foragtelig. 1) har hun negtet, ved Advarsel og da Rygtet var overalt, hendes Horerie for Øvrigheden og hendes Lærere; 2) ved det hun var begreben i Horerie udlagde hun en Sergeant Kæfeling, ved Landmilisen, som er efter bekommen Afsked reist til Tydskland; 3) da det ikke kunde opnaae hendes Regning, blev ved det uægte Barns Daab offentlig udsagt, at Hans Hinrik Larm af Nørborg, som da opholdt sig paa Melsgaard, var hendes Skadsmand. Herefter blev hun for de Kongl. Bøder kastet i Arrest, og ved samme Leilighed udlagde hun for Øvrigheden: Henrik Strobohm, Knapmager og Hans Lorentzen Reebslager, begge Ægtemænd og boesiddende i Nørborg. 4) Efter Ritualet adspurgtes hende, hvem der var Fader til hendes Barn, da hun derpaa i offentlig Menighed udsagde, at H. Strobohm var det. Efter Gudstjenesten blev hun ved Øvrighedens Befaling af 2 Vrøgere her af Byen ført

1743. til Hardeshøi at være forviist Landet. Hvad for et Levnet i Løndom dette Menneske har ført, og hvor mange Sjæle hun har forført, er Gud alene bekjendt, og kan af en Christen ikke noksom begrædes og beklages.

S. efter Juul.

Begr. Mads Mortensen i Holm, den ældste i Menigheden, over 90 Aar. Forhen havde han god Formue, men døde i største Fattigdom hos Christen Smed; var ellers meget vankundig udi den christ. Lærdom, det Gud forbarme sig!

Anno 1743:

Fød 49. Død 28. Viet 11 Par.

1744.

1744.

D. 27 Januar døbt min Collegas, Hr. Fangels Søn, Christian.

D. 17 Marts begravet Ellen Jørgens Høeg af Nørborg, 58 Aar. Det var den Person, hvorover Lorentz Nettler med sin Familie for saamange Aar siden har gjort saa stor Motus, om at beskylde hende for Horerie med afdøde Hans Chr. Skræder paa Løjtertoft; hvorover sal. Hr. Provst Brandt og jeg hans Eftermand med andre godt Folk af Nettleren har lidt saa meget; og Enken dog intet er bleven overbeviist, men kom med Ære i sin Grav. Herren, den retfærdige Dommer, skal forklare paa hin Dag denne mørke Sag, og da skal sees hvo der er skyldig eller ikke.

Skjærtorsdag 9 conf., Capellanen 5.

Trin.

Off. absolv. Hinrik Strobohm for Horerie med Marie Jørgens. (Hans Reebslager var off. abs. 3 S. i Faste).

Christi Himf. Dag bleve de to ældste høiadelige Børn af Hr. Conf. og Amtm. Scheel offentlig confirmeret, efter at de havde faaet en grundig Kundskab af Guds Ord om den Lærdom, som er til Gudfrygtighed, vare blevne overhørte og af mig formanede forud udi ½ Aar, gjorde og god Regnskab om den Grund, Vei og Haab, de have til Salighed, udi Menighedens Paahør. Herren lade dem komme den Guds Naades Gave altid til at brænde, som er i dem formedelst mine Hænders Paalæggelse, at de, som hellige Børn, maae voxe som et Rosentræ, der groer hos en Bæk paa Marken og giver god Lugt af sig som Røgelse, og blomstres vel som en Lilie ud-

giver Lugt, at de maa være vort Haab, Glæde og Roses Krone. 1744.
Som disse 2 høiadelige Børn Hr. Junker Anders Scheel og Fr. Amalie Scheel ere ikkun unge, resp. 13¼ og 12 Aar, have de høivelbaarne Forældre lovet, at disse Børn nogle Aar skulde bie, førend de gaae til Herrens hellige Bord, og imidlertid, som tilforn, med al christelig Omhyggelighed fremdeles undervises og anholdes til Guds sande Frygt.

D. 15 Juni døde Amtm. yngste Frøken, Anna Sophie Caroline Amalie.

D. 29 Juni begravet Hr. Herredsfoged Pfaltzes Hustru Marina, dog efter Begjæring blev ikke, som sædvanlig, oplæst over hende nogen Personalier.

D. 22 Juli fødtes og d. 24de døbtes Hr. Amtm. yngste Frøken, kaldet Sophie Elisabetha.

Anno 1744:

Født 34. Død 26. Viet 12 Par.

1745. 1745.

Skjærtorsdag conf. af mig 12 Tydske, 11 Danske; paa 3 Paaskedag af min Collega 11.

D. 29 Juni blev Veirhanen opsat paa vort Klokketaarn eftersom den 4 Adv. udi forrige Aar ved en forfærdelig Storm om Morgenen for Gudstjenesten var nedfalden.

15 Trin.

I Dag blev i Overværelse af Hr. Collega Fangel og 1 Medhjælper af alle 3 Byer gjort Karen Henriksdatter af Holm bekjendt, at Tamperretten i Odense d. 15 September havde ophævet hendes Ægteskab formedelst hendes Ægtemands Leiermaal.

D. 15 Octbr. copuleret Hr. Herredsfoged Pfalz og Mademois. E. C. Brosen.

Anno 1745:

Født 40. Død 27. Viet 10 Par.

1746. 1746.

Fredagen d. 14 Januar blev efter Kgl. Allern. Fr. her, ligesom i hele Danmark, holden en extraordinair Faste- Bod- og Bede-Dag formedelst den grasserende Sygdom blandt Hornqvæget. De forordnede Texter vare: 1) til Froprædiken og

1746. Høimesse 2 Mos. 9, 3; 2) Til Tolvprædiken Ps. 36, 6. 7; 3) Til Aftensang Hos. 6, 1.

D. 28 Marts døbt min Collegas, Hr. Fangels Datter, Regitza Sophia Elisaheth.

Skjærtorsdag 12 Tydske og 9 Danske conf.; Paaskeløverdag Hr. Fangel 11.

D. 4 Juni døbt Hr. Amtmand Scheels Tvillinger: Vilhelm Mathias og Regitza Christina Charlotte.

Tirsdagen d. 4 October blev holden en Klageprædiken over Ap. Gj. 13, 36 til Ihukommelse af høis. Kong. Chr. 6, om Eft. Kl. 1. Den høis. Konge døde d. 6 Aug. Morg. Kl. 6 paa Slottet Hirschholm, hans Lig blev i Septbr. ført til Kjøbenhavn. Hans Alder var 46 Aar 8 M. 6 Dage.

19 Trin.

Gik Maren Hansdatter af Nørborg, efter sædvanlig og lønlig Absolution til den hel. Nadvere. Det var bekjendt og tilstaaet, at Chr. Thomsen, Boelsmand udi Hagenbjerg By, havde besovet hende. Sagen blev andraget til Tamperretten i Odense d. 22 Septbr.; men opsat til næste Tamperdag d. 14 Decbr. Imidlertid erholdt hendes Stiffader Joh. Did. Trepkau en Tilladelse fra Tamperrettens Notario Hr. Prof. H. Kisbye, at paa Begjæring hende maatte til Sagens Uddrag til Saligheds Midler gives Adgang. Man turde paa det ikke saa lige hen tillade hende uden at staae Kirkens Disciplin saadan Paastand, førend Hr. Biskop Ramus i en skriftlig Resolution haver forud concederet saadant.

Anno 1746:

Født 42. Død 29 (en Deel af Mæslinger). Viet 9 Par.

1747. 1747.

1 H. 3 K.

Denne Dag blev publ. examineret og confirmeret Høivb. Hr. Conf. og Amtmands Scheels 2 Junkere Frederik Christian ($11^1/_4$ Aar) og Jørgen Erik (10 Aar). De høiadelige Forældre havde begjært, at disse unge Børn før deres Bortreise herfra maatte confirmeres. De vare noget unge i Aar, men havde en meget god Kundskab om Saligheds Orden og Kundskab til Gudfrygtighed. Eftersom den hele Catechismus (Not. Abbildung der christl. Glaubens und Sittenlehre) var med dem igjennem-

ganget og prøvet, beviiste de, at dem ei fattedes paa tilstrækkelig Kiendskab til Saliggjørelse, hvorved de og bekjendte en hjertelig Begjæring, Rørelse og Bevægelse til selv at fornye deres Pagt udi Daaben. Den naadige og trofaste Gud besegle dette udi deres Sjæl, at de maa herefter bevares fra den Fare, som særdeles i disse Tider møder mange, og først de Høie. 1747.

Begr. Christen Jørgensen Skræder af Holm, 54 Aar; han havde været i adskillige Aar Degnens Substitut, for i Kirken ved Choret at være Præsterne til Opvartning.

D. 11 Febr. begr. Gumme Gummesen, 78½, som 3½ Aar opholdt sig her hos sin Svigersøn, Hr. Collega Fangel.

Skjærtorsdag 16 conf.; min Collega 7.

9 Trin.

Den Dag blev gjort Taksigelse for Hds. Maj. Dronningens Forløsning d. 10 Juli med en Princesse, ved Navn: Caroline Vilhelmine, og efter Kgl. Befaling blev efter Prædiken sunget: O! store Gud! etc.

Tirsdag d. 8 Aug. begravet Hr. Jørgen Pedersens, Pensionær paa Hartspryng, ældste Søn, Peter, 10 Aar. Han gik her i Nørborg i Skole, og druknede ynkelig her i Søen, da En paa Slottet tillod ham at ride en blind Hest til Vandet.

Anno 1747:

Født 34. Død: 30 Gamle og 17 Børn (Børnekop. grasserede). Viet 10 Par.

1748. 1748

Løverdagen d. 3 Febr. døbt Hs. høigrevelige Naades, den yngre Greve Danneskjold Samsø, Kammerherre, Schoutbynacht og Amtmand udi Nørborg, ny fødte Greve. Daabs Acten skete paa Slottet i Gemakket. Den unge Greve blev kaldet Frederik Ludvig. Samme Dag begravet Hs. høigrev. Excell. den ældre Greves Danneskjold Samsø, Kgl. Mai. General-Admiral-Lieutenant, Ridder af Elephantordenen etc. yngste Comtesse Datter, ved Navn Lovise, c. 4 Aar. Liget blev om Aftenen efter Kl. 8 uden Ceremonier nedsat udi det adel. Begravelse i nørre Capel, og efter Begjæring blev kastet af mig Jord derpaa.

D. 7 Marts døbt min Collegas Datter, Ingeborg Christiane Fangel.

D. 26de Marts døbt min lille Søn, Daniel Martin Crucow.

1748. Skjærtorsdag conf. 14; min Collega 6.

Den 16 Aug. copuleret Sr. Hannibal Mønch, Amtschirurgus i Flensborg og Madem. Dorothea Christine Pfaltzen.

D. 22de Aug. blev Ellen Nisses, en Enke af Lavensbye, halshuggen med Sværdet udenfor Fægtenborg, for hun havde i Fødselen aflivet hendes Barn, som hun i Utugt havde avlet med Lauritz Lauritzen, Hr. Joh. Brandts Svend.

18 Trin.

Begravet Hans Bærthelsen, Smed i Pøl, 44 Aar. Da han stod paa en Stige at plukke Humle, brast en Spile og han faldt til Jorden og brækkede det ene Been. Han gav sig i Cuur hos en Mand i Klingbjerg, Notmark Sogn, hvor han døde.

23 Trin.

Begr. Jacob Wolters Hustru i Nørborg, 48 Aar. Hun med hendes Mand levede under Fiscalsk Inqvisition og Proces for den Beskyldning, at deres 2 ældste Sønner skulde have stjaalet en stor Sum Penge her paa den Kgl. Amtstue. Der beskyldtes Forældrene, sær Moderen, at have vidst og taget Deel i deres Børns Tyverie. Hvorfor Sønnerne har næsten i 2 Aar siddet i Arrest, og deres Moder først en Tidlang siden levede i hendes Huus, hvoraf hun udi hendes Sygdom begjærede at berettes, saasom hun med hendes Mand og 2 Sønner siden Sagens Begyndelse ei havde begjært Adgang til det høis. Altar. Sacram. Reservatis reservandis et prævia adhortatione blev hende paa Sygesengen efter bodfærdig Bekjendelse meddeelt Absolution og d. hel. Nadvere, hvorpaa hun Morgenen derefter døde. Manden begjærede at holde en Liigtale over hende paa Prædikestolen, som sædvanlig, og da endnu ingen Dom var falden i Sagen, men svævede under Proces, kunde jeg ikke nægte Manden det. Jeg holdt Talen over Texten: Micha 7, 7. — Exord. Ap. Gj. 24, 15. coll. 2 Cor. 5, 9. 10.

D. 20 Decbr. copuleret Hr. Herredsfoged C. G. Pfaltz og Mad. Dorothea Tieden, en Enke af Hinder-Pommern.

Anno 1748:

Født 48. Død: 33 Børn (Børnekopper) og 23 Gamle. Viet 23 Par.

1749. 1749.

D. 27de Febr. begravet Lorentz Jensen Nættler af Nør-

borg. Hvad det haver været for en Mand, og hvad Ufred han har stiftet i Menigheden og hans Forsømmelse at ikke ville søge Alt. Sacr., saa og hans Fortrædelighed særdeles med Lærerne etc. det giver denne Kirkebog tilkjende, og nu Levende med vores Efterkommere kunne tale derom. Efter hans Begjæring blev han paa sin Sygeseng berettet af Hr. Collega Fangel, udi 2 Vidners Overværelse. Ved hans Liigbegjængelse blev dette observeret, at de begjærede Hr. Collega og jeg skulde følge Liget, og jeg kastede Jord paa ham; der blev intet talet til Liigprædiken, dog havdes derved Klokkerne og Skolens Sang. 1719.

Skjærtorsdag conf. 11 Drenge og 7 Piger; Fangel 8.

Paaskeløverdag døbt Hs. Høigrev. Naades S. T. den Kgl. Kammerherres & Amtmand Hr. U. A. Greve af Danneskjold-Samsø Comtesse kaldet: Dorothea Sophia Christiane Conradine. Faddere vare: Grosz Canzlerinde Holst, Comtesse Wedel, Prinds Frederik, Grev Laurvig og Grev Wedel.

3 S. e. P.

I Dag blev den Concession om Christentøiet og Brudekrands, som Sr. Simon Brandt havde A° 1735 erholdt Kgl. Concession over, ophævet, saasom ingen er forbunden at tage det hos ham, men kan søge det andensteds. — Male parta, male dilabuntur.

D. 21 Juli drog det Høigrevelige Herskab herfra.

D. 19 Septbr. begravet Mons. Gerhardt Brandt, Chirurgus udi Nørborg, 62 Aar.[1])

22 Trin.

Ofl. absolv. Maren Pedersdatter, som for 4 Aar siden havde bedreven Utugt med en Boelsmand i Hagenbjerg.

Anno 1749:

Født 43. Død 54. Viet 16 Par.

1750. 1750.

D. 20 Januar begravet min lille Datter Charlotte Margrethe, 6 Aar.

Skjærtorsdag confirm. 24; Fangel 11.

D. 30 April begr. Apothekerens Sr. Vettes Hustru.

---

[1]) Har med sin Hustru stiftet et Legat for et fattigt Barns Skolegang.

1750. D. 24 Juni ved Solens Nedgang begravet Chr. Pedersen, Smed i Holm. Han gik Natten mel. 28—29 Mai udaf sit Huus, og blev funden d. 16 Juni ved Vester Pøl hos Holm omkommen i Havet, eftersom han ved sin Tungsindighed venteligt har druknet sig.

Fredag d. 26 Juni beærede Hs. Kgl. Maj. os her i Nørborg med en allernaadigst Besøgelse. Det skete om Eftermiddag mod Kl. 5, og da Hs. Kgl. Maj. een Time havde opholden sig her, og beseet det paa Slottet og udi den store Have, reiste han med den anseelige Svite igjen til Augustenborg.

D. 10 Aug. døbt min Hr. Collega Fangels Søn Rasmus.

13 Trin.

Blev Taksigelse gjort af Prædikestolen For- og Eftermiddag, efter Kgl. Befaling, for den naädige Guds Varetægt, da der for Hs. Maj. blev d. 6te Aug. præsenteret en Prøve af hastige Skud af en Canon, og ved den Leilighed af en ulykkelig Hændelse kom Ild i det dertil brugende Krud; hans høie og dyrebare Person blev beskjærmet.

Anno 1750:

Født 48. Død: 13 Børn og 40 Gamle. Viet 14 Par.

1751. 1751.

D. 25 Febr. begr. Sr. Christian Ehrenfried Bøhme, fordum Byskriver i Sønderborg, 64½ Aar.

Confirmeret i Alt 20 Børn.

D. 16 Octbr. om Aft. Kl. 8 begr. Hr. Pension. Krappes liden Søn Jørgen Anton, 5 à 6 Aar. Dette blev efter den Kgl. Allern. Fr. for Hert. Slesvig af Ao 1741 paa Begjæring, uden Ceremonier, Ringen, Sang, Følgskab eller Liigtale, stille nedsat i Graven, og jeg kastede Jord derpaa.

Anno 1751:

Født 41. Død: 23 Børn og 29 Gamle. Viet 19 Par.

1752. 1752.

D. 1 Marts døde min kjære Datter Regitza Sophia, 10¼ Aar.

D. 17 Marts døde min kjære Datter, Johanne Christiane, næsten 12 Aar.

Conf. i Alt 8 Danske og 7 Tydske.

Off. absolv. Agathe Fredriksdatter af Nørborg for Leiermaal med Pet. Brandt. Han havde Kgl. Dispensation at være fri for Kirkens Disciplin. 1752.

D. 15 Mai døbt min Hr. Collega Fangels Datter Anna Bodella.

D. 22 Juli begr. Herredsfogden i Nørre Herred, Hr. Carl Gustav Pfaltz, 61 Aar. Blev efter Kl. 6 baaret til sin Begravelse i Kirken.

D. 3die Septbr. døde min elskelige Collega Hr. Martin Crucow, Sognepræst her paa Stedet, til Sorg, ikke alene for den sal. Mands efterladte Enke og 4 Børn, men ogsaa for mig, som har levet med ham næsten i 12 Aar i Kjærlighed og Enighed. Den sal. Mand blev begravet den 11 Septbr. paa Kirkegaarden paa den Nørre Side af Kirken, tæt ved Opgangen til Kirketaarnet; lige ud for Kirkevinduet.

Anno 1752:

Født 57. Død 66. Viet 22 Par.

[Efter Crucows Død føres Kirkebogen mere i tør skematisk Form; i det Følgende anføres kun enkelte Bemærkninger og Optegnelser, der enten fortsætte Præsterækken, eller som staa i nogen Forbindelse med det Foregaaende.]

1753. 1753.

10 S. efter Trin. blev Hr. Schrøder introduceret som Sognepræst.

1754. 1754.

Palmesøndag fandtes en ny Messekjortel ophængt i Kirken, af hvem den er givet, vides ikke.

Skjærtorsdag conf. 7 Tydske, 11 Danske; Hr. Fangel 9.

2 Paaskedag.

Begr. Frederik Rudolfsen af Holm og hans Hustru; begge i een Grav.

1755. 1755.

Skjærtorsdag conf. 9 tydske og 4 danske Børn. Hr. Fangel 7.

D. 1 Juli begravet Fru Provstinde Margaretha Brandin.

15 S. e. Trin. Copuleret Chr. Poulsen af Holm og Ellen

1755. Lauritz Enke af Bransbøl, som efter foregaaende Trolovelse ikke vilde lade sig vie sammen, hvorudover der maatte indhentes Biskoppens og Provstens Betænkning, hvorefter Sagen blev overgivet i verdsl. Øvrigheds Hænder.

22 S. eft. Trin. Off. absolv. Daniel Witt Nættler efter Øvrighedens og Biskoppens Tilladelse.

1756. 1756.

17 Jan. begr. Madam Crucows Søn Daniel.

2 Marts begr. Hr. Henning Wolf, Skovrider i Nordborg.

Conf. 7 Tydske og 7 Danske; Hr. Fangel 7.

D. 30 Octbr. er følgende Beretning fra Hr. Kammerraad og Kirkens Inspector Velb. Hr. Ambders mig tilhændekommen, med Forlangende det maatte blive tilført Kirkebogen.

Enken Mad. Hansen i Nordborg cum Curatore har af christelig Gavmildhed og efter hendes sal. Mands Begjæring, som her i mange Aar har været Kirkens Forstander, ladet denne Kirkes forfaldne Klokketaarn paa egen Bekostning restaurere, hvilken Istandsættelse efter fremlagte Regninger og Qvitteringer har kostet 83 ℛ 7 ß. Og da velbemeldte Mad. Hansen har anvendt og bortgivet denne Summa til Tontoft Kirke, saa betinger hun sig intet videre derfor, end at det opmurede Begravelse paa Tontoft Kirkegaard, hvorudi hendes Sal. Mand hviler, og hvorudi hun og agter selv at have sin Hvile, naar det behager Gud at kalde hende fra dette Urolige, det da maa tillukkes og tilmures, saa at Ingen videre herefter paa det Sted skal og maa begraves.

D. 2 Novbr. døbt Hr. Fangels Søn Gomme, f. d. 27 Octbr. [Døde som Provst paa Ærø og Sognepræst i Rise d. 11 Febr. 1810, efterat han først havde været Præst ved den lutherske Kirke i Dublin, hvorfra han blev kaldet til Tranderup paa Ærø, og derfra til Rise].

11 Decbr. viet Jes Thomsen fra Asseballe Skov og Ane Andersdatter i Nordborg; da de vare Sødskendebørn havde de Kgl. Tilladelse til at vies.

Ao 1756:

Født 57. Død 76. Viet 21 Par.

1757. 1757.

Conf. 7 Danske og 7 Tydske; Hr. Fangel 8.

12 S. efter Tr. blev Hr. Andreas Rhoed her introduceret. 1757.

Ao. 1757:

Født 51. Død 29. Viet 7 Par,

1758. 1758.

Conf. Hr. Rhoed 9 Tydske og 10 Danske, Hr. Fangel 14. Født 48. Død 56. Viet 9 Par.

1759. 1759.

Conf. 11 Tydske og 17 Danske; Hr. Fangel 14. — Fød 55. Død 30. Viet 14 Par.

1760. 1760.

Conf. udsat fra Skjærtorsdag til 1 S. efter Paaske: 8 Tydske, 9 Danske; Hr Fangel 12.

D. 16 August ongefær ved Midnat døde Hr. Christoffer Nicolai Schrøder og blev begravet d. 22de i Kirken.

Ao 1760:

Fød 40. Død 53. Viet 10 Par.

1761. 1761,

4 S. efter P. blev N. Reich introduceret.

Født 55. Død 66, deraf 43 Børn. Viet 19 Par.

1762. 1762.

D. 10 April begr. Jørgen Hansen fra Nordborg, som i stærk Storm ved ulykkeligt Skibbrud druknede ved Aabenraa, og efter lang Tid kom flydende i Land ved Hellesø.

Ao 1762:

Født 32 Drenge, 38 Piger (70). Død 52, deraf 13 Koner og 24 Børn. Viet 11 Par.

1763. 1763.

Conf. 9 Tydske og 4 Danske; Hr. Fangel 8.

17 Mai døbt min elskelige første Søn, født d. 10de, og kaldet Frantz.

18 Sept. begr. Jørgen Pedersen Hellesøe, Tolvmand i Holm, som faldt ned af en Høstvogn og strax blev død.

Fra 1 Jan. 1763 til Kirkeaarets Ende: Født 39. Død 55 (10 Koner, 35 Børn). Viet 14 Par.

1763. D. 23 Novbr. begr. Hr. Generalauditeur Fischers Frue Ida fød Schetzel.

Skipper Christian Lorenzen, Skipper i Nordborg, faldt om Natten (12—13 Novb.) ud af sin Baad og druknede i Havet.

1764. 1764.

D. 17 Jan. begr. Ane Peders Enke, 90 Aar.

Conf. 6 Tydske og 4 Danske; Hr. Fangel 6.

20 Mai begr. Mads Justesen fra Nordborg og Mads Clausen fra Holm, begge vare druknede ved Sønderballe i Haderslev Amt.

24 Mai begr. Jørgen Pedersen Kolmos fra Pøl, 90 ÷ 1/2 Aar.

4 Octbr. viet Hr. Herredsfoged Tilemann og Jomfru Regitza Sophia Brandt.

30 Novbr. viet Hr. Christoffer Riisbrich, Sognepræst i Oxbøl og Jfr. Dorthea Margaretha Brandt fra Nordborg.

Ao 1764:

Født 50. Død 43 (13 Koner og 21 Børn). Viet 11 Par.

1765. 1765.

D. 20 Marts døbt min elskelige Datter, Catharina Dorothea, fød d. 14de.

Conf. 11 Tydske og 12 Danske; Hr. Fangel 15.

D. 21 Aug. visiterede Hr. Biskop Jacob Ramus Menigheden.

D. 26 Septbr. blev Christen, en Bondekarl, fød i Stolbro, som havde begaaet 4 dobbelt Mord, da han havde givet een Pige, som ved ham var frugtsommelig, Gift ind, hvorpaa hun strax døde i Mels, derefter dreiet Halsen om paa en anden Pige, hvilken ogsaa ved ham var frugtsommelig, efterat han næsten et Aar havde siddet fængslet her paa Slottet, fra oven ned radbrækket, og hans Krop lagt paa en Steile. Den gode Gud være evindelig lovet, at han gav ham Naade til en sand Omvendelse, og med fuld Tillid til Guds Naade i Christo ganske villig at underkaste sig sin fortjente Dødsstraf. De sidste Ord, han talede, da han laae ned paa Jorden under Galgen, førend han fik det første Stød i Nakken, var: Jeg slipper dig ikke, Herre Jesu, før du faaer velsignet mig!

D. 30 Octbr begravet Mad. Dorothea Sophie Pedersen, Sal. Hr. Jørgen Pedersens Enke i Notmark, 71 Aar.

Ao 1765: 1765.
Født 40. Død 24. Viet 13 Par.

1766. 1766.

D. 17 Marts begr. min elskelige Datter, Cathrina Dorothea.

D. 10 Marts blev holdt Liigprædiken og Klagetale over høisal. Kong Fred. V. efter Kgl. Bef. over 1 Mos. 48, 21.

Conf. 7 Tydske, 7 Danske, Hr. Fangel 8.

22 April begr. Hans Hansen i Holm og hans Hustru, begge døde paa een Dag og kom i een Grav.

Trin. Søndag blev efter Kgl. Anordn. holdt en alm. Bededag for at tilbede vor allern. Konge en lyksalig Regjering.

15 Decbr. begr. Studiosus Theol. Jørgen Poulsen i Norborg, 76 Aar.

Ao 1766:
Født 50. Død 40. Viet 10 Par.

1767. 1767.

D. 13 Febr. døbt min elskelige Søn Thomas Wang efter min Svigerfader.

D. 1 Mai lod vor allern. Konge Chr. VII sig salve.

28 Juni off. absolv. Ane Marie Hanses Enke, som i mange Aar havde forsømt at bruge Saligheds Midler.

Ao 1767:
Født 43. Død 25. Viet 14 Par.

1768. 1768.

D. 20 Marts begr. Ane Jenses Enke i Holm, næsten 100 Aar.

D. 25 Novbr. begr. David Jansen, Skoleholder i Norborg Skole over 50 Aar, 76 Aar gl.

Ao 1768:
Født 42. Død 23. Viet 7 Par.

1769. 1769.

D. 10 Januar begr. Velærværdige Hr. Pastor Reich, fordum Sognepræst ved Tontoft Menighed.

D. 15 Febr. begr. Claus Rasmussen Mahler og hans Kone, som døde i den grasserende Syge paa een Dag.

1769. D. 9 April blev Hr. Capellan Jens Fangel indsat til Høipræst for Norborg Menighed af Hr. Provst Thostrup. Text: Ezech. 34, 16.

D. 21 Mai blev min elskelige Collega Hr. Olaus Jacobides Huulegaard indsat til res. Cap. for denne Tontoft Menighed af Hr. Provst Thostrup.

D. 28 Aug. begr. sal. Hr. Jens Rasmussen Fangel, Sognepræst til Tontoft Menighed; han var i Embede i Menigheden som Diaconus i 29 Aar, og blev omsider kaldet til Sognepræst i April. Eftersom Hr. Provst Thostrup, formedelst en uformodentlig Svaghed, ikke kunde gjøre Liigprædiken, resolverede Velærv. Hr. Pastor Arentz at prædike ex tempore over ham, efter den udvalgte Text 2 Tim. 2, 1.

D. 29 Octb. blev jeg Holger Fangel introd. her i Menigheden til at være min sal. Faders Successor ved Sognekaldet, efterat jeg paa 3die Aar havde tjent som Cap. p. p. ved Hagenbjerg Menighed hos Sognepræsten sammesteds Hr. Ludvig Wegerslev.

Ao 1769:

Født 31. Død 50. Viet 12 Par.

Ao 1770:

Født 47. Død 35. Viet 18 Par.

1771. 1771.

D. 18 Marts begr. Andr. Zincks Enke i Norb. 92 Aar.

Conf. 16 Tydske, 11 Danske; Hr. Huulegaard 14.

D. 20 Aug. begr. Fr. Provstinde Walborg Christiane Brandt, sal. Hr. Hans Caspar Brandts Enke. Hun var en oprigtig Sjæl i Landet, og hendes Navn skal være her i velsignet Erindring, da hun af en christelig Mening og Hensigt har legeret 25 Rdlr. til et fattigt Barns Skolegang i Holm.

D. 23 Aug. døbt min Søn Jens Fangel, fød d. 18de.

Ao 1761:

Født 40. Død 41. Viet 3 Par.

1772. 1772.

24 Mai begr. Maren Kræmers af Norb. 90 Aar.

21 Decbr. døbt Hr. Huulegaards Barn, Mathias Tostrup.

Ao 1772: 1772.

Fød 30. Død 55. Viet 6 Par. Mange døde af Kopper og Mæslinger.

1773. 1773.

7 Febr. begr. Zidsel Anders Enke i Norb. 90 Aar.

1 Juli begr. Mad. Mette Cathrine Crucow, sal. Hr. Martin Crucows Enke.

14 Juli begr. Mathias Hansen, som i 55 Aar havde været Skoleholder i Holm, 79 Aar. En Mand af den gamle Tro og Retskaffenhed.

Ao 1773:

Født 30. Død 42. Viet 10 Par.

1774. 1774.

Ao 1774:

Født 37. Død 36. Viet 10 Par.

1775. 1775.

D. 5 Jan. døbt Hr. Huulegaards Søn Peter Bring.

28 Mai begr. Hans Hansen i Norborg 93 Aar.

Ao 1775:

Født 55. Død 29. Viet 12 Par.

1776. 1776.

D. 17 Novbr. døbt Hr. Huulegaards Datter Petronella Maria.

D. 6 April begr. Hr. Oberst Conrad Nicolai v. Kauffmann, 75 Aar.

Ao 1776:

Født 32. Død 37. Viet 17 Par.

Bidrag til Hindsgavls historie i det 17de århundrede.

Meddelte af A. D. Jørgensen.

Vedel Simonsen har i sine »Borgruiner« meddelt ikke så lidet, vedkommende de forskellige kongeborge på Fyn, der iblandt også Hindsgavl; men med hvor stor kærlighed og omhyggelighed genstanden her end er behandlet, har han dog så langt fra kunnet udtømme den, at man sikkert vil blive nødt til på alle punkter at optage undersøgelsen forfra, hvis man vil opnå sikre resultater. Det gælder mærkeligt nok især for den senere tids vedkommende, særlig tiden efter enevældens indførelse; ti intet tidsrum er så lidt oplyst, selv i henseende til landets rent materielle historie, som netop dette.

Vedel Simonsens fremstilling af Hindsgavls ødelæggelse er følgende:

»I Karl Gustavs fejde på Danmark, da Nils Lassen, — i følge præsteindberetningerne af 1757 —, var kongelig foged på slottet, blev dets bygninger endelig, — formodenlig ved fjendens kanonade for at erobre og de Danskes for at generobre landet —, aldeles ødelagde og tilintetgjorde; en tildragelse, hvorom jeg blot i Diarium Europæum finder anmærket, at da den danske feltmarskalk Ewerstein den 4 Novbr. 1659 efter en hæftig kanonade fra den jydske side gjorde landgang på Fyn, bestormede han tillige det velforskansede og med 100 svenske soldater, 2 malm- og 1 jernstykke besatte Hindsgavl slot, besteg det med stormende hånd, nedsablede nogle af besætningen og stak de andre under armèen. Ved denne lejlighed må slotsbygningerne altså være nedbrudte eller afbrændte. —

Godset blev derpå efter souveræniteten afhændet til borgemester Hans Juul og rådmand Hans Svendsen i Middelfart, som i følge Pontoppidans atlas (III 602) af de gamle mure opbygte en ny ladegård på et andet sted lidt længere fra stranden, men efter Hoffmans »Fundatzer« (V 382) opbyggede ladehusene af de kongelige stalde, hvor de nu er beliggende, hvorved måske bør forstås, at de af de gamle mure byggede sig en herregård, hvor slottets ladegård eller staldbygninger forhen havde stået(!). Således blev da slottet forvandlet til en herregård, som siden tilhørte Hans Ahlefeldt, Kay Hjort o. s. v.«

»Hvorledes slottet i sin herligheds periode var bygget, lader sig så meget mindre bestemme, som det er aldeles uvist, fra hvilken tid den resenske tegning af samme — — egenlig bør hidføres; efter samme bestod det blot af almindelige bygninger, uden videre befæstning end den, den høje beliggenhed og de brede grave forundte. Da imidlertid denne tegning synes at være ny, hvilket skønnes deraf, at gravene om samme forestilles tørre, og formodenlig først 1687, da Resen fuldendte sit atlas, er optaget, så skønnes deraf, at hvad man på tegningen ser, blot er slottets staldbygninger og udhuse, som endnu stod tilbage, efterat hovedbygningen i vesten med sine tårne og øvrige fæstningsværker allerede 1659 var afbrudte, men som kort efter af borgemester Juul og rådmand Svendsen blev henflyttede til deres nuværende plads.« (Borgruinerne, 2det hefte, s. 136 ff.).

Som det af det følgende vil ses, er hele denne fremstilling, der er gået over i de nyere beskrivelser, falsk og mangelfuld fra ende til anden. Hvad først »slottet i sin herligheds periode« angår, da hidsættes en synsforretning af 10 Avgust 1643, holdt af Henning Valkendorf til Glorup og Sten Bilde til Kærsgård, befalingsmænd på Odensegård og Rugård, i anledning af Hans Lindenovs enkes, fru Elisabet Sofie Rantzovs, overlevering af lenet til Klavs Sested. Det hedder der, efter at slottets inventarium og gamle brevskaber er opregnede:

Fremdellis haffuer wi Effter Høibemelte Kong: May: Naadigste befalling Hindtzgaufl Slottes biugning besichtiget och forfaret och dend wdj føllgende maader befunden.

Først till det stoere Grundmuret Hus som fruerstuen er

wdj. Er well holden wed magt med Thag, Schielnen Dør och Winnduer.

Noch haffuer wi beseet et flere Kantige Thorn som staar wed Enden aff same fruerstue huset, huilche er med Siuff bielcher och med Lange Jernn stenger gandsche Igiennem for Anchret, och Thornet i Reufflingen opmuret och Schielnet och gandsche wel forbedret wdj Sl. welb. Her Hans Lindenous tid.

Diszligeste begiffuet osz till det lange Hus som er opbygget wdj Sl. Corfitz Rutz tid, huorwdj findis Kongens och Dronningen med andre fleere Gechmacker, som findis well wed magt med schielnen, Lofft, dør och winduer.

Iligemaader haffuer wi besichtiget det hus som Kiøchenet och borgestuen er wdj, Huorudj findis tuinde Cammere, offuen offuer det Ene et Røst Cammer omkled med fielle, och det Andet et gieste Cammer, som findis well wed magt, med Schielnen winduer och døre, Och borgestuen med nye winder, och En auffschilld wdj med Nye Saugdeller. Dog same Hus som Røglofftet er offuer findis 5 fag som iche er Schielnet.

Iligemaa der findis opsat der paa Slottet En nye stalld 21 fag lang, S om staar wed den Norder side paa borgegaards pladtzenn It Lofft høigt, och er opsat wdj velb: Sl. Hr. Hans Lindenous tid, hvorudj findis et lidet Kammers Som er Affschilld i den ene Ende, stallden langs igiennem er wellbygget, och wed magt med Nye Lofft, Nye Spiltouer, Hecher, strøe Krøber, sampt med Solld Kiste, bag hestenne En foerkiste, En høekiste.

Diszligeste wed Enden aff same stalld staar En gammell forfallden brandtmur.

Noch haffuer wi begiffuet osz till den gamle stalld, som staar Østen i Borgegaarden, Huilchen Siunis well at haffuer weret meget brøstfelldigh, Mens nu findes Ret well wed magt opsat wed den Øster Side med Thuinde driff Kister, och i stallden med Hecher offuer, Krøbber och strø Krøbber, Item Spieltouer, Lofft aff Nye forbedret, med en foer Kiste och En høe Kiste i same stalld, Sampt findis wed den Synder Ende paa same stalld et lidet Cammer thou Lofft høit, och med En liden Salt Kielder wnder, Som er tillsammen baade stald och Cammers well wed magt med Schielnen, Lofft, winduer och dørre.

Haffuer wi begiffuet osz till det Lange hus, som gaar Langsz

fra fruerstue-huset, Som er wdj Sin længde 27 fag, med En Brandt Mur lang wed den wderste Side, Som meget er forfallden, och wilde wdj thide Repareris om det schall werre wed magt, huorudj findis deigstuen med Ett Senge Cammers till Piggerne, Sampt En Schriffuerstue offuer Poerten och med brøggers och Melchhus derudj, Huilchen findis well wed magt med Schielnen, winduer och Loffte, wndtagen ij fag i same hus findis ingen lofft offuer.

Noch haffuer wi begiffuet osz till Slottens Ladegaard, huorpaa findis 3 huse j Lade j giestestalld, i den ene Ende Koestalden och Oxestallden. Item et Lidet wognschiull som findis well wed magt, med Thagh wegge och Dørre, vndtagen paa nogle steder fattes noget Thag, och weggene at ferdig giøre med steen, Huilche Ko: Ma: bønder till Slottet Aarligen schall Lade wed magt holde.

Diszligeste haffuer wi besichtiget En wand Kunst som staar midt paa Slodspladtzen och ledsaget aff Schouffuen wnghefer offuer 700 Allen med pipholt Render, Er bekostet wdj Sl. Her Hans Lindenaus tid, findis Endnu well wed magt, dog der aarligen will gaa bekostning paa, Efftersom Renderne Sønderspringer aff den store Høielse op aff waalden, samme wand haffuer at driffue.

Iligemaader findis det wester Porthuusz paa Slottet paa den wester Side meget brøstfeldig med fundamenten och Muren hell for Raadnedt.

De enkelte værelser m. m., hvis inventarium (borde, bænke, senge o. l.) opregnes, er følgende: Fruerstuen, Thornett, Pigernis Senge Cammer, Spids Cammeret, Sommerstuen, Jomfrue Cammerett, Lensmandens Senge Camer, Liigsstuen, Cameret derhoes, Kongens Sall, Senge Kammeret derhoes, det Mellumste Senge Cammer, Dronningens Sall, Pigernis Cammer, Cammeret neden for, det Cammer offuer Borgestuen, Kiøchennett, Borgestuen, Stalden, Rust Cammerett, Bobis Cammer, Schriffuerstuen, Suenne Kielderen; i Ladegaarden: Koemandens Cammer, Lensmandens drenges Cammers, Cammeret vdenfor.

Af en lignende synsforretning, holdt d. 21 Maj 1650 af samme Sten Bilde og Erik Quidtzov til Sandager, da borgen efter Klavs Sesteds død skulde overleveres til Tyge Belov til

Frøstrup, ses, at den er kommen en del i forfald i mellemtiden: der mangler vinduer, lofter og bjælker er rådne, tagsten nedfaldne o. s. v. Den ny lensmand udvirkede da også et kongebrev af 16 Avg. 1656, hvorved det tillodes ham i 3 år at anvende 100 rdl. årlig af lenets indtægter til slottets istandsættelse. Summen anvendtes i de to første år, men imidlertid skulde borgen lide så meget i den ulykkelige krig med Karl Gustav, at det senere blev opgivet at frelse den fra ødelæggelsen.

Det er dog en fejltagelse, når denne ødelæggelse selv tilskrives krigen; ti alt før dens udbrud havde lensmanden, som det synes, opslået sin bopæl i Middelfart, ligesom han her beværtede de kongelige herskaber på deres gennemrejser, og på den anden side stod bygningens ydre endnu længe efter væsenlig uforandret, som Resens tegning, der også er meddelt af Trap (I s. 592), viser. At den af Vedel Simonsen omtalte kamp imidlertid ikke er gået sporløst hen over Hindsgavl, ses af amtskriverens regnskab for årene 1658–62, i hvilket det hedder: »Haffuer ieg giffuet til Huszleie aff en gaard i Melfar ieg haffuer udj boet fra St. Michelsdag 1659 til Paasche 1660, som er it halfft Aar, da ieg war for Aarszagd at fløtte fra Slottid, der det af de Suensche war bleffuen ruineret oc en Stoer del affbrutt Imeden de Alierede Stoede paa Fennøe — 12 Rdl.«

Ved 1662—63 hedder det atter: »Efftersom ingen Werelzer paa Slottet war, som kunde beboes, Haffuer ieg motte leye Gaard udj Byen —«.

Der blev imidlertid ikke spørgsmål om at istandsætte bygningerne foreløbig, da den pengeknappe tid nødte kongen til at give slottet med jorden i udlæg for gæld, tilligemed så meget andet krongods, der især efter den svenske krig 1645 og atter efter 1660 blev afhændet. Det var dog ikke de af V. S. nævnte borgere i Middelfart der fik Hindsgavl, men landsdommeren i Fyn, Jens Lassen, der vil være de »danske samlingers« læsere bekendt af det i 4de bind af dr. O. Nielsen meddelte stykke: »en oprigtig patriot.« Efter Extrakt-Protokollen over kongens afhændede jordegods fra 1652—70 (der ligesom de andre her meddelte aktstykker findes i indenrigsministeriets arkiv), p. 108, fik denne Jens Lassen nemlig d. 1 Maj 1662 udlagt Dalum hovedgård og en del af Rugårds gods, til et beløb af 123,723 rdl. 37 ß, og derpå:

»A° 1664, d. 27 Julij haffuer hand iligemaader Erlangit Kongl. Ma. Naadigste Schiøde paa Stj. Knudtz Closters Hoffuitgaard, Biugninger, oc En deel desz Goedtzs, Sampt en deel Goedtz udi Nyeborrig Ampt, Odense gaardtz Ampt, Odense Prowstijgaard, oc Goedtzs, Item udi Rwegaards Ampt, Item Hindtzgaffls Slot Hoffuitgaard, Biugninger, oc en deel desz Goedtz, Sampt fra Aszens Prowstij, Roschilde Capittel, Andtworschouf, oc Coerszøer Ampter, Aalborrighuus, Lundenæs, och Silkeborrig Ampter, oc En deel Corfidtzsis (ɔ: Ulfelds) Goedtzs

Til Eyendomb,

— 3986½ tr. 1 f. 1¹/₁₀ d. a 50 rdl. — 199,326½ Rd. 19¾ ß.«

Jens Lassen satte sin broder Nils til at bestyre Hindsgavl, og det er da rimeligvis ham, der er sluppen ind i præsteberetningen som »foged« på slottet 1659. I året 1681 måtte Jens Lassen imidlertid igen gøre udlæg for skatterestanser i sit fynske gods; blandt andet blev dengang Hindsgavl bøndergods udlagt til rytterhold, hovedgården selv derimod beholdt Nils Lassen foreløbig i forpagtning. D. 22 Jan. 1684 skriver dernæst det fynske renteskriverkontor til kancelliråd og landcommissær Johan Monrath i et postscriptum: »till Hindsgaufls Ladegaard will ophøris en goed Mand som dend till Phill. kand forpachte, og der holde dug og disk, formedelst hof Estatens aflag naar hans Mayt. Reiser«.

Herefter var det da at Hans Svendsen, borger i Middelfart, forpagtede Hindsgavl ladegård fra 1 Maj 1685—92. [1]) Da han derpå ønskede at forny forpagtningen for 6 år igen, føjede han hertil en bøn om at måtte nedbryde den gamle ladegård, der lå på et uheldigt sted på bakken, og genopbygge den midt i ladegårdsmarkerne, samt dertil at bruge de gamle materialier og nyde fire års frihed for forpagtningsafgiften. Dette gik kongen efter kammerkollegiets forestilling ind på ved resolution af 12 April 1692, dog med den indskrænkning, at det gamle slot ikke måtte nedbrydes, ligesom byggeplanen til den ny ladegård blev foreskreven ham efter den på Billesbøl. Denne betingelse, der indførtes i forpagtningsbrevet af

---

[1]) I disse år blev det tilbudt en von Buren i udlæg for et tilgodehavende på 2640 rdl., men han vilde ikke have det, da skoven ikke måtte følge med (s. resol. 29 Maj 88).

25 Febr. 93 på følgende måde: »desforuden Saa reserveris ued dend gammel Ladegaards bortfløttelsze fra Bierged, Ded Gamble og stoere Grund Murede Huusz som kaldes Slotted Hindsgaul, at det som af forige tider der har standen U-rørlig, Der og frembdelles at blive bestående« —, var støttet til en synsforretning, der efter kollegiets ordre blev holdt d. 20 Febr. 92, og som viste, at ladebygningerne fra ældre tid var i den usleste stand, medens slottet selv kun nævnes i forbigående som »det grundmurede Huus der meesten er opsat af graae Kampe-Steen, som er heel brøstfældig.«

Imidlertid skulde naturen snart fuldende det ødelæggelsesværk, der således overlodes til den. Det var udentvivl i den storm, der d. 10 Jan. 1694 drev vandet i Østersøen op til en ukendt højde og anrettede store ødelæggelser rundt om på kysterne, at den gamle »fruerstue« på Hindsgavl fik nådestødet. Den derom førte brevvexling har ikke været til at finde, men sagens sammenhæng oplyses tilstrækkeligt af kammerkollegiets forestilling til kongen af 10 Marts, der lyder således:

»Saasom af amptmand Steenszen udj Fyhn hans Schrifvelsze till os af 27 Jan. Sidstforleden — er fornummen at ded gamble Stoere Huus Hindsgaul Kaldet, udj dend meget Sterche Storm er blefuen beschadiget, og een Deel deraf nedfalden, huorfore Wi har tillschrefuen ham igien dend 3 Februarij dernest efter, at hand vilde lade wed ambtschrifueren og mænd ded nedblæste besigtige og Samble de nedblæste Materialier till videre i forwaring, Som aff ambtschrifueren kunde till Regenschab føres, og tillige med indgifue sit betenchende paa huad maade ded øfrige best kunde conserveris till Eders Kongl. Maytt. Tieniste — huorom hans Suar aff dato 24. Febr. — er indkommen, og som ambtmanden derudj andrager sit betenchende udj 2de puncter 1) at det wilde Koeste en goed Summa penge om ded gamble huus tillsammen till gaufns Schulde repareris, saasom Muren er megit brøstfeldig og Refnet fra oben till neden, og ingen saa døchtig handwerchs folck der i eignen findes, som slig reparation tillbørlig kunde Taxere. 2) at hand iche understaaer sig till, at Raade ded Huuszet Schulde nedtages er aarsagen, da de Høye Herschab for nogle aar siden war der paa Steden, fornam hand der hafdes behaug till stedet, formedelst Udsigtens Schyld imod Kolding Huusz og andre Steder,

huorfore Vi udj allerdybeste underdanighed indstiller ded till Eders Kongl. Maytt. egen allernaadigste Villie og Resolution huorledes dermed Schall forholdes —«.

Resolutionen af 27 Oktober 1694 lyder således:

Vi hafve allernaadigst for got befunden, at lade indbemelte Hindsgaufls gamble Biugning, saavel det som endnu staaer, som det der er nedfalden, komme paa auction for dend meest biudende, dog at det høyeste Bud vorder Os allerunderdanigst refereret førend at derom endeligen sluttes. —

Derpå er der udstedt Proklama d. 3 Nov., hvorved alle og enhver opfordres til at indsende deres tilbud inden d. 15 Febr. 95. Af rentekammerets forestilling af 11 Maj s. år ses dernæst, at der kun er gjort et bud på ruinerne, nemlig af forpagteren Hans Svendsen, der bød 100 rdl. Derimod gjordes der forskellige bud på hele ejendommen med jorder og skov, hvorfor resolutionen af samme dag er falden således ud:

»Vi have efter denne allerunderdanigste andragene Beskaffenhed, till vores Intraders formerelse, allernaadigst for got befunden, at resolvere og bevilge, ded Hindsgaufls Eyendomb, og ald deds tilliggende efter landmaalingens hartkorn, sambt den der nu opsadte nye ladegaardz Bygning, og det gamble Huuz, maae till dend mestbiudende imod reede penges Betaling udj woris Zahl Cammer, Selges og afhendes —.«

Det højeste bud på avktionen fik Hans Daniel Freinsz's arvinger, der på denne måde søgte at komme til betaling for en gammel fordring, som den nævnte Freinsz, kældermester hos hertug Kristian Albrekt på Gottorp, havde fra Frederik III's tid for leveret vin (fra d. 12 Sept. 1668 til d. 1 Febr. 1669), ialt 19,796 rdl. kapital og 3,453 rdl. 45 ß i rente indtil 1 Jan. 1672, hvorpå Kristian V havde udstædt et gældsbevis d. 2 Dec. s. år med løfte om betaling på det næste års »omslag« i Kiel. — Arvingerne fik nu virkelig udlæg i jordegods for deres tilgodehavende; d. 5 Nov. 1695 fik de Hindsgavl for 7209 rdl. 81 ß, hvilken sum langt overgik det højeste af de tidligere bud — (kongens årlige indtægter af gården, medens den var bortforpagtet, var 141 rdl. 4 ℔, hvorpå der så kom afdrag af omkostningerne ved vedligeholdelsen og alle skatter) — d. 19 Marts 1698 Bådesby og Langholms hovedgårde på Låland med tilliggende bøndergods og tiender, imod at efterbetale 2514 rdl. i rede

penge og indlevere det kasserede gældsbevis[1]. Hindsgavls ladegård blev d. 1 Maj 1696 overleveret I. D. Freinsz af forpagteren Hans Svendsen, der var yderlig misfornøjet med den vending sagerne havde taget, og senere måtte påmindes om at indsende sine regnskaber tilligemed den ny ejers bevis for, at han havde afleveret alting efter forpagtningsbrevets ordlyd. Efter resol. af 27 Okt. 94 skulde den fremtidige køber overtage gården som skattepligtigt bøndergods, men Freinsz's arvinger fik den med ret til at komplettere den i løbet af 4 år til en adelig sædegård, hvorfor skatterne i mellemtiden eftergives dem ved resol. af 5 Dec. 1696.

Således kom da denne gamle, dejligt beliggende kongeborg ved »Melfarsund« for bestandig fra kronen, samtidig med at stormen lagde dens mure i grus og udhusene krøb ned fra bjerget »til et bekvemmere sted«. Den delte heri skæbne med mange andre af rigets gamle borge, der ikke kunde overleve det dobbelte stød, som pengenøden og lensmændenes forvandling til amtmænd gav dem. Enevoldskongerne søgte og fandt et vederlag for dette tab i de prægtige slotte, der rejste sig i København og det nordlige Sælland; det var en naturlig konsekvens af den ny regerings centralisation.

---

[1]) Dette findes tilligemed I. D. Freins og K. Ahlefeldts kvittering i alle arvingers navn hoslagt den originale resolution af 19 Marts 1698, tilligemed vurderingsforretningen over de lålandske gårde o. s. v. i rentekammerets resolutionssamlinger. Det er da vel denne K. Ahlefeldt der omtales blandt Hindsgavls ejere.

Et Par Scener af det gamle danske Skuespil:

De Mundo et Paupere.

Meddelte af S. B. Smith.

Den allegoriske Skolekomedie »De Mundo et Paupere« (Verden og den fattige) er et af vore mærkeligere ældre Skuespil, mere dog på Grund af dens Ide — som Nyerup, måske dog næppe ganske med Rette, har sammenlignet med den, der ligger til Grund for Faustsagnet — og dens vidtløftige, afvexlende og på sine Steder ret heldigt kombinerede Handlingsapparat end på Grund af Udførelsen i det enkelte, der forholdsvis sjeldnere hæver sig noget over det almindelige. Stykket er omtalt af så mange Forfattere [1]), at jeg her, hvor vi nærmest kun have at gøre med et Brudstykke af det, kan nøjes med at sige, at det handler om en fattig Mand, som ved at give sig i »Verdens« Tjeneste kommer til Rigdom og Magt, ja endog bliver Kejser, men som til Gengæld må forpligte sig til at fornægte Gud, øve Vold og Uret, være hård mod den fattige o. s. v.; Betingelser, som han også på det nøjeste opfylder. Midt i sit ugudelige Levned bliver han syg og dør, og hans Sjæl føres nu af Djævle til Helvede, efter at der først er holdt formelig Dom over den. — Som noget af det bedste i

---

[1]) Således af Nyerup og Rahbek (Bidrag til d. d. Digtek. Hist. 2, 128—36 og 169), Overskou (Danske Skueplads 1, 69—71), Dietrichson (Læredigtet i Nordens poet. Lit. 67—68) o. fl.

Stykket må utvivlsomt fremhæves et Par Scener, der skildre en Bondes Fataliteter i og udenfor hans Hjem. Der er i disse Scener både nogen Fremstillingsevne og noget Lune, og Skildringen har i det hele her et vist hjemligt Virkelighedspræg, som afgjort synes at vidne for dens Originalitet. Hvor meget af det øvrige der er originalt, er vanskeligt at sige, men at Stykket som Helhed betragtet er en Bearbejdelse af en fremmed, nærmest vistnok tysk, Moralitet, kan næppe være tvivlsomt. Som Bearbejderen eller Forfatteren i snævrere Forstand plejer man at nævne Peder Thøgersen, og det af den Grund, at denne Mand, der var Rektor ved Skolen i Randers, vides den 5te Maj 1607 at have ladet Stykket opføre af sine Disciple. Der er dog nogen Mulighed for, at Thøgersen ikke mere er Bearbejderen af dette Stykke end af et Skuespil »Nabal«, som han lod opføre i Randers den 6te Maj 1607, og af hvilket en Afskrift haves i det samme Skuespilhåndskrift, hvori også Komedien »De Mundo et Paupere« er indført (Gl. Kgl. Smlng. 794 Fol., Kgl. Bibl.). Men herom mere ved en anden Lejlighed.

Hvad der her meddeles af Stykket, er de ovenfor omtalte Bondescener, i hvilke man ikke uden Grund har ment at finde Træk, der mindede om »Jeppe på Bjerget«. Disse Scener ere så løst forbundne med det øvrige, at de kunne tages ud og læses for sig uden mere end højst et Par Ord til Forklaring af deres Sammenhæng med Hovedhandlingen. Foreløbig må det være nok at sige, at i Stykkets 1ste Akts 4de Scene giver Kejseren sine Krigsfolk Befaling til at gå ud i Landet og plyndre, for derved at skaffe ham Midler til at fortsætte hans yppige Levned. Herefter følger så:

Actus I. Scena 5.

Rusticus.

Thuo Thuors, konnè, ieg maa mig kiere,
    Med mig det bliffuer io lenger io verre,
Thi strax ieg en thing mon haffue,
    Gienesten er en anden med mig aff laff[ue]:
I gaar stod ieg och ferdit vor ploff,
    Nu er min vogen stert mit i thou,

I dag schulle ieg drage hen at schoffue,
    Lige saa giern maa ieg lege at soffue;
Alting med mig i villered er,
    Mit buggit kar haffuer mist sin thier,
I fordags, vor søn Bagfor var adt hoffue,
    Spilt hand vor thiere, min kiere Toffue,
Giørde mig der med en stor banghed,
    Huort ieg schall hen, ieg icke ved.
Gierne ville ieg thill kiøbsted fare,
    Huor schall ieg strax thage vaare,
At ieg kand sellge guod kiøbsted mand,
    At kiøbe nogit hiem paa stand,
Der du kand faa thill husß behoff,
    Och ieg thill heste, harffue och plog?

Rustica.

Dragis thill minde, min kiere mand,
    Ret duelig est du ey forsandt,
Thi naar hønsen flyer thill raanne,
    Liger du dig thill att blaanne,
Och naar suinen aff dieris lej mon staa,
    Daa bliffuer du først kraa.
Men ieg [maa] vage arle och sillde
    Och haffue mangt et schiden gilde:
Stundum maa ieg j nødtzet maage,
    Stundem en pot meelgrød kaage,
Stundem vor kalffue giffue driche,
    Saa stryger du mig vd thill pricke;
Stundum maa ieg toffuit thießе,
    Stundum thill vrøuel følge giese,
Stundem schall ieg thiese och spinde,
    Stundum schall ieg huoser bind,
Stundum schal ieg lærit giøre,
    Stundum schall ieg plogen kiøre.
Nu, nu, ieg giør dit [1]) liguell gierne
    Och bider paa den sure kierne,

[1]) Således skrives jævnlig i Håndskriftet for: det.

Ieg loffued dig, det du fich min throu,
 Ieg schulle thage i med dig paa loffue.

Rusticus.

Ia, ia, Tuolille, ieg maa mig bekiende,
 Du mone dig altid stattelig vende,
Thi strax en hønne gaar thill en veg,
 Forsøger du gienst, om hun haffuer eg;
Førind nogit schulle gaa dig forbj,
 Daa gich du før i en stuor krj,
I schijt och scharn, i døy och dr[e]ch;
 Ieg schiempter med dig, du lille giech.
Men har du nogit, at ieg kand sellge,
 Saa vill ieg dig strax pening thælle
Och giøre dig saa dit regenschab klar,
 Thro, det ieg siger obenbar.

Rustica.

Vilt du for osß ret vell kiøbslaa,
 Min vaare schall ey thilbage staa:
Vedmell har ieg et schøn stycke,
 Vden vmag fich ieg det icke,
Ieg haffuer det tiest, karet och spunden siell
 Och flyet det herlig och vell,
Men anderstedtz lod ieg dit veffue
 Och møst derfor en herlig geffue,
Thi veffquinden fech en stattelig bylt,
 Med schiden miell och mußlort fylt.
Ieg haffuer och 12 alln blorgarns lart,
 Dem fich ieg giord ferdig bratt,
Thi Seenfarru, vor datter, spand dit slet
 Och veffuit det ret herlig thet:
Imellom thraen er icke lenger,
 End mand 2 finger gennem threnger;
Dit er got noch thil hin schiden mør,
 Som altid gaar drecke som søer.
Smør haffuer ieg hen ved 2 pund,
 Men det er møgit fuld aff grund,

Thi naar ieg schall smøret kierne,
Rønser ieg dit icke gierne,
Men lader dit bliffue thill haabe
Och giør kiøbsted folch der med thil tobe;
Er hun schiden eller reen,
Gaar daa bort thorffue dag vden mien.
Nogen eeg haffuer ieg och foruist,
Om denom scheer viselig kiff och tuist,
Somme er schønne ny giord eg,
Somme haffuer ieg funden bag vor veg,
Somme roden eg mon verre,
I somme store kylling erre.
Dj ere guode noch thill hin gamill kielling,
Thych i panden, som dit var velling.
Tag nu lart, vemmell och smør thill hobe,
Och staa her icke lenger at snobe,
Selg dit, som du vilt forsuare,
Eller schall ieg dig icke spare,
Men banche dig med denne roch,
Saa du schall faa dj valsche poch.

Rusticus.

Kiere Tuo, band mig icke om poch,
Ieg kand dog fare ilde noch,
Men efflerdj ieg haffuer nu disße vare,
Som ieg schall med thill kiøbsted fare,
Daa var det møgit bedre for dig,
At du ynschit S. Søffrens fred offuer mig,
Der fra thyffue mig vare kunde,
Som liger thijt i Belleruplunde.
Nu maa ieg dog aff sted fare,
Du schalt i husit thag hiemme vare;
Lad see, naar ieg kommer hiem,
At du haffuer slet inthit forglemt,
Toe fad, schee, kander och krus,
Och lauff ret herligt i vor husß.
Vor folch schall du vare och paa,
Och lad denom icke ørcheløß gaa,

Men naar di haffuer icke andit at giøre,
Saa lad dem plou och møguogn kiøre,
Och set alting ret schønt thillaffue,
Saa schalt du med mig haffue røgit dage.
Thuo, thag mig hid mit dansche suerd,
Som mig haffuer hiolpet i mangen ferd.
Suer byder fred, pleir mand at sige,
For en bøsß knect vill ieg ey vige,
Men thall hand mig et ord i mod,
Ieg slaer hanom ned vnder min fod.
Nu, nu, ieg maa aff sted fare med hast,
Thi det lider paa dagen fast,
Derfor gaar ieg nu fra dig,
Du ynsche S. Chlemens fred offuer mig,
At hand mig beuare ville
Fra et ondt selschab och fandens gilde!
Far vell, hierthe quonne, ditte ßinde,
Ieg acter osß penng noch at vinde,
Saa mange at vj kand panthe en gard
Her i dette land i aar.

[Umiddelbart herefter fremstilles nu, hvorledes de af Kejseren på Rov udsendte Krigsknegte røgte deres Hverv. De anholde og plyndre forskellige vejfarende Folk, en Munk, en Præst og en Købmand. Derefter kommer Bonden gående, og nu siger Bandens Anfører]

Claus Schøtt.

See, der kommer en bonde lackendis aff Bieilderuprijs,
Mig thyckis, hand haffuer at bære baade gaas och grijs,
Mig thyckis, hand haffuer eg och høns at bere,
Ha, ha, det er min rette kom herre.
Men see, der løber den schiemelsche bonde hen,
Knecte, vj ville henthe hanom strax igien.

Rusticus.

O lader mig gaa, i guode drabanther.

Cui Claus Schøtt.

Huad, din schiellm, er vi skardanther?
Sla dout, sla dout dene arige thyff,
Das pus feltten thag hanom paa hans liff.

Rusticus.

O ney, o ney, i guode drabanther,
leg kalder eder ingen ganther.

Claus Schøt ad Misoma[chum].

Misomache, thag fra hanom vedmel och eg,
Sla hanom siden neder i denne leer kleg,
Sidenn schall hand och med osß gaa,
At hand maa komme for vor keiser at staa.

Rusticus.

O vee, o vee mig arme mand,
At ieg er falden i røffuerens haandt.

[Fangerne føres nu for Kejseren, som, før han giver dem fri, endnu lader dem fratage deres Klæder. Hermed ender Stykkets første Akt.]

Actus 2. Scena 1.

Rusticus.

Guoddag, Tou Thuors, hierthe quone lille,
leg haffuer verit ad S. Feltens gillde.

Rustica.

Iaa ver vell kommen, sladanther, thill husß,
Mig thychis, du haffuer en herlig rusß.

Rusticus.

Kiere Tuo, du har saa møgit at snacke,
Aff dig kand ieg ret aldrig thienne thack,
Ieg fich icke dryck vden en gang eller thøse.

Rustica.

Aff din kiebe kand mand øllet øsße,
Du giesper och gaber med din mund,
Lige som det var en anden hund.
Suar mig de vaare, du fich i gaar,
Eller du schall faa en fandens vaar,
Mit vedmel, smør och eg, som ieg anduordit dig,
Giør regenschab nu strax for mig,
Eller ieg schall sette dig saa i kuor,

At du schall faa et brodit laar,
Och dersom ieg icke lenger kand recke,
Med denne rock schall ieg din beene br[e]ch.

Rusticus.

Venner lille, dragis nu thill minde,
Huad mand schall lide aff en bandsat quinde,
Fordj ieg haffuer lid schade paa mit guodtz
Och har saa got ßom inthit thill bodtz,
Der thill maa ieg lide hug och slag
Och mangen roch paa min bag.

Thuo, ver from, daa vill ieg dig sie,
Huor dit har med mig huggit aff veye.
I gaar ieg schulle thill kiøbsted faare
Och sellge di herlig och schiønne vaare,
Som du haffuer sanckit med møgen møde,
Haffde ieg daa søld mig i pøtten bløde,
Daa haffde ieg verit en øffnt mand,
Men nu er ieg en stackarl forsand.
Thi der kom thill mig keiserens dravant,
Hand giørde mig møgit vandt,
Dj thog fra mig alle mine vare,
Ieg var ochsaa i stor liffß fare.
Blant andit var en, hed Claus Schøt,
Saa slo mig med hans nøffue knøtt,
Tog fra mig vemmell, lart och eg
Slog mig och neder i noget leer kleg,
Saa scharnit kom i min næse och mund,
Ieg gylpet som en anden hund.
Mit dansche suer holt ieg noch imel,
Dit mon hand strax i scharnet velde;
Paa hanom ieg thit och offte hug,
Viselig hand med sig suerbreff drog,
Thi alt det ieg hug paa hans kiød,
Var lige ßom ieg en gaasß mon bløde,
Fordj saadan folch kand allhaand raaner.
Hielp mig, ellers ieg gienisten daaner.

Rustica.

Suimer du, saa reis dig op,
    Ryschen kneffuel fra thaa thill top,
Ieg throer, du altid monne soffue,
    Men thro mig vist paa min loffue,
Haffde Tuo Thuors, denne liden thøt,
    Fait fat paa stor Claus Schøtt,
Daa schulle hun hindis nøffue knøt
    Och vende hanom i den schiden pøtt,
Der staar for vor forsti dar,
    Saa hand schulle faa en fandens far.
Men du, sladant, schulle vere en mand,
    Er dog et flyffandens scharn,
Du schille mig ved alt det, ieg haffde,
    Dit schal dig slet inthit baade,
Thi kand ieg ey faa anden thrøst,
    Daa schall din bag bliffue affløst.

Thuo Tuor thaller thill sine datter och søn.

Seenfarro, min datter, staa nu bj,
    Sladanthers bag at klape fri,
Bagfor, min søn, ver nu thillstede,
    Hand schall osß vist en vise quæde;
Alt det, vj thill hobe monne samle,
    Haffuer hand forsat, Lang Riser gamle,
Derfor ville vj klape hans hud
    Och thoe ham aff den første lud,
At hand schall hoffue arle och sillde,
    At hand var ad Claus Schøttis gillde.

Seenfarru.

Iaa, ia, moder lille, ieg er thill fredtz,
    Vj slaa hanom, hand schall sig offuer piß.
Saa sant som di mig Seenfarru kalde,
    Hans scheg vil ieg røch aff med alle.

Bagfor.

Her staar ieg Bagfor stiff och strunch,
    Med denne kølffue schall ieg hanom banch,

Hand haffuer giffuet osß saa manget stød
Och lagt vor sølle moder i blød;
Der hund gich sist i barsellseng,
Slo hand hinder, hun fich en naffnløß dreng.
For saadan mange fliere pus,
Hand haffuer giort, den fandens thus,
Ville vj bethalle hanom paa en thid;
Kom nu och stat mandelig bj,
Vor moder ville vj hiellpe paa loffue
Och kiende den stunnner(!) op at soffue.

Rustica.

Bagfor, Seenfare, kommer snart,
At klape Harill med en fart;
Her, her, brodanis, staar du her,
Mit guodtz schall du ey fange mier,
Du raade for dit sist ßom en schielm,
Thag dit thill thach, hør du hiellm.

Rusticus.

Aa, a, Thuo, huor er dit fatt?
Gandsche lidet har ieg bat,
Anthen er du i en vnderlig dantz,
Eller er du fra din veed och sandtz.
Nei, Tuo, dit maa ey saa vere,
Ieg schall dig en anden kanst lære,
Vil ieg saa thage hug aff din seck,
Daa maa ieg vell kaldis en giek.
Denne knippell siuge schall ryste dig,
Hør du, hej, thag dit thill dig!
Thencker du dit, din gamle mer?
eg haffuer io seet en kielling fer.

Rustica.

Naar ieg min kielling thønde opvende,
Schal du drich aff den nederste ende.

Rusticus.

Før ieg skall drick aff din ende,
Schall ieg dig i dette knippel vende.

Rustica.

O vj, o vj mig arme quinde,
Holt op, holt op i dette sinde!

Bagfor.

Skam schall du faa, hør du det,
Min armme moder du saa far med.

Seenferdig.

Saa schall wj bancke den schielms krop,
At hand schall faa di valsche poch.

Rusticus.

O Bitte Fanden, hielp nu mig,
Alle dißße 3 giffuer ieg dig.

Diabolus Minimus.

Huem er dene, paa mig mone raabe?
Viselig maa hand vere en thobe,
Førind hand Bittefanden mone formaane,
At hand hiellper hanom aff nød och vaande.
Før ieg en schulle bringe thill rette,
Før kommer ieg hunder i klammer och thrette,
Thi ieg er en vacher deeffuell blant alle,
Asmodeum mone di mig kalle.
Mange[n] mand och quinde ßetter ieg thill hobe,
Kommer denom i nød thill mig at robe,
Ieg sat for en bonde och hans quone en strich,
Raabte bunden ey nu, saa thro mig icke;
Nu, nu, ieg vill forsøge min løcke,
Om dit kand gaa effter min thycke.
See, see, sladan[t]her, er du der?
Du haffuer vist verit i fendens ferd,
Mig thyckis, du est saa lagt i blød,
At du est miere en halffdød.
Huor er di 3, du monne paa kiere?
Kand sche det er dem, du loffuit mig ferre.

Rusticus.

Tuo min kuone, Bagfor min søn, Seenfarru min pige,
Haffuer slagit mig alle 3 thillige.

Rustica.

Ieg hør, vor stannis hand thaller ennd,
Vj ville thill hanom endnu igien.

Iam denuo petunt rusticum.

Diabolus Minimus.

See, kommer i 3 nu her thill rede,
En anden vise schall i mig quæde,
I ville den fathige mandtz øyen thilluch,
Nu schall dieffuelen eder derfor pluch.

Belligeratur ibi.

Rusticus.

Sancte Søffren verre løff, ieg slap løsß,
Saa dragis i nu med denne dieffuel bøß.

Diabolus Minimus clamans.

Astrot, Vrgatiloch, staar nu bj,
Och hiellper mig nu i denne krj.

Astrot.

Vrgathiloch, huad siunis dig?
Bittefandens mund hør ieg viselig.

Vrgathiloch.

Dit siunis lige saa for mine øre,
En byt ville hand osß viselig føre.

Astrot.

Hø, hø, frisch op, her her, her her,
En vacher dieffuell Asmodeus er,
Thi naar vj andre monne osß forsøme,
Sig monne hand inthit hiemme glemme,
Men før osß altid schiønne bytte,
Saa lenge thill vj faar fylt vor hytte.
Kommer nu i 3, her mon staa,
Med osß schall i thill helffuede gaa,
Du Tou, for du slog din mand, din slem quinde,
I tho, for i hialp thill med hinde.

Rustica.

O nej, och nei, lad osß vere.

Vrgatiloch.

Kommer, her hiellper slet ingen kiere.

Iam Morio ad Rusticum dicens.

Tach du gud, at du kom løß
 Fra thou [Thou?], som var møgit strenge och bøsß.
Dog kand du dig thrøste der ved,
 At Thoue haffuer mange søstre vdi dette sted,
Som hieme slair, bider och riffuer dieris mend,
 Denom thill hielpendis dreng, pige och suend;
Thi en ond quinde vil gierne offuer manden regiere
 Och vdj husit hosbond och herre vere;
Huad heller hun er liden eller stor,
 Daa er hund et ond och arig kreatur,
Dit kand du see vdi lille Toue,
 Som viste dig, Harill, at bancke paa loffue.

Var Henrik Bjelke Capitain paa Trefoldighed, Christian den Fjerdes Admiralskib i Slaget paa Colbergheide, den 1 Juli 1644?

Af Chr. Bruun.

I alle nyere Skrifter, hvor der er meddelt Efterretninger om Henrik Bjelkes Liv, fortælles, at han var Capitain eller Flagcapitain paa Trefoldighed i Slaget, som Christian den Fjerde leverede Svenskerne paa Colbergheide den 1 Juli 1644. Ingen Forfatter har anført en troværdig Kilde herfor, og Slange fortæller slet Intet derom. Det maa vække Mistanke, og den maa forøges ved at samtidige Smaaskrifter, som udkom om Begivenhederne 1644, ikke nævne ham, men vel andre Capitainer paa Flaadens Skibe. Bjelke var Oberst, Officer i Landarmeen. Kort før Slaget paa Colbergheide havde han

commanderet paa Bahus Slot, noget senere efter Slaget findes han atter som Oberst ved Hæren i Norge; det ser underligt ud, at han ved en enkelt Leilighed træder frem som Søofficer, medens han længe før havde været og længe efter vedblev at være Landofficer. Nu kunde man vel nok gjætte sig til en eller anden Forklaring, f. Ex. at Christian den Fjerde, da han i Juni vendte tilbage fra Listerdyb, har faaet Bjelke ombord paa Trefoldighed, at Bjelke har været tilstede i Slaget, men snart efter det atter er vendt tilbage til Armeen. Men istedetfor at gjætte, er det bedre at lede efter en samtidig Oplysning, og en saadan kan tilveiebringes. I det store kongelige Bibliothek findes et lille Skrift paa Tydsk om Slaget; det er 2 Blade i 4° og har Titlen: »Extract Schreiben von der herlichen Victorie so Gott der Allmechtige Ihr. Königl. Mayst. verlehnt hefft, damit die Insul Fehmern entsetzet ist.« Dette Skrift indeholder en anden Krigsefterretning, nemlig et Uddrag af et Brev fra Kjøbenhavn, dateret 27 Juni 1644: Iforgaars Kl. 6 om Aftenen, da Kongen gik ombord, fortalte han offentlig paa Veien, at han havde faaet Brev fra Hannibal Sehested om, at han med sin Armé havde slaget de Svenske paa Grændsen, 300 Svenske vare faldne, og da man tog Klæderne af dem, fandt man, at 31 vare Qvinder, som havde tjent som Ryttere. Derpaa hedder det: »Die Norrische Armee effective ins Feldt starck 15000. hat sich in 3. theile vertheilet, Herr Hannibal hat ein, Obrist. Bielke den andern, und Obrist. Cratz den dritten theil, gehen gleich in Schweden, und werden sich an die Kupffernberge alle drey conjungiren.« Der er paa denne Tid kun en eneste OberstBjelke, nemlig Henrik Bjelke; om ham har man altsaa vidst i Kjøbenhavn den 27 Juni, 3 Dage før Søslaget leveredes paa Colbergheide, at han commanderede et Armecorps i Norge under Hannibal Sehesteds Overanførsel. Hvem skal man nu tro, denne Beretning, som er samtidig, maaske den eneste samtidige der findes, eller de nyere Forfattere, af hvilke Klevenfeldt endog har nedskrevet, at, da Trefoldighed var kommen paa Grund, »bragte Bjelke det midt udi den svenske Flaade lykkelig og tapper derfra«? Man maa vistnok opgive Fortællingen om, at Bjelke har været Capitain paa Trefoldighed.

Lettre d'un Danois à un Français, concernant le B^{on} d'Holberg et ses Ouvrages; à Copenhague.

Meddelt af Chr. Bruun.

Dette Brev findes i det store kongelige Bibliothek i den Thottske Haandskriftsamling, 4°, Nr. 1938. Forfatteren kjendes ikke. Vel taber Brevet derved noget af sin Betydning, men det fortjener dog at drages frem, da det indeholder en ganske vel skreven Dom om Holberg. Det er vist skrevet i Løbet af nogle Aar efter Holbergs Død, medens Frederik V var Konge; Holberg døde i Begyndelsen af 1754. Følgende Bemærkning, som læses paa Titelbladet, viser, at Forfatteren har havt den Hensigt, at Brevet skulde trykkes:

»Au Public.

»J'ai écrit cette lettre pour montrer à un de mes amis, combien les Danois doivent à Monsr d'Holberg; je la publie, par ce que je voudrois, que tout le monde lui rendit justice.«

Ved Udgivelsen er Haandskriftet fulgt temmelig nøie; dog er Accentuationen rettet; enkelte Steder ere nogle mindre rigtige Vendinger forbedrede, naturligvis uden Ændring i Meningen.

Vous ne m'avez rien appris de nouveau, qvand Vous me dites, qv'on juge différemment de Monsr d'Holberg et de ses ouvrages; ses juges sont trop nombreux, ils sont de trop différente espèce, pour qv'ils ne se contredisent pas souvent.

Il y a des mérites, qve l'envie et l'ignorance n'osent attaqver; il y a eu des hommes, dont le public n'a parlé qve

d'une voix; mais combien en conte-t-on? Les vrais héros, les hommes les plus utiles au genre humain, sont souvent attaqvés par les plus petits esprits; il est si rare d'entendre qvelqv'un avouer franchement, qu'il s'est trompé; on pourroit croire, qv'il falloit un certain courage pour oser le dire; adopter les sentimens des autres, qvand nous les trouvons plus justes et plus raisonnables qve les nôtres, c'est un devoir, mais qvi est assez désagréable à qviconqve s'aime un peu trop.

Celui, qvi juge de tout, qvi sçait defendre avec opiniâtreté ce qv'il a dit, celui-là fait du bruit, il éblouit les esprits faibles, il fait parler de soi, et c'est justement le but de la plus grande partie des hommes; chaqv'un y aspire, mais chaqv'un n'y sçauroit parvenir, s'il ne sçait profiter des faiblesses et des erreurs de ceux avec qvi il doit vivre; ce qv'il reconnoît lui-même pour une espèce de fourberie, devient souvent la cause de sa fortune et de sa réputation; je me trompe, si ce n'est pas là la source principale de ces décisions contradictoires et de ces jugemens informes du public, qve l'on craint avec raison, mais qve le Philosophe fait semblant de mépriser.

Je reviens a Votre lettre, Monsieur, dans laqvelle Vous me demandez: qvel est mon sentiment de Monsr d'Holberg et de ses ouvrages? Vous en serez instruit par la mienne, qvi est un pur effet de la reconnaissance qve je Vous dois, et du plaisir qve j'ai de Vous obéir; ce n'est qv'à Vous, qve je parle, mais si ma lettre tomberoit par hazard dans d'autres mains qve les vôtres, si qvelqve critiqve me faïroit un crime de ma franchise, je le laisse penser et dire ce qve bon lui semble; si mes raisonnemens sont vrais, je ne mérite pas de reproches; si je me trompe, si, malgré moi, je m'éloigne de la vérité, du moins ai-je la satisfaction d'avoir hazardé un peu pour Vous contenter.

Quelqves-uns mettent Monsr d'Holberg au premier rang des savans; je n'y trouve rien a redire, s'ils donnent à ce terme une signification différente de celle, qve le vulgaire y attache; mais à dire le vrai, je ne vois rien dans ses écrits, qvi prouve raisonnablement, qv'il ait aspiré à ce titre; se servir d'une langve connue, n'écrire qve ce qve tout homme comprend avec l'aide du bon sens, préférer un stile simple et naturel au

jargon obscur des siècles passés, et l'approbation du public aux éloges d'un petit nombre d'hommes vieillis sur les livres, je pense qve tout cela marqve un écrivain, dont le but est tout autre qve de passer simplement pour savant.

Pour moi, je n'hésite pas de le compter au nombre des beaux génies, de ces hommes, qvi dans leurs écrits sçavent méler l'agréable avec l'utile, qvi veulent plaire au lecteur, pour le corriger avec d'autant plus de succès. Vous êtes sans doute persvadé, Monsieur, qve je ne parle pas pour diminuer la réputation de mon auteur; si c'est d'être savant qve de contribuer au bonheur des hommes par ses connaissances, je dis d'abord, qve Monsr d'Holberg l'étoit. Un mot est de trop peu d'importance dans une lettre, pour entrer en qverelle avec qvelqv'un, qvi le trouveroit mal placé. Il appartient aux orateurs de choisir des épithètes justes et énergiqves, et peut-être encore plus aux peintres; il me suffit de parler des mérites de mon Auteur.

Il paroît qve Vous êtes assez prévenu en sa faveur: Vous connaissez ses ouvrages, Vous en avez lu qvelqves-uns avec plaisir, Vous souhaitez sçavoir notre langve pour en pouvoir lire ceux qvi ne sont pas traduits. La différence des sentimens qv'on a de lui, Vous a fait naître des scrupules; Vous écoutez parler de ses défauts, et Vous souhaitez de sçavoir, s'il a eu ceux qv'on lui impute.

Me débarasser des préjugés, Vous parler le plus sincérement qu'il m'est possible, voilà sans doute deux choses, qve je Vous dois, puisqve Vous m'avez choisi pour Vous donner des éclaircissemens nécessaires, pour juger sainement de Monsr d'Holberg. N'en doutez pas, Monsieur, si je l'estime autant qv'il mérite, mon estime n'est pas fondée sur ce préjugé ridicule, qv'il faut faire des éloges magnifiqves de tout ce qvi appartient au païs, qvi nous a vus naître, sentiment assez cher à beaucoup de mes compatriotes. Si je ne connaissois les mérites de mon Auteur, je me garderois bien d'en parler; mais puisqve je sçais, combien il a fait d'actions louables, combien il a été utile à ma patrie, j'ose dire qv'il est un des grands esprits du Nord.

Il n'est point de nation polite, dont l'histoire ne dit qu'elle a été barbare; il semble, qve ces Normands et ces

Goths, nos ancêtres, ne sont plus connus par les prodigieux progrès de leurs armes, qve par leur cruauté et leurs superstitions, vrais enfans de l'ignorance; il ne faut qve parcourir les annales des tems moins vieux pour voir, combien les Danois, il y a un siècle, étoient différens de ce qv'ils sont aujourdhui.

Peu sensible aux amusemens de l'esprit, qvoiqve les plus nobles; ignorant et voulant ignorer les arts et les sciences, qve l'abondance a fait naître et qve le luxe soutient; plus sensible au gain qv'à l'honneur, oeconome à l'excès, méprisant les métiers et les travaux, qvi n'importent qv'un peu de gloire, n'ayant aucune idée de la galanterie, ni de ces attentions, qvi sont l'âme de la vie civile, tel a été le gros de cette nation dans un tems, qve presqve tous les habitans de ce païs étoient soldats ou marchands. Qvand Mon Auteur publia ses premiers ouvrages, il trouva, qve ses lecteurs ressembloient un peu à ce portrait.

La nation a changé depuis et de goût et de moeurs; tout le monde le voit, mais tout le monde ne connoît pas assez bien les causes de cet heureux changement.

Un Roi, qvi a voulu qvitter pour qvelqve tems le faste du trône, qvi a voulu se priver du plaisir, qv'un Roi doit sentir en voyant tout un Peuple qvi lui appartient et dont il est aimé; qvi, ne craignant les fatigves d'un long voyage, est allé vivre entre des nations, qve leurs lumières avoient rendues celèbres; le dessein de ce Prince n'a pu être qve de reconnaître ce qvi faisoit le bonheur d'autres nations, pour pouvoir rendre heureuse celle dont il étoit Roi;

Son Successeur, amateur des sciences et protecteur des talens: les générations futures verront le Château de Christiansbourg, ils parleront de la libéralité et des lumières du Prince qvi l'a bâti, ils concluront, qve l'auteur de ce superbe monument a dû être un grand Roi, et qv'il a fait bien de grandes choses, et ils n'auront pas tort;

En dernier lieu, ce Monarqve, dont les desseins sont aussi grands qv'il l'est lui-même, qvi en montant au trône prit la résolution, de rendre son peuple égal aux nations les plus illustres, les plus éclairées et les plus heureuses, qvi ne laisse passer de jour sans s'approcher du but, qv'il s'est proposé;

Ce Héros sans avoir fait des malheureux sera placé dans l'histoire au côté de ce sage Empereur de Rome et de ce grand Roi de France, qvi tous deux ont rendus remárqvables les siècles, qvi renferment le tems de leurs règnes, — tels ont été les trois derniers Rois de ce païs. Il n'est donc pas étonnant, qve ce peuple soit tel qve Vous le voyez aujourdhui; de qvoi ne vient à bout un Prince, qvi fait les délices de ses sujets? son goût devient celui de tout son peuple, son exemple produit des effets plus surprenans qve les ordres les plus sévères d'un Tiran.

Je reviens a Monsr d'Holberg. Il faut le nommer, qvand on parle des causes, qvi ont contribué le plus à changer le goût des Danois. Ses Comédies sont même aujourdhui les seules originaux, qve nous voyons sur le théâtre, les pièces qve qvelqves autres écrivains nous ont données sont rares et peu connues. C'est lui, qvi a engagé les Danois à fréqventer cette école, où le public s'accoutume a haïr les vices, en voyant le ridicule qvi en accompagne le plus grand nombre. Pour des Tragédies, nous n'en avons aucunes, personne n'a osé nous dépeindre des Héros.

La Morale, qve ne lui doit-elle? ignorée, ou peu cultivée, avant qv'il lui fit place entre les sciences, confondue avec la doctrine de la Religion, elle ne fut jamais regardée des Danois comme la science, qvi est la seconde en excellence et en utilité.

On frémissoit au seul nom de la Satire, on ne sçut la distingver des libelles et de ces écrits empoisonnés, qvi n'ont été qve trop du goût de la nation; en mettant l'élégance et la netteté du stile au rang des qvalités d'un bon écrit, peut-être auroit-on risqvé de passer pour homme de peu de discernement, pour amateur de la bagatelle, et pour mauvais connaisseur du solide. Je ne dis rien des contes et des romans de ces tems-là; je n'y trouve rien de beau, rien de naturel, beaucoup de merveilleux arrangé sans goût et sans discernement.

Qv'il y avoit des savans aussi bien ici qv'ailleurs, c'est une vérité, qvi n'a pas besoin des preuves; mais leurs ouvrages sont ils faits pour le public, dont la plus grande partie est sans études? Il faut un peu plus qve du solide et d'utile, pour

inspirer l'amour de la lecture aux hommes, qvi ne lisent pas autant pour s'instruire, qve pour se désennuyer. Je parle sans flatterie d'une génération, qvi n'est plus; je dois le faire pour Vous montrer, qvels étoient ceux, pour qvi mon Auteur a travaillé, et je le crois permis, puisqve les hommes se voyent avec plaisir supérieurs à leurs pères. Je ne sçais aucun païs, où l'ignorance n'a pas regné; il y a eu un tems, qve les Romains et les Grecs n'étoient pas fort éclairés, les Gaulois, les anciens habitans de la grande Bretagne ont été du nombre des Peuples Barbares; on n'a qv'à lire Tacite pour voir, qvels étoient les Allemans de son tems.

Il semble, qv'il est une espèce de lethargie, qvi peut s'emparer de l'esprit de tout un peuple; mais dans cet état même, il y a toujours qvelqves uns qvi souffrent en voyant l'ignorance de leurs compatriotes. Mon Auteur étoit de ce nombre, mais il n'étoit pas le premier; dire qv'il n'y a eu des Danois connaisseurs du bon et du beau, ce seroit un vrai paradoxe; je sçais des noms, qvi font honneur à ma nation, mais le sien seul doit trouver place dans ma lettre.

Qvel dessein, qve de vouloir changer le goût de tout un peuple? pour en connoître toute la grandeur, on n'a qv'à penser au pouvoir, qv'ont sur nos esprits les opinions. Et Monsr d'Holberg a osé l'entreprendre; il a formé ce dessein, et il ne l'a jamais perdu de vue. Cacher ses propos, qvand la nécessité l'exige, c'est associer la prudence à cette qvalitè d'âme, qvi fait les hommes capables des grandes entreprises. Les remèdes violens sont rarement les plus utiles; s'il s'agit de gagner les coeurs et de plaire, rien n'est plus imprudent qve de s'en servir; le caractère dur et inflexible, commun aux Réformateurs, révolte les esprits, l'auteur du projet se fait haïr, et le projet ne réuissit jamais.

Monsr d'Holberg, qvi voulut réformer ses compatriotes, a montré le chemin qv'il faut prendre pour y parvenir; il a sçu se conformer à leur goût et leurs inclinations, autant qv'il a pu sans les approuver. Ses premiers ouvrages sont des preuves plus évidentes de cette sage conduite, qve ceux qv'il a écrit dans un âge plus avancé. À mesure qve les Danois ont changé leur façon de penser, il a changé sa manière d'écrire et on

a pu l'en blâmer! Ce qv'il a fait de plus digne d'éloge, c'est justement ce qvi lui a attiré le plus de reproches.

D'avoir choisi parmi le bas peuple les Héros de ses Poëmes, d'avoir rebuté les personnes, dont le goût étoit fin et délicat, par des expressions qv'on s'efforce a trouver indécentes, d'avoir préferé la bagatelle au vrai, qvi seul peut charmer les esprits justes, ce sont là qvelqves uns des défauts, qv'on lui impute. Le sentiment est très commun, qve Monsr d'Holberg n'a écrit qve pour le peuple; ses ennemis le disent, et en le disant, ils font son éloge. Ce peuple fait la plus grande partie du public, c'est à lui qv'il faut être utile, pour mériter le titre de patriote et de bon citoyen. Mais qvel est le plus grand service, qv'on puisse faire aux hommes en général? J'ose dire, qve c'est de les instruire et de les faire penser. Il est clair, qve mon Auteur a eu ce dessein; je ne sçais personne, qvi en doute; demander s'il a réussi, c'est demander si les Danois sont plus éclairés qv'ils n'ont été avant. On rougiroit de ne pas connaître les ouvrages de mon Auteur; on en cite des passages dans l'entretien familier, et qvelqves unes de ses pensées sont passées en proverbes. Jamais Auteur a vu ses écrits plus recherchés et plus chéris; dans un païs où il est difficile de débiter qvelqves centaines d'exemplaires d'un livre, il a vendu des milliers des siens. J'en conclus, qv'il y a beaucoup de personnes qvi lisent ses ouvrages; et dans un païs où il y a plusieurs lecteurs, il y a aussi plusieurs esprits raisonnables; il ne faut qve tourner l'amour de la lecture vers ce qvi est véritablement beau, pour en tirer de grands profits; sentir les vraies beautés, c'est avoir le goût bon.

Le Héros du Poëme, dont le titre est: le voyage de Pierre Pors, auroit pu être plus noble; j'en suis d'accord, mais dans ce cas là il auroit fallu changer tout le plan de l'ouvrage; je crois qve l'Auteur a eu ses justes raisons pour préférer ce sujet à tout autre; il a voulu faire en sorte, qve son ouvrage seroit lu, non seulement des hommes capables de juger des défauts d'un écrit, mais aussi de ceux qvi estiment un livre à mesure qv'il les fait rire, et qvi s'ennuyent en lisant tout autre, qvi ne produit sur eux cet effet. S'il n'auroit des lecteurs qve ceux, pour qvi tout est fade, qvi ne renferme pas de beautés réelles et bien arrangées, certes, il en auroit très peu;

celui qvi par un seul ouvrage veut rendre son nom immortel, doit travailler pour cette partie du public. Il ne faut qve regarder le but de mon Auteur; juger de chaqv'un de ses écrits pris séparément, c'est ne pas vouloir lui rendre justice. Un général fait semblant de craindre l'ennemi, il se retire; l'ennemi commence par le mépriser; le soldat court après le butin, et le général qv'on a cru occupé du soin de se sauver, se montre; tout tremble, tout est défait; c'est donc la fin de l'entreprise, qvi doit décider de la prudence de celui qvi en est auteur. Une observation, qve j'ai faite, sera capable de Vous convaincre, qve je ne prête point à Monsr d'Holberg les intentions dont j'ai parlé. Ce Poëme, dont le Héros est si vil, et le sujet si ignoble, l'a emporté hautement sur un autre, qvi est regardé de tous les connaisseurs comme le chef-d'oeuvre d'un illustre Auteur François; c'est le Thélémaqve de l'Archevêqve de Cambrai, dont nous avons une traduction très belle. Cet ouvrage peu connu des Danois, bien moins estimé autant qv'il devroit l'être, servira à justifier mon Auteur dans ce point et dans bien d'autres.

Les censeurs de ses ouvrages n'oublient point de lui reprocher la complaisance, qv'il a eue pour le parterre; il a écrit des comédies, comme Térence et Molière, et il les a écrites pour être représentées, et non pas pour être lues. Boileau a censuré Molière parceqv'il s'est conformé au goût de ses spectateurs; il auroit dû penser, qve Térence ne souhaite à ses pièces d'autre bonheur, qve celui de plaire au peuple.

La morale est trop cachée dans qvelqves pièces de mon Auteur. Oui, pour ceux qvi ne connaissent les défauts qv'il y dépeint; il suffit qv'il rende les vices ridicules; la foule des spectateurs, qvi remplit le théâtre, qvand on y représente ses pièces, les applaudissemens du parterre, voilà des preuves certaines de la conformité qve les comédies de mon Auteur ont avec le goût de ceux, pour qvi elles sont faites. Un Auteur, qve Vous estimez beaucoup, dit nettement, qve la Comédie, fut-elle aussi un élixir des pensées rares, ingénieuses et fines au souverain point, ruineroit les acteurs et ne serviroit à rien au peuple, si elle n'étoit proportionnée au goût de la nation, et capable d'attirer beaucoup de monde; je cite ces paroles, puisqv'elles paroissent dictées par la raison même. L'Avare de

Molière seroit une pièce mediocre aux yeux d'un peuple, qvi auroit tout en commun; le public seul a droit de régler le prix d'un ouvrage qvi n'est fait qve pour lui.

Le stile de Monsr d'Holberg en général est tel, qv'il seroit à souhaiter, qv'il devînt le modèle de tous les écrivains Danois; qvelqves-uns l'ont imité avec succès, et le public les a mis au nombre des beaux écrivains. Qvand il me raconte une action, je crois la voir; s'il peint, c'est d'après la nature, elle seule a toujours été son modèle; je pourrois citer des endroits de ses ouvrages, qvi même traduits dans une langve étrangère conserveroient leur beauté originaire; si ses expressions paraissent qvelqvefois faibles, si ses pensées perdent par là beaucoup de leur beauté naturelle, c'est qv'il est peut-être assez difficile d'écrire en Danois, avec cette force et cette précision, qvi charme tant l'oreille, et qvi relève si fort la beauté des idées. Chaqve langve a son propre caractère, et celle qvi convient à un certain genre de sujets, est souvent peu propre pour d'autres. Qvand Vous lisez les beaux discours d'un auteur pas moins connu par ses grands talens qve par son rang distingvé, Vous ne sçaurez douter qve notre langve paroit être faite pour des matières graves et sérieuses. Un Orateur Danois qvi parle bien, peut aisément faire naître la tristesse dans les coeurs de ses auditeurs; mais je doute, qv'il viendra si facilement à bout de les faire rire.

Voudroit-on refuser à Monsr d'Holberg les louanges, qv'il a si bien méritées par le soin, qv'il a eu d'embellir et d'enrichir sa langve maternelle? il suffit d'avoir une legère connaissance des progrès, qve les Danois ont faits dans les sciences depuis la fin du dernier siècle, pour sentir la différence, qv'il y a entre le stile des écrivains, dont les ouvrages sont plus anciens qve ceux de mon Auteur, et celui des autres, qvi ont pu l'imiter.

Mais s'il n'auroit écrit qve son Histoire Danoise, il auroit par là obligé chaqve Danois raisonnable. Jugez de l'importance de cet ouvrage, puisqve nous n'en avons pas deux de cette espèce. Il est faux, qv'il faut être Républicain pour oser être sincère historien; son exemple en est la preuve. Libre de ces préjugés, qvi nous font élever notre nation aux dépens des autres, il conte les faits, tels qv'ils sont, et non pas tels qv'ils

auroient dû être; au lieu de remarqver le nombre des morts et des blessés dans les combats, il instruit le lecteur de ce qvi a brouillé les parties, il parle des progrès de leurs armes, de la conduite des généraux, autant qv'il convient à un historien, et il n'oublie jamais de dire, qvels ont été les effets de la victoire; d'avoir fait fleurir le commerce, d'avoir protégé le mérite, soutenu les sciences et les arts, d'avoir contribué au vrai bonheur du peuple, ce sont les ornemens dont il se sert pour illustrer la vie de ses héros. En lisant cette histoire, je crois voir les Danois de tous les siècles. Copier des auteurs anciens, en citer des longs passages, indiqver la date de chaqve événement, c'est un travail utile à certains égards; il faut avoir lu, pour pouvoir le faire, mais pour écrire une histoire comme celle, dont je parle, il faut un jugement exact, un esprit, qvi sçait réfléchir et pénétrer jusqv'aux causes les plus cachées d'un événement. Il est vrai, qve les plus zélés critiqves de mon Auteur respectent en qvelqve façon cet ouvrage, je n'en suis pas surpris; les Danois auroient trop à rougir, s'ils ne ménagoient la mémoire d'un homme, qvi a si bien dépeint leurs pères.

C'est une qvestion, qve j'ai souvent entendu faire, si Monsr d'Holberg a été du nombre de ces rares génies, qvi, capables d'inventer des choses nouvelles, qvi, trop grands pour s'abaisser jusqv'à imiter, sçavent jetter sur tout ce qv'ils écrivent un certain singulier, qvi frappe et qvi les distingve de la foule des auteurs; il y a plusieurs qvi lui refusent cet honneur, qvi prétendent, qv'il n'a presqve rien fait qv'imiter et traduire. Je sçais bien, qve les Métamorphoses d'Ovide, qve les Fables d'Æsope, qve les Comédies de Plaute et qve les Satires d'Horace sont plus anciennes qve celles, qv'il nous a données; je sçais aussi, qve tout est dit et qve l'on vient trop tard depuis sept mille ans, qv'il y a des hommes, et qv'ils pensent; mais tout cela ne peut m'empêcher de croire, qve les auteurs de la critiqve en qvestion parlent des ouvrages de Monsr d'Holberg sans les avoir jamais lus.

Son histoire est sans doute originale, s'il y en a une au monde; la plus grande partie de ses comédies, de ses poëmes, de ses pensées morales ne tendent qv'à combattre des vices et des ridicules, qvi ne sont connus qve des habitans de ces

païs. Et qvels sont donc les écrivains, qvi en ont parlé avant lui, et qv'il a pu imiter? Il semble, qve de blâmer un Auteur célèbre d'avoir pensé comme d'autres hommes, soit, de n'en avoir rien de mal à dire. Enfin qvand j'ose Vous assurer, Monsieur, qve mon Auteur est le premier des Danois, qvi a travaillé heureusement pour le théâtre, qvi a écrit des Epîtres, qvi a comparé des Héros et des Heroïnes, qvi nous a donné une Histoire accomplie de ces païs, un parfait tableau de notre gouvernement et de l'état de notre patrie, qvand tout ceci est vrai, qvel cas pouvez Vous alors faire de la critiqve dont je viens de parler?

Reprocher à Monsr d'Holberg, qv'il a corrigé ses compatriotes plus tôt en misantrope aigri qv'en philosophe sage et modéré, c'est avouer, qv'on ignore, qvel est le caractère des Danois, qv'on ne connoît leur façon de penser, ou plustôt, qv'on ne sçait, qvels étoient les Danois, qvand il écrivit.

Je finirois à present ma lettre, qvi n'est déjà qve trop longve, si Vous ne m'auriez obligé à parler du caractère de mon Auteur. Il faut avoir vu les grands hommes plus d'une fois dans leur cabinet, il faut avoir été du nombre de leurs amis, pour pouvoir les peindre; un inconnu a des défauts et il ne veut se donner la peine de les cacher, sçachant qv'on en parlera peu ou rien; pourqvoi se contraindroit-il devant des hommes, qvi lui sont inconnus, et qvi ne le connoissent point? Ceux au contraire, dont le nom est connu, ont besoin de circonspection; si le public leur a accordé son estime, il faut qv'ils ne lui donnent le moindre sujet de changer de sentiment; ce juge n'est qve trop inconstant, sans qv'on l'autorise à l'être.

Cependant, s'il est vrai qv'un Auteur se peint dans ses ouvrages, je Vous ferai un portrait de Monsr d'Holberg, dont chaqve trait sera une observation acqvise par la lecture de ses écrits.

Bon citoyen sans enthousiasme, philosophe sans orgveuil, amateur de la gloire, se revoltant contre l'empire de l'opinion, peut-être incapable de flatter, estimant le public et ses jugemens comme ceux qvi réglent les réputations.

Connaisseur du coeur humain, ennemi des vices, sans amour pour ceux qvi en ont beaucoup; un esprit lumineux,

une imagination pleine d'idées nouvelles et agréables, un goût sûr, des moeurs innocentes, le coeur fermé à l'envie et aux passions violentes; tel est le portrait qve je me suis fait de Monsr d'Holberg.

Étant homme, il a pu avoir des défauts, je laisse aux autres de les relever, s'ils y trouvent du plaisir; qvand je vois des grands hommes, je ferme les yeux à leurs faiblesses, et j'admire leurs vertus.

Voilà mes pensées de Monsr d'Holberg, je les ai écrites pour Vous plaire. J'ignore si elles seront de Votre goût; mais je crois Vous avoir montré, qve j'aime le vrai, autant qve je haïs les préventions.

J'ai l'honneur d'être . . . .

Nogle Breve til Oplysning af Corfitz Ulfeldts og hans Families Historie i Aarene 1662 og 1663.

Meddelte af J. A. Fridericia, stud. mag.

Den 17. August 1663 blev Leonora Christina, som hun selv beretter i »Jammersmindet«[1]) og i sin Autobiographi[2]), i Blaataarn underkastet et Forhør angaaende et tildels i Cifre skrevet Brev fra Corfitz Ulfeldt til hende, som hun ved sin Fængsling i Dover havde iturevet og bortkastet[3]); men hvis Brudstykker vare blevne fundne. Selve disse, der vare blevne opklistrede paa et Ark Papir, ere vel næppe mere til; men i et Foliobind paa det store kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. 637 Fol.), der indeholder en Samling Afskrifter af Cifferbreve, der i Aarene 1657—63 ere opsnappede af den danske Regering og decifrerede af den bekjendte Zacharias Lund, findes ogsaa en Afskrift af det omtalte Brev[4]). Det er det første af de her meddelte Breve. Der er hist og her nogle, men ikke væsentlige Forskjelligheder mellem Leonora Christinas Gjengivelse af

---

[1]) Leonora Christina Ulfeldt's »Jammersminde«, udg. af Soph Birket Smith. Kbh. 1869. p. 73—76.

[2]) Ny kgl. Saml. 2146 4to.

[3]) Jvfr. Danske Magazin 3 R. II, 62.

[4]) Haandskriftet er temmeligt elegant indbundet og har følgende Titelblad: Copiae Schwedischer undt Andrer mit Ciffres Geschriebenen Brieffen, So in diesen Letzten Kriegen, vor vndt nach dem Rotschildischen Frieden, in den Jahren 1657, 58, 59, 60 Intercipiret vnndt Auff Befehl dero zu Dennemarcken, Norwegen etc. Königl: Maytt: Deciffriret worden. I en Dedication til Frederik III omtaler Zach. Lund, at han vil skrive et Værk om Decifrerkunsten, og tilbyder, medens dette bliver gjort færdigt og renskrevet, Kongen denne Samling af decifrerede Breve.

Indholdet og Afskriften; saaledes findes Sætningen: mais j'espère — — (»Jammersmindet« p. 74) slet ikke i denne, men vel Meningen deraf, de omtalte Skikke ved Gilder henføres her ikke til Schweitzerne, Cantonherrernes Titler opregnes egentligt ikke; men disse og flere lignende Uoverensstemmelser ere ikke anderledes, end at de let kunne forklares ved, at alle Brevets Smaatræk ikke have staaet fuldstændigt klart for Leonora Christina, da hun 11 Aar senere nedskrev Fortællingen om Forhøret. Flere Dele af Brevet ere naturligvis defecte og derfor omtrent uforstaaelige; ved Punkter har jeg søgt nogenlunde forholdsmæssigt at angive Lacunernes Størrelse, saaledes som Afskriften har dem. Mærkeligst er den bitre og spottende Tone, der gaaer igjennem Brevet[1]. — Klevenfeldt har kjendt dette og omtaler det i en Note til sin Stamtavle over Familien Krag[2]. Dog findes det ikke i hans Samlinger til Ulfeldts Historie blandt en Mængde andre Afskrifter af opsnappede og decifrerede Breve.

Alle de efterfølgende Breve ere aftrykte efter Originalerne, dels i Geh. Ark., dels i det kgl. Bibl. Nr. 2 (Geh. Ark. Ulfeldtske Sager Nr. 19) er fra Leonora Christina til Otto Sperling og er optaget her dels af Hensyn til dets store Ejendommelighed, dels fordi det berører et ogsaa i Nr. 1 omtalt, hidtil mindre bekjendt Punkt, nemlig de ulfeldtske Børns Ophold i Italien 1663. Ikke faa Steder ere skrevne med Cifre; men næsten allevegne er Udtydningen skreven ovenover[3]). Nr. 3 (Ulf. Sager Nr. 17) er fra Leonora Christina til Corfitz Ulfeldt og giver Bidrag til Skildringen af hendes Arrest i Dover Slot. De to paafølgende Breve (Ulf. Sager Nr. 47) ere fra Christian Ulfeldt til Moderen og give nogle Oplysninger om hans, ogsaa i Nr. 2 omtalte, Drab paa Fuchs. Nr. 6 (Ulf. Sager Nr. 38) er fra samme til Corfitz Ulfeldt og omtaler hans Ophold i Italien; det er for største Delen skrevet med Cifre, som det dog har været mig let at decifrere, da Nøglen er den

---

[1]) En lignende Stemning røbe nogle samtidige Breve fra Corfitz Ulfeldt til Franskmanden la Peyrère. Afskrifter i Ny kgl. Saml. 2139 b. 4to.

[2]) Terkel Klevenfeldts Stamtavle over Familien Krag (med nogle senere Tilføjelser), udg. af A. Petersen. Kbh. 1868.

[3]) Hvor Udtydningen af Cifrene i Nr. 1 og 2 ikke er ganske correct, har jeg selvfølgeligt fulgt Cifrene.

samme, som Zach. Lund har benyttet til Nr. 1, og som er anvendt ved Nr. 2. Det bærer den pseudonyme Underskrift Jean de la Barre[1]); men Haandskriften kjendes let lig med Christian Ulfeldts. Endeligt belyse de 4 sidste Breve dels et Pengeforhold, der omtales i Nr. 1, dels flere der nævnte Personer. Nr. 7 er fra Ulf. Sager Nr. 48, Nr. 8, 9 og 10 fra Thott 1138 Fol.

Tidsangivelser ere reducerede til gammel Stil; dog naturligvis ikke Dateringer af Breve. Aftrykket er bogstavret; Originalernes store og smaa Bogstaver ere bibeholdte undtagen i de decifrerede Stykker, da Cifrene ikke vise nogen Forskjel, og i Nr. 7, hvor det i det mindste ved flere Bogstaver er umuligt at adskille dem; ligeledes følger altid stort Bogstav efter Punktum. De decifrerede Stykker ere trykte med spærret Skrift; Cursiv betegner i alle de danske Breve latinske Bogstaver, men i Nr. 1 danske.

I.

Cher coeur et treschere vie en ce monde, Madame Leonora Christina.

Depuis ma derniere, quelle estoit du 4 . . . . . pas digne . . . particuliere relation . . . . ray je pas . . . . elle nouuelle de vous . . . aussy que serez preste a partir de Londres, qvand celle-cy arrivera, veu que je comprends, qu'il ny a faire pour nous, si non d'y perdre le temps avec l'inutile depence, qu'on y est obligè de faire: je ne doubte point, que mon trescher coeur n'aye tant d'experience d'affaire de Cour et des façons, comme on y negotie, que vous ne vous laizez pas persvader a la cogeolerie[2]) des Cours et leur vaines promesses, et que vous prendrez une resolution digne de vous, à sçauoir de les abandoner et les laisser là avec leur ingratitude; Car si on veut leur prester l'oreille, ils trouueront milles

---

[1]) Dette Navn benyttedes senere af Corfitz Ulfeldt under hans Ophold i Basel. Suhms nye Saml. III, 244, 247. Flere samtidige Personer bar Navnet de la Barre. Jöcher: Allgemeines Gelehrten-Lexicon. Leipzig 1750. I, 802.

[2]) Vistnok = cajolerie.

nouuelles inventions pour vous y amuser de mois entiers. Vous voyez par experience le traictement, qu'avez . . . . l'avance, qu'avez . . . . epmaines entiers . . . . taine si liqvide . . . . . Je suis bien mary que . . . . les mesmes d . . . . Je vous prie . . . . . . et n'en rien obtenir. Car je suis tout honteux de vous voir souffrir tant d'indignitez contre le merite de vostre personne et de vostre naissance. Laissez là, au nom de Dieu, les mescognoisans et ingrats. Je n'ay eu nulles nouuelles de Hamburg; Je croy . . . . pource que Vilhelm Sentom[1]) est astheure en re . . . . . Il y a huict jours, et a eu une jeune fille . . . . *Marck Lybsk*, et elle doit bien . . . . . . m'envoyer des la . . . . son corps les cha . . . . J'ay receu une lettre de Carsten[2]), que nostre Tott[3]) se rend

---

[1]) Om ham se Nr. 8, 9; Wolffs Journal for Politik 1815, 4, 273. Hans Navn var vistnok snarere Sontom. Han omtales ofte i Breve fra denne Tid som den Kjøbmand i Hamborg, hvem Ulfeldts Debitorer eller de, som han havde overdraget Inddrivelsen af Gjælden, sende Penge eller Breve til. Jvfr. Breve fra Ove Bjelke af 4/8 1662 og Clement Sørensen af 2/2 1663 (Ulf. Sager Nr. 38).

[2]) Om ham se Nr. 7—10; han benævnes ogsaa Carsten Guldsmed, se Brev fra Otto Sperling til Corfitz Ulfeldt af 15. Septbr. 1663 (ny St.). Afskr. Ny kgl Saml. 637 Fol. I Ulf. Sager Nr. 2 findes ogsaa et Forretningsbrev fra »Kirstina Munck, Kongl. May: Effterlate gemahl«, Boller d. 11. Maj 1657 til »Erlig, Welacht och fornemme Mand, Carsten Lauridzøn, Jubielierer och Borger udj Kiøbenhaffn, Min Synderlige gode Wen«. Sperling blev i sit Forhør spurgt om Corfitz Ulfeldts Correspondance med ham, og om han selv havde været Mellemmand, hvad han benægtede; se et udførligt Uddrag af Forhøret: T. A. Becker, To Fortællinger fra Enevældens Barndom. Kbh. 1862, p. 137.

[3]) Ove Thott til Skabersjø og Biersjøholm, Søn af Tage Ottesen Thott og Karen Gyldenstjerne, f. d. 7. Febr. 1626, d. d. 25. Septbr. 1666 Danske Mag. 3 R. I, 275. Swananander, Dissertatio de territorio Bara. Lund 1796. I, 66. Han ægtede d. 22. Maj 1653 Margrete Rantzov, Datter af Frederik Rantzov til Asdal. Bemærkningen i Hoffman: Danske Adelsmænd. I, Stamt. ov. Thotterne, om, at hun blev skilt fra sin Mand d. 2. Febr. 1658, der er gjentagen flere Steder, f. Ex. Vedel-Simonsen, Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse p. 111, og Ljunggren: Skånska Herregårdar u. Barsebäck og Skabersjö, modbevises allerede ved det her aftrykte Nr. 7, men er ogsaa uden Tvivl kun fremkommen ved en Misforstaaelse af et Sted i Rothes Gjengivelse af Peder Winstrups Ligprædiken over Tage Thott (C. P. Rothe, Brave danske Mænds og Qvinders berømmelige Eftermæle. Kbh. 1753. I, 35), hvor der imidlertid ikke tales om en Skilsmisse, men kun om Ove Thotts nødtvungne Afsked

sourd à toutes ses lettres, *och wil intet got giore.* Peut estre est il de la race de quelque Roy, qu'on ne le sçait par [pas?]. Car il se sert de leur methode et authoritè pour ne point payer ses debtes. Il faut astheure souffrir le tout. *Alligevel att det kommer mig heel ilde til pasz.* Ti uoris Børn til Rom[1]) raaber ublueligen efter Penge, *och ieg veed, att dem fattis.* Och de skal nu endeligen hafue nogid, *hvor det end och skal komme fra.*

Der er død wdi Dannmarck una muy gran habladora Sophia *Krabbe, Som hafde Kield Krag: hand er fuld af Svindsuct och lefuer: hun siuntes megit frisk, och hun er død*[2]).

Erick til Bag hafde Bryllup udi Kiøbenhafn, den . . . . gammel st . . . . . haffve kann . . skyld hvilck . . . . er for Tott hansz . . . . sen . . . . les jours . . . . pour boire alors à la frescheur de l'aïr . . . . Car cela est le delice des Allemans, de boire que la sueur leur ouure le corps des goutes, comme des perles. C'est ainsi, que beuuoit jupiter dans les festins des Dieux . . . . doit coucher, et fourer entre les bras . . . . Ces Messeurs le veulent imiter . . . . ou moins ils se trouurent auec des . . . . . . ayes, et forces tristes figures . . . . Tout à ce qu'on dit, que ceste assemblee se faira pour faire un accord,

---

fra sin Fader kort før dennes Død. Om hans tidligere Forhold til Ulfeldt se Nyt hist. Tidskr. IV, 27—28, 44, og om hans Gjæld til ham se Nr. 7, 9, 10; Becker, Saml. til Danm. Hist. u. Fredr. III. II, 13; Paus, Corfitz Ulfeldts Levnet, II, 154.

[1]) At Christian Ulfeldt har været i Rom, fremgaaer allerede af Nr. 6; men om det har været Corfitz eller Ludvig Ulfeldt, der tillige har opholdt sig der, tør jeg ikke sikkert afgjøre. Sandsynligheden er vel for Corfitz Ulfeldt, da han allerede 1661 skal have været ansat ved Christinas Hof, jvfr. Archenholtz: Memoires concernant Christine, reine de Suède. Amsterdam 1751—60. III, 230; men han synes dog i hvert Tilfælde i Slutningen af 1663 eller Begyndelsen af 1664 før sin Rejse til Basel at have opholdt sig i Paris, jvfr. et Brev fra ham til la Peyrère, Basel d. 28. Maj 1664; og en af Brødrene var i Paris i Juli 1663, jvfr. et Brev fra Corfitz Ulfeldt til la Peyrère, Brügge d. 27. Juli 1663. (Afskr. i Ny kgl. Saml. 2139 b. 4to).

[2]) A. Petersen bemærker i sin Udgave af Klevenfeldts Stamtavle over Familien Krag, at det maa have været et falsk Rygte, Ulfeldt her beretter, da det af Thott 155 8vo sees, at Sophie Krabbe levede endnu 1683.

touchant le mariage de la Princesse . . . . qu'elle puiss estre heretiere de la Couronne, et . . . . . . la fin un jeune Duc de Saxe d'icy a trois . . . . . . pourray avoir pretension, comme il se trouue astheure en Allemagne plus de 50 Princes et differentes Maisons, qui ont pretension sur les pays de Gylick, Clef et Berge ensemble Catzenellenbogen, dont ils en ont tous leur part, pourtant en peinture. Aussy biens ces Messeurs se contentent d'un tittre, pourveu qu'il soit long et grand et significatif (comme les estranges mots de la Medicine) et qu'ils le peussent faire lire et relire dix fois devant la Compagnie estant à table; Voilà tout ce, qu'il en tirent aussy.

En apres, que c'est le principal point, pourquoy ils s'assemblent, c'est, qu'ils doivent consulter pour former une sorte de Gouuernement dans le dit Royaume, qui soit ferme, stable . . . . . . puissant, estrange, incomparable . . . . l'incognito. Car ils ne . . . . telle; Mais ils le veulent . . . . gardoit ses secrets . . . . des Estoiles à minuict . . . . pay ne vous pas . . . . . . er bien des . . . . Realité, que . . . . ils devroye . . . . . . dont y doivent trouuer la . . . . Je confesse, que c'est une excellente chose, que . . . . . et leu les histoires. Car sans doubte quelqun de le . . . . Le Docteur Merde Hyporas, ou Urine, Gall . . . . les secrets membres de Barnef . . . . tius, qui font mention, que lors . . . . à la rebellion, ou se retirent . . . . faut parler auec respect de cet . . . . sur le visage un formage pourri, dont . . . . . en cell . . . . . ex a un camus. En fin ces fesses de Bertemelle . . . . . appeller à leur ayde et à leur conseil toute sorte des gens . . . . . de Banquerottiers, des Rebelles, de perjures, des Impies . . . . . des Trompeurs, de Fousseres, en fin de la plus meschante razza, a qua (?), qu'ils croyent estre dans l'Europe, qui estoint, sauf le respect deu à tous, Les Venetiens, Les Lucois, ceux de Raguse, les Grisons, les Valtolins, ceux de Berne, de Lucerne, de Soluturne, de Losanne, de Cyrik, de Schafhusen, de Bruck, de Basel et tous les Cantons de Suisses; Ceux de Geneue portoint la banniere de pietè; ceux de Nurenberg, d'Augsbourg, d'Ulm, d'Heidelberg, de Lunebourg, de Brunswig, de Bremen, Dantzick et Lubeck, tous ces venerables, honorables

titres en cent façons furent appellez à la Haye pour ayder ces revolteurs à clouver ferme leur gouvernement et de l'establir de sorte, qu'il ne pourra plus bransler. Ainsi ces sçauans, dont astheure le Royaume de Danmarck . . . . auroit ensvie . . . . cette Methode . . sont astheure . . . . esprits faits . . . . aspirer des g . . . . qu'ils viennent . . . . . . une chose ser . . . . outes illy cen . . . . ils les rempl . . . . jusques à une autre Olympiade . . . . recompense à une grande Cacade . . . . . . Cette lettre sera ma derniere, que je vous escriray au lieu . . . . . . astheure. Car je veux croire, que je vous reçevray demain . . . . . que vous partez de ce lieu, ou vous estes, pour vous en retourner: qui de tout son coeur vous reçevra bien mieux, que ne font ces ingrats Cocus. L'eternel vous conserue et maintienne en santè parfaicte. Adieu, ma treschere vie. Adieu, mon seul soucy en ce monde.

Madame

Vostre treshumble et tresobeissant

Bruge, Le 7 de Jullet, 1663[1]). seruiteur à la mort.

2.

Monsieur le Docteur salut.

Eders aff den $^{10}{}_{20}$ *April* er mig ret nu kommen til hende, ieg kand icke begriibe aarsagen, huorfor wii icke vdi gaar goed tiid bekom worris breffue, ieg giorde mig alt tancker, att disse Herrer her uare curieuse for at see uorres Brefue, efter som den Kiøbmand, som uorres Brefue addresseres til, nu er Borgemester. I synderlighed *allarmeret* mig en tiiding, mig bleff sagt vdi gaar paa *Comedien*, som war, att der skulle komme Comissarier hid, som skulle efterspørge, huem af Adelen her eller andre hafde hiolpen min Søn at saluere sig[2]), oc at

---

[1]) Brevet er vistnok dateret efter ny Stil; thi ellers vilde vel Leonora Christina, der allerede d. 8. Juli var i Gravesend (Danske Mag. 3 R. II, 61), og hvis Fængsling vistnok foregik d. 9. Juli (jvfr. hendes Autobiographi), næppe have faaet det. Vaklen i Brugen af gl. og ny Stil er jo almindelig i Brevene fra den Tid. — Underskrift mangler.

[2]) Christian Ulfeldts Drab paa Fuchs skete den 6. Novbr. 1662. En Af-

med dennem skarp skulle forfares. Ieg haabis dog, att ded ickun er en *faux bruict*, som Fosses Enkes[1]) Slecht lader spargere; mens dersom ded skede, da kom mange Folck udi Uleilighed, oc kunde ded uel foraarsage en disordre; tii der er resolutte Carle udiblant. Ded troublerer mig meget, i synderlighed reddes ieg for en, der er iblant, som icke kand tie oc er uforstandig oc ued ded altsammen, at formedelst hands Uforstand Skyld de andre skulle blifue decouuert. Dette haffuer *fourneret* mig *materia* att skriffue; menß ieg haffde dog heller skreffuen en *fabel* vdi ded sted, wil formode, att ded bliffuer wed snack[2]). Nyt haffuer wii lided eller intet, om *Hannibal* icke mere en som hand war icke til; Printzen[3]) er endnu vdi *Paris*, forlyster sig med att gaa til giest; Terlon haffuer skreffuen min herre vdi gien, giør stoere *excuses* offuer, huis *passeret* er, menß giffuer ickun halffue ord oc intet att fatte om, melder dog intet mere om *Cartago*[4]).

Om den *mine*, Plettenberg[5]) giører att reiße, haffuer ieg sagt min herre, som er vdi meening, att den reiße bliffuer magen til den, hand giorde forgangen aar.

---

skrift af det i den Anledning i Brügge optagne Forhør findes Thott 1138 Fol.; heri nævnes ogsaa flere, der stod Christian Ulfeldt bi ved hans Flugt.

[1]) Marie Tenne Rootcaes. Jvfr. et Brev fra hende, Brügge d. 26. Jan. 1663 til Frederik III, Ulf. Sager Nr. 24.

[2]) Af Mikkel Skovs Papirer (Gh. Ark.) fremgaaer det, at den danske Regering senere ikke var fornøjet med de belgiske Øvrigheders Handlemaade i denne Sag.

[3]) Kronprinds Christian.

[4]) Ved Carthago forstod Ulfeldts Kreds Hannibal Sehested. Wolffs Journal f. Politik 1816, 1, 132. Skandin. Litterat. Selsk. Skr. 1808 p. 176. Allerede 1647 benævner Sperling ham saaledes i et Brev. Gl. kgl. Saml. 1110 Fol.

[5]) Cifret □, der betegner Plettenberg (Suhms nye Saml. III, 249), findes ogsaa i et Brev fra Corfits Ulfeldt til Sperling. Wolffs Journ. o. s. v. 1816, 1, 125. Georg v. Plettenberg, keiserlig Hofkammerraad og Resident ved den nedersachsiske Kreds og i Hamborg, stod i en livlig Brevvexling med Ulfeldt og især med Sperling; en Del af hans Breve til denne ere bevarede (Ulf. Sager Nr. 19). Jvfr. ellers Wolffs Journ. 1816, 1, 131; Zeitschrift für hamburgische Geschichte III, 150, 456; Slange, Christ. IV's Hist. p. 1214.

Ded maa were en stoer *diuertissement* for de Holsteinske Raad, att de saa kand løße huer andre vd aff indlageret, ieg kiender noget Blomme[1]), ieg wed, att hand *enragerer de belle rage.*

De Hollandske *auiser* faar wii intet her, vden saa er, att worris Kiøbmand fra *Antuerpen*[2]) faer nogle breffue til oß fra *Italien*, som sielden skeer. Derfor haffuer wii intet seet om ded ny gifftermaal, menß der kand intet were om, saa lenge att Kongen aff Spaningen oc Kongen aff Franckriig erre vdi goed *intelligence* med huer andre, saa tilstedis icke ded gifftermaal[3]). Der fornemmis intet endnu, huor Kongen aff Franckriig wil hen med sit folck, efftersom her holdis for fuld sluttet en *accomodement* med Pawen oc hannem att were.

Aff Engeland haffuer wii, att alting begynder att bliffue roelig, att Kongen haffuer giort *des titrés* Nogle Greffuer, iblant huilcke *Cancelern* er den første, dißligeste Nogle *Baroner*, saa oc Riddere aff alle slags, saa hand. smører dennem om munden med ded minst kaaster, menß med den Catoliske *Relion* kand hand ingen wey komme, lige saa lit som hand kand giøre sin dronning ett barn.

Jeg seer, att ded, ieg haffuer begiert aff worris Apologier, haffuer foraarsaget, att ieg haffuer faat widenskab om en deel aff eders *auenturer*, der I uar fangen udi Glyckstad[4]), sandelig ded war icke en ringe fahre i war vdi, huor

---

1) Vel Henrik Blome til Farve; om ham og hans tidligere Forhold til Ulfeldt se Nyt hist. Tidskr. IV, 414—15.

2) Uden Tvivl fra Hendrik Lenaerts. Jvfr. Nr. 6. Han omtales i flere samtidige Breve som Familiens Commissionær i Antwerpen, f. Ex. i et Brev fra Anna Cathrina Ulfeldt til Sperling, Brügge d. 10. Septbr. 1663 (ny Stil). Ny kgl. Saml. 637 Fol. En »Henricus Lenaerts, Contre Wardyn van Syne Majesteyts Munte in Antwerpen« nævnes som død d. 5. Aug. 1669. Inscriptions Funéraires et Monumentales de la Province d'Anvers. Anvers 1856. I, 200.

3) Efter al Rimelighed sigtes her til Forhandlingerne om Keiser Leopold I's Ægteskab med Infantinden Margrete Theresia; de paabegyndtes 1662 og vare meget livlige 1663. Mignet: Négociations relatives à la succession d'Espagne sous Louis XIV. Paris 1836. I, 293 ff.

4) Herom se Suhms nye Saml. III, 243. Originalen til Autobiographien, Gl. kgl. Saml. 3094 4to, har en vidtløftigere Skildring af Arresten. Af en Suplik til Kongen af 30. Septbr. 1658, Gl. kgl. Saml. 1110 Fol., fremgaaer det, at han blev arresteret d. 19. Aug. 1658, og han kom først

aff ett v-forwent tilfald eder reddede, saaledis er all worris leffnet, v-formodentlig falder vdi vdi (!)[1]) vlycken, oc offte oß v-wiidende, oc der wii intet selffuer dertil *contribuerer*, bliffuer wii dragen der vdigien. Dersom os er ennu lengre Liif forrelagt, da troer ieg, at Lycken os ennu noget ballotterer. Ded er sager, som stoere dybe tancker foraarsager, derfor wil ieg bryde ded der aff oc slutte med Guds welsignelße, som ieg ynsker eder oc min lille[2]), oc gleder mig, att hand holder sig saa wel oc er saa lystig. Kand ieg icke hefne mig, saa kand hand maaske giøre ded en dag, uar ieg enda uis paa ded, saa uille ieg dø med et content Hierte, naar ded skal uere, menß *helas* enten man er content eller icke, man faar der an Se; huor før mig min *melancolie* nu paa den snack, ieg er icke vdi goed *humeur* i dag, faar derfor att søge *Comedien* vdi efftermeddag, som Kield[3]) giør Fropredickerne[4]) for der att hente trøst for ett bedrøffuet hierte; *Adieu*

Vostre affectionée

Bryg den 27 *April* 1663. *Leonora Christina.*

3.

Monsieur et trescher coeūr.

Je pourrois doubter, que la mienne de 11me de ce mois vous seroit tombé entre les mains, puis quelle auoit ci peu d'addresse, mais jespere, que celle ci vous sera renduē, laquelle vous dira, que je suis encorres empeschée de vous aller trouuer; la cause à ce, qu'on ma dict, doibt estre, que le Re-

---

tilbage til Hamborg d. 31. Marts 1659. Om et uformodentligt Tilfælde, der befriede ham, har jeg ikke fundet noget.

[1]) Skulde det første: vdi ikke være en Fejlskrift for: wii?

[2]) Corfitz Ulfeldts yngste Søn Leo. Om hans Ophold hos Sperling se Suhms nye Saml. III, 249. Af Sperlings Svar i hans Forhør d. 23. Juli 1663 sees det, at Corfitz Ulfeldt, allerede medens han i 1662 opholdt sig paa Ellensborg, havde sendt Leo til Sperling for at opdrages og undervises. Broderen Christian havde paa sin egen Rejse til Paris fulgt ham til Hamborg. Gl. kgl. Saml. 3094 4to. Han blev der til efter Sperlings Fængsling i April 1664.

[3]) Vel den ofte omtalte Tjener Kjeld Friis.

[4]) De to Cifre for r og o i Stavelsen Fro ere usikre; jeg har fulgt den ovenover skrevne Decifrering; men denne er vel næppe rigtig.

sidant de Dennemarck à asseurè à sa Maj: d'Engleterre, que vous éstiez incognito ici dans le pays, et que ce seroit rendre un grand seruice au Roy de Dennemarck que de nous liurer tous deux entre ces mains. Le Secretaire du Residant de Denn: me disoit de chercher des lettres, lors quil estoit present à la vicitation de mes hardes, et il monstroit d'estre peu satisfaict, qu'il n'en trouuoit point selon son desir. Je confesse, que j'usse attendu tout autre chose que de croire, que sa Maj: de Den: nous pourroit soubçonner; si nous eussions peu auoir la moindre pensée de cela, vous n'eussiez pas sens doubte m'envoié ici; mais apres que sa Maj: de Den: monstroit estre satisfaict, apres nous auoir donné permission de sortir hors du Royaume, et le terme de n'ostre congé n'estant pas expiré[1]), je ne puis conprendre, par quel raison sa Maj: nous veut rauoir de ce façon la, moins encorres pourquoy il nous soubçonne, il faut attendre auec patience tout ce, qui peut arriuer. Mon trescher coeur, ne vous mettez point en paine pour l'amour de moy, je ne suis pas entres les mains d'un Fos, n'y d'un Wachtmeister de Borringholm, ains sous la garde d'un Gouuerneur et d'un Capitaine[2]), qui montrent en tout d'estre de Noble exstraction; j'ay toutte sorte de liberté hormis de partir, et je rencontre des ciuilitez partout, ainsi ne soyez pas affligé, et ne c[r]oyez pas, que sa Maj: d'Engleterre me façe liurer à sa Maj: de Den:, non, il est trop genereux pour cela, il ne voudroit pas obscursir la gloire, quil á acquise, par un tel action, cela est assez cognu par le monde le traittement, que j'ay reçeu des Seruiteurs de sa Maj: de Den:; et sa Maj: d'Engleterre ne voudroit sens doubte pas payer les seruices, que vous l'auez rendu, en telle maniere; il m'a trop asseurée de sa propre bouche, quil ne les oublieroyt jamais; soyez donc mon coeur en repos et consoléz vous, j'espere d'estre bien tost auec vous. J'ay suppliée à sa Maj:, j'ay escrit à M. le Secretaire, et à d'autres, j'attent quelque

[1]) I Autobiographien opgives Tidsfristen at have været 18 Maaneder.

[2]) Om hendes Ros over Gouverneuren jvfr. Danske Mag. 3 R. II, 63—64. Captainen kan næppe have været andre end Braten, som siden forraadte hende. Hans Galanterier, som hun omtaler i Autobiographien og i »Jammersmindet« p. 35, maae altsaa have gjort et vist Indtryk paa hende.

reponce fauorable aujourdhuy; mais s'il arriue, que cela ne sa [sic] façe pas si tost, peut estre à cause des troubles, que le Comte de Bristol[1]) à mis dans les affaires du Chancelier, qui pourront empescher de songer à moy, je vous prie de ne pas perdre patience, mais de croire que sa Maj: permettra de graçe, que je vous rende mes debuoirs, comme estant

Monsieur
Vostre treshumble seruante
et treschere
Leonora Christina.

Du Chateaux de Douers
le 18me de Jullet 1663.

Je saluë mes enfans, je vous prie mon coeur de permettre, que Anna Catharina vous diuertise par foy; ayez soins de vostre santé, alors vous auez soin de moy; M. Caset vous baise les mains, il est arresté pour estre en ma compagnie; saluë sa femme, s'il vous plaist, de ma part, et dites, la quelle ne se mette pas en paine pour son mari, il est bien et en bonne santé. Ecriuez moy un most, que je puisse estre asseurée de vostre santé, et addressez la lettre à M. le Gouuerneur de Douers, ou à M. le Capitain Braeten.

Udskrift[2]): A son Excellence Le Comte d'Wlfeldt
de present à Bruges.

4.

A Liege[3]) le 5' Dec: 1662.

Madame

Si l'action, que j'ay fait, peut meriter vostre approbation, ma joye doit estre extreme, ayant eu l'occasion de vous faire

---

[1]) Om George Digby, Greve af Bristols Angreb paa Clarendon se Burnet, History of his own time. London 1724. I, 196—97. Life of Edward, Earl of Clarendon, written by himself. Oxford 1827. II, 258—62. At det netop var i Juli, sees af Hollantse Mercurius for 1663. Haerlem 1664, p. 100.

[2]) Under Udskriften er tilføjet med en anden Haand: Woonende by de Möllenbriig.

[3]) Christian Ulfeldt var efter Drabet paa Fuchs flygtet til Hest ud af Brügge; det første Sted, vi derefter træffe ham, er i Calais, hvorfra han skrev det Brev til en af sine Venner, som er trykt i Wolffs Journ. 1816, 2, 90 ff.; men under det fejle Datum d. 3. Febr. 1662. Dateringen er vistnok i Virkeligheden, som i en Afskrift Thott 1138 Fol., d. 3. Decbr. 1662.

connoistre mon Zele[1]): mais come j'espere, que le mesme bras, qui a si bien sceu faire son premier coup d'essay, sera encore employé un jour pour vostre seruice, ma joye sera allors parfaitte, quand i'auray le bonheur de contribuer a vous faire triompher sur tous vos ennemis selon vos souhaits et selon que le desire passionnement

Madame
tresobeissant
d'Vlfeldt[2]).

Udskrift: A Madame Madame la Comtesse
Leonore Christine a Bruge.

5.

A Liege le 8 Dec: 1662.

Madame

Ces peu de mots ne vous asseureront que de mon obeissance, vous remerciant treshumblement de la grace, qu'il vous a plû me tesmoigner par vostre liberalité et vous suppliant en mesme temps, qu'outre touttes les tendresses maternelles, que vous mauez fait voir depuis l'heure de ma naissance, dy vouloir encore adjouter cette derniere bonté que de me conseruer L'honneur de vos bonnes graces, dans lequelles ie me recommende estant

Madame
Vostre treshumble et
tresobeissant fils Ch.

Udskrift: A Madame Madame la Comtesse
Leonore Christine a Bruge.

6.

A Rome le 10' de Feui. 1663.

Monseigneur

Je n'auray pas tant tardé a faire scauoir a Vostre Excel-

---

[1]) Dette gjør det utvivlsomt, hvad allerede det ovfr. omtalte Forhør gjør sandsynligt, at Drabet er skeet uden Forældrenes Vidende og bekræfter saaledes Leonora Christinas Forsikring (»Jammersmindet« p. 160—61) og Corfitz Ulfeldts Ytringer i et Brev til Henrik Bjelke, Brügge d. 15. Decbr. 1662 (Ulf. Sager Nr. 17).

[2]) Resten af Underskriften er frareven.

lence mon arriuée dans cette uille, qui fût le 3e de ce mois, si ie n'eusse esté assez malheureux le soir mesme d'entendre, que la poste estoit desia partie pour flandre. Je n'ay pû encore voir la Reyne Christine, quoy que i'ay esté deux fois pour luy faire la reuerence, ses gentilhommes m'ont dit, qu'elle estoit un peu indisposé, et quil falloit auoir patience jusques a ce, quelle fût en estat de receuoir des visites. Ieg tencker, at hun er bange for at see mig, fordi hun kand uel tencke ungefer, huad for en Compliment ieg uil giøre hender. Mon frere, lequel i'ay trouué en bonne santé, a tiré fort peu de consolation delle touchant nos interests a ce, quil ma dit, ie verray astheure, si ie pourray estre un peu plus heureux et mieux reussir aupres la plus bisarre femme du monde[1]). Le Cardinal Barberin[2]) a esté malade a mourir ces jours passez et ne fait que se remettre tant soit peu, i'auray l'honneur de luy faire la reuerence demain, et si l'occasion se presente, ie lui parleray des nos interests auec la reyne Christine pour uoir, sil pourroit faire quelque chose en faueur de u. E., pour quil est son intime. Monsieur Carlo Conti aussi bien que son frere[3]) m'ont receu a bras ouuerts et n'ont sceu, quelles caresses me tesmoigner. Ils se recommendent dans les bonnes graces de Vost' Excell. et s'offrent de La seruir en tout ce, que des veritables amis pourront estre capables de faire. J'ay enuoyé une lettre a V. E. de Fleurence, dans laquelle i'ay fait mention touchant les fourneaus[4]), come

---

[1]) Dronn. Christinas vedblivende Interesse for Ulfeldt og hans Børn fremgaaer af Archenholtz, anf. St. II, 64—65, 68. III, 230, 463, 469. Efter et Brev fra Anna Cathrina Ulfeldt til Sperling, d. 9. April 1664, skal Corfitz Ulfeldt stedse have været imod sine Børns Ophold hos Christina. Wolffs Journ. 1815, 4, 278.

[2]) Cardinal Francesco Barberini. Om hans venskabelige Forhold til Christina se Archenholtz, anf. St. I, 520. III, 272. IV, 240, og om hans venlige Stemning mod Corfitz Ulfeldt, anf. St. II, 65.

[3]) Carlo Conti, Hertug af Poli, stod i Spidsen for Christinas Hof i Rom. Archenholtz, anf. St. II, 184. Ved hans Broder menes vist Giovanni Nicola Conti, der senere blev Cardinal. Moreri, Diction. IV, 100.

[4]) Ved den følgende mærkeligt omstændelige Skildring af nogle Ovne i Florents vinder en, forøvrigt allerede ved Mangel paa Kildeangivelse uvederhæftig, Fortælling om, at en af Ulfeldts Sønner engang i et af Faderens hemmelige Værelser skulde have fundet en Smelteovn, som

V. E. m'auoit commendé, mais come ie ne puis estre asseuré, que ma lettre soit arriué a bon post (quoy que ie l'ay adressée aussi bien que les autres de Collogne, de Francfort, de Ausburg, de Venise, sous la couuerte a Mons. Henry Lenerts), ie repeteray casi de mot a mot ma lettre precedente touchant cett affaire des fourneaus. Il y a premierement un maistre boulanger dans la uille de Fleurence, qui a le priuilege seul de fournir et faire cuire tout le pain, qui se consume a la cour du grand duc tant pour sa bouche propre que pour ses domestiques, et c'est luy, qui fait le plus fin et leger pain de la uille. Il a ches lui six fourneaux, a scauoir quatres grands et deux petits, mais les plus grands sont pourtant fait a l'ordinaire et n'excedent pas de beaucoup la forme et grandeur commune, dans chacquun des plus grands il peut faire cuire a la fois, quand la necessité le requiert, six boisseaux de farine, dans les deux autres a proportion. Il peut faire chauffer chaque four 18 fois dans 24 heureus. Pour gouuerner les six fourneaux ast'eure il ny a quun seul maistre et 17 ualets, mais quand il est question de trauailler a toutte rigueur, il faut cinq hommes pour gouuerner chaque four. Le mesme boulanger a encore dans sa maison enhaut dix petits moulins fait a la main pour moudre la farine, les dix moulins sont gouuernez par quatres hommes seulement. Il y a plusieurs autres boulangers dans la uille de Fleurence, mais ils demeurent separez les uns des autres par diuers quartiers de la uille. Il ny a pas un seul alleman de nation soit maistre ou ualet parmi tous les boulangers, car cela est deffendu expressement du grand duc. Outre les 6 fours nommez il y a encore 45 autres, quils fournissent du pain pour la uille, il y a 22 grands, et il faut 4 hommes pour gouuerner chaque four. Les 23 autres sont appelles de-

han antog benyttedes til alchymistiske Forsøg, noget i Betydning. Den findes i et Tillæg til en engelsk Oversættelse af Rousseau de la Valettes Bog: The life of Count Ulfeld, Great Master of Denmark, and of the Countess Eleonora his wife, done out of French with a Supplement thereunto and to the Account of Denmark formerly published. London 1695. p. 126.

mifours et sont gouuernez a proportion, au reste il y a encore 25 autres petits fours, dans lesquels on fait cuire le pain bis pour les pauures. Cest toutte la relation, que ie pourray donner a V. E. touchant cet affaire, mais elle se pourra asseurer, quelle est tres ueritable, puis que i'ay eu la curiosité moy mesme d'examiner le tout, come il faut. Pour des nouuelles ici de la cour, on se prepare a la guerre tant, quon peut, car le dernier courrier, qu'on auoit expediê en france auec un breuet pour tascher d'ajuster les differents entre le Pape et le Roy, est retourné sans auoir pu obtenir responce du Roy sur le breuet, que sa Sainteté luy auoit ennoyé, et de plus le Roy ne l'a pas voulu seulement lire, tellement qu'il n'y a rien de plus asseuré que la guerre, on fait des lesuées icy a force, et il semble, quils ont enuie de se defendre. Quoy qu'il en soit, il m'importera plus a moy d'estre asseuré de bonnes graces de V. E., dans lesquelles ie me recommande estant

Monseigneur

De V. E.

le tres humble et tresobeiss:

valet. Jean de la Barre.

Il me semble, qu'il ne sera pas mal a propos de signer touiours mon nom, come i'ay fait dans la presente; car il pourroit arriuer quescriuant quelque chose remarquable de la cour ici et mes lettres tombant par malheur entre les mains de quelque autre, ie pourray courrir risque de receuoir quelque disgrace, mais de cette facon ie suis hors de danger, et quand V. E. aura la bonté de m'escrire, elle me faira la grace d'escrire, come est mon ueritable nom; car ie ne suis que trop connu icy pour en porter un autre. Au reste l'Eternel conserue V. E. en bonne santé et luy donne prosperité et contentement.

7.

Høybaarnne Frue Greffinde.

At ieg nu i lang Tid iche haffuer hafft den Ærre och opvaarttet hindis Naade med min ringe Schriffuelße, haffuer veret Arsaage, at ieg haffde formoedet, at naar min Mand kom fra Suerrig, ieg daa schulde veret saa løchelig och schreffuet

hindis Naade til, det ieg giernne øndschet, at hand haffde giort aldting rigtig med hindis Naade, mens efftersom ieg fornemmer det iche at verre scheed, och hand, siden hand kom hiem, haffuer verret meget siug, saa det endaa verre er, ieg kand iche endgang talle med hannem derom, saa Gud veed, huor ieg haffuer nu verret om Hiertt, indtil ieg nu endelig haffuer taaget meg forre och aldrig merre talle til hannem derom, mens vil nu sielffuer giørre det klar huoß hindis Naade, ieg haffuer leveret et Sophirs Smøche til Karsten, som Stenbuckis Greffinde[1]) haffuer bødet hannem 1000 Rxdl. for, noch haffuer ieg leveret til Carsten 1000 Rxdl. in *spesi*, ieg haffuer kiøbt Øxen for meg sielff for 2000 Rxdl., dem schald Kiobmanden erlege til Carsten. Saa haffuer min Moeder[2]) loffuet at erlege 3000 Rxdl. i Kiøbenhaffn, dem schald ieg levere Carsten til den 11 Junj; tj min Moeder kand intte fly meg dj 3000 Rxdl. føer end til den 11 Junj, ieg beder hindis Naade for den storre Oprigtighed och Dyed, hinder følger, at hund vil inttet verre vred, for det iche er lenge siden betalt. Gud veed, ieg haffuer noch giort met dertil, ieg vilde saa nødigt haffde besuerget min Moeder dermed, dersom ieg kunde haffde veret det forvden, mens ieg seer ingen anden Midel, ieg haffuer i lang Tid ingen Breffue faet fra hindis Naade, ieg øndscher inttet høyere i Verden, end ieg aldtid maa spørge hindis Naade och hindis Hußis Veldstand, och at ieg endgang igien maa verre saa løchelig och see dennem med Glede. Imidlertid befaller ieg meg i hindis Naadis høye Gunst, och ieg forbliffuer til Døden effter min storre Schyldighed

Høybaarnne Frue Greffinde
Hindis Naadis oprigtige och
tiennestvillige Tiennerinde
Margarette Rantzov[3]).

Schaaberßøe den 30
Novemb. 1662.

Udskrift: *A Madame Madame Eleonore Cristina, Comtesse de Slesvig et Holsten.*

---

[1]) Grev Gustav Otto Stenbocks (anden) Hustru var Christina Catharina de la Gardie. Han selv var fra 1658 Generalgouverneur over Skaane, Halland, Bleking og Bornholm. Anrep, Svenska Adelns Ättar-Taflor. Stokholm 1864. IV, 141—42.

[2]) Fru Ide Skeel.

[3]) Hun var en af dem, hvem Ulfeldt og hans Hustru tidligere havde be-

8.

Gudz goede beskermelse vere offuer eder *Carsten lauridzen*, samt offuer eders gandske hus til ald lycksalig velfart.

Efftersom der findis en deel personer, som er mig nogid skyldig, huoraff di betaler aarlig deriss *rente*, Saa beder ieg eder venligen, att i ville giøre mig dett venskab och paa mine vegne indkreffue, huis *rente* hos dem *resterer* til den 11 *Xcembr.* vdi dette Aar att betale til mig, och att i ville derfor *quitere* dem paa mine vegne, paa huis *rente* i aff dem Annammer, til huilken ende ieg sender eder her hoss min fuldmacht, paa dett di icke skal giøre nogen *scrupel* til eder same penge att erlegge.

Da paa dett i kand vide, hueṁ di ere, som *renter* skal til mig betale, vil ieg neffne dem her vnder, saa och huad *capital* di ere skyldige, och Nar *renten* deraff er forfalden[1]): kiøbenhauffns bye er mig skyldig *Capital* 2600 Rixd.; deraff ere di skyldige til dend 11 *Xcembris* i dette Aar Ett Aars *rente*, som er 156 Rixdaler[2]).

Hanss *Excel.*, Her *Canzeler*, Velborne Her *Peter Redz* er skyldig *Capital* 1000 Rixd.; deraff *resterer* nu Ett Aars *rente* til dend 11 *Xcembr.*, som er 60 Rixd.

Hans *Excel.* Rigens *Admiral*, *Her Hendrich Bielke* er skyldig *Capital* 4000 Rixd., deraff *resterer* til denne 11 *Xcembr.* Ett Aars *rente*, som beløber Sig 240 Rixdaler.

Hans *Excel. Her Axel Vrup*, *General etc.* er skyldig vdi *capital* 3500 Rixd., huoraff *resterer* til dend 11 *Xcembr.* Ett Aars *rente*, som sig beløber 210 *Rixdaler*.

Her Rigens Marskalk *Corbitz etc.* er skyldig vdi *capital*

---

troet en Del af deres Ejendele. Hist. Tidskr. III, 470—71 og en Afskrift i Ny kgl. Saml. 2142 b. 4to. Ogsaa senere bevarede Leonora Christina venlige Følelser for hende. »Jammersmindet« p. 87.

[1]) De her nævnte Debitorer findes ogsaa anførte som saadanne i Paus anf. Sted. II, 154 og Hist. Tidskr. III, 463—64; dog have Holger Vind og Kørbitz, der begge kun nævnes hos Paus, sikkert overtaget Gjælden, den første efter sin 1652 afdøde Moder, Fru Ingeborg Ulfstand, og den anden efter Fru Kirsten Lützov, som han havde ægtet d. 7. Octobr. 1649. (Ny kgl. Saml. 241 8vo). Begge disse findes nævnte i Hist. Tidskr. Om Sophie Kaas se ndfr. Kun Ove Gjedde findes intet af Stederne, jvfr. Nr. 9. Ogsaa Summerne stemme overens.

[2]) Her, ligesom ved Peder Reetz, Henrik Bjelke, Axel Urup og Holger Vind, er i Marginen tilføjet med en anden Haand: betalt.

590 Rixdaler, *resterer* til dend 11 *Xcembr.* Ett Aars *rente*, beløber sig 35 Rixd. och nogid mer[1]).

Holger Wind er mig skyldig *Capital* 2000 Rix., deraff *resterer* Ett Aars *rente* til dend 11 *Xcembr.*, beløber sig 120 Rixdaler.

Salig Rigens *Admiral Offue Giedde* er mig skyldig *capital* 500 Rixd.[2]), derpaa *resterer* mig 4 Aars *rente* til dend 11 *Xcembr.* 1662, och mig er berettid, att same *capital* med des *interes* skal vere falden Holger *Vind* til att betale mig dem[3]), fornemmer hos hannom, om hand for same *rente* vil *clarere*, eller hos huem ieg min betaling skal søge.

Der boer en Frue vdi Sielland paa en gaard henne ved *Holbeck*, hedder *Vognserup*, Fruen hun hedder *Sophia* kaass[4]), hun er mig ett *Capital* skyldig paa 1450 Rixdaler, deraff *resterer* til dend 11 *Xcembr.*, Ett Aars *rente*, beløber sig 87 Rixdaler[5]). Hun haffuer en egen gaard vdi kiøbenhauffn, der kand i vel erfare om hindis person, hun pleyer gemenlig att holde sig oppe vdi kiøbenhauffn om jyletider.

Huis i aff disse forskreffne *rente*penge kand indbekomme, beder ieg gierne, att i dem ville med dett *Hamborger* bud sende til *Hamborg* vdi en forseiglid *pose* och dem lade *leuere* paa mine vegne til en kiøbmand samestedz, som kaldis *Vilhelm Sontom*, och betaler buddid derfor, huis hans rettighed er, och fører mig dett til regenskab, *Vilhelm Sontom* sender i vel och der hos en liden Zedel, som hand kand sende mig, om same pengis beskaffenhed, til min effterretting.

Giører mig dend villighed och taler ett ord med peder *jensen Rente*skriffuer[6]), helser hannom paa mine vegne och

---

[1]) I Marg: betalt daller til 6 ß Rigsmønt (?), hertill lagt 7½ ß.

[2]) I Marg: NB.

[3]) Han havde d. 21. Septbr. 1656 ægtet Margrete, en Datter af Ove Gjedde. Ny kgl. Saml. 242 8vo.

[4]) Hun var en Datter af Mogens Kaas til Støvringgaard og Sidsel Friis, og Enke efter Frederik Parsberg til Vognserup, der var død d. 20. Septbr. 1653. Søren Maj, Ligprædiken over Frederik Parsberg. Sorø 1656. Hun har altsaa overtaget dennes Gjæld til Ulfeldt, jvfr. Paus og Hist. Tidskr. anførte Steder. Efter Benzons Stamtavler (Geh. Ark.) er hun selv død netop 1662.

[5]) I Marg: betalt den 7 feb. ano 1663.

[6]) Peder Jensen Randers. Hist. Tidskr. III, 462.

beder hannom lade mig vide mett ett ord eller to, huad hand haffuer forrettid vdi di smaa sager, hand haffuer loffuid mig att forrette for mig. Saa kand i sende mig hans breff, nar hand vil skriffue.

L'eternel uous conserue ensemble toute uostre maison.

Monsieur

Vostre affectionné pour

Brug dend 11 *Xcembr.*[1]) 1662. *uous seruir*

Corfitz, Greffue af Wilffeldt.

Dynkerken er alt offuer*leuerid* udi di *Franzoser* deris hender, och kongen aff *Franckrig* var vdi *dynkerken* selver vdi egen person for 4 dage siden[2]), saa same pladz er nu besat med *franzesk guarnizon.*

9.

Herren Carsten Lauridzen Salut.

Jeg seer aff eders skriuelse, att Frue *Margreta* wil holde ord, ieg haffuer aldrig tuilt paa hinder, saa giør ieg icke heller endnu; ieg haabis, att hun nu giør nu fuldkommen klart med eder, saa att ieg intid mere haffuer med *Offue Tott* att bestille, Alt huis i bekommer, dett sender offuer til *Sontom*, som ieg tilforne haffuer ombedid eder.

Huad sig anbelanger dett, som Holger Wind tilbyder eder rente for paa mine vegne, dersom dett er for dett halffue *Tusinde* Rixdaler, ieg haffuer laant til S. Rigens *admiral Offue Giedde*, da laante ieg hannom dem dend tid, hand var fangen vdi *Malmøe*, och dett var 1658 lenge for jyll, som breffuid skal vdvise, ieg paa same penge haffuer aff Rigens *Admiral;* Nu maa hand selver giøre regenskab, huad dett sig kand løbe, mig er ingen rente betalt fra dend dag, pengene bleff vdlagt, indtil nu, di mener maa ske, att di nu maa giøre ved mig, huad dem løster, hand kand skriffue vdi hans bog, huis hannom

---

[1]) Efter Slutningen af Brevet er med en anden Haand skrevet: Anno 1662 den 13 decemb. Annamett, ligesom efter Nr. 10: Anno 1663 den 15 Junij Annamett. Dette gjør det klart, at Dateringen i disse to Breve er efter ny Stil. Det er vel ogsaa Tilfældet med Nr. 9, skjøndt det, skrevet d. 13. Juni, er paategnet: Anno 1663 den 13 Jully Annamett.

[2]) Ludvig XIV opholdt sig i Dunkerque fra d. 22—24. Novbr. 1662. Gazette de France for 1662, p. 1208—14.

lyster, dett kommer mig intid ved, saaledis sidder dett tilsammen, som ieg dett her skriffuer.

Huad Brostrup Giedde anlanger, da er hand mig vdi *Capital* skyldig Ett *Tusind* Rixd. effter hans breffs lydelse, hand til mig vdgaff vdi *Malmø*, vdi *May* maanid 1658[1]). Dett var nu forgangen *May: fem* Aar, ieg ved icke rettere, end dett er io 300 Rixd. *fem* fuldt Aars *rente.* Dette kand i vise hannom, ieg skal aldrig *pretendere* dett, mig icke med rette tilkommer.

Jeg erindrer mig, att der i var hos mig paa *Ellensborg*, da loffuede ieg eder for eders vmag, att haffue omsorg for att indkreffue mig mine penge hos *Tott* och skaffe mig nogen rictighed vdi, huis ieg hos hannom haffde att kreffue, Ett *Hundret* Rixdaler, hvilkett løffte ieg bør att effterkomme, huorfor ieg er gierne tilfridz, att i selver giører eder betalt, dog aff di sidste penge, som i Annammer aff de, ieg hos Offue *Tott* haffuer att kreve, och huis i for min skyld eller paa mine vegne haffuer giort nogen umkostning med same min gield att indfordre, i huad maader dett haffuer verid, saa fører mig dett och til regenskab; ti hos mig skal ingen intid tabe, mens skal ieg altid med ald tacknemlighed erkiende, huis villighed och tienniste, som mig skeer, effter min effne och leiglighed. *L'eternel uous conserue ensemble toute uostre maison.*

Monsieur

Vostre Tresaffectionné

Bryg dend 13 *junij* 1663. *pour uous seruir*

Corfitz, Greffue aff Wllffeldt.

Her hos følger ett breff fra *charles*[2]) til hans datter, hun skal vere hos hindis moder vdi kiøbenh. Lader en aff eders bringe dett tilstede, paa dett hand kand faa nogen bud fra hans datter.

Udskrift: *Herren Herren Carsten Lauridzen, Freundtlich Copenhagen.*

---

[1]) Hist. Tidskr. III, 464.

[2]) Denne i Ulfeldts Historie ofte forekommende Tjeners Efternavn var Prouin, se Brev fra Christian Ulfeldt til Otto Sperling den Yngre, Basel $^{18}/_{28}$ Maj 1664. Ny kgl. Saml. 2146 c. 4to.

10.

Herren Carsten Lauridzen Salut.

Jeg seer aff eders breff, att ieg aff forseelse haffuer indluct vdi eders breff Andre breffue, di ere dog siden kommen til rette, huorfor ieg tacker eder, alle mine breffue, som ieg vdi disse tider skriffuer, er icke aff stoer *importans* vden allenisle di, ieg skriffuer eder til om mine smaa Sager, huilke ieg endnu paa dett flitigste *recommenderer*, att i ville *pousere;* ti, ieg seer, at *Tott* er hel sen att drage klederne aff, ieg beder eder, holder eder til Frue *Margreta*, paa hinder kand mand giøre nogen *facit* paa hindiss løffter, lader dem ingen fred, førend di betaler, och i maa vel haffue vdi Acht, att di erlegge *renten*; ti Aarid er nu snart forbi; helst aff di *Summer*, som endnu staar tilbage och aff di Andre penge, efftersom di er bleven betalt til; Ti dett, hand er mig skyldig, er for rede bare penge, sølff och guld, som hand aff mit haffuer Nytt, dett er eder selff best bevust, tiderne ere icke nu saaledis for mig, att ieg taaler att miste møgid. Ieg forseer mig der til, att i er paa min *profit*, helst efflerdi ieg søger intid vden, huis mig med ald rette tilkommer.

Disse hosfølgende breffue beder ieg, i ville vbesvert offuerleuere til hans *Exc. Her* Rigens *Admiral*[1]) och derhos melde hannom min tienniste.

L'eternel uous conserue ensemble à toute uostre maison.

Monsieur

Vostre aff. pour uous seruir

Bryg dend 15 *juny* 1663. Corfitz, Greffue aff Wilffeldt.

I melder vdi eders breff, att Brostrup Giedde haffuer talt med eder och begierer, att huiss hand mig er skyldig, maa affkortis vdi huis penge, ieg skal vere Frue *Mette Grubbe* skyldig, da beder ieg eder, att i vil fortroe hannom paa mine vegne, att ieg var aldrig *Mette Grubbe* en skilling skyldig, icke heller er ieg, Mens att ieg skal selver haffue *Penge* aff Frue *Mette Grubbe* for Arff effter min S. broder[2]), dett er wist noch,

---

[1]) Henrik Bjelke, med hvem Ulfeldt førte en livlig Brevvexling. Iblandt de bevarede Breve findes ogsaa et fra Corfitz Ulfeldt, dat. Brügge d. 15. Juni 1663. Ulf. Sager Nr. 17.

[2]) Fru Mette Grubbe havde været gift med Ebbe Jacobsen Ulfeldt († 1654).

doch hun haffuer derpaa en lang *respit* effter derom giorde *contract* och fordrag, giort aff min S. broder, saa att hun haffuer hos mig aldelis intid att fordre, dett er ickun Spanske *casteler* eller nogid, som di Søger att giøre folk wiss for att haffue *credit*.

Erindrer ham paa mine vegne, att hand er mig skyldig, som for sin egen gield, *rente* aff et *Tusinde* Rixdaler paa *fem* Aars tid nu til denne 11 *juny*, som hos eder er i dette Aar 1663, som er 300 Rixdaler, giører eders beste, att i kand paa mine vegne bekomme dem aff hannom, och *quiterer* ham paa mine vegne derfor. *Vale*.

Affordrer fra *Henricus*[1]) dend handskrifft, hand haffuer aff mine, och som *Christopher gøe* S.[2]) haffuer til mig vdgiffuen, dend er bedre hos eder bevarid end hos ham. S. Rigens *Admiral* H. Offue Gieddis skal dend betale med effterstaaendis *renter*; ti Offue Giede tog den gield paa sig.

Udskrift: *Herren Herren Carsten Lauridzen Freundtlich Copenhagen.*

---

[1]) Vel den bekjendte Henrik Müller, med hvem Ulfeldt stod i Brevvexling.

[2]) Christopher Gjøe døde d. 1. Febr. 1652. Hans Enke, Fru Karen Lange († 1657), findes nævnt blandt Debitorerne hos Paus II, 154.

Breve fra Biskop Balle til Geheimeraad Schack-Rathlou.

Meddeelte efter Schack-Rathlous Papirer paa Ravnholt
af A. Crone.

1.

Deres Excellence
Høy- og Velbaarne Hr. GeheimeRaad!
Naadige Herre!

Det uventede Slag, som haver rammet vor Kirke og min Orden [1]), vil efterlade hos alle retsindige Sandheds Elskere megen Kummer, og sætter mig frem for alle i en ængstelig Tvivlraadighed. Deres Excellence var eneste Tilflugt for ægte Christendoms reene Lærere — eneste Værn mod den fordærvelige Nyeheds-Syge, som ødelegger al Grundighed og Orden, forstyrrer al gavnlig Indflydelse af vores dyrebareste Religion — Og nu ere vi forladte Geystlige, helst de iblandt os, som holde fast ved Evangelisk Troe og Skik, blevne til Rov, ikke for Spot allene, men for Ondskab og Vold. Herren forbarme sig over sin Kirke, og frelse den selv! Der er ingen tilbage, som kan, eller vil, afværge Forvirringer. Dog! Deres Excellence haver ikke forskyldt, at jeg ved min Mismodighed skal formere Deres egen Bedrøvelse. Aldrig haver jeg meere levende følet baade min egen og mine Brødres hellige Forpligtelse, til at ofre Dem af inderligst rørt Hierte den meest ubykkelske Tak for Deres ædle og gode Omhue, Deres retskafne og gudfrygtige Bestyrelse. Vore

[1]) Den 1. Juni 1788 ansøgte Schack-Rathlou om sin Afsked. Han havde fra 28/9 1787 været Præsident i det danske Kancelli.

Ønsker og vore Bønner, vore Sukke og Taarer, ledsage Dem. Selv de Onde maae beklage en saa redeligsindet og veltænkende Ministers Bortgang. Men de godes Antal er dog endnu ikke lidet, og deres Beklagelse skiuler sig i en dybsørgende Taushed, som taler langt stærkere, end de høyeste Lovtaler — Ach! hvorfor dette Skridt! — og dette Saar i Danske Mænds Bryst! — Men jeg legger Haanden paa Munden. Deres Excellences ømme Hierte haver vist maattet udholde en bitter Kamp; Thi jeg veed, at De elsker os — Aarsager maae være for Haanden, som have budet Dem, at drage Deres beskyttende Haand tilbage. Gud forlade de Mennesker, fra hvilke dette Onde er kommet over Os!

Men Deres Excellence fradrager dog ikke mig den hulde Yndest, som hidindtil haver været mig en vederqvægende Trøst i mine Bitterheder! — et Kald paa Deres Gods[1]), Naadige Herre! — O! jeg vil formodentligen snart have Aarsag, til at tragte derefter med ivrig Længsel — og dersom jeg raadede for mig selv, drog jeg strax saa glad henover til det kiære Jylland, som en Fugl glæder sig, naar den slipper ud af Snaren, og flyver bort. Hvor nu Bremserne ville begynde paa nye at surre mig om Ørerne! — Deres Stik er alt for giftigt. —

Forlad mig, dyrebareste Velynder! at jeg misbruger Deres Taalmodighed. Sindet er alt for oprørt, thi Slaget er for haardt. Men Gud i Naade velsigne og bevare Dem! Indtil høyeste Alderdom lade han Dem indhøste al den rige Trøst og Glæde, som en god Samvittighed tilbereder hans sande Dyrkere, i uafbrudt Velstand og Lyksalighed med Deres ypperlige Gemalinde. De begge blive dog stedse en tryg og sikker Tilflugt for redelige Danske — Gud vil ikke berøve os gandske al Trøst og Husvalelse. Ja vel! hvorfor tør jeg ikke haabe, at Tingene endnu kunde forandre sig, og at vores Høystpriselige — sandeligen Høyst-agtede tillige, og hierteligst elskte — Beskytter og Patron vedbliver fremdeles at være hos Os og sørge for Os?

I det mindste tager jeg ikke Afskeed med anden Forventning, end snart igien at see og opvarte Deres Excel-

---

[1]) Rathlousdal.

lence med underdanigst Ærbødighed, for at modtage Deres Befalinger.

Med uforanderlig Hengivenhed henlever jeg stedse i allerdybeste Ærbødighed, under beste guddommelig Velsignelses varme Tilønskning

Deres Excellences
Min ædle og Naadige Herres
underdanigste Tiener
Nic: Edinger Balle.

Carlslunde i Thune Herred
paa Visitatz d: 6 Junii 1788.

Eftterskriftt — Da jeg i Gaar paa min Visitatz-Reyse i Sømme-Herred kom til Roeskilde, blev mig sagt, at Vores viise Kron-Printz ikke vilde miste Deres Excellence — og jeg blev glad, og holdt Brevet tilbage. Nu veed jeg i Dag, at den Naadigste Herre erkiender Deres Excellences sande Værd paa en Maade, som giør hans Skiønsomhed hæderlig, og hans Hierte elskværdigt. Men jeg veed tillige, at Deres Excellence er fast i sin Beslutning, og vedbliver samme paa en Maade, som ikke mindre hædrer Deres ædle Sindelav — Det er et rart Exempel, Selv at frabede Sig Pension — og Exemplet destorarere, jo bedre den var fortient ved mange Aars gavnlige og utrættelige Aarvaagenhed for Statens Beste! Nu da! — Saa afgaae mit Brev, som udtrykker uden al Kunst, hvad Sindet følte, da det blev skrevet, og føler endnu. Kun denne Naade endnu, dyrebareste Velynder! for Kirken og Min Orden: Hans Kongelige Høyhed forunder Dem gandske sin Fortroelighed — Beed dog, at intet Forslag til Forandring — enten ved Gudstieneste — eller ved de offentlige Lærebøger for Almuen — eller ved Maaden, hvorpaa Geystligheden haver hidindtil nydt sine Indkomster — maae finde Gehør, førend det er omsendt til alle Vedkommendes Prøvelse i alle Stiftter, og derefter meddeelt Deres Excellence Selv til nøyere Overveyelse — Thi her er en Sag, som angaaer mange ufødte Slægters Velfærd baade for Tiden og Evigheden, og som ikke staaer til at opreyse, naar den engang er ved Misforstand bragt i Uorden.

underdanigst
Balle.

Vor Frue Sogn i Sømme-Herred
paa Visitatz d: 8 Junii 1788.

2:

Deres Excellence

Høy- og Velbaarne Hr. GeheimeRaad!

Naadige Herre!

Umuelig kan jeg lade det Nye-Aar gaae forbie, uden at opvarte Deres Excellence — i det mindste skrifttlig, da jeg ikke kan giøre det personlig, destoværre! — og af inderste Hierte, med haabefuld Bøn til Gud, at ønske Dem, samt Hendes Naade, Deres dyrebare Gemalinde, i dette nye og mange fleere Aar et fornøyet Liv, en behagelig Sundhed, en vederqvægende Sinds-Tilfredshed, og den salige Glæde, som er Dem Begge saa kiær, at kunde giøre vel imod mange, og styrke mange retskafne i Haab og Trøst til Gud under allehaande Prøvelser, hvilke meer og meer mangfoldiggiøres.

O! Min Naadige Herre — Vi savne Dem for meget! Gamle Aagaard[1]) klager væmodig, at han savner Dem — Og Min brave Hr. Stifttamtmand[2]) istemmer oftte med mig den samme Klage — Men jeg i mit særskildte Fag maae føle Savnet langt ofttere — Ikke en eneste blid Resolution til Min Ordens Beste haver jeg nu at frydes over, men destofleere, som skiære og nedtrykke. Dog! her bør jeg vel tie. Imidlertid, da jeg ikke, Gud være lovet! haver noget at bebreyde mig selv, og staaer altid færdig paa første Vink til at giøre Regnskab, saa skriver jeg friemodig og skarp, hvor Fornødenheden kræver det, uden at spørge efter andet, end hvad Sandhed byder mig at tilkiendegive. Faaer jeg Skrup igien, kan jeg taale dem, og bliver dog derfor den samme.

Hvad mine bydende Herrer ville skænke mig til Nye-Aars-Gave for min nyelige Nye-Aars-Lykønskning, maae jeg vente paa. Men den lydede saaledes:

»Man tilgive mig, at jeg ikke kan ansee de nye Haardheder, som Præsteskabet synes at trues med, for en Frugt af Cancelliets egen Tænkemaade. Uden Tvivl spøger en Aand uden for — sit ater an albus, ego quidem nescio — som ved allehaande Insinuationer bestræber sig for, at sønderrive de Gamle Segl og Signeter, som skulde be-

[1]) Konferentsraad Peter Aagaard i det danske Kancelli.

[2]) Grev Greg. Chr. v. Haxthausen, Schack-Rathlous Svoger.

trygge den synkende Geistlighed. Og i saa Fald istemmer jeg paa nye med den klagende Poet:

Qvare O! pauci, rebus succurrite lapsis
et tuta naufragio littora pandite nostro.
Neque trepidate, falso metu timentes,
Hac pietate ne offendatur Deus.

I hvilken Forhaabning jeg haver den Ære at tilønske etc:« Mon jeg haver Aarsag til at være fornøyet? Her er Ordre udvirket, til at skille Præsterne ved deres Residentzer i Kiøbenhavn, uden at noget Menneske veed et Ord deraf, før Slaget kommer — Nu! jeg glemte ikke, hvad jeg burde sige. Thi i det mindste maae man have Lov, til at raabe Au!, naar man uformodentlig bliver stødt og mishandlet. Men hvad hielper det? her tages sidste Karl bort fra Præsten til Udskrivning, uden al Trang, da Herredsfogeden og Sognefogeden beholde deres urørte — og Cancelliet svarer, at derved er intet at giøre.

Jeg faaer med megen Umage og lokkende Overtalelse Vedkommende bevægede, til at istandsætte deres Kirker — Nu vil en Proprietair lade sine sønderslagne Klokker omstøbe, men fordrer, at alle Sognefolk skulde foreene sig, til at besørge Transporten fra og til Kiøbenhavn. Billighed og Lovens Aand holder med ham. Stifttamtmanden regulerer tilligemed mig, at det skal skee, uden for Pløye- og Høst-Tid, i godt Føre og beqvem Veyrligt. Men en vrangvillig Lods-Eyer modsætter sig — Og Cancelliet støder Stiftts-Øvrigheds Anordning over Ende — Manden haver Lovens Medhold, og skal dog udføre sin Sag ved Lands Lov og Ret. Dette vil han ikke — og nu kan jeg see til, hvorledes jeg herefter faaer Kirkerne satte i Stand.

Min Skole-Visitatz kostede mig i Fior 130 rd:, og i Aar 160 rd: formedelst Bøgers Uddeeling — Proselyt-Collecten, som aldrig er brugt til sin Bestemmelse, og aldrig kan bruges, var hertil paa beste Maade at anvende. Min Naadige Herre havde Selv givet mig Tilladelse, at giøre Forslag desangaaende — Ieg giorde samme ved Slutningen af dette Aars Visitatz, just for at kunde viise destoklarere, hvormegen Nytte deraf udkommer. Tillige bad jeg allene om 100 rd: deraf aarlig, og forbandt mig til, af egen Lomme selv aarlig at tillegge det meere,

som behøves, hvilket altid løber til 60 à 70 rd: og med Tiden høyere. End ydermeere bad jeg, at de 130 rd: for sidste Aar maatte være skænkede af mig som en Grundlegning til denne nyttige Anstalt. Men see! — Proselyt-Collecten skal anvendes meer analogisk med sin Bestemmelse, og dertil skal jeg giøre Forslag — Nu! da veed jeg i al Verden ikke, hvad bedre Anvendelse den kunde have, end til at udbrede Christelig Oplysning blandt Christne selv — Men mig bevilges for sidste Aar 100 rd:, og for 4 følgende Aar, aarlig 100 rd: af Fondet ad usus publicos — Men jeg siger allerunderdanigst Tak. Publikum vil jeg paa ingen Maade være til Byrde. Og det kan lidet hielpe, at faae slig Understøttelse i 4 Aar, naar jeg siden skal vedligeholde Uddelingen paa egen Bekostning allene. Min Efttermand kan ikke forpligtes, til at giøre, som jeg. Sagen hører op. Nytten forsvinder. Og invidia bliver min Løn. Ney! Da beder jeg heller, at det af Fondet ad usus publicos bevilgede maae gives mine braveste Skoleholdere til praemier — og Bøgerne betaler jeg selv, som hidindtil. Gud sørger for min Familie!

Hvormeget meere kunde jeg græmme mig over. Men det er forgiæves at græmme sig. Herren være lovet! Saavidt er jeg kommet, at intet anfægter mit Sind.

Dog! Min Naadige Herre fortryder ikke paa, at jeg haver udøst Sorgen i Deres hulde Barm — Gud velsigne Dem rigelig for Deres redelige Omhue! Vort gode have vi nydt. Men vi glæde os ved dette gode alligevel, og høste dog Frugt deraf endnu. At ikke ondt skal blive værre, veed Deres Excellence kun ene og allene, hvad jeg haver skrevet. Imidlertid er nok Directeuren i sig selv en god Mand — Men uden fra virker maaskee anden Indflydelse formeget.

Ach! i dette Øyeblik hører jeg, at den værdige Biskop Hee[1]) er død — Og i Afttes modtog jeg hans egenhændige Brev, dateret d: 31 Dec: Herre Gud! hvor hastig! Men i en

---

[1]) Jørgen Hee, Biskop i Aarhuus. I Hist. Aarbøger III, 188 angives hans Dødsdag at være 30 Decbr. Iblandt Schack-Rathlous Papirer findes ogsaa et Brev fra Biskop Hee, dat. $^{31}/_{12}$. Schack-Rathlou har paa Brevets Fod bemærket, at Biskoppen døde d. 30te, men har dateret Brevet d. 31te, fordi Posten da afgik.

god Stund kaldte Overhyrden ham til Hvile. Nu! dyrebareste Hr. GeheimeRaad! maae den gode Prof. Treschow[1]) være Dem omhyggeligst anbefalet. Deres Excellences Fortale kan ikke andet, end trænge igiennem. — O! saa gierne jeg stoed op, og lod ham sidde paa min Stoel, for at sætte mig i hans Sted i Aarhuus igien, naar jeg raadte mig selv! — Men hvilket langt Brev!

Forlad, Naadige Herre, at jeg haver trættet Deres Taalmodighed, og bliv altid ved, at vedligeholde Yndest og huld Bevaagenhed for

Deres Excellences
Taknemligst hengivne underdanigste Tiener
Kbhavn. d: 4 Jan: 1789. Nic: Edinger Balle.

3.

Deres Excellence
Høy- og Velbaarne Hr. GeheimeRaad!

Iblandt de mange Velgierninger, for hvilke jeg ved Aarets Omvexling i Særdeleshed maae takke vor allerbeste himmelske Fader i Christo, er visseligen denne for mit Hierte een af de kiæreste, at Deres Excellence, Min dyrebareste Velynder, tilligemed Hendes Naade Deres fortreffelige Gemalinde, begge ere bevarede i Live, og nyde forønsket Sundhed. Samme vor Gud og Fader lade for Jesu Skyld sin mildeste Varetægt og Miskundhed fremdeles være udbredt over Dem Begge i mange paafølgende lyksalige Leve-Aar til sildigst Alderdom!

Meer end eengang haver Rygtet i det forgangne Aar oplivet baade mig og tusinde fleere med den Fortælling, at Deres Excellence snart vilde paa nye tage Deel hos Os i Sagernes Bestyrelse — Min Naadige Herre erkiender dog heraf i det mindste, at ikke faa længes eftter Dem, og at Deres store Fortienester af ægte Danske unægtelig paaskiønnes. Det var Trøst og Vederqvægelse for redelige Danske, at hans Excellence Hr. Greve af Haxthausen blev Statsminister, og dersom han ikkun fremdeeles vedbliver, tillige at være min Stifttamtmand,

»sublimi feriam sidera vertice.«

Thi jeg kan aldrig ønske mig større Lykke, end at arbeyde i Foreening med en Herre af saamegen Forstand, og

[1]) Ikke han, men Prof Prokantzler Janson blev Biskop i Aarhuus.

saa retskaffen en Tænkemaade. Nu feyler det allene, at Deres Excellence var hos Os igien, paa samme Plads, som tilforn. Men jeg tør herom ikke tale meere, af Frygt for, at Deres Excellence finder Mishag derover; Thi jeg veed, at Deres nærværende Roelighed er Dem kiær — eftter saamange Aars troe og aarvaagne Omhue for Statens Gavn, kan den ogsaa nydes med Hæder. Mærkeligt, at Deres Excellences paa sit Sted nedlagte Erklæringer imod visse Foranstaltninger nu almindeligen i høyeste Maade biefaldes, da Udfaldet haver bekræfttet dem, og lærde Elskere af Fædrelandets Historie forsyne sig med Afskriftter, som giemmes til Efttertiden.

Nyehederne i den Europæiske Verden ere saa store, at der udfordres intet mindre, end Deres Excellences Stats-Klogskab og Erfaring, til at dømme om Udfaldet. Den besidder jeg ikke, og kan derfor allene i dyb Ydmygelse for Guds Aasyn anraabe ham om sin vældige Beskyttelse for vort arme Fædreland. Jeg er vis paa, at Deres Excellence daglig ihukommer Deres kiære Dannemark i oprigtige Forbønner, og Gud vil i Naade for Jesu Skyld bønhøre Dem!

Aaret er ellers hengaaet for mig under sædvanligt Arbeyde, men tillige blandt en Hob Fortredeligheder, som just ikke ere de sædvanligste. De sletteste Mennesker i Stifttet maae have indbildt sig, at det nu var dem en let Sag, eftterat hans Excellence Hr. GeheimeRaad Schack-Rathløw var blevet mig berøvet, eftter Behag at trampe paa mig, og træde mig under Fødder: Deres løgnagtige Klagemaal bleve hørte — maaskee ikke uden Velbehag, og underlige Ting ere komne til min Erklæring. Men Gud være lovet, at jeg dog blev spurgt! Nu fik jeg Leylighed, til at opklare og documentere hver Punkt. Da jeg havde god Sag, skrev jeg i en Tone, som haver bevæget adskillige paa høyere Sted, til at fortælle om Bispen, at han er intet bange, og nu, saavidt jeg veed, er alting godt, endogsaa meget godt. Ikke et eneste Tilfælde er befundet, hvori jeg havde havt Uret. Derfor takker jeg Gud af inderste Hierte, som den allene, der styrker og styrer mig, forhaabende derhos, at beholde hereftter lidet meere Fred for Ondskab og Misundelse.

I øvrigt haver jeg med megen Fornøyelse i afvigte Sommer giennemvandret 54 Menigheder og 105 Skoler, foruden 2 la-

tinske Skoler og 7 Hospitaler. Min Naadige Herre fornøyes visselig over, her at læse Resultatet af min indgivne Visitatz-Relation, som er dette:

Den voxne Ungdom er meget vel oplyst i .	20 Menigheder
haver god og antagelig Kundskab i . . .	21 Menigheder
Behøver Opvækkelse til videre Fremgang i	13 Menigheder
	54 Menigheder

Skole-Ungdommen er meget vel underviist i .	18 Skoler
haver giort antagelig Fremgang i	36 Skoler
staaer formeget tilbage i	30 Skoler
ligger dybt i Vankundighed i	21 Skoler
	105 Skoler.

Det forstaaer sig, at jeg endnu maae indrømme de brave Jyder Fortrinet, som i mange Aar have havt Forspring. Men vi fattige Siællandsfarer komme dog nok med engang, og i det mindste bilde vi os ind, at hvad andre kunde giøre, det kunde vi ogsaa, naar vi først have faaet Mod, til at bruge vore Kræfter. Deres Excellence haver dog nogen Naade tilovers for Siællands Folk — Sandeligen det er et godt Folk, naar det først haver fattet Tillid til sine Mænd, og var jeg Officier paa det samme, torde jeg alle Dage byde Fienden Trods med et ligesaa ringe Antal af Siællandske, som Jydske Karle — Dog! jeg svæver uden for mine Grændser. Men Deres Excellence vilde have den Naade, stundum ved Leylighed at tage de stakkels Siællandsfarer i Forsvar, som allevegne dadles og nedtrykkes. Hvor jeg kommer, enten i Kiøbenhavn, eller i Kiøbstæderne, eller for Exempel i Sommer paa den Fynske Reyse, maae de holde for, hvad jeg end siger og protesterer derimod — Men det er i Sandhed Uret — Og nyelig kunde jeg ikke bare mig for at erklære dette for hendes Kgl. Høyhed selv, som ligeledes vilde anføre Siællandsk Bonde til Exempel paa Dovenskab og Dumhed. Det er Uret! Men min Sladder herom bliver for lang.

Da jeg haver begyndt at skrive, og Papiret endnu kan rumme meere, tillader Min Naadige Herre, at jeg endnu besværer noget længere. Det er mig altfor kiært, i Tankerne at staae for Deres Excellences Aasyn, og underdanigst at giøre Rede, som for Min Elskeligste og dyrebareste Patron og Foresatte, baade for et og andet, hvad der hører til mine Pligter.

Nyelig haver jeg altsaa paa nye igiennemforsket de mange publiqve Midler, som ere henlagte under min egen Administration, og for hvilke jeg skal staae til Ansvar, ligesom jeg maae være Casserer og Directeur tillige. Her udkommer en Sum af 4 Tønder Guld, samt 4045 rd: 2 ℔ 4 ß: — Forskrækkeligt! Og at en eneste Mand skal vaage over det heele, er vist nok forskrækkende. Man sige da nu, om Bispen kan rose sig af, at have mange ledige Timer tilovers. Men ogsaa heri finder jeg Aarsag, til at prise den gode Guds forunderlige Omhue og Forsorg. Nu er jeg kommet saavidt, eftter megen Møye og mange Bryderier, som havde Grund i ældre Uagtsomhed, at ikkun 3 til 400 rd: i den heele store Sum kan synes at staae lidet usikkert. Alt øvrigt haver beste Sikkerhed, beste lovgyldig Betryggelse. Aarlig forøges Capitalerne, da jeg neppe faaer 100 rd: samlede, førend jeg strax giør dem frugtbare. Gud lade nu sin Velsignelse fremdeles være udøst over Midlerne, til Enkers Trøst og Faderløses Husvalelse! Saa giør jeg Regnskab, paa hvilken Tid det skal være, for min heele Huusholdning ved første Kald og Varsel.

Høysalig Printsessens[1]) Stifttelses Fond er nu forøget med 2300 rd: ved Renters Udsættelse. Jeg haaber, at der bliver Leylighed næste 11te Junii til at antage paa nye fleere Participantere.

Men det er Tid, at jeg ender mit lange Skriverie. For hendes høye Naade maatte min dybeste Respect paa beste Maade høygunstigst formeldes. Jeg lever stedse med dybeste Ærefrygt i den taknemligste Hengivenhed

Deres Excellences
Min Naadige Herres
underdanigste Tiener
Nic: Edinger Balle.

Kiøbenhavn d: 9 Jan: 1790.

4.

Deres Excellence
Høy- og Velbaarne Hr. GeheimeRaad!
Naadige Herre!

Af inderste Hierte ønsker og beder jeg, at Gud vor Fader

[1]) Prindsesse Charlotte Amalias († $^{28}/_{10}$ 1782) Stiftelse til Opdragelse af trængende Pigebørn i Kjøbenhavn.

i Christo med Aarets Forandring vil tildeele Deres Excellence nye Opmuntringer, nye Trøst, Kraftt og Naade, til Sindets Husvalelse. Hidindtil haver Herren hiulpet. Hans Haand er ikke forkortet. Lovet være Gud og vor Herres Jesu Christi Fader, siger Paulus, han den Barmhiertighedernes Fader og al Trøstes Gud, som os trøster i al vor Trængsel. Hvor sandt dette er sagt, haver Deres Excellence oftte i mange Livets Møysommeligheder erfaret, og skal visselig fremdeles ved Deres haabefulde Tillid i børnlig Troe og Hengivenhed friemodig erfare det; Thi vi have en Talsmand hos Faderen, Jesum Christum, den retfærdige, som er en Forligelse for vore, ja for den gandske Verdens Synder.

Med underdanigst Taknemlighed ihukommer jeg Deres Excellences og hendes Naades bevaagne Goddædighed imod mig ved sidste Nærværelse. Men alle forhen beviiste Velgierninger mod mig og min Orden svæve mig tillige i levende Erindring, og udslettes aldrig, saalænge jeg kan tænke. Oftte nok sagde jeg i Sommer, og mange sagde det med mig, ved Bevægelserne om de Geistliges Skiftte-Ret, foruden andet meere, at slige Storme ikke havde reyst sig under hans Excellences Hr: GeheimeRaad Schack-Rathlous Bestyrelse — Imidlertid have vi fægtet for os med Varme og Iver — Stormen er stille — Maaskee den legger sig for bestandig.

Vore Nyeheder kiender Deres Excellence, maaskee bedre, end jeg, som ikke haver Tid, at komme i Selskaber. I min Kreds gaaer alting, saavidt mueligt, stille og jevnt uden Ophævelse. En nye Lærebog haver jeg udarbeydet til et Forsøg. Men den skal snart igien oplegges, og eftter de Erindringer, som Leylighed tillod mig at indsamle, igien forbedres. Dereftter skal jeg underdanigst fremsende et Exemplar — thi den første Prøveklud, trykt paa slet Papiir, fordj ey andet var at bekomme, vilde jeg ikke sende. Ogsaa haver jeg en Historia Ecclesiæ Christianæ under Trykken, som med første bliver færdig.

Da jeg ikke kiender anden Fornøyelse, end at arbeyde, faaer jeg ved slig Afvexling idelige Opmuntringer, og befinder mig derfor meget vel. Min Børneflok er blevet forøget med en Datter, af hvilket Kiøn jeg nu haver sex. Ogsaa formeere sig de offentlige Midler under min egen Forvaltning,

som i Aar udgiøre 413,193 rd: 3 ℔ 5 ß:, hvoriblandt Printsessens Stiftelse tilhører 103,708 rd: 4 ℔ 12 ß: — Men alt er paa rede Hænder, og kan i Morgen afleveres, om saa skal være.

Blandt Stiftets voxne Ungdom fandtes i dette Aar

ypperlig Kundskab i . . . . . 22 Menigheder
god og antagelig Kundskab i . . 34 Menigheder
maadelig Kundskab i . . . . . 14 Menigheder.

Ligesaa fandtes hos Skolebørnene

ypperlig Fremgang i . . . . . . 14 Skoler
god haabefuld Fremgang i . . . . 32 Skoler
maadelig Kundskab i . . . . . . 28 Skoler
Vankundighed i . . . . 20 Skoler.

Blandt 70 Kirker vare kun 6 noget brøstfældige, ellers befandtes de øvrige i skikkelig god, og adskillige i ypperlig Stand. Fem Skoleholdere, som vare alt for uduelige, ere paa god Maade bragte til Roe, saa at de have lidet at leve af, og Skolerne dog ere blevne forsynede med bedre Lærere. Men een ugudelig Drukkenbolt og Spiller af een Skoleholder er reent afsat — Formodentligen bekommer jeg herover, som sædvanligt, uendeligt Skriverie, da enhver Skurk løber friit ind med de skamløseste Klager — Men da jeg er vandt til saadant, og vandt til at beholde Seyer, hvorfor Guds hellige Navn være lovet, bekymrer jeg mig ikke derom.

Msr. Sletting haver ogsaa nyelig vildet prøve Styrke med mig. Han trængte sig ind i en Skole, uden Kald eg Beskikkelse, bragte Bønderne paa sin Side, og vilde nu ved deres Hielp fortrænge en anden af mig beskikket Skoleholder. Men i Embeds-Sager forstaaer jeg ingen Spøg. Da han ey med gode vilde vige, lod jeg ham ved Rettens Middel kaste ud og installerede den rette ved forelæst Kaldsbrev fra Prædikestolen — Nu tordnede han i sit og Bøndernes Navn med Klager baade til Cancelliet og til Kron-Printzen, hvilken sidste skulde giøres opmærksom paa, hvorledes Bispen underkuede Bønderne. Men da jeg veed, hvad jeg giør, forsvarede jeg mig, som burde — og fik den Hilsen, at jeg ikke skuldet kiære mig eftter saadanne Skurker — jeg havde giort Ret — Nu hevner han sig, ved at skrive paa mit Huus: Bispen er gal. — Min Tiener lader jeg slette det ud — og leer af al Magt — ikkun

maae han ey meer komme inden for min Dør. Saadanne Optøyer høre ogsaa med til Tidernes Sværmen for — Frihed.

I dybeste Ærefrygt lever jeg stedse, næst underdanigst Hilsen til den Naadige Frue GeheimeRaadinde

Deres Excellences
Min Naadigste Herres
underdanigste Tiener
Nic: Edinger Balle.

Kiøbenhavn d: 8 Jan: 1791.

5.

Deres Excellence
Høy- og Velbaarne Hr. GeheimeRaad!
Naadige Herre!

Dersom medfølgende Lærebog maatte vinde Deres Excellences Yndest og Tilfredshed, var mig derved min Møye rigelig belønnet. I det mindste haver jeg virklig brugt de indkomne Anmærkninger over Forsøget til Lærebogen fra fiorten brave verdslige og geystlige Mænd. Men Forbedring kan alligevel endnu finde Sted. Og dersom Deres Excellence maatte finde noget hist og her at erindre, vilde det uendelig glæde mig, at blive ved Leylighed underrettet derom, da det maaskee kunde lykkes mig, at indføre videre Forbedring i et andet Oplag.

Med Psalme-Arbeydet gaaer det gandske vel. Over 400 Psalmer ere samlede af alle vore ældre og nyere Psalmebøger, som med liden Forbedring kunde være nyttige og gode. Omtrent 200 Psalmer af nye ere indkomne, og fleere ventes. Jeg haver sendt nogle Prøver til hans Excellence Hr. GeheimeRaad Guldberg. Tonen i dem alle bliver jevn, rørende, og opbyggelig. Ingen Psalme skal være længer, end i det høyeste 8 Vers, og ellers 4 til 6 Vers. Ogsaa antages Psalmer af 2 til 4 Vers efter Materiens Beskaffenhed. Men om jeg lever, at Samlingen bliver færdig, skal den dog først trykkes som et privat Forsøg til alles Prøvelse og Omdømme, paa det at nye Forbedring kan finde Sted, førend den forelegges til Undersøgelse i en Kgl. Commission.

Jeg haver med dybeste Ærefrygt imodtaget Deres Excellences Naadige Hilsen ved hans Excellence Græv Haxthausen, og erfarede tillige med den sandeste Fornøyelse, at Deres Ex-

cellences dyrebare Sundhed er tiltaget. Gud lade samme alt meer og meer formeres og bekræftes endnu i mange Aar. Jeg ønskede saa gierne, at Deres Excellence ved Deres Christelige Indsigt og retsindige Tænkemaade maatte medvirke, til at luttre og forbedre mine Arbeyder, som have Christelig Oplysning og Christelig Andagts Udbredelse til Øyemærke. Ogsaa er det os alle gavnligt, at en velmenende Christelig Siæl dagligt ihukommer vort kiære Fædreneland i sine Bønner for Gud til Naade og Velsignelse — Vi trænge saare meget dertil.

Ingen Nyeheder veed jeg at melde om, som ey allereede skulde være bekiendte. Vor gode Kron-Printsesse Maria venter snart paa sin Forløsning. Herren hielpe hende, og giøre hende til en lykkelig Moder!

Min underdanigste Respect maatte hendes Naade, den ædle og dyrebare Frue GeheimeRaadinde formeldes, med beste Ønske om hendes vedvarende Helbred og Munterhed, som er saa umistelig for Deres Excellence, og for alle Veltænkende. Jeg henlever stedse i dybeste Ærefrygt med levende Taknemlighed

Deres Excellences
Min Naadige Herres
underdanigste Tiener
Nic: Edinger Balle.

Kiøbenhavn d: 9 Sept: 1791.

6.

Deres Excellence
Høy- og Velbaarne
Naadige Hr. GeheimeRaad!

Ligesom jeg med underdanigst Taknemlighed stedse erkiender Deres Excellences mod mig og min Orden beviiste mangfoldige Naade, saa føler jeg samme saameget meere levende ved Aarets Omvexling, som jeg da tillige kan glæde mig over, at Gud har bevaret Deres Excellences dyrebare Liv til et nyt Aar, og derhos bede ham med destostørre Forhaabning, at han fremdeles i dette og mange fleere Aar vil skiænke os Deres kiære Nærværelse med Sundhed og Munterhed i beste Velgaaende til sand Opmuntring og Trøst for alle redeligsindede Fædrenelandets Venner. Guds Faderlige Kiærlighed i Jesu Christo har stedse været Deres Excellences tryggeste Tilflugt i mødende Sorg,

saavelsom i de blidere Dage, og er aldrig befundet at være usikker eller forgiæves. Samme Gud Fader husvale og oplive stedse Deres ædle Hierte ved Trøstens og Sandhedens Aand af sit Ord, at Deres Priis og Lov altid maae indgyde Dem Forsmag paa den Salighed, der i en bedre Verden engang skal være at opnaae, men for vor Skyld i Deres Excellences seeneste Alderdom!

Som sædvanlig, lever jeg, Gud være lovet! frisk og sund, i meget Arbeyde, stundum i allehaande Kamp og Feyde, men altid munter; og Guds uforskyldt naaderige Velsignelse spirer oftte frem i mine Bestræbelser over Forventning. Maatte jeg kun altid ihukomme hans store Naade med levende Taknemlighed! og altid have mit Haab befæstet paa ham allene, uden at see hen til Mennesker! Paa min Visitatz fandt jeg i afvigte Aar blandt 63 Menigheder ikkun 5 maadelige, og iblandt 89 Skoler ikkun 20, hvor jeg ey kunde være synderlig fornøyet. Med Lærebogen gaaer det ret godt. Mine Forelæsninger derover besøges af mange, saavelsom min Kirkehistorie. I mit Huus er alting vel, og i Stifttet har ingen mig vitterlig Forargelse eller Uroelighed Sted. Hvad vil jeg saa meere! Vi Siællandsfarere beholde vor gamle Troe, at vi skulle frygte Gud, og ære Kongen, og lyde vore Foresatte eftter det fierde Bud. Derom tales jeg oftte ved med mine kiære Bønder-Karle paa Kirkegulvene, og de tage hierteligst Deel i Samtalen. Herren lyse fremdeles sin Fred over Landet, og over det heele Rige! — han styre vore Klubister i Kjøbenhaun, og afvende gallisk Epidemie fra Dagens Skribentere! Deres Excellence beder vist oftte slig en Bøn med andre mange redelige Danske, og Gud vil høre dem for Jesu Skyld.

Da Papiret levner Rum, og Posten levner Tid, giver jeg mig den Friehed, underdanigst til Prøve at afskrive een af vore omarbeydede og forbedrede Psalmer, hvoraf den Aand og Tone fremlyser, som bliver omtrent herskende i det heele:

Mel: Jeg beder dig min Herre og Gud —

1.

Min Siæl vær stedse glad og froe,
Og lad ey Verdens Qvide
Nedtrykke dig, men tænk og troe,
Du kan paa Jesum lide.

Til Dig han eftter Tid og Død
Det Beste har i Giemme.
Du derfor end i største Nød
Dig ikke maae forgræmme.

2.

Ja! jeg fuldkommen troer og veed,
At Jesus Christ, min Herre,
Opstod til min Retfærdighed,
Til evig Fryd og Ære.
For ham jeg leve vil og døe,
Og haabe paa hans Naade;
Og visner end mit Kiød, som Høe,
Er dog hans Død min Baade.

3.

See! han jo traadte under Fod
Den Død, os vilde fælde,
Og op igien fra Døde stod
Med Guddoms Magt og Vælde.
Saa skal da ey i Gravens Skiød
Mit Legem fængslet være.
Ney! frem det gaaer, Trods Grav og Død,
Til Liv og evig Ære.

4.

Og jeg skal engang see den Dag,
Da Frelseren vil komme;
Da han sin Faders Velbehag
Bebude vil de Fromme.
Og jeg da OverEnglens Røst
Skal uden Rædsel høre.
Og han, som haver mig forløst,
Vil mig til Himlen føre.

5.

Velan! jeg da forsager ey,
Om jeg skal her betræde
Den trange, tornefulde Vey:
Den gaaer til evig Glæde.
Ey Verdens korte Nød og Sorg
Min stille Roe skal bryde.
I Himlens store Frydeborg
Jeg evig Fred skal nyde.

6.

Styrk mig, O Gud! i denne Troe
Mod Siæls og Legems Vaade!
O! lad mig stedse finde Roe
I Jesu Død og Naade!

Ja! selv i Dødens bittre Vee
Mit Haab, min Trøst det være,
At jeg skal Jesum hisset see
I Herlighed og Ære!

Vort Arbeyde gaaer ikke hurtig, men betænksomt frem. Stor Forraad er indsamlet, men der hører Tid til at igiennemgaae og forbedre det. Om det er Gud tækkeligt, give han fremdeles Naade og Velsignelse!

Min underdanigste Lykønskning drister jeg mig, med dybeste Ærefrygt ligeledes til dette Nye Aar at frembære for den Naadige og dyrebareste Frue GeheimeRaadinde, henlevende med ubegrændset Tillid og ærbødigst

Deres Excellences
Min Naadige Herres
underdanigste Tiener
Nic: Edinger Balle.

Kiøbenhavn d: 7 Jan: 1792.

7.

Deres Excellence
Høy- og Velbaarne
Naadige Hr: GeheimeRaad!

I Stedet for at aflegge min underdanige Lykønskning til Nye-Aar, maae jeg nu først giøre det til Paaske; Thi Bogtrykkeren har opholdt Psalmebogen indtil nu, og jeg vilde saa gierne have den Ære, underdanig at vedlegge et Exemplar for Deres Excellence, som da hermed følger.

Enhver Deres Excellences Anmærkning vil blive mig dyrebar og vigtig. Forbedring skal med Guds Hielp finde Sted; derfor udgives Arbeydet, som et Forsøg.

Pligtankret viiser, hvad jeg har at kiæmpe med — Det gielder nu, om Dyd og Retskaffenhed kan vinde Seyer over Ondskab og Frækhed. Jeg gaaer under, om Gud vil have det, men sandelig ikke anderledes, end Stridsmanden, som ligger i Kampen for sit Fædreneland paa Valpladsen.

Deres Excellence tilgiver Naadigst min korte Skrivelse. Jeg er alt for anspendt — Dog bør jeg ikke undlade, at nedlegge min underdanigste Hilsen for hendes Naade, henlevende i dybeste Ærefrygt til min Død

Deres Excellences
Min Naadige Herres
underdanige Tiener
Nic: Edinger Balle.

Kiøbenhavn d. 17 Apr. 1793.

8.

Deres Excellence

Naadige Hr. GeheimeRaad!

Ved min Nærværelse paa Løvenborg, for at bievaane den halvaarige Examen med Børnene i de nye Skoler, antreffer jeg hendes Naade Frøken Sundt[1]), som agter med første at reyse til Deres Excellence, og vinder tillige en Frietime, som ey bedre kan anvendes, end til nærværende Brev.

Deres Excellence svæver mig oftte i Tankerne, uagtet min Pen har saa længe været taus, baade for Dem, og andre høye Velyndere; thi det offentlige Skraal mod vor Christelige Religion levner mig intet Øyeblik, hvilket kan sammenspares fra Forretninger, til at bevidne skriftlig for mine Velyndere, hvad mit Hierte altid har følet, og stedse føler ved Deres Erindring. Der er et Liv efter dette, hvor ingen Uroe, og ingen Sorg, meere ængster vor Herres Jesu troe Bekiendere, men derimod salig Glæde vederqvæger og opliver dem i deres venskabelige Samfund for hans Aasyn. Ved dette Haab har Deres Excellence fundet Lise i den kummerligste af alle Sorger — ogsaa min Siel tog inderligst Deel deri — Og dette vort Haab giver os Kraft, til at udholde de haardeste Prøvelser med Friemodighed.

Hvorledes det gaaer mig, er ikke Deres Excellence ubekiendt. For den varme og virksomme Andeel Deres Excellence stedse har taget i min Skiebne, min Opmuntring, min Hæder, ofrer Dem mit rørte Hierte den oprigtigste Taksigelse. Jeg føler nu dobbelt Trøst af Jesu kraftfulde Formaning: Frygter ikke for dem, der ihielslaae Legemet, men ey kunne slaae Sielen ihiel! Ikke har jeg kiempet endnu indtil Blodet, men ogsaa denne Kamp vil Herren styrke mig til at see i Møde uden Forfærdelse. Saalænge man ikke forbyder mig at tale og skrive, hører jeg ikke op, at vidne for Sandhed, og hævde Uskyldighed. Mit Religionsblad læser Deres Excellence. Men jeg veed ikke, om de sidst udkomme 3de Nummere af mit Pligtanker ere komne Dem for Øyne. Maaskee GeheimeRaad Guldberg sender dem.

---

[1]) Frøken Thomasine Sundt bestyrede Schack-Rathlous Huus efter hans Frues Død (20/5 1798)

Det er meget ilde, at vore Bisper og Professorer bevare saalænge den ubegribeligste Taushed. Al Verden troer, at Mangel af egen Overbeviisning er Skyld deri. Men hvorfor skal Guds Kirke lide denne Spot? Er maaskee dens Omstyrtning besluttet?

Jeg anbefaler mig i Deres Excellences høye Bevaagenhed og kierlige Forbøn, henlevende med ubegrændset Ærefrygt og Tillid

Min Naadige Herres
Løvenborg d: 26 Oct: 1798. underdanigste hengivne Tiener
Nic: Edinger Balle.

Christian den Fjerde i Listerdyb 1644.

Af Chr. Bruun.

I den Krig, som førtes mellem Danmark og Sverig 1643—45, havde de Svenske en Tid mange hollandske Skibe i deres Flaade. Hollænderen Louis de Geer, som havde nedsat sig i Sverig, af hvis Bjergværksdrift og Støberier han gjorde sig saa overordenlig fortjent, hyrede en hel Flaade i sit Fødeland[1]), hvortil han foreløbig selv udredede Pengene, og denne Flaade, dannet af armerede Kjøbmandsskibe, kommanderet af Marten Thyssen, begav sig i Foraaret 1644 paa Veien til Sverig. Den løb ind i Elben, gik derfra Nordpaa, men blev i Listerdyb mødt af den danske Flaade, som tilføiede den saa betydelige Tab, at der gik længere Tid hen, før den kunde sætte Kursen til Østersøen. Der hersker Uoverensstemmelse mellem Historikerne Slange og Garde i deres Fortællinger om dette Sammenstød,

---

[1]) Instruxen for de Geer, ved hvilken han bemyndigedes til at tilveiebringe Flaaden, er trykt i Handlingar rörande Skandinaviens Historia, XIII, (Nya Handl. etc. III) Stockh., 1828, S. 259—70. Den Sum, han lagde ud til Flaadens Udredning, beløb sig til 489,100 Rdlr. (sv.); den blev ham godgjort ved Gods, Anvisning paa 300,000 Rdlr. af Toldindtægter og endelig ved Afkortning i hans Kjøbesum for Krongods. Se Geijer, Samlade Skrifter, II., 4, S. 381. Hvis man har troet, at de Geer »paa sin egen Bekostning« har betalt Flaaden, det vil sige, har foræret Sverig den, saa har man misforstaaet Forholdet. De Geer gjorde Sverig en stor Tjeneste, idet han dels selv, dels ved sine Forbindelser i Holland skaffede Flaaden tilveie; men det var ingen Gave fra hans Side, han stod kun i Forskud for den svenske Regjering.

idet Slange fortæller, at Christian den Fjerde først den 16 Mai, derefter den 24 og 25 Mai selv har været i Batallle med den svensk-hollandske Flaade og i Mellemtiden har været i Kjøbenhavn, medens Garde paaviser, at Kongen den 31 Mai var ved Elfsborg, den 3 Juni ved Flekkerø og den 12 Juni ved List, og derfor formoder, at det er Admiralerne Ove Gedde og Prods Mund, som den 24 og 25 Mai have været i Kamp ved Listerdyb, og at Kongen, da han den 12 Juni kom til Listerdyb, ikke traf Hollænderne, idet de vare seilede bort.

I det Følgende skal der blive gjort Forsøg paa at komme til sikker Kundskab om Begivenhederne i Listerdyb i Mai og Juni 1644, men tillige benyttes Leiligheden til at fortælle lidt udførligere om disse Slag end sædvanlig er Tilfældet i de nyeste Skrifter, i hvilke denne Tids Historie fortælles[1]). Kilderne, som blive benyttede, ere fornemmelig samtidige trykte Beretninger, baade danske og fremmede.

I »Sandferdige Relation om hans Kongel. Mayest. Skibsudrystning, oc Seilatz, med dets Udrettning først ved Gottenborg oc Elfsborg, dernest om den mectige oc store Skibsstrijd oc Treffning .... i Listerdyb, ... prentet i Kiøbenhafn Anno 1644 den 1 Junij« (4°, 4 Bl.) fortælles, at Kongen den 1 April gik under Seil fra Kjøbenhavn med 10 Skibe, store og smaa, nemlig:

Trefoldighed,	Hs. kongl. Mayestæt.	(Capitain)	Iver Vind.
Tre Løver,	Rigens Admiral Jørgen Vind.	—	Knud Ulfeldt.
Lindormen,	Stalder Kaas.	—	Eilert Ulfeldt.
Norske Løve,	Capitain		Køne Jockum Graaboe.
Sorte Rytter,	—		Stentzel von Jasmund.
Pelicanen,	—		Christopher Mormand.
Graa Ulv,	—		Johan Johansøn.
Neptunus,	—		Mickel Mortensøn.
Postilionen,	—		Povel Mickelsøn.
Fregatten,	—		Søvren Hansøn.

Den 5 April kom Flaaden til Elfsborg, hvor 2 Skibe kom til:

[1]) F. Ex. F. Hammerich, Danmark under Adelsvældet, IV., 1859, S. 68. Fr. Barfod, Fortællinger af Fædrelandets Historie, 3 Udg., II., S. 125. Det maa erindres, at Barfod angiver Datoerne i ny Stil.

Phønix, Capitain Peder Haarboe.
Høienhald, — Johan Koppen.

Derefter omtales, hvad der forefaldt ved Gothenborg. Den 1 Mai gik Flaaden atter under Seil, men blev liggende under Vinge, hvor 2 Skibe kom til:

Forloren Søn, Capitain Jacob Andersøn.
Stumpet Dorothe, — Peder Hansøn.
Haabet, — Søvren Christensøn.

Samme Dag afgik Flaaden fra Vinge, den 8 Mai kom den til Flekkerø, 10 Skibe stærk, idet Forloren Søn og Haabet sendtes til Samsø, Stumpet Dorothe til Kjøbenhavn, Pelicanen og Graa Ulv bleve tilbage uden Ordre. Af en Skipper fra Glykstad fik Kongen at vide, at den svensk-hollandske Flaade var seilet ud af Elben; han sendte Rigens Admiral, Jørgen Vind, med Galeien Høienhald til Flaaden i Danmark, gik samme Dag imod Aften tilsøs med sine 9 Skibe og kom den 11 Mai under Føhr. Af nogle jydske Skuder erfarede han, at den svenske Flaade laa med 40[1]) Skibe i Listerdyb. Den 15de kom Kongen under Sild, men fik strax af Lodsmændene at vide, at hans dybtgaaende Skibe ikke kunde komme ind i Farvandet. Dagen efter, Torsdag den 16 Mai, leveredes Slaget. De største Skibe i den svenske Flaade kom i god Orden ud af Gattet, men det blev stille Veir, saa at de maatte kaste Anker. Fra dansk Side førtes 300 Favne Varp ud, men Skibene stødte paa Grund, fordi de stak for dybt; Kabbelet sprang, men Varpankeret holdt, og med Ebben kom de atter af Grunden. Kl. 8 kom de til Seils paa begge Sider, Svenskerne havde Strømmen med sig, det blæste ikke meget. Kl. 10 begyndte Skydningen, den varede til Kl. 4. Hans Majestæt begyndte Kampen og fægtede med Trefoldigheden imod 24 Skibe, ligetil Kl. 12, og det endda kun med den ene Side af Skibet, paa Grund af det stille Veir. Omsider kom der flere Skibe til, og nu begyndte Striden for Alvor. Det begyndte at kule lidt, tre Gange tog Fjenden Luven, men Vinden vendte sig og førte hans Skibe hen under de danske; disse laa over Grundene, det var ikke muligt, at lokke Fjenden ud paa Dybet.

Trefoldighed havde den haardeste Kamp. Fjendens Ad-

[1]) Dette Tal maa være angivet altfor stort

miral, Viceadmiral og Schoutbynacht[1]) holdt sig tæt op imod det, som om de vilde entre det, men Admiralen[2]) »fik en Dvaledrik ind af Bougen og ud af Speilet; det blev hans Bane, at han maatte holde Dreien fra os; da smagte de alle Trefoldigheds ufordøielige Spise, at de ravede som de vare drukne og rømte i god Tid fra Pladsen ved Kl. 3, ganske skudte til Skamme paa Krop og Redskab; da saa man her flyde Raaer, der Galionen af deres Admiral, da saa man her Mersfald afskudt, hans Fokraa sønderskudt, hans Mesan med Seilet og Alt bortskudt; havde de havt 1 Mil til Havn, da skulde man have set et mærkeligt Spil. Under Fægtningen kom 4 mægtige[3]) Skibe dem til Hjælp, de skjød forfærdeligt og mente os det trolig, men de fik snart deres Pas underskrevet og beseglet, og viste os saa med de andre 24 Hælene og gik ind igjen i Gattet; men 6 af dem kom strax paa Grund, blandt dem Admiralen, Viceadmiralen, Schoutbynachten og 3 andre store Skibe. Vi kjæmpede kun med 7 Skibe mod deres 28, thi vore 2 smaa kunde ikke komme til at fægte; vi havde ikke Vand nok under Kjølen og kunde ikke forfølge dem. Vi havde paa hele Flaaden Døde og Qvæstede 11 Mand, men vort Redskab har lidt nogen liden Skade; og mangfoldige Kugler saas og ses endnu paa adskillige Steder inden og uden Skibs, kun 2 gik igjennem over Skibet. Om Aftenen kommanderede Kongen sin Kammertjener med 40 Soldater iland paa Sild for at opsøge Piloter, men det var alt forgjæves, thi Grundene stod os imod. Om Morgenen den 17de saa vi strax ved Solens Opgang 7 andre store[3]) Skibe af deres komme fra Søen lige paa os, men da vi lettede Anker og satte Kaasen hen imod dem, for at høre hvad de vilde, mærkede de, at det var Alvor, de lagde over og gik deres Vei. Vi jog efter dem hele Dagen, men det blev stille mod Aften, saa at vi ikke kunde opsøge dem. Om Natten kom de os af Sigte og forstak sig. Da

---

[1]) Schoutbynachten deltog ikke i Slaget, han var med 7 Skibe paa et Krydstog. Det er da hans Stedfortræder her tales om.

[2]) Hvad her i det Følgende er anført med Citationstegn er ikke ordret Citat, men en lidt sammendragen Gjengivelse.

[3]) Dette Udtryk er for stærkt; de hollandske Skibe vare ikke store, i ethvert Tilfælde smaa ved Siden af Skibe som Trefoldighed, Tre Løver, Lindormen.

Kongen om Morgenen den 18de mærkede, at vi vare saa langt ude i Søen, og Tiden ikke tillod os at blive længere borte fra Danmark, blev det besluttet, at rette Kursen til Kjøbenhavn»[1]).

Den Beskrivelse, som Slange har givet af Slaget, stemmer godt med den her benyttede trykte Beretning, saa at man vistnok kan antage, at han har havt den for sig. Det vil være af Interesse at høre, hvorledes den svenske Admiral fortæller om Slaget. Han sendte en Rapport hjem til Holland om det; den er dateret »In't Lyster Diep op't Schip de Gulde Swaen den 31 Mey 1644«, og denne Rapport udkom samme Aar med følgende Titel: »Relatie van den koninglicken Sweedtschen Admirael Marten Thyssen, van't geene sich toe ghedraghen heeft by het ghevecht tusschen Hem, enn negen koninglijcke Deensche Schepen. In's Graven-Hage, 1644.« (4°, 2 Bl.) Thyssen fortæller Følgende (han anfører Datoerne i ny Stil):

»Den 23 Mai kom der 9 kongelige danske Orlogsskibe her for Gattet, Admiralen Trefoldighed, Viceadmiralen Lindormen, de øvrige svære Skibe monterede med 44 Metalstykker, som skyde 24, 32 og 36 Punds Kugler, — jeg vilde ønske, at vi havde havt saadanne til at lette os Udløbet. Vi havde den anden Dag meget vel tilpas faaet 700 Musketterere ombord og fordelt dem paa Skibene — Schoutbynachten med sin Eskadre af 7 Skibe var sendt ud paa et Krydstog og var endnu ikke kommen tilbage. Med de øvrige, 13 i Tallet, løb vi den 26 Mai med en jævn Kuling og godt Mod ud af Gattet mod Fjenden; men det blev snart saa stille, at vi maatte lade vort Skib bugsere af 2 Baade; Fjendens Admiralskib førte ogsaa et langt Varp ud, for at komme til at naa os med sine svære Kanoner. Den danske Admiral skjød først med en Kugle paa 28 Pund, han blev svaret med en Kugle paa 18 Pund, som klappede ham godt i Siden; saa begyndte Spillet, og det blev haardere og haardere. Da det igjen begyndte at kule, satte jeg heftig ind paa Fjenden, men han sendte Kugler om Ørene paa os, saa vi

[1]) Om Slaget blev skrevet et tydsk Digt: »Aussführliche Bericht von dem harten Treffen bey List den 16 Maij Anno 1644. (4°, 2 Bl.) Im Thon: Von der schönen Galathee«. 30 Vers og tilsidst 2 med Overskriften: »Votum Autoris«. Det sidste Vers begynder saaledes:

Der so dies hat geschrieben,
Ist gewesen mit dabey.

ikke vidste, hvorhen vi skulde vende os. Nu gik det løs, Skydningen var forfærdelig, vort Skib, den gyldne Svane, er gjennemboret, saa det er et Under at se. Stormasten er to Gange skudt igjennem, Fokken er skudt istykker, Ror, Bougspryd, Vanter, Seil beskadigede, saa vi døiede nok med at tvinge Stormasten til at staa. Da jeg var saa ilde behandlet, laa uden at kunne værge og forsvare mig, da vi havde faaet flere Grundskud, 34 Matroser vare døde eller saarede, deriblandt Lieutenanten paa Svanen, en tapper Mand, som fik den høire Arm skudt af, 21 Soldater vare døde eller saarede, blandt dem Oberst Lohausen, 1 Capitain, 3 Fændriker og 1 Sergent, var jeg i stor Forlegenhed, ikke fordi jeg manglede Mod, men jeg laa midt imellem de fjendtlige Skibe, og fik ingen Hjælp, thi de andre Skibe vare næsten en Mil fra mig; men saa kom Viceadmiralen til, da han saa, hvor ilde jeg var stedet i det, han bød tappert Fjenden Spidsen, ligeledes Capitain Brouwer; de drog nu hele Stormen over paa sig og gav Fjenden nok at bestille; imidlertid trak jeg mig bort. Fjenden forlod os derpaa, uden at forfølge os. Han er ikke sluppen uden Skade og han har Intet at rose sig af, thi han angreb ikke os først, men vi ham. Viceadmiralens Skib, den store Dauphin, har lidt meget; det har blandt Skibsfolkene 24 Mand døde og saarede, deriblandt Capitain Spanborgh, og blandt Soldaterne 24. Jeg sagde til en fra Viceadmiralskibet, at havde jeg ingen Hjælp faaet, var jeg uden Tvivl bleven skudt isænk. Schoutbynachten kom igaar til os med sine syv Skibe, jeg vilde ønske, at han havde været hos os i denne Action. Han fortalte, at han den 27de havde set de 9 Skibe, med hvilke vi havde kjæmpet, løbe »over Nilf Koren« henad Skagen til; den 25de havde han talt med en Hamborg Skipper, der kom fra Dantzig og sagde, at han den 23de havde talt med 13 kongelige danske Skibe imellem Skagen og Gothenborg, han mente, at de 9 Skibe skulde forene sig med dem; samme Hamborger sagde, at i Beltet laa 6 kongelige danske Skibe og for Kjøbenhavn endnu 14 Orlogsskibe.«

Admiralen slutter med at omtale, at han ligger med sin Flaade i Listerdyb, og at 11 kongelige Skibe ligge udenfor og passe paa den og følge den, hvor den vil begive sig hen.

En tredie samtidig Beretning findes i en lille Piece: »Aussführliche Relation von dem Treffen, so zwischen I. K.

Mayt. zu Dännemarck, Norwegen, etc. vnd der Schwedischen-Holländischen Flotta bey Sield in Lister-Dieb vorgangen. Geschrieben aus dem Eyland List, von 17. Maij. Kopenhagen 1644.« (4°, 2 Bl.) Denne Beretning lyder saaledes:

»Jeg underretter hermed min Herre om, at den af Louis de Geer udrustede svenske Flaade, 26 Skibe stærk, for ikke længe siden har trukket sig her hen og lagt sig ved Lückerlist, for at udbedre den Skade, de have lidt af Glückstadterne paa Elben. Men da de vare meget svagt forsynede med Mandskab, ere de den 15de blevne forstærkede med 3 Regimenter svensk Fodfolk, under Commando af Oberst Lohausen. Da de den 16de om Morgenen tidlig løb ud af Listerdyb, efter al Formodning for at gaa omkring Skagen til Fyn, for der at udføre de Planer, som der saa længe er blevet smiddet paa, saa er, ved en underlig Guds Styrelse, Kongen af Danmark personlig kommen dem imøde med 9 store Orlogsskibe og kommen dem i Sigte, som de næppe vare løbne ud. Saasnart han mærkede, at det var den Flaade, som han søgte, brændte han strax løs paa den med hele og halve Cartover, saa man kunde høre det 5 eller 6 Mile ind i Landet. Fægtningen begyndte Kl. 10 og fortsattes til Kl. 2 om Eftermiddagen med en uophørlig Skyden, saa at den svenske Flaade blev nødt til at gaa tilbage; der var ingen Vind, men hjulpen af Floden kom de ind, dels uden Master, dels uden Seil, uden Ror, ynkelig tilredte, deres Skibe ere saa over al Maade sønderskudte og ruinerede, at en Del af dem vil behøve mange Uger, for at blive reparerede og gjorte sødygtige. Fodfolket, som blev brugt der ombord, er blevet meget haardt medtaget, over 800 ere døde, foruden de Saarede og Qvæstede. Igaar blev der her paa List gravet 5 Grave, i hvilke henimod 500 Døde bleve lagte, dels uden Hoveder, dels uden Arme og Ben, dels halv overskudte (halb abgeschossen), og det skal være en Elendighed at se paa Skibene, saa de stakkels Folk ere saarede. Oberst Lohausen er »mitten voneinander geschossen«, desuden 8 Officerer, deriblandt Oberstlieutn. Müller af Oberst Daniels Regiment. I Balluner Kirken ere idag 8 Officerer blevne begravede, Oberst Lohausen, Müller og 6 andre Officerer ere dels bragte til Ribe, dels til Haderslev; var ikke Floden kommen, vilde hele Flaaden være gaaet til Grunde, thi

Hs. Majestæt skjød kun med hele og halve Kartover. De Svenske have ikke kunnet tilføie Kongen nogen Skade, fordi de kongelige Skibe vare saa store og tykke, at ingen Kugle kunde gaa i dem, og efter Alles Sigende skal kun 3 kongelige Skibe have været i Slaget og foraarsaget saa stor Skade.* Hs. kgl. Majestæt har lagt sig udenfor List, saa at de hverken kunne komme ud eller ind, idag er der endnu kommet 14 andre Orlogsskibe til Hs. kgl. Majestæt, saa at den hollandske Flaade i den Grad er bleven indespærret, at den vil lide meget, ja maaske gaa caput. Hs. Majestæt er personlig tilstede, er frisk og sund, ved godt Mod og Courage, han krydser hele Tiden foran Listerdyb, skyder og lader blæse i Trompet, for at lokke Svenskerne ud enten for at fægte eller overgive sig, ja vi høre, at Hs. kongl. Majestæt har sendt en Baad med en Trompeter ind til dem, for ærlig og redelig at udfordre dem til Slag eller til Overgivelse, hvorpaa Svenskerne have begjært 24 Timers Betænkningstid; hvad Mærkeligt der fremdeles forefalder skal blive meldt næste Gang.

En Danzig-Skipper, som nylig er kommen fra Holland i Sundet, fortæller, at en Galiot fra den svenske Flaade var ankommen til Vlie med 8 døde og saarede høie Skibsofficerer. Admiralen paa den svenske Flaade skal med 6 andre være skudt i Sænk, Louis de Geer tør ikke lade sig se paa Gaden, fordi de simple Mænd og Qvinder, som have mistet deres Slægtninge, ere heftig forbittrede paa ham.«

Det samme Brev, hvis Beretning uden Tvivl er meget overdreven, findes trykt i Jacobi Franci Relatio historica semestralis, Oster-Herbstmesse 1644, Franckf. a. M., S. 43, dog gaar det kun til det Sted, hvor der ovenfor er trykt Mærket *; det er fremdeles aftrykt i Theatrum Europæum, V., 1647, S. 402-3, og er i en meget nyere Tid aftrykt af N. Falck i Kieler Blätter für 1819, 2r Bd., Kiel 1819, S. 334-35.

Hos Francius findes samme Sted en anden Beretning om Slaget »den 16 Mai«, som stemmer nogenlunde med Thyssens Rapport. Kun 3 svenske Skibe sloges i 6 Timer med 9 danske, disse bleve først slagne paa Flugt, men da de saa at Modvind hindrede de øvrige svenske Skibe i at komme de 3 til Hjælp, fik de atter Mod og angreb disse sidste, som bleve haardt medtagne, Master, Ræer, Seil og Ror bleve sønderskudte.

Men de Danske havde ingen Silke spundet, de maatte hele Tiden pumpe Vandet ud af Skibene, de vovede ikke at blive, men gik til Søs. Paa svensk Side var det største Tab, at Oberst Lohausen, 1 Capitain, 2 Fændriker, 30 Menige og 40 Baadsfolk faldt.

I Gazette de France findes flere Meddelelser. Den 31 Mai (ↄ: ny Stil) skrives fra Amsterdam (No. 64, S. 417), at Admiral Marten Thyssen ligger i Listerdyb; han har allerede erobret 4 danske Skibe, deriblandt et paa 50 Kanoner [?]. Den 6 Juni skrives fra Amsterdam (No. 67, S. 440), at man har Efterretning om, at der har fundet en heftig Kamp Sted imellem 9 danske og 13 svenske Skibe i Nordsøen ved Jyllands Kyst, men begge Parter ere blevne saa haardt medtagne, at man ikke kan sige, hvilken af dem der har havt Fordelen. Endelig findes i No. 70, S. 457—59, en udførlig Beskrivelse om Slaget den $\frac{16}{26}$ Mai —, det er aabenbart Thyssens Rapport, som ligger til Grund for denne Beskrivelse, de stemme fuldkommen med hinanden.

Iver Vind endelig, som var Capitain paa Trefoldighed, fortæller i sine Optegnelser[1]) om Slaget paa følgende Maade: »Den 16 May [1644] war ieg med Kong. M. paa for^{ne} Schib Threfoldighed, der K. M. slogis for Lister i Thynderhuus Len med 7 Schibe emod 28 suensche hollendische Schibe, och Gud gaff Hans M. Lyche och Seyer offuer dennom, saa H. M. beholte Platzen og Fienden maatte reterere sig ind i Lyster Dyb.«

Der findes vel Uoverensstemmelser i Beretningerne om dette Slag, men der er ingen Uenighed om, at de hollandske Skibe have lidt meget. Tabene ere maaske angivne for ringe fra dansk Side og for ringe fra hollandsk Side, men af Brevet fra List tør sluttes, at Hollænderne og Svenskerne have tabt mange Folk. Gunde Rosenkrantz har givet en kort Skildring[2]) af Slaget, hvortil han vistnok har benyttet den ovenfor nævnte trykte Relation, da hans Skildring stemmer godt med den; men han fortæller, at Fjenden tabte 700 Døde, 300 Saarede, medens Kongen kun tabte 11 Mand; det er vist en af de sædvan-

---

[1]) Danske Samlinger, IV., S. 10.

[2]) Soterion quod Christiano IV. expulsis tribus Svecorum classibus offert G. Rosenkrantz, Hafn. 1644, Bl. G.

lige Uoverensstemmelser i Fortællinger om Mandefald i Slag. Som i saa mange Beretninger om Slag tillægge begge Parter sig saa megen Ære som mulig. Thyssen roser sig af, at det var ham som angreb først; er det sandt, har han vist sig som en modig Mand. Det er ikke sandsynligt, at Christian den Fjerde først blev slagen paa Flugt; har han mulig gjort en tilbagegaaende Bevægelse, er det ikke sket for at flygte, men for at lokke Fjenden ud paa dybere Vand. De Danske sige, at de med 9 (7) Skibe sloges med 24 (28) fjendtlige; det er muligt at disses Antal var saa stort, og det kan nok siges, at en Flaade paa 9 Skibe gik imod en Flaade paa 24, men alle disse have ikke været i Ilden. Derimod er det vistnok sandt, at Trefoldighed i nogle Timer har været ene om at kjæmpe med sine Angribere. Der er ingen Uenighed om, paa hvilken Dag Slaget stod, nemlig den 16 Mai gammel Stil, den 26 Mai ny Stil.

Det andet Sammenstød skal efter Slange have fundet Sted den 24 og 25 Mai. Om dette haves følgende »Relatie van de koninglijcke Sweedtsche Vloote in de Noord-Zee« trykt 1644 i Gravenhag, tilligemed »Moscovitische Tijdingen. Extract schrijven uyt de Schanse te Nyen de Dato den 26. April Nieuwen, ofte den 16. April Ouden Styl 1644.« (4°, 4 Bl.)

»Efter Slaget den 26 Mai ny Stil, den 16 Mai gammel Stil, gik Admiral Marten Thyssen igjen med sine Skibe ind i Listerdyb for at reparere. Den 29de ny Stil, eller den 19de gammel Stil, kom Schoutbynacht Peter Marcus, som med sin Eskadre paa 7 Skibe havde været ude paa et Krydstog, til Admiralen i Listerdyb. Han meldte, at han havde set udfor Gattet omtrent 2 Mil borte 11 store kongelige danske Skibe med 3 Brandere. Den 3 Juni ny Stil kom disse Skibe, blandt hvilke fandtes Admiralskibet Sophie, monteret med 70 Metalstykker, ind imod Gattet, saa nær mod Land, at Batteriet der kunde naa det. Den svenske Admiral samlede Krigsraadet, som besluttede, at Fjenden skulde angribes. Angrebet begyndte den 24 Juni ny Stil om Morgenen, Admiralen gav Signal, og hele Flaaden seilede fremad. Da Kongen af Danmarks Admiral saa det, lettede han Anker, satte Seil til og kom snart de andre nær. De 3 Brandere seilede ved Udløbet paa Grund; et Uveir brød løs, hvorved Skibet Campen fik sin Stormast overbord og Me-

sanmasten slaaet itu af Lynild, Admiralen, Viceadmiralen og de andre gik imod Fjenden. Campen trak sig imidlertid tilbage, satte Kursen fra Flaaden til Vlie, hvor det ankom den 28 ny Stil om Aftenen tilligemed 2 Fløiter, 1 af Branderne og 2 »Buysen«. Under Fægtningen forefaldt intet Mærkværdigt, uden at Admiral Marten Thyssen fik sin Baad skudt itu, Storseilet fik et Skud, men han skjød Gaflen ned paa en af de danske Brandere; paa Viceadmiralskibet blev en Mand saaret af en Splint. Om Aftenen brød et stort Uveir igjen løs med Regn og Storm, Skibene kunde næppe se hverandre, om Natten skiltes Flaaderne fra hinanden. Den svenske Admiral stak to Fyr op, om Morgenen havde han 13 store og 4 smaa Skibe hos sig; Campen, hvilket Skib, som ovenfor sagt, havde sat Kursen til Vlie, laa for Anker ved Helgoland; om Morgenen kom Skibet, den lange Bark Brauwer, og 2 Fløiter til ham, hans Soldater bleve satte over paa dem, hvorpaa han satte Kursen videre til Vlie, de andre søgte til deres Admiral«.

Efter denne Meddelelse stod Slaget altsaa den 24 Juni ny Stil, eller den 14 Juni gammel Stil. Der bør lægges Mærke til, at der ikke tales om, at Kongen var ombord paa den danske Flaade, og til det Forunderlige, at Thyssen, efter at de 11 danske Skibe den 3 Juni ere komne til List, holder Krigsraad og beslutter at angribe dem, men først angriber 20 Dage senere.

I Gazette de France, No. 71, som udkom den 25 Juni, findes en Meddelelse om dette Slag sendt fra Lybek den 9 Juni; den stemmer aldeles med den hollandske, dog med den Afvigelse, at Slaget siges at have fundet Sted den 4 Juni, og at Skibet Campen kom til Vlie den 8 Juni ɔ: ny Stil. Meddelelsen i Gazette de France maa foretrækkes, thi fra Lybek kan der ikke den 9 Juni være skrevet et Brev om et Slag i Listerdyb den 24 Juni, og det har ikke kunnet blive trykt den 25de i Paris. Urimeligheden i, at Thyssen skulde have ladet 20 Dage gaa hen, før han udførte Krigsraadets Beslutning, som blev fattet strax efter den danske Flaades Ankomst til List den 3 Juni, falder bort; Angrebet fandt Sted Dagen efter, den 4 Juni ny Stil, ɔ: 24 Mai gammel Stil.

I Gazette de France No. 74, trykt i Paris den 1 Juli, findes en Efterretning fra Lybek den 10 Juni; i den fortælles, at

Kongen af Danmarks Flaade er i Norge og den svenske ved Doggersand og i Listerdyb paa Jyllands Kyst, begge berede sig til en tredie Kamp. Men om en saadan findes ingen Efterretninger.

Det kommer nu an paa at paavise, hvor Christian den Fjerde har været til forskjellige Tider i Løbet af Maanederne Mai og Juni[1]. Den 16 Mai — her nævnes gammel Stil — sloges han i Listerdyb; den 18de seilede han derfra. Den 22de skriver han ombord paa Trefoldighed, uden at noget Sted er angivet, en Ordre til Palle Rosenkrantz: »Eftersom vi, Gud være lovet, haver saa vidt fuldendt denne Reise, at vi nu ved Guds Hjælp agter at gaa lige henad Sundet, og vi naadigst haver befalet Os Elskelige Hr. Corfitz Ulfeld til Urup, at sende noget Proviant til denne Flaade i Flekkerøen, der at vente vor Ankomst, da efterdi vi haaber næst Guds Hjælp at komme til med den Proviant, vi inde haver, ville vi, at du skal vise samme Proviant med dem som den inde haver hen ad vor Kjøbstad Kjøbenhavn.« Udtrykket: »denne Flaade i Flekkerø« gjør det utvivlsomt, at Kongen har været ved Flekkerø den Dag. Den 26de laa han ved Flekkerøen, det ses af et utrykt Brev, hvoraf en Afskrift findes i det kgl. Bibliothek (Christian den Fjerdes Breve)[2]. Den 3 Juni laa han ved Flekkerø; den 12 Juni var han ved List og ligeledes den 14 Juni (dette ses af et utrykt Brev, som findes i Haandskriftsamlingen paa Ledreborg, en Afskrift i kgl. Bibl.) Men den 24 Mai har Kongen ganske sikkert ogsaa ligget ved Flekkerø. At han ikke var ved Listerdyb

---

[1]) Hvor i det Følgende ingen Hjemmel er givet for Datoerne, ere Gardes Angivelser benyttede, confererede med de Kilder, han har anført, og fundne rigtige.

[2]) Garde siger, at Kongen den 31 Mai var ved Elfsborg, hvilket ses af en Ordre, som er given Hannibal Sehested og er indført i Norske Tegnelser, VII, Bl. 212. Tallet 31 er ikke sikkert, thi 3 er gjennemstreget; maaske det er en Ordre fra 1 Mai, som man ikke har faaet indført i Protokollen i rette Tid. Ordren er given til Hannibal Sehested, som befales at forlade Gothenborg og ødelægge Skandsen Gothenbrille. Det er meget usandsynligt, at Christian den Fjerde, som i Begyndelsen af Mai forlod Gothenborg med Flaaden, har ladet Hannibal Sehested ligge for denne By hele Maaneden. Derimod er der Rimelighed for, at Hannibal Sehested har trukket sig tilbage paa Landsiden paa samme Tid som Kongen paa Søsiden gik bort, nemlig 1 Mai.

og deltog i Slaget, kan bevises. Den 3 Juni (gammel Stil) holdtes nemlig ved Flekkerø et Krigsraad, og Forhør blev optaget over nogle Capitainer, som Admiralerne Ove Gedde og Pros Mund havde klaget over, fordi de i det sidste Slag havde holdt sig tilbage med deres Skibe, nemlig: Nellebladet, Capitain Robert Willumsen, Delmenhorst, Capt. Jens Knudsøn, Markatten, Capt. Mouritz Brun, Graa Ulv, Capt. Jan Jansen. Af Forhørene erfares, at Ove Gedde den 5 Mai gik fra Kjøbenhavn, og den 10 Mai kom til Flekkerø, hvor han traf Pros Mund; den 13 seilede de begge fra Flekkerøen til List, for at søge Kongen. Det er da denne Eskadre, som den svenske Schoutbynacht Peter Marcus meldte til Thyssen, at han den 19 Mai gammel Stil havde set ligge omtrent 2 Mil udfor Listerdyb. Den har vel altsaa mødt Kongens Eskadre, som den 18 Mai seilede fra List. Det er Ove Gedde og Pros Mund, som sloges med Svenskerne den 24 Mai gammel Stil, 4 Juni ny Stil. At Kongen ikke var med den Dag, kan sluttes dels af det vistnok vanskelige for ham i, den 22 og 26 Mai at være ved Flekkerø og den 24 ved List, dels af at Klagen over Capitainernes Forsømmelighed snarere maatte være udgaaet fra Kongen, som, hvis han havde været tilstede, vel havde ført den øverste Kommando, medens nu hverken Kongen eller hans Skib Trefoldighed nævnes i Forhørets Akter. Admiralskibet var den 24 Mai Skjbet (Store) Sophie. Men det kan ogsaa bekræftes af samtidige Beretninger. Saaledes læses i »Newe Relation aus Sild, von 2 Junii, Kopenhagen, den 11 Juni 1644.« (4°, 2 Bl.): »Hr. Offue Gedde er ankommen med 10 Skibe ved Sild; den hollandske Flaade gik ham imøde med alle sine Skibe, hvoriblandt 5 Brandere, med hvilke Hr. Offue Gedde har fægtet; han har slaaet dem paa Flugt, han har forfulgt dem og beskudt dem heftig. Hvad han har udrettet, har man endnu ingen sikker Efterretning om.« I samme Piece findes en Meddelelse fra Glykstad den 30 Mai: »Der er kommet sikker Tidende fra List om, at der den 25 Mai blev udbredt det Rygte blandt Svenskerne (von den Einwohnern daselbst ein geschrey unter den Schwedischen gekommen), at Hs. kgl. Majt. vilde angribe de 28 Skibe til Vands og til Lands, og allerede lod sætte nogle 100 Mand i Land; da Svenskerne hørte det, styrtede de i store Skarer hen til Skandsen og meldte det til Kommandanten.

Han gik strax i Søen med alle Skibene, han vilde hellere kjæmpe til Søs end til Lands. Hs. kgl. Majt. var med 17 Skibe 1/8 Qvartmil borte, saa snart han mærkede Fjendens Ankomst, heisede han Seil og gik løs paa ham. Den anden Dag hørte man en heftig Skyden, men hvordan det er løbet af, ved man endnu ikke.« Det er det samme Slag, der tales om i begge disse Beretninger; men naar det i den sidste hedder: »Hs. kgl. Majt.«, da maa det enten betyde »Hs. kgl. Majestæts Flaade«, eller ogsaa har man i Glykstad troet, at Kongen selv var ombord paa Flaaden. Endelig maa anføres følgende Sted af Rosenkrantz's Soterion: »Da du (ɔ: Kongen) ikke mere kunde lokke Fjenden til Kamp, seilede du tilbage til Norge, for at tage Proviant og andre Nødvendighedsartikler, som vare bragte dertil, ombord paa Skibene; imidlertid havde du sendt Ove Gedde og Pros Mund med Skibe ud for at forfølge Fjenden.« Saavidt er Rosenkrantz's Meddelelse rigtig, men naar han fortsætter: »Svenskerne saa dem ikke, da de havde Flugt i deres Tanker og Vinger i deres Ønsker (rhetorisk Omskrivning for, at Svenskerne vare flygtede)«, saa er han upaalidelig.

Altsaa er Slanges Fortælling urigtig, Gardes Formodning rigtig. Slange fortæller, at Christian den Fjerde baade den 24 og 25 Mai beskjød den svenske Flaade, men de samtidige Beretninger tale kun om den 24 Mai. Vel siges i et Par af dem, at Slaget stod den 25 Mai; men de Enkeltheder om det, som fortælles i dem, ere de samme, som i den benyttede hollandske Relation og i Gazette de France henlægges til Slagdagen den 24de.

Til Oplysning om, hvilket Indtryk Efterretningen om Slaget den 16 Mai gjorde i Amsterdam, meddeles følgende Fortælling, som er trykt 1644 i Antwerpen i en lille hollandsk Piece: »Copien translaet van drie Missiven, daer uyt de Continuatie te sien is van de Victorie die sijne Konninglijcke Majesteyt van Dennemarcken tegens de Sweedtsche Vloote die in Holland geequipeert is, in Lijsterdiep, heeft verkregen etc. Antwerpen 1644.« (4°, 4 Bl.), nemlig et Brev fra Amsterdam, dateret den 15 Juni (ɔ: 5 Juni gammel Stil) 1644.

»Sildig igaar fik vi Tidender fra Vlie om, at der af de Skibe, som Louis de Geer har hyret i Holland for Svenskerne, er ankommet 8 af de ringeste, deriblandt 4 Brandere. De melde

mærkværdige Ting om, hvordan Slaget i Listerdyb under Jylland er løbet af. Hele Flaaden skal være bleven ødelagt undtagen disse Skibe, som uden Tvivl have været Poltroner og have reddet sig. Skydningen fra Kongens Skibe skal have været forfærdelig, imod den have de svensk-hollandske Skibe Intet kunnet udrette. Et af de danske Skibe var bedre end 6 af de svensk-hollandske; man skjød fra dem som fra Blokhuse, de svensk-hollandske Skibes Kugler ere kun gaaede lidet igjennem. Modet og Couragen gik ganske fra dem. De tydske Officerer og Soldater, hvormed de svensk-hollandske Skibe vare besatte, have klaget jammerlig og bandet Sverig i Helvede, fordi de bleve førte saa ynkelig til Slagterbænken. Man har set over 500 Døde flyde omkring paa Vandet. Her i Amsterdam er Verden bleven rent forkert; alle Kjøbmændene ere blevne gode Danske. Paa Børsen holder man det for godt, at Flaaden er bleven ødelagt, den havde ellers hindret Handelen paa Norden, 2 Priser ere blevne opbragte her, 1 i Harlingen, i hvilke Kjøbmænd her ere interesserede; man har Røvere nok blandt Dunkerkerne, Svenskerne behøve ikke at komme med. Om kort Tid vil man høre om store Falliter. Louis de Geer har i flere Dage ikke ladet sig se. Han skal have sagt, at de undkomne Skibe kunne hente deres Betaling i Sverig, da de have holdt sig saa slet, hvilket Rhederne ikke ere tilfredse med; man vil arrestere ham her, hvorfor han tænker paa at gaa med Flaaden til Sverig[1]). Man discurerer om, at han maa opslaa sit Baroni til Salgs paa Børsen, naar han vil give Satisfaction; hans unge Baroner blive ruinerede derved. Flaaden til Østersøen[2]) ligger endnu i Vlie til stort Tab for Kjøbmændene. Om kort Tid vil man høre om mange Falliter, det kan man takke Sverig og dets Ministre for. Flere Efterretninger skal jeg sende imorgen«.

Af denne Meddelelse ses, at det er urigtigt, naar en yngre Louis de Geer i et Brev, skrevet den 8 Novbr. 1751 til Holberg, der feilagtig havde nævnet hans Tipoldefader Louis de Geer som Admiral over den Flaade, han havde tilveiebragt, har sagt,

[1]) Flaaden, det er de Wittes, se næste Anmærkning.

[2]) I Juli Maaned gik en hollandsk Flaade paa 42 Skibe, commanderet af Witte Corneliszoon de Witte, fra Vlie til Østersøen; den havde under Convoi 900 Kofardiskibe, af hvilke største Delen vare bestemte til Østersøen.

at han slet ikke var i Amsterdam paa denne Tid, men i Stockholm (classem nunqvam conscendit, nec vidit qvidem; Holmiæ tranqville degens, naves suas, Sueciae classi conjunctas, Coronae et fortunae tradidit)[1]. Detta bekræftes ogsaa af et Brev, som den danske Resident i Holland, Martin Tanke, skrev til Christian den Fjerde den $\frac{7}{17}$ Juni[2]), i hvilket Brev tillige omtales, hvordan Stemningen mod de Geer var i Amsterdam paa Grund af det store Tab, Flaaden havde lidt i Listerdyb.

Durchlauchtigster Großmechtigster konig, gnädigster Herr.

Der koningl. Maytt. gnädigstes Schreiben auff dero Orlogßschiff die Dreyfaltigkeit genand den 27 Maij abgegeben, habe Ich heute alhie in Ambsterdam (dahin Ich mich diese nacht begeben, weil Ich gestern späete verstendigt, daß ein Expresser alhie von Ew. Maytt. war angelanget) mit gebürender reverencie gehorsambst wol empfangen. Ich alse Ew. K. Maytt. zwar geringster doch allezeit getrewer diener habe gleich im anfang des Schreibens von grund meiner Sehlen erfrewlich darauß die Confirmation des herlichen successus zue waßer vernommen so der Allerhögste Ew. K. Maytt. hat verlichen, da Dieselbe mit so weinigen Orlogßschiffen die Schwedische an der zahl große vndt ansehnliche Vlotta, so in diesen Vereinigten Niederlanden geeqvipiret für Liester Diep so gecanoniret vndt angegriffen, daß dieselbe mit großen verlust schnuff vndt Schande genohtrungen sich zue reteriren: Der vielguetiger Gott, so ein herlich anblick seiner Gottlichen assistencie Ew. Maytt. hierunter hat erwiesen, wolle dero abgenotigte gerechte rettungs vndt defensions waffen ferner gesegnen, den bluetdurstigen anschlägen der vbermuhtigen Feinde so dieß verzehrende Kriegsfewr zue waßer vndt lande haben angezundet, steuren, vndt Ew. Maytt. ferner Sieg vundt Vberwindung wieder dieselbe verleichen. Der rueff von diesem Conflictu vundt deßen Vmbständen ist biß hieher in etwas divers gewesen, nach dem wie die affection der gemuhter iegen ein oder ander teihl beschaffen; Waß der Admiral Marten Thiessen selbsten darvon hat anhero uber-

[1]) (V. Høyberg) Kjøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer, I., Holbergiana, S. 441-42.
[2]) Brevet findes i Geheimearkivet, Holland, 74-79.

geschrieben, daß habe Ich bey den Ordinari abgehenden posten wochentlich vnderthänigst gereferiret vndt überberichtet. Selbige so der Feindlichen partey sein zuegethan, wollen dieß bluetige rescontre auff dero seiten zwar extenuiren, mußen aber doch auch wieder dero willen bekennen, daß der sieg auff Ew. konnigl. Maytt. seiten gewesen. Im Vlie sein einige redelose vndt übel vom geschutz zuegerichtete Schiffe gearriviret, so zeugnus von diesem Banqvet konnen geben, die übrigen sollen sich auf Dogersant befinden vnndt großen mangel an proviant leiden, also auch daß daher die Schiffer vndt Matrosen gar mal content, gestern sol der Luys de Gverre ein Schiff mit Vietalje dahin abgefertigt haben, so aber niht viel helffen kan; dieser de Gverre findet überal gar schlechten credit vndt wie es scheinet, so sein keine mittel bey ihme obhanden, die Vlotta weiter zue vnterhalten; aller apparencie nach so durffte in kurtzen der rest dieser Schwedischen kriegßverfaßunge zue waßer in der Nort See von sich selber zue waßer werden. Einige Matrosen haben dieser tagen dem Luys de Gverre daß hauß sturmen wollen wegen übeler bezahlunge. Einige weiber deren Männer geblieben haben Ihn auff den gaßen nachgeschreyen daß Er sich ins nähiste hauß hat salviren mußen, dergleichen aufzuge werden taglich mehr fürlauffen. Eß ist nicht zue schreiben wie dieser success die gemühter geendert hat, da es wol heißet qvo fortuna, eo affectus hominum, man ist nuhn vielmehr Dennemärkisch geaffectioniret den Swedisch. Wan der Luys de Gverre solte durchgehen vndt die Reders nicht contentiren, so durffte nach diesem Schweden kein credit alhie mehr finden, man redet schon gar vngleich von der Schwedischen bezahlunge. Die Force der noch obhandenen Schiffe kan so groß nicht sein, weil die darauff durch diesen actum sehr gediscouragiret, man redet gar honorifice von den gueten condvit Ew. Maytt. Vlotte. Worhin nuhn des Schwedischen Admiraln intention ferner ziehlet, daß kan man niht wißen, es stehet zue glauben daß der Admiral mit den Luys de Gverre sich in solcher confusion werden befinden, daß sie selbsten keine resolution werden faßen konnen, wie den sachen zue rathen [1]).

---

[1]) I det Følgende gives flere Meddelelser om Hollands Politik ligeoverfor Danmark og Sverig.

Paa en vedlagt Seddel læses Følgende:

P. S. Man spriecht viel darvon wie der Luys de Gverre wiederumb die vorige Vlotta bey die 30 Schiffe in posture habe, Ich muß der Leute discursen glauben, halte es aber dafür daß es nuhr discursus sein. Vnterdeß wehre zue wünschen daß sie konten gerepoussiret werden wie vorig mahl. Ich halte es aber dafür sie werden Ew. Maytt. Orlogsschiffe niht erwarten sondern durchgehen, so durffte auch iegen selbige zeit die vlotta von hierauß in sehe sein, da es dan allerhand vngelegenheit causiren konte. Der Her Frid. Gunter wird darüber am besten seine meinunge Ew. Maytt. eroffenen konnen.

I en »Relation aus Hollandt vom 19 Junii 1644, aus dem gedruckten Origenal nachgedruckt zu Kopenhagen 16 Juli« (4°, 2 Bl.), hedder det: »For faa Dage siden ere Louis de Geers Skibe, som i nogen Tid have seilet ved Doggersand, igjen komne til Vlie. Sidste Løverdag Aften bleve mange Saarede bragte til Amsterdam, som dels havde mistet Arme og Ben, dels paa anden Maade ere blevne jammerlig tilredte; henimod 60 ere bragte til Pesthuset udenfor Byen, for at blive helbredede der, andre ere fordelte til Sygehuset og i Borgernes Huse. Ogsaa til de nordhollandske Byer skal der være bragt mange Qvæstede. Her i Amsterdam var et stort Tilløb af Folk, da de Saarede bragtes i Land. Søndagen derefter kom mange Chalupper og Baade med Matroser og Soldater fra Skibene, 250—300 Mand. Paa Grund af slet Tractement, daarlig Betaling og de udstaaede Besværligheder have de gjort Mytteri i Vlie og forladt Skibene. Jeg har talt med nogle af dem, som fortalte, at Admiralen havde fyret 2 Kanoner af paa dem, men uden Virkning. Matroserne paa Admiralens Skib havde ogsaa gjort Oprør. Soldaterne, som Admiralen havde faaet ombord ved Jylland, havde han bragt paa sin Side, de stod under Vaaben paa Forskibet, Matroserne paa Agterskibet, altsaa imod hverandre; de havde ogsaa stillet Kanoner op mod hverandre. Matroserne havde raabt til de andre Skibe om Baade og Chalupper. Man antager, at Mandskabet paa alle Skibene har rebelleret. Forrige Mandag have henimod 200 Matroser og Soldater begivet sig til Herberget Søridderen, hvor de vare blevne antagne; de raabte paa Penge, de vilde storme Huset, hvis de ikke bleve tilfredsstillede. Omtrent paa samme Tid indfandt et lignende

Antal sig foran Louis de Geers Logement, for at storme det. Men Stadmajoren kom med et Antal Musketerere og Byfogden med Stadknægtene Matroserne og Soldaterne uventet paa Halsen, og drev dem bort med blank Kaarde; nogle bleve tagne til Fange. Man frygter for, at de ville komme igjen idag eller imorgen med større Forbittrelse. Haansordene imod Svenskerne ere ikke til at beskrive; de sige, at man havde trøstet dem med, at de skulde hente godt Bytte og Rosenobler i Sundet og Sølv-Kander i Danmark, men de havde faaet Rosenobler og Kander paa 36 og 40 Pund, de havde mistet Livet, mistet Arme og Ben. Fanden skulde tjene Svenskerne. Blandt Matroserne og Soldaterne er der mange lette Fugle, især Valloner og Franskmænd, de true Louis de Geer, saa at han ikke tør lade sig se, ikke heller er sikker paa sit Liv. Louis de Geer mangler Penge og Credit; igaar vilde nogle Mæglere sælge en Qvantitet Kobber paa 100,000 Pund endog med stort Tab. Man antager almindelig, at han snart gjør sig usynlig. Kort før Mytteriet begyndte, vilde han tage et stort Skib, Jupiter, som kom fra Strædet, i svensk Tjeneste, samt paany hverve mange Matroser og Soldater, han stillede sig an, som om han igjen vilde gaa til Nordsøen med en stor Magt. Nu vil Ingen tjene Sverig, selv om Louis de Geer bød den dobbelte Gage. Var her Nogen, som vilde hverve for Kongen af Danmark, saa er jeg vis paa, at han, som Leiligheden nu er, i faa Dage kunde samle flere hundrede Matroser. Stemningen er i kort Tid bleven Sverig ganske ugunstig«.

I »Extract af trende Skrivelser«, af hvilke den tredie er »aff Helsingør 3 Juni«, trykt i Kbh. 6 Juni (4°, 2 Bl.), meddeles hvad en Dantziger Skipper, som den 26 Mai seilede fra Vlie, havde hørt i Holland om Slaget i Listerdyb (den 16 Mai), navnlig om det store Tab paa Mandskab. »Hans kongl. Mayt. Skibe ere icke Skibe, men Casteller«. Derpaa fortsættes:

»Noch kom her i dag en Rostocker Skipper fra Holland, beretter lige som den Dantziger om de Svenskes Hollanders nederlag, kand icke nocksom fortelge oc sige huilken Allarm der vaar, oc at de sagde selff, at der vaare nogle aff Skibene gantske til Grunde, de andre meget ilde skamferede, saa en Part aff dennem Langsom repareris, en Part, maae skee vdi dette Aar, icke skal Giøre Hans Kongl. Mayt. eller nogen anden

nogen Widere molestering eller skade. Hand beretter ocsaa, at Louis de Gere tør icke gaa vd paa Gaden, saa forbitteret oc Iffrige ere Folcket paa hannem, Besynderligen Quinderne, som haffue mist deris Mænd, oc andre som haffuer mist deris gode Wenner. Der meenis oc, at hand icke kand bringe betalning til veye, som hand haffuer Vdloffuet baade til Folcket oc for Skibene, saa mand faaer noget meere med det første der om at høre«.

Disse forskjellige Meddelelser stemme ganske godt med hverandre; men det er dog muligt, at flere af dem ere overdrevne. Vist er det, at det lykkedes de Geer at forstærke Thyssens Flaade, saa at den nogen Tid efter kunde seile ad Østersøen til.

Christian den Fjerde beredte sig til et nyt Angreb paa Svenskernes Flaade i Listerdyb. Den 3 Juni lagdes Planen til det ved Flekkerø[1]), han havde en Flaade paa 17 Skibe, store og smaa. Slange fortæller, at Thyssens Flaade efter det sidste Slag seilede tilbage til Holland, og Garde formoder, at Kongen først, da han kom til Listerdyb, erfarede, at den var borte. Noget sikkert vides dog ikke herom; det er intet Sted fortalt aldeles klart og tydeligt, at Thyssen gik med hele sin Flaade tilbage til Holland efter Slaget den 24 Mai. Heller ikke lader det sig bestemt afgjøre, om de forskjellige ovenfor meddelte Efterretninger om Optøierne mod Louis de Geer i Amsterdam angaa de samme Begivenheder, eller de angaa flere, der ere indtrufne til forskjellig Tid, nogle omtrent den 9 Juni, andre omtrent den 19 Juni. I Gazette de France, 1644, No. 79, skrives i en Meddelelse fra Hamborg den 21 Juni (ny Stil), at Kongen af Danmark endnu laa under Norge og Admiral Thyssen i Listerdyb. Den første Efterretning er urigtig; men det er forklarligt, at man endnu ikke den 21 Juni (ny Stil, den 11 Juni gammel Stil) har vidst i Hamborg, at Kongen var gaaet under Seil fra Norge. Den anden Efterretning kan snarere være rigtig; thi det synes underligt, at man i Hamborg ikke skulde have vidst det, hvis Thyssen allerede den 25 Mai eller Dagene derefter havde forladt Listerdyb og var seilet tilbage til Holland. Hvis Kongen ikke har angrebet Thyssen, kan det maaske forklares ved, at han har faaet Underretning om, at

---

[1]) Denne Plan er omtalt af Garde.

den svenske Flaade var løben ud fra Stockholm, saa at han maatte skynde sig til Østersøen med sin Flaade, i hvilken hans største Skibe fandtes. Den hollandske var maaske dels splittet ad, dels ikke endnu færdig til at løbe ud, saa at der ingen øieblikkelig Fare var at vente af den. Den 24 Juni var Kongen i Kjøbenhavn, maaske ogsaa nogle Dage tidligere; den 1 Juli stod Slaget paa Colbergheide.

I et lille Flyveskrift, som er trykt i Kjøbenhavn den 18 Juni 1644: »Extract af nogle wisse oc Sandferdige Skriffuelser« (4°, 2 Bl.), læses en Meddelelse »Aff Glyckstad den 8 Junij«:

»Den 6 Junij er H. K. M. igien kommen ved en Recontre med de Svenske Hollænder Skibe vdi Lister Dyb, huilcket icke hafuer giffuet en ringe Treffen paa begge sider, Mens Gud oc Lycken Hialp, at hans Kongl. M. bekom vdi samme Skibsfecten 14 aff de Svenske Hollænder Skibe, foruden 7, Som bleffue skut til Grunden med alle; De andre, som berettis, bleffue ocsaa meget skamferede oc igiennem skutte, som dog vndkomme, hvor om videre med det første.«

I »Sandferdige Aviser hvorledes den Stad Itzehoe aff Graff Pentz er indtagen, . . . item den anden Skibsfectung, som er skeed udi Lister Diub, Kbh. 19 Juni 1644« (4°, 2 Bl.), læses: »Aff Krempe den 5 Juni. Hans Kong. Maytt. Galleot er, Gud skee tack, lyckelig her for Glyckstad kommen igien, Capiteinen der paa haffuer refererit til Brunsbyttel for H. Oberste Claus von Alefelt, at Slactningen til Søes, imellem hans Kong. Maytt. oc den Svenske Hollandske Flott skal være lyckeligen, Gud skee tack, affgangen, idet skal 7 aff de Svenske Skibe være skut i sencke oc 14 aff K. M. taget til fange, Resten haffuer salverit sig til Holland.«

Hvis disse Efterretninger ere sande, skal altsaa Kongen selv den 5 eller 6 Juni have været i Fægtning med Thyssen, og det maa have været en forfærdelig Fægtning, siden Thyssen har mistet 21 Skibe, det var næsten hele Flaaden. Den hele Efterretning er vistnok en saakaldet »Avis-And«; thi der kjendes ingen andre sikkre Vidnesbyrd om et saadant Slag, navnlig ikke paa den Tid. Det maa være Slaget den 24 Mai, der er tænkt paa; Efterretningen om det er da voxet betydelig paa Veien fra List til Glykstad og Krempe.

Spørger man, hvilken Kilde Slange har benyttet og har

hentet sin urigtige Fremstilling fra om at Christian den Fjerde den 24—25 Mai har været i Slag med Thyssen i Listerdyb, og hvilken hans Kilde er til hans Fortælling om Tumulter, som skal have reist sig i Amsterdam, Hoorn og Enckhuysen imod de Geer, fordi hans Flaade havde lidt saa meget, saa er Svaret ikke vanskeligt. Han har benyttet, foruden den her først nævnte danske Relation, Boeclers Historia belli Sveco-Danici, som udkom i Strasburg 1679. Da Boeclers Beretning (S. 222—27) — foruden Slange — endnu er Kilden til svenske Forfatteres meget partiske Skildringer af Kampen i Listerdyb 1644 (f. Ex. Fryxells)[1]), er det Umagen værdt at gjengive den i dansk Oversættelse:

»Henrik Gøritzen, Chef paa Viceadmiralskibet, seilede (den 3 Mai)[2]) med 18 Skibe ud af den hollandske Havn, Modvind førte ham ind i Elben, men han naaede dog til Listerdyb, og ventede ved Ribe Admiralen over hele Flaaden, Marten Thijsen; han stødte snart med sit Admiralskib og 14 Skibe til Gøritzen. Thijsen havde en Sammenkomst med Thorstenson og fik af ham 800 Bøsseskytter, commanderede af Oberst Lohausen, ombord paa Skibene. Thorstenson befalede, at han skulde seile om Skagen, seile forbi Aalborg og forene de Skibe, som vare samlede der, med dem, som han havde samlet i Aarhus; derpaa vilde han selv søge til Aarhus, og, naar Flaaden havde faaet Soldater ombord og Skibenes Antal var blevet forøget, vilde han gjøre Landgang paa Fyn og fordrive Fjenden. Men denne Plan forstyrrede Kongen af Danmarks Skibe, idet 9 af dem, som havde indesluttet Gothenborg, viste sig ved Skagen for de hollandske Skibe, som krydsede der, medens de øvrige ved Listerdyb ventede paa god Vind. Disse fik Dagen efter hine uhyre store Skibe at se (eximiæ illæ vastorum corporum moles). Admiralen over den svenske i Holland leiede Flaade besluttede strax at angribe, kun Viceadmiralen og det Skib, som havde tredie Rang, fulgte ham. Disse tre smaa Skibe (naves modicæ) udholdt nu en heftig Kamp uafbrudt i 5 Timer med hine mægtige Skibe. Fjenden havde allerede trukket sig tilbage, da han mærkede, at de øvrige hollandske holdt sig tilbage og svigtede Admiralskibet. Saa gik Fjenden atter løs paa ham (ɔ: Thyssen).

[1]) Fryxell, Berättelser ur svenska Historien, VII, S. 269—70.
[2]) Datoerne ere hos Boecler anførte i Marginen.

Hans 2 Kampfæller frelste ham kjækt, skjøndt hans Skib allerede var omringet og havde lidt meget, og Fjenden blev atter nødt til at trække sig tilbage. I denne Kamp faldt Oberst Lohausen, en Lieutenant, 2 Fændriker og 30 Menige. Nogle Dage efter saa man igjen først 13, dernæst 17 danske Skibe i Havet, den hollandske Flaade besluttede at blive i Havnen ved Listerdyb. For at forsvare den, lod Thorstenson 2 Batterier kaste op paa Kysten og han lod 150 Ryttere holde Vagt der. Men da han (den 24 Mai) saa, at 11 Danske Skibe lagde sig udenfor Havnen, og frygtede for, at, hvis man ventede, flere vilde komme til, gav han Ordre til Slag, og han befalede, at hvis de seirede, skulde de holde tilhøire, bringe de i Aalborg samlede Skibe igjennem Sundet og møde den svenske Flaade, der kom fra Østersøen; bléve de overmandede, skulde de gaa tilbage til Vlie, og, naar Skaden var udbedret, atter tænke paa at seile Skagen rundt. I 2 Dage (den 25 Mai) beskjød man hinanden, en Storm hindrede dem i at nærme sig hinanden, og skildte dem tilsidst ad; tre Brandere kom paa Grund, to fik Masterne kløvede. Baaden paa Admiralskibet blev ramt af en Kugle og sank. Da man havde besluttet at søge tilbage til Vlie for at hente Vand, reparere, proviantere og sørge for de Saarede, opstod et voldsomt Oprør af Søfolkene. De fleste forlod Skibene og gik hjem, i Amsterdam, Hoorn og Enckhuysen gjorde de Spektakler imod Louis de Geer, hans Commissionærer og Skibseierne (multa prælicenter conabantur), indtil de værste Urostiftere ved Øvrighedens Hjælp bleve fængslede. Disse Mennesker, som mere vare vante til Kofardi- end til Orlogsfart, vare blevne forskrækkede over Søslagets Rædsler og de store danske Skibe,. som de Geers ikke kunde nærme sig ustraffet. Da de Matroser, som vendte tilbage til Vlie, mødtes af deres Hustruer, begyndte Spektaklerne paany, de klagede hæftig over, at de vare blevne narrede af de Geer og givne Døden i Vold (cladi obiecti). I begge Slag var der ikke dræbt mere end 13, flere havde mistet Lemmerne og vare blevne saarede. Idet man havde skyndt sig med Flaadens Udrustning, havde man begaaet en Feil ved at antage Capitainer, der ikke vare øvede nok; nogle af dem bleve afskedigede af Thijssen, fordi de med Skam havde svigtet i det første Slag.«

Sammenlignes denne Fortælling med de ovenfor givne, vil

det let ses, at Boecler i Skildringen af Slagene er i høi Grad upaalidelig. Det lader sig, som sagt, endnu ikke med Sikkerhed afgjøre, om Thyssen med hele sin Flaade vendte tilbage til Holland, for at faa den forstærket, eller om han kun har sendt nogle Skibe tilbage og selv er bleven i Listerdyb med Resten. Vitorio Siri, den franske Historiograph, fortæller rigtignok[1]), at Marten Thyssen, efter at være slagen ved Ribe, indfandt sig paany fra Holland i disse Vande med 14 private Skibe. Men Siri er meget upaalidelig i sine Meddelelser om Begivenhederne i Listerdyb, man kan ikke godt stole paa ham.

Endnu skal tilføies, at den hollandske Forfatter, de Jonge, som har skrevet et meget anset Værk om den hollandske Marines Historie, ikke med et Ord omtaler Martin Thyssens Sammenstød med den danske Flaade i Listerdyb i Mai 1644. Derimod fortæller han[2]), at Marten Thyssen i October samme Aar vandt en glimrende Seier over den danske Sømagt, »ved hvilken han selv steg i Ære, ved hvilken de nederlandske Søfolks Berømmelse paany voxede, og det nederlandske Søvæsens Anseelse mere og mere befæstedes i Norden.« Som bekjendt var det ikke Marten Thyssen, som vandt Slaget ved Femern, men den svenske Admiral Carl Gustav Wrangel; Hovedstyrken i den svenske Flaade var svenske Skibe, om de end i Antal have været færre end de smaa hollandske. De Jonge kan vist med Rette tilskrive Thyssen og hans Skibe en smuk Andel i Seiren, men han har ikke Ret til at slaa en Streg over Wrangel og den svenske Flaade. Han er Patriot til det Yderste, men det gaar saa ud over den historiske Sandhed.

---

[1]) V. Siri, Mercurio, Tomo IV, Parte seconda, Casale, 1655, S. 89 og 114.
[2]) De Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen, Tweede Druk. I, S. 388.

Et bidrag til Griffenfeldts fængselshistorie.

Meddelt af A. D. Jørgensen.

Stormegtigste Konge,

Allernaadigste Arve Herre.

Saasom dend høybedrøvede Mand Peter Schumacher, Gud bædre det, nu Moxen i 21 aar har voren een Elendig Fange, for huis Allernaadigste forundte aarlige Deputat imedlertiid, til sit Lives Ophold, Allerunderd. Tackes; Mens som hand over 12 aars tiid af Eders Kongl. Mayst. icke har erlanget noget til Klæder oc anden deslige fornødenhed; da effter at hans goede Sal. Moder oc Broder nu er i Herren hensovede, oc ingen af sine Blodsforwandte her paa Stæden nu mere er end ieg; Saa foraarsages ieg af Christelig Condolence med denne min Allerydmygigste Supplication for Eders Kongl. Mayst. Allerunderd. at indkomme, derhos udj Allerdybeste Underdanighed Bedende, Eders Kongl. Mayst. som een Mild oc Naadig Landsens Fader, Vilde Allernaadigst behage at Anbefale, at hannem ved denne haarde oc Kolde Windters tiid nogle penge Allernaad. maate Ordineres effter Eders Kongl. Maysts egen goede Behag, til hans Ulden og Linnen Klæders høye fornødenhed (som hand der paa Stæden meget høyligen behøver, saa lenge det Gud oc Eders Kongl. Mayst. Allernaad. behager) oc at hand derover maatte sielver disponere til at lade forferdige hues hand deraf, endten udj det eene eller andet kunde Nødigst behøve. Slig store Naade vil dend Alsommegtigste Gud Eders Kongl. Mayst. sambt sit Kongl. Arve Huus med Tusendfold Welsignelser igien Belønne, oc beder i allerdybeste Ydmyghed, at Eders Kongl.

Mayst. denne min Allerunderd. Ansøgning paa overn. min Søster Søns wegne i ald Kongl. Mildhed oc Naade vilde ansee, oc der paa een Naadig Bønhøring med et Glædeligt Svar forunde.

Forblivende til Døden
Eders Kongl. Mayst.
Tropligtschyldigste Arve Undersaat
oc Tienner
P. Motzfeldt.*)

Kiøbenhafn dend 14 Januarij
A° 1697.

Andragendet er akteret med følgende kopi:

Edle Hr. Commissaire og Toldforwalter.

Saa som hans Kongl. May^ts allernaadigst har bevilget at Toe hundrede Sldlr. til Peter Schumachers Kleder og anden deslige fornødenhed deroppe schal betales, Da vilde hr. Commissaire giøre dend anstalt og ordinere samme 200 Sdlr. af Toldens indkombster, at de til ommelte Schumachers Kleder blifver leverit, huorpaa tages Commendantens Attest, at samme toe hundrede Sldlr. dereffter udj hans Regb. til udgift Kand passere.

Forblifuer
Hr. Commissaire
Tienstwilliger
P. Brandt.

Rente Cammerit
dend 27 December
1684.

Kongens resolution er sålydende:

Hertil maa Toe hundrede Slettedaler betales, som Voris Geheime Raad Os Elschel. Herr Christian Siegfrid von Plessen paa allerunderdanigst ansøgte maade til de fornødene Klæder haver at forordne. Givet paa Voris Kongl. Residentz udj Kiøbenhafn den 16 Januarii A° 1697.

Christian.

C. S. v. Plessen.

(Efter originalen i rentekammer arkivets resolutionssamling.)

---

*) Griffenfeldts moder, Marie Motzfeldt, var en søster af denne Peder M., købmand, og fra 1684 tillige rådmand i København.

Undersøgelser om Københavns ældre forhold

af O. Nielsen.

I.

Hvad var København på biskop Absalons tid?

21 okt. 1186 udstædte pave Urban III stadfæstelsesbrev på den gave, som erkebiskop Absalon havde meddelt Roskilde bispestol, af det gods som kong Valdemar havde givet ham, nemlig borgen i Havn, som han dog skulde beholde sin levetid, selve byen Havn, Utterslev med alt dens tilliggende gods nemlig Serrislev, Solbjerg, Hvanløse, Vigerslev og Valby[1]), et bol jord i Brønshøj[2]), Emdrup[3]), Gentoftegård med alt dens tilliggende[4]), Mørkhøjgård[5]), Bagsværdgård[6]), Virumgård[7]), Høster-

[1]) Utterslev har altså været en hovedgård med tilhørende bøndergods. I bispens jordebog fra omtrent 1370 (SRD. VII, s. 58, 101—102) omtales dette gods således, at Utterslev bestod af 9 bol jord, af hvilke 3 tilhørte hovedgården og det øvrige 7 gårde. Hvanløse omtales ikke, derimod ejede biskoppen 8 bol jord i Serrislev, (de andre 3 bol i byen tilhørte erkedegnen i Roskilde), hele Solbjerg, der bestod af 8 bol og den deraf dannede by Nyby, der havde 3 bol, 6 bol i Valby, hvor de andre 2 tilhørte Roskilde kanniker, 3 bol i Vigerslev, hvor det fjerde tilhørte erkedegnen i Roskilde.

[2]) If. biskoppens jordebog 1370 s. 58 ejede biskoppen der 1 gård, der bestod af 1 bol jord.

[3]) If. jordebogen 1370 s. 58 var det hele byen, der bestod af 2 bol jord og 1 mølle.

[4]) If. jordebogen 1370 s. 58 havde biskoppen her 6 bol jord, men der nævnes ikke nogen hovedgård.

[5]) If. jordebogen 1370 s. 58 havde biskoppen her 2 bol jord.

[6]) If. jordebogen 1370 s. 59 ejede biskoppen da hele Bagsværd, men de 2 gårde var købte i senere tider, den ældre ejendom var en hovedgård.

[7]) Jordebogen 1370 s. 56 nævner Virum by som tilhørende biskoppen, men beskriver den ikke nærmere.

køb[1]), Ovre[2]) (Hawerthi, Awerchi ɔ: Aworthæ, der da endnu ikke var delt i Ovre øvre og ydre, Rødovre og Hvidovre), Borgby (på Amager[3])) og Nærum[4]). Af dette gods lå noget i Lynge og Smørum herreder, men det bestod i det væsenlige af den sydøstlige halvdel af det gamle Støfnæs herred, det nuværende Sokkelunds herred[5]).

Det er sandsynligvis straks efter at Absalon havde begavet Roskilde bispestol, at han fik pavens stadfæstelse derpå; derimod omtales det intet sted, når han fik denne gave af kong Valdemar. År 1167 hærjede Erling Skakke og Orm Kongsbroder med en norsk flåde de danske kyster og styrede tilsidst mod København, hvor Absalon på stranden tog imod dem med en skare Sælændere, efter en sejrrig fægtning hindrede dem i landgangen og tilsidst sluttede forlig med dem. Samme år, fortæller Sakse, opførte Absalon på en ø en borg forat hindre fjendtlige flåders anfald og ydede med den ringe fæstning fæd-

---

1) If. jordebogen 1370 s. 56 tilhørte denne by, der var 2 bol jord, helt biskoppen.

2) Af jordebogen 1370 s 65 fremgår dèt ikke klart, om både Aworthæ øfræ og ydræ tilhørte biskoppen helt, men da biskoppen i den første havde 4¹/₄ og i den sidste 1³/₄ bol jord, så kunde det vel nok tyde derpå, idet den sammenlagte sum bliver 6 hele bol. Sagen er dog tvivlsom.

3) If. biskoppens jordebog 1370 s. 103 tilhørte alle byerne på Amager da biskoppen, nemlig Sundby vester, Sundby øster, Magleby lille, Magleby søndre, Tømmerup, Kastrup, Tårnby, Ullerup, Viverup og »Utlundæ«. Dragør synes da ikke at have haft faste beboere. Om Tårnby (Thornby) hedder det, at her er 4 bol, af hvilke 1 hører til biskoppens gård, der i alt havde 4 bol, der fordum lå til Borgby. Heraf ses, at Borgby er lagt sammen til 1 gård, der formodenlig senere blev den kgl. ladegård på Amager.

4) If. jordebogen 1370 s. 57 havde Nærum 5 bol jord, der helt var biskoppens.

5) Benævnelsen Støfnæs, Støffns, Støffuens herred forekommer til henimod reformationen, da »Sokkelunds herred« ved den tid bliver almindeligt, men dette sidste findes dog allerede 1349. Der er imidlertid den væsenlige forskel, at medens der både kunde siges, at gods lå i Støfnesherred og at der toges tingsvidne på Støfnesherreds ting, så vil man aldrig i den ældre tid finde, at gods lå i Sokkelunds herred, men nok at noget foregik på Sokkelunds ting (se Rørdams kirker og klostre tillæg s. 11 »in placito Stocchælundæ scotasse« 1349, og s. 45 »herresfoghet pa Zokkelundz thing« 1445). Det er således tydeligt, at Sokkelund var tingstedet, Støvnes betegnede hele distriktet. Som det ses, var Sokkelunds ældste navn Stokkelund.

relandet umådeligt gavn. 1171 var borgen færdig, ti det omtales da, at Absalon ved Stevns klint opsamlede alle glatte stene, der var skikkede til at kaste med, forat bruge dem til forsvar af den borg, han havde anlagt i København, og med denne ladning kom han til borgen, hvor han gik i bad. Her hørte han, at folk, der stod udenfor badstuen, talte om, at de så et sørøverskib komme nord fra, og, skønt han kun var halv færdig, iførte han sig dog i en hast klæderne, ilede ned til skibet, der endnu lå tiltaklet i havnen, og fór ledsaget af sin staller Niels, der førte et andet skib, afsted, fangede sørøverne, lod deres hoveder afhugge og sætte på stager på borgens mure, hvor Sælænderne kort i forvejen havde fæstet andre sørøveres hoveder. Da erkebiskop Eskil 1178 forlod Skåne forat drage til Frankrig, tog han først til Københavns borg (castellum), hvor Absalon behandlede den gamle, svagelige mand med stor venlighed og ledsagede ham på sit eget skib til Slesvig. Da Absalon 1180 blev fordreven fra Skåne, rådede man ham til at skjule sig, men han svarede, at det ikke var hans sæd at krybe i skjul, men at det var ham hæderligere at begive sig til den borg, han havde i Sæland[1]).

Af den måde, hvorpå Sakse omtaler borgen i København, synes det at fremgå, at både 1178 og 1180 var borgen Absalons ejendom, og 1171 var den det formodenlig også, ti Absalons staller Niels synes da at have ophold her, og han er sandsynligvis den samme som den, der i pavebrevet 21 okt. 1186 kaldes hans borgfoged (castellanus), der også havde erhvervet gods til ham[2]). Man må endog være tilbøjelig til at tro, at det allerede er før 1167, at Absalon har fået denne gave, ti Sakse omtaler anlæget af borgen og Absalons forhold dertil lige fra begyndelsen, som om det er ham, der har al del deri, og kongen intet havde dermed at gøre, hvad denne dog nødvendig måtte have, når den var opført på hans grund. Det var også 1167, at Esbern Snare byggede Kalundborg, og den nævnes også fra den ældste tid af som hans ejendom. 1170, som det synes, fik Absalon i mageskifte af Esrum kloster 2 bol jord i Gentofte og tredje delen af Ordrup, der nylig var bleven anlagt[3]) (sand-

[1]) Saxo ed. Müller s. 809, 888—89, 918, 936.
[2]) 1293 forlenedes biskoppens staller med København (Københavns dipl. s. 33).
[3]) Thorkelins Diplomat. I, 22. Brevet er udstædt, før han blev erkebiskop (1178).

synligvis af ryddet skov), og dette kan indeholde et fingerpeg på, at Absalon allerede da har ejet gods her, som han øgede ved dette mageskifte. Rimeligvis har kongen da ikke givet Absalon borgen i København, men med byen tillige holmen, hvorpå borgen siden opførtes, formodenlig med det formål for øje, at han skulde bygge den til landets forsvar.

Men hvad var da byen Havn på den tid? I pavens stadfæstelsesbrev kaldes den villa og dette kaldes den også senere, da den bevislig var, hvad vi nu kalder købstad (f. e. 1253 og 1294 i Københavns Dipl. Nr. 14, 15, 36), men i stadsretten af 1254 kaldes den civitas og oftest siden. En købstad kaldtes på den tid sædvanlig i diplomer civitas (Ribe 1193 i »Ribe oldemoder« s. 2, 3 osv., Århus 1207 i Thork. dipl. I, 87, Slesvig i stadsretten (1188—1202) i Thorsens udgave s. 3 og i et diplom af 1196 i SRD. VII, 323, Flensborg i den ældste stadsret givet af Sven Grade i Thorsens udgave s. 123, Åbenrå 1335 i Thorsens udgave af stadsretter s. 155, Roskilde 1247 i Københavns dipl. s. 7); men skønt dette er reglen, finder man dog benævnelsen villa om købstæder, uagtet der ellers derved forstås landsbyer (1135 villa Kælby, uilla Alabach, uilla Getæsbu, 1158 uilla que dicitur Wixebodhe[1]) osv.) Således kaldes Nestved både 1135 og 1270 villa[2]), ligeså Randers i et kgl. privilegium af 1311, Kolding 1327[3]), så der ikke kan uddrages nogen slutning af, at København kaldes villa. Hvor Sakse første gang omtaler København, kalder han den »vicus qui mercatorum portus nominatur«. Når vi undersøger, hvad han forstår ved vicus, da finder vi, at det er landsbyer som Ramløse, Ramsø, Boslunde, Høje Tåstrup og Udesundby i Sæland, Skærup i Jylland, Hvideby og Glumstrup i Skåne og »Wisingus vicus« (formodenlig Vistorp) i Fyn, der nævnes således. Større landsbyer, fortrinsvis dem, der ender på — sted, og mindre købstæder kalder han oppidum, som Sigersted, Søderup, Alsted, der også kaldes villa, Slangerup, der også kaldes ruralis villa, Lejre (S. 89), Helsingborg, (Helsingum, Helsinga oppidum, s. 660, 938, 941), Vordingborg (s. 954), Kalundborg (s. 347), Slesvig (Sle oppi-

[1]) Thorkelins Diplom. I, 5, 13.
[2]) Thorkelin I, 6. SRD. V, 515.
[3]) Rosenvinges gl. Love V, 276, 301.

dum s. 378, men kun i det mytiske kvad om Bråvallaslaget) ligesom Sigtun, Falun og Bergen. Villa bruger han kun om Jelling (s. 163), Stangby og Viby[1]. Stiftsstæderne nævner han som oftest uden noget tillæg, idet han forudsætter bekendt, hvilken stilling de indtog, men han vilde formodenlig kalde dem civitas (Jfr. Arusiensis civitas s. 739). Ved urbs forstår Sakse borg: Oldenborg oversætter han antiqua urbs, Sarpsborg Sarpa urbs, Kalundborg Kalunda urbs, Vordingborg urbs Orthunga (s. 808), Helsingborg Helsingorum urbs, skønt de 2 sidste også kaldes oppidum; men her skal formodenlig gøres forskel på borgen og den vedliggende by, hvis ikke den omstændighed, at der siges om Kalundborg s. 347, at den var »oppidum ab Hesberno constructum«, tydede på en sammenblanding. Når der s. 962 tales om Lundensis urbs, da er her også tale om den befæstede by Lund eller borgen; om det samme er tilfældet ved urbs Ripa s. 901 og Ripensium urbs s. 903, fremgår ikke tydeligt, men det er det rimeligste; at fremmede byer som Dublin, Duna, Coscoa kaldes urbes, tør vel ikke betegne noget nærmere, men er aldeles i samklang med nordboernes tilbøjelighed til at sætte borg som endetillæg til udenlandske byers navne, f. e. Lundunaborg og Rumaborg, London og Rom[2]. Heraf fremgår, at Sakses »vicus qui mercatorum portus nominatur« må oversættes ved »den landsby, der hedder Købmannehavn«, og når han omtaler, at Absalon fæstede sørøvernes hoveder på murene af Absalons »urbs« (Absalonicæ urbis moenia), forstås derved borgens mure.

Medens Absalon var erkebiskop (1178—1201), stadfæstede han en forening mellem Københavns sognemænd og deres præst, hvorved tredje delen af korntienden (altså kirketienden) henlægges til Frue kirkes opbyggelse og prydelse, og dette giver en bestyrkelse mere for hvad her er fremført, idet det viser, som Dr. H. Rørdam[3] har bemærket, at København var en ager-

---

[1] I Middelaldrens Diplomer svarer villa til (lands)by og oppidum til torp, jfr. Pavebrevet i SRD. VI, 156 villam de Lyngby Lillæ cum oppido adiacente vocabulo Vberop.

[2] Om andre tilfælde, hvor urbs må forstås som borg, se min udgave af Ribe oldemoder s. XIV.

[3] Københavns kirker og klostre s. 8. Rørdam har med sædvanlig grundighed udredet de vanskeligheder, som omtalte tiendeforenings forvanskede form frembød. Jfr. sammesteds s. 377.

dyrkende by og at den kun da havde 1 sognekirke. At Frue kirke allerede har været til før den tid, men da har fået sin bygning af træ ombyttet med en af sten, som Dr. L. Helveg i sin kirkehistorie før reformationen I, 491 mener, kan være meget sandsynligt. Når sidstnævnte forfatter imidlertid fastholder[1]), at København på den tid må have haft flere sognekirker, da lægger han navnlig vægten på, at kapitlet allerede omtrent 1209 blev oprettet af Absalons eftermand på bispesædet i Roskilde Peder Sunesen, biskop 1191—1214, og at en sådan indstiftelse maatte være grundet på flere kirker i byen selv. Der vides imidlertid intet andet om kapitlets oprettelse, end hvad der omtales i et andragende fra biskop Joakim Rønnov til Fredrik I, at biskop Peder af Roskilde »haver funderet 6 kannikedømmer udi samme kollegiatkirke på de sognekirker udi byen og nogle udenfor« [2]), så dette vidnesbyrd ikke er af de aller pålideligste og måske kan have hentydning til forholdet i en lidt senere tid. 1313 havde kapitlet af landsbykirker Amager ɔ: Tårnby, Brønshøj og Rødovre; de 2 første af disse var netop dem, som Absalon 1193 fik pavelig tilladelse til at beholde i sin levetid, foruden kirken i Havn. Pavens brev herpå har fremkaldt endel opmærksomhed, da det var fejlfuldt aftrykt hos Thorkelin efter en afskrift; men i originalen står aldeles sikkert[3]): ecclesiam de Hafn et de Brunshoga et de Amabe, quas prius castro assignaueras, tue prouisioni regendas committimus; altså: »kirken i Havn, [kirken] i Brønshøj og [kirken] i Amager«, og af dette udtryk kan ikke ses rettere, end at det indeholder bevis på, at København ligesom Brønshøj og Amager 1193 hver endnu kun havde 1 kirke. Afgørende synes også tiendeoverenskomsten at være, idet alle Københavns indbyggere efter den ydede korntiende til Frue kirke og ikke til andre kirker; hvis byen da havde haft flere kirker, måtte der nødvendig have været tale om, at disse også skulde have denne indtægt. Det synes således at være en afgjort sag, at København, i ethvert tilfælde da Absalon blev erkebisp 1178, kun havde 1 kirke, idet vi ikke som aldeles uimod-

[1]) Kirkehist. før Reformationen I, 491. II, 1039.
[2]) Rørdam a. s. s. 39.
[3]) Københavns Dipl. s. 3.

sigeligt vil fastsætte dette forhold for 1193, da beviset her måske kunde rokkes og der intet datum er for tiendeforeningen. Formodentlig har Absalons borg og hans ejendomsret over den nærliggende landsby med den fortrinlige og nu sikre beliggenhed, idet vi må tænke på, at en åben købstad uden beskyttelsen af en borg på hine tider ikke vilde kunne bestå mod sørøvernes anfald, fremkaldt en hurtig bebyggelse af grunden, og de mange år fra 1167 til den tid kapitlet blev oprettet, formodentlig over 40 år, kan meget godt give tid både til anlæg af en købstad og dennes fremvækst, så den har kunnet få 2 eller 3 ny kirker i de sidste år af dette tidsrum, da denne tid netop var den, der fremkaldte massen af kirkebygningerne i Danmark.

Den berømte norske historieskriver P. A. Munch har i nordisk Universitets Tidsskrift II. 24 flg. påvist, at erkebiskop Absalon aldrig har haft andet navn og navnlig ikke heddet Aksel, og at borgen i København aldrig kan have heddet Akselhus, men altid i den ældste tid kaldes castrum de Hafn. Videre mener han af udtrykket hos Sakse »mercatorum portus« at kunne slutte, at stedet allerede før borgens anlæg har heddet Købmannehavn, medens det i daglig tale kaldtes Havn, som også er dets navn i anledning af den første begivenhed, i forbindelse med hvilken det nævnes, nemlig da Magnus den gode sidst i 1043 eller først i 1044 her overvandt Sven Estridsen. Han slutter videre, at de købmænd, hvorefter havnen havde navn, ikke var bosiddende, men efter oldtidens sæd rejsende, der til visse tider samledes her til et større marked. Nogen fast købstad mener han ej heller her har været før borgens anlæg. Til dette kan vi aldeles slutte os, men naar han dernæst opstiller den mening, at da det over hele norden navnkundige Haløre marked kun nævnes i sagaer, men ikke i danske historiske mindesmærker, det derfor i Danmark har haft et andet navn, og da Haløre så godt som ikke nævnes i sagaerne fra den tid, København begynder at træde frem, kommer til den slutning, at Haløre marked stod ved København og havde navn efter Revshalen her, hvorved Københavns navnkundighed altså går tilbage til den grå oldtid, da kan vi ikke følge ham heri.

Munchs fremstilling om Haløre er fulgt af flere nyere, ja endog gået over i skolebøger. Den væsenligste Indvending herimod er vel

støttet på oplysninger, som han ikke var i besiddelse af, men der er dog også adskillige bemærkninger at gøre til hans bevisførelse og navnlig i anledning af, at han af udtrykket i Sverres saga, hvor Haløre nævnes sidste Gang ved 1196, »var der marked og købstad«, finder bevis på, at der da var en anlagt købstad; dette kan aldeles ikke ligge heri, idet man må oversætte kaupstaðr ved handelssted, et sted man handler på, altså som enstydigt med marked; dette har udentvivl dengang endnu været dette ords eneste betydning. Revshaledybet omtales i sagaerne ved 1257[1]) »í Refshaladjúpi«, og det vilde være underligt, hvis der var et særegent navn, som Islænderne brugte og som ikke her blev anvendt. Idet Munch tillige mener, at havnen i Helsingør, hvortil man hidtil havde plejet at henlægge det gamle Haløre, ikke afgav så tryg en havn for den store »Øreflåde«, der mødte på markedets tid, som den i København, så tænker han ikke på, at de andre store handelspladser i Øresund, Skanør, Falsterbo, Dragør og Hvidøre ikke udkrævede nogen sådan stor havn af første rang som den i København. Og med Hensyn til disse sidste, hvoraf dog Skanør nævnes i sagaerne, så træffer man ej heller dem omtalte hos Sakse og hans samtidige, og deraf kan dog ikke sluttes, at de ikke har været til på den tid, eller har ændret navn; grunden til, at Haløre marked ikke senere nævnes i sagaerne, må formodenlig nærmest være den, at ukendte forhold har virket dets ophør, og navnlig kan sildestimerne, da fiskeriet dengang formodenlig som senere var det egenlige ophav til markederne i Øresund, have søgt andre steder hen, hvor da marked er blevet holdt i det gamles sted. Alt dette vilde imidlertid ingen videre betydning have, hvis der ikke netop kunde paavises et bestemt sted Haløre, og det ikke ved København men i det nordlige Sæland ved Øresundets begyndelse[2]).

---

[1]) Fnm. s. X, 81.

[2]) Samlingen af oplysningerne herom fra det 16de årh. skyldes vor tidlig tabte ven og medarbejder Anton Petersen, der med den utrættelighed, der var ham egen, i flere år havde sin opmærksomhed henvendt herpå. Det var ikke længe før hans død, at vi ved hans udgave af dokumenter til Kronborgs historie i Danske Samlinger 5te Bind talte om s. 157 at sætte en bemærkning herom, og imellem hans efterladte papirer (Ny kgl. Saml. 372 b. i fol.) findes udkast til en afhandling om dette emne.

I de Bidrag til Kronborgs Historie, som A. Petersen meddelte i Danske Samlinger V, findes S. 157 omtalt 2 kgl. breve af 8. maj 1583, et til lensmanden på Kronborg, Johan Taube, at der skulde graves en grøft fra møllehuset ud til stranden, og et andet til tolderne om at betale en sum penge for den grøft ved Hallore, hvor det ny møllehus skulde bygges op ud til stranden. Man skulde efter dette nærmest antage, at dette Hallore lå ved Kronborg, men der vilde iøvrigt intet være i vejen for, at det lå andetsteds i Kronborg len, som Johan Taube havde under sig. Og efterse vi da den jordebog, der ligger ved Lenets regnskab for 1582—83, da finder vi under Søborg sogn følgende: »Holere: Claus Hannsen 1 thønne siildt. Jenns Basse 1 thønne siildt. Matz Thecker 100 flønnder. Holere mølle: Oluff Søffrennsen 18 pund mell. Her paa er tingswidne, at thenne mølle haffuer werit øde paa thedt sietthe aar«. Da vi således er komne stedet nærmere, kan vi også finde det nævnt i en ældre tid, idet det hedder i den »fortegnelse over rige mænd« ɔ: skattelister for flere herreder i Sæland, hvoraf noget er trykt i Ny d. Magazin VI. 230—34, der er fra Kristjern II's tid[1]): »Thette er kronnenns møller: Jørghen i Holere mølle ij^{c} marck, Jep møller i Roghe mølle j^{c} marck, Per Smed i Piffue mølle j^{c} marck«. I den synsforretning 1681, der gik forud for matriklen, findes navnet ikke i den skikkelse, det havde i det 16de årh., men således: »Hullered: 3 landgilde huuse, beboes aff eftherskreffne osv. bemelte huuse haffuer huer end kaallhauge saa och end indluckt tofft kalis Huuleres hauge, som de bruger tillsammen. Holzhuuse: 1, N. N. en kaalhauge. Marcheskellet strecker sig westen till Muncherups eng hauge, norden till Lille wang, østen imod Droningens mølle, synden imod aaen. Haffuer offuerdrifft ude paa strandbackerne vdj Leye skoufs offuerdriff, huorudi huer aff forschreffne 3 mend vdj Huulerøed for et høffders græsning er taxerit. Ingen fiskeri, uden de iblant med deres smaa hioller kand fange en snees willinger saa og om efftерhøsten, naar det er silde fiske tid, haffuer Hendrich Tiise i Draxstrup thuende sildebaader der paa steden, huorudi de leyer huer end part« osv. Dette Hullered, Huulere eller som det her også skrives Hullerød er

[1]) Danske saml. i geh. ark. 76. 7.

således det samme som den lille by, der i det 16de årh. og endnu 1640 hed Hallore, Hollere og Holere, den er til endnu og navnet skrives Hulerød, hvilket vi ser er en forvansket skrivemåde.

Møllen må være den siden kaldte Dronningens mølle, der ligger umiddelbart op til byens mark. Det er således nu umuligt af den nuværende skrivemåde at slutte til navnets oprindelse, idet det oprindelige øre er aldeles forsvundet af denne. I samme synsforretning hedder det om Fjellenstrup by i samme sogn, at dertil hører en eng kaldet Ørbekseng, der ligger ved bækken, der gør skællet til Pårup mark. Denne bæk, der løber i sognets vestlige del, hedder altså Ørbæk, og her er et vidnesbyrd mere om oprindeligheden af, at kysten her var en øre.

Når en så stærk forvanskning har kunnet foretages i de sidste 200 år, så kan man ikke vente at finde et så gammelt navn som Haløre uforvansket fra oldtiden til det 16de årh.[1].

Imidlertid skal jeg ikke nægte, at nogen betænkelighed fremstår, når man så tidlig som 1271 finder omtalte mølle kaldet Holærhø[2]). Da brevet, hvori den nævnes, dog ikke haves i original, men kun i afskrift i den temlig sene Codex Esrumensis, får man dog måske ikke den rette gamle form frem, og der vil i alle fald, når man kender middelaldrens retskrivning, intet være i vejen med hensyn til endelsen, ti det indskudte h har intet at betyde, og æ og ø skrives ofte for hinanden; man kan efter dette godt læse Holøræ[3]); spørsmålet drejer sig nærmest om o, om et stednavn, der oprindelig hed Haløre, 1271 kunde skrives Holøre. Da Haløre imidlertid kun omtales i islandske håndskrifter og Islændernes gengivelse af danske stednavne sjælden er videre nøjagtig, så har vi intet fuldstændigt vidnesbyrd om beskaffenheden af det a, der findes i Hal, om det måske skal være å eller o, medens vi på den

---

[1]) Endelsens Overgang fra øre til -ore og -ere er aldeles regelret; for at nævne et exempel, findes følgende skrivemåder for den jydske landsby, der oprindelig og i den jydske udtale endnu har samme navn som det skånske Skanør: 1461 Skonær, 1462 Skanør, 1531 Skonner, 1541 Skonnor, 1562 Schonøer, 1590 Skoner. Nu er skrivemåden Skonager (jfr. min Skadst herred s. 173—74). Forvanskningen Haløre til Hulerød er ikke mærkeligere end Skanør til Skonager.

[2]) Suhm. X, 1002.

[3]) Selv om Holærhø = Holærø var en oprindeligere Form, fik man dog Holøre alligevel, da navnet så betydede øen ved Holær, Holøre.

anden side ikke ved, om o i Holøre er nøjagtig gengivelse af formen i brevet fra 1271, og derfor mener vi, at der ikke kan gøres nogen sproglig modsigelse mod det ovenfor fremsatte. I alle fald kan vi udsige bestemt, at der er ingen som helst beviser for, at Haløre marked holdtes ved København, og at der er nogen sandsynlighed for, at det må henlægges til Hornbæksbugten i nærheden af det gamle slot Søborg[1]).

Skønt vi således ikke kan finde nogen hjemmel for, at København var det gamle Haløre, giver dog Sakses mercatorum portus, publicus negotiatorum portus, der synes at være dennes oversættelse af »Køpmannehafn« allerede som det var 1167, tilkende, at her som ved Haløre og lignende steder var en af fremmede købmænd besøgt handelsplads, hvor der formodenlig paa markedets tid var oprejst boder på strandbredden, der stod øde den øvrige del af året. Et lille stykke oppe på land omkring Frue kirke lå landsbyen Havn med sin sognekirke, der var helliget Jomfru Maria; til denne søgte tillige andre omliggende landsbyer, navnlig Serrislev, Solbjerg og formodenlig alt hvad der siden hed Københavns birk. Borgen i Havn blev opført på en af holmene mellem Havn og Amager, og denne beskyttede havnen således, at det midlertidige marked blev til en fast handelsplads, der tiltog hurtigt, så den allerede 40 år efter borgens anlæg kunde have flere ny sognekirker og få et domkapitel. Af hvilken betydning stedet hurtig blev, ses af et pavebrev af 12 feb. 1193 til biskop Peder i Roskilde, hvor det på Absalons forbøn forbydes biskopperne i Roskilde at afhænde borgen i Havn fra deres kirke. Man må heraf tro, at kongen allerede da har fået lyst til dette faste sted, der senere i århundreder blev et tvistens æble. Det var dog først 1254, at byen fik stadsret, og hele dennes indhold viser hen til, at den ikke var udsprungen af gamle retsvedtægter, men given af stadens herre, der behandlede indbyggerne som sine undergivne og forrige vordnede; dette tyder på, at det var en ny købstad.

---

[1]) Dr. H. Rørdam, der i Københavns kirker og klostre har antaget Munchs mening om Haløre, har bemyndiget mig til at udsige, at han allerede for længre tid siden har fraveget sin mening og haft i sinde ved given lejlighed at offenliggøre dette.

II.

Københavns Jorder.

Hvor stort det jordtilliggende var, der hørte til landsbyen Havn og som siden kom til at tilhøre den deraf fremvoksede købstad, finder vi intet sted tydelig omtalt, og det er kun ved betragtning af senere forhold, at vi her kan udfinde sandheden.

Blandt det gods, som Roskilde bispestol fik af Absalon, nævnes de 2 byer Serrislev og Solbjerg, der ofte siden omtales i forbindelse med København og almindelig menes at være opslugte af denne. Det er således en ofte fremsat antagelse, at Serrislev har ligget hvor nu enden af Nørregade er eller der omkring og har udgjort et særeget sogn, hvortil s. Peders kirke var sognekirke og at denne oprindelig lå udenfor København. At s. Peders kirke aldrig har været landsbykirke eller ligget udenfor København er nu sikkert nok[1]), medens det på den anden side er påviseligt, at beboerne af Serrislev, Solbjerg og andre byer søgte denne kirke, ti Hvitfeld fortæller s. 1335, at s. Peders sogn, hvortil hørte den nordligste del af byen og birket udenfor byen[2]), ved reformationen blev lagt under Frue kirke.

Af et forleningsbrev af 1328 ses, at de 2 byer da hørte som gods under Københavns slot[3]). I slutningen af det 14. årh. hørte alt bispens gods i Sokkelunds herred tilligemed Amager under slottet og gjorde hoveri dertil[4]), medens det kun var Serrislev by med en mølle, som biskop Henrik 1350 på sin livstid overdrog kong Valdemar tilligemed Københavns slot og by. Da Erik af Pommern 1416, medens bispestolen stod ledig, tiltvang sig Københavns slot og by, der, uagtet gentagne indsigelser fra biskoppernes side lige til reformationen, aldrig mere kom tilbage til disse, må idetmindste Serrislev, Solbjerg og Amager, men sandsynligvis alt biskoppens gods i herredet, være fulgt med, idet vi siden finder disse byer i kongens eje; det som Roskilde Domkapitel ejede, beholdt dette derimod. Kong Erik daterer 1433 og 1434 breve fra kongens gård i Serrislev, der naturligvis er den samme, som den

[1]) Jfr. Rørdams Kjøbenh. kirker og klostre 222—23.
[2]) Dette bestod af Valby, Vigerslev, Solbjerg og Serrislev. Noget landdistrikt hørte dog også til s. Clemens kirke.
[3]) Kjøbenhavns diplom. s. 68. [4]) SRD. VII, 101—03.

hovedgård, som biskoppen havde der. Serrislev by var til ind i det 16. årh., og under Kjøbenhavns belejring 1523 findes flere kgl. breve daterede derfra. Under denne belejring blev omegnen frygtelig hærjet, hvorfor det hedder i Klavs Gjordsens optegnelser om lenene fra tiden kort efter[1]), at Københavns birk og Amager var afbrændt, fordærvet og øde, så man ingen indtægt kunde få deraf, førend gårdene igen kunde blive opbyggede. Da må Serrislev by, der lå nærmest ved den belejrede stad, også være ødelagt, og der er senere kun tale om Serrislev mark. Da København blev overgivet, fik den ret gode betingelser, og da det var kongen magtpåliggende at gøre sig gode venner med indbyggerne, der i almindelighed var den fordrevne konge hengivne, gjorde han ikke stor vanskelighed med at overlade dem Serrislev mark. Byen var nemlig ilde stillet med hensyn til jorder, da det hedder i en ansøgning fra borgerskabet til kongen af 9 maj 1525, hvori det takker ham, fordi han har lovet at ville forbedre byens privilegier, »hvilket vi ganske vel behøve, ti at vor overdrift, som vi havde her til København, have vi opdæmmet med damme og vand, så at den bedste part af vor græsgang os dermed betages«. I de privilegier, byen fik 23 decmbr. 1523 ved overgivelsen, hedder det videre: »Item skulle og Københavns borgere og indbyggere nyde og beholde deres overdrift trindt om Københavns stad så langt og vidt, som de haft have af arilds tid«, hvoraf vi ser, at stadens oprindelige mark strakte sig rundt om byen og lige til søerne, der da blev opdæmmede, hvorved der berøvedes byen en del græsgang. Når det derfor almindelig påstås, at Serrislev lå indenfor den nuværende bys område og navnlig hvor enden af Nørregade er og der omkring, så kan dette umulig være tilfældet, ti denne landsby må have ligget på sin egen mark og ikke på Københavns grund. Og selv om København ikke ejede alle jordstykker lige til søerne, hvad man dog må anse for rimeligst, kunde Serrislev dog ikke godt ligge indenfor søerne, hvor den var skilt fra den langt overvejende del af sin mark, af hvilken tilmed formodenlig den København nærmeste del ligesom nu

---

[1]) Ny D. Mag. VI, 292.

var fælleder[1]). I Pontoppidans Orig. Hafn. findes et prospekt af staden fra 1520, hvorpå man nord for denne indenfor søerne finder tegninger af Teglgården, Avlsgården, St. Jørgensgård og Serrislev by, den sidste nærmest ved søen; efter det foreliggende må der opkastes den største tvivl om rigtigheden af denne tegning, i ethvert tilfælde om de nævnte udenbys huses samtidighed og pålidelighed. En så gammel og udførlig tegning vilde også være en særdeles stor mærkelighed.

I et skrift fra 1720 »Dend kongelige Residents Stad Kiøbenhavn — dends Begyndelse, Opkomst og Endeel af det, som der udi er passeret, af en og anden krønike uddragen fra 1158 til 1711« hedder det s. 18: »Særslev bye har ligget uden Nörre-Port omtrent som Fuglestangen siden stoed«. Nu véd man, at skydeselskabet 1694 fik udvist en plads udenfor Nørreport »hvor i fordums dage en stang har været oprejst og standet falkene derved at afrette[2])«, og Werlauff formoder[3]), at dette var ved Ravnsborg, idet der i et digt fra 1706 omtales dueller ved »Ravnsborg eller Fuglestang[4])«. Ifølge disse oplysninger lå altså Serrislev på Nørrebro og der kan ikke indvendes noget imod pålideligheden af denne kilde, hvis beretning efter det foregående stemmer overens med det udslag, man får ad andre veje. Mundtlig overlevering om den forsvundne by kunde godt haves 1720, da der endnu ikke var videre bygget her, og der kunde i alle fald i mands minde da godt være spor af husenes tomter, gærder og deslige. Altså var på den tid endnu ikke fremkommet noget »sagn« om, at Serrislev lå indenfor Nørreport. Det gælder kun om at vide, hvor »Fuglestangen« stod.

Serrislev mark har strakt sig ud til gamle Vartov på Strandvejen, nemlig al den jord, som siden kom til København, med

---

[1]) Jfr. Indholdsangivelsen af et nu tabt brev om anvendelsen af Serrislev mark fra 1539 i den trykte fortegnelse over rådstuearkivets dokumenter s. 42.

[2]) N. P. Nielsen Hellig Trefoldigheds Gilde s. 64.

[3]) Hist. Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil s. 163.

[4]) I Kæmnerens regnskab for 1706 og flere følgende år omtales, at en mand, der havde tilsyn med magistratens vang, bode i et hus »ved den nordre side på stadens fælled ved Fuglestangen«. I regnskabet 1737 synes samme hus at ligge ved den nordre side af Nörrefælled og 1746 lå samme markmands hus ved Løgten. Skulde Serrislev have ligget, hvor nu Jagtvejen er, eller endog på Løgtevejen? Det kunde have meget for sig, at byen lå ved sine vange og ikke i sin udmark.

undtagelse af Ryvangen, som byen først 1621 fik i mageskifte af kongen for Kalvehaven ~~(nu kaldet Kongens Enghave)~~. Iøvrigt havde Serrislev fra gammel tid af haft noget jordfællesskab med København, ti i privilegiet af 13 marts 1254 tillades det borgerne at lade sit kvæg græsse til Rosbæk, ved gammel Vartov, det vil altså sige, at fællederne eller overdrevene var fælles for begge byer, og det synes således, at hvad der nu kaldes fælleder også allerede da har været det.

Som det er omtalt, var København altså i forlegenhed for agerjord, og det øde Serrislev syntes at kunne yde borgerne en tilfredsstillende bymark. 17 feb. 1525 begærede på rådstuen oldermændene i lavene af magistraten, at den vilde henvende sig til kongen og biskoppen i Roskilde, »at de ville værdiges og unde os samme Serrislev og Serrislev fang til evindelig eje til vor overdrift og græsgang, på det at vi des ydermere og bedre kunne befæste og fastgøre denne by«. 17 marts skriver så biskoppen til kongen, at han er kommen overens med byen, at den, hvem kongen under sin del i Serrislev, vil biskoppen også unde sin (ɔ: kapitlets) del, »at Københavns by kan dermed des ydermere bygges og befæstes«. 6 riddere gik desuden i forbøn for det samme, og 27 avg. efterkom kongen denne begæring. Han og rigens råd udstædte nemlig et brev, hvorved det tillodes indbyggerne i København »til evig forbedring og bestand må og skulle have, nyde, bruge og beholde til deres forte og fægang vor ret og rettighed, vi på kronens vegne have i Serrislev by og mark udenfor København og i Københavns birk liggende, udi ager, eng, skov, mark, fiskevand, vådt og tørt, intet undtaget, i hvad det helst være kan, indtil Rosbæk til alle 4 markemode, dog dermed uforkrænket Rosbæks mølle, dam og damsbund, dog på den betingelse, at de hvert år ved st. Mortensdag skal give 20 lødige ℔ tilligemed deres byskat.« Denne afgift pålagde kongen, forat der ikke i hans tid skulde afgå kronen nogen indtægt, og den svarede formodenlig til den landgilde, som bønderne tidligere ydede; der er iøvrigt her ingen tale om, at kongen for øjeblikket havde nogen fordel af denne afhændelse, men af rigsrådets forhandlinger for dette år ses det, at dette opfordrede kongen til at lade overdragelsen komme istand, forat kongen derved

kunde tilkøbe sig retten til stadens grove skyts[1]), og derpå er indbyggerne formodenlig gåede ind, skønt det ikke omtales i skødebrevet. Et bevis på, at der da ingen beboere var i Serrislev, har man også deri, at sådanne ikke her nævnes, hvilket ellers er tilfældet, når bøndergods bortskødes. 5. feb. 1527 skøder kapitlet i Roskilde sin del af Serrislev til København for 1800 ℔ danske penge og kvitterer for betalingen 16 juli 1546; det var i det hele 6 bol jord, altså dobbelt så meget som det ejede i slutningen af det 16 årh., så biskoppen eller kongen formodenlig engang har givet det de andre 3 bøl.

Således fik København sin betydelige bymark med fuldkommen ejendomsret uden nogen indskrænkning. Når det i privilegiet af 28 juli 1536 hedder: »desligest ville vi efter deres (borgernes) begæring unde dem at må beholde Serrislev mark at bruge til menige Københavns indbyggeres overdrift og græsgang og til intet andet,« da kunde det måske synes, at her var nogen indskrænkning i brugen, men vægten må lægges på menige indbyggere, og det skal tilkendegives, at marken ikke må overlades til brug og gavn for andre end de menige indbyggere; at vægten ikke skal lægges på, at marken kun må bruges til overdrift og græsgang (altså ikke opdyrkes), ses af et kgl. brev af 5 april 1581: »Hvis de 20 lødige ℔ er anrørende af Serrislev mark, som der udgives årlig deraf byen til landgilde og græsbed til os og kronen, de samme penge skulle udgives af dem, som have fæ og kvæg på marken, som er af et fæs hoved (undtagen års kalve alene) 2 ß, beregnet 6 får eller lam imod 1 fæs hoved, og af dem som bruge samme jord til ager og til eng.«

Den hovedgård, som biskoppen i slutningen af det 14de årh. ejede i Serrislev, genfinder vi 1433 og 1434 som »Kongens gård i Serrislev«. End videre kan det ikke være nogen anden end den, som kong Hans 1508 skænkede til st. Jørgens hospital. Det hedder nemlig, at forstanderen der skal have, nyde og beholde »Avlsgården og gårdsæder, rente og landgilde af bønderne«, hvoraf det ses, at det var en større gård med tilliggende bøndergods og husmænd boende på marken. I biskoppens jordebog fra omtrent 1370 hedder det, at til

---

[1]) Ny D. Mag. V, 97.

hovedgården i Serrislev hørte $3^{3}/_{4}$ bol jord og der bode 5 gårdsæder (husmænd) derpå. 1530 forenedes St. Jørgens hospital med Helligånds hospital, og derved bliver disses ejendom et.

Da vi nu siden finder, at det som senere hed Ladegårdsmarken tilhørte Helligånds hospital, uden at der er andre adkomstbreve derpå, så må der ved »avlsgården« forstås den nuværende Ladegård, og hin har formodentlig ligget på samme plads[1]) som denne. Formodenlig er de syge snart efter kong Hanses gave af 1508 blevne indlagte på »avlsgården«, og det er måske først da, at søen har fået navn af St. Jørgens sø; i alle fald må St. Jørgens hospital tidligere have ligget indenfor søerne. Endnu længe efter nævnes »St. Jørgen« i Helligåndshospitalets fundatser som en særegen stiftelse, således endnu i fundatserne 1600 og 1607, hvor der tales om, at der kun må være 10 syge der, dog ingen, »uden de med smittelige sygdomme ere beladne«, og der holdtes både fæhyrde og vanggæmmer dertil. 30 nov. 1607, da Kristjan IV vilde bruge Helligåndshus til et hospital, gav han det gammel Vartov i stedet, og vi finder derfor, at Morten Wesling næste år den 8 marts lejer af dettes forstander »sanct Jørgen liggende her uden for staden, at jeg den skal have, nyde, bruge og beholde udi 10 samfulde år med huse, have, bygning, ager og eng, fiskeparker og uddrevet, som dertil har været af arilds tid, dog indbyggerne udi København og andre danemænd, som på st. Jørgens mark, grund og ejendom har påløb, uden al skade og forkrænkelse i alle måde« for 80 Rd. Det kunde således synes, at man, uagtet st. Jørgen endnu i fundatsen for det ny hospital i Vartov 1608 nævnes som en særegen stiftelse, dog har opgivet dette og lejet den ud som en avlsgård. 1 jan. 1621 giver Helligånds hospital kongen skøde på »sancti Jørgens mark her udenfor Københavns by med al

---

[1]) 1516 nævnes vel (Rørdam Kbnh. Kirker og Klostre s. 316) hospitalets avlsgård ved Rosengården, men herved kan ikke forstås andet end Helligånds hospitals, da st. Jørgens hus ikke kan omtales som »hospitalet«, tilmed i et brev udstædt af selve prioren i Helligånds hospital. Det der nu kaldes Gammel Avlsgård i Suhmsgade, lå før 1807 paa den nordre side af Landemærket (Olufsens Collectanea s. 125) og kan muligvis have været denne avlsgård, da dette strøg i ældre tid også henhørte under navnet Rosengården. Imidlertid kunde navnet også være gået over fra byens gamle avlsgård, der lå i Springgade og altså tæt ved.

sin rette tilliggende plads, ejendom og herlighed, som der nu tilligger og af arilds tid tilligget har«, hvorfor det årlig skulde have 80 rdl. species af Københavns slot. På en gammel afskrift af dette skøde er tilføjet, at dette blev den bedste del af ladegårdens mark; på denne mark var det nemlig, at kongen opførte ladegården, omgiven af grave som en anden herregård; den anden mark, der hørte dertil, var sandsynligvis den, der nu kaldes Kongens enghave, som han samme dag købte af byen, og ved samme tid kom Solbjerg bymark til.

I ethvert tilfælde ophører nogen særegen stiftelse kaldet St. Jørgen at bestå efter denne tid, om den ikke allerede er ophørt 1608; den nævnes aldrig siden.

Når det i C. A. Gads »St. Hans hospital og Claudi Rossets Stiftelse« fremstilles, som dette hospital er fortsættelse af st. Jørgens gård, da er dette urigtigt, ligesom der også næppe er hjemmel for, at bygningerne på ladegården allerede 1651 indrettedes »til et st. Hans hospital for afsindige, pestsyge samt folk, der lede af andre smitsomme sygdomme«. Tvært imod er pesthuset, hvorfra St. Hans hospital stammer, en af St. Jørgens gård aldeles uafhængig stiftelse og oprindelsen dertil er en kgl. befaling af 1612 til byen om at oprette et hospital for syge soldater.

I en Jordebog fra 1634 i rådstuearkivet over de husarme fattiges ejendomme, der stod under en fra Vartov forskellig bestyrelse også kaldet Konventhuset, der indrettedes 1630, nævnes: »Uden Nørreport en våning på 15 binding hus med en have derhos liggendes hos den ny kirke uden Nørreport, som er købt udi Jens Ålborgs forvaltning den 12 juni 1612 for 150 rd. og 2 rosenobler. Samme våning er bleven brugt først til et sygehus for syge soldater, siden til et almindeligt pesthus for denne stads adskillige elendige og syge mennesker, men anno 1632 udi september måned haver samtlige forstandere solt samme våning . . . . hvoraf til næstfølgende påske 1633 skal erlægges . . . . til den bygnihgs fornødenhed udi det ny pesthus . . . 100 sletdaler«. Om det ny pesthus hedder det sammesteds, at Morten Kråls have købtes 25 Juni 1632 af Ingeborg Klavs thor Smedens, hvilken så deltes i 2 dele, af hvilke den ene blev gjort til en blegdam og på den anden del opført et nyt pesthus. Det omtales også i et lille trykt

skrift på 4 blade »om de fattiges forsorg og underholdning i København« 1630, der indeholder uddrag af en kgl. forordning, at der udenfor porten skulde opføres »et syge- eller pesthus«. Det er altså dette pesthus, J. L. Wolf i Danmarks Riges Loff 1654 s. 380 nævner som liggende ved Peblingesøen. Under belejringen blev pesthuset ødelagt som den øvrige forstad og ved 1665 opførtes det, hvor det nuværende Belvedere står ved Kallebodstrand.

1651 blev Ladegårdsmarken delt i 20 bøndergaarde, (Ny Hollænderby, nu Frederiksberg by), men Ladegårdens bygninger blev stående og blev i det mindste i begyndelsen overladt til brug for de Hollændere fra Amager, der havde fået marken. 1658 ødelagdes den af Svenskerne, ti 14 april 1660 udstædtes kgl. befaling til at taxere den plads, ladegården stod på, og et lidet dertil hørende stykke jord kaldet Svanehaven. 20 feb. 1683 udlejede kongen til kgl. Musikant Joh. Alter »den nederste stok af forrige ladegårds hus her for vor købstad København fra det gemak, som har været vor elskelige kære hr. fader sal. ihukommelse, hans kammers, og langs ned igennem med den ganske ladegårds plads, som der nu forefindes med volde, grave og parker«, ligeledes det »græs, som årlig kan vokse på begge sider vores veje ved st. Jørgens sø«[1]. Senere blev ladegården brugt til krigshospital, og 1768 flyttedes de syge i pesthuset hertil, og her var endel år »St. Hans Hospital og Claudi Rossets stiftelse«, indtil denne flyttedes til Bistrupgård 1816. Navnet St. Hans hospital er neppe ældre end 1766 og indeholder intet vidnesbyrd om noget broderskab af denne orden i København i den katolske tid.

Serrislev bymark har således oprindelig strakt sig langs udenfor alle 3 søer; da nu den sydlige og østlige del heraf var fælleder og vi med sandsynlighed kan påvise, hvor hovedgården lå, er det rimeligt, at den øvrige del af byen, der i slutningen af det 14de årh. udgjorde 17 gårde foruden de 5 huse på hovedgårdens mark, har ligget i nærheden af sine vange, senere kaldt Bryggervangen, Vognmandsmarken, Rådmandsmarken, Kløvermarken og Havremarken, navnlig nærmest de sidste omtrent ved Løgtevejen.

Det er en almindelig antagelse, at der hvor Vesterbro nu

---

[1]) Dok. i geh. ark.

er tidligere har ligget byen Solbjerg, og for et par år siden er der fremkommet en bemærkning (Tidskrift for Filol. VIII. 90), hvorved navnet forklares i henhold til sin beliggenhed vest for København. Det er imidlertid vist, at selve byen Solbjerg har ligget tæt ved den nuværende Fredriksberg by, idet det nemlig hedder i et tingsvidne af 1695 om en mand, der kunde huske 60 år og længer tilbage: »kan han mindes den tid, at ladegården udi Kristian IV's tid blev indrettet, da blev de torn plantede på grøften, som endnu indhegner Ladegårds marken, der nu bruges til Ny Hollænderby, og i hans barndom blev afbrændt en by, som stod vesten for som nu Ny Hollænderbyen er opbygt, kaldtes Solbjerg, og jorden underlagt Ladegårdsjorden«. Dette tingsvidne toges i anledning af en retstrætte mellem Valby og København, idet magistraten havde kastet en grøft mellem Vesterfælled og Valby mark forat hindre Valbys beboere fra at lade deres kvæg græsse på denne fælled; det bevistes dog, at det var ifølge gammel skik, at Valbyerne tiltog sig denne forret, og det var formodenlig en art fællesskab, som gik tilbage til arilds tid; vi har set, at København nød en lignende forret på Serrislev mark, længe før denne tilfaldt staden. I ethvert tilfælde kommer ikke det ringeste frem om, at Vesterfælled, der er den mark, hvorpå Vesterbro står, nogensinde har tilhørt Solbjerg, og man vidste da ikke andet, end at denne mark fra gamle dage af var Københavns rette ejendom. Solbjerg mark, der da tilhørte 8 gårde, blev 1621 af Kristian IV lagt sammen med Ladegårdsmarken[1]) og dreven som en samlet hovedgård, men 2 juni 1651 bevilgedes ladegårdens mark til 20 hollændere fra Amager for en årlig afgift af 700 rd. eller ydelser af fødevarer til slottet; de skulde bygge 20 gårde på marken og nyde privilegier med deres forfædre i Hollænderbyen. De store huse på ladegården måtte de bruge, til kongen selv behøvede dem[2]), men de små huse der måtte

[1]) 8 feb. 1621 udstædtes kgl. brev til sognepræsten ved Frue kirke, hvorved der bevilgedes ham 16½ kurant daler og 16 sk årlig af rentekamret, istedenfor tienden af Solbjerg, som kongen havde »anset« at bruge til avl under vor ladegård for vort slot København (Sæl. Registre). 16 juni 1627 blev det undersøgt, hvor meget degnen til Frue kirke havde tabt ved Solbjergs nedlæggelse (D. Saml. i geh. arh. 800).

[2]) Ladegårdens bygning blev »forvendt til anden brug«, siger J. L. Wolf D. R loff s. 365. Da beboerne ikke svarede deres afgifter, blev jord-

de nedrive og bruge til deres ny gårde. Kongen lovede dem desuden hjælp efter tidens lejlighed til at opbygge en kirke[1]. Den by, de byggede, hed Ny Hollænderby eller Ny Amager og lå hvor nu Frederiksbergs Allégade er i nærheden af det gamle Solbjerg, hvis fortsættelse den var, ligesom den er oprindelsen til den nuværende Frederiksberg by, idet den senere fik navn efter slottet. 18 maj 1652 blev byen henlagt til videre til den ny kirke udenfor Nørreport[2]), der lå omtrent på hjørnet af Farimagsvej og Nørrebrogade, vistnok på højre hånd, når man går til Kommunehospitalet.

Byen ødelagdes 1658 af Svenskerne[3]), og efter 1660 søgte beboerne en tid Kristianshavns kirke, hvis tydske præst var dansk præst for dem, men ikke længe efter fik Hollænderbyen og ladegårdsmarken sin egen kirke, hvortil endnu 1737 henlagdes beboerne af Vesterbro.

I nyere tider er det oftere blevet omtalt efter Olufsens Collectanea, at der engang lå en by kaldet Himmelstrup, hvor den såkaldte Dronningens Enghave senere var, altså nu i Tivoli og dens omegn. Heri har Olufsen eller hans hjemmelsmand husket fejl, ti den eneste kilde, hvori denne bys beliggenhed nævnes, beretter, at den lå i Kongens enghave, det er ved grænsen mellem Valby mark og Vesterfælled. I Anledning af ovennævnte retssag om græsningen på denne fælled toges tingsvidne af en mand, der kunde huske 40 år, at han havde hørt i sin Ungdom, »at ned imod Kongens enghave skal have stået tvende gårde, som skal have haft sædeland og fælled med Valby, og kendes endnu ryg og ren hvor agre har været, som nu regnes til Københavns fælled, samme gårde forklarede vidnet at skulle været kaldt Hammelstrup«. Derpå blev vidnet tilspurt »om han kan sige, at Københavns fælled, som nu omtvistes, har ligget under de 2 gårde, som kaldtes Hammelstrup, og om samme da har været fællig med Valby, hvortil vidnet svarede, at »han kan det ikke vide, men man kan se det af jorden, at

erne if. kgl. res. af 20. juli 1697 udlagte til høbjergning for kongens stalde, og beboerne måtte beholde deres huse med haveplads og græsning til et par køer. Dette trådte i kraft 1699.

[1]) Sæl. Registre.

[2]) Sæl. Tegnelser. N. kirkehist. Saml. I, 376.

[3]) R. Nyerup efterretninger om Frederik III, s. 169

der har været agerjord, og det af ryg og ren, og véd han ikke, hvad jord til bemeldte gårde har været eller hvorledes den er fordelt«. En anden mand kunde mindes i 30 år: »haver han hørt af hans fader, at der skulde ligget nogle gårde nede på Valby mark imod Kongens enghave, men hvor mange gårde eller hvad jord der har været til, véd han ikke, eller hvorledes jorden er fordelt, ved han ej heller«. Amtsforvalterens sagfører udtaler i en skrivelse af 26 juli 1695, at han ikke har kunnet erfare, »at nogen by udenfor Vesterport er vorden afbrudt, men alene 2 gårde har været, kaldet Hammelstrup, fra hvilke 2 gårde noget er kommet til Valby og noget til Kongens enghave, samt skal noget være blevet beliggende fra samme 2 gårde til et frit bed for alle, som magistraten sig nu alene tilegner«. I Synsforretningen over Valby mark 1682 i anledning af matriklen nævnes der blandt marker Hammerstrups ås, der bestod af 14 agre og lå mellem Tornestykkeås, Store enghave- agre, Kongens enghave og diget.

Byen synes således ikke engang at have hedet Himmelstrup men Hammelstrup, eller som på det sidste sted Hammerstrup. I den foromtalte beskrivelse af København fra 1720 nævnes s. 42: »Uden Vesterport har og ligget en liden landsby omtrent ved Dronningens enge, som var kaldet Hammelstrup«. Således bliver det sikkert, at byen ikke hed Himmelstrup men Hammelstrup. Mærkeligt nok tales her også om beliggenheden ved Dronningens enghave, men Olufsen har dog formodenlig sin underretning fra processen, i hvis akter man nok på flere steder kan læse Himmelstrup. Dennes mark kan ikke have været stor, og da den synes at være delt mellem Valby, Kongens enghave og København, kan den ikke have ydet stort tillæg til Københavns udenbys jorder.

I biskoppens jordebog fra slutningen af det 14de årh. nævnes endelig en by Nyby, der var udgået fra Solbjerg og bestod af 12 gårde; den nævnes ikke ellers, men 1539 fik Københavns magistrat brev »ad gratiam« pa Nyby og Nyby fang; da brevet imidlertid ikke er indført udførligt i kancelliets registre, og der i Rådstuearkivet ikke er nogen original eller spor af, at der nogensinde har været nogen, så må brevet kun have lydt på en midlertidig besiddelse og være tilbageleveret

igen. I slutningen af det 16de årh. nævnes dog Nyby og Amager ladegårde[1]) som hørende under Københavns slot. 25 maj 1592 udstædtes således et kgl. brev, at sognepræsten til Frue kirke hidtil havde oppebåret tienden af ladegården til vort slot København, som kaldes Nyby ladegård, men da kongen nu selv var tilsinds at oppebære den, skulde præsten af loftet på Københavns slot hvert år nyde ½ læst byg og 10 td. havre[2]). I lensregnskabet 1621—22 nævnes endnu Nyby ladegård, regnskabet for næste år fattes, men i det for 1623—24 nævnes »den store ny ladegård«, og navnet Nyby forsvinder aldeles. I Københavns Fortifikationsregnskab 1622—23 omtales arbejde »til den store ny ladegård imellem Nørreport og Vesterport«, og i det udtryk ligger bestemt, at der ikke kan være tale om, at de 2 ladegårde var de samme; hvis den ny ladegård var opført på samme sted som den gamle, vilde der på dette sted ikke opgives, hvor den ny lå, og det vilde have heddet: til de store ny bygninger på Nyby ladegård eller deslige. Man må således anse det for sikkert, at Nyby ladegård er bleven afbrudt tilligemed gårdene i Solbjerg og dens mark underlagt den ny ladegård. Der kan ingen tvivl være om, at dette Nyby er det samme som det omtalte ældre Nyby. Mon Prinsens gård på Amager, der er oprindelsen til Fredriksberg slot, skulde være fortsættelse af Nyby ladegård? I ethvert tilfælde kan Nyby ikke have afgivet nogen af de jorder, som København nu har, da et så vigtigt adkomstdokument fra så sen tid som 1539 vilde være blevet bevaret i original eller i afskrift.

Det gamle Københavns grænse bliver således søerne, gamle Kongevej, Værnedamsvejen, Vesterbrogade forbi Sorte Hest og Valby mark. På Vesterfælled havde Valbys beboere adgang til græsning, men på den anden side måtte Københavns beboere lade græsse på Serrislev fælled. Den tilføjelse, der findes i den yngre text af stadsretten af 29 jan. 1294, at biskoppens verdslige og åndelige ret strækker sig fra Tuleshøj til Gamlebothehafn, over Amager, Saltholm, København og hvad der ligger imellem, har ikke

---

[1]) Amager ladegård bortforpagtedes allerede 19. april 1624 til Hollænderbyens beboere (Sæl Reg.).
[2]) D. Saml. 1 Geh. Ark. 800.

hensyn til stadens, men til birkets grænse, så Tuleshøj formodenlig skal søges ved Vigerslev eller henimod Flaskekroen, som den fjerneste by i birket, medens Gamlebodehavn eller Gamlebådehavn kunde være det sted, hvor købmandsboderne lå, førend København blev købstad, hvis man ikke snarere må vente, at det var Serrislev marks nordligste grænse ved stranden, ti det er egenlig først derved, at der bliver ret mening i udtrykket; altså en linie fra Tuleshøj til Gamlebodehavn er grænsen mod vest, Amager, Saltholm og København mod øst.

Når stedet, hvor de i nærværende afhandling benyttede breve findes, ikke nævnes, da er det fordi de er optagne i det allerede udkomne af Københavns diplomatarium eller kan ventes optagne i det, der endnu er tilbage af første bind. Da brevene alle nævnes med datum, vil det være let at finde dem.

To Bidrag til Henrik Bjelkes Historie.

1.

Capitulation afsluttet den 15. Mai 1644 imellem Statholder i Norge, Hannibal Sehested, og Oberst Henrik Bjelke, Chef for Sehesteds Livregiment til Fods.

Meddelt af Oberst O. Vaupel med en tilføjet Bemærkning af Chr. Bruun.

Capitulationen er aftrykt efter en Copi, som er verificeret af Hannibal Sehested selv; den blev kjøbt paa Auctionen efter Oberst Keyper og er nu i privat Eje.

Capitulation och Bestallung med obriste Bielche paa sig och de underhaffuende officerer offuer mit Liff Regimente till Foedtz, som Jeg med hannem och hand med dennem, effter dend fuldmacht hannem hermed schal were giffuen, haffuer sluttet omb døchtige officerers antagelse, och deris billige Gage, effter dend specificerede Designation. Med forsichring at samme officerers Gage schal hannem aff Hr. General Kriigs Commissario eller mig contenteris fra dend dag de er worden aff hannem eller hands Broder antagen udi Holland, som ilig haffuer at forføye sig hiid dog paa deris egen bekostning, officererne det i deris gage affkortendes.

Belangende Obristen sielff och hans Commando, da effter-som hand sierdielis haffuer hands Kgl. Ma: alles wores Naad. Herris och Konges schrifftliche Bestallung, och aff høegstb[te] Kgl. May. til mig er henuist, at employeris och bruges wed dette Kriiges Wesen herudi Riiget, huor Jeg nu siellffuer effter Ko. Ma: Naadig[te] bestallung lader oprette it Regimente til Foedtz af 12 hundrede Mand; Huoraf, af Obristeleut. Reichwein

och andre, allerede nogle Hundrede Mand ere werbet, huilche Obristen kand antage och med hannem derom accordere for huiss bekostning derpaa er anwent, som dog aff mig sielff er forstracht, och Obriste Bielche samme Regimente til Tolff hundrede Mand effter herneeden specificerede form at completere, inden Julij Maanit førstkommendes, och dennem at Munstere for Aggerhuss til be^te tiid alle gandske kledde med liberi, Rocker och Boxsser, samt Hatter, schiorter, strømper och schoe, och dennem saaledes kledede at underholde, och uden Defect saaledes at munstere naar paafordres; dessligeste at Armere dennem med goed Siidgewehr och Gehenge, Mens hues offuer Gewehr er belangendes, schal udaf hans Ma. Tøighuss dertil leffueris, dog Obristen at suare for saameget, som iche leffueris igien, med mindre det bliffuer for Fienden udi occasion, Huilchet ochsaa tilbørligen schal attesteris, effter dend accord och affscheed, hand med huer offfcerer deroffuer haffuer taget eller tagendes worder. Och saadant at effterkomme schal Jeg giffue Obristen paa huer Knecht til Werbgelt femb Rdlr., dernest Maanetlich til huer Knechtes besolding 4 Rdlr. efftersom hand sig forstercker, huor udaff de thoo Rdlr. hannem schald giffues udi Prouiant och Commis, liige som andre Regimenters Knechte her udi Riiget, effter dend forordnede och besluttede taxt Kgl. Ma. og Riiget til forlettelsse. De øffrige thou Rdlr. schulle giffues til Knechtene udi Penge, huoraf Obristen Maanetlichen schal indeholde paa huer en Knecht saameget, at hannem hans Kleder, Schoe, Schiorte och Strømper sambt ald anden anuente bekostning effterhanden igien kand kortes, doch lauffgeldt Soldatterne aldielis friilat och vkortet; och efftersom wel er at befrøchte, at Pengene iche altid kand were i forraad af Contributionen hoes Generall Commissario, at Obristen Maanetlich schal kunde affbetales, da paa det Knechterne iche dess mindre schulle underholdes med kleder och anden fornødenhed, haffuer Jeg accorderit med Kiøbmend, som ald saadan fornødenhed schulle leffuere paa min egen bekostning och Credit, hvilchet Obristen maa annamme for sit Wærd, og Knechterne liigerviiss igien korte, naar hand af General Kriigs Commissario worder betalt, huormed Kiøbmendene igien kand worde contenterit och affbetalt, mig uden schade; och paa det ingen mutination eller anden Disordre och nachdeel til Kgl. Ma. och Riigets thienniste

for mangel aff Penge schulle hendes, naar Knechterne intet wiidere bekomb end for thoe daller proviant och deris Kleder, som dennem igien schulle kortes, da dersom saaledes scheede, att Knechterne iche præcise kunde giffues dend enne dlr. i Penge liige med de andre Knechte, som haffuer three dlr. udi Prouiant, da enten at annamme Prouiant for dend 3° dlr. eller officererne dennem aff deris Soldt saalenge at forstrecke, eller sielffuer tøffue til penge kommer, Paa det att Herrens tieniste kand gaa for alt, och officererne saauelsom Knechterne maa were content, ey nogen vliighed mellemb Regimenterne udi betalningen at schee, Mens ald egen Nøttighed att gaas forbii, och thiene for Ære mere end Profiit. Iliigemaade ere oprettede thuende Esquadroner til Hest, Rytter och Dragohner, som udi freds saauelsom feigde tiid mig er Naad. forundt at beholde her udi tienniste, til dette Riiges Defension, Huor paa Jeg ochsaa med tuende deroffuer bestilte obristleutenanter, Bendix Cräss och Christoff Fridrich von Gersdorff sambt deris underofficerer haffuer capitulerit och sluttet, saasom hosføyede original och authoriserit Copia aff deris bestallung uidere udwiisser, och effter welbte obriste Bielches goede Comportement, qvalitet och erfahrenhed mig er nu meere nocksom beuist, och det som fornemlich bør att achtes, att hand som en ret adelig patriot vtuilachtig giffuer fremmede det Exempel, at æmulere hans Iffuer och tienniste till dette sit fæderne Riige med dend Plicht och Courage, fliid och windschibelighed udi alle Actioner och occasioner, som Kgl. Ma: tieniste disse Riigers welstand och hans egen och alle under haffuendes æhre och reputation udkreffuer, Da loffuer Jeg foruden det Aggerhusische Regimente, som hand sierdelis er och schal were obriste offuer, och Reichwein obristlieutn., effter dend fuldmacht och ploenipotentz mig aff Kgl. Ma. Naadt er giffuen, at sette och forordne Kriigs Commissarier och officerer herudi Riiget, tillige uil understille mit liiffregimente hans Commando og Direction saauel udi min bi- som frawehrelse med fulkommen Authoritet at disponere, lade och giøre, ligesom hand det sielff best forstaar at were Hans Kgl. Ma. og Riigets tieniste, Regimentets tilbørlige Conservation, ham och min egen æhre og respect, och derom med Generall-Kriigs Commissario, naar och huor

fornøden giøres, paa mine wegne handle och slutte, det som er tilbørligt, Ret och forsuarligt.

Och naar at begge, eller een af begge de andre mine Esquadroner Ryttere eller dragohner marcherer med hannem, da schal enhuer udi liige maader aff deroffuer bestilte officerer och obristleutenanter, sambt deris underhaffuende officerer, hannem obriste Bielche med ald tilbørlig respect och paaacht were plichtig at gaa til hande, udi alt det Kgl. Ma. og Riigets tienniste, sambt min och deris fællids æhre och reputation med billighed kand udfordre.

Belangende hans gage och besolding, da schal dend hannem paa hans Persohn giffues och betales liige wed det hans Kgl. M. de tuende fremmede obrister Naad[t] haffuer consenterit, effter deris bestallungs indhold, nemblig halffierde hundret Rigsdaler huer Maanit, Maaneden til 32 Dage, och skall dend angaa fra dend 1 Martii paa hans egen och obristleutenantens Persohner, och paa de andre officerer fra den dag de werit antagen som før er rørt, Huilchet hand hoes Hr. General Kriigs Commissario effter denne min derpaa udgiffuene bestallung haffuer at fordre Maanetlich eller huer Quartall, liige som at Penge kand were udi forraad, och hand eller de dennem behøffuer.

Angaaende obristleutnant Reichwein, som ochsaa hermed schall were bestillet och antagen offuer det Aggershuusische Regimente, hans Bestallung och gagie, da schal dend ochsaa forbedres til halffandet tusinde dlr. formedelst dend besuering hand [haffuer] hafft med begge Regimenterne, huorwed hans Kgl. Ma. kand spare saamange penge, som tuende obristleut. ellers schulle giffues.

Mens alle de andre fremmede officerer som Obristen haffuer ladet antage och bestille offuer samme mit Regiment udi sier, schulle effter følgende indførte forteignelse och designation paa deris Gage Maanetl. eller huer Quartall efftersom leilligheden och middel er aff Penge, udaff General Kriichs Commissario eller mig richtig contenteris och betales.

Deris tienistes Continuation wedkommende, da effterdi som før er rørt, hans Kgl. M. min Aller Naad[te] herre och Koning, udi dend mig Naad[t] giffne og meddielte bestallung Naad[t] haffuer tilsagt och beloffuet, samme mit Regimente continuerlich at schulde

forbliffue her udi tienniste, wil Jeg ligeruis haffue welb[te] obriste Bielche hermet loffuet och tilsagt paa alle sine underhaffuende Officerer continuerlich tienniste, saauel udi freds som feigde tiid, det were sig da, at høigstb[te] Kgl. Mat. forbe[te] min Bestallung wilde Naad[e] haffue revocerit eller anderledes forandret, huoreffter Jeg da fra dette mit løffte och tilsagn uden nogen præjudice til min parolle schal were uden nogen effiertale og prætension paa it eller andet gandsche entlediget, dog omb saa scheede som forberørt, at Regimentet worder casserit, schall alle capable officerer, som i denne Kriig observeris at giøre hans Ma. och Riiget goed tienniste, for nogen anden under Landt Regimenterne befordres, om de det begiere.

Authoritet belangende, da schal dend obristen som før er rørt och effter kriigs maneer gandsche och aldeelis uden respect til nogen anden end mig under Kgl Ma. alles wores Naad[te] herre och Konning och höyeste Øffrighed ochsaa were giffuen och paadragen och det iche alleniste med fuldkommen Commando offuer forbe[te] Aggerhuusische och mit Liff-Regimente til foedtz sambt respectiue direction hoes begge Esquadroner Ryttere och dragohner, liigesom de ere anuiist General Majoren udi min frawerelse udi wiigen, mens och alle andre Regimenter naar de ere udi Marcken udi Generalmajorens frawerelse hannem som dend Eldste bestilter obrister herudi Riiget, at drage dend tilbørlige respect.

Malefice och Krigsrett vedkommende schal obristen ochsaa were bemyndiget effter Kgl. Ma[t] Krigs articlers indhold, udi min frawerelse, absolute at schaffe och forrestaa och hannem dend Authoritet och høihed udi mit sted och paa mine wegne, gandsche och aldielis were paadragen, doch alle Criminelsagers perdon nest Kgl. Ma. hoes mig allene at were og forbliffue.

Fangne eller quetzede Officerer anrørendes, schal saamange som udi occasion moed fienden redlich og oprichtig bliffuer fangne, det allersnareste mueligt enten wed udwexling eller i andre maader fra fienden worde løst och libererit, ey nogen som wed loulig Quetzeure kunde hende at vorde Estroppierit och gandsche lemlestet, saa at han til widere tienniste udi Marchen achtes wanmechtig, derfor huerchen worde rejicerit och fra Kgl. Ma. widere tieneste ey forlat och kast, Mens med ald tilbørlig faveur och gunst hoes høigstb[te] Kgl. Ma[t] til sit liffs

bedre underholding for beuiste tienniste worde recommanderit och befordret, liigesom det ellers udi saadan och andre tilfald nu elller hereffter hoes hans Kgl. Ma. Armeer pleyer och schal holdes.

Bytte og fanger fra fienden angaaende, schal udi alle occasioner saauelsom ellers udi alle andre Kriigs tilfald holdes effter Kgl. Ma. Kriigsarticlers indhold; Huoromb saauit dend Post angaar, udførlig meldes udi dend 124 til 128 Puncht, och derudi moed intet nyt eller vsedwonligt, uden min sierdelis dispensation, at forretages eller bewilliges.

Endelig dersom nogen officerer sin Lyckes forbedring och avancement effter loulig befordring paa andre steder schulle kunde haffue at forwente, schal hand formedelst sin wel beuiste tienniste derforre iche entholdes, eller forhindres, doch at ingen udimoed Hans Kgl. Ma. søger eller antager nogen tienniste, saalenge at Kriigen wahrer, Ey heller forsettlichwiss sin tienniste opsiger och forlader, Mens saadan sin begiering och befordring hoes obristen først och udi tiide anmelder, paa det en anden udi hans sted kunde strax igien indsettes, eller hand saalænge at continuere udi hans Charge som tilforne, med forsichring paa bedre promotion, saa snart hans platz kand worde igien forsiunet.

Att med enhuer effter disse herudi specificerte punchter och ombstendigheder, och effter enhuers Condition, Stand och Wilckor schal holdes och tracteris, haffuer Jeg samme Capitulation med Obriste Bielche sluttet paa hannem och hans officerer under samme Regimente, som schal bestaa i Sex formerit Compagnier huer bestaaendes i halfandet hundrede Knechte It hundret Muszqueterer och it halffhundret Picquenerer och trey troupper fyrrøhrs, Huer Captain schal haffue en døchtig Leutenant En fehndrich, thou Sergeanter, en Cap. des Armes, En Munsterschriffuer, 3 Corporaler, 9 gefreiter, 3 trommeslaar, en Piiber. Belang[de] de 3 troupper fyrrøhrs, schall holdes hos huer trouppe en goed, døchtig leutenant, 2 Sergeanter, En Cap. des Armes, 3 Corporaler, Sex gefreitere, och 1 Trommenslager. En huers tractament paa Staben, och alle andre offuer och under officerer, schal were Maanetlich som effterfølger, ey nogen noget wiidere aff Heste, Quarteer eller andet at gotgiøres.

Stab.

Obriste Bielche	250	Rdl.	»	ß
Obristleut. Reichwein	125	—	»	-
Obriste Wachtmeister	83	—	2	-
Regimentz Quartermester	41	—	4	-
Regimentz Schultheisz	25	—	»	-
Regimentz Feltprest	25	—	»	-
Regimentz Munsterschiffuer	25	—	»	-
Regimentz Geweldiger	12½	—	»	-
Regimentz Feltscherer	25	—	»	-
Regimentz Scharpretter	8	—	2	-
Trende Stocke Knechte	13½	—	»	-
Capitain	50	—	»	-
Lieutenant	25	—	»	-
Fehndrich	16	—	4	-
Sergeant	8	—	2	-
Cap. des Armes	6	—	4	-
Munsterschriffuer	6	—	4	-
Corporall	5	—	»	-
Gefreider	4½	—	»	-
Tambour	4	—	1	-
Piiber	5	—	»	-

Thil widere denne Capitulations bekrefftelsse och wisse forsichring er tuende liigeliudendes parter oprettet och aff oss begge Nembl. mig Hanniball Sehestedt Norges Riiges Statthollder och General, och mig Hendrich Bielche Obrister underschreffuen och med wore sambtliche adeliche Pitschafft bekrefftett, huoraf huer beholder sin part, til detz eigentlichere efterretning, herhoes beloffuer Jeg Hendrich Bielche at forschaffe mine underhaffuende officerers revers, at de med mig och denne oprettede Capitulation schal were content och fornøyede. Actum Aggershuss d. 15 Maij 1644.

Hanniball Sehestedt. (L. S.) Henrich Bielche. (L. S.)

Richtig Copie aff originalen bekiender Jeg.

Hanniball Sehestedt.

Dette Aktstykke maa støtte den S. 208 fremsatte Mening, at det er en Vildfarelse, naar det er fortalt, at Henrik Bjelke den 1. Juli 1644 har været Capitain paa Trefoldighed i Slaget

paa Colbergheide. Der siges i Capitulationen, at H. Bjelke er henvist til Hannibal Sehested »at employeres og bruges ved dette Krigsvæsen her udi Riget (Norge)«, han sættes til Chef for Sehesteds Livregiment til Fods og skal complettere Regimentet til Mynstring for Aggershus til Juli Maaned; det vilde være meget paafaldende, hvis han strax skulde være fratraadt Commandoen for at blive Søofficer, Capitain paa et Orlogsskib. Det var imidlertid tænkeligt, at det kunde have været Tilfældet; men naar saa den Oplysning kan tilveiebringes, at der paa Trefoldighed var 2 Capitainer, nemlig Laurids Nielsen og Mikkel Skouw, saa maa Muligheden for, at den almindelig antagne Fortælling er rigtig, forsvinde endnu mere. Oplysningen er tagen fra en Beretning om Slaget, som blev trykt i Kjøbenhavn den 12. Juli 1644[1]). Til denne er føiet en Fortegnelse over Flaadens Skibe delte i 4 Eskadrer, samt Navnene paa dem, som commanderede Skibene. Admiralskibet i den 3die Eskadre var Trefoldighed; der nævnes ikke, hvem der var Admiral paa det, men kun de 2 Capitainer. Christian den Fjerde var ombord paa Skibet, men han har maaske ikke selv ført den øverste Commando over det. Hvem der var Eskadrechef og Admiral paa Trefoldighed, lader sig vistnok sige med megen Sandsynlighed. Efter den ovenfor S. 264 omtalte Beretning om Slaget i Listerdyb commanderedes Trefoldighed i dette Slag af Iver Vind. Han fortæller i sine Optegnelser til sit Livs Historie[2]), at han var ombord paa Trefoldighed den 16. Mai 1644 i Listerdyb, den 1. Juli paa Colbergheide, og den 10. August, da Christian IV mødte den hollandske Hjælpeflaade i Øresund. Har han været Chef paa Skibet i den første af disse tre Batailler, er det sandsynligt, at han ogsaa har været det i de to andre. De Commanderende paa Trefoldighed den 1. Juli blive da: Iver Vind, Laurids Nielsen og Mikkel Skouw. Den, som har forfattet den ovenfor nævnte Fortegnelse, har maaske været uvis, om han skulde

[1]) Udførligere Beretning, hvorledes Kgl. Majestæt og den svenske Flaade udi Østersøen haffuer fichtet. Kbhvn. d. 12te Juli 1644. — Den fjerde Eskadre kommanderedes af Admiral Pros Mund paa Admiralskibet Store Sophia. Naar det undertiden fortælles, at Pros Mund commanderede paa Trefoldighed, da er det urigtigt.

[2]) Danske Samlinger, IV, S. 10.

nævne Kongen eller Iver Vind som Chef, og har derfor ladet Navnet staa in blanco.

Den hele Sag er ikke af meget stor Betydenhed, men dog af nogen Interesse, fordi den urigtige Fortælling pludselig er dukken op, uden at det er muligt at vise, hvem der har dannet den eller hvorfra den kommer, og den er et Exempel paa, med hvor stor Lethed en Fortælling, naar den blot engang er fremsat paa Prent, uden at der er tilføiet nogetsomhelst Bevis, gaar over til at blive en Læresætning. Kan det ske ved Fortællingen om et Slag som det paa Colbergheide den 1. Juli 1644, som man kunde være tilbøielig til at antage for at være skildret med fuldkommen Sikkerhed, kommer man let til at tro, at andre historiske Fortællinger ere behandlede med samme Lethed, og følgelig ikke meddelte rigtig i de nyere Skrifter.

2.

Naar blev Henrik Bjelke Ridder af Elephanten?

Af Chr. Bruun.

Der er en anden Begivenhed i Henrik Bjelkes Liv, som ikke er fortalt rigtig. I den sidste Udgave af Nordisk Conversations Lexikon siges[1]), at Bjelke blev Ridder af Elephanten efter Souverainetetens Indførelse, uden at Aaret er opgivet; B. Moe fortæller[2]), at han blev Ridder af Elephanten den 11. October 1667, det samme siges af I. Chr. Berg, som imidlertid fortæller[3]) at han blev »slagen til Ridder« 1648 ved Frederik den Tredies Kroning. Lützow fortæller[4]), at Bjelke blev Ridder af Elephanten den 11. October 1663. I Bjørns Fortegnelse over Riddere af Elephanten og af Dannebrog nævnes han slet ikke, i Berliens Fortegnelse[5]) sættes hans Udnævnelse til imellem 1648 og 1650, med Tilføielse af et Spørgsmaals-

---

[1]) Nordisk Conversationslexikon, 2 Udg. I, Kbh. 1870, S. 521.

[2]) B. Moe, Tidsskrift for den norske Personalhistorie, Ny Række, I, Chra. 1846, S. 180.

[3]) Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, II, Chra. 1834, S. 518—21, Anm. 1.

[4]) Lützow, Samling af histor. Efterretn. om danske Søofficerer, Kbh. 1788, S. 80.

[5]) Berlien, Der Elephanten Orden, Kph. 1846, S. 70, Nr. 103.

tegn. Denne Sag er visselig heller ikke af stor Betydning, men der er en Usikkerhed hos Forfatterne, som om mulig bør fjærnes, og ved samme Leilighed kan Bjelkes Historie afgive et andet Exempel paa skjødesløs Behandling af de nyere Forfattere.

Henrik Bjelke blev Ridder af Elephanten den 25. November 1648 ved Frederik den Tredies Krøning, som fandt Sted den 23 November[1]). Spørges der, hvorfra dette vides, da er Svaret først: fra en paa tydsk trykt skreven »Relation von der Krönung Ihrer Kgl. Mayest. Friederich dem Dritten, und dero Gemählin welche beede den 23. Novembris zu Kopenhagen geschehen, vnd was für Solennitäten in einem vnd andern darbey vorgangen, sub dato Kopenhagen den 27. Novembris Anno 1648«. (2 Bl. 4⁰) Beretningen slutter saaledes: »Und seynd nachfolgende zu Rittern geschlagen worden«. Derpaa anføres Navnene paa de 32 nye Riddere, den sidste er »Hinrich Bielche«. Blandt dem, der bleve Riddere, var Iver Vind til Nørholm; i sine Levnets Optegnelser anfører han[2]): »Anno 1648 den 23de November bleff ieg och 31 andre guode Mend slagen til Ridder aff K. M. Kong Friderich den Thredie.« Han anfører Navnene paa alle Ridderne og blandt disse er ogsaa Henrik Bjelkes. I de ældre utrykte Skrifter om Elephantordenen af Resen og Hertzholm findes den samme Række Riddere fra Aaret 1648 nævnet, altsaa ogsaa Henrik Bjelke.

I. Chr. Berg har altsaa Ret, naar han siger, at Bjelke blev slagen til Ridder 1648 ved Kongens Kroning; men Bjelke blev derved Elephant Ridder, thi Elephanten var det Tegn, Ridderne fik at bære. Det kan oplyses af følgende Omstændighed. Christian den Fjerde havde 1616 første Gang uddelt Ordenen »den væbnede Arm«, der afløste Elephanten som Ordenstegn; senere forenedes begge Tegnene, idet den væbnede Arm blev anbragt paa Elephantens Side. Men 1634 blev dette Ordens-

---

[1]) Den 9. December 1648 holdt Henrik Bjelke sit Bryllup med Edle Ulfeldt; paa Titelen af et latinsk Bryllupsdigt skrevet af L. P. Sverdrup til Brudefolkenes Ære og trykt 1648 kaldes Bjelke »Eqves auratus«, den sædvanlige Titel for en (Elephant)Ridder.

[2]) Danske Samlinger, IV, Kbh. 1868—69, S. 11.

[3]) Afskrift i det store kgl. Bibliothek; tidligere trykt i Suhms Samliger. I, 1, S. 56

tegn afskaffet, og Elephanten traadte istedet og blev altsaa det eneste Tegn. Et Vidnesbyrd om denne Forandring er følgende utrykte Brev fra Christian den Fjerde, skrevet den 5. September 1634[8]).

Chanseleren H. Christian friis Och H. Albrett Skeel tiill hande.

Eptherdi der Er nu forferdiged keeder med Eleephanter udi, besaat med Demanter, tiil dy vdaff Riigens Raad, som nu Siist bleff Slaagen tiil Riidder, Och udaff dy første Numer ingen uden y begge leffuer: Daa Eptherdi ded inted lod ylde, at y med dy andre baar En slagss Riidder Ordenstegen, Daa skall ded staa Eder friid for om y Pro Memoria vyll foruaare dy Bevebnede Arme, Och tillige med dy andre berre dy Elephanter, Elleroch henge dy Beuebnede Arme udi Sligge kæder, Som dy andre bekommer tiill at henge Elephanterne vdi, Eptherdi landtsaterne, Som Erre slagen tiil Riidder, Ochsaa bekommer Elephanter hengendis udi Blaa band.

Københaffuen den 5te Septembris
Anno 1634.
Christian.

Af dette Brev fremgaar det tydelig, at den, der blev »slagen til Ridder«, fik Elephanten at bære enten i en Kjæde eller i et blaat Baand. Kort efter, den 5. October 1634, fandt den udvalgte Kong Christian den Femtes Bryllup Sted, i hvilken Anledning Elephanten uddeltes til dem, som bleve slagne til Riddere; det var sidste Gang i Christian den Fjerdes Regjeringstid, at Ordenen uddeltes. Der skete ingen Forandring, da Frederik den Tredie besteg Thronen; de, som i Anledning af hans Kroning bleve slagne til Riddere, fik Elephanten at bære; af de 32 Riddere kjendes Portraiter af 13, som have Elephanten hængende paa Brystet i en Kjæde eller et Baand; blandt dem er Hannibal Sehested, hvis Portrait er stukket 1650.

Hvorledes er man da kommen til at henføre Henrik Bjelkes Ridderudnævnelse til et andet Aar end 1648? Det ser underligt ud, at Berg og Moe have samme Datum, 11. October, som Lützow, men at de have Aarstallet 1667, Lützow derimod 1663. Sagen er den, at 1667 hos Berg og Moe er en Trykfeil. Det lader sig nemlig godtgjøre at Henrik Bjelke i October 1663 har havt Noget med Elephantordenen at gjøre, men

derimod ikke 1667. Den 10. October 1663 fandt Frederik den Tredies Datter Anna Sophies høitidelige Trolovelse Sted i Kjøbenhavn med Churprinds Johan Georg af Sachsen. Dagen efter, den 11. October, bleve flere høitstaaende Personer slagne til Riddere: Hans Schack, Peder Reetz, Frederik Ahlefeldt, Johan Christian Kørbitz, Ernst Albert Eberstein og Claus Ahlefeldt. I en meget nøiagtig Beskrivelse[1]) af Høitideligheden fortælles, at Kongen med det blottede Sværd slog Herrerne tre Gange paa Skuldrene og paa Hovedet og hængde dem den gyldne Elephant om Halsen, »hvorpaa Grev Christian Rantzow og Rigsadmiralen [ɔ: Henrik Bjelke] iførte dem Kappen, med det ridderlige Mærketegn, nemlig to gyldne Kroner omgivne af en Laurbærkrands, om hvilken Kongens Valgsprog: Dominus providebit, var broderet med Guld i en stor Sølvstjerne, hvilket Tegn det fra denne Dag blev befalet at skulle bæres tilligemed Elephanten af Ridderne ved alle offenlige Sammenkomster. Disse Kapper bleve ved denne Leilighed for første Gang baarne af Grev Rantzow og Henrik Bjelke«. Det maa være denne Begivenhed, som Lützow ikke har kjendt rigtig til, og derfor har han urigtig fortalt, at Henrik Bjelke blev Ridder af Elephanten den 11. October 1663. Berg har givet Aarstallet 1667 istedetfor 1663, Moe har vistnok sin Underretning fra Berg, og senere Forfattere have støttende sig paa den ene eller den anden fortalt, at Bjelke blev Ridder af Elephanten efter 1660. Det Rigtige er altsaa, at Henrik Bjelke blev slagen til Ridder og fik Elephanten som Ridder-Ordenstegn den 25. November 1648[2]); han var dengang 33 Aar gammel.

---

[1]) Beskrivelsen er skreven paa Tydsk og findes i det st. kgl. Bibl., ny kgl. Saml. Nr. 654 b. Se ogsaa P. V. Beckers Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II, S. 21—22.

[2]) P. Brock har i sit Skrift, Den oldenborgske Kongeslægt belyst ved den chronologiske Samling paa Rosenborg Slot, Kbh. 1870, rigtig sagt S. 53, Nr. 34 a, at Bjelke blev Ridder af Elephanten 1648.

Kort Overslag over Rigens Indtægt og Udgift 1642.

Udgivet af Chr. Bruun.

Blandt Christian den Fjerdes Breve findes der flere skrevne 1642, som tyde paa, at Kongen har følt sig meget trykket af Finantsernes mindre heldige Forfatning. Den 18 Januar 1642 skriver han til Rentemestrene: »Efterdi Jeg nu paa sidste Omslag haver mærket, at det ingen Gænge med vores Husholdning vil have, som man nu en Tid lang haver anstillet, da skal I med al Flid give Eder derover, at antegne al Cronens Udgift i efterfølgende Stykker«, der nævnes i alt 16 Poster, for hvilke Udgifterne skulde antegnes. Den 17 Februar skriver han atter til Rentemesteren: »Eftersom Jeg jo længere jo mere mærker, at det ingen Bestand kan have med min Dont paa den Vis, som det nu gaar, isynderlighed, mens Udgiften beløber sig ulige høiere end Indtægten, da skal Du med det Første skaffe mig begge Rigernes og dessen underliggende Landes rigtige Indtægt, og derhos fly mig en rigtig Designation paa deres Bekostning, Kost og Klæder, som findes paa denne herhos føiede Fortegnelse.« Designationen indeholder 39 Poster. Endelig findes der et tredie udateret Brev fra 1642 til Danmarks Riges Raad og Rentemestre, der begynder saaledes: »Rentemesterne skal bringe til Papir begge Rigernes Indkomst, saa nær som Tolden i Sundet, og derfra tage Lehnsmændenes Deputat, at man kan være vis paa, hvad Kronen haver fri til at erholde dette Efterfølgende«, derpaa nævnes 15 forskjellige Poster.

Det er næppe uden Berettigelse, at det Overslag over Rigens Indtægt og Udgift, som her udgives, sættes i Forbindelse

med Kongens i de nævnte Breve udtalte Ønske om at faa Kronens Indtægter og Udgifter nøiagtig angivne, om end de forskjellige Poster paa Udgiftssiden ikke passe til den Række Poster, som ere opstillede i Brevene. Det aftrykkes efter et Exemplar, som findes i det store kongelige Bibliothek, ny kgl. Samling, Folio, Nr. 626 e), og som utvivlsomt er det, der er bleven forelagt Christian den Fjerde. Det er nemlig indbundet i Ruslæder, paa Bindets For- og Bagside er trykt Kongens Navneciffer, Bogstaverne R F P (hans Valgsprog), og paa Forsiden Aarstallet 1642; det er netop paa den Maade, at Rentemester-Regnskaberne, som forelagdes Kongen, ere indbundne. I samme Samling, Folio, Nr. 627, findes det sædvanlige Dublet Exemplar, mindre elegant skrevet og indbundet i Pergament, dog ere Indtægterne fra Lehnene ikke specificerede[1]). Udgaven er besørget efter det første Exemplar.

Som et Slags Supplement til dette Overslag kan regnes det Reglement over Christian den Fjerdes Hofstats aarlige Besoldning, som, henført til 1642, er trykt i Danske Magazin, V, S. 202—13.

Kort Offuerslag

Paa Rigens Indtegt och Vdgifft och huis Kongl. May[t] aff huert Læhn vdi Pendinge kand haffue fri, och bliffue til ofuers, naar der er korted och fratagen

1. Lænsmendene och Andre, deris Genanter.
2. Huis Gods som wed Magelaug er bortschifft.
3. De Gaarde, som holder Officerer.
4. Huis som aarligen omdragis med Herridtzfogeder, Deelefogeder, Thingschrifuere och Andre.
5. Huis Godtz som er afbrudt, øde och forarmet och ellers anden aarlige wisse Afkortning.

Beregnidt in

---

[1]) I forrige Aarhundrede maa dette Aktstykke have tildraget sig nogen Opmærksomhed; det kan vistnok sluttes af de Afskrifter, man har ladet besørge og hvoraf 2 findes i det store kgl. Bibl., Thottske Samling, Folio, Nr. 840, og ny kgl. Samling, Folio, Nr. 628.

Sckaane, Haldland och Bleginde.

Malmøhuus Læhn, Dalby Closter, Børinge Closter, Frue Giørild Fadders daatters, och andet des tilliggendis Godtz, som Herr Tage Tott Ottosøn, Rigens Raad, lader giøre Regenschaf for, der af blifuer beholden och til ofuerš, naar Lænsmandens Genant, och anden aarlige wisse Vdgifft och Afkortning er fratagen . . . . 4197½ Rd. 1 Ort 6 ß 1½ alb.

Landscrone Læhn, huor med Herr Henrich Huitfeldt ehr forlæhnt, giør Regenschaf for det v-wisse, disligeste for Stichtens Indkomst, som kand bedrage 306 Rdr. 20 ß ½ alb. och for Jordebogens aarlige wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til Affgifft 800 Rdr. Giør saa tilhaabe som kongl. May^t af samme Læhn hafuer fri . . . . 1106 Rd. 20 ß ½ alb.

Helsingborg Læhn, der aff lader Herr Christoffer Wlffeldt, Rigens Raad, giøre Reg^b baade for wist och v-wist, och blifuer af Jordebogens wisse Rendte och Indkomst thil ofuers, naar Lænsmandens Genant och anden Vdgifft ehr afkorted och fratagen . . . . 1156½ Rd. 1½ Ort 4½ ß 3½ d.

Herridtzwad Closters Læn, der af giffuer Steen Beck Rendtemester til aarlig Afgifft baade for wist och v-wist, naar 139½ Rdr. for Riiseberg, Føringstofft och Swaløer Kirckers Ius, som vdi Closters Jordebog er indberegnidt, effter Kongl. May^ts naadigste bewilling worder fratagen . . . . . 860½ Rdr.

Christianstads Læn, der aff lader Jochum Beck giøre Regenschaf, for wist och v-wist, och kand af Jordebogens Rendte och Indkomst blifue beholden, naar Lænsmandens Genant och anden Vdgifft er fratagen . . . 4061 Rd. 1 ß ½ alb.

Helne Kircke och Frosteherrit ehr Gunde Rosenkrandtz Landsdommer medforlæhnt, giør Reg^b for dend v-wisse Indkomst och gifuer til Afgifft for Jordebøggernis aarlige wisse Rendte och Indkomst . . . . 200 Rixdaler.

Hørie Læhn, deraf giøris Regenschaff for dend v-wisse Indkomst, meden for dend aarlige wisse Rendte och Indkomst gifuis til Afgifft . . . . 210 Rdr.

Jerrested Herridt haffuer Kønne Jochum Graaboe med wist och v-wist, aarligen quit och fri.

S. Peders Closter, der aff giør Falck Løcke Regenschaf for dend v-wisse Indkomst, och for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til aarlig Afgifft . . . 400 Rixdaler.

Laugholms Læhn, som Christian Bylow er medforlæhnt, giør Regenschaf for det v-wisse, och for dend wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til aarlige Afgifft . . . . . 200 Rdr.

Warbierg Læhn, der aff lader Iffuer Krabbe giøre Regenschaf for wist och v-wist, och kand af dend wisse Rendte och Indkomst blifue beholden och til ofuers, naar Læsmandens Genant och anden Afkortning er fratagen . . . . 8501 Rdr. 1/2 Ort 1 Alb.

Christiannobels Læhn, som Erick Krabbe er medforlæhnt, giør Regenschaf for wist och v-wist, och kand af dend wisse Indkomst blifue thil ofuers, naar Lænsmandens Genant och ellers anden Vdgifft ehr afkortedt . . . . . 402 Rdr. 4 ß.

Sølffwidtzborg Læhn, huor aff Herr Thage Tott Anderssøn lader giøre Regenschaf for wist och v-wist, och kand af dend wisse Indkomst blifue til ofuers, naar Lænsmandens Genant och anden Vdgifft ehr afkorted . . . . 702 Rixdr. 1 1/2 ort 7 ß 6 1/2 d.

Halmsted Læhn, som Niels Krabbe ehr medforlæhnt, giør Regenschaf for dend vwisse Indkomst och for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til aarlig Afgifft . . . . 650 Rdr.

Summarum: Beløber tilhaabe, som blifuer beholden och til offuers med Kongl. May^ts Læhnne vdi Sckaane, Haldland och Bleginde Pendinge . . . . 22648 Rdr. 8 1/2 ß 1 d.

Gulland.

Wisborg Slott och Læhn, der aff lader Holger Rosenkrandtz giøre Regenschaf, baade for wist och v-wist, och kand af dend wisse Indkomst blifue til ofuers, naar Lænsmandens Genant och anden Vdgifft er fratagen, 2945 Rdr. ÷ 1 ß.

Boringholm.

Hammershuus Slott och Læhn, deraf giør Holger Rosenkrandtz Regenschaf for det v-wisse, och gifuer til Afgifft for Kronens aarlige Rendte och Stigtens Indkomst 2647 Rdr. Naar Wagtmesterens och Skow-Giemmerens Løn derfra tages, beholder Kongl. May. der af fri . . . . . . 2583 Rixdr.

Øsel.

Arnsborg Slot och Læn, med des thilliggendis Godtz hafuer Anders Bilde med wist och v-wist, for aarlig Afgifft, som er . . . . 5000 Rdr.

Holmhoff paa for^{ne} Øsel haffuer Fredrich Budde med wist och v-wist aarligen for . . . . 600 Rixdr.

Sielland.

Kiøbinghauffns Læhn, deraff lader Niels Wind giøre Regenschaf for wist och v-wist, och blifuer til ofuers af dend wisse Indkomst, naar Læensmandens Genant och anden Affkortning er fratagen . . . . 5069½ Rd. 1 Ort 8½ ß 2½ d.

Croneborg Læhn, deraff lader Hans Vlrich Gyldenløffue giøre Reg^{b} for dend wisse och v-wisse Rendte och Indkomst, och blifuer af dend wisse Indkomst beholden och til offuers, naar ald Vdgifft er fratagen . . 3049 Rdr. 1 Ort 15 ß 1½ d.

Fredrichsborg Læhn, der aff lader for^{ne} Hans Vlrich Gyldenløfue i ligemaade giøre Reg^{b} for wist och v-wist, och kand blifue til ofuers och beholden . . . 7958 Rdr. 1 Ort 2 ß.

Abrahamstrup Læhn haffuer Johan Bøgwad och Hans Hanssøn paa aarlig Afgifft med wist och v-wist (naar Fogedens Løn, saawelsom Herridtzfogeden, Skowfogden och Heederiideren deris Gaarders Landgilde er fratagen) for . . . .
2337½ Rd. 1½ Ort 2 ß.

Roeskildegaards Læhn, som Niels Trolle er medforlæhnt, giør Regenschaf baade for wist och v-wist, och kand af dend wisse Rendte och Indkomst blifue beholden, som Kongl. May. hafuer fri, naar Læensmandens Genant och anden Vdgifft er fratagen . . . . 3910½ Rd. ÷ 1 ß.

Ringsted Closters Læhn, der aff lader Jørgen Seefeldt, Rigens Raad och Landtzdommer, giøre Reg^{b} for wist och v-wist, och kand af dend wisse Indkomst blifue beholden, naar Læensmandens Genant och anden Vdgifft er afkorted . . . . . .
2357 Rdr. 1 Ort 8½ ß 2½ d.

Draxholmbs Læhn, der aff lader Jørgen Wind, Rigens Raad, giøre Reg^{b} for wist och v-wist, och kand af dend wisse Indkomst ofuerblifue, naar Læhnsmandens Genant och anden Vdgifft och Afkortning er fratagen . . . .
3964 Rdr. 1½ ort 4½ ß ½ d.

Kallundborg Læn, der af lader Vnge Hans Lindenow, Rigens Raad, giøre Reg^b for wist och v-wist, och naar Læns-mandens Genant och anden Vdgifft er fratagen, kand af dend wisse Indkomst blifue thil ofuers som Kongl. May^tt hafuer fri
5912 Rd. 1½ Ort 1¾ d.

Søllemarckgaard paa Samsøe, der aff giffuer Dorette Jochum Bruns til aarlig Afgifft . . . . 400 Rdr.

Holbecks Læn, som Mogens Pax haffuer vdi Forlænning, giør Regenschaf for det v-wisse och for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til aarlig Afgifft . . 245 Rdr.

Andtworsckow och Sæbygaards Lænne, der af lader Wendtzel Rodtkirch giøre Regenschaf for wist och v-wist och kand Kongl. May. hafue fri af dend wisse Rendte och Indkomst, naar Lænsmandens Genant och anden Afkortningh er fratagen . . . . 7655 Rdr. 5½ ß 2½ d.

Korsøer Læhn, der aff lader for^ne Wendtzel Rodtkirch iligemaade giøre Regenschaf for wist och v-wist och hafuer Kongl. May. der af fri, naar Lænsmandens Genant och anden Vdgifft er afkorted . . . . 1392½ Rdr. 2 d.

Trøggewelde Læhn, som Siffwert Vrne er med forlæhnt, gifuer for Jordebogens wisse Indkomst til aarlig Afgifft 300 Rixdaler, giør Regenschaf for det v-wisse saawelsom for Høgstrup Gaardt, Stigtens och Mageschiffte Gods, huor af Kongl. May. kand hafue fri 371 Rdr. 2 ß, giør saa thilsammen med for^ne Afgifft, som der af blifuer til ofuers . . . . . . 671 Rdr. 2 ß.

Wordingborg Læhn, er Herr Fredrich Retz medforlæhnt, giør Reg^b baade for wist och v-wist, och naar Lænsmandens Genant och anden Vdgifft er afkorted, blifuer af dend wisse Indkomst beholden och til ofuers som Kongl. May. hafuer fri . . . . 3856½ Rdr. 13½ ß 3 d.

Jungshoffuit, som affgangen Frue Sophia Peder Basses tilforne waar medforlæhnt, quit och fri, med Wist och v-wist, er nu lagt vnder Wordingborg Slott, och giøres Reg^b for, och kand Jordebogens aarlige wisse Rendte och Indkomst bedrage
579½ Rdr. 16 ß.

Solte Slott, er Lauridtz Ebbessøn medforlæhnt, och gifuer til aarlig Afgifft for Wist och v-wist 200 Rixdaler, Giør Regenschaf for Mageschiffte Gods, som kand beløbe

16 Rdr. 1 Ort, och giør saa tilhaabe, som Kongl. May. deraf hafuer fri . . . . 216 Rd. 1 Ort.

Suenstrupgaardt, haffuer Herr Just Høg, Rigens Cantzeller, med Wist och v-wist, paa aarlig Afgifft for . . . .
373 Rdr. 1 Ort 17 ß.

Møens Land.

Steege Slott, Ermelundgaardt, hafuer Statholderen Herr Corfidtz Wlffeldt, med Wist och v-wist, quit och fri.

Summarum: Beløber tilhaabe, som wed Kongl. May. Læhnne vdi Sielland bliffuer til offuers, och Hans May. haffuer fri Pendinge . . . . 49949½ Rdr. 10½ ß 4¼ d.

Fyen, Langeland, Laalland och Falster.

Nyborg Læhn haffuer Herr Mogens Kaas, Rigens Raad, med wist och v-wist paa Regenschaf, och kand af Jordebogens aarlige Rendte och Indkomst blifue til ofuers, naar Læsmandens Genant och anden Afkortning er fratagen . . . .
3932½ Rd. 21½ ß.

S. Hans Closter Læhn er Henningh Walckendorph med forlæhnt, giør Reg[b] for wist och v-wist, och kand Kongl. May. af dend wisse Rendte och Indkomst haffue fri, naar Læsmandens Genant och anden Vdgifft er fratagen och afkorted . .
2076½ Rdr. 11 ß 7½ d.

Hagenskouff Læhn, der aff giør Herr Jørgen Brahe Regenschaf for det v-wisse, och gifuer for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst til aarlig Afgifft 600 Rdr. I lige Maade giøres Regenschaf for Stigtens och Mageschiffte Goedtz, huor af kand ofuerblifue 482 Rdr. 21 ß 2 alb. Giør saa tilhaabe som Kongl. May. af Hagenschow Læhn hafuer fri . . . .
1082 Rdr. 21 ß 2 alb.

Rugaards Læhn er Steen Bilde medforlæhnt, och gifuer for Jordebogens aarlige Rendte och Indkomst til Afgifft, naar 60 Rdr. 3 ß for Soldater er afkorted — 390 Rd. ÷ 3 ß, giør Reg[b] for Stigtens Indkomst, huor af kand ofuerblifue 388½ Rdr. 20 ß 2½ alb. Giør saa tilhaabe, som Kongl. May. af Rugaards Læhn hafuer fri . . . . . 778½ Rd. 20 ß 2½ alb.

Dalum Closters Læhn er welbaarne Grefue Wolde-

mar Christian medforlæhnt, och gifuer til aarlig Afgifft baade for dend wisse och v-wisse Indkomst 800 Cur. Dr., som er . . 666½ Rd. 16 ß.

Hindtzgawls Læhn haffuer Herr Hans Lindenow, Rigens Raad, med wist och v-wist, quit och fri.

S. Knuds Closter haffuer Herr Christen Thommassøn, Kongl. May. Cantzeller, med wist og v-wist, quit och fri.

Othense Prowesti haffuer Herr Just Høg, Rigens Cantzeller, med wist och v-wist quit och fri.

Saling Herrridt, dersammesteds haffuer Frue Sidtzel Høg noget Cronens Godtz vdi Forlænning, huor af hun gifuer til aarlig Afgifft . . . . 100 Rdr.

Trankiær Læhn paa Langeland ehr Otto Thott Ottosøn medforlæhnt, giør Reg[b] for Stigtens Indkomst, Mageschiffte Godtz och Kong. May. Anpart Kornthiender, huor af kand ofuerblifue 488 Rdr. 20 ß, och for Jordebogens aarlige wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til Afgifft 788 Rdr., giør saa tilsammen som Kong. May. af for[ne] Tranekiær Læhn hafuer fri . . . 1276 Rdr. 20 ß.

Aaleholms Læhn, vdi samme Læhn hafuer Kongl. May. bekommet noget Godtz til Mageschiffte af afgangne Christen Friis til Borreby, huorfor aarligen giøris særdeelis Rg[b] och blifuer der af til ofuers . . . . 25 Rdr. 1 Ort 2 alb.

Lauge Bilde, Landsdommer vdi Laalland, er forlænt med noget af Kronens Goedtz for hans Bestilling Schyld, dog quit och fri, och rendter aarligen . . . . 141 Rdr.

Nykiøbing Slott, Aaleholm Slott, Haldsted Closter och Rauffnsborg Læhnne, samt Bønnidtzgaardt, som aarligen schylder 460 Rdr. med Kronens och Stigtens Indkomst af for[ne] Læhnne, item jus patronatus til Harbeløf Kircke, disligeste det Godtz Kongl. May. hafuer bekommen af Henrich Sparre, rendter aarligen 106 Rdr. 1 Ort. Noch en Gaardt i Klippinge rendter 12 Rixdaler. Det aldtsammen lader Stormegtige och høybaarne Første och Herre, Herr Christian dend Fembte, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gothis Vdwalde Prindtz etc. med wist och v-wist annamme och oppebære, dog følger Kongl. May. och Cronen ald Tholden, Accisse och Wragh saavelsom och Byskatterne af Kiøbstederne der vdi Laalland och Falster.

Summarum: Bliffuer til offuers wed Kongl. May[ts] Læhnne

vdi Fyen och paa Langeland, saawelsom i Laalland och Falster, som Kongl. May[t] haffuer fri Pendinge . . . .
9938 Rdr. 1 Ort 16 ß 3½ d.

Judtland.

Riberhuus Læhn, som Gregers Krabbe, Rigens Raad, hafuer vdi Forlænning, giør Regenschaf for det v-wisse, och af Jordebogens Indkomst hafuer Kongl. May. fri, naar Læns-mandens Genant och anden Afkortning ehr fratagen . . . . . .
2114½ Rdr. 14 ß.

Lundenæs Læhn, der aff lader Iffuer Wind, Secreterer, giøre Regenschaf for dend v-wisse Indkomst, och for Jordebogens aarlige wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til Afgifft 600 Rdr., disligeste giøres Regenschaf for Stigtens Indkomst, huor af kand ofuerblifue 2274½ Rdr. 34 ß, giør saa tilhaabe, som Kongl. May. af Lundenæslæhn hafuer fri 2874½ Rdr. 34 ß.

Bøuffling Læhn haffuer Maldte Juel vdi Forlænning, gifuer til aarlig Afgifft for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst 900 Rdr. Giør Reg[b] for Stigtens Indkomst och Mageschiffte Godtz, som kand bedrage 702½ Rixdaler, giør saa tilhaabe, som Kongl. May. der af hafuer fri . . . . 1602½ Rdr.

Koldinghuus Læhn, som Ernst Norman er medforlæhnt, giør Reg[b] for dend wisse och v-wisse Indkomst, och naar Læhnsmandens Genant och anden wisse Vdgifft och Afkortning er fratagen, kand af Jordebogens Rendte och Indkomst ofuerblifue, som Kongl. May. hafuer fri . . . .
8141 Rdr. 11 ß 1 alb.

Møgeltønder Læhn, der aff lader Gregers Krabbe, Rigens Raad, giøre Regenschaf baade for wist och v-wist, och kand Kongl. May. hafue fri af samme Læhn . . . .
774½ Rdr. 14 ß 2 alb.

Stiernholms Læhn haffuer Thønne Friis vdi Forlænning, giør Regenschaf for wist och v-wist, och hafuer Kongl. May. af Jordebogens aarlige wisse Rendte och Indkomst fri . .
1354½ Rdr. 1½ Ort.

Aarhuus Gaardts Læhn haffuer Erik Grubbe paa Regenschaf for wist och v-wist, och hafuer Kongl. May. fri af Jordebogens aarlige wisse Rendte och Indkomst . . . .
2732 Rdr. 14 ß 1 alb.

Mariæ Aggers Closter och Gislumherridt er Mogens Arnefeldt medforlæhnt, gifuer til aarlig Afgifft af Mariæ Aggers Closters Jordebog 1500 Rdr. Giør Regenschaf aff Gislumherridt, huor af blifuer til ofuers 150 Rdr. Giør saa tilhaabe, som Kongl. May. der aff hafuer fri . . . . 1650 Rixdr.

Skanderborg och Aakiær Lænne ehr Lauridtz Ebbessøn medforlæhnt, giør Regenschaf baade for wist och V-wist, och hafuer Kongl. May. af Jordebøggernes wisse Rendte och Indkomst aarligen fri, naar Læensmandens Genant och anden Vdgift och Afkortning er fratagen . . 13238 Rdr. 23 ß $2^{2}/_{3}$ d.

Silckeborig Læhn, der aff giør Fredrich Vrne Regenschaf for wist och v-wist, och kand af Jordebogens wisse Indkomst blifue til ofuers, naar Læensmandens Genant och anden Vdgifft er afkorted . . . . 2897 Rdr. $1^{1}/_{2}$ Ort $2^{1}/_{2}$ d.

Dronningborg Læhn er Otto Marsuin medforlæhnt, giør Regenschaf for wist och v-wist, och blifuer af Jordebogens Indkomst beholden och til ofuers, naar Læensmandens Genant och anden Afkortning er fratagen . . . .
$7422^{1}/_{2}$ Rdr. 18 ß 2 alb. $^{1}/_{3}$ d.

Kaløe Læhn haffuer Rigens Candtzeller, Herr Joest Høg, paa Regenschaf med wist och v-wist, och kand af Jordebogens wisse Indkomst blifue til ofuers, som Kongl. May. hafuer fri, naar Candtzellers Genant och anden Vdgifft er afkorted . .
$3811^{1}/_{2}$ Rdr. 1 Ort 3 d.

Lønborg Bispgaardt, der aff giør Hertwig Sasse Reg^{b} for det v-wisse, meden for Jordebogens aarlige wisse Rendte gifuer hand thil Afgifft . . . . 952 Rdr. 1 ß 1 alb.

Pandumgaardt, Jordebogens wisse Rendte och Indkomst hafuer Gregers Krabbe, Rigens Raad, quitt och fri, och for dend v-wisse Indkomst lader handt aarlig giøre Regenschaff.

Aalborghuus Læhn haffuer Gunde Lang med Wist och v-wist paa Reg^{b}, och kand Kongl. May. af dend aarlige wisse Rendte och Indkomst hafue fri, naar Læensmandens Genant och anden Vdgifft er fratagen . . . . . 4545 Rdr. 23 ß 1 alb.

Segelstrup Læhn, der aff giør Steen Bilde Holgerssøn Regenschaf for wist och v-wist, och hafuer Kongl. May. fri af Jordebogens Indkomst, naar Læensmandens Genant och anden Afkortning er fratagen . . . . 1317 Rdr. 8 ß 1 alb.

Aastrup Læhn, der aff giør Jørgen Orning Regenschaf

for det v-wisse och gifuer til aarlig Afgifft for dend wisse Indkomst effter Jordebogens Lydelse . . . . 200 Rdr.

Ørum Læhn, der aff lader Christoffer Huas giøre Regenschaf for dend v-wisse Indkomst, meden for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst, saawelsom Thisted Bispgaards Goedtz, det Godtz afgangen Christen Scheel hafuer hafft vdi Pandt, en Gaard vdi Ydeby, och Stigtens Godtz derudi Læhnnit, der af gifuer hand til aarlig Afgifft thilsammen . . . 2303 Rdr.

Hald Slott och Seeber Closter, er Jørgen Seefeldt med forlæhnt, gifuer til aarlig Afgifft af Hald Slott och Middelsomherridt 1600 Rdr., gjør Reg^b for det v-wisse, disligeste for Stigtens Indkomst, Ødsløf och Seeber Closters ofuerløbs Godtz samt Streckehals Goedtz, huor af blifuer til ofuers 1013 Rd. 1 Ort 6 ß, giør saa tilhaabe, som Kongl. May. af for^ne Læhn och Goedtz hafuer fri . . . . 2613 Rd. 1 Ort 6 ß.

Sckiffehus Læhn hafuer Mogens Seested vdi Forlænning, giør Reg^b for det v-wisse och gifuer thil aarlig Afgifft for Jordebogens Rendte och Indkomst Skarpenbergs Godtz, Kirckens Godtz och Stigtens wisse Indkomst . . . . . . 1000 Rd.

Dueholms Closter och Sckarpenbergs Godtz, der af giør Jørgen Krag Reg^b for det v-wisse, och for Jordebogens wisse Rendter och Indkomst gifuer hand til aarlig Afgifft . . . 1500 Rdr.

Lundegaard och Igneberg vdi Mors, som Niels Krag er medforlæhnt, giør Reg^b for dend v-wisse Indkomst och gifuer for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst thil aarlige Afgifft 250 Rdr.

Westerviig Closters Læhn haffuer afgangne Herr Jørgen Vrne, fordum Rigens Marsch, thil des hafft paa aarlig Afgifft, med wist och v-wist, for . . . . 500 Rdr.

Summarum: Bliffuer til ofuers aff Cronens Læhnne vdi Judtland, som Kongl. May. haffuer fri Pendinge . . . . 63795½ Rd. 1½ ß 2½ d.

Norge.

Bahuus Læhn, der aff giffuer Hannibal Seested, Rigens Raad, for Jordebogens Indkomst til Afgifft 2508 Rdr. Giør Reg^b for 213½ Rdr. 26 ß 3 d., som Jordebogen er med forbedret, Disligeste for 972 Rdr. 4 ß, som er Afgifften af Wremb,

Aaby, Mageschifft och forbrut Godtz, giør saa thilhaabe som Kongl. May. der af hafuer fri .... 3693½ Rdr. 30 ß 3 d.

Brunlaug Læhn, der aff giffuer Vincenz Bilde til aarlig Afgifft, baade for dend wisse och v-wisse Rendte och Indkomst .... 237 Rdr.

Nummedal och Sandsuerd, der aff gifuer Sølff Compagniens Participanter til aarlig Afgifft baade for dend wisse och v-wisse Rendte och Indkomst 289½ Rdr. 1 Ort 1½ ß.

Eger Læhn och Sembsgaard ehr Niels Lange medforlæhnt, giør Regenschaf for dend v-wisse Indkomst och gifuer til Afgifft for Jordebogens aarlige Rendte och Indkomst 100 Rdr.

Thønsbierg Læhn er Knud Vlffeldt, Krigs Commissarius, medforlæhnt, giør Regenschaf for det v-wisse och gifuer for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst til aarlig Afgifft .... 500 Rdr.

Thønsberg Prowesti, som Sti Pors hafuer vdi Forlænning, der af gifuer hand til aarlig Afgifft .... 72 Rdr.

Nedennæs och Manddals Læhn, samt Raabøgdelauget, der af giør Palle Rosenkrandtz Reg[b] for det v-wisse, och for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst, gifuer hand til aarlig Afgifft .... 500 Rdr.

Lister Læhn, der aff giør forn[e] Palle Rosenkrantz Regenschaf baade for wist och v-wist, och blifuer af dend aarlige wisse Rendte och Indkomst beholden och tilofuers 700 Rdr.

Vdsteen Closter och Alle Helgens Gods hafuer Jørgen Schult, med wist och v-wist, quit och fri.

Draxmarck Closter, der aff giør Niels Hammer, Schibs-Captein, Regenschaf for dend v-wisse Indkomst, meden Jordebogens wisse Rendte och Indkomst nyder hand aarligen fri foruden nogen Affgifft.

Mariæ Kirckes Prowesti ehr Frantz Powisch medforlæhnt, och hafuer baade wist och v-wist, quit och fri.

Aggershuus Læhn, der aff lader Statholderen Christoffer Vrne giøre Regenschaff for dend v-wisse Indkomst, och for Jordebogens aarlige wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til Afgifft 3800 Rixdaler. Disligeste giøres Regenschaf for 150 Rixdaler, som ehr afgangen Powel Smeldters Pension, saa och 1½ Dr. 1½ Ort ½ ß Jordebogen er med forbedrit, och

61½ Dr. 21½ ß, som er Rettigheden af noget Goedtz, Peder Ifuerssøn hafuer werridt med forlæhnt, och Hartwig Huitfeldt til Kongl. May. hafuer opdragen, er tilhaabe 4013½ Rdr. 10 ß, huor af kortes for Landschylden och Thiienden af Østerdalens Fogderi, som er lagt vnder Trundhiems Læhn, 351 Rdr. 16 ß 1 d. Blifuer saa igien, som Kongl. May. af for^{ne} Aggershuus Læhn hafuer fri beholden . . . . 3662 Rdr. 41½ ß 5 d.

Kongl. May. Sauger wed Agger, som afgangen Niels Tholders Arfuinger hafuer paa Forpachtning, gifuer der af til aarlig Afgifft . . . . 1400 Rdr.

Kongl. Mayest^{s} Mølle wed Agger, nemlig Fosgaards Mølle, och en Saug i Aggers Elff, der vnder liggendis, hafuer Fredrich Boiesen forpachted, och gifuer der af til aarlig Afgifft 100 Rdr.

Kongl. May. Sauger paa Hudrum, samme høybem^{te} Kongl. May^{ts} tuende Flomsauger hafuer Morten Lauridtzson forpachted, och gifuer der af til aarlig Afgifft . . . . . 300 Rdr.

Kongl. May^{ts} fire Sauger wed Busckerød hafuer Hans Eggertsson forpachted, och gifuer der af til aarlig Afgifft 950 Rdr.

Brasbierggaards Læn och Gimsøe Closter, huor med Oufue Giedde er forlæhnt, giør Reg^{b} baade for wist och v-wist, och blifuer af Jordebogens aarlige wisse Rendte och Indkomst beholden och tilofuers, naar Læensmandens Genant och anden Vdgifft er fratagen . . . . 581½ Rdr. 1½ Ort 9 ß.

Wernø Closters Læhn, som Siffuerdt Gabriel ehr med forlæhnt, gifuer til Afgifft for dend wisse Indkomst af for^{ne} Wernøe Closters Godtz och Ingedals Skibreede 300 Rdr. Giør Reg^{b} for dend wisse Indkomst af Skieberg Sogn, saa och for Nygaards wisse och v-wisse Rendte, Aufl och Indkomst, huor af kand ofuerblifue, naar Folcke løn, Vdspiisning och anden Bekostning er afkorted, 387½ Rdr. 1½ Ort 3 ß. Giør saa tilhaabe, som Kongl. May. af samme Læhn hafuer fri . . . . . 687½ Rdr. 1½ Ort 3 ß.

Wembe, Tune, Aabygde och Hualøer Sckibreeder hafuer Steen Willemssøn, med wist och v-wist, paa aarlig Afgifft for . . . . 400 Rdr.

Ide och Marcker Læhnne haffuer Gierlof Nettelhorst, med wist och v-wist, quit och fri.

Stawanger Læn, som er Jegeren, Daleren och Ryefølcken, huor med Jens Bielcke, Norgis Riges Cantzeller, er forlæhnt, giør Reg[b] for det v-wisse och gifuer til aarlig Afgifft for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst . . . . 1400 Rdr.

Noget Kongl. Mayt. och Cronens Gods vdi Sckiaberg, Torsnæs och Ingedals Sogner hafuer for[ne] Jens Bielcke med wist och v-wist paa aarlig Afgifft for . . . . 250 Rdr.

Oensøen Læhn och Nunne Closter hafuer welbem[te] Jens Bielcke med wist och v-wist quit och fri.

Halsne Closter och Hardanger Læhnne, der af giør Erick Ottosøn, Admiral paa Bremmerholmb, Regenschaf for det v-wisse och gifuer for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst til aarlig Afgifft . . . . 300 Rdr.

Rins Closter haffuer Iffuer Prip, med wist och v-wist paa aarlig Afgifft, for . . . . 600 Rdr.

Bergenhuus Læhn och des 4 vnderliggende Fogderier, som er Sundhord Læhn, Nordhord Læhn, Sundfiord och Sogen Læhn, der af gifuer Henrich Tott til Afgifft for Jordebogens wisse Indkomst 2500 Rdr., disligeste giøres Reg[b] for dend wisse Rendte och Stigtens Indkomst af Sundmøer, Nordfiord Læhnne och Dals Præstegield, huoraf kand ofuerblifue 509 Rdr. 5 ß $2^1/_3$ d. Giør saa tilhaabe, som Kongl. May. der af hafuer fri . . . . 3009 Rdr. 5 ß $2^1/_3$ d.

Trundhiemsgaard, Jempteland, Herdalen och Østerdalens Fogderie, der af giør Herr Oluf Parsberg, Rigens Raad, Regenschaf for det v-wisse, gifuer for Trundhiem Gaards wisse Indkomst til aarlige Afgifft effter Jordebogens Lydelse 5373 Rdr. Giør Reg[b] for dend wisse Indkomst af Jempteland och Herdalen, som bedrager $1183^1/_2$ Rdr. $3^1/_2$ ß, gifuer aarligen til Afgifft af Thiienderne vdi samme Fogderier 600 Rdr., och giør Reg[b] for Landschyld och Thiienderne af Østerdalens Fogderie, som aarligen kand inddrage 351 Rdr. 16 ß 1 d. Derforuden beløber Afgifften af Saugerne i Læhnnit aarligen 900 Rdr. Beløber tilhaabe $8407^1/_2$ Rdr. $19^1/_2$ ß 1 d., huor af Bispen aarligen bekommer til 12 Scholens Personers Vnderholding 144 Rixdaler, hafuer Kongl. May. saa af for[ne] Trundhiembs Læhn fri beholden . . . . $8263^1/_2$ Rdr. $19^1/_2$ ß 1 d.

Rumsdalen haffuer Detleff Rewentlow, Tydsche Cantzeller, med wist och V-wist paa aarlig Afgifft for . . . . . 800 Rdr.

Backe Closter, huor med Ouffue Bielcke ehr forlæhnt, der af gifuer hand baade for wist och v-wist til aarlig Afgifft 200 Rdr.

Munckeliif och S. Hans Closter er Christian Wlffeldt med forlæhnt, och gifuer der af til aarlige Afgifft baade for dend wisse och v-wisse Rendte och Indkomst . . . . 200 Rdr.

Geedscke Læhn haffuer Herr Axel Arnefeldt, med wist och v-wist, quit och fri.

Apostels godtz haffuer Peder Wibe, Resident vdi Swerrig, med wist och v-wist, quit och fri.

Liuse Closter,

Wardøehuus Læhn och Findmarcken, der af giør Hans Khøning Reg[b] for det v-wisse, och gifuer til aarlig Afgifft for dend wisse Rendte och Indkomst . . . . 200 Rdr.

Nordlandene.

Helgeland er Volrath Lampe, hans Furstl. Naade Prindtzens Staldmester, medforlæhnt, giør Regenschaf for det v-wisse, och for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst gifuer hand til Afgifft . . . . 828 Rdr.

Salten, Senien, Andenæs och Trumsøen Læhnne, der af giør Knud Steenssøn Reg[b] for det v-wisse och gifuer til aarlig Afgifft for Jordebogens wisse Rendte och Indkomst, naar 40 Rdr. for Fieldfogedens Løn er fratagen . . 1278 Rdr.

Lougfoeden och Wester Aalen hafuer Arent von der Kuhla, Staldmester, vdi Forlænning, giør Regenschaf for det v-wisse och gifuer til Afgifft for Jordebogens aarlige Rendte och Indkomst . . . . 904 Rdr.

Summarum: Beløber tilhaabe, som Kongl. May. haffuer fri aff Cronens Læhnne vdi Norge Pendinge . . . . $32407^1/_2$ Rdr. 14 ß $5^1/_3$ d.

Island, Ferø och Wespenøe.

Island, deraff giør Pross Mund Regenschaff for det v-wisse, och for dend wisse Indkomst, som er Landschyld, Thiiende och Thold af Skibene, gifuer hand til aarlig Afgifft 3200 Rdr., huor af kortes for en Jord Nuppefeldt 8 Rdr., och for 20 Portugaløser, som de fremmede gaf wiidere vdi Told, end de Islandsche nu gifuer, huer 18 Rdr., er 360 Rdr., hafuer Kon. Ma. saa der af aarligen fri . . . . 2832 Rdr.

Ferøe, der aff kand bliffue tiloffuers 1948 Ferøesche Gylden, beregnet for hner 74 ß d., beløber saa tilhaabe, som Kongl. May. der af hafuer fri . . . . 1501½ Rdr.

Wespenøe, der aff giffuer det Islandsche Compagnie til aarlig Afgifft . . . . 800 Rdr.

Summarum beløber ald dend aarlig wisse Rendte och Indkomst ofuer ald Danmarck och Norgis Riger, samt dess underliggende Lande och Øer, som Kongl. May[t] kand hafue fri och til Forøfring

Naar Vdgifften, som sig effter Lehnsmendenis Regenschaber aarligen thildrager, først er afkorted och fratagen, som effterfølger:

Skaane, Halland og Bleginde	22648 Rd. 8½ ß 1 d.
Gulland	2945 Rd. ÷ 1 ß.
Borringholm	2583 Rd.
Øsel	5600 Rd.
Sielland	49949½ Rd. 10½ ß 4¼ d.
Møen	0.
Fyen, Langeland og noget Gods i Aaleholms Læn i Lolland . .	9938 Rd. 1 Ort 16 ß 3½ d.
Judtland	63795½ Rd. 1½ ß 2½ d.
Norge	32407½ Rd. 14 ß 5½ d.
Island	2832 Rd.
Ferø	1501½ Rd.
Wespenø	800 Rd.

Summa Summarum beløber ald dend aarlige wisse Rendte och Indkomst ofuer begge Rigerne, efftersom forschr[ult] staar 195000 Rd. 26½ ß 4⁷⁄₁₂ d.

Tholden och Accisen, som Tholdere och Zissemestere herudi Danmarck giøre Regenschaf fore, kand aarligen beløbe, naar 3 Aars Indtegt, beregnidt fra Philippi Jac. 1636 och til Phil. 1639, thilsammen legges, och tredie parten der af for it Aars Oppebørsel ansees, och Thold Officerernis Løn och Fortæring, saa welsom Afkortning for Accise, fri Øl, Pappir och anden aarlige Udgifft er afkorted och fratagen . . . . 64589½ Rd. 17 ß 9½ d.

Tholden vdi Norge, med Forhøyelse-Tholden, som først Anno 1632 ehr paalagdt adt schulle udgifuis af Thømmerlast och Skibenis Dregtighed, kand iligemaade efter 3 Aars Ofuer-

slag fra Phil. 1637 thil 1640 beløbe, naar Thold-Officerernis Løn, Fortæring, Pappir och Accise, fri Øl er fratagen . . . . .
97,662½ Rd. 15 ß 2 alb.

Annammidt aff Tholden her, for Kiøbinghauffn Slott ind vdj Kongl. Mayts Rendtekammer af Tholden, som er deputerit til S. Annæ och Baadsmends Waaningers Opbyggelse hersammestedtz, och nu effter hans Mayts Naadigste Anordning til Rigens Nødtørfft och Behouf aarligen schal anwendis . . . .
26000 Rd.

Oppebæris aff Commissarierne vdi Sckaane, thil Axel Urup, Rigens Ingenieur, hans aarlige Besoldings Fornødenhed . . . . 1000 Rd.

Byeskatterne, som aarligen vdi Kongl. Mayts Rendte Cammer biifuer lewerit, kand beløbe . . . . 2128 Rd. 16½ ß.

Kongl. Mayt kand haffue fri, aff Baadsmends Vdschrifuelse, ofuer begge Rigerne, naar huis som vdgifues til Residenter och de ordinari Postbudde, samt Fortæring, och de vdschrne Baadsmends Skat er fratagen, ohngefehr aarligen
23558½ Rd. 13 ß 3½ d.

Den vwisse Rendte och Indkomst ofuer begge Rigerne, som Lænsmendene giøre Regb forre, och Kong. Mayt aleene for hans Mayts anpart tilkommer, kand beløbe, naar tredie parten af Trej Aars Indtegt blifuer regnet for it Aars Oppebørsel, ohngefehr . . . . 65236½ Rd. 7 ß 5 d.

Kongl. Mayts Sølffthiiende, som hans Mayt aarligen bekommer frj och forlods vd af Sølfbergwercket vdi Norge, saawelsom Fordeelen af hans Mayts Anpart vdj samme Sølffbergwerck och af Myndten i Christiania, kand ohngefehr aarligen bedrage, naar tredieparten af 3 Aars Indtegt imod tredieparten af 3 Aars Vdgift worder liqviderit . . . . 8682½ Rd. 38½ ß.

Af Kobberbiergwercket vdi Norge kand Kongl. Mayt aarligen hafue fri og til Forøfring, naar 3 Aars Gewinst och Fordeel imod 3 Aars Vdgift og bekostning blifuer lignet och lagt . . . . 14814 Rd. 6 ß 1 alb.

Borgeleies Pendinge, som Kiøbstederne ofuer ald Danmark aarligen udgifuer, beløber . . . . 11,666½ Rd. 16 ß.

Annammis til Spindepenge af en Deel Kongl. Mayts Læhnne herudi Danmarck ohngefehr aarligen . . . .
522½ Rd. 3 ß 1 alb.

Bønderne paa Amager giffuer aarligen for Egter de ere forschaanet for 307 Rdr. och til dend lange Bro imellem Kiøbinghavn och Christianshaufn at holde wed lige 150 Rd., giør tilsammen . . . . 457 Rd.

Item aff Kronens Ladegaarders Auffl och Staldøxens Foring herudi Danmarck, saawelsom af huis Thiender, som ydes vdi Neegen och paa Ladegaarderne vdterskes, kand Kongl. May[t] effter 3 Aars Ofuerslagh ohngefehr aarligen hafue til Fordeel och Forøfring . . . . 8279 Rd. 43 ß 1 d.

Oppebæres aff Bønderne vdi en Deel Lænne herudi Riget, for Brødbagning thil Kongl. May[ts] Skibsflaades och Bremerholmens Vdspiisnings Fornødenhed, som de ere forschaanet forre, och nu vdi hans May[ts] Bagers her wed Provianthuset forrettes, aarligen . . . . $1193^1/_2$ Rd. 24 ß.

Summa Summarum paa begge Rigernis wisse och v-wisse Indkomst och Oppebørsel (vndertagen Tholden vdi Øresund, Tholden som af Commissarierne i Schaane thil Festningernis Erholding, saa och huis, som thil S. Annæ Bygning och Baadmends Wonninger oppebergis, som Kongl. May[t] hafuer fri) beløber aarligen . . . . . . $520,792^1/_2$ Rd. $1^1/_2$ Ort $9^1/_2$ d.

Rigens Vdgifft.

Kongl. May[ts] Hoffstat, Pensionerer och andre hans May[ts] daglige thiennere, deris aarlige Besolding och monatlig Kaastpenge kand ohngefehr beløbe for it Aar . . $116340^1/_2$ Rd.

Vdspiisningen til Kongel. May[ts] egen Taffel, och huis som medgaar til Gesandter og fremmede Herrers Ankomst, saa och til dennem, som spisis af Kongl. May[ts] eget Kiøcken, disligest i Kongel. May[ts] Spiisekielder, och Baggers, kand ohngefehr, naar det vdi Penge anslaas, aarligen beløbe $26131^1/_2$ Rd.

Wiin af alle Slags, samt Sucker og Gewurtz, som til Kongel. May[ts] och anden Fornødenhed it Aar kand medgaa, beløber tilsammen . . . . 19220 Rd.

Huis som Tholderne af fremmed Øl och andet, thil Kongl. May[ts] Behof lewerer, kand bedrage aarligen 1080 Rd.

Huis Hoffkledninger, som vdgifuis af Kongel. May[t] Klæde Cammer thil Hoffolckit, beløber vdi Pendinge anslagen 4319 Rd.

Giffuis Fredrichsborgs Slots daglige Thiennere

och Vpwartere, paa fire vnderschedlige thiider, thil Løn og Kaastpendinge, aarligen ohngefehr . . . . 4541 Rd.

Kongl. May^ts Fiscker Redschaf kommer aarligen at koste och wedligeholde . . . . 1146½ Rd.

Gifuis thil Aars Besolding, Kostpendinge och Maanedskaast, saawelsom bekostes paa Kongl. May^ts Heste, Stode, Beriiderstald, och ellers i andre Maader, som thilforne vdi de første Læhnnens Ofuerslag icke er afkorted, beløber ohngefehr 9000 Rd.

Vdføringen aff Provianthuset paa Kongl. May^ts Riideheste, Kutzsch och Rustwogn-Heste, kand ohngefehr bedrage it Aar . . . . 10000 Rd.

Vdgifuis for Cammerdug, Knipling, Lærridt och Dreyel thil Duge och Zerweter thil Kongl. May^ts Fornødenhed 3000 Rd.

Thil Kongl. May^ts egen och de Kongel. Børns Fornødenhed medgaar aarligen thil Klæder af Klæde Cammerit, vdi Pendinge anslagen . . . . 6887½ Rd.

Adtschillige Silcke- och andre Wahre, som af hans May^ts Klæde Cammer blifuer lewerit til Sadelmagerne, kand beløbe sig aarligen . . . . 944 Rd.

Huis som sckienckis och foræris bort thil Ærekledninger kand ohngefehr beløbe aarligen . . . . 624½ Rd.

Ordinarie och extra ordinari Gesandter, som Kongl. May^t paa adtschillige Steder forschicker, saa och de som ere forordnet paa wisse Steder, kand aarligen beløbe . . 20000 Rd.

Foræris och sckienckis bort til fremmede Gesandter och andre af Klenodier, Kiæder, Penge och Andet, som icke for nogit wist kand schrifuis, dog ohngefehrlig aarligen kand beløbe . . . . 4000 Rd.

De Høylærde vdi Kiøbinghaufns Vniversitet bekommer aarligen som Kongl. May^t hafuer bewilget dennem . . 200 Rd.

Sogne Præsterne vdi Kiøbinghafn och andre deris aarlige Genanter beløber vdi Pendinge anslagen . . 3316½ Rd.

Borgemestere och Raad vdi Kiøbinghauffn bekommer aarligen for Søtønderne de lader legge och holde wed lige vdi Dragøer Strømme . . . . 400 Rd.

Gifuis til Vdqvittering af Herberge, saa och thil

Thærependinge i hans May^tts Werf och Bestilling, aarligen ohngefehr . . . . 3182½ Rd.

Huis som forschickis til Kongel. May^ts Slottes og Gaarders Fornødenhed, beløber ohngefehr . . . . . 16786 Rd.

Huis Thømmer och Plancker, som medgaar til Lande Bygning vdi Kiøbinghauffn, samt Broer, Slusser och Diger, at holde wedlige, kand ohngefehr beløbe it Aar . . . . 7441 Rd.

Thil Kongl. May^ts og Cronens Slotte och Gaarder, som meget ere brøstfeldige, at lade reparere, wil aarligen medgaa . 20000 Rd.

Gifuis for Schriffpergamendt, fint og gemeent Pappir, Lack, Wox, Bleckpulwer, som thil Kongl. May^ts Rendte Cammer, det dansche och tydsche Cantzeli och ellers andre Steder forbruges paa Kongl. May^ts Wegne, ohngefehr aarligen 2000 Rd.

Giffuis aarligen for Kalck, Thagsten och Mursten ohngefehr . . . . 5025 Rd.

Adschillige Embedsmend och Handtwercksfolck, som ere Byggemestere, Roodtgeetere, Perlesticker, Potzerer, Contrafeyer, Maler, Farfuer, Klædebereeder, Feldtbereeder, Sadelmager, Remsnidere, Seyermager, Plattenschlager, Sporemager, Kleinsmede, Bøssemager, Kiedelsmede, Swerdtfeier, Steenhuggere, Dynickemestere, Snidtker, Bildtsnider, Dreyer, Thømmermend, Hiuelmend, Bødtker, Reetmager, Murmester, Kalckslager, Brøndmester, Kandstøber, Glarmester och ellers andre vnderscheetlige Handtwercksfolck och Embedsmend. Naar 3 Aars Vdgift blifuer tilsammenlagdt och Tredieparten der af for it Aars Vdgifft achtes och ansees, da kand det beløbe aarligen ohngefehr 28549 Rd.

Wox och Tallig, som til Kongl. May^ts behouf indkiøbes, och aarligen forbruges, beløber . . . . 2500 Rd.

Gifuis for Brendewed och Mjlkul aarligen ohngefehr 5000 Rd.

Betalis for Salpeter hos adtschillige Kongl. May^ts Salpetersydere aarligen ohngefehr . . . . 612½ Rd.

Giffuis til Fragt for Rug, Byg och Haure, Sild, Fettalie, Kalck, Steen, Brendewed, och ellers andre Wahre, it ganske Aar, ohngefehrlig . . . . 4504 Rd.

Dend tydscke Præst i Helsingøer, Degnen och

andre Pensionerer, deris Besolding och Kaastpendinge, beløber aarligen . . . . 937½ Rd.

Paa huis Wahre och Matherialia, som vdi Kongl. May^ts Børnehuus wæfuis, spindis och forarbeides, vdi it Aar kommer hans May^t thil Forkort, och liider Skade, naar Handtwercksmesterne, Forstanderscher, Spinderscher, Vldkiemmer, Leddergarber, Børnene och andre deris Kost, Løn och Klæder, derimod vorder lignidt og ofuerslagen, ohngefehr 8055½ Rd. 15 ß.

De Fattige vdi Kiøbinghaufns Hospital bekommer aarligen Saldt af Helsingøers Tholdboede for . . . . . 72 Rd.

Vdgiffuis for huis Jern-Arbeide, som til Kongl. May^ts Behouf forferdiges paa Hammermøllen ved Croneborg, saawelsom bekostes paa Kobbermøllen og Geethuset dersammesteds ohngefehr aarligen . . . . 3000 Rd.

Arbeidsløn, som gifuis Guldsmeder, kand ohngefehr aarligen beløbe . . . . 726½ Rd.

Kongl. May^ts Orlougsckibe, som aarligen schal vdrustes och holdes vdi Beredschaf, nemligh:

Raphael,	Store Løckepott,
Delmenhorst,	Gabriel,
2 Løffuer,	Haffhesten,
Cronet Stockfisck,	Markatten,
Lammet,	Troest,
Neldeblad,	Postelionen,
Swannen,	Griben,
Fides,	Flyvendis Fisk,
Sorte Rytter,	Christians Arck.

Dersom for^ne 18 Orloug Sckibe stedtze schal holdis vdi Beredschaf, da vil dertil forordnis Officerer, Baadsmend och Bøsseschøtter, nemlig 1869 Personer.

Derforuden holdes vdi Kongl. May^ts Tienniste 15 Kauffarti Sckibe och Pramme, som dend gandsche Sommer bruges til at hendte Korn, Thømmer og andet mere til Holmen och Provianthusens Nødvendigheder, dertil behøfues Baadtzfolck — 298 Personer.

Holdes vnderscheetlige Vnder-Officerer, Bøsseschøtter och Baadtzmend wed Thøighuset, Archeliet och paa Holmen, som ey derfra kand mistes, meden aarligen maa vnderholdes — 608 Personer.

Er saa tilsammen — 2775 Personer.

Deris Spisning, Løn og Klæde vdi it gandsche Aar, medberegnit de Capteiner, Leutenampter, Præster och Bartschere, som blifuer schrifuen til for^{ne} 18 Orloug Skibe, deris Kaast och Maanidspenge vdi 5 Maaneder beløber sig tilhaabe, vdi Pendinge anslagen . . . . 159067 Rd. 1 Ort 11 ß.

Nok befindis aarlig at were vdi Kongl. May^{ts} Tienniste som vdi forrige ey heller dette Ofuerslag er beregnit, Capteiner, Leutenampter, Sckippere, Styremend, Præster, Vnder-Officerer, Kieldersuenne, Archelimestere och Bøsseschøttere, Baadsmend och Pødtkere, Mestersuenne for Thømmermendene, Thømmermend, Boldtslagere, Borer, Saugschierere, Blockedreyer, Mærsmagere, Lademagere och Dreyer wed Thøighuset, foruden Smedene og Smedesuenne, som à part er beregnit — 906 Personer. Dersom de alle fremdeelis schal vnderholdis, da wil deris Kaast, Løn och Klæde bedrage sig en stor Summa Penge och her ickun for Nota indført.

Holmens Fanger, deris Tal, som tager aff og thil, regnis ickun paa — 154 Personer, deris Kaast vdi Penge anslagen beløber . . . . 4490½ Rd. 18½ ß.

Bekostes paa Tuende Orloug Sckibe, som huert Aar schal bygges och opsettis med des Thilhørende Boldter och Jernfang . . . . 18000 Rd.

Vdgiffuis for Olie, adtschillig Slags Farfue, Maler-Guld och Sølf, saa och til Arbeidsløn for Kongl. May^{ts} Orlof- och Kauffartiskibe adt stafere, och ellers vdi andre Maader, ohngefehr aarligen . . . . 2000 Rd.

Item vdgifuis for huis Wahre, som paa Kongl. May^{ts} wegne paa Bremmerholmen, wed Schriffueren dersammestedtz annammis, och igien vdleweris thil hans May^{ts} Schibsflaades fornødenhed, som er for Segldug, Boldte, Lerridt, Mackey, Haardug, nyt gemeent Klæde, Wadmel, Hør, Hamp, Harpix, Beeg, Tiære, Spinde- og Sla Løn, for Reedschaf, Liiner, Hysing, Kobber og Pladekobber, Messing, Thin, Klumpe-Bly, Støbeløn, for Rullebly, Staal, Jern, Mur Anckere, Boldte-Ancker, och Dreyer, Pumpekurfue, Kobberklapper, adtschillig Slags Spigger och Sømb, och ellers ald anden Holmens och Sckibenis Fornødenhed, beløber sig ohngefehr for it Aar . . . . 54759 Rd.

Adtsckillig Slags Thømmer och Planker, som thil

Kongl. May^{ts} Schibsflaade paa it Aarsthid vdi forrige, saa welsom dette Ofuerslag, ehr icke beregnidt høyre end[1]) 26354½ Rd.

Smede och Smedesvenne vdi Kongl. May^{ts} dend store Smedie paa Bremmerholmen, deris Arbeidtzløn kand aarligen beløbe effter 4 Quartaler ohngefehrlig 3790½ Rd. Courant 6 ß. Derforuden for Wahre af Klæde-Cammerit 619½ Rd. Courant. Giør saa tilhaabe . . . . 3675 Rd.

Vdgiffuis for Steenkul til Holmens och Tøyghusens Smedie och andre Steder ohngefehr aarligen . . . . 4604½ Rd.

Giffuis Grynmaaleren til Løn och bekaastes paa 4 Heste, som holdes vdi Møllen wed Proviantbuset, och ellers dersammestedtz medgaar . . . . 773½ Rd.

Giffuis en Bager, 8 Mestersuenne och 24 Bagersuenne, samt 5 Plichtskarle vdi Bagersit, thil Aarsløn, Maaneds-Kaastpenge och deris sædwanlige Klæde, som aarligen kand beløbe . . . . 2073 Rd.

Bekostes paa Kongl. May^{ts} det store Ny Bryggers Folck, Bødtkere och andre ohngefehr aarligen . . . . 2259 Rd.

Summa Summarum beløber al Rigens Vdgifft ohngefehr aarligen efftersom forschrifuit staar . . . 618299 Rd. 20½ ß.

Lignidt och lagdt.

Rigens Indkomst och Oppebørsel, imod Vdgifften, da befindis Vdgifften att beløbe sig høyere och mere end Indtegten kand forstrecke och tillange . . . . 97506 Rd. 31½ ß 2½ d.

Her forvden, som icke kand regnis for nogen visse vdgifft, thi det ene Aar beløber fast høyere och mere end det andit Aar, och dog aarligen strecker sig till stoore summer pendinge:

1. Huis omkostning som aarlig medgaar och anuendis paa Kobber støcker at støbe och giette.

2. Huis Krud och Kueler som aarligen till Rigens fornødenheed kand behøffuis, saa och adtschilligt andit Munition som till Arckeliet Aar effter andit med forbedris.

3. Orloug Skibbe, som aff Nye byggis och opsettis wiidere end de thuende, som thillforn er indførdt[2]).

---

[1]) Randbemærkning: NB. Beløber nu paa trende Aars thiid aarligen ofuer dobbelt saa meget.

[2]) Dette med Petit trykte Stykke er tilføjet med en anden Haand.

Fra Kirsten Munks Ballet.

En Satire fra Midten af det 17de Århundrede.

Meddelt af S. B. Smith.

Nedenstående Satire, af hvilken hidtil kun nogle Brudstykker have været trykte (i Suhm's Nye Samlinger, 1 Bd. S. 140—42), er nærmest rettet mod Kirsten Munk, hendes Døttre og disses Mænd, men sparer dog heller ikke andre Personer, som ved Slægtskab, Venskab eller på anden Måde vare knyttede til hin Kreds. Skjønt den bærer Årstallet 1650, er det dog af dens Indhold åbenbart, at den er idetmindste nogle År yngre, og den turde måske snarest være at henføre til Midten af Halvtredserne. Så plump den på sine Steder er i sine Udtryk, så ensidig og hadefuld den er i sin Opfattelse, indeholder den dog enkelte ret træffende Træk til de i den omhandlede Personers Karakteristik — idetmindste så vidt man kan slutte fra dem, der med Sikkerhed lade sig bestemme —, og det er dette, som giver den et vist Krav på at kjendes helt. Ved Gjengivelsen har jeg fulgt et temmelig gammelt Håndskrift (fra det 17de Århundrede), som, sammen med en anden yngre Afskrift af Satiren, opbevares på det store kgl. Bibliothek (Ny kgl. Samling 1016, 4to). I Randen af dette Håndskrift er der for de fleste af de omhandlede Personers Vedkommende tilskrevet nogle Bogstaver, der skulle antyde deres Navne, og disse Bogstaver ere da i Almindelighed udfyldte af en senere Hånd. Men ligesom der er Tilfælde, i hvilke slet ingen Tydning er forsøgt, således er det på enkelte Steder aldeles utvivlsomt, at den givne Forklaring er urigtig.

Jeg har efter Evne forsøgt at råde Bod på disse Mangler, men har ingenlunde overvundet alle Vanskelighederne. Måske kunne andre være heldigere.

Kort Beretning
om Hindis Naadiß Fru Kirstin Munchis Balette, Holden nu nyligen i Helfuediß hofuit Recidentz udi Mange Cavallieres og Dammerß[1]) nærverelse af Danmarch, Sverrig og Franchrig, af hvilche En part ichun indbuden til dantz, indtil deriß Rette tid var kommen at blifue og bygge Sammesteds.

Effter Helfuediß orden og viß i efterfølgende maade:

1.

Blef presentered mit paa dend store pladß ude ved Phlegetontis Strøm it saare høyt Taarn ligest det i babel, som dend Nye verden effter Syndfloden opbygde; det var et Synderligt arbeide med mange billeder: ofuer dørren ved dend første Trappe stoed et deiligt qvinde-Billede af allabaster med begge Nefuer i siderne og it stolt ansigt, Wißede med fingeren op ad Taarnet, og stod schrefuen derhoß paa breed dansche: denne bygning er for mig och mine børn. Vnder hendiß Fødder stod med latinsche ord: Reginæ et Conjugis Regiæ titulos gero (Jeg hafuer en Dronning og Kongl. Gemahls titul). Neden for stoede Tvende furier megit grumme at ansee, Siuntiß med facheler dette Taarn at antende inden til, at mand og inden til igiennem Winduer og døre saae dend blinchende lue. Mit paa dette Taarn Stoed atter et megit schiønt Qvindiß billede, det første gansche ligt men idel nøgen, og det var Fru Kirstenß eget rette billede, hafde En Krone paa hofuedet, hvorpaa stoed schrefuit: Sperno Deos (Jeg foragter Guderne); af hendiß Patter, himmelighed, Nafle og BagEnde udgich En sagte ild.

2.

Derefter blef paa pladtzen presenteret dend underlige Staldbroder og Kempe Briareus med hanß hundrede Hender,

---

[1]) Håndskr. har ved en Skrivfejl: Dommeriss.

og gramsede[1]) hand alle vegne om Kring iblant Kister og Skrine, som sagdiß at vere kommen fra it kongl. Rente Cammer. Der var og ved dend Ene side henkast adschilligt Slagß materie af Jern, Kaabber, Mesing, Tømmer, Master og alle hande Skibß Redschab, som denne Compan aldt greb effter[2]). Paa hanß arme stoed schrefuen med gloende bogstafuer: Hundrede Hender kunde vel holde En eller Toe faste. En som En schrifuer blef derhoß presentered, som fremviste Et stort papier, hvorpaa stoed schrefuen: Regenschab schal dog En gang giøris.

3.

Derefter frembkomb til dantzen dend Gudinde Discordia (Tuedracht) med en Krantz paa hofuedet af Enebær-Riiß, og fulte hinder en heel haab andre druchne og Galne Qvindfolch, hafde alle nogle galne musicalsche instrumenter, som de siuntiß at lege paa, og stoed schrefven paa it hvert af dennem: Concordia discors (Tvedrachtig Enighed)[3]). Menß paa En hver af deriß Skiørter stoed maled dend Historie om Samsonß Refue med sammenbundne Rumper og bortvendte hofueder, som var Lyst at see.

4.

Som dantzen ret schulle gaa an, kom En prechtig Damme. Somme sagde, det var En frandsøsch, og viste dend ofuer

---

[1]) Håndskr. har: gransede.

[2]) I Randen er skrevet: F. R., hvilke Bogstaver af en senere Hånd ere udfyldte som: Friderik Reetz. Denne Udtydning er dog ganske sikkert urigtig. Idetmindste er der næppe hidtil noget bekjendt om F. R. — han var Herre til Tygestrup m. m., Rigsråd og Ridder —, som kunde gjøre det sandsynligt, at de ovenfor fremsatte Beskyldninger ere møntede paa ham. Jeg er overhovedet tilbøjelig til at antage, at der såvel ved »Briareus« som ved den i den følgende Paragraf nævnte »Gudinde Discordia« og hendes Følge mindre er tænkt på enkelte Personer end på Handlinger, der tilskreves Svigersønnepartiet i Almindelighed, og Tilstande, der vare fremkaldte af det.

[3]) I Randen står: A. C., af en senere Hånd udfyldt som: Anne Catharine. At denne Fortolkning er urigtig, bliver klart alene deraf, at A. C., Kirsten Munks ældste Datter med Christian IV, var død før hun endnu ret var bleven voxen (i en Alder af 15 År), og det oven i Kjøbet mere end tyve År før denne Satire blev skrevet (nemlig 1633).

alle maader vel at dantze; dette gaf de andre en synderlig lyst til at dantze, og fantiß iblant dem En ung Damme, somme sagde, hun var En Svensch, Andre, at hun var af Danmark, dend vilde beßer machen, men hun schar nogle galne og plumpe Caprioler, at Klæderne stod høyt i veyret; var ogsaa kled i nogit hvidt og durchsigtig Tøy; forpaa Hindiß Bug stod schrefuen: uofuervindelig Tapperhed, Fortitudo invincibilis; bag paa Rumpen: Arma et tela (Waabener og Pile); paa brystet: stultitia (Taabelighed); paa hofuedit En hat, ligere it par buxer End en hufue, med diße ord: rideor merito (Jeg beleeß med Rette)[1]).

5.

Strax fulte En anden Damme med En liden Fløielß hat paa og En hvid plummatz derudi, hafde gode menß hofferdige miner; paa hindiß bryst stod schrefuen: Regnabo pro lubitu (Jeg vil regere efter egen villie)[2]); med dend Ene Arm pegte hun paa dend Damme, som schichede sig saa ilde i dantzen, og stod schrefuit paa Ermit: Sic nobis saltatur (Saalediß blifuer der dantzit for oß); paa hendiß Ryg: nu faar vi Revance. Pichelhering Vente sig om til dem i forsamlingen og sagde: du magst Vat Svidschen lechen!

6.

Denne Damme fuldte En som En præst med En lang siid præste-Habit, som ogsaa gaf sig til at dantze og schar Caprioler; paa Sømmen af hanß Kiortel stod med latinsche bogstafuer: Præter togam et pileum nil Theologicum habeo (Der er intet Geistligt paa mig uden bonnetten og Kiortelen); paa hanß høyre Erme: Her kand jeg udryste En prædichen; paa det venstre: Her ligger En Ref inden fore; Paa hanß bryst: pluris mihi domina[3]) qvam conscientia (Jeg holder min Frue

---

[1]) Mon der ikke ved disse to Damer skulde være sigtet til Dronning Anna af Frankrig og Dronning Christina af Sverig? Hos den første havde Korfits Ulfeldt med Gemalinde fundet en overordenlig smigrende Modtagelse, da han i Året 1647 drog som Gesandt til det franske Hof; hos den anden kom han, som bekjendt, i høj Gunst, efterat han i Året 1651 havde forladt sit Fædreland.

[2]) I Randen står: E., af en senere Hånd udfyldt som: Eleonore Christine.

[3]) Håndskr. har ved en Skrivfejl: domino.

Høyre end min Samvittighed); Paa hanß Ryg: M. S.[1]) Narren kom springendiß og Raabte mod forsamlingen: hand schal være bisp i bræmen til Juel.

7.

Fremkomb en stor anseelig Cavallier med en stor Svitte, dog formummed, klæd I en lang Kiortel af adschillige Colører. Somme sagde, dette maatte vist vere Grefuen af Ulfeld; paa hanß hat hafde hand it Smyche med en Crone og En half gylden Maane og diße ord: Fatis jactamur varijs (Jeg blifuer selsom omdrefuen af lychen); paa brystet i et Kosteligt Smyche var udstuchet en flyende Ørn og diße ord: supra Reges et fortunam (ofuer Konger og lychen); menß paa hanß Ryg Var Claus Nar megit artig udstuchet, og saa egentlig som hand gich her i verden[2]). En som en liden diefvel, dog langtfra som et menische til siune, var alt ved siden hoß same Cavalier med En gloende puster, hvorpaa stoed schrefuen: instigo (Jeg schiunder til).

8.

Iblant samme Cavalliers[3]) Svite lod sig En til siune, som var Doctor Medicinæ, men Klæd som en Kiøbmand eller biße Kremmere; paa hanß Ryg stod schrefuen: in utraque excercitatus (øfuet i begge), paa hanß hat: practicus mirabilis (En selsom Konstner), paa hanß bryst: supra artem alte spiro (Mit sind er langt høyere end til læge Konsten), Paa hanß Fødder: Medicus Politicus (En Stats-Læge)[4]). Narren kom springendiß frem og sagde: Medicus medica tractet, fabri fabrilia (lad hver tage vare paa sit).

---

[1]) Disse Bogstaver, der også stå i Randen, ere af en senere Hånd udfyldte som: M. Simon Hennings. Denne Mand, som fra 1632—51 var Kommiuister ved Petri tydske Kirke i Kbhvn, og som en Tid lang havde været Korf. Ulfeldts Skriftefader, er især bekjendt af den Rolle han spillede i Dinas Sag. Han forlod Danmark efter Ulfeldts Fald og sluttede sig igjen for en Tid til sin forrige Velynder, indtil han 1654 blev ansat som Sognepræst ved Domkirken i Bremen.

[2]) I Randen står: C. W., af en senere Hånd udfyldt som: Corf. Ulfeld.

[3]) Håndskr. har ved en Skrivfejl: Cavallierers.

[4]) I Randen står: Sp., senere udfyldt som: Sperling.

9.

Herefter ankom[1]) Grefinden Fru Kisten self med En heel Hob andre Dammer, megit prechtig, og effter at hun hafde giort en finlig reverentz for Beltzebub, som stod iche langt der fra i sit Kongl. Sæde, begynte hun at slaae en Dantz an. Paa Theatro var sat En Krone, som schinnede herlig af Guld og stene, dend dantzede hun Runden om Kring, og i dantzen vilde hun alt til at træde paa samme Krone, menß der laae en liden diefvel paa gulfuet med En gloende Jldtang, som hand stach frue Kisten mellem benene, saa tit hun kom dend for nær, og stoed schrefuen paa Kronen: premor, non opprimor (Jeg trychiß, men undertrychiß iche).

10.

J det samme kom antrædendiß En som en gl. Frue, og fuldte hinde Tvende Diefle, som hafde hende ved armene, saa det var let at achte, at hun hafde temmelige respect i Helfuede. Paa hindiß forklæde stoed udstuchet: Concubitus Martis et veneris (Gud Mars og Gudinde Venus deriß leier Wahl), paa hendiß bryst bar hun Cornelij Agrippæ Contrafei i En Guldplade med diße ord: Jn hoc Socio (med denne Staldbroder). Paa hofuedet hafde hun en Kabutze af Gyldenstyche, hvorudi var udstuchet adschillige diur, som aber, MarKatte, Papegoier og Pindsvin, og stod schrefuen i Toppen af Kabutzen: Jeg hafuer min Egen Gud at troe paa. Frue Kisten giorde dend gl. Frue stor ære, som det kunde være hindiß moder[2]). Narren pegede efter hinde med fingeren mod Spectatores og sagde: det var en af det Rette slagß, dend stund hun Regerede i Werden.

11.

Presenterede sig strax En ung Cavallier, vilde intet dantze, men stoed ichun og saa de andre an. Frue Kisten schichede En Damme til hannem, som hafde sit nafn schrefuen paa sin hat og kaldet Temeritas (forvaagenhed), schulle invitere hannem til lystighed, men hand viste hinde it Kort, hvorpaa var

---

[1]) Dette Ord er i Håndskr. skrevet 2 Gange.

[2]) I Randen står: E. M., senere udfyldt som: Ellen Marsvin. Hun var som bekjendt Kirsten Munks Moder.

schrefuen: Spem omnem in Polonia perdidi (Jeg hafuer tabt ald forhaabning i Polen); neden paa hans Kappe stod hanß Nafn: Woldemarus[1]).

12.

Dennem fuldte En udi dantzen, klæd i harnisch, En bleeg, sort scheggit Mand med it dragit Sverd, hvorpaa stoed diße ord: Ferio non Serio (Jeg slaaer iche for alvor); paa hanß Hat: Jeg seer saa Tyrannisch ud som et Faar; Paa Hanß bryst: plus mihi curæ arva et boves qvam arma et domini oves (Jeg bærer større omsorrig for stude og min Jord End for Waaben og min Herriß hiord)[2]). Mand vilde gierne hafue vist, hvem samme Krigshelt hafde været, menß Helfuedіß Ceremonie-Mester lod svare paa Fransøsch: c'est assez qu'il est à l'enfer et qve ses parents le sçavent (Det er noch, hand er i Helfuede, [og] at hanß Egne ved det). Menß pic[h]elhering giorde miner, som hand pleiede, og sagde til dem, der stoede om kring: hafde hand blefuet hiemme og solt stude, kunde hand muelig blefuit herude.

13.

J det samme sprang En liden krogrygget Cavallier i dantzen, som af Fr. Kisten ogsaa var blefuen inviterit, hand kom frem-

---

[1]) I Randen står: G. W., senere udfyldt som. Grev Waldemar. Mon der ikke i ovenstående skulde ligge en Antydning af, at Grev Valdemar Christian havde gjort sig Tanker om at kunne blive valgt til Konge i Polen ved Vladislavs IV's Død? Han nævnes rigtignok ikke blandt de officielle Prætendenter, men efter det mislykkede Tog til Rusland (1643), hvis Formål var at bringe et Ægteskab i Stand mellem ham og en russisk Prindsesse, havde han opholdt sig nogen Tid ved Vladislaus IV's Hof, og det var vel muligt, at dette Ophold kunde have fremkaldt det Håb hos ham, engang at succedere Kongen. — Ikke længe efter Korf. Ulfeldts Flugt fra Danmark gav han sig i svensk Tjeneste og faldt i Krigen mod Polakkerne 1656.

[2]) I Randen står: A. B., senere udfyldt som: And. Bilde. For så vidt det kunde synes påfaldende at finde Rigsmarsken her, da han af samtidige omtales som Korf. Ulfeldts svorne Fjende og som en af dem, der havde væsenlig Del i Rigshovmesterens Fald (Becker, Saml. til Dmks. Historie under Frederik III, 1 D. S. 44), kan det bemærkes, at Ulfeldt selv ikke synes at have set ham i dette Lys; se Historisk Tidsskrift 3 Bd. S. 430.

gangendiß[1]) Stum og saae megit melancholisch ud[2]), hafde en opbunden hat med it Smyche og Et halft hierte derudj af Guld med diße ord: Insigni vero et proprio (Dette er mit sande Waaben); udi et andit Smyche paa hanß bryst stoed En spent bue og effterfølgende ord: Ad certam non dirigor metam (Jeg sigter iche effter it vist maal); med dend Ene haand frem viste hand it bref, stoed schrefuen uden paa med store bogstafuer: Scriptura clara mente occulta (Scrifften er klar, men betydningen forborgen); paa ryggen: plura in tergo qvam in fronte gero (jeg bærer mere paa Ryggen end i Panden).

14.

Hannem fuldte En anden prechtig cavallier i dantzen, som holt sig magnifiqve, Dog formummed, hafde En Kappe paa af Sort Fløyl, hvorpaa var Ridtzet adschillige slagß munition, som Stycher, Fyrmørser, og hvad ellerß kunde høre til artiglerie; for paa hanß bryst hafde hand og hengendiß et kosteligt smyche, hvorudi var it artig qvinde billede gansche nøgen, konstrig udstuchen, med diße ord: potius in tuum sinum qvam in medios hostes (Jeg gaaer heller i dit Skiød end mit iblant finderne); paa hans hat stoed hanß nafn: Hr. General Feldt Tygmester, paa hanß Fødder En hare, dog lig i hofuedet En Ref, med dansche ord: det er bedre, hand der løber End hand ligger[3]). En gl. Jydsch Ki[e]rling hoppede efter med 3 been, og stoed schrefuen paa hindiß Kiep: Gui boe og beir oß denne Jyllanß bye.

---

[1]) Håndskriftet har: fremgandendiss.

[2]) I Randen står: A. W., hvad der sandsynligvis skal betyde Axel Urup. Denne Formodning bestyrkes ved, hvad Cand. mag. C. F. Bricka har gjort mig opmærksom på, at der under det til S. Leths Ligprædiken over ham (1672 Fol.) hørende Portræt står et Vers, hvori omtales hans »exiguum corpus«. Han nævnes også som en af Korf. Ulfeldts Debitorer, se Histor. Tidsskrift 3 Bd. S. 463.

[3]) I Randen står: H. S., senere udfyldt som Hann. Sehested. — H. S. synes ikke vel at kunne savnes i denne Satire, og adskilligt i ovenstående Stykke passer også ganske godt på ham; kun Benævnelsen »General-Felttøjmester« vækker nogen Betænkelighed, da H. S. ingensinde officielt førte denne Titel. Der er dog en Mulighed for, at den under hans krigeriske Virksomhed i Norge af og til kunde være bleven

15.

Dermed præsenterede sig Tvende fornemme personer, ogsaa formummede; dend Ene, naar hand schar Caprioler, klingrede Pengene megit høyt i lommen, og stod schrefuen omkring lommen paa buxerne: J[e]g har pengene, de andere har pungen; paa hanß Ryg stoed schrefuet: Saa giorde de andre for mig; paa hanß hat: Hr. General Comissarius; J hanß Waaben, som hengde paa brystét, stoed hans Symbolum: Esuriat Miles, pereat patria, modo impleatur crumena (Laed Soldaten sulte, Lad fædernelandet gaa for fanden, naar min Pung kun blifuer Spechit). Narren pegede paa samme Waaben mod forsamlingen og sagde: du burde faae Skam for saadant[1]).

16.

J det samme kom en allemodisch Damme springendiß frem, blef af adschillige smaa Trolde med neyen og buchen frembført; hun saae Traadtzig og kiæch ud: Heia, ha ha! Wundit spil! ieg er og En Konge Daatter! paa hindiß bryst baar hun it kosteligt Smyche, hvorudj stoed det monstrum Scylla, ofuen til som En smuch qvindiß person, men neden til ganschе vanschabt med Hunde, Svin og andre lignelser. J dantzen saae hun luscio (Scheel) ud og siuntiß derhoß at hafue en half Ruuß. Ceremonie-Mesteren titulerede hender: Naadige

---

ham tillagt af andre, således som det idetmindste synes, at han på dette Tidspunkt af sit Liv undertiden er bleven kaldet »General« (se bl. a. en håndskreven Biografi af Jørgen Bjelke i Universitetsbibliotheket, Additm. 336, 4to); for så vidt Satiren skulde være et Par År yngre, end ovenfor er antaget, kunde der også mulig være sigtet til den Stilling, H. S. 1657 beklædte som Artillerigeneral i spansk Tjeneste. — Den virkelige General-Felttøjmester (eller Rigs-Felttøjmester) var iøvrigt siden 6/1 1649, Christian Friis til Lyngbygård, en Søn af Kantsleren Chr. Friis til Borreby; se Becker, Saml. til Dmks. Historie u. Frederik III, 1 Bd. S. 44, og Danske Herregårde 7 Bd., Bidstrup.

[1]) Man kunde måske herved nærmest tænke på General-Kommissair Niels Lange til Fretzø i Norge, som tilligemed Hannibal Sehested havde været sat under Tiltale for mislig Embedsførelse (1650). Efterat en Undersøgelse af deres Regnskaber havde fundet Sted, vare begge blevne indstævnede for Herredagen, idet det mentes noksom at være bevist, »dennem imod den Ed og Pligt, som de Hans kongel. Majestæt og Riget gjort og soret, i mange Måder at have forsét og Kronen største og ulidelige Skade tilføjet«; se Danske Mag. 3 R. 1 Bd. S. 310—11, jvfr. Saml. til d. norske Folks Spr. og Hist. 2 Bd. S. 525—26.

Frøchen, men Narren giorde miner og raabte: Daß iß zu hoch[1]). Imellem hun dantzede, vilde hun nogle gange til at træde paa Kronen, men saa tit hun kom for nær, grinede diefuelen ad hinder, som laae paa gulfuet, at hun iche torde komme videre. Omsider, der hun dantzede nogit hefftig, kom hinder it pißend paa, og som hun iche viste nærmere Raad, nappede hun hufuen af en laqveis Hofuet og loed Snurre der i, men narren gaf strax sit judicium og sagde: denne Damme har vist druchit fastende.

17.

Som den endnu dantzede, blef en liden Kraagrygget Damme fremleed med en sort Fløyelß hat paa hofuedit med it Smyche derpaa med diße ord: Ululo cum lupis (Jeg tuder med ulfvene); paa hendiß Forklæde var Syed j Guld dette ord: Ardeo (Jeg brender); Paa hendiß bryst: amore langveo (Jeg forgaar for Kierlighed). J dantzen hafde hun og megit øye paa Kronen, menß torde iche komme saa nær som de andre[2]).

18.

Derefter fuldte en stor bevebnit anseelig dog grum Mand tilßiune, med En lang bøsc i dend Ene haand og et Slagß Sverd i dend anden; bag paa Hanß Klæder var udstuchet adschillige Gevehr og Stycher med diße ord: non Regi, sed mihi et socijs (Jche for Kongen, men for mig och mine Stoldbrødre); paa hanß Stormhat stoed schrefuen: Fortior in poculis qvam in acie (Jeg er Stærchere i drich som i Felt slag), paa hanß Slagß Sværd: Jeg Sønder hugger og sønder slaaer alle Suinestiger og Gaase stiger. Blef begiert at vide, hvem denne

[1]) I Randen står: Christ., senere udfyldt som: Christiane, det vil sige Frøken Christiane, en Datter af Christian IV med Kirsten Munk, født $^{15}/_{7}$ 1626, gift 1642 med Hannibal Sehested.

[2]) I Randen står: E. A, senere udfyldt som: Elis[abeth] Augusta. Hun var, ligesom den foregående, en Datter af Christian IV med Kirsten Munk; født $^{29}/_{12}$ 1623, gift 1639 med Hans Lindenov (den yngre) til Iversnæs, Befalingsmand paa Kallundborg og senere Rigsråd. Hun omtales oftere i Søsteren Leonora Christinas »Jammers-Minde«.

Cavallier var; Ceremonie-Mesteren svarede: det er En af Fr. Kistenß Svogre[1]).

19.

Strax efter hannem var indbøden en anden Damme ichus liden af Statur. Narren Skrabede ned for hende til Jorden i sin Narre habit og sagde: Naadige Frøchen, Kyser mig En gang, Jeg er en Studenter[2]). Paa hindiß bryst stoed kunstrig i et Smyche udritzet dend Romansche Historie, hvorlediß Qvinderne vilde storme Raadhuset, fordj hver Kone vilde hafue Toe Mend. For paa hendiß forklæde hengde it Træffeligt Smyche med diße ord: Jeg Slegter min Elschelig Frue Moder [paa]; paa hendiß hat Stoed diße ord paa latine: Volarem, si haberem pennas (Hafde jeg vinger, da vilde Jeg flye).

20.

War her foruden til denne Dantz inviteret en, som sagdiß at være af Høy familie, menß iche af Synderlige qvaliteter, hafde synderlig lyst til at dantze med dend Ene kraagryggede Damme, at det siuntiß vel, hand var verliebt War klæd i en lang Svensch Roch og hafde it Smyche hengendiß J en guldkede med diße ord: Sic Decet Nobilem (Saa sømmer det en Adelßmand); paa hanß bryst bar hand Corfits Ulfelß Contrafei, Siddendiß paa En stoel, og mange laae omkring hannem paa Knæene, med diße ord: O magne Patrone (O Stoere Befoederer); paa hanß hat Var og bundet et Smyche, hvor udi Stoed schrefuen: potius patriam qvam Ulfeldium desero (Jeg Forlader før mit Fæderne land end Ulfeld).

21.

Effter hannem kom en anden Cavallier, siuntiß at hafue it lidet sort Skieg, og fulte hannem adschillige officerer, Saa mand dømte, hand Var en Generals person; paa hanß hat

---

[1]) I Randen står: H. L., senere udfyldt som: Hans Lindenov. Jvfr. forrige Anm.

[2]) I Randen står: Hedv., senere udfyldt som: Hedvig. Hun var en Tvillingsøster til den ovenfor nævnte Frøken Christiane; blev 1642 gift med den strax her nedenfor omtalte Ebbe Ulfeldt.

stoed schrefuen: videor, non sum (Jeg anseeiß for det, Jeg iche er), paa hans bryst hengte et Smyche, Hvorudi var malet eller afridtzet Stochholm med fortunæ billede og diße ord paa latin og Dansche: Flectere si neqveo superos, Acheronta movebo (Wil iche Danmark, saa maa Sverrig); bag paa hanß Kiortel var hanß vaaben udstuchen med En breed hanreihat og et stort schrefuen Regenschab med diße ord: Nu schal de betale mig saa mange tusinde, enten de ere schyldege eller ey. Men narren kom rendendiß og hafde klæd sig som en schrifuer og sagde til forsamlingen: hand vil hafue betalning i Danmark, menß det blifuer vist i Helfuede. Ceremoniemest[e]rn blef adspurt, hvem hand var, og svarede: hand er og En af de ulfve[1]).

22.

Siden fremkomb nogle vel udstafferede personer, som Sloge en Morische dantz an og hafde nogle Dammer i Selschab med, løfte dennem op, at de stoede paa derißaxeler, og dantzede saa runden om kring med hver andre ret circulariter. Paa alle deriß Skiørter stode dise ord: Imperium Muliebre (Qvinde Regimente). Narren gaf flux sin stemme der hoß og sagde: Broder maa giøre syster mere til villie end det.

23.

J det samme kom en liden mand Springendiß i dantzen, som mand undrede paa at hand var saa dristig, efter som hand siuntiß iche at vere af dend adelige Stand. Ceremoniemesteren giorde ham dog stor ære og sagde, at det var en Rijg mand J Danmark. Narren vente Røfuen til hannem og Svarede efter sin maneer: Ja, det er vist en af de Riige Tiufue i Danmark[2]).

---

[1]) I Randen står: E. W., senere udfyldt som: Ebbe Wlfeld. Denne Mand, som var en Søn af Christoffer Ulfeldt til Svenstrup i Skåne og Svoger til Rigshovmesteren, havde haft Øsel og senere Bornholm i Forlening, men var på Grund af mislig Embedsførelse 1651 rømt til Sverig, hvor han allerede det følgende År blev ansat som Generalmajor i Kavalleriet og efterhånden opnåede endnu højere Værdigheder. Han blev i Sverig lige til sin Død 1682.

[2]) I Randen står: H. M, ved hvilke Bogstaver der uden Tvivl sigtes til den bekjendte Heinrich Müller, som efter først at have været kongelig Kammerskriver og »Tolder« i Kjøbenhavn, 1651 blev udnævnt til General-Toldinspektør over Danmark. I en følgende Tid beklædte han for-

24.

Fru Kisten kom strax der efter springendiß frem paa nye med et stort antal Dammer klæd udi Romanisch Triumph Klæder. Narren loe og vente sig om til forsamlingen og sagde: Nu meen de, det er alt sammen til Ende, sed fallit augurio spes bona sæpe suo (Menß god forhaabning slaar tit feil); i dantzen begynte Fr. Kisten atter at sette an paa Kronen, som stoed in Theatro, og hafde nær jagit Trollen derfra, Thi hand blef bange for diße mange Fruer; menß i det samme fremkom En heel hob grumme Trolde, som blandede sig i dantzen med og begynte med Fr. Kisten at schære en heel hob galne caprioler, og blef det omsider til idel confusion. Diße Dammer dantzede alle paa hofuedit, men Cavalliererne krøb paa hender og fødder; i det samme schød Pluto iblant dem med Fyrkrantze og Raketter, saa der kom ild i Frue Kistenß Rumpe, at hun med de andre begynte at bluße baade for og bag og Raabte: o Wand, vand; menß Pluto med brølende Røst svarede: hindiß Naade og dendß anhæng har tent for megit an i verden; derfor faaer hun nu sampt de andre brende i helfuede.

25.

Dermed kom pichelhering frem, tog sin masche fra hofuedet, begynte at tale til Spectatores, megit høflig bedendiß, de denne gang vilde tage til tache, inden tre aar vare forbie, schulle blifue En Tragoedie-Spil, som schulde Endda bedre Contantere, om mand ellers vilde lade sig befalde, samme tid at opvarte.

Plaudite!

26.

At Jeg dette i en siun har seet indværende aar 1650 ved middagß tider d. 24. Julij, Widner jeg med egen haand

Torben Warmund islender.

---

skjellige andre høje Stillinger, og da han aldrig forsømte at gjøre sit store finantsielle Talent frugtbringende for sig selv, blev han efterhånden en hovedrig Mand og en af Landets største Godsejere. Han var borgerlig født (i Itzeho), men blev 1674 optaget i den danske Adelsstand.

Yderligere bidrag til Hindsgavls historie i det 17de århundrede.

Meddelte af A. D. Jørgensen.

De i det foregående (s. 192) omtalte aktstykker vedkommende Hindsgavls bortsalg på offenlig avktion er senere ved en hændelse komne tilstede; de findes samlede i en pakke (V A 1, nr. 29) blandt det fynske renteskriverkontors diverse dokumenter, men har været forlagte fra deres plads. Af de deri indeholdte oplysninger fremgår det på det bestemteste, ikke blot at slottet har stået i det væsenlige uskadt paa sine hovedbygninger efter den svenske krig, men at det endogså efter den stærke storm i året 1694 har været mere end en ubrugelig ruin. Af de forskellige skrivelser synes det snarere at fremgå, at dette uheld har været en velkommen anledning for Hans Svendsen til på en billig måde at få materialier til den ladegård, han havde påtaget sig at opbygge uden at være i besiddelse af de nødvendige midler dertil.

Den førte korrespondance, der formentlig har nogen interesse ved de fyldige efterretninger, den indeholder om den gamle bygnings størrelse og tilstand, består af følgende stykker.

A. På amtskriver i Assens, Christian Nielsens, forespørgsel af 19. Jan. 1694 svarer Hans Svendsen selvtredje, d. 22. s. m., at det er den nordre gavl, der er nedfalden i stormen, endel tagsten er nedblæste og sønderslagne, murene er revnede på flere steder, dog har hverken tømmer, spænder eller lægter taget nogen synderlig skade; — der rådes på det stærkeste til at lade alt nedbryde, for at forebygge yderligere skade og fare.

B. På amtmand, kancelliråd Erik Steensen til Skovgårds skrivelse af 27. s. m., hvormed fremsendes denne erklæring, svarer rentekammeret under 3. Febr. med en ordre til at lade ruinerne syne af amtskriveren, rettens betjente og andre mænd, »med der hos Hr. Amptmandens betenchende, hvilchet der schulle were best, til Kongl. Majts tienneste, enten at lade Resten af dend gl. Bygning nedtage, hvortil behørige Mandschab kunde ordineris, eller och Huußet igien at lade opbiuge, og hvad det kunde koste —.«

C. Amtskriverens og herredsfogdens synsforretning over den nedblæste gavl, dat. 22. Febr., der går ud på i få ord at bekræfte, at der ligger endel større og mindre stykker mur, samt itusläede mur- og tagsten, men intet træværk; »ellers findis Brøstfeldigheden saa stoer paa bemte Slot, at wj dend ej Eigentlig kand melde, af Aarsag Mand icke har de Arbeidsfolck der i Egnen, som slig Brøstfeldighed og detz reparation forstaar at Taxere.«

D. E. F. Amtmandens svar af 24. Febr., kammerkollegiets forestilling af 10. Marts og kongens resolution af 27. Okt. 1694, som forhen meddelte efter en kopi.

G. Syn over Hindsgavl, foretaget af fire dertil af amtmanden og amtskriveren udnævnte uvildige mænd, sålydende:

»Anno 1695 den 18 Februarij ware wij Underschrefne — paa Hindsgauls Slott og detz biugning, som bestaar i tvende Grund Murede Huuse, som er 2 lofft høyt og har Veret biugt til Logementer, besigtiget, des tilstand saaledes befindes som her neden under staar Specificerit.

1. Det største Huus befindes

1.	i lengden Ved huer side	36 Allen.
2.	høyden paa Muren indtill gaarden	12 —
3.	høyden paa Muren ved dend anden side Vd til stranden	20 —
4.	indtil gaarden neden til er Murens tychelse . .	2 —
5.	ofuen til ved samme side	1½ —
6.	Vd til stranden er Murens tychelse neden til .	3 —
7.	ofuen til ved samme side	1½ —
8.	dißе Mure befindes at vere opmured en Mursteen tych ved huer side, inden til er Muren opfyldt med Kalch, Leer og graasteen.	

9. Gaulen ved dend Norder side er opmured med mursteen tych, som er 12 allen bred.
Noch befindes paa og udj samme Huus:
10. 14 par fyr Spender, som er meesten forraadnede, a 12 allen,
11. 14 fyr bielcher ofuerst i huuset, huer af dem er inden murene 12 allen lange, 7 tommer i højden og 6 tommer i Breden, mens 3 af samme bielcher er gandsche for raadnet saa langt de liger i Muren;
12. endnu 12 fyrbielcher neden Vnder, ligesaa a 12 allen, er a 8 tomme i høyden og 7 i breden,
13. i Kielderen 22 Egebielcher a 6 allen lange, er 8 tomme i højden og 7 paa breden.
14. En Windeltrappe op igiennem huußet bestaar af 31 Ege trappetrin, staar i en gammel fyr opstander.
15. Et Skillerom befindes i dend norder ende paa samme Huus, opsatt af noget gl. fyrtømmer, og Muren opmured af nogle støcher steen, som iche synderlig for noget kunde ansees.
16. Døre, Winduer og Windues Carme befanttes saa w-tienlige at de iche for noget kunde agtes.
17. Lofftene er af nogle forraadnede fyrfiel, at mand ej kunde eragte dem for noget.
18. Gulfuene ere af nogle smaa støcker røde afstrog, som Vi ej heller kunde sætte nogen pris paa.
19. Der befindes i dette huus en gammel Schorsteen, som gaar igiennem huuset og vd af taget.

2. Det andet Huus, som kaldes taarnet, staar Sønden op til forberørte huus og er bygt i huer andre, dog findes inted torn paa dette huus, des beschaffenhed er saaledes:

1. den side ind til gaarden er i højden	14	allen
2. den anden side som vender paa stranden er i højden	20	—
huer af diße sider er i Lengden	12	—
3. den Sønder Gaul er i højden	20	—
i Breden	12	—
4. den nordre Gaul er i højden	14[1])	—

---

[1]) Det er da denne gavl, som i stormen har mistet 6 alen mur!

af lige bred som den forige og Muren af lige tychelse med det forige Huus.

Derpaa og udj befandtes:

5. 6 par gamle Egespender a i lengden...... 10 Allen.
6. 6 gamle Ege bielcher ofuen til, er i lengden a 14 — 7 tommer i højden og 6 i Breden.
7. Noch 5 Egebielcher neden til, er i lengden a 11 — af lige højde og brede.
8. 5 Egebielcher i Kielderen a i lengden..... 8 — 8 tommer i Højden og ligesaa i breden.
9. En Schorsteen som gaar op igiennem huuset og Vd af taget.
10. Gulfuet af lige beskaffenhed som i det andet huus.
11. Lofftene ligesaa.
12. Tagsteen paa begge huusene 1000.

Forskrefne Materialier kunde Vi iche Eragte eller Taxere højere, naar betrachtes huad om Kostning som Wil medgaae, Murene og Tømmeret at nedbryde og aftage, saa som derved Vil falde et stoert arbejd, End Ett Hundrede Rixdaller, det bekreffter wj med Vores Henders Vnderschrifft, Midelfart ut supra.

(Underskrifterne.)

H. Rådmand Hans Jull i Middelfart tilbyder at købe Hindsgavl jorder og bygninger, for 1820 rdl., nemlig 35 rd. for hver tønde hartkorn, tidens almindelige taxt. Han nødes til at gøre dette bud, »saasom ieg fattige Mand — har paatagen mig at were Cautionsmand for forpagteren paa Hindsgaufl[1]), og ieg befrygter hand sin udlofuede forpagtnings Contracts Slutning iche schal kunde efflerlefue, med de anbefalede 3de Lengder huuses opbiugelße, og ieg fattige Mand som Cautions Mand dessen Aarsage wed Forpagtningens ophørelse schulle bliíue Ruinerit —«. (dat. Kbhvn. d. 18. Febr.)

I. Hans Svendsens tilbud om, at betale for bygningerne, hvad vurderingsmændene end måtte sætte dem til, »og derhoes mig reversere saa højt mig nogen tid kand foreschrifves, ded samme, Saauit deraf tienlig findis, Sckall till ingen Anden brug og nytte Vorde anvendt indtill Hindsgaufls Ladegaards Bygnings fortsettelse, Tharf og Nytte —«. (dat. Medelfarth d. 19. Febr. 1695).

[1]) Her har vi altså den anden »køber« af Hindsgavl.

Smaastykker.

6

Skrå for Skinderne i Køge 1541.

Meddeelt af K. N. H. Petersen.

Håndskriftet findes i antikvarisk-topografisk Arkiv og er indført i Inventarieprotokolen over Museet for nordiske Oldsager som Nr. 20162. Det består af 6 Pergamentsblade i Oktav med et Pergamentsomslag, hvorpå der har stået skrevet nogle Linier, som nu ere aldeles udslidte. Af de 6 Blade ere kun de 4½ beskrevne. Køge Bys Segl har hængt nedenunder, nu viser kun Hullet til Snoren dets Plads. Håndskriftet blev i Året 1862 indsendt som Gave af Handskemager Bille i Køge.

Wij efftirschreffne Siuor lauritsenn och Niells Hansen borgemestere i Kiøge, Bo inguorsen, Hans tyges*en*, Mogens steenn, Christiern rasc, Peder Schinckell, Symen persenn, Dithrich vann Mønster oc Jørgenn Hans*en*, Radtmendt then same stedt, Giør*e* witterligt for alle, att efflerthij wij thiit och offte eræ paa mindte meth Ko: Matt wor all*er* K^{te} och Naadh^{te} H*err*e Koning Christians schriffuelser oc Recesser, atth giør*e* enn guodt pollicie och schick paa alle Embede oc Kiøbmandtz handell saa well h*er* wtij Kiøge, som wtij andhre Kiøbstedir offuer alldt riigeth — Tha eræ wij nu saa till eenss wordne meth Ollldermanden och Menighe laus brødre wtij schinder*e* laweth h*er* wtij byenn, att her effter icke schall were vtij schindere embede och schingder*e* lau nogenntiidt meere end elluffue schindere och enn bundtmager*e*; Och naar nogenn aff thenu*m* dødt oc affgangen er, schall icke indtages Mandt ell*er* Suendt i lau oc embedit i gienn, vden th*et* schieer meth borgemesternis, Raadtmendtz och Menighe laus brødres samtycke; Och schulle the

her efftir nyde, haffue och bruge till theris embede och vtij theris law thenne efftirschreffne schraa och schick wtij saa maade:

Hwelckenn Mandt eller Suendt som her efftir will winde och brughe schindere embede oc bundtmagere embede her wtij Kiøge, handt schall haffue siitt leere breff och ecthe breff och schall kunne giøre sømstleer w:straffeligt, etth par sømsche handtsche, etth par barcketh handtsche och en offuerliiff schindkiortell och enn fiire sticket schindkiortell paa Olldermandens verckestedt.

Item enn Bundtmagere schall giøre enn Mantell graatt ryggefoer och enn Mantell bugfoer.

Hwellckenn thette forne kandt giøre w:straffeligtt, hand maa anames for fuld broder.

Thersom handt thet icke fwlldgiøre och fuldkome kandt, tha schall handt forwises atth wandre oc forsøge segh, saa lenge handt seg forbedre kandt.

Item En leeredreng schall giffue i laweth j tne øll och tuo m℔ vox.

Item hwelckenn icke komer betymelig till steffne, naar handt tillsiges, schal giffue iiij alb.

Item hwelckenn thenn anden fortørner meth ord eller gierninger, naar brødrene dricke theris lawe drick, schall giffue en tne øll och tuo m℔ vox, om handt kierir thet for Borgemesterne eller Fogethenn för endt for Olldermandenn.

Tessligest schall ey heller noger bere meth segh till lawedrick eller till Steffne wloulig werge.

Item Hwo som haffuer boedt anderstedtz for borgere eller Mestere, hanum schall forbiudes embedith her i byenn.

Item schall och ingenn winde Embedith eller kome wtij laweth, føer end handt haffuer tient thry aar till liighe oc sambfelldt paa Embedit her wtij byenn.

Item hwellckenn Mesters eller broders barnn, som will winde embedith, handt schall haffue hallffdelin frijett, och schall theris indtgang vere tuo dagis kaast w:straffeligenn meth thij m℔ danske oc fem m℔ vox. Thessligest Ehwo som helldst ther bedir om Embedith oc laweth fyrstegang, giffwe en m℔ danske och enn thne øll.

Item Naar noger Brodir døer aff laweth, tha schulle alle brødre oc Søstre were forplechtede att følge liigeth till graffwe

eller bøde en m℔ wox, wdenn handt kandt bewiseth atth haffue loulig forfalld. Item Hwelckenn qwinde som mister sin hussbonde aff laweth, hun maa bruge embedith etth aar omkring, Menn tager hunn ther forindenn enn anden mandt vdenn borgemesternes och Raadt och brødrenis samtycke, tha schall henne forbiudes embedith.

Item schall ingenn broder leye andens Swendt, før hans retthe steffne dagh komer, vnder enn tne øll och tuo m℔ vox.

Item schall ingenn broder feste Swendth for andeth endt sienn bescheden løenn.

Hwellcken som løyter thenn anden paa steffne, schall giffue fiire alb, Och sweer handt om wor Herre dødt och pyne w:nytteligenn, giffue och iiij alb.

Item hwellckenn seg dricker druckenn, saa handt wpkaster, schall giffue en tne øll och tuo m℔ vox.

Item er thet saa, at nogenn Broder fester tuo swenne, och noghen broder haffuer ingenn, tha schall handt vplade then ene, om nogen broder er begierindis, vndir thw m℔ till byen, kongen oc lavghet *).

Item schall ingenn Remmesniere brughe eller holle faallth barckede handtsche; huelcken ther findis meth, haffue forbrudt same handtsche, enn partt till Koningenn, enn partt till byenn och tridye partt till schindere laweth.

Item schall och ingenn broder kiøbe fleere schingh, end handt sellff forarbeyde kand; huelcken ther findis att kiøbe flere och sellge thenum brøderne eller kiøbmendene till praangh, schall haffue forbrudt, hwes handt i saa maade kiøber, enn partt till Koningenn, enn till byenn och tridye partt till laweth.

Item schall och ingenn broder giøre schindtkiortle aff w: tiidige schind; hvem ther findis meth, haffue forbrudt en tne øll och tuo m℔ vox. Och schulle Brøderne ther wdaf lade giøre etth liuss och holle stedtse wedt macht i kirkenn efftir borgemesternis och Raadtz befallning.

Item schall och ingenn bedhe gester, wdenn the som laweth eræ werde, och siighe Olldermannen till, hwem the eræ.

Item Olldermannenn maa haffue tuo gester, Och stollsbroder enn gest.

---

*) samme Hånd, men senere tilføjet.

Item hwelkenn broder eller Søster som giør i modt siin ære, schall were embedith och laweth saa neer, som borgemesterne och Raadt och brøderne wille.

Item ingenn aff brøderne maa holle steffne, vdenn ther er enn Raadtmandt hoss.

Item Hwelckenn fremeth Kremer eller Kiøbmandt som komer hiidt meth Rvdtlasch, schall holle thet otthe daghe wforsagdt schindderne til gwode.

Item hwelkenn Borgere eller Kiøbmandt som holler faaell till prangh: schindkiortle, handtsche eller sömscht, som schinderne schulle neere thenum aff, schall haffue forbrudt, hwes handt i saa maade faall haffuer, enn partt til byenn, en partt till kongen.

Hwellcke for^ne punchter oc artickler wij for^ne Borgemestere och Raadt haffue fyrst paa Ko: Matt, wor aller K^te oc naadh^te Herre, wore egne och meenighe borgeris vegne her wtij Kiøghe fulldtbyrdt, sambtycht och stadtfest och meth thette wortt obne breff fuldbyrde, samtycke och stadfeste wedt alle theris ord, som the indeholle oc wduiisse, wedt macht att bliffue i alle maade Och saa lenge, att for^ne wor nadh^te Herre will thet wiidhere samtycke och stadtfeste eller och giøre thet nogenn anden reformatz eller schick wpaa, Dogh meth saadane schiell och willkaar, att for^ne Schindere och theris hustruer schulle icke bruge noghen Kiøbmandtz handell eller Kiøbmandtz neering inden byes eller wden byes theris metborgere kiøbmendt till schade i noghen maade. Hwelckenn broder eller Søster her i modt giør, schall haffue forbrudt sijt embede och fem m¥ till Kongenn oc fem m¥ till byenn och icke kome wtij embedith igienn, wden thet scheer met borgemesternis, Raadtz och meenighe lausbrødres sambtycke.

Till ytermere vidtnesbyrdt, att thette forschreffne saa i alle maade w:brødeligenn wedth macht holles schall, haffue wij hengd wor byes Secrett her nedenn for thette wortt Obne breff, som giffuet och schreffuit er wtij Kiøghe Sancti Andhree apostoli dagh Aar M. D. xl. primo.

7.

Synsforretning over Sejlstrup Slot 1627.

Meddelt af O. Nielsen.

Ifølge kgl. Befaling af 4 Febr. 1627 skulde Jørgen Kruse til Hjermidslevgård og Hans Dyre til Boller give Møde, når Anders Friis til Krabbesholm overleverede Sejlstrup Slot og Len til Kristen Thomesen til Tandrup, Danmarks Riges Råd, og tage Syn over Bygningerne, Skovene med mere. I de tilforordnedes Sted mødte Iver Dyre til Hvidstedgård og Niels Arenfeld til Knivholt 26 April 1627 på Sejlstrup og affattede 30 April følgende Synsforretning [1]:

»For det første have vi set det store røde Hus sønderst i Borgegården, er neden Bindinger, 2 Loft højt, det hele Hus takt med Tegl, og er Fruerstuen i den østre Ende med en muret Skorsten derudi og Borgestuen imellem og Stegers i den vestre Ende, og findes en liden Kvist, som salig Jörgen Friis har ladet opsætte ved den østre Ende, 3 Binding lang med en Skorsten udi og en Part af Væggene opmuret med Tegl, en Part slagen med Ler, og er takt med Tegl; endnu findes et lidet »Wdskou« [Udskur] ved Siden af samme Kvist; desligeste findes en Kvist ved Synderside af samme Hus imod den østre Ende, som Anders Friis har ladet sætte, er 7 Binding lang muret mellem Stænger og takt med Tegl og med en muret Skorsten udi den søndre Ende og en Jordkælder under, så langt som Fruerstuen når, og en Fruerstue i samme Kvist, som er panelet. Item findes der adskillige Skillerum over Fruerstuen og Borgestuen gjort af Deller, som berettes sal. Jørgen Friis har ladet gøre.

Item findes der et Hus ved den østre Side, som Bryggers og Bagers er udi, et Loft højt, 17 Binding langt, takt med Stråtag og »faer lamb« [2]) på Tag på den vestre Side, den østre Side vel takt med 2 Skorstene op i samme Hus og Væggene mesten Parten slagne med Ler, dog nogle få murede, og en Part af Fodstykkerne findes at være forrådnet og synderlig den østre Side og begge Ender. Og i den nordre Ende tvende

[1]) Sejlstrup Lens Regnskab 1629.
[2]) faerlamb = ferdelamb må betyde: i ringe Stand.

Kamre med Loft over og en øde Kælder under forskrevne Kammer.

Nok et Hus norden i Gården, som berettes Anders Friis har ladet opsætte, er 14 Binding langt, muret imellem Stænger i den søndre Side og den østre Ende og slagen med Ler i den nordre Side og den vestre Ende, et Loft højt, og 2 Kamre i den østre Ende med en dobbelt Skorsten imellem begge Kamre og 2 Kamre i den vestre Ende, vel ved Magt med Loft af Fyr og Stråtække.

Nok det vestre Hus, som Skriverstuen, Mælkehuset, et Svendekammer og en Saltkælder er udi, og i forskrevne Hus en Part af Væggene slagen med Ler og en Part muret, med 2 Skorstene i samme Hus, og er ellers gammelt og »ferdelamb«[1] både på Fodstykker, Tømmer og Taget, på den nordre Ende findes et lidet »Wdskou« ud fra Skriverstuen 2 Binding langt, Væggene slagne med Ler og er Vinduerne på forskrevne Huse mesten Part ved Magt.

Nok beså vi Broen, som går over Graven fra Slottet og til Ladegården, som er flux »ferdelamb« på Tømmer og kan ikke længer uden Hjælp stande.

Dernæst vare vi udi Ladegården og først beså Stalden, som er 18 Binding lang, muret imellem Stænger, og Fodstykkerne slet forrådnede og hælder Huset øster, med en Støtte ved den østre Side. Nok findes, som Anders Friis har ladet opsætte til den nordre Ende af samme Stald, 7 Binding Hus, og findes al forskrevne Stald takt med Stråtag.

Nok Kornladen, som er 33 Binding lang muret imellem Stænger, dog den søndre Side til Marken er de øverste Vægge slagne med Ler, og er samme Lade takt med Stråtag, dog noget »ferdelamb« på den søndre Side og synderlig i den østre Ende, og berettes Anders Friis at have ladet lægge nyt Tag på den nordre Side, som også er ved Magt og ellers temlig ved Magt på Tømmer, undtagen nogle Fodstykker er noget »ferdelamb« på den søndre Side. Sammeledes beså vi et Fæhus vesten op til Laden, er 30 Binding langt, muret mellem Stænger på den nordre Side og slaget med Ler, og en Part opsat med Tørv på den søndre Side, er meget gammelt og

[1]) ferdelamb se Anm. på forrige Side.

støkket paa begge Sider, er flugs udulig og kan ikke længer hjælpe sig både på Tømmer og Tag. Derforuden findes i Ladegården 3 Jordhuse, som bruges til Kalve og andet småt Kvæg. Nok findes udenfor Ladegården et Jordhus, som er Smedie.

Nok findes nogle gamle Stykker rødt Klæde, som berettes at skal have været opslået i den gamle Fruerstue, som er ubrugelige. Findes i et lidet Kammer østen op til Fruerstuen et Sengested med 4 svarvede Stolper, en gammel Fyrrekiste findes på Loftet over Fruerstuen med en Haspe for. Udi Bryggerset 2 gamle ubrugelige og »wchedte Ølskaerde«, udi Stegerset en gammel ubrugelig Jærngryde og en gammel Brandfork, udi Mælkehuset en Kærne, en Flødebøtte, en Spand, 20 Stavkar, udi Borgestuen 2 lange Svendborde, et Svendstob med en Hank, 3 Bænke, udi Kældren 6 Øltønder.

Nok har vi overleveret ham hvis Registre, Jordebøger og andre Breve, der fandtes på forskrevne Sejlstrup, såvidt Lenet vedkom, iligemåde har vi ladet granske og forfare ved Danemænd efter Synsvidnes Indhold, som herhos fremstilles, hvis Skovhug der kunde findes at være gjort på Skovene der til Lenet, midlertid Anders Friis har haft det.«

Da Reinholt Heidenstrup til Rugballegård 1629 overtog Sejlstrup Len, blev det overleveret ham 14. Sept. af Mogens Kås til Ås og Hans Basse til Gjerumgård. Da fandtes[1]) »i Fruerstuen 2 Skiver [ɔ: Borde], 1 gl. Skab, 2 Bænke, en lukket Seng, et andet gl. Sengested i den store Stue, 2 Bænke, en lukket Seng med ingen Døre, i Skriverstuen 2 Skiver, 2 Bænke, 1 Seng med svarvede Piller, en Foderkiste med Haspe på, i Køkkenet 2 Bænke, en gl. Foldseng, i Bryggerset 2 gl. Ølkar ubrugelige, 3 Øltønder, 1 Tragt, udi Mælkestuen en Kærne, 1 Flødebøtte, 7 Stavkar, et gl. Sengested, 1 Spand, udi Ladefogdens Kammer 1 Skive, 1 gl. Sengested, in Summa hvilket altsammen er mesten aldeles ubrugeligt. Rørende Kvæg: 5 Kør, 7 Svin, 8 liden Grise.« Desuden overleveredes en Jordebog og 60 kgl. Forordninger siden 1613, 37 Tingbøger fra Børlum Herredsting og 3 fra Sæby Ting, »og er der ingen af Børlum Herredstingbøger iblandt fra Snapsting Anno 1618 og

[1]) Sejlstrup Lens Regnskab 1629.

til Snapsting Anno 1628, hvilke forskrevne Tingbøger er uforseglede og en god Hob isønderrevne. Adskillige Kong. Maj. Missiver og Forordninger til Lensmanden her paa Sejlstrup: et Knippe som er 24, et Knippe er 14, et Knippe er 27, et Knippe er 27, et Knippe er 19. En Dom Mandrup Parsbjerg og Iver Juel har dømt på Kong. Maj. Vegne anlangende Bøndernes Afkortning paa Skyld og Landgilde formedelst Sandflugt. Dat. Ålborg Slot Anno 1607.

Nok findes der ogsaa nogle Domme, Opsættelser, Genparter, Tingsvidner og Delsbreve udaf hvert Herred især, mesten Delen Bønderne anlangendes, som og bliver udi Beholdning ved forskrevne Slot og Len efter tvende derom forseglede og underskrevne Registres videre Formelding, som forskrevne Knud Thomesen og Peder Lauridsen[1]) på begge deres Husbonds Vegne har forseglet og underskrevet, og, eftersom berørt er om forskrevne Breve som er leveret, som forskrevet står, så findes der iblandt nogle, »forhoffvede« Breve og nogle, som Seglene er fra.

Desligeste nogle uforseglede Tingbøger, som dog er ganske i sønder revne, hvilket til Underretning herover navngives, at derom kan vides Besked og Lejlighed[2])«.

Den ovenfor omtalte Registrant over Brevene findes ikke mere, derimod afleverede den fratrædende Lensmand Jørgen Friis til Krastrup 19. Feb. 1609 til den ny Lensmand Enevold Kruse nogle Arkivalier[3]), der i det væsenlige maa være dem, der her menes; nemlig foruden Tingbøger fra Børlum Herredsting 1556—1607 og fra Sæby Byting 1604—07:

1. »Dernæst 6 Pergamentsbreve, det første et Skøde Bisp Ib af Børlum udgivet År 1466 anlangende om en Biskopdoms Gård og Gods liggende i Rakkeby, som Knud Olufsen ibode og giver årlig 1½ Pund Korn, med et hængende Indsegl under.

2. Et gammelt Tingsvidne af Børlum Herredsting ud-

---

[1]) Fuldmægtige på den fratrædende og tiltrædende Lensmands Vegne.

[2]) Den derpå følgende Beskrivelse af Slottet medtages ikke, da den ligner den foregående, undtagen at Slottet her er i en yderst ringe Tilstand, vistnok som Følge af Krigen.

[3]) Sejlstrup Lens Regnskab 1608—09.

ganget 1429 med 5 hængende Indsegl, anlangende en Fædrift og en Kirkevej.

3. Et gammelt Tingsvidne af Børlum Herredsting udganget År 1481, med 6 hængende Indsegl, som er en Lavhævd på et Byggested i Snarup.

4. Et Tingsvidne på en Sandemænds Opkrævelse på et Byggested i Snarup Mark, udganget til Børlum Herredsting Anno 1474 med et hængende Indsegl.

5. En Lavhævd på Nørgård i Rakkeby under den Datum af Børlum Herredsting 1533 med 4 hængende Indsegl.

En Vidise af Landstinget under Landsdommer Palle Juel, Malte Jensen med flere gode Mænd, udgivet 1577 under deres Forsegling, anlangende tvende Tingsvidner, afgangne Otto Banner til Asdal til Landstinget havde ladet læse, med 6 hængende Indsegl under, datum 1490 af Vennebjerg Herredsting, det første lydende, at »Gridtzhiede« er ret Rakkeby Mark og Skællet går ad Græshøje; det andet af Børlum Herredsting under samme Datum, at den ene Kast Grob [opkastet Grøft] som ligger vester ved »Koelsager« med videre skal være ret Markedskæl mellem Rakkeby, Hestrup, Tjerret, Guldager, Lund og forskrevne Rakkeby Mark«.

8.

Et Bidrag til Jens Lassens Historie.

Meddelt af Chr. Bruun.

I Danske Samlinger IV., S 310 ff. er meddelt en Skildring af Jens Lassens Fortjenester af sit Fædreland under Frederik den Tredie. Det nedenfor aftrykte Brev — vistnok til Forfatteren af Skildringen — er nedskrevet efter at Brevskriveren har gjennemlæst den (et Brudstykke ligger endnu ved Brevet) og bekræfter i Almindelighed Sandheden af hvad den indeholder. M. Skow er vistnok Generaladjutant Mikkel Skow.

Brevet findes i det store kgl. Bibliothek, ny kgl. Saml., Folio, Nr. 743.

Væl Ædle Hr. Inspecteur.

Efter Hands begjæring har jeg læst dette Skrift igjennem, oc befinder sanctissime alt hvis her udi berettis att være efter deds Indhold, thi jeg det selff med Øjen seet, hvorofver baade dend Højsalige Herre, Kongen Self, oc Hr. General Güldenlew,

saavell som Hr. Rigens Hoffmester Gersdorf, Feldt-Herren Schak, (som da var Commandant) oc Rigs-Admiral Bjelcke, sambt alle rettsindede Patrioter, meget berømmede Mandens activitet; Kort att sige, hand var aldrig ledig, mens fast Dag oc Natt arbejdede udi alt det, som kunde være Kongen, Byen, oc Fædernelandet till tjeneste. Oc foruden disse, som dog æj vare hands rette function, gjorde hand mangfoldige andre herrlige tjenester, af stor importance, hvilcke, om de alle vare specificerede eller beskrefne, oc særdeelis maaden, sampt ded Held, som hand brugte till att proseqvere sine nidkjære forretninger med, mand skulle være meere forunderlig ofver, sligt at høre eller læse: Saa att de Svendske selff motte sige, det var noksom Miraculeus, att Byens Grafver udi dend heede Sommers tiid blefve hver dag fuldere aff vand, end den første dag Belægringen begyndtis; hvilken Invention, med fleere, hand var saare lykkelig udi att paafinde: hvorfor alle, oc i særdeelished Hands Kongel. Maj. Self, usigelig meget elskte Hannem, baade for hands forstand, aarvaagenhed, oc store forskud, som hand ved sin (fast af enhver ubegribelige) Credit saavell uden- som indenlands tillvejebragte. In Summa, ved hannem, som gjorde saa meget, encouragerededes snart alle att gjøre vell. Oc som hjernen sad hannem saadfærdig paa rette sted, oc aldrig, udi hvis forefaldt, fattedis for gode Raad, motte hand fast altid være hvor Kongen var; hvorofver hand fik mange Missundere, som endeel deraff endnu sig noksom lader kjende, mens ingen saadanne torde sig understaa, hannem i ringeste maader att ledere, langt mindre noget att beskylde, saalænge dend Salige Højloffligste Herre, Konning Frider. 3. lefvede, som rettist kjendte Hannem, oc best viste hvad Hand havde gjort, oc troede intet aff hvis om nogen sagdis, førend dend gode Højsalige Herre contraparten, saavell som andgifverne havde hørt; Mens nogle Aar effter Majestetens sørgeligste Affald, finge de, som vare aff stor Myndigheed, hannom fra Hofve eloigneret, somm, efter mitt skjønn, hverken maaskee var till ded Kongelige Huusis- eller Landets Gavn, eller beste. Forblifver

Vellædle Hr. Inspecteurs

Haffnie ut Supra[1]) saa beredvillig som skyldigste

Tjener M. Skow.

[1]) Tilføjet med en anden Haand.

9.

Skøde paa en Vorned 1673.

Meddelt af O. Nielsen.

Jeg Niels Pasberg till Sellebergaard kiendis och hermed for alle witerlig giør, at ieg med min frj villie och velberaadt huff haffuer soldt, skødet och afhendt fra mig och alle mine arfuinger och med dette mit obne breff aldelis selger, skiøder och afhender fra mig och alle mine arfuinger och indtill dend høyvelborne herre Moritz, friherre til Putbusk, herre till Egeberg och Beretzholm, och alle hans arfuinger effterskreffne min gaard og goedtz, ligendis i Sieland i Merløse herit i Nørre Jerløse sogen i Hanerup by, dend gaard Søfren Brøger i fæste hafuer, skylder aarlig biug tou pund 3 skipper, penge tolff skilling, it halff fornöd, aurre halfanden tønde gesteri, huilcken forskrefne min gaard och goedtz med ald sin rente och rette tilligelse, det wære sig i by och march, med grund och eyendom, ager och eng, skouff, krat och moese, fiskeuand och fægang, vaadt och tørt, inden och vden marcheskeell, item wornede sønner och detz rettighed af føde och ufødde, med ald anden herlighedtz rette tilligelse, som der nu tilliger och af arildtztid dertil liget hafuer och bør dertill at ligge med rette, indted vndertagen i nogen maader, huadsomhelst nauffn det næfnis eller wære kand, welbemelte Moritz, friherre till Putbusk och hans arfuinger till euindelig eyndom eye skullendis, och kiendis jeg for mig och mine arfuinger ingen ydermeere laad, deell, ret eller rettighed i nogen maader, mens derfore af velbemelte friherre Putbusch at haffue oppebaaret fyllest och fuld werd effter min villie och nøye i guld, sølff och penge, bepligtendis mig derforre for mig och mine arfuinger, en for alle och alle for een, at fri, frelse, hiemle och fuldkommelig tilstaa velbemelte friherre och hans arfuinger forskrefne gaard och goedtz, grund och eyendom med ald sin herlighed och herlighedtz rette tilligelse for huer mandtz paatalle, som derpaa kunde talle med rette, och skeede det saa, det Gud forbyde, at bemelte gaard eller goedtz, grund, eyendom, frihed eller nogen detz rete tilligelse bleff offte bemelte friherre eller hans arfuinger formedelst min eller mine arfuingers vanhiemmils brøst skyld ved nogen dom eller retter-

gang afvunden, da bepligter ieg for mig och mine arfuinger at vederlegge och giengiffue till meer bemelte friherre och hans arfuinger ligesaa godt och velbeleiligt goedtz baade paa grund, eyendom och herlighed, som det dennem afvindendis vorder, inden sex samfelde vger dernest effter, saa velbemelte friherre och hans arfuinger af mig och mine arfuinger vdi alle maader, som forskreffuet stoor, skall wære och bliffue vden skade och skadisløs i alle maader. I ligemaader haffuer jeg hermed fra mig och mine arffuinger bortskiødet till velbemelte friherre och hans arffuinger en mine vornede ved naffn Jep Rasmusen, føed paa mit goedtz i Ortwed i Ringsted herrit i dend gaard, hans fader Rasmus Iffuersen indnu iboer, saa at bemelte Jep Rasmusen effter denne dag med ald sin vornede pligt och skyldighed skall suare velbemelte friherre Putbusch och hans arffuinger, och dj magt haffue bemelte Jep Rasmusen med sit goedtz och formuffue at jndfløtte paa deres grund och staufn, huor de selff lyster, och dennem sig bemelte Jep Rasmusen med hans goedtz och formuffue saa nøyagtig at giøre, som de best ved och kand. Till ydermeere stadfæstelse haffuer jeg dette med egen haand underskreffuet och mit zignette hostrycht och venligen ombedet erlige och welbyrdige mend Niels Friis till Ørbechlunde och Stygge Høg till Rørbech med mig til witterlighed at vnderskriffue och forseigle. Actum Sellebieregord d. 1. Decemb. 1673.

N. Parsberg. m. p. — Niels Friis. eg. hanndt. — Styge Høg m. p.

(Geh. Arkivets topografiske Samling.)

10.

Rimbrev fra Peder Syv til Matthias Moth med hans Prøve paa en dansk og latinsk Ordbog 1692.

Meddelt af Chr. Bruun.

Den Højædle og Velbaarne Herre,
Herr Matthias Moth
kongl. Maj. Præsident i Kancelliet, Ober-Sekreterer og Estats-Raad, samt Assessor i Kammer collegio, o. s. f. min meget gunstige Patron.

Høj-ædle Herre Moth, for lyset nu omsider
Min Ordbog kommer frem. Om Skibet langsom skrider,
Det kommer dog i Havn; den sagte snegle gang
Vel engang maalet naar, dog tiden gjøres lang.
Mand efterleve skal, af Herskab hvad befales,
En gammel rustet gjeld paa sidste maa betales;
Thi gjelds-dag kommer dog, og hvo i løfte gaar,
Hand gaar endog i krav. Mand begge svare faar.
Men hvad har mangen sagd: Hos dig mon skylden henge
Med Dansken Ordbog, som (mig tykkes) alt for længe
I Salte ligger hen; kom deǹ kun for en dag,
Saa kom vel penge-hjelp og mere til behag.
Dog skylden er ej min, men hos den seene[1]) Prenter,
Som ej vil trykke det, der ikke noksom renter,
Og har lidt mer' umag. Kom med en ABC,
En Katechismus og en Klodse, hand mon lee.
Mod bryllups vers og sligt hand rekker begge hænder,
Her skydes skuldre, her hand anden snak indvender,
Og vil ej ret deran. Omsider siger hand,
Jeg uden større løn et ark ej trykke kand.

Dog at jeg ligger ej her hjemm' og sylter valde,
Men er ved Bogen og ved Plogen ej med alde,
Saa er i Bogstav P. udført min Lexicon,
De ord, som først staa for, er Peng' og Pension.
O hjelper, Herre Moth, at jeg dem overlanger;
De andre ord saa let og snart ad ende ganger,
Naar disse findes paa; her Eders høje gunst
Behøves, eller er min stræben kun omsunst.

[1]) »sorte« er rettet til »seene«.

Det I begærde selv, jeg torde ej forhale;
(Thi store Herrers bøn, det er som at befale)
Skriv os et Lexicon, det mangler i vort sprog,
Som haver alle navn, hos os er ingen bog.
Hvad skal jeg gjøre? jeg det høje bud maa lyde,
Dog lasten er vel svar, kand mig snart ryggen bryde:
Jeg gjør det som jeg kand. Hvad lærde Scaliger
Dog skrev om saadant verk, jeg hugser end fuld nær.

At skrive Lexicon, det er saa stor umage,
Det kand vel gjøre vee, en karl tilfulde plage.
Ja fransken siger og: det er en pine streng[a]),
En byrde tung, hvorpaa mand ofte bær sig spreng.
Derpaa er prøve gjort, den først' i Bogstav-orden
I vort og Romer-sprog er alt nu ferdig vorden.
Til Eders milde haand den og frembæres nu,
O læser, læser den med tilvendt tank' og hu.
Det er mig nok, kand det kun Eder nu befalde,
Jeg en utidig Dom fra andre slet med alde
Ej agter ved et haar; lad dømme hvo der vil,
Min Herre Moth har stedt her ja og minde til.
Derpaa slar jeg mit kort for haand, og lader rinde
De terninger paa bord, jeg maatt' end legen vinde.
Nu legen er begyndt, jeg træder frit herfor,
Men enden raader Gud, begyndelsen er vor.
Men jeg skal[1]) Eders Navn og Danske Moder-tale
For Efterverden med lov-penselen afmale,
Saa længe Stevens med sin klinte-festnings top
Bevarer landet, og mod vandet reis sig op.

Hellested i Stevens
den 11. i Sommermaaneden
Aar 1692.

Den høj-ædle Herres
ydmygeste Tjener
P. Syv.

Originalen i det store kgl. Bibliothek, Werlauffiana, Pakken: dansk Sprog.

a) Il n'est pas possible de dire la grandeur de la peine, que est de faire un Dictionaire.

[1]) Først stod der: »Saa skal jeg«.

11.

Bidrag til Oplysning om en paatænkt Medvirken af Kjøbenhavns Universitetslærere til Udgivelsen af et lærdt Tidsskrift i Paris.

Meddelt af P. W. Becker.

Deres Excellence
Høi- og Velbaarne
Høistærede Herr Geheime Raad
Naadige Herre!

Paa Deres Excellences Naadige Skrivelse af 25 Junii sidstleden, om den Franske Almindelige lærde Avis, som efter det franske Hoffes Anstalt skal ved dets Gesandtere paa et hvert Sted befordres, samt om den franske, herværende Ambassadeur Hr. Ogier Hans Begiæring, om at vi ville herudi være behiælpelige, og meddele ham hvad lærde Sager af Betydning her paa Universitetet udgives, eller for nogen Tid siden er udgivet, give vi os den Ære at skikke efterfølgende Svar.

Som vi ikke kunne skiønne rettere, end at dette Foretagende vil blive meget gavnligt, og tiene til Viidenskabers og Kunsters viidere Forfremmelse; saa ynske vi at det maae faae Fremgang og komme til Fuldkommenhed, ville og gierne efter Leilighed og omstændigheder giøre alt vores dertil.

Til hvilken Ende vi, efterat invitationen nu allerede haver været omsendt til alle baade Consistoriales og Extra-Consistoriales, ville lade den indføre i de Berlingske lærde Tidender, paa det at saa nyttigt og priiseligt et institutum kand blive alle bekiendt, og desforuden skulle vi selv ikke mangle at indsende til Hr. Ambassadeuren enten et Exemplar af alt det, som af os bliver skrevet og publiceret, eller i det ringeste en recension deraf. Vi forblive med dyb veneration

Høi- og Velbaarne
Høistærede Hr. Geheime Raad
Naadige Herre
Deres
underdanige Tienere
Rector, Pro Cancellarius og Professores,
Munthe.

Kiøbenhavn
d. 6 Augusti 1763.

Udenpaa: Deres Excellence
Høi- og Velbaarne
Hr. Otto Thott etc.

Den 27 August 1763 blev denne Skrivelse sendt fra det danske til det tydske Cancelli. Brevet findes i en Protokol i Geheimearchivet.

12.

Lidt om Johannes Ewald.

Ved S. B. Smith.

I 4de Bind af disse Samlinger (S. 182—83) har jeg meddelt 2 Aktstykker, som angå Ewald, nemlig 1) en den 21de December 1765 dateret og til Kongen stilet Ansøgning, hvori den 23årige Digter udbeder sig Tilladelse til at få fri Rådighed over en Kapital paa 500 Rdlr., som han havde arvet efter sin Fader; og 2) en af Konsistorium den 22de Februar 1766 vedtaget og den 26de Marts afgivet Erklæring over Ewalds Ansøgning. Inden denne Erklæring blev vedtaget, havde Sagen, som i de fleste lignende Tilfælde, været Gjenstand for både skriftlige og mundlige Forhandlinger mellem Konsistoriums Medlemmer. Om de sidste kan jeg ikke give nogen nærmere Oplysning, da Acta Consistorii intet melde om dem. Derimod er det Cirkulære, hvorpå de enkelte Professorer have afgivet deres skriftlige Vota, bevaret [1]), og på Grund af de Oplysninger, dette Aktstykke indeholder om Ansøgerens Forhold, forekommer det mig værd at aftrykke her. Det må dog bemærkes, at der i Cirkulæret forhandles om en Sag til foruden Ewalds, men at jeg her kun medtager, hvad der umiddelbart har Hensyn til denne sidste. Cirkulæret er udstedt af Universitetets daværende Rektor Kratzenstein og lyder med de tilføjede Vota således:

Allerhøyst ærede Herrer.

Under oprigtigst Ønske ved dette Aars Begyndelse, at mine Høystærede Herrer Collegæ maatte tilbringe samme med mange følgende i den fuldkommenste menskelige Lycksaalighed, haver jeg den Ære at forelegge følgende to Rescripter af det Kongl. Danske Cantzellie.

1. Studiosi Joh. Evald Ansøgning om at blive selvraadig over hans Arv a 500 rdl. med Hr. Justizraad Koefods Attest [2]); jeg tænker, at man skulde først indhente Stiffaderens og Moderens Erklæring derom, om han haver det nødig; derefter holder jeg for, at det var nok, naar der af denne Capital blev

---

[1]) Konsistoriums Arkiv, Uindbundne Cirkulærer.

[2]) D. e. Kofod Anchers; den pågjældende Attest har jeg hidtil ikke fundet.

ham i det høyeste 150 rdl. hver Aar udbetalt, men ikke ham gandske paa een Gang udleveret.

2. — — — — — — — — — — — —

jeg forbliver med største Høyagtelse

Deres

allerskyldigste Tiener

Kbhvn. d. 10. Jan. 1766. Kratzenstein.

Stedfaderen Mons. Hulegaard meenes at være en bemidlet Mand og selv ingen Børn at have. Hand har et par gange, for længe siden, været hos mig og saa omhyggeligen roeset og recommenderet Mons. Ewald, som om hand havde været hans egen Fader. I øvrigt kiender jeg den gode Mand lidet eller intet. Skulle formode, at Supplicanten, som har sted i Collegio Walchendorphiano og Stipendio Scheeliano, assisteres saa af Forældrene, at hand ey mangler det fornødne, med mindre der enten over hastighed og Mod paa den eene eller anden eller begge sider er kommen nogen Misforstaaelse, den man da maatte ønske og søge ophævet, at ey M. Ewald, som har saa godt et Hovet og har viist saa distingveret Fliid, siden hand fra Østerrigsk Krigstieneste kom igien til Universitetet, at man kand haabe noget godt om ham, naar ikkun Gemyttet faaer den rette Stadighed og Bestandighed i det gode[1]). Conserverer hand sine Forældres, Moderens og Stedfaderens, Gunst og Kiærlighed, saa er det venteligt, at hand af dem kand nyde meget godt, ja vel og faae en god Arv efter hende eller efter begge. Bliver derimod vedvarende Spliid imellem dem, som denne Ansøgning (om den er uden deres Viidende og mod deres Villie) kand give anleedning til, saa er befrygteligt, at ham nu strax giøres saadan Regning, at hand af de 500 Rdr. har lidet eller intet til gode, og at hand siden faaer intet eller meget mindre end hand ellers havde kundet haabe. Ieg skulle vel haabe, at Supplicanten nu ey haver noget saa meget daarligt for, som det hand resolverede til i en Alder af omtrent 16 Aar, hvorved 2 Aar saa ilde spildtes, og hand imidlertid exponeredes for alle Ulykker. Men jeg er dog nu ey vis paa, at jo et slags recidive kunde finde Sted, som kunde for ham være hazardeerlig og skadelig nok, om endskiønt den (!) aldeeles

---

[1]) En Eftersætning mangler.

ikke var saadan som det forrige. Man maatte nok, opiner, lade Mons. Ewald møde i Consistorio og der baade høre, hvad hand havde at sige som grund til denne Ansøgning, og raade ham, hvad ham agtedes Tienligst, hvorefter Erklæringen endda betiids nok kunde udstedes og mueligen blive saadan, at hand selv havde declareret sig at desistere fra den Ansøgning. Hvo efter Sal. Prof. Munthes Død er bleven hans Curator, veed jeg ikke. Vi skulle viide det, og da med høre, hvad samme herved kunde have at erindre. Hr. Iustitz Raad Kofod Anchers attest siger ey meget eller meere, end en Præceptor privatus kand sige om den Studioso, som hand kiender aldeeles intet til. Skulle der være nogen Feyl eller Vanskelighed paa Sr Hulegaards eller Moderens Side, saa tilfalder det dog Sønnen i saa fald at viise al sømmelig Taalmodighed og Omhyggelighed, for at alt kand blive godt og hans eget bedste ey forskærtzes over en utidig Stivhed mod Forældre.

2. — — — — — — — — — — — —

d. 11. Ianuar 1766.

P. Holmius.

I Henseende til de Grunde, som anføres af Hr. Dr. Holm, meener jeg, at Studios. Msr. Johann Ewald skulle ikke søge at blive selvraadig. Khv. den 17. Jan. 1766.

J. A. Cramer.

— — — — — — — — — — — — — —

Det retteste efter min tanke er, at vi lade Mr Ewalds ansøgning først gaae til hans Curators erklæring; Thi saadanne ansøgninger supponere, at en Curator ikke vil tillade en Minorenn saa frje en Disposition over sine midler, som hans nødtørft udkræver. Skulle denne Supposition i Henseende til Ewald befindes, som ieg frygter for, urigtig, da giøre vi ham størst tiæneste med at fraraade ansøgningens indhold. — — — —

Khavn. d. 18. Ian. 1766.

P. Kofod Ancher.

[Medunderskrevet af C. Lodberg Friis og H. Stampe.]

1) Som Hr. D. Holm eller (saasom dog i Grunden det samme) som Hr. Iustitz-R. Kofod Ancher. — — — — — — — — —

I. C. Kall.

Eenig med Hr. Iustits Rd. Kofoed Ancher, at Curators Er-

klæring allerførst bør indhentes, og dersom der da skulle existere nogen Tvivlsmaal om sammes Rigtighed eller Overeenstemmelse med Sandheden, kunde det maaskee ikke være utjenligt, om Mr. Ewald efter Hr. D. Holms Forslag herom i Consistorio blev afhørt, men ikke førend bemelte Erklæring er indhentet, siden man af den kan vente den beste Oplysning.

B. G. v. Obelitz. [Medundertegnet af P. Horrebow.]

Så vidt Cirkulæret. Om Ewald virkelig kom til at møde for Konsistorium, skal jeg ikke kunne sige. Men det endelige Udfald paa Forhandlingerne blev i hvert Fald det, at Konsistorium i sin den 26de Marts afgivne Erklæring allerunderdanigst indstillede, »om det ikke var bedre at oppebie den rette Tid efter Loven«. At denne for Ansøgeren ugunstige Afgjørelse ikke har været begrundet i nogen Misstemning mod hans Person eller hans Poesi sees både af de ovenfor aftrykte Vota og af de anerkjendende Udtryk, hvori hin Erklæring iøvrigt er affattet. Og det fremgår ydermere af den Omstændighed, at Konsistorium — som det synes: selvsamme Dag da Erklæringen blev vedtaget — tog Bestemmelse om at opfordre Ewald til at skrive Texten til den Kantate, som skulde afsynges ved Universitetets Sørgefest i Anledning af Frederik V.s Død. Det nærmere herom sees af et andet i Konsistoriums Arkiv opbevaret Cirkulære, som aftrykkes her:

Allerhøystærede Herrer Collegæ.

Efter Consistorii forlangende haver jeg talt med Monsieur Evald, hvilken haver lovet, at han med største fliid vil udarbeyde Poesien til Sørge Musiquen og skaffe den færdig i de næste Dage. CapellMester Scheibe haver tillige ved den Leylighed tilbudet sig at componere Musiquen dertil imod en Douceur af 30 rdl. Cantor Nissen leverte mig i Mandags hans dertil i forveyen opsatte Poesie, hvilken jeg communicerede med Hr. Prof. Cramer, som befandt samme meget slett. Cantor Nissen forlanger for all hans Umage der ved og Løn til Musicanterne 50 rdl. Nu er Spørsmaal, om man kan entrere med Hr. C. M. Scheibe uden at giøre Hr. Cantor Nissen alt for stor Tort. Siden han dog komer dertil at føre Musiquen op og synge med, saa kan man dog unde ham en ti rdl. derfor (CapellM. Scheibe vil ikkuns være ved Prøven). Naar jeg

nu regner endnu 10 rdl. til Msr. Evald og Lønnen til Stads Musicanterne 16 rdl., Organisten 10 rdl., saa tænker jeg, kan Musiquen med diße 76 rdl. lidet beder blive udrettet, som med de sædvanlige 60 eller 66 rdl. J forventning af en hastig resolution forbliver jeg med største høyagtelse

Deres

Aller skyldigste Tiener

D. 25. Febr. 1766. Kratzenstein.

De hertil hørende Vota aftrykker jeg ikke. De dreje sig væsenlig om Musiken, som Professorerne i det hele vare veltilfredse med blev komponeret af Scheibe, idet der dog fra flere Sider udtaltes Ønsker om, at Sagen kunde blive arrangeret således, at der ingen Ulemper opstod af Nissens Fortrydelse over at være bleven forbigået ved denne Lejlighed. Ved Sørgefesten, som afholdtes på Universitetet den 18de Marts, blev (i Følge Adressekontorets Efterretninger f. 1766 Nr. 43) Ewalds Text virkelig afsungen til Scheibes Musik. Den første er den Kantate, som er aftrykt i Ewalds Samtl. Skrifter (ved Liebenberg) 1 D. S. 14—16.

Rettelser og Tillæg.

Side 13. Lin. 19 1756 læs: 1754
— 52. — 7 Durch, læs: Durch:
— 57. — 15 Pfefferkore læs: Pfefferkorn
— 85. — 2 anstal læs: anstalt
— „ — 28 ordre læs: ordrer
— 129 flg. Det kunde have været bemærket, at de under Nr 2, 3 og 4 aftrykte Dokumenter ere Pergamentsbreve.
— 139. Lin. 26 med med læs: med
— 142. — 15 kun læs: hun
— 161. — 13 ham læs: han
— 188. — 10 Dronningen læs Dronningen[s]
— 267. Til den danske Beskrivelse af Slaget den 26 Mai 1644 kunde være føjet et Stykke af Kanniken og Lægen Joachim Timmermanns Tale, holdt i Ribe 1644, som er udgiven paa Latin med tilføiet dansk Oversættelse i Ribe Kathedralskoles Program for 1859 af I. F. Kinch. S. 20—22 (45—47) skildrer han livligt, hvorledes man fra Ribe kunde se og høre Slaget, og hvilket Indtryk Slagets Udfald gjorde paa Svenskerne.
— 273. Lin. 3 f. n. Ved en Uagtsomhed er 4 Juni ny Stil sat til 24 istedetfor 25 Mai gammel Stil. Denne Feil forekommer flere Gange i det følgende og maa rettes. Den 25 Mai bliver da den rette Dag for den anden Kamp i Listerdyb (sml. S. 276, Lin. 19—13 f. n.).
— 323. Lin. 5. Brevet fra Christian den Fjerde er tidligere trykt i Suhms Samlinger. I, 1, S. 56.
— 325. Efter at dette Overslag var trykt, bemærkedes det, at det er benyttet tidligere. Efter Haandskriftet, Thott, Folio Nr. 840, er der i Budstikken, Christiania 1823, S. 609—24, trykt Indtægtssiden fra Hovedsummerne af Lehnsindtægterne af, her S. 340, og hele Udgiftssiden, men hvert Lehns Indtægter, altsaa det største Stykke, ere ikke angivne. Det til Trykningen benyttede Haandskrift har tilhørt Professor Velschow, det er omtalt og benyttet af Chr. Molbech i N. Histor. Tidsskrift, IV., S. 320, Anm. 117. De her, S. 325, nævnte Breve fra Christian den Fjerde ere benyttede af Molbech paa det anførte Sted, men han har givet Datoerne urigtig; sml. Nyerups, Karakteristik af Kong Christian den Fjerde, S. XXXII—XXXIV, hvor Brevet af 17. Februar er aftrykt. (C. F. Bricka.)

Side 350. Anm. 3. I Betragtning af, at Anne Cathrine virkelig i sin Barndom gav Anledning til forskjellige Tvistigheder mellem Kirsten Munk, Ellen Marsvin og Christian den Fjerde (denne siger selv, at Moderen »intet kunde fordrage« hende, se Suhm's Nye Saml. I., 129, ligesom Kirsten Munk ogsaa var stærkt imod hendes Forlovelse med Frants Rantzau, se Histor. Tidsskr. 3, 349), kunde det mulig dog være hende, der var ment ved Gudinden Discordia. At hun anfører de andre Kvinder, der betegne den indre Splid i Svigersønnepartiet, kunde da maaske betyde, at hine Tvistigheder laa saa langt tilbage i Tiden og tildeels vare af en ældre Datum end de, om hvilke man ellers vidste Besked.

Alfabetisk Register.

